19454

FR XVI/35

CB 100 1951409

G. de Dartein. 1859.

30 l. Justinien ℓ'

INSTITVTIONES IVRIS CIVILIS,

*

Per Theophilum Antecessorem in Græcam linguam traductæ, ac fusiùs explicatæ,

Cura ac studio Viglij Zuichemi primùm in lucem editæ: nunc verò à Ludouico Mirzo emendatiores redditæ, addita Latina interpretatione Iac. Curtij Brugensis I. C.

Præter typum graduum cognationum à Francisco Roaldo I. C. celeberrimo restitutum, subiunximus & alios ab eodem I. C. delineatos, quibus integra l. Iurisconsultus plana ac dilucida redditur.

QVOD TIBI FIERI NON VIS ALTERI NE FECERIS

LVGDVNI,
APVD IOAN. TORNAESIVM,
TYPOGR. REGIVM.
M. D. LXXX.

IO. TORNÆSIVS STVDIOSO LECTORI S.

*

IAM tandem habes à nobis Institutiones Theophili cum latina interpretatione, tamdiu à te expetitas & expectatas. Quòd eas in manibus habeamus, præcipua gratia debetur Viglio Zuichemo Phrysio, qui magno studio, ac diligentia prope singulari, primam earum editionem procurauit, varijs exemplaribus inter se collatis, vt ipse in epistola ad Carolũ V. luculentè scripsit, in qua apertè indicat, quanti momenti iuris studiosis possint esse lucubrationes Græcorum. Pater meus cùm cuperet has Institutiones in tui gratiam minori formâ excudere, ac è regione addere Curtij interpretationem, quòd videret id à quamplurimis probari, neque à Viglio improbari

(quem

(quem etiam de ijs vertendis consilium cepisse constat) perlegendũ dedit Græcum Theophilum, & eius versionem, Ludouico Miræo, viro sanè diligenti ac erudito, qui tunc tẽporis, in emendandis libris qui edebãtur, nobis operam præbebat. Is cùm patri morem gessisset, cœpta est hęc nostra editio, sed statim, ac in ipso limine, intermissa, cùm Miræus vitam cum morte commutasset. Hanc mortem paulo post secutum est bellum ciuile: bellũ verò lues illa pestifera anni M. D. LXIIII. quæ maximã Lugduni stragem edidit. Quàm ater, quàm infaustus mihi fuerit annus ille, dici non potest. Cohorresco cùm eius recordatio subit. Familia nostra, quæ ex quindecim constabat, quot videlicet Madaurensis in familia esse putat, ad duas redacta fuit. Atque ego relictus, qui parentum, adgnatorum, cognatorum & adfinium obitum deflerem. In his, proh dolor, amisi patrem: patrẽ, inquam, cui plus debebam, quàm vllus alius vmquam patri suo debuerit, tum ob eius in me verè paternum amorẽ, tum etiam ob assiduam de me curam, quæ eum iugiter exercebat. Neque verò me solum afflixit hæc

acerba mors, verum etiam omnes viros frugi, qui eum nouerant, ac omnes litteratos. Nec immerito. Quantopere enim studuerit, quandiu vixit, rem litterariam iuuare, nosse licet ex varijs ac laboriosis librorum editionibus, quos suis typis excusit, tũ suo nomine, tũ etiã nomine ac impensis Seb. Gryphij, typographi de litteris, si quisquã alius, benemeriti, ab anno videlicet M. D. XL. ad LVI. Vix recreabamur ab illa peste, cùm nec opinantibus superuenit secundum bellum ciuile, ac deinde aliud ex alio, velut vnda superuenit vndam. Nec adhuc sedati sunt fluctus. Hoc te volui scire, ne mihi paulo durius succenseres, quòd tãdiu carueris hac editione. Cùm licuit, eam denuo prælo commisi, nec destiti, donec opus cõsummatum viderem. Typus graduum cognationis me aliquandiu suspensum habuit, quòd à paucis viderem probari eos, qui hucusque editi sunt, quamuis nonnulli à doctissimis viris sint delineati: sed in ea hæsitatione oportunè apparuerũt Ledæ filij. Clariss. vir Fr. Roaldus, I. C. nulli nostræ ætatis postponendus, ab Italia rediens cogitur hîc cõmorari, donec certior fiat de rebus

Aqui

Aquitanicis: Sicq; eius dispendium mihi compendio fuit. Peto ab eo, vt dignetur typũ cognationis describere ex sententia Iustiniani. Is, vt est mihi amicissimus, quod in primis bonis duco, ac in rem litterariam propensissimus, non solùm descripsit typum Institutionum, sed etiã eos quibus explanatur l. Iurisconsultus. Hos autẽ, eruditissimi illius viri iudicium secutus, subiunxi ad calcem Institutionum, cum breui ac dilucida eorum expositione. Itaque hanc habes à nobis editionem omnibus numeris absolutam, quam cupio à te probari, nobisq; ob id gratulari. Ne integram eius laudem arripere viderer, volui tibi indicare eos, qui aut vigilias suas, aut studiũ in hunc librum attulerunt. Tu eis, aut eorũ memoriæ gratiam habebis. Bene Vale.

Lug. Idib. Aug.
1580.

ΤΙΤΛΟΙ ΤΩΝ ΤΕΣΣΑ-ρων βιβλίων τῶν Ἰνστιτούτων Ἰουστινιανοῦ.

Διάταξις βεβαιοῦσα τὰ ἰνστιτοῦτα.

ΤΗΣ α ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΖΙΩΝΟΣ.

α Περὶ δικαιοσύνης καὶ νόμου.
β Περὶ νόμου φυσικοῦ, ἐθνικοῦ, καὶ πολιτικοῦ.
γ Περὶ νόμου προσωπικοῦ.
δ Περὶ δουλείας.
ε Περὶ ἀπελευθέρων.
ϛ Τίνες καὶ ἐκ ποίων αἰτιῶν ἐλευθεροῦν οὐ δύνανται.
ζ Περὶ νόμου Φουσίου ἀναιρέσεως.
η Τίνες ἰδίου ἢ ἀλλοτρίου δικαίου εἰσίν.
θ Περὶ πατρικῆς ἐξουσίας.
ι Περὶ γάμου.
ια Περὶ υἱοθεσιῶν.
ιβ Ποίοις τρόποις τὸ ὑπεξούσιον διαλύεται.
ιγ Περὶ ἐπιτροπῶν.
ιδ Τίνες δίδοσθαι ἐπίτροποι ἐν ταῖς διαθήκαις δύνανται.
ιε Περὶ νομίμων συγγενῶν ἐπιτροπεύσεως.
ιϛ Περὶ ἀρχῆς ἐλαττουμένης.
ιζ Περὶ νομίμου πατρώνων ἐπιτροπεύσεως.
ιη Περὶ νομίμου γονέων ἐπιτροπεύσεως.
ιθ Περὶ τεθαρρημένης ἐπιτροπῆς.

Περὶ

TITVLI QVATVOR Librorum Institutionum D. Iustiniani.

Procemium Institutionum.

LIBRI I.

I. *De iustitia & iure.*
II. *De iure naturali, gentium, & ciuili.*
III. *De iure personarum.*
IIII. *De ingenuis.*
V. *De libertinis.*
VI. *Quibus ex causis manumittere non licet.*
VII. *De lege Fusia Caninia tollenda.*
VIII. *De his qui sui sunt vel alieni iuris.*
IX. *De patria potestate.*
X. *De nuptijs.*
XI. *De adoptionibus.*
XII. *Quibus modis ius patriae potestatis soluitur.*
XIII. *De tutelis.*
XIIII. *Qui testamēto tutores dari possunt.*
XV. *De legitima agnatorum tutela.*
XVI. *De capitis diminutione.*
XVII. *De legitima patronorum tutela.*
XVIII. *De legitima parentum tutela.*
XIX. *De fiduciaria tutela.*

κ Περὶ ἀτιλιανοῦ ἐπιτρόπου ἢ ἐκ τοῦ νόμου ἰουλίου καὶ τιτίου διδομένου.
κα Περὶ αὐτενθείας ἐπιτρόπων.
κβ Τίσι τρόποις ἡ ἐπιτροπὴ διαλύεται.
κγ Περὶ τῶν κουρατώρων.
κδ Περὶ τῆς ἐγγύης τῶν ἐπιτρόπων καὶ κουρατώρων.
κε Περὶ παραιτήσεως τῶν ἐπιτρόπων καὶ κουρατώρων.
κϛ Περὶ ὑπόπτων ἐπιτρόπων καὶ κουρατώρων.

ΤΗΣ β ΙΝΣΤΙΤΟΥΤ.

α Περὶ πραγμάτων διαιρέσεως.
β Περὶ πραγμάτων σωματικῶν καὶ ἀσωμάτων.
γ Περὶ δουλείας ἀγροῦ.
δ Περὶ χρήσεως καρπῶν.
ε Περὶ χρήσεως καὶ οἰκήσεως.
ϛ Περὶ τῶν ἐν χρήσει λαμβανομένων καὶ μακροῦ χρόνου διακατεχομένων.
ζ Περὶ δωρεῶν.
η Τίσιν ἐκποιεῖν ἔξεστιν ἢ οὐκ.
θ Διὰ ποίων προσώπων ἡμῖν προσπορίζεται.
ι Περὶ διαθήκης κατασκευάσεως.
ια Περὶ στρατιωτικῆς διαθήκης.
ιβ Τίνες οὐ συγχωροῦνται διαθήκας ποιεῖν.

Περὶ

XX. De Atiliano tutore, & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur.
XXI. De authoritate tutorum.
XXII. Quibus modis tutela finitur.
XXIII. De curatoribus.
XXIIII. De satisdatione tutorum vel curatorum.
XXV. De excusationibus tutorum vel curatorum.
XXVI. De suspectis tutoribus vel curatoribus.

LIBRI II.

I. De rerum diuisione, & acquirendo ipsarum dominio.
II. De rebus corporalibus & incorporalibus.
III. De seruitutibus prædiorum.
IIII. De vsufructu.
V. De vsu & habitatione.
VI. De vsucapionibus & longi temporis præscriptionibus.
VII. De donationibus.
VIII. Quibus alienare licet vel non.
IX. Per quas personas nobis acquiritur.
X. De testamentis ordinandis.
XI. De militari testamento.
XII. Quibus non est permissum facere testamentum.

ιγ Περὶ ἀποκλήρων παίδων.
ιδ Περὶ τῆς τῶν κληρονόμων ἐνστάσεως.
ιε Περὶ χωρικῆς ὑποκαταστάσεως.
ιϛ Περὶ ὀρφανικῆς ὑποκαταστάσεως.
ιζ Ποίοις τρόποις αἱ διαθῆκαι ἀκυροῦνται.
ιη Περὶ ἀτάκτου διαθήκης.
ιθ Περὶ κληρονόμων ποιότητος καὶ διαφορᾶς.
κ Περὶ ληγάτων.
κα Περὶ ἀφαιρέσεως τῶν ληγάτων.
κβ Περὶ νόμου φαλκιδίου.
κγ Περὶ τῶν ἐν πίστει καταλιμπανομένων κληρονομιῶν, καὶ τοῦ θεσπίσματος τρεβελλιανείου.
κδ Περὶ ἰδικῶν πραγμάτων τῶν διὰ τοῦ φιδεϊκομμίσσου καταλιμπανομένων.
κε Περὶ τῶν κωδικέλλων.

ΤΗΣ γ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤ.

α Περὶ κληρονομιῶν τῶν ἐξ ἀδιαθέτου προσφερομένων.
β Περὶ τῆς νομίμου τῆς κατ' ἀρρενογενείαν διαδοχῆς.
γ Περὶ συγκλήτου δόγματος τοῦ τερτυλλιανείου.
δ Περὶ συγκλήτου δόγματος ὀρφιτιανείου.
ε Περὶ διαδοχῆς τῆς κατὰ θηλυγενείαν.
ϛ Περὶ βαθμῶν τῆς συγγενείας.
ζ Περὶ συγγενείας ἀπελευθέρων.

Περὶ

XIII. *De exheredatione liberorum.*
XIIII. *De heredibus instituendis.*
XV. *De vulgari substitutione.*
XVI. *De pupillari substitutione.*
XVII. *Quibus modis testamenta infirmentur.*
XVIII. *De inofficioso testamento.*
XIX. *De heredũ qualitate & differẽtia.*
XX. *De legatis.*
XXI. *De ademptione legatorum.*
XXII. *De lege falcidia.*
XXIII. *De fideicommissarijs hereditatibus, & ad senatusconsultum Trebellianum.*
XXIIII. *De singulis rebus per fideicommissum relictis.*
XXV. *De codicillis.*

LIBRI III.

I. *De hereditatibus quæ ab intestato deferuntur.*
II. *De legitima agnatorum successione.*
III. *De senatusconsulto Tertulliano.*
IIII. *De senatusconsulto Orphitiano.*
V. *De successione cognatorum.*
VI. *De gradibus cognationum.*
VII. *De successione libertorum.*

De

η Περὶ προσκυρώσεως ἀπελευθέρων.
θ Περὶ τῆς πραιτωρίας διαδοχῆς.
ι Περὶ προσπορισμοῦ διὰ υἱοθεσίαν.
ια Περὶ τοῦ ὅτι τῇ τῶν ἐλευθεριῶν αἰτίᾳ τὰ πράγματα ἐπιζητοῦνται.
ιβ Περὶ διαδοχῶν ὑφαιρεθεισῶν, τῶν γινομένων ἐκ πραγμάτων διὰ πράσεως, καὶ θεσπίσματος κλαυδιανοῦ.
ιγ Περὶ ἐνοχῶν.
ιδ Τίσι τρόποις ἡ ἐν πράγμασι συναλλάττεται ἐνοχή.
ιε Περὶ τῆς ἐν λόγοις ἐνοχῆς.
ις Περὶ δύο ῥέων στιπουλάνδων καὶ προμιττένδων.
ιζ Περὶ ἐπερωτήσεως δούλων.
ιη Περὶ διαιρέσεως ἐπερωτήσεων.
ιθ Περὶ ἀχρηστίμων ἐπερωτήσεων.
κ Περὶ ἐγγυητῶν.
κα Περὶ τῆς ἐν γράμμασιν ἐνοχῆς.
κβ Περὶ συναινετικῆς ἐνοχῆς.
κγ Περὶ ἀγορασίας καὶ πράσεως.
κδ Περὶ μισθώσεως καὶ ἐκμισθώσεως.
κε Περὶ κοινωνίας.
κς Περὶ μανδάτου ἤγουν ἐντάλματος.
κζ Περὶ ἐνοχῆς ὡσανεὶ ἀπὸ συναλλάγματος.
κη Διὰ ποίων ἡμῖν προσώπων ἡ ἐνοχὴ ἐπιζητεῖται.

Τίσι

VIII. De aßignatione libertorum.
IX. De bonorum possessionibus.
X. De acquisitione per arrogationem.
XI. De eo cui libertatis causa bona addicuntur.
XII. De succeßionibus sublatis quæ fiebant per bonorum vẽditiones, & Senatusconsulto Claudiano.
XIII. De obligationibus.
XIIII. Quibus modis re contrahitur obligatio.
XV. De verborum obligationibus.
XVI. De duobus reis stipulandi & promittendi.
XVII. De stipulatione seruorum.
XVIII. De diuisione stipulationum.
XIX. De inutilibus stipulationibus.
XX. De fideiussoribus.
XXI. De litterarum obligatione.
XXII. De obligationibus ex consensu.
XXIII. De emptione & venditione.
XXIIII. De locatione & conductione.
XXV. De societate.
XXVI. De mandato.
XXVII. De obligationibus quæ quasi ex cõtractu nascuntur.
XXVIII. Per quas personas nobis obligatio acquiritur.

Quibus

κθ Τίσι τρόποις ἡ ἐνοχὴ λύεται.

ΤΗΣ δ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤ.

α Περὶ ἐνοχῶν τῶν ἀπὸ ἁμαρτίας γινωμένων ἤτοι φυομένων.
β Περὶ τῶν βίᾳ τὰ ἀλλότρια ἁρπαζόντων.
γ Περὶ νόμου ἀκυιλίου.
δ Περὶ ὕβρεως.
ε Περὶ ἐνοχῶν ὡσανεὶ ἀπὸ ἁμαρτίας φυομένων.
ϛ Περὶ ἀγωγῶν.
ζ Περὶ πεκουλίου.
η Περὶ βλαβερᾶς ἀγωγῆς.
θ Ἐὰν τὸ τετράποδον ζημίαν ποιήσῃ λέγεται.
ι Περὶ ὧν τὰς ἀγωγὰς κινεῖν δυνάμεθα.
ια Περὶ ἱκανοδοσιῶν.
ιβ Περὶ διηνεκῶν καὶ προσκαίρων ἀγωγῶν, καὶ τῶν πρὸς τοὺς κληρονόμους, ἢ ἐν τοῖς κληρονόμοις διαβαινουσῶν.
ιγ Περὶ παραγραφῆς.
ιδ Περὶ ἀναπλοκῶν.
ιε Περὶ τῶν διαλέξεων.
ιϛ Περὶ τιμωρίας καὶ φόβου τῶν δικαζομένων.
ιζ Περὶ τάξεως τῶν δικαστῶν.
ιη Περὶ δημοσίων δικαστηρίων.

ΤΕΛΟΣ.

XXIX. *Quibus modis tollitur obligatio.*

LIBRI IIII.

I. *De obligationibus quæ ex delicto na scuntur.*
II. *De vi bonorum raptorum.*
III. *De lege Aquilia.*
IIII. *De iniurijs.*
V. *De obligationibus quæ quasi ex de licto nascuntur.*
VI. *De actionibus.*
VII. *Quod cum eo qui in aliena potesta te est, negociũ gestum esse dicitur.*
VIII *De noxalibus actionibus.*
IX. *Si quadrupes pauperiem fecisse di catur.*
X. *De his per quos agere possumus.*
XI. *De satisdationibus.*
XII. *De perpetuis & temporalibus actio nibus, & quæ ad hæredes & con tra hæredes transeunt.*
XIII. *De exceptionibus.*
XIIII. *De replicationibus.*
XV. *De interdictis.*
XVI. *De pœna temere litigantium.*
XVII. *De officio iudicis.*
XVIII. *De publicis iudicijs.*

FINIS.

Η ΔΙΑΤΑΞΙΣ Η ΒΕΒΑΙΟΥΣΑ ΤΑ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΑ.

*

CONSTITVTIO QVA CONFIRMANTVR INSTITVTA.

*

IMperatoriæ maiestati proprium est, non solum armis decorari, sed etiam legibus armari: vt vtrumq; tempus, & belli & pacis recte gubernetur: ac princeps Romanus victoriam reportet, non tãtum fusis cõgressu hostibus nomẽ sibi cõparans, sed etiam per legales adinuentiones calumniatorum iniquitates expellẽs. Atq; tam iure constituẽdo venerabilem se præbeat, quàm de victis hostibus triumphet.
¶ Horum vtranq; viam cũ summis vi-

Βασιλικῆς μεγαλοφροσύνης ἐστὶν ἴδιον οὐ μόνον ὅπλοις κοσμεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ νόμοις ὁπλίζεσθαι. ὥς τε ἑκάτερον, καὶ τὸν τοῦ πολέμου, καὶ τὸν τῆς εἰρήνης καιρὸν, ὀρθῶς κυβερνᾶσθαι. καὶ ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς ἀποφέρεται νίκας, οὐ μόνον ἐν ταῖς τῶν πολεμίων συμπλοκαῖς εὐδοκιμῶν, ἀλλὰ καὶ νομίμοις ἐπινοίαις, τὰς τῶν συκοφαντῶν ἀδικίας ἐξωθῶν. καὶ γένοιτο μὴ ἐν νόμοις σεβάσμιος, θριαμβεύοι ἢ τῶν πολεμίων κρατήσας. ¶ Τούτων ἑκατέραν τὴν ὁδὸν ἀγρυπνίαις ὑπερβο- 6. Quorum vtranque.

a λαῖς,

λαῖς, καὶ μεγίστῃ προμηθείᾳ τῶν ἐσομένων, θεοῦ συνεργοῦντος ὁ ἡμέτερος ἤνυσε βασιλεύς. καὶ τοὺς μὲν ἐν πολέμοις ἱδρῶτας αὐτοῦ, τὰ βαρβαρικὰ ἔθνη δουλωθέντα κηρύττει, πεῖραν μαθόντα τὰ τοῦ κρείττονα. καὶ τοῦτο μὲν Ἀφρική, τοῦτο δὲ καὶ ἑτέραι τὸ πλῆθος ἀναρίθμητοι ἐπαρχίαι, μετὰ πολλὰς ἐνιαυτῶν περιόδους, ταῖς αὐτοῦ νίκαις, ἄνωθεν φιλοτιμηθεῖσαι πάλιν, τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ, καὶ τῇ αὐτοῦ προστεθεῖσαι βασιλείᾳ βοῶσιν. ἅπας δὲ δῆμος, ὑπὸ νόμων ἐκφωνηθέντων τε ὑπ' αὐτοῦ καὶ συντεθέντων ἰθύνεται, καθὸ καὶ νόμος αὐτός. καὶ τὰς μὲν βασιλικὰς διατάξεις πάλαι συγκεχυμένας, καὶ μαχομένας ἀλλήλαις, εἰς σαφεστάτην ἤγαγε συμφωνίαν. τριῶν δὲ ὄντων κωδίκων, τοῦ τε Γρηγοριανοῦ φημί, καὶ Ἑρμογενιανοῦ, καὶ Θεοδοσιανοῦ, προσέτι δὲ καὶ ἄλλων πολλῶν διατάξεων, αἳ μετὰ τὸν Θεοδοσιανὸν ἐτέθησαν, καὶ πολλῆς οὔσης ἐν ταῖς ἐμφερομέ-

giliis, maximaq; rerum futurarũ prouidentia, Deo iuuãte Imperator noster cõfecit. Et bellicos quidem sudores eius Barbaræ gẽtes sub iugum missæ testantur, re ipsa fortiorem potentioremq; expertæ: & tam Africa, quàm aliȩ innumerȩ prouinciæ post multas annorum circumuolutiones: victoriis eius à cælesti numine præstitis, iterum Romanȩ ditioni & imperio ipsi⁹ additæ clamãt. Porrò & omnes populi legib⁹ ab ipso editis & compositis reguntur: quasi ipse lex sit. Et principũ quidem cõstitutiones, quæ olim confusȩ iacebant & inter se pugnabant, in luculentissimã erexit cõsonantiã. Cùm autẽ tres essent Codices, Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus: ad hæc & multæ extarẽt aliȩ constitutiones, quæ post Theodosianum Codicem fuerãt emissȩ: ac magna etiam esset con

trar

trarietas, atque discordia îter eas, quę in præfata volumina erant relatæ: optim⁹ hic noster & maximus Princeps, resectis his, quæ aut inutiles erant, aut eadem repetebant, aut cum aliis, quarum iure vtimur, pugnabant: Codicem iussit conscribi, quem de suę serenitatis nomine vocauit. Sed & his non contentus, ad immensa veterum legũ volumina curam suam extendit, & opus quod omnem spem vincebat, veluti per medium pelagus incedens, Deo fauente correxit, & probatas receptasq; , vel eorum sententias vno libro conclusit. ¶ Atq; id cùm peractum esset, Triboniano gloriosissimo magistro & exquęstore sacri Palatii, necnon Theophilo, Dorotheoq; viris illustribus & Antecessorib⁹, quorum omnium solertiam & legum scientiã, ac in Principum iussis fidem

ναις διατάξεσι, τοῖς εἰρημένοις συντάγμασιν, ἐναντιώσεως, ὁ κράτιστος ἡμῶν βασιλεύς, τὰς ἀχρήστους, καὶ τὰ αὐτὰ λεγούσας, καὶ τὰς ταῖς κρατούσαις μαχομένας, περιαιρεθῆναι παρακελευσάμενος, κώδικα ἐκέλευσε συγγραφῆναι, ὁμώνυμον τῇ αὐτοῦ γαληνότητι. ἠξίωσε δὲ τῆς οἰκείας φροντίδος, καὶ τὰ ἀναρίθμητα τῶν πάλαι νομικῶν βιβλία. καὶ πρᾶγμα πάσης κρεῖττον ἐλπίδος, ὥσπερ διὰ μέσου βαδίζων πελάγους, θεοῦ κατώρθωσεν εὐνοίᾳ, καὶ τὰς εὐδοκιμούσας τῶν παλαιῶν γνώμας, ἐν ἑνὶ συνήγαγε βιβλίῳ. ¶Τοῦτο δὲ πρᾶξαι, Τριβουνιανῷ τῷ ἐνδοξοτάτῳ μαγίστρῳ, καὶ ἀπὸ κοιαιστώρων τοῦ θείου παλατίου προσέταξεν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Θεοφίλῳ καὶ Δωροθέῳ, ἀνδράσιν ἰλλουστρίοις τε καὶ ἀντικήνσωρσιν. ὧν τὴν σύνεσιν ἁπάντων, καὶ τὴν ἐν νόμοις παίδευσιν, καὶ τὸ περὶ τὰς βασιλικὰς κελεύσεις πι-

θ. Cumq; hoc.

στότατον, ἐκ πολλῶν ἐλέγχων ὁ θειότατος γνοὺς βασιλεὺς, τοὺς εἰρημένους συγκαλεσάμενος παρήγγειλεν ἰδικῶς, ὥστε κατὰ τὴν αὐτοῦ αὐθεντίαν, καὶ ταῖς αὐτοῦ πειθομένους ὑποθήκαις, τὰ ἰνστιτοῦτα, ἤγουν τὰς εἰσαγωγὰς τῶν νόμων συνθεῖναι. ὥστε τοῖς νέοις ἐξεῖναι, τὰ πρῶτα τῶν νόμων προοίμια, οὐκ ἐξ ἀρχαίων μύθων παραλαμβάνειν. τὰ γὰρ πάλαι μὲν κρατήσαντα, νῦν δὲ τῆς χρήσεως ἐκβεβλημένα ἀναγινώσκοντες, ἐοίκασι τοῖς ἐντυγχάνουσι μύθοις· ἀλλ' ἐκ τῆς βασιλικῆς λαμπηδόνος ταῦτα γινώσκοντες, τοῦτο μὲν τὰς ἑαυτῶν ἀκοὰς, τοῦτο δὲ καὶ τὰς ψυχὰς, μηδὲν ἄχρηστον, μηδὲ εἰκῆ κείμενον, ἀλλ' ὅπερ δι' αὐτῆς τῶν πραγμάτων ἰσχύει τῆς πείρας μανθάνοιεν. ¶Καὶ ὅπερ πρότερον μετὰ τριετῆ μόλις χρόνον τοῖς ἀναγινώσκουσι συνέβαινεν, ὥστε μετὰ τοσοῦτον χρόνου παραδρομὴν βασιλικαῖς ἐντυγχάνειν διατάξεσι, τοῦτο

6. Et quod in priori.

ex multis argumentis cùm cognitam perspectamq; haberet imperator sanctissimus, conuocatis specialiter mandauit, vt sua ipsius auctoritate, suoq; imperio obtemperantes, Instituta, siue εἰσαγωγὰς Iuris componerent: quo adulescentibus liceret, prima Iuris exordia, non ab antiquis fabulis discere (nam qui ea legũt quæ olim obtinebant, & nunc ab vsu reiecta sunt, similes vidẽtur his, qui in fabulas incidere) sed ab Imperatorio splendore ea cognoscere, ac tam aures ipsorum quàm etiam animi, nihil inutile, nihilque perperam positum: sed quod in ipsa rerum obtineret experientia, addiscerent. ¶Et ita quod superioribus temporibus, vix post trium annorum tempora Iuri operam dantibus contingebat, vt tanto tempore elapso, Principum constitutiones legerẽt: id

id nunc in ipsis rerum (vt ita dixerim) initiis consequentur: tanto digni habiti honore, tantamque adsecuti felicitatem, vt & Iuris exordium, & huius disciplinæ finem à voce Imperatoria adipiscerentur. Nam & præsens volumen ab Imperatoria voce cõponitur, quod veluti prooemium est, atq; exordium legalis disciplinæ: & perlecta veteris Iuris interpretatione, necesse est eum, qui in iure instituitur, legendis se Principum constitutionibus dedere.

¶ Postea quam igitur compositi sunt libri Digestorum siue Pandectarum, in quibus omne ius antiquum collectũ est, quos gloriosissimus Tribonianus & ceteri illustres facundissimiq; viri composuerunt: in quattuor hos libellos, dictorum Digestorum institutiones Serenissimus Imperator noster partiri iussit:

νῦν ἐξ αὐτῶν, ὡς εἰπεῖν, τῶν πραγμάτων ἐφάπτονται, τοσαύτης ἀξιωθέντες τιμῆς, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσαντες εὐτυχίας, ὥστε καὶ τὴν τῶν νόμων ἀρχὴν, καὶ τὸ πέρας τῆς τούτων διδασκαλίας, ἀπὸ βασιλικῆς αὐτοῖς προσηνέχθαι φωνῆς. καὶ τὸ παρὸν γὰρ σύνταγμα, ἐκ βασιλικῆς συντίθεται φωνῆς, προοίμιον ὑπάρχον τῆς τῶν νόμων διδασκαλίας, καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς τῶν παλαιῶν νόμων ἐκθέσεως, ἀνάγκη δὲ τοὺς νόμους παιδευόμενον, τῇ τῶν διατάξεων ἀναγνώσει ἑαυτὸν ἐπιδοῦναι.

¶ Μετὰ ταῦτα μὲν οὖν συντέθειται βιβλία τῶν Διγέστων, ἤτοι Πανδέκτων, ἐν οἷς ἤθροισται πᾶσα ἡ τῶν ἀρχαίων νομοθεσία, ἅτινα διὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου Τριβωνιανοῦ, καὶ τῶν λοιπῶν περιφανῶν, καὶ ἐλλογιμωτάτων ἀνδρῶν συντέθειται, μετ' ἐκεῖνα δὲ ἐν τέτρασι τούτοις βιβλίοις τῶν εἰρημένων Διγέστων, τὰς εἰσαγωγὰς ἐκέλευσεν

θ. Igitur.

*

σεν ὁ γαληνότατος ἡμῶν βασιλεὺς ἐπιμεληθῆναι, πάσης νομικῆς παραδόσεως ἐσομένας πρῶτα στοιχεῖα. ἐν αἷς διὰ βραχέων ἐκτέθειται, καὶ ὅπερ ἐκράτει πάλαι, καὶ τὸ μετὰ ταῦτα τῇ ἀσυνηθείᾳ συσκιασθὲν, ἐκ τῆς βασιλικῆς θεραπείας ἐφωτίσθη.

θ. Quas ex omnibus.

¶ Ταύτας δὲ τὰς εἰσαγωγὰς ἐκ πάντων τῶν τοῖς ἀρχαίοις γεγραμμένων ἰνστιτούτων, καὶ μάλιστα τῶν ὑπομνημάτων Γαΐου, τοῦτο μὲν τῶν ὡς ἐν ἰνστιτούτοις, τοῦτο δὲ καὶ ἐκ τῶν Κωδίκων αὐτοῦ, ἔνθα διαλέγεται περὶ τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν κινουμένων πραγμάτων, καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν συνταγμάτων, οἱ εἰρημένοι τρεῖς σοφώτατοι ἄνδρες συνθέντες, βασιλεῖ τῷ μεγάλῳ προσήγαγον. ἡ δὲ αὐτοῦ γαληνότης ἀναγνοῦσα ταύτας, ἐπέγνω δεῖν οἰκείαν καὶ πληρεστάτην αὐταῖς διατάξει τὴν ἰσχὺν φιλοτιμήσασθαι.

θ. Summa itaque.

¶ Προτρέπεται τοίνυν διὰ τῆς παρούσης διατάξεως ὁ ἡμε-

vt totius legalis disciplinæ prima essent elementa: in quibus breuibus ac paucis expositum est, & quod apud maiores obtinebat, & quod deinde desuetudine obumbratum, Imperatoria cura illuminatum est. ¶ Has autem Institutiones ex omnibus veterum Institutis, præcipuéq; ex commentariis Gaii, tum Institutorum, tum Codicum, in quibus de rebus cottidianis disputat, aliisque multis voluminibus collectas, præfati tres prudentissimi viri maximo Imperatori obtulerunt. Porrò cùm Serenitas eius eas legisset, cognouit opus esse, vt suum plenissimumq; robur per constitutionem eis accommodaret. ¶ Adhortatur igitur per præsentem constitutionem clementissimus Imperator noster eos, ad quos eam rescripsit: vt summa ope, & alacri studio

dio præſentes leges excipiant: & his legendis ita ſe prudentes oſtendant, vti ſpes eos pulcherrima foueat, alatque, fore vt toto legali opere perfecto, diuerſæ ipſiusImperatoris Reipublicæ partes regendæ credantur.

ρώτατος ἡμῶν βασιλεὺς, πρὸς οὓς ταύτην ἐποιήσατο τὴν ἀντιγραφὴν, ὥστε πολλῇ τῇ δυνάμει καὶ προθύμῳ σπουδῇ, τοὺς παρόντας δέξασθαι νόμους. καὶ διὰ τῆς αὐτῶν ἀναγνώσεως, οὕτως ἑαυτοὺς ἐπιδεῖξαι σοφοὺς, ὥστε αὐτοὺς ὑπὸ καλλίστης τρέφεσθαί τε καὶ θάλπεσθαι τῆς ἐλπίδος, ὡς παντὸς τοῦ νομικοῦ διανυθέντος ἔργου, διαφόρων τῆς αὐτοῦ πολιτείας ἄρξειν μερῶν.

INSTITV-TIONVM LIB. PRIMVS.

*

DE IVSTITIA ET IVRE. Titulus I.

¶ Iustitia. Πρὸ πάντων δεῖ εἰδέναι τὸν τῆς δικαιοσύνης ὅρον. ἔστιν οὖν δικαιοσύνη σταθηρὰ καὶ διηνεκὴς βούλησις, ἡ ἑκάστῳ τὸ οἰκεῖον δίκαιον νέμουσα. Ἔπειτα δὲ λέγωμεν καὶ

¶ Iurisprudentia. πῶς ὁρίζεται ἡ νομική. ¶ Νομικὴ δέ ἐστι θείων τε καὶ ἀνθρωπείων πραγμάτων γνῶσις, τῶν δὲ δικαίων καὶ ἀδίκων ἐπιστήμη.

¶ His igitur ¶ Τούτων δὲ γενικῶς προτεθεωρημένων, νῦν δεξαμένοις ἡμῖν ἐξηγήσεως τῶν νόμων, καὶ τῶν δικαίων τῆς τῶν Ῥωμαίων πολιτείας, οὕτω δοκεῖ αὐτὰ βέλτιστα ἂν παραδίδοσθαι, ἐὰν πρότερον μὲν εὐχερεῖ καὶ ἁπλῷ τρό-

ANTE omnia definitionē iustitię scire oportet. Est igitur iustitia, constans & perpetua voluntas, ius vnicuique suum tribuēs. Deinde dicam' quo modo definiatur & Iurisprudentia. ¶ Iurisprudentia autem est, diuinarum atque humanarum rerum notitia, iusti; & iniusti scientia. ¶ His igitur generaliter praecognitis, incipientibus nunc nobis exponere Leges ac Iura populi Romani, ita maximè videntur ea cōmodè tradi posse, si primò facili ac simplici

plici via, post deinde exactissima diligentissimaq; interpretatione singula exequamur. Alioqui si statim in ipsis initiis procemiisq; rudes etiamnum & infirmas adulescentum aures multitudine ac varietate rerum onerauerimus: duorum alterum, aut desertores huius studii efficiemus, aut cum magno labore sæpe etiam cum diffidentia, quæ plerumque iuuenes auertit, serius ad ea perducemus, ad quæ leuiori via deducti, sine labore & bona cum spe maturius perduci possent. ¶ Iuris autem præcepta tria sunt hæc. Honestè viuere: alterum non lædere: & ius cuique suum tribuere. ¶ Porrò studii huius duæ sunt positiones siue species, Publicum & Priuatum. Et Publicum quidem ius dicitur, quod ad statum rei Romanæ spectat. Priuatum verò, quod ad sin-

πῳ, εἶτα δὲ μετὰ ταῦτα ἀκριβεστάτῃ καὶ λεπτοτάτῃ ἐξηγήσει ἕκαστα διεξέλθωμεν. ἄλλως τε γὰρ ἐν αὐτοῖς τοῖς τῶν νόμων προοιμίοις, ἀπείρους καὶ ἀσθενεῖς ἔτι τῶν νέων ἀκοὰς, τῷ τῶν πραγμάτων πλήθει καὶ τῇ ποικιλίᾳ βαρήσαντες, τῶν δύο ἕτερον, ἢ ἀφισταμένους αὐτοὺς ταύτης τῆς σπουδῆς, ἢ καὶ μετὰ μεγάλων πόνων ἔσθ' ὅτε καὶ μετὰ δυσελπιστείας τῆς τοὺς νέους ὡς ἐπὶ πολὺ ἀποστρεφούσης ὀψιμαθεστέρους ἀπεργασόμεθα, ὧνπερ εὐκολωτέρως ὁδηγησάμενοι ἀπονητὶ καὶ εὐέλπιστοι ἐπιτυχεῖν διὰ ταχέως ἂν ἠδύναντο. ¶ Τὰ δὲ τοῦ δικαίου παραγγέλματα ταῦτα τρία. καλῶς βιοῦν, ἕτερον μὴ βλάπτειν, καὶ τὸ οἰκεῖον δίκαιον ἑκάστῳ νέμειν. ¶ Καὶ ταύτης μὲν τῆς σπουδῆς δύο εἰσὶν θέσεις ἤγουν εἴδη, πούβλικον τουτέστι δημόσιον, καὶ πρίβατον τουτέστι ἰδιωτικόν. καὶ πούβλικον μὲν δίκαιον λέγεται ὅπερ πρὸς στάσιν τῆς τῶν Ῥωμαίων πολι-

θ. Iuris præcepta.

θ. Huius.

τείας ὁρᾷ. ἰδιωτικὸν δὲ τὸ περὶ τὴν τῶν ἑκάστων ὠφέλειαν. ἀναγκαῖον δὲ εἰπεῖν περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ ὅτι ἐστὶ τριμερές. συλλέλεκται γὰρ ἢ ἐκ φυσικῶν ἢ ἐθνικῶν ἢ πολιτικῶν παραγγελμάτων.

gulorum vtilitatem pertinet. Dicendum est autem de Iure priuato, quod ex tribus constat partibus. Collectũ est enim aut ex naturalibus, aut ex gẽtium, aut ex ciuilibus præceptis.

DE IVRE NATVRALI, GENtium, & Ciuili. Tit. II.

Φυσικὸν νόμιμόν ἐστι, τὸ κατὰ πάντων ζώων, χερσαίων, ἐνύδρων, καὶ ἀερίων ἐπεκτεινόμενον. οὐ γὰρ μόνον μέχρις ἀνθρώπων ἔστησεν ἡ φύσις τὰ ἑαυτῆς, ἀλλὰ διέταξε τὰ ἐναέρια, τὰ ἐν τῇ γῇ διετύπωσεν. οὐκ εἴασε δὲ οὐδὲ τὰ ἐν θαλάσσῃ τικτόμενα τῆς οἰκείας προμηθείας ἐκτός. παράδειγμα δὲ τοῦ φυσικοῦ νομίμου, ἄρρενός τε καὶ θηλείας συνάφεια, ὅπερ ἡμεῖς γάμον προσαγορεύομεν, καὶ ἡ περὶ τοὺς τεχθέντας ἀνατροφή, καὶ σπουδή. ὁρῶμεν γὰρ, οὐ μόνον ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα ἐν τοῖς τιμῶσι τοῦτον τὸν νόμον ἀναγεγραμμένα. ἡ γὰρ φύσις

IVs naturale est, quod ad omnia animalia, quæ in terra, in aqua, vel in aëre sunt, extenditur. Nec enim vsque ad solos homines natura vim suã coangustauit: sed etiam, ea quę in aëre sunt, disposuit: & his quæ in terra viuunt, formam dedit. Ac ne illa quidẽ quæ in mari nascuntur, prouidentiæ suæ expertia esse passa est. Exẽplũ autẽ Iuris Naturalis est, maris atq; feminę coniunctio, (qđ nos matrimoniũ appellamus) & in liberis educãdis studiũ. Videm⁹. n. non homines modò, sed cetera quoq; animalia his, qui legẽ hãc obseruant, adscribi.

Quod

Quoniã natura cùm singula quæq; animalia videret morte cõsumi: per matrimonium, & ex eo sequentem liberorum procreationẽ, ac rursus eorũ, quæ procreata sunt, caritatem, educationemq; & successionem, quandam veluti immortalitatẽ iis commenta est. ¶ Diximus suprà, Iura aut naturalia esse, aut gentiũ, aut ciuilia. Cùm igitur dictum sit de Iuris naturalis definitione, & exemplis eius, necesse est, vt & de Iure gentium dicamus. Quoniã quicumq; Rempublicã cõstituit, & eam legibus ornare vult: has duas in legibus ferendis vias sequitur: Aut enim Ius gentium (quod etiã per abusionem Naturale vocamus) aut Ius Ciuile cõstituit: & aut Ius scriptũ, aut Ius nõ scriptũ. Quid est Ius gentiũ? Ius gentiũ est, quod ad omnes homines, aut eos saltem, qui ratione volunt viuere, extẽditur. Exem-

ὁρῶσα, τὸ καθ' ἕκαστον τῶν ζώων, θανάτῳ δαπανώμενον, διὰ τοῦ γάμου, καὶ τῆς ἐντεῦθεν παιδοποιίας, καὶ τῆς πρὸς τοὺς τεχθέντας στοργῆς τε καὶ ἀνατροφῆς, καὶ διαδοχῆς, τὴν ἀθανασίαν τούτοις ἐμηχανήσατο. ¶ Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, ὅτι τῶν νόμων, οἱ μέν εἰσι φυσικοί, οἱ δὲ ἐθνικοί, οἱ δὲ πολιτικοί. εἰπόντες οὖν τοῦ φυσικοῦ νομίμου τὸν ὅρον, καὶ τὰ παραδείγματα, ἀναγκαίως ὀφείλομεν εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ ἐθνικοῦ. ὁ γὰρ πολιτείαν συνιστῶν, καὶ βουλόμενος νόμοις ταύτην κοσμῆσαι, ταῖς δυσὶ ταύταις προσέχων ὁδοῖς τὴν νομοθεσίαν ἐργάζεται. ἢ γὰρ ἐθνικοὺς τίθησιν, οὓς καὶ φυσικοὺς καταχρηστικῶς ἀπεκαλοῦμεν, ἢ πολιτικούς, καὶ ἢ ἐγγράφους, ἢ ἀγράφους. Τί ἐστιν ἐθνικὸν νόμιμον; ἐθνικὸν νόμιμόν ἐστι, τὸ κατὰ πάντων ἀνθρώπων, ἤγουν τῶν λελογισμένως βιοῦν ἐθελόντων ἐπεκτεινόμενον. παραδείγματα δὲ

θ. Ius autẽ ciuile.

τὰ δὲ αὐτοῦ, τὸ τοὺς φονέας ἀποτέμνεσθαι, τοὺς μοιχοὺς κολάζεσθαι, τοὺς κλέπτας εἰς χρήματα τιμωρεῖσθαι, ἐπειδήπερ ἔβλαψεν ἡμᾶς περὶ χρήματα. τὸ χρεώστην εὐγνώμονα γίνεσθαι πρὸς τὸν ἐν καιρῷ ἀνάγκης χρήσιμον ὀφθέντα, τὸ οἰκέτην ὑποτάττεσθαι τοῖς εὐλόγοις προστάγμασι τῶν δεσποτῶν. τὸ γίνεσθαι συναλλάγματα, πράσεις, ἀγορασίας, μισθώσεις, ἐκμισθώσεις, παρακαταθήκας, κοινωνίας, δάνεια. τὸ γίνεσθαι δωρεὰς, διαθήκας συγγράφεσθαι. Τί ἐστι πολιτικὸν νόμιμον; ὅπερ τοπικὸν, καὶ χρειῶδες προσαγορεύεται, τὸ τόπῳ περικεκλεισμένον, ὃ τόπου χρείαν ἀποπληροῖ, καὶ τὸ λυποῦν ἐκεῖνον τὸν τόπον ἐκκόπτει. οἷον ἡ τῶν Ἀθηναίων πόλις ἐκέχρητο ἐπεισάκτῳ σίτῳ, οἷα λεπτόγεως οὖσα, καὶ μέγιστον ἦν παρ' αὐτοῖς ἐλάττωμα, τὸ τῆς σιτοδείας βάρος. ὁ τοῦτο τοίνυν βουλόμενος καταπαῦσαι, τί ἂν ἐνομοθέτει ἢ τοῦτο; ὥστε

pla aũt eiꝰ sunt, Homicidas interfici, Adulterũ puniri, Furẽ pecunia multari, quoniã & in pecunia nos lęsit. Vt debitor memorẽ se ostẽdat beneficii, & gratũ aduersus eũ, q in rebꝰ angustis necessitati ipsiꝰ succurrit. Vt seruꝰ domini iussis, quę lex non phibet, obtemperet. Vt cõtractꝰ celebrent, vẽditiones, emptiones, locatiões, cõductiones, deposita, societates, mutui datiões. Vt donatiões fiãt, vt testaméta cõscribantur. Quid est Ius Ciuile? quod locale, & χρειῶδες appellatur: id est, ex vsu necessitateq; rerũ latũ: locoq; circũscribit, & his quibus cuiq; loco opꝰ est, subuenit, eaq; quæ loco illi perniciosa sunt, tollit. Veluti, Ciuitas Atheniẽsiũ aduectício fruméto vtebat, vtpote quæ sterilis esset, nec vlla alia res magis eos premebat ac grauabat, q̃ annonæ caritas. Huic malo qui finẽ quæreret, quid aliud lege lata constituisset, quàm

hoc? Vt negotiatores omnes frumẽtarii immunitatẽ vectigaliũ haberẽt. Id enim cùm fama per oẽs gentes diffudisset, multi erãt in Atticã nauigaturi, duo hæc studentes, vt & ꝓpter frumẽti inopiã statim venderẽt, & nullũ insup huiꝰ negotiationis noĩe vectigal pẽderent. Cùm autẽ multi illuc nauigassent, dubiũ nõ est, quin magna aduecta fuerit frumenti copia. Ius igitur hoc, solis vtile erat Atheniẽsibꝰ. Apud Alexãdrinos verò & alios, q frumẽto abũdãt, nõ solũ supuacaneũ, sed etiã ridiculũ fit, tale aliqd cõstituere. Alterũ exẽplũ Iuris Ciuilis ꝑbet nobis ciuitas Lacedæmoniorũ: q̃ ex iure qđ Lycurgꝰ ipsis cõposuerat, peregrinos expellebat: quã inde ξενηλασίαν vocant, ne ĩmixtis peregrinis mores ciuiũ Lacedæmoniorũ ĩ deteriꝰ mutarent corrũperẽturq;. Ius hoc apud Lacedæmonios magna ĩ venera-

τοὺς σιτεμπόρους, ἀτελείας ἀξιοῦσθαι. τούτου γὰρ δήλου γενομένου, πολλοὶ κατέπλεον ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν, δύο ταῦτα πραγματευόμενοι, ὅτι τε ταχεῖαν διὰ τὴν ἔνδειαν ἡ τοῦ σίτου γενήσεται πρᾶσις, καὶ πρὸς τούτοις, ὅτι τέλος ὑπὲρ τῆς τοιαύτης οὐ καταπιθέασιν ἐμπορείας. πολλῶν δὲ καταπλεόντων, εἰκότως πολὺς εἰσεκομίζετο σῖτος. τοῦτο γοῦν τὸ νόμιμον, Ἀθηναίοις χρήσιμον μόνοις ἦν· Ἀλεξανδρεῦσι δὲ ἢ ἑτέροις, οἷς ἐστιν ἀφθονία σίτου, οὐ μόνον περιττὸς, ἀλλὰ καὶ καταγέλαστος ὁ τοιοῦτόν τι νομοθετῶν. Δεύτερον παράδειγμα τοῦ πολιτικοῦ νομίμου ἡ τῶν Λακεδαιμονίων πόλις, ἥτις ἐνεχρῆτο ξενηλασίᾳ, Λυκούργου τοῦτο νομοθετήσαντος ἵνα μὴ διὰ τῆς τῶν ξένων ἐπιμιξίας διαφθείρηται καὶ χεῖρον γένοιτο τὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἦθος. ὁ τοιοῦτος νόμος ἠμέλεται μὲν παρὰ Λακεδαιμονίοις, Ἀθηναῖοι δὲ τούτου καταφρονοῦσι, τοσοῦτον

τοσοῦτον τῆς ξενηλασίας ἀφεστῶτες, ὅτι καὶ βωμὸς ἐλέου τιμᾶται παρ' αὐτοῖς· οὕτως ἑτοίμως τοὺς εἰς αὐτοὺς φοιτῶντας ὑποδεχόμενοι, ὅτι πολλάκις διὰ φιλανθρωπίας ὑπερβολὴν, καὶ πολεμεῖν ὑπὲρ αὐτῶν οὐκ ὤκνησαν.

θ. Ius autē ciuile.

¶ Ἅπας οὖν δῆμος, ἢ ἐγγράφοις κέχρηται νόμοις, ἢ ἀγράφοις. καὶ πῆ μὲν ἰδίοις, τουτέστι πολιτικοῖς· πῆ δὲ κοινοῖς, τουτέστι iure gentium. ὅσα γὰρ νόμιμα ἑκάστη πόλις ἑαυτῇ συνεστήσατο, καὶ μέχρις αὐτῆς ἵστανται, ταῦτα ius ciuile προσαγορεύεται. ὅσα δὲ ὁ φυσικὸς, ἤτοι ἐθνικὸς λόγος μεταξὺ πάντων ἀνθρώπων ἐφεῦρε, ταῦτα παρὰ πᾶσιν ἔθνεσι φυλάττεται, καὶ ius gentium προσαγορεύεται. καὶ ὁ δῆμος οὖν ὁ Ῥωμαϊκὸς, ποτὲ μὲν πολιτικοῖς, ποτὲ δὲ ἐθνικοῖς κέχρηται νόμοις, ἅτινα καθ' ἕκαστον καὶ ὁποῖα τὴν φύσιν ἐστὶν, ἐν τοῖς οἰκείοις ἐκθησόμεθα τόποις.

θ. Sed ius q̃dē ciuile.

¶ Ἀλλὰ τὸ πολιτικὸν

tione eſt. At Athenienſes penè irrident, qui adeò abſunt ab expellendis peregrinis, vt etiam magno apud eos in honore ſit ara Miſericordiæ, & tam officiosè eos, qui ad ſe veniunt excipiant, vt præ ingenti humanitate pro his ſæpe bella gerere non ſint veriti. ¶ Omnes igitur populi aut ſcripto iure vtũtur, aut non ſcripto: Et aliàs proprio, id eſt, Ciuili, aliàs cõmuni, id eſt, iure gentium. Quæcumque enim iura ſibi quæque Ciuitas conſtituit, & intra eam conſiſtunt: ea Ius ciuile dicuntur. Quæ verò naturalis & humana ratio inter omnes homines inuênit, hæc apud omnes gentes obſeruantur, & Ius gentium appellantur. Et populus igitur Romanus partim Iure Ciuili, partim Iure gentium vtitur. Quæ ſingillatim, & qualem naturam habeant, ſuis locis exponemus.

¶ Sed ius quidem

Ciuile,

Ciuile, ex vnaquaque ciuitate, in qua obtinet, appellationem ſumit, veluti Athenienſium aut Lacedæmoniorum. Nam ſi quis leges Solonis, qui Athenienſibus leges conſcripſit, aut Draconis, qui Lacedæmoniis, Ius ciuile Athenienſium vel Lacedæmoniorum appellare velit: non omnino peccauerit, aut à veritate aberrauerit. Similiter & Ius quo Ciuitas Romana vtitur, Ius Quiritum dicitur, hoc eſt, quo Quirites vtuntur. Romani enim à Quirino, id eſt, Romulo, qui ſe ex Marte natum gloriabatur, Quirites appellantur. Cùm verò quis indefinitè Ius Ciuile dicit, non addito cuiúſnam Ciuitatis, Romanum ſignificat. Quemadmodum cùm Poëtam dicimus, nec proprium nomen addimus, apud Græcos, ſubintelligitur Homerus: apud

νόμιμον ἐκ μιᾶς ἑκάστης πόλεως προϊὸν ἐν ᾗ καὶ κρατεῖ, δέχεται τὴν ὀνομασίαν. οἷον τῶν Ἀθηναίων ἢ Λακεδαιμονίων. εἰ γάρ τις ἐθέλει τοὺς Σόλωνος τοῦ τῶν Ἀθηναίων νομοθέτου, ἢ τοὺς Δράκοντος τοῦ τῶν Λακεδαιμονίων ius ciuile Athenienſium vel Lacedæmoniorum, τουτέστι πολιτικὸν νόμιμον τῶν Ἀθηναίων, ἢ Λακεδαιμονίων ἀποκαλέσαι, οὐκ ἂν διαμάρτοι, οὐδὲ σφαλῇ τῆς ἀληθείας. ὡσαύτως καὶ τὸ νόμιμον ᾧπερ ἡ Ῥωμαϊκὴ κέχρηται πολιτεία, ius Quiritum τουτέστι ᾧ κέχρηνται οἱ Κυιρῖται. οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι, ἀπὸ Κυϊρίνου τουτέστι Ῥωμύλου τοῦ ἐξ ἄρεως τὴν φύσιν ἔχειν αὐχοῦντος, Κυϊρῖται προσαγορεύονται. ἡνίκα δέ τις ἀπροσδιορίστως εἴποι ius ciuile, οὐ προστιθεμένου τοῦ τῆς δεῖνα πόλεως, τὸ Ῥωμαϊκὸν σημαίνει. ὥσπερ ἡνίκα ποιητὴν εἰπόντες, καὶ μὴ προστιθέντες τὸ κύριον ὄνομα, παρ' ἕλλησι μὲν δηλοῦμεν τὸν Ὅμηρον, παρὰ

παρὰ δὲ Ῥωμαίοις τὸν Βιργίλιον.

§. Ius autē gentium.

¶ Τὸ δὲ ἐθνικὸν νόμιμον, κοινὸν τοῦ παντὸς ἀνθρώπων γένους ἐστί. τῆς χρείας γὰρ καλούσης, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀνάγκης ἀπαιτούσης, τὸ ἡμέτερον γένος ἐφεῦρεν ἀπ' ἑαυτοῦ πάμπολλα, ἤτοι κατεστήσατο. καὶ γὰρ ἀνεφύησαν πόλεμοι, καὶ τούτοις ἐπηκολούθησαν αἰχμαλωσίαι, καὶ εἰσηνέχθησαν δουλεῖαι, ὅπερ ἐναντίως τῷ φυσικῷ συμβαίνει νόμῳ. ἡ γὰρ φύσις ἐξ ἀρχῆς πάντας ἀνθρώπους ἐλευθέρους οἶδε τικτομένους. ἐκ τούτου τοῦ ἐθνικοῦ νομίμου, καὶ πάντα σχεδὸν ἐπενοήθησαν τὰ συναλλάγματα· οἷον ἀγορασία, πρᾶσις, μίσθωσις, ἐκμίσθωσις, κοινωνία, παρακαταθήκη, δάνεισμα, καὶ ἕτερα πάμπολλα συναλλάγματα.

§. Constat.

¶ Εἰπόντες οὖν τὴν πρώτην τῶν νόμων διαίρεσιν, ὅτι οἱ μέν εἰσι φυσικοί, οἱ δὲ ἐθνικοί, οἱ δὲ πολιτικοί, καὶ ἕκαστον ὁρισάμενοι, καὶ παραδείγμασι σαφηνίσαν-

Latinos, Virgilius. ¶Ius autem gentium omni humano generi commune est. Nam vsu exigente & humanis necessitatibus efflagitantibus gens humana quædam ex sese inuenit atque constituit. Et bella enim coorta sunt, & ea captiuitates secutæ, & introductæ seruitutes, quæ res maximè iuri naturali contraria est: quoniam natura ab initio liberos homines omnes creauit. Ex hoc Iure gentium omnes ferè contractus inuenti sunt, vt emptio, venditio, locatio, conductio, societas, depositum, mutuum, & alii complures contractus. ¶Cùm igitur de prima Iuris diuisione dictum sit, aliud scilicet esse naturale, aliud gentium & aliud ciuile: & vnumquodque eorum definitione & exemplis explicatum sit: transeamus

mus ad secūdā Iuris diuisionē. Ius igitur aliud scriptū est, & aliud non scriptū. Et scriptū quidē ius est, vt Leges, Plebiscita, Senatuscōsulta, Principū cōstitutiones, Magistratuū edicta, Prudentū responsa. ¶ Libēter verò discerem, quot sint qui iura apud Romanos constituant: & quinā hi sint, & quo ea, quæ singuli quiq; eorū cōstituerint vocentur. Sex sunt, qui apud Romanos iura cōstituūt. Populus, Plebs, Senatus, Princeps, Magistratus, & Prudentes vrbis Romæ. Et quid est populus? cōis fortune cōciliū, in vnū & eundē cū plebe numerū relato Senatu. Ius autē quod à populo cōstituit, dicit Lex, quoniā scriptū ius erat, quod à populo cōstituebatur. Porrò cōmune est omni scripto iuri nomen, Lex: cùm ex ea & ceterę quinque Iuris cōstituēdi rationes proficiscant. Quoniam verò omniū, qui iura cōstituunt, prima potestas

τες, ἔλθωμεν ἐπὶ δευτέραν τῶν νόμων διαίρεσιν. Τῶν νόμων, οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι. καὶ ἔγγραφοι μὲν νόμοι εἰσὶν, οἷον ἡ lex, τὰ plebiscita, senatusconsulta, διατάξεις βασιλικαὶ, ἀρχόντων ἐδίκτα, τῶν σοφῶν ἀποκρίσεις. ¶ Ἡδέως δὲ ἐμάνθανον, πόσοι παρὰ Ῥωμαίοις εἰσὶν νομοθέται, καὶ τίνες οὗτοι. καὶ πῶς τὰ παρ' ἑκάστου νομοθετούμενα κέκληται. ἓξ παρὰ Ῥωμαίοις εἰσὶν νομοθέται, δῆμος, χυδαῖος δῆμος, σύγκλητος, βασιλεὺς, ἄρχοντες, τῆς Ῥώμης σοφοί. καὶ τί ἐστι δῆμος; κοινῆς τύχης σύνοδος, κατὰ ταυτὸ συναριθμουμένων τοῖς ἰδιώταις καὶ τῶν συγκλητικῶν. Τὸ δὲ παρὰ τοῦ δήμου νομοθετούμενον, λέγεται λὲξ, ἐπειδὴ ἐγγράφως ὁ δῆμος ἐνομοθέτει. κοινὸν δὲ τῶν ἐγγράφων νόμων ὄνομα τὸ λέξ. καθὸ ἐξ αὐτοῦ καλοῦνται αἱ λοιπαὶ ϛ νομοθεσίαι. ἐπειδὴ κορυφαιότατός ἐστιν ὁ δῆμος τῶν νομο-

6. Lex est.

θετῶν, ἔδει καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ νομοθεσίαν κεκοσμῆσθαι, τῇ κοινῇ τῶν ἐγγράφων νόμων ὀνομασίᾳ. Ἐγίνετο δὲ τοῦτον τὸν τρόπον. Τοῦ συγκλητικοῦ ἄρχοντος, οἷον τοῦ ὑπάτου ἐρωτῶντος, εἰ χρὴ τόδε νομοθετεῖν, ὁ δῆμος ἐπένευεν.

θ. Plebiscitum.

¶Ὁ χυδαῖος δῆμός ἐστι, τὸ λοιπὸν ἅπαν πλῆθος, ἐξῃρημένων τῶν συγκλητικῶν. τὸ δὲ παρ' αὐτοῦ νομοθετούμενον, πλεβίσκιτον ἐκαλεῖτο, τουτέστι τὸ ὑπὸ τοῦ πλήθους γνωσθὲν, καὶ κυρωθέν. Τοῦ γὰρ πλεβισκίτου ἄρχοντος, τουτέστι τοῦ τριβούνου· οὗτος δέ ἐστιν ὁ δήμαρχος· ἐρωτῶντος, ἐνομοθέτει τὸ πλῆθος.

θ. Plebs autem.

¶Τὸ δὲ χυδαῖον πλῆθος τοῦ δήμου τούτῳ διενήνοχε, ᾧ διενήνοχε γένος ἀπὸ εἴδους. Τῇ γὰρ τοῦ δήμου προσηγορίᾳ, πάντες σημαίνονται πολῖται συναριθμουμένων πατρικίων, καὶ συγκλητικῶν. τῇ δὲ τοῦ πλέβις ὀνομασίᾳ, δίχα πατρικίων τε καὶ συγκλητικῶν οἱ λοιποὶ πολῖται δηλοῦνται.

θ. Senatusconsultũ.

¶Ἐν

apud Populũ erat, necesse erat, vt & ius quod ab eo constitueretur, communi nomine, quod omnes iuris scripti species habent, cohonestaretur. Hunc autem in modum id constituebatur. Senatorio magistratu, veluti Consule interrogante, an hoc constituendum esset, adnuebat populus. ¶Plebs est, reliqua omnis multitudo exceptis Senatoribus. Quod autem ab ea constituebatur, dicebatur Plebiscitum, quasi quod Plebs sciuit ac ratum esse iussit. Nam plebeio magistratu (vt est Tribunus plebis, quem Græci δήμαρχον vocant) interrogante, plebs constituebat ius. ¶Plebs autem à Populo eo differt, quo species à genere. Nã appellatione populi, omnes ciues significant, cõnumeratis etiam Patriciis & Senatoribus. At plebis nomine, sine Patriciis & Senatoribus, ceteri ciues veniunt. ¶Tertio loco

loco apud Romanos ius cõstituit Senatus. Senatus est, concilium è selectis viris constans, quo nulli plebeio aditus est. Ius autem, quod ab eo constituitur, proprio nomine dicitur Senatusconsultũ. Sed dicat hic mihi aliquis: Quomodo cùm Populꝰ facilè cõuenire posset, & legem condere, ius omne suum in tam varias secuit sciditq; appellationes? Et causa eiꝰ rei est hæc. Cùm vrbs Roma hominũ numero abũdaret, discordia vt ferè fieri cõsueuit, & seditio inter Plebẽ & Senatum coorta est, Senatu fortè primas omniũ rerum ad se trahente. Eiusce rei nomine secesio facta est, & vtriq; per se agebant, & per se Remp. gerebãt. Sed quoniã, in Rep. nõ poterãt viuere, quin negotia cõtraherẽt, & cõtractus inirẽt, ad tollẽdas controuersias, & iudicãdas lites quæ inde exoriebãtur: iura quædam à Senatu cõsti-

τρίτῃ τάξει νομοθετοῦσι παρὰ Ῥωμαίοις ἡ σύγκλητος. Σύγκλητος δέ ἐστι, σύστημα ἐξ ἐπιλέκτων ἀνδρῶν, καθαρεῦον ἰδιώτου παντός. Τὸ δὲ παρ' αὐτῶν νομοθετούμενον, λέγεται ἰδικῷ ὀνόματι senatusconsultum, τουτέστι τῆς συγκλήτου τὸ θέσπισμα. Ἀλλ' ἔχοι τις εἰπεῖν, Πῶς δυναμένου τοῦ δήμου συνιέναι, καὶ λέγειν, ἤτοι τὸν νόμον ποιεῖν, εἰς διαφόρους διήρησεν τὸν νόμον ὀνομασίας; ἡ δὲ αἰτία ἐστὶν αὕτη· ἐν τῇ Ῥώμῃ πολυανθρώπῳ οὔσῃ, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι, στάσις, καὶ διχόνοιά τις ἀνεφύη, μεταξὺ τῶν συγκλητικῶν καὶ τοῦ χυδαίου δήμου, τυχὸν προτίμησιν ἔχειν βουλομένων τῶν συγκλητικῶν. Τούτου χάριν ἀλλήλων ἐχωρίσθησαν καὶ ἰδίᾳ διῆγον, καὶ ἰδίᾳ ἐπολιτεύοντο. Καὶ ἐπειδὴ ἐν πολιτείᾳ ὄντας δίχα συναλλαγμάτων οὐκ ἦν ζῆν, διὰ τὸ τὰς ἐγγενομένας καταπούδην φιλονεικίας τε καὶ δίκας, ἐτέθησαν νόμοι ὑπὸ τῶν συγκλητι-

 κῶν

κῶν, ἐνομοθέτει δὲ κεχωρισμένως ὁ χυδαῖος δῆμος, καὶ εἰκότως ἐδέχετο τὰ παρ' αὐτῶν νομοθετούμενα διάφορον προσηγορίαν. Τὸ γὰρ ὑπὸ τῆς συγκλήτου νομοθετούμενον, λὲξ οὐκ ἠδύνατο προσαγορεύεσθαι, διὰ τὸ μὴ προσεῖναι τὴν τοῦ χυδαίου δήμου προαίρεσιν, καὶ ἀναγκαίως ἐκ τῶν εὑρόντων, ἐκλήθη Σενάτους κονσοῦλτον, τουτέστι τῆς συγκλήτου τὸ δόγμα. Senatus γάρ ἐστι ἡ σύγκλητος, consulere δὲ τὸ πρόνοιαν ποιεῖσθαι. ἐπειδὴ οὖν ἡ σύγκλητος πρόνοιαν ἐποιεῖτο τῶν δικῶν τῶν ὑποπιπτουσῶν ἐκθεῖσα νόμους, δικαίως ἐκλήθη σενάτους κονσοῦλτον, καὶ παρὰ τοῖς ἰδιώταις δὲ ἐκινοῦντο δικῶν προφάσεις, καὶ νόμος ἐτίθετο παρ' αὐτοῖς ὃς οὐκ ἠδύνατο λέγεσθαι λὲξ, διὰ τὸ μὴ κατὰ γνώμην γίνεσθαι τῶν συγκλητικῶν. ἐκαλεῖτο οὖν πλεβίσκιτον, τουτέστι τοῦ πλήθους ἡ γνῶσις καὶ νομοθεσία. ἐπειδὴ δὲ τὰς ἔχθρας ἀθανάτους, μηδὲν περ'

tuebantur. Idem & seorsum fiebat à Plebe. Nō igitur iniuria, quæ ab iis cōstituta erant, diuersam appellationem sumpsere. Et quidē quod à Senatu cōstituebatur, Lex dici non poterat, cùm Plebis cōsensus nō interuenisset: vnde necesse erat, vt ab his qui id cōstituerant, nomen caperet, & diceretur Senatusconsultū. Nimirum à Senatu, & à consulendo. Consulere porrò est, prouidere & curam gerere. Quoniam ergo Senatus constituendo Iure lites subinde incidentes ad curā suā reuocabat, meritò vocatū est id Senatuscōsultū. Sed & cùm apud Plebem litium occasiones orirētur: Ius ab ea constituebatur: quod nec ipsum lex dici poterat, propterea quòd de sententia Patrum factum nō esset. Vocatum est igitur Plebiscitum. Quoniā tamen inimicitias eorum immortales esse non

deceb

decebat, Hortenſius quidam vir patriæ amans, ſuaſit eis, vt poſita mutua maleuolentia, ad concordiã reuerterent, enarrans mala quæ ex diſcordiis ſeditionibusq; conſequi ſolẽt: & tandẽ perſuaſos, in mutuam gratiã reduxit. Cũ igitur in vnũ cõueniſſẽt, poſtulare cœpit Plebs, vt ea, quæ ipſa ſciuiſſet, etiam aduerſum Senatum tenerẽt. Petebat aũt & Senatus, vt Senatuſcõſulta etiã aduerſus Plebem valerẽt. Cumq; his vtrique aduerſarentur, & Senatus dedignaretur Plebiſcita recipere, & Plebs id ægreferens, Senatuſcõſultis parere nollet: futurum erat, vt veteres inimicitiæ renouarentur, donec idem Hortenſius, ſedata eorum diſſenſione, perſuaſit, vt alteri alterorum iura acciperent, & his obtemperarent. Et ita quidem, quod vtrique [ſine alteris] conſtituerant, lex dici non po-

αὐτοῖς οὐκ ἐνίων, Ὁρτήσιός τις φιλόπολις ὤν, συνεβούλευσεν αὐτοῖς, ἀποτίθεσθαι μὲν τὴν πρὸς ἀλλήλους δυσμένειαν, εἰς ὁμόνοιαν δὲ τραπῆναι, τὰ διὰ τὴν ἔχθραν συμβαίνοντα δυσχερῆ διηγήσας, καὶ πείσας εἰς φιλίαν συνήλασε. συνελθόντων οὖν κατὰ ταυτὸ ὁ χυδαῖος ἐβούλετο δῆμος, τὰ παρ' αὐτοῦ νομοθετηθέντα κρατεῖν, καὶ κατὰ τῶν συγκλητικῶν. ἀπῄτει δὲ καὶ ἡ σύγκλητος, ὥστε τὰ σενάτους κονσοῦλτα, καὶ κατὰ ἰδιωτῶν ἰσχύειν. Καὶ ἑκατέρων ἐναντιουμένων, καὶ τῶν μὲν συγκλητικῶν ἀπαξιούντων δέχεσθαι τὰ πλεβίσκιτα, τοῦ δὲ χυδαίου δήμου δυσανασχετοῦντος, καὶ τοῖς σενάτους κονσούλτοις ὑποκύπτειν μὴ βουλομένου, ἔμελλεν ἀνανεοῦσθαι τὰ τῆς ἔχθρας, μέχρις οὗ ὁ αὐτὸς Ὁρτήσιος παύσας αὐτῶν τὴν διχόνοιαν, ἔπεισε τὰς ἀλλήλων δέξασθαι νομοθεσίας, καὶ ταύταις ὑπείκειν. Καὶ οὕτως λὲξ μὲν οὐκ ἠδύνατο κληθῆναι τὸ παρ' ἑ-

κατέρου τεθέν, διὰ τὸ μὴ τὴν ἀρχὴν κατὰ συναίνεσιν τῶν δύο τίθεσθαι μερῶν. ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ νομοθετηθὲν ἐκ τοῦ ἰδιώτου δήμου πλεβίσκιτον τὴν αὐτὴν ἔκβασιν ἔσχε, καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτυχεν ἀποτελέσματος, τοῦ κρατεῖν φημὶ κατὰ πάντων καὶ legis vigorem habet, τουτέστι νόμου τάξιν ἐπέχει. Τοῦ δὲ χρόνου προϊόντος, καὶ τῶν Ῥωμαίων εἰς πολὺ πλῆθος αὐξανομένων, ὡς δυσχερῆ τὴν εἰς ἕνα τόπον αὐτῶν γίνεσθαι σύνοδον, τοῦ νομοθετεῖν ἕνεκα, δικαιότατον ἐνομίσθη, ἐν τάξει τοῦ παντὸς δήμου τὴν σύγκλητον μόνην νομοθετεῖν.

§.Sed & qđ principi.

¶ Εἰρήκαμεν τρεῖς νομοθέτας, δῆμον, χυδαῖον δῆμον, σύγκλητον. Εἰπόντες οὖν τὸν ὅρον ἑκάστου, καὶ πῶς ὀνομάζεται τὸ παρ᾽ αὐτῶν νομοθετούμενον, εἴπωμεν τοίνυν καὶ περὶ τοῦ τετάρτου νομοθέτου. Τέταρτος νομοθέτης παρὰ Ῥωμαίοις ἐστὶν ὁ βασιλεύς. Καὶ τί ἐστι βασιλεύς; Βασιλεὺς

tuit, cùm initio de consensu ambarum partium constitutũ non esset. Sed cùm ius quod Plebs constituerat, (id est, Plebiscitum) eundem exitum haberet, & eundem sortiretur effectum, vt scilicet omnes teneret (id enim dico) ac legis vigorẽ haberet: ac deinde successu temporis, Populus Romanus in magnam multitudinẽ excresceret, ita vt difficile esset populũ in vnũ locum iuris constituendi causa conuenire, æquissimum visum est, vt vice totius populi, solus Senatus iura conderet. ¶ Tres diximus qui iura constituerent, Populum, Plebem, & Senatum. Quum igitur dictum sit, quomodo singuli eorum definiantur, quomodoq; ius quod ab his constituitur, vocetur, dicamus nũc & de eo, qui quartus ius constituit. Quartꝰ apud Romanos iura constituit Prĩceps. Et quid est Princeps? Princeps est,

est, qui potestatem imperandi à Populo accepit. Ius autē quod ab eo conditur, generali nomine Cõstitutio vocat, hoc est, διάταξις, aut διατύπωσις. Porrò in tria diuiditur: in Epistolam, in Edictum, & in Decretum. Et quid est epistola? Rescriptũ Principis ad relationem magistratus alicuius, de re quapiã dubia emissum. Veluti, Euenit vt in Prouincia aliqua, mortuo quopiam cùm neque parentum vllus extaret, neq; liberorũ, duo de hereditate contenderent frater & patruus defuncti, horum enim vterque solus ad hereditatem volebat admitti. Ille vt frater, hic, vt patruus. Cùm lex nulla posita esset, qua controuersia hæc dirimeretur, Præses Prouinciæ ea de re quid fieri placeret ad Principem rettulit. Princeps cùm rem allatam legisset, rescripsit: fratrem defuncti

ἐστιν, ὁ τὸ κράτος τῆς ἀρχὴν παρὰ τοῦ δήμου λαβών. Τὸ δὲ παρ' αὐτοῦ νομοθετούμενον, ὀνόματι κέκληται γενικῷ κωνσιτουτζιὼν, τουτέστιν ἡ διάταξις ἢ διατύπωσις. τέμνεται δὲ εἰς τρία, εἰς ἐπιστολὴν, εἰς ἔδικτον, εἰς δέκρετον. Καὶ τί ἐστιν ἐπιστολή; ἀντιγραφὴ βασιλέως πρὸς ἄρχοντος ἀναφορὰν περί τινος ἀμφιβόλου πράγματος γενομένη. οἷον συνέβη κατά τινα ἐπαρχίαν τελευτήσαντός τινος, καὶ μὴ ὄντος τινὸς κληρονόμου τῶν ἀνιόντων, ἢ κατιόντων, δύο περὶ τῆς ἐκείνου κληρονομίας ἀμφισβητεῖν, ἀδελφὸν καὶ θεῖον τοῦ ἀποιχομένου. Τούτων γὰρ ἑκάτερος ἠξίου μόνος τὴν κληρονομίαν λαμβάνειν. Ὁ μὲν ὡς ἀδελφὸς, ὁ δὲ ὡς θεῖος. Νόμου οὖν μὴ κειμένου, ταύτην τέμνοντος τὴν ἀμφιβολίαν, ἀναφορὰ γέγονε πρὸς βασιλέα, παρὰ τοῦ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντος. Ἀναγνοὺς τὸ ἀνενεχθὲν ὁ βασιλεὺς, ἀντέγραψε τὸν ἀ-

δελφὸν τοῦ τελευτήσαντος προτιμηθῆναι. Νομοθετεῖ δὲ καὶ ἐν δεκρέτῳ ὁ βασιλεύς. Καὶ τί ἐστι δέκρετον; Ἀπόφασις βασιλέως μεταξὺ δύο μερῶν παρ' αὐτοῦ δικαζομένων ἐκφερομένη, ὡς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος. Δύο τινὲς ἐφιλονείκουν περὶ κληρονομίας τελευτήσαντός τινος, ἀδελφός φημι, καὶ θεῖος τοῦ κατοιχομένου, περὶ τοῦ τίνα δεῖ εἰς τὴν κλῆσιν προτιμηθῆναι τῆς κληρονομίας. Καὶ ὁ βασιλεύς, ἀμφοτέρων ἀκροασάμενος, ἀπεφήνατο τὸν ἀδελφὸν προτιμηθῆναι, καὶ τοῦτο νόμος ἐστὶ βασιλέως. Λέγεται δὲ δέκρετον, παρὰ τὸ δεκέρνερε, ὅ ἐστι θεωρῆσαι. Σκοπήσας γὰρ τῇ οἰκείᾳ διανοίᾳ, τὸ νομιζόμενον αὐτῷ δίκαιον ἀποφαίνεται. Λέγεται δὲ ὁμωνύμως δέκρετον, καὶ ἡ τοῦ ἄρχοντος ἀπόφασις· ἀλλὰ ταῦτα διενηνόχασιν· ὅτι τὸ μὲν τοῦ βασιλέως δέκρετον, καὶ αὐτὴν καὶ ἄλλην τοιουτότροπον ὅτε

debere præferri.

Per decretũ quoque Princeps ius constituit. Et quid est Decretũ? Est sententia Principis inter duas partes, de quarũ ipse causa cognoscit & iudicat, pronuntiata. Vt in eadem specie. Duo aliqui magnis contentionibus de defuncti cuiusdam hereditate agebant, frater inquam & patruus defuncti, nempe vter eorum potiùs ad hereditatem deberet vocari. Princeps causa cognita & vtroq; audito, pronuntiauit: fratrem præferri. Et hoc lex est Principis. Dicitur autem Decretum à decernendo, quod dispicere significat: quoniam is vbi cum animo suo de tota re dispexit, id quod iustum sibi videtur, pronũtiat. Aequè autem & decretum dicitur sententia magistratus. Sed in hoc differunt: Quòd Principis Decretum, & eam ipsam & aliam similẽ causam

sam quocumq; tempore exortam dirimat. Magistratus autem decretum, eam tantùm de qua agitur, ac interdum ne eam quidẽ si intercesserit appellatio. Per edictum quoq; ius constituit Princeps. Et quid est edictum? Quicquid ex sua natura motus Princeps statuit ad honestatẽ & vtilitatẽ subditorũ. Dicit autẽ Edictũ ab edicẽdo, quod ꝓdicere significat, & obuiã ire rebus, quæ si cõtingant, damno aut dolori sint subditis futuræ. Nã sæpe Prĩcipes, cùm apud se de vita ac moribus suorum cogitationẽ instituerent, depræhẽderũt aliqua quæ admodũ iniqua & praua essent. Quale hoc fuerit: Quidam cùm centũ aureos mutuò daret, octonos aureos sibi quotannis dari vsuræ nomine stipulatus est. Id cùm Princeps apud se valde iniquũ esse videret, cõmotus aduersus eos q tã grauiter peccarẽt, cõstitutiõe emissa cauit,

δήποτε ἀναφυομένην ὑπόθεσιν ἐκτέμνει. τὸ δὲ τῶν ἀρχόντων, αὐτήν. ἔσθ᾽ ὅτε οὐδὲ αὐτήν, εἴγε ἔγκλητος παρακληθήσεται. Νομοθετεῖ δὲ καὶ ἐν ἐδίκτῳ ὁ βασιλεύς. Καὶ τί ἐστιν ἐδίκτον; Πᾶν ὅπερ ἐξ οἰκείας φύσεως κινηθεὶς ὁρίσει ὁ βασιλεύς, πρὸς τὴν τῶν ὑπηκόων εὐπραξίαν καὶ λυσιτέλειαν. Λέγεται δὲ ἐδίκτον, παρὰ τὸ ἐδίκερε, ὅ ἐστι προλέγειν, καὶ προαναστέλλειν, τὰ ἔσθ᾽ ὅτε τοῖς ὑπηκόοις συμβησόμενα λυπηρά. πολλάκις γὰρ καθ᾽ ἑαυτὸν ἐλογίσατο ὁ βασιλεύς, ἄτοπον εἶναι τὸ παρὰ τῶν ὑποτελῶν αὐτοῦ γινόμενον οἷον δανείσας τις ρ νομίσματα λόγῳ τόκου ἐπηρώτησε δίδοσθαι κατ᾽ ἔτος αὐτῷ νομίσματα η. Ἄτοπον τοῦτο καθ᾽ ἑαυτὸν ἐνθυμηθεὶς ὁ βασιλεύς, καὶ κινηθεὶς κατὰ τῶν τοιαῦτα πλημμελούντων τίθησι διάταξιν, ὥστε καθ᾽ ἕκαστον ἔτος, ἕνεκα νομισμάτων ἑκατὸν δεδανεισμένων, ϛ λόγου

χάριν τοῦ δίδοσθαι νομίσματα. Τὰ δὲ παρὰ τοῦ βασιλέως νομοθετούμενα, ἰσοδυναμεῖν τῇ λέξει τῶν ὡμολογημένων ἐστίν. Ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν, Διὰ τί τῶν νομοθετησάντων τὰ σενάτους κονσοῦλτα πολλῶν ὄντων, ἡ γνώμη κατὰ τῶν ἰδιωτῶν οὐκ ἐκράτει; Καὶ πάλιν τοῦ χυδαίου δήμου ὄντος ἀμέτρου, οὐκ ἴσχυον αἱ νομοθεσίαι κατὰ συγκλητικῶν, εἰ μὴ Ὀρτίκιός τις, κατὰ ἀμφοτέρων τὰ παρ' ἑκατέρων κρατεῖν, ἔπεισε. Βασιλεὺς δὲ εἷς ἄνθρωπος ὢν νομοθετεῖ, καὶ οὐδεὶς τοῖς τούτου δόγμασιν ἐναντιοῦται; Ἀλλ' ἐροῦμεν, ὡς εἴ τις βουληθείη τὴν αἰτίαν γνῶναι, τοῦ ὅρου ὀφείλει λαβεῖν κατὰ διάνοιαν τοῦ τοῦ βασιλέως, ὅτι βασιλεύς ἐστιν, ὁ τὸ κράτος τῆς ἀρχῆς παρὰ τοῦ δήμου λαβών. Δῆμος δὲ ἐν ἑαυτῷ τὴν σύγκλητον ἔχει, καὶ τοὺς ἰδιώτας. Ὥστε οὖν, οὔτε τὸ χυδαῖον πλῆθος ταῖς τούτου διατάξεσιν ἠναντιοῦτο, οὔτε ἡ σύγκλητος

vt in centū aureos mutuò datos seni tā tùm (verbi gratia) quotānis vsuræ nomine darent. Porrò in cōfessum venit, ea quæ à Principe cōstituunt, legis vim habere. Sed dixerit hìc mihi aliqs: Quare cū in Senatuscōsultis faciendis frequēs sit Senatus, ea tamē plebē non tenerēt. Et rursum, cū immensus sit Plebis numer⁹, aduersus tamen Senatū Plebiscita nō valerēt, nisi Hortensius aliqs ita cū eis egisset, vt eo iure, quod alteri cōstituerēt, vtrosq; teneri vellēt: & tamē nemo Principis cōstitutionib⁹, quæ ab eo vno hoīe emittūtur, parēre detrectat? Sed dicim⁹ eū, q rationē eiusce rei cognoscere velit, ī memoria habere definitionē Prīcipis debere. Est enī Princeps, q ptātem imperādi à populo accepit. Porrò aūt populi appellatio, & Senatum & Plebem in se continet. Atque ita, neq; Plebs constitutionib⁹ eius parēre renuebat, neq;

Senatꝰ eas asperna- baf. Alioquin enim ipsi fecũ & cũ suffragiis suis pugnassẽt: populꝰ enim eũ in comitiis creauitvim obtinẽte lege Regia quæ de imperio eiꝰ lata est, & omnem Principi in populũ potestatem concessit. Quæ igitur constituuntur à Principe, communi nomine cõstitutiones vocantur. Atq; harum quædam sunt personales, neq; in exẽplũ trahuntur: quia non hoc Princeps voluerit. Nam si cui Princeps ob egregia in Rempub. merita aliquid concesserit, veluti immunitatem à tributis aut vectigalibus: ac deinde alius quispiam non peius aut etiam longè melius de Repub. mereatur, is ex illa lege consimilem sibi immunitatẽ vindicare non poterit: Propterea, quòd illa lex intra certam personam cõsistat. Sed & si cui aut grauiorẽ q̃ pro delicto vel q̃ lege cautum est, pœnã irrogauerit, aut

ταύτας ἀπεδοκίμαζε. Τοῦτο γὰρ πράττοντες, ταῖς ἑαυτῶν ἐμάχοντο ψήφοις. ὁ γὰρ δῆμος τοῦτον ἐχειροτόνησε, νόμου ῥεγίου τοῦτο κυρώσαντος, ὃς περὶ βασιλείας τεθεὶς, πᾶσαν βασιλεῖ δέδωκε κατὰ τοῦ δήμου τὴν ἐξουσίαν. Τὰ μὲν οὖν ὑπ' αὐτοῦ τεθέντα, κοινῷ ὀνόματι κέκληνται κονστιτούτιονες. Τούτων δὲ, αἱ μέν εἰσιν περσονάλιαι, καὶ οὐδ' εἰς παράδειγμα ἕλκονται, ἀλλὰ τὸ μὴ τοῦτο βασιλέα βεβουλῆσθαι· ἐὰν γάρ τινα τὴν ἑαυτοῦ πολιτείαν εὐεργετήσαντα φιλοτιμήσηται, ὁποῖον τὸ ἐξεῖναι αὐτῷ φόρους δημοσίους μὴ καταβάλλειν. ἐὰν οὖν συμβῇ μετὰ ταῦτα ἕτερον ὅμοια ἢ καὶ ἴσως μείζονα ὠφελῆσαι τὴν ἑαυτοῦ πολιτείαν, ὁ τοιοῦτος οὐ δυνήσεται ἐξ ἐκείνου τοῦ νόμου περιποιεῖν ἑαυτῷ παραπλήσια, ἀλλὰ τῷ προσώπῳ περικέκλεισται τοῦ νόμου. Εἰ δὲ καὶ τιμωρίαν ἔθετο ὅτε τινὶ τῶν ἐπταικότων τοῦ δέοντος ἐπήγαγε μείζονα, ἢ καὶ ἡμαρ

ἡμαρτηκότι πολλάκις συνέγνω τινὶ, οὐ πρὸς μίμησιν τοῦτο πέπραχε. ἀμέλει τοι, οὐδεὶς τῶν μετὰ ταῦτα πεπλημμεληκότων, τεύξεται τῆς ὁμοίας φιλανθρωπίας, ἢ περαιτέρω τιμωρηθήσεται τοῦ προσήκοντος. Μέχρι γὰρ τῶν τετυχηκότων ἵστανται ταῦτα. Αἱ μὲν οὖν προσωπικαὶ οὐχ ὑπερβαίνουσι τοὺς ἐφ' ὧν ἐτέθησαν. Αἱ δὲ γενικαὶ, καὶ κατὰ πάντων ἐκτείνονται προσώπων τε καὶ πρα-

¶.Prætorũ. γμάτων. ¶ Εἰρήκαμεν δὲ δ΄ νομοθέτας, δῆμον, χυδαῖον δῆμον, σύγκλητον, βασιλέα. Ἐν πέμπτῃ τάξει νομοθετοῦσι παρὰ Ῥωμαίοις οἱ ἄρχοντες τοῦ δήμου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ, οἵτινες καὶ αὐτοὶ, τῇ στολῇ τῇ ὑπατικῇ, ἤγουν τῷ δίφρῳ ἐκέχρηντο. Πολλοὶ δὲ οὗτοι καὶ διάφοροι, γενικῷ δὲ πάντες ὀνόματι κέκληνται magistratus populi Romani, τουτέστιν ἄρχοντες τοῦ δήμου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ. Ἐνομοθέτουν δὲ οὗτοι, οὐκ ἐν ἐπιστολῇ, οὐκ ἐν δεκρέτῳ,

pœnæ gratiam fecerit, id ad consequētiam non pertinet. Itaque nec si quis postea in idem delictū inciderit, aut similem gratiā consequetur, aut grauius quam par est in eū animaduertet. Quoniā intra personas eorum, quibus subuentum est, vel auctum suppliciū, ea sistentur. Personales igitur cōstitutiones, personas eorum de quibus emissę sunt, non excedunt. Quæ autē generales sunt: in omnes tum personas, tum res valent, atq; extenduntur. ¶ Quattuor diximus, qui Iura constituerēt, Populum, Plebem, Senatum, & Principem. Quinto loco apud Romanos Iura cōstituūt, Magistratus Populi Romani: qui & ipsi sella consulari siue curuli vtebantur. Multi autem hi, & varii sunt: & communi nomine Magistratus Populi Romani vocātur. Porrò constituebant hi Iura, non per epistolā, nec per decretū,

sed

sed p edicta tantū. Et quænā ratio est, vt Princeps & p decretū & p edictū Iura constituat: magistrat⁹ autē tantū p edictū? Et inde hui⁹ rei causa fluxit. Veteres cū Remp. Romanā cōstituerēt, & eā bonis legib⁹ institui vellent, id summo opere laborauerūt, ne qd in cōstituēdo Iure admitterē, qd meritò reprehendi posset. Id aūt maximè vident esse cōsecuti, cùm Principū decreta & edicta, legis vigorē habere voluerūt: magistratuū verò nō item. Satis enim sciebāt, Magistratū multis obnoxiū esse suspiciōib⁹, utrū amicitiæ aliqd tribuens, aut donis corruptus, an odio incēsus ita p̄nūtiasset. Quę in Principē nō cadūt. Neq; enī auro is inescat, q nō tantū fortunarū nostrarū, sed etiā corporū ipsorū domin⁹ est. Neq; ob amicitiā Iura trāsgredit: quoniā princeps ei, quē diligit, aliter p̄desse pōt, vnde & certiorē gratiā, & veriorē gloriā adsequat. Ne-

ἀλλ᾽ ἐν ἐδίκτῳ μόνον. Καὶ τί τὸ αἴτιον, τὸν βασιλέα μὲν, καὶ ἐν δεκρέτῳ νομοθετεῖν, καὶ ἐν ἐδίκτῳ· τοὺς δὲ ἄρχοντας, ἐν ἐδίκτῳ μόνον; ἐντεῦθεν ἡ αἰτία. οἱ πάλαι τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν καταστήσαντες, καὶ ταύτην εὐνομεῖσθαι βουληθέντες, ἀνεπίληπτον τὴν οἰκείαν γενέσθαι νομοθεσίαν ἐσπούδασαν. Τοῦτο δὲ ἐπετύγχανον, βασιλεῖ, καὶ ἐν δεκρέτῳ καὶ ἐν ἐδίκτῳ νομοθετεῖν ἐπιτρέψαντες, ἄρχουσι δὲ οὐκ ἔτι. ἤδεσαν γὰρ ὡς ὁ ἄρχων, πολλαῖς ὑποψίαις ὑπόκειται, ὅτι τῇ φιλίᾳ χαριζόμενος, ἢ δῶρα λαβὼν, ἢ πρὸς ἔχθραν κλίνων, ἀπεφήνατο τοιῶσδε. Βασιλεὺς δὲ τούτων κρείττων· οὔτε γὰρ χρυσῷ δελεάζεται, ὃς οὐ μόνον τῆς ἡμετέρας περιουσίας, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν σωμάτων ἐστὶ κύριος. οὐδὲ φιλίᾳ ὑπερβαίνει τὸ νόμιμον. φιλῶν γὰρ βασιλεὺς, ἑτέρως ὠφελῆσαι δύναται, ἐξ ὧν μᾶλλον εὐδοκιμεῖ. οὐδὲ δι᾽ ἔχθραν

τὰ

τι ποιεῖ. οὐ γὰρ μισεῖ τινα βασιλεὺς τῶν ὄντων ὑπὸ τὴν αὐτοῦ πολιτείαν. Εἰ δέ τις εὑρεθῇ, τοῖς τελευτῶσι συναριθμηθήσεται. Τὸ δὲ ἐν ἐδίκτῳ μόνῳ νομοθετεῖν τοῖς ἄρχουσιν ἐφεῖται. ἐπειδὴ πρὸ τῶν πραγμάτων τίθενται, τουτέστι πρὸ τοῦ κινηθῆναι τὰ πράγματα καὶ τὰς ὑποθέσεις. καὶ πάσης χείρονος ὑποψίας ἐστέρηται. Δεδώκασι δὲ κατεξαίρετον τὸ νομοθετεῖν, τῷ πραίτωρι τῷ οὐρβανῷ καὶ τῷ πραίτωρι τῶν περεγρίνων, καὶ τοῖς ædilibus curulibus. καὶ πραίτωρ οὐρβανὸς ὠνόμασται ἐντεῦθεν. πραίτωρ μὲν παρὰ τὸ pręcedere, τουτέστι προηγεῖσθαι καὶ ἄρχειν. οὐρβανὸς δέ, ἐπειδὴ vrbs κατ᾽ ἐξοχὴν ἡ Ῥώμη λέγεται. ἐδικαιοδότει γὰρ τοῖς ἐν ῥώμῃ. ὁ δὲ ἕτερος ὠνομάζετο πραίτωρ περεγρῖνος. πραίτωρ μὲν διὰ τὸ præcedere, περεγρῖνος δέ, ἐπειδὴ ἐδικαιοδότει τοῖς ξένοις τε καὶ ἐπήλυσιν. ἐπειδὴ γὰρ πλήθους

que etiam odio cuiusquã aliqd facit. Nec enim odit Princeps quemquã eorũ qui sunt in ipsi⁹ Republica: aut si quis inuẽtus fuerit, is ꝓtinus inter mortuos connumerabit̃. Porrò ideò tantũ ꝑ edictũ iura constituere magistratib⁹ ꝑmissũ est, quòd edicta res ipsas præcedant, id est, ꝙ anteq̃ negotia & causę existãt, ꝓponi soleãt: atq; ita omnis sinisterior suspicio cesset. Præcipua autẽ iuris cõstituẽdi potestas Prętori vrbano data est, & Prætori peregrino, & Aedilib⁹ Curulib⁹. Ac Prætoris vrbani appellatio ĩde fluxit: quoniã Prætor à præcedẽdo qđ anteire & imperare significat dictus est. Vrban⁹ autẽ, q̃a Vrbs κατ᾽ ἐξοχὴν, id est, ꝑ excellẽtiã Roma dicit̃. Atq; is his, q̃ Romæ agebãt, ius dicebat. At alter Prætor Peregrin⁹ dicebat̃: Prætor q̃dẽ ab eo qđ est præcedere: Peregrin⁹ verò, ꝙ inter peregrinos & aduenas ius redderet. Nã

cùm

cùm innumerabilis hominũ turba Romam confluerет, nec omnibus Prætor vrbanus operam dare posset: creatus est Prætor Peregrinus, qui peregrinis *ius diceret. ¶Porrò ædiles Curules & ipsi constituebãt Iura, qui ex eo nomẽ hoc sumpsêre, quòd ædium sacrarum curam gererent, ναοὶ enim, id est, templa, Latinè ædes: φροντὶς, id est, sollicitudo, Latinè cura. Id enim ad sollicitudinẽ ipsorũ ꝑtinebat, ne qs ante quadragesimũ fortè annũ ad sacerdotiũ admitterẽt. Aut, qđ vel magis est, ꝗ forum curarẽt, ita vocati sunt. Nã & qui Latinè ædiles dicũtur, à Græcis ἀγορανόμοι vocantur. Aut qđ omniũ maximè ad verũ accedit, ex illo. Nã quo tempore plebs secesserat à Senatu, queãdmodũ inter Patres Cõsul ius reddebat, & cõtrouersias dirimebat: ita & in plebe creat⁹ est quidã, quẽ hi adirẽt q ope aliqua egerẽt, & ita

ὄντος ἀναριθμήτου, οὐκ ἐξήρκει πάντων ἀκροᾶσθαι ὁ πραίτωρ ὁ οὐρβανὸς, ἐπενοήθη ὁ περεγρῖνος, ὥστε δικαιοδοτεῖν τοῖς περεγρίνοις. ¶Οἱ δὲ ædiles curules, καὶ αὐτοὶ ἐνομοθέτουν. ὠνομάσθησαν δὲ ἐντεῦθεν, ἐπειδὴ φροντὶς αὐτοῖς ἦν ἡ τῶν ναῶν εὐκοσμία. ædes γὰρ οἱ ναοὶ, cura δὲ ἡ φροντίς. ἦν γὰρ αὐτοῖς ἐν ἐπιμελείᾳ, ὥστε μὴ πρὸ τοῦ τεσσαρακοστοῦ τυχὸν ἐνιαυτοῦ, ἱερωσύνης ἐπιλαβέσθαι τινά. ἢ μᾶλλον ἐπειδὴ τῆς ἀγορᾶς ἐφρόντιζον, οὕτως ὠνομάσθησαν. ædiles γὰρ οἱ ἀγορανόμοι. ἢ τὸ πάντων ἀληθέστατον, ἐντεῦθεν. ἐν τῷ καιρῷ τῆς διαστάσεως, ὥσπερ παρὰ τοῖς συγκλητικοῖς ἦν ὁ ὕπατος, δικαιοδοτῶν καὶ τέμνων τὰς δίκας, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἰδιώταις, προεβλήθη τις, ὃν ἔδει δέχεσθαι τὰς προσελεύσεις τῶν δεομένων τινὸς βοηθείας. καὶ ἀπὸ τῆς προσελεύσεως, ædilis ὠνομάσθη ἀπὸ τῆς ἀδιλίας

θ. Proponebant.

ὅ

ὅ ἐστι προσέλευσις, εἶτα διὰ τὴν εὐφωνίαν, προσετέθη τὸ Ε στοιχεῖον, καὶ γέγονεν αἰδίλες. Κούρουλες διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἐκέχρηντο τῇ σέλλῃ τῇ ὑπατικῇ. τὰ δὲ τούτων ἔδικτα, ἐκράτει καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. ἐλέγετο δὲ ἡ τούτων νομοθεσία, ius honorarium, ἐπειδὴ εἰς τιμὴν τῶν ἀρχόντων, καὶ τῶν τεθέντων, ἐκράτει τοῦτο καὶ ἐπολιτεύετο. καὶ οἱ αἰδίλες οὖν ἐνομοθέτουν περί τινων κεφαλαίων, καὶ τὸ τούτων ἔδικτον, μέρος γέγονεν, ἤτοι συνήφθη τῷ ἐδίκτῳ τῶν δύο πραιτώρων, οὐρβανοῦ τε, καὶ περεγρίνου ¶ Ἐν ἕκτῃ τάξει νομοθετοῦσιν οἱ σοφοί. Σοφοὺς δὲ λέγω, οἷς τὸ νομοθετεῖν ὁ δῆμος, ἡ σύγκλητος, ἢ βασιλεὺς ἐπέτρεψε. τὸ δὲ παρ' αὐτῶν νομοθετούμενον, γενικῷ ὀνόματι κέκληται responsa prudentum, τουτέστιν ἡ ἀπόκρισις τῶν σοφῶν, ἐπειδὴ κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν ἐνομοθέτουν. τὸ δὲ responsum τέμνεται εἰς

6. Respōsa prudentū.

ab adeundo dictus est ædilis quasi adilis: nam euphoniæ gratia interposita est littera E, & ita factum est, Aediles. Curules autē ideo dicuntur, quòd sella consulari vterentur. Horum edicta & in prouinciis obtinebant. Ius autem quod hi constituebant, ius honorariū appellabatur: quoniam in honorem magistratuum & auctorum eius, id valebat, & in vsum recipiebat. Aediles igit de capitulis & causis quibusdā ius cōstituebant: & edictū eorum factū est portio, ac cohæret edicto amborū Prætorum Vrbani & Peregrini. ¶ Sexto loco Ius cōstituunt prudentes. Prudētes dico, quibus iura condere popul' aut Senatus aut Princeps cōcessit. Ius autē qđ ab his constituitur, generali nomine vocatur, Respōsa Prudentū: quoniā per cōsultationē & responsionē iura condebant. Porrò respōsum diuiditur in sent

sententiam & opinionem. Et quid est sententia? Est perfecta & indubia responsio. Veluti, hoc facere licet, hoc facere non licet. Opinio verò est, suspensa & timida, ac cum dubitatione elata responsio. Vt existimo hoc fieri licere: existimo hoc fieri non licere. Concessum autem erat his, vt publicè Iura constituerent, siue interpretarentur: qui & Iurisconsulti appellati sunt, quòd de iure interrogarentur: nam consulere, interrogare est. Quorum sententiæ & opiniones eã auctoritatem obtinẽt, vt liberum non sit Iudici, à responso eorum recedere: quemadmodum & Principis cuiusdam constitutione cauetur. In his igitur Ius omne scriptum consistit: in his scilicet, quę vel à Populo constituta sunt, vel à Plebe, vel à Senatu, vel à Principe, vel à magistratibus populi Romani, vel ex responso

σεντέντζιαν, καὶ ὀπινιόνα. καὶ τί ἐστι σεντέντζια; ἡ αὐτοτελὴς καὶ ἀναμφίβολος ἀπόκρισις. οἷον ἔξεστι τόδε ποιεῖν, οὐκ ἔξεστι τόδε ποιεῖν. ὀπίνιο δὲ ἡ ὑπεσταλμένη, καὶ μετ' ἐνδοιασμοῦ προσφερομένη ἀπόκρισις. οἷον νομίζω ὅτι ἔξεστι τόδε ποιεῖν, νομίζω ὅτι οὐκ ἔξεστι τόδε ποιεῖν. ἐπετέτραπτο δὲ τούτοις δημοσίᾳ νομοθετεῖν, ἤτοι τοὺς νόμους ἑρμηνεύειν. οἵτινες Iurisconsulti προσηγορεύθησαν, τουτέστιν οἱ περὶ τοῦ νόμου ἐπερωτώμενοι. Consulere δέ ἐστι τὸ ἐρωτᾶν. ὧν αἱ σεντέντζιαι καὶ ὀπινιόνες ταύτην ἔχουσιν τὴν αὐθεντείαν, ὥστε μὴ ἔχειν παρρησίαν δικαστὴν ταῖς αὐτῶν ἀπειθεῖν ἀποκρίσεσιν, ὥσπερ καὶ βασιλέως βοᾷ διάταξις. καὶ ἐν τούτοις μέν ἐστιν ἡ ἔγγραφος νομοθεσία, τουτέστιν ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ δήμου τεθεῖσιν, ἢ χυδαίου δήμου, ἢ συγκλήτου, ἢ βασιλέως, ἢ ἀρχόντων τῆς Ῥώμης, ἢ τῶν σοφῶν

θ. Ex non scripto.

ἀποκρίσεως. ¶ Ἄγραφος δὲ νόμος ἐστὶν ὅνπερ ἡ χρονία συνήθεια συναινέσει τῶν χρωμένων ἐβεβαίωσε, καὶ εἰς μίμησιν ἀνήγαγε τοῦ ἐγγράφου νόμου.

θ. Et non inelegāter.

¶ Ἀνεπιλήπτως οὖν εἴποι τις, εἰς δύο εἴδη ταύτην τὴν πολιτικὴν διαιρεῖσθαι νομοθεσίαν, εἰς ἔγγραφον νόμον, καὶ ἄγραφον. ἡ δὲ τούτων ἀρχηγονία ἐκ διδασκαλίας τῶν δύο πόλεων, Ἀθηνῶν φημὶ, καὶ Λακεδαίμονος καταρρεῦσαι δοκεῖ. ἐν γὰρ ταῖς πόλεσι ταύταις, εἰώθει πράττεσθαι τοῦτο καὶ κρατεῖν. ὥστε Λακεδαιμονίους μὲν μνήμῃ τοὺς οἰκείους νόμους διαφυλάττειν. Ἀθηναίους δὲ ἐκείνους τιμᾶν, ὅσους ἐν γράμμασιν ἴσασιν ὄντας, καὶ τούτους φυλάττειν.

θ. Sed naturalia.

¶ Ἀλλὰ τὰ μὲν iura gentium ἤτοι ἐθνικὰ νόμιμα, παρὰ πᾶσι ἔθνεσι πολιτεύεται ἐκ θειοτέρας εὑρεθέντα προνοίας. ὅθεν τὸ βέβαιον καὶ ἀμετακίνητον ἔχει. ὅσα δὲ ius ciuile, τουτέστιν ἅπερ ἑκάστη

prudentum. ¶ Ius autem nō scriptum est, quod longa consuetudo consensu vtentium approbauit, & ad similitudinem Iuris scripti redegit. ¶ Haud igitur culpādus fuerit, qui dicat in duas species Ius Ciuile distributum esse, in Ius scriptum, & in Ius non scriptum. Summa autem eorum origo ex institutis duarum ciuitatum Athenarū scilicet & Lacedæmonis videtur fluxisse. In his enim Ciuitatibus ita agi solitum erat, vt Lacedæmonii iura sua magis memoriæ mandarent, Athenienses ea maximè seruarent custodirentq́;, quę in litteras essent relata. ¶ Sed iura quidem gentium veluti diuina quadam prouidentia apud omnes peræquè gentes seruantur, vnde & firma semper atque incommutabilia permanent. Quæ verò ex Iure ciuili descendunt, id est, quæ ipsa sibi quæque ciuit

ciuitas constituit, sæpe mutari solent: vel tacito populi consensu, vel alia lata lege.

πόλις ἐνομοθέτησεν ἑαυτῇ, ἀμείβεσθαι πολλάκις εἴωθε, ἢ σιωπηρᾷ τοῦ δήμου συναινέσει, ἢ δευτέρου νόμου θέσει.

DE IVRE PERSONARVM. Tit. III.

CVm diximus quid sit iustitia, & generalem iuris diuisionem exequuti simus, didicerimusq; quot olim iura constituerint, ac quomodo ea, quæ à quoque constituebantur, vocata sint: & quemadmodum aliud sit ius scriptũ, & aliud sit ius non scriptum: pergamus ad aliud, ac discamus circa quot ius Romanorum versetur. Circa tria igitur versatur: circa personas, circa res, circa actiones. Et quidem circa personas, quum dicimus, hic Senatorius est, aut ex plebe. Circa res, cùm quærimus testamentũ ab aliquo factũ valeátne, an inutile sit. Circa actiones, cùm in dubiũ venit, Sitne huic actio, an nõ sit. Atq;

ΕΙπόντες τί ἐστι δικαιοσύνη, καὶ τὴν γενικὴν διεξελθόντες τῶν νόμων διαίρεσιν, μαθόντες δὲ καὶ πόσοι τὸ παλαιὸν ἐνομοθέτουν, καὶ πῶς τὸ παρ᾽ ἑκάστου νομοθετούμενον κέκληται, καὶ ὅτι τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι, μετέλθωμεν ἐφ᾽ ἕτερον. καὶ μάθωμεν περὶ πόσα ἡ τῶν Ῥωμαίων καταγίνεται νομοθεσία. περὶ τρία τοίνυν γίνεται, περὶ πρόσωπα, περὶ πράγματα, περὶ ἀγωγάς. καὶ περὶ πρόσωπα μὲν, ὅταν εἴπωμεν, ὁ δεῖνα συγκλητικός ἐστιν, ἢ ἰδιώτης. περὶ πράγματα, ἡνίκα ζητοῦμεν, πότερον ἔρρωται, ἡ γενομένη ὑπό τινος διαθήκη, ἢ ἄχρηστός ἐστι. περὶ ἀγωγάς, ἡνίκα ἀμφισβητεῖται, πότερον τῷδε πρόσεστιν ἀγωγὴ, ἢ οὐ πρόσεστιν. καὶ

δεῖ κατὰ τὴν πρώτην τάξιν περὶ προσώπων διαλεχθῆναι, εἶτα περὶ πραγμάτων, καὶ μετὰ ταῦτα περὶ ἀγωγῶν. Συμβαίνει δὲ τὸ καλῶς ἔχειν ἡ τοιαύτη τάξις. προσώπων μὲν γὰρ ὑποκειμένων, ἀναφύεσθαι πράγματα τῶν ὁμολογημένων ἐστίν· ὑπόντων δὲ πραγμάτων, καὶ περὶ ἀγωγῶν ἀνάγκη ζητεῖν. δεῖ οὖν περὶ προσώπων εἰπεῖν. εὐτελὴς γὰρ καὶ ἀνόνητος ἡ τῶν νόμων κατάληψις, εἴγε τὰ πρόσωπα παρ' ἡμῶν ἀγνοεῖται, ὧν χάριν ἐπινενόηνται νόμοι. ¶ Ἡ τοίνυν τῶν προσώπων ἀκριβὴς διαίρεσίς ἐστιν αὕτη· ὅτι τῶν ἀνθρώπων, οἱ μέν εἰσιν ἐλεύθεροι, οἱ δὲ δοῦλοι. ¶ Καὶ τὴν μὲν ἐλευθερίαν ἐξ ἧς ἡ τῶν ἐλευθέρων ἐπινενόηται προσηγορία, οὕτως ὁρίζεσθαι χρή. ἐλευθερία ἐστὶν, ἐξουσία φυσικὴ, ἑκάστῳ συγχωροῦσα πράττειν ἃ βούλεται, εἰ μὴ νόμος ἢ βία κωλύσῃ. βία μὲν, ἐπειδὴ βουλόμενόν με ἐσθ' ὅτε τι πρᾶ

¶. Summa itaque.

¶. Et libertas.

in primis de personis disserendum est, deinde de rebus, & postea de actionibus. Hic enim ordo verissimus & rectissimus est. Quoniam vbi personæ sunt, ibi & res existere in confesso est. Atque cùm res existunt, tunc & de actionibus necesse est quærere. Dicendum est igitur de personis. nam & exiguum quiddam sit ac inutile, iura noscere: si personæ, quarum gratia ius constitutum est, à nobis ignorentur. ¶ Summa itaque personarum diuisio est hæc, quòd hominum alii sint liberi, alii serui. ¶ Et libertas quidem (ex qua & liberi vocantur) sic definienda est, Libertas est naturalis facultas, qua cuique facere, quæ velit, concessum est nisi quatenus aut ius, aut vis prohibet. Vis quidem, veluti cùm me agere aliquid volentem quod iure vetis

vetitum non est, fortior quispiam & plus habens virium prohibet. Ius autem, veluti cùm pœnarum minis coërceor, ne quidquid animo collibitum est, faciam. Nam seruo ne omnia pro animo suo agat, etiam timor domini obstat. ¶ Seruitus autem est constitutio iurisgentium qua quis dominio alieno contra ius naturæ subiicitur. Quoniam natura omnes liberos produxit: bellorum autem machinamenta, seruitutem inuenerunt. Nam ius belli vult, vt victores eorum, quos vicerint, domini fiant. ¶ Serui autem ex eo appellati sunt, quod Imperatores captiuos quos vendere volebant, seruabant, nec occidi sinebant. A seruando igitur serui dicti sunt, qui etiam vocantur mancipia, quòd ab hostibus manu capiantur.

ἐξὸν, ὃ τοῖς νόμοις οὐκ ἀπηγόρευται, διακωλύει τις ἰσχύι μείζονι βιαζόμενος. νόμος δέ ἐστιν, ὅτε τιμωριῶν ἀπειλαῖς εἴργομαι πράττειν ἃ βούλομαι. οἰκέτην γὰρ ποιεῖν τι κατὰ γνώμην, ὁ δεσπότου δέος ἐμποδίζει. ¶ Δουλεία δέ ἐστιν, ἐθνικοῦ νομίμου διατύπωσις, ἐξ ἧς τις ὑποβάλλεται τῇ ἑτέρου δεσποτείᾳ, ὑπεναντίον τοῦ φυσικοῦ νομίμου. ἡ γὰρ φύσις πάντας ἐλευθέρους παρήγαγεν, ἡ δὲ τῶν πολεμίων ἐπίνοια τὴν δουλείαν ἐφεῦρεν. ὁ γὰρ τοῦ πολέμου νόμος, κτῆμα τῶν κρατούντων θέλει τοὺς νενικημένους εἶναι. ¶ Καὶ οἱ δοῦλοι λέγονται σέρβοι, ἐντεῦθεν προσαγορευθέντες, ἐπειδήπερ οἱ τῶν πολέμων ἡγεμόνες, τοὺς αἰχμαλώτους οὓς ἐβούλοντο πιπράσκειν ἐφύλαττον, καὶ ἀναιρεῖν διεκώλυον. ἀπὸ οὖν τοῦ σερβάρε, ὅ ἐστι φυλάττειν, ὠνομάσθησαν σέρβοι, οἵτινες καὶ μαγκίπια προσαγορεύονται, quia manu capiuntur.

§. Seruitus autem.

§. Serui autem ex eo.

tur. ἐπειδὴ ἀπὸ τῶν πολεμίων χειρὶ λαμβάνονται. ¶ Οἱ δὲ δοῦλοι ἢ τίκτονται, ἢ γίνονται. τίκτονται οἱ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἡμῖν προσγινόμενοι θεραπαινῶν. γίνονται οἱ ἐκ τῶν ἐθνικῶν νομίμων, τουτέστιν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας. ἢ νόμῳ πολιτικῷ, οἷον ἡνίκα τις ἐλεύθερος ὢν, καὶ μείζων τῶν κ ἐτῶν, ἐπὶ τῷ μερίσασθαι τὸ τίμημα, ἑαυτὸν ὑπέμεινε διαπραθῆναι. ἔσθ' ὅτε γὰρ διαλέγομαί τινι, ὥστε με πωλῆσαι νομισμάτων, λόγου χάριν, κ, καὶ αὐτὸν μὲν ἀποκερδᾶναι ε, ἐμοὶ δὲ παρασχεῖν ιε. ὁ γὰρ τοιοῦτος, ἐκ τῆς ἰδικῆς τῶν Ῥωμαίων νομοθεσίας ὑφαίρεσιν ὑφίσταται τῆς ἐλευθερίας, ἣν ὕβρισεν, ἀνάξιον ἑαυτὸν ταύτης ἀποδείξας, καὶ τὴν ἐκεῖθεν αὐτῷ προσοῦσαν παρρησίαν προδοὺς, εὐτελοῦς χρυσίου λήψει. ¶ Καὶ ἡ μὲν τῶν δούλων τύχη οὐδεμίαν ἐπιδέχεται διαίρεσιν. οὐ γάρ ἐστιν εἰπεῖν ἐπ' αὐτῶν, ἧττον δοῦλος, ἢ μᾶλλον δοῦλος. ἔστιν οὖν ἄτμητος ἡ δουλεία.

§. Serui autem.

¶ Porrò serui aut nascũtur, aut fiunt. Nascuntur, qui ex ancillis nostris nobis gignuntur. Fiũt, aut iure gentium, id est, ex captiuitate: aut iure ciuili, vel uti cùm homo liber maior viginti annis, ad participãdum pretium se venundari passus est. Egi enim fortasse cum aliquo, vt me, verbi gratia viginti aureis venderet, & sibi pro lucro quinque haberet, & quindecim mihi redderet. Hic namque talis, eo iure, quod Romanorum proprium est, libertatẽ amittit, cui tantam ignominiæ notam inussit, simul & seipsum ea indignum ostendens, & liberũ arbitrium quod per eam habebat, vili accepto argento, prodens.

§. In seruorum.

¶ Et seruorum quidem conditio nullam recipit diuisionem, neq; enim de quoquam eorum dicere possis, minùs seruus aut magis seruus. Scindi igitur in species seruitus non

potest. In liberis verò multas inuenimus differẽtias: aut enim, ingenui sunt, aut libertini.

ἐπὶ δὲ τῶν ἐλευθέρων, πολλὰς εὑρίσκομεν διαφοράς. ἢ γὰρ εὐγενεῖς εἰσὶν, ἢ ἀπελεύθεροι.

DE INGENVIS. Tit. IIII.

Diximus liberos in duo diuidi, in ingenuos, & libertinos. Et ingenuus est, qui simul ac natus est, liber est, nondum seruitutis iugum expertus, siue ex duobus ingenuis matrimonio editus est, siue ex duobus libertinis, siue vna persona ingenua sit, & altera libertina. ¶ Sed & si quis ex matre nascatur libera, sed patre seruo: nihilo minus ingenuus erit: quemadmodum & is, qui ex matre libera, & incerto patre, hoc est, ex meretricio concubitu natus est. Neque enim pueri ingenuitatẽ offendit, ex meretricio coitu conceptũ esse. Sufficit autem liberam esse matrẽ, eo tempore quo nascitur: quamuis eo tẽpore,

Εἰρήκαμεν τοὺς ἐλευθέρους εἰς δύο διαιρεῖσθαι, εἰς εὐγενεῖς καὶ ἀπελευθέρους. καὶ εὐγενής ἐστιν, ὁ εὐθέως ἅμα τῷ τεχθῆναι ἐλεύθερος ὢν, καὶ μήπω τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας γευσάμενος, εἴτε ἐκ συνοικεσίου, δύο εὐγενῶν ἐτέχθη, εἴτε ἐκ δύο ἀπελευθέρων. εἴτε τὸ ἓν πρόσωπόν ἐστιν εὐγενὲς, τὸ δὲ ἕτερον ἀπελεύθερον. ¶ Εἰ δὲ καί τις ἐξ ἐλευθέρας τεχθῇ μητρὸς, δούλου δὲ πατρὸς, εὐγενὴς ὁμοίως ἐστὶν, ὥσπερ ὁ ἐξ ἐλευθέρας μητρὸς, καὶ ἀδήλου πατρὸς, τουτέστιν ὁ ἀπὸ πορνείας. οὐδὲ γὰρ βλάπτει τὴν τοῦ παιδὸς εὐγένειαν, τὸ ἐκ πορνείας γενέσθαι τὴν σύλληψιν. ἀρκεῖ δὲ ἐλευθέραν εἶναι τὴν μητέρα μετὰ τὸν χρόνον τοῦ τοκετοῦ, εἰ καὶ ὁ τῆς συλλήψεως καιρὸς, οὐδὲν αὐ- (t. Sed & si quis.)

τὴν δούλην. καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, εἰ ἐλευθέρα συλλάβοι, καταδουλωθεῖσα δὲ, ἐπειδὴ ὑπέσχετο ἑαυτὴν πραθῆναι, καὶ ἐκ τοῦ τιμήματος εἰληφέναι, καὶ τέκῃ, ἐλεύθερον τὸ τεχθέν. ὁ γὰρ κυοφορούμενος οὐ βλαβήσεται ἐκ τῆς συμφορᾶς τῆς περιστώσης τὴν μητέρα. ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν, ἀρκεῖν πρὸς ἐλευθερίαν τῷ παιδὶ, τὸ ἐλευθέραν ἐν τῷ τίκτειν εἶναι τὴν μητέρα, καὶ ὅτι ἐὰν γένηται σύλληψις ἐν ἐλευθερίᾳ, ὁ τοκετὸς δὲ ἐν δουλείᾳ, ἐλεύθερος ὁ τικτόμενος, ἐντεῦθεν ὅρα οἷον ἐζητήθη. δούλη τις οὖσα κατὰ τὸν καιρὸν ὃν συνέλαβε, τῆς δουλείας ἠλευθερώθη. ὀλίγου χρόνου παραδραμόντος, κατεδουλώθη. τέτοκε μετὰ τὴν καταδούλωσιν. σκοπήσωμεν, πότερον ἐλεύθερον ἢ δοῦλόν ἐστι τὸ τικτόμενον. καὶ φαμὲν ἐλεύθερον εἶναι. ἀρκεῖ γὰρ τῷ ὄντι ἐν γαστρὶ, τὸ κατὰ τὸν μέσον καιρὸν ἐλευθέραν εἶναι τὴν μητέρα, ὅπερ καὶ ἀληθές ἐστι.

quo conceptus est, serua fuerit. Et ex contrario, si libera concepit, & ancilla facta peperit, vt quia vendi se passa est, & ex pretio accepit, liberum est quod nascitur. Quoniam ei, qui in vtero est, calamitas matris non nocet. Porò cùm dictum sit sufficere infanti ad libertatem, quòd mater in pariendo libera fuerit: & quando conceptio in libertate contigit, ac partus in seruitute, liberum esse qui nascitur: vide quid ex hoc quæsitum sit. Ancilla quædam cùm prægnans esset, manumissa est; paulò post ancilla facta est. Posteaquam ancilla facta esset, peperit. Videamus, seruum an liberum pepererit. Et dicimus liberum pepe-risse. Sufficit enim ei, qui in vtero est, matrem ipsius vel medio tempore liberam fuisse. Quod & verum est.

¶ Is, qui ingenuus natus est, si status sui ignarus seruierit, & deinde manumissus fuerit, Ingenuitas eius per manumissionem nō læditur. Nam id ita sæpissime Principum constitutionibus cautum est, Libertatem ex abundanti & superuacuo datam, nullum ingenuitati præiudiciū párere. Et quomodo contingat, vt ingenuus aliquis manumittatur, exēplo aliquo velut ex facto ostendamus. In ministerio meo liberam habebam mulierem. Ea peperit: Et anniculum (verbi gratia) relinquens puerum decessit. Non multò post euēnit, vt & ego morerer. Heres meus cùm in hereditate mea infantem hūc reperisset, seruum esse putauit: Sed & is cùm adoleuisset, condicionem suam ignorabat. Verùm Ius cui nota est veritas: ex heredis & ipsius pueri errore, ingenuitatem eius non

¶ Ὁ δὲ τικτόμενος εὐγενὴς, ἐὰν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς οἰκείας δουλεύσῃ τύχης, εἶτα ἐλευθερωθῇ, οὐδεμίαν ὑποστήσεται περὶ τὴν εὐγένειαν βλάβην, ἐκ τοῦ ἐλευθερωθῆναι. τοῦτο γὰρ πολλάκις ταῖς βασιλικαῖς εἴρηται διατάξεσι, τὴν κατὰ τὸ περιττὸν διδομένην ἐλευθερίαν, πρόκριμα μὴ ποιεῖν τῇ εὐγενείᾳ. καὶ πῶς συμβαίνει τὸν εὐγενῆ ἐλευθερωθῆναι; εἴπωμεν ὡς ἐπὶ θέματος. εἶχον ἐγὼ ἐλευθέραν τινὰ γυναῖκα πρὸς ὑπηρεσίαν. τέτοκεν αὕτη· καὶ ἐνιαύσιον, λόγου χάριν, καταλιποῦσα τὸ τεχθὲν, ἐτελεύτησε. συνέβη κἀμὲ τελευτῆσαι μικρὸν ὕστερον. ὁ ἐμὸς κληρονόμος εὑρὼν ἐν τῇ ἐμῇ περιουσίᾳ τὸ παιδίον, ἐνόμισεν εἶναι δοῦλον, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ παιδίον τέλειον γεγονὸς, τὴν οἰκείαν ἠγνόει τύχην. ὁ δὲ νόμος εἰδὼς τὸ ἀληθὲς, ἐκ τῆς τοῦ κληρονόμου, καὶ τῆς αὐτοῦ τοῦ παιδὸς πλάνης, οὐκ ἤμειψεν αὐτοῦ

θ. Cum autem.

τὴν εὐγένειαν. κἂν ὁ ἐμὸς πεπραθεὶς κληρονόμος, εὐνοίᾳ ἑαυτοῦ ἠλευθέρωσεν, ἡ κατὰ τὸ περιττὸν ὡς εἴρηται προστεθεῖσα ἐλευθερία, διὰ τὴν ψευδῆ δουλείαν, τὴν ἐξ ἀληθείας οὐκ ἠδίκησεν εὐγένειαν.

mutauit. Et si heres beneficium manumissionis in eum conferre voluerit, libertas frustra & superuacuò, vt dictum est, data, propter fictam seruitutem, veram ingenuitatem non corrumpet.

DE LIBERTINIS. Tit. V.

Εἰρήκαμεν τίνες εἰσὶν εὐγενεῖς, εἴπωμεν καὶ τοὺς ἀπελευθέρους. ἀπελεύθερος δέ ἐστιν, ὁ ἐκ δικαίας δουλείας ἐλευθερωθείς. πρόσθες δὲ, Καὶ ἐννόμου. οὐκοῦν ἀπελεύθερός ἐστιν, ὁ ἐκ δικαίας καὶ ἐννόμου δουλείας ἐλευθερωθείς. προσέκειται τῷ ὅρῳ, Δικαίας, ἵνα ἐξέλω τὸν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς οἰκείας δουλεύοντα καταστάσεως. Ἐννόμου δὲ προσετέθη, διὰ τὸ τὴν φύσιν οὐκ εἰδέναι τοὺς δούλους, ἀλλὰ ταύτην εὑρεθῆναι ἐκ τῆς τῶν πολέμων ἐπινοίας. ἡ δὲ ἐλευθερία λέγεται παρὰ Ῥωμαίοις μανουμίσσιο. καὶ τί ἐστι μανουμίσ-

Diximus qui sint Ingenui: Dicamus & de Libertinis. Libertinus est, qui ex iusta seruitute manumissus est. Verùm adde, Et legitima. Libertinus igitur est, qui ex iusta & legitima seruitute manumissus est. Additum est autem definitioni, Iusta, vt eum eximerem, qui suæ cōdicionis ignarus seruiit. Adiectum quoque est, Legitima: propterea quòd natura seruos nesciat, sed ex bellis inuenta sit seruitus. Porrò liberatio horum, Latinè dicitur Manumissio. Et quid est Manumissio?

sio? Est datio libertatis. Etenim quamdiu quis in seruitute est, manui potestatiq; nostræ subiicitur: & manumissus, ab ea potestate liberatur. Manumissio autem hæc à Iure gentium primam originem sumpsit, cùm iure naturali omnes homines liberi nascerentur. Nec enim nota erat manumissio, cùm seruitus esset incognita. Sed postquam Iusgentium seruitutem introduxit, consequenter & beneficio manumissionis opus esse visum est. Et cùm natura nobis vnum nomen hominis dedisset. (Omnes enim, homines appellamur) iure gentium tria esse hominum genera cœperunt. Sunt enim liberi, & qui his opponuntur serui. Est & tertium genus Libertinorum, id est, eorum, qui serui esse desierunt. Diximus ho-

σιο; datio libertatis, τουτέστιν ἡ δόσις τῆς ἐλευθερίας. καὶ γὰρ ἐφ' ὅσον τις ἐστὶν ἐν τῇ δουλείᾳ, τῇ χειρὶ καὶ τῇ ἐξουσίᾳ ὑπόκειται τῇ ἡμετέρᾳ. ἐλευθερωθεὶς δὲ, ἀπαλλάττεται τῆς ὑπεξουσιότητος. αὕτη δὲ ἡ ἐλευθερία, ἐκ τοῦ iure gentium, τουτέστι τοῦ ἐθνικοῦ νομίμου τὴν ἀρχαιογονίαν ἔλαβε, διὰ τὸ κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον πάντας ἐλευθέρους τίκτεσθαι. οὐδὲ γὰρ ἦν ἐγνωσμένη ἡ ἐλευθερία, τῆς δουλείας οὔσης ἀγνώστου. μεθ' ὃ δὲ ὁ ἐθνικὸς νόμος εἰσήγαγε τὴν δουλείαν, ἀκολούθως ἡ ἐκ τῆς ἐλευθερίας εὐεργεσία χρειώδης ὤφθη. καὶ τῆς φύσεως ἓν ὄνομα παρασχούσης ἡμῖν τὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἅπαντες γὰρ ἄνθρωποι προσαγορευόμεθα, τὸ ius gentiũ τρία τῶν ἀνθρώπων εἶναι γένη διετύπωσεν. εἰσὶ γὰρ ἐλεύθεροι, καὶ οἱ τοῖς ἐλευθέροις ἀντικείμενοι δοῦλοι. καὶ τρίτον γένος, τὸ τῶν ἀπελευθέρων, τουτέστι τῶν παυσαμένων εἶναι

δούλων. Εἰρήκαμεν τῶν ἀνθρώπων τοὺς μὲν εἶναι δούλους, τοὺς δὲ ἐλευθέρους. καὶ τὴν μὲν δουλείαν ἄτομον εἶναι, τὴν δὲ ἐλευθερίαν τέμνεσθαι εἰς δύο· εἴς τε εὐγενεῖς καὶ ἀπελευθέρους. ἔστι δὲ ἡ εὐγένεια ἄτομος, οὐκ ἔχουσα τὸ μᾶλλον, ἢ τὸ ἧττον ἐν ἑαυτῇ. σκοπήσωμεν δὲ, περὶ τῆς ἀπελευθερότητος. ἥτις καὶ αὐτὴ σήμερον ἄτομός ἐστιν, εἰς τρία πάλαι τεμνομένη, ὡς προϊόντος τοῦ λόγου ἐροῦμεν. ὡρισάμεθα δὲ ἐν τοῖς προλαβοῦσι τὸν ἀπελεύθερον ὅστις ἐστί.

¶.Multis autem modis.

¶Πολλοῖς δὲ τρόποις ἡ ἐλευθερία συμβαίνει. ἢ γὰρ ἐκ τῶν θείων διατάξεων ἐν ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις ἐλευθεροῦν δυνάμεθα, ἢ ἐπὶ ἄρχοντος, ὃ ἐστι βινδίκτα. (τὴν δὲ αἰτίαν τῆς ὀνομασίας μαθησόμεθα.) ἢ μεταξὺ φίλων, ὅπερ λέγεται inter amicos, ἢ δι' ἐπιστολῆς, ἢ ἐν διαθήκῃ, ἢ ἐν οἱαδήποτε τελευταίᾳ βουλήσει. καὶ ἑτέροις πλείστοις τρό-

minum alios esse seruos, alios liberos. Et seruitutem quidem indiuiduam esse, libertatem verò in duas species diuidi: In ingenuos & libertinos. Ingenuitas quoque indiuidua est, neque magis aut minus in se recipit. Videamus & de Libertinitate, quæ & ipsa hodie indiuidua est, quamuis olim tres eius fuerint species, vt infrà dicemus. Definiimus jam antè, quis esset libertinus. ¶ Porrò manumissio multis modis procedit, aut enim ex sacris constitutionibus in sacrosanctis ecclesiis manumittere possumus: aut apud magistratum, quod dicitur Vindicta: (cuius appellationis causam infrà discemus): aut inter amicos (sic enim id vocatur): aut per epistolam: aut in testamento: aut per aliam quamlibet vltimam voluntatem. Sed & aliis multis modis libert

libertas dari potest: qui tum ex veteribus, tum ex Imperatoris nostri constitutionibus introducti sunt. ¶ Libertas autem seruis omni tempore rectè dari potest, etiam in die festo. Nec solùm, cùm magistratus in suo Prætorio consistit, sed etiam cùm is procedit, possumus eum adire, & ita manumittere, veluti cùm Prætor Romæ, vel Proconsul, aut Præses in prouinciis in balneum aut theatrum abeunt, aut ad ædes publicas, vel cum quauis alia de causa in publico comparent. ¶ Libertinorum autem tripartitò diuisa erat condicio. Nam qui manumittebantur: aliàs maiorem & maximè legitimam libertatem consequebantur, & fiebant ciues Romani: aliàs minorem, & efficiebantur Latini Iuniani, ex lege Iunii Norbani, quæ condicionem eorum prima

ποις ἐλευθερία δίδοσθαι δύναται. ὧν αἱ μὲν ἐκ τῶν παλαιῶν, αἱ δὲ ἐκ τῶν διατάξεων τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐπινενόηνται. ¶ Ἡ δὲ ἐλευθερία τοῖς οἰκέταις ἐν παντὶ χρόνῳ νομίμως δύναται δίδοσθαι, καὶ ἐν ἀπράκτῳ ἡμέρᾳ. οὐ μόνον ὄντος τοῦ ἄρχοντος ἐν τῷ οἰκείῳ πραιτωρίῳ, ἀλλὰ καὶ προϊόντος δυνατὸν προσελθόντα ἐλευθεροῦν. οἷον ἡνίκα ὁ πραίτωρ ἐν τῇ Ῥώμῃ, ἢ ὁ ἀνθύπατος, ἢ ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἐπὶ βαλανεῖον ἢ θέατρον ἄπεισιν, ἢ τυχὸν, ἐπὶ δημόσιον οἰκοδόμημα, ἢ διὰ οἱανδήποτε αἰτίαν, ἐν δημοσίῳ φαίνεται ὤν. ¶ Τῶν δὲ ἀπελευθέρων τριχῶς ἦν ἡ διαίρεσις. πολλοὶ γὰρ ἐλευθερούμενοι, ποτὲ μὲν τὴν μείζονα καὶ ἐννομωτάτην ἐλάμβανον ἐλευθερίαν, καὶ ἐγίνοντο πολῖται Ῥωμαῖοι. ποτὲ δὲ τὴν ἐλάττονα, καὶ ἀπετελοῦντο Latini Iuniani, ἀπὸ νόμου Iunii Norbani,

θ. Serui verò.

θ. Libertinorum autem.

ni, ὃς εὑρετὴς ἐγεγόνει τῆς αὐτῶν αἱρέσεως. τοὺς δὲ dediticios ἐπενόησεν ὁ Αἴλιος Σέντιος. φησὶ γάρ, ἐάν τις ἐν τῷ καιρῷ τῆς δουλείας ὑποπέσῃ ἑνὶ τῶν παθῶν τῶν ὑπ' αὐτοῦ εὑρεθέντων, οἷον ἐὰν διά τι πταῖσμα λάβῃ στίγματα κατὰ τοῦ μετώπου, ἢ γοῦν ἐμβληθῇ ἐν δημοσίᾳ εἱρκτῇ, ἢ καὶ διά τι πταῖσμα τυπτόμενος ὁμολογήσῃ τὸ πταῖσμα, καὶ μετὰ ταῦτα εὔνους γενόμενος τῷ δεσπότῃ ἐλευθερωθῇ, ἐγένετο δεδιτίτζιος ἀπελεύθερος. ὠνόμασε δὲ αὐτοὺς δεδιτιτζίους, κατὰ μίμησιν τῶν περεγρίνων. ποτὲ γάρ τινες τῶν περεγρίνων, ὑποτελεῖς ὄντες Ῥωμαίοις, τυραννικόν τι φρονήσαντες κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ὅπλα ἔλαβον κατ' αὐτῶν καὶ παραταξάμενοι Ῥωμαῖοι ἐνίκησαν. οὐ δυνηθέντες γὰρ αὐτῶν ὑπενεγκεῖν τὴν ἀνδρείαν οἱ περεγρῖνοι, ῥίψαντες τὰ ὅπλα, ἑαυτοὺς ἐκδεδώκασι. φιλανθρωπευσάμενοι δὲ Ῥωμαῖοι,

reperit. Dediticios verò inuenit Aelius Sentius. Ait enim, Si quis tempore seruitutis inciderit in aliquod ex his vitiis aut affectis, quæ ab eo reperta sunt, veluti si ob delictũ, notis in fronte & stigmatis compunctus, vel in publicos carceres coniectus: aut propter delictum aliquod verberibus affectus, delictum confessus sit: ac deinde gratia cũ domino inita, manumissus ab eo fuerit: Libertinum Dediticium hunc fieri. Dediticios autem eos nominauit ad exemplum peregrinorum. Nam quondam Peregrinorum aliqui cũ Romanis vectigal penderent, infestis aduersus Romanos animis, arma in eos sumpsere. Quos collata acie & dato congressu Romani vicerunt. Etenim cùm impetum fortitudinéq; eorũ, Peregrini sustinere nõ possent, abiectis armis, sese dediderunt. At Romani, cũ his humanè

nè agentes : vitam quidem his concessere, sed huius appellationis ignominia affectis, vt quia se dedidissent, Dediticii vocarentur. Et hi quoq; igitur Libertini, ex lege Aelia Sentia Dediticii vocati sunt : vt quorum turpitudo communis erat : eorum & nomen commune esset. ¶ Sed dediticii quidē iam ex multis temporibus in desuetudinem abierant. Latinorum verò nomen non admodum frequens erat in vsu. Vnde & Imperator noster omnia augere cupiens, & in meliorem statum reducere: duabus constitutionibus veterum errores correxit, sublata dediticiorum & Latinorum condicione: & Iure libertinorum ad pristinam formā reuocato, libertinitatem omnē vnius generis fecit. Quando & à primis Imperii Romani incunabulis, vna atque simplex fuit Libertinorum condicio,

τὸ μὲν ζῆν αὐτοῖς ἐχαρίσαντο. ὕβρισαν δὲ αὐτοὺς μόνῃ προσηγορίᾳ, δεδιτζίους αὐτοὺς ὀνομάσαντες, ὅτι ἐκδεδώκασιν ἑαυτούς. καὶ οὗτοι οὖν οἱ ἀπελεύθεροι, ἀπὸ τοῦ Αἰλίου Σεντίου ὠνομάσθησαν δεδιτίτζιοι. κοινωνήσαντες γὰρ αὐτοῖς τῆς αἰσχρότητος, ἐκοινώνησαν καὶ τῆς προσηγορίας.

¶ Ἀλλ' οἱ μὲν δεδιτίτζιοι, ἐκ πλείστων ἤδη τῶν χρόνων, εἰς ἀσυνήθειαν ἐχώρησαν. τὸ δὲ τῶν Λατίνων ὄνομα οὐκ ἦν ἐν τοῖς συχνάζουσιν. ὅθεν καὶ ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς αὔξων ἅπαντα, εἰς καλλίω τάξιν μεταφέρων, ἐν δύο διατάξεσι, τὰ τῶν παλαιῶν διώρθωσεν πταίσματα, ἀνελὼν τὴν τῶν δεδιτιτζίων τε, καὶ Λατίνων τύχην, εἰς δὲ τὸ ἀρχαῖον σχῆμα τὰ τῶν ἀπελευθέρων ἀνακαλεσάμενος. καὶ μονοειδῆ τὴν ἀπελευθερότητα ποιήσας. ἐπειδὴ καὶ ἐκ προοιμίων ἡ Ῥωμαίων ἀρχὴ, ἁπλοῦν τινα τῶν ἀπελευθέρων αἵρεσιν ἠπίστατο,

θ. Sed dediticiorum.

τουτέστιν ὥστε τὴν αὐτὴν ἔχειν ἐλευθερίαν, ἣν καὶ ὁ ἐλευθερῶν ἐκέκτητο, καὶ ἀμφοτέρους εἶναι πολίτας Ῥωμαίους, ἐν τούτῳ μόνῳ τῆς διαφορᾶς οὔσης, ὅτι ὁ μὲν ἐλευθερούμενος ἀπελεύθερος ἦν, εἰ καὶ ὁ ἐλευθερῶν εὐγενὴς ὑπῆρχε. ¶ Καὶ τοὺς μὲν δεδιτικίους διάταξις ἀνεῖλε τοῦ θειοτάτου βασιλέως ἀντιγραφεῖσα πρὸς συγγεστιόνα ἀπὸ Τελβουνιανοῦ τοῦ ὑπερφυεστάτου κυαίστωρος, ἣν ταῖς δεκιζίοσι συναριθμουμένην ἐξεφώνησε, ταῖς τῶν ἀρχαίων διακρινῶν ἀμφιβολίας. τοὺς δὲ Λατίνους ἰουνιανοὺς, καὶ πᾶσαν ἥτις ἦν παρ' αὐτοῖς παραφυλακὴν, τοῦ αὐτοῦ συγγερεύοντος ἐνδοξοτάτου κυαίστωρος τῆς πολιτείας ἐξήλασε δι' ἑτέρας διατάξεως, ἣ καὶ ἐκλάμπουσαν ἐστὶν ἰδεῖν μεταξὺ τῶν βασιλικῶν διατάξεων, ὥστε πάντας ἀπελευθέρους πολίτας εἶναι Ῥωμαίους. μηδεμιᾶς οὔσης διαφο-

θ. Et dediticios.

id est, vt Libertus eandem libertatem haberet, quam habebat manumissor, & vterque, ciuis esset Romanus, tantumq; in illo differrent, quòd libertinus esset is, qui manumitteretur, quāuis is, qui manumitteret, esset ingenuus. ¶ Et dediticios quidem Imperatoris sanctissimi constitutio sustulit, quam ad suggestionem Triboniani excellentissimi Quæstoris rescripsit, & inter decisiones per quas veterum altercationes compresit, in vulgus emisit. Latinos autem Iunianos, & omnem quæ circa eos erat obseruantiam, eodem gloriosiss. Quæstore suggerente, per aliā constitutionē è Rep. profligauit, quæ & ipsa inter Imperatorias sāctiones resplēdet. Vt omnes iam libertini ciues sint Romani: nullo habito discrimine in ætate manumissi, aut in dominio manumissoris, aut in modo

modo manumittendi, sicut antea obseruabatur. Quid autem id sit, dicere necesse est. Tu hæc habeto in modũ præuiæ cuiusdam inspectionis. Est apud Romanos legitima ætas, est & naturalis ætas. Est legitimum dominiũ, est & naturale dominium. Est legitimus modusmanumissionis, est & naturalis modusmanumissionis: Etnaturalis quidem ætas est, quæ minor est triginta annis. Legitima verò, quæ maior est anno trigesimo. Non quòd ætatem maiorẽ triginta annis, natura non agnoscat (quoniam omnis ætas naturalis est) sed quòd specialiter lex ætatis quæ annos triginta excedit, meminerit, ideo dixi hanc ætatem esse legitimam. Est etiam (vt dixi) naturale dominium, est & legitimum dominiũ. Et naturale dominium dicitur in bonis: & Dominus Bonitarius. Legitimũ verò dicitur, Iure Quiri-

ρᾶς περὶ τὴν ἡλικίαν τοῦ ἐλευθερουμένου, ἢ τὴν δεσποτείαν τοῦ ἐλευθεροῦντος, ἢ τὸν τρόπον τῆς ἐλευθερίας καθάπερ ἐφυλάττετο πρότερον. τί δὲ τοῦτό ἐστιν, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἔστι παρὰ Ῥωμαίοις ἔννομος ἡλικία, καὶ φυσικὴ ἡλικία, ἔννομος δεσποτεία, καὶ φυσικὴ δεσποτεία, ἔννομος τρόπος ἐλευθερίας καὶ φυσικὸς τρόπος ἐλευθερίας. καὶ φυσικὴ μέν ἐστιν ἡλικία, ἡ ἧττον τῶν λ ἐνιαυτῶν. ἔννομος δὲ ἡ ὑπὲρ τῶν λ. οὐχ ὅτι τὴν μείζονα τῶν λ ἐνιαυτῶν ἡλικίαν ἡ φύσις ἀγνοεῖ (πᾶσα γὰρ ἡλικία φυσική) ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ νόμος ἰδικῶς ἐμνήσθη τῆς ὑπὲρ τὰ λ ἔτη, διὰ τοῦτο εἶπον αὐτὴν ἔννομον. ἔστιν οὖν ὡς εἶπον φυσικὴ δεσποτεία, καὶ ἔννομος δεσποτεία. καὶ ἡ μὲν φυσικὴ λέγεται in bonis, καὶ δεσπότης βονιτάριος. ἡ δὲ ἔννομος λέγεται iure Quiritium, τουτέ-

στιν ἐκ τοῦ δικαίου τοῦ Κυϊριτῶν Ῥωμαίων. Κυΐριται γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι, ἀπὸ Ῥωμύλου, ἐξ οὗ τὴν ἀρχαιογονίαν ἐσχήκασιν. ὁ δὲ δεσπότης iure Quiritario. εἰ δέ τις τὰς ἀμφοτέρας ἔχει δεσποτείας, ἐλέγετο, pleno iure dominus, τουτέστι τελείῳ δικαίῳ δεσπότης, ὡς ἔχων ἀμφοτέρας, τὴν ἔννομον καὶ τὴν φυσικήν. ἔστι καὶ ἔννομος τρόπος ἐλευθερίας, καὶ φυσικὸς τρόπος ἐλευθερίας. καὶ ὁ ἔννομος τρόπος, γίνεται κατὰ τρόπους τρεῖς, vindicta, censu, testamento. καὶ βινδίκτα μὲν ἦν ἡ ἐπὶ ἄρχοντος γινομένη ἐλευθερία. ἐλέγετο δὲ βινδίκτα, quia vindicatur mancipium in naturalem libertatem. ἐπειδὴ ἐξεδικεῖτο, καὶ ἀνέτρεχε τὸ ἀνδράποδον εἰς τὴν φυσικὴν ἐλευθερίαν. ἢ ἀπὸ Βινδικίου τινὸς, ὃς ὢν οἰκέτης, ἐπιβουλὴν ἐσομένην κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐμήνυσε, καὶ ἠλευθερώθη δημοσίᾳ ὑπὸ Ῥωμαίων,

tium, id est, Romanorum: Romani enim Quirites à Romulo, à quo originem ducunt, vocantur. & dominus dicitur, Iure Quiritario. Quòd si quis vtrumque dominium habeat, is pleno iure dominus dicitur: vt ambo dominia habens, naturale & legitimum. Est & legitimus modus manumissionis & naturalis modus manumissionis. Et legitimus modus, tribus modis fiebat: vindicta, censu, testamento. Et vindicta erat, apud magistratum facta manumissio. Dicta est autem vindicta, quòd vindicaretur mancipium in naturalem libertatem: aut à Vindicio quodam, qui cùm seruus esset, erupturam aduersus Romanos coniurationem, indicio suo patefecit: publicéque à Romanis manumissus est, & in honorem eius, quicumque apud magistratum manumis

numittuntur, vindicta manumitti dicebantur. Quæ autem censu fiebat manumissio, ea hunc in modum procedebat. Census significat tabulam aut chartam, in qua Romani facultates suas conscribebant, vt belli tempore, pro modo patrimonii sui vnusquisque conferret. In hoc igitur censu cùm iussu domini seruus se liberum scribebat, liberabatur à seruitute. Testamento verò, cùm quis seruum suum in testamento liberum esse iussisset. Naturales quoque modi manumissionis erãt tres: inter amicos, per mensam, & per epistolam. Et quidem inter amicos, cùm præsentibus amicis quempiam manumittebãt. Per mensam verò, cùm libertatis dandę gratia seruum conuiuio adhibebant. Per epistolam, quando aliis in locis agenti missis litteris permittebant, vt liber

καὶ εἰς ἡμῶν τούτου πάντες οἱ ἐπὶ ἄρχοντος ἐλευθερούμενοι, ἐλέγοντο βινδίκτα ἐλευθεροῦσθαι. τὸ δὲ censu περιέβαινε τοῦτον τὸν τρόπον. κένσος ἦν σανὶς ἤτοι χάρτης, ἔνθα Ῥωμαῖοι ἀπεγράφοντο τὰς οἰκείας περιουσίας, ἐπὶ τὸ ἐν καιρῷ πολέμου κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἰδίας ὑποστάσεως, ἕκαστον εἰσφέρειν. ἐν τούτῳ οὖν τῷ κένσῳ, εἴποτε οἰκέτης κατὰ κέλευσιν δεσπότου ἑαυτὸν ἐλεύθερον ἔγραψεν, ἀπηλλάττετο τῆς δουλείας. τεσταμέντῳ δὲ, ἡνίκα τις τὸν ἴδιον οἰκέτην ἠλευθέρωσεν ἐν διαθήκῃ. φυσικοὶ δὲ τρόποι ἐλευθερίας ἦσαν τρεῖς, inter amicos, per mensam, per epistolam. καὶ inter amicos μὲν ἡνίκα φίλων παρόντων ἠλευθέρουν τινά. per mensam, ὅτε συνεστιαθῆναι ἐπὶ ἐλευθερίας δόσει προσέταττον τῷ οἰκέτῃ. per epistolam, ἡνίκα ὄντι αὐτῷ ἐν ἑτέρᾳ χώρᾳ, δι' ἐπιστολῆς ἐπέτρεπον διάγειν ἐν

ἐλευθερίαν. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ἡνίκα τρία ἔννομα συνδράμωσιν, ἐπὶ τῷ ἐλευθερουμένῳ οἰκέτῃ, ὥστε αὐτὸν καὶ ὑπερβεβηκέναι τὸν λ ἐνιαυτόν, καὶ ἔχειν ἐπ᾽ αὐτῷ τὸν δεσπότην τὴν ἔννομον δεσποτείαν, τουτέστι τὸ ex iure Quiritium, ἠλευθεροῦτο δὲ καὶ ὁ οἰκέτης βινδίκτα, ἢ κένσου, ἢ τεσταμέντῳ, πάθος δὲ μὴ ὑπέκειτο, πάντως ὁ ἐλευθερούμενος ἐγίνετο πολίτης Ῥωμαῖος. εἰ δὲ πάθους μὴ ὑπόντος, μὴ συνέδραμε τὰ τρία ἔννομα. ἢ γὰρ ὁ οἰκέτης ἦν ἐλάττων τῶν λ ἐτῶν ἢ ὁ δεσπότης βονιτάριος μόνον ἦν, οὐκ εἶχε δὲ καὶ ἔννομον δεσποτείαν, ἢ ἐγίνετο ἡ ἐλευθερία, per mensam, ἢ per epistolam, ἢ inter amicos, ἢ τοῖς δύο ἔσθ᾽ ὅτε ἐνέλιπε τὰ ἔννομα, ἢ καὶ τὰ τρία, ὁ ἐλευθερούμενος ἐγίνετο Latinus Iunianus. πάθους δὲ ὑποκειμένου πάντως ἐγίνετο

viueret. His ita pręcognitis, videto nũc rem qua de agimus. Cùm in manumittendo seruo tria legitima cõcurrebãt: vt & ipse maior esset annis triginta, & dominus eius legitimus esset dominus, hoc est ex Iure Quiritium: & seruus vindicta, censúue aut testamento manumitteretur, nec ignominiæ vllum genus perpessus esset: omnino is, qui manumittebatur, ciuis Romanus fiebat. Quòd si cũ ignominia nulla subesset, tria non concurrebãt legitima. Quoniã aut seruus minor erat triginta annis: aut dominus tantũ Bonitarius erat domin9, nec etiã legitimũdominiũ habebat aut manumissio procedebat p mẽsam, aut p epistolã, aut inter amicos: aut duo interdum desiderabãtur legitima, aut etiam oĩa tria: is, qui ita manumittebatũ, Latinus Iunianus fiebat. Porrò cũ nota ignominię suberat, omnino is, qui manumit

numittebat̃, fiebat dediticius. Et hæc quidem olim. Hodie verò, cùm (vt dictum est) vna sit species Libertinitatis, hi qui manumittuntur, omnino fiunt ciues Romani: nec quicquicquam curiosiùs de dominio, modóue manumittendi, aut de ætate tractamus.

δεδιτίτζιος. ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ τὸ παλαιόν. σήμερον δὲ, ἐπειδὴ μονοειδής ἐστιν ἡ ἀπελευθερότης ὡς εἴρηται, ὁ ἐλευθερούμενος πάντως γίνεται πολίτης Ῥωμαῖος, οὐ διαφερομένων ἡμῶν, οὔτε περὶ δεσποτείας, οὔτε περὶ τρόπου ἐλευθερίας, οὔτε περὶ ἡλικίας.

QVIBVS EX CAVSIS MANVmittere non possunt. Tit. VI.

SVperiora nos docere possunt, quot modis manumissio procedat. Nunc necesse est, vt discamus, quemadmodum non cuiuis domino liceat manumittere. Nam is, qui in fraudem creditorum manumittit, nihil agit. Quia lex Aelia Sentia libertatem impedit. Odio enim ius habet illos, qui fraudem eorum facultates suas minuunt, qui in tempore necessitatis, cùm egerent, pecuniam ipsis suppeditaue-

ἘΔίδαξεν ἡμᾶς τὰ προλαβόντα, καὶ πόσους τρόπους γίνεται ἡ ἐλευθερία. νυνὶ ἀναγκαῖον ἐστὶ μαθεῖν ὅτι οὐ παντὶ δεσπότῃ παρέχειν ἔξεστιν ἐλευθερίαν. ὁ γὰρ in fraudem creditorum, τουτέστιν ὁ πρὸς βλάβην καὶ ἀπάτην τῶν δανειστῶν ἐλευθερῶν, οὐδὲν πράττει. ὁ γὰρ Ἀέλιος Σέντιος ἐμποδίζει τῇ ἐλευθερίᾳ. μισεῖ γὰρ τοὺς ἐπὶ βλάβην τὴν οἰκείαν μειοῦντας περιουσίαν ἐκείνων, οἳ ἐν καιρῷ ἀναγκαίῳ τοῖς δεηθεῖσιν ἐχορήγη-

σιων χρήματα. Αὐτὸς δὲ ὁ νόμος ταῦτα κελεύσας, δέδωκε ποσὴν ἄδειαν τοῦ ἐλευθεροῦν. εἰ καὶ ἐλαττοῦται ἐντεῦθεν αὐτῶν ἡ περιουσία, τουτέστι τοῖς ἀπόροις. ἄπορος δέ ἐστιν ὁ πλείονα ἐποφείλων ὧν κέκτηται. ὁ τοιοῦτος ἄπορος, ἐν πολλῇ καθεστηκὼς ἀθυμίᾳ, λογιζόμενος, οὐχ οὕτω τὰ αὐτῇ ζωῇ ἐπαχθῆ, ἅπερ ἔσθ' ὅτε ἠδύνατο τρόποις τισὶ διαφυγεῖν, ἀλλὰ τὰ μετὰ τελευτὴν ἐνθυμούμενος, καὶ τὴν προσγενησομένην αὐτῷ ὕβριν. οὐδεὶς γὰρ ἀνέξεται τῶν εὖ φρονούντων προσέλθειν κληρονομίαν, ἐξ ἧς κέρδος μὲν οὐδὲν τῷ ἀδιτεύοντι. ὕβρεις δὲ μυρίαι καὶ ζημίαι, καὶ οἱ ἐπὶ δικαστηρίων ἑλκυσμοί. μηδενὸς οὖν ὑπεισιόντος τὴν τούτου κληρονομίαν, ἀνάγκη διαπιπράσκεσθαι ὑπὸ τῶν δανειστῶν τὴν τούτου περιουσίαν, καὶ ἐντεῦθεν τὴν αὐτοῦ μνήμην εὐτελίζεσθαι. ἡ γὰρ κρεδίτορες, οὐκ ἔτι λέγουσιν, ὅτι τὰ τοῦδε διαπιπράσ-

rũt.Eadẽ tamen lex quæhoc cauit, quibusdã manumittẽdi potestatẽ facit:quãuis per hoc facultates ipsorũ minuantur:hoc est his, qui nõ soluendo sunt, quos Græci ἀπόρους vocant.Is autẽ non soluẽdo est:qui plꝰ debet,q̃ in bonis habet. Is igitur qui nõ soluẽdo est,valde sit ĩfracto ægroq; & curis confecto aĩo necesse est, cùm apud sese tacitus cogitat, nõ tã ea,quę multa & grauia viuos fatigãt & vexãt,vt pote quę interdũ deuitari quibusdãmodis possint:quàm ignominiã infamiãq;, quã à morte ciuneribꝰ atque ossibꝰ suis videt inustũ iri. Nemo.n. q modò mentẽ aliquã habet, hereditatẽ admittet, ex qua adiẽs nullũ emolumentũ sperare possit, sed quæ multas iniurias,molestiasq; & dãna,& lites secũ afferat. Nemine igĩt eiꝰ hereditatẽ suscipiente,necesse erit, vt bona ipsiꝰ à creditoribꝰ vẽdant, & p hoc memoria eiꝰ laceret ac minuat.

Neq;

Neque enim dicent creditores se heredis illius bona vendere, sed defuncti. ¶ Permittit igitur lex Aelia Sentia ei qui non soluendo est, vt si seruos habet, vnum eorum cum libertate heredem instituat: qui post mortem ipsius heres ei fiet ex necessitate, ac dicetur solus & necessarius. Solus, quoniam vnum & eum solum ei, qui non soluendo est, heredem licet instituere. Nam vsque ad vnum lex constitutioné suam vitiat & corrumpit. Necessarius, quoniá & inuitus heres fit. Fiebat autē hic heres cùm nemo alius ex testamēto heres esset, aut quia alius heres non erat scriptus, aut quia q scriptus erat, heres esse nolebat. Magna est ergo huiusce legis prouidentia, qua ꝓspectū est, vt hi qui non soluendo sunt, cùm eorum hereditatem omnes auersarentur, vel seruū suum heredem háberent: qui credi-

σκεται πράγματα τοῦ κληρονόμου, ἀλλὰ τοῦδε τοῦ τελευτήσαντος. ¶ Δέδωκε τοίνυν τῷ ἀπόρῳ ὁ Αἴλιος Σέντιος, ὥστε εἰ ἔχει οἰκέτας, ἕνα τούτων γράψαι κληρονόμον cum libertate, ὃς μετὰ τελευτὴν γενήσεται αὐτῷ κληρονόμος ἐξ ἀνάγκης, καλούμενος solus & necessarius. Solus μὲν ἐπειδὴ ἕνα καὶ μόνον, καὶ οὐ πλειοτέρους ἔξεστι τῷ ἀπόρῳ γράφειν κληρονόμον. μέχρι γὰρ ἑνὸς τὴν οἰκείαν παραχαράττει νομοθεσίαν. Necessarius δὲ ἐπειδὴ καὶ μὴ βουλόμενος γίνεται κληρονόμος. ἐγίνετο δὲ οὗτος κληρονόμος ἑτέρου μὴ κληρονομοῦντος ἀπὸ διαθήκης, ἢ διὰ τὸ μὴ γεγράφθαι ἕτερον, ἢ ἐπειδὴ ὁ γεγραμμένος οὐκ ἐβούλετο κληρονομῆσαι. μεγίστης οὖν τοῦτο προμηθείας τοῦ νόμου, ὥστε τοὺς ἀπόρους, ἂν ἕκαστος παραιτεῖται τὴν κληρονομίαν, ὑπὸ οἰκέτου αὐτοῦ κληρονομεῖσθαι, ὃς ἔμελλε τὸ ἱκανὸν

θ. Licet autem.

τοῖς κρεδίτωρσι ποιεῖν, καὶ τὸ χρέος αὐτοῖς ἀποπληροῦν· ἢ τούτου μὴ γινομένου τὰ πράγματα διαπιπράσκεσθαι, οὐκέτι τοῦ τελευτήσαντος, ἀλλὰ τοῦ κληρονόμου, καὶ ἐντεῦθεν τὸ ἀνύβριστον τῷ τελευτήσαντι περιεγίνετο. καὶ ἑκάτερος εὐεργετεῖται, καὶ ὁ τελευτήσας, καὶ ὁ ἀπελεύθερος. ὁ γὰρ ἄπορος, εἰ καὶ εἰς τὴν τοῦ οἰκέτου διατίμησιν ἠλάττωσε τὴν οἰκείαν περιουσίαν, ἀλλ' οὖν ὕβριν διέφυγεν. ὁ δὲ οἰκέτης εἰ καὶ ὑβρισθῇ, ἀλλὰ μισθὸν ἔχει τῆς ὕβρεως τὴν ἐλευθερίαν.

¶. Idemq; iuris. ¶ Εἰ δὲ καὶ δίχα ἐλευθερίας ὁ οἰκέτης ἐγράφη κληρονόμος, ἐλεύθερος γίνεται, τῆς διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως κελευούσης γενικῶς, εἴτε ἄπορος, εἴτε πλούσιος ἦν ὁ τελευτήσας, καινοτέρῳ φιλανθρωπίας χρησαμένης λογισμῷ, ὥστε ἐξ αὐτῆς μόνης τῆς ἐνστάσεως τοῦ οἰκέτου ἐλευθεροῦσθαι. οὐ γὰρ ἐστι πιθανὸν, μὴ βούλεσθαι τὸν

toribus satisfacere, debitaq; dissoluere posſit: aut hoc eo nō faciēte, creditores res hereditarias vēderent, nō defuncti, sed heredis nomine. Et ita manes defuncti ab omni contumelia vindicarentur. Atq; vterque tum defunctus scilicet, tum libertus beneficio afficeretur. Nā & qui non soluēdo obiit, quāuis in serui pretio facultates suas imminuerit, tamen ignominiam euasit. Et seruus quamuis ignominię subiiciatur, mercedem tamen ignominię habet libertatē. ¶ Sed etsi seruus heres sine libertate institutus sit, nihilominus liber fit. Sic enim id generaliter constitutione Imperatoris nostri cautū est: siue non soluendo, siue locuples decesserit dominus. Atque in hoc noua quadam humanitatis ratione vsus est: vt per solā institutionem ipsam seruus manumissus esse intelligatur. Cū verisimile non sit,

dominus

dominum nolle eũ liberum esse, quem sibi heredem esse voluit: sed eo manente in seruitute, neminem ipsius hereditatem amplecti. ¶ Quomodo quis in fraudem creditorum manumittere videatur, quærere necesse est. Et quidam dicebant eum in fraudem creditorum manumittere, qui plus deberet, quàm in bonis haberet. Alii eum, cui deducto ære alieno, nihil reliquum esset, cuiúsque præsens patrimonium creditoribus posset sufficere, sed datis libertatibus futurum sit, vt creditores lædantur, quia hoc modo minuantur eius bona, ita vt soluendo esse desinat. Verùm præualuit, vt non solùm inspiciamus, an non soluendo sit is, qui manumittit, sed etiam an vt creditores defraudet, det libertatem. Tunc enim datio libertatis impeditur, cùm & consilium inter-

δεσπότην ἐλεύθερον εἶναι ἐκεῖνον, ὃν ἑαυτῷ διάδοχον ἐσπούδασεν εἶναι, ἀλλὰ μένειν ἐν τῇ δουλείᾳ, μηδένα δὲ τῆς αὐτοῦ κληρονόμον εἶναι περιουσίας. ¶ In fraudem creditorum, τίς πῶς ἐλευθερῶν δοκεῖ, ἀναγκαῖον ζητῆσαι. καὶ οἱ μὲν ἔλεγον, ἐκεῖνον in fraudem creditorum ἐλευθεροῦν τὸν πλείονα ἐποφείλοντα ὧν κέκτηται. οἱ δὲ ἐκεῖνον, ᾧ μηδὲν περιλιμπάνεται, μετὰ τὴν τῶν χρεῶν ὑπεξαίρεσιν. οὗ ἡ μὲν ὑπόστασις ἡ παροῦσα, ἀποπληρῶσαι τοὺς κρεδίτορας ἐξαρκεῖ. τῆς δὲ ἐλευθερίας διδομένης, συμβαίνει τοὺς δανειστὰς ἀδικεῖσθαι, τούτῳ τῷ τρόπῳ παυομένης αὐτοῦ τῆς περιουσίας, τοῦ δύνασθαι τὸ ἱκανὸν ποιῆσαι τοῖς κρεδίτορσιν. ἐκράτησε δὲ, τὸ μὴ μόνον σκοπεῖν, εἰ ἄπορός ἐστιν ὁ ἐλευθερῶν, ἀλλὰ καὶ εἰ πρὸς περιγραφὴν τῶν δανειστῶν δίδωσι τὴν ἐλευθερίαν. τότε γὰρ καὶ ἡ δόσις ἐπέχεται τῆς ἐ-

θ. In fraudem.

ἐλευθερίας, ὅτε θεωρεῖται cōsilium καὶ euentus. ὥστε οὖν ἀμφοτέρων μὴ συντρεχόντων, ὁ οἰκέτης οὐκ ἐλευθεροῦται. ἑνὸς δὲ ἐλλείψαντος, ὁ δοῦλος ἐλεύθερος ἀποτελεῖται. ἔστι δὲ εὑρεῖν ἀμφότερα, τό,τε cōsilium καὶ euentum, ἐπὶ θέματος τοιούτου. ἐκέκτητό τις τριακοσίων νομισμάτων περιουσίαν. οὗτος ἐχρεώστει τριακόσια νομίσματα. ἐβουλήθη πρὸς περιγραφὴν τῶν οἰκείων δανειστῶν ἐλευθερῶσαι οἰκέτας, ἀξίους ὄντας ἑκατὸν νομισμάτων, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐγένετο ἡ αὐτοῦ περιουσία νομισμάτων διακοσίων. ἐνταῦθα ἀμφότερά ἐστι, καὶ consilium καὶ euentus, καὶ γὰρ πονηρᾷ γνώμῃ τοῦτο πεποίηκε, καὶ ἡ ἀπόβασις ζημιοῖ τοὺς κρεδίτορας. ἐλλείπει δὲ ὁ euentus, οὕτως. ἔχων τις χιλίων νομισμάτων περιουσίαν ἐνόμιζεν ἔχειν τ νομισμάτων, ἐχρεώστει δὲ υ ἠλευθέρωσε τοὺς ἰδίους οἰκέτας ἐν

uenerit, & euentus acciderit. Itaque si ea vtraque concurrant, seruus non sit liber. Sin vnum desit, libertatem adipiscitur. Vtrumque autem, hoc est consilium & euentum, inuenies in hac specie. Quidam trecentorum aureum patrimonium habebat. Hic trecentos aureos debebat. Et ad defraudandos creditores suos, voluit seruos, qui centum aureis valebāt, manumittere. Atque ita patrimonium eius ducentorum aureum fiebat. Hic vtrumq; est, & consilium & euentus. Nam & malo consilio rem aggressus est, & euentus creditoribus damno est. Deficit autem euentus hunc in modum. Qui mille aureos in bonis habebat: trecentos tantùm habere se putabat: & quadringentos debebat. Seruos suos, qui centum aureorum erant, in fraudem credi-

torum manumiſit. Res hæc peſsimo cō ſilio initaeſt: nempe in necē damnumq; creditorum. Euentus tamen eis damno non eſt. Nam & deducta ſeruorum qui manumiſsi ſunt æſtimatione, abundè ſupereſt in bonis, quo nomina creditorum diſſolui poſsint. Conſilium deeſt, vt in hac ſpecie. Aliquis mille aureos in bonis habebat: & debebat quadringentos. Eo procul à patria profecto, caſu quodam fortuito bona ipſius luculentum damnum acceperunt, ædibus forte incendio abſumptis, aut collapſis, ita vt iam ad trecentos aureos reciderint. Is cùm nōdum damna ſua reſciiſſet, ſeruos quoſdam pretii centum aureorum, quorum nimiæ erga ſe beneuolentiæ gratiam volebat referre: manumiſit. In hac ſpecie, nihil affectu amimoq; fraudandi factum eſt: ſed euentus credi-

φραύδεμ κρεδιτόρων ἀξίους ὄντας ἑκατὸν νομισμάτων, ἐνταῦθα τὸ μὲν κονσίλιον κάκιστον· ἐπὶ βλάβῃ γὰρ γέγονεν τῶν δανειστῶν. ἡ δὲ ἀπόβασίς ἐστιν αὐτοῖς ἀζήμιος. καὶ γὰρ μετὰ τὴν ἐξαίρεσιν τῆς τῶν ἐλευθερωθέντων οἰκετῶν διατιμήσεως, ὑπολιμπάνεται περιουσία ἱκανὴ τοὺς δανειστὰς ἀποπληρῶσαι. ἐλλείπει δὲ κονσίλιον, ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. εἶχέ τις τῶν χιλίων νομισμάτων περιουσίαν, ἐχρεώστει υ. συνέβη τοῦτον ἀπολιμπάνεσθαι τῆς οἰκείας πατρίδος, ἔκ τινος τυχηρᾶς περιστάσεως ἀπεμειώθη αὐτοῦ ἡ περιουσία, τυχὸν οἰκίας ἐμπρησθείσης, ἢ καταπεσούσης. ὥστε περιστῆναι αὐτὴν εἰς τ νομισμάτα. μήπω γνοὺς τὴν ἐλάττωσιν τῆς ἰδίας ὑποστάσεως, οἰκέτας τινὰς ἀξίους ὄντας ρ νομισμάτων, οἷς χάριτας ὡμολόγει διὰ τὴν περὶ αὐτοῦ εὔνοιαν, ἠλευθέρωσεν. ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος, πονηρὰ μὲν

μὲν οὐκ ἔστι διάθεσις. ἡ δὲ ἀπόβασις βλάπτει τοὺς δανειστάς. οὐκ ἐξαρκεῖ γὰρ ἡ ὑποληφθεῖσα περιουσία τοὺς κρεδίτορας ἀποπληρῶσαι. ἰδοὺ γὰρ ἐνταῦθ' ἐνόμιζε πολλὴν εἶναι τὴν οἰκείαν ὑπόστασιν, καὶ δύνασθαι τὸ ἱκανὸν ἐντεῦθεν γενέσθαι τοῖς ἐποφειλομένοις, καὶ εὐνουστάτους ἠλευθέρωσεν οἰκέτας, καὶ πανταχοῦ ἐδείκνυτο, ὅτι πονηρὰ διάθεσις οὐχ ὑπῆν. Euentus δὲ ἦν κάκιστος, ἐπειδὴ οὐχ ὥσπερ ἐνόμιζε κατὰ ἀλήθειαν, μείζων ἦν τῶν χρεῶν ἡ αὐτοῦ περιουσία. ἔσθ' ὅτε γὰρ δι' ἄγνοιαν ἑτέρως οἰόμεθα περὶ τῆς ἡμετέρας περιουσίας ἤπερ ἔχει τὸ ἀληθές. ὥστε οὖν δεῖ συνελοῦντα εἰπεῖν, τότε ἀκυροῦσθαι τὰς ἐλευθερίας, ὅτε γνώμῃ πονηρᾷ τοὺς οἰκέτας ἐλευθερώσω, καὶ τὸ γινόμενον ζημιοῖ τοὺς δανειστάς.

6. Eadem lege.

¶ Ἔγνωμεν ἐκ τῶν προλαβόντων, ὅτι ὁ Αἴλιος Σέντιος, ἀκυροῖ τὰς ἐλευθερίας, τὰς ἐν φραύδῃ

tores lædit. Quoniam quod in patrimonio supereſt, dimittendis creditoribus non ſufficit. Vides enim quemadmodum amplum ſe putarit habere patrimonium, & quod æri alieno diſſoluendo poſſet ſufficere: ac beneuolentiſsimos ſeruos manumiſerit: & in omnibus perque omnia oſtenderit, nihil agi malo conſilio. Euentus autem exitioſus eſt, quia non, vt putabat, in patrimonio eius verè plus erat, quàm in ære alieno. Interdum enim propter ignorantiam aliter exiſtimamus de facultatibus noſtris, quàm rei veritas ſe habet. Tunc igitur (vt rem in pauca conferam) impediuntur libertates, cùm & animo peruerſo ſeruos manumitto: & creditoribus nocet damnoque eſt, id quod egi. ¶ Satis ex his quæ proximè dicta ſunt patet, libertates in fraudem creditorum datas

imped

impediri per legem Aeliã Sentiã: quippè quæ manumittentis cogitationem in alterius iniuriam susceptam oderit. Eadem lex irritas esse vult libertates, quę à minore viginti annis præstantur: nulloq; id odio, sed fauore potius manumittẽtium. Nouerat enim eos q̃ eã ætatẽ agũt, facilè circumueniri, seruulorũq; blandimentis & adulationib⁹ capi, & ita facultates suas deminuere. Id ergo cũ sciret, insidiis quæ illinc intendi & parari poterant, cõstitutionem suam opposuit. Non tamen ita eos prohibet suũ seruũ manumittere, quin libertates eorũ qui apud magistratũ iusta de causa in consilio approbata manumissi fuerint, ratas habeat. Sed dicamus priùs quid sit consilium, deinde iustas manumissionis causas enumerabimus. Consiliũ est, consessus certorum virorum statis anni diebus coẽuntium. Habebatur autẽ hoc

κρεδιτόρων διδομένας, μισῶν τὴν τοῦ ἐλευθεροῦντος διάνοιαν ὡς ἐπ᾽ ἀδικίᾳ γινομένην ἑτέρων. ὁ αὐτὸς νόμος ἐπέχει τὰς ἐλευθερίας τὰς παρεχομένας ὑπὸ τῶν ἐλαττόνων τῶν κ ἐνιαυτῶν, οὐ διὰ μῖσος, ἀλλὰ δι᾽ εὔνοιαν τῶν ἐλευθερούντων. ἠπίστατο γὰρ, ὡς οἱ τοιαύτην ἄγοντες ἡλικίαν, εὐχερῶς ἀπατῶνται, καὶ ταῖς τῶν οἰκετῶν εἴκουσι κολακείαις, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ, τὴν ἑαυτῶν ἐλαττοῦσιν ὑπόστασιν. τοῦτο οὖν εἰδὼς, ταῖς ἐκεῖθεν ἐπιβουλαῖς, τὴν ἑαυτοῦ νομοθεσίαν ἀντέστησε. κωλύσας δὲ τούτους τὸν ἴδιον οἰκέτην ἐλευθεροῦν, ἐκέλευσεν ἐλευθερίαν ἐπὶ εὐλόγου αἰτίας, ἐπὶ ἄρχοντος, ἐν κονσιλίῳ δοκιμαζομένης. εἴπωμεν δὲ πρότερον τί ἐστι κονσίλιον, καὶ οὕτως ἐροῦμεν τὰς εὐλόγους αἰτίας. κονσίλιόν ἐστι, συνέδριον φανερῶν ἀνδρῶν, κατὰ ῥητὸν τοῦ ἐνιαυτοῦ χρόνον συνισταμένων. ἐγίνετο δὲ τοῦτο τὸ κονσίλιον, οὐ

μόν

μόνον ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. συνίστατο δὲ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ κομβέντου. καὶ τί ἐστι κομβέντος; ῥητὸς χρόνος, πρὸς κατάλυσιν δικῶν ἐπινενοημένος. οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι, τὸν πάντα σχεδὸν ἐνιαυτὸν ἐν τῷ πολεμεῖν διαπανῶντες, κατά τινα χρόνον ὑπὸ τοῦ χειμῶνος καὶ τῶν ἐν αὐτῷ δεινῶν κωλυόμενοι, ἐπειδήπερ ὄντας αὐτοὺς ἐν πολιτείᾳ, οὐκ ἐνῆν ἐκτὸς εἶναι δικῶν, ἀφέντες τὰ ὅπλα, ταῖς δίκαις ἐσχόλαζον. καὶ πολλοὺς εἰς τοῦτο δικαστὰς ἐκάθιζον, τέμνοντας αὐτῶν τὰ ἀμφίβολα. οἵτινες ἐλέγοντο recuperatores, quia per eos vnusquisq; debitum recipiebat, ἐπειδὴ δι' αὐτῶν ἕκαστος τὸ οἰκεῖον χρέος ἀνελάμβανεν. ἐλέγετο δὲ ὁ καιρὸς κομβέντος, ἐπειδὴ conuenire ἐστὶ τὸ συνιέναι. συνίεσαν δὲ ἐν τούτῳ, οἵ τε δικασταὶ καὶ οἱ δικαζόμενοι. ἐν δὲ τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τοῦ

consilium, non Romæ tantùm, sed etiam in prouinciis. Coibant autem viri illi, tempore conuẽtus. Et quid est conuentus? Est certum statumq; tempus litium dirimẽdarum gratia inuentum. Nam Romani, cùm totum ferè annum bellis gerendis occuparentur, certo quodam tempore, cùm hyems eos & hybernæ tempestates sub pellibus agere prohiberent: quoniam vt in communi vita, sine litibus controuersiisq; esse non poterant: omissis armis, Iudiciis vacabant & & multos eam in rem constituebant Iudices, vt ambiguas ipsorum causas dirimerent: qui Recuperatores vocabantur, quia per eos vnusquisq; debitum recipiebat. Tempus autem illud à conueniendo Conuentus dictum est. Conueniebant enim eo tempore & iudices & litigatores. Extremo autem conuentus

tus die habebatur consilium, in prouinciis hunc in modum. Procedebat enim Proconsul aut Præses, & in Tribunali suo considebat, vnáque iuxta ipsum viginti viri, qui dicebantur Peregrini Recuperatores, quia per eos mancipium naturalem libertatem recipiebat: (Scis enim natura liberos omnes homines productos esse) & apud eos à manumittentibus allegabantur iustæ causæ manumissionis. Habebatur & Romæ consilium die aliquo Conuentus, Prætore pro tribunali sedente, & assidentibus ei quinque Senatoribus & quinque equitibus Romanis. Erat autem dignitas Equestris minor ordine Senatorio, sed tamen veluti seminarium eius. ¶ Cùm dictum sit de consilio, dicamus & de iustis causis. Iusta causa est, cùm minor viginti an-

κομβέντου ἐγίνετο κονσίλιον, καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. προῄει ὁ ἄρχων, καὶ ἐκάθητο ἐν τῷ οἰκείῳ δικαστηρίῳ, καὶ ἅμα αὐτῷ κ ἄνδρες, οἵτινες ἐλέγοντο περεγρῖνοι recuperatores, quia per eos mancipium naturalem libertatem recipiebat. ἐπειδὴ δι' αὐτῶν τὸ ἀνδράποδον τὴν φυσικὴν ἐλευθερίαν ἀνελάμβανεν. οἶδας γὰρ ὡς ἡ φύσις πάντας ἐλευθέρους προήγαγε, καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐλέγοντο εὔλογοι αἰτίαι ὑπὸ τῶν ἐλευθερούντων. ἐγίνετο δὲ καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ τὸ κονσίλιον, ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τοῦ κομβέντου, τοῦ πραίτωρος καθημένου ἐν τῷ οἰκείῳ δικαστηρίῳ, καὶ συγκαθεζομένων αὐτῷ πέντε συγκλητικῶν, καὶ πέντε ἱπποτῶν Ῥωμαίων. τὸ δὲ τῶν ἱπποτῶν Ῥωμαίων ἀξίωμα ἦν ὑποβεβηκὸς τὴν συγκλητικότητα. ¶ Εἰπόντες τὸ κον- 6. Iustæ
σίλιον, εἴπωμεν καὶ τὰς εὐλόγους αἰτίας. εὔλογός ἐστιν αἰτία,

τία, ἡνίκα ὁ ἐλάττων τῶν κ ἐτῶν, βουληθῇ τὸν πατέρα ἢ τὴν μητέρα ἐλευθερῶσαι. οὓς πεποίηκε μὲν ἡ φύσις τῷ παιδὶ γονεῖς, ἡ δὲ γνώμη τοῦ δεσπότου δούλους ἀπετέλεσε. καὶ πῶς συμβαίνει, τοῦτον μὲν ἐκ δουλείας τεχθέντα, ἐλεύθερον εἶναι καὶ Ῥωμαῖον, τοὺς δὲ γονεῖς ὑπὸ τὴν τοῦ παιδὸς τελεῖν δεσποτείαν; ὑπόθου τοὺς τρεῖς ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι δεσποτείαν. τελευτῶντα δὲ τὸν δεσπότην, ἐνστήσασθαι τὸν παῖδα κληρονόμον, ἐλάττονα ὄντα τῶν κ ἐτῶν, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ συμβῆναι τῶν οἰκείων γονέων μετὰ τῶν ἄλλων πραγμάτων δεσπότην αὐτὸν γενέσθαι. εἶτα μὴ βουλόμενος ὁ παῖς ἐν δουλείᾳ τοὺς φύσαντας αὐτὸν ὁρᾶν ὑβριζομένους, ἠλευθέρωσε τούτους ἐν κονσιλίῳ. εὔλογός ἐστιν αἰτία, καὶ τὸ εἰπεῖν υἱός μου ἐστὶ φυσικὸς, θυγάτηρ μου ἐστὶ φυσική. θεμάτισον γὰρ ὅτι ἐρασθείς τις τῆς οἰ-

nis patrem aut matrem vult manumittere: quos natura filio parentes dedit, sed domini voluntas seruos fecit. Et quomodo id accidit, vt is, qui ex seruis natus est, liber sit ac ciuis Romanus, parentes autem in filii dominio sint? Finge omnes tres in vnius & eiusdem esse dominio. Et filium à domino moriente minorem viginti annis heredem institui: & hoc modo illum cum ceteris rebus & parentum suorum dominum fieri. Deinde cùm filius parentes suos è quibus ipse genitus esset, seruitutis iniuria ac calamitate affectos videre nollet, manumisit eos apud consilium. Est & iusta causa, si quis dicat, Filius meus naturalis, aut Filia mea naturalis est. Finge enim quempiam amore ancillæ suæ captum fuisse, & liberos

beros ex illa habere. Quod natum est, haud dubiè seruum est, vt ex seruo ventre procedens. Rursus & illa iusta causa est, si quis dicat, Frater meus naturalis, aut soror mea naturalis est. Nam cùm pater meus ex ancilla sua stupro cognita liberos haberet, quos non manumiserat, illorum eo mortuo ego dominus iure sum factus. Sed eos ego ob naturalem cognationem manumisi. Iusta & illa causa est, si quis dicat, Pædagogus meus est, aut nutrix, aut educator, aut alumnus vel alumna, aut collactaneus. Idémque est, si procuratoris habendi gratia, seruum manumittere velim, vt liber factus sine vllo impedimento negotia mea administret. Vel ancillam matrimonii causa, hoc est, vt eam in vxorem du-

κείας θεραπαίνης, ἔχειν ἐξ αὐτῆς υἱὸν, ἢ θυγατέρα, καὶ δοῦλον ἦν τὸ τεχθὲν, ὡς ἐκ δούλης γαστρὸς προελθόν. καὶ πάλιν τὸ εἰπεῖν ἀδελφός μου ἐστὶ φυσικὸς, καὶ ἀδελφή μου ἐστὶ φυσική. ἐπειδὴ γὰρ ὁ ἐμὸς πατὴρ, οἰκείᾳ δούλῃ μιγεὶς ἔσχε παῖδας, οὓς οὐκ ἠλευθέρωσε, ἐκείνου δὲ τελευτήσαντος, ἐμὲ τούτων ἐποίησε δεσπότην ὁ νόμος, ἐγὼ τούτους διὰ τὴν φυσικὴν ἠλευθέρωσα συγγένειαν. εὔλογος αἰτία ἐστὶ, καὶ τὸ εἰπεῖν, ὅτι παιδαγωγός μου ἐστὶν, ἢ τροφὸς, ἢ τροφεὺς, ἢ ἄλεμνος, ἢ ἀλέμνα. τὸ ἐν τῇ συνηθείᾳ λεγόμενον, ἀνάθρεπτος, ἢ ἀναθρεπτὴ, τουτέστιν ὁμογάλακτος. ἢ οἰκέτην ἐλευθερῶσαι βούλομαι procuratoris habendi gratia, ἐπὶ τῷ ὡς ἐλεύθερον αὐτὸν ὄντα, ἀκωλύτως πάντα μου διοικεῖν τὰ πράγματα. ἢ θεράπαιναν ἠλευθέρωσα matrimonii causa, τουτέστιν, ἐπὶ τῷ λαβεῖν αὐτὴν γαμε-

τὴν. ἐπειδὴ γὰρ μεταξὺ ἐλευθέρου καὶ δούλου οὐ συνίσταται γάμος, ἠλευθέρωσα αὐτὴν διὰ τοῦτο. ὁ δὲ ἐλευθερῶν matrimonii causa, εἴσω ἓξ μηνῶν δεῖ ταύτην ἀγαγεῖν γυναῖκα, εἰ μὴ εὔλογος αἰτία κωλύσει. οἷον ἐπειδὴ ὁ συγκλητικὸς γέγονεν ὁ ἐλευθερώσας. ὁ γὰρ συγκλητικὸς ἀπελευθέραν γαμεῖν οὐ δύναται. καὶ ὁ ἐλευθερούμενος δὲ procuratoris habendi gratia ὀφείλει μείζων εἶναι τῶν ιζ ἐνιαυτῶν.

§. Semel autem causa. ¶ Ἅπαξ δὲ ἐὰν ἡ εὔλογος αἰτία ἐν κονσιλίῳ λεχθῇ, εἴτε ἀληθής ἐστιν, εἴτε ψευδής, οὐκ ἀναψηλαφᾶται τῆς ἐλευθερίας προβάσης. λεγομένης γὰρ αὐτῆς, ἀντειπεῖν ἔξεστι, καὶ τὴν ταύτης δόσιν ἐπισχεῖν. ἁρμοσάσης δὲ ἤδη, πῶς λέγων πεπλασμένην εἶναι τὴν εὔλογον αἰτίαν, ἀπίθανος.

§. Cũ ergo. ¶ Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν, ὅτι ὁ ἐλάττων τῶν κ ἐτῶν ἐλευθεροῦν οὐ δύναται, εἰ μὴ εὔλογον εἴπῃ αἰτίαν ἐν κονσιλίῳ, ἐντεῦθεν ἀνα-

cam. Nam quoniam inter liberum & seruam matrimonium non consistit, ideò eam manumittere volui. Is autem qui matrimonii causa manumittit, intra sex menses vxorem eã debet ducere, nisi iusta causa impedierit: Veluti, quia manumissor Senator factus est: Nam Senator libertinam vxorem ducere non potest. Sed & is, qui procuratoris habẽdi gratia manumittitur, maior esse debet septẽdecim annis. ¶ Cùm autem semel in consilio iusta causa allegata est, siue vera sit siue falsa, manumissione secuta, nõ retractatur. Nam cùm ea dicitur, contradicere licet, & manumissioni morã facere. Quæ postquam secuta est, non creditur ei, qui iustam illam causam fictam esse cõtendet. ¶ Quoniam verò, diximus, minorem viginti annis manumittere non posse, nisi iustã in consilio causam dixerit: absurd

surdumquiddã hinc oritur. Contingit enim, vt qui maior sit quattuordecim annis, legata maximi pretii dare, testamentumque facere, & heredes instituere possit, & quocumq; modo velit de hereditate sua disponere: seruulum tamen vnum, qui decem aureis valeat, manu mittere non possit. Ridiculũ igitur hoc ius est, quod maiora cõcedit, & minora prohibet. Quod profectò ferendum non videtur, vt omnia bona sua quis in quem velit trãsferre possit, vnum seruulum libertate donare non possit. Vnde & Imperator noster sanctissimus tanta iuris absurditate commotus: cõstituit, vt quemadmodum de ceteris omnibus rebus suis adulescẽtes in testamentis secũdùm voluntatem suam disponunt: ita etiam quamuis minores viginti annis seruos suos testamẽto possent manumittere. Porrò quoniã ingesti

φύεται τὸ παράδοξον. συμβαίνει γὰρ τὸν μὲν μείζονα τῶν ιδʹ ἐνιαυτῶν δύνασθαι ληγάτα καταλιμπάνειν πολλῶν ἄξια νομισμάτων, καὶ διατίθεσθαι, καὶ κληρονόμους ἐνιστᾶν, καὶ ὅπως βούλεται τὴν ἑαυτοῦ διατιθέναι περιουσίαν. οἰκέτην δὲ δέκα νομισμάτων ἄξιον, μὴ δύνασθαι ἐλευθερῶσαι. καταγέλαστος οὖν ὁ νόμος, ὅτι τὰ μὲν μείζονα φιλοτιμεῖται, τὰ δὲ ἥττονα, οὐ δίδωσιν ἐν ἐξουσίᾳ. ὅπερ οὐ φορητὸν εἶναι νομίζεται, ὅτι πᾶσαν μὲν αὐτοῦ τὴν περιουσίαν ἐφ᾽ ὃν βούλεται μετατίθησιν, ἐλευθερῶσαι δὲ δοῦλον οὐ δύναται. διὸ καὶ ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς, ἐπὶ τῇ τοῦ νόμου κινηθεὶς ἀτοπίᾳ, ἐκέλευσεν, ἵνα ὥσπερ τὰ ἄλλα πράγματα διατυποῖ ὁ νέος διατιθέμενος ὡς βούλεται, οὕτως καὶ τοὺς ἰδίους οἰκέτας ὁ τῶν κ ἐνιαυτῶν ἐλάττων, ἐλευθεροῦν ἐν διαθήκῃ συγκεχώρηκε. ἐπειδὴ δὲ ἀδιατίμη-

τὸς παρὰ Ῥωμαίοις ἐστὶν ἡ ἐλευθερία, καὶ διὰ τοῦτο πρὸ τοῦ κ ἐνιαυτοῦ ὁ Αἴλιος Σέντιος, τὴν ἐλευθερίαν ἐκώλυσε δίδοσθαι, τούτου χάριν μέσην τινὰ ὁδὸν αὐτὸς βαδίσας οὐχ ἑτέρως ἐπέτρεψε τῷ ἐλάττονι τῶν κ ἐνιαυτῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ διαθήκῃ διδόναι ἐλευθερίαν τῷ ἰδίῳ οἰκέτῃ, εἰ μὴ τὸν ιζ ἐνιαυτὸν ὑπερβῇ, καὶ ἄρξηται τοῦ ιη. ὁπότε γὰρ οἱ παλαιοὶ τῷ μείζονι τῶν ιζ ἐνιαυτῶν συνηγορεῖν ἐπιτρέπουσιν ἑτέροις, τίνος ἕνεκα μὴ λέγωμεν τὸ τῆς αὐτοῦ διανοίας σταθηρὸν, καὶ πρὸς τὸ τὸν ἴδιον οἰκέτην τῆς δουλείας ἀπαλλάττειν συμβάλλεσθαι. ὁ γὰρ ἑτέροις ὡς εὔφρων διὰ τοῦ συνηγορεῖν ὠφελῶν, τὸ ἀβλαβὲς ὁμολογουμένως ἑαυτῷ περιποιήσεται. ὥστε οὖν ὁ ἐλάττων τῶν κ ἐνιαυτῶν inter viuos μὲν οὐκ ἐλευθερώσει, ἐν διαθήκῃ δὲ μετὰ τὸν ιζ ἐνιαυτὸν τοῦτο πράξει. ἓξ γὰρ ὄντων ἐνιαυτῶν μετὰ τὸν ιδ

mabilis res eſt apud Romanos libertas, & propter hoc lex Aelia Sentia ante vigeſimum annum libertatē dare prohibuit: ideo ipſe mediam quandam viam ingreſſus, non aliter minori viginti annis, ſeruo ſuo libertatem dare teſtamēto permiſit, quàm ſi decimum ſeptimū annum exceſſerit, & decimumoctauum attigerit. Etenim cùm veteres maiori ſeptemdecim annis pro aliis poſtulare permittant, quare non dicamus iudicii ſui ſtabilitatem & in manumittendis ſeruis ei prodeſſe? Qui enim adeò ſapit, vt alios patrocinio ſuo iuuare poſſit, is haud dubiè & ſibi rectè conſulet. Itaque minor viginti annis inter viuos non manumittet. In teſtamento autem, poſt annum decimumſeptimum, rectè id faciet. Nam cum ſex anni ſint ab anno decimo quarto, vſque

vsq; ad annum vigesimum completum: imperator noster in trib⁹ primis annis vsq; ad annū decimumseptimum prohibitionē legis Aeliæ Sētię seruauit, post annū verò decimumseptimū manumittere cōcessit.

μέχρι τοῦ κ πληρώσεως, ὁ βασιλεὺς ἐν μὲν τοῖς πρώτοις τρισὶν ἐνιαυτοῖς, μέχρι τοῦ ιζ τὴν κώλυσιν ἐφύλαξε τοῦ Αἐλίε Σεντίε, μετὰ δὲ τὸ ιζ τοῦτο προάττεσθαι συνεχώρησε.

DE LEGE FVSIA CANINIA.
Titulus VII.

Lex quidem Aelia Sentia minori viginti annis domino seruum suū manumittere non permisit. Erat autem & alia lex quæ de manumissionibus tractabat, Furia Caninia: quæ certū tantùm seruorum numerū in testamento volebat manumitti. Hanc verò legē Imperator noster optimus, vt libertati aduersantem, & inuidia plenā per constitutionē suam sustulit. Inhumanum esse iudicans, viuos potestatem habere vel omnes seruos suos manumittendi, nisi cùm aliqua causa impedit,

Ὁ μὲν Αἴλιος Σέντιος, τῷ ἐλάττονι τῶν κ ἐνιαυτῶν δεσπότῃ, τὸν ἴδιον οἰκέτην ἐλευθεροῦν οὐ συνεχώρει. ἦν δὲ ἕτερος νόμος περὶ ἐλευθερίας διαλεγόμενος, ὁ Φούριος Κανίνιος, ὃς φανερῶς ἐλευθεροῦσθαι ἐβούλετο ἐν διαθήκῃ. τοῦτον δὲ τὸν νόμον ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεύς, ὡς τῇ ἐλευθερίᾳ μαχόμενον, καὶ τῇ ταύτης φθονοῦντα δόσει, δι' οἰκείας ἀνεῖλε διατάξεως, ἀπάνθρωπον εἶναι κρίνας, τοὺς μὲν ζῶντας ἔχειν ἄδειαν πάντας ἑαυτῶν τοὺς οἰκέτας ἐλευθεροῦν, εἰ μή τις αἰτία διακωλύει, τὸ

τῶν ἐλευθερουμένων ἥττονα εἶναι τῶν κ ἐνιαυτῶν, ἢ ἐν φραύδεμ κρεδιτόρουμ δίδοσθαι τὴν ἐλευθερίαν, τοῖς δὲ τελευτῶσι μὴ ἐπιτετράφθαι, τοὺς ἑαυτῶν οἰκέτας ἀκωλύτως ἐλευθεροῦν.

veluti cùm minor viginti annis manumittere prohibetur, aut cùm in fraudē creditorum datæ libertates reuocantur, morientibus verò non permitti, vt citra impedimentū seruos suos manumitterent.

DE HIS QVI SVI VEL ALIENI iuris sunt. Tit. VIII.

Πεπλήρωται ἡμῖν ἡ πρώτη τῶν προσώπων διαίρεσις ἐν ᾗ εἴρηται, ὅτι τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν εἰσὶν ἐλεύθεροι, οἱ δὲ δοῦλοι. καὶ ὅτι ἡ μὲν δουλεία ἄτομόν τι ἐστίν, ἡ δὲ ἐλευθερία διαιρεῖται εἰς δύο. τῶν γὰρ ἐλευθέρων, οἱ μὲν εἰσὶν εὐγενεῖς, οἱ δὲ ἀπελεύθεροι. καὶ ἡ μὲν εὐγένεια ἄτομος. ἡ δὲ ἀπελευθερότης πάλαι διῃρεῖτο εἰς τρία. τῶν γὰρ ἀπελευθέρων, οἱ μὲν ἐγίνοντο πολῖται Ῥωμαῖοι, οἱ δὲ Λατῖνοι Iuniani, οἱ δὲ δεδιτίκιοι. προσεθήκαμεν δέ, ὅτι τὴν αἵρεσιν τῶν δεδιτικίων καὶ Λατίνων, ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν

AD exitū nobis perducta est prima personarum diuisio, in qua dictum est, hominum alios esse liberos & alios seruos. Ac rursum Seruitutē indiuiduum quiddam esse, & Libertatē in duas species scindi. Liberorum enim alios esse ingenuos, & alios libertinos. Atq; iterū Ingenuitatē esse indiuiduam: Libertinitatem verò olim in tres species diuisam fuisse. Nam libertinorū alios fuisse ciues Romanos, quosdā Latinos Iunianos, & aliquos dediticios. Addidimus etiā Dediticiorum & Latinorum condi-

tionem

ciones diuersis constitutionibus sublatas esse. Vt iã Libertinitatis vna tãtum sit species quemadmodũ & Ingenuitatis. Dicamus nunc & de secũda personarũ diuisione. Hominũ enim alii sunt in potestate, alii sunt suæ potestatis. hoc est, alii sunt sui iuris, alii sunt iuris alieni. Discamus igitur priùs de personis, quę alieno iuri subiectæ sunt: nã ex his & eas cognoscemus, quæ sui iuris sunt. Quicũq; enim inter has non sunt, apertũ est, inter eas esse q̃ sui iuris sunt. Subiectum autẽ esse alieno viri, Græcè ὑπεξουσιότης, Latinè dicitur potestas. Hãc porrò habemus aut in seruos nostros, aut in liberos nostros. ¶ Ac priùs inspiciam' de his q in potestate dominorũ sunt. Est autẽ potestas ἡ ἄκρα ἐξουσία, Summa licentia vel auctoritas. Potestas verò hæc in seruos, Iurisgentium est. Nec enim tantum apud Romanos, sed

βασιλεὺς διαφόροις διατάξεσιν ἀνεῖλεν, ὥστε λοιπὸν, καὶ τὴν ἀπελευθερότητα εἶναι μονοειδῆ, καθάπερ ἐστὶ ἡ εὐγένεια. λεγέσθω δὲ καὶ δευτέρα τῶν προσώπων διαίρεσις. τῶν γὰρ ἀνθρώπων, οἱ μέν εἰσιν ὑπεξούσιοι, οἱ δὲ αὐτεξούσιοι. τουτέστιν οἱ μὲν, ἰδίου δικαίου, οἱ δὲ ἀλλοτρίου δικαίου. μάθωμεν οὖν πρότερον περὶ τῶν ὑπεξουσίων. ἐντεῦθεν γὰρ ἡμῖν ἡ γνῶσις καὶ περὶ τῶν αὐτεξουσίων γενήσεται. ὅσοι γὰρ μὴ ἐν τούτοις, πρόδηλον ὅτι ἐν τοῖς αὐτεξουσίοις εἰσίν. ἡ δὲ ὑπεξουσιότης λέγεται potestas. ταύτην δὲ ἔχομεν κατὰ τῶν ἡμετέρων οἰκετῶν ἢ κατὰ τῶν ἡμετέρων παίδων. ¶ Καὶ πρότερον σκοπησώμεθα περὶ τῶν ὄντων in potestate τῶν οἰκείων δεσποτῶν. ἔστι δὲ ποτέστας ἡ ἄκρα ἐξουσία. αὕτη δὲ ἡ κατὰ τῶν οἰκετῶν ὑπεξουσιότης iuris gentium ἐστὶν· οὐ μόνον γὰρ παρὰ Ῥωμαίοις τοῦτο πολιτεύεται, ἀλλὰ καὶ παρὰ

b. In potestate.

σι τι κατὰ τῶν δεσποτῶν. φύσει γὰρ ὁ δοῦλος τοῦ δεσπότου πολέμιος, ἀλλὰ συγκροτεῖν δικαστήριον, καὶ διαγινώσκειν τὰ μεταξὺ αὐτῶν. καὶ εἰ φανῇ ἀφόρητος οὖσα τῶν δεσποτῶν ἡ ἀγανάκτησις, ἀνάγκην ἕξουσι οἱ δεσπόται, καθ' ὧν οὗτοι χαλεπαίνουσι, καλῇ αἱρέσει πωλῆσαι, καὶ τὸ τίμημα τοῖς δεσπόταις δοθήσεται. διὰ τοῦτο δὲ εἶπε Καλῇ αἱρέσει, ἵνα μὴ ὁ δεσπότης ἀγανακτῶν ἔσθ' ὅτε κατὰ τοῦ οἰκέτου, αἱρέσεις ἐν τῇ πράσει βαρείας ἐγγράψῃ· συμφωνήσας τυχὸν, ὥστε αὐτὸν εἶναι ἐν δεσμοῖς, ἢ ἐπὶ τῷ μηδέποτε ἐλευθερωθῆναι, ἢ ἐπὶ τῷ οἰκεῖν αὐτὸν ἐν χώρᾳ, βαρυτάτους ἀέρας ἐχούσῃ τοῖς ἀήθεσι· καὶ γένηται παῤῥησία τῷ δεσπότῃ πιπράσκοντι, διὰ τῶν πάκτων τιμωρεῖσθαι καὶ μετὰ τὴν πρᾶσιν τὸν οἰκέτην. ὀρθῶς δὲ κἀκεῖνο ὁ βασιλεὺς προστέθεικεν, καὶ τὸ πραθῆναι τὸν οἰκέτην, καὶ τὸ τίμημα δοθῆ-

dendum non esse. Natura enim seruus domini hostis est. Sed Iudicē eos conuocare, & quid inter eos controuersiæ sit, cognoscere debere. Vt si intolerabilis dominorum sæuitia videretur, cogantur domini eos, quibus tam duri & acerbi incumbunt, bonis cōdicionibus vendere, & dominis pretium illorū reddatur. Ideo autem dixit, Bonis condicionibus, ne dominus seruoinfensior, graues venditioni conditiones apponeret, paciscens scilicet vt aut semper haberetur in vinculis, aut numquam manumitteret, aut habitaret in regionibus quæ tā graui & immiti cęlo sunt, vt nemo id nisi qui diu assueuerit, ferre possit. Et ita potestas fieret vendenti domino, etiā à venditione crudelitatē suam eo pacto in seruum effundendi. Rectissimè autem & illud Princeps adiecit, vt venderetur seruus, ac pretiū domino

mino daretur: quo ſcilicet & ſeruus per vẽditionem ab impotenti & acerbo domino liberaretur, & dominus pretium accipiens nullum ex ſeruo damnum ſentiret. Nec eſt quod indignetur dominus, non licere ſibi, vt ſuis ſeruis imperet: quoniam ſubditos ſuos Princeps & inuitos beneficio afficit. Porrò illud facilè futurum erat, vt ſerui deſperata liberatione, aut manus ac vim ſibi afferrent, aut fuga arrepta, pretium ſui domino auferrent. Vtriſque igitur prouidit, & dominis & ſeruis. Nam & hoc expedit Reipublice ne quis ſua re malè vtatur. Sunt autem reſcripti ad Aelium Marcianum miſſi verba hæc: Dominorum quidem poteſtatem in ſeruos ſuos illibatam eſſe oportet, neque hac lege diſſolui, id eſt nihil debet ex iure dominorum minui. Sed tamen id do-

ναι τῷ δεσπότῃ· ἵνα ὁ μὲν οἰκέτης διὰ τῆς πράσεως, πικρὸν διαφύγῃ δεσπότην, ὁ δὲ δεσπότης μὴ ζημιωθῇ τὸν οἰκέτην, διὰ τῆς τοῦ τιμήματος λήψεως. καὶ μὴ ἀγανακτείτω ὁ δεσπότης, μὴ συγχωρούμενος τῶν ἰδίων ἄρχειν οἰκετῶν. ὁ γὰρ βασιλεὺς, καὶ ἄκοντας τοὺς ὑπηκόους εὐεργετεῖ. εἰκὸς γὰρ ἦν τοὺς οἰκέτας ἀποροῦντας καταφυγῆς ἑαυτοὺς ἀνελεῖν, ἢ καὶ φυγῇ χρησαμένους τὸν δεσπότην ζημιῶσαι τὴν οἰκείαν τιμήν. ὥστε οὖν ἀμφοτέρων ἐποιήσατο πρόνοιαν, καὶ τῶν δεσποτῶν, καὶ τῶν οἰκετῶν. λυσιτελὲς γάρ ἐστι πρᾶγμα τῇ πολιτείᾳ τὸ μηδένα κακῶς τῇ οἰκείᾳ κεχρῆσθαι περιουσίᾳ. ἔστι δὲ τὰ τῆς διατάξεως ῥήματα, πρὸς Αἴλιον Μαρκιανὸν αὐτὰ γραφέντα, ἐν τούτοις. τὴν τῶν δεσποτῶν ἐξουσίαν ἀμείωτον εἶναι χρὴ κατὰ τῶν οἰκετῶν. καὶ οὐ δεῖ τούτῳ τῷ νόμῳ περιαιρεῖσθαι. τουτέστι, οὐ δεῖ τινί ποτε τῶν τοῦ δεσπότου δικαίων μειῶσαι. συμφέρει

φέρει δὲ καὶ τοῖς δεσπόταις, τὸ βοηθεῖσθαι τοὺς οἰκέτας κακῶς φερομένους ὑπὸ τῶν δεσποτῶν, ἢ ἐξ ὀργῆς ἀμέτρου, ἢ λιμοῦ, ἢ ὕβρεως ἀφορήτου. ὅθεν οὐ χρὴ ἀρνεῖσθαι τοῖς δίκαια αἰτοῦσιν οἰκέταις. διάγνωθι τοίνυν περὶ τῆς μέμψεως τῶν ὄντων μὲν ἐκ τῆς ἰουλίου Σαβίνου φαμιλίας, καταφυγόντων δὲ ἐπὶ ἀνδριάντας. καὶ εἰ ζητῶν εὕρῃς ἀπανθρωπότερον περὶ αὐτοὺς τὸν Σαβῖνον ἤπερ ἐχρῆν, ἢ εἰς αἰσχροτάτην αὐτοὺς ἑλκυσθέντας πρᾶξιν, διαπιπράσκεσθαι κέλευσον. οὕτω μέντοι, ὥστε μὴ ὑποστρέφειν εἰς τὴν τοῦ πεπρακότος δεσποτείαν. εἰ γὰρ ὁ εἰρημένος Σαβῖνος, πρὸς περιγραφὴν τῆς τοιαύτης πρᾶξαι τι διανοηθῇ διατάξεως, κατὰ πρόσωπον μὲν ὄψιν τοὺς οἰκέτας πωλήσας, ἰδίᾳ δὲ συμφωνήσας, ὥστε τούτους αὐτῷ ἀναδοθῆναι, πικρότατος αὐτῷ φανήσεται ὁ βασιλεὺς, τοιαῦτα πλημμελοῦντι καὶ τὴν αὐτοῦ περιγράφοντι διάταξιν.

minis vtile est, vt auxiliũ feratur seruis, qui malè à dominis habentur, aut ex immodica ira, aut per famem vel aliã intolerabilem iniuriam. Vnde nec seruis qui iusta petunt, id negandum est. Cognosce igitur de querela eorum, qui ex familia Iulii Sabini ad statuas confugerunt. Et si, re tota perquisita, durius eos à Sabino quàm par erat tractatos: aut ad turpissima quædam obeunda adactos esse compereris, distrahi iube. Idq; ita, vt nũquam in venditoris potestatem reuertantur. Quòd si dictus Sabinus in fraudẽ huiusce constitutionis aliquid agere tentauerit, palam quidem & prima fronte seruos venundans, sed clam & per occultum paciscens vt sibi reddantur: seuerissimè aduersus eum, qui tantum facinus admiserit, fraudemq; constitutioni suæ fecerit, princeps eam rẽ exequuturus est.

DE

Titulus VIIII.

IAm ante diximus in potestate nos habere seruos nostros & liberos nostros. Cùm igitur de eo dictũ sit, quemadmodũ serui in potestate nostra sint, reliquũ est, vt dicamus quemadmodum in potestate nostra sint liberi. In potestate nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis nuptiis suscepimus. Porrò quòd Græci vno verbulo dicunt γάμον, id Latini, nuptias & matrimoniũ appellãt. Et quid est matrimonium siue nuptiæ? Viri & mulieris cõiunctio, indiuiduã vitę consuetudinẽ pmittẽs siue præbens. ¶ Ius autẽ potestatis, quam in liberos nostros habemus, propriũ est ciuiũ Romanorũ. Nemo enim alius talem potestatem in liberos suos habet, qualem habẽt ciues Romani. Est igitur ius illud ciuilis iuris. Nam potestas quã in seruos habemus, iurisgentiũ est.

Ἐγνώκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ὅτι in potestate ἔχομεν κατὰ τῶν ἡμετέρων οἰκετῶν, καὶ κατὰ τῶν ἡμετέρων παίδων. τῆς δὲ κατὰ τῶν οἰκετῶν λεχθείσης ὑπεξουσιότητος, ὑπόλοιπον εἰπεῖν τὸ κατὰ τῶν υἱῶν ἰν ποτεστάτε, ἤγουν ὑπεξούσιον. ἰν ποτεστάτε ἔχομεν τοὺς ἡμετέρους παῖδας, οὓς ἐξ ἐννόμων ἐσχήκαμεν γάμων. ὁ δὲ γάμος εἴρηται Ῥωμαϊκῇ διαλέκτῳ nuptiæ siue matrimonium. καὶ τί ἐστι γάμος; ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συνάφεια, ἀχώριστον τοῦ βίου τὴν συνήθειαν ἐπαγγελλομένη, ἤγουν παρέχουσα. ¶ Τὸ δὲ ἰν ποτεστάτε ὅπερ ἔχομεν κατὰ τῶν ἡμετέρων παίδων, μόνον Ῥωμαίων ἴδιόν ἐστιν, οὐδεὶς γὰρ ἕτερος κατὰ τῶν οἰκείων παίδων τοιαύτην ἔχει ὑπεξουσιότητα, ὁποίαν Ῥωμαῖοι. ὥστε οὖν iuris ciuilis ἐστὶ τοῦτο τὸ νόμιμον. τὸ γὰρ κατὰ τῶν οἰκετῶν iuris gentium, θ. Ius autẽ

ὁ τοίνυν ἐξ ἐμοῦ καὶ τῆς ἐμῆς τικτόμενος γαμετῆς, ἐμὸς ὑπεξούσιός ἐστιν. ὡσαύτως δὲ ἐκ τοῦ ὑπεξουσίου, δὲ τῆς αὐτοῦ τικτόμενος γαμετῆς, τουτέστιν ὁ ἐμὸς ἔγγονος, δὲ ἡ ἐμὴ ἐγγόνη, ὁμοίως ἐμοὶ γενήσονται ὑπεξούσιοι. τὸ αὐτὸ δὲ ἐπὶ προεγγόνων καὶ ἀπεγγόνων, καὶ τῶν ἐφεξῆς. οἱ γὰρ ἐκ τῆς ἐμῆς τικτόμενοι θυγατρὸς οὐχ ὑποβληθήσονται τῇ ὑπεξουσιότητι τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου, ἐμοῦ δηλονότι, ἀλλ' ὑπεξούσιοι ἔσονται τῷ ἰδίῳ πατρί.

Qui igitur ex me & vxore mea nascitur, in potestate mea est. Similiter & is, qui ex eo qui in potestate mea est, & vxore eius nascitur, id est, nepos meus, & neptis mea, æquè in potestate mea sunt. Idem & in pronepotibus, abnepotibúsque, & deinceps dicendum est. Qui verò ex filia mea nascuntur, in potestatem aui materni, id est, in meam scilicet non cadunt, sed in potestate patris sui sunt.

DE NVPTIIS. Tit. X.

ΕΝνόμους δὲ γάμους μεταξὺ ἀλλήλων συνιστῶσι Ῥωμαῖοι, ἡνίκα τὰ περὶ γάμων τοῖς νόμοις διηγορευμένα φυλάξωσι. δεῖ δὲ τοὺς μὲν ἄρρενας ἐφήβους εἶναι, τὰς δὲ θηλείας ἀνδρὸς δεκτικάς. τουτέστι, τοὺς μὲν ὑπερβεβηκέναι τὸ τεσσαρεσκαιδέκατον ἔτος. τὰς δὲ, μείζους εἶναι τῶν ιβ ἐνιαυτῶν. ταῦτα δὲ λέγομεν, εἴ-

IVstas autem nuptias inter se cōtrahunt ciues Romani, cùm ea, quæ de nuptiis, legibus cauentur, obseruant. Necesse est autem, vt masculi puberes sint, feminæ viri potentes, hoc est, vt illi maiores sint annis quattuordecim, hæ annos duodecim excedant. Atque hæc dicimus, siue filiifami

familiâs siue patresfamiliâs sint hi, qui nuptias contrahũt. In filiis tamen familiâs aliud quiddã exigimus. Nempe parentum cõsensum, in quorũ potestate sunt hi, qui matrimonio cõiugantur. Id enim fieri & ciuilis & naturalis postulat ratio. Ciuilis quidem propter ius quod Romanorum proprium est, nẽpe patriã potestatẽ. Naturalis verò, quoniã æquum est, vt qui ad illam vsque ætatem eos educauerũt (parentes scilicet) hoc honoris habeant, id est, vt matrimonio consentiant. Oportet autẽ patris iussum præcedere, hoc est, oportet à patre rẽ cõprobari. Vnde illud in dubitationem deuẽnit, Cum pater in furore esset, filius aut filia ad contrahendas nuptias sollicitabãtur. Neq; enim calamitas patris furiosi, liberos à potestate eius liberat. Quoniãneq; sana ac sobria parentis mens potestatem patriam aduer-

τε ὑπεξούσιοι, εἴτε αὐτεξούσιοι εἰσὶν οἱ πρὸς γάμον συνιόντες. ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὑπεξουσίων καὶ ἕτερόν τι ζητοῦμεν, συναίνεσιν εἶναι τῶν γονέων, ὧν ὑπεξούσιοί εἰσιν οἱ συναπτόμενοι. τοῦτο γὰρ χρῆναι γίνεσθαι καὶ ὁ πολιτικὸς καὶ ὁ φυσικὸς ἀπαιτεῖ λογισμός. ὁ πολιτικὸς μὲν διὰ τὸ τῶν Ῥωμαίων ἴδιον, τουτέστι τὴν ὑπεξουσιότητα. ὁ φυσικὸς δὲ ἐπειδὴ δίκαιον τοὺς μέχρι ταύτης ἡλικίας ἀναθρέψαντας, τοὺς γονεῖς δηλονότι, ταύτης ἀξιοῦσθαι τῆς τιμῆς, τουτέστι τῷ γάμῳ συνευδοκιμεῖν. δεῖ δὲ τὴν τοῦ πατρὸς ἡγεῖσθαι κέλευσιν, τουτέστι δεῖ τὸν πατέρα συναινεῖν. ὅθεν ἀμφιβολίας αἴτιον γέγονε κἀκεῖνο. μαινομένου πατρὸς, υἱὸς ἢ θυγάτηρ ἐπὶ γάμον ἐλθεῖν ἐπείγονται. οὐ γὰρ παύεται τοῦ ἔχειν ἰν ποτεστάτε τοὺς παῖδας, μανίαν ὁ πατὴρ δυστυχήσας. ἐπειδὴ, οὐχὶ νήφων λογισμὸς τοῦ πατρὸς, ἰν ποτεστάτε ποιεῖ τοῖς πα-

τράσι

προσάγουσι τοὺς παῖδας, ὥστε ἡμᾶς λέγειν στερηθέντα τὸν πατέρα τοῦ φρονεῖν, συναπολῦναι καὶ τὴν κατὰ τῶν παίδων ὑπεξουσιότητα, ἀλλ' ὁ ἐξ ἐννόμων γάμων γινόμενος τοκετός. ἐβούλοντο οὖν οἱ παῖδες ἐπὶ γάμον ἐλθεῖν, ὑπεξούσιοι δὲ ὄντες, τῆς τοῦ πατρὸς ἐδέοντο συναινέσεως. συναινεῖν δὲ ὁ μαινόμενος οὐκ ἠδύνατο. ζητοῦμεν εἰ δύναται, καὶ εἰ μὲν εἴπωμεν, συναίνεσιν εἶναι, τὸ λέγειν ἰδικῶς τὸν πατέρα, ὅτι ἀρέσκομαι τῷ γινομένῳ, τὴν τοιαύτην ἐπὶ τοῦ μαινομένου γενέσθαι συναίνεσιν ἡ νόσος οὐ συγχωρεῖ. εἰ δὲ δεξόμεθα συναίνεσιν εἶναι, τὸ ὁρῶντα πατέρα μὴ ἀντιλέγειν τῷ πραττομένῳ, ἀκωλύτως ὁ γάμος προβήσεται. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἀληθές. ὁ γὰρ μαινόμενος σιωπῶν, οὐ συναινεῖ. ἐκεῖνος γὰρ σιωπῶν συναινεῖ, ὃς αἰσθανόμενος τοῦ γινομένου ἐναντιοῦσθαι δύναται, εἰ μὴ ἀρέσκεται τούτῳ. ὁ δὲ μεμηνὼς σιωπᾷ,

suus liberos iducit, vt consequéter dicere possimus, cùm pater sapere desiit vnà & patriã potestatẽ extingui, sed poti⁹ liberi ex iustis nuptiis procreati, eam inducunt. Nuptias igitur liberi volebant contrahere, sed cũ filiifamiliâs essent, opus erat patris cõsensu. At is q in furore est, nullũ potest habere cõsensum. Quærim' ergo an possint. Et quidẽ si dicimus cõsensum esse, cũ specialiter pater dixerit sibi id quod agit placere, hũc à furẽte cõsensũ præstari morbus nõ patitur. Sin autẽ consensum esse admittim', quòd cũ pater rem quæ gesta est videret, nõ cõtra dixerit: propius est, vt citra impedimentũ nuptiæ procedãt. Attamẽ ne hoc quidẽ verũ est. Nam is, qui in furore est, tacendo non cõsentit. Quoniã is demũ tacendo cõsentit, qui cùm rẽ sentiat quæ agitur, si illa parum ipsi placeat, cõtradicere potest. At is, qui furore tenetur, tacet quidem

quidē, sed vt malis oppressus, nō vt placidè quiescēs. Quoniā igitur multæ magnæq; hisce de reb⁹ inter Iurisconsultos erant dubitationes, edita est Imperatoris nostri cōstitutio, quæ totā controuersiā dissoluit, ac filio cuius pater in furore est permittit, vt legitimā sibi vxorem adiungat, nō expectato patris consensu, quemadmodū & filiæ permissum est (Nam in filia, nulla erat dubitatio) his tamen seruādis, quę præfata cōstitutione comprehensa sunt. ¶Porrò quoniā diximus, iustas esse nuptias, cùm ciuis Romanus maior annis quattuordecim vxorem ducit ciuē Romanā maiorē annis duodecim: an si quis matrem suam, sororémue aut filiam in vxorē acceperit, licitū est hoc matrimoniū? Et dicimus nequaquam. Quoniā à quibusdā nuptiis abstinendū est. Et vt rē omnē melius intelligas, hæc habeto in modū cuiusdā præuię inspectionis. Co

νικώμενος ὑπὸ τοῦ πάθους οὐχ ἡδέως ἔχων. ἐπειδὴ οὖν πολλαὶ περὶ τούτων τῶν νομικῶν ἀμφιβολίαι γεγόνασι, γέγονε διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, τέμνουσα τὴν ἀμφισβήτησιν, καὶ ἐπιτρέπουσα τῷ παιδὶ τοῦ μαινομένου, νόμιμον ἑαυτῷ λαβεῖν γυναῖκα, καὶ τὴν τοῦ πατρὸς μὴ ἀναμένειν συναίνεσιν, ὥστε καὶ τῇ θυγατρί. τὸ γὰρ τῆς θυγατέρος ἀναμφίβολον ἦν, φυλαττομένων δηλονότι τῶν τῇ θείᾳ περιεχομένων διατάξει. ¶Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν, ὅτι ἔννομος γάμος ἐστίν, ἡνίκα Ῥωμαῖος ὑπερβὰς τὸν τεσσαρεσκαιδέκατον ἐνιαυτὸν ἀγάγηται Ῥωμαίαν οὖσαν μείζονα τῶν δώδεκα ἐτῶν, ἆρα καὶ ἐάν τις λάβῃ τὴν ἰδίαν μητέρα, ἢ ἀδελφήν, ἢ θυγατέρα, θεμιτὸς ὁ γάμος; καὶ λέγομεν οὐδαμῶς. εἰσὶ γὰρ γάμοι κεκωλυμένοι. καὶ πρὸς κατάληψιν τούτων, ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἡ συγγένεια,

6. Ergo nō omnes.

γένεια, ὄνομά ἐστι γενικὸν, διαιρεῖται δὲ εἰς τρία, εἰς ἀνιόντας, εἰς κατιόντας, καὶ τοὺς ἐκ πλαγίου. καὶ ἀνιόντες μέν εἰσιν, οἱ ἡμᾶς γεγεννηκότες, οἷον πατὴρ, μήτηρ, πάππος, μάμμη. καὶ οἱ ἐπὶ τούτων ἀνώτεροι. κατιόντες δὲ οἱ ἐξ ἡμῶν γεννώμενοι, οἷον υἱὸς, θυγάτηρ, ἔγγονος, ἐγγόνη, καὶ οἱ ἐπὶ τούτων κατώτεροι. ἐκ πλαγίου δὲ, οἱ μήτε ἡμᾶς γεγεννηκότες, μήτε ἐξ ἡμῶν γεννώμενοι, τῆς δὲ αὐτῆς γονῆς, καὶ ῥίζης ἡμῖν κεκοινωνηκότες, οἷον ἀδελφὸς, ἀδελφὴ, θεῖος, θεία, ἀνεψιὸς, ἀνεψιὰ, καὶ οἱ ἐκ τούτων καταγόμενοι. ἡ δὲ ἐκ πλαγίου συγγένεια, διαιρεῖται εἰς δύο, εἰς ἀγνάτους, καὶ κογνάτους. καὶ ἀγνάτοι μέν εἰσιν, οἱ ἐξ ἀρρενογονίας ἡμῖν συναπτόμενοι, οἷον ἀδελφὸς ὁμοπάτριος, ἡ ἀδελφὴ ὁμοπάτριος, καὶ οἱ παῖδες οἱ ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ οἱ ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀδελφοῦ, ἔγγονος, ἐγ-

gnatio nomē est generale, diuiditur autem in tria: in ascēdentes, in descendentes, & eos, qui sunt ex obliquo. Et ascendētes quidem sunt, qui nos genuerunt, veluti pater, mater, auus, auia, & qui supra hos sunt. Descendentes verò, qui ex nobis gignuntur: veluti filius, filia, nepos, neptis, & qui infra hos sunt. Ex transuerso propinqui sunt, qui neq; nos genuerūt, neq; à nobis gignūtur, sed stirpē suam & radicem nobiscum habent communem: veluti, frater, soror, patruus vel auūculus, amita vel matertera, consobrinꝰ, cōsobrina, & qui ex his descēdunt. Cognatio autē quę ex latere siue ex transuerso est, in duo diuisa est: in agnatos & cognatos. Et agnati quidē sunt, qui per masculos nobis cōiungun tur, vt frater cōsanguineus, & soror cōsanguinea: & fratris liberi, & nepos neptisue ex fratris fi lio

lio: & patruus, & patrui liberi: & ex filio patrui nepos neptisue: & amita. Atq; (vt totam rem vno verbo absoluam) tamdiu per ordinem procedit agnatio, quamdiu nulla interuenit persona feminina, quæ causam det cognationi. Cognati verò sunt, qui per feminas nos contingunt. Vt frater vterinus non etiam consanguineus & & liberi eius. Aut soror vterina, aut etiam sororis consanguineæ liberi: nam & hi cognati sunt, quoniam sororis persona agnationem incidit. Porrò agnati & legitimi dicuntur, id est, iure ciuili inuenti, & cognati, id est, natura cogniti. Cognatos verò sola nouit natura, neque item legitimi sunt. Quos enim ius ciuile nouit, hos nouit & natura, quos verò natura nouit, hos non omnino nouit & ius ciuile. Hæc autem cogna-

γόνη, ἢ θεῖος πρὸς πατρὸς, καὶ οἱ ἐκ τούτου παῖδες, καὶ οἱ ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ θείου ἔγγονος, ἐγγόνη, ἢ θεία πρὸς πατρὸς, καὶ ἁπλῶς ἡνίκα μὴ εὑρεθῇ θῆλυ πρόσωπον, αἴτιον ὑπάρχον τῆς συγγενείας, λέγεται κατὰ τάξιν προσιέναι τὴν ἀδνατιόνα. κογνάτοι δὲ οἱ ἐκ θηλυγενείας ἡμῖν γινωσκόμενοι, οἷον ἀδελφὸς ὁμομήτριος οὐκέτι δὲ ὁμοπάτριος, καὶ οἱ ἐκ τούτου κατιόντες. ἡ ἀδελφὴ ὁμομήτριος, ἤγουν καὶ τῆς ὁμομητρίου ἀδελφῆς οἱ παῖδες. καὶ αὐτοὶ γὰρ κογνάτοι εἰσίν. ἐπειδὴ τὸ τῆς ἀδελφῆς πρόσωπον διέτεμε τὴν ἀδνατιόνα. οἱ ἀδνάτοι λέγονται καὶ λεγίτιμοι, τουτέστι νόμιμοι, καὶ κογνάτοι ἤγουν φυσικοί. οἱ δὲ κογνάτοι μόνοι φυσικοὶ, οὐκ ἔτι δὲ καὶ λεγίτιμοι. οὓς γὰρ ὁ νόμος ἐπίσταται, τούτους οἶδε καὶ ἡ φύσις, οὓς δὲ ἡ φύσις γινώσκει, οὐ πάντως οἶδεν ὁ νόμος. αὐτὴ δὲ συγγέ-

νεια διχῶς συνίσταται, ἢ φύσει, ἢ νόμῳ, καὶ θέσει, καὶ φύσει μὲν, ὅταν ἐξ ἐννόμων γάμων παῖδες προέλθωσι. θέσει δὲ ὅταν ἔχων τις υἱὸν, λάβῃ ἕτερόν τινα εἰς υἱοθεσίαν. οὗτος γὰρ ὁ υἱοθετούμενος, τοῦ ἐμοῦ μὲν φυσικοῦ παιδὸς, τοῦ ἰδίου δὲ θετοῦ ἀδελφοῦ ἐστὶν ἀγνάτος, ἔστι δὲ καὶ κογνάτος. οὓς γὰρ ἡ θέσις ἀγνάτους αὐτῷ ποιεῖ, τούτους ἀποτελεῖ καὶ κογνάτους. καὶ γὰρ ἡ νόμιμος πρᾶξις, τουτέστιν ἡ υἱοθεσία εὐχερῶς συνάπτεται τῇ ἀγνατιόνι ἐννόμῳ οὔσῃ καὶ αὐτῇ. τὰ γὰρ νόμιμα τοῖς νομίμοις συνάπτεται. λοιπὸν δὲ ἡ ἀγνατίων συναπτομένη τῇ θέσει, ἕλκει μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὴν φύσιν, τουτέστι τὴν κογνατιόνα, καὶ οὓς ἀγνάτους καλεῖ ὁ θετὸς, τούτους καὶ κογνάτους ὀνομάζει. οὓς δὲ ἔμελλε κογνάτους καλεῖν, εἴγε φυσικὸς ὑπῆρχέ μου παῖς, τούτους θετὸς ὢν, οὐδὲ ἀγνάτους, οὐδὲ κογνάτους καλεῖ. τὸ γὰρ ἐν φύσει κογνάτον, ἐν θέσει οὐδὲν εἶναι νο-

tio bifariam constituitur, aut natura, aut iure ciuili siue adoptione. Natura, cùm ex iustis nuptiis liberi nascuntur. Adoptione, cùm quis filium habens, alium in adoptionem accipit. Is enim qui ita adoptatur, filii mei naturalis & fratris sui adoptiui agnatus est, est autē & cognatus. Quos enim adoptio ei agnatos facit, hos facit & cognatos. Quoniā actus hic legitimus, hoc est, adoptio, facilè agnationi, quæ & ipsa legitima est, coniungitur. Legitima enim legitimis facilè cohærēt. Porrò agnatio adoptioni coniuncta secum trahit & naturam, idest, cognationem: & quos adoptiuus agnatos vocat, hos vocat & cognatos. Quos verò cognatos vocauit, (si natura mihi esset filius:) hos, cùm adoptiuus est, neq; agnatos neque cognatos vocabit. Cognatio enim quę natura cō tingit, pro nulla ha-

betur

betur in adoptione.
His ita præcognitis,
vide nunc rem de
qua agimus. Diximus
suprà nō semper iu-
stas esse nuptias, cùm
ciuis Romanus ciui
Romanæ iungitur,
propterea quòd à
quibusdam nuptiis
abstinendum sit. Et
quidem inter paren
tes & liberos in in-
finitū prohibitę sūt
nuptiæ: neq; enim
potest quispiam ma
trē suam vel auiam,
aut filiam vel ne-
ptem in vxorem ac-
cipere, siue natura-
les sint siue adopti-
uæ, etiamsi maximè
per emācipationem
soluta sit adoptio,
quoniam & pristi-
num patris vel aui
nomen pudori esse
oportet. ¶ Sed & in-
ter personas quę ex
trāsuerso gradu co-
gnationis iungun-
tur, est prohibitio
aliqua, verùm non
perpetua. Ecce enim
inter fratrem & so-
rorem nuptiæ non
cōsistunt: siue ab eo-
dem patre eademq;
matre nati fuerint,
siue ab eodem patre
tantū vel ab eadem
matre tantū. Sed &

μίζεται. ἐπειδή σοι ταῦτα προ-
τεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προ-
κείμενον. ἐλέγομεν ἐν τοῖς
προλαβοῦσιν, ὅτι οὐκ ἀεὶ
Ῥωμαῖος Ῥωμαίᾳ συνα-
πτόμενος, ἔννομον γάμον ἀ-
ποτελεῖ, διὰ τὸ εἶναι τινὰς
κεκωλυμένους, καὶ τέως ἐπὶ τῶν
ἀνιόντων καὶ τῶν κατιόντων, εἰς
ἀπέραντον ὁ γάμος κεκώλυ-
ται. οὐ δύναται γάρ τις λαμβά-
νειν τὴν ἰδίαν μητέρα, ἢ μάμ-
μην, ἢ θυγατέρα, ἢ ἐγγόνην,
εἴτε φυσικαί εἰσιν, εἴτε θεταί,
εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἡ θέσις ἐλύ-
θη τῷ τρόπῳ τῆς ἐμανκιπα-
τίονος, αἰσχυνέσθω γὰρ τὴν
νῦν θετὴν ἡ πάλαι τοῦ πα-
τρὸς καὶ πάππου προσηγο-
ρία. ¶ Καὶ μεταξὺ δὲ τῶν ἐκ
πλαγίου προσώπων, ἐστί τις
κώλυσις, ἀλλ' οὐ διηνεκής.
ἰδοὺ γὰρ μεταξὺ ἀδελφοῦ καὶ
ἀδελφῆς οὐ συνίσταται ὁ γά-
μος, εἴτε ὁμοπάτριοί εἰσιν,
εἴτε ὁμομήτριοι. κατὰ τοῦτο δὲ
εἴτε μόνον ὁμοπάτριοι, ἢ μό-
νον ὁμομήτριοι. εἰ δὲ εἴη μοι

§. Inter eas quoque.

θετὴ ἀδελφή, ἐφ' ὅσον συνέστηκεν ἡ θέσις ὁ γάμος ἐμποδίζεται. ταύτης δὲ διαλυθείσης, διὰ τὸ ἐμὲ, ἢ ἐκείνην ἐμαγκίπατον γενέσθαι ἀκωλύτως ὁ γάμος προβήσεται. ἐπειδὴ γὰρ ἡ θέσις νόμιμος οὖσα διὰ τοῦ ἐμαγκιπατίονος ἐννόμου οὔσης καὶ αὐτῆς, διελύθη εἰκότως, οὐδὲ ἓν εἶδος ἔχω πρὸς αὐτὴν συγγενείας. πάλαι μὲν γὰρ, ὅτε οἱ δύο ἦμεν ὑπεξούσιοι, καὶ ἀδνάταν αὐτὴν ἐκάλουν καὶ κογνάταν. τοῦ δὲ ἐμαγκιπατιόνος διαλυσάσης τὴν θέσιν ἀδνάταν αὐτὴν οὐ καλέσω. οὐκ ἔτι γὰρ ἔννομος ἡ θέσις οὖσα, κρατεῖ παρ' ἑαυτῇ τὴν νόμιμον συγγένειαν, τουτέστι τὴν ἀδνατιόνα. τῆς δὲ ἀδνατιόνος ἀναιρεθείσης ἀπολέλυται καὶ ἡ κογνατίων. ἐπειδὴ γὰρ ἀδνάταν αὐτὴν καλεῖν οὐ δύναμαι, εἰκότως οὐδὲ κογνάταν. διὸ ἐάν τις τὸν ἴδιον γαμβρὸν εἰς θέσιν βούλεται λαβεῖν, ὀφείλει πρότερον τὴν

si qua mihi per adoptionē sororesse cœperit, quādiu cōstat adoptio matrimoniū impeditur: cùm verò ea dissoluta fuerit, quia aut ego emancipatus aut illa emancipata sit, citra impedimentū procedēt nuptiæ. Nam cùm adoptio quæ legitima res est per emācipationē quod & ipsum iuris ciuilis nomē est, dissoluta sit: nullo cognationis genere ea mihi videt coniūgi. Nam antè, cùm ambo in vnius essemus potestate, & agnatā eam vocabā & cognatā, verùm adoptione p emancipationē dissoluta, agnatā eam amplius nō vocabo. Quoniā adoptio, cū sit res iuris ciuilis: ciuilē quoq; cognationē, id est, agnationē secū vnà cùm extingueretur sustulit. Sublata autē agnatione, dissoluta est & cognatio. Nam cùm agnatā eam vocare non possim, consequenter nec cognatā potero. Quapropter si quis generū suū adoptare velit, debet

debet antè filiā suā emancipare. Et si quis cùm filiū habeat, nurū suam velit adoptare, antè debet emācipare filium. Id enim nisi fecerit, per adoptionem generi vel nurus soluetur matrimonium. Quoniam futurū est, vt fratres inueniantur. Porrò inter fratres neq; si adoptiui sint, consistūt nuptiæ. ¶ Fratris mei aut sororis meæ filiā vxorē ducere fas nō est. Immò ne neptem quidem eorū: quamuis mihi quarto gradu sit. Quo tamē ex gradu vxorem possum ducere, veluti patrui vel auunculi, amitæq; vel materteræ filiam. Id enim pro vniuersali regula tenendum est: cuius personę filiam vxorem ducere nō possim, eius nec neptē ducere me posse. ¶ Quòd si pater meus naturalis virginem aliquā adoptauerit, atque ex ea nata sit filia, vxorem hanc possum ducere. Nam hæc mihi per femini-

θυγατέρα ποιεῖν ἐμαγκιπατεύειν. εἰ δὲ ἔχων υἱὸν, καὶ νύμφην βούλεται εἰς θέσιν λαβεῖν τὴν νύμφην, ἐμαγκιπατεύειν πρότερον ὀφείλει τὸν υἱόν. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο πράξει, τῇ θέσει τοῦ γαμβροῦ, ἢ τῆς νύμφης, ὁ γάμος διαλυθήσεται. εὑρεθήσονται γὰρ οἱ ἀδελφοί. μεταξὺ δὲ ἀδελφῶν, οὐδὲ ἐὰν εἶεν θετοὶ συνίσταται γάμος. ¶ Τὴν τοῦ ἀδελφοῦ μου, ἢ τῆς ἀδελφῆς μου θυγατέρα, λαμβάνειν πρὸς γάμον οὐ θέμις. ἀλλ' οὐδὲ τὴν τούτων ἐγγόνην, εἰ καὶ τὰ μάλιστα τετάρτου εἰσὶ βαθμοῦ. ἐξ οὗ βαθμοῦ οὐ δύναμαι λαμβάνειν πρὸς γάμον. οἷον τὴν θείην θυγατέρα τοῦ θείου, ἢ τῆς θείας. κανὼν γὰρ ἔστω σοι καθολικὸς, ἐκείνου τοῦ προσώπου, οὗ τὴν θυγατέρα οὐ δύναμαι λαβεῖν πρὸς γάμον, τούτου οὐδὲ τὴν ἐγγόνην εἰ δὲ ὁ φυσικός μου πατὴρ, λάβῃ τινὰ κόρην εἰς θέσιν, γένηται δὲ ἐκ ταύτης θυγάτηρ, δύναμαι λαβεῖν ταύτην πρὸς γάμον. ἐπειδὴ κο-

θ. Fratris verò.

θ. Eius verò.

γνάτα μου ἐστὶ αὕτη ὡς ἐκ θη-
λυγονίας γινωσκομένη. εἰρή-
καμεν δὲ τὴν ἐν φύσει κογνάτον
ἐν θέσει μηδὲν εἶναι. ¶ Δύο
ἀδελφῶν ἀρρένων, ἢ θηλύων
παῖδες, ἢ ἀδελφοῦ, καὶ ἀδελ-
φῆς, ἀλλήλοις οὐ δύνανται
πρὸς γάμον συνάπτεσθαι.

§. Duorum autem.

¶ Τὴν ἐμὴν ἄμιταν (ἄμιτα δὲ
ἐστι ἡ πρὸς πατρὸς θεία) οὐ δύ-
ναμαι λαβεῖν πρὸς γάμον, εἰ
καὶ θετή ἐστιν. οὐ μὴν, οὐδὲ τὴν
ματερτέραν (ματερτέρα δέ ἐστιν
ἡ πρὸς μητρὸς θεία) ἐπειδὴ μη-
τρῶν τάξιν ἐπέχουσι. τούτῳ τῷ
λόγῳ οὐδὲ τὴν μεγάλην ἄμι-
ταν, οὐδὲ τὴν μεγάλην ματερ-
τέραν, ἐπειδὴ μαμμῶν τάξιν ἐ-
πέχουσιν. καὶ ἔστι μεγάλη ἄμιτα,
ἡ τοῦ πάππου μου ἀδελφὴ, ἣν ὁ
ἐμὸς πατὴρ ἄμιταν, ἐγὼ δὲ με-
γάλην ἄμιταν ἀποκαλῶ. με-
γάλη δὲ ματερτέρα ἡ ἀδελ-
φὴ τῆς ἐμῆς μάμμης ἣν ἡ ἐ-
μὴ μήτηρ ματερτέραν καλεῖ.
ἐγὼ δὲ μεγάλην ματερτέραν.
εἴρηται ἐπὶ τῆς ἀμίτης, ὅτι οὐ δύ-
ναμαι ταύτην λαβεῖν, οὐδὲ εἰ

§. Item amitam.

num sexum cognata est. Porrò iam dictum est: cognationem quæ natura contingit, pro nulla haberi in adoptione. ¶ Duorum fratrum vel sororũ aut fratris & sororis liberi, rectè inter se nuptias contrahunt. ¶ Amitã meã (est autem amita patris mei soror) vxorem ducere non possum, quamuis adoptiua sit: neque etiam materteram (est autem matertera matris soror) quoniam matrum locũ obtinent. Qua ratione, neque magnam amitam, neque magnam materteram ducere potero: quoniam vicem auiarum sustinent. Est & magna amita aui mei soror, quam pater meus amitam, & ego magnam amitam appello. Matertera magna auiæ meæ soror, quam mater mea materteram vocat, & ego magnam materteram. Dictum est de amita, eam in vxorẽ accipi nõ posse, neq; si adop

adoptiua sit. Quod tamē ī matertera nō ęquē placuit. Etquo modo contingit vt amitā adoptiuā vel amitam magnā adoptiuam habeā? Verbi gratia, Auus meꝰ paternus cùm patrē meū filiumhaberet. puellā aliquā in adoptionem accepit. Et pater meꝰ hāc adoptiuam sororē vocabat, egoq; adoptiuā voco amitā. Magna aūt amita adoptiua quomodo cōtingit? Finge à proauo meo paterno, cùm auū meū filiū haberet, puellā aliquā in adoptionē acceptā esse: quā auus meꝰ sororēadoptiuāvocabat, & pater meus amitā adoptiuam, at ego magnā voco amitā adoptiuam. Ideo autem in amita adoptionis mētio semper fit, in matertera verò, nō item: quia cùm per virilē sexū illa mihi cōiūgeretur, dubiū nō erat, quī esset mihi agnata, atq; ideo erat & cognata, quoniā qui agnatꝰ est, is omnino & cognatus est. In matertera autē,

ὑπάρχει θετή. οὐκέτι δὲ ἐπὶ τῆς ματερτέρας. καὶ πῶς συμβαίνει εἶναι θετὴν ἄμιταν, ἢ μεγάλην θετὴν ἄμιταν; οἷον ὁ πρὸς πατρὸς πάππος μου ἔχων υἱὸν τὸν ἐμὸν πατέρα, ἔλαβε κόρην τινὰ εἰς θέσιν, καὶ ὁ μὲν ἐμὸς πατὴρ, ἐκάλει αὐτὴν θετὴν ἀδελφήν, ἐγὼ δὲ θετὴν ἄμιταν. μεγάλη δὲ θετὴ ἄμιτα πῶς συμβαίνει; ὑπόθου ὅτι ὁ πρόπαππός μου ὁ πρὸς πατρὸς, ἔχων υἱὸν τὸν ἐμὸν πάππον ἔλαβεν εἰς θέσιν κόρην τινά, ἣν ὁ ἐμὸς πάππος ἐκάλει θετὴν ἀδελφήν, ὁ δὲ ἐμὸς πατὴρ θετὴν ἄμιταν, ἐγὼ δὲ μεγάλην θετὴν ἄμιταν. διὰ τοῦτο δὲ ἐπὶ τῆς ἀμίτης προσετέθη, τὸ τῆς θέσεως, οὐ μὴν ἐπὶ τῆς ματερτέρας, ἐπειδὴ κατὰ ἀρρενογονίαν μοι συναπτομένη, εὑρίσκετο ἀδνάτα. ἦν δὲ αὐτὴ καὶ κογνάτα. ὁ γὰρ ἀδνάτος πάντως καὶ κογνάτος. ἐπὶ δὲ τῆς ματερτέρας ἡ θέσις πάντως οὐκ ἐμ-

ἐμποδίζει τῷ γάμῳ ματερτέρας οὔσης. ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ θηλυγονίας ἐγνώσκετό μοι, κογνάτα ἐστίν. ὑποκειμένης δὲ θέσεως, οὐδὲ ἓν εἶδος ἔχει πρός με συγγενείας, [ἐπειδὴ τὴν δὲ τὴν ματερτέραν δύναμαι λαβεῖν, τουτέστι τὴν μάμμην μου τὴν πρὸς μητρός, τὴν δὲ θετὴν ἄμεινον οὐ δύναμαι, τουτέστι τὴν μάμμην μου τὴν πρὸς πατρός.] διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα, τὸ ἐν φύσει κογνάτον, ἐν θέσει οὐδὲν εἶναι νομίζεσθαι. ὡς οὖν μὴ κεκωλυμένους τοὺς γάμους, ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἐθεμάτισα θετὴν ματερτέραν. πῶς δὲ ἐνταῦθα συμβαίνει γενέσθαι ἐκ θέσεως ματερτέραν; οἷον ὁ πάππος μου ὁ πρὸς μητρὸς ἔχων θυγατέρα τὴν ἐμὴν μητέρα, ἔλαβεν εἰς θέσιν κόρην ἵνα ἣν ἡ ἐμὴ μήτηρ ἐκάλει θετὴν ἀδελφήν, ἐγὼ δὲ θετὴν ματερτέραν. ¶Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι τοὺς διὰ συγγένειαν κεκωλυμένους γάμους. εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι, οὐ διὰ θεσ-

§. Adfinitatis quoque

per adoptionẽ nuptiæ non impediebantur. Quoniam cùm matertera me per feminę personã contingat, cognata tantùm mihi est: & ex adoptione, nullo iure cognationis mihi iungitur, propter regulã qua dicimus, cognationẽ, quæ natura contingit, in adoptione pro nulla haberi. Quando igitur cum hac nuptiæ nõ prohibentur, ideo in fingẽda exẽpli specie, materteram adoptiuam non posui. Et quomodo accidit, vt quis materterã adoptiuam habeat? Veluti, si auus meus maternus, cùm matrem meam haberet filiã, puellam quampiam in adoptionem accepit, quam mater mea sororem adoptiuã vocabat, eam ego materterã adoptiuam appellabo. ¶Diximus iã de nuptiis propter cognationem prohibitis. Sunt & aliæ, quæ nõ per cognationis iura, sed per adfinitatis venerationem

parum

parum procedant. Est autem adfinitas, propria quædã personarum qualitas, quę citra cognationem nobis ex nuptiis coniunguntur. veluti, priuignam nurúmue meã vxorem nõ possum ducere, quoniam loco filiarum habentur. Et nurus quidem est, filii mei vxor. priuigna verò, vxoris meæ filia. Porrò in his addenda est dictio (Quondam) & dicendum est, in vxorem accipere non possum priuignam quondã meam, aut quæ nurus quondam mea fuerit. Nam addita dictione (Quondam) ostendimus personas eas non extare, quæ adfinitati causam dederunt. Atqui ne sic quidem his possum matrimonio coniungi, sublatis personis, per quas contracta est adfinitas, sed adfinitatis veneratione ab huiusmodi coniunctionibus abstinendum est. Nam cùm dico, Quæ quondam nurus mea fuit, osten-

μὲν συγγενείας, διὰ δὲ ἀγχιστείαν μὴ προβαίνοντες, ἀγχιστεία δέ ἐστιν, οἰκειότης προσώπων, ἐκ γάμων ἡμῖν συνημμένων συγγενείας ἐκτός. οἷον οὐ δύναμαι ἐγὼ λαβεῖν τὴν ἐμὴν προγόνην, ἢ νύμφην, ἐπειδὴ θυγατέρων τάξιν ἔχουσι. καὶ νύμφη μέν ἐστιν ἡ τοῦ υἱοῦ γαμετή. προγονὴ δὲ ἡ τῆς ἐμῆς γυναικὸς θυγάτηρ. δεῖ δὲ προστεθῆναι τὸ Ποτὲ, καὶ λέγειν, οὐ δύναμαι λαμβάνειν πρὸς γάμον, τὴν ποτέ μου νύμφην, ἢ τὴν ποτέ μου προγόνην. προστιθέντες γὰρ τὸ Ποτε δεικνύομεν μὴ ὑπόντα τὰ τῆς ἀγχιστείας αἴτια γεγονότα πρόσωπα. καὶ ὅμως οὐδὲ οὕτως δύναμαι συναφθῆναι καὶ ἀπογινομένων τῶν προσώπων δι' ὧν ἡ ἀγχιστεία γέγονεν, καὶ αἰδοῖ τῆς ἀγχιστείας τὴν συνάφειαν ἐπέχομεν. ἐὰν γὰρ εἴπω τὴν ποτέ μου νύμφην, ἔδειξα ὅτι ἐτελεύτησεν ὁ ἐμὸς μὲν υἱὸς, αὐτῆς δὲ ἀνήρ. ἐὰν δὲ εἴπω τὴν

ποτέ

ποτέ μου προγόνην, ἔδοξα ὅτι ἐτελεύτησεν, ἡ αὐτῆς μὲν μήτηρ, ἐμὴ δὲ γαμετή. εἰ γὰρ ἔτι, ἡ μέν ἐστι νύμφη, ἡ δὲ προγόνη μείζονι κεκώλυμαι λόγῳ ταύτην ἀγαγέσθαι. εὑρίσκεται γάρ, ἢ ὁ ἀνὴρ ἔχων δύο γαμετάς, ἢ ἡ γυνὴ δύο ἔχουσα ἄνδρας. ἐὰν γὰρ λάβω γυναῖκα τὴν νυῶ μου νύμφην, εὑρίσκεται ἐκείνη ἔχουσα τὸν ἐμὸν παῖδα, καὶ ἐμέ. εἰ δὲ τὴν μου προγόνην συμβήσεταί μοι, δύο γαμετὰς ἔχειν, τὴν νυῶ μου γαμετὴν καὶ τὴν αὐτῆς θυγατέρα τὴν ἐμὴν προγόνην. κεφαλικὴ δὲ ὥρισται τιμωρία κατὰ τῶν διπλοῦν γάμον συνιστώντων. οὐδεὶς οὖν τὴν μείζονα κόλασιν ἀφεὶς, λέγω δὲ τὴν κεφαλικὴν τιμωρίαν, τραχηλίζειν τὴν ἐλάττονα, καὶ λέγει κεκωλῦσθαι τὴν συνάφειαν, διὰ τὴν τῆς ἀγχιστείας τιμήν. ¶ Οὐ δύναμαι λαβεῖν τὴν ποτέ μου πενθεράν, ἢ τὴν ποτέ μου μητρυιάν, ἐπεὶ μητέρων τάξιν ἐπέχουσι. καὶ

do maritũ illius, filium meũ, defunctũ esse. Itẽ cùm dico, Quæ quondã priuigna mea fuit, ostendo matrẽ illi⁹, vxorem meã, mortuam esse. Etenim si hæc adhuc priuigna mea est, & illa adhuc nurus: maior est ratio, quæ prohibet ne eã vxorẽ ducã, quoniã futurum est, vt aut vn⁹ vir duas habeat vxores, aut vna mulier duobus maritis nupta sit. Si enim nurũ meã duxero, & filium meũ & me illa habebit maritos. Sin verò priuignam meã, continget, vt mihi duę sint vxores, ea scilicet, quæ mea nũc vxor est, & filia quoq; ei⁹ priuigna mea. Porrò capitalis in eos pœna cõstituta est, q bi nas nuptias contrahũt. Nemo igit maiore ꝓhibitiõe omissa, (de capitali pœna sẽtio) de minore disputat: & ĩ honorẽ adfinitatis cõiunctionẽ dicit ꝓhibitã esse. ¶ Vxorem non possum ducere, quę quõdã aut socr⁹ mea aut nouerca fuerit. Quoniam matrum

6. Socrum quoque.

loco habetur. Et socrus qdē est, vxoris meæ mater. Nouerca verò, patris mei vxor, ex qua ego natus nō sum. Addidi aūt & hic dictiũculā illā, (Quondam) vt ostendam personas, quæ causā affinitati dederūt, nō extare, quia aut vxor mea, aut pater meus defunctus sit. Nā si adhuc supersint, fie[illegible] geminētur nuptiæ. Etenī si socrū meā vxorē duxero, futurum est, vt duas habeā vxores socrū & filiam eius. Sin nouercam, duorū illa vt vxor sit cōtinget, patris scilicet mei, & mea ipsius. Porrò ex his quę diximus, nosti capitalem esse binarū nuptiarum pœnā. ¶ Patrimus, cùm filium ex Titia haberet, Patrimam quæ filiam ex Titio habebat, vxorē duxit: Aut ex contrario, ille filiam, hæc filium habebat. Horum liberi (qui vulgò dicuntur ἀλληλοπρόγονοι, quasi dicas inuicem priuignos) rectè inter se nuptias contrahūt,

πενθερὰ μέν ἐστιν ἡ τῆς ἐμῆς γαμετῆς μήτηρ. μητρυιὰ δὲ ἡ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς γαμετὴ ἐξ ἧς οὐκ ἐτέχθην. προσέθηκα δὲ κἀνταῦθα τὸ Ποτὲ, ἵνα δείξω μὴ ὑπόντα τὰ τῆς ἀγχιστείας αἴτια πρόσωπα, ἀλλὰ ἢ τελευτῆσαι τὴν ἐμὴν γαμετὴν, ἤγουν τὸν ἐμὸν πατέρα. εἰ γὰρ ἔτι ζῶσι, διπλωσις ἐπισυνάγεται γάμου. εἰ γὰρ λάβω τὴν ἐμὴν πενθερὰν, εὑρίσκομαι δύο ἔχων γαμετὰς τὴν πενθερὰν καὶ τὴν αὐτῆς θυγατέρα. εἰ δὲ τὴν ἐμὴν μητρυιὰν, ἀποτελεσθήσεται ἐκείνη δύο προσώπων γαμετὴ, τοῦ πατρός μου καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ. οἶδας δὲ κεφαλικὴν εἶναι τὴν ἐπὶ τῶν διπλῶν γάμων τιμωρίαν. ¶ Πατρίμος, ἔχων υἱὸν ἀπὸ Τιτίας, ἔλαβε Πατρίμαν πρὸς γάμον ἔχουσαν θυγατέρα ἀπὸ Τιτίου. εἰ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὁ μὲν εἶχε θυγατέρα, ἡ δὲ υἱόν. οἱ τούτων παῖδες, οἱ ἐν τῷ συνήθει λεγόμενοι ἀλληλοπρόγονοι, καλῶς ἀλλήλοις συνάπτονται, εἰ καὶ

θ. Maritt.

εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἀδελφὸς, ἢ ἀδελφὴ αὐτοῖς τεχθείη, ἐκ τοῦ συνισταντος μετὰ τὴν αὐτοῦ γέννησιν γάμου.

§. Si vxor.

¶ Ἡ ἐμὴ γαμετὴ, τῆς πρὸς ἐμὲ ῥεπουδίῳ διαλύσασα γάμον, ἀνδρὶ δευτέρῳ συνήφθη. ἔσχεν ἐκ τούτου θυγατέρα, ζητοῦμεν εἰ τὴν ἐξ αὐτῆς θυγατέρα δύναμαι λαβεῖν; καὶ φημι μὴ εἶναι με αὐτὴν προγόνην. προγόνη γάρ ἐστιν, ἡ πρὸ τῶν ἐμῶν τεχθεῖσα γάμων. πλὴν διὰ τὸ εὐπρεπὲς, ἀπέχεσθαι δεῖ με τῆς πρὸς αὐτὴν συναφείας. ἐπεὶ γὰρ ἡ γενομένη μνηστὴ τοῦ ἐμοῦ παιδὸς, οὐ γέγονέ μου νυμφὴ, γάμου μὴ παρακολουθήσαντος, οὐδὲ ἡ τοῦ πατρός μου μνηστὴ γέγονέ μου μητρυιὰ τῶν γάμων ἐμποδισθέντων. ἐπεὶ ὅσον ἐκ τῶν εἰρημένων, ἠδυνάμην ταύτας λαμβάνειν πρὸς γάμον. ἀλλὰ καὶ ταῦτα διὰ τὸ εὐπρεπὲς, ἐπαινεῖ ἡμῖν Ἰουλιανὸς τοῖς τοιούτοις μὴ προσιέναι γάμοις.

§. Illud certum est.

¶ Ἄρα δὲ ἡ συγγένεια ἡ ἐν δουλείᾳ ἐμποδὼν γίνεται τῷ γάμῳ; οἷον συνηλευθερώθη τις τῇ οἰκείᾳ ἀ-

licet frater aut soror his natus fuerit ex matrimonio, postea quàm ipsi nati essent, cōtracto. ¶ Vxor mea diuortio à me digressa, alii viro denupsit. Ex eo filiam concepit. Quæritur, an filiam hāc ex ea natā vxorē possim ducere? Et adfirmo hanc priuignam nō esse, quoniam priuigna est, quæ ante meas nata est nuptias. Attamem honestas exigit, vt ab huiuscemodi cōiunctione abstineā. Nā & filii mei sponsa, non secutis nuptiis nurus mihi non est facta: neque patris mei sponsa, nuptiis impeditis, nouerca mihi facta est: & tamen quamuis nihil eorum, quæ antè dicta sunt, obstet, quominus casvxores ducam, Iulianus propter honestatem rectiùs nos & iure facturos tradit, si ad has & tales nuptias non accesserimus. ¶ Cognatio quoq; quę in seruitute cōtracta est, an impedimēto sit nuptiis, tractari potest. Veluti,

cum sorore sua aliquis manumissus est: quæritur, an permissum sit eos matrimonio coniungi. Et quidem quantum ad iuris subtilitatē attinet, nulla inter eos videtur esse cognatio. Verius tamen est, vt ius sanguinis coniunctionem impediat. ¶Sunt & aliæ personæ, quas diuersas ob causas vxores non posim ducere. Sed eas in libris Pandectarū siue Digestorum ex multis veteribus collectas, inseri Imperator noster sanctissim' voluit. ¶Quod si quis aduersus ea, quæ dicta sunt, vxorem duxerit, neque cognationem, quæ inter parentes & liberos est veritus: neque personas, quæ ex latere vetitæ sunt, obseruans: neque memor prohibitionis, quæ ex adfinitate procedit: aut etiam cognationem quæ in seruitute contracta est, contemnens, nec mariti ipse, nec illa vxoris habebit no-

δελφῇ. ζητοῦμεν εἰ ἐπιτέτραπται γάμος γενέσθαι αὐτῶν ἀναμεταξύ. καὶ ὅσον μὲν κατὰ τὴν ἀκρίβειαν, οὐ νομίζεταί τις ἀναμεταξὺ αὐτῶν εἶναι συγγένεια. πλὴν διὰ τὸ τοῦ αἵματος δίκαιον, ὅ ἐστι ius sanguinis, ἤγουν δίκαιον αἵματος, ἡ συνάφεια κεκώλυται. ¶ Ἔστι δὲ καὶ ἕτερα πρόσωπα, ἅτινα διαφόρων αἰτιῶν χάριν, οὐ δύναμαι λαβεῖν πρὸς γάμον. ταῦτα δὲ ἐν τοῖς Διγέστοις, ἤγουν τῷ Πανδέκτῳ ἐκ πολλῶν ἀρχαίων συναχθέντα, ἐγγραφῆναι ὁ θειότατος ἡμῶν ἐπέτρεψε βασιλεύς. ¶ Εἰ δέ τις ἐπεναντίων τῶν εἰρημένων ἀγάγηταί τινα πρὸς γάμον, οὐκ αἰσχυνθεὶς τὴν τῶν ἀνιόντων ἢ κατιόντων συγγένειαν, οὐδὲ τὰ ἐκ πλαγίου κεκωλυμένα πρόσωπα, οὐδὲ ἐν νῷ λαβὼν τὴν τῆς ἀγχιστείας κώλυσιν, καταφρονήσας δὲ καὶ τῶν συνελευθερωθέντων συγγενῶν, οὔτε αὐτὸς ἀνήρ, οὔτε ἐκείνη γαμετὴ κληθήσεται

θ. Sunt & aliæ.

θ. Si aduersus ea.

θήσεται, ἀλλ' οὐδὲ γάμος τὸ πρᾶγμα, οὐδὲ προὶξ τὸ ἐπιδιδόμενον. ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα τῶν ἀκολάστων ἐπισχεῖν οὐ δύναται τὴν προαίρεσιν, μείζονα ποιεῖ τὴν ἐπιτίμησιν ὁ νόμος. λέγει γὰρ τοὺς ἐκ τοιαύτης συναφείας τικτομένους, ὑπεξουσίους μὴ γίνεσθαι τῷ πατρί, καὶ οὓς ἡ φύσις ἐδωρήσατο ὁ νόμος ἀγνοεῖ ὡς μὴ κατὰ τὴν αὐτοῦ τεχθέντας προαίρεσιν. ἀλλ' ὅσον ἀνήκει εἰς τὴν τοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητα, τοιοῦτοί εἰσιν, ὁποίους εἶναι συμβαίνει τοὺς ἀπὸ πορνείας συλληφθέντας. καὶ γὰρ οὐδὲ οὗτοι πατέρας ἔχειν νοοῦνται, ὁπότε ἄδηλος οὗτος ἐστὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν μιγνυμένων, ἀλλ' εἰώθασι τούτους σπουρίους καλεῖν, ἢ ἀπὸ ἑλληνικῆς φωνῆς, quasi σποράδην concepti, οἷον σποράδην συλληφθέντες, ἢ quasi sine patre filii. ἤγουν ἐπειδὴ παῖδές εἰσιν ἀπάτορες. ἀκολούθως οὖν ἐστὶ λέγειν τῆς τοιαύτης διαλυθεί-

men: Quin immò nec matrimonium erit, quod gestũ fuerit, nec dos, quod illatũ. Quoniã tamen ne hęc quidẽ improborum cupiditates coërcere possũt, grauior in eos pœna iure cõstituit. Cautũ est enim, ne q̃ ex huiuscemodi cõiunctionibus nascũtur, in patris petestate sint: (quoniã quos sola nouit natura, eos ius ignorat, vt nõ secũdũ præcepta sua genitos) sed quã tũ ad patriã potestatẽ attinet, tales sunt, quales hi, q̃ ex meretricio coitu & vulgò nascuntur. Nam neque hi patres habere intelliguntur, quandoquidẽ illorũ pater ignoratur ob magnum eorum numerũ, qui cũ matribus illorũ cõsuetudinem habuerũt: Sed receptũ est, vt Spurii vocẽtur: vel à Græca voce σποράδην, quasi σπαρέντες, id est, sparsim & vulgò ac passim cõcepti: vel à Latinis notis S.P. quasi sine patre filii. Quib⁹ cõsequẽs, vt tali con-

iunct

iũctione soluta nec dotis petitio procedat. Nec tamen eas tãtùm pœnas, quas retulimus patiũtur hi q illicitas nuptias contrahunt, sed etiã alias quasdam, quas ex Principũ constitutionibus latiùs potes discere. ¶ Inuenias etiã, quãdo is, q simul ac natus est, in potestate patris non est, tamẽ postea in potestate patris fit. Et quis hic tandẽ est? Consuetudinem cum muliercula aliqua habebam, cuius matrimonio mihi legibus interdictũ nõ fuerat, habebam autem cum ea cõsuetudinẽ, non vt cum vxore, sed vt cũ meretrice, forsan vel vt cum concubina. Ex ea mihi sunt nati liberi: In potestate mea hi nõ sunt: quia matrimonium non præcesserit. Sed naturalis est filius. Si hũc ego postea curiæ offerã: potestati meæ subiectus fiet. Ideóq; si cũ muliere aliqua non vt cum vxore, rem habui: quam ne vxorem ducerẽ, nulla lex vetabat, sed

σης συναφείας, μὴ γίνεσθαι προικὸς ἀπαίτησιν. οἱ δὲ τοὺς ἀθεμίτους ἀσπαζόμενοι γάμους οὐ μόνον τὰς εἰρημένας ὑφίστανται ποινάς, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἑτέρας τινάς, ἃς ἐκ τῶν βασιλικῶν ἔστι μαθεῖν διατάξεων. ¶ Ἔστι δὲ ἰδεῖν ποτέ τις, ἅμα μὲν τῷ τεχθῆναι οὐκ ἔστιν ἐν ποτεστάτε τοῦ πατρός, μετὰ ταῦτα δὲ γίνεται ἐν ποτεστάτε. καὶ ποῖος οὗτος ἐστί; ἐμιγνύμην μὲν ἐγώ τινι γυναικί, πρὸς ἣν νόμιμον οὐκ ἐκωλυόμην συστήσασθαι γάμον. ἐμιγνύμην δὲ αὐτῇ, οὐχ ὡς γαμετῇ, ἀλλ' ὡς πόρνῃ τυχόν, ἢ παλλακῇ. ἐτέχθησαν παῖδες ἐντεῦθεν, οὐκ εἰσὶν ἐν ποτεστάτε, διὰ τὸ γάμον μὴ προηγεῖσθαι, ἀλλ' ἔστι φυσικὸς ὁ παῖς. τοῦτον ἐπιδέδωκε μετὰ ταῦτα εἰς βουλευτήριον, γενήσεταί μοι ἐν ποτεστάτε. τὸ δὲ αὐτὸ ἐστιν, εἰ καὶ συνεκάθευδον γυναικί τινι, οὐχ ὡς γαμετῇ, ἣν ἔχειν με γυναῖκα, οὐχ ὁ νόμος, ἀλλ'

θ. Aliquando.

ἡ τῆς διαθέσεως ἐκώλυσεν ἔλλειψις, ἐτέχθη παῖς, οὐκ ἔστιν ἐν ποτεστάτε. εἰ δὲ μετὰ ταῦτα καθὰ εἴρηκεν ἡ διάταξις τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως, προικῷα γένηται πρὸς αὐτὴν, οὐ μόνον οἱ προτεχθέντες τῶν προικῴων, ἀλλὰ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα, εἰ τινας συμβαίη τεχθῆναι, ὑπεξούσιοί μοι γενήσονται, κατὰ τὰ περιεχόμενα τῇ τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως διατάξει.

voluntas tantū mea deerat, natus est ex ea mihi filius. Is in potestate mea non est. Si postea (quemadmodum Imperatoris nostri religiosissimi cōstitutione cauetur) dotalia cū ea fuerint instrumēta confecta, non solùm qui ante ea dotalia nati fuerint, sed etiā hi, quos postea nasci cōtinget, potestati meæ subiicientur: secundū ea quæ præfata Imperatoris nostri constitutione compræhensa sunt.

DE ADOPTIONIBVS. Titulus XI.

Ἔγνωμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ὅπως ἔχομεν τὸ ἐν ποτεστάτε κατὰ τῶν ἡμετέρων παίδων, τῶν ἐξ ἐννόμων γάμων ἡμῖν γεννωμένων. εἰδέναι δὲ χρὴ, ὅτι αὕτη ἡ ἐν ποτεστάτε, καὶ ἐπὶ τοὺς θετοὺς πρόεισι παῖδας. καὶ τί ἐστιν υἱοθεσία. νομίμη πρᾶξις, μιμουμένη τὴν φύσιν, πρὸς παίδων παραμυθίαν ἐπινενοημένη. τυχὸν γὰρ, οὐκ ἔχων τις

EX his quæ dicta sunt nouimus, in potestate nostra esse liberos, qui ex iustis nuptiis nobis nascuntur. Verùm sciendum est, & adoptiuos liberos in potestate nostra esse. Et quid est adoptio? Actus legitimus naturam imitans ad eorum, qui liberos non habēt, solacium inuentus. Fortè quispiam cùm liberos non habe

haberet, quia vel vxorem non duxiſſet, vel ſterile matrimonium eſſet expertus, vel liberos quos habuerat, amiſiſſet: leuare volens aut naturæ vitium, aut infelicitatem fortunæ, aliquem in adoptionem accepit. Hoc autem ideo dictum eſt, non quòd hi tantùm adoptent, qui liberos non habent: Nam & hi qui habent, citra impedimentum adoptant, vt & ſuprà diximus in illa ſpecie, vbi diximus, eum qui generum aut nurum adoptare vellet, priùs filium aut filiam emancipare debere: ita igitur ea in ſpecie niſi nuptiæ prohibuiſſent, nihil fuiſſet, quo adoptio impediretur. Sed ideo adoptionem dixi ad eorum, qui liberos non habent, ſolacium inuentam eſſe, vt id quod plerumque fit oſtenderem. ¶Porrò quæ Latinè dicitur

παῖδας διὰ τὸ μὴ ἐλθεῖν ἐπὶ γάμον· ἢ ἐλθεῖν μὲν, μὴ παιδοποιῆσαι δέ· ἢ παιδοποιῆσαι μὲν, ἀποβαλέσθαι δὲ τούτους· τὸ ἐκ τῆς φύσεως ἐλάττωμα, ἢ καὶ τὸ συμβὰν δυστύχημα βουλόμενος ἐπικουφίσαι, ἔλαβεν εἰς υἱοθεσίαν τινά. τοῦτο δὲ εἴρηται, ὡς οὐ μόνον ἐκείνων εἰς θέσιν λαμβανόντων τῶν οὐκ ἐχόντων παῖδας. καὶ οἱ ἔχοντες γὰρ ἀκωλύτως λήψονται, ὡς καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴρηται ἐπ' ἐκείνου τοῦ θέματος ἔνθα εἴπομεν, τὸν εἰς θέσιν βουλόμενον λαβεῖν τὸν γαμβρὸν, ἢ τὴν νύμφην, πρότερον τὸν υἱὸν, ἢ τὴν θυγατέρα ὀφείλειν ποιεῖν ἐμαγκιπάτον. ὥστε οὖν ἐν ἐκείνῳ τῷ θέματι, εἰ μὴ ὁ γάμος ὑπῆν, οὐδὲν ἐνεπόδιζε τῇ πράξει τῆς θέσεως. ἀλλ' εἶπον ἐνταῦθα πρὸς παραμυθίαν ἀπαίδων ἐπινενοῆσθαι τὴν θέσιν, ἵνα δηλώσω τὸ γινόμενον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. ¶ Ἡ δὲ υἱοθεσία Ῥωμαϊ- b. Adoptio autem.

κοινῇ φωνῇ λέγεται ἀδοπτίων. αὕτη οὖν γενικὸν ὄνομα, εἰς δύο διαιρεῖται, εἰς ἀδρογατίονα, καὶ τὴν ὁμώνυμον ἀδοπτίονα. ἡ δὲ ἀδοπτίων γίνεται δύο τρόποις, ἢ ἐκ βασιλικῆς ἀντιγραφῆς, ἢ ἐκ προστάξεως ἀρχόντων. ἐξ ἀντιγραφῆς βασιλικῆς τούτους ἢ ταύτας εἰς θέσιν λαμβάνομεν, οἵτινές εἰσιν αὐτεξούσιοι. τοῦτο δὲ τὸ τῆς υἱοθεσίας εἶδος, λέγεται ἀδρογατίων, ἤγουν παράκλησις. κελεύσει δὲ τῶν ἀρχόντων ἔξεστι λαβεῖν εἰς θέσιν τοὺς ὑπεξουσίους, ἢ τὰς ὑπεξουσίας ἑτέρων, εἴτε πρῶτον ἐπέχοιεν παρὰ τοῖς φυσικοῖς γονεῦσι βαθμόν, ὁποῖός ἐστιν υἱὸς ἢ θυγάτηρ, εἴτε δὲ ἐπ᾽ ἐκεῖνα, ὁποῖός ἐστιν ἔγγονος, ἐγγόνη. τοῦτο δὲ κυρίως ἀδοπτίων λέγεται. ἡ γὰρ υἱοθεσία, καὶ γενικὸν καὶ ἰδικὸν ὄνομά ἐστι.

8. Sed hodie. ¶ Ἀλλὰ πάλαι μὲν ἐξῆν πάντως ἀλλότριον ὑπεξούσιον εἰς θέσιν λαμβάνειν, καὶ τὸ ἰν ποτεστάτε, τοῦ φυσικοῦ πατρὸς μετέβαινεν ἐπὶ τὸν θε-

adoptio: eam Græci υἱοθεσίαν vocant. Est autem adoptionis nomen generale, & in duas species diuiditur. In adrogationé, & in eam, quæ in generis sui nomine stat, & propriè dicitur adoptio. Fit igitur duobus modis: aut ex Principis rescripto, aut per iussum magistratuū. Per principis rescriptum eos eásue in adoptionē accipim⁹: qui queue sui iuris sunt: & hæc species adoptionis, adrogatio vocatur. Imperio magistratuū eos eásue adoptare possumus, qui quǽue in aliena potestate sunt: siue primum gradū ad parētes naturales obtineāt, qualis est filius filia-siue inferioré, qualis est nepos neptis. Et hæc propriè adoptio dicitur. Nam adoptionis nomen & generale & speciale est. ¶ Atque olim quidem quemuis adoptare licebat, qui in aliena erat potestate, & potestas patris naturalis trāsibat in adopt

adoptiuum. Sed hodie edita est sanctissimi Imperatoris nostri constitutio, qua cauetur: ne cùm quis eum, qui in aliena potestate est, adoptat, potestas patris naturalis dissoluatur, aut ad patrem adoptiuum transeat, néue ille in potestate eius sit, quamuis eadem constitutione iura ab intestato successionis ei in bonis eius, qui ipsum adoptauerit, tributa sint. Quòd si pater naturalis non extraneo cuipiam, sed socero suo hunc in adoptionem dederit: qui illi erat auus maternus: aut si quis cùm posteaquam emancipatus esset (quod sæpe contingit) liberos suscepisset: filium sibi post emancipationem natum, patri suo, auóque illius paterno dederit in adoptionem: in his casibus, cùm in vnam & eandem personam & naturalia, id est, quæ

τόν. σήμερον δὲ διάταξις τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως γέγονε κελεύουσα, ἡνίκα τις ὑπεξούσιον εἰς θέσιν λαμβάνει, μὴ διαλύεσθαι τὴν τοῦ φυσικοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητα, μηδέπω μετιέναι ἐπὶ τὸν θετὸν πατέρα, μηδὲ γίνεσθαι αὐτοῦ ἐν ποτεστάτε τὸν παῖδα, εἰ καὶ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου κλῆσιν, εἰς τὰ πράγματα τοῦ λαβόντος αὐτὸν εἰς υἱοθεσίαν, ἡ εἰρημένη διάταξις αὐτῷ ἐφιλοτιμήσατο. εἰ δὲ ὁ φυσικὸς πατὴρ, οὐκ ἐξωτικῷ τινὶ, ἀλλὰ τῷ οἰκείῳ πενθερῷ τοῦτον δέδωκε εἰς θέσιν, ὃς ἦν αὐτῷ πάππος πρὸς μητρὸς, ἢ πολλάκις γενόμενός τις ἐμανκιπάτος, εἶτα παιδοποιήσας, τὸν μετὰ τὴν ἐμανκιπατιόνα τεχθέντα αὐτοῦ παῖδα, τῷ οἰκείῳ μὲν πατρὶ, πάππῳ δὲ πρὸς πατρὸς τοῦ λαμβανομένου δέδωκεν εἰς θέσιν. ἐπὶ τούτων γὰρ τῶν θεμάτων, ἐπειδὴ εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον συντρέχει τάτε φυσικὰ

δίκαια, τουτέστι τὰ ἐκ τῆς γενέσεως καὶ τῆς υἱοθεσίας, ἀμφάχως ὁ παῖς ἐν ποτεστάτε γενήσεται τοῦ θετοῦ πατρὸς, συναπτόμενος αὐτῷ καὶ νόμῳ καὶ φύσει, καὶ τῆς τοῦ πρὸς πατρὸς πάππου γενήσεται φαμιλίας τε καὶ ὑπεξουσιότητος. ¶ Εἰσὶν οὖν πολλαὶ διαφοραὶ ἀδρογατίονος, καὶ ἀδοπτίονος. καὶ πρώτη αὕτη. ἡ μὲν ἀδρογατίων ἐπὶ βασιλέως γίνεται, ἡ δὲ ἀδοπτίων, ἐπὶ ἀρχόντων. δευτέρα διαφορὰ, ὅτι ἡ μὲν ἀδρογατίων, ἐπὶ αὐτεξουσίων, ἡ δὲ ἀδοπτίων ἐπὶ ὑπεξουσίων χώραν ἔχει. ἔστι δὲ καὶ τρίτη διαφορά. ὁ ἄνηβος αὐτεξούσιος ἐκεκώλυτο εἰς θέσιν πάλαι λαμβάνεσθαι. τελευταῖον δὲ, ἐπετράπη γίνεσθαι, μετά τινος παραφυλακῆς. ἡνίκα οὖν διὰ βασιλικῆς ἀντιγραφῆς ἄνηβος αὐτεξούσιος εἰς θέσιν λαμβάνεται, δεῖ ζητῆσαι, εἰ σεμνή τις αἰτία τὴν υἱοθεσίαν συνεστήσατο, τουτέστι μὴ δι' αἰσχρὸν ἔρω-

¶. Cum autē impub.

ex genitura comparantur, & adoptionis iura concurrāt: dubiū non est, quin filius in potestatem patris adoptiui trāseat: & iure ciuili & natura illi coniunctus atq; in familia & potestate sit aui paterni. ¶ Multæ igitur sunt differentiæ inter adrogationem & adoptionem: Atq; hæc quidem prima. Adrogatio fit apud Principē. Adoptio apud magistratus. Secunda differentia. Adrogatio in patribusfamilias. Adoptio in filiisfamilias locum habet. Est & tertia differentia. Paterfamilias impubes olim in adrogationē aut adoptionem accipi non poterat. Ad extremum tamen id permissum est, sed quædam in eo obseruanda sunt. Cùm igitur per rescriptū principis paterfamiliās impubes adrogatur: quærendum est, an honesta sit causa, quæ adrogationem conflauit, id est, an non ob turpem amorem,

rem, is qui pater futurus est, adrogationem velit fieri. Item an id vtile sit pupillo, an verò non expediat. Nam fortè adrogator inops est, aut interdum sumptuosus, & pupillus admodum diues. Et si quid horum compertum fuerit, non procedet adrogatio. Ad hæc & illud necesse est, vt adrogator personæ publicæ, id est, tabellioni caueat, si intra pubertatem pupillus decesserit, quem adrogauerit, restituturum se bona illis qui si adoptio facta non esset, ad successionem eius venturi erant. Sed neq; aliter pupillum hunc adrogator emancipare potest, nisi iusta causa approbata dignus visus fuerit emancipatione. Quid enim, si aut patri adoptiuo insidias fecerit, aut aliud quid egerit, propter quod meritò ex adoptiui patris potestate abiici

ζα, τὴν θέσιν ὁ ἐσόμενος πατὴρ γενέσθαι βούλεται, καὶ εἰ λυσιτελὲς τοῦτο τῷ πουπίλλῳ ἢ καὶ μὴ συμφέρει. τυχὸν γὰρ ἄπορός ἐστιν ὁ θετὸς πατήρ, αὐτὸς δὲ πλούσιος, ἢ ἔσθ' ὅτε δαπανηρός. καὶ εἰ ἓν ἐξ αὐτῶν φανῇ, οὐ προβήσεται ἡ θέσις. δεῖ γὰρ πρὸς τούτοις, καὶ ἀσφάλειαν ποιεῖν τὸν ἀδρογάτορα ἐν δημοσίῳ προσώπῳ, τουτέστι τῷ ταβουλλαρίῳ, ὡς εἰ συμβῇ τὸν εἰς θέσιν ληφθέντα ἀνήβον τελευτῆσαι, ἀποκαταστήσει ἐκείνοις τὰ πράγματα, οἳ ἔμελλον ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ κληρονομίαν, εἴ γε μὴ ἐδεδώκει ἑαυτὸν εἰς θέσιν. ἀλλ' οὐδὲ ἑτέρως τὸν τοιοῦτον ἀνήβον ἐμαγκιπάτον ὁ ἀδρογάτωρ ποιεῖν δύναται, εἰ μὴ εὐλόγου αἰτίας ἀποδεχθείσης. ὅτι πάντων πραγμάτων ὧν ἂν λέγοιντο διαφοραὶ τούτων καὶ κοινωνίαι τυγχάνουσι. τί γὰρ ὅτι ἢ ἐπεβούλευσε τῷ θετῷ πατρί, ἢ ἔπραξε ὥσπερ ἄξιον ἑαυτὸν ἐποίει,

τοῦ ἐκβληθῆναι τε τοῦ θετοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητος, ἀποδιδομένων αὐτῷ δηλονότι τῶν ὑπ' αὐτοῦ προσπορισθέντων πραγμάτων τῷ θετῷ πατρί. εἰ δὲ καὶ τελευτῶν ὁ θετὸς πατὴρ, ἐξερεδάτευσεν αὐτὸν, ἤγουν ἀπόκληρον αὐτὸν ἐποίησεν, ἢ καὶ περιὼν ἀλόγως ἐποίησεν, κελεύεται τὸ τέταρτον μέρος τῶν οἰκείων πραγμάτων αὐτῷ καταλεῖψαι, ἐξῃρημένων δηλαδὴ τῶν ἐπὶ τὸν θετὸν πατέρα μετενεχθέντων, καὶ ὧν αὐτῷ τὸ κέρδος προσεπόρισε μετὰ τὴν θέσιν. ταῦτα δὲ πάντα, ἐπὶ τοῦ εἰς θέσιν λαμβανομένου αὐτοῦ ὑπεξουσίου ἀργεῖ διὰ τὸ πρῶτον μὲν μηδὲν δοκεῖν ἔχειν αὐτὸν ὑπεξούσιον. δεύτερον ὅτι ἐστὶ πατὴρ δυνάμενος ταῦτα περιεργάζεσθαι, καὶ οὕτως αὐτὸν

θ. Minoré. εἰς υἱοθεσίαν παραγαγεῖν. ¶ Εἰρήκαμεν τρεῖς διαφορὰς, εἴπωμεν κοινωνίας ἀδρογατίονος, καὶ ἀδοπτίονος. ἔνθα γὰρ διαφορὰ, πάντως ἔστι καὶ κοινωνία. ἔστι δὲ πρώτη κοινωνία αὐ

debeat? Sic tamen vt bona, quæ patri adoptiuo per ipsum adquisita fuerint, ei reddantur. Sed & si decedens pater adoptiuus eum exheredauerit, aut viuus sine causa emãcipauerit: quartam partem bonorum suorũ ei relinquere iubetur, exceptis videlicet bonis quæ ad patrem adoptiuum transtulit, & quorum commodum post adrogationem ei adquisiuit. Hæc autem omnia in filiofamilias impubere adoptato cessant. Primùm quia filiusfamilias nihil habere intellegatur. Secundò quia pater omnibus hisce de rebus perquirere possit, & ita eum in adoptionẽ dare. ¶ Tres diximus differentias. Dicamus etiam quid commune sit inter adrogationem & adoptionem Nam ferè, quæ in quibusdam differũt, quædam etiam communia habent. Atque in primis id vtrisque commune est.

est. Eũ, qui in adoptionẽ accipit, maiorẽ esse eo, q adoptatur oportet: cũ ad similitudinem & imitationem naturæ introducta sit adoptio. Porrò natura, pater filio semp senior est. Nam illud pro monstro fit, & à natura alienũ dicere, filium patre seniorem esse. Atque hæc tam in filiis familias quam patribus familias procedunt. Porrò necesse est, vt pater octodecim annis præcedat: hæc enim ætas plena pubertas dicitur: quãdo & in his qui tardius pubescunt, habit⁹ corporis tũc omnino concurrit. ¶Secundò & aliud inter hæc cõmune est. Nam in locũ nepotis aut neptis, vel pnepotis aut pronepti s, & deinceps adoptare possum, etiam si filium nõ habeã. ¶ Quod autem dicturus sum nõ tam commune est inter ea, quàm proprium est differentiæ, quæ tertia est. Nã in patribusfa. non procedit. In locũ enim

τη. δεῖ τὸν λαμβάνοντα εἰς υἱο
θεσίαν εἶναι μείζονα τοῦ υἱοθε-
τουμένου, ἐπειδὴ πρὸς μίμησιν
τῆς φύσεως ἐπινενόηται. ἡ δὲ φύ
σις πρεσβύτερον οἶδε τοῦ υἱοῦ
τὸν πατέρα. νομίζεται γὰρ τέ-
ρας εἶναι καὶ τῆς φύσεως ἀλλό-
τριον, τὸ λέγειν μείζονα εἶναι
τὸν παῖδα τοῦ πατρός. ταῦτα
δὲ ἐπὶ ὑπεξουσίων, καὶ αὐτε-
ξουσίων προβαίνει. δεῖ δὲ προ-
ηγεῖσθαι τὸν πατέρα ἐνιαυτοὺς
ιη. ἡ γὰρ τοιαύτη ἡλικία ple-
na λέγεται pubertas, τουτέστι
ἐφηβότης τελεία. ὅτε καὶ οἱ
βραδέως ἡβῶντες, ἡβῶσι τοῦ
σχήματος πάντως συντρέ-
χοντος. ¶ Ἔστι δὲ δεύτερον θ. Licet.
κοινωνία ἐν τούτοις. δυνάμαι
γὰρ εἰς τάξιν ἐγγόνου ἢ ἐγγόνης,
ἢ προεγγόνου καὶ προεγγόνης, ἢ
καὶ τῶν ἔτι κατωτέρων εἰς θέ-
σιν λαβεῖν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα
μὴ ἔχω παῖδα. ¶ Τὸ δὲ μέλ θ. Et tam filium.
λον λέγεσθαι, οὐ κοινωνίας, ἀλ-
λὰ μᾶλλον διαφορᾶς ἐστὶν ἴ-
διον, ἥτις ἐστὶ τρίτη. ἐπὶ γὰρ
αὐτεξουσίων οὐ προβαίνει, εἰς

τάξιν γὰρ ἐγγόνου δύναμαι λαβεῖν τὸν ἀλλότριον υἱὸν, καὶ πάλιν τὸν ἀλλότριον ἔγγονον εἰς τάξιν υἱοῦ. οὐ γὰρ ἀνάγκη ἐπιθεῖναί με τῇ τάξει τῇ οὔσῃ παρὰ τῷ φυσικῷ πατρί.

§. Sed si quis. ¶ Ἔστι καὶ τετάρτη κοινωνία, εἴ τις ἐν τάξει ἐγγόνου εἰς θέσιν λάβῃ τινά, ὡσανεὶ τεχθέντα ἐκ τοῦ οἰκείου παιδὸς τοῦ φυσικοῦ, ἢ τοῦ θετοῦ, δεῖ πάντως καὶ αὐτὸν συναινεῖν τὸν παῖδα. ἐπειδὴ γὰρ τελευτήσαντος τοῦ λαβόντος εἰς θέσιν, ὁ ληφθεὶς εἰς θέσιν μέλλει μεταπίπτειν εἰς τὴν ὑπεξουσιότητα ἐκείνου, ἐξ οὗ τετέχθαι αὐτῷ ἡ φύσις ἐσχημάτισται. διὰ τοῦτο δεῖ συναινεῖν τὸν μέσον, ἵνα μὴ ἄκοντι αὐτῷ σοῦος γένηται κληρονόμος. εἰ μέν τοι ἐκ τοῦ ἐναντίου ἔχων τις υἱὸν, καὶ ἐκ τούτου ἔγγονον, τὸν ἔγγονον ἑτέρῳ δίδωσιν εἰς υἱοθεσίαν, οὐκ ἀνάγκη τὸν υἱὸν συναινεῖν.

§. In plurimis. ¶ Ἔστι δὲ πέμπτη κοινωνία ἀδρογατίονος καὶ ἀδοπτίονος ἐν τούτοις. ὅντινα γὰρ λάβω εἰς θέ-

nepotis alienum filium adoptare possum: & rursus alienum nepotē in locum filii. Quoniam necesse mihi nō est, ordinem graduumq; qui apud patrē naturalem est seruare. ¶ Quarto cōmune his est Quòd si quis in locū nepotis aliquē adoptet, velut ex eo natum quem aut naturalē habet aut adoptiuū filium opus sit omnino & filii consensu. Nam cū mortuo illo, qui adoptauit, is qui adoptatus est, in potestatē eius recidat, ex quo natus esse per adoptionem fingitur, ideo eum qui in medio est, consentire oportet, ne ei inuito suus heres agnascatur. Ex contrario tamē, si quis cùm filium haberet, & ex eo nepotem, nepotem alteri det in adoptionem: filii consensu non est opus. ¶ Est & quinto quod inter adrogationem & adoptionem commune sit. Quemcūque enim in adoptionem accepi siue

per

per adrogationē siue per adoptionē: siue apud Principē, siue apud Prętorem aut Præsidē vel proconsulē: cùm is extrane⁹ nō esset: hūc ego & alteri in adoptionē dare possū. Vt enim in multis aliis ita & in hoc similitudo est iter adrogationem & adoptionē. ¶ Sed & Eunuchi quod sexto inter adrogationē & adoptionē cōmune sit, nobis prębet. Tu verò hæc habeto in modū pręuię cuiusdā inspectionis. Eunuchus nomē generale est, & ī tres species diuiditur. Quoniam Eunuchorū, alii sunt Spadones, quidā Castrati, aliqui Thlibiæ. Et spadonesquidem sunt, qui propter vitium aliquod, aut frigiditatē membrorū genitaliū liberis operā dare nō possunt, sed eo sublato liberos suscipere possunt. Thlibiæ verò sunt, quib⁹ à nutrice vel forsitan matre, extriti sunttesticuli. Castrati autē sunt, quibus execta sunt

σιν κατὰ ἀδρογατιόνα ἢ κατ' ἀδοπτιόνα, εἴτε παρὰ βασιλεῖ, εἴτε παρὰ τῷ πραίτωρι, εἴτε ἄρχοντι, οὐκ ὄντα ἐξωτικὸν, δύναμαι τοῦτον εἰς θέσιν διδόναι ἑτέρῳ. ὥσπερ γὰρ ἐν πλείοσις, οὕτω κἀν τούτῳ μίμησίς ἐστιν ἀδρογατιόνος καὶ ἀδοπτιόνος. ¶ Ἕκτην κοινωνίαν ἀδρογατιόνος καὶ ἀδοπτιόνος, δίδωσιν ἡμῖν ὁ εὐνοῦχος. ἔχε δὲ ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. εὐνοῦχος, ὄνομά ἐστι γενικὸν, τέμνεται δὲ εἰς τρία. τῶν γὰρ εὐνούχων, οἱ μέν εἰσι σπάδωνες, οἱ δὲ καστράτοι, οἱ δὲ θλιβίαι. καὶ σπάδωνές εἰσιν, οἵτινες διά τι πάθος ἢ ψῦξιν ἐνοχλήσασαν τοῖς γεννητικοῖς μορίοις παιδοποιεῖν κωλύονται. τούτου δὲ ἀπαλλαγέντες παιδοποιοῦσι. θλιβίαι δὲ οἵτινες ὑπὸ τῆς τροφοῦ, ἢ τῆς μητρὸς τυχὸν, ἐκθλιψάντων τῶν διδύμων ὑπέστησαν. καστράτοι δέ εἰσιν, ἐφ' ὧν γέγονεν ἐκτομὴ τῶν γεννητικῶν μορίων. ἐπειδὴ

θ. Sed & illud.

ἐπειδή σοι ταῦτα προθεώρηται, ὥρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ἐζητήθη εἰ ἄρα ὁ εὐνοῦχος δύναται υἱοθετεῖν; καὶ λέγομεν, ὅτι ὁ μὴ καστράτος, καὶ ὁ θλιβίας, οὐ λαμβάνουσι εἰς θέσιν, οὐδὲ αὐτεξούσιον παρὰ βασιλέως, οὐδὲ ὑπεξούσιον παρὰ ἄρχοντος. οἷς γὰρ ἡ φύσις ἠρνήσατο παιδοποιεῖν, τούτοις καὶ ὁ νόμος κατὰ πόδας βαδίζων τῆς φύσεως. ἀνέλπιστα γὰρ αὐτοῖς τὰ τῆς παιδοποιίας (ὁ δὲ σπάδων, ἐπειδὴ τούτῳ ἐλπίς, εἰκὸς γὰρ τοῦ πάθους ἀπαλλαγέντος δύνασθαι παιδοποιεῖν) εἰς θέσιν λήψεται, καὶ ὑπεξούσιον καὶ αὐτεξούσιον. ἀλλ' ὁ σπάδων λαβὼν ὑπεξούσιον εἰς θέσιν, οὐχ ἕξει τοῦτον ἐν ποτεστάτε. πάντως γὰρ ὁ λαμβανόμενος ἐξωτικὸς ἐστι. πῶς γὰρ ὁ σπάδων πάππος εἶναι πρὸς πατρὸς ἢ πρὸς μητρὸς δυνήσεται. εἰ μὴ ἄρα τις εἴπῃ τὸν σπάδωνα μὴ μόνον ἐκεῖνον εἶναι τὸν ἐξ ἀρχῆς οὐ δυνηθέντα παιδο-

membra virilia. Hoc ita præcognito, video nunc cetera: Quæsitū est, an Eunuchꝰ adoptare possit? Et dicimus Thlibiam, aut castratum adoptare nō posse: neq; patremfamiliās apud Principē, neq; filiumfamiliās apud Prætorem aut alios. Nam quibus natura negauit liberos posse gignere, his neq; ius ciuile, quod naturæ vestigia sequitur, concessit. Cùm ne sperare quidem possint, vt liberis vnquā dent operā. At spado, quoniā is sperare potest, vt vitio quo tenetur cessante, liberos possit gignere, rectè ī adoptionē accipiet tam filiūfamilias quàm patremfa. Sed spado qui filiumfa. adoptauerit, in potestate eū nō est habiturus. Quoniam omnino futurum est, vt extraneus sit. Nā quomodo spado paternus aut maternus auus esse poterit? Nisi si quis dixerit, Non eum tantū spadoné esse, qui initio liberos gignere non potuit,

potuit,

potuit, sed tamen sperabat. Verùetiam illum, qui cum ante liberos gignere potuerit, postea in tale vitiũ collapsus est, vt liberis operã dare non possit. ¶Est &quod septimo inter hæc cõmune sit, id quod à feminis procedit. Nam neq; per adrogationem neq; per adoptionẽ feminæ quemquam adoptare possunt: quoniã per adoptionẽ in liberos patria potestas quæritur. At mulier ne naturales quidẽ liberos in potestate habet, & ius ciuile naturã sequitur. Haud iniuria igitur neminem adoptabit femina, nisi si ex indulgẽtia Principis in solamen amissorum liberũm aliquẽ velit in adoptionẽ accipere. Itaque mulier quæ liberos non habet, ne ex rescripto quidẽ Principis aliquem adoptabit. ¶ Præter differẽtias iã ante dictas, est & hæc, Si quẽ adrogauero, qui & aliũ in potestate habeat: filius eius suus sequtur:

ποιῆσαι, ἐλπίζοντα δέ. ἀλλὰ γὰρ ἐκεῖνον, ὃς πάλαι μὲν ἠδύνατο παιδοποιεῖν, τελευταῖον δὲ διὰ τὸ συμβὰν αὐτῷ πάθος περιέστη εἰς τὸ μὴ δύνασθαι παιδοποιεῖν. ¶ Ἔστι δὲ καὶ ἑβδόμη κοινωνία, ἣν ἀποτελεῖ ἡ γυνή. γυνὴ γὰρ οὐδὲ κατ' ἀδρογατίονα, οὐδὲ κατ' ἀδοπτίονα δύναται λαμβάνειν εἰς θέσιν τινά. ἡ γὰρ θέσις, δέδωσιν ἡμῖν τὴν κατὰ τοῦ παιδὸς ὑπεξουσιότητα. αὕτη δὲ τοὺς φυσικοὺς παῖδας ὑπεξουσίους οὐκ ἔχει. ὁ δὲ νόμος ἀκολουθεῖ τῇ φύσει. εἰκότως οὐ λήψεται εἰς θέσιν τινά, εἰ μὴ ἄρα ἐκ φιλοτιμίας βασιλέως, πρὸς παραμυθίαν τῶν τελευτησάντων αὐτῆς παίδων βουληθῇ λαβεῖν. ὥστε οὖν ἡ μὴ ἔχουσα παῖδας γυνή, οὐδὲ διὰ βασιλικῆς ἀντιγραφῆς λήψεται τινά. ¶ Πρὸς ταῖς εἰρημέναις διαφοραῖς ἐστὶ καὶ αὕτη. ἐὰν εἰς υἱοθεσίαν λάβω τινὰ ἔχοντα ὑπεξούσιον, ἕπεται αὐτῷ ὁ παῖς. καὶ ὁ μὲν

ἔστιν

θ. Feminæ.

θ. Illud proprium.

ἔσται παρ' ἐμοὶ ἐν τάξει υἱοῦ, ὁ δὲ ἐν τάξει ἐγγόνου. εἰ δὲ ὑπεξούσιον ἐξ οὗ γεγένηνται υἱὸς λάβω εἰς θέσιν, αὐτὸς μόνος παρελεύσεται, τὸν δὲ ἴδιον υἱὸν ἐᾷ παρὰ τῷ φυσικῷ πάππῳ. καὶ ὁ λογισμὸς δῆλος, ἐπειδὴ ὑπεξούσιος ὤν. ὑπεξούσιον ἔχειν οὐκ ἠδύνατο. ὅτι δὲ ὁ ἔχων υἱὸν ὑπεξούσιον, καὶ ληφθεὶς εἰς θέσιν συνεφέλκεται τὸν οἰκεῖον παῖδα δῆλον, ἐξ ὧν Αὔγουστος οὐ πρότερον Τιβέριον τὸν μετὰ ταῦτα γενόμενον βασιλέα ἔλαβεν εἰς θέσιν, πρὶν οὗτος τὸν Γερμανικὸν εἰς θέσιν ἔλαβεν. ἐπειδὴ γὰρ ἐβούλετο, Τιβέριον μὲν ἔχειν ἐν τάξει υἱοῦ, Γερμανικὸν δὲ ἐν τάξει ἐγγόνου, καὶ διὰ μιᾶς τούτο υἱοθεσίας γενέσθαι, παρεσκεύασε, πρότερον τὸν Γερμανικὸν εἰς θέσιν ὑπὸ Τιβερίου ληφθῆναι, εἶτα οὕτως αὐτὸς τὸν Τιβέριον ἔλαβεν εἰς θέσιν.

¶. Apud Catonem

¶ Τὸν ἴδιόν τις οἰκέτην ἔλαβεν εἰς υἱοθεσίαν, ζητοῦμεν εἴγε ἔρρωται ἡ θέσις, ἢ τί ἐντεῦ-

& ipse mihi erit loco filii: hic verò, loco nepotis. Sin autẽ quempiam filiumfa. ex quo & filius sit: adoptauero, ipse in potestatẽ meã solus trãsibit: & filium suũ apud auũ naturalẽ relinquet. Et ratio quidẽ huiusce rei in promptu est, quoniã cũ in potestate esset alium in potestate habere, non potuit. Quòd aũt is qui filiũ in potestate habet, in adrogationẽ acceptus, vna secum & filium suũ trahat, vel ex eo apparet, quòd Augustus Cęsar, nõ antè Tiberiũ qui deinde ei in Imperio successit, in adoptionem acceperit, quàm is Germanicum adoptasset. Cùm enim vellet Tiberiũ loco filii habere, & Germanicũ loco nepotis: atq; id vna adoptione fieri cuperet: curauit, vt prius Germanicus à Tiberio adoptaretur, & ipse deinde adoptauit Tiberiũ.

¶ Quidam seruum suũ adoptauit. Quærimus an valeat adoptio, aut quid inde seq

sequatur? Et scribũt veteres responsum esse à Catone: adoptionem quidẽ non valere. Nam ea in liberis personis locũ habet. Sed tamen adoptione, quamuis vt adoptio nullam vim habeat: liberũ fieri seruum hunc. Qui enim seruum adoptare voluit, dubium non est, quin tacitè cũ manumittere festinauerit. Hic igitur, id quod expreßit, non confecit: quòd verò in animo non habuit, ac non cogitauit, id peregit. Hæc ratio & sanctißimum Imperatorem nostrum mouit, vt constitueret cùm quis in iudicio & actis interuenientibus de seruo suo dixerit, Filius meus est: ex huiusce modi verbis, seruum quidem ius filii non habere, sed tamen seruum esse desinere.

θεν ἀποτελεῖται. καὶ φασὶν οἱ παλαιοὶ τὸν Κάτωνα εἰρηκέναι, τὴν μὲν θέσιν μὴ ἰσχύειν, ἐπ' ἐλευθέρων γὰρ αὕτη προβαίνει. ἡ δὲ θέσις, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ὡς θέσις οὐκ ἔρρωται, ἀλλ' οὖν τὸν οἰκέτην ἐλεύθερον ἀποδείκνυσιν. ὁ γὰρ τὸν δοῦλον βουληθεὶς λαβεῖν, πρόδηλόν ἐστιν, ὥστε δουλείας αὐτὸν σιωπηρῶς ἔσπευσεν ἀπαλλάξαι. οὗτος τοίνυν, ὃ μὲν ἐξεφώνησεν, οὐκ ἔπραξεν. ὃ δὲ οὐκ ἐνεθυμήθη διεπράξατο. ἐντεῦθεν ὁρμηθεὶς ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεύς, εἰσελθόντος ἐν δικαστηρίῳ τινὸς καὶ εἰπόντος ἐν ὑπομνήμασι περὶ οἰκέτου τινός, υἱός μου ἐστίν, ἐθέσπισεν ἐκ τῶν τοιούτων ῥημάτων, τὸν μὲν οἰκέτην υἱὸν μὴ εἶναι, παύσασθαι δὲ τοῦ εἶναι δοῦλον.

QVIBVS MODIS IVS PATRIAE potestatis soluitur. Tit. XII.

Ex his quæ supradicta sunt, didicimus qui

Ἐδιδάχθημεν ἐκ τῶν προλαβόντων κατά τινας ἔχο-

μεν

μένην τὸ ἰν ποτεστάτε, τουτέστι κατὰ τῶν οἰκετῶν, καὶ τῶν ἡμετέρων παίδων. τούτων μὲν φυσικῶν, τούτων δὲ καὶ θετῶν. διεξελθόντες δὲ καὶ περὶ τῆς ἀδρογατίωνος διαφοράς τε καὶ κοινωνίας. εἰσὶ γὰρ διαφοραὶ μὲν ἕξ, κοινωνίαι δὲ ἑπτά. νῦν σκοπήσωμεν τίνι διαλύεται τρόπῳ τὸ ἰν ποτεστάτε. τὸ γὰρ τρόπῳ τινὶ συνιστάμενον, τοῦτο καὶ τρόπῳ τινὶ διαλύεται. διαλύει δὲ τὸ κατὰ τῶν οἰκετῶν ἰν ποτεστάτε, ὁ τρόπος τῆς ἐλευθερίας. τὴν δὲ ἐλευθερίαν πόσοις συμβαίνει τρόποις φθάσαντες εἰρήκαμεν. ἡ γὰρ τελευτὴ τοῦ δεσπότου, οὐκ ἀπαλλαγὴν δουλείας, ἀλλὰ μετάθεσιν δεσποτείας ἐπαγγέλλεται. τὸ δὲ κατὰ τῶν υἱῶν ἰν ποτεστάτε πλείστοις διαλύεται τρόποις. τέως γὰρ ἡ τοῦ γονέως τελευτή, αὐτεξούσιον ποιεῖ τὸν παῖδα. ὀφείλεις δὲ εἰδέναι ὅτι parentes λέγονται πάντες οἱ ἀνιόντες. Liberi δὲ πάντες οἱ κατιόντες. τὸ εἰρημένον, ὅτι ἡ τε-

iuri nostro subiecti sint, népe serui & liberi nostri, tũ naturales tum adoptiui. Executi sumus etiã in quibus adrogatio & adoptio differãt, atq; in quibus conueniãt. Nã sex inter eas sunt differentię, & septem cõmunitates. Nũc videam⁹, quemadmodũ potestas nostra soluatur. Quod enim quibusdã modis cõtractũ est, hoc etiã quibusdã modis dissolui potest. Et potestas quidẽ quam in seruos habem⁹, per manumissionẽ solui tur. Quot autẽ modis manumissio cõtingat, iã antè à nobis diffusè dictũ est. Nã domini mors, non seruitutis liberationẽ sed dominii mutationẽ ꝑmittit. Potestas verò quam ĩ liberos nostros habemus multis solui tur modis. Atque in primis mors parentis, liberos sui iuris efficit. Sciendum est autem Parẽtes dici omnes, q supra nos sunt, Liberos verò omnes qui infra nos sunt. Quod igitur dictum

ctum est, morte parentis liberos sui iuris fieri, distinctionem quandam recipit. Nam si pater obiit, dubium ea res non habet, quin filius & filia sui iuris fiant. Sed cùm auus decessit, non omnino nepotes & neptes sui iuris fiunt. tempus enim mortis aui spectandum est. Et si quidem interueniat media persona, hoc est filius in potestate: & nepotes eo tempore in potestate aui sint, quo is moritur, auo mortuo nepotes sui iuris non erunt, quoniam in potestatem patris sui recident. Sin autem is, qui in medio est, aut ante patrem iam decessit, aut de potestate eius exiit, tunc nepotes cùm in potestatem eius cadere non possint, post obitum aui sui iuris fient.

¶ Liberat autem liberos à patria potestate & parentis deportatio.

λευτὴ τοῦ πατρὸς, αὐτεξούσιον δείκνυσι τὸν παῖδα, ἔχει τινὰ διάστιξιν. εἰ μὲν γὰρ πατήρ ἐστιν ὁ τελευτήσας, ἀναμφιλόγως ὁ υἱὸς καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτεξούσιοι γίνονται. τελευτήσαντος δὲ τοῦ πάππου, οὐ πάντως οἱ ἔκγονοι, καὶ αἱ ἐκγόναι αὐτεξούσιοι γίνονται. δεῖ γὰρ σκοπεῖν τὴν ἡμέραν τῆς τοῦ πάππου τελευτῆς. καὶ εἰ μὴ εὑρεθῇ τὸ μέσον πρόσωπον, τουτέστιν ὁ υἱὸς ὑπεξούσιος, οἱ δὲ ἔκγονοι κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὑπεξούσιοι τῷ πάππῳ καθ' ὃν τελευτᾷ, ἔσονται ὑπεξούσιοι τῷ πατρὶ τελευτήσαντος τοῦ πάππου, οἱ ἔκγονοι. μεταπεσοῦνται γὰρ εἰς τὴν τοῦ οἰκείου πατρὸς ὑπεξουσιότητα. εἰ δὲ ὁ μέσος, ἢ προετελεύτησεν τοῦ πατρὸς, ἢ τῆς ὑπεξουσιότητος αὐτοῦ ἠλευθερώθη, τότε οἱ ἔκγονοι, ἐπειδὴ οὐ μεταπίπτουσιν εἰς τὴν αὐτοῦ ὑπεξουσιότητα, αὐτεξούσιοι γίνονται. ¶ Διαλύει δὲ τὴν κατὰ τοῦ παιδὸς ὑπεξουσιότητα, καὶ ἡ δεπορτατίων τοῦ πατρός.

θ. Cùm autem.

πρός. ἐὰν γάρ τις κατηγορηθεὶς ἐπί τινι ἐγκλήματι ἐλεγχθῇ καὶ δέξηται τοιαύτην ἀπόφασιν τοῦ ἄρχοντος VOLO TE DEPORTARI IN ILLAM INSVLAM, τουτέστι βούλομαί σε ἀπενεχθῆναι εἰς τήνδε τὴν νῆσον, ἅμα τῷ λεχθῆναι τὴν ἀπόφασιν, ἐξαιρεῖται αὐτοῦ ὁ νόμος τὴν πολιτείαν καὶ τὰ πράγματα, καὶ γίνεται περεγρῖνος τῆς Ῥωμαϊκῆς στερούμενος πολιτείας, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ ὥσπερ τῇ αὐτοῦ τελευτῇ, οὕτω καὶ τῇ δεπορτατίονι παύεται ὁ παῖς τοῦ εἶναι ἐν ποτεστάτε. Ῥωμαῖος γὰρ ὢν ὁ παῖς οὐ δύναται ὑπεξούσιος εἶναι τοῦ περεγρίνου. μόνοι γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς παῖδας ἔχουσιν ἐν ποτεστάτε. εἰ δὲ καὶ ὁ παῖς γένηται δεπορτᾶτος, παύεται τοῦ εἶναι ὑπεξούσιος. περεγρῖνος γὰρ ὢν ὑπεξούσιος εἶναι Ῥωμαίου οὐ δύναται, εἰ μή τι ἐκ βασιλέως φιλανθρωπίας ἀνα-

Nam si quis alicuius maleficii accusatus, & conuictus, huiusmodi acceperit sententiam à magistratu: VOLO TE DEPORTARI IN INSVLAM ILLAM, simul atque sententia lecta fuerit, lex ei & ciuitatem & bona adimit: & ciuitate Romana exutus sit peregrinus. Atque ita per deportationem perinde atque per mortem eius, liberi in potestate esse desinunt. Neque enim possunt liberi qui ciues Romani sunt, in peregrini potestate esse: cùm soli ciues Romani liberos in potestate habeant. Sed & si filius deportatus fuerit, in potestate parentis esse desinit. Cùm enim sit peregrinus, in potestate ciuis Romani esse non potest. Si tamen ex indulgentia principis reuocatus & ciuitati redditus fuerit, omnia illi in prist

pristinum statum restituuntur. Quòd si non deportatus sit, sed tantùm relegatus parens: dixit enim magistratus: RELEGO TE IN ILLAM INSVLAM, lex ei ciuitatem non adimit. Quapropter in suo habitu manent omnia, & ipse liberos in potestate retinet. Et ex contrario, si qui liberùm relegati fuerint, de patria potestate non exeunt. ¶ Quidam criminis accusatus est quasi ab eo commissi. Deinde conuictus eo crimine, ita à magistratu pronuntiatum est, IN METALLVM EGO TE MITTO, aut: BESTIIS EGO TE SVBIICIO. Hic confestim seruus pœnæ efficitur, non solùm amissa ciuitate, sed etiam libertate. Et hunc quoque in modum liberi ipsius

κληθεὶς ἀναλάβῃ τὴν πολιτείαν, ἅπαντα αὐτῷ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀποκαθίστανται τάξιν. εἰ δὲ δεπορτάτος μὲν μὴ γένηται, γένηται δὲ ῥελεγάτος ὁ πατὴρ, εἶπε γὰρ ὁ ἄρχων, RELEGO TE IN ILLAM INSVLAM, τουτέστιν ἐξορίζω σε εἰς τήνδε τὴν νῆσον, οὐκ ἀφαιρεῖται ὁ νόμος τοῦ πατρὸς τὴν πολιτείαν. διὸ μένει ἐπὶ σχήματος ἔχων ὑπεξουσίους τοὺς παῖδας. καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ, εἰ οἱ παῖδες ῥελεγατευθῶσιν, οὐκ ἀπαλλάττονται τῆς τοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητος. ¶ Ἐνεκατηγορήθη τις ὡς δὴ τι πλημμελήσας, εἶτα τοῦ ἁμαρτήματος ἀποδειχθέντος, ὁ ἄρχων ἀπεφήνατο, ΠΕΜΠΩ ΣΕ ΕΙΣ ΜΕΤΑΛΛΟΝ, ἢ ΠΑΡΑΔΙΔΩΜΙ ΣΕ ΘΗΡΙΟΙΣ. οὗτος εὐθέως δοῦλος γίνεται, τῇ τιμωρίᾳ ἐκπίπτων οὐ μόνον πολιτείας, ἀλλὰ καὶ ἐλευθερίας. καὶ τούτῳ

θ. Pœnæ seruus.

θ 2 τῷ

τῷ τρόπῳ αὐτεξούσιοι γίνονται αὐτοῦ οἱ παῖδες.

θ. Filiusfamilias. ¶ Ὑπεξούσιος ἔνοπλον ἐστρατεύσατο στρατείαν, ἢ γέγονε συγκλητικὸς, ἢ καὶ ὑπατικὸς, μένει οὐδὲν ἧττον ὑπεξούσιος τῷ πατρί. στρατείας γὰρ ἢ ὑπατείας ἀξίωμα αὐτεξούσιον οὐ ποιεῖ τὸν παῖδα. εἰ δὲ γένηται πατρίκιος ὁ ὑπεξούσιος, τηνικαῦτα ἐκ διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἅμα τῷ δέξασθαι τοὺς κωδικίλλους τῆς πατρικιότητος, τῆς τοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητος ἀπαλλάττεται. τίς γὰρ ἀνάσχοιτο, πατέρα μὲν δύνασθαι διὰ τῆς ἐμαγκιπατίονος διαλύειν τὸν τῆς ὑπεξουσιότητος δεσμόν; τὸν δὲ βασιλικῆς ἐξουσίας τὸν ὄγκον, μὴ δύνασθαι τῆς τοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητος ἐξελέσθαι ἐκεῖνον, ὃν ἑαυτῷ πατέρα πεποίηκε;

ι. Si ab hostibus. ¶ Τὸν ἐμὸν πατέρα συνέβη αἰχμάλωτον ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῆναι, καὶ γέγονε δηλονότι δοῦλος τῶν πολεμίων. ζητοῦμεν εἰ ἄρα ἐγὼ ὁ τοῦ ληφθέντος παῖς,

sui iuris fiunt.

¶ Filiusfamilias armatæ militiæ nomen dedit, aut senator vel consul factus est, nihilominus in potestate patris remanet. Neque enim militiæ aut consulatus dignitas de potestate parentum liberos liberant. Quòd si patricius filiusfamilias factus est, tunc ex constitutione Imperatoris nostri, simul atq; codicillos patriciatus accepit, de patria potestate liberatur. Quis enim ferat, patrem per emancipationem nexus patriæ potestatis posse soluere: Imperatoriam verò celsitudinem, eum quem sibi patrem delegit, ab aliena potestate eximere non valere?

¶ Contigit, vt pater meus in hostium potestatem veniret, & seruus illorum nempe factus est. Quæritur, an ego filius eius, mei iuris sim, an verò in

in potestate ipsius? Et quidem ego me patremfamiliâs esse non possum dicere: propter spem postliminii. Est autem postliminiũ ius quoddã, quod his qui ab hostibus redeunt, pristinam omnem cõdicionem restituit. Cur autem dictum sit postliminiũ infrà dicemus. Idcirco reuersus pater etiam liberos in potestatem suam recipiet, quoniam postliminium eũ fingit, semper in ciuitate mansisse, nec ab ea vnquam exiisse. Neque rursum me medio tempore dicere possum esse filiumfamiliâs. Nam quomodo ego qui ciuis sum Romanus in potestate eius ero, qui hostium seruus est? Necesse est igitur, vt interim ius patriæ potestatis in suspenso sit. Et siquidẽ reuersus fuerit pater, in potestate eius ero: Sin illic mortuus fuerit, mei iuris fiam. Sed quẽadmodũ in confessum venit, illo apud hostes mortuo, me

αὐτεξούσιος εἰμὶ ἢ ὑπεξούσιος; καὶ τέως αὐτεξούσιον ἐμαυτὸν εἰπεῖν οὐ δύναμαι διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ ποστλιμινίου. ποστλιμίνιον δέ ἐστι δίκαιόν τι τοῖς ἀπὸ πολεμίων ὑποστρέψασιν ἀποκαθιστῶν πᾶσαν τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν. διὰ τί δὲ λέγεται ποστλιμίνιον προϊόντες ἐροῦμεν. ὑποστρέψας ὁ πατὴρ, ἀναλήψεται τοὺς παῖδας ὑπὸ τὸ οἰκεῖον ἐν ποτεστάτε. τὸ γὰρ ποστλιμίνιον οὕτως αὐτὸν πλάττει, ὡς ἀεὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ μεμενηκότα, καὶ μηδέποτε ταύτης ἐξεληλυθότα. οὐ δύναμαι δὲ οὔτε λέγειν ἐν τῷ μεταξὺ ἐμαυτὸν ὑπεξούσιον· πῶς γὰρ ἐγὼ ὁ Ῥωμαῖος ἔσομαι ὑπεξούσιος δούλου τῶν πολεμίων. ὥστε οὖν ἐν τῷ μεταξὺ ἐν ἠρτημένῳ ἔσται τὰ τῆς ὑπεξουσιότητος. καὶ εἰ μὲν ὑποστρέψῃ ὁ πατὴρ, ἔσομαι αὐτοῦ ὑπεξούσιος. εἰ δὲ ἐκεῖ τελευτήσει, γενήσομαι αὐτεξούσιος. καὶ ὅτι μὲν γίνομαι αὐτεξούσιος τελευτήσαν-

τος τοῦ παρὰ τοῖς πολεμίοις, συνωμολόγηται. ἀλλὰ ζητοῦμεν ἐκ ποίου χρόνου δοκῶ τὸ ὑπεξουσιότητος ἀπαλλάττεσθαι. πότερον ἐξ οὗ ἐλήφθη ἢ ἐξ οὗ ἐτελεύτησε παρὰ τοῖς πολεμίοις. ἔστι γὰρ ὅλως τίς διαφορά, καὶ πάνυ. ὑπόθου γὰρ ἔχειν τινὰ δύο παῖδας, καὶ δισχιλίων νομισμάτων περιουσίαν, ληφθῆναί τε ὑπὸ τῶν πολεμίων. τούτων δέ, ὁ μὲν ἦν σπουδαῖος, καὶ λαβὼν νομίσματα χίλια ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς περιουσίας, ἐξ οἰκείων καμάτων, ἠδυνήθη χίλια νομίσματα ἐμπορευσάμενος κερδᾶναι. ὁ δὲ ἕτερος ῥᾴθυμος ὤν, οὐδὲν προσεκτήσατο. μετὰ χρόνον τινὰ ἀπηγγέλθη, ὅτι παρὰ τοῖς πολεμίοις ἐτελεύτησεν ὁ πατὴρ αὐτῶν. ἤθελον τοίνυν μερίσασθαι τὸν πατρῷον κλῆρον. καὶ ὁ μὲν ῥᾴθυμος ἔλεγεν, νῦν ὅτε τῇ ἀληθείᾳ ὁ πατὴρ ἐτελεύτησε, γεγόναμεν αὐτεξούσιοι. οὐκοῦν ὅσα ἐκτήσω σὺ ὁ σπουδαῖος τοῦ πατρός ἐστι, καὶ δεῖ ἡμᾶς τὰ τρισχίλια μερίσασθαι τουτέστι λαβεῖν

mei iuris fieri, ita quærẽdũ est, ex quo tẽpore de potestate eius exisse videatur: ex eóne tẽpore, quo ab hostibus captus est, an vero ex eo quo apud hostes decessit. Interest enim inter vtrũq; & qdẽ plurimũ. Finge enim quẽpiam binos habere liberos, & duo aureum millia in bonis: captũq; eũ esse ab hostib⁹ quorum liberorũ alter diligẽs fuerit, & acceptis de bonis paternis, mille aureis, ex negotiationib⁹ suo labore alios mille aureos lucrifecerit: alter cũ socors ac neglegẽs esset, nihil omnino lucratus fuerit. Post tẽpus aliqđ núntio allatũ est, patrem eorũ apud hostes extinctum esse. Cõparauerũt igitur se, vt paternã hereditatẽ diuiderẽt. Et neglegẽs quidẽ ille hic dicebat: núc demum sese cum verè pater mortuus esset, sui iuris factos esse. Quidqd ergo tu diligẽs quæstus fecisti, id patris est. Et necesse est tria aureum millia

millia in diuisionē venire, hoc est, vt vterq; millenos quīgētenos accipiat. At alter ille diligēs cōtrà aiebat: Ex eo tēpore, quo captus esset pater, sui iuris se fuisse. Videtur enim is, qui nō rediit, illo tēpore extinctus esse. Vt igitur paterfam. quæcumq; lucratus sum: ea mihi nō alii adquisiui. Et hanc sententiā magis sequimur. Sed & si filius meus nepósue ab hostibus captus fuerit, æquè dicimus ius patriæ potestatis in eū, in suspenso esse. Neq; enim me dico eū in potestate non habere, propter ius postliminii: quippe qui redire posit. Porrò quomodo is q semel de potestate mea exiit, iterū ei, nulla re interueniēte subiicietur? Quoniam postliminium non solum mihi reddit potestatem, quam ego in alios habebam: sed etiam eam, quam alii in me habebant, mihi conseruat. Neque rursus saluam mihi esse dico po-

ἀνὰ χίλια πεντακόσια. ὁ δὲ σπουδαῖος ἔλεγεν, ἐξ ἐκείνου ἐξ οὗ συνέβη ληφθῆναι τὸν πατέρα, γεγενῆσθαι ἡμᾶς αὐτεξουσίους. δοκεῖ γὰρ, ὁ μὴ ὑποστρέψας, κατ' ἐκεῖνον τεθνάναι τὸν καιρόν. οὐκοῦν ὡς αὐτεξούσιος, ὅσα ἂν ἐκτησάμην, ἐμαυτῷ καὶ οὐχ ἑτέρῳ προσεπόρισα. καὶ ταύτῃ μᾶλλον πειθόμεθα τῇ γνώμῃ. εἰ δὲ καὶ ὁ ἐμὸς υἱὸς, ἤγουν ὁ ἔγγονος ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῇ, ὁμοίως λέγομεν ἠρτῆσθαι κατ' αὐτοῦ τὸ δίκαιον τῆς ὑπεξουσιότητος. οὔτε γὰρ λέγω ἐμαυτὸν μὴ ἔχειν ὑπεξούσιον τὸν παῖδα διὰ τὸ δίκαιον τοῦ ποστλιμινίου. εἰκὸς γὰρ ὑποστρέψαι αὐτόν. πῶς δὲ ὁ ἅπαξ ἐξελθὼν τῆς ἐμῆς ὑπεξουσιότητος, ἀμέσως ὑποβάλλεται ταύτῃ, τὸ γὰρ ποστλιμίνιον, οὐ μόνον ἀποδίδωσί μοι, ἣν εἶχον κατ' ἑτέρων ὑπεξουσιότητα, ἀλλὰ καὶ ἣν ἕτεροι εἶχον κατ' ἐμοῦ ὑπεξουσιότητα ἀποσώζει μοι. οὔτε λέγω σώζεσθαί μοι παρὰ τὴν ὑπ-

ἐξουσιότητος τοῦ κατὰ τοῦ παιδός. πῶς γὰρ δύναμαι ὑπεξούσιον ἔχειν τὸν δοῦλον τῶν πολεμίων; ὥστε οὖν ἐν ἠρτημένῳ ἔσται τὰ τῆς ὑπεξουσιότητος. εἴρηται δὲ ποστλιμίνιον à limine & post, τουτέστιν ἀπὸ τοῦ οὐδοῦ, καὶ τὰ μετὰ ταῦτα. τὸν γὰρ ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθέντα, εἰς δὲ τοὺς ὅρους τοὺς Ῥωμαϊκοὺς μετὰ ταῦτα παραγινόμενον, καλῶς λέγομεν ὑποστρέφειν διὰ τοῦ ποστλιμινίου. καὶ γὰρ οἱ οὐδοὶ ὥσπερ ἐν ταῖς οἰκίαις, τέλος εἰσὶν αὐτῶν τῶν οἴκων, οὕτω καὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, οὐδὸν ἤτοι ὅρον οἱ παλαιοὶ ἠβουλήθησαν. ἐντεῦθεν καὶ limes ἐλέχθη ὡσανεὶ τέλος τι καὶ ὅρος. ἐντεῦθεν καὶ ποστλιμίνιον ὠνομάσθη, ἐπειδὴ διὰ τοῦ αὐτοῦ οὐδοῦ ὑποστρέφει δι' οὗ καὶ ἀπώλετο ληφθεὶς ἐπὶ τῶν πολεμίων. οὐ μόνον δὲ ὁ διαφυγὼν τοὺς πολεμίους ἢ ὑπ' αὐτῶν ἀφεθεὶς ἔχει τὸ ποστλιμίνιον, ἀλλὰ γὰρ καὶ ὁ νικηθέντων τῶν πολεμίων ὑφ' ἡμῶν ἀναληφ-

testatem in filium meum. Quomodo enim eum qui hostium seruus est, in potestate habere possum? In suspenso igitur erit ius patriæ potestatis. Dictum est autem postliminium à limine & post. Vnde eum, qui ab hostibus captus est, & in fines Romanos postea peruenit, recte dicimus postliminio reuersum esse. Nam sicut limina in domo quendam finem faciunt, sic & imperii Romani finem veteres esse limen voluerunt. Atque hinc & limes dictus est, quasi finis quidam & terminus. Ab eo igitur postliminium vocatum est, quia eodem limine reuertitur, quo & amissus erat is, qui ab hostibus captus fuerat. Nec verò is tantùm, qui vel ab hostibus fugit, vel ab his dimissus est, ius postliminii habet, sed etiam is, qui victis hostibus à nobis receptus est.

¶Patria

¶Patria quoq; potestas per emancipationē soluitur. Et quid est emancipatio? Actus tres emācipationes, & tres manumissiones, vel vnā emancipationē & vnam manumissionem cōplectens. In hunc autem olim fiebat modū emancipatio. Quinq; aderant testes & libripens, statêrā & nummum æreum ferēs, & medius aliquis. Deinde medius ille his præsentibus filiū de patre emebat, dabatq; quasi in similitudinem pretii, vnum illum nummum, & ita filius in potestatē medii illius transibat, loco serui futurus: & eū medius ille vindicta manumittebat. Sed is tacita quadam ratione in patris potestatem recurrebat. Iam iterum igitur eum pater vendebat, idq; eundem in modum: & emptor eum rursus vindicta manumittebat. Atq; iterum tamen tacito iure in patris potestatem reuertebatur. Tertium ergò

θείς. ¶ Διαλύει τὸ ἰν ποτεστάτε, καὶ ἡ ἐμαγκιπατίων. καὶ τί ἐστιν ἐμαγκιπατίων; πρᾶξις τριῶν ἐμαγκιπατιόνων, καὶ τριῶν ἐλευθεριῶν, ἢ μιᾶς ἐμαγκιπατίονος, καὶ μιᾶς ἐλευθερίας περιεκτική. ἐγίνετο δὲ τὸ παλαιὸν ἡ ἐμαγκιπατίων οὕτω. πέντε παρεγίνοντο μάρτυρες, καὶ ζυγοστάτης, ἐπιφερόμενος ζυγὸν καὶ χαλκοῦν νοῦμμον, καὶ μέσος τις. εἶτα παρόντων αὐτῶν ὁ μέσος ἠγόρασε τὸν παῖδα παρὰ τοῦ πατρὸς, διδοὺς αὐτῷ λόγῳ τιμήματος εἰκονικοῦ τὸν ἕνα νοῦμμον, καὶ οὕτως ὑπεξούσιος ἐγίνετο ὁ παῖς τοῦ μέσου, ὡς ἐν τάξει δούλου. ὁ μέσος ἠλευθέρου βινδίκτα. κἀκεῖνος σιωπηρῷ τινὶ λόγῳ ἀνέτρεχεν εἰς τὸ τοῦ πατρὸς ἰν ποτεστάτε. ἐπίπρασκεν αὐτὸν τὸ δεύτερον κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ ὁ λαβὼν ἠλευθέρου αὐτὸν βινδίκτα, καὶ πάλιν ἀρρήτῳ λόγῳ ὑπέστρεφεν εἰς τὴν τοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητα. ἐπίπρα-

6. Præterea

σκεν αὐτὸν τῷ πατρί, καὶ οὕτω διελύετο τὸ ἴν ποτεστάτε. ἠλευθεροῦτο δὲ βινδίκτα, καὶ ἐγίνετο αὐτεξούσιος. ὥστε οὖν διαλύουσι τὸ ἴν ποτεστάτε, τρεῖς ἐμαγκιπατιόνες, καὶ τρεῖς ἐλευθερίαι. ἐμαγκιπατίων δὲ λέγεται ἡ πρᾶσις ἡ γινομένη τῷ εἰρημένῳ τρόπῳ. αὐτεξούσιον δὲ τὸν παῖδα ποιοῦσι, τρεῖς ἐμαγκιπατιόνες, καὶ τρεῖς ἐλευθερίαι. διὰ τοῦτο δὲ ἐπιπράσκετο ὁ παῖς ἵνα δόξῃ καταβιβάζεσθαι εἰς δουλείαν καὶ προσφόρως ἐπαχθῇ αὐτῷ ἡ ἐλευθερία. ὁ γὰρ ἐλεύθερος οὐκ ἠδύνατο ἐλευθεροῦσθαι. ἡ μέντοι θυγάτηρ, καὶ ἔγγονος, καὶ ἐγγόνη, καὶ τὰ λοιπὰ πρόσωπα, διὰ μιᾶς ἐμαγκιπατίονος, καὶ μιᾶς ἐλευθερίας, ἐγίνοντο αὐτεξούσιοι. ἐπράττετο δὲ ταῦτα, καὶ δίχα βασιλικῆς ἀντιγραφῆς. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν. μετὰ δὲ ταῦτα, γέγονε διάταξις τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως. ἥτις ἐπὶ τὸ βέλτιον ἤγαγε ταῦτα, ὥστε τοῦ

vendebatur, & ita soluebatur patria potestas. Vindictáque manumittebatur, & ita sui iuris fiebat. Tres igitur emancipationes & tres manumissiones patriam potestatem soluunt. Emancipatio autem dicitur venditio in eum modum, qui dictus est facta. Filium sui iuris efficiunt tres emancipationes & tres manumissiones. Ideo autem vendebatur filius, vt in seruitutem redigi videretur, & ita commodè ei libertas daretur. Nam liber manumitti non poterat. Filia tamen, & nepos, neptisue & reliquę personę per vnam emancipationem & vnam manumissionem sui iuris fiebant. Agebantur autem hæc & sine Principis rescripto. Sed hæc quidem olim. Nam postea edita est Imperatoris nostri sanctissimi constitutio, qua hæc omnia in melius reformata sunt: vt veteri

figu

figura, & imaginariis venditionibus explosis: parentibus liceat competentes iudices vel magistratus adire, & filios, aut filias, vel nepotes aut neptes & ceteras deinceps personas à potestate sua liberare, simpliciter dicendo: HVNC EGO EMANCIPO, ET A MANV MEA DIMITTO. Et post huiusmodi emancipationem, si contingat eum eámue, quæúe emancipatus emancipatáue fuerit, sine liberis facto testamento decedere: eadem iura ex edicto Prætoris in bonis ipsius manumissori parenti præstantur, quæ & patrono dantur in bonis liberti, qui testamento condito sine liberis decessit. Ad hæc si impuberes sint hi, qui emancipati sunt, parens, qui eos emancipauit, tutor eorum erit.

παλαιοῦ σχήματος, καὶ τῶν εἰκονικῶν πράσεων παυσαμένους ἡμᾶς παρὰ τῷ Ἁρμοδίῳ δικαστῇ, ἤγουν τῷ ἄρχοντι, δύνασθαι τοὺς γονεῖς προσιέναι, καὶ τοὺς οἰκείους υἱοὺς, ἢ θυγατέρας, ἢ ἐγγόνους, ἢ ἐγγόνας, καὶ τοὺς ἐφεξῆς τῆς οἰκείας ἐλευθεροῦν ὑπεξουσιότητος, λέγοντας ἁπλούστερον, ΤΟΝ ΔΕ ΠΟΙΩ ΕΜΑΝΚΙΠΑΤΟΝ, ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΜΑΥΤΟΥ ΑΦΙΗΜΙ ΧΕΙΡΟΣ. καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην ἐμαγκιπατιόνα, ἐὰν συμβῇ τὸν γινόμενον, ἢ τὴν γινομένην, ἐμαγκιπάτον, ἢ ἐμαγκιπάταν τελευτῆσαι ἄπαιδα διαθέμενον, τὰ αὐτὰ παρασχεθήσεται ἐκ τοῦ ἐδίκτου τοῦ πραίτωρος, τῷ ἐλευθερώσαντι γονεῖ κατὰ τῶν τοῦ τελευτήσαντος ἄπαιδος πραγμάτων, ὅσα δίδοται τῷ πάτρωνι κατὰ τῆς οὐσίας τοῦ ἀπελευθέρου ἄπαιδος ἐπὶ διαθήκῃ τελευτήσαντος. εἰ δὲ καὶ συμβῇ τοὺς ἐμαγκιπατευθέντας ἀνήβους εἶναι, ὁ ἐλευθερ-

θεράσας ἐπιτροπεύσαντα τούτων, παρέπεται γὰρ τῇ δόσει τῆς ἐλευθερίας τὸ τῆς ἐπιτροπῆς βάρος.

8. Admonendi. ¶ Εἶχέ τις υἱὸν καὶ ἐκ τούτου ἔγγονον ἢ ἐγγόνην ὑπεξουσίαν. δύναται τὸν μὲν υἱὸν ποιεῖν ἐμανκιπάτον, τοὺς δὲ ἐγγόνους κρατεῖν ὑπεξουσίους. καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τοὺς ἐγγόνους ποιεῖν ἐμαγκιπάτους. παρακρατεῖν δὲ ἰν ποτεστάτε τὸν υἱόν. εἰ δὲ προέγγονον ἔχει ἢ προεγγόνην, τὸ αὐτὸ φαμὲν, ὅτι ἔξεστι τὸν μὲν προέγγονον ποιεῖν ἐμανκιπάτον, τὸν δὲ υἱὸν καὶ ἐγγόνους παρακατέχειν, ἢ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, τὸν υἱὸν καὶ ἐγγόνους ποιεῖν ἐμαγκιπάτους, καὶ τὸν προέγγονον παρακατέχειν, ἢ καὶ πάντας ποιεῖν ἐμανκιπάτους.

8. Sed & si ¶ Ἔστι καὶ ἄλλος τρόπος διαλύων τὸ ἰν ποτεστάτε. ἐὰν γὰρ ἐγὼ τὸν ἐμὸν ὑπεξούσιον εἰς υἱοθεσίαν παράσχω τῷ πρὸς πατρὸς ἢ πρὸς μητρὸς πάππῳ, διαλύεται μὲν ὁ εἶχον ἰν ποτεστάτε κατ' αὐτοῦ, μετατίθεται δὲ εἰς τὸν πάππον. γίνεται

Quoniam libertatis dationem, & tutelæ onus sequitur. ¶ Quidam filium habebat, & ex eo nepotem vel neptem in potestate. Filium hic emancipare potest, & nepotes in potestate retinere: aut ex contrario nepotes emancipare, & in potestate retinere filium. Sed & si pronepotem habeat aut proneptem, idem dicimus, licere ei, vt pronepotem emancipet, & filium ac nepotes retineat: aut etiam è diuerso, vt filium & nepotes emancipet, & retineat pronepotem: aut etiam vt omnes emancipet. ¶ Est & alius modus quo patria potestas soluitur. Nam si ego eum, quem in potestate habeo, paterno aut materno auo in adoptionem dedero: soluitur quidem potestas, quam ego in eum habebam, sed in auum transfertur. Fit autem id hunc in modum

dum, actis interuenientibus apud competentem iudicem. Nam cum pater adire debet: & si præsente auo, qui adoptaturus est, & eo, qui in adoptionem datur consentiente, nec contradicente, sententiam suam declarauerit, dicendo: HVNC EGO IN ADOPTIONEM DO, tunc iura patriæ potestatis in auum transferuntur. In hac enim specie, diximus vetera adoptionis iura seruari, & eum qui adoptatur, potestati adoptantis subiici. ¶ Quidam filium in potestate habebat, cui vxor grauida erat. Filium aut emancipauit, aut auo in adoptionem dedit. Natus deinde nepos est. Quæritur vtrius in potestate sit is, qui natus est: aui, an patris? Et dicimus eum in potestate aui esse. Quoniam in iustis nuptiis tempus con-

ἢ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπὶ ὑπομνημάτων πραττομένων ἐπὶ τοῦ ἄρχοντος τοῦ προσφόρου. δεῖ γὰρ εἰσιόντα τὸν πατέρα παρόντος τοῦ πάππου τοῦ μέλλοντος εἰς ὑπεξουσιότητα αὐτὸν λαμβάνειν, ἔτι δὲ καὶ τοῦ παιδὸς τοῦ εἰς θέσιν παρεχομένου συναινοῦντος, καὶ μὴ ἀντιλέγοντος, ἐὰν φανερώσῃ τὴν οἰκείαν γνώμην ὁ πατὴρ εἰπὼν, ΟΤΙ ΤΟΝΔΕ ΔΙΔΩΜΙ ΕΙΣ ΘΕΣΙΝ, τότε μεταβαίνει ἐπὶ τὸν πάππον τὰ τῆς ὑπεξουσιότητος. ἐπὶ γὰρ τοῦ τοιούτου θέματος εἰρήκαμεν τὴν θέσιν ποιεῖν τὰ οἰκεῖα, καὶ ὑπεξούσιον ποιεῖν τὸν λαμβανόμενον. ¶Εἶχέ τις υἱὸν ὑπεξούσιον, ὃς εἶχε γαμετὴν ἐγκύμονα, τὸν υἱὸν ἐποίησεν ἐμαγκίπατον, ἢ δέδωκεν εἰς θέσιν τῷ πάππῳ, ἐτέχθη μετὰ ταῦτα ἔγγονος, ζητοῦμεν τίνος ἐστὶν ὑπεξούσιος ὁ τεχθεὶς, πότερον τοῦ πάππου, ἢ τοῦ πατρός; καὶ λέγομεν ἰν ποτεστάτε αὐτὸν γίνεσθαι τοῦ πάππου. θ. Illud

ἐπεὶ

ἐπειδὴ σκοποῦμεν ἐπὶ τῶν ἐννόμων γάμων τὸν καιρὸν τῆς συλλήψεως. ὅτε δὲ ἡ σύλληψις ἐγένετο, ὑπεξούσιος ἦν ὁ υἱὸς ὁ τοῦτον σπείρας, καὶ εἰκότως ὑπεξούσιος γίνεται τοῦ πάππου τοῦ φυσικοῦ. εἰ δὲ μετὰ τὴν ἐμαγκιπατίονα, ἤγουν υἱοθεσίαν, συνελήφθη, καὶ ἐτέχθη, τῇ οἰκείου πατρὸς ἤγουν τῇ τοῦ θετοῦ πάππου ὑποβάλλεται ὑπεξουσιότητι.

§. Et quidem. ¶ Τοῦτο δὲ κανονικῶς ὀφείλομεν εἰδέναι, ὅτι ὁ υἱός μου ὑπεξούσιος, εἴτε φυσικός ἐστιν, εἴτε θετὸς, οὐδεμίαν ἀνάγκην ἐπιθεῖναι δυνήσεται, ὥστε αὐτὸν ποιῆσαι ἐμαγκιπάτον.

ceptionis spectatur. Porrò cùm conciperetur, filius ex quo hic genitus est, in potestate erat: meritò igitur in aui naturalis potestate erit. Quòd si post emancipationem vel adoptionem conceptus & natus fuerit: omnino Patris sui, aut aui adoptiui subiicietur potestati. ¶ Id autem regulariter scire debemus, filium, qui in potestate mea est, siue naturalis, siue adoptiuus sit, nullo modo me cogere posse, vt sese vel inuitus emancipem.

DE TVTELIS. Tit. XIII.

Εἰρήκαμεν, ὅτι τῶν ἀνθρώπων, οἱ μέν εἰσι δοῦλοι, οἱ δὲ ἐλεύθεροι, καὶ τῶν ἐλευθέρων οἱ μὲν εὐγενεῖς, οἱ δὲ ἀπελεύθεροι. εἰρήκαμεν καὶ δευτέραν διαίρεσιν. ὅτι οἱ μὲν αὐτεξούσιοι, οἱ δὲ ὑπεξούσιοι. εἰπόντες

Diximus hominũ quosdam seruos esse, alios liberos: Et rursus liberorũ alios ingenuos esse, quosdã libertinos. Diximus & secundã diuisionẽ, aliquos esse sui iuris, & aliquos alienæ potestati subditos.

ditos. Cùm igitur de poteſtate, tũ de ea, q̃ in ſeruos noſtros habemus, tum de ea quæ in liberos noſtros, vel ex iuſtis nuptiis vel ex adoptione nobis cõpetit diſſeruerimus, dictũq; ſit etiã queadmodũ ea ſoluãtur, trãſeamus ad aliã diuiſionẽ. Ex his perſonis, quæ in poteſtate nõ ſunt, quędã in tutela ſunt, aliæ in curatione, quędã nec tutorẽ nec curatorem habent. Sed quoniã multi ſunt, qui neutro iure tenẽtur: dicam⁹ de his, qui vel in tutela, vel in curatione ſunt. qui. n. inter hos nõ ſunt, nẽpe haud dubiũ eſt, quin inter illos ſint. Et prius videam⁹ de his, qui ſub tutoribus agũt. Dum illud ante omnia ſciam⁹, in tutela eſſe, rẽ eſſe in his q alieno iuri ſubditi ſunt, ineptã alienamq; ſed eorũ propriã eſſe qui ſui iuris ſunt. ¶ Atq; in primis definiamus quid ſit tutela. Tutela eſt (vt Seruius definit) ius quoddã, ac poteſtas in liberũ caput data, & ad tuẽdũ

οὖν τὴν ὑπεξουσιότητα τὴν κατὰ τῶν οἰκετῶν, καὶ τὴν κατὰ τῶν παίδων, ἣν ἔννομος γάμος ἀποτελεῖ, ἤγουν καὶ ἡ θέσις ποιεῖ ὑπεξουσίους, εἰπόντες δὲ καὶ τὰς λύσεις αὐτῶν, μετέλθωμεν ἐπὶ ἑτέραν διαίρεσιν. τῶν αὐτεξουσίων, οἱ μὲν ἐπιτροπεύονται, οἱ δὲ κουρατορεύονται, οἱ δὲ οὐδὲ ἐπιτροπεύονται, οὐδὲ κουρατωρεύονται. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ πολλοί εἰσιν οἱ μηδ᾽ ἑτέρου μετέχοντες, εἴπωμεν τοὺς ἐπιτροπευομένους, καὶ κουρατωρευομένους. οἱ δὲ μὴ ὄντες ἐν τούτοις, δηλονότι ἐν ἐκείναις εἰσί. καὶ πρότερον σκοπήσωμεν, περὶ τῶν ὑπὸ ἐπιτρόπους τελούντων. τέως δὲ ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι ἀλλότριον ὑπεξουσίων ἐστὶ τὸ ἐπιτροπεύεσθαι. ἴδιον δὲ τῶν αὐτεξουσίων. ¶ Καὶ τέως ὁρισώμεθα, τί ἐστιν ἐπιτροπή. ἐπιτροπή ἐστιν ὡς Σέρβιος ὁρίζεται, δίκαιόν τι καὶ ἐξουσία κατὰ ἐλευθέρας κεφαλῆς διδομένη, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῆς ἐπινενοημένη, διὰ τὸ τῆς θ. Est autẽ.

ἡλικι

ἡλικίας ἀτελὲς οὐ δυναμένης αὐτῆς ἑαυτῇ προστῆναι, ἐκ τῆς πολιτικῆς ἀκριβείας ἐπιτετραμμένη.

§. Tutores.

¶ Ἐπίτροποι τοίνυν εἰσὶν, οἱ τὴν εἰρημένην δύναμίν τε καὶ ἐξουσίαν ἔχοντες, οἷς ἀνάγκη πρόνοιαν ποιεῖσθαι τοῦ νέου, καὶ τὰ τούτου φυλάττειν πράγματα. ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ ὑπαυτοῖς πραττομένου, τὴν προσηγορίαν ἐδέξαντο. εἴρηται γὰρ Ῥωμαϊστὶ tutores quasi tuitores τινὲς ὄντες. ὡσανεὶ ἐν ἀσφαλεστέρᾳ τάξει τιθέμενοι τὰ τοῦ νέου πράγματα, καὶ πανταχόθεν αὐτὸν δεφενδεύοντες. ὥσπερ æditui λέγονται οἱ ἱερεῖς, qui ædes tuentur, τουτέστι οἱ τινὲς τοὺς ναοὺς ἀσφαλίζονται.

§. Permissum.

¶ Εἴπωμεν κατὰ πρώτην τάξιν, τίνες τισὶ καταλιμπάνουσι ἐπιτρόπους. ἐπιτρόπους καταλιμπάνουσι τοῖς ὑπεξουσίοις παισὶν οἱ πατέρες ἐν διαθήκῃ. καί τι πρὸ βραχέως εἴπομεν, ὅτι ἀλλότριον ὑπεξουσίων ἐστὶ τὸ ἐπιτροπεύεσθαι. ἀλλ᾽ ὀφεί-

eum inuenta, qui per ætatis imbecillitatem se defendere non potest, iure ciuili permissa. ¶ Tutores igitur sunt, qui dictam vim ac potestatem habent: ad quorum sollicitudinem pertinet, curam pupilli gerere, & res eius seruare. Ex eo autem quod ab his agendum est, appellationẽ sumpserunt. Latinè enim vocantur tutores, quòd quasi tuitores quidam sint, & rem pupilli indemnem seruent, ac ipsum vbique defendant: quemadmodum & æditui sacerdotes dicũtur, qui ædes tuentur. ¶ Dicamus primo loco, qui quibus tutores relinquant. Tutores igitur parentes liberis, quos in potestate habent, testamento relinquunt. Atq; iam paulò antè diximus, tutorem habere, rem esse ineptam & absurdam in his, qui in potestate essent. Sed sciendum est,

libe

liberis quidem qui in potestate sunt, tutores relinqui: sed in těpus, quod post mortem patris futurum est, cùm sui iuris erunt. Nam & tunc demũ ea, quæ testamento cauentur, valebunt. Liberis igitur impuberibus patres quos in potestate habent, tutores testamento relinquunt tam masculis quàm feminis. Nepotibus autem & neptibus ita demũ relinqui possunt, si post mortem aui, in potestatem patris sui recasuri non sint. Itaque si quis filium in potestate habeat & ex eo nepotem, ac nepoti testamento tutorem relinquat, sic distinguendum est, vt si quidem eo tempore, quo testator moritur, in potestate eius medius ille fuerit, nepotes tutorem illum testamẽtarium habere non possint. Cùm enim mortuo auo in patris sui potestatem recidant, nulla est ratio, cur tutores habe

λους εἰδέναι, ὅτι καταλιμπάνονται μὲν ὑπεξουσίοις οὖσι τοῖς παισί, μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν τοῦ πατρός, ὅτε γίνονται οἱ παῖδες αὐτεξούσιοι. τότε γὰρ καὶ ἰσχύουσι τὰ ἐν τῇ διαθήκῃ γεγραμμένα. ὥστε οὖν καταλιμπάνουσιν οἱ πατέρες παισὶν ὑπεξουσίοις ἀφήβοις ἐπίτροπον ἐν διαθήκῃ. τοῖς μὲν ἄρρεσι, ταῖς δὲ θηλείαις. ἐγγόνοις δὲ καὶ ἐγγόναις, τότε δυνατὸν καταλιμπάνειν, ἡνίκα μετὰ τὴν τοῦ πάππου τελευτήν, οὐ μέλλουσιν οὗτοι μεταπίπτειν εἰς τὴν τοῦ οἰκείου πατρὸς ὑπεξουσιότητα. ὥστε οὖν ἐάν τις ἔχῃ υἱὸν ὑπεξούσιον, καὶ ἐκ τούτου ἔγγονον, καταλείψῃ δὲ τῷ ἐγγόνῳ ἐπίτροπον ἐν διαθήκῃ, εἰ μὲν ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ διαθεμένου τελευτῆς ὁ μέσος ἔμεινεν ἐν τῇ ὑπεξουσιότητι, οἱ ἔγγονοι οὐκ ἐπιτροπευθήσονται ὑπὸ τοῦ τεσταμενταρίου ἐπιτρόπου. ὑπεξούσιοι γὰρ γινόμενοι μετὰ τὴν τοῦ πάππου τελευτὴν τῷ οἰκείῳ πατρί, οὐδενὶ λό-

γαι ἐπιτροπευθήσονται. εἴρηται γὰρ ἀλλότριον εἶναι τῶν ὑπεξουσίων τὸ ἐπιτροπεύεσθαι. εἰ δὲ συνέβη τὸ μέσον πρόσωπον εὑρεθῆναι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς αὐτεξούσιον, τότε ἐπειδὴ ὁ τοῦ πάππου θάνατος τὸν ἔγγονον αὐτεξούσιον ἀποδείκνυσι, ἡ δόσις ἔρρωται τῆς ἐπιτροπῆς εἰς αὐτεξούσιον προϊοῦσα.

ſ. Cum autem.

¶Καὶ ὅτι μὲν τοῖς ἐν φύσει παισὶ δυνάμεθα καταλιμπάνειν ἐπίτροπον, πρόδηλον. ἄρα δὲ καὶ τοῖς ποστούμοις. ποστοῦμοι δέ εἰσιν, οἱ μετὰ τὴν ἡμετέραν τικτόμενοι τελευτήν. καὶ λέγομεν ὅτι καὶ πάνυ. ἐπειδήπερ ἐν πολλοῖς θέμασιν, ἀντὶ τῶν ἤδη τεχθέντων παραλαμβάνονται. ὥστε καλῶς τοῖς ποστούμοις ἐπίτροποι δίδονται. ἡνίκα ἤμελλον εἴγε ζώντων ἡμῶν ἐτέχθησαν ὑπεξούσιοι ἡμῖν εἶναι, ὑφ' ἑτέρου μὴ προλαμβανόμενοι, οἵτινες λέγονται σουῒ.

8. Sed & si.

¶Εἰ δὲ ἐμαγκιπάτῳ παιδὶ καταλείψῃ πατὴρ τελευτῶν ἐπίτροπον, οὐκ ἐρ-

habeant. Quoniam dictum est, Tutorem habere, rem esse alienam ab his, qui in potestate essent. Sin autem eo tempore, quo auus moritur, media illa persona sui iuris fuerit, tunc quia nepos per aui mortem sui iuris fiat, valeat tutoris datio in eum, qui sui iuris est, facta. ¶ Et liberis quidem qui in rerum natura sunt, dari tutores posse, iam dubium non est. An igitur & postumis? Posthumi autem sunt, qui post mortem nostram nascuntur. Et sanè id ita dicimus, quoniam multis in casibus pro iam natis habentur. Porrò tunc rectè postumis tutores damus, cùm si nobis viuis nati fuissent, futurum erat, vt in potestate nostra fierét, nec quisquam ante eos ordine prior esset, quos suos heredes vocamus. ¶ Sed & si emancipato filio pater testamento tutorem dederit: datio quidem

dem tutoris, si iuris ciuilis ordinē ac regulam spectes: nō procedit: quoniam dictum est, solis his, quos in potestate habemus, testamentarios tutores à nobis dari posse. sed Prætor, aut Præses vel Procōsul mortui voluntatem adimplet, & tutoris dationem confirmat, idq; etiā sine inquisitione: hoc est, non inquirens, an locuples sit, aut an possit rem pupilli gerere: cùm ad plenissimam omnium earum rerum fidem probatio néq;, defuncti testimoniū ei sufficiat.

ῥωται μὲν ἡ δόσις κατὰ τὴν πολιτικὴν ἀκρίβειαν, διὰ τὸ λελέχθαι, μόνοις ὑπεξουσίοις τεσταμενταρίους ἐπιτρόπους δίδοσθαι. ὁ δὲ πραίτωρ, ἤτοι ὁ ἄρχων, τὴν τοῦ τελευτήσαντος γνώμην ἀναπληρῶν, τὴν τοιαύτην κονφιρματεύει, ἤτοι βεβαιοῖ δόσιν sine inquisitione, τουτέστιν οὐκ ἐπιζητήσας, πότερον εὔπορος ἢ ἢ τῶν δυναμένων τὰ τοῦ νέου διοικεῖν πράγματα, ἀρκούσης αὐτῷ πρὸς τελειοτάτην τούτων παράστασιν, τῆς τοῦ τελευτήσαντος μαρτυρίας.

QVI TESTAMENTO DARI POSsint tutores, vel non. Tit. XIIII.

Cvm dictum sit, qui tutores relinquant, intelligamus & qui relinqui possint. Testamento igitur tutores damus, non patresfamilias tantùm, sed etiā filiosfamiliàs. Sed & seruum nostrū testamento cū libertate,

Εἰπόντες τίνες καταλιμπάνουσιν ἐπιτρόπους, μάθωμεν καὶ τίνας οἷόν τε καταλιμπάνειν. καταλιμπανόμεθα, οὐ μόνον αὐτεξουσίους, ἀλλὰ καὶ ὑπεξουσίους. καὶ τὸν ἡμέτερον οἰκέτην ἐν διαθήκῃ cum libertate ὀρθῶς ἐπί-

τροπον δίδομεν. εἰ δὲ κατέλιπον μὲν τὸν οἰκέτην ἐπίτροπον τῷ ἐμῷ παιδὶ, ἐλευθερίαν δὲ αὐτῷ οὐ προσέγραψα, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον sine libertate ἤγουν χωρὶς ἐλευθερίας αὐτὸν κατέλιπον ἐπίτροπον, διὰ τὴν περὶ τοὺς ἀνήβους σπουδὴν, ἤρεσε σιωπηρὰν ἐλευθερίαν διρέκταν ἁρμόζειν αὐτῷ, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐπιτροπὴν ἰσχυροποιεῖσθαι. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον διρέκταν ἐλευθερίαν, ἵνα ἅμα τῇ τελευτῇ τοῦ διαθεμένου, ἀνεμποδίστως ὁ οἰκέτης τῆς δουλείας ἀπαλλαγεὶς ἀντιλάβηται τῆς ἐπιτροπῆς. εἰ γὰρ ἦν φιδεϊκομμισσαρία, ἐδεῖτο τῆς ἀπὸ τοῦ πουπίλλου ἐλευθερίας. τί δὲ τοῦτό ἐστι, ἀναγκαῖον σαφέστερον εἰπεῖν. ἔχε δὲ ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἔστιν ἐντυχόντα διαθήκῃ εὑρεῖν διάφορα ῥήματα. ἔστι γὰρ ἵνα δι' ὧν γράφομεν κληρονόμον, ἕτερα δι' ὧν ληγατεύομεν, ἄλλα δι' ὧν ἐπιτρόπους δίδομεν, ἄλλα δι' ὧν ἐλευθερίαν καταλιμ-

rectè tutorem damus. Quod si filio meo seruum meum tutorem dedero, libertate ei non adscripta, sed sine libertate (quod dicitur) eum tutorem dedero, fauore pupillorum placuit, directam ei libertatem tacitè competere, & per hoc eum rectè tutorem esse. Ideò autem dixi directam libertatem, vt simul atque testator decesserit, ipse seruitute liberatus, tutelam suscipiat. Nam si fideicommissaria sit, necesse est, vt à pupillo manumittatur. Quid autem id sit, paulo clariùs apertiusque dicendum est. Tu verò hæc habeto in modum præuiæ cuiusdam inspectionis. In testamentis varia & diuersa verba sunt. Sunt enim quædam, quibus heredem scribimus. Sunt & alia, per quæ legata damus, & alia, per quæ tutores damus, & alia, per quæ relinqui-

mus

mus libertatem, & alia, per quæ vel fideicommissum vel fideicommissariam libertatem relinquimus. Heredem scribimus dicendo: Illum heredem esse iubeo, & ea vocatur heredis institutio. Legatum damus hunc in modum: HVIC LEGO DECEM SOLIDOS, & vocatur legati datio. Tutorem damus sic: ILLVM FILIO MEO TVTOREM DO, & vocatur tutoris datio. Libertatem relinquimus ita: ILLE SERVVS MEVS LIBER ESTO, & vocatur libertatis datio. Sed omnia verba hæc directa dicuntur. Porrò igitur & aliis verbis pecunias relinquimus, hunc in modum: ROGO TE HERES, VT DES ILLI

πάνομεν, ἀλλὰ δι' ὧν φιδεϊκόμμισσον, ἢ φιδεϊκομμισσαρίαν ἐλευθερίαν ἐῶμεν. γράφομεν κληρονόμον λέγοντες, ILLVM HEREDEM ESSE IVBEO, τουτέστι, τόνδε κληρονόμον εἶναι κελεύω. καὶ καλεῖται τοῦτο ἔνστασις κληρονόμου. ληγατεύομεν δὲ οὕτως, HVIC LEGO DECEM, τουτέστι τῷδε ληγατεύω ι νομίσματα. καὶ λέγεται ληγάτου δόσις. ἐπίτροπον οὕτως, ILLVM FILIO MEO TVTOREM DO, τουτέστι τόνδε τῷ ἐμῷ υἱῷ ἐπίτροπον δίδωμι. καὶ λέγεται ἐπιτρόπου δόσις. ἐλευθερίαν καταλιμπάνομεν οὕτως, ILLE SERVVS MEVS LIBER ESTO, τουτέστι ὁ δεῖνα ὁ ἐμὸς οἰκέτης, ἐλεύθερος ἔστω. καὶ λέγεται ἐλευθερίας δόσις. ταῦτα δὲ πάντα ῥήματα λέγεται διρέκτα. καταλιμπάνομεν δὲ καὶ ἑτέροις ῥήμασι χρήματα οὕτως, ROGO TE HERES VT DES ILLI DECEM

SOLIDOS, τουτέστι, παρακαλῶ σε ὦ κληρονόμε, ἵνα δῷς τῷδε νομίσματα δέκα, καὶ λέγεται φιδεϊκόμμισσον. ἐλευθερίαν οὕτως καταλιμπάνομεν, ROGO TE HERES VT SERVVM ILLVM MEVM MANVMITTAS, τουτέστι παρακαλῶ σε ὦ κληρονόμε, ἵνα ἐλευθερώτης τόνδε μου τὸν οἰκέτην. καὶ λέγεται αὕτη δόσις φιδεϊκομμισσαρίας ἐλευθερίας. τὰ δὲ ῥήματα ταῦτα, δι' ὧν φιδεϊκόμμισσον ἀποτελεῖται, λέγεται precaria, τουτέστι παρακλητικά. ὥστε οὖν ἐλευθερίαν καταλιμπάνομεν, διὰ μὲν τοῦ ἜΣΤΩ, διρέκταν. διὰ δὲ τοῦ ROGO πρεκαρίαν. διαφορὰ δὲ τῶν δύο ἐλευθεριῶν αὕτη. ὅτι ἡ μὲν διρέκτα, ἅμα τῷ τὸν ἔνστατον κληρονόμον καταδέξασθαι τὴν κληρονομίαν, ποιεῖ τὸ ἑαυτῆς, καὶ τὸν οἰκέτην ἀπαλλάττει τῆς δουλείας. ἡ δὲ πρεκαρία δεῖται καὶ φάκτου τινὸς τοῦ κληρονόμου. τουτέστι

DECEM SOLIDOS, & vocatur fideicommissum. Libertatem verò sic relinquimus: ROGO TE HERES, VT SERVVM ILLVM MEVM MANVMITTAS: & hæc vocatur fideicommissariæ libertatis datio. Verba autem, ex quibus fideicommissum constat, dicuntur precaria: quasi dicas Græcè παρακλητικά. Libertatem igitur directam relinquimus per dictiunculam ESTO: & precariam, per verbum ROGO. Estque hæc inter has duas libertates differentia, quòd directa, simul atque is, qui heres scriptus est, hereditatem adiit, siue suscepit, aut admisit, ipsa vim suam explicet, & seruum seruitute liberet. Precaria verò, opus habeat facto heredis, id est, vt seruum apud

apud magistrum vel alio quouis modo ex his quos suprà retulimus, manumittat. His cognitis, video nunc rem, quam tractamus. Diximus, cùm seruum meum sine libertate filio meo tutorem dedi, tacitè directam libertatem ei deferri. Atque ideo directam, ne facto hæredis opus sit, sed vt ex testamento ei libertas competat. Si enim fideicommissaria fuisset, & pupillus fuisset heres scriptus: seruum sibi tutorem datum, is manumittere non potuisset: quoniam minor viginti annis (vt scis) propter legem Aeliam Sentiam seruum suum manumittere non potest, nisi ex iusta causa in consilio approbata. Sed dixerit hic aliquis: iustam & hanc causam esse. Verùm, primò hæc suprà in iustarum causarum numerum à nobis relata non

ἵνα ἐλευθερώσῃ αὐτὸν ἐπὶ ἄρχοντος, ἢ δι' ἑνὸς τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων τρόπων. ἐπειδὴ σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. εἴρηται δὲ ἡμῖν, ὅτι ἐὰν τὸν οἰκέτην τὸν ἐμὸν sine libertate καταλείψω ἐπίτροπον τῷ ἐμῷ παιδὶ, διρέκτα αὐτῷ σιωπηρῶς καταφέρεται ἐλευθερία, διὰ τοῦτο δὲ διρέκτα, ἵνα μὴ δεηθῇ φάκτου τοῦ κληρονόμου, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς διαθήκης ἁρμόσῃ αὐτῷ ἡ ἐλευθερία. εἰ γὰρ ἦν φιδεικομμισσαρία, ὁ πουπίλλος δὲ ἐγέγραπτο κληρονόμος, οὐκ ἠδύνατο ἐλευθεροῦν τὸν οἰκέτην τὸν καταλειφθέντα αὐτῷ ἐπίτροπον. οἶδας γὰρ ὅτι ὁ ἐλάττων τῶν κ ἐνιαυτῶν οὐ δύναται ἐλευθεροῦν τὸν ἴδιον οἰκέτην, ὑπὸ τοῦ Αἰλίου Σεντίου νόμου κωλυόμενος, εἰ μὴ ἐν κονσιλίῳ εὔλογον αἰτίαν δοκιμάσοι. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν, εἶναι καὶ ταύτην εὔλογον αἰτίαν. ἀλλὰ πρῶτον μὲν οὐ συνηριθμήσαμεν προλαβόντες ἐν ταύτην

τὴν αἰτίαν τοῖς εὐλόγοις αἰτίαις. εἰ δὲ καὶ ἰδικῶς συνηριθμήσαμεν, ἐδεόμεθα κηνσένσου καὶ συναινέσεως ἐπιτρόπου. πῶς δὲ ἠδύνατο συναινεῖν ὁ μήπω ὢν ἐπίτροπος, ἀλλ' ἐν οἰκέταις τελῶν. εἰ δὲ ὁ τεστάτωρ τὸν ἴδιον οἰκέτην ἐλεύθερον εἶναι νομίσας ὡς ἐλεύθερον ἐπίτροπον κατέλιπεν, οὐκέτι λεγόμεθα σιωπηρῶς αὐτῷ τὴν ἐλευθερίαν καταφέρεσθαι. ἐν γὰρ τῷ προλαβόντι θέματι, ἐκ τῆς τοῦ τελευτήσαντος ἐννοίας ταύτην αὐτῷ δεδώκαμεν, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος θέματος, οὐδὲ τοιαύτην τοῦ τελευτήσαντος ἔννοιαν εὑρεῖν δυνατόν. πῶς γὰρ τοῦ οἰομένου ἐλεύθερον εἶναι τοῦτον;

θ. Seruus autem. ¶ Ὁ ἀλλότριος οἰκέτης ἐν διαθήκῃ πούρως, ἀχρήστως δίδοται ἐπίτροπος. οὕτω μέντοι δυνατόν. ἜΣΤΩ Ὁ ΔΕΙ͂ΝΑ ἘΠΙΤΡΟΠΟΣ Ὁ ΤΟΥ͂ΔΕ ΟἸΚΕΤΗΣ CVM LIBER ERIT, τουτέστιν ὅταν ἐλευθερωθῇ. τὸν δὲ ἡμέτερον οἰκέτην,

est. Deinde vt specialiter fuerit relata, tamen in manumittendo opus est consensu & auctoritate tutoris. Quomodo is igitur, qui nondum tutorem agit, sed adhuc in seruorum numero est, consensum potest præstare? Quòd si testator seruum suum liberum putabat esse, &, vt liberum tutorem dedit: non æquè dicimus ei libertatem tacitè competere. Quoniam in proxima specie, ex defuncti voluntate illam ei dedimus: in hoc autem casu, nulla huiuscemodi defuncti voluntas inueniri potest. Quomodo enim? cùm is eum liberum esse putauerit. ¶ Seruus alienus purè inutiliter testamento datur tutor. Sic tamen dari videtur posse, ILLE ILLIVS SERVVS, CVM LIBER ERIT, TVTOR ESTO. Seruum tamen nostrum, sub

sub hac conditione inutiliter tutorem damus, SERVVS ILLE MEVS CVM LIBER ERIT, TVTOR ESTO. Et ratio quidem in promptu est. Quod enim in potestate nostra habemus, id in casum conferre non debemus. ¶ Si furiosum aut minorem vigintiquinque annis, tutores testamento dederim: tutores fient, cùm ille compos mentis, aut hic maior vigintiquinque annis fuerit factus. ¶ Ad certum tempus, vel ex certo tempore, rectè damus tutores. Ad certum tempus. Veluti, ILLE VSQVE AD DVOS ANNOS TVTOR ESTO. Ex certo tempore. Veluti, POST DVOS ANNOS, QVAM MORTVVS ERO, HIC TVTOR ESTO.

ἀχρήστως ὑπὸ τοιαύτην αἵρεσιν δίδοαμεν ἐπίτροπον, λέγοντες, ΕΣΤΩ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ Ὁ ΗΜΕΤΕΡΟΣ ΟΙΚΕΤΗΣ CVM LIBER ERIT, ἤγουν ὅταν ἐλεύθερος γένηται, καὶ ὁ λογισμὸς πρόδηλος. ἐπειδὴ τὸ ἐν ἡμετέρᾳ ὄντα ἐξουσίᾳ, τοῦτον εἰς τύχην ἀνάγειν οὐκ ὀφείλομεν. ¶ Ἐὰν μαινόμενον, ἤγουν τὸν ἀφήλικα, ἐπίτροπον κατέλιπον ἐν διαθήκῃ, γενήσονται ἐπίτροποι, ἡνίκα ὁ μὲν ἀνανήψει, ὁ δὲ τὸν κε ἐνιαυτὸν ὑπερβῇ. ¶ Ad certũ tempus, vel ex certo tẽpore, ὀρθῶς δίδοται ἐπίτροπος. ad certũ tẽpus, ΟΙΟΝ Ὁ ΔΕΙΝΑ ΕΣΤΩ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ, ΕΩΣ Β ΕΝΙΑΥΤΩΝ. ex certo, οἷον ΕΣΤΩ Ὁ ΔΕΙΝΑ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ, ΜΕΤΑ Β ΕΤΗ ΤΗΣ ΕΜΗΣ ΤΕΛΕΥΤΗΣ. δυνατὸν δὲ ὑπὸ αἵρεσιν. ΕΣΤΩ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ, SI NAVIS EX ASIA VENERIT, ἤγουν εἰ τὸ πλοῖον ἔλθῃ ἀπὸ Ἀσίας.

θ. Furiosus.

ι. Ad certum.

δυνάμεθα δὲ ante heredis institutionē, ἤγουν πρὸ τῆς ἐνστάσεως τοῦ κληρονόμου καταλιμπάνειν ἐπίτροπον. οἷον ἵνα εἴπωμεν, ἝΣΤΩ Ὁ ΔΕῖΝΑ ἘΠΊΤΡΟΠΟΣ ΤΟῦ ἘΜΟῦ ΠΑΙΔΌΣ. ἝΣΤΩ ΔΕ ΜΟῦ Ὁ ΔΕῖΝΑ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ.

§. Certæ. ¶ Οὐ δυνάμεθα δὲ ἐπὶ ῥητῷ πράγματι, ἢ ῥητῇ αἰτίᾳ, ἐπίτροπον καταλιμπάνειν. οἷον ἝΣΤΩ Ὁ ΔΕῖΝΑ ἘΠΊΤΡΟΠΟΣ ἘΠῚ ΤΩ͂ΔΕ ΤΩ͂Ι ἈΓΡΩ͂Ι Ἢ ἘΠῚ ΤΗ͂ΙΔΕ ΤΗ͂Ι ΔΊΚΗΙ. προσώπῳ γὰρ εἴωθεν ἐπίτροπος δίδοσθαι, οὐ μὴν αἰτίᾳ ἢ πράγματι.

§. Si quis filiabus. ¶ Ἐὰν ταῖς ἑαυτοῦ θυγατέρασι ἢ τοῖς ἰδίοις υἱοῖς ἐπίτροπον καταλήψῃ, καὶ ταῖς ποστούμαις, καὶ τοῖς ποστούμοις δοκεῖ καταλελοιπέναι. ἐπειδὴ τῇ τοῦ υἱοῦ ἤτοι θυγατρὸς προσηγορίᾳ, καὶ ὁ ποστοῦμος, καὶ ἡ ποστοῦμα περιέχεται. ἆρα δὲ καὶ οἱ ἔγγονοι, τῇ τῶν υἱῶν περιέχονται προσηγορίᾳ, ὥστε αὐτοῖς δοκεῖν δεδόσθαι τὸν τοῖς υἱοῖς δεδομένον ἐπί

Dare tutorem & sub cōdicione possumus, SI NAVIS EX ASIA VENERIT, ILLE TVTOR ESTO. Potest & ante heredis institutionem tutor relinqui. Veluti si dicamus: ILLE FILIO MEO TVTOR ESTO. AT ILLE HERES MIHI ESTO. ¶ Certæ tamen rei aut certæ causæ tutorem dare non possumus. Veluti, ILLE TVTOR ESTO IN HOC FVNDO AVT IN HAC LITE. Personæ enim tutor, non causæ vel rei dari consueuit. ¶ Si quis filiabus suis tutorem vel filiis dederit, & postumæ vel postumo videtur dedisse, quoniam filii vel filiæ appellatione, & postumus ac postuma continentur. An igitur & nepotes filiorum appellatione veniunt, vt scilicet tutores, qui filiis dati sunt, & ipsis dati

dati intelligãtur, ac filiorũ appellatione significētur & nepotes? Et ita sanè id dicimus, si modo non filiis sed liberis dixerit. Nam si dixerit, FILIIS MEIS TVTOREM DO, non continẽtur nepotes. Aliter enim filii & aliter nepotes appellantur. Quòd si dixerit: POSTVMIS TVTOREM DO, tunc quicũq; natus fuerit, siue filius sit, siue nepos: sub eo tutore, qui datus est, erit.

τρόπον, ἵνα τῇ τῶν filiorum προσηγορίᾳ σημανθῶσι καὶ οἱ ἔγγονοι. καὶ λέγομεν ὅτι καὶ πάνυ, μόνον εἰ μὴ εἶπε filiis, ἀλλὰ liberis. εἰ γὰρ εἶπε FILIIS MEIS TVTOREM DO, οὐ περιέχονται οἱ ἔγγονοι. ἑτέρως γὰρ οἱ υἱοῖ, καὶ ἑτέρως οἱ ἔγγονοι προσαγορεύονται. εἰ δὲ εἶπε POSTVMIS DO TVTOREM, τότε ὁποῖος ἂν εἴη ὁ τεχθεὶς, εἴτε υἱὸς, εἴτε ἔγγονος, ἐπιτροπευθήσεται ὑπὸ τοῦ δεδομένου ἐπιτρόπου.

DE LEGITIMA AGNATORVM tutela. Tit. XV.

DIximus, parẽtes liberis suis, quos in potestate haberent, testamentarium dare tutorem posse. Quid igitur, si nullus sit tutor testamẽtarius? Aut enim pater intestatus obiit, aut cùm testamentum faceret, tutorem dare oblitus est. aut is, qui datus erat, viuo testatore

Εἰρήκαμεν ὅτι δυνατὸν ὑπὸ τῶν γονέων τοῖς ἐν ποτεστάτε παισὶ, τεσταμεντάριον καταλιμπάνεσθαι ἐπίτροπον. ἴσως οὖν ὅτε οὐκ ἦν τεσταμεντάριος ἐπίτροπος. ἢ γὰρ ὁ πατὴρ ἀδιάθετος ἐτελεύτησεν, ἢ διατιθέμενος ἐπελάθετο καταλιπεῖν ἐπίτροπον, ἢ καταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ τεστάτορος προτε-

τελ

τελευτήσει, τίς ἐπιτροπεύει τούτων; τότε ὁ δυωδεκάδελτος νόμος, δίδωσι τούτοις τοὺς ἀγνάτους.

§. Sunt autem. ¶ Καὶ τίνες εἰσὶν ἀγνάτοι; ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἡ συγγένεια, ὄνομά ἐστι γενικόν. τέμνεται δὲ εἰς τρία, εἰς τοὺς ἀνιόντας, εἰς τοὺς κατιόντας, εἰς τοὺς ἐκ πλαγίου. Καὶ ἀνιόντες μέν εἰσιν, οἱ ἡμᾶς γεγεννηκότες, πατήρ, μήτηρ, πάππος, μάμμη, πρόπαππος, προμάμμη, καὶ οἱ ἐπὶ τούτων ἀνώτεροι. κατιόντες δὲ οἱ ἐξ ἡμῶν γεννώμενοι, υἱός, θυγάτηρ, ἔγγονος, ἐγγόνη, προέγγονος, προεγγόνη, καὶ οἱ ἐπὶ τούτων κατώτεροι. ἐκ πλαγίου δὲ, οἱ μήτε ἡμᾶς γεγεννηκότες, μήτε ἐξ ἡμῶν γεννώμενοι, τῆς δὲ αὐτῆς γονῆς, καὶ ῥίζης ἡμῖν κεκοινωνηκότες, οἷον ἀδελφός, ἀδελφή, θεῖος, θεία, ἀνεψιός, ἀνεψιά, καὶ οἱ ἐκ τούτων καταγόμενοι. αὕτη δὲ ἡ ἐκ πλαγίου συγγένεια, εἰς β διαιρεῖται. εἰς ἀγνάτους καὶ κογνάτους. καὶ ἀγ-

decesſit: in cuius tutela erūt hi? Et lex duod. Tabul. in hoc casu tutores dat eis agnatos. ¶ Et quinā sunt agnati? Habeto hæc in modū cuiusdam præuiæ inspectionis. Cognatio nomē est generale, & in tria diuiditur: ī parētes, in liberos, & in propinquos ex latere. Et parentes quidē sunt, q̄ nos genuere: pater, mater: auus, auia: proauus, proauia: & qui supra hos sunt. Liberi sūt, qui ex nobis nascūtur: filius, filia: nepos, neptis: p̄nepos, proneptis: & qui infra hos sunt. Ex latere autem veniūt, qui neque nos genuēre, neque à nobis gignuntur, sed eandem stirpē, & radicem nobiscū communem habent, veluti frater, soror, patruus vel auūculus, amita vel matertera, consobrinus, cōsobrina, & qui ex his nascūtur. Porrò cognatio hæc, quæ ex latere venit, in duas species diuisa est: in agnatos & in cognatos. Et agnati quidem

dem

dem sunt, qui ꝑ virilem sexū nobis cōiungūtur: veluti frater eodem patre genitus, & liberi eius: item soror eodem patre genita: tū patruus, ac liberi eius, deinde & amita. Cognati verò sunt, qui per feminā nos contingūt. Vt soror eadem matre tantùm genita, ac liberi eius, item matertera ac liberi eius, tū & amitæ liberi. Agnati autem & legitimi dicuntur, à lege scilicet quasi Græcè dicas νομίμους. Dicuntur verò & cognati, quasi dicas naturales. Quoniā quos Ius ciuile nouit, hos nouit & natura. Cognati verò tantum habent cognationem naturalem. Quos enim natura nouit, hos non protinus nouit & ius ciuile. His ita præuisis, videto nūc rem de qua agimus. Cùm igitur nulla est persona testamētaria, sub cuius tutela sint liberi, necesse est, vt legitimi siue agnati tutelā suscipiant, qui per virilis

νάτοι μὲν εἰσιν, οἱ ἐξ ἀῤῥενογονίας ἡμῖν συναπτόμενοι, οἷον ἀδελφὸς ὁμοπάτριος, καὶ οἱ ἐκ τούτου παῖδες, ἀδελφὴ ὁμοπάτριος, θεῖος πρὸς πατρὸς, καὶ οἱ τούτου παῖδες, καὶ θεία πρὸς πατρός. κογνάτοι δέ εἰσιν, οἱ ἐκ θηλυγονίας ἡμῖν συναπτόμενοι. οἷον ἀδελφὴ ὁμομήτρια, καὶ οἱ ταύτης παῖδες, θεία πρὸς μητρὸς, καὶ οἱ ταύτης παῖδες, ἤγουν τῆς πρὸς μητρὸς θείας οἱ παῖδες. οἱ δὲ ἀδνάτοι λέγονται, καὶ λεγίτιμοι, τουτέστι νόμιμοι. λέγονται δὲ κογνάτοι, τουτέστι φυσικοί. ἐπειδὴ οὓς ὁ νόμος ἐπίσταται, οἶδε καὶ ἡ φύσις. οἱ δὲ κογνάτοι λέγονται φυσικοὶ μόνον. οὓς γὰρ ἡ φύσις οἶδεν, οὐ πάντως ὁ νόμος ἐπίσταται. ἐπειδὴ σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. τεσταμενταρίων μὴ ὑποκειμένων προσώπων τῶν ὀφειλόντων ἐπιτροπεύειν, ἀνάγκη λεγιτίμους, ἤτοι ἀδνάτους ἐπιτροπεύειν, οἵτινες διὰ

ἀῤῥεν

ἀρρενογονίαν ἡμῖν συνάπτονται. λέγονται δὲ οὗτοι ἀδνᾶτοι, οἷον ὁμοπάτριος ἀδελφὸς, καὶ ὁ τούτου υἱὸς, καὶ ὁ ἐξ ἐκείνου ἔγγονος. οἱ δὲ διὰ θηλυγονίας ἡμῖν συνεζευγμένοι οὐκ εἰσὶν ἀδνᾶτοι, ἀλλὰ φυσικῷ λόγῳ κογνᾶτοι. ὥσπερ οὖν τῆς θείας μου τῆς πρὸς μητρὸς ὁ υἱὸς, οὐκ ἔστι μοι ἀδνᾶτος, ἀλλὰ κογνᾶτος, κἀγὼ δὲ αὐτῷ κογνᾶτός εἰμι. ἐπειδὴ οἱ τικτόμενοι, τὴν τοῦ πατρὸς, οὐ τὴν τῆς μητρὸς διώκουσι φαμιλίαν. καίτοι ἡ πρὸς πατρὸς θεία ἀδνάτα ἐστίν. ὁ δὲ ἐξ αὐτῆς κογνᾶτος. τίς οὖν ἡ αἰτία; ἐπειδὴ θῆλυ πρόσωπον παρατεθὲν τὸ τῆς θείας διέτεμε τὴν ἀδνατίονα. καθολικῶς δὲ ἴσθι ὅτι ἣν προσήκεται τις πρὸς ἐμὲ συγγένειαν, κἀγὼ ταύτην προσβάλλομαι πρὸς αὐτόν. ¶ Καθὼς δὲ εἶπον χώραν τῇ ἀδνατίονι ἐπὶ τῇ ἐπιτροπῇ, οὐ μόνον ἡνίκα μὴ διάθηται ὁ πατὴρ ὁ δυνάμενος καταλιπεῖν ἐπίτροπον,

¶ Quod autem.

sexus personas nobis coniuncti sunt. Agnati autē dicuntur hi, veluti frater eodem patre natus, & filius eius nepos, ex eo. Qui verò per feminas nos contingunt, agnati non sunt, sed naturali ratione cognati. Sic igit materteræ mez filius, agnatus mihi non est, sed cognatus: sed & ego ei cognatus sum, quoniam qui nascuntur, patris non matris familiam sequuntur. Atqui amita agnata est: qui tamen ex ea nascitur cognatus est. Quæ ergo huiusce rei ratio? Quia interueniens feminæ persona, nempe amitæ, agnationem interscidit. Id enim in vniuersum sciendum est. Qua quisque me cognatione contingit, eam & me, cum illo habere. ¶ Quod autem diximus, agnatos ad tutelam vocari, nō hanc habet significationem, si omnino non fecerit testamentum is, qui tutores dare poterat: sed si quan-

tum ad tutelæ causam pertinet, decesserit intestatus. Quod & tunc contingit, cùm is qui datus est tutor, ante eum qui dederat, defunctus est: aut cùm testator in testando oblitus est filio dare tutorem. ¶ Sed ius quidem agnationis plerumque quauis capitis diminutione perimitur. Quoniam agnatio iuris ciuilis nomen est. Cognationis autem iura non omni capitis deminutione mutantur. Et hæc quidem in agnatione ratio est: quia ciuilis ratio (id est, capitis deminutio) ciuilia quidem iura (id est, agnationis) corrumpere potest: naturalia verò, (id est, cognationis) non vtique.

ἀλλ᾽ ἐὰν ὅσον ἀνήκει εἰς τὸν τῆς ἐπιτροπῆς λόγον, ἀδιάθετος τελευτήσῃ, ὅπερ συμβαίνει. καὶ εἰ κατέλιπε μὲν, ὁ δὲ καταλιπόντος προετελεύτησεν ὁ ἐπίτροπος, ἢ τυχὸν ἐπελάθετο καταλεῖψαι ἐπίτροπον τῷ υἱῷ διατιθέμενος. ¶ Ἀλλὰ τὸ μὲν τῆς ἀδνατιόνος δίκαιον πάσαις ταῖς κάπιτις δεμινουτζίοσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀναιρεῖται. ἡ γὰρ ἀδνατίων, νόμιμόν τι ἐστὶν ὄνομα. τὸ δὲ τῆς κογνατιόνος δίκαιον, οὐ πάσαις ἀμείβεται ταῖς κάπιτις δεμινουτζίοσιν. ὁ δὲ ἐπὶ τῆς ἀδνατιόνος λόγος, οὗτός ἐστιν. ἐπειδὴ ὁ πολιτικὸς λόγος, τουτέστιν ἡ κάπιτις δεμινουτζίων, τὰ πολιτικὰ δίκαια, τουτέστι τὰ ἀδνάτικα, διαφθείρειν δύναται, τὰ δὲ φυσικά, τουτέστι τὰ κογνατικά, οὐ πάντως.

§. Sed agnationis.

DE CAPITIS DEMINVTIONE. Titulus XVI.

DIximus capitis deminutione iura a-

Εἰρήκαμεν τῇ κάπιτις δεμινουτζίονι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖ

στον τὰ ἀγνατικὰ διαφθείρεσθαι δίκαια. ὁρισώμεθα δὲ τί ἐστι κάπιτις δεμινουτζίων. κάπιτις δεμινουτζίων ἐστὶ τῆς προτέρας καταστάσεως ἐναλλαγή. ἢ οὕτως. πάθος ἐκ περιστάσεως νόμων συμβαῖνον, κατάστασιν ἀμεῖβον, ἤτοι ἐλαττοῦν τοῦ πάσχοντος. τρεῖς δέ εἰσιν κάπιτις δεμινουτζιόνες. ἢ γὰρ μεγίστη ἐστὶν, ἥτις λέγεται maxima, ἢ minor, ἣν τινες mediam προσαγορεύουσι, τουτέστι μέσην, ἢ minima, ἤτοι ἐλαχίστη. εἰσὶν οὖν κάπιτις δεμινουτζιόνες τρεῖς, μεγίστη, μέση, ἐλαχίστη.

§. Maxima. ¶ Μεγίστη δέ ἐστι κάπιτις δεμινουτζίων, ὁπότε τις ἅμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πολιτείαν ἀπόλλυσιν. ὅπερ συμβαίνει ἐπὶ ἐκείνων, οἳ δοῦλοι γίνονται τῆς τιμωρίας, διὰ τὸ τραχὺ τῆς κατ' αὐτῶν ἐξενεχθείσης ἀποφάσεως, οἷον ἡνίκα θηρίοις, ἢ πυρὶ παραδοθῶσιν· ἤγουν οἱ ἀπελεύθεροι, οἱ ἀφθέντες ἀχάριστοι περὶ τὸν πάτρωνα, καὶ διὰ τοῦτο κατα-

gnationis plerumque corrumpi. Definiamus quid sit capitis deminutio. Capitis deminutio est, prioris status cõmutatio. aut ita: est accidens ex circumstantia iuris ciuilis contingẽs, statum eius qui id patitur, aut mutans aut minuens. Tres autem sunt capitis deminutiones. Aut enim maxima est, aut minor, quam aliqui mediam vocant, aut minima. Tres igitur sunt capitis deminutiones, maxima, media, minima. ¶ Maxima autem capitis deminutio est, cùm quis & libertatem simul & ciuitatem amittit. Quòd in his contingit, qui per atrocitatem sententiæ in eos latæ, serui pœnæ efficiuntur, veluti cùm bestiis aut igni tradendi sunt, vel in libertis, qui ingratitudinis in patronum admissæ condemnantur, & in his, qui se ad pretium participandum venum dari passi

passi sunt. Horum enim vnusquisque in maximam capitis deminutionem collapsus, vnà cum ciuitate & libertatem amittit. ¶ Media capitis deminutio est, cùm ciuitas quidem amittitur, sed libertas manet integra. Quod ei contingit, cui aqua & igni interdictum fuerit: vel ei, qui in insulam deportatus est. Vterque enim, cùm liber maneat, ciuitatem Romanam exuit. Et in hoc quidē æquales sunt, sed in illo differunt, quòd deportatus, certo loco concludatur, hoc est, insula quadam: is verò, cui aqua & igni interdictum est, omni loco arceatur. ¶ Minima capitis deminutio est, cùm & ciuitas & libertas retinetur atque conseruatur: sed præsens hominis status mutatur. quod in his accidit, qui cùm sui iuris essent, se ipsos in adoptionem dede-

δικαιωθέντες, ἢ οἱ ἀναγόμενοι ad pretium participandū ἑαυτοὺς διαπραθῆναι. τούτων ἕκαστος περιπεσὼν τῇ μεγάλῃ κάπιτις διμινουτζίονι, τῇ πολιτείᾳ συναπόλλυσι τὴν ἐλευθερίαν. ¶ Μέση κάπιτις διμινουτζίων ἐστὶν, ὁπότε ἡ μὲν πολιτεία ἀπόλλυται, ἡ δὲ ἐλευθερία μένει ἀκέραιος. ὅπερ συμβαίνει ei cui aqua & igni interdictum fuerit, ἢ τῷ εἰς νῆσον δεπορτατευθέντι. ἑκάτερος γὰρ ἐλεύθερος ὢν ἐκπίπτει τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας, καὶ ἐν τούτῳ μὲν ἰσότης. διαφορὰ δὲ ὅτι ὁ μὲν δεπορτᾶτος, τόπῳ περικέκλεισται, τουτέστι τῇ νήσῳ. ὁ δὲ cui aqua & igni interdictum est, παντὸς εἴργεται τόπου. Ἐλαχίστη δέ ἐστι κάπιτις διμινουτζίων, ὁπότε καὶ ἡ πολιτεία καὶ ἡ ἐλευθερία παρακατέχεται, ἤγουν φυλάττεται. ἡ δὲ παροῦσα κατάστασις ἀμείβεται. ὅπερ συμβαίνει ἐπ' ἐκείνων, οἱ αὐτεξούσιοι ὄντες δε-

θ. Minor.

θ. Minima.

ἐδώκασιν ἑαυτοὺς εἰς υἱοθεσίαν, καὶ γεγόνασιν ὑπεξούσιοι. ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὁ ὑπεξούσιος γέγονεν αὐτεξούσιος. ἐνταῦθα γὰρ μόνης τῆς ὑπεξουσιότητος, ἢ αὐτεξουσιότητος γέγονεν ἐναλλαγή.

¶. Seruus. ¶ Ἆρα δὲ ὁ οἰκέτης ἐλευθερωθεὶς, ὑφίσταται κάπιτις δεμινουτζιόνα; καὶ λέγομεν οὐδαμῶς, ἐπειδὴ οὐδεμίαν πάλαι εἶχε κεφαλὴν, ἀλλὰ νῦν μετὰ τὴν ἐλευθερίαν ἤρξατο ἔχειν κεφαλὴν, καὶ γνωρίζεσθαι ὑπὸ τῶν νόμων.

¶. Quibus. ¶ Ὧν δὲ τὸ ἀξίωμα βασιλεὺς ἀφείλετο, οὐχ ὑφίστανται κάπιτις δεμινουτζιόνα, ὥστε οὐδὲ ὁ τῆς συγκλήτου ἐκβληθεὶς οὐκ ἔστι capite deminutus.

¶. Quod autem. ¶ Ἡ μὲν ἀδναλίων ἀναιρεῖται διὰ τῆς κάπιτις δεμινουτζιόνος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. διὰ τί δὲ προσετέθη τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μαθησόμεθα. ἡ δὲ κογνατίων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὐκ ἀναιρεῖται. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐπειδὴ ἡ ἐλαχίστη κάπιτις δεμινουτζίων πα-

runt, & alieno iuri subiecti sunt facti: aut contrà, is qui alieno iuri subiectus erat, sui iuris factus est. In his enim tantùm, ius alienæ potestatis, aut ius suæ potestatis commutatum est. ¶ An seruus igitur, cùm manumittitur, capitis deminutionem patitur? Et dicimus, nequaquam: quoniam neque antè, caput vllum habuit, sed nunc demum à manumissione caput habere, & iure ciuili cognosci cœpit. ¶ Quibus autem princeps dignitatem adimit, hi capite minui non videntur. Itaque neq; is qui senatu motus est, capite minutus dicetur. ¶ Per capitis igitur deminutionem plærumque ius agnationis perimitur. (cur autem addatur dictio (Plerumque,) mox discemus.) Cognationis verò ius plærumq; non perimitur. Ideo autem dixi (Plerum-

que

que,)quod minima capitis deminutio cōtingens, in suo habitu statuq; cognationis iura cōseruet: maxima verò capitis deminutio intercurrēs ius quoq; cognationis corrūpat. Nā si quis redactus in seruitutē fuerit, cognatus his nō manet quib⁹ cognatus erat. Sed neq; is, qui semel liber, postea seruus fact⁹ est: post manumissionē, pristinas cognationes, quas antequā in seruitutē redigeretur, habebat, recipit. Sed etsi in mediā capitis deminutionem inciderit, veluti deportatione: & hunc in modū soluitur cognatio. ¶Intellexisti igitur, cùm pupillo tutor quæritur, nec vllus est testamento relictus, locū agnatis fieri ad tutelam. Quòd si plures sint cognati, non ad oēs simul tutela pertinet, sed ad eos tantùm, q proximiores gradu sunt. veluti, est agnat⁹ frater, est & patru⁹. Magis est, vt frater ad tutelam vocetur. Si tamen plures eiusdē grad⁹

ρευτεθεῖσα, ἐπὶ σχήματος φυλάττει τὰ κογνατικὰ δίκαια. ἡ γὰρ μεγίστη κάπιτις δημινουτζίων συμβᾶσα, καὶ τὴν κογνατιόνα διαφθείρει. εἰ γάρ τις καταδουλωθῇ, οὐκέτι μένει κογνάτος οἷς ἦν κογνάτος. ἀλλ' οὐδὲ ἐλευθερωθείς, ὁ πρότερον ὢν ἐλεύθερος, τὴν παλαιάν, ἤγουν τὴν πρὸ τῆς δουλείας ἀναλαμβάνει κογνατιόνα, εἰ δὲ καὶ τὴν μέσην κάπιτις δημινουτζιόνα τις ὑποστῇ, οἷον δεπορτάτος γενόμενος, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ διαλύεται ἡ κογνατίων. ¶Ἡνίκα πούπιλλος δεῖται ἐπιτροπῆς, οἶδας ὅτι τεσταμενταρίας μὴ ὑποκειμένης, χώρα τῇ ἀδνατικῇ. εἰ δὲ πολλοὶ εἶεν ἀδνάτοι, οὐ πρὸς πάντας ἅμα κατέρχεται ἡ ἐπιτροπή, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἐγγύτερον ἐπιγραφομένους βαθμόν. οἷον, ἔστιν ἀδνάτος ὁ ἀδελφὸς καὶ θεῖος, ὁ ἀδελφὸς μᾶλλον παραγίνεται. εἰ δὲ πολλοί εἰσι τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ, οἷον πολλοὶ ἀ-

θ. Cùm autem.

δελφοὶ, ἢ πολλοὶ θεῖοι, πάντες ἅμα κληθήσονται.

sint, veluti multi fratres, aut plures patrui, omnes pariter vocantur.

DE LEGITIMA PATRONORVM tutela. Tit. XVII.

Ἀπελεύθερος, ἢ ἀπελευθέρα δεόμενοι ἐπιτρόπου, διὰ τὸ βραχὺ τῆς ἡλικίας, τίς αὐτῶν ἐπιτροπεύσει; τεσταμεντάριος; οὐδαμῶς. τούτους γὰρ καταλιμπάνει ὁ ἔχων ὑπεξουσίους τοὺς ἀνήβους. οὗτοι δὲ ὑπεξούσιοι οὐκ εἰσὶν, ἐκ δουλείας ἐλευθερωθέντες. οὐ γὰρ ἔχουσι τοὺς ἀνιόντας. ἀλλὰ λεγίτιμοι. καὶ πῶς ὁ μὴ ἔχων ἀνιόντας, ἔχειν δύναται τοὺς ἐκ πλαγίου; ἐξ ἐκείνων γὰρ οὗτοι καταλαμβάνονται. τί οὖν; ὁ νόμος ὁ δωδεκάδελτος τοὺς πάτρωνας καὶ τοὺς τῶν πατρώνων παῖδας, ἐπὶ τὴν τούτων ἐπιτροπὴν καλεῖ. εἶπον γὰρ προλαβὼν, ὅτι ἐπὶ τῇ δόσει τῆς ἐλευθερίας, τὸ βάρος ἕπεται τῆς ἐπιτροπῆς. λέγεται δὲ καὶ αὕτη λεγίτιμα, ἐπειδὴ ὑπὸ τοῦ

Libertus aut liberta tutore indigebãt ob minorem ætatem: quis eorum tutelam suscipiet? Testamentarius? nequaquam. Hos enim dat is, qui impuberes in potestate habet. Qui autẽ ex seruitute manumissi suut, in potestate nullius videtur esse, quoniam nec parẽtes habere intelligũtur. Legitimi igitur? Et quomodo is, qui parentes non habet, propĩquos ex latere habere potest? cùm hi per illos cõprehendũtur. Quid ergo est? Lex duod. Tab. patronos & eorũ liberos, ad tutelã horũ vocat. Quoniã (vt & iam suprà diximus) dationem libertatis onus tutelæ sequitur. Vocatur autẽ & hæc legitima tutela, quoniã ex lege duodecim

decim Tabul. inuẽta est. Sed dicat hic aliquis, atqui cùm verba legis duod. Tab. legerẽ, nullam huiusce tutelæ mẽtionem inueni. Verùm huic dicemus: quãuis non nominatim & expreſsis verbis in ea lege de hac tutela diſſeratur, tamẽ per interpretationem ex mente legis id poſſe colligi. Sic enim in parte aliqua ſuarum conſtitutionũ ait: SI QVIS SINE LIBERIS, ET INTESTATO DECESSERIT, AD HEREDITATEM HVIVS AGNATI VOCANTOR. Et rurſus in alia parte ait: SI QVIS TVTORE INDIGET, HVIVS TVTELAM AGNATI SVSCIPIVNTO. Agnatos igitur, quibus emolumentum hereditatis detulit, etiam onere tutelæ grauauit. Et hæc in ingenuis. Cùm autẽ ad libertinos veniſſet, ita loquuta eſt. SI LIBERTVS AVT LIBERTA

δωδεκαδέλτου εὑρέθη. ἀλλὰ ἔχει τις εἰπεῖν, καί τοι ἀναγνοὺς τὰ τῆς δωδεκαδέλτου ῥήματα, μνήμην οὐχ εὗρον ταύτης τῆς ἐπιτροπῆς. ἀλλ᾽ ἐροῦμεν, ὡς εἰ μὴ σαφῶς τοῖς ῥήμασι τοῦ νόμου περὶ αὐτῆς διηγόρευται, ἀλλ᾽ οὖν ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς δωδεκαδέλτου ἐστὶ τοῦτο λαβεῖν. φησὶ γὰρ ἔν τινι μέρει τῆς οἰκείας νομοθεσίας, ἘΆΝ ΤΙΣ ἌΠΑΙΣ ΚΑῚ ἈΔΙΆΘΕΤΟΣ ΤΕΛΕΥΤΉΣΗι, ΟἹ ἈΔΝΆΤΟΙ ΠΑΡΑΓΕΝΈΣΘΩΣΑΝ ἘΠῚ ΤῊΝ ΤΟΎΤΟΥ ΚΛΗΡΟΝΟΜΊΑΝ. καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ μέρει φησί. ἘΆΝ ΤΙΣ ΔΕῖΤΑΙ ἘΠΙΤΡΟΠῆΣ, ΟἹ ἈΔΝΆΤΟΙ ἘΠΙΤΡΟΠΕΎΟΥΣΙΝ. οὓς τοίνυν ἀγνάτους παρεμυθήσατο τῷ κέρδει τῆς κληρονομίας, τούτους ἐβάρυνε τῇ ἐπιτροπῇ. ταῦτα περὶ εὐγενῶν, ἐλθὼν δὲ εἰς τοὺς ἀπελευθέρους εἶπεν, ἘΆΝ ἈΠΕΛΕΎΘΕΡΟΣ Ἢ ἈΠΕΛΕΥΘΈΡΑ ἌΠΑΙΔΕΣ, ΚΑῚ ἈΔΙΆΘΕ

ΤΟΙ ΤΕΛΕΥΤΗΣΩΣΙΝ, ΤΗΝ ΤΟΥΤΩΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΝ ΟΙ ΠΑΤΡΟΝΕΣ, ΗΓΟΥΝ ΟΙ ΠΑΙΔΕΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΟΝΩΝ ΔΙΑΔΕΧΟΝΤΑΙ. περὶ δὲ ἐπιτροπῆς, οὐδὲν εἶπεν. ἐπειδὴ οὖν ἐκάλεσε τοὺς πάτρωνας, εἰς τὴν τῶν ἀπελευθέρων κληρονομίαν, κατὰ μίμησιν τῶν ἀγνάτων, ἐξ ἀνάγκης οἱ παλαιοὶ καταστοχαζόμενοι τοῦ νόμου λέγουσι τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ βαρύνεσθαι αὐτοὺς τῇ ἐπιτροπῇ. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γὰρ, ἔνθα τὸ διαδοχῆς ἐστὶ τὸ κέρδος, ἐκεῖ καὶ τὸ ἐπιτροπῆς βάρος εἶναι χρή. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐπειδὴ ἐὰν θήλεια ἄνηβον ἐλευθερώσῃ, τελευτήσῃ δὲ ὁ ἄνηβος ἀπελεύθερος, καλεῖται μὲν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ κληρονομίαν, οὐ βαρύνεται δὲ τῇ αὐτοῦ ἐπιτροπῇ. ἐπειδὴ τὸ ἐπιτροπεύειν ἀῤῥένων, θηλειῶν δὲ ἀλλότριόν ἐστιν.

SINE LIBERIS ET INTESTATO DECESSERINT, AD HEREDITATEM HORVM PATRONI, AVT EORVM LIBERI VENIANT. De tutela verò, nihil omnino dixit. Cùm igitur patronos ad libertorum hereditates vocasset: necessariò veteres tota legis mente perspecta, ad similitudinẽ agnatorum dixere, & patronos eodem modo onus tutelæ subire: quoniã plerũq;, vbi successionis emolumentum est, ibi & onus tutelę esse oportet. Ideo autẽ dixi (Plerũq;) quia si a femina impubes manumittatur, & impubes libertus decedat, ipsa quidem ad hæreditatem eius vocatur: sed tutelę eius (dum viuit) onere non premitur. Quoniam tutorem esse, virile officium est, & alienum à feminis.

DE LEGITIMA PARENTVM tutela. Titul. XVIII.

Filium meum, filiamue, aut nepotẽ vel neptem, cùm adhuc impuberes essent, emancipaui. Quis horum tutelam suscipiet, quoniam omnino tutore indigent? Testamentarium non possis dicere. Nam is testaméto dat tutorem, qui impuberẽ in potestate habet. Agnatum igitur? Sed per emancipationẽ ius agnationis corruptum est. Quis ergo ad tutelam vocatur? Quemadmodum & suprà diximus, pater & auus, qui eos manumiserint: exẽplo patronorum, & tutores eorũ erunt. Atque ita & ipsi legitimi tutores dicuntur.

Ἐποίησα τὸν ἐμὸν υἱὸν, ἢ τὴν ἐμὴν θυγατέρα, ἢ ἔγγονον, ἢ ἐγγόνην αὐτεξουσίους ὄντας ἐμαγκιπάτους. τίς αὐτὸν ἐπιτροπεύσει ἐπειδὴ ἐπιτρόπου δέονται; τεσταμεντάριον οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. τὸν γὰρ τεσταμεντάριον καταλιμπάνει, ὁ ἔχων τὸν αὐτὸν ὑπεξούσιον. ἀλλὰ ἀγνάτον; ἀλλὰ διέφθαρται τῇ ἐμαγκιπατίονι τὸ ἀγνατικὸν δίκαιον. τίς οὖν κληθήσεται ἐπὶ τὴν ἐπιτροπήν; καθὰ καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἰρήκαμεν, ὁ πατὴρ ἢ ὁ πάππος, οἱ ἐλευθερώσαντες αὐτοὺς, καὶ ἐπιτροπεύουσι κατὰ μίμησιν τῶν πατρώνων, λεγόμενοι καὶ αὐτοὶ λεγίτιμοι ἐπίτροποι.

DE FIDVCIARIA TVTELA. Titulus XVIIII.

Præter iam dictas tutelas, est & alia, quæ

Πρὸς ταῖς εἰρημέναις ἐπιτροπαῖς, ἐστὶ καὶ ἑτέ-

ρα. ἥτις λέγεται φιδουκιαρία. ἐὰν γὰρ ἐμαγκιπάτον ποιήσω τὸν ἐμὸν υἱὸν, ἢ θυγατέρα, ἢ ἔγγονον, ἢ ἐγγόνην, ἢ προέγγονον, ἢ προεγγόνην ἀνήβους ὄντας, ἐγὼ καθάπερ ἐν τῷ πρὸ τούτου διεξήλθομεν τίτλῳ, γίνομαι αὐτῶν λεγίτιμος ἐπίτροπος. ὁ γὰρ ἐλευθερωτὴς ἐλευθέρας κεφαλῆς κατὰ μίμησιν τοῦ ἀπ' ἀληθοῦς δουλείας ἐλευθεροῦντος κληθήσεται ἐπὶ τὴν ἐπιτροπήν. εἰ δὲ συμβῇ τελευτῆσαι ἔχοντα παῖδας ἄρρενας, γενήσονται οὗτοι φιδουκιάριοι ἐπίτροποι τοῦ ἀνήβου, οὗπερ διὰ τὴν ἐμαγκιπατιόνα γέγονα λεγίτιμος ἐπίτροπος. συμβαίνει δὲ, οὐ μόνον ἀδελφὸν ἀδελφῷ γίνεσθαι φιδουκιάριον ἐπίτροπον, ἀλλὰ καὶ θεῖον αὐτανεψιῷ, καὶ πατέρα παιδί. καὶ ἀδελφὸν μὲν ἀδελφῷ, οὕτως. εἶχον δύο παῖδας, τὸν μὲν κε ἐνιαυτῶν, ἢ καὶ μείζονος ἡλικίας. τὸν δὲ ἄνηβον. τὸν ἄνηβον ποιήσας ἐμαγκιπάτον, ἐπιτροπεύειν αὐτοῦ

vocatur fiduciaria. Nam si filium meũ aut filiam vel nepotem aut neptem, vel pronepotẽ aut proneptem, cùm impuberes essent, manumisero: ego legitimus eorũ tutor fio, quemadmodum suprà proximo titulo dictũ est. Quoniam manumissor liberi capitis, exẽplo eius qui ex vera seruitute manumisit ad tutelã eius vocatur. Si ergo contingat, vt ego liberos masculos relinquens decedam, hi fiduciarii tutores erunt impuberis, cuius ego per emancipationem factus sum tutor legitimus. Euenit autẽ, vt non solùm frater fratri fiat tutor fiduciarius: sed etiam patruus fratris filio, & pater filio. Et frater quidem fratri hunc in modum. Duos habebam filios, alterum vigintiquinque annorum aut etiam maioris ætatis, alterum impuberem. Quum impuberem emancipassem, ego ei legitimus tutor eram.

etiam. Me defuncto, frater perfectæ ætatis, tutor ei erit fiduciarius. Patruus verò fratris filio, quomodo? filium habebam maiorem vigintiquinque annis: & nepotem neptémue ex filio iam antè mortuo. Emancipaui hunc nepotem: dubium non est, quin ego ei fiam tutor legitimus. Post mortẽ igitur meã, patruus vt fiduciarius tutelam suscipiet. Pater autem filio, hunc in modum: filium habebam maiorem vigintiquinqueannis, & impuberem nepotem ex eo. Nepotem emãcipaui. Ego quidẽ vt legitimus ad tutelam vocor: sed à morte mea, pater vt fiduciarius vocabitur. Verùm dicat hic mihi aliquis: Quare cùm patronorum liberi, legitimi tutores dicũtur: eorum parentum liberi, qui impuberes emancipa-rũt, appellationem mutant? Nam parentes legitimi tutores dicuntur, eorum

ὡς λεγίτιμος. ἐμοῦ τελευτήσαντος, ὁ ἀδελφὸς ὁ τέλειος γενήσεται αὐτοῦ φιδουκιάριος ἐπίτροπος. θεῖος δὲ ἀνεψιῷ, τίνα τρόπον; εἶχον υἱὸν μείζονα τῶν κε ἐνιαυτῶν, καὶ ἔγγονον, ἢ ἐγγόνην ἀπὸ υἱοῦ τελευτήσαντος. ἐποίησα τὸν ἔγγονον ἐμαγκίπατον. ἐγὼ μὲν ὡς λεγίτιμος ἐπιτροπεύσω. μετὰ δὲ τὸν ἐμὸν θάνατον, ὁ θεῖος ὡς φιδουκιάριος ἐπιτροπεύσει. πατὴρ δὲ παιδὶ τοῦτον τὸν τρόπον. εἶχον υἱὸν μείζονα κε ἐνιαυτῶν καὶ ἀνήβον ἔγγονον ἐκ τούτου, τὸν ἔγγονον ἐμαγκίπατον ἐποίησα. ἐγὼ μὲν ὡς λεγίτιμος ἐπιτροπεύσω, μετὰ ἐμὲ δὲ ὁ πατὴρ ὡς φιδουκιάριος ἐπιτροπεύσει. ἀλλ' ἔχοι τις εἰπεῖν, τί δήποτε, οἱ μὲν τῶν πάτρωνος παῖδες, λεγίτιμοι λέγονται ἐπίτροποι, οἱ δὲ τούτων τῶν πατέρων παῖδες, τῶν ποιησάντων ἐμαγκιπάτους τοὺς ἀνήβους, διαλλάττουσι τῇ προσηγορίᾳ. οἱ μὲν γὰρ λέγονται λεγίτιμοι ἐπίτροποι, οἱ δὲ τούτων

παῖδες φιδουκιάριοι. ἀλλ' ὁ λογισμός ἐστιν οὗτος. εἰ μὴ συνέβη με ποιῆσαι περιόντα τὸν ἐμὸν υἱὸν αὐτεξούσιον, τῇ ἐμῇ τελευτῇ γίνεται αὐτεξούσιος, οὐ μεταπίπτων εἰς τὴν ὑπεξουσιότητα τοῦ οἰκείου ἀδελφοῦ, ἢ τοῦ ἰδίου θείου. διὸ, οὐδὲ τὴν αὐτὴν ἕξει ἐπιτροπὴν ὁ παῖς τοῦ ἐμανκιπατεύσαντος, ἀλλὰ κληθήσεται φιδουκιάριος. ὁ δὲ ἀπελεύθερος, εἰ μὴ ἠλευθέρωτο, ἀλλ' ἔμεινεν ἐν τῇ δουλείᾳ, πάντως οἰκέτης ἐγένετο τῶν παίδων τοῦ τελευτήσαντος. τότε δὲ οἱ προειρημένοι πάντες, εἰς τὰς προλεχθείσας ἐπιτροπὰς ἕλκονται, ἡνίκα συμβῇ μείζονας αὐτοὺς εἶναι τῶν κε ἐνιαυτῶν. τοῦτο γὰρ γενικῶς διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἐπὶ πάσης ἐπιτροπῆς καὶ κουρατωρείας ἐθέσπισεν. ἄτοπον ἡγησάμενος, τὸν δεόμενον τῆς ἑτέρου κηδεμονίας, τὴν ἑτέρων διοικεῖν περιουσίαν.

liberi, fiduciarii. Sed hæc eius rei ratio est. Nam si ego viuens filium meum sui iuris non fecissem, omnino post obitum meum sui iuris fieret, nec in potestatem fratris sui aut patrui caderet. Ideo nec eandem tutelam habebit filius emancipatoris, sed vocabitur fiduciarius. Libertus autem, si manumissus non fuisset, sed seruus mansisset, vtique seruus liberorum defuncti futurus erat. Porrò tunc præfati omnes ad dictas tutelas vocantur, cùm maiores fuerint vigintiquinque annis. Id enim generaliter Imperatoris nostri constitutio in omnibus tutelis & curationibus obseruari præcepit. Absurdum namque existimauit, eum, qui alterius cura indigeret, aliorum bona administrare.

DE

DE ATTILIANO TVTORE, ET EO, qui ex lege Iulia & Titia dabatur. Titulus XX.

PVpillus aut pupilla opus habebant tutore. Non erat teſtamētarius, ne agnatus quidem. Ceſſabat & tutela, ad quam patroni vocātur. Neq; pater extabat, qui ad exemplū patroni tutelam ſuſciperet. Fiduciaria quoq; tutela, locum non habebat. Quis ad tutelam vocandus eſt? Et dicimus Romę à Prætore vrbano cū maiore parte Tribunorū plebis, (hi autem omnes decem erāt) id eſt, cùm ſex aut ſeptem, inquiſitione habita, tutorē idoneum dari, idq; ita iubente lege Attilia. Vnde & tutor, qui ſic datur, ab auctore dicitur Attilianus. Sed anguſtiſſimis finibus eius legis cōſtitutio continetur. Neque enim extra Romā procedit. Sed in prouinciis ad exēplū eius duæ ſunt latæ leges, Iulia

Πούπιλλος ἢ πουπίλλα ἐδέοντο ἐπιτρόπου, τεσταμενταρίου οὐκ ὄντος, οὐδὲ μὴν ἀγνάτου. ἤργει δὲ καὶ πατρονομικὴ ἐπιτροπή. οὐδὲ πατὴρ ἦν κατὰ μίμησιν τῶν πατρώνων ἐπιτροπεύειν ὀφείλων. ἐσχόλαζε δὲ καὶ φιδουκιαρία ἐπιτροπή, τίς κληθήσεται ἐπὶ τὴν ἐπιτροπήν. καὶ λέγομεν ὅτι ἐν τῇ Ῥώμῃ ὁ πραίτωρ ὁ οὐρβανὸς, μετὰ τοῦ μείζονος μέρους τῶν δημάρχων, (ι δὲ ἦσαν οἱ πάντες) τουτέστι μετὰ τῶν ϛ ἢ ζ ἐπιζητήσας, τὸν ἐπιτήδειον δίδωσιν, Ἀτιλλίου νόμου τοῦτο νομοθετήσαντος. ὅς ἐκ τοῦ νομοθέτου τοῦ δόντος, λέγεται Ἀτιλλιανός. στενοτάτη δὲ ἡ τούτου νομοθεσία. μέχρι γὰρ τῆς Ῥώμης, καὶ οὐ περαιτέρω προβαίνει. ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις κατὰ μίμησιν τούτου, γεγόνασι β νόμοι, ἰούλιος καὶ Τιτίαν

παιδὸς, οἱ ἐκέλευσαν ἐν ἀποδείξει ἐπιτρόπου κελεύσει τοῦ ἄρχοντος τῆς ἐπαρχίας δίδοσθαι ἐπίτροπον, ὡς ἐξ αὐτῶν ὀνόμασται ἰούλιος Τιτιανός.

§. Sed & si testaméto. ¶ Οὐ μόνον δὲ τῷ μὴ ἔχοντι ἐπίτροπον δίδοται Ἀτιλιανὸς, ἢ ἰούλιος Τιτιανός. ἀλλὰ γὰρ εἰ ὕπεστιν, ἐμποδίζεται δὲ ὑπό τινος αἰτίας ἀναλαβέσθαι τὴν ἐπιτροπήν. εἰ γὰρ ὅτι τελευτῶν τις, τὸν ἴδιον υἱὸν ἐνστήσατο κληρονόμον. δέδωκε δὲ αὐτῷ ἐπίτροπον ὑπὸ αἵρεσιν, si nauis ex Asia venerit, τουτέστιν εἰ ἡ ναῦς ἀπ᾽ Ἀσίας ἔλθῃ, εἰ in diem, τουτέστι μετὰ διετίαν τῆς αὐτοῦ τελευτῆς, ἐφ᾽ ὅσον ἡ αἵρεσις, ἢ ἡμέρα ἤρτηται, Ἀτιλιανὸς, ἤτοι ἰούλιος Τιτιανὸς ἐπίτροπος δίδοται. εἰ δὲ πούρως ἐδόθη, ὁ δὲ γραφεὶς κληρονόμος, διασκέπτεται εἰ δεῖ προσελθεῖν τῇ κληρονομίᾳ. ὑπόθου γὰρ ἐξωτικὸν γεγράφθαι κληρονόμον, exheredatum δὲ γενέσθαι τὸν παῖδα, ἐπίτροπον δὲ αὐτῷ

& Titia, quibus iubetur, vt his quibus tutor quæritur, iudicio Præsidis prouinciæ tutor detur: qui & ex illis appellationem sumpsit, vt Iulius Titianus vocetur. ¶ Porrò non ei tantùm, qui tutorem non habet, Artilianus tutor aut Iulius Titianus datur: sed etiam cùm is, qui tutor esse debuit, ex aliqua causa impedimentum habet, ne tutelam suscipiat. Quid enim si quis moriens herede instituto filio, tutorem ei sub condicione dederit: si nauis ex Asia venerit: aut ex die veluti post biennium ab obitu suo? Quamdiu aut condicio aut dies pendet, Attilianus aut Iulius Titianus tutor datur. Sed & si purè datus est tutor, & is qui heres scriptus est, deliberat de adeunda hereditate: finge enim extraneum heredem, esse institutum, & filium esse exheredatum, tutorémque ei purè relic&

relictum, & interim deliberare secũ heredẽ scriptũ. Et hac specie datur Attilianus tutor, aut Iulius Titianus. Quòd si contingat, vt aut cõdicio existat, aut dies veniat, aut heres adeat: tũc is, qui testamẽto datus est tutor, ad tutelã accedet, & hi tutores esse desinent. ¶ Sed & si is, qui tutor est, in hostium potestatem venerit: rursus, in vrbe quidẽ Roma Attilianus, in prouinciis verò datur Iulius Titianus tutor: qui & ipsi tutores esse desinent, cùm is, qui captus erat ab hostib', hostes effugerit: nã reuersus, tutelam iure postliminii recipit. ¶ Et hæc quidem olim sic habebant. Postea sublata est Attilianorum tutorum & eorũ, qui ex lege Iulia & Titia dabantur, datio: Nã & Consules primò vtriusque sexus pupillis, tutores secundum iurisdictionem suam dare cœperũt: hoc est, inquirentes, an hi, qui tu-

πρὸς καταλελεῖφθαι, καὶ διασκέπτεσθαι ὁ γραφεὶς κληρονόμος ἐν τῷ μεταξὺ, κἀντεῦθα δίδοται Ἀτιλιανὸς ἤτοι ἰούλιος Τιτιανός. ἐὰν δὲ συμβῇ τὴν αἵρεσιν ἐξελθεῖν ἢ τὴν ἡμέραν παραγενέσθαι, ἢ τὸν κληρονόμον ἀδιτεῦσαι, τότε ὁ τεσταμεντάριος αὐτέξεται τῆς ἐπιτροπῆς. οὗτοι δὲ παύονται.

§. Si ab hostibus.

¶ Εἰ δὲ καὶ ὁ ὢν ἐπίτροπος ὑπὸ πολεμίων ληφθῇ, πάλιν ἐν μὲν τῇ Ῥώμῃ Ἀτιλιανὸς, ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἰουλιοτιτιανὸς δίδοται. ὃς παυθήσεται, ἐὰν ὁ ὑπὸ πολεμίων ληφθεὶς διαφύγῃ τοὺς πολεμίους. ὑποστρέψας γὰρ ἀναλαμβάνει τὴν ἐπιτροπὴν, δικαίῳ τοῦ ποστλιμινίου.

§. Sed ex his.

¶ Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιὸν, μετὰ δὲ ταῦτα, ἡ τῶν Ἀτιλιανῶν, καὶ ἰουλιοτιτιανῶν ἀνῃρέθη δόσις. ἤρξαντο γὰρ κατὰ μὲν πρώτην τάξιν, οἱ ὕπατοι τῆς ἑκατέρας φύσεως ἀνήβοις ἐπιτρόπους κατὰ iurisdictionem διδόναι. τουτέστι ζητοῦντες εἰ εὔποροί εἰσιν

εἰσὶν οἱ ἐσόμενοι ἐπίτροποι, εἰ χρηστὸν ἔχουσιν βίον, ἢ δυνάμενοι διοικεῖν ἀλλοτρίαν περιουσίαν. μετὰ δὲ τοὺς ὑπάτους, καὶ οἱ πραίτωρες ἐκ τῆς διατάξεως τὸ αὐτὸ ἐποίουν. οἱ γὰρ προειρημένοι νόμοι, ὁ Ἀττίλιος, ὁ Τίτιος, οὔτε περὶ ἀσφαλείας ὀφειλούσης ὑπὸ ἐπιτρόπων παρασχεθῆναι διελέγοντο, ὡς σῶα φυλάξουσι τὰ τῶν ἀνήβων πράγματα, οὔτε περὶ τοῦ χρῆναι συναθεῖσθαι τὸν ἐπίτροπον τὰ τοῦ νέου διοικεῖν πράγματα διηγόρευόν τι.

¶. Sed hoc iure.

¶ Τούτῳ οὖν χρώμεθα τῷ νόμῳ, ὥστε ἐν μὲν τῇ Ῥώμῃ, τὸν τῆς πόλεως ἔπαρχον, ἢ τὸν πραίτωρα κατὰ τὴν οἰκείαν ἰουρισδικτίονα διδόναι. ἀλλὰ τοῦτο δὲ εἶπον κατὰ τὴν οἰκείαν ἰουρισδικτίονα. ἐπειδή εἰσί τινες, οἷς ὁ ἔπαρχος, οὐ μὴν ὁ πραίτωρ δύναται χειροτονεῖν ἐπίτροπον. ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις, οἱ τῶν ἐπαρχιῶν ἄρχοντες, ἢ οἱ στρατηγοὶ κελεύσει τῶν ἀρχόντων, ἐν ᾧ τῶν ἀνήβων εἰσὶν εὐτελεῖς

tores erant dandi, locupletes essent: an honestam frugique vitam ducerent, an deniq; alienis bonis administrandis sufficerent. Post Consules autem, etiam Prætores ex cōstitutionibus eandē rem ad curam suam reuocauerunt. Nam prædictæ leges Attilia & Titia nihil neque de cautione à tutoribus exigenda, rem pupilli saluam fore, cauebant: neque de compellendis tutoribus ad tutelæ administrationem, cōstituebant. ¶ Hoc igitur iure vtimur, vt in vrbe quidem Roma, aut Præfectus vrbis, aut Prætor secūdum iurisdictionem suam tutores det, (ideo autē dixi secundùm iurisdictionē suam, quia sunt aliqui quibus Præfectus, non autem Prætor, decernere tutores possit.) in prouinciis verò Præsides Prouinciarum, aut magistratus iussu Præsidū, dum modo non amplæ ac magnæ sint impuberum facult

cultates, tutores creent. ¶ Verùm Imperator noster per constitutionésuam, huiuscemodi difficultates hominum resecans, disposuit: vt non expectato Præsidum iussu, si facultates pupilli vel adulti vsq; ad quingentos aureos valeant: defensores ciuitatum vnà cum eiusdem ciuitatis religiosissimo Episcopo, vocatis & aliis publicis personis, id est, magistratibus, vel Alexandriæ Iuridico: tutores aut curatores creent: legitima cautione secundùm ea, quæ eadem constitutione expressa sunt, præstanda: idq; eorum periculo, qui illam accipiunt, si contingat, vt hi qui eam cautionem præstiterunt, locupletes non sint. Porrò, vt in tutela sint impuberes, naturali iuri congruit, quoniam iustū est, vt is qui perfectæ ætatis non est, alterius cura regatur. Quum verò puberes facti fuerint pu-

ἐν περιουσίᾳ, τοὺς ἐπιτρόπους προεβάλλοντο. ¶ Ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς οἰκείᾳ διατάξει τὰς τοιουτρόπους τῶν ἀνθρώπων δυσκολίας ἐκτέμνων, προσέταξε τοὺς ἐκδίκους τῶν πόλεων, τὴν τῶν ἀρχόντων οὐκ ἀναμένοντας κέλευσιν, ἐν ᾧ ἡ τοῦ ἀνήβου, ἤγουν τοῦ ἀφήλικος ὑπόστασις, ἕως φ νομισμάτων ἐστὶν, ἅμα τῷ τῆς πόλεως εὐλαβεστάτῳ ἐπισκόπῳ, συνιόντων καὶ ἑτέρων δημοσιευόντων προσώπων, τουτέστι στρατηγῶν, ἢ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοῦ ἰουριδίκου, ἐπιτρόπους ἢ κουράτωρας χειροτονεῖν ἀσφαλείας ἐννόμου κατὰ τὴ αὐτῇ περιέχεται διατάξει παρεχομένης κινδύνῳ τῶν ταύτην κομιζομένων, εἰ συμβῇ τοὺς ταύτην τὴν ἀσφάλειαν δόντας ἀπορῆσαι. τὸ δὲ τοὺς ἀνήβους ἐπιτροπεύεσθαι τῷ φυσικῷ συνᾴδει νομίμῳ. δίκαιον γάρ ἐστιν τοὺς ἀτελῆ τὴν ἡλικίαν ἄγοντας, τῇ ἑτέρων ἰθυνείᾳ διοικήσεσθαι. ἐπειδὰν δὲ ἔφηβοι

θ. Nos autem.

βοι γένωνται οἱ ἄνηβοι, ἔξεστι κατὰ τῶν ἐπιτρόπων τὴν τουτέλας προσαπαίτησιν.

pilli, tutelæ iudicio cum tutoribus ad reddendam rationem agent.

DE AVTORITATE TVTORVM. Titulus XXI.

Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν τὸν ἐπίτροπον ἐπὶ διοικήσει τῶν τοῦ πουπίλλου δίδοσθαι πραγμάτων, ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι δεῖ τοῦτον αὐθεντεῖν, ἐν πᾶσι γινομένοις ὑπὸ τοῦ πουπίλλου, καὶ τὸ μὴ κατ' αὐθεντίαν τούτου πραχθὲν, οὐδὲ γεγενῆσθαι δοκεῖ. ἔστι δὲ ἵνα ἐφ' οἷς οὐκ ἀναγκαία ἡ τοῦ κηδεμόνος αὐθεντία. οἷον ὁ πούπιλλος ἐπηρώτησέ με, ὉΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΑΙΔΟΝΑΙ ΜΟΙ ΔΈΚΑ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ; πρὸς τὸ ἰσχύσαι τὴν ἐπερώτησιν, ἡ τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντία περιττή. εἰ δὲ αὐτὸς ὁ πούπιλλος ἐπερωτηθεὶς ὡμολόγησε, συνίστησι τὴν ἐπερώτησιν, ἡ τοῦ ἐπιτρόπου συναίνεσις. ἤρεσε γὰρ τὸν ἄνηβον κρείττονα μὲν τὴν οἰκείαν αἰ-

Qvoniam didicimus, tutorem administrandis pupilli bonis constitui: sciendum est, eum in omnibus, quæ à pupillo geruntur, auctorem esse debere: & si quid sine auctoritate illius factum fuerit, nihil factum esse videri. Sunt tamen in quibus non admodum tutoris auctoritate opus sit: veluti, stipulatus est à me pupillus, DECEM AVREOS MIHI DARE SPONDES? ad hoc vt valeat stipulatio, superuacua est tutoris auctoritas. Quòd si pupillus ipse stipulanti promittat, ad constituendã stipulationẽ consensus tutoris necessarius est. Placuit enim, pupillum meliorem condicion

ditionem suam facere posse, & facultates suas augere sine tutoris auctoritate: peiorem verò facere cōditionem: aut minuere facultates non posse, nisi in re agenda interueniat tutoris auctoritas. Vnde in his casibus, in quibus vltrò citróque actiones inter contrahentes nascuntur, vt in locatione, mandato, vel deposito (nam is qui deposuit, directam habet depositi actionem: qui verò aliquid in rem depositam impendit, cōtrariam) nisi interuenerit tutoris auctoritas, is quidem qui cum pupillis contrahit, obligabitur, sed ipsi inuicem, contrahenti non obligabuntur. ¶ Sed neque hereditatem adire, neque bonorum possessionem petere, neque fidei commissariam hereditatem suscipere aliter possunt, quàm tutore auctore, quāuis illis admodum lucrosa sint, nec

ρεστιν ἐξεῖναι αὐτῷ ποιεῖν, καὶ αὔξειν τὴν αὐτοῦ περιουσίαν sine tutoris auctoritate, ἤγουν ἄνευ τῆς τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντίας, ἐλαττοῦν δὲ οὐχ ἑτέρως, εἰ μὴ προσθῇ τῷ γινομένῳ ἡ τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντία. ὅθεν ἐπὶ τούτων τῶν θεμάτων, ἐφ' ὧν ἐξ ἑκατέρου μέρους τίκτονται ἀγωγαὶ τοῖς συναλλάττουσιν. οἷον ἐπὶ μισθώσεσι, μανδάτῳ, δεποσίτῳ. ὁ μὲν γὰρ παραθέμενος, ἔχει διρέκταν δεποσίταν. ὁ δὲ δαπανήσας περὶ τὸ δεπόσιτον, ἔχει κοντράριαν δεποσίταν. ἐὰν μὴ ὑπῇ, ἡ τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντία, ὁ μὲν συναλλάττων τοῖς πουπίλλοις, ἔνοχος αὐτοῖς γίνεται, αὐτοὶ δὲ τῷ συναλλάσσοντι οὐ γίνονται ὑπεύθυνοι. ¶ Οὐδὲ κληρονομίαν ἀδιτεῦσαι, οὔτε διακατοχὴν αἰτῆσαι, οὔτε φιδεϊκομμισσαρίαν κληρονομίαν καταδέξασθαι ἑτέρως δύνανται, εἰ μὴ αὐθεντίᾳ τοῦ ἐπιτρόπου. εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐπικερδὲς ὑπάρχει

θ. Neque tamen.

τὸ φιδεϊκόμμισσον, καὶ οὐδεμίαν ἔχει ζημίαν ἐν ἑαυτῷ.

§. Tutor. ¶ Ὁ δὲ ἐπίτροπος παρὼν, αὐθεντεῖν ὀφείλει, εἰ τοῦτο συμφέρειν εἶναι κρίνει τῷ ἀνήβῳ. μετὰ δὲ χρόνον παρὼν, ἢ ἀπὼν δι' ἐπιστολῆς, οὐκ ἰσχυρῶς αὐθεντεῖ. οἷον συνήλλαξα ἐγὼ πουπίλλῳ, δεῖ τὸν ἐπίτροπον παρόντα ἅμα τῷ γίνεσθαι τὸ συνάλλαγμα, λέγειν ὅτι αὐθεντῶ. εἰ δὲ ἐνδημεῖ τῇ πόλει, μετὰ δὲ μίαν τυχὸν ἡμέραν ἐλθὼν εἴπῃ, ὅτι αὐθεντῶ, ἢ καὶ ἀπολιμπανόμενος, δι' ἐπιστολῆς τοῦτο δηλώσει, ὅτι αὐθεντῶ, καθὼς εἴρηται, ἀνίσχυρος ἡ αὐθεντία.

§. Si inter. ¶ Ὁ ἄνηβος cum tutoris autoritate ὀφείλει δικάζεσθαι. ὅθεν ἐκεῖνο ἐζητήθη· ἐπιτροπεύων ἐγὼ πουπίλλου, εἶχον δίκην πρὸς αὐτὸν, ἢ ἐνάγων, ἢ ἐναγόμενος, εἰσιέναι τὴν δίκην οὐκ ἠδύνατο δίχα τῆς ἐμῆς αὐθεντίας. ἐγὼ in rem meam, τουτέστιν εἰς τὸ ἐμὸν πρᾶγμα αὐθεντεῖν ἐκωλυόμην, ἢ δὲ δί

vllum in se damnũ habeant. ¶Præsens autem tutor, auctor fieri debet, si id quod agitur, pupillo conducere existimat. Sin autem post tẽpus adsit, aut absens per epistolam id significet, nõ vtiliter auctorem se facit. veluti, contraxi ego cũ pupillo, necesse erat, vt ipso in contractu tutor præsens diceret, se auctorẽ fieri: si ergo cùm eo tempore domi in vrbe ageret, post diem forsitan vnum venerit ad me, & dixerit se auctorẽ fieri: aut etiam non venerit, sed per litteras significauerit se auctorem fieri: auctoritas hæc (vt dictum est) nihil proderit. ¶Iudiciũ quoque suscipere cũ tutoris auctoritate debet pupillus. Vnde illud quæsitum est: cùm ego tutelã pupilli gererem, litem cum eo habebam, reus aut actor. Pupillus sine auctoritate mea iudiciũ ingredi non poterat, & ego auctor in rem meã vetabar esse. Porrò

nec lis moram patiebatur. Hac in specie olim à Prætore tutor dabatur, qui dicebatur Prætorius, quòd à Prætore daretur. Verùm sublata veteri sollennitate, sublatus est & tutor Prætorius. Hodie igitur in locum eius, datur curator: quo constituto peragitur iudicium, eóque ad finem perducto, curator esse desinit. Et hoc in casu, eodem tempore & sub tutela est pupillus & in curatione. Nam aliis quidem in rebus, ego ei tutor sum. In sola verò lite, quam aduersus me habet, in curatione dati curatoris est.

καὶ ὑπέρθεσιν οὐκ ἐπεδέχετο. ἐπὶ δὲ τοιούτου σχήματος πάλαι ἐδίδοτο ὑπὸ τοῦ πραίτωρος ἐπίτροπος, ὃς καὶ ἐλέγετο πραιτώριος. ἐπειδὴ ἐπὶ τοῦ πραίτωρος ἐδίδοτο. ἀλλὰ τῆς παλαιᾶς ἀναιρεθείσης ἀκριβείας, συνανῃρέθη καὶ ὁ πραιτώριος ἐπίτροπος. σήμερον δὲ κουράτωρ εἰς τάξιν αὐτοῦ δίδοται. οὗ καθισταμένου, ἀνύεται τὸ δικαστήριον. καὶ τούτου περαιωθέντος, παύεται τοῦ εἶναι κουράτωρ. καὶ ἐν τούτῳ τῷ θέματι κατὰ ταυτὸν ὁ πούπιλλος, καὶ ἐπιτροπεύεται, καὶ κουρατωρεύεται. ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις, ἐγώ εἰμι αὐτοῦ ἐπίτροπος. ἐν δὲ τῇ πρὸς ἐμὲ δίκῃ μόνῃ κουρατωρεύεται ὑπὸ τοῦ δεδομένου κουράτωρος.

QVIBVS MODIS TVTELA finitur. Tit. XXII.

CVm dictũ sit, queadmodũ tutela constituatur, dicam⁹ quo modo ea & soluat.

ΕΙπόντες τὴν σύστασιν τῆς ἐπιτροπῆς, εἴπωμεν αὐτῆς καὶ τὴν διάλυσιν. τὸ γὰρ

τρόπῳ τινὶ συνιστάμενον τρόπῳ τινὶ διαλύεται. διαλύεται ἡ ἐπιτροπὴ τῇ ἥβῃ. τοῦτο μὲν τοῦ ἄρρενος, τοῦτο δὲ καὶ τῆς θηλείας. τὴν δὲ ἥβην οἱ παλαιοὶ, οὐ μόνον ἐκ τῶν ἐνιαυτῶν, τουτέστιν ἐκ τοῦ ὑπερβεβηκέναι τὸ ιδʹ ἔτος, ἔκρινον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ σώματος. ὥστε οὖν εἴτε τὸ σχῆμα ἐπιγέγονε πρὸ τοῦ ιδʹ ἐνιαυτοῦ, εἴτε τις ὑπερέβη τὸν ιδʹ ἐνιαυτὸν, μὴ παρόντος τοῦ σχήματος, οὐκ ἐνομίζετο ἔφηβος, ἀλλ' ἡνίκα τὰ δύο συνέδραμε. σήμερον δὲ ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς, ἀνάξιον τῆς τῶν οἰκείων χρόνων σωφροσύνης κρίνας, ἐκέλευσεν ὅπερ ἦν τὸ παλαιὸν ἐπὶ θηλειῶν. ἐπεκείνων γὰρ ὁ χρόνος μόνος ἐζητεῖτο, τὸ ὑπερβεβηκέναι τὸν δωδέκατον ἐνιαυτόν. σχῆμα γὰρ ἐπὶ αὐτῶν πολυπραγμονεῖσθαι ἀπρεπὲς ἐνομίσθη· ἐνόμισεν οὖν ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς αἰσχυντὸν εἶναι τὸ σχῆμα τοῦ σώματος ὁ-

Quod enim aliquo modo constitutum est, hoc & aliquo modo soluitur. Soluitur tutela per pubertatem tum masculi, tum feminæ. Pubertatem autem veteres, non solùm ex annis, hoc est, ex eo quòd quis decimum quartum annum egressus esset, æstimabãt, sed etiam ex habitu corporis. Itaq; siue quis eo habitu corporis fuisset ante decimũ quartũ annum, siue maior fuisset quattuordecĩ annis, nec habit' adfuisset, inter puberes non numerabatur, sed tunc demũ cùm vtraq; concurrebãt. Hodie autẽ imperator noster sanctissimus, indignũ id esse castitate suorũ temporum iudicãs, voluit id quod veteres in feminis seruabãt: (nã solùm in his spectabãt tẽpus, an scilicet maiores essent anno duodecimo, quippe q habitũ curiosius quærere existimarunt indecorũ esse:) putauit igitur Imperator noster, & in marib' impudicũ esse corporis habitum

tum inspicere: atq; ideo quod in feminis veteres seruabãt, id & in maribus valere voluit. Eaq; de re, & cõstitutionem edidit: in qua statuit, vt pubertas in maribus post completum annũ decimũquartum inciperet, & quæ de feminis erãt prodita, in suo statu reliquit, vt ab anno duodecimo impleto, puberes esse intellegerentur. ¶Præter modũ iam dictũ soluitur & tutela, si impuberes aut in captiuitatẽ venerint, aut in adrogationẽ sese dederint, vel si etiã deportati fuerint. Nam aliquãdo hi qui proximi sunt pubertati, tale aliquid admittunt, ob quod in pœnam hanc incidant: aut adeò ingrati sunt aduersus patronos suos: vt in seruitutẽ redigantur: aut nõnumquam etiam in hostium manus veniunt. Tutelã igitur soluit ac perimit, & minima, & media, & maxima capitis deminutio. ¶Sed & si quis impuberi tutor testamẽto datus fue-

ρεσθαι τῶν ἀρρένων· τετύπωκεν τοῦτο κρατεῖν, ὅπερ ἐκράτει καὶ ἐπὶ τῶν θηλειῶν. ὅθεν τέθεικε διάταξιν, ἐν ᾗ διηγόρευσε, τὴν ἥβην ἐπὶ τῶν ἀρρένων ἄρχεσθαι μετὰ τὸ πέρας τοῦ ιδ ἐνιαυτοῦ. τὸ δὲ ἐπὶ τῶν θηλειῶν, εἴασεν ἐπὶ σχήματος, ὥστε μετὰ τὸν ιβ πληρούμενον ἐνιαυτὸν, ἐφήβους εἶναι ταύτας νομίζεσθαι. ¶ Πρὸς τῷ εἰρημένῳ τρόπῳ ἡ ἐπιτροπὴ διαλύεται, ἐὰν ἀνήβοι ληφθῶσιν εἰς αἰχμαλωσίαν, εἰ εἰς ἀδρογατίονα, ἢ γένωνται δεπορτάτοι, ἤτοι περιωρισμένοι. ἔσθ' ὅτε γὰρ πρόξιμοι ὄντες πουβερτάτι, ἥμαρτόν τι, καὶ ταύτην ἐδέξαντο τὴν τιμωρίαν. ἢ ἐὰν καταδουλωθῶσιν, ἀχάριστοι τυχὸν ὀφθέντες περὶ τοὺς οἰκείους πάτρωνας, ἢ ληφθέντες ὑπὸ τῶν πολεμίων. ὥστε οὖν ἀναιρεῖ τὴν ἐπιτροπὴν, ἡ ἐλαχίστη, καὶ μέση, καὶ ἡ μεγίστη κάπιτις δεμινουτζίων. ¶ Εἰ δὲ καί τις δοθῇ ἐπίτροπος ἐν διαθήκῃ τῷ ἀνή-

θ. Item finitur.

θ. Sed & si.

βω μετὰ φανερᾶς αἱρέσεως, οἷον ΕΣΤΩ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ, ΕΩΣ ΟΥ Η ΝΑΥΣ ΕΛΘΗ ΑΠΟ ΑΣΙΑΣ, τῆς αἱρέσεως ἐκβάσης διαλύεται ἡ ἐπιτροπή.

§. Simili modo.

¶ Οἶδε καὶ ἡ τοῦ ἐπιτρόπου τελευτὴ, ἢ τοῦ ἐπιτροπευομένου, διαλύειν τὴν ἐπιτροπήν.

§. Sed & capitis.

¶ Εἰ δὲ καὶ ὑποστῇ ὁ ἐπίτροπος μεγάλην κάπιτις διμινουτζίονα, δι' ἧς ἀποβάλλει τὴν ἐλευθερίαν, ἢ τὴν μέσην δι' ἧς ἀποτίθεται τὴν πολιτείαν, πᾶσα διαλύεται ἡ ἐπιτροπή. τῇ δὲ ἐλαχίστῃ κάπιτις διμινουτζίονι τοῦ ἐπιτρόπου, οἷον ἐὰν ἑαυτὸν εἰς ἀδρογατίονα παράσχῃ, ἡ λεγίτιμα μόνη φθείρεται ἐπιτροπή. αἱ δὲ λοιπαὶ, οἷον τεσταμενταρίαι, καὶ αἱ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων δεδομέναι, μένουσιν ἐπὶ σχήματος. ἡ γὰρ τοῦ πουπίλλου κάπιτις διμινουτζίων, εἰ καὶ ἐλαχίστη ὑπάρχει, πάσας ἀναιρεῖ τὰς ἐπιτροπάς· γίνεται γὰρ ὑπεξούσιος ὁ αὐτεξούσιος. ὑπεξουσίων δὲ ἀλλότριον ἐπιτροπούς

rit ad certam condicionem, veluti TVTOR ESTO, DONEC NAVIS EX ASIA VENERIT: post condicionis euentum, soluitur tutela. ¶ Tutoris quoque morte, vel eius qui in tutela est, tutela finiri solet. ¶ Sed & si maximam capitis deminutionem tutor passus fuerit, per quam libertatem amisit: aut mediam, per quam ciuitatẽ exuit, omnis finitur tutela. Minima autem capitis deminutione tutoris, veluti si seipsum in adrogationem dederit, sola legitima tutela perit. Cæteræ verò, hoc est testamentariæ, & quæ à magistratibus dantur, in statu suo permanent. Nam capitis deminutio pupilli, etiam si sit minima, omnes tutelas tollit: quoniam alieno iuri subiicitur pupillus. porrò Tutorem habere, aliena res est ab his, qui aliena in potestate sunt.

sunt. ¶ Datus est aliquis testamento tutor vsque ad duos annos. Biennio finito, tutelam deponit. ¶ Desinit autem & tutor esse is, qui vt suspectus à tutela remouetur, quoniam fortè malè administrabat res pupilli. Sed & is qui iusta ex causa se excusat, (quænam verò sint iustæ causæ infrà discemus) tutor haud dubiè esse desinit.

σῃ. ¶ Ἐδόθη τις ἐπίτροπος ἐν διαθήκῃ, μέχρι β ἐνιαυτῶν, τῆς διετίας παραδραμούσης, παύεται τοῦ εἶναι ἐπίτροπος. ¶ Παύει τὴν ἐπίτροπον, καὶ τὸ ὡς σούσπεκτον αὐτὸν ἐκβληθῆναι τῆς ἐπιτροπῆς, τυχὸν γὰρ κακῶς διῴκει τὰ τοῦ ὀρφανοῦ πράγματα. εἰ δὲ καὶ χρήσεται ἐξκουσατίονι, τουτέστι παραιτήσεται ἐξ εὐλόγου αἰτίας, μαθησόμεθα δὲ καὶ τὰς εὐλόγους αἰτίας προϊόντες, καὶ οὕτως παυθήσεται τοῦ εἶναι ἐπίτροπος.

§. Præterea.

§. Desinũt.

DE CVRATORIBVS. Tit. XXIII

Diximus eorũ, qui sui iuris essent, alios in tutela esse, alios in curatione, plærosque neutro iure teneri. Quum igitur de tutoribus dictum sit, & quot sint tutelæ. (Sunt autem hæ, Testamẽtaria, Agnatorũ siue legitima, Patronorũ sub qua continetur & tutela parẽtum manumittenti

Εἰρήκαμεν ὅτι τῶν αὐτεξουσίων, οἱ μὲν ἐπιτροπεύονται, οἱ δὲ κουρατωρεύονται, οἱ δὲ οὐδετέρῳ τούτων ὑπόκεινται, εἰπόντες περὶ τῶν ἐπιτρόπων, καὶ πόσαι εἰσὶν ἐπιτροπαί. εἰσὶ δὲ αὗται, τεσταμενταρία, ἀδνατική, ἤγουν λεγίτιμα, πατρωνική. ταύτῃ δὲ περιέχεται καὶ ἡ τῶν ἐλευθερωσάντων πατέρων

ἐπιτροπή, φιδουκιαρία, καὶ ἡ Ἀτιλιανή, ἤτοι Ἰουλιοτιτιανή, ἧς ἐν τάξει ἑτέραν νῦν ἐπενόησεν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεύς. εἰπόντες δὲ καὶ πόσοις διαλύεται τρόποις, νῦν εἴπωμεν καὶ περὶ τοῦ κουράτωρος. οἱ ἄρρενες, ἔτι δὲ καὶ αἱ θήλειαι ἔφηβοι γεγονότες, κουρατωρεύονται μέχρις οὗ τὸν κε' ἐνιαυτὸν ὑπερβῶσιν. εἰ καὶ μάλιστα εἰσὶν ἔφηβοι, ἀλλ' οὖν ἔτι τοιαύτην ἄγουσιν ἡλικίαν, ὥστε μὴ δύνασθαι τὴν οἰκείαν διαφυλάττειν περιουσίαν. δίδονται δὲ κουράτωρες ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀρχόντων, ἀφ' ὧν καὶ ἐπίτροποι. κουράτωρ οὐ δίδοται μὲν ἰσχυρῶς ἐν διαθήκῃ, δοθεὶς δὲ ψήφῳ τοῦ πραίτωρος ἢ τοῦ ἄρχοντος κομφιρμάτεύεται. ὁ νέος ἄκων, οὐ λαμβάνει κουράτωρα. εἰ μὴ ἄρα ἐπὶ αἰτίᾳ ῥητῇ. ἐπειδὴ κουράτωρ καὶ ἐπὶ φανερᾷ δίκῃ δίδοσθαι δύναται, ὡς προλαβόντες εἰρήκαμεν. ὥστε οὖν πολλαί εἰσι διαφοραὶ τῶν ἐπιτρόπων καὶ

tertium, Fiduciaria, & Attiliana, siue Iulia Titiana, in cuius locum aliam Imperator noster sanctissimus adinuenit:) cúmque etiam dictum sit, quot modis ea finiatur: nunc dicamus & de curatione. Masculi igitur, adhæc & feminæ, cùm puberes facti sunt, curatores accipiunt, donec vicesimum quintum annum egresi fuerint. Quamuis enim puberes sint, adhuc tamen eius ætatis sunt, vt suas facultates tueri non possint. Dantur autem curatores ab iisdem magistratibus, à quibus & tutores. Sed curator testamento vtiliter non datur, verùm datus, decreto Prætoris vel Præsidis confirmatur, item adulescens inuitus curatorem non accipit, nisi forte in certam litem. Nam curator & ad certam causam dari potest, vt suprà diximus. Multæ itaque sunt inter tutores & curatores differ

differentiæ. Nam tutor solis impuberibus datur: curator sæpe puberibus, interdum verò & impuberibus. Tutor rectè datur testamento, sed curator inutiliter. Inuitus nemo curatorem accipit, in tutela sunt & nolentes. Tutor ad certam causam dari non potest, curator autem maximè potest. ¶ Præter adultos, & furiosi in curatione sunt: necnon & prodigi, etiam si maiores sint viginti quinque annis. Sunt autem in agnatorum curatione, quemadmodum lege duodecim Tabularum cautum est. Ac Romæ quidem Præfectus vrbis aut Prætor, in prouinciis verò Præsides furiosis & prodigis ex inquisitione dant curatores, cùm aut nullus extat agnatus, aut is, qui extat, inutilis est administrationi. Porrò in curatione sunt & mente capti, & surdi ac mu-

κουρατώρων. ὁ μὲν γὰρ ἐπίτροπος, ἀνήβων μόνον ἐστὶν ἐπίτροπος· ὁ δὲ κουράτωρ, ἐφήβων, ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἀνήβων. ὁ ἐπίτροπος ἐν διαθήκῃ καλῶς δίδοται. ἀνισχύρως δὲ ὁ κουράτωρ. ἄκων οὐδεὶς κουρατωρεύεται, ἐπιτροπεύεται δέ τις καὶ μὴ βουλόμενος. ἐπίτροπος ἐπὶ φανερᾷ δίκῃ δοθῆναι οὐ δύναται, κουράτωρ δὲ καὶ πάνυ. ¶ Κουρατωρεύονται πρὸς τοῖς ἀφήλιξι, μαινόμενοι. ἔτι δὲ καὶ ἄσωτοι, εἰ καὶ μείζονες εἰσὶν τῶν κε ἐνιαυτῶν. κουρατωρεύονται δὲ ὑπὸ τῶν ἀγνάτων, τοῦ δωδεκαδέλτου νόμου τοῦτο κελεύσαντος. ἀλλ' ἐν τῇ Ῥώμῃ ὁ τῆς πόλεως ἔπαρχος, ἢ ὁ πραίτωρ, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις οἱ ἄρχοντες διδόασι τοῖς μαινομένοις καὶ ἀσώτοις, ex inquisitione, ἤτοι ἐξ συζητήσεως, κουράτωρας. ἡνίκα μὴ ὕπεστι ἀγνάτος, ἢ ὑπὼν, ἀνεπιτήδειός ἐστι πρὸς διοίκησιν. κουρατωρεύονται καὶ ἀνόητοι, καὶ κωφοὶ,

θ. Furiosi.

καὶ ἄλαλοι, καὶ νόσῳ κατεχόμενοι διηνεκεῖ, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς τῶν οἰκείων φροντίζειν πραγμάτων.

5. Interdū. ¶ Ἔσθ' ὅτε καὶ πουπίλλοι κουρατωρεύονται. οἷον ἐὰν ὁ λεγίτιμος ἐπίτροπος οὐκ ἔστιν ἀξιόπιστος. διὰ τοῦτο γὰρ ἕτερος ἐπίτροπος οὐ δίδοται, ἀλλὰ κουράτωρ, ἐπειδὴ κανών ἐστιν ὁ λέγων, tutorem habenti tutor dari non potest, ἤτοι τῷ ἐπίτροπον ἔχοντι, ἐπίτροπος δοθῆναι οὐ δύναται. εἰ δὲ ὁ τεσταμεντάριος ἐπίτροπος, ἢ ὁ ὑπὸ ἀρχόντων δοθείς, ἀναρμόδιός ἐστι πρὸς διοίκησιν, οὐ μέν τοι κακούργως διαγίνεται περὶ τὰ τοῦ ὀρφανοῦ πράγματα, εἴωθε κουράτωρ αὐτῷ συζεύγνυσθαι, εἰς τόπον τῶν προσκαίρως ἐξκουσατευόντων ἑαυτοὺς τῆς ἐπιτροπῆς, κουράτωρες εἰώθασι δίδοσθαι, ὅπερ μαθησόμεθα προϊόντες.

6. Quod si tutor. ¶ Ἐὰν ὁ ἐπίτροπος νοσῇ, ἢ ὑπὸ ἑτέρας ἀνάγκης ἐμποδίζηται τὰ τοῦ πουπίλλου διοικεῖν

ti, & qui perpetuo morbo laborant, propterea quòd ipsi rerum suarum curam gerere non posśint. ¶Interdum autem & pupilli curatores accipiunt, veluti si legitimus tutor non sit idoneus. Nam ideo ei non alius tutor, sed curator datur, quia regula est, qua dicimus: Tutorem habenti, tutorem dari non posse. Sed & si tutor testamentarius, vel quem Prætor aut Præses dederit, inidoneus est ad administrationem, dum tamen malignè aut fraudulenter in rebus pupilli non versetur, curator ei adiungi solet. In locum quoque eorum, qui se ad tempus à tutela excusant, curatores dari consueuerunt: de quo & infrà latius. ¶ Si Tutor aduersa valetudine laboret, aut alia qua necesśitate impediatur, quo minus pupilli negotia gerat: veluti si suis

suis litibus distentus sit, & pupillus aut absit, aut infans sit, potest tutor suo periculo actorem constituere apud Prætorem aut Præsidem Prouinciæ. Qui ideo actor vocatur, quia per acta constituitur. Quòd si pupillus adsit, & loqui possit, is ab eo cum tutoris auctoritate constitui potest.

πράγματα, οἷον οἰκείαις συνεχόμενος δίκαις, καὶ ὁ πούπιλλος, ἢ ἄπεστιν, ἢ παρὼν ἴμφανς ἐστὶν, ἤτοι νήπιος, δύναται ὁ ἐπίτροπος, οἰκείῳ κινδύνῳ ἄκτορα προβάλλεσθαι παρὰ τῷ πραίτωρι, ἢ παρὰ τῷ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντι. ὃς ἄκτωρ διὰ τοῦτο προσαγορεύεται), quia per acta constituitur, ἐπειδὴ διὰ τῆς πράξεως τῶν ὑπομνημάτων χειροτονεῖται. εἰ δὲ παρὼν ὁ πούπιλλος καὶ ἠδύναται φθέγγεσθαι, cum tutoris auctoritate ἐχειροτονεῖτο.

DE SATISDATIONE TVTORVM vel curatorum. Tit. XXIIII.

QVandoquidē de curatoribus diximus, quomodo aut cōstituātur, aut esse desināt: & quòd alii vsq; ad vicesimum quintū annū in curatione sint: alii verò qui certo morbi ac vitii genere tenētur, donec eius mali liberationē cōsecuti fuerint: nūc genera-

ΕἸπόντες τῶν κουρατώρων τὴν σύστασιν καὶ τὴν διάλυσιν, καὶ ὅτι οἱ μὲν μέχρι τοῦ κε΄ ἐνιαυτοῦ κουρατωρεύονται· οἱ δὲ διὰ πάθος, μέχρι τῆς τοῦ πάθους ἀπαλλαγῆς· νῦν εἴπωμεν γενικόν τινα λόγον ἐπὶ πάντων τῶν κηδεμόνων ἐ-

πεχ

πεπιστευμένον. πᾶς ἐπίτροπος, καὶ πᾶς κουράτωρ, ἀσφάλειαν ὀφείλει ποιεῖσθαι μετὰ δόσεως ἐγγυητῶν, ἐν ᾗ συνομολογεῖ, σῶα καὶ ἀκέραια φυλαχθήσεσθαι τὰ τῶν κηδεμονευομένων πράγματα. αὕτη γὰρ μεγίστη τοῦ πραίτωρος φροντίς. ὑπεξεῖλε δὲ ἐπὶ τῶν ἐπιτρόπων τὸν τεσταμεντάριον· οὗτος γὰρ ἐγγύαις οὐ βαρύνεται. πιστὸν γὰρ αὐτὸν καὶ ἐπιμελέστατον ἔσεσθαι περὶ τὴν διοίκησιν, ἡ τοῦ τεστάτωρος ἡμῖν παραδέδωκε μαρτυρία. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ex inquiſitione, ἤτοι ἐκ ζητήσεως, ἐπίτροποι, ἢ κουράτωρες, ἐγγύας οὐκ ἀπαιτοῦνται. ἀξιοπίστους γὰρ αὐτοὺς εἶναι, ἡ τῶν ἀρχόντων παρέστησεν ἐξέτασις. εἴωθε γὰρ ταῦτα ἐπιζητεῖν· εἰ σώφρων τὸν βίον, εἰ εὔπορός ἐστιν, ἢ ἔχει ἐνέχυρα βίου, τουτέστι παῖδας. ὁ γὰρ παῖδας ἔχων, οἶδεν ὅπως δεῖ προσφέρεσθαι τοῖς ὀρφανοῖς, οἷς ἐν τάξει δίδοται πατρός. καὶ εἰ στοργὴν ἔχει περὶ τὴν

lem aliquē ſermonē inſtituam⁹, q ad oēs quicūque res alioꝝ adminiſtrāt, ſeſe extēdat. Oīs igitur tutor, oīsq; curator, cautionem præſtare datis fideiuſſoribus debet, ꝑ quā repromittat, ſaluas & integras res eorū, qui in tutela ipſius vel curatione ſunt, fore. Hæc enim maxima Pretoris cura eſt. Ex tutorib⁹ tamē excipe teſtamentariū: quoniā hic onere ſatiſdandi nō grauatur. Fidū enim ac diligētē eū futurū in adminiſtrādo, ipſo teſtatoris teſtimonio ſatis ꝓbatū eſt. Non diſsimiliter, & tutores curatoresque ex inquiſitione dati, ſatiſdare nō cogūtur. Idoneos namq; eos eſſe, vel ipſa magiſtratuū inquiſitio argumēto eſt. Quoniā hæc & talia inquiri ſolēt: an vir ſit bonę frugi, an locuples, an vitę pignora habeat, id eſt, liberos. Nā q liberos habet, nouit quēadmodū erga pupillos affect⁹ eſſe debeat, quib⁹ in locū patris dat⁹ eſt. deniq; an terrā diligat, in

gat, in qua natus eſt, hoc eſt patriã. ¶Interdum tamen & hi debent ſatiſdare. Nã ſi duo vel plures teſtaméto aut ex inquiſitione dati fuerint tutores aut curatores: atque vnus eorũ quo magis pupillo vel adulto de indemnitate cautũ ſit, ſatiſdationẽ offerat: is contutori vel cõcuratori præfertur, & ſolus adminiſtrabit, quoniam certior eſt adoleſcẽti ſatiſdatio, quàm defuncti teſtimoniũ, qui falli ſicut & magiſtratus in inquirendo potuit. Quapropter ei ſoli creditur adminiſtratio. Poteſt tamen & alter hac in re cõtradicere, & ſatiſdationem offerendo, adminiſtrationem in ſe transferre. Itaque ſi multi ſint tutores teſtamentarii vel curatores, non poteſt vnus aliquis exurgere, ac dicere contutori, vel concuratori, Satiſda, & tibi omnem habe adminiſtrationem. Verùm ſi quis id velit agere,

ἐνεγκαμένην, ἤγουν περὶ τὴν πατρίδα. ¶Ἔστι δὲ ὅτε καὶ αὐτοὶ παρέχουσιν ἐγγύας. εἰ γὰρ συμβῇ δύο, εἰ καὶ πλείονας δοθῆναι τεσταμενταρίους, ἢ ex inquiſitione ἐπιτρόπους, ἢ κουράτωρας· εἷς δὲ τούτων βουλόμενος τὸ ἀζήμιον φυλαχθῆναι τῷ νέῳ δίδωσιν ἐγγύας, προτιμᾶται τοῦ συνεπιτρόπου, ἢ συγκουράτωρος, καὶ μόνος καταπιστεύεται. ἀσφαλεστέρα γὰρ τῷ νέῳ τῶν ἐγγυῶν ἡ δόσις παρὰ τοῦ τελευτήσαντος μαρτυρίας, ὃν εἰκὸς ἦν πλανηθῆναι ὥσπερ καὶ τὸν ἄρχοντα ἐν τῇ ζητήσει. διό, μόνῳ αὐτῷ καταπιστευθήσεται ἡ διοίκησις. δύναται δὲ τούτου γενομένου ὁ ἕτερος αὐθισταμένως καὶ παρέχειν ἐγγύας, καὶ εἰς ἑαυτὸν μεταθεῖναι τὸν ἐγχειρισμόν. ὥστε οὖν πολλῶν ὄντων τεσταμενταρίων, οὐ δύναταί τις αὐθιστάμενος λέγειν τῷ συνεπιτρόπῳ, ἢ συγκουράτωρι, δὸς ἐγγύας, καὶ ἔχε τὴν διοίκησιν. ἀλλ' εἰ βούλεταί τις παρ

θ. Sed ſi ex teſtaméto.

παρασκευάσῃ τὸν σὺν αὐτῷ κηδεμονεύοντα παρασχεῖν ἐγγύας, αὐτὸς πρότερον ἐγγύας προτεινέτω, ἵνα ἐκ ζήλου καὶ παρακλήσεως ὁ ἕτερος παράσχῃ ἐγγύας. προσφέρων γὰρ ἐγὼ τὴν ἱκανοδοσίαν, ἐπιλογὴν δίδωμι τῷ συνεπιτρόπῳ, πότερον βούλεται λαβεῖν ἀσφάλειαν παρ' ἐμοῦ καὶ παραχωρῆσαί μοι τῆς διοικήσεως, ἢ δοῦναι καὶ λαβεῖν τὴν διοίκησιν. εἰ δὲ μηδεὶς τῶν τεσταμενταρίων, ἢ τῶν ex inquisitione ἐγγύας προσφέρει, εἰ μὲν ὁ τελευτήσας ῥητῷ τινὶ προσώπῳ τὴν διοίκησιν ἐπέτρεψεν, ἐκεῖνος διοικείτω μόνος. εἰ δὲ περὶ μηδενὸς τοῦτο ἐσαφήνισεν ὁ τεστάτωρ, ἐκεῖνος διοικείτω, ὃν τὸ μεῖζον μέρος ἐπιλέξοιτο τῶν συνεπιτρόπων. τοῦτο γὰρ καὶ τῷ ἐδίκτῳ, ἤγουν νομοθετήματι περιέχεται τοῦ πραίτωρος. εἰ δὲ διχονοοῦσι μεταξὺ ἀλλήλων οἱ ἐπίτροποι, περὶ τὴν τοῦ ὀφείλοντος διοικεῖν ἐπιλογὴν, καὶ οἱ μὲν τόνδε, οἱ δὲ τόνδε ἐπιλέ-

vt cōtutor aut concurator suus satisdationem præstet: prior ipse satis offerat, vt deinde per æmulationem, atq; ea re commotus alter, ad satisdandum veniat. Quoniā cùm satisdationem offero, electionem do contutori, satisne velit à me accipere, & administratione mihi cedere, an potius ipse satisdare mihi, & administrationē sibi habere. Quòd si nemo eorum, qui testamēto aut ex inquisitione dati sunt, satis offerat: tunc si quidem defunctus certæ alicui personę administrationem commisit, is solus gerere debet. Sin autem de nemine id testator expresit, is gerere debet, quem maior pars contutorum elegerit. Nam id ita & edicto Prætoris cauetur. Quòd si tutores inter se de eligendo eo, qui gerere debet, dissentiunt, & alii hunc, alii illum eligunt:

(nam

nam fieri poteſt, vt tam amplæ non ſint pupilli facultates, quin vnus ſufficiat adminiſtratiōi:) tūc Prętor eligat, quem velit, & ei adminiſtrationē cōmittat. Idemq; omnino dicimus & in pluribus ex inquiſitione datis. nā & ī his, à maiore parte eligi debet, q rē pupilli gerere poſsit. ¶ Porrò autē pupillus, cùm pubes factus fuerit, vel adultus, cùm ad perfectam & iuſtam ætatē venerit, non ſolū tutores aut curatores ex rerū ſuarū adminiſtratione obligatos habebit, ſed etiam eos, qui ſatiſdationē ab illis acceperint: habetq; aduerſus eos actionem in factum, pro indēnitate ſua: quæ dicitur ſubſidiaria, q ultimum eis auxilium præbeat. Cùm enim neq; à tutoribus, vel curatoribus, neque à fideiuſſoribus eorū res pupilli indemnis ſeruari poteſt, tunc hi qui ſatiſdationē ab his acceperunt, actione in factum tenen-

γοῦν)· (εἰκὸς γὰρ πολλῆς οὔσης τῆς πουπιλλαρίας οὐσίας, μὴ ἀρκεῖν ἕνα πρὸς διοίκησιν·) τηνικαῦτα ὁ πραίτωρ ἐπιλεγέσθω ὃν βούλεται, καὶ αὐτῷ τὴν διοίκησιν ἐπιτρεπέτω. τὸ αὐτὸ φαμὲν διὰ πάντων, καὶ περὶ πολλῶν δοθέντων ex inquiſitione. δεῖ γὰρ καὶ ἐπὶ αὐτῶν, τὸ μεῖζον μέρος ἐπιλέγεσθαι τὸν ὀφείλοντα διοικεῖν. ¶ Ἡνίκα δὲ ὁ νέος, ἤγουν ὁ ἀφῆλιξ γένηται ὁ μὲν τέλειος, οὐ μόνον τοὺς ἐπιτρόπους, ἢ τοὺς κουράτωρας προφάσει τῆς διοικήσεως ἕξει ὑπευθύνους, ἀλλὰ κἀκείνους, οἱ παρὰ τῶν κηδεμόνων λαμβάνουσι τὴν ἱκανοδοσίαν. ἔχει δὲ καὶ τούτων in factum, ἢ τὸ ἀζήμιον ἢ τῆς ὠνόμασται ſubſidiaria ἐχούσαν τὴν βοήθειαν αὐτοῖς παρέχουσα. ἡνίκα γὰρ, μηδὲ οἱ κηδεμόνες, μηδὲ οἱ τούτων ἐγγυηταὶ τὸ ἀζήμιον περιποιῶσι τῷ νέῳ, τηνικαῦτα οἱ τὴν ἀσφάλειαν παρὰ τούτων λαβόντες καταχεθήσονται τῇ in fact

¶ Sciendū.

factum: ἢ ὡς ἐκ τῆς γινομένης ἐκλήθη subsidiaria. δίδοται δὲ ἡνίκα, ἢ παντελῶς μὴ λάβωσιν ἐγγύας οἱ εἰωθότες ταύτας λαμβάνειν, ἢ λάβωσι μὲν, ἐγγυητὰς δὲ δέξωνται ἀπόρους. αὕτη δὲ καὶ κατὰ κληρονόμων δίδοται, ὥσπερ εἴρηται, ταῖς τῶν σοφῶν ἀποκρίσεσι, καὶ ταῖς βασιλικαῖς διατάξεσι. κἀκεῖνο δὲ περιέχεται, ὅτιπερ οἱ χειροτονηθέντες ἐπίτροποι ἢ κουράτωρες, εἰ μὴ θελήσουσιν ἱκανοδοσίαν προφάσει τῆς ἰδίας παρασχεῖν διοικήσεως, captis pignoribus, ἤγουν ἀπαιτήσει ἐνεχύρων εἰς τοῦτο συνελαθήσονται, τουτέστι κελεύσει τοῦ ἄρχοντος ληφθήσεται ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν, ἐν τάξει

6. Neque. ἐνεχύρου πράγματα. ¶ Οὔτε δὲ ὁ Ῥώμης, οὔτε δὲ ὁ τῆς πόλεως ἔπαρχος, οὔτε ὁ πραίτωρ, οὔτε ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων, ὑπεύθυνοι γίνονται τῇ σουβσιδιαρίᾳ. ἀλλ' οὗτοι μόνοι, οἷς ἐστὶ συνήθες τὰς τοιαύτας λαμβάνειν ἐγγύας. οἷον οἱ

tur: quæ ex ea re vocata est subsidiaria. Datur autem ea cùm aut omnino non curarunt satisdandum hi qui curare id solent: aut cùm curarunt quidem, sed non idoneè passi sunt caueri: & non locupletes fideiussores acceperunt. Sed & in heredes datur, quemadmodum & responsis prudentum & Principum rescriptis cauetur. Quibus & illud exprimitur, vt si tutores vel curatores creati satisdare ob administrationem suam nolint, captis pignoribus, ad id cogantur, hoc est, iussu magistratus ex bonis eorum aliquid capietur, quod loco pignoris sit. ¶ Porrò neq; Præfectus vrbis, neque Prætor, neque Præses prouinciæ actione subsidiaria tenebuntur: sed hi tantùm, qui huiusmodi satisdationes accipere solent, vt magistratus,

tus, & defensores ciuitatum. | στρατηγοὶ, οἱ ἔκδικοι τῶν πόλεων.

DE EXCVSATIONIBVS TVTOrum vel curatotum. Tit. XXV.

Neque id tantum, quod modo diximus, inter tutores & curatores commune est, vt satisdare cogantur, sed etiam illud, quòd cùm ad tutelam vel curationem vocantur, excusatione vti possint. Nam cùm lex non nesciret, graues admodum & molestas esse earum curas ac sollicitudines, excusationes quasdam variis ex causis commenta est, quarum vna qui vsus fuisset, onus tutelæ aut curationis euaderet. Plærumq; autem propter liberos excusare nos possumus, siue in potestate sint, siue emancipati. Si enim tres liberos Romæ superstites quis habeat vel ĩ Italia quatuor, vel quinq; in pro-

Οὐ μόνον δὲ ἡ προλαβοῦσά ἐστιν ἐπιτρόπων, καὶ κουρατώρων κοινωνία, ὅτι ἕκαστος αὐτῶν ἐγγύαις βαρύνεται. ἀλλὰ γὰρ καὶ ἑτέρα, ὅτι ἕκαστος αὐτῶν ἐξκουσατζιόνι καλούμενος ἐπὶ τὴν κηδεμονίαν κεχρῆσθαι δύναται. εἰδὼς γὰρ ὁ νόμος φορτικὸν εἶναι καὶ βαρὺ τὸ τῆς κηδεμονίας φρόντισμα, παραιτήσεις ἤτοι ἐξκουσατζιόνας ἐκ διαφόρων ἐπενόησεν αἰτιῶν, ὧν εἴ τις χρήσεται μιᾷ, διαφεύγει τὸ τῆς κηδεμονίας ἄχθος. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ, διὰ τοὺς παῖδας ἐξκουσατεύειν ἑαυτοὺς δυνάμεθα, εἴτε ὑπεξούσιοι εἶεν ἢ ἐμαγκίπατοι. εἰ γάρ τις ἔχει τρεῖς παῖδας περιόντας ἐν Ῥώμῃ, ἢ τέσσαρας ἐν ἰταλίᾳ, ἢ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ε ἀ-

κωλύτως ἑαυτὸν ἐξκουσαι δύναται ἐπιτροπῆς τε καὶ κουρατίονος πρὸς μίμησιν τῶν λοιπῶν λειτουργημάτων. καὶ γὰρ τὴν ἐπιτροπὴν, καὶ κουρατίονα, τοῖς δημοσίοις συναριθμεῖσθαι λειτουργήμασιν ὡμολόγηται. θετοὶ παῖδες οὐκ ὠφελοῦσιν εἰς ἐξκουσατζίονα, ἀλλὰ φυσικοὶ καθὰ εἴρηται, εἰ καὶ ἔτυχον ἑτερωθέντες εἰς υἱοθεσίαν. οἱ ἐξ υἱοῦ ἔγγονοι ὠφελήσουσι, τοῦ μέσου τελευτήσαντος προσώπου. ὑπεισέρχονται γὰρ τὴν τοῦ πατρὸς τάξιν. οἱ δὲ ἐκ θυγατρὸς, οὐ παρέχουσιν ἐξκουσατζίονα. παῖδες δὲ ὡς εἶπον μόνοι ζῶντες ὠφελήσουσιν, οὐ μὴν τελευτήσαντες. εἰ δὲ ἐν πολέμῳ τελευτήσωσιν, ἐζητήθη εἰ ὠφελοῦσι. καὶ ἤρεσε τούτους μόνους παρέχειν ἡμῖν ἐξκουσατζίονα, οἱ ἐν τῇ παρατάξει, καὶ ἐν αὐτῇ πεπτώκασι τῇ συμπλοκῇ. ἐπεὶ δὴ γὰρ οὗτοι ὑπὲρ τῆς πολιτείας τεθνήκασι, δοκοῦσι διὰ τῶν ἔργων εὐκλείας ἀεὶ περιεῖναι. ¶Καὶ

C. kẽ diuus.

uinculis, is recte à tutela & curatione excusare se exẽplo cæterorũ munerum potest. Nam & tutelas ac curationes in numero publicorũ munerum esse, in cõfessum venit. Sed adoptiui liberi ad excusationem non prosunt, sed naturales (vt dictum est) etiam si alteri in adoptionẽ dati sint. Nepotes ex filio proderunt, persona, quæ in medio est, defuncta. In patris enim locum succedunt: sed nepotes ex filia, excusationẽ non præstant. Liberi quoq; (vt dixi) hi tantùm prosunt, qui in viuis sunt: defuncti verò, non. Si tamẽ in bello amissi sint, quæsitum est, an prosint. Et placuit, eos duntaxat excusationem præstare, qui in acie, ipsoque in conflictu ceciderint. Nam quando hi pro Republ. perierunt, per rerum gestarum gloriam semper viuere intelliguntur. ¶ Imperator quoq; Marcus

eius in cōstitutionibus semestribus rescripsit, eum qui res fiscales aut publicas administraret, quãdiu in ea administratione est, excusationem à tutela & curatione habere. Et ratio quidē in prōptu est: quoniā necesse est, vt aut dum rebus pupilli vel adulti operā damus, fiscus in multis lædatur, aut dū fiscum indemnem seruare volumus, iura adolescentium minuantur. ¶Sed & hi qui Reip. causa absunt, à tutela & curatione excusantur: non tantum futura, verumetiā ab ea quæ nunc eis incumbit. Atqui cùm quis semel administrationem aggressus est, excusatio non solet admitti. Verùm is qui semel administrationem aggressus est, si medio tēpore Reipubl. causa peregrè proficiscatur, vtitur quidem excusatione, sed tantisper sine periculo ab administratione potest abstinere, dum Reip.

Μάρκος δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν ταῖς ἑξαμηνίαις αὐτοῦ διατάξεσιν ἐκέλευσε, τὸν φισκάλια, ἤγουν δημόσια διοικοῦντα πράγματα, ἐφ' ὅσον τῆς τοιαύτης ἀντέχεται διοικήσεως, παραίτησιν αὐτὸν ἔχειν, κουρατίονός τε καὶ ἐπιτροπῆς. καὶ ὁ λογισμὸς δῆλος· ἀνάγκη γὰρ ἡμᾶς, ἢ συντρέχοντας τῷ νέῳ βλάψαι τὸν φίσκον, ἢ τὸ ἀζήμιον τῷ φίσκῳ περιποιοῦντας, τὰ τῶν νέων ἐλαττῶσαι δίκαια. ¶Καὶ οἱ reipublicæ causa ἀπόντες, ἐξκουσατεύονται κηδεμονίας, οὐ μόνον ἐσομένης, ἀλλὰ καὶ ἐπικειμένης. καίτοι μετὰ τὸ ἅψασθαι τῆς διοικήσεως, οὐ παρέχεται ἐξκουσατίων. ὁ δὲ ἁψάμενος τῆς δημοσίας διοικήσεως, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ reipublicæ causa, ἤγουν χάριν δημοσίου πράγματος ἀποδημήσας, χρῆται μὲν ἐξκουσατίονι, μέχρι δὲ τοσούτου χωρίζειν ἑαυτὸν ἀκινδύνως δύναται τῆς διοικήσεως, ἕως οὗ ἄπεστι reipublicæ causa. θ. Iiē qui

ἀμέλει, καὶ κουράτωρ δίδοται ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τάξιν αὐτοῦ. ὑποστρέψας δὲ οὗτος ἐκ τῆς reipublicæ causa ἀποδημίας, εὐθέως ὑποβάλλεται τῷ τῆς ἐπιτροπῆς βάρει· οὐδὲ ἐνιαυτοῦ ἔχων πρὸς τοῦτο ἐξκουσατζίονα, ἤτοι ἀτέλειαν· ὥσπερ καὶ Παπινιανὸς ἐν τῷ ε αὐτοῦ βιβλίῳ τῶν ῥεσπόνσων γράφει. τὸ γὰρ τοῦ ἐνιαυτοῦ διάστημα τοῖς ὑποστρέψασιν ἀπὸ τῆς reipublicæ causa ἀποδημίας δίδοται πρὸς ἐξκουσατζίονα, ἡνίκα τις ἐπὶ νέαν καλεῖται κηδεμονίαν. ὥστε οὖν, εἰ μὲν ἐπίτροπος ὢν reipublicæ causa ἀποδημήσω, παύομαι μὲν τοῦ εἶναι ἐπίτροπος, ὑποστρέψας δὲ εὐθέως ἀνθέξομαι τῆς διοικήσεως ἐξ ἀνάγκης. εἰ δὲ μὴ ὢν ἐπίτροπος reipublicæ causa ἀποδημήσω, εἶτα ὑποστρέψω, μετὰ δὲ τὴν ὑποστροφὴν κληθῶ ἐπὶ κηδεμονίαν, οἷον ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ μετὰ τὴν ὑποστροφήν, ἢ ἕκτῳ, ἢ δεκάτῳ, ἢ δωδεκάτῳ,

causa abest. Itaque & in locum eius curator datur. Reuersus autem ex profectione, quam Reip. causa susceperat, statim & tutelæ oneri subiicitur: ac ne anni quidē habet excusationem siue vacationem: sicut & Papinianus libro quinto Responsorum scribit. Nam anni spatium tunc datur reuersis ex profectione, quam Reipubl. causa susceperant, ad excusationem: cùm quis ad nouam tutelam vel curationem vocatur. Itaq; si cùm tutor sim, Reipubl. causa aliquo proficiscar, tutor quidem esse desino, sed reuersum statim necesse erit administrationem aggredi. Quòd si cùm tutor non essem, Reipub. causa peregrè profectus fuero, ac deinde reuersus ad tutelam aliquam vel curationem vocer, veluti in primo mense, quàm reuersus sum, aut sexto, aut decimo, aut duodecimo, aut denique

denique (vt rem vno verbo absoluã) ante quàm annus expletus sit: excusatione vti potero. ¶ Sed & qui potestatem aliquã gerunt, excusatione vtũtur, vt voluit Marci Principis rescriptũ. Sed susceptam tutelam potestas superueniẽs nõ soluit. ¶ Iudicium cũ pupillo vel adulescente habebam: id excusationẽ non præstat: nisi fortè de omnibus nostris bonis, aut de hereditate controuersia sit. ¶ Tres tutelę vel curationes, quas ego nõ studio & per affectationem accepi, vacationem à quarta tutela vel curatione præstant, quãdiu ex tres tutelæ vel curationes consistunt. Ideo autem dixi, Quas nõ studio & per affectationem accepi, quia si fortè huius aut illius tutelam vel curationẽ affectauerim suscipere, cũ opulẽta esset: ea numerũ triũ tutelarũ non explebit. Sed & illud sciẽdũ est, nõ ex personis, sed ex patrimo-

καὶ ἁπλῶς πρὶν περαιωθῇ ὁ
ἐνιαυτός, δύναμαι ἐμαυτὸν
ἐξκουσατεύειν. ¶ Καὶ ὁ ἀρ- θ. Et qui.
χὴν μετερχόμενός τινα, χρῆ-
ται ἐξκουσατίονι, ὡς βούλε-
ται ἡ τοῦ θείου Μάρκου ἀντιγρα-
φή. τὴν δὲ ἀρχθεῖσαν ἐπιτρο-
πήν, ἀρχὴ ἐπιγινομένη οὐ δια-
λύει. ¶ Δίκην ἔχειν πρὸς τὸν θ. Item propter.
πούπιλλον, ἢ τὸν νέον, ἐξκουσα-
τίονα τοῦτο οὐ παρέξει, εἰ μὴ
ἄρα περὶ πάσης ἡμῶν τῆς οὐ-
σίας ἤγουν κληρονομίας, ἡμῖν
ἐστὶν ὁ ἀγών. ¶ Τρεῖς ἐπιτρο- θ. Itẽ tria.
παὶ ἢ κουρατιῶνες, ἃς οὐκ ἐ-
πιτηδεύσας ἔλαβον, ἀτέλει-
αν μοι παρέχουσι τετάρτης
κηδεμονίας, ἐφ' ὅσον καὶ συνε-
στήκασιν αἱ τρεῖς ἐπιτροπαί,
ἤτοι κουρατίονες. Διὰ τοῦτο δὲ
εἶπον ἃς οὐκ ἐπιτηδεύσας ἔ-
λαβον, ἐπειδὴ εἰ πολλάκις ἐ-
σπούδασα τὴν τοῦδε ἐπιτρο-
πήν, ἢ κουρατωρείαν ὑπεισελ-
θεῖν οὖσαν εὐτελεστάτην, οὐκ
ἀποπληρώσει τὸν τῶν τριῶν ἀρι-
θμόν. ἐκεῖνο δὲ εἰδέναι χρή, ὅτι
ἐκ τῶν οὐσιῶν, οὐ μὴν ἐκ τῶν προ-

σύμπων τὸ πλῆθος κρίνεται τῶν ἐπιτροπῶν. εἰ γάρ τις τελευτήσει ἐπὶ τρισὶν, ἢ πλείοσι παισὶ, γένωμαι δὲ τούτου κηδεμὼν, μία ἐστὶν ἡ ἐπιτροπὴ ἐπειδὴ καὶ μία περιουσία.

§. Sed & propter.

¶ Οἶδε καὶ πενία παραίτησιν παρέχειν τῆς κηδεμονίας. τοῦτο γὰρ οἱ θειότατοι ἀδελφοὶ Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν. καὶ Μάρκος δὲ καθ' ἑαυτὸν ἀντέγραψε. ὥστε οὖν ἐστὶν εὑρεῖν, καὶ πενίαν ἐπωφελῆ.

§. Item propter aduersam.

¶ Ἐάν τις κληθεὶς εἰς ἐπιτροπὴν, ἀνεπιτήδειον ἑαυτὸν, καὶ οὐκ ἐξαρκεῖν πρὸς τὴν διοίκησιν ἀποδείξῃ, ἢ καὶ νόσον αὐτῷ προσεῖναι δικαιολογήσεται, μὴ συγχωροῦσαν αὐτῷ, μηδὲ τῶν οἰκείων ἀντιλαβέσθαι πραγμάτων, δεχθήσεται ἑαυτὸν ἐξκουσατεύων τῆς ἐπιτροπῆς.

§. Similiter.

¶ Ὁ ἀγράμματος ἔχει παραίτησιν κηδεμονίας. τοῦ θειοτάτου Πίου τοῦτο θεσπίσαντος, εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ οἱ ἀγνοοῦντες γράμματα, ἐστὶν ὅτε δύνανται ἀλλοτρίας διοι-

niis, tres tutelas æstimari. Nam si quis tres aut plures liberos decedens relinquat, egóque eorum tutor vel curator fiam: vna erit tutela, quoniam & vnum patrimoniũ est. ¶ Sed & paupertas excusationem præbere solet. Id enim & diui fratres Seuerus & Antoninus, & Marcus deinde Imperator, rescripserunt. Inuenias ergo, vbi & paupertas prosit. ¶ Si quis cùm ad tutelam vocatur, idoneum se & imparem oneri iniuncto doceat, aut morbum aliquem excuset, vel aduersam valetudinem, propter quam nec suas res gerere possit, admitti debet ita se à tutela vel curatione excusans.

¶ Is qui litteras nescit, iustam habet excusationem vt D. Pius rescripsit: quamuis & imperiti literarum, interdum alienis negotiis gerendis sufficiant.

¶ Si

¶Si quis inimicum suum liberis testamento dederit tutorem, excusationem hoc nomine is habebit. Quemadmodum ex diuerso, non excusabitur, qui se tutelam patri pupillorum cùm adhuc viueret, administraturum promisit. ¶ Nemo ex eo solo excusationem habet, quòd dicat se patri pupillorum ignotum fuisse: id enim rescripto diuorum fratrum continetur. ¶Inimicitiæ, quas cum patre pupillorum vel adultorum exercui, si capitales fuerint, nec reconciliatio interuenerit, à tutela vel curatione me liberant. Sin autem capitales non fuerint, excusationem non præstant. ¶Si quis mihi status controuersiam fecerit, liberorum eius tutelam non cogar suscipere. ¶Qui maior est annis septuaginta, à tutela & curatione excusationem

κεῖν περιουσίας. ¶ Ἐάν τις τὸν οἰκεῖον ἐχθρὸν καταλείψῃ τεσταμεντάριον ἐπίτροπον τῷ οἰκείῳ παιδὶ, ἐξκουσατεύεται ὁ δοθείς. ὥσπερ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, οὐκ ἐξκουσατευθήσεται, ὅς τις ἔτι ζῶντι τῷ πατρὶ τῶν ἀνήβων, ἐπηγγείλατο τῶν αὐτοῦ παίδων ἐπιτροπεύειν. ¶Οὐδεὶς ἐκ τούτου μόνου ἐξκουσατίονα ἑαυτῷ κατασκευάσαι δυνήσεται, λέγων ὡς ἄγνωστος ὑπῆρχον τῷ τῶν νέων πατρί· τοῦτο γὰρ διάταξις τῶν θειοτάτων ἀδελφῶν κελεύει. ¶Ἔχθρα συμβᾶσά μοι πρὸς τὸν πατέρα τῶν ἀνήβων, ἢ τῶν ἀφηλίκων, εἰ μὲν εἴη κεφαλικὴ, φιλίας ἐν τῷ μεταξὺ μὴ παρεντεθείσης, ἀπολύομαι τῆς ἐπιτροπῆς. εἰ δὲ οὐκ ἔστι κεφαλικὴ, οὐ δίδωσιν ἐξκουσατίονα. ¶ Ἐάν τις ἐπαγάγῃ μοι περὶ καταστάσεως ζήτησιν, οὐκ ἀναγκασθήσομαι τῶν τούτου παίδων ἐπιτροπεύειν. ¶ Ὁ μείζων τῶν ἑβδομήκοντα ἐνιαυτῶν καὶ ἐπιτροπῆς καὶ κουρα-

θ. Item si propter.

θ. Non exc.

θ. Inimicitiæ.

θ. Item si qui.

θ. Item maior.

τζίον ἀπαλλαγήσεται. ὁ δὲ ἥττων τῶν κε ἐνιαυτῶν, πάλαι μὲν κληθεὶς ἐκέχρητο ἐξκουσατζίονι λέγων ὅτι ἥττων εἰμὶ τῶν κε ἐνιαυτῶν. διάταξις δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἐν κωλύσει τοῦτον ἐποίησεν εἶναι, οὐ μὴν ἐξκουσατζίονι. ὅθεν εἴ τις ἐλάττων ὢν τῶν κε ἐνιαυτῶν κληθῇ εἰς ἐπιτροπὴν, ἢ κουρατζίονα, οὐδὲ δεῖται ἐξκουσατζίονος, ὡς τῇ αὐτῇ θείᾳ περιέχεται διατάξει. ὥστε οὖν, οὐδὲ πούπιλλος, οὐδὲ ἔφηβος μὲν ἀφῆλιξ δὲ, εἰς τὴν λεγίτιμον ἐπιτροπὴν κληθήσονται. ἔστι γὰρ τοῦτο πάσης πολιτικῆς νομοθεσίας ἀλλότριον, τοὺς τῆς ἑτέρου δεομένους βοηθείας ἐπὶ διοικήσει τῶν οἰκείων πραγμάτων, καὶ τοὺς ὑφ' ἑτέρων ὀφείλοντας ἰθύνεσθαι, ἑτέρων γίνεσθαι κηδεμόνας.

¶. Idem & in milite.

¶. Ὥσπερ δὲ ὁ ἀφῆλιξ, οὐδὲ βουλόμενος γίνεται κηδεμὼν, οὕτως οὐδὲ ὁ στρατιώτης.

¶. Itē Romę.

¶ Οἱ ἐν τῇ Ῥώμῃ γραμματικοὶ, ῥήτορες, ἰατροὶ, καὶ οἱ ἐν τῇ οἰ-

habet. At minor viginti quinq; annis, olim quidē ad tutelam vocatus, excusatione vtebatur, dicēs se minorem esse vigīti quinq; annis: verū Imperator hūc nō excusationē, sed prohibitionē habere voluit. Vnde si qs minor viginti quinque annis ad tutelā vel curationem vocetur, ne excusatione quidē indiget, vt eadē sacra constitutione expressum est. Sic itaq; neq; impubes, neq; etiā pubes minor viginti quinque annis, ad legitimam tutelam vocabuntur. Id enim ab oī iure ciuili alienū est, vt q in rerū suarū administratione, alieno indiget auxilio, quiq; ab aliis regi debēt, hi ad aliorum tutelam vel curationem vocentur. ¶ Quemadmodum autē minor viginti quinque annis nec volens ad tutelā vel curationem admittitur, ita neq; miles. ¶ Grammatici, Rhetores, & Medici, qui Romæ sunt, aut qui in pa-

tria

tria sua has arteis exercent, dum sint intra numerũ à constitutione, quæ hac de re loquitur, datum, vacationem à tutela & curatione habẽt. Est enim constitutio Antonini, quæ quot grammatici, aut rhetores, aut medici in quaq; ciuitate esse debeant, declarat. ¶Qui multas habet excusationes, si cùm quibusdam ex iis vteretur, probare nõ potuit: potest intra tempora excusationis, & ceteris vti. ¶Is qui ad tutelam vel curationem vocatur, & onus illud studet effugere, excusatione vti, & nõ appellare debet. Tunc enim appellatio necessaria est, cùm is qui excusatione vti voluit, obtinere in causa nõ potuit. Porrò qui excusatione vti vult, intra quinquaginta dies, qui continuò currunt, & vtiles non sunt, ea vti debet. Nam ex quo die tutorem se datũ esse cognorit, incipiunt currere. Excusatione autem

κεία πατρίδι, τὰ τοιαῦτα μετιόντες ἐπιτηδεύματα, καὶ ἐντὸς ὄντες τοῦ τῇ διατάξει περιεχομένου ἀριθμοῦ, ἀτέλειαν ἔχουσι κηδεμονίας. Διάταξις γάρ ἐστιν Ἀντωνίνου, ἥ τις φησὶ πόσους γραμματικοὺς, ἢ ῥήτορας, ἢ ἰατροὺς ἐν ἑκάστῃ δεῖ εἶναι πόλει. ¶ Ὁ πολλὰς ἔχων ἐξκουσατζίονας, εἰ τισὶν ἐξ αὐτῶν χρησάμενος ἀπεδοκιμάσθη· δύναται ἐντὸς τοῦ τῆς ἐξκουσατζίονος χρόνων ταῖς λειπομέναις κεχρῆσθαι. ¶ Ὁ κληθεὶς εἰς ἐπιτροπὴν ἢ κουρατζίονα, καὶ θέλων διαφυγεῖν τὸ τοιοῦτο βάρος, ἐξκουσατζίονι κέχρηται, οὐ μὴν ἐγκαλεῖται. τότε γὰρ ἡ ἔκκλητος ἀναγκαία, ὅτε τις χρησάμενος τῇ ἐξκουσατζίονι, μὴ κρατήσῃ τοῦ ἀγῶνος. ὁ δὲ χρώμενος τῇ ἐξκουσατζίονι, εἴσω ν ἡμερῶν ἐφεξῆς τρεχουσῶν, οὐ μὴν οὐ πλείων ταύτῃ χρῆται. ἐξ οὗ γὰρ ἔγνω ἑαυτὸν ἐπίτροπον δεδόσθαι ἄρχονται τρέχειν. κεχρήσθωσαν τῇ ἐξκουσατζίο-

θ. Qui autem vult.

θ. Qui excusare.

νι, εἴτε τεσταμεντάριοι, εἴτε λεγίτιμοι, εἴτε πάτρωνες, εἴτε φιδουκιάριοι, εἴτε ἀπὸ ἀρχόντων δεδομένοι, ἢ καὶ κουράτωρες εἰσὶν ἰδικῶς δεδομένοι, ἢ ὑπὸ νόμων καλούμενοι, εἴτε ἐνδημοῦσιν αὐτῇ τῇ πόλει ᾗ κέκληνται, εἴτε ἐντὸς ἑκατοστοῦ μιλίου εἰσὶν ἐκείνου τοῦ τόπου ἔνθα δίδονται ἐπίτροποι, εἴτε περαιτέρω τοῦ ἑκατοστοῦ διατρίβουσι μιλίου. ψήφου γινομένης καὶ εἴκοσι μιλίων καθ᾽ ἑκάστης παρεχομένων ἡμέρας. ἅπερ ὀφείλει ποιεῖν ὁ κληθεὶς, ἐπὶ τῷ παραγενέσθαι καθ᾽ ὃν ὀνόμαται τόπον, ἵνα χρήσηται τῇ ἐξκουσατίονι. οὕτω μέν τοι, ὥστε αὐτῷ περιλιμπάνεσθαι λ ἡμέρας μετὰ τὸ ἐπιστῆναι ἐκείνῃ τῇ πόλει ἐν ᾗ βούλεται ἑαυτὸν ἐξκουσατεῦσαι. ὅπερ ὁ Σκαιβόλας οὕτως ἔφασκε χρῆναι ψηφίζεσθαι, ὥστε ἐλάττονας μὲν τῶν ν ἡμερῶν μηδέποτε ἔχειν τὸν ἐπίτροπον εἰς ἐξκουσατίονα. πλείονας δὲ ἐνίοτε. οἷον ἀφέ-

hunc in modum vel debent, siue testamentarii sint, siue legitimi, siue patroni, siue fiduciarii, siue à magistratibus dati tutores, siue etiam curatores specialiter dati, siue per leges vocati, siue in ciuitate sint, vbi dati sunt, siue intra centesimum milliarium ab eo loco, siue vltra cétesimum milliarium agant: dinumeratione facta vicenorum millium, quæ in singulos dies præbentur, & quæ conficere debet is, qui ad tutelam vel curationem vocatus est, vt in locum, vbi datus est tutor, veniat ad vtendum excusatione sua. Sic tamen vt postquàm venerit in ciuitatem in qua se velit excusare, reliqui sint ei triginta dies. Quod & Scæuola sic dicebat computari debere, vt non minus quàm quinquaginta dies tutor vnquam ad proponendam excusationem haberet, sed & plus interdum. Veluti, quum certior factus

est,

est, aberat CC. millibus, habet quidem in iter X. dies: sed post aduentum suum habet XL. dies. Aberat CCC. in iter quidem habet XV. dies: & post aduentũ habebit reliquos XXXV. dies. Sin abfuit CCCC. millibus, in rationem itineris habet XX. dies, Vicies enim XX. faciunt CCCC. & quũ aduenerit, habet dies XXX. Quòd si abfuit CCCCC. millibus, dies habet XXV. itineris nomine: & XXX. post aduentum suum. Sin vero M. millib⁹ erat dissitus, quinquaginta dies habet, quos in iter impendat, nihilominus & elapsis quinquaginta dieb⁹, habebit & XXX. dies integros. Et hũc in modũ interdum plus habet quã dies quinquaginta, sed nũquam minus, sicut dicta exẽpla singillatim ostendunt. ¶ Datus est aliquis tutor. is ad omnes pupilli res datus videtur esse. Nec dicẽdum est, in aliis eũ esse tutorem, & in aliis nõ esse. ¶ Tutor

στηκε σ μιλίοις, μεθ' ὃ ἔγνω. ἔχει εἰς μὲν τὴν ὁδὸν δέκα ἡμέρας, μετὰ δὲ τὴν ἄφιξιν μ. ἀφέστηκε τ, ἔχει εἰς μὲν τὴν ὁδὸν ιε, καὶ μετὰ τὴν ἄφιξιν, ἔχει τὰς ὑπολειπούσας λε ἡμέρας. εἰ δὲ ἀφέστηκε υ μιλίοις, ἔχει λόγου μὲν τῆς ὁδοῦ ἡμέρας κ. εἰκοσάκις γὰρ κ υ. ὑποστρέψας οὖν ἔχει τὰς λ ἡμέρας. εἰ δὲ ἀφέστηκε φ μιλίοις, ἔχει κε ἡμέρας λόγου τῆς ὁδοῦ, καὶ λ μετὰ τὸ ὑποστρέψαι. εἰ δὲ χιλίοις κεχώρισται μιλίοις, ἔχει ν προφάσει τῆς ὁδοῦ, καὶ λ ἀκαιρέους μετὰ τὴν παραδρομὴν τῶν ν ἡμερῶν. καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ εὑρίσκεται τῶν μὲν ν ἡμερῶν ἔχων πλείονας. ἥττους δὲ οὐδέποτε, καθὰ οἱ κατὰ μέρος παρέστησαν θεματισμοί. ¶ Ἐδόθη τις ἐπίτροπος. οὗτος ἐπὶ πᾶσι τοῖς τοῦ πουπίλλου πράγμασι δίδοσθαι πιστεύεται. καὶ οὐ λέγομεν ὅτι τῶνδε μέν ἐστιν ἐπίτροπος, ἐπὶ δὲ τοῖσδε οὐκ ἐστιν. ¶ Ἐπιτροπεύουσι που-

θ. Datus.

θ. Qui tutelam.

πίλλου,

πίλλου, γέγονεν ἔφηβος. ὠνομάσθην τούτου κουράτωρ· ἄκων οὐκ ἀναγκάζομαι κουρατωρεῦσαι αὐτοῦ. ἀμέλει, εἰ δὲ πατὴρ ἐν διαθήκῃ ἐπίτροπόν με κατέλιπε τῷ αὐτοῦ ἀνήβῳ παιδὶ, προσθεὶς τὸ αὐτὸν ἐμὲ δὲ κουράτωρα αὐτῷ ἔσεσθαι, οὐκ ἀναγκάζομαι αὐτοῦ γενέσθαι κουράτωρ. τοῦτο γὰρ Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι.

θ. Idem rescripserūt. ¶Ἐχειροτονήθη τις τῆς οἰκείας γαμετῆς κουράτωρ. δύναται κεχρῆσθαι ἐξκουσατζίονι, εἰ καὶ ἔφθασεν ἑαυτὸν ἐμμίξαι τῇ διοικήσει.

θ. Si quis autem. ¶Ἐπίτροπός τις ὀνομασθεὶς, καὶ δικαιολογίαις χρησάμενος ἐψευσμέναις, ἔτυχεν ἐξκουσατζίονος. οὐκ ἀπαλλάττει αὐτὸν τοῦτο τοῦ τῆς ἐπιτροπῆς βάρους· ἀλλ' εἴ τις ἔτυχεν ἐπισυμβᾶσα ζημία τῷ νέῳ, ἐκ τοῦ αὐτὸν μὴ διοικῆσαι, ταύτην ἀναγκάζεται θεραπεύειν.

fui pupilli, is pubes euasit. Nominatus sum curator eius: Inuitus curationem subire non cogor. Itaque si pater me tutorem filio suo impuberi testamento dederit, addens se, me eundem ei curatorem dare: curator eius fieri non cogor. Id enim D. Seuerus & Antoninus rescripserunt. ¶Vxori suæ datus est aliquis curator. Excusatione vti potest, quamuis administrationi sese immiscuerit. ¶Aliquis quum tutor nominatus esset, falsis vsus allegationibus excusationem obtinuit. Non liberat id eum ab onere tutelæ: sed si qua in re læsus fuerit pupillus, quòd ipse res illius non gesserit, damnum hoc præstare cogetur.

DE SVSPECTIS TVTORIBVS vel curatoribus. Tit. XXVI.

Qvoniam de excusationibus dictum est, dicamus, quomodo tutores & curatores, suspecti crimine postulentur. Crimen autem hoc ex lege Duodecim Tabularum descendit. Sed videamus apud quos crimen hoc intentetur, & qui vt suspecti remoueantur, & qui suspectos facere possint. Suspecti igitur fiunt, in vrbe quidem Roma, apud Prætorem: in prouinciis autem, apud Præsides, aut legatum qui Proconsulis personam sustinet. ¶ Dictum est, qui cognoscant, dicamus & de suspectis. Et sciendum est, tutores omnes siue testamentarii sint, siue alterius generis, suspectos fieri posse. Vnde & legitimus, vt suspectus remouetur. Sed & si patronus sit,

Εἰπόντες τὰ περὶ τῆς ἐξκουσατζιόνων, εἴπωμεν καὶ τὰ περὶ τῆς κατηγορίας τῶν σουσπέκτων ἐπιτρόπων καὶ κουρατώρων. ταύτην δὲ τὴν κατηγορίαν ὁ δωδεκάδελτος ἐπενόησε νόμος. καὶ σκοπήσωμεν τίνες ἀκροῶνται τῆς τοιαύτης κατηγορίας, καὶ τίνες ὡς ὕποπτοι ἐκβάλλονται. καὶ τίνες τοὺς σουσπέκτων κατηγορεῖν δύνανται. κατηγοροῦνται οἱ σούσπεκτοι, ἐν μὲν τῇ Ῥώμῃ, παρὰ τῷ πραίτωρι· ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις, παρὰ τοῖς ἄρχουσιν, ἔτι δὲ καὶ παρὰ τῷ λεγάτῳ, ἤγουν τῷ ἐκ προσώπου τοῦ ἀνθυπάτου. ¶ Εἰπόντες τοὺς ἀκροατάς, εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν σουσπέκτων. εἰδέναι χρὴ, ὅτι πάντες οἱ ἐπίτροποι, εἴτε εἰσὶ τεσταμεντάριοι, εἴτε ἑτέρου γένους, ὀρθῶς κατηγοροῦνται. ὅθεν καὶ ὁ λεγίτιμος, ὡς σούσπεκτος ἀποκινεῖται. εἰ δὲ καὶ

θ. Ostendimus.

πάτ

πάτρωνί ἐστι, τὸ αὐτὸ ἐροῦμεν. τοῦτο μέν τοι εἰδέναι χρὴ, ὅτι δεῖ φείδεσθαι τῆς τοῦ πάτρωνος ἐπιτιμίας, εἰ καὶ ὡς σούσπεκτος ἀπεκινήθη. τὸ γὰρ τῆς ὑποψίας δικαστήριον, ἀτιμοποιόν ἐστι. ¶ Νῦν ἀκόλουθόν ἐστιν εἰπεῖν, τίνες τῶν σουσπέκτων δύνανται κατηγορεῖν. καὶ δεῖ εἰδέναι τὴν τοιαύτην κατηγορίαν εἶναι δημοσίαν, τουτέστιν πᾶσιν ἀνθρώποις ἐπιτετράφθαι τὸ τοιοῦτον κινεῖν δικαστήριον. τὸ πλέον φημὶ, ὅτι καὶ γυναῖκες προσδεχθήσονται πρὸς τὴν τοιαύτην κατηγορίαν. διατάξεως Σευήρου καὶ Ἀντωνίνου τῶν θειοτάτων ἐπιτρεπούσης. ἀλλ᾽ ἐκεῖναι μόναι, ὅσαι τῆς εὐσεβείας ἀνάγκῃ πεισθεῖσαι, προσῆλθον εἰς τοῦτο. οἷον μήτηρ, τροφὸς, μάμμη. οὐ κεκώλυται δὲ οὐδὲ ἀδελφή. εἰ δὲ καί τις ἑτέρα γυνὴ, ἧς ὁ πραίτωρ ὁρᾷ τὴν γνώμην ῥέπουσαν εἰς τὸ εὐσεβεῖν, οὐ μὴν ἀναισχυντοῦσαν, οὐδὲ τὴν τῆς φύ-

e. Consequens.

idem dicemus: hoc tamen sciendum est, famæ patroni parcendum esse, licet vt suspectus remotus fuerit. nam suspecti iudicium, famosum est. ¶ Nunc consequens est, vt dicamus qui suspectos facere possint. Et sciendum est, publicam esse hanc accusationem: hoc est, cuiuis homini licere, vt eam moueat. Plus dico, & feminas ad hanc accusationem admissum iri. Sic enim id rescripto diuorum Seueri & Antonini permissum est. Sed eæ solæ admitti debent, quæ pietatis necessitudine ductæ ad hoc procedunt: veluti mater, nutrix, auia. Ne soror quidem prohibenda est. Sed & si qua alia mulier fuerit, quàm Prætor pietatis studio eò venire viderit, ac non impudentia elatam, nec sexus verecundiam egredientem, sed pietate adductam non

non posse æquo animo iniuriam pupillorum ferre, admittet & eam ad accusationem. ¶ Impuberes, tutores suos vt suspectos remouere non possunt. Sed adulti curatores suos accusare possunt: de consilio tamen necessariorum suorum, veluti cognatorum, & qui per affinitatem his coniunguntur. Et ita id Seuerus & Antoninus rescripserunt. ¶ Suspectus autem est, & qui non ex fide tutelam gerit, licet soluendo sit. Sic enim id ait Iulianus. Tutor etiam antequam tutelam gerere incipiat, vt suspectus remoueri potest: quemadmodum Iulianus respondit, cuius responsum & constitutione quadam approbatum est. ¶ Qui vt suspectus remotus est, si ob dolum remotus est, infamis est: sin ob culpam, non æquè. ¶ Quamdiu quis vt

σεως ἐξίσουν αἰδῶ, ἀλλ᾽ ὑπὸ τῆς δυσσεβείας ἐληλαμένην οὐ δύναται κατέχειν ἐν ἑαυτῇ τὴν κατὰ τῶν ἀνήβων γινομένην ἀδικίαν, προσδέχεται καὶ ταύτην εἰς κατηγορίαν. ¶ Ἄνηβοι τοὺς οἰκείους ἐπιτρόπους οὐκ ἐξωθήσουσιν ὡς σουσπέκτους. ἔφηβοι δὲ τῶν κουρατώρων κατηγορήσουσι· γνώμῃ μέντοι τῶν ἀναγκαίων προσώπων, οἷον συγγενῶν, καὶ τῶν κατὰ ἀγχιστείαν αὐτοῖς συναπτομένων. καὶ τοῦτο Σευῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν.

θ. Impuberes.

¶ Σουσπέκτος δέ ἐστιν, καὶ ὃς μὴ πιστῶς διοικεῖ τὴν ἐπιτροπὴν εἰ καὶ εὔπορος ἐστί. τοῦτο γὰρ Ἰουλιανός φησι. ὁ ἐπίτροπος, καὶ πρὶν ἄρξηται διοικεῖν, ὡς σουσπέκτος ἀποκινεῖσθαι δύναται, Ἰουλιανοῦ τοῦτο ἀποκριναμένου, οὗ τὴν ἀπόκρισιν ἐβεβαίωσε διάταξις.

θ. Suspectus.

¶ Ὁ δὲ ἀποκινηθεὶς ὡς σουσπέκτος, εἰ μὲν διὰ δόλον, ἄτιμός ἐστι· εἰ δὲ διὰ ῥᾳθυμίαν, οὐκέτι.

θ. Suspectus autē remotus.

¶ Ἐφ᾽ ὅσον δέ τις ὡς σου-

θ. Si quis autem.

σπεκ

ὕποπτος κατηγορεῖται, μέχρις οὗ περαιωθῇ τὸ δικαστήριον, οὐκ ὀφείλει τῆς διοικήσεως ἅπτεσθαι. ἀπηγόρευται γὰρ αὐτῷ, ὡς δοκεῖ Παπινιανῷ. εἰ δὲ προκαταρχθῇ μὲν ἡ τοῦ ὑπόπτου κατηγορία, ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ὁ ἐπίτροπος, ἢ ὁ κουράτωρ τελευτήσῃ, ἀποσβέννυται τὸ τοιοῦτον δικαστήριον. πῶς γὰρ δυνατὸν ἐκβάλλεσθαι τὸν ἤδη τελευτήσαντα;

8. Si quis tutor.

¶ Ἐὰν ὁ ἐπίτροπος μὴ φαίνηται ὥστε alimenta τῷ πουπίλλῳ ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος ὁρισθῆναι, εἴρηται διατάξει Σευήρου καὶ Ἀντωνίνου, εἰς νομὴν τῶν αὐτοῦ πραγμάτων πέμπεσθαι τὸν πούπιλλον, διδομένου κουράτωρος τοῖς πράγμασι τοῦ ἐπιτρόπου, ὀφείλοντος διαπωλῆσαι τὰ χρόνῳ διαφθειρόμενα πράγματα. οἷον ὑποζύγια, καὶ ἐσθῆτα, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ὥστε οὖν ὡς ὕποπτος ἐκβάλλεσθαι δύναται ὁ μὴ παρέχων ἀλιμέντα τῷ πουπίλλῳ.

9. Sed si quis.

¶ Εἰ δέ τις παρὼν ἀρνεῖται μὴ

suspectus postulatur, donec iudicium finem accipiat, ad administrationem accedere non debet. Est enim id ei interdictum, vt Papiniano videtur. Sed si cognitio suspecti suscepta fuerit, ac medio tempore tutor aut curator decedat, extinguitur tale iudicium. Nam qui mortuus est, quomodo remoueri possit? ¶ Si tutor non comparet, aut copiam sui non facit, vt alimenta pupillo à Magistratu decernantur: cautum est Seueri & Antonini constitutione, vt in possessionem bonorum eius pupillus mittatur & bonis tutoris curator detur, qui ea, quæ tempore deteriora sunt futura, distrahat, veluti iumenta, vestes, & quæcumque talia sunt. Ergo vt suspectus remoueri poterit, qui non prestat alimenta pupillo. ¶ Sed si quis copiam sui faciat,

ciat, & neget propter inopiam alimenta pupillo decerni posse, & cōpertū fuerit id falsum esse, ad præfectum vrbis puniendus remittēdus est: quemadmodum & is qui data pecunia redemit vt tutor fieret. ¶ Libertus quoque si malè tutelam filiorum vel nepotū patroni sui gessisse probetur, ad præfectum vrbis in corpore puniendus remitti debet. ¶ Ad extremum & illud sciendum est, eos qui per fraudes in tutela vel curatione versantur, etiamsi satisdationē illam offerant quæ dicitur, Rem pupilli saluam fore, nihilo minus remouendos esse à tutela: quia satisdatio maleuolum tutoris propositum non mutat: sed diutius in rebus pupilli grassandi facultatem præbet. ¶ Suspectum enim

δυνάμενος χορηγεῖν ἀλιμέντα τῷ πουπίλλῳ, διὰ τὸ πένητα αὐτὸν εἶναι, ψευδὴς δὲ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀποδειχθῇ, παραπεμφθήσεται τῷ τῆς πόλεως ἐπάρχῳ τιμωρηθησόμενος· ὥσπερ κἀκεῖνος, ὅστις χρήματα δοὺς, ἐπίτροπος ἐσπούδασε γενέσθαι. ¶ Ἀπελεύθερος ἐὰν κακῶς διοικήσας τὴν ἐπιτροπὴν τῶν υἱῶν, ἢ ἐγγόνων τοῦ οἰκείου πάτρωνος δείκνυται, παραπεμφθήσεται τῷ ἐπάρχῳ εἰς σῶμα τιμωρηθησόμενος. ¶ Ὡς ἐν τέλει δὲ τοῦτο ἰστέον, τοὺς κακούργως περὶ τὴν ἐπιτροπὴν ἢ κουρατίονα ἀναστρεφομένους, εἰ καὶ προσφέροιεν τὴν, rem pupilli saluam fore, ἱκανοδοσίαν, τουτέστιν ὅτι σῶα τὰ πράγματα φυλαχθήσεται τοῦ πουπίλλου, οὐδὲν ἧττον ἀποκινοῦνται τῆς ἐπιτροπῆς. ἡ γὰρ ἱκανοδοσία τὴν κακόθελη τοῦ ἐπιτρόπου προαίρεσιν οὐκ ἀμείβει· ἀλλὰ παῤῥησίαν τοῦ ἐπὶ πλείονα χρόνον ἐπεντρυφᾶν τοῖς τοῦ νέου πράγμασιν αὐτῷ χορηγεῖ. ¶ Σούσπεκτον γὰρ ἐκεῖνον

θ. Libertus.

θ. Nouissimè.

θ. Suspectū.

νομίζομεν, ὅστις ἄτοπός ἐστι τοῖς ἤθεσιν, ὡς ἐξ αὐτῶν δείκνυσθαι ὅτι σουσπεκτός ἐστιν. ἐπίτροπος δὲ ἢ κουράτωρ, εἰ καὶ εἴη πένης, πιστὸς μὲν τοι καὶ ἐπιμελὴς, ὡς σουσπεκτος οὐκ ὀφείλει ἐξωθεῖσθαι.

& eum putamꝰ qui tā pueris est mori bꝰ, vt vel ex his ostē di possit suspectū esse. Enimuero tutor aut curator, qui uis pauper sit, dum tamen & fidus sit & diligens, eo nomine quasi suspectꝰ remouendus nō est.

Τῶν πραγμάτων,

Τὰ μὲν φυσικῷ λόγῳ πάντων ἐστὶ κοινά, ὡς ὁ ἀὴρ, τὸ ὕδωρ τὸ ῥέον, καὶ ἡ θάλασσα, καὶ οἱ τῆς θαλάσσης αἰγιαλοί, καὶ εἴτι ἐν αὐτοῖς εὑρίσκεται.

Τὰ δὲ ὑπ' οὐδενὸς δεσπόζεται, ὡς τὰ σάκρα, σάγκτα, καὶ ῥελιγίοσα.

Τὰ δὲ τοῦ ὁμάδος, οἷον θέατρα, καὶ στάδια, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια.

Τὰ δὲ τοῦ καθέκαστόν ἐστι, ἃ ἵνα πολλοῖς τρόποις τῆς ἡμετέρας γίνεται δεσποτείας. λέγεται δὲ σπεκιάλια.

Rerum, aliæ quidē sunt vel

Naturali ratione omnibus communes, vt aer, aqua profluens, mare, & litora maris, & quicquid in illis inuenitur.

In nullius dominio, vt res sacræ, sanctæ, & religiosæ.

Vniuersitatis, vt theatra, stadia, & his similia.

Singulorum, quæ multis modis nostri dominij fiunt. Hæ autem speciales dicuntur.

INSTITV-TIONVM LIB. SECVNDVS.

*

DE RERVM DIVISIONE, Titulus I.

SVPERIORE libro, enarratis his qui iura constituerent, factóque à legum diuisione initio, diximus, ius ciuile Romanorum circa hæc tria versari, Personas, Res, Actiones. Ac plenè de Personis tradita doctrina, in qua diximus, quosdam liberos esse, quosdam seruos: & liberorum, quosdam ingenuos, quosdam libertinos: alterámque fecimus diuisionem, quòd hominum quidam essent alieni iuris: quidam sui:

ΕΝ τῷ προλαβόντι βιβλίῳ διεξελθόντες τοὺς νομοθέτας, ἀρξάμενοί τε τῆς τῶν νόμων διαιρέσεως, εἰρήκαμεν περὶ τρία ταῦτα τὴν τῶν Ῥωμαίων καταγίνεσθαι νομοθεσίαν, περὶ πρόσωπα, περὶ πράγματα, περὶ ἀγωγάς. πληρώσαντες δὲ ἐν αὐτῷ τὴν τῶν προσώπων διδασκαλίαν, ἐν ᾗ εἰρήκαμεν, τοὺς μὲν ἐλευθέρους εἶναι, τοὺς δὲ δούλους· καὶ τῶν ἐλευθέρων, τοὺς μὲν εὐγενεῖς, τοὺς δὲ ἀπελευθέρους· καὶ δευτέραν εἰπόντες διαίρεσιν, ὅτι τῶν ἀνθρώπων, οἱ μέν εἰσιν ὑπεξούσιοι, οἱ δὲ αὐτεξούσιοι,

καὶ ἡ ὑπεξουσιότης κατὰ τίνων συνίσταται, καὶ πόσοις διαλύεται τρόποις· καὶ ὅτι τῶν αὐτεξουσίων, οἱ μὲν ἐπιτροπεύονται, οἱ δὲ κουρατωρεύονται. ἔγνωμεν δὲ καὶ περὶ τῶν ἐπιτρόπων συστάσεώς τε, καὶ λύσεως, καὶ ἐξκουσατζίονας, καὶ σουσπέκτων κατηγορίας, νῦν ἔλθωμεν ἐπὶ τὸ δεύτερον τῇ τάξει βιβλίον, καὶ εἴπωμεν περὶ τῆς τῶν πραγμάτων διαιρέσεως. διαίρεσις δέ ἐστιν, ὕλης ἀμέτρου σύντομος κατάληψις. ἡ δὲ ἀνωτάτη τῶν πραγμάτων διαίρεσις, ἐστὶν αὕτη, ὅτι τῶν πραγμάτων τὰ μὲν τελεῖ ὑπὸ τὴν ἡμετέραν δεσποτείαν τε καὶ περιουσίαν, τὰ δὲ ἐκτὸς ἐστὶ τῆς ἡμετέρας περιουσίας, ἤτοι δεσποτείας. τινὰ γὰρ φυσικῷ δικαίῳ, ἤτοι iure gentium, κοινὰ πάντων ἐστί· τινὰ δὲ πούβλικα, ἤτοι δημόσια· τινὰ οὐνιβερσιτάτις, τινὰ ἀδέσποτα· πλεῖστα δὲ ὑπὸ τῶν καθ᾽ ἕκαστον δεσποζόμενα, ἅτινα ἐκ ποικίλων αἰτιῶν ἑκάστῳ περιποιεῖται· ὡς ἐκ

& quinam alieni iuris essent, ac quot modis id dissolueretur: iterúmque, quòd eorum qui sui iuris essent, quidam sub tutoribus agerent, quidam curatores haberent. Sed & hoc intellectum est, quemadmodum tutores constituerentur, & absoluerētur, vel excusarētur, aut suspecti postularētur. Nunc ad secundū ordine veniam' tractatū, & de rerū diuisione dicamus. Est autem diuisio compendiaria infinitæ materiæ comprehensio. Porrò summa rerū diuisio est hæc, quòd quædā in dominio seu patrimonio nostro sint, quædam extra dominium seu patrimonium nostrū habeantur. Namque alia, iure naturali siue gentium, communia sunt omniū: alia, publica: alia, vniuersitatis: alia, nullius: pleraq; in singulorum dominio: quæ varijs ex causis cuique adquiruntur: sicut ex his

his quæ sequuntur apparebit. ¶ Naturali ergo Iure, communia omnium hominum hæc sunt, aër, aqua perenniter fluens, & mare, eoque etiam litora maris. Nemo igitur ad litora maris accedere prohibetur: veluti deambulandi, aut nauis instruendæ gratia: sic tamen vt a villis siue domiciliis, monumentisque ibi positis, & ab ædificiis abstineat, nec iis damnum inferat. Hæc enim omnium communia, aut iuris gentium non sunt, sicut & mare est. ¶ Flumina autem omnia, & portus, publica sunt, hoc est populi Romani. Quapropter & ius piscandi omnibus commune est, in fluminibus & portubus. Quoniam verò dixi, litora, vt mare, iuris gentium esse, definiendum est quid sit litus. Litus est id quatenus hibernus fluctus maximus excurrit. Vnde & æstate

τῶν ἐπαγομένων διδαχθήσεται.

§. Et quidē naturali.

¶ Φυσικῷ μὲν οὖν δικαίῳ καὶ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων ἐστὶ ταῦτα, ὁ ἀήρ, τὸ ὕδωρ τὸ ἀέναον, ἡ θάλασσα· διὰ τοῦτο καὶ οἱ αἰγιαλοὶ τῆς θαλάσσης. οὐδεὶς τοίνυν αἰγιαλῷ θαλάσσης προσελθεῖν κωλυθήσεται· οἷον ἀναπατεῖν, ἢ ναῦν προσορμίζειν· οὕτω μέντοι ὥστε τῶν κωμῶν, ἤγουν τῶν οἰκημάτων, καὶ τῶν ἐκεῖ διακειμένων μνημάτων, ἢ καὶ κτισμάτων ἀπέχεσθαι, καὶ τούτοις μὴ παρενοχλεῖν. ταῦτα γὰρ οὐ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων, οὐδὲ iuris gentium, ὥσπερ ἡ θάλασσα.

§. Flumina.

¶ Ποταμοὶ δὲ πάντες, καὶ λιμένες, πούβλικοί εἰσι, τουτέστι τοῦ δήμου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ. διὸ καὶ τὸ δίκαιον τοῦ ἁλιεύειν κοινὸν ἅπασίν ἐστιν ἐν λιμέσι καὶ ποταμοῖς. ἐπειδὴ δὲ εἶπον ὅτι αἰγιαλὸς iuris gentium ἐστίν, ὥσπερ καὶ ἡ θάλασσα, δεῖ ὁρίσασθαι τί ἐστιν αἰγιαλός. αἰγιαλός ἐστι μέχρις οὗ τὸ χειμέριον μέγιστον ἔξεισι κῦμα. ὥστε οὖν

κἂν τῷ θέρει, μέχρι τῶν τόπων ἐκείνων τὸν αἰγιαλὸν ὁριζόμεθα.

6. Riparũ. ¶ Καὶ ἡ τῆς ὄχθης δὲ χρῆσις πουβλικά ἐστιν ὡς ὁ ἐθνικὸς βούλεται νόμος, ὥσπερ καὶ ἡ αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ ἐστὶ χρῆσις πουβλικα. αὐτίκα γοῦν, καὶ τὸ πλοῖον ταῖς ὄχθαις προσορμίζειν, ἢ σχοίνους ἐκ τῶν ἀναφυέντων ἐκεῖσε δένδρων ἀποδεσμεῖν, καὶ τὰ φορτία τῆς νεὼς ἐν τούτοις ἀποτίθεσθαι τοῖς τόποις, ἐλευθέρα παντὶ πρόσεστι παρρησία· ὥσπερ καὶ τὸ πλέειν διὰ αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ ἐστὶν ἀκώλυτον. ἡ μὲν οὖν χρῆσις (ὡς εἴρηται) τῶν ὄχθων πουβλικα, ἤτοι iuris gentium, ἐστίν. ἡ δὲ δεσποτεία αὐτῶν τῶν ὄχθων, ἐκείνων ἐστὶν ὧν τοῖς κτήμασι προσπεπήγασιν, ἤτοι συνωδόν. διὸ καὶ τὰ δένδρα τὰ ἐν αὐταῖς ἀναφυόμενα ταῖς ὄχθαις, ἐκείνων εἰσὶν ὧν καὶ ἡ δεσποτεία τῶν ὄχθων. εἴκει γὰρ τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις.

8. Litorum ¶ Καὶ ἡ τῶν αἰγιαλῶν δὲ χρῆσις πουβλικά ἐστιν, ὡς-

æstate, vsque ad ea loca litus definimus. ¶ Riparum quoque vsus publicus est, vt volunt iura gentium, sicut & ipsius fluminis vsus publicus est. Itaque, verbi gratia, & nauigium ad ripas appellere, & funes de arboribus ibi natis religare, & nauis onera in his locis reponere, liberum cuique est: sicuti nec per flumen ipsum nauigare quisquam prohibetur. Vsus igitur riparum (vt dictum est) publicus, aut iuris gentium est: sed proprietas ipsarum, eorum est quorum prædijs adiunctæ sunt, vel adhærent. Qua de causa, & arbores in his ripis natæ, eorum sunt quorum & proprietas riparum. Subiecto enim solo, cedit superficies. ¶ Litorum quoque vsus publicus est, vt & ipsius

ipsius maris : & ob id data est facultas volentibus, casas ibi sibi componere, in quas se recipere possint, vt & retia siccare, & ex mari deducere. Sed proprietas eorum, proprium non capit dominum : eiusdem enim iuris est & mare & quæ subiacet mari terra vel arena. ¶ Vniuersitatis sunt, non singulorum, veluti quæ in ciuitatibus sunt, theatra, stadia, publica balnea, porticus, & siqua alia sunt communia ciuitatum. ¶ Nullius autem sunt, res sacræ, religiosæ, & sanctæ. Quod enim diuini iuris est, id nullius in dominio est. ¶ Sacræ res sunt quæ rite & per Pontifices Deo consecratæ sunt, veluti Ecclesiæ, sacella martyrum, oratoriáque, & dona, quæ

περὶ καὶ αὐτῆς τῆς θαλάσσης. ὅθεν πᾶσι τοῖς βουλομένοις ἄδεια δέδοται, καλύβας ἑαυτοῖς ἐπιτιθέναι, ἔνθα ἑαυτοὺς ἀναπαύειν δυνήσονται· ὥσπερ καὶ ψύχειν τὰ δίκτυα, καὶ τῆς θαλάσσης ἐξέλκειν. ἡ δὲ τῶν αἰγιαλῶν δεσπότεια, ἰδικὸν οὐκ ἐπιγράφεται δεσπότην· ἔστι γὰρ αὐτοῦ τοῦ δικαίου καὶ ἡ θάλασσα, καὶ ἡ τῇ θαλάσσῃ ὑποκειμένη γῆ, ἤγουν ἡ ψάμμος. ¶ Τῆς δὲ ὁμάδος, ἤτοι οὐνιβερσιτάτις, εἰσὶν, οὐ μὴν τῶν καθέκαστον, οἷον τὰ ἐν ταῖς πόλεσιν ὄντα θέατρα, στάδια, δημόσια λουτρὰ, στοαὶ, καὶ εἴ τινα ἄλλα κοινὰ ταῖς πόλεσιν εἰσίν. ¶ Ἀδέσποτα δέ ἐστι τὰ σάκρα, καὶ τὰ ῥελιγίοσα, καὶ τὰ σάγκτα. ὅπερ γὰρ diuini iuris ἐστὶ, τοῦτο ὑπ' οὐδενὸς τελεῖ δεσπότειαν. ¶ Σάκρα δέ ἐστιν ἅτινα κατὰ τρόπον ὀρθὸν, καὶ διὰ τῶν ἱερέων θεῷ καθιέρωται· ὁποῖαι αἱ ἐκκλησίαι, καὶ τὰ μαρτυρεῖα, καὶ τὰ εὐκτήρια, καὶ τὰ δῶρα, ἅτινα κατὰ τὸ

θ. Vniuersitatis.

θ. Nullius.

θ. Sacræ.

προσήκον πρὸς ὑπηρεσίαν ἀφώρισται τοῦ θεοῦ· οἷον τὰ τίμια κειμήλια. ταῦτα δὲ διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐκποιεῖσθαι ἢ ἐνεχυριάζεσθαι ἐκώλυσεν, ἐξῃρημένης τῆς αἰτίας τῆς ἀναῤῥήσεως τῶν αἰχμαλώτων. εἰ γὰρ συμβῇ ληφθῆναί τινας ὑπὸ βαρβάρων, ἡ δὲ τῆς πόλεως ἐκείνης ἁγιωτάτη ἐκκλησία χρημάτων ἀπορεῖ, παῤῥησία δέδοται τῷ τῆς πόλεως ἐπισκόπῳ, ἤτοι οἰκονόμῳ τὰ τίμια κειμήλια πιπράσκειν καὶ ὑποτίθεσθαι ἐπὶ λήψει χρημάτων, ὥστε ἐντεῦθεν τοὺς αἰχμαλώτους ἀγοράσαι. Εἰ δέ τις κατ' οἰκείαν αὐθεντίαν ὡσανεὶ σάκρον ἑαυτῷ κατέστησε τόπον, οὐκ ἄν τις τοῦτον καλέσοι σάκρον. εἰρήκαμεν γὰρ ἅπαξ τὸν τρόπον πῶς τὰ σάκρα εἴωθε γίνεσθαι. ἀλλὰ φαμὲν τὸν τοιοῦτον τόπον βέβηλον εἶναι, ἤτοι ἰδιωτικόν. εἰ δὲ συμβῇ ναὸν ἱερὸν σεισμοῦ γινομένου καταπεσεῖν, ἢ καὶ ὑπὸ παλαιότητος κατενεχθῆναι, οὐ-

rite ad miniſterium Dei deſtinata ſunt: quod genus fuerint & pretioſa ceimelia. Hæc autem, Imperatoris noſtri conſtitutio alienari & obligari prohibuit, excepta cauſa redemptionis captiuorum. Nam ſiquem à barbaris capi contingat, nec pecuniam habeat ſanctiſsima eius ciuitatis Eccleſia, datur ciuitatis epiſcopo vel œconomo, facultas ea diſtrahendi, aut acceptis nummis in cauſam pignoris dandi, vnde ſcilicet captiui redimantur. Quòd ſiquis auctoritate propria quaſi ſacrum ſibi locum conſtituerit, nemo eum ſacrum dixerit: (Semel enim dictum eſt qualiter res ſacræ fieri conſiteuerint) ſed dicimus locum hũc prophanum eſſe, ſiue priuatum. Sed & ſi contigerit vt ædes ſacræ terræmotu ſubſiderent, aut vetuſtate collaberentur, nihilomi

ominus locus in quo fuerint, ſacer eſt, nec vllius in bonis, vt Papinianus ait. Qui enim ſacer factus eſt, nullo modo ſacer eſſe deſinit. ¶ Ex his quæ nullius ſunt, ſunt & religioſa. Porro religioſum propria ſibi vnuſquiſque voluntate conſtituit, dum mortuum infert in locum ſuum. Quòd ſi locus communis fuerit ac purus, nec dum religioſus factus, inuito ſocio ac nolente, mortuum illuc inferre, & reliquias ibi condere non licet: ſin verò commune fuerit monumentum, etiam inuitis ſociis reliquias ibi condere licet. At ſi loci alicuius alius habeat vſumfructum. eſt autem vſusfructus, ius quoddã certis modis conſtitutum, ſed in comprehenſione mentis conſiſtens, quod efficit vt in aliena proprietate ego vtar & fruar re. Si igitur eiuſdem loci, alius

δὲν ἧττον ὁ τόπος ἐν ᾧ ὁ ναὸς εἱστήκει, σάκρος ἐστὶ καὶ ἀδέσποτος, ὡς ὁ Παπινιανὸς φησί. ὁ γὰρ γενόμενος σάκρος, οὐδενὶ τρόπῳ παύεται τοῦ εἶναι σάκρος. ¶ Τῶν ἀδεσπότων ἐστὶ καὶ τὰ ῥελιγίοσα. τὸ δὲ ῥελιγίοσον, ὃ καθ' ἕκαστος ἄνθρωπος οἰκείᾳ συνίστησι γνώμῃ, νεκρὸν ἐπισφέρων τῷ τόπῳ τῷ οἰκείῳ. εἰ δὲ ἐπίκοινος ὁ τόπος εἴη, εἰ μὲν καθαρός ἐστι, καὶ οὔπω γέγονε ῥελιγίοσος, ἄκοντος τοῦ κοινωνοῦ, ἐπισφέρειν ἐκεῖνο μὴ βουλομένου, οὐκ ἔξεστιν αὐτῷ ἀποτίθεσθαι λείψανον· εἰ δὲ κοινὸν ὑπάρχει μνῆμα, καὶ μὴ βουλομένων τῶν κοινωνῶν, ἔξεστιν αὐτῷ ἀποτίθεσθαι λείψανον. εἰ δὲ τόπου τινὸς, ἕτερος μὲν ἔχει τὸν οὐσούφρουκτον. οὐσούφρουκτος δέ ἐστι δίκαιόν τι φανεροῖς τρόποις συνιστάμενον, νῷ καταλαμβανόμενον, ὃ ποιεῖ με κατὰ τὸ ἑτέρου δεσποτείας ἔχειν χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν. εἰ τοίνυν τοῦ αὐτοῦ τόπου, ἕτερος μὲν, ἔχει τὸν οὐ-

θ. Religioſum.

σούφρ

σούφρουκτον· ἑτέρους δὲ, τὴν proprietatem, ὁ προπριετάριος ἐν τῷ εἰρημένῳ τόπῳ ἀποτιθεὶς[105] λείψανον, παρὰ γνώμην τοῦ οὐσουφρουκτουαρίου, ῥελιγίοσσον οὐκ ἀποτελεῖ τὸν τόπον. ἐπειδὴ γὰρ ῥελιγίοσος γινόμενος[109], οὐχ οἷός τε ἐστὶ δεσπόζεσθαι, κατὰ δὲ τὸ ἑτέρου δεσποτείας τὸν οὐσούφρουκτον συνεστάναι ὁ ὅρος ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ τοῦ οὐσουφρούκτου, εἰκότως ἀναγκαία τοῦ οὐσουφρουκτουαρίου ἐστὶν ἡ συναίνεσις, καὶ οὐδὲν ἔσται ὀχυρὸν τῶν ὑπὸ τοῦ προπριεταρίου γινομένων ἐπὶ βλάβῃ τοῦ οὐσουφρουκτουαρίου. καὶ ἐν ἀλλοτρίῳ τόπῳ συγχωροῦντος τοῦ δεσπότου, ἔξεστι λείψανον ἀποτίθεσθαι, καὶ ῥελιγίοσος ὁ τόπος ἀποτελεῖται. εἰ δὲ καὶ παρὰ γνώμην ἀπέθετο, μαθὼν δὲ τοῦτο, κύριον ἡγήσατο τὸ πραχθὲν ὁ δεσπότης, καὶ οὕτως γίνεται ῥελιγίοσος ὁ τόπος.

§. Sanctæ. ¶ Τὰ δὲ σάγκτα πράγματα, οἷον τείχη, πύλαι, τρόπον τινὰ diuini iuris ἐστὶ, καὶ ὑπ'

vsumfructum habeat, alius proprietatem, proprietarius reliquias ibi condendo, nisi consentiente vsufructuario, locum religiosum non facit. Etenim quum iam religiosus factus, in nullius bonis esse possit, ac vsumfructum in alterius proprietate consistere, vsusfructus definitio doceat, meritò necessarius est vsufructuarij consensus, neque quicquam eorum firmum erit quæ in damnum vsufructuarij à proprietario aguntur. In alienum quoque locum consentiente domino inferre licet, & locus religiosus efficitur. Sed & si quis inscio vel inuito domino intulerit, & id ille quum rescisset, ratum habuerit, fiet & ita locus religiosus.

¶ Sanctæ quoque res, vt muri portæque, quodammodo diuini iuris sunt, nec in vllius

vllius dominum cadunt. Ideo autem muros sanctos diximus, quòd capitalis aduersus eos pœna constituta sit qui aliquid in muros deliquerint, vt si quis inde lapides tollat, aut aliud muro damnum inferat. Vnde & legum eas partes quibus pœnæ conscriptæ sunt aduersus eos qui cōtra leges fecerint, sanctiones vocamus. Dicūtur autē & inde sancti, ꝙ sancire firmare significet. Quando igitur muri firmè nos tuentur, & firmis munitionibus tutos faciunt, ideo sancti appellantur. Possumus autem & ex fabulis veterum aliā huius appellationis causam afferre. Quondam enim deos perhibēt inter homines versatos esse, qui & eos à mali vndiq; immunes cōseruarent. Procedēte deinde tēpore, factum esse vt pertæsi hominum, eos deseruerint. Igitur homines deorum auxilio destituti, ad imitationē

οὐδενὸς δύναται δεσπόζειν. διὰ τοῦτο δὲ τὰ τείχη εἰρήκαμεν σάγκτα, ἐπειδὴ κεφαλικὴ ὥρισται τιμωρία κατ' ἐκείνων οἵτινές τι κατὰ τῶν τειχῶν ἥμαρτον, οἷον, λίθον λαβόντες, ἢ καὶ ὁπωσδήποτε βλάψαντες τὸ τεῖχος. ὅθεν κἀκεῖνα τὰ μέρη τῶν νόμων, ἐν οἷς μέρεσιν αἱ τιμωρίαι εἰσὶν αἱ γεγραμμέναι κατὰ τῶν ἐναντιουμένων τοῖς νόμοις, σάγκτιονας καλοῦμεν. λέγονται δὲ καὶ ἐντεῦθεν σάγκτα· σάγκιρε γάρ ἐστι τὸ ὀχυροῦν. ἐπεὶ οὖν ἀσφαλίζεται ἡμᾶς τὰ τείχη, διὰ τοῦτο σάγκτα προσαγορεύεται. δυνατὸν δὲ καὶ μυθώδη τινὰ αἰτίαν ἀποδοῦναι τῆς προσηγορίας. φασὶ γὰρ πάλαι τοὺς θεοὺς συνεῖναι τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἀβλαβεῖς αὐτοὺς πανταχόθεν διαφυλάττειν· τοῦ δὲ χρόνου προϊόντος, καταγνόντας τῶν ἀνθρώπων, ἀπολιπεῖν αὐτούς. οἱ τοίνυν ἄνθρωποι τῆς ἐκείνων βοηθείας ἐρημωθέντες, πρὸς μίμησιν τῆς ἐκεῖθεν

φυλ

φυλακῆς ἐπενόησαν τὰ τείχη. ἐπεὶ οὖν σάγκτον ἐστὶ τὸ τίμιον, διὰ τοῦτο, ὡς ἐν τάξει τῶν τιμιωτάτων ἐπινοηθέντα, τὰ τείχη καὶ τὰς πύλας ὠνόμασαν σάγκτα.

θ. Singulorum. ¶ Εἴπωμεν λοιπὸν καὶ περὶ τῶν πραγμάτων, ἅτινα ἀναφέρεται ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τῶν καθ' ἕκαστον ἀνθρώπων. ταῦτα δὲ πολλοῖς τρόποις τῆς ἡμετέρας γίνεται περιουσίας. τινῶν μὲν γὰρ πραγμάτων γινόμεθα δεσπόται φυσικῷ νόμῳ (ὅπερ, καθὰ εἴρηται, ius gentium προσαγορεύεται) τινῶν δὲ ἀκριβεῖ καὶ πολιτικῷ λόγῳ, τουτέστι τῷ ἰδικῷ τῶν Ῥωμαίων. ἔστι δὲ λυσιτελέστερον ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ποιήσασθαι τῆς διδασκαλίας τὰ προοίμια. ὡμολόγηται δὲ παλαιότερον, εἶναι τὸ φυσικὸν δίκαιον ὅπερ ἅμα τῇ γενέσει τῶν ἀνθρώπων εἰς φῶς ἡ φύσις προήγαγε· τὰ γὰρ πολιτικὰ δίκαια τηνικαῦτα εὑρίσκεσθαι ἤρξατο ὅτε καὶ πόλεις οἰκοδομεῖσθαι, καὶ ἄρχοντες χει-

custodiæ q̃ ab illis habuerant, mœnia excogitarũt: quando id ergo sanctum est quod magno in pretio est, ideo muros portásque, vt in locum eorum quæ vtique magno habenda erant, inuenta, sancta dixerunt. ¶ Dicamus deinceps & de rebus quæ sub dominium singulorum rediguntur. Hæ autem multis modis patrimonij nostri fiunt. Quarundam enim domini efficimur iure naturali (quod sicut dictum est, ius gentium appellatur) quarundem verò, exacta strictaque & ciuili ratione: quod ius propriè Romanorum est. Commodius autem est, à vetustiori iure initium docendi facere. Porro in confessum venit, antiquius esse ius naturale, quod vnà cum genere humano in lucē natura produxit: ciuilia verò iura tunc inueniri cœperũt cũ & ciuitates cõdi, & magistratus

creari

creari, & leges cœptæ sunt scribi. ¶ Feræ igitur bestiæ, & volucres, adhæc & pisces, (hoc est, quæcunque animalia in terra, & in mari, & in cælo nascuntur) simulatque ab aliquo capta fuerint, iure gentium statim in dominio illius esse incipiunt. Quod enim antè nullius erat, id naturali ratione occupantis fit. Nec interest feras bestias & volucres in suo fundo quis capiat, an in alieno, venandi aut aucupandi gratia illuc ingressus. Rectè tamen à domino fundi prohibetur, si illud is præuiderit. potest enim prohibere ne in fundum suum ingrediatur. Siquid autem eorum quæ dicta sunt, animalium ceperit quis, tantisper ipsius est dum custodia eius continetur. Si verò custodiam eius euaserit, & in naturalem liber-

ἐθνικῶς, καὶ νόμοι ἤρξαντο γράφεσθαι. ¶ Τὰ ἄγρια τοίνυν θηρία, καὶ τὰ πτηνὰ, ἔτι δὲ καὶ οἱ ἰχθύες (τουτέστιν ὅσα ζῶα ἐν γῇ, ἢ ἐν θαλάσσῃ, ἢ ἐν οὐρανῷ τίκτεται) ἅμα τῷ ληφθῆναι ὑπό τινος, κατὰ τὸν ἐθνικὸν νόμον, εὐθέως ἄρχεται τῆς ἐκείνου δεσποτείας εἶναι. ὅπερ γὰρ πρότερον ὑπ' οὐδενὸς ἐτέλει δεσποτείαν, τοῦτο φυσικῷ λόγῳ τοῦ περικαταλαμβάνοντος γίνεται. διαφέρει δὲ οὐδὲν πότερον τὰ ἄγρια θηρία καὶ τὰ πτηνὰ ἐν οἰκείῳ τις ἀγρῷ θηρᾷ, ἢ ἐν ἀλλοτρίῳ ἀγρῷ, εἰσιὼν ἐπὶ τῷ κυνηγῆσαι, ἢ τοῦ ἰξεῦσαι χάριν. ὀρθῶς δὲ κωλύεται ὑπὸ τοῦ δεσπότου τοῦ ἀγροῦ, ἐὰν τοῦτο ἐκεῖνος προειδῇ· δύναται γὰρ αὐτὸν εἰς τὸν οἰκεῖον εἰσιέναι κωλύειν ἀγρόν. ἔτι δὲ τῶν προειρημένων ζώων λάβοι τις, μέχρι τοσούτου ὑπὸ τὴν οἰκείαν ἔχει δεσποτείαν ἕως οὗ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ συνέχεται φυλακήν. εἰ δὲ τὴν τοῦ λαβόντος κατοχὴν διαφύγῃ, καὶ εἰς τὴν

θ. Feræ.

τὴν φυσικὴν ἐλευθερίαν ἀναδράμῃ, παύεται τῆς δεσποτείας εἶναι τοῦ πάλαι λαβόντος, καὶ πάλιν τοῦ καταλαμβάνοντος γίνεται τὸ ζῶον. τὴν φυσικὴν δὲ ἐλευθερίαν καταλαμβάνειν νοεῖται τὸ ζῶον ὁπότε ἢ τὴν ἡμετέραν θέαν διαφύγῃ, ἢ ὑποπέπτωκε μὲν τῇ ἡμετέρᾳ θέᾳ, δυσχερὴς δὲ ἡ τούτου κατάληψίς ἐστι. τί γὰρ εἰ εἰς ὑψηλότατόν τινα καὶ δύσβατον τόπον διέφυγεν; ¶ Ἐκεῖνο δὲ τὸ ζητούμενον γέγονεν· ἔλαφος, ἢ σύαγρος οὕτως ἐτρώθη ὑπ' ἐμοῦ ὡς εὐχερῆ τὴν τούτου θήραν γενέσθαι· τινὲς λέγουσιν, εὐθέως τὸ τοιοῦτον ζῶον τῆς ἐμῆς γίνεσθαι δεσποτείας. ἑτέροις δὲ ἤρεσε, γίνεσθαι μὲν ἐμὸν τὸ ὑπ' ἐμοῦ πληγὲν ἅμα τῇ καιρίᾳ πληγῇ, μέχρι δὲ τοσούτου ἕως οὗ ἐπιδιώκω τὸ ζῶον· εἰ δὲ παύσομαι τοῦ ἐπιδιώκειν αὐτό, τῆς ἐμῆς εἶναι παύεται δεσποτείας, καὶ τοῦ καταλαμβάνοντος γίνεται. τρίτη γέγονε γνώμη τινῶν λεγόντων,

θ. Illud quæsitum.

tatem se receperit, in illius qui antè ceperat, dominio esse desinit, ac rursus occupantis fit. Naturalem autem libertatem recipere animal intelligitur, quum conspectum nostrum effugerit, aut ita sit in conspectu vt difficilis sit eius persequutio. Quid enim si in summum quempiam & accessu difficilem locum confugerit? ¶ Illud quæsitum est: Ceruus aut aper, ita à me vulneratus est, vt facilè capi posit: quidam dicunt, confestim tale animal meum fieri. Aliis placet, meum quidem fieri quod ego lethali vulnere afflixi, sed eoúsque donec persequor animal. Quòd si id persequi cessem, meum esse desinit, & occupantis fit. Fuit & tertia sententia dicentium, non aliter

aliter me qui vulnerauerim, dominũ eius fieri, quàm ſi illud ceperim. Atque hanc tertiam ſententiam magis probat Imperator noſter, huiuſmodi addens rationem. Ait enim multa interim accidere poſſe quæ me dictum animal capere non ſinant. Nam fortè occurrens fera aliqua longius me progredi vetuit, aut eripuit quod vulneraueram. Vel denique in perſequendo, in aſpera & inculta loca incidens, inueſtigare beſtiam non potui. ¶ Apium natura fera eſt. Itaque profectò neque apes quæ in arbore tua conſederint, tuæ fiunt, antequam alueo, (quam Græci etiam κυψέλην vocant) includas: quemadmodum neque volucres, quæ nidum in arbore tua fecerint, antequàm capiantur, tuæ fiunt. Vnde ſiquis a-

μὴ ἑτέρως ἐμὲ τὸν τρώσαντα γενέσθαι δεσπότην τοῦ θηρίου, εἰ μὴ ἕως οὗ τούτου δράξομαι. καὶ ταύτην μᾶλλον τὴν τρίτην γνώμην βεβαιοῖ ἡμέτερος βασιλεύς, λογισμὸν προσθεὶς τοιοῦτον· φησὶ γὰρ ὅτι πολλὰ ἐν τῷ μεταξὺ συμβῆναι δύναται ἅτινα οὐκ ἐᾷ με τὸ εἰρημένον θηρεῦσαι ζῶον. τυχὸν γὰρ θηρίον ἀπαντῆσαν ἄγριον ἐκώλυσέ με περαιτέρω προβῆναι· ἢ καὶ ἥρπασε τὸ παρ' ἐμοῦ τρωθέν· ἢ καὶ ἐν τῷ ἐπιδιώκειν, δυσχερέσι περιπεσὼν τόποις, οὐκ ἠδυνήθην ἐπιζητῆσαι τὸ θηρίον. ¶Ἡ τῶν μελισσῶν φύσις, ἐστὶν ἀγρία. ἀμέλει τοι αἱ ἐν τῷ σῷ δένδρῳ καθεσθεῖσαι μέλισσαι, τῆς σῆς οὐ γίνονται δεσποτείας πρὶν αὐτὰς τοῖς σίμβλοις ἐναποκλείσῃς, ἃς καὶ λέγομεν κυψέλας· ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὄρνεα ἅτινα νεοττιὰν ἐν τῷ σῷ δένδρῳ κατεσκεύασε, πρὶν ἰξευθῇ, τῆς σῆς οὐκ ἔστι δεσποτείας. ὅθεν εἴ τις φθίσας τὰς εἰρημένας μελίσ- θ. Apum.

σας

ζας, ἐν ἰδίοις ἀπέθετο σίμβλοις, γίνεται δεσπότης αὐτῶν· καὶ τὰς μελικηρίδας ἅς τινας ἀπὸ τῶν μελισσῶν γενέσθαι συμβῇ, ὁ βουλόμενος, ἐξέλεσθαι δύναται, εἰ καὶ κατὰ τὸν ἐμὸν ἀγρὸν αὐται γεγένηνται. εἰ δὲ πρὶν ἕτερος ἅψηται τῶν μελικηρίδων, προθεωρήσας ἐγὼ, εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὸν ἐμὸν ἀγρὸν διεκώλυσα, (δύναμαι γὰρ κατὰ νόμους τοῦτο ποιεῖν) λήψομαι τὰς μελικηρίδας, οὐδενὸς ἐμποδίζοντος. καὶ ὁ τῶν μελισσῶν ἑσμὸς ἐὰν τοὺς σοὺς σίμβλους καταλιπὼν ἀποπτῇ, μέχρι τοσούτου τῆς σῆς εἶναι δεσποτείας νοεῖται ἄχρις οὗ τοῖς σοῖς ὑποπέπτωκεν ὀφθαλμοῖς, καὶ ἡ τούτου κατάληψις οὐκ ἔστι δυσχερής· εἰ δὲ τὴν σὴν διέφυγε θέαν, τοῦ καταλαμβάνοντος γίνεται.

6. Pauonũ. ¶ Τῶν ταώνων δὲ ἡ τῶν περιστερῶν φύσις ἐστὶν ἀγρία· καὶ μήτις λεγέτω ὅτι συνηθές ἐστιν αὐτοῖς ἀφίπτασθαι, καὶ πάλιν ὑποστρέφειν· καὶ γὰρ αἱ μέλισσαι πράτ-

pes illas dictus præueniat, & eas in alueo suo recondat, dominus earum fiet. Fauos quoque, quos fortè effecerint, volenti licet auferre, quanuis in fundo meo effecti sint. Quòd si priusquam fauos alter contingat, ego id præuidens, prohibui ne fundum meum ingrederetur, (id enim iure possum facere) nemo obstabit quominus fauos ipse capiam. Examen quoq; apium quod alueis tuis relictis auolauerit, tantisper tuum esse intelligitur dum in conspectu tuo est, nec difficilis est eius persequutio. Quòd si oculos tuos effugerit, occupantis fit. ¶ Pauonum & columbarum natura fera est. Nec verò dixerit quis, familiare illis esse vt auolent & rursus redeant: nam & apes idem faciunt:

eiunt, & tamen extra controuersiā est, feram earum esse naturam. Sed & ceruos aliqui ita habent mansuetos vt & dominos relinquant, & in siluas abeant, ac rursus redeant. Nihilo tamen minus, fera eorum natura est. In his autem animalibus quæ ex consuetudine redire solent, quum abierint, quod genus sunt apes, columbæ, pauones, cerui, certissima nobis tradita est talis regula. Tantisper enim ea nostra esse dicimus dum animum habent ad nos redeundi. Quòd si animum hunc habere desinant, & nostra esse desinunt, occupantisque fiunt. Quoniam autem animum in brutis intelligere non possumus, ex reuertendi consuetudine is accipiendus est. Finge enim ceruam meam me relicto solere in siluas ab-

τουσι τοῦτο, καὶ ἄμαχόν ἐστιν ἀγρίαν εἶναι τὴν φύσιν αὐτῶν. καὶ ἐλάφους γάρ τινες οὕτως ἡμέρους ἔχουσιν ὥστε αὐτὰς καταλιμπάνειν τοὺς δεσπότας, καὶ εἰς ὕλας ἀπιέναι, καὶ πάλιν ὑποστρέφειν· καὶ αὐτῶν δὲ ἧττον ἡ φύσις ἐστὶν ἀγρία. ἐπὶ τούτων δὲ τῶν ζώων ἅπερ κατὰ συνήθειαν ὑποστρέφειν εἰώθεν ἀπιόντα, ῥητὸς ἡμῖν ἰσχυρότατος παραδέδοται κανών, οἷος ἐπὶ μελισσῶν, περιστερῶν, ταώνων, ἐλάφων. λέγομεν γὰρ μέχρι τοσούτου τῆς ἡμετέρας εἶναι ταῦτα δεσποτείας ἕως οὗ λογισμὸν ἔχει τοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπιστρέφειν· εἰ δὲ παύσονται τοιαύτην ἔχειν διάνοιαν, παύεται τῆς ἡμετέρας εἶναι δεσποτείας, καὶ τοῦ καταλαμβάνοντος γίνεται. ἀλλ' ὅτι ἐπὶ ζώων τοῦτο καταλαβεῖν ἀδύνατον, ἐκ τῆς περὶ τὴν ὑποστροφὴν συνηθείας τοῦτο ληψόμεθα. ὑπόθου γὰρ ὅτι ἡ ἐμὴ ἔλαφος καταλιμπάνουσά με, εἰώθη ἐπὶ τὰς ὕλας ἀπιέ-

καὶ καθ' ἡμέραν ὑποστρέφειν, ἢ τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ, ἤγουν τῇ τρίτῃ, οὐδέπω δὲ περαιτέρω τῶν τριῶν ἡμερῶν τῆς ἐμῆς οἰκείας ἀπελείφθη. εἰ μὲν οὖν εἴσω τῶν τριῶν ἡμερῶν ἐν αἷς ὑποστρέφειν εἰώθει, ὑπό τινος ἐλήφθη, ὡς ἀδικούμενος ἐγὼ περὶ τὴν δεσποτείαν, ἕξω κατ' αὐτοῦ τὴν in rem· εἰ δὲ τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἐθήρευσέ τις αὐτήν, οὐδεμίαν κατ' αὐτοῦ κινήσω ἀγωγήν. πρόδηλον γάρ, ἐξ ὧν μὴ ἐφύλαξε τῆς ὑποστροφῆς τὴν συνήθειαν, ὅτι τῆς ἐμῆς κατεφρόνησε δεσποτείας.

§. gallinarum.

¶ Τῶν κατοικιδίων ὀρνίθων καὶ τῶν χηνῶν ἡ φύσις οὐκ ἔστιν ἀγρία· καὶ τοῦτο ἐντεῦθεν νοῆσαι δυνατόν, ὅτι ἕτεραί εἰσιν ὄρνεις ἃς ἀγρίας καλοῦμεν, τουτέστιν ἀγριόρνιθας· καὶ πάλιν ἕτεροι χῆνες οὓς ἀγρίους καλοῦμεν, ἃ λέγεται ἀγριοχηνάρια. ὅθεν εἰ μὲν οἱ σοὶ χῆνες, ἢ τὰ σὰ ὀρνίθια ἔκ τινος τύχης ταραχθέντα ἀποπτῇ, ἢ καὶ τὴν σὴν διαφύγῃ

ire, ac eodem posterôve die, aut etiã tertio reuerti, neq; vnquam vltra tres dies extra ædes meas emansisse. Si ergo ea intra tertium diem, intra quem reuerti solita est, ab aliquo capta sit, habebo ego, vt læsus circa proprietatem eius, in rẽ aduersus eũ actionem. Quòd si quarto die quis eam ceperit, nullam aduersus eum actionem mouebo. Manifestum est enim, ex eo quòd reuertendi consuetudinem non obseruauerit, dominium meum aspernatam esse. ¶ Domesticarum gallinarum & anserum non est fera natura. Quod vel ex eo intelligere est, quòd aliæ sint gallinæ quas feras Latini, Græci ἀγριόρνιθας vocarunt, & alij item anseres, quos feros Latini, Græci ἀγριοχηνάρια. Vnde si anseres tui, aut gallinæ, aliquo modo turbati auolauerint, aut etiam effugerint con-

conspectum tuum, tui nihilominus sunt, quocunque in loco inueniantur. Et qui lucrandi causa, aut animo interuertendi ea animalia retinet, furari videtur, & furti in eum datur actio. ¶ Naturalis est & eorum acquisitio quæ ex hostibus capiuntur: nam hoc iure gentium comparatum est, vt quæcunque ex hostibus ceperimus, statim nostra fiant: adeò vt liberi homines capti, in seruitutem nostram redigantur. Si tamen hæc mancipia à potestate nostra euaserint, & ad suos redire contingat, pristinum recipiunt statum. ¶ Pretiosi lapilli, gemmæque, & cætera quæ in litore maris reperiri solent, naturali ratione statim eius fiunt qui reperit. ¶ Ea quoque quæ ex animalibus dominio meo subiectis nascuntur, mea sunt, sicut & il-

θέαν, οὐδὲν ἧττον τῆς σῆς ἐστι δεσποτείας ἐν οἱῳδήποτε τόπῳ εὑρεθῇ. καὶ ὅστις κέρδους χάριν, ἤτοι ψυχῇ ἀποστεροῦντος τὰ τοιαῦτα παρακατέχει ζῷα, κλέπτειν δοκεῖ καὶ γίνεται τῇ furti ὑπεύθυνος.

θ. Item ea quæ ex hostibus.

¶ Φυσικὴ κτῆσίς ἐστι καὶ τὰ ἀπὸ τῶν πολεμίων. ὁ γὰρ ἐθνικὸς νόμος, ἡμέτερα παραχρῆμα βούλεται γίνεσθαι ὅσα εἰλήφαμεν ἀπὸ τῶν πολεμίων. ἀμέλει, καὶ ἐλεύθεροι ληφθέντες ἄνθρωποι, εὐθέως ἡμῖν καταδουλοῦνται. εἰ δὲ τοῦτο διαφύγῃ τὴν ἡμετέραν δεσποτείαν, οἷον τὰ ἀνδράποδα, καὶ πρὸς τοὺς οἰκείους ὑποστρέψαι συμβῇ, τὴν ἀρχαίαν ἀπολαμβάνει κατάστασιν.

θ. Item lapilli.

¶ Οἱ λίθοι οἱ τίμιοι, ἔτι δὲ καὶ αἱ ψηφίδες, καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἐν αἰγιαλῷ εἰώθεν εὑρίσκεσθαι, φυσικῷ λόγῳ τοῦ εὑρετοῦ γίνονται παραχρῆμα.

θ. Item ea quæ ex animalibus.

¶ Καὶ τὰ ἐκ τῶν ζώων τῶν ὑπ' ἐμοῦ δεσποζομένων τικτόμενα, τῆς ἐμῆς ἐστι δεσποτείας, καθάπερ ἐκεῖ-

8. Præterea.

να ἐξ ὧν ἐτέχθησαν. ¶ Φυσικὴ κτῆσίς ἐστι καὶ ἡ τοῦ ἀλλουβίονος· ἀλλουβίων δέ ἐστιν ἡ πρόσκλυσις ἢ πρόσχωσις. ὅπερ γὰρ διὰ τοῦ ἀλλουβίονος τῷ ἡμετέρῳ ἀγρῷ ὁ ποταμὸς προσπορίζει, τῆς ἐμῆς γίνεται δεσποτείας φυσικῷ νόμῳ. ἔστι δὲ ὡς ἐν ὅρῳ ἀλλουβίων, αὔξησις λανθάνουσα. διὰ δὲ ἀλλουβίονος τοῦτο δοκεῖ προστίθεσθαι ὅπερ οὕτω κατὰ μικρὸν προστίθεται ὡς μὴ δύνασθαί τινα νοῆσαι πόσον καὶ ἐν ποίῳ χρόνῳ τῆς ἡμετέρας ἐστὶ δεσποτείας τὸ προστιθέμενον. ὑπόθου γὰρ δύο εἶναι ἀγρούς, τὸν σόν, ἔτι δὲ καὶ τὸν ἐμόν· μέσον δὲ ῥεῖν ποταμόν· ἐὰν ὁ ποταμὸς κατὰ βραχὺ καὶ ἀνεπαισθήτως προστεθῇ τι τῇ ἐμῇ γῇ, τοῦτο διὰ τοῦ ἀλλουβίονος ἐμὸν γίνεται· εἰ δὲ ἡ τοῦ ποταμοῦ βία καὶ ὁρμὴ μέρος τι τοῦ σοῦ ἀφείλετο ἀγροῦ, καὶ τῷ ἐμῷ προσήγαγεν ἀγρῷ, δῆλόν ἐστιν ὅτι τὸ προστεθὲν τῆς σῆς μένει δεσποτείας· οὐδὲ γὰρ ἀνεπαισθήτως

la ex quibus nascũtur. ¶ Iuris gentiũ est & adquisitio per alluuionem. *Alluuio autem Graecis πρόσκλυσις, aut πρόσχωσις, quasi Latine dicas, adundatio vel adaggeratio.* Quicquid enim p alluuioné flumé agro nostro adiicit, iure gétium meum fit. Est auté alluuionis definitio, incrementũ latens. Porro id per alluuionem videtur adijci quod ita paulatim adiicitur vt intelligere nemo posit, quantum, & quo tépore nostrũ fiat id quod adiicitur. Finge enim duo esse prædia, tuum, ité & meũ, mediũq; flumen fluere. Si flumen paulatim & sine cuiusquã intellectu aliqd terræ meę adiiciat, hoc per alluuioné meum fit: sin verò vi & impetu fluminis, pars aliqua fundo tuo detracta, & p̃dio meo applicata sit, dubiũ ea res non habet quin quod adiectũ est, tuum maneat: neque enim id sine cuiusquã intellectu factum

factum est. Quòd si pars quæ fundo tuo detracta est, arbores habet, & prædio meo adiecta, longiori tempore ei adhæsit, & arbores quas ferebat, ita radices egerunt vt in meum veniant, ex eo tempore meæ fient ex quo terra mea solùm ali cœpere, vt quæ scilicet radices habeant in terra mea. ¶ Insula in medio mari nata est: (quod rarius contingit) occupantis fit insula. Quum enim nullius antè fuerit, nunc alicuius esse incipit. Quòd si in flumine nascatur (vt frequenter accidit) & in medio fluminis consistat, communis erit eorum qui ex vtraque parte fluminis ad ripam possessiones habent, pro modo mensuráque latitudinis hinc & inde spectantium fundorum, quæ latitudo agri

γέγονεν. εἰ δὲ τὸ μέρος τὸ ἐκ τοῦ σοῦ ἀγροῦ ἀφαιρεθὲν, δενδροφόρον ἦν, καὶ τῷ ἐμῷ προσενεχθὲν ἀγρῷ, ἐπὶ πλείονα χρόνον αὐτῷ προσεπάγη, καὶ τὰ δένδρα ἃ ἐπέφερε, τὰς οἰκείας ἐξέτεινε ῥίζας, ὥστε τοῦ ἐμοῦ ἅψασθαι ἀγροῦ, ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου ταῦτα τῆς ἐμῆς γενήσεται δεσποτείας ἐξ οὗ λοιπὸν ἤρξατο τρέφεσθαι ἐκ τῆς ἐμῆς γῆς, οἷον τὰς ῥίζας ἔχοντα ἐν τῇ ἐμῇ γῇ ¶ Νῆσον ἀναφυῆναι συνέβη ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης. (τοῦτο δὲ σπανίως τῶν συμβαινόντων ἐστὶ) τοῦ προλαμβάνοντος ἡ νῆσος γίνεται. οὐδενὸς γὰρ πρότερον οὖσα, νῦν ἄρχεται δεσπόζεσθαι. εἰ δὲ ἐν ποταμῷ ἀναφύει (συνεχῶς δὲ τοῦτο συμβαίνει) εἰ μὲν ἐν μέσῳ τοῦ ποταμοῦ, ἔσται κοινὴ τῶν ἐξ ἑκατέρου μέρους τοῦ ποταμοῦ πλησίον τῆς ὄχθης ἐχόντων τὰ κτήματα, κατὰ τὸ μέτρον τοῦ πλατύτητος τῶν ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν κειμένων ἀγρῶν, ἥτις πλατύτης τοῦ ἀ-

θ. Insulæ.

γροῦ τῇ ὄχθῃ πλησιάζει· οἷον ἐπεκτείνεται ἡ νῆσος αὕτη ἐπὶ πόδας λόγου χάριν ρ'· ἀλλ' ὁ μὲν ἔχων τὸν ἀγρὸν ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τῆς νήσου, τῆς ὄχθης πλησίον, πλατυνόμενον ἔχει τὸν ἀγρὸν μέχρι ποδῶν ρ'· ὁ δ' ἕτερος ο'· ὁ μὲν ἐν τῷ δεξιῷ μέρει, ἐπὶ πλάτος δεσπόσει ποδῶν ρ'· ὁ δὲ ἐν τῷ ἀριστερῷ, ἐπὶ πλάτος ο'. εἰ δὲ τῇ μὲν μιᾷ πλησιάζει ὄχθῃ, τῆς δὲ ἑτέρας ἀφέστηκε, τούτων ἔσται μόνων οἳ καὶ ἐκεῖνο τὸ μέρος τὸ πλησιάζον ἐγγὺς τῆς ὄχθης ἔχουσι τοὺς ἀγρούς. εἰ δὲ ὁ ποταμὸς τῷ ἐμῷ παραρρέων ἀγρῷ κατὰ μέρος διαιρεθείς, καὶ εἰς δύο τμηθείς, εἰς τὸν ἐμὸν περιῆλθεν ἀγρὸν, ἤτοι ἐκύκλωσεν· εἶτα τελευταῖον ἑνωθεὶς ἑαυτῷ, ἓν καὶ γέγονε, ὥστε τὸν μέσον τόπον, νήσου τύπον ἐπέχειν, ὡς εἰς δύο τμηθέντος αὐτοῦ, καὶ τὸν ἐμὸν ἀγρὸν περιελθόντος, ἤτοι κυκλώσαντος, τῆς ἐμῆς μένει δεσποτείας ὁ κυκλωθεὶς ἀγρός, διὰ τὸ καὶ πά

ripæ proxima sit: veluti, verbi gratia, extéditur insula hęc in pedes cétũ: & qui ex dextera parte insulę prędium possidet, latitudinẽ habet ꝑpe ripã pedũ itidẽ centũ, sed alter tantũ septuaginta. Is ergo qui in parte dextera est, dominus fiet insulæ ad pedes vsq; centum in latum: is verò qui in sinistra est, ad pedes vsq; septuaginta in latũ. Sin verò vni ripæ ꝓximior est insula, & lõgiꝰ abest ab altera, eorũ est tãtũ qui ex ea parte quę ꝓximior est, ꝑpe ripã p̃dia possident. Quòd si flumẽ quod fundũ meũ præterlabitur, ꝑ partes diuisum, & in duo scissum, in fundũ meũ excurrerit, factóque ibi circulo, seu anfractu, deinde ad extremũ in sese rediens, vnum rursus fiat, ita vt locus qui in medio est, formam insulę habeat, tãquã flumine in duo scisso, & per circulum quẽdã & anfractũ circumeunte, ager qui ita circũdatur, meꝰ ꝑmanet, quia & an-

tè

tè meus fuerit. ¶ Sin autem, ventre illo, aut cubili, *id est naturali alueo*, in vniuersum relicto, per aliam partem fluere flumen cœperit, prior quidem alueus, eorum erit, qui prope ripam eius prædia possident, pro modo scilicet latitudinis vtriusque eorum qui vtrinque prædia habét, prædij: quæ tamen latitudo ripæ sit proxima. Nouus autem alueus eius esse iuris incipit cuius erat & flumé, hoc est publici. Quòd si post temp⁹ aliquod ad priorem redierit alueū, rursus & hic iam relictus alueus, eorum esse incipit qui prope ripam eius prædia possident. Aliud quiddam est, si crescente flumine totus ager meus inundatus fuerit: neque enim hic dicemus, totum agrum fieri publicum, aut dominiū eius mutari, quoniam nihilo minus meus permanet.

λαι ὑπ' ἐμοῦ δεσπόζεσθαι. ¶Εἰ δὲ τῆς φυσικῆς νηδύος (ἤτοι κοίτης) παντελῶς καταλειφθείσης, κατ' ἄλλο μέρος ἤρξατο ῥέειν ὁ ποταμὸς, ἡ μὲν προτέρα αὐτοῦ νηδὺς, ἐκείνων ἔσται οἳ πλησίον τῆς ὄχθης αὐτοῦ ἀγροὺς κέκτηνται, κατὰ τὸ μέτρον δηλαδὴ τοῦ πλάτους ἑκατέρου ἀγροῦ τοῦ παρ' ἑκάτερα· ἥτις πλατύτης πλησιάζει τῇ ὄχθῃ. ἡ δὲ καινὴ νηδὺς, ἐκείνου ἄρχεται εἶναι τοῦ δικαίου οὗ ὑπῆρχε καὶ ὁ ποταμὸς, τουτέστι πουβλίκου. εἰ δὲ μετά τινα χρόνον εἰς τὴν προτέραν ἐπέστρεψε νηδὺν, (ἤτοι κοίτην) πάλιν ἡ νῦν ὑπ' αὐτοῦ καταλειφθεῖσα νηδὺς, ἐκείνων εἶναι ἄρχεται τῶν πλησίον τῆς ὄχθης αὐτοῦ κεκτημένων ἀγρούς. ἕτερον δέ τι ἐστὶν, εἰ πλημμυρήσας ὁ ποταμὸς ὅλον ἐπέκλυσέ μου τὸν ἀγρόν. ἐνταῦθα γὰρ οὐκέτι λέγομεν τὸν ἀγρὸν ὅλον γενέσθαι πουβλικὸν, οὐδὲ ἀμείβεσθαι αὐτοῦ τὴν δεσποτείαν· μένει γὰρ οὐδὲν ἧττον ἐμός.

θ. Quòd si naturali.

ὅθεν ἐὰν ἀναχωρήσῃ τῶν τόπων ἐκείνων οὓς ἐκάλυψεν ἐπικλύσας, τὸν ἐμὸν ἀγρὸν ἀναλήψομαι, τῆς δεσποτείας οὐ γινομένης τῶν παρακεκτημένων· καθάπερ ἡ νέα νυδὺς γινομένη πούβλικος τῇ τοῦ ποταμοῦ ἀναχωρήσει τῶν παρακεκτημένων γίνεται.

¶.Quum ex aliena.

¶Ἐξ ἀλλοτρίας ὕλης εἶδος ἐποίησέ τις· ζητεῖται τίς τοῦ εἴδους ἔσται δεσπότης κατὰ τὸν φυσικὸν λόγον, πότερον ὁ τὴν ὕλην εἰς εἶδος ἀμείψας, ἢ ὁ τῆς ὕλης δεσπότης, κύριος ἔσται καὶ τοῦ εἴδους· οἷον ἐξ ἀλλοτρίων φαρμάκων ἔμπλαστρον ἢ κολλύριον συντέθηκεν· ἢ ἐξ ἀλλοτρίων σταφυλῶν, ἢ ἐλαιῶν, ἢ σταχύων, οἶνον, ἢ ἔλαιον, ἢ σῖτον ἐποίησέ τις· ἢ ἐξ ἀλλοτρίου χρυσοῦ, ἢ ἀργύρου, ἢ χαλκοῦ ἐποίησέ τις σκεῦος· ἢ ἐξ ἀλλοτρίου οἴνου καὶ μέλιτος ἐποίησεν οἰνόμελι· ἢ ἐξ ἀλλοτρίου ἐρίου ἐσθῆτα ἐποίησεν· ἢ ἐξ ἀλλοτρίων σανίδων πλοῖον. καὶ γεγόνασιν ἐπὶ τούτων πολ

Vnde futurum est vt si ab his locis quos inundatione sua texerat, recedat, agrum meum recepturus sim, nullo eorum facto domino qui in vicino habent prædia: sicut nouus alueus, publicus iam factus, recessu fluminis eorum fit qui prædia in propinquo habēt. ¶Ex aliena materia speciem quis fecit. In quæstionem cadit, vter speciei futurus sit dominus iure naturali, isne qui materiam in speciem verterit, an verò is qui materiæ dominus fuerit. Quod genus est, siquis ex alienis medicamentis emplastrum aut collyriū composuerit: aut ex alienis vuis, vel oliuis, vel spicis, vinū, vel oleum, vel frumentum fecerit: aut ex alieno auro argentóve, vel ære, vas aliquod fecerit: aut ex alieno vino & melle, mulsum: aut ex aliena lana vestimentum: aut ex alienis tabulis, nauem. Et hæc de re

magna

magnæ fuerunt inter Sabinianos & Proculianos contentiones. Nam Proculiani dicebant eum qui ſpeciem feciſſet, dominũ eius quod feciſſet, fieri: contrà Sabiniani, dominum materiæ, & ſpeciei volebant eſſe dominum. Extitit & tertia ſententia, medium quiddam tenens, aliás Sabinianis, aliás Proculianis aſſentientium, quam & religioſiſsimus noſter dominus elegit. Ea eſt, vt ſi ſpecies quæ confecta eſt, in priorem ex qua confecta eſt materiam, reſolui poſsit, is ſpeciei ſit dominus, qui & materiæ: ſin verò ad priſtinam materiam reduci non poſsit, eius ſit ſpecies, qui eam fecerit. Quod videre eſt in exemplis relatis: Vas quod ex maſſa æris, argenti, vel auri feceris, conflatum poteſt priſtinam formam inducere,

λαὶ φιλονεικίαι τῶν Σαβινιανῶν, καὶ Προκουλιανῶν. οἱ μὲν Προκουλιανοὶ ἔλεγον, τὸν τὸ εἶδος κατασκευάσαντα, γίνεσθαι δεσπότην τοῦ κατασκευασθέντος· οἱ δὲ Σαβινιανοὶ, τὸν τῆς ὕλης δεσπότην, κύριον ἐβούλοντο εἶναι τοῦ εἴδους. τρίτη δὲ γέγονε γνώμη, μέση τις οὖσα, ἥτις, ποτὲ μὲν τοῖς Σαβινιανοῖς, ποτὲ δὲ τοῖς Προκουλιανοῖς συντρέχει, ἣν καὶ ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν ἐπεδέξατο δεσπότης. φησὶ γὰρ ἡ τρίτη γνώμη, εἰ τὸ κατασκευασθὲν εἶδος ἀναλυθῆναι δύναται εἰς τὴν παλαιὰν ὕλην ἐξ ἧς γέγονεν, ὁ τῆς ὕλης δεσπότης, καὶ τοῦ εἴδους ἐστὶ δεσπότης· εἰ δὲ τὸ εἶδος ἀναδραμεῖν εἰς τὴν ἀρχαίαν ὕλην οὐ δύναται, τὸν κατασκευάσαντα τὸ εἶδος, εἶναι τοῦ γενομένου δεσπότην· οἷον ὡς ἐπὶ θέματος, ἀπὸ βώλου χαλκοῦ, ἢ ἀργύρου, ἢ χρυσοῦ τὸ κατασκευασθὲν σκεῦος δύναται χωνευθὲν τὴν ἀρχαίαν ἀποτελέσαι μορφήν, χαλ

χαλκοῦ, ἢ ἀργύρου, ἢ χρυσοῦ· ὁ δὲ οἶνος, ἢ τὸ ἔλαιον, ἢ ὁ σῖτος, εἰς σταφυλὰς, ἢ ἐλαίας, ἢ στάχυας ὑποστρέφειν οὐ δύναται· ἀλλ' οὐδὲ τὸ οἰνόμελι εἰς οἶνον καὶ μέλι διαλύεσθαι δύναται.

æris, argenti, vel auri. At vinum, oleum, aut frumentum, in vuas, oliuas, aut ſpicas reuerti non poteſt: Imò ne mulſum quidem in vinum & mel reſolui poteſt.

§. quòd ſi partim.

¶ Ταῦτα μὲν ἐν ᾧ ἡ πᾶσα ὕλη ἀλλοτρία ἦν. εἰ δὲ ἐξ ἐμῆς καὶ σῆς ὕλης ἐποίησά τι εἶδος, οἷον ἐξ ἐμοῦ οἴνου καὶ σοῦ μέλιτος, οἰνόμελι· ἢ ἐξ ἐμῶν καὶ σῶν φαρμάκων, ἔμπλαστρον· ἢ ἐξ ἐμοῦ καὶ σοῦ ἐρίου ἐσθῆτα, ἀναμφίβολον, ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος, τοῦτον εἶναι δεσπότην τὸν κατασκευάσαντα. οὐ γὰρ μόνον οἰκείαν ἐργασίαν ἐδαπάνησε περὶ τὸ εἶδος, ἀλλὰ καὶ μέρος παρέσχε τῆς ὕλης.

¶ Et hæc quidem de his in quibus tota materia aliena fuit. Quòd ſi ex mea & tua materia ſpeciem aliquam fecerim, veluti ex meo vino & tuo melle, mulſum: aut ex meis & tuis medicamentis, emplaſtrum: aut ex mea & tua lana, veſtimentum: dubium non eſt hoc caſu, eũ eſſe dominum qui fecerit. Non enim operam tantum ſuam in eam ſpeciem impẽdit, ſed etiam partem materię præbuit.

§. ſi tamen alienam.

¶ Εἰ δέ τις ἀλλοτρίαν πορφύραν ἰδίῳ ἐνύφανεν ἐσθήματι, εἰ καὶ προστεθεῖσα ἡ πορφύρα, τιμιωτέρα τοῦ προστεθέντος ἐστὶν ἐσθήματος, ἀλλ' ὅμως ἐν προσθήκης δεχθήσεται μέρει, καὶ ὁ τῆς πορφύρας δεσπότης κατὰ τοῦ ὑφελομένου καὶ ταῦτα πράξαντος ἕξει τὴν

¶ Sed ſiquis alienam purpuram veſtimento ſuo intexuerit, quãuis adiecta purpura pretioſior ſit veſtiméto cui adiecta eſt, tamẽ acceſsionis vice accipiẽda eſt: & qui domin⁹ fuit purpuræ, aduerſus eum qui ſurripuerit, & hæc cõmiſerit, habebit furti

furti actioné & furti condictionem: siue ipse qui surripuit, vestimentum fecerit: siue alius surripuerit, & alius surreptam vesti adiunxerit. Nam actione in rem agere purpuræ dominus non potest. Videtur enim purpura quodammodo extincta esse, quòd per se se iam non sit, sed cum alia veste. Omnino tamé furti condictio intentabitur. Etenim quãuis ea quæ extincta sunt aut interuersa, actione in rem vindicari non possint, aduersus tamen fures, & quosuis possessores, licet hi fures non sint, condictione furtiua agere poterimus. Sed ita, si is fuerit fur qui vestem cui purpura adiuncta est, possidet, & furti actio, & condictio furtiua locum habent: sin verò alius à fure, condictione tenetur: actione furti nequaquam. ¶ Materiæ duorũ quorundam ex vo-

furti, καὶ τὴν furti condictionem, εἴτε αὐτὸς ὁ κεκλοφὼς τὸ ἔσθημα κατεσκεύασεν, εἴτε ἕτερος μὲν ὑφείλετο· ἕτερος δὲ τὸ κλαπὲν συνῆψε τῇ ἐσθῆτι. in rem γὰρ κινεῖν οὐ δύναται ὁ τῆς πορφύρας δεσπότης. δοκεῖ γὰρ ἡ πορφύρα τρόπον τινὰ ἀποσβέσθαι, τῷ μὴ εἶναι αὐτὴν καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' ἑτέρᾳ ἐσθῆτι συνενωθῆναι. κινηθήσεται δὲ πάντως condictio furti. τὰ γὰρ ἀποσβεσθέντα πράγματα, ἤτοι ἀφανισθέντα, εἰ καὶ διὰ τῆς in rem ἐκδικεῖν οὐχ οἷόν τε, κατὰ τῶν κλεπτῶν μέντοι τὴν furti condictionem, καὶ κατὰ πάντων νομέων, εἰ καὶ μὴ εἶεν κλέπται, κινεῖν δυνησόμεθα. ἀλλ' εἰ μὲν κλέπτης ἐστὶν ὁ νεμόμενος τὸ τὴν πορφύραν ἔχον ἔσθημα, & furti actio & condictio furtiua ἐναχθήσεται· εἰ δὲ ἕτερος παρὰ τοῦ κλέπτου, τῷ φουρτίβῳ κονδικτικίῳ κρατεῖται, οὐκέτι δὲ καὶ τῇ φούρτι.

¶ Ὕλαι δύο τινῶν κατὰ γνώμην θ. si duorũ.

μην ἐμίγησαν τῶν δεσποτῶν, ἅπαν τὸ ἐκ τῆς μίξεως ἀποτελούμενον σῶμα, ἑκατέρων ἔσται κοινόν· οἷον, δύο τινὲς τὸν ἴδιον ἔμιξαν οἶνον, ἢ βώλους ἀργύρου, ἢ χρυσοῦ συνεχώνευσαν. εἰ δὲ διάφοροί εἰσιν ὗλαι, καὶ αἱ τῶν διαφόρων ὑλῶν μίξεις ἀπετέλεσάν τι ἰδιάζον· οἷον ἐξ οἴνου καὶ μέλιτος, οἰνόμελι, ἢ ἀπὸ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἤλεκτρος· κἀνταῦθα λέγομεν κοινὸν εἶναι τῶν δύο τὸ ἀποτελεσθέν. ταῦτα μὲν ἐν ᾧ κατὰ γνώμην τῶν δεσποτῶν ἐπράττετο. εἰ δὲ ἐκ τύχης, καὶ οὐ κατὰ προαίρεσιν τῶν δεσποτῶν συνεχέθησαν αἱ ὗλαι, ἢ ἑτερογενεῖς, ἢ ὁμογενεῖς, οὐ τὸ αὐτὸ γενήσεται. ¶ Εἰ δὲ ὁ τοῦ Τιτίου σῖτος τῷ σῷ σίτῳ συνεμίγη, καὶ μία γέγονε σωρός, εἰ μὲν ὑμετέρα γνώμη, κοινὴ ἔσται ἡ σωρός, ἐπειδὴ ἓν ἕκαστον σῶμα (τουτέστιν ἕκαστος κόκκος) ἐξ ὑμετέρας συναινέσεως ὑπὸ τὴν κοινὴν γέγονε δεσποτείαν. εἰ δὲ τυχηρῶς γέγονεν ἡ μί-

§. Quòd si frumẽtum.

luntate dominorũ confusæ sunt, totũ id corpus quod ex confusione cõfectũ est, vtriusq; erit cõmune: veluti, duo aliqui vinum suum confuderunt, aut massas argenti vel auri cõflauerũt. Sed & si diuersę sint materiæ, & diuersarum materiarũ confusiones propriam speciẽ cõstituant, vt ex vino & melle, mulsum, aut ex auro & argento, electrũ: dicimus duorum cõmune esse quod cõfectum fuerit. Atq; hæc quidem, quũ id ex voluntate dominorũ factũ est. Quòd si fortuitò & pręter sententiã dominorũ confusæ sint materiæ, siue eiusdem generis, siue diuersi sint, non idem erit. ¶ Si Titij frumentum tuo mixtum, & vnus aceruus factus fuerit, siquidem ex voluntate vestra, communis erit aceruus, quoniam singula corpora (hoc est, singula grana) de consensu vestro communicata sunt. Quòd si casu facta fuerit mixtio,

tio, aut Titius præter voluntatem tuam id miscuerit, aceruus non erit communis, quoniã singula grana in substantia sua manserunt, nec mutata sunt per commixtionem. Quapropter communis nõ erit aceruus tali in specie: quemadmodum neque grex ouium communis fiet, si pecora Titij tuis pecoribus immixta fuerint. Qđ si contingat vt tu aceruum frumenti, aut Titius possideat, aduersus possessorem alteri in rem actio cõpetit. Porrò iudicis officio continetur, vt æstimet quale cuiusque fuerit frumentum, & secundum qualitatem & mensuram possessorẽ actori condemnet. ¶ Si quis in suo solo, ex aliena materia domum construat, ipse ei⁹ quod constructum est, dominus fit. Solo enim cedit quicquid inædificatum fuerit. Illud tamen apertum est, dominũ materiæ non exci-

ξις, ἢ ὁ Τίτιος οὐ κατὰ σὴν γνώμην ἔμιξε τὸν σῖτον, οὐκ ἔσται κοινὴ ἡ σωρός· ἐπειδὴ οἱ καθέκαστον κόκκοι ἐν τῇ ἰδίᾳ μεμενήκασιν ὑποστάσει, καὶ οὐκ ἤμειψεν αὐτοὺς ἡ μίξις. ὥστε οὖν οὐ γενήσεται κοινὴ ἡ σωρὸς ἐπὶ τοῦ τοιούτου θεμαλισμοῦ· ὥσπερ ἡ ἀγέλη τῶν προβάτων οὐ κοινοποιηθήσεται ἐὰν τὰ πρόβατα Τιτίου τοῖς σοῖς προβάτοις συναναμιγῇ. εἰ δὲ συμβῇ τὴν τοῦ σίτου σωρὸν, ἢ ὑπὸ σοῦ, ἢ ὑπὸ Τιτίου διακατέχεσθαι, ὁ ἕτερος κατὰ τοῦ νεμομένου κινήσει τὴν in rem. Officium δὲ ἔσται τοῦ δικαστοῦ ὥστε διατιμήσασθαι ὁποῖος ἦν ὁ ἑκάστου σῖτος, καὶ πρὸς τὴν ποιότητα καὶ τὸ μέτρον, τῷ ἄκτορι καταδικάζειν τὸν νομέα.

¶ Ἐάν τις ἐν τῷ ἰδίῳ ἐδάφει οἶκον κατασκευάσῃ ἐξ ἀλλοτρίων ὑλῶν, δεσπότης γίνεται τοῦ κατασκευασθέντος· τὸ γὰρ ἐποικοδομηθὲν, εἴκει τῷ ἐδάφει· ἐκείνου δήλου ὄντος ὅτι ὁ τῆς ὕλης δεσπότης, οὐκ ἐκπί- θ. Cum in suo.

πτει

ἀπὸ τῆς δεσποτείας τῆς ὕλης αὐτῆς εἰς τὸ διηνεκὲς, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἕστηκε τὸ οἰκοδόμημα, οὔτε τὴν in rem κινεῖν, οὔτε τὴν ad exhibendum (ἤγουν τὴν παρασταλτικὴν εἰς ἀπαίτησιν) δύναται διὰ τὸν δυωδεκάδελτον νόμον, ᾧ ἦν διηγορευται ἵνα μηδεὶς ἀλλότριον ξύλον ἐργάσιμον, τοῖς ἰδίοις οἰκήμασι συζευχθὲν, ἐξελεῖν ἀναγκασθῇ, ἀλλ' ἵνα τὴν διπλασίονα αὐτοῦ καταβάλῃ τιμήν· κινουμένης ἀγωγῆς παρεξσυνάλις, ἥτις λέγεται de tigno iniuncto. χώρα δὲ ταύτῃ τῇ ἀγωγῇ, οὐ μόνον ἡνίκα ξύλον τῆς ἐμῆς δεσποτείας ὑποβάλλῃ τις τῷ ἰδίῳ οἰκοδομήματι ἀλλὰ γὰρ καὶ εἰ λίθον, ἢ βήσαλον, ἢ κίονα· τῇ γὰρ τοῦ ξύλου προσηγορίᾳ ἅπασα ὕλη σημαίνεται δι' ἧς οἰκοδομεῖν οἷόν τε. Διὰ τοῦτο δὲ ταῦτα νενομοθέτηται τῷ δυωδεκαδέλτῳ νόμῳ, ὥστε μὴ κινεῖσθαι in rem, ἢ ad exhibendum, προφάσει τοῦ ξύλου τοῦ συνωκο-

disse in perpetuum dominio eius: sed tantisper dum consistit ædificium, neque vindicare eam potest, neque ad exhibendum, vt sibi reddatur, agere, propter legem duodecim Tabularum qua cautum est nequis alienum tignum ædibus suis iniunctum, eximere cogatur, sed vt duplum eius pretium refundat, proposita in personam actione, quæ De tigno iniuncto dicitur. Est autem huic actioni locus, non tunc solum quum quis lignum meum in suum ædificium coniecit, sed etiam si lapidem, pessulum, aut columnam. Nam tigni appellatione quæuis materia significatur, ex qua ædificia fieri possunt. Hæc autem ideo lege duodecim Tabularum constituta sunt, ne in rem agatur, aut ad exhibendum, ob lignum ædificio

ficio meo iniunctum, vti ne si condemnatus à iudice fuero in id quod petitur, dissoluere cogar ædificium, prætextu sententiæ ac iudicato satisfaciendi: ac bene ea in re lex duodecim Tabularum ædificiis consuluit. Quòd si aliqua ex causa eueniat vt ædificium collabatur, dominus materiæ si nondum per actionem De tigno iniuncto, duplum consequutus est, poterit audacter & in rem & ad exhibendum agere. ¶ Suprà iam diximus de eo qui suo in solo ex aliena materia ædificium construxit: nunc speciem ex contrario fingamus: si in tuo solo ex mea materia domum extruxi, tu soli dominus, ipsius etiam ædificij eris dominus, per regulam dictam, Superficiem subiecto solo cedere. Vnde & in perpetuum dominium mate-

παλακέντος τῷ ἐμῷ οἰκοδομήματι, ἵνα μὴ τοῦ δικαστοῦ καταδικάσαντός με εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἀναγκασθῶ τὸν οἶκον καταλῦσαι, προφάσει τοῦ ποιῆσαι τῇ ἀποφάσει τὸ ἱκανόν. καὶ πολλῆς τῆς ἐξ αὐτοῦ προνοίας ἠξίωσεν ὁ δυωδεκάδελτος τὰς οἰκίας. εἰ δὲ συμβῇ ἔκ τινος αἰτίας τὸ εἰρημένον οἴκημα καταπεσεῖν, ὁ τῆς ὕλης δεσπότης, εἰ μήπω διὰ τῆς de tigno iniuncto ἀγωγῆς, τὸ διπλοῦν ἔτυχε κομισάμενος, δύναται κινεῖν ἀκωλύτως, καὶ in rem, καὶ ad exhibendum.

¶Προλαβόντες εἴπομεν ἐν οἰκείῳ ἐδάφει ἐξ ἀλλοτρίας ὕλης οἴκημά τινα κατασκευάσαντα, νῦν τὸ ἐναντίον θεματίζομεν· ἐν τῷ σῷ ἐδάφει ἐὰν ἐμῆς ὕλης οἶκον κατεσκεύασα, ὁ τοῦ ἐδάφους κύριος, καὶ τοῦ οἰκήματος ἔσται δεσπότης· διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα, εἴκειν τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις. ὥστε οὖν καὶ τῆς ὕλης ἀπόλωλα τὴν δεσποτείαν ἐγὼ θ. Ex diuerso.

γὼ διηνεκῶς. εἰδὼς γὰρ ἐν ἀλλοτρίῳ οἰκοδόμουν ἐδάφει. ἀμέλει, εἰ καὶ συμβῇ τὸν οἶκον καταπεσεῖν, οὐκ ἕξω ἐπὶ ταῖς ὕλαις τὴν in rem. ¶ Ἐκεῖνο δὲ τῶν ἀμάχων ἐστὶν, ὅτι εἰ συμβῇ ἐμὲ τὸν οἰκοδομήσαντα ἐν νομῇ εἶναι τῆς οἰκίας, ὁ δὲ τοῦ ἐδάφους δεσπότης χρώμενος τῷ κανόνι τῷ λέγοντι, εἴκειν τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις, κινεῖ κατ' ἐμοῦ τὴν in rem, εἰ μὲν bonæ fidei ὑπῆρχον νομεὺς, (ἐνόμιζον γὰρ ἐμὸν εἶναι τὸ ἔδαφος) λήψομαι οὐ μόνον τῆς ὕλης τὴν διατίμησιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μισθοὺς τῶν τεχνιτῶν· καὶ μὴ βουλόμενον ταῦτα πράττειν, αὐτὸν ἐξωθῶ διὰ τῆς τοῦ δόλου παραγραφῆς, λέγων, ἀλλ' εἰ μὴ καλῇ πίστει ἔκτισα. εἰ δὲ mala fide ἐνεμόμην τὸν τόπον (ἠπιστάμην γὰρ αὐτὸν ἀλλότριον ὄντα) οὐδεμίαν ἕξω παραγραφὴν, ἀλλ' ἀναγκάζομαι τὸν τόπον ἀποδιδόναι μετὰ τῶν ἐπιτεθέντων. δύναται γὰρ ἕκαστος ἐγκαλεῖν μοι

¶. Certè illud.

riæ amisi, sciens enim prudensque in alieno solo ædificaui. Itaque profectò, etiamsi contingat vt ædificium diruatur, ad materiam vindicandam, in rem actionem non habebo. ¶Illud omnino extra controuersiam est, si me ædificatorem contingat esse in possessione domus, & soli dominus, vsus regula dictante, Superficiem subiecto solo cedere, mecũ velit in rẽ agere: siquidem bonæ fidei possessor fuerim, quia meum esse solum putarim, cõsecuturũ me nõ tantũ pretiũ materiæ, sed etiam mercedes fabrorum: actorique facere id nolenti, doli exceptione præscripturum, nisi bona fide ædificaui: sin verò mala fide possederim, quia non ignorauerim locum esse alienũ, nullam habebo exceptionẽ: sed cogar locũ restituere vnà cũ his q̃ inædificata sunt, quoniam illud mihi obiici potest, cur

cur temere in eo quod alienum esse sciebam, ædificauerim. ¶ Si Titius alienam arborem in suo fundo plantauerit, Titij erit arbor: sin verò is Titius arborem suam in fundo Mæuij plantauerit, Mæuij tantùm erit arbor: si modo vtraque in specie, quod plantatum est, radices egerit. Nam arbor antequam proprias radices egerit, & subiectam terram apprehenderit, prioris domini manet, sed simul atque radices egit dicta planta, conuertitur dominium eius, ad solum in quo sita est, dominum. Qua ex re talis orta est quæstio, Vicinus fundi mei, ad finem agri sui arborem habebat, prope terrulas meas: euênit vt paulatim huius arboris radices sub terra latiùs serperent, ac in fundũ meũ subirẽt, terrámq; meã apprehẽderẽt, & inde alerentur. Relata quæstione, placuit meã

τινὸς χώραν εἰδὼς, προπετῶς εἰς ἀλλότριον ᾠκοδόμουν ἔδαφος. ¶ Εἰ Τίτιος ἀλλότριον δένδρον ἐν τῷ οἰκείῳ ἐφύτευσεν ἀγρῷ, Τιτίου ἔσται τὸ δένδρον· εἰ δὲ καὶ Τίτιος οἰκεῖον δένδρον ἐν τῷ ἀγρῷ ἐφύτευσε Μαιβίου, Μαιβίου γενήσεται τὸ δένδρον μόνον, εἰ ἐν ἑκατέρᾳ θέματι, τὰς οἰκείας τὸ φυτευθὲν ῥίζας ἐξέτεινε. πρὶν γὰρ τὰς οἰκείας ἐκτείνῃ ῥίζας, καὶ τῆς ὑποκειμένης δράξηται γῆς, τοῦ πάλαι δεσπότου ἐστὶ τὸ δένδρον· μεθ' ὁ μέντοι ῥιζωθῇ τὸ εἰρημένον φυτὸν, μετατίθεται αὐτοῦ ἡ δεσποτεία ἐπὶ τὸν κύριον τοῦ ἐδάφους ἐν ᾧ ἵσταται. ἀμέλει ἐντεῦθεν ἐζητήθη τι τοιοῦτον· ὁ ἐμὸς ἀγρογείτων ἐν τέλει τοῦ οἰκείου ἀγροῦ, πλησίον τῶν ἐμῶν γηδίων, δένδρον εἶχε· συνέβη τοῦ τοιούτου δένδρου κατὰ μικρὸν ἑρπύσας ὑπὸ γῆν τὰς ῥίζας, ἐφικέσθαι τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ, καὶ τῆς ἐμῆς δράξασθαι γῆς, κἀκεῖθεν τρέφεσθαι. ζητήσεως γενομένης, ἤρεσεν ἐμὸν θ. Si Titius.

γίνεται τὸ δένδρον· οὐδὲ γὰρ φυσικὸς ἐπιτρέπει λογισμὸς ἑτέρου τὸ δένδρον εἶναι, εἰ μὴ ἐκείνου οὗ ἐν τῇ γῇ τὰς ῥίζας ἔχει. ὅθεν εἰ ἐν τοῖς ὅροις τῶν δύο ἀγρῶν ἀναφυεῖ δένδρον, ἐκταθεῖσαι δὲ αἱ τούτου ῥίζαι ἑκάτερον κατέλαβον ἀγρόν, κοινὸν γίνεται τὸ δένδρον.

¶. Qua ratione. ¶ Ὥσπερ γὰρ τὰ φυτὰ τὰ ἐν τῇ γῇ τρεφόμενα καὶ αὐξανόμενα, ἐκείνου γίνεται τοῦ δεσπότου τῆς ὑποκειμένης γῆς, τῷ αὐτῷ λόγῳ καὶ τὰ σπειρόμενα, οἷον σῖτος, κριθὴ, καὶ ὅσα τοιαῦτα ὑπείκει τῷ ἐδάφει. ἀλλ᾽ ὥσπερ ὁ βοναφιδεικτίζας ἐν ἀλλοτρίῳ τόπῳ, ἐναγόμενος τῇ in rem, διὰ τῆς τοῦ δόλου παραγραφῆς ἑαυτῷ ποιεῖ τὸ ἀζήμιον, ὁμοίως καὶ σπείρας τοῖς οἰκείοις δαπανήμασι τὸν ἀλλότριον ἀγρὸν, εἰ βοναφίδει τοῦτο πεποίηκεν, διὰ τῆς τοῦ δόλου παραγραφῆς ἕξει τὸ ἀσφαλές.

¶. Litteræ. ¶ Ἐμὰς τις λαβὼν χάρτας, ἢ ἐμὰς μεμβράνας, ἐνέγραψέ τι ἐν αὐτοῖς, καὶ βι-

arborem fieri: neque enim patitur naturalis ratio vt alterius sit arbor, quàm eius in cuius fundum radices egerit. Vnde si in confinijs duorum fundorum nascatur arbor, cuius radices vtrunque in fundum porrigantur, communis hæc arbor fiet. ¶ Porro quemadmodum plantæ quæ in terra alũtur crescũntque, eius fiunt qui & subiectæ terræ dominus est, eadem ratione & quæ seruntur, vt frumentum, hordeum, quæque alia his similia, solo cedunt. Sed & quemadmodum bonæ fidei ædificator in alieno solo, actione in rem petitus, indemnem se conseruat per exceptionem doli: ita per eandem doli exceptionẽ tutus erit qui sua impensa fundũ alienũ conseuit, dũ bona fide id fecerit. ¶ Chartas meas aut membranas aliquis abstulit, & aliqua in his scripsit, libellúmq;

lúmque composuit: & hic ad similitudinem soli superficies subiecto cedit: etiam si maximè aureæ sint quæ inscriptæ sunt litteræ: etenim dominus ego libelli fio. Neq; interest, carmen sit, an historia, aut oratio rhetorica, quod inscriptum est. Vnde futurum est vt si in rem agens aduersus eum qui libellum fecit, refundere impendia scripturæ paratus non sim, doli exceptione submouear, dum bonæ fidei possessor fuerit qui scripsit. ¶ Aliquis aliena accepta tabula, pinxit in ea, imaginemque effinxit. Quæsitum est vtrius hæc imago sit? Et existimant quidam pictorem tabulæ dominum fieri, & tabulam picturæ cedere. Alij contrà, eum qui tabulæ fuerit dominus, & picturæ dominum fieri dicunt, qualiscunque tandē ea sit pictura. Imperatori verò nostro

βλίον κατεσκεύασε. κἀνταῦθα κατὰ μίμησιν τοῦ ἐδάφους, εἴκει τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις, εἰ καὶ τὰ μάλιστα χρυσᾶ ἐστι τὰ ἐπιτεθέντα γράμματα, κἀγὼ γίνομαι τοῦ βιβλίου δεσπότης. ἀδιάφορον δέ ἐστιν εἴτε ἔμμετρον ἔπος, εἴτε ἱστορικὸν, εἴτε ῥητορικὸν ἐνέγραψε λόγον. ὅθεν κινῶν ἐγὼ τὴν in rem κατὰ τοῦ τὸ βιβλίον ποιήσαντος, καὶ τὰ δαπανήματα τῆς γραφῆς μὴ καταβαλὼν ἑτοίμως, ἐκβληθήσομαι διὰ τῆς τοῦ δόλου παραγραφῆς, ἐν ᾧ βονεφίδει νομεὺς ἦν ὁ ταῦτα γράψας. ¶ Λαβών τις ἀλλοτρίαν σανίδα, ἐζωγράφησε, καὶ εἰκόνα κατεσκεύασε. τίνος ἐστὶν ἡ εἰκὼν ἐζητήθη. καὶ οἱ μὲν λέγουσι τὸν ζωγράφον γίνεσθαι δεσπότην τῆς σανίδος, καὶ τὴν σανίδα εἴκειν τῇ γραφῇ. ἕτεροι δὲ τὸν τῆς σανίδος δεσπότην, καὶ τῆς γραφῆς κύριον γίνεσθαί φασι, ὁποιαδήποτε εἴη γραφή. ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς

θ. Si quis in aliena.

τὴν προτέραν μᾶλλον ἐδέξατο γνώμην καὶ τὸν ζωγραφήσαντα, τῆς εἰκόνος βούλεται γενέσθαι δεσπότην. καταγέλαστον γὰρ ἐνόμισεν εἶναι, τὴν Ἀπελλοῦ ζωγραφίαν (ζωγράφος δὲ οὗτος, τῶν παρ' Ἕλλησιν ἀριστευσάντων) ἢ Παρρασίου (εὐδοκίμησε δὲ οὗτος παρὰ Ῥωμαίοις) ὑπείκειν τῇ εὐτελεστάτῃ σανίδι. ὅθεν εἰ ὁ τῆς σανίδος δεσπότης ἐν κατοχῇ γέγονε τῆς εἰκόνος, ὁ δὲ ζωγραφήσας ἔλθοι κινῶν κατ' αὐτοῦ τὴν in rem, μὴ καταβαλὼν τὸ τῆς σανίδος τίμημα, ἀπὸ τῆς δόλου παραγραφῆς ἐκβληθήσεται. εἰ δὲ ὁ ζωγραφήσας νέμεται τὴν εἰκόνα, τότε ὁ τῆς σανίδος δεσπότης, διρέκταν μὲν ἔχειν in rem οὐ δύναται (ἐξέπεσε γὰρ τῆς δεσποτείας τῆς γραφῆς ἐπιτεθείσης) δίδοται δὲ αὐτῷ vtilis in rem, ἵνα κινῶν οὕτω λέγῃ ὡσανεὶ ὑπῆρχεν δεσπότης. τῇ δὲ εἰρημένῃ vtili in rem χρώμενος, εἰ μὴ παράσχῃ τὰ περὶ τὴν ζω

prior sententia magis placuit: & eum qui pinxerit, imaginis dominũ vult fieri. Ridiculum enim putabat esse, picturam Apellis (fuit is pictor apud Græcos præstantissimus) aut Parrhasij (magnum hic apud Romanos nomen habuit) vilissimæ tabulæ cedere. Vnde si tabulæ dominus in possessione imaginis sit, pictor qui actione in rem proposita, pretium tabulæ non vult reddere, doli exceptione submouebitur. Quòd si is qui depinxit, imaginem possideat, tunc dominus tabulæ, directam quidem in rem actionem habere non potest: nam per impositionem picturæ, dominio tabulæ excidit: sed datur ei vtilis in rem, qua se in agendo, tanquam dominum, experiri dicat. Sed & si vtili in rem agens, sumptus in

p.ã

pingendo factos, ei qui bona fide pinxit, nolit restituere, doli exceptione expellitur. Procedit autem hic tractatus eousque dum de Dominio imaginis quæretur. Nam illud in confessum venit, siue is qui pinxit, siue alius quispiam, tabulam furto abstulerit, furti actionem aduersus furem dari domino. ¶ Quum Dominum esse te putarê, alienum de te fundum emi, aut dono accepi, vel ex alia iusta causa, bona fide tamen, veluti ex permutatione. Ratio naturalis dominum esse me vult perceptorum fructuú, propter eu'turá curámq; quam in his adhibui. Quapropter, si postea superueniens fundi dominus, fundum per in rem actionem vindicet, nullum aduersum me habebit actionem de fructibus illinc perceptis, & à me consumptis. Quod si sciens alienum

γραφίαν γινόμενα δαπανή-
ματι τῷ βοναφίδε ζωγρα-
φήσαντι, ἐξωθεῖται διὰ τῆς τοῦ
δόλου παραγραφῆς. καὶ ταῦ-
τα μὲν τετραχήλισται, ὅσον ἐπὶ
τῇ δεσποτείᾳ τῆς εἰκόνος. ἐκεῖ-
νο γὰρ τῶν ὁμολογημένων ἐστὶν,
ὅτι εἴτε ὁ ζωγραφήσας ἔκλε-
ψε τὴν σανίδα, εἴτε ἕτερός
τις, δίδοται τῷ δεσπότῃ ἡ φοῦρ
τι κατὰ τοῦ κλέπτου. ¶ Τὸ νομίσ- 8. Si quis à nō domino
σας εἶναι δεσπότην, ἀλλότρι-
ον ἠγόρασα παρὰ σοῦ ἀγρὸν,
ἢ κατὰ δωρεὰν ἔλαβον, ἢ ἐξ ἀλ-
λης αἰτίας εὐλόγου, βοναφί-
δε μέντοι, οἷον ἀπὸ περμου-
τατζίονος. ὁ φυσικὸς λόγος
βούλεται δεσπότην γίνεσθαί με
τῶν ληφθέντων καρπῶν, διὰ
τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν φροντί-
δα ἣν ἐν αὐτοῖς ἐποιησά-
μην. διὸ μετὰ ταῦτα παραγε-
νόμενος ὁ τοῦ ἀγροῦ δεσπότης,
καὶ διὰ τῆς in rem ἐνδικῶν
τὸν ἀγρὸν, οὐδεμίαν ἀγωγὴν
ἕξει κατ᾽ ἐμοῦ περὶ τῶν καρπῶν,
οὓς ἐντεῦθεν λαμβάνων ἐδα-
πάνησα. εἰ δὲ εἰδὼς ἀλλότριον

ἐνεμήθην ἀγρὸν, οὐ τρύξομαι αὐτῶν. ἀμέλει τοι τὸν ἀγρὸν ἀποκαταστῆσαι ἀναγκάζομαι μετὰ τῶν ἐντεῦθεν ληφθέντων καρπῶν, εἰ καὶ τούτους ἔτυχον ἀναλώσας. ¶ Τοῦ αὐτοῦ ἀγροῦ ἐγὼ μὲν εἶχον τὴν προπριεταρίαν, σὺ δὲ τὸν οὐσούφρουκτον. οὐχ ἑτέρως σὺ οὐσουφρουκτουάριος τῶν καρπῶν γίνῃ δεσπότης, εἰ μὴ τούτους λάβῃς ἀπὸ τῆς γῆς. διὸ, εἰ πεπείρων ὄντων τῶν καρπῶν, καὶ τῇ γῇ συνημμένων, συμβῇ σε τελευτῆσαι, οὐ λήψεται τούτους ὁ σὸς κληρονόμος, ἀλλὰ τῷ προπριεταρίῳ διοίσουσι. τὰ αὐτὰ σχεδόν ἐστι καὶ ἐπὶ τοῦ κολώνου, τουτέστι τοῦ μισθωσαμένου. ἐὰν γὰρ μισθώσω σοι ἀγρὸν, οὐ πρότερον γίνῃ δεσπότης τῶν ἐντεῦθεν λαμβανομένων καρπῶν, εἰ μὴ τούτους ἐξέλῃς τῆς γῆς. τὸ fe e δὲ ἤτοι σχεδὸν παρέλκεται. ¶ Ἐπειδὴ δὲ περὶ οὐσουφρούκτου διελέχθην ἀγροῦ, ὀφείλεις εἰδέναι ὅτι οὐσούφρουκτος θρεμμάτων ἐστὶν ἡ ἐξ αὐτῶν γονή, ὥσπερ

b. Is verò ad quem.

c. In pecudum.

fundum possedi, fructus non lucrabor, sed vna cum inde perceptis fructibus restituere fundum cogor, etiam si forte consumpti sint. ¶ Eiusdem fundi ego proprietatem habeo, tu vsumfructum. Non aliter tu vsufructuarius fructuum dominus fies, quam si eos a terra perceperis. Quapropter si maturis iam fructibus, & terræ adhuc adhærentibus, mori te contingat, non capiet eos hæres tuus, sed proprietario acquiretur. Eadé ferè & de colono dicuntur, hoc est, de eo qui mercede conducit. Nam si tibi fundum mercede locauerim, non ante fructuum, qui inde percipiuntur dominus fies, quam eos à terra se, araueris. Quod autem dictum est, Ferè, parelcon est, & explendæ orationis gratia additum. ¶ Quoniã verò nonnihil de vsufructu fundi disserui, scire debes, in pecudum vsufructu esse fœtum ipsarũ,

vt

vt & lac, & pilos & lanam. Quocirca & agni, hœdi, vitulique, & equuli, simulatque editi sunt, naturali iure vsufructuarij sunt. Ancillarum autem partus non sunt in fructu. Vnde si tibi ego ancillæ meæ vsum fructum concedam, tu quidem pro fructu ministerium eius habebis, & manus operam: quod verò natum ex ea fuerit, proprietario acquiritur. Absurdum enim visum est, hominem connumerari inter fructus, quum hominum causa fructus omnes rerum natura comparauerit. ¶Quòd si quis gregis habeat vsumfructum, in locum demortuorum capitum, ex fœtu vsufructuarius summittere, & numerum implere debet. Sic enim id Iuliano videtur. Verbi gratia, concessi tibi vsumfructum gregis

καὶ τὸ γάλα, καὶ αἱ τρίχες, καὶ τὸ ἔριον. τοιγαροῦν οἱ ἀρνοὶ, καὶ οἱ ἔριφοι, καὶ οἱ μόσχοι, καὶ οἱ μικροὶ ἵπποι, ἅμα τῷ τεχθῆναι, φυσικῷ λόγῳ τῆς δεσποτείας γίνονται τοῦ οὐσουφρουκτουαρίου. οἱ δὲ τοκετοὶ τῆς θεραπαίνης οὐκ εἰσὶν ἐν καρπῷ. ὅθεν εἰ παραχωρήσω σοι ἐγὼ τῆς ἐμῆς θεραπαίνης τὸν οὐσουφρούκτον, σὺ μὲν ἕξεις ἐν καρπῷ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῆς, καὶ τὴν ἀπὸ χειρῶν ἐργασίαν· τὸ δὲ τεχθὲν, τῆς τοῦ προπριεταρίου γίνεται δεσποτείας. ἀνόητον γὰρ ἐνομίσθη, ἄνθρωπον συναριθμεῖσθαι τοῖς καρποῖς, ὁπότε πάντας τοὺς καρποὺς ἡ τῶν πραγμάτων φύσις χάριν ἐπενόησε τῶν ἀνθρώπων. ¶Εἰ δὲ ἀγέλης ἔχει τις οὐσουφρούκτον, εἰς τάξιν τῶν τελευτησασῶν κεφαλῶν, ἐκ τῆς γονῆς ὁ οὐσουφρουκτουάριος ὑποβάλλειν, καὶ τὸν ἀριθμὸν ἀναπληροῦν ὀφείλει. τοῦτο γὰρ καὶ Ἰουλιανῷ δοκεῖ. οἷον παρεχώρησά σοι οὐσούφρουκτον ἀγέλης

6. Sed si gregis.

προβάτων ἔκγονον, συνέβη τελευτῆσαι τριάκοντα πρόβατα, τεχθῆναι δὲ πεντήκοντα, δεῖ σε τὰ τριάκοντα συναναμίξαι τοῖς πρώτοις, ὥστε σώζεσθαι τὸν δεδομένον σοι ἀριθμὸν, καὶ οὕτω τὰ λοιπὰ εἴκοσι πρόβατα ἕξεις ἐν δεσποτείᾳ. εἰ δὲ ἀμπελῶνος, ἤγουν καὶ ἀγροῦ, ὑσούφρουκτον σοι παρεχώρησα, εἰς τάξιν τῶν τελευτησασῶν (ἤτοι γεγηρακυιῶν) ἀμπέλων, καὶ εἰς τάξιν τῶν καμόντων, ἤτοι καταπεσόντων δένδρων, ἕτερα ὀφείλεις ἀντικαταστῆσαι. δεῖ γάρ σε ὀρθῶς καὶ κατὰ τρόπον ἀγαθὸν ἐπιμελεῖσθαι τοῦ ἀγροῦ οὗ παρεχωρήθη σοι ὁ ὑσούφρουκτος, καὶ οὕτω διαγίνεσθαι ὡς ἂν διεγίνετο κάλλιστος οἰκοδεσπότης.

6. Thesaurus.

¶ Εὗρε τις θησαυρὸν ἐν τῷ ἰδίῳ ἀγρῷ· ὁ θειότατος Ἀδριανὸς τὸ φύσει φυλάξας δίκαιον, τῷ εὑρόντι παρεχώρησε τὸν θησαυρὸν· τὸ αὐτὸ κελεύσας ἐάν τις ἐν σάκρῳ ἢ ρελιγιόσῳ τόπῳ ἐκ τύχης εὕρῃ. εἰ δέ τις ἐν ἀλ

cẽtum ouium, eueniteque vt triginta oues morerentur,& quinquaginta nascerentur: triginta ex his, prioribus debes addere, vt datum tibi numerum conserues, & ita reliquas viginti, tuas facies. Sin verò vineæ tibi, aut etiam fundi vsumfructum concessi, in locum demortuarum, vel senio confectarum vitium, & in locum laborantium vel deiectarum arborum, alias substituere debes. Oportet enim te rectè, & vt virum integrum decet, fundum colere, cuius tibi vsusfructus concessus est, & ita versari, vt optimus paterfamilias versaretur.

¶ Quidam thesaurum in fundo suo reperit, diuus Hadrianus naturalius secutus, repertori thesaurum concessit, idemq; statuit, siquis in sacro aut religioso loco fortuito casu repererit. Quòd siquis in ali-

eno

ero fundo non data ad hoc opera, sed fortuitò thesaurum repererit, dimidium eius domino soli concessit Hadrianus. Per consequens igitur, si quis in Cæsaris loco thesaurū repererit, dimidium thesauri Cæsari præstabit, dimidium sibi repertor retinebit. Sed & si quis publico in loco, aut fiscali repererit, eodem modo repertor dimidium lucrabitur, & dimidium fiscus aut ciuitas accipiet. ¶Est & naturalis adquirendi modus per traditionē. Et qd est traditio? Est de manu in manum translatio, naturalem quendam minimeque multæ solemnitatis actū, & qui facilè absolui possit, continens. Neque enim aliud tam naturæ conuenit quàm domini voluntatem in alterum rem suam transferentis, ratam haberi. Vt autem traditione dominium transferatur, hæc necesse est vt concurrant: nam & cum qui

λοτρίῳ ἀγρῷ, οὐκ ἐξεπίτηδες, ἀλλὰ τυχηρῶς εὗρε θησαυρὸν, τὸ ἥμισυ τῷ δεσπότῃ τοῦ ἐδάφους συνεχώρησεν Ἀδριανός. οὐκοῦν ἀκολούθως ἐάν τις ἐν βασιλικῷ τόπῳ εὕρῃ θησαυρὸν, τὸ μὲν ἥμισυ τοῦ θησαυροῦ παρέξει τῷ βασιλεῖ, τὸ δὲ ἥμισυ, ὁ εὑρὼν παρακαθέξει. εἰ δὲ καί τις ἐν πολιτικῷ τόπῳ, ἢ φισκαλίῳ εὕρῃ, ὡσαύτως τὸ μὲν ἥμισυ ὁ εὑρὼν ἀποκερδανεῖ, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ ὁ φίσκος (ἤγουν ἡ πόλις) λήψεται. ¶Φυσικὸς τρόπος κτήσεως ἐστὶ καὶ ὁ τῆς τραδιτίονος. τί δέ ἐστι τραδιτίων; ἡ ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρας μετάθεσις, διαπάλλακτον, καὶ ἀφελέστερον, καὶ φυσικὴν τὴν πρᾶξιν ἔχουσα. οὐδὲν γὰρ οὕτω τῇ φύσει συνᾴδει ἢ τὸ βεβαιοῦσθαι τὴν τοῦ δεσπότου γνώμην τὸ οἰκεῖον πρᾶγμα μεταθέντος εἰς ἕτερον. εἰς δὲ τὸ διὰ τραδιτίονος μετατεθεῖναι τὴν δεσποτείαν, δεῖ ταῦτα συνδραμεῖν, ὥστε δεσπότην

θ. Per traditionem.

εἶναι τὸν τραδιτεύοντα, καὶ ψυχῇ τοῦ βούλεσθαι μεταθεῖναι τὴν δεσποτείαν, ποιεῖσθαι τὴν τραδιτίονα, καὶ σωματικὸν εἶναι τὸ τραδιτευόμενον. σωματικὸν μὲν διὰ τοῦτο εἶπον, ἐπειδὴ τὰ ἀσώματα, ἀφῆς ὄντα κρείττονα, οὐκ ἐπιδέχεται τραδιτίονα. δεσπότην εἶναι τὸν τραδιτεύοντα διὰ τοῦτο εἶπον, ἐπειδὴ ὁ μὴ ὢν δεσπότης, οὐ δύναται μεταθεῖναι δεσποτείαν ἣν οὐκ ἔχει. ψυχῇ τοῦ βούλεσθαι ποιῆσαι δεσπότην τὸν λαμβάνοντα, διὰ τοῦτο προσέκειται ἵνα ἐξέλω τὴν χρῆσιν καὶ τὴν παρακαταθήκην. ἐπὶ τούτων γὰρ, εἰ καὶ σωματικὸν τὸ πρᾶγμα, καὶ δεσπότης ὁ τραδιτεύων, ἀλλὰ παραδίδωσι μικρὸν ὕστερον ἀναλαμβάνειν ἐλπίζων ταῦτα. οὐ διαφέρομαι δὲ, ὁποιονδήποτε ἐστὶ τὸ παραδιδόμενον πρᾶγμα ὑπὸ τοῦ δεσπότου, εἴτε ἀγρὸς Ἰταλικὸς, εἴτε στιπενδιάρια κτήματα, εἴτε τριβουτάρια. στιπενδιάρια δὲ καὶ τριβουτάρια λέγε-

tradit dominum esse oportet, & animo volentis dominium transferre, traditionem facere, & corporale esse id quod traditur. Corporale ideo dico, quòd incorporalia, cùm tactum fugiant, traditionem non recipiant. Ideo quoque dixit tradentem esse dominum debere, propterea quòd is qui dominus non est, dominium quod non habet, transferre non posit. Sed & hoc adiectum est, animo volentis eum dominum facere qui accepit, vt commodatum & depositum exciperem. Nam his in rebus & corporale est quod traditur, & qui tradit, dominus est: sed tradit, paulò post se sperâs recepturum. Nec refert opinor quale sit id quod à domino traditur, siue prædium italicum, siue possessiones stipendiariæ, aut tributariæ. Vocamus autem stipendiarias & tributarias possessiones, quæ in

In prouinciis sunt, principis iussu à populo occupatæ. Appellationis verò huius inde fluxit occasio. Quidam apud veteres Romanus Imperator, quũ toto orbe subacto, virtus eius in magna Romanorum admiratione esset, prouincias omnes diuisit: & quasdam sibi retinuit, alias populo reliquit. Quas populus acceperat, eæ stipendiariæ inde appellatæ sunt, quòd stipes ἔρανον, *id est collationem* significet, & particulatim argenti aliarúmque rerum factam collectionem. Quum igitur minutula quædam prouinciales ex his quæ apud ipsos nascebantur, collectione facta, mitterent populo, vt ea in vsus suos & voluptates impenderet, factum est vt prouinciæ stipendiariæ dicerentur. & deinde consequenter, domus quoq; & prædia stipendiaria. Imperatoris verò prouinciæ dictæ sunt tributariæ, quoniã tributũ

ται τὰ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διακείμενα κτήματα, βασιλικῇ κελεύσει ὑπὸ τοῦ δήμου κρατούμενα. τῆς δὲ προσηγορίας αὐτῆς γέγονεν ἐντεῦθεν ἡ πρόφασις. ὁ πάλαι Ῥωμαίων βασιλεὺς πάσης κρατήσας γῆς, θαυμασθεὶς δὲ παρὰ Ῥωμαίων ἕνεκα τῆς οἰκείας ἀνδρείας, διεῖλε τὰς ἐπαρχίας· καὶ τὰς μὲν, ἐκράτησεν αὐτὸς ἑαυτῷ· τὰς δὲ, ἀφώρισε τῷ δήμῳ. καὶ αἱ τοῦ δήμου ἐκλήθησαν στιπενδιάριαι ἐντεῦθεν. ὅτι στίπες ἐστὶν ὁ ἔρανος, καὶ ἡ κατὰ μικρὸν γινομένη τοῦ ἀργύρου καὶ τῶν ἄλλων συλλογή. ἐπειδὴ οὖν ὀλίγα τινὰ οἱ ἐπαρχιῶται ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς γινομένων συνάγοντες, ἔπεμπον τῷ δήμῳ, ἐπὶ τῷ ταῦτα δαπανᾷν εἰς οἰκείας χρείας τε καὶ τέρψεις, διὰ τοῦτο ἐκλήθησαν στιπενδιάριαι. καὶ λοιπὸν ἀκολούθως, καὶ αἱ οἰκίαι, καὶ οἱ ἀγροί, στιπενδιάρια. αἱ δὲ τοῦ βασιλέως ἐπαρχίαι ὠνομάσθησαν τριβουτάριαι. ἐπειδὴ τρίβουτόν

ἐστι

ἐστι τὸ βαρὺ τέλος ὅπερ ἐπέβαλε τοῖς οἰκείοις ἐπαρχιώταις ὁ βασιλεύς, ὡς πολλὰ δαπανῶν περὶ τὴν τῶν στρατιωτῶν ἀποτροφήν. καὶ οἱ τὰ στιπενδιάρια καὶ τριβουτάρια ἔχοντες πάλαι, κατὰ συγχώρησιν δήμου ἢ βασιλέως, οὐκ ἦσαν δεσπόται· ἡ γὰρ δεσποτεία αὐτῶν ἦν ἢ παρὰ τῷ δήμῳ, ἢ παρὰ τῷ βασιλεῖ. ἀλλ' εἶχον τὴν ἐπ' αὐτοῖς χρῆσιν, καὶ ἐπικαρπίαν, καὶ πληρεστάτην κατοχήν, ὥστε δύνασθαι μεταφέρειν καὶ κληρονόμοις παραπέμπειν. τῶν γὰρ Ἰταλικῶν ἀγρῶν ἤτοι οἰκιῶν, οἱ δεσπόται τὴν δεσποτείαν εἶχον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν· σήμερον δὲ διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως οὐδεμίαν βούλεται εἶναι διαφορὰν Ἰταλικῶν, καὶ στιπενδιαρίων, καὶ τριβουταρίων. ἀλλ' εἰ μὲν δεσπότης παραδίδωσί μοι τὸ οἰκεῖον πρᾶγμα ἀπὸ δωρεᾶς, ἢ προικός, ἢ ἐξ ἄλλης οἱασδήποτε αἰτίας, οἷον ἀπὸ περμουτατιό

est graue illud vectigal quod Princeps prouincialibus suis indicebat, eo nomine quòd magnos alendis exercitibus sumptus faceret. Qui autem ex largitione populi vel principis stipendiaria vel tributaria habebant *prædia*, domini illorum non erant: verum dominium aut apud populū erat, aut apud principē: sed vsumfructum eorum habebant, & plenissimam detentationē, ita vt & transferre possent, & ad hæredes transmitterent. Nam Italicorū fundorum domuúmq; domini dominium habebant. Et hæc quidem olim: hodie verò Imperatoris nostri constitutio nullam esse vult differentiam Italicorum & stipendiariorum vel tributariorum. Sed si is qui dominus est, rem suam tradat mihi, siue ex donatione, siue in dotem, aut ex alia quauis causa, veluti ex permutatione,

ne, dominiū in me sine dubio transfert ¶ Sed& si quis tradat id quod vendidit, non aliter transit dominium in emptorem quàm si emptor venditori pretium rei soluerit, vel aliter de pretio satisfecerit. Quid ita? quoniam pro se Titium dedit quempiam qui pretium soluere repromiserit, aut etiam pignus pro pretio præstitit. Est autem hoc & lege duodecim Tabularum cautum, nihiloque minus inuenias & iuris gentium esse, quoniam & naturalis iustitia ei adhæret, quum apud omnes gentes æquè obseruetur. In aliis igitur causis, semper is qui tradit, dominium transfert: in emptione, non aliter quàm si pretium accepit, aut satis eo nomine factum est. Sed & si venditor, neque pretium accepit, neque

νων, ἀναμφιβόλως μεταφέρει τὴν δεσποτείαν ἐπ' ἐμέ. ¶ Εἰ δὲ πωλήσας παραδιδώσῃ, οὐχ ἑτέρως ἐπὶ τὸν ἀγοραστὴν ἡ δεσποτεία μέτεισιν, ἐὰν μὴ ὁ ἀγοραστὴς τῷ πράτῃ τὸ τίμημα καταβάλῃ τοῦ πράγματος, ἢ τὸ ἱκανὸν αὐτῷ ποιήσει ἐπὶ τῷ τιμήματι. Τί γάρ; ὅτι ἔδωκε Τίτιον τινὰ ὑπὲρ αὐτοῦ ὁμολογήσαντα δώσειν τὸ τίμημα, ἢ καὶ ἐνέχυρον παρέχειν ὑπὲρ τοῦ τιμήματος. τοῦτο δὲ καὶ τῷ δωδεκαδέλτῳ διηγόρευται νόμῳ, καὶ οὐδὲν ἧττον διέγνωσθαι iuris gentium ὑπάρχειν τοῦτο τὸ νόμιμον, ἐπειδὴ πρόσεισιν αὐτῷ φυσικὴ δικαιοσύνη· διὸ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι πολιτεύεται. ὥστε οὖν ἀεὶ μὲν ἐξ ἑτέρας αἰτίας παραδιδοὺς ὁ δεσπότης, μεταφέρει δεσποτείαν· ἐπὶ δὲ πράσεως οὐχ ἑτέρως, εἰ μὴ λάβῃ τὸ τίμημα, ἢ τὸ ἀσφαλὲς αὐτῷ γένηται ἐπὶ τῷ τιμήματι. εἰ δὲ ὁ πράτης οὔτε ἔλαβε τὸ τίμημα, οὔτε ἔλαβε τινὰ τὸν ὑπὲρ

θ. Venditæ

τοῦ

τοῦ ἀγοραστοῦ ἐπερωτώμενον, οὔτε ἐνέχυρα, ἀλλ' ἠρκέσθη τῇ τοῦ ἀγοραστοῦ πίστει, θαῤῥήσας ὅτι λήψεται τὴν διατίμησιν, κἀνταῦθα λέγομεν εὐθέως ἐπὶ τὸν ἀγοραστὴν μετιέναι τὴν δεσποτείαν. τραδιτζίονος δὲ γινομένης, οὐδεμία τις ἔσται διαφορὰ, πότερον αὐτὸς ὁ δεσπότης ἐστὶν ὁ τραδιτεύων, ἢ ἕτερος κατὰ γνώμην αὐτοῦ. τούτῳ τῷ λόγῳ, ἐὰν ἄδειαν παράσχω τινὶ τοῦ διοικεῖν ὡς βούλεται τὴν ἐμὴν οὐσίαν, οὗτος δὲ ἐκ τούτων τι πωλήσῃ τῶν πραγμάτων, καὶ τραδιτεύσῃ, μεταφέρει τὴν δεσποτείαν ἐπὶ τὸν λαβόντα. δοκεῖ γὰρ γνώμῃ τοῦ δεσπότου τοῦ τὸ πράττειν.

§ interdum ¶ Ἔστι δὲ εὑρεῖν τινὰ θέματα ἐν οἷς καὶ παραδόσεως χωρὶς, γυμνὴ δὲ ὅμως βούλησις, ἀρκεῖ πρὸς τὸ μεταβῆναι τὴν δεσποτείαν. οἷον, ἔχρησά σοι τὸ ἐμὸν βιβλίον. ἢ, ἐμίσθωσά σοι τὸν ἐμὸν ἀγρόν. ἢ, παρεθέμην σοι τὸ ἐμὸν μινσώριον. ἐὰν μετὰ ταῦτα πωλήσω σοι

loco emptoris expromissorem, neque pignora, sed fide emptoris contentus est, satis sibi pollicens fore vt pretium accipiat, dicendum & hic est, dominium statim ad emptorem transire. Facta autem traditione, nihil interest, is ne qui dominus est, tradiderit: an voluntate eius, alius. Hac ratione, sicui liberam potestatem fecero, rem meam vt volet administrandi, & is ex his rebus aliquid vendiderit tradideritque, in accipientem transfert dominium. Nam voluntate domini id facere videtur.

¶ Inuenias autem & species quasdam seu casus, in quibus & sine traditione, nuda tantum voluntas dominio transferendo sufficiat: veluti, commodaui tibi librum meum, locaui tibi fundum meũ, deposui apud te mensulã meam. Si postea tibi vendam

dam hæc, aut donem, simul vnà cum donatione aut emptione, dominũ te eorum facio, idq; traditione non accedente. Nam quum antè apud te, naturalis dictarum rerũ fuerit possessio detentiove, ob hoc solum, quòd rem meam tuam esse velim, statim dominium eius tibi adquiritur, perinde atque si ex causa donationis, venditionisve, specialis traditio intercessisset. ¶ Varias in horreo merces reposui: tu mecum egisti vt eas tibi venderem. Contractu celebrato, soluisti pretiũ. Si ego horrei claues tibi, cùm ab eo haudlõgè abessem, tradiderim, statim sis mercium dominus. ¶ Interdum volũtate mea transfero dominiũ, & in personam incognitam, de qua rogatus siue ante traditionem, siue post traditionem, dicere omnino non possim, quænam ea sit. Id autem contingit in Prætoribus

ταῦτα, ἢ δωρήσωμαι, εὐθέως ἅμα τῇ δωρεᾷ, ἢ ἅμα τῇ πράσει, δεσπότην σε ποιῶ τούτων, καὶ ταῦτα τραδιτζίονος μὴ γενομένης. ἐπειδὴ γὰρ προϋπῆρχε φυσικὴ κατοχὴ παρὰ σοὶ τῶν εἰρημένων πραγμάτων, διὰ τοῦτο ὅτι βούλομαι σὸν εἶναι τὸ ἐμὸν πρᾶγμα, εὐθέως παραγίνεταί σοι ἡ δεσποτεία, ὥσπερ εἰ δωρεᾶς χάριν, ἢ γοῦν πράσεως, γέγονεν ἰδικὴ τραδιτζίων.

8. Item si quis merces.

¶ Ἐπεθέμην ἐν ὡρείῳ φορτία διάφορα. διηλέχθης μοι ὥστε ταῦτά σοι πωλῆσαι· συμφώνου γενομένου, δέδωκας τὸ τίμημα· ἐὰν παρεστὼς τῷ ὡρείῳ, τὰς τοῦ ὡρείου παραδῶ σοι κλεῖς, εὐθέως δεσπότης γίνῃ τῶν φορτίων.

8. Hoc amplius.

¶ Πολλάκις ἑκὼν μεταφέρω δεσποτείαν ἐπί τινα τῶν ἐμοὶ ἀγνοουμένων· περὶ οὗ ἐρωτηθεὶς καὶ πρὸ τῆς παραδόσεως, καὶ μετὰ τὴν παράδοσιν, οὐ πάντως δύναμαι εἰπεῖν ποῖον τοῦτό ἐστι τὸ πρόσωπον. τοῦτο δὲ συμβαίνει ἐπὶ τῶν πραιτώρων,

ἢ τῶν

ἢ τῶν ὑπάτων, οἵτινες εἰώθασιν, ἢ ἐν ταῖς προελεύσεσιν ἢ ἐν ταῖς θέαις ῥίπτειν τινὰ τοῖς δημόταις, καὶ δεσπότης εὐθέως γίνεται ὁ λαβών· καίτοι ὁ ταῦτα ἀφιεὶς, ἀγνοεῖ τίς ὑποδέχεσθαι μέλλει ἕκαστον τῶν ῥιπτομένων. ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι ἐὰν τοῦ ἐμοῦ καταφρονήσω πράγματος, καὶ τοῦτο τῆς ἐμῆς ἀποβάλωμαι κατοχῆς, τοῦ καταλαμβάνοντος εὐθέως γίνεται, ὅπερ λέγουσιν οἱ παλαιοὶ προδερέλικτον. προδερέλικτον δέ ἐστιν ὅπερ ὁ δεσπότης τοιαύτην ἔχων τὴν διάνοιαν ἀποβάλλεται, ὥστε μὴ βούλεσθαι αὐτὸ τῆς οἰκείας εἶναι περιουσίας. ἀμέλει, παραχρῆμα παύεται τοῦ εἶναι δεσπότης.

§. Alia sanè. ¶ Ἕτερον δέ ἐστιν ἐπὶ ἐκείνων τῶν πραγμάτων, ἃ ἵνα διὰ τὴν συμβᾶσαν ἐν τῇ θαλάσσῃ ζάλην, κουφότερον οἱ πλέοντες βουλόμενοι ποιῆσαι, τὸ ἐπικείμενον τῇ νηῒ βάρος ἀπεβάλοντο. ταῦτα γὰρ τὰ ἀποβληθέντα, τῆς τῶν ἀποβαλλόντων μένει δεσποτείας. ἀμφ-

& Consulibus, qui pro more, vel in aduentibus vel in spectaculis, iacere quædam solent in vulgus: & dominus fit statim, qui acceperit: quamuis is qui iacit, ignoret quid eorum quisque sit accepturus. Vnde & illud liquet, si rem meam asperner, & ex possessione mea vel detentatione abiiciam, statim eam occupantis fieri. Id Veteres dixerunt, Pro derelicto. Pro derelicto autem id habetur quod dominus ea mente eóque animo abijcit, vt id patrimonij sui esse nolit. Itaque profectò statim dominus esse desinit. ¶ Aliud est in his rebus quas coorta inter nauigandum tempestate, vt onus nauis leuius reddatur, in mare nauigantes eiiciunt: hæc enim quāuis abiecta, abiicientium manent. Palàm

lam est enim eas non hac mente eiici quòd illi eas sui patrimonii esse amplius nolint, sed magis, quòd cupiant vna cum naui, discrimen maris effugere. Quapropter, si quis eas res fluctibus expulsas, aut in mari natantes excipiat animo lucrandi aut interuertendi, furtum committit. Consimiles his & illæ res sint veluti exempli causa: In locum quempiam proficisci volebam: habebas tu carrucam, qua ego iter celeriter conficere poteram. Rogaui te vt liceret ascendere, & res meas imponere quò maturius, quò volebam, venirem. Id tu mihi promisisti, siue pretio, siue etiam sine pretio. Res meas carrucæ imposui. In itinere euenit vt aliquid rerum mearũ me ignorãte

λέγεται γὰρ τὴν τούτων ἀποβολὴν γενέσθαι, οὐ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι ταῦτα τῆς ἑαυτῶν δεσποτείας εἶναι τοὺς ἀποβάλλοντας, ἀλλὰ διὰ τὸ μᾶλλον ἐπιθυμεῖν μετ᾽ αὐτῆς τῆς νεὼς τὸν τῆς θαλάσσης κίνδυνον διαφυγεῖν. ὅθεν εἴ τις τούτων τῶν πραγμάτων ὑπὸ τῶν κυμάτων ἐκβρασθέντων, ἢ καὶ φερομένων ἐν τῷ ὕδατι δράξηται, καὶ λογισμῷ κερδαίνοντος, ἤτοι ἀποστεροῦντος, ταῦτα λάβῃ, κλοπὴν ἁμαρτάνει. παραπλήσια δὲ τούτοις ἐστὶ κἀκεῖνα τὰ πράγματα. οἷον ἠβουλόμην ἀπελθεῖν ἐπί τινα τόπον. εἶχες σὺ καροῦχαν δι᾽ ἧς ἠδυνάμην ἐγὼ τὴν ὁδὸν διανῆσαι· ᾐτησά σε ὥστε ἐπικαθεσθῆναι αὐτῇ, καὶ τὰ ἐμὰ ἀποθέσθαι πράγματα, ἐπὶ τὸ ἀφικέσθαι με εἰς ὃν ἐζήτουν τόπον. τοῦτό μοι ποιεῖν ὑπέσχου, ἐπὶ μισθῷ, ἢ καὶ δίχα μισθοῦ. ἀπεθέμην ἐν τῇ καρούχᾳ τὰ ἐμὰ πράγματα. ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ὁδοῦ, συνέβη τινὰ τῶν πραγμάτων ἐκπε-

σεῖν τῆς καρούκας αὐτῆς, ἀγνοοῦντος ἐμοῦ. οὐκ ἔστι ζῶα τῶν διολισκόντων, ἀλλὰ πεφύλακται τῇ ἐμῇ δεσποτείᾳ. δίδοται γάρ μοι ἐπ' αὐτοῖς in rē, ad ἐξιβένδουμ, φοῦρτι, καὶ φούρτιβος κονδικτιτζίων, τουτέστι ἐκδικήσεως ἀγωγή, ἡ ἐκνίκησις κατὰ τῶν κλεπτῶν.

de carruca decideret, non fiet hoc reperientis, sed mihi dominium seruatur. Datur enim mihi actio eo nomine in rem, ad exhibendum, furtique, & condictio furtiua: ea autem est actio quædam vindicationis similis, & euictio aduersus fures.

DE REBVS CORPORALIBVS ET incorporalibus. Tit. II.

Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν περὶ τῆς τῶν πραγμάτων διαιρέσεως, ὅτι τινὰ μέν ἐστι φυσικὰ νατουράλια, ἤτοι iuris gētium, τινὰ πουβλίκα, τινὰ τοῦ ὁμάδος, τινὰ ἀδέσποτα, τὰ δὲ πλείονα τῶν καθέκαστον. καὶ εἰρήκαμεν ὅτι πολλοῖς τρόποις τῆς ἡμετέρας γίνεται δεσποτείας τὰ πράγματα, καὶ φυσικοὺς εἴπομεν τρόπους τούτους, τὴν θήραν, τὰ λάφυρα, τοὺς ἐν αἰγιαλῷ εὑρισκομένους λίθους, ἤτοι ψηφίδας, καὶ τὰ ἐκ τῶν ἡμετέρων τικτόμενα ζώων, καὶ ἀλλουβίονα,

Dictum est supra de rerum diuisione, quasdam enim esse naturales siue iuris gentium, quasdam publicas, quasdam vniuersitatis, quasdam nullius, plerasque singulorum. Dictum est etiam multis modis fieri, vt dominium rerum acquiramus. Et naturales modos enarrauimus hos: venationes, hostium spolia, repertos in maris littore lapillos aut gemmas; quæ ex animalibus nostris nascuntur & alluuionem,

& insulam, siue in mari, quod rarius est, siue in flumine, quod frequens, enatam. Ad hæc & proximum esse alueo quem flumen reliquerit: & ita speciem ex aliena materia conficere, vt confecta ad pristinam materiam reduci nequeat: & ex sua & aliena materia aliquid efficere: & alienam purpuram suo vestimento intexere: & duorum materias vel eiusdem vel diuersi generis, ex voluntate dominorum aut fortuito misceri: aut plurium dominorum frumenta voluntate ipsorum in vnum aceruum confundi, non item si vno tantum volente aut casu id accidat: & regulam dicantem, Subiecto cedere superficiem, vt in non vna specie visum est. Cuiusmodi est, quum ex aliena materia in solo meo ædificatum est, aut ex materia mea in alieno solo domũ extruxi,

καὶ νῆσον, ἢ ἐν θαλάσσῃ, ὅπερ σπάνιον, ἢ ἐν ποταμῷ ἀναφυομένην, ὅπερ συνεχές. ἔτι δὲ καὶ τὸ γειτνιάζειν τῇ τοῦ ποταμοῦ καταλειφθείσῃ νηδύϊ, (ἤτοι κοίτῃ.) καὶ τὸ ἐξ ἀλλοτρίων ὑλῶν εἶδος κατασκευάσαι, ὡς μὴ δύνασθαι τὸ κατασκευασθὲν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀνατρέχειν ὕλην. καὶ τὸ ἐξ ἰδίας καὶ ἀλλοτρίας ὕλης κατασκευάσαι, ἢ τὸ ἀλλοτρίαν πορφύραν συνυφᾶναι τῇ οἰκείᾳ ἐσθῆτι. καὶ τὸ, δύο τινῶν ὕλας τὰς αὐτὰς, ἢ καὶ διαφόρους γνώμῃ τῶν δεσποτῶν, ἢ καὶ τυχηρῶς μιγῆναι, ἢ καὶ διαφόρων δεσποτῶν σωροὶ σίτου γνώμῃ αὐτῶν μιγῶσι, οὐκέτι δὲ εἰ βουλήσει τοῦ ἑνὸς, ἢ καὶ τύχῃ τοῦτο συνέβη καὶ ὁ κανὼν ὁ λέγων, εἴκειν τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις, ὡς ἐν πολλοῖς ἐθεωρήθη θέμασιν, οἷον ἡνίκα ἐξ ἀλλοτρίας ὕλης ἐν τῷ ἐμῷ ᾠκοδομήθη ἐδάφει, ἢ ἐκ τῆς ἐμῆς ὕλης ἐν ἀλλοτρίῳ οἶκον κατεσκεύασα,

ἢ ἀλλότριον δένδρον ἐν ἰδίῳ τις ἐφύτευσεν ἀγρῷ, ἢ ἴδιον δένδρον ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ, ὥστε καὶ ῥιζῶσαι. ὅπερ ἐκράτησε καὶ ἐπὶ τοῦ σπειρομένου σίτου, καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιτιθεμένων γραμμάτων ἐμοῖς χάρταις, ἢ ἐμαῖς μεμβράναις· τὸ δὲ ἐναντίον ἐπὶ τῆς εἰκόνος. ἐκεῖ γὰρ ἡ ξένη σανὶς εἴκει τῇ γραφῇ. ἐν δὲ ταῖς φυσικαῖς κτήσεσίν ἐστι καὶ τὸ βοναφίδε λαβεῖν παρὰ τοῦ μὴ δεσπότου ἀγρόν. αὕτη γὰρ ἡ βοναφίδει νομὴ ἀρκεῖ εἰς τὸ ποιῆσαι αὐτὸν δεσπότην τῶν δαπανηθέντων καρπῶν. καὶ ἡ τοῦ θησαυροῦ εὕρεσις, ἢ τὸ ὁλόκληρον, ἢ μέρος περιποιεῖ τῷ εὑρόντι· καὶ κατὰ τὴν διάταξιν φυσικὴ κτῆσις καὶ ἡ τῆς τραδιτζίονος. ἀλλὰ ταῦτα μὲν πάντα εἰρήσθω περὶ τῶν σωματικῶν. ἐπειδὴ δὲ τῶν πραγμάτων τὰ μέν ἐστι σωματικὰ, τὰ δὲ ἀσώματα (σωματικὸν δέ ἐστιν ὃ καὶ ὀνόματι γνωρίζεται), καὶ ἁφῇ καὶ θέᾳ ὑποπίπτει· οἷον ἀγρὸς, οἰκία, ἐσθὴς, οἰ-

aut alienam arborem in suo quis agro plantauit, aut arborem suam in aliena terra, ita vt radices ageret. Quod obtinuit & in serendo frumento, & in litteris quæ chartis aut mēbranis meis inscribuntur: contrarium esse in imagine. Illic enim aliena tabula picturæ cedit. Est & inter naturales adquisitiones, ab eo qui dominus non sit, bona fide fundum accepisse Hæc enim bonæ fidei possessio, sufficit vt quis fructuū cōsumptorū dominus fiat. Præterea & thesauri inuentio, aut totū aut partē inuentori tribuit. Per traditionem quoque secundum quod constitutum est, naturalis adquisitio est. Sed hæc quidem nobis omnia de corporalibus dicta sint. Porro quoniam rerum aliæ corporales sūt, aliæ incorporales (est autē corporalis quæ & nomine cognoscitur, & sub tactū oculósq; recidit: veluti fundus, dom⁹, vestis seruus:

seruus: incorporalis verò quæ sola mente intellegitur, neque sub tactum, neq; sub oculos recidit) tractatu habito de corporalibus, dicamus & de incorporalibus. incorporale est autẽ quod in iure consistit: vt hæreditas. Et quid est hæreditas? Est ius quoddã certis modis constitutum, sed intellectu comprehensum, quod alieni patrimonij vniuersalem dominum me efficit: deinde & vsusfructus. Est autẽ vs'fruct', ius quoddã certis modis cõstitutum, quod efficit vt in proprietate alterius, ego re vtar & fruar. Adhæc & obligatiões quocunq; modo cõtractę: multi enim sunt cõtrahendæ obligationis modi, vt in sequentib' docebimur. Et quid est obligatio? est iuris vinculũ, quo quis quidq; facere cogiẽ quod facere debet. Neq; verò dixerit quispiã, ꝙ in hæreditate & res corporales inueniũt: nã habet hæreditas & seruos, & fun

κέτης· ἀσώματον δέ ἐστιν ὃ νῷ μόνῳ γνωρίζεται, οὔτε γὰρ ἁφῇ ἢ θέᾳ ὑποπίπτει.) εἰπόντες οὖν περὶ τῶν σωματικῶν, εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν ἀσωμάτων. ἀσώματον δέ ἐστιν, ὃ ἐν δικαίῳ ἵσταται, οἷον κληρονομία. καὶ τί ἐστι κληρονομία; δικαιόν τι φανεροῖς τρόποις συνιστάμενον, νῷ καταλαμβανόμενον, ὃ ποιεῖ με τῆς ἑτέρου περιουσίας ἀθρόον γενέσθαι δεσπότην· ἔστι δὲ καὶ ὁ οὐσούφρουκτος. οὐσούφρουκτος δέ ἐστι δικαιόν τι φανεροῖς τρόποις συνιστάμενον, ὃ ποιεῖ με κατὰ τῆς ἑτέρου δεσποτείας ἔχειν χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν. ἔστι δὲ καὶ αἱ ἐνοχαὶ αἱ ὁπωσδήποτε συστᾶσαι. πολλοὶ γάρ τρόποι συστάσεως ἐνοχῆς, ὡς προϊόντες μαθησόμεθα. καὶ τί ἐστιν ἐνοχή; δεσμὸς δικαίου, δι' οὗ τις ἀναγκάζεται ποιεῖν ἕκαστον ὃ ὀφείλει ποιεῖν. καὶ μή τις λεγέτω ὅτι ἐν τῇ κληρονομίᾳ εὑρίσκεται πράγματα σωματικά. καὶ γὰρ ἡ κληρονομία καὶ οἰκέτας ἔχει, καὶ ἀγρούς,

καὶ οἰκήματα, καὶ βιβλία. καὶ ὁ οὐσούφρουκτος δὲ ἔχει ἐν ἑαυτῷ τοὺς καρποὺς τοὺς ἀπὸ τοῦ ἀγροῦ λαμβανομένους, οἵτινες σωματικοί εἰσι. καὶ τὸ ἐκ τῆς ἐνοχῆς ἡμῖν ἐποφειλόμενον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, σωματικόν ἐστιν, οἷον ἀγρὸς, οἰκέτης, χρήματα· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶπον, ἐπειδὴ (ὡς μαθησόμεθα προϊόντες) πολλάκις καὶ ἀσώματόν τι διὰ τῆς ἐνοχῆς ἀπαιτοῦμεν. μὴ τοίνυν λεγέτω τις, ὅτι ἡ κληρονομία, καὶ ὁ οὐσούφρουκτος, καὶ ἡ ἐνοχὴ, σωματικά ἐστιν, ἐπειδὴ τὰ ὑποπεπτωκότα αὐτοῖς (ὡς εἴρηται) ἐστὶ σωματικά. δεῖ γὰρ σκοπῆσαι ὅτι αὐτὸ τὸ δίκαιον τὸ παρέχον μοι παρρησίαν ὥστε ἀθρόως τὴν ἑτέρου λαμβάνειν περιουσίαν, ἢ καρποῦσθαι τὸν ἀλλότριον ἀγρὸν, ἢ ἀπαιτεῖν τὰ ἐποφειλόμενα, ἀσώματόν ἐστιν, εἰ καὶ περιέχεται αὐτοῖς σωματικά. εἰσὶν ἐν τοῖς ἀσωμάτοις καὶ αἱ καλούμεναι δουλεῖαι, τοῦτο μὲν οἰκίας, τοῦτο δὲ ἀγροῦ.

dos, & ædificia, & libros. Sed & vsusfructus habet in se se fructus qui ex fundo percipiuntur, qui vtique corporales sunt. Ad hæc quod ex obligatione nobis debetur, plerunque corporale est, veluti fundus, seruus, pecunia, vt dixi *plerunque*: quoniam (vt ex his quæ sequuntur, discemus) sæpe & incorporale est quod ex obligatione petimus. Nequis ergo dixerit, hæreditatem, vsumfructū, & obligationem, corporalia esse, quia res quæ in illa cadunt, corporales (vt dictum est) sint. Nam ius ipsum quod mihi potestatem facit, in vniuersum, alienum patrimonium accipiendi, aut ex alieno fundo fructus colligēdi, aut, quod mihi debetur, exigēdi, spectandū est: quod vtique incorporale est quāuis circa corporalia versetur. In ter incorporalia sunt & seruitutes, quæ vocātur vrbanorū & rusticorū prædiorū.

Et

Et quid est seruitus vrbani prædij? est ius quoddam certis modis constitutum, sed intellectu comprehensum, quod efficit vt vicinus vrbanus, vicini onera sustineat. Seruitus rustici prædij, est ius quoddam certis modis constitutum, sed intellectu comprehensum, quod efficit vt vicinus rusticus vicini onera sustineat. Ad hæc est & vsus. Et quid est vsus? Vsus ab vtendo dictus est. Et est ius quoddam certis modis constitutum, sed intellectu comprehensum, quod efficit vt in aliena proprietate ego re vtar, sed vtar tantùm. Præterea & *οἴκησις, id est habitatio.* Et quid est habitatio? est ius quoddam certis modis constitutum, sed intellectu comprehensum, quod efficit vt liberè in aliena domo habitem, ab vsu & vsufructu separatum.

καὶ τί ἐστι δουλεία οἰκίας; δικαιόν τι φανερῶς τρόποις συνιστάμενον, νῷ καταλαμβανόμενον, ὃ ποιεῖ τὸν γείτονα ἀνέχεσθαι τὰ τοῦ γείτονος βαρῶν. δουλεία δὲ ἀγροῦ ἐστι, δικαιόν τι φανερῶς τρόποις συνιστάμενον, νῷ καταλαμβανόμενον, ὃ ποιεῖ τὸν ἀγρογείτονα, ἀνέχεσθαι τὰ τοῦ ἀγρογείτονος βαρῶν. ἔτι δὲ καὶ ὁ οὖσος. καὶ τί ἐστιν οὖσος; οὖσος ἐστὶ χρῆσις. χρῆσις δὲ ἐστι δικαιόν τι φανερῶς τρόποις συνιστάμενον, νῷ καταλαμβανόμενον, ὃ ποιεῖ με κατὰ τῆς ἑτέρου δεσποτείας ἔχειν χρῆσιν μόνην. ἔτι δὲ ἡ ἀβιταπίων, ἤγουν οἴκησις. καὶ τί ἐστιν ἀβιτατίων; δικαιόν τι φανερῶς τρόποις συνιστάμενον, νῷ καταλαμβανόμενον, ὃ δίδωσι μοι παρρησίαν οἰκεῖν ἐν ἀλλοτρίᾳ οἰκίᾳ, κεχωρισμένον οὔσου καὶ οὐσουφρούκτου.

Εἴπωμεν κατὰ πρώτην τάξιν περὶ δουλείας ἀγροῦ. ἐπεὶ δὲ τὸν μὲν ὅρον οἴδαμεν· εἰπεῖν δὲ ἀναγκαῖον εἴδη δουλείας. δουλεία ἀγροῦ ἐστιν, οἷον ἴτερ, ἄκτους, βία, aquæductus. καὶ τί ἐστιν ἴτερ; οἷον εἶχον ἀγρὸν ἐγώ, εἶχες δὲ καὶ σὺ πλησίον ἀγρόν. βουλόμενος ἐγὼ ἐπὶ τὸν ἐμὸν ἀγρὸν ἀπιέναι, ἐδεόμην πολλοῦ κύκλου, ᾔτησά σε ἵνα παραχωρήσῃς μοι ἴτερ· τουτέστιν ὥστε ἐξεῖναί μοι βαδίζειν διὰ τοῦ σοῦ ἀγροῦ (σύντομος γὰρ ἦν αὕτη ἐπὶ τὸν ἐμὸν ἀγρὸν φέρουσα ὁδός.) παρεχώρησάς μοι τὸ ἴτερ, ὥστε με παριέναι, οὐ μετὰ ὑποζυγίου, οὐδὲ μετὰ ὀχήματος. ἄκτους δέ ἐστιν ἐλασία, ὅτε αἰτήσω σε ὥστε ἐξεῖναί μοι διὰ τοῦ σοῦ βαδίζειν ἀγροῦ, μετὰ ὑποζυγίου, ἢ ὀχήματος. ὥστε οὖν ὁ ἔχων τὸ ἴτερ, οὐκ ἔχει τὸ ἄκτους. μετὰ γὰρ ὑποζυγίου, ἢ ὀχήματος παριέναι οὐ δύναται. ὁ δὲ ἔχων

Dicamus primò de seruitute rustici prædij. Et definitionẽ quidẽ nosti: necessariũ igitur species dicere. Seruitus rustici prædij est, iter, actus, via, aquæductus. Et quid est iter? verbi gratia: habebam ego fundũ, habebas & tu fundũ in propinquo: quũ in meũ ire vellẽ, op' erat mihi magno circuitu. Rogaui te vt mihi iter cõcederes, hoc est, vt mihi per tuum fundum ire liceret. Nã hæc via cõpẽdio ducebat in fundũ meum, tu mihi iter cõcessisti vt transire possim, sed neq; cũ iumẽto, neq; cũ vehiculo. Actus ab agẽdo iumẽto dicit: verbi gratia, cũ rogabo te vt mihi per fundũ tuũ transire liceat, cum iumento vel vehiculo. Qui igitur iter habet, actum non habet. Nam cũ iumẽto aut vehiculo trãsire nõ potest Qui verò habea

bet actum, habet & iter: potest enim & solus & cum iumento transire. Via est ius eundi & habendi iumenta. Via igitur eadem habet quæ & actus. Sed in cæteris est differentia, sicut in Digestis docebimur. Aquæductus est, ius ducendi aquã per alienũ fundum: verbi gratia, habebas fundũ aquis abundantem, habebam & ego fundum in vicino aquis indigentem. Rogaui te vt mihi liceret, ex fonte qui in tuo oritur, aquam in fundum meum ducere. Id tu mihi concessisti. Hæc seruitus dicitur aquæductus. ¶ Nunc dicamus seruitutes vrbanorum prædiorũ. Seruitutes vrbanorum prædiorum sunt quæ ædificiis inhærent, vnde & Græcis πολιτικῶν οἰκιῶν, & Latinis vrbanorum prædiorum dicuntur. Aedificia enim omnia, vrbana prædia appellantur, quamuis in villa sint. Et quænam sunt ser-

τὸ ἄκτους, ἔχει καὶ τὸ ἴτερ· δύναται γὰρ καὶ μόνος καὶ μετὰ ὑποζυγίου παρελθεῖν. βία ἐστὶ δίκαιον τοῦ ἐμὲ προσβαδίζειν καὶ ἔχειν ὑποζύγια· ὥστε οὖν τὸ βία ταῦτα ἔχει ἃ καὶ τὸ ἄκτους. διαφορὰ δέ εἰσιν ἐν ἑτέροις, ὡς μαθησόμεθα ἐν τοῖς διγέστοις. ἀκουαιδοῦκτους ἐστὶ, δίκαιον τοῦ ἕλκειν με ὕδωρ δι' ἀλλοτρίου ἀγροῦ· οἷον, εἶχες ἀγρὸν ὕδατι πλουτοῦντα, εἶχον δὲ ἐγὼ πλησίον ἀγρὸν ὕδατος δεόμενον, ᾔτησά σε ὥστε μοι ἐξεῖναι ἐκ τῆς παρὰ σοὶ φυομένης πηγῆς ὕδωρ ἕλκειν εἰς τὸν ἐμὸν ἀγρόν. παρέσχες μοι τοῦτο· αὕτη ἡ δουλεία λέγεται ἀκουαιδοῦκτους. ¶ Νῦν μὲν εἴπωμεν τὰς δουλείας τῆς οἰκίας. δουλεῖαι οἰκίας εἰσὶν, αἵ τινες συνῶσι τοῖς οἰκοδομήμασι. διὰ τοῦτο δὲ ῥωμαϊστὶ λέγονται, vrbanorum prædiorum, ἤτοι τῶν πολιτικῶν οἰκιῶν· ἐπειδὴ πάντα τὰ οἰκήματα ἐρβανὰ πραίδια προσαγορεύεται, εἰ καὶ ἐν κώμῃ ἐστί. καὶ ποῖαι εἰσὶ δουλεῖαι 8. Prædiorum.

 λεῖαι

λεῖαι τῶν οἰκιῶν; τὸ ἀνέχεσθαί με τῶν βαρῶν τοῦ γείτονος. εἰσὶ δὲ αὗται. εἶχον οἰκίαν, εἶχες δὲ καὶ σὺ πλησίον οἰκίαν. ᾔτησά σε ἵνα ἐξῇ μοι τὰς ἐμὰς δοκοὺς τοῖς σοῖς ἐπιθεῖναι τοίχοις. ἢ ὥστε μοι ἐξεῖναι τοὺς σταλαγμοὺς, ἤτοι τοὺς κρουνοὺς, τοὺς ἀπὸ τῶν ἐμῶν κεράμων, ἐκπέμπειν κατὰ τῶν σῶν δωμάτων, ἢ κατὰ τῆς σῆς μεσαύλου. ἢ σὺ εἶχες τοιοῦτον δίκαιον κατὰ τῶν ἐμῶν οἰκημάτων, καὶ ᾔτησά σε, ὥστε μὴ ἐκπέμπειν σε κατὰ τῶν ἐμῶν δωμάτων, ἢ κατὰ τῶν ἐμῶν μεσαύλων, τοὺς σταλαγμοὺς, ἢ τοὺς κρουνοὺς τοὺς ἀπὸ τῶν σῶν κεράμων. ἢ ᾔτησά σε παραχωρῆσαί μοι τοιοῦτον δίκαιον, ὥστε σοι μὴ ἐξεῖναι ἀνυψοῦν τὴν σὴν οἰκίαν, καὶ ἐντεῦθεν ἀφαιρεῖσθαι τὸ τῆς ἐμῆς οἰκίας φῶς. ¶ Ἐν ταῖς δουλείαις τῶν ἀγρῶν (δεῖ γὰρ ἀναδραμεῖν εἰς αὐτὰς) φασί τινες συναριθμεῖσθαι δικαίως ἀκουαιαύστουν· οἷον ὥστε μοι ἐξεῖναι διέρχεσθαι ἐν τῷ σῷ ἀγρῷ, καὶ

6. Inter rusticorum.

uitutes vrbanorum prædiorum ? vt onera vicini sustineam. Eæ autem sunt hæ: Habebam ego domum, habebas & tu in vicino domum. Rogaui te, vt mihi liceret trabes meas in parietem tuum immittere, aut stillicidia mea, vel canales aquarum in tegulis meis collectarum, in ædes tuas vel aream proiicere. Aut tu ius huiusmodi habebas in ædes meas, & rogaui te ne stillicidia tua aut canales in domum vel aream meam proiiceres. Aut rogaui te vt mihi tale ius concederes, ne tibi liceret domum tuam altius tollere, & ita luminibus ædium mearum officere. ¶ Inter seruitutes rusticorum prædiorum (nam illuc recurrendum est) dicunt quidam merito numerari & aquæ haustum, vt scilicet mihi liceat, in fundo tuo versari, &

& ex fonte qui ibi oritur, aquam haurire. Item vt pecudes meas ad aquas tuas appellam, aut vt ibi pascantur, quoniam fortè gramine fundus tuꝰ abūdat, aut vt calcem coquam vel arenam tollam. ¶ Porrò ideo seruitutes hæ dicūtur rusticorum & vrbanorum prædiorum, quòd sine prædiis rusticis vel vrbanis consistere non possint. Nec enim potest quisquam seruitutem prædii vrbani vel rustici acquirere, nisi qui prædium habet vrbanū aut rusticum, neque rursus quisquam debere aliquam dictarum seruitutum, nisi qui prædiū habet vrbanum vel rusticū. ¶ Quòd si quis vicino seruitutē velit cōstituere, pactionibus atque stipulationibus id efficere potest. Nā vbi conuenerit de seruitute cōstituenda, stipulatur is, qui ex cōstitutione eā accepturus est, SPONDES MANERE CONSTITVTA SERVITVTE? ET SI NON

ἀπὸ τῆς οὔσης παρὰ σοὶ πηγῆς ὕδωρ ἀντλεῖν, ἢ ὥστε ποτίζειν ἐν τῷ ἀγρῷ τὰ ἐμὰ πρόβατα, ἢ καταvέμειν αὐτὰ ἐκεῖ, διὰ τὸ τυχὸν πολλὰς ἔχειν βοτάνας, ἢ ὥστε ἄσβεστον καίειν, ἢ ψάμμον λαμβάνειν. ¶ Διὰ τοῦτο δὲ αὗται αἱ εἰρημέναι λέγονται δουλεῖαι ἀγρῶν, ἢ οἰκιῶν, ἐπειδὴ δίχα τῶν ἀγρῶν ἢ οἰκιῶν συνεστάναι οὐ δύνανται. οὐδεὶς γὰρ δύναται δουλείαν κτήσασθαι οἰκίας ἢ ἀγροῦ, εἰ μὴ ὁ ἔχων ἀγρὸν, ἢ οἰκίαν. οὐδὲ πάλιν ἐποφείλειν τὶς δύναται μίαν τῶν προειρημένων δουλειῶν, εἰ μὴ ἔχει οἰκίαν, ἢ ἀγρόν. ¶ Ὁ βουλόμενος τῷ γείτονι παραχωρῆσαι δουλείαν, διὰ συμφώνων καὶ ἐπερωτήσεων τοῦτο δύναται ποιεῖν. συμφώνου γὰρ γενομένου περὶ τοῦ παραχωρηθῆναι τὴν δουλείαν, ἐπερωτᾷ ὁ μέλλων λαμβάνειν κατὰ παραχώρησιν, ΟΜΟΛΟΓΕΙΣ ΕΜΜΕΝΕΙΝ ΤΗι ΠΑΡΑΧΩΡΗΘΕΙΣΗι ΔΟΥΛΕΙΑι; ΕΙ ΔΕ ΜΗ ΕΜΜΕΝΕΙΣ,

θ. Ideo autem.

θ. Si quis velit.

ὉΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΔΙΔΌΝΑΙ ΜΟΙ ΛΌΓΟΥ ΠΡΟΣΤΊΜΟΥ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ ἙΚΑΤΌΝ; δύναται ὁ καὶ ἐν διαθήκῃ τις τὸν ἴδιον κληρονόμον καταδικάζειν, λέγων, ΚΑΤΑΔΙΚΆΖΩ ΣΕ, Ὦ ΚΛΗΡΟΝΌΜΕ, ΜῊ ἈΝΗΨΟΥ͂Ν ΣΕ ΤᾺ ΟἸΚΉΜΑΤΑ, ἽΝΑ ΜῊ ΚΑΤΑΒΛΆΨΗΙΣ ΤΗ͂Σ ΓΕΙΤΝΙΑΖΟΎΣΗΣ ΟἸΚΊΑΣ ΤῸ ΦΩ͂Σ· Ἤ, ΚΑΤΑΔΙΚΆΖΩ ΣΕ, Ὦ ΚΛΗΡΟΝΌΜΕ, ὭΣΤΕ ΣΕ ἈΝΈΧΕΣΘΑΙ ΤΟΥ͂ ΓΕΊΤΟΝΟΣ ΒΟΥΛΟΜΈΝΟΥ ΞΎΛΟΝ ἘΠΙΤΙΘΈΝΑΙ ΚΑΤᾺ ΤΟΥ͂ ΣΟΥ͂ ΤΟΊΧΟΥ, Ἢ ΤΟῪΣ ΣΤΑΛΑΓΜΟῪΣ ἘΚΠΈΜΠΕΙΝ ΤῸΝ ΓΕΙΤΟΝΑ ΚΑΤᾺ ΤΩ͂Ν ΣΩ͂Ν ΔΩΜΆΤΩΝ· Ἢ ἽΝΑ ἈΝΑΣΧΗ͂Ι ΤῸΝ ΓΕΊΤΟΝΑ ΤῊΝ ΤΟΥ͂ ἼΤΕΡ ΔΟΥΛΕΊΑΝ, Ἢ ἌΚΤΟΥΣ ἜΧΕΙΝ ΚΑΤᾺ ΤΟΥ͂ ΣΟΥ͂ ἈΓΡΟΥ͂, Ἢ ὝΔΩΡ ἝΛΚΕΙΝ ἘΞ ΑὐΤΟΥ͂ ἘΠῚ ΤῸΝ ἼΔΙΟΝ ἈΓΡΌΝ. ὥστε

MANEAS: SPONDES DARE MIHI NOMINE POENAE AVREOS CENTVM? Potest quis etiam in testamento hæredem suum damnare, dicēdo: DAMNO TE HAERES NE AEDES ALTIVS TOLLAS VT LVMINIBVS VICINAE DOMVS NON OFFICIAS: aut, DAMNO TE HAERES, VT VICINVM PATIARIS TIGNVM IN PARIETEM TVVM IMMITTERE, AVT VICINVM IN TVAS AEDES STILLICIDIVM PROIICERE: AVT, VT PERMITTAS VICINVM ITINERIS SERVITVTEM VEL ACTVS, HABERE PER FVNDVM TVVM, AVT EX EO AQVAM DVCERE IN FVNDVM SVVM. Sic itaque

itaque constituitur seruitus, pactis, stipulationibus, & in testamento.

οὖν συνίσταται ἡ δουλεία, πάκτοις καὶ ἐπερωτήσεσι, καὶ ἐν διαθήκαις.

DE VSVFRVCTV, Titulus IIII.

Post seruitutes vrbanorum & rusticorum prædiorũ, dissẽramus nunc de vsufructu. Et quidẽ nosti quemadmodũ in superioribus definierimus quid esset vsusfructus. Non absurdũ tamẽ fuerit & aliã definitionẽ addere, Vsusfructus est ius quoddã quod efficit vt rebus alienis vtar & fruar, quantũ tamẽ fieri possit, salua rerũ primitiuarũ principaliũq; substantia. Etenim quũ vsusfructus quãuis incorporalis sit, de rebus tamẽ corporalibus prædicetur, necesse est & ipsum vnà cum re corporali perimi. Verbi gratia: Concessi ego tibi vsumfructũ serui mei, & tu quidẽ es vsufructuarius, ego verò proprietarius: quãdiu superest seruus, vsusfructus consistit: illo autem mortuo & vsus-

Νῦν διεξέλθωμεν περὶ οὐσουφρούκτου, μετὰ τὴν δουλείαν τοῦ ἀγροῦ καὶ τῆς οἰκίας. καὶ οἶδας μέν πως ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ὡρισάμεθα τί ἐστιν οὐσουφροῦκτος. οὐκ ἄτοπον δὲ καὶ ἕτερον ὅρον εἰπεῖν. οὐσουφροῦκτός ἐστι, δίκαιόν τι, ὃ ποιεῖ με κατὰ τῶν ἀλλοτρίων πραγμάτων ἔχειν χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν, ἐφ' ὅσον αὐτὰ τὰ πρωτότυπα σώζεσθαι πράγματα. ἐπειδὴ γὰρ ἀσώματός ἐστιν ὁ οὐσουφροῦκτος, κατηγορεῖται δὲ σωματικοῦ, ἀνάγκη συναπόλλυσθαι τῷ σωματικῷ καὶ αὐτόν· οἷον παρεχώρησά σοι τὸν οὐσουφροῦκτον τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου καὶ σὺ μὲν εἶ οὐσουφρουκτουάριος, ἐγὼ δὲ προπριετάριος· ἐφ' ὅσον περίεστιν ὁ οἰκέτης, ὁ οὐσουφροῦκτος συνίσταται· τούτου δὲ τελευτήσαντος, ὁ οὐσουφροῦκτος

θ. Vsusfructus.

κτος ἀποσβέννυται. ¶ Κεχώρισται οὖν ὁ οὐσούφρουκτος ἀπὸ τῆς προπριεταρίας· καὶ πολλοῖς τοῦτο συμβαίνει τρόποις· οἷον ὡς ἐπὶ θέματος, ἐληγάτευσά σοι τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ τὸν οὐσούφρουκτον· ὁ μὲν κληρονόμος ἔχει τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ τὴν προπριεταρίαν, ὁ δὲ ληγατάριος τὸν οὐσούφρουκτον. ἢ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἐληγάτευσά σοι τὸν ἀγρὸν deducto vsufructu, τουτέστι παρακατεχομένου τοῦ οὐσουφρούκτου, ἐνταῦθα ὁ μὲν ληγατάριος τὴν προπριεταρίαν ἔχει, ὁ δὲ κληρονόμος τὸν οὐσούφρουκτον. ἢ πάλιν, ἑτέρῳ μὲν ἐληγάτευσα τὸν οὐσούφρουκτον, σοὶ δὲ τὴν προπριεταρίαν, καὶ ταῦτα μὲν ἐν διαθήκῃ. δίχα δὲ διαθήκης, εἴ τις βούλεται οὐσούφρουκτον ἑτέρῳ παραχωρῆσαι, διὰ συμφώνων καὶ ἐπερωτήσεων τοῦτο ποιεῖν ὀφείλει. ἵνα δὲ μὴ τελείως ἄχρηστοι εἴησαν αἱ προπριεταρίαι ἀεὶ κεχωρισμένου τοῦ οὐσουφρούκτου, ἤρεσε φανεροῖς τρόποις ἀπο-

fructus extinguitur. ¶ Separationem igitur habet vsusfructus à proprietate: multísque id modis accidit, veluti in hac specie: Vsumfructum tibi fundi mei legaui, heres quidem eius habet proprietatem, legatarius verò, vsumfructum. Aut item ex contrario: Legaui tibi fundum deducto vsufructu, hoc est retento vsufructu: hic, legatarius quidem habet proprietatem, heres verò vsumfructum. Aut iterum, alteri legaui vsumfructum, tibi proprietatem: & hæc quidem in testamento. Porro autem sine testamento, siqui alteri velit vsumfructum constituere, pactionibus & stipulationibus id efficere debet. Ne verò in vniuersum inutiles essent proprietates, vsufructu semper separato, placuit certis quibusdā modis

modis extingui vsumfructum, & ad proprietatem reuerti. ¶ Constituitur autem vsusfructus non tantum in fundo aut ædibus, sed etiam in seruis, iumentis & aliis rebus, exceptis his quæ ipso vsu consumuntur. Harum enim neque naturali neque ciuili ratione consistere potest vsusfructus. Et quænam sunt hæ res? puta vinũ, oleum, frumentum, vestis. Quibus consimiles sunt & nummi, siue pecunia numerata. Nam & hi ipso vsu, & assidua permutatione, dum ab alio in alium transeunt, quodammodo extinguuntur. Quoniam verò ne procedere quidem in his vsusfructus dicitur, factum est senatusconsultum, censens & earum rerum quadam ratione posse vsumfructum constitui. Etenim si quis moriens, hæredem instituat, legétque tibi mille solidos aut mille sextarios vi-

σβέννυσθαι τὸν οὐσούφρουκτον, καὶ ὑποστρέφειν πρὸς τὴν προπριεταρίαν. ¶ Παραχωρεῖται δὲ οὐσούφρουκτος, οὐ μόνον ἀγροῦ ἢ οἰκίας, ἀλλὰ καὶ οἰκετῶν, καὶ ὑποζυγίων, καὶ τῶν λοιπῶν πραγμάτων, ἐξῃρημένων ἐκείνων ἅτινα αὐτῇ δαπανᾶται τῇ χρήσει. ἐπὶ τούτων γὰρ οὐδὲ φυσικῷ λόγῳ, οὐδὲ ἀκριβείᾳ, οὐσούφρουκτος δύναται συνεστάναι. καὶ ποῖα ταῦτα ἐστὶ τὰ πράγματα; οἷον οἶνος, ἔλαιον, σῖτος, ἐσθής· οἷς ἐστι παραπλήσια καὶ τὰ ἀργύρια. ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ χρήσει, καὶ τῇ συνεχεῖ ἐναλλαγῇ, ἐκ τοῦ ἐξ ἑτέρου μετιέναι εἰς ἕτερον, τρόπον τινὰ ἀποσβέννυνται. ἐπειδὴ τοίνυν οὐδὲ λέγεται προβαίνειν ἐπὶ αὐτῶν οὐσούφρουκτον, δόγμα συγκλήτου γέγονε τὸ λέγον, ὥστε καὶ ἐπὶ αὐτῶν διὰ μεθόδου συνίστασθαι οὐσούφρουκτον. ἐὰν γὰρ τελευτῶν τις ἐνστήσηται κληρονόμον, ληγατεύσῃ δέ σοι χίλια νομίσματα, ἢ χιλίους ξέστας οἴ-

8. Constituitur.

νου, ἢ ἐλαίου. ἢ κ μοδίων σίτου οὐσούφρουκτον, λαμβάνων σὺ ὁ ληγατάριος τὰ νομίσματα, ἢ τὸν οἶνον, ἢ τὸ ἔλαιον, γίνῃ τούτων δεσπότης παρὰ τὴν φύσιν τοῦ οὐσουφρούκτου. ὁ γὰρ οὐσούφρουκτος, κατὰ ἀλλοτρίας δεσποτείας ἐστίν. ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ συνέστηκε κατὰ τούτων κατὰ νόμους οὐσούφρουκτος, εἰκότως καὶ οἱ κανόνες ἐπὶ αὐτῶν παραβαίνονται τοῦ οὐσουφρούκτου· (ὁ γὰρ οὐσούφρουκτος, ὡς εἴρηται, κατὰ ἀλλοτρίας δεσποτείας ἐστί.) παρέξεις δέ μοι ἱκανοδοσίαν, ὅτι τοσαῦτα μὴ ἀποκαταστήσεις ὅσα καὶ λαμβάνεις, ἐὰν συμβῇ τελευτῆσαί σε, ἢ ὑποστῆναι κάπιτις δεμινουτζίονα. οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῶν εἰρημένων ἐστὶ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν, οἷον ἐσθημάτων, ἢ κηροῦ, ἢ ἔνθα ἁπλῶς ἡ χρῆσις δαπανᾷ τὸ ὑποκείμενον. γίνεται δὲ ταῦτα τῆς δεσποτείας τοῦ ληγαταρίου, εἰ καὶ ἡ διατίμησις αὐτῶν ἀποκαθίσταται· (οὐ τῶν ἀργυρείων φημί· τὰ γὰρ ἀργύ-

ni vel olei, aut viginti modios frumenti, in vsumfructum tantùm: tu legatarius accipiens solidos, vinúmque aut oleum, præter naturam vsusfructus, dominus eorum fis: nam vsusfructus in aliena proprietate est. Sed quoniam his in rebus secundum leges, vsusfructus nō consistit, mirum non est si neque regulæ in vsufructu receptæ, hîc obseruentur: (Nam vsusfructus, vt dictum est, in aliena proprietate est.) sed satisdabis mihi, de tanto restituendo, quantum & accipis, si contingat vt moriaris, aut capitis deminutionem patiaris. Neque verò in his tantùm, quæ dicta sunt, procedunt hæc, verumetiam in ceteris, vt in vestimentis, in cera, aut vbi denique vsus, rem qua de agitur, consumit. Fit autem eorū dominus legatarius, si & æstimatio eorū ineatur (quod de pecunia nō dico: nā pe-

cunia

cunia non æstimatur. Per eam enim cætera æstimationem accipiunt) cautionem præstante legatario, vt quum mortuus fuerit, aut capite minutus, æstimatio earum rerum restituatur. Non igitur Senatus qui hæc censuit, vsumfructum in his constituit (quoniam ne potuit quidem) sed inuento *ἀσφαλείας, id est cautionis*, quendam quasi vsumfructum introduxit. ¶ Extinguitur autem vsusfructus morte vsufructuarij, & duabus capitis deminutionibus, maxima & media: item non vtendo per modum cõuentum, aut tempus constitutum: Quæ omnia Imperatoris nostri constitutio amplexa est. Similiter extinguitur vsusfructus si vsufructuarius vsumfructum proprietario cedat: extraneo enim cedens nihil agit & inefficax est talis ces-

ρεια οὐ διατιμᾶται, ὁπότε αὐτοῖς ἑτέρων ἐστὶ διατίμησις.) ἀσφάλειαν ποιοῦντος τοῦ ληγαταρίου, ὅτι τελευτήσας ἢ ὑποστὰς κάπιτις δεμινουτζίονα, τὴν τούτων τῶν πραγμάτων ἀποκαταστήσει διατίμησιν. ὥστε οὐκ ἡ σύγκλητος ἡ τοῦτο νομοθετήσασα, οὐ συνέστησε μὲν ἐπ' αὐτοῖς οὐσούφρουκτον (οὐδὲ γὰρ ἠδύνατο) διὰ δὲ τῆς μεθόδου cautionis, ἤτοι ἀσφαλείας, μίμησιν ἐπενόησεν οὐσουφρούκτου. ¶ Ἀποσβέννυται δὲ οὐσούφρουκτος τῇ τελευτῇ τοῦ οὐσουφρουκτουαρίου, καὶ ταῖς δύο κάπιτις δεμινουτζίοσι, τῇ μεγάλῃ καὶ τῇ μέσῃ, καὶ τῷ non vtendo τρόπῳ ῥητῷ καὶ ὡρισμένῳ χρόνῳ· ἅτινα πάντα περιέχεται διατάξει τοῦ ἡμετέρου βασιλέως. ὁμοίως ἀποσβέννυται ὁ οὐσούφρουκτος, ἐὰν ὁ οὐσουφρουκτουάριος τῷ προπριεταρίῳ τὸν οὐσούφρουκτον παραχωρήσῃ. ἐξωτικῷ γὰρ παραχωρῶν, οὐδὲν πράττει, ἀλλὰ ἀνενέργητός ἐστιν ἡ παραχώ-

8. Finitur.

ρησις. εἰ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁ οὐσουφρουκτουάριος ἐπικτήσεται τὴν δεσποτείαν, ὁμοίως παύεται. λέγεται δὲ τοῦτο consolidatio, ἤτοι σώρευσις, ὅτε συνέρχεται κατὰ ταυτὸν ὁ οὐσούφρουκτος τῇ προπριεταρίᾳ. εἰ δὲ οἰκίας ἔχει τις οὐσούφρουκτον, ἐμπρησθῇ δὲ ἡ οἰκία, ἢ ὑπὸ σεισμοῦ καταπέσῃ, ἢ ὑπὸ παλαιότητος κατενεχθῇ, ὁ οὐσούφρουκτος ἀποσβέννυται οὕτως, ὥστε μηδὲ τοῦ ψιλοῦ ἐδάφους τὸν οὐσουφρουκτουάριον σώζειν τὸν οὐσούφρουκτον· ἐπειδὴ μὴ ἐδάφους, ἀλλ' οἰκίας αὐτῷ παρεχωρήθη ὁ οὐσούφρουκτος. ἀποσβεσθεὶς δὲ ὁ οὐσούφρουκτος ἐκ τῶν εἰρημένων τρόπων, ἐπανέρχεται ἐπὶ τὴν προπριεταρίαν. καὶ ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου ὁ δεσπότης τοῦ πράγματος, πληρεστάτην ἐπὶ τοῦ πράγματος ἔχει παρρησίαν· τουτέστι δύναται καὶ τοὺς καρποὺς λαμβάνειν. πάλαι γὰρ, οὐ δυνάμενος λαβεῖν τοὺς καρποὺς, οὐκ ἐδόκει ἔχειν τε-

sio. Sed & si contra vsufructuarius proprietatem acquirat, simili modo finitur. Vocatur autem hoc consolidatio, *quod est Græcis* σώρευσις: quoniam in vnum conueniunt vsusfructus & proprietas. Quod siquis ædium habeat vsumfructum, eæque vel incendio consumptæ sint, vel terræ motu subsederint, vel vetustate conciderint, vsusfructus extinguitur, sic vt ne nudi quidem soli siue areæ vsusfructus vsufructuario relinquatur, quoniam ei non soli, sed ædium vsusfructus erat cōstitutus. Extinctus autem vsusfructus aliquo ex dictis modis, ad proprietatem recurrit. Et ex eo tempore dominus rei plenam in ea incipit habere potestatem, hoc est fructus capere potest. Nam antè, cùm fructus capere non posset, non plenam videbatur habere

bere in re potestatem. — λείαν ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ πράγματι.

DE VSV ET HABITATIONE. Tit. V.

Post seruitutes & vsumfructum consequens est dicere de vsu & habitatione. Vsus iisdem modis constituitur, & iisdem extinguitur, quibus vsusfructus: minus autem lucri est in vsu quam in vsufructu. Nam qui vsum fundi habet, nihil amplius habere potest quam vt oleribus ibi natis, pomis, floribus, fœno, stramentis & lignis, quantum vsui quotidiano satis est, vtatur. Eatenus quoque vsuario in fundo hærere licet, vt neque fundi domino molestus sit, neque his per quos opera rustica fiunt, impedimento sit. Vsum autem vendere, locare, aut gratis

Μετὰ τὰς δουλείας καὶ τὸν οὐσούφρουκτον, ἀκόλουθον εἰπεῖν περὶ οὔσου καὶ ἀβιτατζίονος. ὁ οὖσος τοῖς αὐτοῖς συνίσταται τρόποις, καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀποσβέννυται, οἷς καὶ ὁ οὐσούφρουκτος. ἧττον δέ ἐστι τὸ κέρδος τὸ ἐκ τοῦ οὔσου ἤπερ τὸ ἐκ τοῦ οὐσουφρούκτου. ὁ γὰρ οὖσον ἔχων ἐν τῷ ἀγρῷ, οὐδὲν πλέον ἔχειν δύναται ἤπερ τὸ κεχρῆσθαι τοῖς ἐκεῖσε γινομένοις λαχάνοις, ὀπώραις, ἄνθεσι, χόρτοις, ταῖς φυλλάσι, ξύλοις, τοῖς πρὸς τὴν καθ' ἡμέραν χρῆσιν ἀρκοῦσι. μέχρι δὲ τοσούτου ἔξεστι τῷ οὐσουαρίῳ διατρίβειν ἐν τῷ ἀγρῷ, ὥστε μὴ φαίνεσθαι αὐτὸν ἐπαχθῆ τῷ δεσπότῃ τοῦ ἀγροῦ, οὐδὲ τοῖς τὸν ἀγρὸν γεωργοῦσι γίνεσθαι πρὸς ἐμπόδιον. [illegible] αὐτοῦ τὸν οὖσον πα- [illegible]

παραχωρεῖν ἑτέρῳ, ὁπότε τῷ οὐσουφρουκτουαρίῳ πάντα ταῦτα πράττειν ἐπιτέτραπται.

§. Item is. ¶ Ὁ δὲ οἰκίας οὖσον ἔχων, μέχρι τοσούτου νοεῖται παρρησίαν ἔχειν ὥστε αὐτὸν μόνον οἰκεῖν, οὐ μὴν τοι μεταφέρειν ἐφ' ἕτερον τὴν ἀβιτατζιόνα, ἤγουν τὴν οἴκησιν. ἐζητήθη δὲ εἰ φίλον ἔξεστιν αὐτῷ δέχεσθαι. καὶ ἤρεσεν, ὥστε δύνασθαι. ἐπιτέτραπται δὲ αὐτῷ ἔχειν ἐν τῇ ἀβιτατζιόνι τὴν γαμετὴν καὶ τοὺς οἰκείους παῖδας, καὶ ἀπελευθέρους· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἐλευθέρους, οἷς οὐχ ἧττον ὡς οἰκέταις κέχρηται, οἷον μισθωτοῖς. εἰ δὲ καὶ γυναικὶ οὖσος οἰκίας καταλειφθῇ, ἔξεστιν αὐτῇ ἀκωλύτως ἐκεῖ συνοικεῖν τῷ ἀνδρί.

§. Item is ad quem. ¶ Ἐὰν οἰκέτου οὖσός μοι παραχωρηθῇ, ἐγὼ μόνος ταῖς operis αὐτοῦ, καὶ τῇ ὑπηρεσίᾳ κεχρῆσθαι δύναμαι. τὸ αὐτό ἐστιν εἰ καὶ ὑποζυγίου οὖσός μοι παραχωρηθῇ. εἰ δὲ θρεμμάτων, οἷον προβάτων, οὖσός μοι ληγατευθῇ, οὐ-

alteri cedere, non licet, cùm vsufrufructuarius omnia hæc facere posit.

¶ Item is qui ædium vsum habet, eatenus potestatem habere intelligitur, vt ipse tantùm habitet, non vt in alterum habitationem transferat. Vnde quæsitum est an amicum recipere liceat: & placuit, posse. Concessum autem ei est habere in habitatione, vxorem, & liberos, sed & libertos: quinetiam & alios quanuis essent liberi, quibus non minus quàm seruis vtatur, velut mercede conductos. Quòd si mulieri vsus ædium relictus sit, potest ibi sine dubio cum viro habitare.

¶ Item si vsus mihi sit concessus serui, ego solus operis eius & ministerio vti possum: idémque est & si iumenti vsum habeam. Quòd si pecorum vel ouium mihi vsus legatus sit, neque

que lacte, neque agnis, neque lana ipsarum vti concessum est. Hæc enim in fructu sunt, hoc est vsusfructus sunt, non vsus. Sed in hoc tantùm mihi prodest vsus ouium, quòd possim eas in fundum meum mittere, & eum ita stercorare. nam ouium fimus fundum reddit fertilem & pinguem. ¶ Sicut habitatio legata, vel alio modo constituta sit, neque vsus id videtur, neque vsusfructus, sed quasi ius quoddam proprium. Quæsitum est autem an qui habitationem haberet, alteri eam posset locare. Et cùm multi iurisconsulti contradicerent, ac solus Marcellus locare permitteret, facta est religiosissimi Imperatoris nostri constitutio, quæ hanc controuersiam decidit, approbata Marcelli sententia, propter vtilitatem rerum, permittens non ipsum tantùm habitare si velit, sed

τε τῷ γάλακτι, οὔτε τοῖς ἀρνίοις, οὔτε τῷ ἐξ αὐτῶν ἐρίῳ συγχωρούμεθα κεχρῆσθαι· ἐπειδὴ ταῦτα ἐν καρπῷ ἐστι· τουτέστιν οὐσουφρούκτου ἐστὶ καὶ οὐχὶ οὔσου. ἀλλ' εἰς τοῦτο μόνον συμβάλλεταί μοι τὸ ἔχειν οὖσον προβάτων, ὥστε δύνασθαι ἄγειν αὐτὰ εἰς τὸν ἐμὸν ἀγρὸν, καὶ τοῦτον κοπρίζειν. ἡ γὰρ τῶν προβάτων κόπρος εὐθαλῆ καὶ γόνιμον ἀποτελεῖ τὸν ἀγρόν. ¶Ἐὰν ἀβιτατζίων ληγατευθῇ τινὶ, ἢ καὶ ἑτέρῳ τρόπῳ συστῇ, οὔτε οὖσος δοκεῖ τοῦτο εἶναι, οὔτε οὐσουφρούκτος, ἀλλ' ὡσανεὶ ἰδιάζον δίκαιόν τι. ἐζητήθη δὲ, εἰ ὁ ἔχων ἀβιτατζίονα δύναται ταύτην ἑτέρῳ μισθοῦν. καὶ πολλῶν ἐναντιουμένων νομικῶν, μόνου δὲ Μαρκέλλου ἐπιτρέποντος τὸ μισθοῦν, γέγονε διάταξις τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως τέμνουσα τὴν ζήτησιν, καὶ τὴν Μαρκέλλου δεχομένη γνώμην διὰ τὸ χρήσιμον τῶν πραγμάτων ἐπιτρέπουσα μὴ μόνον οἰκεῖν αὐτὸν εἴγε βούλεται, ἀλλὰ

8. Sed si cui.

θ. Hæc de seruitutibus.

καὶ ἑτέροις μισθοῦν. ¶ Ἀρκεῖ ταῦτα περὶ δουλειῶν τε οὐσουφρούκτου, καὶ οὔσου, καὶ ἀβιταζίονος διεξελθεῖν· περὶ δὲ κληρονομίας καὶ ἐνοχῶν ἐν τοῖς οἰκείοις ἐκτεθήσεται τόποις. ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν ὡς ἐν συντόμῳ τίσι τρόποις φυσικῶς κτώμεθα τὰ πράγματα, νῦν ἀναγκαῖον εἰπεῖν τίσι τρόποις νομίμῳ καὶ πολιτικῷ δικαίῳ τὰ ἀλλότρια κτᾶσθαι δυνάμεθα.

etiam alteri locare. ¶ Hæc de seruitutibus, vsufructu, vsúque, & habitatione disseruisse sufficiat. De hæreditatibus autem & obligationibus, suis exponemus locis. Quoniam verò dictum est summatim quibus modis naturaliter res adquiramus, necessarium est nunc dicere quibus modis legitimo ac ciuili iure aliena adquirere poßimus.

DE VSVCAPIONIBVS ET LONGI temporis præscriptionibus.

Tit. VI.

Διεξελθόντες τὰς φυσικὰς κτήσεις, διαλάβωμεν καὶ περὶ τῶν ἐννόμων. ὅτι μὲν ἐάν τις τὸ οἰκεῖον ἐμοὶ παραδιδούσῃ πρᾶγμα, μεταφέρει τὴν προσοῦσαν δεσποτείαν, συνωμολόγηται. τί δὲ ὅτι ἀλλότριον τις πρᾶγμα, οὗ οὐκ ἦν δεσπότης, ἐπαραδίδουσέ μοι; ἆρα μεταφέρει ἐνταῦθα τὴν δεσποτείαν; καὶ λέγομεν ὅτι οὐδαμῶς. πῶς γὰρ, ἣν οὐκ εἶχε;

Cvm dictum sit de naturalibus acquisitionibus, tractemus & de ciuilibus. Quòd igitur is qui suam mihi rem tradit, adhærens dominium transferat, in confesso est. Quid autem si alienam mihi quis rem, cuius non sit dominus, tradat? an transfert hic dominium? & dicimus, quòd nequaquam. Quomodo enim, quod non habe-

bat? Quid ergo? Possessionem in me aut detentationem quam habebat transtulit. Nec ea parua res est. nam si bona fide rem accipiam: (est autem bona fide accipere, si credam eum dominum esse qui vendidit, aut donauit, aut ex alia iusta causa, velut ex permutatione dedit:) olim quidem, si res erat mobilis, anno elapso, dominus fiebam, siue in Italia, siue in prouinciis agerem. Sin verò immobilis, per biennii lapsum, quum fundus aut domus esset in Italia, vsucapiebatur à me, ex lege duodecim Tabularum, & mei dominii fiebat. Nec verò iniquam esse legem aliquis existimauerit, quòd alter per vsucapionem (hoc est temporalem possessionem) dominus efficeretur, & alter dominio rerum suarum priuaretur.

τί οὖν; μετήγαγεν ἐπ' ἐμὲ αὐτὴν ἣν εἶχε νομὴν, ἤτοι κατοχὴν· καὶ οὐκ ἔστι τοῦτο μικρόν. εἰ γὰρ βοναφίδει δέξομαι τὸ πρᾶγμα. βοναφίδει δέ ἐστι, τὸ πιστεύειν με δεσπότην εἶναι τὸν πεπρακότα, ἢ δωρησάμενον, ἢ ἐξ ἄλλης εὐλόγου αἰτίας. οἷον ἀπὸ περμουτατζίονος, ἤγουν ἀνταλλαγῆς παραδεδωκότα. πάλαι μὲν εἰ κινητὸν ἦν τὸ πρᾶγμα ἐνιαυτοῦ παραδραμόντος, ἐγινόμην δεσπότης, εἴτε ἐν τῇ ἰταλίᾳ, εἴτε ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διῆγον. εἰ δὲ ἀκίνητον διετίας παρελθούσης, ἐν ᾧ ἦν ἀγρὸς ἐν ἰταλίᾳ διακείμενος, ἢ οἰκία, οὐσουκαπιτεύετο παρ' ἐμοῦ, τουτέστι, διὰ τῆς χρήσεως ἐλαμβάνετο, καὶ τῆς ἐμῆς ἐγίνετο δεσποτείας ἐκ τοῦ δωδεκαδέλτου νόμου τοῦτο κελεύσαντος. καὶ μή τις νομιζέτω ἄδικον εἶναι τὸν νόμον, ὅτι ἕτερος μὲν διὰ τῆς οὐσουκαπίονος, τουτέστι, τῆς χρονίας νομῆς ἐγένετο δεσπότης, ἕτερος δὲ τῶν οἰκείων ἐστερεῖτο πραγμάτων.

τοῦτο γὰρ ἐπενοήθη ὑπὲρ τοῦ μὴ φθείρεσθαι αὐτὰ τὰ πράγματα. ἕκαστος γὰρ ἀγνοῶν πότερον αὐτῷ διαφέρει τὸ πρᾶγμα ὃ νέμεται, οὐδεμίαν ἐποίει τούτου φροντίδα, ἐλπίζων ὁτεδήποτε παραγενήσεσθαι τὸν ἀληθῆ δεσπότην, καὶ τοῦτο ἀποσπᾶν. καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης αἰτίας ἐραθύμουν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ῥαθυμούντων αὐτῶν, ἔμελλον ἀπρονόητα τὰ πράγματα, καὶ τῶν πραγμάτων ὄντων ἀπρονοήτων, ἀπώλεια καὶ φθορὰ εἰκότως αὐτοῖς προσεγίνετο. καταστοχασάμενος οὖν ὁ δωδεκάδελτος τῆς τοιαύτης ἀνθρώπων ἐννοίας, ὥρισε χρόνον ἐνιαυτοῦ ἐπὶ τῶν κινητῶν. διετίαν δὲ ἐπὶ τῶν ἀκινήτων. οὗ ἐντὸς εἰ μὴ παραγένηται ὁ δεσπότης, ἀναφαίρετον μένει τὸ πρᾶγμα παρὰ τῷ νεμομένῳ, οὐκ ἀγανακτούντων τῶν δεσποτῶν, ἤρκει γὰρ αὐτοῖς ἐνιαυτοῦ ἢ διετίας χρόνος πρὸς ἀναζήτησιν τῶν οἰκείων πραγμάτων. ἀλλὰ ταῦτα μὲν

Id enim adinuentum est ne res ipsæ perirent. Namque vnusquisque ignorans, num verè esset dominus rei quam poßideret, nullam omnino in eam curam impendebat, semper timens, ne quando verus dominus veniret, & eam sibi auferret. Et ea de causa socordes quoque erant mortales, & per socordiam ipsorum, sine cura sollicitudinéque res erant, quod cùm esset, illud quoque nimirum eueniebat, vt corrumperentur, & pessum irent. Perspecta igitur hac hominum cogitatione lex duodecim Tabularum in re mobili tempus anni statuit: in immobili, biennium: intra quod nisi dominus adesset, res à possessore auferri non posset. Nec id admodum indignantibus dominis. Sufficiebat enim his anni aut biennij tempus ad inquisitionem rerum suarum. Et hæc quidē

kx

lex duodecim Tabularum. Imperator verò noster meliore & humaniore sententia vsus, sanxit, ne tam facilè tamque celeriter, rebus suis domini defraudarentur. Neque iterum certo loco beneficentiam suam coangustauit, sed generalem ea de re promulgauit constitutionem. Qua cautum est, vt res quidem mobiles vbique elapso triennio vsucapiantur: immobiles verò per longi temporis possessionem, id est, si præsentes sint domini, decennio: sin absentes, viginti annis elapsis. Verbi gratia. Fundum tradidisti mihi, aut domum ad Titium spectantem, cùm te dominum eius putarem, & ita bona fide rem accipienti. Si præsens est Titius, decennium mihi ad vsucapionem sufficit: sin verò peregrè, viginti anni. Hæc autem non de his tantùm, quæ in Italia sita

ὁ δυωδεκάδελτος. ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεύς, καλλίονι καὶ φιλανθρωποτέρᾳ διανοίᾳ χρησάμενος, προσέταξε, μὴ συντόμως στερεῖσθαι τοὺς δεσπότας τῶν οἰκείων πραγμάτων. καὶ οὐδὲ ῥητῷ τόπῳ τὴν οἰκείαν ἐστένωσεν εὐεργεσίαν, ἀλλ᾽ ἐξεφώνησεν ὑπὲρ τούτου γενικὴν διάταξιν, ἐν ᾗ διηγόρευται, ὥστε τὰ μὲν κινητὰ πράγματα πανταχοῦ τῆς τριετίας παραδραμούσης οὐσουκαπιτεύεσθαι, τὰ δὲ ἀκίνητα, διὰ τῆς τοῦ μακροῦ χρόνου κατοχῆς. εἰ μὲν πάρεισιν οἱ δεσπόται δεκαετίας, εἰ δὲ ἀπολιμπάνονται, εἰκοσαετίας παρελθούσης. οἷον, ἀγρὸν ἐτραδίτευσάς μοι, ἢ οἰκίαν τιτίῳ διαφέρουσαν, ὑποπτεύοντί μοι εἶναί σε δεσπότην, καὶ διὰ τοῦτο βοναφίδε δεχομένῳ τὸ πρᾶγμα. εἰ μὲν ἐνδημεῖ ὁ τίτιος, ἀρκεῖ μοι πρὸς οὐσουκαπίονα δεκαετία. εἰ δὲ ἀπολιμπάνεται, εἰκοσαετία. ταῦτα δὲ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἐν Ιταλίᾳ διακειμέ-

γων ἀκινήτων, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ἐπαρχίαις, ἃ πάλαι στιπενδιάρια καὶ τριβουτάρια προσηγορεύοντο. καὶ ἁπλῶς ἐν πάσῃ γῇ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ τελούσῃ βασιλείαν, κρατεῖν ἐνομοθέτησε. πανταχοῦ μέντοι βοναφίδει νομῆς προηγουμένης.

§. Sed aliquando.

¶ Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν τὸν βοναφίδει νεμόμενον δύνασθαι οὐσουκαπιτεύειν, ἔστιν εὑρεῖν θέματα ἃ μὴ ποιεῖ ἡμῖν οὐσουκαπίονα. οἷον, ἐάν τις νέμηται ἐλεύθερον πρόσωπον, ἢ σάκρον, ἢ ῥελιγίοσον. ἐπειδὴ γὰρ ἡ οὐσουκαπίων δεσποτείαν ποιεῖ, κρείττονα δὲ ταῦτα τὰ πράγματα τοῦ δεσπόζεσθαι, εἰκότως, οὐχ ὑπόκειται οὐσουκαπίονι.

§. Furtiuæ.

¶ Τὸ αὐτὸ νοεῖν ὀφείλομεν, καὶ ἐάν τις τὸν ἀλλότριον νέμηται φυγάδα, οὐχ ὑπόκειται οὐσουκαπίονι, οὐδὲ τὰ furtiua, οὐδὲ τὰ vi possessa, ἤτοι τὰ βιαίως κατεχόμενα, οὐδὲ δεκαετίας, ἢ εἰκοσαετίας παραδραμούσης, καὶ βοναφίδε νεμομένου. ἀλλὰ

sunt immobilia, constituta sunt, sed & de his, quæ in Prouincijs: ac olim stipendiaria aut tributaria appellabantur, & vt breuiter dicam, in tota terra eius imperio subiecta, vbique tamen bonæ fidei possessione præcedente. ¶ Quoniam vero dictum est, bonæ fidei possessorem vsucapere posse: inuenire est casus, in quibus vsucapio non procedat. Verbi gratia. Si quis liberam personam possideat, aut rem sacram religiosámve. Nam quia dominium adquirit vsucapio: hæc autem in dominium nullius recidunt: meritò, nec vsucapioni subiiciuntur. ¶ Idem dicendum est, si quis alienum fugitiuum possideat: neque enim vsucapione subiicitur. Neque item res furtiuæ, neque vi possessæ: etiam si quis decem aut viginti annis eas bona fide possederit. Hæc

autem ita accipe, vt furtiuas intelligas, in mobilibus: vi possessas, in immobilibus. Nam furtiuarum rerum vsucapionem inhibuit lex duodecim Tabularum & lex Atilia: vi possessarum, lex Iulia & lex Plautia. Cùm te igitur aliquis consulit, num ille, quod ex venditione possidet, vsucapere possit: id te ante omnia quærere oportet, bona fide an mala possideat. Et vbi intellexeris bona fide possidere: ad secundam mox quæstionem decurre, & roga, num sacra sit res, num religiosa, num libera persona, num furtiuum, num vi possessum. Et si quid eorum inueneris, dic vsucapionem non procedere propter vitium rei inhærens, quoniam furtiua est aut vi possessa. An igitur fur, quive per vim possidet, vsucapere potest? Fortè inconsultè prosiliens, dices nequaquam:

τὰ μὲν furtiua δέξαι ἐπὶ τῶν κινητῶν, τὰ δὲ vi possessa, ἐπὶ τῶν ἀκινήτων. ἐκώλυσε γὰρ τὴν οὐσουκαπίονα, τῶν μὲν φουρτίβων ὁ δυωδεκάδελτος, καὶ ὁ Ἀτίλιος νόμος. τῶν δὲ vi possessorum, ὁ Ἰούλιος καὶ ὁ Πλαύτιος. ἡνίκα οὖν ἐρωτᾷ σέ τις, εἰ ὁ δεῖνα ὃ νέμεται κατὰ πρᾶσιν δύναται οὐσουκαπιτεύειν. δεῖ σε ζητεῖν κατὰ πρώτην τάξιν, πότερον βοναφίδε, ἢ μαλαφίδε νέμεται. καὶ εἰ μὲν μάθῃς ὅτι βοναφίδει, ὅρμησον εὐθέως ἐπὶ τὴν δευτέραν ἐρώτησιν, καὶ ἐρώτησον, μὴ σάκρον ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, μὴ ῥελεγιόσον, μὴ ἐλεύθερον πρόσωπον, μὴ φούρτιβον, μὴ βὶ ποσσέσσον· καὶ ἐάν τι τούτων εὕρῃς, λέγε μὴ προβαίνειν τὴν οὐσουκαπίονα, ἀλλὰ τὸ πρόσον τῷ πράγματι βίτιον, ἤτοι ψόγον, ἐπειδὴ φούρτιβόν ἐστιν, ἢ βὶ ποσσέσσον. ἆρα οὖν ὁ κλέπτης καὶ ὁ βίαιος δύναται οὐσουκαπιτεῦσαι; ἴσως προπηδήσας ἐρεῖς, ὅτι οὐδαμῶς,

ἀλλὰ

διὰ τὸ προσὸν βίτιον, ἐπειδὴ φούρτιβόν ἐστιν, ἢ βὶ πόσεσσον. ἀλλ᾽ οὐ δεῖ σε τοῦτο λέγειν. ἐπελάθου γὰρ τῆς τάξεως. ἀλλὰ χρή σε λέγειν μὴ προβαίνειν τὴν οὐσουκαπίονα, διὰ τὸν προλεγέντερον λόγον. τουτέστιν ἐπειδὴ μαλαφίδεϊ νέμεται. οἶδε γὰρ ὅτι φούρτιβον, ἢ βὶ πόσεσσόν ἐστιν. εἰ δὲ ὁ βίαιος, ἢ ὁ κλέπτης ἑτέρῳ τοῦτο παράσχῃ βοναφίδε λαμβάνοντι, τότε ὅσον μὲν ἐκ τῆς προτέρας ἀποκρίσεως, ἐπειδὴ βοναφίδεϊ νέμεται ὁ κατέχων τὸ πρᾶγμα, οὐκ ἐμποδίζεται ἡ οὐσουκαπίων, ἀλλὰ διὰ τὸ προσὸν τῷ πράγματι βίτιον κωλυθήσεται. ἔστι γὰρ φούρτιβον, ἢ βὶ πόσεσσον. καὶ τί ἐστι φούρτιβον; φούρτιβόν ἐστιν οὐ μόνον τὸ νύκτωρ, ἢ μεθ᾽ ἡμέραν λάθρα λαμβανόμενον· ἀλλὰ γὰρ πᾶν πρᾶγμα κινητὸν ἀλλότριον, παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου ψηλαφώμενον. ψηλαφᾶν δέ ἐστι, τὸ ὡς δεσπότην ἀναστρέφεσθαι περὶ τὸ πρᾶγμα, καὶ πρατ-

propter vitium quod rei adhæret: nam furtiua est, aut vi possessa. Verùm id te dicere non oportet. Ordinis enim es oblitus. Sed dicere debes, vsucapionem non procedere, propter priorem rationem, quoniam mala fide possidet. Nouit enim furtiuam esse, aut vi possessam. Quòd si fur quive per vim possidet, eam rem alteri bona fide accipienti tradat, tunc ex priori responsione, cum bona fide possideat is, qui rem possidet: vsucapio non impeditur, sed propter vitium rei inhærens prohibebitur: nam furtiua est, aut vi possessa. Et quid est furtiuum? Furtiuum est, non solùm, quod noctu aut interdiu clàm surripitur, sed etiam quæcumque res mobilis aliena, quæ inuito domino contrectatur. Contrectare autem est, vt dominum circa rem versari, & omnia

in ea agere, quæ domini solent. Atqui, si verum est quod dicimus: numquam res aliena vsucapietur. Quicumque enim rem alienam possidet, inuito domino eam contrectat. Sin autem inuito domino contrectat, furtiuam reddit: Quòd si furtiua est, prohibetur vsucapio. Vitio igitur laborat definitio, & adiiciendum est ei, Malo animo, & dicendum: Furtiuum est, non solum quod noctu vel interdiu clàm subripitur, sed omne alienum mobile, quod malo animo inuito domino contrectatur. Sic enim definitio, sine defectu ac vitio est. ¶ Atqui, quamuis hoc addito, inuenio tamen cur vsucapio non procedat. Nam qui rem alienam inuito domino possidet, profectò malo animo eam contrectat, & furtiuam reddit. Sed

τὴν τὰ πρέποντα δεσπόταις ἐπ' αὐτῷ. ἀλλ' εἰ ἀληθὲς τὸ εἰρημένον, οὐδέποτε ἀλλότριον πρᾶγμα δυνάται οὐσουκαπιτεύεσθαι. πᾶς γὰρ ὃς νέμεται τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα, παρὰ γνώμην τῶν δεσποτῶν ψηλαφᾷ, εἰ δὲ παρὰ γνώμην δεσπότου ψηλαφᾷ, φούρτιβον ἀποτελεῖ τὸ πρᾶγμα. εἰ δὲ φούρτιβόν ἐστιν, ἐπέχεται ἡ οὐσουκαπίων. ἐλλιπῶς ὁ ὅρος ἔχει, καὶ δεῖ προσθεῖναι αὐτῷ τὸ κακῇ διαθέσει, καὶ λέγειν, ὅτι φούρτιβόν ἐστιν, οὐ μόνον τὸ νύκτωρ, ἢ μεθ' ἡμέραν λάθρα λαμβανόμενον, ἀλλὰ πᾶν πρᾶγμα κινητὸν ἀλλότριον παρὰ γνώμην δεσπότου κακῇ διαθέσει ψηλαφώμενον. οὕτως γὰρ ἔχων ὁ ὅρος, ἀνελλιπής ἐστιν. ¶ Ἀλλὰ καὶ τούτου προστεθέντος, εὑρίσκομεν τὴν οὐσουκαπίονα μὴ προβαίνουσαν. εἰ γὰρ νέμεταί τις τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα παρὰ γνώμην δεσπότου, κακῇ διαθέσει τοῦτο ψηλαφᾷ, καὶ ἀποτελεῖ αὐτὸ φούρτιβον. ἀλλ'

β. Sed tamē id.

[illegible]

οὐκ ἔστι τοῦτο ἀληθές. ἐνδέχεται γάρ τινα ψηλαφᾶν τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα παρὰ γνώμην δεσπότου, καὶ κλοπὴν μὴ ἁμαρτάνειν, διὰ τὸ ἐστερῆσθαι αὐτὸν κακῆς διαθέσεως. οἷον ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος, ἔχρησα ἐγὼ Τιτίῳ τὸ ἐμὸν βιβλίον, ἢ, ἐμίσθωσα αὐτῷ τὸν ἐμὸν οἰκέτην, ἢ, παρεθέμην αὐτῷ τὸν ἐμὸν δίσκον. ἐτελεύτησεν οὗτος ἐπί σοι κληρονόμῳ. εὗρες ταῦτα ἐν τῇ κληρονομίᾳ. ὑποπτεύσας αὐτὰ ἐρεδιτάρια εἶναι, διεπώλησας τινὶ bona fide λαμβάνοντι, ἢ ἐδωρήσω, ἢ εἰς προῖκα ἐπέδωκας. ἰδοὺ, ἀλλότριον πρᾶγμα. καὶ παρὰ γνώμην δεσπότου ψηλαφᾶς, καὶ ὅμως φούρτιβον οὐκ ἀποτελεῖται τὸ πρᾶγμα, ἐπειδὴ πονηρᾶς ἀπήλλακται διαθέσεως. διὸ ὁ λαβὼν, ἀμάχως οὐσουκαπιτεύσει τὸ πρᾶγμα, ἐπειδὴ καὶ βοναφίδεϊ νέμεται, καὶ ἀπήλλακται βιτίου τὸ πρᾶγμα. οὐδὲ γὰρ δυνατὸν εἰπεῖν κλοπὴν ἡμαρ-

verum hoc non est: Fieri enim potest vt rem alienam quis contrectet inuito domino, & furtum tamen non committat, quoniam malo affectu caret. Velut in hac specie. Commodaui Titio librum meum, aut seruum meum locaui, aut lancem meam apud eum deposui. Defunctus est hic, te herede. Tu ea in hereditate inuenisti, & hereditaria esse putasti: vendidisti alicui bona fide accipienti, aut donasti, aut in dotem dedisti. Ecce rem alienam, & inuito domino contrectas: furtiua tamen non fit, quoniam malus animus abest. Quapropter, is qui accepit, sine dubio rem vsucapiet, quoniam & bona fide possidet, & res abest à vitio. Neque enim dicere possumus, heredem, qui

qui bona fide vendidit, furtum committere. Id & in alia specie inueniri re est. Vsumfructum tibi ancillæ meæ concessi. Vsusfructus autem ancillæ in opera manuum & ministerio eius est. Ea apud te enixa est. Palàm est, partum eius mihi domino adquiri, vt in superioribus dictum est. Tu tamen existimans partum ancillæ ad te vsufructuarium spectare, vendidisti, aut donasti eum. Ecce & hic inuito domino fecisti: quoniam tamen malo animo vacabas, furtum eo facto non committitur. In vniuersum enim id scire debes, furtum sine malo animo non fieri. Furtum enim sine affectu furandi nõ committitur. Et

τάνειν τὸν κληρονόμον, τὸν βοναφίδει πωλήσαντα. ἔστιν εὑρεῖν τοῦτο καὶ ἐπὶ ἑτέρου θέματος· παρεχώρησά σοι τὸν τῆς ἐμῆς θεραπαίνης οὐσούφρουκτον. (οὐσούφρουκτος δὲ θεραπαίνης ἐστίν, ἡ ἀπὸ τῶν χειρῶν ἐργασία αὐτῆς καὶ ἡ ὑπηρεσία) τέτοκεν αὕτη παρὰ σοί, καὶ δῆλον ὅτι ὁ τοκετὸς ἐμοὶ τῷ δεσπότῃ διέφερε κατὰ τὰ προειρημένα ἐν τοῖς προλαβοῦσιν. νομίσας οὖν τὸν τοκετὸν τῆς θεραπαίνης, διαφέρειν σοι τῷ οὐσουφρουκτουαρίῳ, ἐπώλησας τοῦτον, ἢ ἐδωρήσω. ἰδοὺ κἀνταῦθα παρὰ γνώμην ἐποίησας δεσπότου, καὶ διὰ τὸ ἐλεύθερόν σε εἶναι πονηρᾶς διαθέσεως, οὐχ ἁμαρτάνεται κλοπὴ διὰ τοῦ γινομένου. καθ' ὅλου γὰρ ὀφείλεις εἰδέναι, κλοπὴν δίχα κακίστης διαθέσεως, μηδέποτε ἁμαρτάνεσθαι. Furtum enim sine affectu furandi non committitur. τουτέστι, κλοπὴ ἄνευ διαθέσεως τοῦ κλέπτειν οὐχ ἁμαρτάνεται.

καὶ ἐγὼ μὲν ὀλίγιστά σοι εἶπον θέματα. ἡ δὲ τῶν πραγμάτων περίστασις ἐπινοεῖν δύναται πάμπολλα. ἐν οἷς εὑρεθήσεται τὸ ἀλλότριόν τις ἐκποιῶν παρὰ γνώμην δεσπότου, καὶ φούρτιβον αὐτὸ μὴ ἀποτελῶν. ¶ Ταῦτα μὲν περὶ τῶν φουρτίβων. τὸ δὲ βὶ πόσσεσσον, ἀπὸ τῆς ἐν ἔργῳ κρίνεται βίας. ὅτε τὶς ἐπελθών μοι, βίᾳ με ἐξωθήσει τῆς ἐμῆς οἰκίας, ἢ τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ. τὸ γὰρ φούρτιβον, ἀπὸ νομικῶν κανόνων καταλαμβάνεται. ὥστε οὐκ ἐὰν βίᾳ σε ἐξωθήσω τοῦ ἀκινήτου πράγματος, οὐ δύναμαι τοῦτο οὐσουκαπιτεύειν. ἐπειδὴ μαλαφίδει νέμομαι. οὐ μὴν, οὐδὲ ὁ βοναφίδει τοῦτο λαβὼν παρ' ἐμοῦ, διὰ τὸ προσὸν τῷ πράγματι βίτιον· ἔστι γὰρ βὶ πόσσεσσον. εἰ δὲ καθαρεύει τῆς ἐν ἔργῳ βίας, ὁ τοῦτο λαμβάνων παρ' ἐμοῦ βοναφίδει οὐσουκαπιτεύειν δύναται. καὶ πῶς συμβαίνει ἀναγκαῖον εἰπεῖν. εἶχέ τις ἀγρὸν ἀποδημήσας,

§. Quod autem,

paucas ego tibi species enarraui: sed rerum ipsarum varietates atque circumstantiæ multas alias producere poterunt, in quibus aliquis rem alienam inuito domino alienabit, nec tamen furtiuam reddet. ¶ Et hæc quidem de furtiuis. Porrò res vi possessa, ex facto vim inferentis æstimanda est. vt si quis me aggressus, vi ex ædibus meis aut fundo me expellat. Nam quid furtiuum sit, ex iuris regulis cognoscitur. Si te igitur vi ex re immobili expellam, non possum eam vsucapere: quoniam mala fide possideo. Sed & si quis bona fide eam à me accipiat, non vsucapiet, propter vitium quod rei inest. Est enim vi possessa. Quòd si nullo vis illatæ vitio laboret, is qui eam bonafide accepit vsucapere potest. Et qualiter id contingat, dicere necesse est. Habebat aliquis fundum,

eum peregrè profectus vacuum reliquit, aut etiam præsens, nullam eius curam habuit, aut mortuus est sine successore, neque quisquam omnino hereditatem eius adiit. Ego conspicatus vacantem esse hunc fundum, nec à quoquam possideri, in possessionem eius intraui: vsucapere eam nullo modo potero, mala enim fide possideo, sciens esse alienum. Quòd si eum alteri tradam bona fide accipienti, procedit vsucapio: & longum tempus, d minium ei, vt dictum est, adquirit. Quoniam neque prior responsio vsucapionem impedit, quippe cùm bona fide possideat: neque rursus posterior, abest enim res à vitio. Atqui dicere posset aliquis furtiuā rem esse factam. Nam cùm ego sciens esse alienum fundum, eum tamen vendam, furtiuum videor facere. Sed falsa est ratio hæc:

κατέλιπε τοῦτον ἀπερινόητον, ἢ καὶ παρὼν, οὐδεμίαν ἐπίθετο φροντίδα τοῦ ἀγροῦ, ἢ ἐτελεύτησέ τις ἀδιάδοχος, καὶ οὐδεὶς παντελῶς τὴν τούτου κατεδέξατο περιουσίαν. ἑωρακὼς ἐγὼ ὑπ' οὐδενὸς κατεχόμενον τὸν ἀγρὸν, ἐν κατοχῇ γέγονα τούτου. οὐσουκαπιτεύειν αὐτὸν οὐδενὶ δυνήσομαι λόγῳ. μαλαφίδει γὰρ νέμομαι, εἰδὼς αὐτὸν ἀλλότριον ὄντα. εἰ μέντοι ἑτέρῳ τοῦτον τραδιτεύσω βοναφίδεϊ λαμβάνοντι, πρόεισιν ἡ οὐσουκαπίων. καὶ ὁ μακρὸς χρόνος ὡς εἴρηται, περιποιεῖ τὴν δεσποτείαν αὐτῷ. τέως γὰρ ἡ μὲν πρώτη ἀπόκρισις, οὐκ ἐμποδίζει τῇ οὐσουκαπίονι. νέμεται γὰρ βοναφίδεϊ. οὔτε ἡ δευτέρα, ἀπήλλακται γὰρ βιτίου τὸ πρᾶγμα. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν φούρτιβον ἀποτελεῖσθαι τὸ πρᾶγμα. ὡς ὅτι γὰρ εἰδὼς ἐγὼ ἀλλότριον ὄντα τὸν ἀγρὸν, ἐξεποίησα αὐτὸν, φούρτιβον ποιῶ τὸν ἀγρόν. ἀλλὰ μάταιος οὗτος ὁ λόγος.

κλοπὴ γὰρ ἐπὶ ἀκινήτων οὐχ ἁμαρτάνεται. ἀνῃρέθη γὰρ καὶ τῆς πολιτείας ἐξεβλήθη ἡ γνώμη τῶν δοξασάντων νομικῶν, ὅτι ἔστι τῶν ἀκινήτων κλοπὴ ἁμαρτάνεται, ἀλλ' οὐδὲ βὶ πόσσεσσόν ἐστι τὸ πρᾶγμα, οὐδὲ γὰρ ἡ πρᾶξις τῆς βίας παρηκολούθησε. λείπεται τοίνυν, δεκαετίᾳ, ἢ εἰκοσαετίᾳ δεσπότην γίνεσθαι τοῦ ἀγροῦ τὸν βόνα φίδει λαμβάνοντα. φυλαττομένων ὑπὸ τῶν διατάξεων τῶν λεγουσῶν, μηδενὸς ἀφαιρεῖσθαι τὴν μακρὰν καὶ ἀναμφίβολον νομήν. ¶ Εἰρήκαμεν τὰ φούρτιβα, καὶ τὰ βὶ πόσσεσσα μὴ δύνασθαι οὐσουκαπιεύεσθαι. ἔστι δὲ ὅτε ὑποπίπτει ταῦτα τῇ οὐσουκαπίονι. οἷον ἐὰν ὑποστρέψῃ εἰς τὴν τοῦ δεσπότου κατοχήν. τότε γὰρ ἐλευθεροῦται τοῦ περιέχοντος αὐτὰ βιτίου, καὶ ὑπόκειται τῇ οὐσουκαπίονι. οἷον κλέψας σὺ τὸν οἰκέτην Τιτίου, ἢ βίᾳ λαβὼν τὸν αὐτοῦ ἀγρὸν ἐπώλησάς μοι· ἐπείχετο τὰ τῆς οὐσουκαπίονος· συνέβη ἐν τῷ

¶ Aliquādo.

quoniam rerū immobilium furtum non committitur. Sublata est enim & explosa è ciuili iure sententia quorundam iurisconsultorum existimantium, in rebus immobilibus furtum committi. Sed neque res vi possessa est, quoniam neque facinus vim inferentis consequutū est. Reliquū est ergo, vt qui eam bona fide accepit decē aut viginti annis elapsis, dominus fiat, quū & constitutionibus adiuuetur, quæ dicūt, longā & indubitatam possessionē nulli auferri debere. ¶ Dictū est, res furtiuas & vi possessas vsucapi non posse. Aliquando tamē ex in vsucapionē cadunt. veluti, si in domini potestatem reuersæ fuerint. Tunc enim vitio, quo tenebantur, liberantur, & in vsucapionis caussam recedunt. verbi gratia. Seruum tu mihi Titij, quē surripueras, aut fundū quē vi obtinueras, vendidisti: impediebatur ius vsucapionis. Euenit

vt medio tempore possessio eius à me ad Titium dominum transiret, statim furtiuæ esse res aut vi possessæ desinunt. Quapropter si postea ego possessionem earum nanciscar, nihil obstabit quo minus vsucapiantur. Hæc habeto in modum prævia inspectioni, veluti pro fundamento quodā. ¶ Si quis téstaméto facto moriatur, is ei succedit, quem hæredem scripserit. Sin verò intestatus, ad successionem eius venient liberi, siqui sunt: post hos si non extent, agnati: & fiunt heredes. Si agnati desunt, cognati, & fiunt bonorum possessores. Quòd si nulli eorum supersint, aut hæreditatem non admittant, vacantia fiunt ea bona, & fisco adquiruntur. Et quicumque actionem habet aduersus defunctum, qualiscumque ea sit, siue in rem, siue in personam, siue hypothe-

μεταξὺ ἀπ' ἐμοῦ ἐπὶ τίτιον τὸ δεσπότην μεθιστεθεῖναι τὴν νομὴν, εὐθέως παύεται τοῦ εἶναι φούρτιβα, ἢ βὶ πόσεσσα τὰ πράγματα. διὸ γινόμενα μετὰ ταῦτα ὑπὸ τὴν ἐμὴν κατοχὴν, ἀκωλύτως οὐσουκαπιτευθήσεται. ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ¶ Ἐάν τις ἐπὶ διαθήκῃ τελευτήσῃ, ὁ γεγραμμένος διαδέχεται αὐτὸν κληρονόμος. εἰ δὲ ἀδιάθετος, ἥξουσιν ἐπὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, εἰ μὲν ὑπεῖσι παῖδες αὐτοί. τούτων δὲ μὴ ὑπόντων, οἱ ἀδνάτοι, καὶ γίνονται hæredes. ἀδνάτων δὲ μὴ ὑποκειμένων, οἱ cognati, καὶ γίνονται bonorum possessores, τουτέστι διακάτοχοι τῶν πραγμάτων. τῶν δὲ εἰρημένων μὴ ὑπόντων, ἢ μὴ βουλομένων κληρονομῆσαι, vacantia γίνεται τὰ πράγματα, καὶ ἐπὶ τὸν φίσκον παραγίνεται, καὶ πᾶς ὁ ἔχων ἀγωγὴν οἵαν δήποτε κατὰ τοῦ τελευτήσαντος, in rem, ἢ περσοναλίαν, ἢ ὑποθηκαρίαν,

θ Res fisci.

ταύτην εἴσω τετραετίας κινήσει κατὰ τοῦ φίσκου. ἐπειδὴ ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴπομεν τὰ φούρτιβα, καὶ βὶ πόσσεσσα, μὴ δύνασθαι οὐσουκαπιτεύεσθαι. ἔστι δὲ εὑρεῖν, καὶ ἕτερον μὴ οὐσουκαπιτευόμενον. οἷον τὸ φισκάλιον πρᾶγμα οὐσουκαπιτεύεσθαι οὐ δύναται. ὁ μέντοι Παπινιανός φησι, ὅτι ἐάν τις τελευτήσῃ ἀδιάδοχος, καὶ vacantia αὐτοῦ γίνονται τὰ πράγματα, πρὶν δὲ ἢ καταμηνυθῇ ἡ οὐσία τῷ φίσκῳ, τινὰ ἐκ τῶν αὐτοῦ πραγμάτων πωλήσῃ τις ἐμοὶ καὶ τραδιτεύσῃ βοναφίδει ἀγοράζοντι, προβαίνει ἡ οὐσουκαπίων. οὔπω γὰρ γεγόνασι φισκάλια τὰ πράγματα, μὴ δραξαμένου τῆς οὐσίας τοῦ φίσκου. τοῦτο γὰρ οὐ μόνον Πῖος ὁ βασιλεύς, ἀλλὰ καὶ Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι. ¶ Ὡς ἐν τέλει δὲ καὶ τοῦτο εἰδέναι χρή. τὸ πρᾶγμα τὸ μέλλον οὐσουκαπι-

§ Nouissimè.

caria, eam intra quadriennium aduersus fiscum proponet. His ita veluti pro fundamento quodam præcognitis, vide deinceps cetera. Suprà diximus res furtiuas & vi possessas, vsucapi non posse. Inuenias & aliud, quod vsu non capiatur: veluti, res fiscalis vsucapi non potest. Scribit tamen Papinianus: si quis sine successore moriatur, bonaque eius fiant vacantia, & aliquis antequam bona fisco denuntientur, quædam ex his mihi vendat, & tradat bona fide ementi, procedere vsucapionem. Nondum enim res fiscales fuerunt quæ in patrimonium fisci versæ non sunt. Hoc namque non solum Pius Imperator, sed etiam Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. ¶ Nouissimè autem & hoc scire oportet, rem vsucapiendam talem

talem esse debere, vt nullum in se vitium habeat, vtque item bona fide ematur, aut ex donatione capiatur, vel etiam alia ex caussa comparetur. ¶ Sed & veram esse possessionis caussam oportet: Error enim falsæ caussæ, locum vsucapioni non præbet. veluti, possidebam rem, quam emisse me putabam, nec emeram, aut donatam esse mihi, nec erat donata. Nam falsa possessionis opinio, vsucapionem impedit. ¶ Fundum alienum bona fide aliquis possidebat, & opus erat lõgo tempore, vt dominus fieret: & post octo fortè aut nouem annos mortuus, heredem iure ciuili, aut iure prætorio bonorum possessorem habuit. Heres huius aut bonorum possessor, si reliquo tempore possideat, ita rem habebit, vt auferri ab eo non possit, etiam si fundum esse sciuerit alienũ. Nam possessioné bona fide in-

τούτων, ὀφείλει τοιοῦτον εἶναι, ὥστε παντὸς στερεῖσθαι βιτίου, καὶ βονᾳφίδει αὐτὸ ἠγοράσθαι, ἢ κατὰ δωρεὰν ληφθῆναι, ἢ καὶ ἐξ ἑτέρας αἰτίας προσγεγονέναι. ¶ Καὶ δεῖ ἀληθῆ τῆς νομῆς εἶναι τὴν αἰτίαν. ψευδοῦς γὰρ αἰτίας πλάνη οὐ δίδωσι τῇ οὐσουκαπίονι χώραν. οἷον ἐνεμόμην πρᾶγμα, ἐνόμιζον δὲ ἠγορακέναι τοῦτο, καὶ ταῦτα μὴ ἠγορακὼς, ἢ δεδωρῆσθαι αὐτὸ ὁπότε οὐκ ἦν δωρηθέν. ἐπειδὴ ψευδὴς ἡ τῆς νομῆς ὑπόνοια, ἐμποδίζεται ἡ οὐσουκαπίων. ¶ Ἐνέμετό τις βονᾳφίδει τὸν ἀλλότριον ἀγρὸν, καὶ ἐδεῖτο τοῦ μακροῦ χρόνου, εἰς τὸ γενέσθαι δεσπότης. καὶ μετὰ η' τυχὸν, ἢ θ' ἐνιαυτοὺς ἐτελεύτησεν ἐπὶ πολιτικῷ κληρονόμῳ, ἢ πραιτωρίῳ διαδόχῳ. ὁ τούτου κληρονόμος, ἢ bonorũ possessor τὸν ἐπίλοιπον χρόνον νεμηθεὶς, ἀναφαίρετον ἕξει τὸ πρᾶγμα, εἰ καὶ ἠπίστατο ἀλλότριον ὄντα τὸν ἀγρόν. τὴν γὰρ βονᾳφίδει ἀρχθεῖσαν νομὴν,

6. Error.

6. Diuisa.

ἡ κακίστη τοῦ διαδόχου πίστις οὐκ ἀφανίζει. εἰ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου μαλαφίδει τις ἐνέμετο τὸν ἀλλότριον ἀγρὸν, ὁ τούτου κληρονόμος ἢ bonorũ possessor, εἰ καὶ ἠγνόει τὸν ἀγρὸν ἀλλότριον ὄντα, οὐκ ὠφεληθήσεται διὰ τὸ μαλαφίδει ἀρχθῆναι τὴν νομὴν ὑπὸ τοῦ τελευτήσαντος. τοῦτο δὲ τὸ ἐπὶ τοῦ μακροῦ χρόνου διάταξις τοῦ θειοτάτου ἡμῶν δεσπότου, καὶ ἐπὶ οὐσουκαπιόνα ἐξέτεινεν. ὥστε τὴν βοναφίδει ὑπὸ τοῦ τελευτήσαντος ἀρχθεῖσαν νομὴν ἐπὶ τῷ κινητῷ πράγμα τι λυσιτελεῖν τῷ διαδόχῳ πρὸς περαίωσιν οὐσουκαπίονος, καὶ κομφιρματεύεσθαι ἤτοι βεβαιοῦσθαι τὸν χρόνον αὐτοῦ, εἰ καὶ οἶδεν αὐτὸς ἀλλότριον τὸ πρᾶγμα. καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου κακῶς ἀρξαμένου νέμεσθαι τοῦ τελευτήσαντος, ἡ βοναφίδει νομὴ τὸν κληρονόμον οὐκ ὠφελεῖ. ¶ εἰ δὲ καί τις βοναφίδει ἠγόρασε ἀλλότριον πρᾶγμα, καὶ χρόνον ἐνεμήθη τινὰ, εἶτα

§ Inter venditorem.

choatam, mala fides successoris non vitiat. Quòd si contra, mala fide alienum fundum quis possederit, heres eius aut bonorum possessor, etiam si alienum esse ignoret, non iuuabitur, propterea quòd initium possessionis, cum mala fide apud defunctũ fuerit. Hæc de longo tempore dicta, religiosissimi nostri domini constitutio etiam ad vsucapionem produxit, vt à defuncto bona fide inchoata possessio in re mobili, & successori proficiat ad implendam vsucapionem, & tempus eius confirmetur, quamuis successor alienam esse sciuerit. Ex contrario quoque vt mala fide inchoata possessione à defuncto, heredem bona ipsius fides in possidendo non iuuet. ¶ Sed & si quis bona fide rem alienam emerit, temporeq́; aliquo possederit, demum

suum vendiderit. Possederit & is, qui eam iterum de emptore emit. Coniuncto vtriusque personæ tempore possessionis, secundo emptori dominium eius adquiritur. Sic enim Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. ¶ Emissa est & constitutio ab imperatore D. Marco in modum edicti, qua cauetur, vt qui rem alienam à fisco emerit, elapso quinquennio dominus eius fiat. Edictum hoc necessarium erat his, qui minore tempore, quam quinquennio, domini eius, quod emerant, fieri non poterant: veluti, quia fortè furtiuum erat, & post tempus quinque annorum, conuentus emptor, præscriptione repellebat agentem. Et hæc quidem Diuus Marcus. Extitit autem & D. Zenonis constitutio, dicens eum, qui à fisco emerit, aut dono acceperit, aut ex permutatione comparauerit, statim se-

ἐπώλησεν. ἐνεμήθη δὲ καὶ ὁ παρὰ τοῦ ἀγοραστοῦ ἀγοράσας, συζευγνύμενος ἑκατέρου προσώπου ὁ χρόνος τῆς νομῆς, τῷ δευτέρῳ ἀγοραστῇ, τὴν τοῦ πράγματος περιποιεῖ δεσποτείαν. ἀντιγραψάντων τοῦ τε σεβήρου καὶ ἀντωνίνου. ¶ Γέγονεν ὡς ἐν ἐδίκτῳ διάταξις μάρκου τοῦ βασιλέως, λέγουσα τὸν ἀλλότριον πρᾶγμα ἠγορακότα παρὰ τοῦ φίσκου, πενταετίας παραδραμούσης, γίνεσθαι δεσπότην τοῦ πράγματος. τὸ δὲ ἔδικτον, ἀναγκαῖον ἦν, ἐπὶ τῶν μὴ δυναμένων διὰ ἐλάττονος χρόνου τῆς πενταετίας, δεσπόζειν τοῦ ἀγορασθέντος. οἷον ἐπειδὴ φούρτιβον τυχὸν ἦν, καὶ μετὰ τὸν πενταετῆ χρόνον ἐναγόμενος ὁ ἠγορακώς, ἐξωθεῖ παραγραφῇ τὸν ἐνάγοντα. καὶ ταῦτα μὲν μάρκος ὁ θειότατος. διάταξις δὲ γέγονε τοῦ θειοτάτου ζήνωνος λέγουσα, τὸν ἠγορακότα παρὰ τοῦ φίσκου, ἢ κατὰ δωρεὰν δεξάμενον, ἢ κατὰ περμουτατζίονα, αὐτὸν μὲν τὸ

¶ Edictum

ἀμέριμνον ἔχειν παραχρῆμα. καὶ εἴτε συνάγεται, εἴτε συνάγει, τὴν καλλίονα αὐτοῦ ἀποφέρεσθαι ψῆφον. τὸν δὲ τοῦ πράγματος κύριον, μέχρι τετραετίας ἀγωγὴν ἔχειν κατὰ τοῦ φίσκου. ταῦτα δὲ οὐκ ἐπὶ μόνης δεσποτείας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ὑποθήκης ἡ αὐτὴ διάταξις ἐνομοθέτησεν, ὥστε μήτε τὸν δεσπότην τὴν in rem, μήτε τὸν κρεδίτωρα τὴν σερβιανὴν, ἐπὶ τοῖς ἐκποιηθεῖσιν ὑπὸ τοῦ φίσκου σωζομένας ἔχειν τὰς ἀγωγὰς μετὰ τὴν τετραετίαν. ἐφοίτησε δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διάταξις, ἣν ἔναγχος ἐξεφώνησε, τὰ αὐτὰ βουλομένη κρατεῖν, καὶ ἐπὶ τῶν ἐκποιουμένων, ἢ παρὰ τῆς αὐτοῦ γαληνότητος, ἢ παρὰ τῆς εὐσεβεστάτης ἡμῶν δεσποίνας, ἥ τινα ἡ Ζήνωνος διάταξις, ἐπὶ τῶν φισκαλίων διετύπωσεν ἐκποιήσεων.

curum fieri, & potiorem auferre calculum, siue experiatur, siue conueniatur. Ipsum verò rei dominum, vsque ad quadriennium actionem habere aduersus fiscũ. Atque hæc non in proprietate tantùm, sed etiam in pignore vel hypotheca, eadem constitutio pro lege tradidit. Itaque neque dominus rei, actionem in rem, neque creditor Seruianam de rebus à fisco alienatis, saluas habebunt post quadriennium. Extat & principis nostri constitutio, quam nuper emisit, qua cauetur, vt eadem obseruentur, in his quæ serenitas ipsius alienauerit, aut religiosissima domina nostra, quęcumque Zenonis constitutio, in fiscalibus alienationibus introduxit.

DE

EST & alius modus adquisitionis, donatio. de qua tractare necessarium est. Meminimus eius, velut obiter, & suprà, verùm nunc perfectã de ea instituimus doctrinam. Donationũ igitur duo sunt genera, quarum vna mortis causa dicitur, & altera inter viuos. Et mortis causa donatio est, quæ per mortis suspicionẽ fit. Veluti si quis periculosam aggressurus nauigationẽ, aut iter infestũ feris, latronibus, hostibúsve ingressur[9] donet aliquid, vt si quid donanti humanitus contigerit, ei, qui accepit, extorqueri donatio nõ possit. Sin verò prior decesserit is, in quem donatio collata est, liceat donanti, quod donauit repetere. Quòd si pœnituerit donãtẽ, donationẽ suã recipit, queãdmodũ si prior decesserit donatari[*].

Ἔστι καὶ ἕτερος τρόπος κτήσεως, ὁ τῆς δωρεᾶς, καὶ ἀναγκαῖον περὶ αὐτῆς διαλαβεῖν. ἐμνήσθημεν δὲ ταύτης, ὡς ἐν παρεκβάσει, καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, ἀλλὰ νῦν τελείαν περὶ αὐτῆς ποιούμεθα διδασκαλίαν. τῶν δὲ δωρεῶν, δύο εἰσὶ γένη. καὶ ἡ μὲν λέγεται mortis causa: ἡ δὲ inter viuos. καὶ mortis causa ἐστὶ δωρεά, ἡ διὰ ὑπόνοιαν γινομένη θανάτου. οἷον ἐάν τις δωρήσηταί τινι μέλλον πλέειν ἐπικίνδυνον πλοῦν, ἢ ὁδεύειν ὁδὸν ἐνοχλουμένην, ὑπὸ θηρίων, ἢ λῃστῶν, ἢ πολεμίων, ἵνα εἴ τι ἀνθρώπινον τῷ δωρησαμένῳ συμβῇ, ἀναφαίρετον ἔχῃ τὴν δωρεὰν ὁ ταύτην δεξάμενος. εἰ δὲ τοῦ δωρησαμένου προτελευτήσει ὁ ταύτην δεξάμενος, ἐξεῖναι τῷ δωρησαμένῳ ῥεπετιτεύειν τὸ δωρηθέν. εἰ δὲ μεταγνῷ ὁ δωρησάμενος, ἀναλαμβάνει τὴν δωρεάν, ὥσπερ εἰ καὶ προετελεύτησεν ὁ τὴν δωρεὰν δεξάμενος. αὐ-

ται δὲ αἱ mortis causa δωρεαὶ, ἐοίκασι ληγάτοις διαπαντός. πάλαι γὰρ μεταξὺ τῶν νομικῶν ἀμφιβολία τις ἦν, πότερον δωρεᾶς, ἢ ληγάτου μίμησιν ἔχει. καὶ ἐπειδὴ ἑκατέρων εἶχε γνωρίσματα, δωρεᾶς φημὶ καὶ ληγάτου, οἱ μὲν, ἐοικέναι τῇ δωρεᾷ, οἱ δὲ παραπλησίαν εἶναι ληγάτῳ ταύτην ἔφασκον. ταύτην δὲ τέμνουσα τὴν φιλονεικίαν, προῆλθε διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, θεσπίζουσα κατὰ πάντα σχεδὸν ἐξισοῦσθαι αὐτὴν τοῖς ληγάτοις. τὸ δὲ σχεδὸν εἶπον, ἐπειδὴ ἀπὸ ζῶντος εἰς ζῶντα γίνονται. συνιστάσθω τοίνυν κατὰ τὰ εἰρημένα τῇ θείᾳ διατάξει. ὡς ἐν κεφαλαίῳ δὲ mortis causa δωρεά ἐστιν, ὁπότε ἑαυτόν τις βούλεται ἔχειν, ἤπερ ἐκεῖνον, ᾧ ἐδωρήσατο, καὶ μᾶλλον τὸ πρᾶγμα κερδαίνεσθαι βούλεται ὑπὸ τοῦ τὴν δωρεὰν δεξαμένου, ἤπερ ἀπὸ τοῦ οἰκείου κληρονόμου. τοιαύτην ποιοῦντα δωρεὰν Ὅμηρος ὁ

Hæ autem mortis causa donationes per omnia ad exemplum legatorum redactæ sunt. Nam olim dubium erat inter iurisconsultos, donationibus an legatis similes essent: & cùm vtriusque quædam haberent insignia, donationis inquam & legati, alij donationi esse similem, alij legati instar habere dicebant donationem causa mortis. Sed prodijt constitutio Principis nostri, quę hanc contentionem dirimit. Sancitum est enim, vt per omnia ferè legatis exæquaretur. Dixi Ferè, quoniam à viuente in viuentem confertur. Constituatur igitur secundùm ea, quæ diuina eius constitutione expressa sunt. Est autem veluti in summa, mortis causa donatio, cùm se quis mauult habere, quàm eum, cui donat: & eum, cui donat, lucrari rem mauult, quàm hæredem suum.

Huiusmodi donationem & diuinus ille Homerus Tele

Telemachum Piræo facientem introducit, In Odyssea, his versibus,

θεσπέσιος ἐν τῇ ὀδυσσείᾳ τὸν τηλέμαχον εἰσάγει πειραίῳ διὰ τούτων τῶν ἐπῶν,

Πείραι, οὐ γάρ τ' ἴδμεν ὅπως ἔσται τάδε ἔργα,
Εἴκεν ἐμὲ μνηστῆρες ἀγήνορες ἐν μεγάροισι
Λάθρῃ κτείναντες πατρώια πάντα δάσονται,
Αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομ' ἐπαυρέμεν, ἤ τινα τῶν δε.
Εἰ δέ κ' ἐγὼ τούτοισι φόνον καὶ κῆρα φυτεύσω,
Δὴ τότε μοι χαίροντι φέρειν πρὸς δώματα χαί-
ρων.

Id est, si Latinè transferas:

Piræ, incertus quoniam rerum exitus harum est,
Si tacita incautum stolidi me forte necare
Morte proci poterunt, & opes vexare paternas,
Hæc ego te malo, quàm illorum quempiam habere.
Sin ego eos iusta meritos aff-cero clade,
Tum mihi tu læto reddes illa omnia lætus.

¶ Cognita donatione causa mortis dicamus de reliquis donationibus, quæ sunt inter viuos. Fiunt autem hæ nulla subsistente mortis cogitatione, sicut eæ quæ legatis comparantur. Porrò has, vbi finem acceperint, temere non licet reuocare. Perficiuntur autem finemque accipiunt, cùm donator voluntatem suam, per litteras aut etiam

¶ Μαθόντες περὶ τῆς mortis causa δωρεᾶς, εἴπωμεν περὶ τῶν λοιπῶν δωρεῶν, αἵ τινες εἰσὶν inter viuos. γίνονται δὲ αὗται, μηδεμίας ἐννοίας ὑποκειμένης θανάτου, αἵ τινες ἀπεοίκασι τοῖς ληγάτοις. ταύτας δὲ τὸ πέρας ἐσχηκυίας, ὡς ἔτυχεν, οὐ δυνατὸν ἀνακαλεῖσθαι. περαιοῦνται δὲ ἡνίκα ὁ δωρούμενος τὴν οἰκείαν δηλώσῃ γνώμην ἐν γράμμασιν, θ Alia.

ἢ

ἢ καὶ ἀγράφως. καὶ ὥσπερ ὁ πωλήσας τὸ πραθὲν ἀναγκάζεται παραδιδόναι, οὕτω διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, τὸν δωρήσασθαι βουληθέντα, ἀναγκάζει πάντως παραδοῦναι τὸ δωρηθέν, τὸ τέλειον παρέχουσα τῇ δωρεᾷ, εἰ καὶ μὴ παρηκολούθησεν ἡ τραδιτίων. οὐ μόνον δὲ τοῦτο περὶ τῶν δεχομένων τὰς δωρεὰς ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν ἐνομοθέτησε βασιλεὺς, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι προσεπενόησεν. οἱ μὲν γὰρ πάλαι βεβασιλευκότες, τὰς δωρεὰς ἐμφανεῖς ἐπὶ πράξεως ὑπομνημάτων γίνεσθαι παρεκελεύσαντο, εἴγε ἡ δωρεὰ μείζων εἴη τῶν διακοσίων νομισμάτων. αὐτὸς δὲ ἐθέσπισε, μέχρι πεντακοσίων νομισμάτων, καὶ ἀνεμφάνιστον οὖσαν, ἐρρῶσθαι τὴν δωρεάν. ἐξεῦρε δὲ τινὰς δωρεὰς, ἃς μηδὲ δεῖσθαι πράξεως εἶπεν ὑπομνημάτων, εἰ τῶν φ νομισμάτων ὑπερβαίνοι τὴν ποσότητα. ἀλλ' ἔχειν αὐτὰς τὸ ἰσχυρὸν ἐκέλευσε.

sine scripto declarauerit. Et quemadmodum venditor rem venditam tradere emptori cogitur, ita & Principis nostri constitutio, eum qui donare voluit, omnino quod donauit, cogit tradere, plenumque & perfectum robur donationi tribuit, etiã si traditio nõ sit sequuta. Neque verò id tantùm de his, in quos donationes conferuntur, statuit Princeps, sed & quiddam aliud præter hoc adinuênit. Nam cùm veteres quidam Imperatores constituissent, vt donationes quæ ducentos solidos excederent, actis interuenientibus insinuarentur, ipse sanciuit, vt vsque ad quingentos solidos donatio & sine insinuatione, valida esset. Inuênit adhæc donationes quasdam, quæ neque si summam quingentorum solidorum excedant, actorum insinuatione indigeant, sed robur eas & vires habere iussit.

it. Multaq; prætereà & alia ad vberiorem exitū, & robur donationū inuēnit. Sed ea omnia facilè reperiet, qui diuinas eius constitutiones velit euoluere ¶ Illud autem sciendum est, quòd & si plenæ ac perfectæ sint donationes secundum modos iam relatos, si tamen ingratus probatus fuerit donatarius, in eum à quo beneficiū in ipsum collatum est, constitutio Principis nostri, potestatem fecit donatori, eas ex certis causis, quæ ingratitudini adscribuntur reuocandi, ne, qui res suas liberalitatis causa, in alterum transtulit, damno iniuriaque ab eo afficiatur, cui donauit. Ingratitudinum autem modos & actiones per quas donationes reuocantur, facile est discere, si quis dictam constitutionē legat. ¶ Est & alia species donationis inter viuos, quam veteres quidē Iurisconsulti ignorarūt, sed cōstitutiones

σε. πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα πρὸς πλατυτέραν ἔξοδόν τε καὶ ἰσχὺν ἐξεῦρε τῶν δωρεῶν. ταῦτα δὲ πάντα ἐστὶν εὑρεῖν τοῖς θείαις αὐτοῦ διατάξεσιν ἐντυχόντα. ¶ Ἐκεῖνο δὲ εἰδέναι χρὴ, ὅτι εἰ καὶ τὸ τέλειον ἔχοιεν αἱ δωρεαὶ κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον γινόμεναι, ἀχάριστος δὲ περὶ τὸν εὐεργετήσαντα ὁ τὴν δωρεὰν δεξάμενος δειχθῇ, διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως δέδωκε παρρησίαν, ἐκ φανερῶν αἰτιῶν εἰς ἀχαριστίαν ἀναγραφομένων, ταύτας ἀνατρέπειν. ὥστε μή τινα τὰ οἰκεῖα πράγματα φιλοτιμίας χάριν εἰς ἕτερον μετατιθέντα ὕβριν καὶ ζημίαν τινὰ ὑφίστασθαι παρ' ἐκείνων οἷς ἐδωρήσατο, τοὺς δὲ τρόπους τῶν ἀχαριστιῶν, καὶ τὰς αἰτίας δι' ὧν ἀνατρέπονται αἱ δωρεαὶ, μαθεῖν ἔνεστι τὴν εἰρημένην διάταξιν ἀναγνόντα. ¶ Ἔστι καὶ ἕτερον εἶδος τῆς inter viuos δωρεᾶς, ὃ τοῖς μὲν νομικοῖς ἄγνωστον ἦν, διατάξεσι δὲ βασιλικαῖς

θ Sciendū.

θ Est & aliud.

σιλικῶν τῶν νομικῶν νεώτεροι ταύτην ἐκαινοτόμησαν. λέγεται δὲ αὕτη πρὸ γάμου δωρεά· ποιεῖται δὲ ταύτην ὁ μνηστὴρ εἰς τὴν μνηστήν. σιωπηρὰν ἔχουσα αἵρεσιν ἐν ἑαυτῇ, ὥστε τότε τὸ κῦρος ἔχειν αὐτήν, ἡνίκα παρακολουθήσουσιν οἱ γάμοι. ὠνόμασται δὲ πρὸ γάμου, διὰ τὸ πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ συνοικεσίου γίνεσθαι αὐτήν. οὐδέποτε δὲ μετὰ τὸν γάμον. καθόλου γὰρ ἅπασα δωρεά, ἐν συνεστῶτι τῷ γάμῳ γινομένη, μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἀπηγόρευται. ἀλλὰ γέγονε διάταξις τοῦ τῆς θείας λήξεως Ἰουστίνου, ἐπιτρέπουσα ὥσπερ ἐκ τῶν παλαιῶν νομικῶν ἔξεστιν ἐν συνεστῶτι τῷ γάμῳ αὔξειν τὴν προῖκα, καὶ εἰ συμβῇ νομίσματα ἐπιδοθῆναι εἰς προῖκα ἑκατόν, ἠδύνατο καὶ μετὰ χρόνον τῆς συστάσεως ἡ γυνὴ ἐπιδοῦναι ἄλλα ὅσα ἂν ἐβούλετο χρήματα, καὶ πλείονα ποιῆσαι τὴν προῖκα, καὶ δωρεὰν οὐδεὶς ἐκάλει τὸ τοιοῦτον.

Principum, qui poſt illos venere, introduxerunt. Vocatur autem Ante nuptias donatio, quam ſcilicet ſponſus in ſponſam confert. Habet autem tacitam in ſe conditionem, vt tunc demum vires habeat, & rata ſit, cùm nuptiæ fuerint ſequutæ. Porrò Ante nuptias vocata eſt, quòd ante contractum matrimonium fieri debeat: non autem poſt nuptias. Nam in vniuerſum, omnis prohibita eſt donatio conſtante matrimonio inter virum & vxorem facta. Sed prodiit conſtitutio ſanctiſſimi Iuſtini, permittens, vt quemadmodum veteres tradunt, conſtante matrimonio dotem augeri poſſe, & ſi fortè centum ſolidi in dotem dati eſſent, licere mulieri poſt tempus contracti matrimonii quotcumque vellet addere, & dotem maiorem facere, nec quiſquam id donationem vocabat. Ita

&

& vir donationem Ante nuptias possit maiorem reddere. Ac permisit, vt vno partem suam augente, & alter idem faceret. Sed cùm ita constitutio hæc vellet, nomen donationis Ante nuptias non erat conueniens, & dicebatur Ante nuptias, quæ tamen post nuptias facta esset. Itaque Princeps noster religiosissimus omni ex parte ius ciuile volens carere vitio, & apta rebus quibusque dare nomina laborans, constituit vt non solùm donationes hæ constante matrimonio augeri, sed etiam initium capere possent. Nam si ego vxorem duxero nulla in eam collata ante nuptias donatione, ob inopiam fortè aut aliam quam causam, nunc verò constituere ei aliquam velim, nihil obstabit quo minus id faciam. Hoc insuper sancito, ne post hac Ante nuptias, sed vt propter nuptias vocetur do-

ὡσαύτως καὶ τὴν πρὸ γάμου δωρεάν, δύνασθαι τὸν ἄνδρα μείζονα ποιεῖν, καὶ τοῦ ἑνὸς αὔξοντος μέρους ἐπέτρεψεν ἐξεῖναι καὶ τῷ ἑτέρῳ τὰ αὐτὰ πράττειν. ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα μὲν ἠβούλετο ἡ διάταξις, τὸ δὲ τῆς πρὸ γάμου δωρεᾶς ὄνομα ἦν τοῖς γινομένοις ἀσύμφωνον, καὶ ἐλέγετο πρὸ γάμου ἡ μετὰ γάμον γινομένη, ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς, ἀνελλιπεῖς τὰς νομοθεσίας εἶναι βουλόμενος, καὶ πρόσφορα τὰ ὀνόματα τοῖς πράγμασι σπουδάζων εἶναι, διετύπωσε τὰς τοιαύτας δωρεὰς μὴ μόνον αὔξεσθαι συνεστῶτος τοῦ γάμου, ἀλλὰ καὶ λαμβάνειν ἀρχήν. εἰ γὰρ συνήφθην ἐγὼ γυναικὶ πρὸς γάμον, οὐ ποιησάμενος πρὸς αὐτὴν πρὸ γάμου δωρεάν, διὰ πενίαν τυχὸν, ἢ καὶ ἑτέραν αἰτίαν, νῦν δὲ συστήσασθαι βούλομαι, ἀκώλυτόν μοι τὸ πρᾶγμα εἶναι, οὐκέτι πρὸ γάμου δωρεάν, ἀλλὰ διὰ γάμους δωρεὰν ταύτην καλεῖσθαι θεσπί-

σας. ἐξισοῦται τοίνυν ἡ πρὸ γάμου δωρεὰ τῇ προικὶ διὰ τούτων. καὶ ὥσπερ οὐ μόνον αὔξειν, ἀλλὰ καὶ ἐπιδιδόναι προῖκα μετὰ σύστασιν γάμου δυνατὸν, οὕτω καὶ αἱ διὰ γάμους γινόμεναι δωρεαὶ, μὴ μόνον προηγείσθωσαν τῶν γάμων, ἀλλὰ καὶ μετὰ σύστασιν αὐτῶν, καὶ ἐκ μέρους γινέσθωσαν, καὶ ἀρχὴν δεχέσθωσαν.

¶ Erat olim

¶ Εἰρήκαμεν ἐννόμους κτήσεις, τὴν διὰ οὐσουκαπίονος, καὶ τὴν διὰ τῆς τοῦ μακροῦ χρόνου νομῆς. ζητῶν δέ τις παλαιότερον καὶ ἄλλον εὑρήσει τρόπον ἐννόμου κτήσεως. οὗτος δέ ἐστιν ὁ τῆς προσαυξήσεως. ἐγίνετο δὲ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, πατρῖμος, καὶ τίτιος, εἶχον ἐπίκοινον οἰκέτην. ὁ πατρῖμος παρὰ γνώμην τιτίου, κοινὸν ἠλευθέρωσεν οἰκέτην, βινδίκτα, ἤγουν ἐπὶ ἄρχοντος. ἐκέλευσεν ἡ πολιτικὴ νομοθεσία, ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος, μὴ μόνον τὸν πατρῖμον οὐδὲν ποιεῖν, μηδὲ τὸν οἰκέτην ἀπαλλάττειν τῆς δουλείας, ἀλλὰ καὶ ἀπολ-

natio. In his igitur doti exæquata est donatio propter nuptias. Et quẽadmodũ non augeri tantùm, sed etiã dari dos post cõtractas nuptias põt, ita & donatiões quę propter nuptias fiũt, nõ solùm pręcedant nuptias, sed etiã post eas cõtractas, vel ex parte fiant, vel initiũ sumãt. ¶ Exposuimus ciuiles adquisitiones, tũ eam quę per vsucapioné fit, tum eã quę per longi tẽporis possessioné. Quòd si quis diligentiùs inquirat, inueniet & alium antiquioré ciuilis adquisitionis modũ. Vocatur is autem per ius adcrescendi. Et in hunc fiebat modum. Patrimus & Titius seruum habebant cõmunem. Patrimus inuito Titio communem seruũ manumisit vindicta, siue apud magistratũ. Cautũ erat iure ciuili, non solùm Patrimum in hac specie nihil agere, neque seruũ seruitute liberare, sed etiam pate

partē dominij, quā in eo habebat amittere, & amissā iure adcrescendi ad Titium transire. & ita denique solum Titium fieri eius dominum. Sed cùm hoc exemplo esset pessimum, & seruū libertate defraudari, & eos qui erga seruū humaniores esse vellent, damno affici: rursus eos, qui misereri eius, cùmque seruitute liberare nollent, lucrum capere, parte serui ipsis adcrescente: religiosissimus noster Imperator, inuidia id plenum iudicās, diuinam ipse viam remedij excogitauit, per quam & Patrimus qui manumiserit, & Titius qui non cōsenserit, & seruus qui libertatem acceperit, constitutioni ipsius gratias agant. Seruum enim liberum esse iussit (quando & veteres legumlatores multa & aduersus communes regulas

ἀπολλύειν, ὅπερ ἐπ' αὐτῷ μέρος εἶχε δεσποτείας. ἀπολλύμενον δὲ τοῦτο ἐπὶ τὸν Τίτιον ἔρχεσθαι, δικαίῳ προσαυξήσεως, καὶ ἐξ ἀποτελέσματος, μόνον Τίτιον γίνεσθαι αὐτοῦ δεσπότην, ἀλλ' ἐπειδὴ κάκιστον ἦν τοῦτο παράδειγμα, τὸ καὶ τὸν οἰκέτην στερεῖσθαι τῆς ἐλευθερίας, καὶ τοὺς μὲν φιλανθρωπότερον βουλευσαμένους ἐπὶ τῷ οἰκέτῃ δεσπότας ζημιοῦσθαι, τοὺς δὲ μὴ βουληθέντας τούτους ἐλεῆσαι, καὶ δουλείας ἀπαλλάξαι κερδαίνειν, τοῦ μέρους αὐτῶν προσαυξανομένου τοῦ οἰκέτου· βασκανίας ἀνάμεστον τοῦτο κρίνας ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς, θείαν ἐξεῦρεν αὐτὸς θεραπείας ὁδὸν ἐπινοήσας. δι' ἧς καὶ Πατρίμος ὁ ἐλευθερώσας, καὶ Τίτιος ὁ μὴ συναινέσας, καὶ ὁ τὴν ἐλευθερίαν δεξάμενος οἰκέτης, τῇ αὐτοῦ χάριτας ὁμολογήσουσι διατάξει. ἐκέλευσε γὰρ τὸν μὲν οἰκέτην ἐλεύθερον εἶναι, ἐπειδὴ καὶ οἱ πάλαι νομοθέται, πολλὰ καὶ παρὰ τοὺς κοινοὺς κανόνας σπουδῇ τῆς ἐ-

λευθερίας ἐπενόησαν, καὶ τὸν μὲν πατρῶνον ἐφ' οἷς ἡ παρ' αὐτοῦ δοθεῖσα ἐλευθερία τὸ βέβαιον ἔχει χαίρειν. τῷ δὲ κοινωνῷ φυλάττεσθαι τὸ ἀζήμιον τοῦ τιμήματος, ἀποκαθισταμένου αὐτῷ παρὰ τοῦ ἐλευθερώσαντος, καθ' ὅσον ἐπ' αὐτοῦ δεσποτείας εἶχε μέρος, καθὰ τῇ αὐτῇ περιέχεται νομοθεσίᾳ.

studio & fauore libertatis inuenerũt; vt & Patrimus libertatem à se de datam, ratã firmámq; esse lætetur, & socij res in pretio seruetur indemnis, id ei secũdum partem dominij, quam habebat in seruo, restituente manumisso e. Sicut latiùs in dicta constitutione comprehensum est.

QVIBVS ALIENARE LICET VEL non licet. Tit. VIII.

Ἀναγκαῖον ἐντεῦθεν ἐξαριθμήσασθαι παράδοξα θέματα. πότε ὁ δεσπότης τὸ ἴδιον ἐκποιεῖν οὐ δύναται πρᾶγμα, καὶ πότε ὁ μὴ ὢν δεσπότης ἐκποιεῖν τὸ μὴ οἰκεῖον. καὶ εἴπωμεν κατὰ πρώτην τάξιν, πότε ὁ δεσπότης οὐ δύναται ἐκποιεῖν. οἷον γυνή τις ἀνδρὶ συναπτομένη πρὸς γάμον, ἐπιδέδωκε διάφορα πράγματα λόγῳ προικός. ἐπιδέδωκε δὲ καὶ ἀγρόν. καὶ διὰ τοῦ τραδιτίονος, δεσπότην

NVnc mirabiles quosdã casus enumerare est necesse: quando aut is qui dominus est, rem suam alienare non possit, aut is qui dominus non est, rem non suam possit. Et primo de illo dicamus, quando dominus alienare nõ possit. veluti, mulier quedã cùm viro nuberet, varias ei res nomine dotis dedit, dedit autẽ & fundũ. Et traditione facti, totius dotis eũ dominum

minum fecit. Vir igitur quidquid eorũ, quæ in dotem accepit, alienauerit, dominium in accipientem transfert: dotalem verò fundũ, id est, qui datus in dotem est, lex Iulia alienari prohibet, quamuis eius vir sit dominus. Sed & hoc lex Iulia vetabat, ne res immobiles in Italia sitæ, a viro inuita vxore alienarentur. Obligare verò eas ne volente quidem vxore poterat. Sed absurdum hoc videbatur esse, alienationem consentiente vxore rectè fieri, vbi tamen res penitus ad aliũ abit: hypothecas verò, vbi res in dominio mariti manebat, nec de consensu vxoris, concedi. Verùm, dicimus ex tali cogitatione, ad hanc rationem prorupisse legem. Nouerat enim, vbi de alienatione fundi dotalis, quam maritus fece-

αὐτὸν ἐποίησε τῆς πάσης προικός. ὁ τοίνυν ἀνὴρ πάντα τὰ ἐπιδοθέντα αὐτῷ ἐν προικὶ ὡς δεσπότης ἐκποιῶν, μετατίθησιν ἐπὶ τὸν λαμβάνοντα τὴν δεσποτείαν. τὸν δὲ δοτάλιον ἀγρὸν, τουτέστι τὸν εἰς προῖκα ἐπιδοθέντα, ὁ ἰούλιος νόμος ἐκποιεῖσθαι κωλύει, καίτοι δεσπότου ὄντος τοῦ ἀνδρός. ἀλλ᾽ ὁ μὲν ἰούλιος νόμος, τὰ ἀκίνητα τὰ ἐν τῇ ἰταλίᾳ διακείμενα ἐκώλυσεν ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἐκποιεῖσθαι παρὰ γνώμην τῆς γυναικός. ὑποτίθεσθαι δὲ ταῦτα ὁ ἀνὴρ, οὐδὲ συναινούσης ἠδύνατο τῆς γυναικός. ἀλλ᾽ ἐδόκει ἄλογον εἶναι, ὅτι τὴν μὲν ἐκποίησιν συναινούσης τῆς γυναικὸς ὀρθῶς ἐποίει, ἔνθα ἀπαλλοτρίωσις ἦν τοῦ πράγματος, τὴν δὲ ὑποθήκην ἔνθα ἐσώζετο ἡ δεσποτεία ἔτι παρὰ τῷ ἀνδρὶ, οὐδὲ κατὰ γνώμην συνεχωρεῖτο τοῦτο ποιεῖν. ἀλλὰ λέγομεν, ὅτι ἐκ τοιαύτης ἐννοίας ὁρμηθεὶς ἦλθεν ἐπὶ τοῦτον τὸν λογισμὸν ὁ νόμος. εἰδὼς γὰρ ὁ νόμος ὅτι

λεγομένης ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἐκποιήσεως τῇ γυναικὶ περὶ τοῦ δοταλίου κτήματος, καὶ πρὸς αὐτὴν συμβαίνειν τὴν ἀνάγκην ἐκβιάζεσθαι τὴν γυναῖκα, καὶ συναινεῖν οὐκ ἀνέχεσθαι. εἰ δὲ περὶ ὑποθήκης εἴποι τι ὁ ἀνήρ, εὐκόλως ἡ γυνὴ ἑλκύσεται πρὸς πειθώ. εἰκότως οὖν τὸ μὲν τῆς ὑποθήκης, διὰ τῆς οἰκείας ἠσφαλίσατο νομοθεσίας, τὸ δὲ τῆς ἐκποιήσεως, εἴασε τῇ δυσχερείᾳ τῆς γυναικός. ὁ τοίνυν ἰούλιος, τὴν μὲν παρὰ γνώμην καὶ γυναικὸς ἐκποίησιν ἐπεῖχε. τὴν δὲ ὑποθήκην ἐκώλυσε εἰ καὶ κατὰ γνώμην αὐτῆς ἐγίνετο. καὶ χώραν εἶχεν, ἐπὶ μόνων τῶν ἐν ἰταλίᾳ ἀκινήτων πραγμάτων. ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς ἐπωφελεστάτῃ διανοίᾳ, τὰ δύο μετέθεικε. ἐκέλευσε γὰρ, οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἐν ἰταλίᾳ κτημάτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ἐπαρχίαις ἀπηγορεῦσθαι τῷ ἀνδρὶ ἐκποίησιν καὶ ὑποθήκην τῶν προικιμαίων πραγμάτων, εἰ καὶ τοῖς γινομένοις

ret, ad mulierem referretur, ipso auditu turbatum iri mulierem, nec inductum iri vt cōsentiret. Sin verò de hypotheca vxori maritus aliquid diceret, non grauatim eam consensum præstiturā. Nō iniuria ergo, rogatione sua, hypothecarum causam subuertit: alienationem verò, vxorij cō sensus difficultati reliquit. Lex igitur Iulia, alienationem inuita vxore factam prohibuit, hypothecam autem, & de cō sensu vxoris factam vetuit. Et locū hæc habebant tātùm in rebus immobilibus in Italia sitis, Imperator verò noster, commodissima excogitatione vtrumque cōmutauit, nec enim in solis Italicis prædiis, verùm etiam in prouincialibus, prohibitam esse & interdictam marito voluit alienationem vel obligationem rerum dotalium, etiam si rei gerendæ mulier cōsentiat: ne muliebris

sexus imbecillitas, perniciē rebus ipsis adferret. ¶ Porrò nunc dicere oportet, quando is qui dominus nō est, alienandi habeat potestatem. Id autem velut in hac specie cōtingit: Centum a te solidos mutuò accepi, fundúmque tibi meū in causam pignoris obligaui, ac cōueni, vt anno elapso, & debito non exoluto, pignus tibi vendere liceat. Ecce hic, creditor quum dominus non sit, rectè alienat. Si quis tamen rem diligentius inspiciat, nihil miri contingit. Nam ei debitor ipse qui dominus est, vendere videtur: cui ex pacto cessatione facta in soluendo debito, vendere creditorem permittit. Et olim quidem formā quādam habebant creditores, qua concessum his fuerat, hypothecas aut pignora vendere. Sed emissa est Imperato-

ἡ γυνὴ συναινεῖ, ἵνα μὴ τὸ τῆς γυναικὸς φύσεως σαθρὸν, ἀπώλειαν τοῖς αὐτοῖς πράγμασι ἐμποιήσειε.

¶ Νῦν δὲ χρὴ λέγειν πότε ὁ μὴ ὢν δεσπότης δύναται ἐκποιεῖν· τοῦτο δὲ συμβαίνει ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος· ἐδανεισάμην παρὰ σοῦ ἑκατὸν νομίσματα, ἐνεχυριάσας σοι τὸν ἐμὸν ἀγρὸν συμφωνήσας, ὥστε σοι ἐξεῖναι ἐνιαυτοῦ παραδραμόντος καὶ ἐμοῦ μὴ καταβαλόντος τὸ χρέος, πιπράσκειν τὸ ἐνέχυρον. ἰδοὺ ἐνταῦθα ὁ κρεδίτωρ, μὴ ὢν δεσπότης καλῶς ἐκποιεῖ. ἀλλ' ἐάν τις ἐξετάσῃ τὸ ἀκριβὲς οὐ γίνεταί τι παράδοξον· δοκεῖ γὰρ ὁ δεβίτωρ πιπράσκειν ὁ δεσπότης ὢν, αὐτῷ τούτῳ, ᾧ διὰ συμφώνου συγχωρεῖ τῷ κρεδίτορι τὸ πιπράσκειν ἀγνωμοσύνης γινομένης περὶ τὴν τοῦ χρέους ἀπόδοσιν. ἀλλὰ πάλαι μὲν οἱ κρεδίτωρες εἶχον τύπον τινὰ, καθ' ὃν ἐπετέτραπτο αὐτοῖς πιπράσκειν τὰς ὑποθήκας, ἤτοι τὰ ἐνέχυρα. διάταξις δὲ γέγονε τοῦ ἡμετέρου βα-

θ. Contrar

σιλέως, ἥτις οὐδὲ τοὺς δανειστὰς ἐμποδίζεσθαι βούλεται περὶ τὴν τῶν ἐποφειλομένων ἀπαίτησιν. οὐδὲ τοὺς χρεώστας προπετῶς καὶ ἀνεξετάστως τῶν οἰκείων ἐκπίπτειν πραγμάτων. ῥητὸν οὖν ἐπενόησε τῶν ἐκποιήσεων τρόπον. δι' οὗ τρόπου, ἡ τῶν ἐνεχύρων δύναται προϊέναι πρᾶσις. ἥτις διάταξις, ἑκάτερον εὐηργέτησε, τόν τε χρεώστην, καὶ τὸν δανειστήν. τοὺς δὲ τρόπους καθ' οὓς ταῦτα γίνεσθαι δυνατὸν, τὸν ταύτην ἀναγνῶντα τὴν θείαν νομοθεσίαν ἐστὶν εὑρεῖν. ¶ Ἔστιν εὑρεῖν καὶ ἄλλον οὐ δυνάμενον ἐκποιεῖν τὰ οἰκεῖα πράγματα. οἷον ὁ πούπιλλος, ἢ ἡ πουπίλλα, οὐ δύνανται ἐκποιεῖν τὰ οἰκεῖα πράγματα sine tutoris authoritate, διὸ οὐδὲ δανείζουσι. τί δὲ τοῦτο ἐστὶν ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ἔχε δὲ ταῦτα ὡς ἂν προθεωρία. ὅρος δανείου ἐστὶ, τὸ τὸν λαμβάνοντα γίνεσθαι δεσπότην, εἶναι δὲ ἡμῖν ἔνοχον, οὐκ εἰς αὐτὰ ταῦτα, ἀλ-

§. Nunc admonendi.

ris nostri cõstitutio, quæ neque creditores, in debiti sui persecutione, impediri voluit: neque debitores temerè & inexcusse res suas amittere. Elegantem igitur adinuenit alienandi modum, per quem pignorũ venditio possit procedere. Quæ constitutio vtrumque beneficio affecit, tum debitorem tum creditorem. Modos autẽ quibus hęc fieri possint, facile est inuenire, si quis sacram hanc sanctionem legat. ¶ Sunt & alij qui res suas alienare non possint. Vt pupillus & pupilla res suas alienare non possunt sine auctoritate tutoris, quapropter neque mutuum dant. Quid autem id sit, dicere est operæpretium. Tu verò hæc habeto in modum præuiæ inspectionis, velut pro fundamento quopiam. Definitio mutui est, vt accipiẽs domin' fiat, & vt nobis obligetur, non ad eadem illa, sed ad alia eiusdem

dem substantiæ & quantitatis. Ideo autem dixi, vt accipiens dominus fiat: nempe vt commodatum & depositũ vitarem: in his enim accipiens dominus non fit. Ideo rursus dixi, vt nobis obligetur: nempe vt vitarem donationem: In hac enim accipiẽs non obligatur. Ideo denique dixi, non ad eadem illa, sed alia eiusdẽ substantiæ & quantitatis: ne scilicet vsum mutui tollerem. Nã si cogeretur is, qui mutuum accepit, ea quæ accepit, reddere: superuacuum esset mutuari. Enimuerò, non quæuis res mutuò dantur, sed hæ, quæ in põdere, numero, aut mẽsura consistunt. Et in pondere consistunt, verbi gratia, aurum, argentum, plumbum, stannum, cera, æs, pix, & si qua similia. In numero, quæ per numerum dantur, vt minuti nummi. In mensura, verbi cau-

λὰ εἰς ἕτερα τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως, καὶ ποσότητος. διὰ τοῦτο εἶπον τὸ λαμβάνοντα γίνεσθαι δεσπότην, ἵνα φύγω χρῆσιν καὶ παρακαταθήκην· ἐπὶ τούτων γὰρ οὐ γίνεται δεσπότης ὁ λαμβάνων. διὰ τοῦτο εἶπον γίνεσθαι ἡμῖν ἔνοχον, ἵνα φύγω δωρεάν· ἐπὶ γὰρ ταύτης, οὐκ ἔστιν ἔνοχος ὁ λαμβάνων. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον οὐκ εἰς αὐτὰ ταῦτα, ἀλλ' εἰς ἕτερα τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως καὶ ποσότητος, ἵνα μὴ τὴν χρείαν ἀνέλω τοῦ δανείου. εἰ γὰρ ἠναγκάζετο ὁ δανεισάμενος αὐτὰ διδόναι ἅπερ ἔλαβε, περιττὸν ἦν τὸ δανείζεσθαι. δανείζεται δὲ οὐ πάντα τὰ πράγματα, ἀλλὰ τὰ in pondere, numero, mensura, τουτέστιν ὅσα ἐστὶν ἐν σταθμῷ καὶ ἀριθμῷ καὶ μέτρῳ. καὶ in pondere μέν ἐστιν, οἷον χρυσὸς, ἄργυρος, μόλυβδος, κασσίτερος, κηρὸς, χαλκὸς, πίσσα, καὶ ὅσα τοιαῦτα. In numero δὲ, ὅσα ἐν ἀριθμῷ ἐστιν: οἷον οἱ λεπτοὶ νοῦμμοι. in

μέσυρα, οἷον σῖτος, κριθή, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἐπειδὴ σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. εἰρήκαμεν τὸν πούπιλλον μὴ δύνασθαι sine tutoris authoritate ἐκποιεῖν τὰ οἰκεῖα πράγματα. τί οὖν ὅτι ἐδάνεισε παρὰ γνώμην τοῦ ἐπιτρόπου, ἆρα ἔρρωται τὸ δάνεισμα; καὶ λέγομεν οὐδαμῶς. εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ δανείου ὁ λαβὼν γίνεται δεσπότης, οὐ γίνεται δὲ ἐνταῦθα, ἐπειδὴ ὁ πούπιλλος οὐ δύναται ἐκποιεῖν δίχα τοῦ ἐπιτρόπου. οὐκ οὖν οὐδὲ συνέστη τὸ δάνεισμα, οὐδὲ ἔνοχος γέγονεν ὁ λαβών. τί οὖν; ἕξει ὁ πούπιλλος τὴν in rem ἐπὶ ἐκδικήσει τῶν νομισμάτων τῶν ὑπ' αὐτοῦ δανεισθέντων. ταῦτα μὲν, ἐὰν φαίνονται οἱ νόμισμοι. εἰ δὲ ὁ λαβὼν μαλαφίδει ἐδαπάνησεν αὐτοὺς, τουτέστιν εἰδὼς ὅτι πούπιλλός ἐστιν ὁ δανείσας, κατασχεθήσεται τῇ ad exhibendum. ἐφ' ὧν γὰρ φαινομένων κινεῖται ἡ in rē, ἐπὶ τούτων κρυπτομένων ἢ μαλαφίδει δαπανη-

sa, frumentum, hordeum, & reliqua talia. His ita veluti pro fundaméto præcognitis, vide nunc cetera. Diximus pupillum sine tutoris autoritate, res suas alienare non posse. Quid igitur si mutuū dederit sine tutoris auctoritate, an valida est mutui datio? Et diximus: nequaquam. Nam in mutuo, accipiés dominus fit, id quod hic non fit, quoniā sine tutore pupillus alienare non potest. Neque mutuum igitur consistit, neque accipiens obligatur. Quid ergo? Nummos à se mutuo datos actione in rem pupillus vindicabit, idq;, si extant nummi. Sin verò mala fide cōsumpti sunt, id est, ab eo qui pupillum esse eum sciuit, à quo mutuum accepit: actione ad exhibendum tenebitur. Nam quæ, cùm extant, actione in rē vindicantur, in his si occultantur, aut mala fide consumpta sint, actioni ad

θέν

θέντων, χώρα τῇ ad exhibendum. εἰ δὲ ἀνηλώθησαν βοναφίδει, τουτέστι τοῦ δανεισαμένου νομίζοντος ἔφηβον εἶναι τὸν δανείσαντα, τότε ἡ in rem κινεῖσθαι οὐ δύναται, οὐδὲ γὰρ φαίνονται οἱ νοῦμμοι. οὔτε μὴν ad exhibendum, ἐπεὶ οὐδὲ κρύπτονται οἱ νοῦμμοι: οὐδὲ μὴν μαλαφίδει δεδαπάνηνται. τί οὖν γίνεται, ἵνα μὴ τὸ ὑπὲρ τοῦ πουπίλλου εἰσενεχθὲν νόμιμον, εὑρεθῇ τρεπόμενον εἰς βλάβην αὐτοῦ, καθ' ὃ οὐδεμία αὐτῷ παρέχεται ἀγωγὴ, ἐκ τῶν νομίμων κανόνων, λοιπὸν δοθήσεται αὐτῷ ὁ κονδικτίκιος. καὶ ὅπερ οὐκ ἐποίησεν ἡ τῶν χρημάτων ἀπαρίθμησις, τουτέστι τὸ συστῆναι τὸ δάνεισμα, καὶ γενέσθαι τὸν δανεισάμενον ὑπεύθυνον τῷ κονδικτικίῳ, τοῦτο ποιεῖ ἡ βοναφίδει δαπάνη. τίκτεται γὰρ κἀνταῦθα ὁ κονδικτίκιος. ¶ Τί δὲ ὅτε ἐκ τοῦ ἐναντίου δέδωκέ τις πράγματα ἀνήβῳ sine tutoris authoritate; δεσπότης γίνεται ὁ πούπιλλος. οὐδὲ γὰρ ὁ νό-

exhibendum locus est. Quòd si bona fide consumpti sunt, id est, eo qui mutuũ accepit, existimante adultũ esse, qui mutuum dabat: tunc neque actio in rem intentari potest, quoniam non extant nũmi, neque ad exhibendum, quoniam non occultantur, neque mala fide consumpti sunt. Quid ergo fiet, ne ius quod pro pupillo introductum est, in damnum ipsius vertatur? Et posteaquã nulla ei ex iuris regulis actio competit, reliquum est, vt condictionem habeat, & quod pecuniæ numeratione effectum non est, vt scilicet mutuũ consisteret, & condictione teneretur accipiens: id efficiat bona fides consumentis. Nam & hic oritur condictio.

¶ Quid autem contrà, si quis pupillo rem aliquam det sine tutoris auctoritate? Et dominus fit pupillus. Neq; enim

θ. At ex cõtrario.

μος φθονεῖ αὐτῷ αὔξοντι τὴν οἰκείαν περιουσίαν sine tutoris authoritate. τί οὖν ὅτε ὁ χρεώστης τοῦ πουπίλλου κατέβαλεν αὐτῷ τῷ πουπίλλῳ τὸ χρέος. οὐκ ἀμφιβάλλομεν ὅτι δεσπότης ὁ ἄνηβος τῶν καταβληθέντων συνωμολόγηται. ἆρα δὲ ὁ debitor ἠλευθέρωται τῆς ἐνοχῆς; λέγομεν ὅτι οὐδαμῶς. εἰ γὰρ εἴπομεν ἐλευθεροῦσθαι τὸν χρεώστην, εὑρίσκεται ἐκποιῶν τὴν ἐνοχὴν ὁ πούπιλλος, ἐξ ὧν λαμβάνει τὸ χρέος sine tutoris authoritate, ὅπερ κεκώλυται. ὥστε οὖν ἐπὶ τῇ καταβολῇ τοῦ χρέους, ἡ τοῦ ἐπιτρόπου συναίνεσις ἀναγκαία. εἰ γὰρ μὴ κατὰ γνώμην αὐτοῦ καταβληθῇ ὁ χρεώστης οὐκ ἐλευθεροῦται. καὶ τοῦτο σαφέστατα διατάξει ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν διετύπωσε βασιλεὺς, ἀντιγραφείσῃ πρὸς τοὺς καισαρείας δικολόγους, ex suggestione τριβουνιανοῦ τοῦ ὑπερφυεστάτου κυαίστωρος. ἐν ᾗ παρακελεύσαντο τῷ ἐπιτρόπῳ ἢ κουράτωρι τὸν δεβίτω-

lex ei inuidet patrimonium suum sine tutoris auctoritate augenti. Quid ergo si debitor pupilli ipsi pupillo debitũ soluat? Et dubium non est, quin pupillus eorũ dominus fiat, quæ soluuntur. An ergo debitor obligatione liberatus est? dicimus quòd nequaquam. Nam si dicimus debitorem liberatum esse, iam reperitur pupillus accepto sine tutoris auctoritate debito obligationem alienare, quod prohibitum est. In solutione ergo debiti, opus est auctoritate tutoris. Siquid enim fine permissu illius solutum fuerit, non liberatur debitor.

Et hoc apertissimè Princeps noster religiosissimus constituit, in constitutione, quam ad Cæsarienses aduocatos, ex suggestione Triboniani quæstoris eminentissimi scripsit: qua sancitum est, vt debitor pupilli, solutionem tutori eius aut curatori fa-

eiat, (cùm enim quãdo impuberi curator detur) quà ita facere debet, vt priùs, iudicis sententia sine omni sumptu celebretur, quæ solutionẽ fieri permittat. Quo subsequuto, si & iudex pronuntiauerit, & debitor soluerit: plena securitas ei qui soluerit, parta est, vtpote à debito iã liberato. Quòd si præter dictam formam solutio aliqua debiti facta fuerit, & soluta pecunia extet apud pupillum, aut acceptam, vtiliter in vsus suos, aut patrimonium suum consumpserit: fortè enim aut ædes suffulsit, aut fundos suos excultiores reddidit, aut præceptoribus mercedes præbuit, aut creditores absoluit: nihilominùs & ita saluam habet aduersus debitorem actionem pupillus: sed si agere cum eo nitatur, & debitum petere, opposita doli mali ex-

ρα τοῦ ἀνήβου ποιήσασθαι τὴν καταβολὴν, οἶδας γὰρ ὅτι ὁ ἄνηβος κουρατωρεύεται, οὕτω καταβαλεῖν ὀφείλει, ὥστε πρότερον ἀπόφασιν γίνεσθαι δικαστοῦ δίχα πάσης δαπάνης ἐπιτρέπουσαν γίνεσθαι τὴν καταβολήν. τούτου δὲ παρακολουθήσαντος, καὶ ἐπιφωνουμένου τοῦ δικαστοῦ, καὶ τοῦ δεβίτορος καταβαλόντος τὸ ἀμέριμνον ὁ καταβαλὼν ἔχει, οἷα τοῦ χρέους ἀπαλλαγείς. εἰ δὲ παρὰ τὴν εἰρημένην διατύπωσιν τοῦ χρέους γενήσεται καταβολὴ, τὰ δὲ καταβληθέντα χρήματα σώζεται παρὰ τῷ πουπίλλῳ, ἢ λαβὼν ταῦτα ἐδαπάνησε, καὶ ἐντεῦθεν ὠφελήθη αὐτὸς, ἤγουν ἡ αὐτοῦ περιουσία. τυχὸν γὰρ οἰκίαν ἀνώρθωσεν, ἢ ἰδίους ἀγροὺς ἐφιλοκάλησεν, ἢ διδασκάλοις παρέσχε μισθοὺς, ἢ κρεδίτορσι κατέβαλεν· οὐδὲν ἧττον καὶ οὕτως ἔχει ὁ ἄνηβος ἐρρωμένην κατὰ τοῦ δεβίτορος τὴν ἀγωγήν. πειρώμενος δὲ τοῦτον κινεῖν καὶ τὸ χρέος ἀπαιτεῖν, ἐκβληθήσεται

διὰ

διὰ τῆς τοῦ δόλου παραγραφῆς. εἰ δὲ λαβὼν ταῦτα ἀσώτως ἐδαπάνησε, καὶ οὐκ ἐπωφελῶς, ἢ κλοπῇ ἐπ' αὐτοῖς ὑπέστη, ἀπαιτήσει τὸ χρέος τὸν χρεώστην ἐξ ἀρχῆς οὐδεμιᾶς ἀντικειμένης παραγραφῆς. καταδικάζεται γὰρ ἀμάχως ὁ δεβίτωρ. ἐπειδὴ προπετῶς sine tutoris authoritate, καὶ οὐ κατὰ τὰ εἰρημένα τῇ διατάξει τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐποίησε τὴν καταβολήν.

8. Sed ex diuerso. ¶ Καὶ οἱ ἄνηβοι sine tutoris authoritate καταβαλεῖν οὐ δύνανται. οὐδὲ γὰρ μετατιθέασιν ἐπὶ τὸν λαμβάνοντα τὴν δεσποτείαν. διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν αὐτοὺς ἄδειαν ἐκποιεῖν sine tutoris authoritate τὰ οἰκεῖα πράγματα. τί οὖν γενήσεται; ὁπότε κατέβαλον καὶ οὐκ ἠλευθερώθησαν τοῦ χρέους. οἷα μὴ ποιήσαντες δεσπότην τῶν νομισμάτων τὸν λαβόντα. καὶ φαμὲν ὅτι φαινομένων μὲν αὐτῶν, ἔξεστι τὴν in rem. κρυπτομένων δὲ, ἢ μαλαφίδει δαπανηθέντων, τὴν ad

ceptione, submouebitur. Sin verò acceptam per luxum & inutiliter consumpserit, aut furto amiserit: debitum à debitore iterum repetet, nec vlla obstabit exceptio: Nam procul dubio condemnabitur debitor quia temere sine tutoris auctoritate, & non secundùm dispositionem constitutionis Principis nostri, solutionem fecerit. ¶ Impuberes quoque sine tutoris auctoritate, soluere non possunt, quando nec dominiũ in accipientem transferũt: propterea, quòd nullam sine tutoris auctoritate res suas alienandi potestatẽ habeant. Quid ergo fiet, quum soluerũt, nec à debito liberantur, quasi is, cui solutum est, dominus factus non sit? Et dicimus, extantibus nũmis fore, vt in rem actionem habeant: suppreßis aut mala fide consumptis, ad

ad

exhibendum. Quòd si bona fide consumpti sint, quia fortè creditor putabat esse adultos, & ita consumpsit: quoniam neque actio in rem procedit, quum nõ extent, inutilisq; est & actio ad exhibendum, quum neque mala fide consumpti sint, neque supprimantur: ex ipso facto hoc liberabuntur pupilli à debito. Et quòd numeratio sine auctoritate tutoris facta non fecit, id conficit bona fides consumentis.

ad exhibendum. εἰ δὲ βοναφίδει ἐδαπανήθη, ὁ γὰρ κρεδίτωρ νομίσας αὐτοὺς ἐφήβους εἶναι ταῦτα ἐδαπάνησε, ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν in rem μὴ φαινομένων αὐτῶν, ἀργεῖ καὶ ἡ ad exhibendum, μήτε γενομένου κακίστου δαπανήματος, μήτε μὴν κρυπτομένων τῶν νούμμων, τότε ἐξ ἀποτελέσματος, ἐλευθερωθήσεται τοῦ χρέους ὁ πούπιλλος. καὶ ὅπερ οὐκ ἐποίησεν, ἡ sine tutoris authoritate γενομένη ἀπαρίθμησις, τοῦτο ἀποτελεῖ ἡ βοναφίδει δαπάνη.

PER QVAS PERSONAS NOBIS ACquiritur. Tit. VIIII.

Qvæcunq; dicta sunt, siue in rebus siue in actionibus, adquiruntur nobis, non solùm per nosmetipsos, sed etiam per eos quos in potestate habemus. Itẽ per seruos alienos, in quibus vsumfructum habemus. Sed & per liberas personas, & seruos alie-

ΠΑ'ντα τὰ εἰρημένα, εἴτε ἐν πράγμασιν, εἴτε ἐν ἀγωγαῖς, προσπορίζονται ἡμῖν, οὐ μόνον δι' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνων, οὓς ἔχομεν in potestate, καὶ διὰ τῶν ἀλλοτρίων οἰκετῶν, ἐφ' οἷς ἔχομεν οὐσούφρουκτον, καὶ δι' ἐλευθέρων προσώπων, καὶ οἰκετῶν ἀλλοτρίων,

τρίων, οὓς bona fide νεμόμεθα, νομίζοντες ἡμετέρους εἶναι οἰκέτας. περὶ δὲ ἑνὸς ἑκάστου, ἐπιμελέστερον σκοπήσωμεν.

¶. Igitur. ¶ Κατὰ πρώτην τάξιν προσπορίζουσιν ἡμῖν οἱ ἡμέτεροι παῖδες οἱ in potestate. τοῦτο μὲν ἄρρενες, τοῦτο δὲ θήλειαι, ἀλλὰ πάλαι μὲν, τὸ ὅθεν δήποτε εἰς αὐτοὺς περιελθὸν, προσεπόριζον ἡμῖν τοῖς ἔχουσιν αὐτοὺς ὑπεξουσίους, ἐξῃρημένων τῶν καστρενσίων πεκουλίων. καὶ οὕτως ἐγίνετο τὸ τοιοῦτο τῶν γονέων τὸ ὑπὸ τῶν παίδων προσπορισθὲν, ὥστε αὐτοῖς πᾶσαν ἐξουσίαν προσεῖναι, τὸ ὑφ' ἑνὸς υἱοῦ, ἢ ὑπὸ μιᾶς θυγατρὸς προσπορισθὲν, ἑτέρῳ παιδὶ ἢ ἐξωτικῷ δωρήσασθαι, ἢ πωλῆσαι, ἢ οἱῳδήποτε τρόπῳ μεταγαγεῖν. ὅπερ ἀπάνθρωπον εἶναι δόξαν τῷ ἡμετέρῳ βασιλεῖ, γενικῇ διατάξει τὴν προσήκουσαν ἐδέξατο θεραπείαν, δι' ἧς καὶ τῶν παίδων ἐφείσατο, καὶ τοῖς πατράσι τὸ ἐποφειλόμενον ἐφύλαξεν. ἐκέλευσε

γὰρ

nos, quos bona fide possidem', nostros esse seruos existimantes. De singulis ergo diligentius videam'.

¶Et in primis, liberi nobis nostri adquirunt, quos in potestate habemus, siue mares sint, siue feminæ. Atque olim quidem, quidquid vndecumque ad eos peruenerat, nobis in quorum erant potestate, adquirebant: exceptis castrensibus peculiis, & ita hæc parentum erant, quę liberi adquisierant, vt potestatem haberent, quod per vnū vel vnam ex liberis adquisitum erat, alteri filio aut extraneo donare, vel vendere, vel quocumq; modo applicare. Quod, cùm Principi nostro inhumanū visum esset, ex generali ipsius constitutione idoneū remediū accepit, in qua & liberis pepercit, & parentibus debitum honorem reseruauit. Sāciuit enim, vt si quid ex re pa-

tris, filio, qui in potestate eius est, obueniat, donatum fortè à patre, aliáve ex causa ad eum translatum: hoc secundùm antiquam obseruationem, totum patri adquiratur. Nec enim vlla inuidia est, id quod ex patris occasione ad eũ profectum est, ad patrem reuerti. Quod verò alia ex causa filiusfamilias adquisierit: eius vt vsusfructus patri adquiratur, & proprietas apud filiũ maneat. Iniquum enim est, id quod magno labore, aut prospera fortuna cuiquam accessit, in alterum cõferri: & ei qui primitus adquisierit, causam mœroris esse, quoniam non tam molestum est, nihil adquisisse, quam quum adquisieris, id tibi auferri.

¶ Erant sanè & ante cõstitutionem religiosissimi nostri Principis, quædam quæ patri nõ adquirebantur: vt bona materna, & lucra nu-

γὰρ εἰ μὲν ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ πατρὸς περιγενήσεταί τι τῷ ὑπεξουσίῳ, τοῦ πατρὸς τυχὸν δωρησαμένου, ἢ ἑτέρως ὅπως δήποτε εἰς αὐτὸν μετατεθέντος, ὥστε τοῦτο κατὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς κρατοῦν, ὅλον προσπορίζεσθαι τῷ πατρί. οὐδεὶς γάρ ἐστι φθόνος, ὅπερ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς προφάσεως ἦλθεν εἰς αὐτόν, τοῦτο παλινδραμεῖν ἐπὶ τὸν πατέρα. ὅπερ δὲ ἐξ ἄλλης αἰτίας ὁ ὑπεξούσιος ἐκτήσατο, τούτου τὴν μὲν οὐσούφρουκτον προσπορίζεσθαι τῷ πατρί. ἡ δὲ δεσποτεία μενέτω παρὰ τῷ παιδί. ἄδικον γὰρ τὸ πολλοῖς καμάτοις ἢ δεξιότητι τύχης τινὶ προσγινόμενον, ἑτέρῳ τοῦτο παρέχειν, καὶ ὀδυρμῶν αἴτιον γίνεσθαι τῷ τὴν ἀρχὴν κτησαμένῳ. λυπεῖ γάρ τινα, οὐχ οὕτω τὸ μὴ κτηθέν, ὡς τὸ μετὰ τὴν κτῆσιν ἀφαιρεθέν.

¶ Ἐπεὶ δὲ καὶ πρὸ τῆς τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως διατάξεως, ἦν τινὰ μὴ προσποριζόμενα τῷ πατρί, οἷον τὰ μητρῷα, καὶ τὰ θ. Hoc quoque.

ἀπὸ

ἀπὸ γάμων κερδαινόμενα, ἦν δὲ καὶ διάταξις λέγουσα ἐξεῖναι τῷ πατρὶ ἐμαγκίπατον ποιοῦντι τὸν παῖδα, τὸ τρίτον μέρος τῶν ἀπεραπορίστων πραγμάτων κατέχειν λόγῳ δεσποτείας ὡσανεὶ τίμημα λαμβάνοντα τῆς ἐμαγκιπατίονος, καὶ συνέβαινέ τι ἀπάνθρωπον, ὅτι ἡ ἐμαγκιπατίων, ἡ διὰ τιμὴν δεδομένη τῷ ὑπεξουσίῳ, καθ' ὃ αὐτεξούσιον αὐτὸν ποιεῖ, εἰς ζημίαν ἑαυτῷ περιετρέπετο. τῶν γὰρ οἰκείων ἐστερεῖτο πραγμάτων, τῆς οὐσίας αὐτοῦ μειουμένης. ὅθεν διετύπωσεν ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς, μηκέτι τὸ τρίτον τῆς δεσποτείας τῶν τοῦ παιδὸς ἀπεραπορίστων πραγμάτων τὸν πατέρα παρακατέχειν, ἀλλὰ τοῦ ἡμίσεος μέρους τὴν οὐσούφρουκτον. τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ, καὶ ἀμείωτος ἡ τοῦ παιδὸς περιουσία μένει παρὰ τῷ παιδὶ, καὶ τοῦ ἡμίσεος μέρους τὴν οὐσούφρουκτον λαμβάνων ὁ πατὴρ, ὀνόματι μείζονι χαίρει τιμηθεὶς, αὐτὶ γὰρ τρίτου

ptialia. Erat & constitutio, per quam licebat patri filium emancipanti, tertiam partem eorum, quæ adquisitionem effugiunt, sibi retinere, quasi emancipationis pretium. Et inhumanum quiddā accidebat: vt emancipatio, quę honoris causa filiofamilias dabatur (nam sui iuris per eam fiebat) in damnum ipsius conuerteretur. Per deminutioné enim rerum, fortunis suis spoliabatur. Vnde religiosissimus noster Princeps constituit, ne posthac tertiam partem proprietatis pater retineret in rebus filij, quæ in adquisitionem non veniunt, sed dimidiæ partis vsumfructum. Sic enim & intactū apud filium manet patrimoniū suum, & pater dimidię partis vsumfructum accipiens, maioris honoris nomine lætatur, vt qui pro tertia

τῆς

dimidiam sit habiturus. ¶ Non solùm autẽ liberi nostri, qui in potestate nostra sunt, nobis adquirũt, sed etiam serui nostri, siue quid ex traditione nãciscantur, siue stipulentur, siue ex alia qua causa adquirãt. Id enim & ignorãtibus, immò, quod maius est, & nolentibus domini acquiritur. Nam seruus, vt qui in aliena sit potestate, nihil proprium habere potest, excipe hereditatẽ. Si enim ab aliquo seruus meus, heres scribatur: haud aliter eam adquirere potest, quàm si iussu meo adeat. Nã fieri potest, vt onera, quæ latent necdũ cõpárent, longe maiora sint lucro quod prima facie appáret. Porrò absurdũ esset, ignorantes, immo & nolẽtes nos, damnosam adire hereditatem, eáq; propter, in adquisitione hac, necesse est, domini iussus præcedat. Et si voluntate mea seruus meus adierit, perinde heres efficiar, atque si

τὸ ἥμισυ λαμβάνει.

¶ Οὐ μόνον δὲ οἱ ὑπεξούσιοι παῖδες ἡμῖν προσπορίζουσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμέτεροι οἰκέται, εἴτε κατὰ τραδιτίονα λάβωσί τι, εἴτε ἐπερωτήσουσιν, ἢ ἐξ ἑτέρας οἵας δήποτε κτήσονται αἰτίας. τοῦτο γὰρ καὶ ἀγνοοῦσι, ὅτι καὶ τὸ μεῖζον μὴ βουλομένοις προσπορίζεται τοῖς δεσπόταις. ὁ γὰρ οἰκέτης οἷα ὑπεξούσιος ὤν, οὐδὲν ἴδιον ἔχειν δύναται, ἔξελε τὴν κληρονομίαν. εἰ γὰρ ὁ ἐμὸς οἰκέτης ὑπό τινος γραφῇ κληρονόμος, οὐχ ἑτέρως ταύτην κτήσασθαι δύναται, εἰ μὴ κατὰ κέλευσιν ἐμὴν ἀδιτεύσῃ. ἐπειδὴ ἐνδέχεται μείζονα εἶναι τῶν ἐν ὄψει κερδῶν, τὰ λανθάνοντα βάρη, καὶ μὴ φαινόμενα. ἄτοπον δὲ ἦν ἀγνοοῦντας ἡμᾶς, ἤγουν καὶ ἄκοντας ἐπιζήμιον ὑπεισιέναι κληρονομίαν, διὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς κτήσεως αὐτῆς, ἀναγκαῖον ἐστὶ τὴν τοῦ δεσπότου προηγεῖσθαι κέλευσιν. καὶ ἐὰν ὁ ἐμὸς οἰκέτης, κατὰ γνώμην ἐμὴν ἀ- θ. Item vobis.

διατυπώσει, οὕτω γενήσομαι κληρονόμος, ὥσπερ εἰ ἐγὼ αὐτὸς ἔγγραφος ἦν κληρονόμος. ἀκολούθως δὲ τοῖς ἄνω εἰρημένοις, καὶ τὰ καταλειφθέντα τοῖς δούλοις ληγάτα προσπορίζεται ἡμῖν. οὐ μόνον δὲ δεσποτεία διὰ τῶν ἐν ποτεστάτε προσπορίζεται ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ νομή. εἰ γάρ τις τὸ μὴ οἰκεῖον πρᾶγμα, τῷ ἐμῷ ὑπεξουσίῳ παραδῷ, ἢ κινητὸν, ἢ ἀκίνητον βοναφίδεϊ δεχομένῳ, διὰ τῆς αὐτοῦ κατοχῆς γενήσομαι τούτου δεσπότης διὰ τῆς οὐσουκαπίονος, ἢ διὰ τῆς τοῦ μακροῦ χρόνου νομῆς. ¶ Ταῦτα μὲν

¶ De iis autem.

περὶ τῶν ἡμετέρων οἰκετῶν. προσπορίζουσι δὲ ἡμῖν καθὰ εἴρηται καὶ ἀλλότριοι οἰκέται, ἐφ' οἷς ἔχομεν οὐσούφρουκτον, ἀλλὰ οὐκ ἐκ πάσης αἰτίας, ἀλλὰ ἐκ δύο τούτων, ex re mea, ex operis suis. Ex re mea ἐστὶν, ἡνίκα φροντίδας αὐτῷ τῶν ἐμῶν κτημάτων καθεπίστευσα, ἢ ἐπέτρεψα αὐτῷ τὰ ἐμὰ ἐκδανείζειν χρήματα, καὶ ἐποίησα αὐτὸν

ego ipse heres scriptus fuissem. His autem consequens est, vt & legata ipsis relicta, nobis adquirantur. Porrò, non solùm proprietas per eos, quos in potestate habemus, adquiritur nobis, verùm etiam possessio. Si quis enim rē non suam mobilem aut immobilem, seruo meo bona fide accipiēti tradat, possessio eius siue detētio ad hoc mihi proficiet, vt rei dominus constituar per vsucapionē, vel longi temporis possessionē. ¶ Et hæc quidem de seruis nostris. Adquirunt autem nobis, vt dictū est, & serui alieni, in quibus vsumfructū habemus. Non tamē quibusuis ex caussis, sed ex duabus tātùm: hoc est, ex re mea, & ex operis suis. Ex re mea est, quando verbi gratia, curam ei possessionum mearum crediderit aut permisi, vt pecuniis meis mutuandis præesset, dispensatoremque (vt voca

ἢ

tur)eum feci. Fieri enim potuit, vt ex diligentia circa rem familiarem, vel circa res rusticas, vel in mutuum dando, extrinsecus aliquid ad ea, quæ mihi debentur & ad me spectãt, lucri corradat: hoc dicitur ex re mea, & mihi adquiretur. Ex operis autem suis, verbi gratia, aut sutor erat, aut faber, aut pictor. Locaui eum, vt aliis operaretur, pactámq; mercedem pro arte sua acciperet. Fieri potest, vt hic supra pactam mercedem, aliquid acceperit: & quod inde partum est, mihi adquiret, id est, ex operis suis. Si quid verò extra has duas causas adquisierit, hoc ad proprietarium pertinet. Quapropter siue hereditas ei relicta, siue legatum datum est, & legatum est consequutus, siue donatione aliquis in eũ contulit, proprietario id, non vsufructuario adquirit.

¶ Quæ dicta sunt de seruo, in quo vsumfructum habeo; & in

τὸ λεγόμενον διαπραγματευσάτωρα. ἠδυνήθη γὰρ ὁ οὗτος ἐκ περινοίας οἰκείας, ἢ ἐκ τῶν γεωργιῶν, ἢ ἐκ δανειζομένων, ἔξωθέν τι τῶν ἡμῖν ἐποφειλομένων κερδᾶναι, τοῦτο λέγεται ex re mea, καὶ προσπορισθήσεταί μοι. Ex operis δὲ suis, οἷον ῥάπτης ἐστὶν, ἢ τέκτων, ἢ ζωγράφος, ἐμίσθωσα αὐτὸν ἐγὼ ἐπὶ τῷ ἑτέροις ἐργάζεσθαι καὶ μισθὸν ὡρισμένον ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ τέχνης λαμβάνειν. οὗτος ὑπὲρ τοὺς ὁρισθέντας μισθοὺς ἠδυνήθη λαβεῖν τι. καὶ τὸ ἐντεῦθεν κτηθὲν, ἐμοὶ προσπορίζει. τοῦτό ἐστιν ex operis suis. εἰ δέ τι παρὰ τὰς δύο ταύτας αἰτίας ἐκτήσατο, τοῦτο πρὸς τὸν προπριετάριον ἀνήκει, ὥστε οὖν εἴτε κληρονόμος ἐγράφη, ἢ καὶ ληγατάριος, καὶ ληγάτου ἔτυχεν, ἢ παρά τινος ἐδέξατο δωρεὰν, οὐ τῷ οὐσουφρουκτουαρίῳ, ἀλλὰ τῷ προπριεταρίῳ τοῦτο προσπορίζει. ¶ Τὰ εἰρημένα ἐπὶ οἰκέτου καθ' οὗ ἔχω τὸν οὐσούφρουκτον, τὰ αὐτὰ ἤρεσε καὶ b. Idẽ placet.

περὶ ἐκείνου ὃν βοναφίδει νέμομαι, εἴτε ἐλεύθερός ἐστιν, εἴτε ἀλλότριος οἰκέτης. καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ, ἐκ τῶν δύο αἰτιῶν ἡμῖν προσπορίζουσι, τουτέστι ex re mea, vel ex operis suis. εἰ δὲ παρὰ τὰς δύο ταύτας αἰτίας κτήσονται, εἰ μὲν ἐκτήσατο ὁ ἐλεύθερος ὃν βοναφίδει νέμομαι, ὁ νόμος αὐτῷ φυλάττει, ὀφείλων ἀποσῶσαι κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, ἐπειδὰν ἐπιγνῷ τὴν οἰκείαν τύχην, εἰ δὲ οἰκέτης ἐστὶ βοναφίδει κατεχόμενος ὑπ' ἐμοῦ, τῷ ἀληθεῖ δεσπότῃ προσπορίζεται, δίχα τῶν δύο αἰτιῶν, τὰ ὑπὸ τοῦ οἰκέτου κτηθέντα. ὁ δὲ βοναφίδει νεμόμενος τὸν ἀλλότριον οἰκέτην, ἐπὶ τούτων ἐκ τῶν δύο μόνον αἰτιῶν ἀπολαύει τοῦ προσπορισμοῦ, ἐφ' ὅσον μὴ παρέδραμε τριετία. ταύτης δὲ παρελθούσης, οὐσουκαπιτεύει λοιπὸν τὸν οἰκέτην. καὶ τὰ ἐκ πάσης αἰτίας προσγινόμενα τῷ οἰκέτῃ προσπορισθήσεται αὐτῷ. ὁ γὰρ τὸν ἐλεύθερον βοναφίδ

eo placuerit, quem bona fide possideo, siue liber sit, siue alienus seruus. Nam & hi, ex duabus illis causis nobis adquirunt, hoc est ex re mea, vel ex operis suis. Quod verò extra istas duas causas nanciscuntur, id si liber est quem bona fide possideo, lex ipsi reseruat, in illud scilicet tempus, cùm fortunam suam is agnouerit: quòd si alienus est seruus, quē bona fide possideo, domino vero adquiruntur, quæcumque ille adquisierit, præterquam ex duabus illis causis. Porrò qui bona fide alienum seruū posidet, tantisper ex duabus tantùm causis illis, eorum quæ adquisita sunt per seruum, dominus fit dum triennium transeat: hoc enim elapso, seruū in posterum vsucepit, & quacumque is aliquid ex causa adquirat, ipsi adquirit. Nam qui liberū bona fide posidet,

non vsucapit, vt dictum est. Sed neque is qui vsumfructum habet, vsucapere vnquã potest. Primùm quia non posſidet, porrò ſine poſſeſſione, vſucapio nõ procedit. Eſt autẽ poſſeſſio, animo dominantis poſſidere: hic verò tantum habet ius vtendi & fruendi. Quòd ſi quis nullo ad iuris regulas habito reſpectu, verùm ex his quæ oculis videt æſtimans rem, vſufructuarium poſſidere dixerit: alia & quidem maiori ratione, prohibebitur vſucapio: nimirum, quòd vſufructuarius mala fide poſſideat, neque enim neſcire potuit alienum eſſe. Non ſolùm autem proprietas nobis per ſeruos in quibus vſumfructum habemus, aut quos bona fide poſſidemu, vel per liberam perſonam, quã bona itidẽ fide poſſideo, ſeruum meum eſſe exiſtimans: ſed etiam poſſeſſio adquiritur, ſecundùm tamen ea, quæ paulò antè dicta ſunt, hoc eſt, ex re mea

ναφίδει νεμόμενος, οὐκ οὐσουκαπιτεύει ὡς εἴρηται. καὶ ὁ οὐσούφρουκτον δὲ ἔχων, οὐσουκαπιτεύειν οὐδέποτε δύναται. πρῶτον μὲν ἐπειδὴ οὐ νέμεται· νομῆς γὰρ μὴ ὑποκειμένης, οὐ παράγεται οὐσουκαπίων. νομὴ δέ ἐστι, τὸ ψυχῇ δεσπόζοντος νέμεσθαι. οὗτος δὲ ἔχει δίκαιον τοῦ χρῆσθαι, καὶ καρποῦσθαι. εἰ δὲ καί τις μὴ νομικαῖς ἐννοίαις ἀκολουθῶν, ἀλλὰ τῷ ὁρωμένῳ δουλεύων, εἴπῃ τὸν οὐσουφρουκτουάριον νέμεσθαι, ἑτέρῳ μείζονι λόγῳ, ἡ οὐσουκαπίων ἐπισχεθήσεται. διὰ τὸ μαλαφίδε νέμεσθαι τὸν οὐσουφρουκτουάριον. οἶδε γὰρ ὅτι ἀλλότριός ἐστιν. οὐ μόνον δὲ δεσποτεία διὰ τούτων τῶν οἰκετῶν, ἐφ' οἷς ἔχομεν τὸν οὐσούφρουκτον, ἢ οὓς βοναφίδει νεμόμεθα, ἢ διὰ τοῦ ἐλευθέρου ὃν καλῇ νέμομαι πίστει, ἐμὸν ὑποπτεύων οἰκέτην εἶναι, ἀλλὰ γὰρ καὶ νομὴ ἡμῖν προσπορίζεται. δηλαδὴ κατὰ τὰ ἔναγχος εἰρημένα. τουτέστιν ex re mea, vel ex o-

peris suis. ἐὰν γὰρ ἀλλότριον πρᾶγμα, ἐκ τῶν δύο αἰτιῶν λάβωσι παρὰ τοῦ μὴ δεσπόζοντος, δι' ὧν χρόνων αὐτὸ κατέχουσι, ἢ οὐσουκαπίων προβήσεται, ἤγουν ἐμοὶ δραμεῖται. ¶ Ἐκ τῶν εἰρημένων οὖν φαίνεται, ὅτι δι' ἐλευθέρων προσώπων ἅ τινα οὐκ ἔστιν ἡμῖν ὑπεξούσια, οὐδὲ βονᾳφίδει δουλεύει ἡμῖν, ὁμοίως καὶ διὰ τῶν ἀλλοτρίων οἰκετῶν, ἐφ' οἷς οὐδὲ οὐσούφρουκτον, οὐδὲ βονᾳφίδει ἔχομεν νομὴν ἐξ οὐδεμιᾶς προσπορίζεσθαι αἰτίας ἡμῖν τι δύναται, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ παρὰ πᾶσι λεγόμενον, δι' ἐξωτικοῦ προσώπου μηδὲν προσπορίζεσθαι δύνασθαι, ἐξῃρημένου τοῦ λεχθησομένου θέματος. ἐὰν γὰρ πωλήσῃ τὶς ἐμοὶ κτῆσιν, ἐν ἑτέρῳ διακειμένην τόπῳ, εἶτα οὐ δυνηθεὶς τοῖς τόποις ἐκείνοις ἐπιστῆναι, πέμψω τὸν ἐμὸν προκουράτωρα, καὶ τὴν νομὴν οὗτος παραλάβῃ τῶν κτημάτων, προσπορισθήσεταί μοι δι' αὐτοῦ ἡ νομή. καὶ

§. Ex his.

vel ex operis suis. Nam si rem alienam ex duabus his causis, ab eo qui dominus non fuerit, acceperint, tempora, quibus ipsi in possessione fuerint, & mihi ad vsucapionẽ proficient, siue current. ¶Ex his igitur quæ dicta sunt, apparet, per liberas personas quæ nec in potestate nostra sunt, nec bona fide nobis seruiunt, item per alienos seruos, in quib[us] neq; vsumfructum habemus, neq; possessionem bonæ fidei, nulla ex causa quicquam nobis adquiri posse. Et hoc scilicet est, quod vulgò dicitur, per extraneam personam nihil adquiri posse, excepto casu, quẽ iam referam. Nam siquis mihi prædiũ quod alio in loco situ est, vendat: neque ego illuc proficisci possim, sed procuratorem meum mittam, & hic possessionem prediorum accipiat: possessio mihi per eum adquiretur. Nec

οὐ

verò solum si scientibus nobis id contingat, sed etiam si ignorantibus, possessio eius quod nostro nomine his datum fuerit, nobis adquiritur, vt voluit cõstitutio Seueri Cęsaris. Possessione verò nobis adquisita, tacitè sequitur & dominium si dominus fuerit, qui tradidit. quòd si non fuerit, per vsucapionẽ, aut longi temporis possessionem, dominiũ rei traditæ adquiro. ¶ Hactenus dixisse sufficit, quemadmodum singulæ res nobis adquirantur. Est & alius ciuilis adquirẽdi modus, per legatũ: quo & ipso iure singulæ res nobis adquiruntur. Itẽ per fideicõmissa: vbi etiã singulę res possunt relinqui. Verũ hæc cõmodius suis locis infra dicẽtur. Adquisitiões igitur aut Iurisgentiũ sunt aut Ciuiles. Et iurisgentium quidẽ sunt quattuordecim. Vt

οὐ μόνον εἰ γινωσκόντων ἡμῶν τοῦτο συνέβη, ἀλλὰ καὶ εἰ ἀγνοούντων, εἰ ἐδόθη τι αὐτοῖς ἡμετέρῳ ὀνόματι, ἡ νομὴ ἡμῖν προσπορίζεται, ὡς βούλεται ἡ διάταξις τοῦ βασιλέως σεβήρου. λοιπὸν δὲ τῆς νομῆς ἡμῖν προσπορισθείσης, σιωπηρῶς ἕπεται ἡ δεσποτεία, ἐν ᾧ δεσπότης ἦν ὁ παραδιδούς. εἰ δὲ οὐκ ἦν δεσπότης, διὰ οὐσουκαπίονος, ἢ μακροῦ χρόνου παραδρομῆς τοῦ τραδιτευθέντος κτῶμαι τὴν δεσποτείαν. ¶ Ἀρκεῖ μέχρι τοσούτου διεξελθεῖν, ἵνα τρόπον τὰ καθ᾽ ἕκαστον ἡμῖν προσπορίζεται πράγματα. ἔστι δὲ καὶ ἕτερος νόμιμος τρόπος κτήσεως. ὁ διὰ τοῦ ληγάτου, δι᾽ οὗ τὰ καθ᾽ ἕκαστον ἡμῖν προσπορίζεται πράγματα. ἔτι δὲ καὶ ὁ τῶν φιδεϊκομμίσσων, δι᾽ ὧν καὶ αὐτῶν ἰδικὰ ἡμῖν πράγματα δύναται καταλιμπάνεσθαι. ταῦτα δὲ ἐπιτηδειότερον ἐν τοῖς κατωτέροις λεχθήσεται τόποις. ὥστε οὖν ἡ φυσικαὶ κτήσεις εἰσὶν ἢ ἔννομοι. καὶ φυσικαὶ μὲν τεσσαρεσκαί-

6. Hactenus

ἄγρα, οἷον ἡ ϑήρα, τὰ λάφυρα, καὶ οἱ ἐν αἰγιαλῷ εὑρισκόμενοι λίϑοι, ἢ τίμιαι ψηφῖδες, καὶ ἡ ἐκ τῶν ἡμετέρων ζώων γονή, ἡ ἀλλουβίων, ἡ νῆσος ἡ ἐν ϑαλάσσῃ, ἢ ἐν ποταμῷ ἀναφυομένη, ἢ τὸ πλησίον κεκτῆσϑαι τὸ ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ καταλειφϑείσης νηδύος, τὸ ἀλλοτρίαν ὕλην εἰς εἶδος μετασχηματίσαι, εἰς τὴν ἀρχαίαν οὐ δυνάμενον ἀναδραμεῖν ὕλην· τὸ ἐξ ἀλλοτρίας καὶ οἰκείας ὕλης εἶδος κατασκευάσαι· τὸ δύο ὕλας τὰς αὐτὰς, ἢ καὶ διαφόρους κατὰ γνώμην μιγῆναι τῶν δεσποτῶν, ἢ ἐκ τύχης. ὁ κανὼν ὁ λέγων εἴκειν τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις· ὡς ἐν πολλοῖς ἐϑεωρήϑη ϑέμασιν. οἷον ἡνίκα ἐξ ἀλλοτρίας ὕλης οἶκον ἐποίησα ἐν ἐμῷ ἐδάφει, ἢ ἐξ ἐμῆς ἐν ἀλλοτρίῳ. τὸ ἀλλότριον δένδρον ἐν οἰκείῳ φυτεῦσαι ἀγρῷ, καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἴδιον δένδρον, ἐν ἀλλοτρίῳ φυτεῦσαι ἐδάφει, ὥστε καὶ ῥιζωϑῆναι. γράμματα ἐπιτιϑέμενα

Venatio, Hostium spolia, & lapilli in littore maris inuenti, siue pretiosæ gemmæ: Animalium nostrorum fetus: Alluuio: Insula in mari aut flumine enata: Et prædia ad alueū à flumine desertum habere. Et alienam materiam, in eam speciem quæ in pristinam materiam redire nequeat, mutasse: Et ex aliena & sua materia speciem fecisse: Duorum materias eiusdem aut diuersi generis volūtate dominorū, aut fortuitò commixtas esse. Regula, quæ dicit superficiem subiecto cedere, vt in multis casibus visum est: veluti cùm ex aliena materia domum in solo meo cōstruxi: aut ex mea, in alieno. Alienam arborem in suo plātasse fundo, & contra, suam arborem in alieno fundo plātasse sic vt radices egerit: Literas chartis aut mēbranis meis

inscriptas esse: Porrò in imagine vitiabatur regula. Nam tabulā vincebat pictura. Bona fide alienum fundum possidere, & hunc conseuisse: Thesaurum in suo loco, aut in sacro religiosóve ex casu reperisse. Si enim in alieno, pro dimidio tantum dominus fiet, siue priuati, siue Principis, siue Fisci, siue Ciuitatis is locus fuerit. Ad hæc & traditio. Porrò autem Ciuiles adquisitiones olim quinque erant, hodie quattuor. Veluti vsucapio: longa possessio: & apud veteres ius adcrescēdi, eò quòd temerè in seruum commune libertas esset collata: Et legatum. Ad extremum & fideicommissum. Sed hę singulares adquisitiones sunt: quoniā & vna res est, quæ geritur, & vna res nobis adquiritur. Sunt autem & aliæ adquisitiones, quæ dicuntur per vniuersitatem. In quibus vna quidem res est,

θέμενα ἐν ταῖς μεμβράναις, ἢ χάρταις. ἐπὶ δὲ τῆς εἰκόνος ὁ κανὼν παρεβαίνετο. ἐνικᾶτο γὰρ ὑπὸ τῆς γραφῆς ἡ σανίς. τὸ βοναφίδει ἀλλότριον νέμεσθαι ἀγρὸν καὶ σπεῖραι τοῦτον· τὸ θησαυρὸν εὑρεῖν ἐν ἰδίῳ τόπῳ, ἢ σάκρῳ, ἢ ρελεγιόσῳ κατὰ τύχην. εἰ γὰρ ἐν ἀλλοτρίῳ, τοῦ ἡμίσεως γενήσεται δεσπότης, εἴτε ἰδιώτου, εἴτε βασιλέως, εἴτε φίσκου, εἴτε πολιτικὸς ὁ τόπος ὑπάρχει. καὶ ἡ τραδιτζίων δὲ πρὸς τούτοις. ἔννομοι δὲ κτήσεις, πάλαι μὲν πέντε. νῦν δὲ τέσσαρες, οἷον ἡ οὐσουκαπίων, ἡ χρονία νομὴ, καὶ ἡ πάλαι γινομένη προσαύξησις, ἐκ περιπετοῦς τοῦ ἐπικοίνου οἰκέτου ἐλευθερίας, καὶ τὸ ληγάτον, ἔτι δὲ καὶ τὸ φιδεϊκόμμισσον. ἀλλ᾽ αὗται μὲν ἰδικαὶ λέγονται κτήσεις. ἐπειδὴ ἕν τι ἐστὶ τὸ γινόμενον, καὶ ἓν ὑπὸ τὴν ἡμετέραν δεσποτείαν ἔρχεται πρᾶγμα. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι κτήσεις αἱ λεγόμεναι καθολικαί. ἐν αἷς, ἓν

μένου τι ἐστὶ τὸ γινόμενον, πολλὰ δὲ ὑφ' ἑνὸς ἀπὸ τὴν ἡμετέραν δεσποτείαν γίνονται πράγματα. Εἰσὶ δὲ καὶ αἱ καθολικαὶ κτήσεις αὗται. κληρονομία, βονόρουμ ποσσεσσίων, ἤτοι διακατοχή, ἀδρογατίων, καὶ τὸ προσκυρωθῆναι ἡμῖν ἀλλοτρίαν περιουσίαν, libertatum conseruandarum causa, ἤγουν τῆς ἐλευθεριῶν ἕνεκα συντηρήσεως, καὶ φυλακῆς. καὶ δεῖ πρότερον περὶ κληρονομίας διεξελθεῖν. ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν κληρονομιῶν, διπλῆ τίς ἐστιν ἡ κτῆσις. ἢ γὰρ ἐκ διαθήκης, ἢ ἐξ ἀδιαθέτου ἡμῖν προσγίνονται, δεῖ πρότερον περὶ τῆς ἐκ διαθήκης προσγινομένης διαλεχθῆναι. καὶ τέως ἐν προοιμίοις διδάξαι χρή, τίνα τρόπον αἱ διαθῆκαι γίνονται.

quæ geritur, sed multa nobis sub vno adquirũtur. Porrò adquisitiones vniuersales sunt hæ. Hereditas, Bonorũ possessio, Adrogatio, Et aliena bona libertatum conseruandarũ causa nobis addici. Ac de hereditate quidem primo oportet disserere: sed quoniam hereditatis duplex est adquisitio (aut enim ex testamento, aut ab intestato ad nos pertinent) prius de ea tractemus quæ ex testamento ad nos pertinet. Qua in re necesse est, vice præfationis exponere, quẽadmodum testamenta fiant.

DE TESTAMENTIS ORDINANDIS. Tit. X.

Πρὸ τῶν ἄλλων ἀναγκαῖον εἰπεῖν τὸν τῆς διαθήκης ὅρον, ἤτοι ἐτυμολογίαν. ἡ δὲ διαθήκη παρὰ ῥωμαίοις

NEcessariũ est ante omnia testamẽti dicere definitionẽ aut etymologiam. Testamentum autem latinè

ac dicitur, quam Græci διαθήκην vocant, inde notationẽ habens, quòd testatio mentis sit. Habet enim testimonium mentis defuncti. Ne quid autem eorum, quæ olim in vsu erant ignoretur: (nã quamuis in horum ignorantia nihil sit periculi, tamen ad cognitionem historiæ, & vt intelligatur, quemadmodum paulatim temporis processu hæc mutata sint, haud absurdum erit aliquid dicere) testamẽtorum duo erant olim genera. Et alterũ quidem Calatis comitiis dicebatur, alterũ verò Procinctũ. Testamentũ Calatis comitiis tẽpore pacis fiebat bis in anno, hunc in modũ: Præco vniuersam ciuitatem circumibat conclamans, & totus populus congregabatur, & ita qui volebat, teste populo testamentum scribebat. Inde Calatis comitiis dictum est. Nam calare, vocare est: comitia, congregatio. quoniam igi-

λέγεται Testamentum. ἐντεῦθεν δεξαμένη τὴν ἐτυμολογίαν, quòd testatio mentis sit. ἐπειδὴ μαρτυρία διανοίας ἐστί. καὶ γὰρ μαρτυρίαν ἔχει τῆς τοῦ τελευτήσαντος διανοίας. ἵνα δὲ μηδὲν τῶν πάλαι πολιτευομένων ἄγνωστον εἴη, κἂν ἡ τούτων ἄγνοια οὐδένα φέρει κίνδυνον, ἀλλ' οὖν πρὸς ἱστορίαν, καὶ τὸ μαθεῖν πῶς κατὰ μικρὸν προϊόντος ἠμείφθη τοῦ χρόνου, εἰπεῖν οὐκ ἄτοπον. τὸ παλαιὸν διὸ ἦσαν αἱ διαθηκῶν, καὶ τὸ μὲν ἐλέγετο calatis comitijs, τὸ δὲ procinctum. καὶ τὸ μὲν calatis comitijs, ἐγίνετο καιρῷ εἰρήνης, δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ, τοῦτον τρόπον· ὁ κῆρυξ ἅπασαν περιῄει τὴν πόλιν συγκαλῶν, καὶ πᾶς ὁ δῆμος συνέτρεχε, καὶ ὁ βουλόμενος ὑπὸ μάρτυρι διετίθετο τῷ δήμῳ, εἴρηται δὲ calatis comitijs ἐντεῦθεν. Calare γάρ ἐστι, τὸ καλεῖν. comitia δὲ ἡ σύνοδος. ἐπειδὴ οὖν καλούμενοι

στου

συνήεσαν, ἐκλήθη calatis comitijs. τὸ δὲ procinctū ἐγίνετο, ἡνίκα ἔμελλον ἐξιέναι ἐπὶ πόλεμον, τὸ ὄνομα δεξάμενον ἐκ τοῦ σχήματος, ὅπερ ἔχοντες διετίθεντο. Procinctus γὰρ λέγεται, ὁ ἐζωσμένος καὶ ἕτοιμος πρὸς παράταξιν. ἐπειδὴ γὰρ ἄδηλα τὰ τῆς ὑποστροφῆς, διατιθέμενοι πρῶτον, οὕτως ὥρμησαν ἐπὶ τὸν πόλεμον. ὄντων δὲ τούτων τῶν δύο γενῶν, συνέβαινέ τινας αἰφνιδίᾳ νόσῳ κατασχεθέντας, ἀδιαθέτους τελευτᾶν· οὔτε γὰρ calatis comitijs διετίθεντο, διὰ τὸ μήπω ἐπιστῆναι τὸν καιρὸν, οὔτε προκίγκτου, διὰ τὸ μὴ εἶναι πόλεμον, ἄλλως τε δὲ διατίθεσθαί τις ἀπαίσιον ἐνόμιζεν ὑγιαίνοντι σώματι. διὰ τοῦτο ἐπενοήθη τρίτον γένος, ὅπερ ἐλέγετο, per æs & libram, τουτέστι διὰ χαλκοῦ καὶ ζυγοῦ, ἐγίνετο δὲ κατὰ ἐμαγκιπατζίονα. ἐμαγκιπατζίων δέ ἐστιν, εἰκονικὴ πρᾶ-

tur vocati congregabantur, appellatum est testamentum Calatis comitiis. Procinctum verò testamentum est, quod fiebat, quum in prælium essent exituri: noménq; ab habitu in quo testamenta faciebant, sortitum est. Procinctus enim dicitur, qui accinctus est & paratus ad confligendum cū hoste. Nam cùm in incerto esset, an redituri essent, testaméto prius facto in prœliū exibant. Porrò quum hæ duę tātùm species in vsu essent, eueniebat, vt nonnulli subitaneo morbo correpti, intestati morerentur: neque enim Calatis comitiis testabátur, quia nondum instaret tempus: neque item in Procinctu, quia bellum nō esset. Deinde & illud mali ominis videbatur, sano quempiam & valente corpore, testamétum facere. Ob hæc igitur, tertia species inuenta est, quæ dicebatur per æs & librá. Fiebat autem per emancipationem. Porrò emácipatio est imaginaria venditio. In

hunc

hunc verò modum vendebatur. Quinq; aderant testes, & libripens, ciues Romani, hiq; puberes. Atque his præsentibus, is qui successor defuncti erat futurus: patrimoniũ morituri emebat, verba quædam dicens solemnia, quę nũc frustrà sit referre: & imaginarij pretij nomine, nummum rerum domino dabat, appellabatúrq; is, qui emebat, familię emptor. Deinde ordinabat moriens, quid post mortem suam fieri vellet, dicebat enim familię emptori, siue heredi: HVIC VOLO DARI FVNDVM, ILLI DOMVM: ALII CENTVM SOLIDOS. Hoc verò testamenti genere inuẽto, priora illa calatis comitiis & in Procinctu iam longo tẽpore in desuetudinem abierant. Sed & tertium genus per æs & librã,

σις. ἐπράττετο δὲ τοῦτον τὸν τρόπον. παρεγίνοντο πέντε μάρτυρες, καὶ ζυγοστάτης. καὶ πολῖται ῥωμαῖοι ἔφηβοι, καὶ παρόντων αὐτῶν, ἐκεῖνος ὃς ἤμελλε γενέσθαι διάδοχος τοῦ τελευτήσαντος, ἠγόραζε τὴν τοῦ μέλλοντος τελευτᾶν περιουσίαν, λέγων τινὰ ῥήματα τυπικὰ, ἃ νῦν περιττόν ἐστι λέγειν, καὶ ἐδίδου λόγῳ τιμήματος εἰκονικοῦ, νοῦμμον τῷ δεσπότῃ τῆς περιουσίας, καὶ ἐλέγετο ὁ ἀγοράζων φαμιλιέμπτωρ, καὶ λοιπὸν ὁ μέλλων τελευτᾶν, διετύπου τὰ ὀφείλοντα δοθῆναι μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτήν. ἔλεγε γὰρ τῷ φαμιλιέμπτωρι, ἤγουν τῷ κληρονόμῳ, ὅτι ΒΟΎΛΟΜΑΙ ΣΕ ΤΩ͂Ι ΔῈ ΔΟΥ͂ΝΑΙ ἈΓΡῸΝ, ΤΩ͂Ι ΔῈ ΟἸΚΊΑΝ, ΤΩ͂Ι ΔῈ ἙΚΑΤΟΝ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ. καὶ τούτου ἐπινοηθέντος τοῦ γένους, τὰ πρότερα ἐκεῖνα δύο γένη, τὸ calatis comitijs, καὶ τὸ προκίγκτου ἐκ πλείστων ἤδη τῶν χρόνων εἰς ἀσυνήθειαν ἐχώρησε, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ per ęs

&

& librã, κατεφρονήθη κατὰ μικρόν. ἐπειδὴ γὰρ ὁ φαμιλιέμπτωρ, αὐτὸς ἦν καὶ κληρονόμος, καὶ ἐντεῦθεν λοιπὸν γινώσκων ὅτι αὐτὸς ἔσται διάδοχος, ἐπεβούλευε τῷ δεσπότῃ τῆς περιουσίας· διὰ τοῦτο κατὰ μὲν τὸ ἀρχαῖον σχῆμα, παρελαμβάνετο φαμιλιέμπτωρ, ὅς τις εἰκονικῶς ἠγόραζε τὴν τοῦ μέλλοντος τελευτᾶν ὑπόστασιν. ὁ δὲ διαθέμενος, ἰδίᾳ ἔγραφεν ἐν δέλτοις, ἢ ἐν χάρταις, ὃν ἠβούλετο ἔσεσθαι αὐτῷ κληρονόμον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ εἰρημένα τῶν διαθηκῶν γένη, ἡ πολιτικὴ νομοθεσία ἠπίστατο μόνη. μετὰ δὲ ταῦτα, τὸ τοῦ πραίτωρος ἔδικτον, ἕτερον τύπον ἐπὶ τῶν διαθηκῶν ἐξεῦρε. κατὰ γὰρ τὸ πραιτώριον δίκαιον οὐδεμία ἐμαγκιπατίων, τουτέστιν εἰκονικὴ πρᾶσις ἐπράττετο. ἀλλὰ ἑπτὰ μαρτύρων σφραγῖδες ἤρκουν εἰς τὸ ποιῆσαι πραιτωρίαν διαθήκην. εἰ γάρ τις διέθετο, καὶ ταύτην τὴν διαθήκην ἑπτὰ μαρτύρων σφραγῖσιν ἐποίη-

paulatim ſperni cœperat. Nam, cùm idẽ familiæ emptor eſſet, & heres: procerto habens is ſe heredem futurũ, in dominum hereditatis inſidias cõparabat: vnde cõplures pro veteri more familię emptorem adhibebant: qui imaginaria emptione patrimonium morituri emeret: ſed teſtator ſeorſum in tabulis aut chartis, quẽ ſibi heredem eſſe vellet, ſcribebat. Et prędicta quidem teſtamẽtorum genera, ſolo Iure ciuili cognita erant. Poſtea verò ex edicto Prætoris, alia teſtamentorum faciendorum forma inuenta eſt. Nam iure Pretorio nulla emãcipatio ſiue imaginaria venditio interueniebat, ſed ſeptem teſtium ſigna honorario teſtamento ſufficiebant. Si qui enim teſtamento facto, ſeptem teſtium ſignis id feciſſet ſignari, perfectũ

erat iure honorario testamentum, cùm iure ciuili signis testium opus non esse. ¶ Sed cùm paulatim, partim ex vario vsu hominum, partim ex emendationibus cõstitutionum, in vnam consonantiam coniungi cœpisset Ius Ciuile & Pretorium, constitutum est & obtẽtum, vt vno eodémq; tẽpore, (quod Ius Ciuile volebat) septem testibus presentibus & subscribentibus (quod ex constitutionibus inuentum est,) signísque eorũ impressis (quod pretor volebat) testamẽtũ perficeretur. Sic igitur hodie ex hoc triplici iure testamẽta constant, Ciuili, Constitutionum & Pretoris Et ex Iure quidem Ciuili descendit, vt testibus presentibus vno cõtextu coniunctim testamentum peragatur: ex constitutionibus autem, testatoris testiúmque subscri-

σε σφραγισθῆναι, ἀπετελεῖτο πραιτωρία διαθήκη, ὁπότε τὸ πολιτικὸν οὐκ οἶδεν ἀναγκαίας τὰς τῶν μαρτύρων σφραγῖδας. ¶ Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ κατὰ βραχὺ, τοῦτο μὲν ἐκ τῆς διαφόρου τῆς ἀνθρώπων χρήσεως, τοῦτο δὲ καὶ ἐξ ὧν ἐδιορθώσαντο αἱ διατάξεις, εἰς μίαν συμφωνίαν τὸ πολιτικὸν ἅμα καὶ τὸ πραιτώριον δίκαιον ἤρξαντο συνάπτεσθαι. ἐκράτησε γὰρ, ὥς τε ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ χρόνῳ, ὅπερ ἠβούλετο τὸ πολιτικὸν ἑπτὰ μαρτύρων παρόντων καὶ ὑπογραφέντων, ὅπερ ἐπενόησαν αἱ διατάξεις, καὶ σφραγῖδας ἐπιτεθέντων ὅπερ ὁ πραίτωρ ἐβούλετο, ἡ διαθήκη πληροῦται, ὥς τε οὖν σήμερον αἱ διαθῆκαι ἐκ τούτων τῶν τριῶν νομίμων τὴν σύστασιν ἔχουσιν, ἐκ τοῦ πολιτικοῦ, καὶ τῶν διατάξεων, καὶ τοῦ πραίτωρος. ἐκ μὲν τοῦ πολιτικοῦ κατάγεται, τὸ παρόντων τῶν μαρτύρων μιᾷ ὑφῇ συναπτῶς πληροῦσθαι τὴν διαθήκην. αἱ δὲ τοῦ τεστάτωρος, καὶ τῶν μαρτύρων ὑπογραφαὶ, ἐκ

6. Sed cùm paulatim.

τῶν

τῆς διατάξεων. αἱ δὲ σφραγῖδες, καὶ ὁ τῶν ἑπτὰ ἀριθμὸς μαρτύρων, ἐκ τοῦ ἐδίκτου τοῦ πραίτωρος. πᾶσα δὲ ἡ τοιαύτη παραφυλακὴ, διὰ τὸ κακουργίας πάσης ἀπηλλάχθαι τὴν τῶν διαθηκῶν ποίησιν, καὶ παντὸς αὐτὰς καθαρεύειν δόλου, ἐκ διατάξεως τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως προσετέθη, ὥστε τὸν διατιθέμενον, οἰκείᾳ χειρὶ τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα δηλῶσαι γράφοντα, ὅτι τόνδε ἐνεστησάμην κληρονόμον. τούτου δὲ αὐτοῦ μὴ ποιήσαντος, ἀνάγκη τοῖς μάρτυσι λέγεσθαι τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα. καὶ ἁπλῶς ἅπαντα δεῖ προβαίνειν, κατὰ τὰ εἰρημένα αὐτῇ τῇ διατά-

6. Possunt. ξει. ¶ Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν τοῖς μάρτυσι χρῆναι σφραγῖδας ἐπιτιθέναι, ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι καὶ ἑνὶ δακτυλίῳ δύνανται σφραγίζειν τὴν διαθήκην. τί γὰρ ὅτι οἱ ἑπτὰ μάρτυρες ἔχουσι δακτυλίους, μιᾶς δὲ γλυφῆς ἦσαν οἱ ἑπτά. τουτέστιν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶχον

ptiones descendũt porrò signacula & testium numerus, ex edicto Prætoris. Omnis autem hęc observatio ad hoc pertinet, vt fraudes in testamenti confectione remouerentur, & omnis dolus abesset: vnde & à religiosissimo Principe nostro, hoc constitutione quadam additum est, vt testator ipse manu sua nomẽ heredis scribendo exprimat, quòd hunc heredem instituerit. Quòd si id ille non faciat, saltẽ testibus heredis nomen dicere necesse est: & vt rem verbo dicam, in omnibus secundùm constitutionis illius tenorem, procedi oportet. ¶ Porrò quoniam dictum est, vt testes signacula sua imprimant, scire debes: eos & vno anulo testamẽtum signare posse. Quid enim si septem testes anulos habeant: qui omnes vna sint sculptura, hoc est, vnũ & eundem habeant chara

εἶχον

cterem? Sicut Pomponio videtur. Sed & alieno anulo signare licet. ¶ Hi autem demum ad testimoniũ admitti possunt, quibuscum testamenti factionem habemus, hoc est, qui & à nobis heredes scribi possunt, & ipsi nos scribere. Sunt & alij, qui omnino à testamentario testimonio arcẽtur, vt mulier, impubes, mutus, surdus, furiosus, prodigus, seruus. Postremò & is quẽ leges improbum intestabilémq; esse iubeant. Et quisnam hic est? dicam exemplo. Cùm quidam testamentũ ordinaret, vocatus est Titius in testem, & in testem sese præbuit, hoc est, testamẽto subscripsit, & signauit. Mortuo testatore, noluit adesse aut loco testimonij subscriptionem suam, signúmque agnoscere. Hunc leges odio persequuntur, neque ex alieno testamento quicquã capere siunt, neq; ius testandi conce-

εἶχον χαρακτῆρα, καθὰ τῷ πομπονίῳ δοκεῖ, καὶ ἀλλοτρίῳ δὲ δακτυλίῳ ἔξεστι σφραγίζειν.

¶ Ἐκεῖνοι δὲ πρὸς μαρτυρίαν παραλαμβάνεσθαι δύνανται, μεθ' ὧν ἔχομεν τεσταμέντι φακτίονα, τουτέστιν οἵ τινες ὑφ' ἡμῶν δύνανται κληρονόμοι γράφεσθαι, καὶ γράφειν ἡμᾶς. εἰσὶ δέ τινες παντελῶς εἰργόμενοι τῆς ἐν διαθήκῃ μαρτυρίας. οἷον γυνὴ, ἄνηβος, ἄλαλος, κωφὸς, μαινόμενος, ἄσωτος, οἰκέτης, ἔτι δὲ καὶ ὁ improbus, intestabilisq;. τίς δὲ οὗτός ἐστιν; οἷον διατιθεμένου τινὸς, ἐκλήθη Τίτιος ἐπὶ μαρτυρίαν, ἐμαρτύρησε. τουτέστιν ὑπέγραψεν ἐν τῇ διαθήκῃ, καὶ ἐσφράγισε. τελευτήσαντος τοῦ τεστάτωρος, οὐκ ἠθέλησε παραγενέσθαι καὶ μαρτυρῆσαι, ὅτι αὐτοῦ ἐστιν ἥτε ὑπογραφὴ, καὶ ἡ σφραγίς. μισοῦσι τὸν τοιοῦτον οἱ νόμοι, καὶ οὐκ ἐῶσιν αὐτὸν λαβεῖν τι ἐξ ἀλλοτρίας διαθήκης. οὐδὲ διδόασιν αὐτῷ τοῦ διατίθεσθαι

6. Testes autem.

παῤῥησίαν, οὐδὲ συγχωροῦσιν αὐτῷ μαρτυρεῖν ἑτέρου διατιθεμένου. λέγεται δὲ ὁ τοιοῦτος, improbus, intestabilisq;.

6. Sed cum aliquis.

¶ Τί οὖν ὅτι εἷς τῶν μαρτυρησάντων τῇ διαθήκῃ, κατὰ μὲν τὸν καιρὸν τῆς διαθήκης ἐλεύθερος ἐνομίζετο. ὤφθη δὲ μετὰ ταῦτα δοῦλος. σκοπήσωμεν, εἰ ἀκυροῦται ἡ διαθήκη, ἐπειδὴ δοῦλος ὡς εἴρηται κεκώλυται μαρτυρεῖν. ταύτης οὖν οὔσης τῆς ἀμφιβολίας, γέγονε πρότερον μὲν διάταξις, ἀδριανοῦ τοῦ βασιλέως πρὸς κατώνιον βῆρον. πάλιν δὲ τοῦ αὐτοῦ συμβάντος, σεβῆρος, καὶ ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν, ἐξ οἰκείας φιλοτιμίας τῇ τῆς διαθήκης ἰσχύϊ συντρέχειν, ὥστε εἶναι αὐτὴν ἐν τοιαύτῃ τῇ τάξει, ἐν ἥπερ ἔμελλε εἶναι εἰ τὴν ἀρχὴν ἀνεπιλήπτως ἐγένετο, πάντων ἐλευθέρων μαρτυρησάντων. διὰ τὸ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ποιήσεως τῆς διαθήκης, τοῦ εἰρημένου μάρτυρος κατὰ τὴν πάντων γνώμην ἐλεύθερον

dunt, neque in alieno testamento testé esse permittunt. Is auté dicitur improbus intestabilisque. ¶ Quid ergo si quis testium in testamento adhibitorum, qui tempore faciendi testamenti liber existimabatur, postea seruus apparuerit? Videamus an testamé tum irritum & infirmum sit, quoniam seruus esse testis prohibetur, vt dictum est. Et cùm primum hæc dubitatio orta esset, emissa est Hadriani Cæsaris constitutio ad Catoniũ Verum. Et cùm iterum idem contigisset, Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, ex sua liberalitate se viribus testamenti succurrere, vt eodé numero id haberetur, quasi si ab initio sine vitio omni factum fuisset, omnibus existentibus liberis, qui pro testibus interuenissent cum eo tempore, quo testamentũ condebatur, omniũ opinione, pro libe-

ro habitus sit, neq; quicquã fuerit, qui status ei quæstionem moueret. ¶Si testamẽtum ego faciam, testis in eo potest esse Primus, vnáque filius eius Secũdus, quamuis in potestate ipsius sit. Sed & duo fratres, qui in eiusdem potestate sunt, testes esse non vetãtur. Neq; enim prohibet quicquam quo minus plures ex vna familia seu domo testes alieno in testamento adhibeantur. Porrò cùm quis testatur, si testamentum suum esse vult perfectũ & sine vitio, videat antè omnia, qui sint inter testes futuri, & inquirat, num quis eorum in potestate testatoris sit, & inuentũ à testimonio repellat. Illud verò amplius nõ quærimus, num quis testiũ in potestate habeat testatorẽ, aut in eiusdem potestate sit. Et ratio est hæc. Vtrùm vis testatorem esse sui iuris, an in potestate? Si sui iuris esse dixeris, non procedet quæstio, num

εἶναι νομίζεσθαι, καὶ μὴ ὑπεῖναί τινα τῷ περὶ καταστάσεως ζήτησιν αὐτῷ ἐπάγοντα. ¶ Ἐμοῦ διατιθεμένου, δύναται μαρτυρεῖν τῇ ἐμῇ διαθήκῃ, Πρῖμος ἅμα Σεκούνδῳ τῷ ἰδίῳ ὑπεξουσίῳ. εἰ δὲ καὶ δύο ἦσαν ὑπεξούσιοι ἀδελφοί, ὁμοίως τὸ τῆς μαρτυρίας ἀκώλυτον. οὐδὲν γάρ ἐστι τὸ ἐμποδίζον ἐξ ἑνὸς οἴκου ἤτοι μιᾶς φαμιλίας, πολλοὺς ἐν ἀλλοτρίᾳ μαρτυρεῖν διαθήκῃ. ἡνίκα διατίθεταί τις, εἰ βούλεται τὴν διαθήκην ἀνεπίληπτον εἶναι, σκοπείτω τοὺς μέλλοντας μαρτυρεῖν. καὶ ἐξεταζέτω, μή τις τῶν μαρτύρων ὑπεξούσιός ἐστι τῷ τεστάτωρι, καὶ εὑρὼν τῆς μαρτυρίας αὐτὸν ἐξελαυνέτω. οὐκ ἔτι δὲ ζητοῦμεν μή τις τῶν μαρτύρων, ὑπεξούσιον ἔχει τὸν τεστάτωρα, ἢ συνυπεξούσιός ἐστιν αὐτῷ. καὶ ὁ λογισμὸς, οὗτός ἐστιν. τί βούλει τὸν διατιθέμενον εἶναι, αὐτεξούσιον, ἢ ὑπεξούσιον; εἰ μὲν αὐτεξούσιον εἴποις, οὐ περιβαίνει τὸ λέγε-

§.Pater.

περὶ μήποτε ἐστὶν αὐτοῦ συνυπεξούσιος, ἢ ἔχει αὐτὸν ἐν ὑπεξουσιότητι. εἰ δὲ ὑπεξούσιον αὐτὸν θεματίσεις, ἑτέρῳ μείζονι λόγῳ τὰ τῆς διαθήκης ἐπέχεις. ὑπεξούσιος γὰρ οὐ δύναται διατίθεσθαι, ἐπειδὴ διαθήκη ἐστὶ τῶν ὄντων διατύπωσις, οὐ νομίζεται δέ τι ἔχειν ὁ ὑπεξούσιος ἐν πληρεστάτῃ ἐξουσίᾳ, ὥστε πράττειν ἃ βούλεται ἐπ' αὐτοῦ. εἰ δὲ δυνηθῶμεν εὑρεῖν ὑπεξούσιον διατιθέμενον, τότε λοιπὸν σκοπήσομεν, εἰ δύναται τὸ προβαίνειν τὰ ἑξῆς. καὶ ζητοῦντες εὑρίσκομεν τὸν βετερανὸν ὑπεξούσιον· βετερανὸς δέ ἐστιν, ὁ στρατευσάμενος, καὶ ἤδη τῆς στρατείας ἀφεθεὶς· εἰς τὸ καστρένσιον πεκούλιον δυνάμενον διατίθεσθαι. τουτέστιν ὃ ἐκτήσατο ἐκ τῶν ἐν πολέμοις καμάτων. ἐτίμησαν γὰρ αὐτὸν αἱ διατάξεις. οὐκοῦν ἐπειδὴ ὁ διατιθέμενος ὑπεξούσιος εὑρέθη, πραγματεύσωμεν τὰ ἑξῆς. ἄρα τῷ

quis aut in eiusdem potestate sit, aut eũ in potestate habeat. Quòd si in potestate fingas esse: iam maiore ratione, vim testamenti soluis, quoniam, qui in aliena potestate est, testari non potest. Nam testamentum est, per quod quis de rebus suis disponit: at qui in potestate aliena est, plenam rerum suarum administrationem non habet, vt de his quomodo velit, statuere possit. Si tamen vmquam aliquis, qui aliena in potestate est, testabitur: tunc reliquũ erit videre, num fieri possit, vt & cetera procedant. Et sanè, cùm diu quęrimus, inuenimus veteranum, qui cùm in patri potestate sit: (est autẽ veteranus, qui aliâs militauit, & nunc militia solutus est.) de peculio tamen castrensi testari possit. Id est his de rebus, quas labore suo in bellis comparauit. Id enim ei per Principum constitutiones indultũ est. Quando igitur testator hic, in aliena esse potestate inuenitur

inuenitur

uenitur, tractemus reliqua. An ergo, si veteranus filiusfam. de peculio castrensi testamentum faciat, pater eius, qui eum in potestate habet, aut frater, qui in eiusdé potestate est, in teste adhiberi potest? Et dicimus quòd nequaquam. Domesticum enim testimonium in testamento probatum non est. Porrò domesticum testimonium, non ex cognatione intelligimus, sed ex vnitione, quę per patriam potestaté contingit. Etenim quamuis ei constitutiones Principũ nec dum patria potestate solutis, permittãt testari, tamen ab eo & illud exigunt, ne protinus in testando iuris regulas contẽnat. ¶ Quidam testamentum faciens, heredem me scripsit. In huius ego testamenti cõfectione testis esse nõ possum, neque is, quem in potestate habeo: neque is, in cuius ego potestate sum: neq; frater meus, qui in eiusdé potestate est. Quia totum hoc ne

βετερᾶνος ὑπεξούσιος διατιθέμενος εἰς τὸ καστρένσιον πεκούλιον, ὁ πατὴρ ὁ ἔχων αὐτὸν ὑπεξούσιον, ἢ ἀδελφὸς ὁ συνυπεξούσιος δύναται μαρτυρεῖν; καὶ λέγομεν ὅτι οὐδαμῶς. ἡ γὰρ οἰκιακὴ μαρτυρία, ὃ λέγουσιν οἱ νομικοὶ domesticum testimonium, οὐ καλῶς ἐν διαθήκῃ γίνεται. τὴν δὲ οἰκιακὴν μαρτυρίαν, οὐκ ἐκ τῆς συγγενείας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἑνώσεως τῆς ἐν ὑπεξουσιότητι λαμβάνομεν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ αἱ διατάξεις διατίθεσθαι συνεχώρησαν αὐτῷ ἐν ὑπεξουσιότητι, ἀλλ' οὖν ἀπαιτοῦσιν αὐτὸν, ὥστε διατιθέμενον μὴ καταφρονεῖν τῆς ἀκριβείας. ¶ Διατιθέμενός b. Sed neq;
τις, ἐνεστήσατό με κληρονόμον, οὐ δύναμαι μαρτυρεῖν τῇ ποιήσει ταύτης τῆς διαθήκης, οὐδὲ ὁ ἐμὸς ὑπεξούσιος, οὐδὲ ὁ ἔχων με ἐν ὑπεξουσιότητι πατὴρ οὐδὲ ὁ ἀδελφός μου ὁ συνυπεξούσιος. ὅλον γὰρ τὸ σήμερον πραττόμενον

ἐπὶ διατυπώσει τῆς διαθήκης, μεταξὺ τοῦ κληρονόμου, καὶ τοῦ τεστάτωρος πράττεσθαι εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ συνεκέχυτο πάλαι τὸ τοιοῦτο νόμιμον, καὶ πολλῆς ἐπεπλήρωτο ταραχῆς, ἡνίκα ἐκράτει τὸ τοῦ φαμιλιέμπτωρος, (ἐπειδὴ κατὰ πρώτην ὄψιν, αὐτὸς ἐνομίζετο κληρονόμος εἶναι, οὐκ ἠδύναντο οἱ κατὰ ὑπεξουσιότητα συναπτόμενοι τῷ φαμιλιέμπτωρι, μαρτυρεῖν τῇ διαθήκῃ. οἱ δὲ τῷ κληρονόμῳ τῷ ἰδίᾳ γραφομένῳ, καθὰ προείρηται κατὰ ὑπεξουσιότητα συνηνωμένοι, καὶ αὐτὸς μέντοι ὁ κληρονόμος, ἀκωλύτως ἐμαρτύρει, τῆς ἀκριβείας οὐκ ἐναντιουμένης τῇ μαρτυρίᾳ, διὰ τὸ δοκεῖν ὅλον φέρεσθαι τὸ κέρδος εἰς τὸν φαμιλιέμπτωρα, τὸν δὲ ἰδίᾳ γραφόμενον κληρονόμον ἀγνοεῖσθαι.) ἀλλὰ μὴν, οἱ τοῦτο ἐπιτρέποντες ἀρχαῖοι, καὶ μὴ κωλύοντες τὸν σκρίπτον κληρονόμον, μήτε τοὺς συναπτομένους αὐτῷ κατὰ ὑπεξουσιότητα τῇ διαθήκῃ

gotium, quod testamēti ordinandi gratia geritur, hodie inter heredem & testatorem geri creditur. Etenim, quamuis hoc ius maximè apud veteres inordinatū & cōturbatum fuerit, cùm sollēnis ille familię emptor in vsu esset: (quia enim ipse, heres esse prima facie videbatur, nō poterant hi, qui per patriam potestatem familię emptori coniungebantur, in testes adhiberi. Eos verò, qui heredi clam scripto, sicut iam antè diximus, per patriam potestatem erant coniuncti, immò heredem ipsum, nihil vetabat testes esse. Quasi nihil obstarent Iuris regulæ, propterea, quod lucrum omne videretur in familię emptorem conferri, & clam scriptus heres rerum omnium esse ignarus.) tamen hi ipsi veteres, qui id permiserant, nec vetabant quo minùs scriptus hæres, & si quis ei per patriam potestatem coniun-

gebatur, testimonia in testamento pręstaret: admonebant testatores, ne facilè hac sibi concessa licentia abuterentur. Et hæc quidē apud antiquiores. At Imperator noster, hac confusione tam incomposita correcta (quid enim minùs compositum, quàm licentiam cōcedere, & admonere ne quis ea vteretur?) quod veteres pro consilio respondebant, ipse in legis necessitatē transtulit Et quemadmodum in vetere illo familię emptore, nullus in testem admittebatur, qui per patriam potestatem ei coniungeretur: ita nec heredi, qui veteris familiæ emptoris imaginem obtinet: nec aliis ei per patriam potestatem coniunctis, testimonia præstare concessit. In rem enim suam, lucrúmq; suū testes videntur esse. Et quoniā vetustiorum Principum constitutio, heredē permittebat in testem adhiberi, idcircò talem cōstitutionē Imperator noster san-

μαρτυρεῖν, παρῄνουν χρῆναι τοὺς διατιθεμένους μὴ ἀποκεχρῆσθαι τῇ δεδομένῃ τοιαύτῃ παρρησίᾳ. καὶ ταῦτα μὲν παρὰ τοῖς παλαιοῖς. ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς, τὴν τοιαύτην διορθῶν ἀταξίαν· ἀταξία γὰρ ἐδόκει, τὸ διδόναι μὲν παρρησίαν, παραινεῖν δὲ ταύτῃ μὴ κεχρῆσθαι· τὴν τῶν ἀρχαίων συμβουλὴν, εἰς ἀνάγκην μετήγαγε νόμου. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ φαμιλιεμπτώρος, ἐκεκώλυτο πᾶσα μαρτυρία τῶν συνημμένων τῷ φαμιλιεμπτώρι κατὰ ὑπεξουσιότητα, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ κληρονόμου σώζοντος εἰκόνα τοῦ παλαιοῦ φαμιλιεμπτώρος, οὔτε αὐτῷ μαρτυρεῖν, οὔτε τοῖς συναπτομένοις αὐτῷ καθ' ὑπεξουσιότητα συνεχώρησε. δοκεῖ γὰρ εἰς οἰκεῖον κέρδος μαρτυρεῖν. καὶ ἐπειδὴ ἡ διάταξις τῶν παλαιοτέρων βασιλέων τῷ κληρονόμῳ μαρτυρεῖν ἐπέτρεπε, τὴν τοιαύτην διάταξιν ἐκώλυσεν ὁ θειότατος ἡ-

μῶν βασιλεὺς ἐνεγράφησαν τῷ οἰκείῳ κώδικι.

6. Legatarijs. ¶ Ληγαταρίοις δὲ καὶ φιδεικομμισσαρίοις, ἐπειδὴ οὐκ ἀσωμάτου γίνονται διάδοχοι, καὶ πᾶσι τοῖς συναπτομένοις αὐτοῖς καθ' ὑπεξουσιότητα, ἀκώλυτος ἡ μαρτυρία φυλάσσεται. ἀλλὰ διάταξις πρὸς τούτοις ἐστὶ τοῦ γαληνοτάτου ἡμῶν βασιλέως ἰδικῶς ἐπιτρέπουσα τούτοις, τὸ, δύνασθαι ληγάτα καταλιμπάνειν, τοῖς μέλλουσι μαρτυρεῖν τῇ διαθήκῃ, καὶ πολλῷ πλέον τοῖς συνημμένοις αὐτοῖς καθ' ὑπεξουσιότητα.

8. Nihil. ¶ Οὐ διαφέρει δὲ, ἐν ποίᾳ γέγονεν ὕλῃ ἡ διαθήκη, πότερον, ἐν σανίσιν, ἢ ἐν χάρταις, ἢ ἐν μεμβράναις, ἢ ἐν ἑτέρᾳ ὕλῃ, οἷον ἐν δέρματι, ἢ ἐν ἐλεφαντίνοις πτυχίοις.

9. Sed & unum. ¶ Δύναταί τις διατιθέμενος, πολλὰς ἰσοτύπως γράφειν διαθήκας, οὕτω μέν τοι, ὥστε μίαν ἑκάστην αὐτῶν, κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἐν διαθήκαις παραφυλακὴν περιεῖναι. τοῦτο δὲ ἀναγ-

ctissim⁹ Codici suo inseri noluit. ¶ Legatarijs autem & fideicommissarijs (quia non iuris successores sunt) & alijs omnibus per patriam potestatem his coniunctis, testimonium denegatum non est. Quin immò constitutio quędam est serenissimi Principis nostri, qua specialiter id permissum est, vt legata his, qui testes in testaméto futuri sunt, relinqui possint: ac multo magis his, qui per patriã potestatem, ipsis coniunguntur. ¶ Porrò nihil interest, in qua materia testamétum scribatur, vtrũ in tabulis, an in chartis, an in membranis, aut alia quauis materia, vt in pellib⁹, aut eburneis pugillarib⁹. ¶ Potest testator plura eiusdem formę testaméta facere, sic vt vnũquodque eorum ea obseruatione conficiatur, quę in testamentis obtinet. Est autem id aliquando necessarium, plura

καῖον

esse testamentorum exéplaria. Vt si quis longinquam nauigationem instituens, testamentum suum secum velit portare, & aliud item domi relinquere, vnde eo defuncto constare possit mentis ipsius contestatio. Sed & aliæ multę causę interuenire possint ex variis rerum humanarum casibus, quæ rem hãc maximè faciant necessariam. Nam & hoc interdum accidit, vt vnũ exéplar furto amittatur: aut is apud quem depositũ est, peregrinetur, nec quisquam sciat, vbi gentium degat. ¶ Et hæc quidem omnia, de testamentis, quæ in scriptis fiunt, intelliguntur. Quòd si quis sine scriptis testamẽtum facere velit, (iure scilicet ciuili nam Prætor testamẽtum sine scriptis ignorat, quomodo enim nosset qui signa testium semper requirat) septem testibus adhibitis, & voluntate sua corã eis nuncupata, perfectum firmúmque Iu

καιρόν ἐστι, τὸ εἶναι πολλὰ τῶν διαθηκῶν ἰσότυπα. ἔσθ' ὅτε γὰρ μέλλων ἀποπλεῖν, ἔχειν μεθ' ἑαυτοῦ βούλεται τὴν διαθήκην, καὶ ἑτέραν οἴκοι καταλιπεῖν. ἐξ ἧς δείκνυται τοῦ τελευτήσαντος ἡ διάνοια. καὶ δι' ἄλλας συμβαίνει πολλὰς αἰτίας, ἀναγκαιότατον εἶναι τοῦτο. αἵ τινες ἐξ ἀνθρωπίνων συμβαίνουσι περιστάσεων. ἔσθ' ὅτε γὰρ κλαπῆναι συμβαίνει τὸ ἓν ἰσότυπον, ἢ καὶ τὸν λαβόντα ἐν παρακαταθήκῃ, ὁδεῦσαι, καὶ ἄδηλον εἶναι τὸν τόπον ἐν ᾧ διατρίβει.

¶ Ταῦτα δὲ πάντα περὶ τῶν ἐγγράφων δεῖ νοεῖσθαι διαθηκῶν. εἰ δέ τις ἄγραφον βούλεται ποιῆσαι διαθήκην, πολιτικὴν δηλονότι, ἄγραφον γὰρ ὁ πραίτωρ οὐκ ἐπίσταται διαθήκην. πῶς γὰρ ὁ σφραγῖδας ἀπαιτῶν ἀεί; εἰ τοίνυν παρόντων ἑπτὰ μαρτύρων τὴν οἰκείαν γνώμην ἐπ' αὐτῶν φανερώσει, τελεία καὶ ἰσχυρὰ ἡ τοιαύτη κατὰ τὸ πολιτικὸν ἔ- 8. Sed hæc.

ἔστω διαθήκη.

re ciuili erit hoc testamentum.

DE MILITARI TESTAMENTO.

Titulus X.

Ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἰρήκαμεν, ὅνπερ τρόπον δεῖ τυποῦσθαι τὴν διαθήκην. ἀλλ' ἐκείνη μὲν ἡ πολλῆς ἀκριβείας ἐχομένη παραφυλακὴ, ἐν ταῖς παγανικαῖς χώραν ἔχει διαθήκαις. ἐπὶ δὲ τῶν στρατιωτικῶν διαθηκῶν, ἅπας ὁ τοιοῦτος σχολάζει λόγος. συγκεχώρηται δὲ αὐτοῖς ἐκ τῶν διατάξεων διὰ τὴν ἐν νόμοις ἀπειρίαν, τὸ παρὰ τὴν ἀκρίβειαν διατίθεσθαι. ἀμέλει τοι, εἰ καὶ ἑνὸς παρόντος μάρτυρος διατίθενται· ἢ καὶ ἐὰν μὴ γράψωσιν οἰκείᾳ χειρὶ τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα, ἡ αὐτῶν ἔρρωται βούλησις. ἠσχολημένοι γὰρ περὶ τὴν στρατείαν, εἰκότως ἀγνοοῦσιν ἀκριβείας ἁπάσης παρατήρησιν. ἀλλὰ πάλαι μὲν ὅπου δήποτε διάγοντες, στρατιωτικῶς ἠδύναντο διατίθεσθαι. διάταξις δὲ τοῦ ἡ-

Iam suprà dictum est, quemadmodũ testamenta ordinari debeant. Sed ea tam diligens & exacta obseruatio, in paganorum testamentis locum habet. verùm in militaribus testamẽtis omnis ratio hæc cessat. Militibus enim ex principum constitutionibus, propter rerum ciuilium imperitiã concessum est, testamenta sua sine hac obseruatione ordinare. Proinde, & si vel vno teste testamẽtũ fecerint, vel suis manibus heredũ nomina non scripserint, rata tamen eorum voluntas est. Et enim, cùm in expeditionibus occupati sint, nõ mirum est, si sollemnitatem huius obseruationis ignorẽt. Et olim quocunque in loco agerent, militariter poterant testari: Sed cõstitutione Imperato

μετέ

ris nostri, tum demū eis concessum est, vt volūtas ipsorū quocumq; modo facta, siue in scriptis siue sine scriptis, firmum ex se robur haberet: cùm in castris siue in expeditiōe sant. ¶ Eo verò tempore, quo aliis in locis versantur, aut in his quæ Sedeta vocantur, id est, vbi eos agere necesse est, siue in sedibus suis militaribus, in testando non fruuntur priuilegiis, sed testari quidem possunt, & si filiifamil sint, dum tamen in omnibus, iuris communis obseruationem cùm extra castra degunt, sequantur. ¶ Porrò nō absurdum fuerit, in medium proferre, quæ à Traiano de militaribus testamētis, statutum sit, in tali ferè specie. Miles aliqui conuocatis quibusdam, corā eis dixerat: se, hunc aut illum sibi heredem esse velle, & seruum hunc manu mitti. Et hæc sine scriptis omnia. Post mortem militis, quę

μετέρου βασιλέως τότε συνεχώρησεν αὐτοῖς τοῦτο πράττειν· ἡνίκα ἐν τοῖς κάστροις, ἢ ἐν τῷ ἐξπεδίτῳ διάγουσιν. ὅπως δή ποτε γὰρ ἡ βούλησις αὐτῶν, ἐγγράφως ἢ ἀγράφως διατυπωθεῖσα ᾖ, τὸ ἰσχυρὸν ἐχέτω ἐν ἑαυτῇ. ¶ Ἐν οἷς δὲ χρόνοις (Illis autem.) ἐν ἑτέροις διατελοῦσι τόποις, ἢ ἐν τοῖς λεγομένοις αὐτοῖς σεδέτοις, τουτέστιν ἔνθα διάγειν αὐτοὺς ἀνάγκη, τῶν στρατιωτικῶν ἐν τῷ διατίθεσθαι προνομιῶν οὐκ ἀπολαύουσι. καὶ ὑπεξούσιοι δὲ ὄντες ἀκωλύτως διατίθενται. πανταχοῦ μέν τοι τὴν ἀκρίβειαν παραφυλάττοντες, ἐν ᾧ τῶν κάστρων εἰσὶν ἐκτός. (Plane.) ¶ Οὐκ ἄτοπον δὲ εἰς μέσον ἀγαγεῖν, τὰ ἀπὸ Τραιανοῦ περὶ στρατιωτικῆς εἴρηται διαθήκης, ἐπὶ θέματος τοιούτου. στρατιώτης τις συγκαλεσάμενός τινας, ἐπὶ αὐτῶν εἶπε, τόνδε, ἢ τόνδε βούλεσθαι κληρονόμον εἶναι, καὶ τόνδε τὸν οἰκέτην ἐλευθερωθῆναι. ἀγράφως δὲ ταῦτα ἐπράττετο. ζήτησις μετὰ τὴν αὐ-

τοῦ τελευτήσαντος μεταξὺ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου, καὶ τοῦ ὀνομασθέντος κληρονόμου ἀνεφύη. καὶ οἱ μὲν ἐξ ἀδιαθέτου ἔλεγον τὰ παρὰ τοῦ τελευτήσαντος εἰρημένα, οὐχ ὡς ἐπὶ ἐννοίᾳ διαθήκης εἰρῆσθαι. ὁ δὲ κληρονόμος προεβάλλετο τὸ στρατιωτικὸν προνόμιον, ἐκεῖθεν τὴν διαθήκην βεβαιῶν. Στατίλιος δὲ Σεβῆρος ὁ τῆς τοιαύτης ἀκροώμενος ἀμφιβολίας, ἐπὶ Τραϊανὸν ἀνήγαγε τὸν θειότατον. ὁ δὲ ἀντέγραψε ταῦτα. τὸ στρατιωτικὸν προνόμιον τὸ λέγον, τὰς ὅπως δήποτε γινομένας ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν διαθήκας βεβαίας εἶναι, οὕτω νοεῖσθαι χρή, ὥστε κατὰ προτέραν τάξιν πρόδηλον εἶναι τὸ γεγονέναι διαθήκην, εἴτε ἔγγραφον, εἴτε ἄγραφον. ὁ τοίνυν τελευτήσας στρατιώτης, οὗ ὑπὲρ τῆς οὐσίας κινεῖται ζήτησις, εἰ συγκαλεσάμενός τινας ἐπὶ τούτῳ ὥστε τὴν οἰκείαν γνώμην ἐπὶ μαρτύρων δηλῶσαι, σαφῶς παρέστησε ἵνα βούλεται ἔχειν κληρονόμον, καὶ τίνα

τῶν

ſtio coorta eſt, inter eos, qui ab inteſtato veniebant, & eum, qui hæres nuncupatus erat. Et hi quidem qui ab inteſtato veniebant, negabant ea, quæ defunctus dixerat, animo teſtandi dicta eſſe. Contrà here, propoſito militum priuilegio, ex eo teſtamentũ vt validum, tuebatur. Statilius Seuerus ad quem in ius itum fuerat, dubitationem ſuam ad D. Traianũ retulit. Atque is ita reſcripſit: id priuilegium quod militantibus datum eſt, vt teſtamenta militum quocunque modo facta, rata ſint: ſic intellegi oportet, vt priùs cõſtare debeat teſtamẽtum factum, eſſe, in ſcriptis aut ſine ſcriptis. Is ergo defunctus miles, de cuius bonis quæſtio mota eſt, ſi quibuſdã in hoc conuocatis, vt coram teſtibus voluntatem ſuam declararet, clarè ſignificauit, quem ſibi heredem eſſe vellet, & quem ſeruorum li-

bertate donaret: testamentum hoc & sine scriptura, ratum esse dicimus: Quòd si (vt sæpenumero in sermonibus congressibúsque contingit) præsentibus quibusdam, in aliquem cõuersus dixit, EGO TE HEREDEM FACIO, vel BONA MEA TIBI RELINQVO: nõ oportet hoc vim testamenti habere. Nec in vllo alio magis id dispiciendum & cauẽdum est, quã in militibus, quibus pro priuilegio datũ est, vt quocumq; vellent modo testarentur, ne quæ in congressibus dicta fuerint, ad formam testamenti referantur. Alioqui nõ difficulter, post mortem cuiusuis militis, existerent testes asseuerantes audisse se, defunctum dicentem alicui, EGO TE HEREDEM MEVM FACIO, aut BONA MEA TIBI RELINQVO, & per hoc vera subuer-

τῶν οἰκετῶν ἐλευθερῶσαι ἠξίωσεν, ἄγραφον ἰσχυρὰν τὴν τοιαύτην καλοῦμεν διαθήκην. εἰ δὲ ὥσπερ ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν ὁμιλίαις εἴωθε συμβαίνειν, παρόντων τινῶν ἀποτεινόμενος πρός τινα εἶπεν, ΕΓΩ ΣΕ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΝ ΠΟΙΩ̃, ἢ ΤᾺ ἘΜᾺ ΠΡΆΓΜΑΤΑ ΣΟΙ ΚΑΤΑΛΙΜΠΆΝΩ· οὐ χρὴ τοῦτο διαθήκης ἔχειν δύναμιν. ἐπ᾽ οὐδενὸς γὰρ μάλιστα τοῦτο χρὴ σκοπεῖσθαι, εἴπερ ἐπὶ στρατιωτῶν. οἷς ἐν προνομίῳ δέδοται, τὸ ὅπως βούλονται διατίθεσθαι. ὥστε τὰ ἐν ὁμιλίαις λεγόμενα, εἰς τύπον διαθήκης μὴ ἀναφέρεσθαι. ἐπεί τοι γε πάσης δυσκολίας ἐκτὸς, μετὰ τελευτὴν στρατιώτου παντὸς, ἀναφανήσονται μάρτυρες διαβεβαιούμενοι ἑαυτοὺς ἀκηκοέναι, ὅτι ὁ δεῖνα ὁ τελευτήσας, εἶπε τῷ δε, ὅΤΙ ἘΓΩ ΣΕ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΝ, ἢ ὅΤΙ ΚΑΤΑΛΙΜΠΆΝΩ ΣΟΙ ΤᾺ ἘΜᾺ ΠΡΆΓΜΑΤΑ. καὶ ἐκ τούτου αἱ ἀληθεῖς ἀνα-

τρέπ

περιαπτήσονται τῶν στρατιωτῶν βουλήσεις. ¶ Στρατιώτης εἴτε ἄλαλος εἴη, εἴτε κωφὸς, ἰσχυρῶς διατίθεται. ὑπόθου δὲ αὐτὸν μὴ ἐκβληθέντα τῆς στρατείας causaria missione. ἄτοπον γὰρ τὸν τοιοῦτον στρατεύεσθαι. ὁ μὲν γὰρ οὐκ ἀκούει τῶν τοῦ στρατηγοῦ παραγγελμάτων, ὁ δὲ ἐάν τινος ἀναγκαίου δέηται, οἷον ὅπλου, οὐ δύναται τοῦτο δηλῶσαι. ¶ Μέχρι δὲ τοσούτου ἐκ τῶν βασιλικῶν διατάξεων συγκεχώρηται τοῖς στρατιώταις τὸ διατίθεσθαι παρὰ τὴν ἀκρίβειαν, μέχρις οὗ ἂν στρατεύωνται, καὶ ἐνδιατρίβωσιν ἐν κάστροις. μετὰ δὲ τὴν ἄφεσιν, τουτέστιν ἡνίκα γίνωνται βετεράνοι, ἢ τῶν κάστρων εἰσὶν ἐκτὸς, εἰ καὶ ἔτι στρατεύονται, τὴν τῶν παγανῶν ἀκρίβειαν φυλάττειν ὀφείλουσιν. ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν, τοὺς μὲν στρατιώτας ἐν κάστροις διατιθεμένους, ἀκινδύνως τῆς ἀκριβείας καταφρονεῖν, τοὺς δὲ βετεράνους, τὴν ἀκρίβειαν ὀφείλειν παραφυλάττειν, ὅρα τὸ ἐντεῦθεν

§. Quinimo

§. Sed hactenus.

terentur militum iudicia. ¶ Miles siue mutus sit, siue surdus, rectè testatur. Sed tamē finge missum non esse a militia, causaria missione. Hunc enim absurdum & turpe esset militare. Nā alter ducis sui mandata nō exaudit: alter, si qua re opus ei sit, vt armis, dicere id non potest. ¶ Enimuero hactenus a principalibus cōstitutionibus militibus concessum est, vt inobseruata sollemnitate testentur, dum militant & in castris degunt. Post missionē verò: id est, cùm veterani facti sunt, vel aliàs extra castra sunt, quamuis adhuc militent, paganorum sollemnitatem obseruare debent. Quoniam verò diximus: milites, qui in castris testantur, sine periculo iuris obseruationem omittere: veteranos verò communi iure testari debere: vide quòd inde quæsitū

est, quantum inter militem & veteranũ intersit. Miles in castris agens, quocumque volebat modo, testatus est: missioné accepit: & abiit. Videamus num voluntas eius rata esse debeat. Et si quis tẽpus inquirat, quo testamentum factum est, dico valere, etiã non obseruata sollẽnitate. Sin verò tempus, quo mortuus est: testamentũ quod sine iuris obseruatione factum est, valere nõ oportet. Quid ergo? Tẽpus ipsum hanc dubitationem dirimit. Nam si intra annum à missione obiit, decimo fortè, vndecimóve aut duodecimo mense, cùm adhuc militare testamẽtum hoc vocare possis, robur & vires habere opinor. Sin verò annus post missionem elapsus est, amplius valere non potest. Sufficit enim medium ei tempus, vt sollemnitatem, quæ circa testamenta desideratur, obseruare disceret, & mutato priore testamento, aliud

θεν ζητηθὲν, ὅπερ μεταξὺ στρατιώτου καὶ βετεράνου ἐστί. στρατιώτης ἐν κάστροις διάγων, καθ' ὃν ἠβουλήθη διέθετο τρόπον. ἀφείθη τῆς στρατείας· ἐτελεύτησε. σκοποῦμεν, εἰ δεῖ κρατεῖν αὐτοῦ τὴν βούλησιν. καὶ εἰ μέν τις ἐξετάσοι τὸν χρόνον, ἐν ᾧ γέγονεν ἡ διαθήκη, ἐρρῶσθαι φημί, καὶ παρὰ τὴν ἀκρίβειαν. εἰ δὲ τὸν καιρὸν ἐν ᾧ τελευτᾷ, τὴν μὴ γινομένην κατὰ ἀκρίβειαν ἰσχύειν οὐ δεῖ. τί οὖν; ὁ χρόνος τέμνει τὴν ἀμφισβήτησιν· καὶ εἰ μὲν εἴσω ἐνιαυτοῦ μετὰ τὴν ἄφεσιν ἐτελεύτησε, τυχὸν τῷ δεκάτῳ ἢ ἑνδεκάτῳ ἢ δωδεκάτῳ μηνί, στρατιωτικὴν ἔτι ταύτην ἀποκαλῶν, τὸ ἰσχυρὸν αὐτῇ δίδωμι. εἰ δὲ κατὰ τὴν ἄφεσιν ἐνιαυτοῦ παραδραμόντος, μηκέτι ἐρρώσθω. ἱκανὸς γὰρ ἦν ὁ μεταξὺ χρόνος ἐκπαιδεῦσαι αὐτὸν τὴν ὀφείλουσαν παραφυλάττεσθαι περὶ τὰς διαθήκας ἀκρίβειαν, ὥστε καὶ αὐτὸν τὴν ἑαυτοῦ διαθήκην ἀμεί-

μείψαντα, οὕτω διατίθεσθαι. Τί δὲ, εἰ διέθετο μέν τις στρατιωτικῶς, ἐνεστήσατο δὲ κληρονόμον ὑπὸ αἵρεσιν; ἐτελεύτησε δὲ εἴσω ἐνιαυτοῦ μετὰ τὴν ἄφεσιν, ἡ δὲ τῆς ἐντελέσεως αἵρεσις, μετὰ τὸν ἐνιαυτὸν ἐξῆλθε; σκοποῦμεν εἰ βλάπτει τοῦτο τὴν διαθήκην, καὶ λέγομεν, ὅτι οὐδαμῶς. τὴν γὰρ τελευτὴν ἀπαιτοῦμεν εἴσω ἐνιαυτοῦ γενέσθαι μετὰ τὴν ἄφεσιν, οὐ μὴν τὸ γενέσθαι τὴν ἀδιτζίονα.

Sed etsi. ¶ Παγανός τις ὢν, διέθετο παρὰ τὴν ἀκρίβειαν, ἐστρατεύσατο μετὰ ταῦτα, διάγων ἐν κάστροις, ἀποσφραγίσας τὴν διαθήκην, τινὰ προσέθηκεν, ἢ περιεῖλεν, ἢ καὶ μόνον ἀνέγνω τὴν διαθήκην, ἢ ἔπραξέ τι ἕτερον, ἐξ οὗ ἐδείκνυτο ἡ τοῦ στρατιώτου βούλησις, βουλομένου δὴ ταύτην ἰσχύειν. ἐτελεύτησε μετὰ ταῦτα, ἰσχύει καὶ παρὰ τὴν ἀκρίβειαν ἡ διαθήκη ὡς ἀπὸ καινοτέρας αὐτοῦ βουλήσεως, ἣν διάγων ἐν τοῖς κάστροις, ἔσχεν ἐπὶ τῇ διαθήκῃ. στρατιώτης διά-

cōderet. Quid autē si quis militariter testatus, heredem sub conditione instituerit, & ipse quidem intra annum a missione decesserit, sed cōditio heredi ascripta post annum extiterit? videamus, an id testamento noceat. Et dicimus, quod nequaquā. Id enim spectamus, vt mors intra annum post missionem contingat, nō etiā vt aditio. ¶ Quidam cùm adhuc paganus esset, non iure fecerat testamentum: deinde miles factus, & in castris agens, resignato testamento, quædam adiecit aut induxit, aut fortè solum relegit testamentum, aut aliud quid fecit vnde voluntas ipsius constare possit hoc testamentum vtique volentis valere. Postea defunctus est. Testamentum hoc quamuis non iure factum, valet: quasi ex noua ipsius volūtate, quam in castris degens, de testamento habuit. Item miles in castris degens

γων

non iure fecit testamentum, deinde capitis deminutionem passus est: aut enim cùm sui iuris esset, in adrogationem se dedit, aut cùm in patria potestate esset, emancipatus est: nihilominus in robore suo manere debet testamentum, quòd post emancipationem, noua militis voluntate videatur esse confirmatum: quoniam hoc ipso, quòd non mutauit, valere id & vires habere voluit. Neque capitis deminutio irritum facit testamentum, cùm miles sit testator. Quod enim vt infra discemus, capitis deminutio testatoris, testamenta subuertit, id hîc nô obseruatur. Nam absurdum foret, testamentum non iure factum, quod tamen valeat, per Iuris Ciuilis regulas irritum fieri. ¶ Sunt aliqui, qui cùm in potestate patris sint, peculium habeant, non castrense, sed quasi castrense. tam ex an-

γων ἐν κάστροις, διέθετο παρὰ τὴν ἀκρίβειαν, ὑπέστη μετὰ ταῦτα κάπιτις δεμινουτίονα. ἢ γὰρ αὐτεξούσιος ὢν δέδωκεν ἑαυτὸν εἰς ἀδρογατίονα, ἢ ὑπεξούσιος ὢν γέγονεν ἐμαγκίπατος. μενέτω ἡ διαθήκη ἐπὶ τοῦ οἰκείου οὐδὲν ἧττον ἰσχύος, ὡς καινοτέρας ἐντυχούσης γνώμης τοῦ στρατιώτου, μετὰ τὴν ἐμαγκιπατίονα. ἐν ᾧ γὰρ οὐκ ἤμειψεν αὐτήν, τὸ βέβαιον ἔχειν αὐτὴν ἠβουλήθη. οὐδὲ ἡ κάπιτις δεμινουτίων, ἄρρηκτον ποιεῖ τὴν διαθήκην. ἐπειδὴ ἐστὶ στρατιώτης ὁ διατιθέμενος. ἐπεὶ τοίγε, ὡς προϊόντες μαθησόμεθα, ἡ τοῦ τεστάτορος κάπιτις δεμινουτίων ἀνατρέπει τὴν διαθήκην. ἐνταῦθα δὲ οὐ παραφυλάττεται ταῦτα. ἄτοπον γὰρ τὴν μὴ κατὰ νόμους γενομένην διαθήκην, ἰσχύουσαν δέ, ταύτην ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἀναιρεῖσθαι κανόνων. ¶ Εἰσί τινες ὑπεξούσιοι οἱ καστρένσιον μὲν οὐκ ἔχουσι πεκούλιον, κουάσι δὲ καστρένσιον, ἐκ τοῦ πα- § Sciend.

λαιοτέρων νόμων, ἢ ἐκ τῶν μεταγενεστέρων διατάξεων ἔχουσι. οἷα ἐστὶ τὰ ἀπὸ συνεδρίας, ἢ τὰ ἀπὸ συνηγορίας, ἢ τὰ ἀπὸ ἀρχῆς. τουτέστι τῶν αἰνόνων ἐκ τοῦ δημοσίου παρεχομένων αὐτοῖς. καὶ τούτοις ἐπιτέτραπται ἐν ὑπεξουσιότητι διατίθεσθαι. ἀλλ' ἐπειδὴ μικρά τις ἦν ἐπ' αὐτοῖς ἀμφιβολία, γέγονε γενικὴ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διάταξις λέγουσα· πάντα ὑπεξούσιον κυάσι καστρένσιον ἔχοντα πεκούλιον, ἐπ' αὐτῷ κοινῷ νόμῳ δύνασθαι διατίθεσθαι. τὴν εἰρημένην οὖν διάταξιν ἀναγνοὺς, οὐδὲν ἀγνοήσεις τῶν εἰς τοῦτο φερόντων.

terioribus legibus quàm ex Principum constitutionibus. Quod genus fuerint ea quæ vel ex assessuris, vel ex aduocationibus, vel ex magistratib⁹ percipiūt, hoc est, annonæ, quę ex publico eis præbētur. Et de his permissum est, quāuis in patria potestate degant, testari. Sed cùm hac in re nonnihil esset dubitationis, exiit quædam generalis Imperatoris nostri cōstitutio, dicens: quicumque in patria potestate constitutus quasi castrense haberet peculium, eum de hoc iure communi testari posse. Quam constitutionem vbi legeris, nihil omnium ignorare poteris, quæ ad hoc ius pertinent.

QVIBVS NON EST PERMISSVM TESTAMENTVM FACERE.

Titulus XII.

Τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν διατίθενται, οἱ δὲ οὐ διατίθενται. καὶ εἴπωμεν περὶ τῶν δυναμένων διατίθεσθαι, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ τὸν ἀριθμόν εἰσιν,

Hominū quidam testamētum faciunt, quidam non faciūt. Et dicamus de his, qui testamenta facere possunt. Sed quoniam hi multi numero

mero sunt, dicamus de his qui facere nō possunt, quum pauci sint, vt ex his, multos illos cognoscamus. In primis testari non potest, qui alieno iuri subiectus est, quoniam testamentum est rerum suarū ordinatio siue dispositio. At qui alieno iuri subiectus est, disponere sua nō potest. Adeo verò prohibetur hic testari, vt si ego pater (sicut fieri solet) obsecundans ei permittam ipsi, quotacumque velit ex parte patrimonij mei testari, valere nō possit, quod fecerit. Neque enim oportet priuati hominis voluntatem, plus viriū habere quam leges. Sunt tamē, qui quāuis in potestate sint, nihilominus testentur. veluti, qui peculium habent castrēse. Et id quidem initio solis concessum erat militibus, tum ex auctoritate Augusti, tum Neruæ, necnon optimi Imperatoris Traiani. Postea verò constitutio Hadriani & veteranis

εἴπωμεν περὶ τῶν μὴ δυναμένων διαθέσθαι ὀλίγων ὄντων. ἵνα ἐκ τούτων μάθωμεν τοὺς πολλούς. καὶ πρώτην τάξιν οὐ δύναται διαθέσθαι ὁ ὑπεξούσιος, ἐπειδὴ διαθήκη ἐστὶ τῶν ὄντων διατύπωσις. ὑπεξούσιος δὲ οὐ δύναται ὡς βούλεται τὰ οἰκεῖα διατυποῦν. ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον κεκώλυται διαθέσθαι, ὅτι εἰ καὶ ἐγὼ ὁ πατὴρ (οἷα φιλεῖ γίνεσθαι) θεραπεύων αὐτὸν, ἐπιτρέψω αὐτῷ, εἰς ὅσον βούλεται μέρος τῆς ἐμῆς διαθέσθαι περιουσίας, οὐκ ἔρρωται τὸ παρ' αὐτοῦ γινόμενον. οὐ δεῖ γὰρ ἰδιώτου γνώμην ἰσχυροτέραν εἶναι τῶν νόμων. εἰσὶ δὲ οἵτινες ἐν ὑπεξουσιότητι διατίθενται, οἷον, οἱ ἔχοντες καστρένσιον πεκούλιον. τοῦτο δὲ τὴν ἀρχὴν μόνοις ἐπετράπη στρατιώταις. ἐξ αὐθεντείας τοῦτο μὲν αὐγούστου, τοῦτο δὲ νέρουα. οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀρίστου βασιλέως τραϊανοῦ. μετὰ δὲ ταῦτα, διάταξις ἀδριανοῦ, δυσφοροῦσι τοῖς στρατευσαμένοις,

καὶ αὐτοῖς ἐπέτρεψε τὴν διατίθεσθαι ἐν ὑπεξουσιότητι. καὶ εἰ μὲν διαθῶνται πάντες οἱ εἰρημένοι εἰς τὸ κάστρενσιον πεκούλιον, λήψεται τοῦτο ὁ παρ' αὐτῶν γραφεὶς κληρονόμος· εἰ δὲ ἀδιάθετοι τελευτήσουσι, μήτε παῖδας ἔχοντες, μήτε μὴν ἀδελφοὺς ὑπόντας, κοινῷ δικαίῳ ὡς οἷον δήποτε παγανικὸν πεκούλιον ἐπὶ τοὺς γονεῖς ἔρχεται. ἡνίκα γάρ τις μὴ χρήσηται τῇ φιλοτιμηθείσῃ αὐτῷ καινοτομίᾳ, τοῖς παλαιοῖς χώρα νόμοις, πάλαι δὲ παντοῖον πεκούλιον τελευτήσαντος τοῦ παιδὸς ὁ πατὴρ ἐλάμβανε. πολλαὶ διαφοραὶ, παγανικοῦ καὶ κάστρενσίου πεκουλίου. καὶ πρώτη μὲν αὕτη. ὅτι εἰς μὲν τὸ κάστρενσιον, ὁ ὑπεξούσιος δύναται διατίθεσθαι, εἰς δὲ τὸ παγανικὸν οὐ δύναται. δευτέρα δὲ διαφορὰ, ἀγανακτήσας ὁ πατὴρ κατὰ τοῦ ὑπεξουσίου. τὸ μὲν παγανικὸν ἀδεμπτεύειν, τουτέστιν ἀφαιρεῖσθαι δύναται πεκούλιον, τὸ δὲ κάστρενσιον οὐκέτι. τρίτη

δια

id ægrè ferentibus, concessit, vt & ipsi in potestate cum essent, testarentur Itaque si omnes hi testamenta fecerint de castrensi peculio, id is accepturus est, quem heredem scripserint. Sin verò intestati decesserint, nullis liberis eorum vel fratribus superstitibus, iure communi ad parentes eorum tamquam paganum siue profectitium peculium id abibit. Quando enim is, cui noui quidpiam concessum est, eo non vtitur, locus fit veteri legi. Et olim quale cumque esset peculium, mortuo filio pater accipere solebat. Porrò multæ sunt profecticij & castrēsis peculij differentiæ. Et prima quidem est hæc, quod de castrensi filiusfamilias testari posset, de profectitio, non possit. Secunda differentia, quod pater iratus filio, profectitium ei peculium adimere possit: castrense, non possit.

Tertia differentia, Si quis graue æs alienum cõtraxit; & bona eius a creditoribus distrahãtur, profecticium filij peculium vnà venditur: Castrense verò, nequaquã. Est & quarta differentia, Nam si quis moriens plures relinquat liberos, quorũ vnus peculium habeat profecticium & castrense: profecticium omnium fratrum cõmune erit: castrense verò eius tantũ qui id adquisierit. Quãuis omnia liberorũ, q in potestate sunt, peculia, pro parte patrimonij paterni habeantur, sicut & seruorum peculia, in bonis dominorum numerãtur. Quæ autem dicta sunt in Castrensibus peculiis, ea & in his intellige, quæ per constitutiones Principũ variis de causis patri non adquiruntur? Eo igitur excepto, qui castrense aut quasi castrense peculium habet, si quis alius filiusfamiliãs testamentum fecerit, in-

διαφορά, ἐὰν πολλοῖς ἐποφείλων τις, ὑποστῇ διάπρασιν ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ κρεδιτόρων, τὸ μὲν τοῦ παιδὸς συνδιαπιπράσκεται πεκούλιον ἤγουν τὸ παγανικὸν, τὸ δὲ κασρένσιον οὐδαμῶς. ἔστι καὶ τετάρτη διαφορά, ἐὰν πολλῶν ὄντων παίδων ὁ πατὴρ τελευτήσῃ, συμβῇ δὲ ἐξ αὐτῶν ἕνα, παγανικὸν ἔχειν πεκούλιον καὶ κασρένσιον· τὸ μὲν παγανικὸν, κοινὸν ἔσται τῶν ἀδελφῶν, τὸ δὲ κασρένσιον, μόνου τοῦ κτησαμένου. καί τοι πάντα τὰ τῶν ὑπεξουσίων παίδων πεκούλια, μέρος εἶναι νομίζονται τῆς πατρῴας περιουσίας. ὥσπερ καὶ τὰ τῶν οἰκετῶν πεκούλια συναριθμεῖται τῇ δεσποτικῇ περιουσίᾳ, τὰ δὲ εἰρημένα περὶ τῶν κασρενσίων, νόει καὶ ἐπ' ἐκείνων τῶν μὴ προσποριζομένων τῷ πατρὶ ἐκ τῶν διατάξεων κατὰ διαφόρους αἰτίας. δίχα τοίνυν τοῦ ἔχοντος κασρένσιον, ἢ κουάσι κασρένσιον πεκούλιον, ἐάν τις ὑπεξούσιος ἂν διά-

θηται, ἄχρηστος ἡ τούτου διαθήκη, εἰ καὶ γενόμενος αὐτεξούσιος ἐτελεύτησε. σκοποῦμεν γὰρ ἀεὶ οὐ μόνον τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς, ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς ποιήσεως τῆς διαθήκης, εἰ ἐν ἑκατέρῳ χρόνῳ παρρησίαν εἶχε τοῦ διατίθεσθαι. ¶ Ἐν δευτέρᾳ τάξει οὐ δύνανται διατίθεσθαι οἱ ἄνηβοι. οἶδας γὰρ ὅτι τεσταμέντουμ λέγεται τεστάτιο μέντις, ἤτοι μαρτυρία διανοίας. ἐστέρηται δὲ διανοίας ὁ ἄνηβος. οὐ διατίθενται, οὐδὲ οἱ μαινόμενοι, ἐπειδὴ χηρεύουσι λογισμοῦ. ὥστε οὖν οὔτε ἄνηβος, οὔτε μαινόμενος διατίθεται. ἐπειδὴ τὸ φρονεῖν, τῷ μὲν οὐ προσεγένετο, τὸν δὲ ἀπέλιπε. ἀνίσχυρος δὲ αὐτῶν ἡ διαθήκη, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ὁ μὲν γενόμενος ἔφηβος ἐτελεύτησε, ὁ δὲ ἀνανήψας. εἰ δὲ ὁ μαινόμενος κατ' ἐκεῖνον διαθῆται τὸν καιρὸν ἐν ᾧ παύεται τῆς μανίας, τουτέστιν ἐν τοῖς διαλείμμασι, ζητεῖται εἰ κρατεῖ; καὶ λέγομεν ἔννομον εἶναι τὴν

6. Praeterea.

utile est huius testamentum, quamuis suæ potestatis factus decesserit. Spectamus enim non solũ mortis tempus, sed etiã tempus confecti testamenti, an vtroq; tempore potestatem habuerit testandi. ¶ Secundò testamentum facere nō possunt impuberes. Nosti enim testamentũ esse testationem mẽtis. At impubes mentem hoc est iudiciũ non habet. Item nō testantur furiosi. Nã & hi mente & ratione carent. Neque igitur impubes, neque furiosus testatur. Prudentia enim & animi iudicium, alteri nondum adfuit, alterum autem reliquit. Porrò inualida sunt ipsorum testamẽta, etiam si ante mortem alter in puberem euaserit, & alter ad mentem redierit. Si tamen furiosus eo tempore testamentum faciat, in quo furor intermissus fuerit, hoc est, in interuallis: quæritur an valeat? Et dicimus iure valere hoc testamentum.

tum. Quid ergo, si quis testamento cō dito, in furorem incidat? Et certè morbus furoris postea superueniens, testamentum rectè atque ordine factum non subuertit: quemadmodum neq; alium contractum furor superueniēs rescindit. ¶Deinde neq; prodigum, cui rerum suarum administratione interdictū est, leges testari permittunt. Testamentum tamen quod antè fecerit, quàm prodigus esset, hoc est bonorum suorum interdictio ei fieret, firmum manet & ratum. ¶Item, mutus & surdus non semper testantur. Vtique autem de eo surdo loquimur, qui omnino non exaudit, nō de eo qui tardius exaudit. Hic enim testatur. Nam & illum mutum dicimus, nō qui tardius loquitur, sed eum qui omnino nō loquitur. Quod autē dixi non semper, id ideo adiectum est, quia sæpe etiam aliquis eruditus & qui litteras nouit, variis casib⁹ (qui

διαθήκην. τί δὲ ὅτε διαθέμενός τις ἐμάνη; τὸ μετὰ ταῦτα πάθος ἐπιγινόμενον τῆς μανίας, τὴν ὀρθῶς διατυπωθεῖσαν οὐκ ἀνατρέπει διαθήκην. ὥσπερ οὐδὲ ἕτερον συνάλλαγμα ἐπιγινομένη μανία διαφθείρει. ¶ Οὐδὲ τὸν ἄσωτον, ᾧ τῶν οἰκείων πραγμάτων ἡ διοίκησις ἀπηγορεύθη, ὁ νόμος συγχωρεῖ διατίθεσθαι. ἡ δὲ πρὸ τῆς ἀσωτείας γινομένη διαθήκη, τουτέστι πρὶν ἡ διοίκησις αὐτῷ τῶν πραγμάτων ἀπαγορευθῇ, βεβαία μένει. ¶ Ἄλαλος καὶ κωφὸς οὐκ ἀεὶ διατίθενται. διαλεγόμεθα δὲ περὶ ἐκείνου τοῦ κωφοῦ τοῦ παντελῶς μὴ ἀκούοντος, οὐ μὴν τοῦ βραδέως ἀκούοντος. οὗτος γὰρ διατίθεται. καὶ γὰρ ἄλαλον ἐκεῖνον φαμὲν, οὐ τὸν βραδέως λαλοῦντα, ἀλλὰ τὸν παντελῶς μὴ φθεγγόμενον. τὸ δὲ οὐκ ἀεὶ, προσέθεικα δι' ἐκείνην τὴν αἰτίαν· πολλάκις γάρ τις εἰδὼς γράμματα, καὶ πεπαιδευμένος, συμφορᾶς ἐ-

6. Item prodigus.

8. Item surdus.

περιγινομένης, πλεῖσται δὲ αἱ τούτων ἐπάγουσαι αἰτίαι, τῆς ἀκοῆς, ἢ τῆς γλώττης ἐστερήθη, καὶ ἐπειδὴ παρὰ τοῖς παλαιοῖς οἱ τοιοῦτοι οὐκ ἠδύναντο διατίθεσθαι, διάταξις ἐφοίτησε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως κελεύουσα, τοῖς ἐκ πάθους εἰς τοῦτο ἐλθοῦσι, μετά τινος παραφυλακῆς δύνασθαι διατίθεσθαι. τὸν δὲ τρόπον καὶ παρατήρησίν ἐστιν ἀνελλιπῶς μαθεῖν, τὴν εἰρημένην ἀναγνόντα νεαρὰν διάταξιν. εἰ δέ τις διαθέμενος, νόσου συμβάσης, ἢ ἐκ τιμωρίας ἀρχοντικῆς, ἢ ἐξ ἄλλης οἱασδήποτε περιστάσεως, ἄλαλος, ἢ κωφὸς γέγονεν, ἡ προγινομένη φυλάττει τὴν ἰδίαν ἰσχὺν διαθήκη.

§. Cæcus. ¶ Ὁ τυφλὸς δύναται διατίθεσθαι, παραφυλάττων τὰ ἐν τῇ εἰρημένῃ διατάξει τοῦ τῆς θείας λήξεως Ἰουστίνου.

§. Eius. ¶ Ὁ παρὰ τοῖς πολεμίοις ὢν οὐ καλῶς παρ' αὐτοῖς διατίθεται. εἰ καὶ συμβῇ τοῦτον εἰς τὴν ἡμετέραν πολιτείαν ἐλθεῖν. τὴν δὲ

multis ex caußis contingunt) linguæ vel aurium vſum amittat. Quoniam verò apud veteres neque hi teſtari poterant, edita eſt Imperatoris noſtri cõſtitutio, quã & his, qui ex aduerſo caſu in hoc malum inciderint, permiſſum eſt, cum obſeruationib' quibuſdam teſtamẽtũ facere. Normam verò ordinémque eius obſeruationis, facile eſt diſcere, ſi quis eam, quam dixi, nouam conſtitutionem legat. Quòd ſi quis teſtamento cõdito, vel ex morbo aliquo & aduerſa valetudine, aut ex ſupplicio, quo Præſes eũ affecerit, vel alia quauis ex cauſſa, mutus aut ſurdus factus fuerit, teſtamentum quod ante factum fuerit, vim ſuã retinet. ¶ Cæcus teſtamẽtum facere poteſt, his obſeruatis, quæ conſtitutione quadam Diui Iuſtini cõprehenſa ſunt. ¶ Qui apud hoſtes eſt, non rectè apud eos teſtatur, quamuis eum in ciuitatẽ redire contingat. te-

ſtamen

stamentum verò, quod apud nos fecerit, valere dicimus eo postea in hostium potestatem redacto. Nam si redeat, iure postliminij valebit. Sin apud hostes moriatur, valebit ex lege Cornelia.

παρ' ἡμῖν γινομένην διαθήκην ἐρρῶσθαι φαμέν, μετὰ ταῦτα γινομένου αὐτοῦ αἰχμαλώτου. εἴτε γὰρ ὑπέστρεψε, τὸ δίκαιον τοῦ ποστλιμινίου παρέχει αὐτῇ τὸ βέβαιον, εἴτε παρὰ τοῖς πολεμίοις τελευτήσει, ὁ κορνήλιος νόμος χαρίζεται αὐτῇ τὴν ἰσχύν.

DE EXHEREDATIONE LIBERORUM. Titul. XIII.

Diximus supra, quemadmodum testamenta fieri debeant. veluti ut testator, sua manu scribat nomen heredis, aut id dicat coram testibus. Item ut septẽ sint testes, & hi testamento subscribant, & id consignẽt nulla re in medio agẽda. Quòd si quid eorũ omissum fuerit, irritum facit testamentum. Porrò ut utiliter testemur, non dicta modò observatione opus est, sed & aliud quiddã quærimus. Id enim videndum, numquẽ testator filiũ habeat,

Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι τίνα τρόπον δεῖ γίνεσθαι τὰς διαθήκας. οἷον τὸν τεστάτωρα, οἰκείᾳ χειρὶ γράφειν τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα, ἢ τοῦτο λέγειν ἐπὶ τῶν μαρτύρων· καὶ ἑπτὰ εἶναι μάρτυρας, καὶ τούτους ὑπογράφειν ἐν τῇ διαθήκῃ καὶ ταύτην σφραγίζειν, μηδενὸς ἐν μέσῳ πραττομένου. ἐν δέ τι τούτων παραλειφθὲν, ἄχρηστον δείκνυσι τὴν διαθήκην. οὐ μόνον δὲ τῆς εἰρημένης δεόμεθα παραφυλακῆς πρὸς τὸ ἰσχυρῶς διατίθεσθαι, ἀλλ' ἐπιζητοῦμεν καὶ ἄλλο τι. δεῖ γὰρ σκοπεῖν εἰ υἱὸν ὑπεξούσιον, εἴτε αὐτε

ἐξούσιον ἔχει ὁ πατήρ. δεῖ γὰρ τοῦτον ἢ κληρονόμον γράφειν, ἢ ἀποκλήρον dominatim ποιεῖν. εἰ δὲ σιωπῇ πραιτεριτεύσῃ τοῦτον, ἀνυπόστατος ἡ διαθήκη, ἐξ αὐτῆς τῆς γραφῆς. ἀμέλει, εἰ καὶ συμβῇ τὸν παῖδα προτελευτῆσαι τοῦ οἰκείου πατρὸς, οὐδὲν ἧττον ἄκυρος ἡ διαθήκη, κατὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα, τὰ ἐξ ἀρχῆς ἀνυπόστατα, ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα ἐπιγινομένων, ἰσχὺν λαμβάνειν οὐ δύναται, καὶ οὐ δυνήσονται οἱ σκρίπτοι κληρονόμοι διαδέξασθαι τὴν τοῦ τελευτήσαντος περιουσίαν, εἰ καὶ μὴ ὑπέστη παῖς, ὁ διὰ τῆς πραιτεριτζιόνος βλαπτόμενος. καὶ ταῦτα μὲν, ἡνίκα υἱός ἐστιν ὑπεξούσιος. εἰ δέ τις ἔχει θυγατέρα ὑπεξουσίαν, ἢ ἔγγονον, ἢ ἐγγόνην, ἢ προέγγονον, ἢ προεγγόνην, οὐκ ἔγραψε δὲ αὐτοὺς κληρονόμους, οὐδὲ μὴν ἐξερεδάτους ἐποίησεν, ἀλλ' ὕβρισεν αὐτοὺς πραιτεριτζίονι, οὐκ ἄκυρος μὲν ἡ διαθήκη. οἱ δὲ πραιτεριτευθέντες τοῖς γε-

γρα

in poteſtate aut emãcipatum: quoniam hunc aut heredem ſcribere, aut nominatim exheredare neceſſe eſt. Quòd ſi eum ſilentio prætereat, ex ipſa ſcriptura & ordinatione ſui, non ſubſiſtet teſtamentum. Itaque & ſi filium ante patrem mori contingat, nihilominus irritum teſtamentum eſt, idque ex regula quæ dicit: ea, quę ab initio nõ ſubſiſtunt, ex poſtfacto non cõualeſcere. Neque poterunt ſcripti heredes hereditatem defuncti ſuſcipere, quãuis filius, qui præteritione læſus eſt, nõ ſuperſit. Et hæc quidem, cùm quis filiũ habet in poteſtate. Quòd ſi quis filiam habeat in poteſtate, aut nepotem vel neptem, aut pronepotem vel proneptem, neque eos heredes ſcribat, neque item exheredet, ſed tantùm ignominia præteritionis aſpergat, non eſt irritum huius teſtamentũ. Verum, qui præteriti

erant, scriptis heredibus adcrescunt. Est autem ius adcrescendi, veluti ius partis auferendæ. Sed si extranei sint heredes scripti, ius adcrescendi ad dimidiam vsque competit: sin verò sui, pro rata. Exempli gratia. Tres aliquis instituit heredes, filiã verò aut nepotem silentio præteriit. Si heredes scripti, extranei sunt: filia vel nepos vnum semissem accipiet, & alterum semissem tres illi heredes extranei. Sin verò sui, pro rata accipiunt, hoc est, quadrãtem siue tres vncias, quantum accepturi erant, si pater intestatus decessisset, hoc est, quartam partem hereditatis eius. Licebat autem hos non solùm nominatim, sed etiam inter ceteros, hoc est, ἀορίστως siue indefinitè exheredare, dicendo: CETERI EXHEREDES SVNTO. ¶Nominatim exheredatio hunc in modum fiebat: TITIVS

γραμμένοις κληρονόμοις προσαύξουσι. προσαύξησις δέ ἐστι, μέρους ἀφαίρεσις. ἀλλ' εἰ μὲν ἐξωτικοί εἰσιν οἱ γεγραμμένοι, εἰς τὸ ἥμισυ γίνεται ἡ προσαύξησις. εἰ δὲ σοῦοι, εἰς τὸ ἀνάλογον. οἷον τρεῖς ἐνεστήσατό τις κληρονόμους, τὴν θυγατέρα, ἢ τὸν ἔγγονον παραιτέρωτον καταλιπών. εἰ μὲν ἐξωτικοί εἰσιν οἱ γεγραμμένοι κληρονόμοι, ἡ μὲν θυγάτηρ ἤγουν ὁ ἔγγονος, λήψεται ἐξαούγκιον. οἱ δὲ τρεῖς ἐξωτικοὶ κληρονόμοι ἐξαούγκιον. εἰ δὲ σοῦοι, λαμβάνουσι τὸ ἀνάλογον, τουτέστι τρεῖς οὐγκίας, ὅσον ἤμελλε λαμβάνειν, εἴγε ἀδιάθετος ἐτελεύτησεν ὁ πατήρ, τουτέστι τὴν τετάρτην τῆς περιουσίας αὐτοῦ μοῖραν. ἐξῆν δὲ τούτοις, οὐ μόνον nominatim, ἀλλὰ καὶ inter ceteros, ἤτοι ἀορίστως ἐξερεδατεύειν, ἐν τῷ λέγειν, ΟΙ ΛΟΙΠΟΙ ΕΣΤΩΣΑΝ ΑΠΟΚΛΗΡΟΙ. ¶ Ἡ δὲ νομινάτιμ ἐξερεδατζίων, ἐγίνετο τοῦτον τὸν τρόπον. ΤΙΤΙΟΣ

θ. Nominatim.

Ὁ ΥἹΌΣ ΜΟΥ, ἜΣΤΩ ἘΞΕΡΈΔΑΤΟΣ. δύναται καὶ ἀπὸ ἐπιτηδεύματος, ὁ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚῸΣ ἜΣΤΩ ἘΞΕΡΈΔΑΤΟΣ. καὶ ἀπὸ τέχνης, ὁ ΧΑΛΚΕΎΣ. καὶ ἀπὸ ἡλικίας, ὁ ΠΡΕΣΒΎΤΗΣ, Ἢ Ὁ ΝΕΏΤΕΡΟΣ. καὶ ἀπὸ χρώματος, ὁ ΛΕΥΚῸΣ ΚΑῚ Ὁ ΜΈΛΑΣ. καὶ ἁπλῶς πᾶσα φράσις σαφῶς δηλοῦσα τὸ ὑποκείμενον πρόσωπον, νομινάτιμ ἐξερεδατίωνα ἀποτελεῖ. ¶ Δεῖ δὲ τὸν διατιθέμενον οὐ μόνον τῶν ἐν φύσει, ἀλλὰ καὶ τῶν ποστούμων φροντίδα τίθεσθαι, καὶ γράφειν τούτους κληρονόμους, ἢ ἀποκλήρους ποιεῖν. ἐπείτοιγε πραιτεριτευθέντες, ἅμα τῷ τοκετῷ, ῥοῦπτον ποιοῦσι τὴν διαθήκην. καὶ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν ἐν τούτῳ διαφορὰν, υἱοῦ, ἢ θυγατρὸς, ἢ ἐγγόνου, ἢ ἐγγόνης. πραιτεριτευθέντων μὲν γὰρ αὐτῶν, ἔρρωται ἡ διαθήκη

θ. Postumi.

FILIVS MEVS EXHERES ESTO. Sed & a studiis exheredari quis potest ita, GRAMMATICVS ILLE EXHERES ESTO. Et ab arte: EXCVSOR ILLE. Et ab ætate: SENEX ILLE AVT IVVENIS. Et à colore: ALBVS ILLE AVT NIGER. Et vt in vniuersum dicam, Sermo omnis & locutio, dilucidè explicãs personã de qua quis loquitur, exheredationem nominatim perficit. ¶ Oportet autem eum, qui testamẽtum condit, non liberorum tantùm, qui in rerum natura sunt, sed & postumorũ curam gerere, eósque vel heredes scribere, vel exheredare. Nam si præteriti sint, simul atque nati fuerint, testamentum rumpunt. Neque est hic vlla differẽtia inter filium aut filiã, aut nepotem vel neptẽ. Nam si preterẽatur, valet quidem testamentum ex scriptu-

sa

ra ſui, ſed poſthumo poſtea agnato aut poſthuma, rumpitur, & inutile redditur propter ipſorum ſci lic. præteritionem. Nō igitur ex ſeipſo & ſcriptura ſui irritum eſt, ſed per natiuitatem rumpitur. Vnde ſi cōtingat vt mulier ex qua poſtumus naſci ſperabatur, abortum faciat, nihil obſtabit quò minùs heredes ſcripti hereditatem adire poſſint. Et feminini quidem ſexus poſtumæ vel nominatim vel inter ceteros exheredantur. Nam ſi dixerit teſtator: ILLE MIHI HERES ESTO, CETERI EXHEREDES SVNTO: per verba hæc exheredari videtur poſtuma. Verumtamen ne turpiſſimo aduerſus ſcriptum heredē iudicio, vbi nata fuerit conſiſtat, dicens: non de me cogitauit teſtator, quippe qui & ignorauerit me: idcirco

ὕμα τῇ γραφῇ. ἐκ γὰρ τοῦ μετὰ ταῦτα τεχθῆναι τὸν ποστοῦμον, ἢ τὴν ποστοῦμαν, ῥήγνυται ἡ διαθήκη, καὶ πᾶσα ἀκυροῦται ἐντεῦθεν, δηλονότι τῇ πραιτερίτζιονι αὐτῶν. οὐκ ἐξ αὐτῆς ἀκυροῦται τῆς γραφῆς, ἀλλ' ἐκ τοῦ τοκετοῦ ὅτι εἰ συμβῇ τὴν γυναῖκα ἐξ ἧς ὁ ποστοῦμος ἠλπίζετο τίκτεσθαι ἀμβλωθῆναι, ἀνεμποδίστως οἱ σκρίπτοι κληρονόμοι ἀδιτεύουσι τὴν κληρονομίαν, ἀλλ' αἱ μὲν θήλειαι ποστοῦμαι, ἢ nominatim, ἢ inter ceteros ἐξερεδατεύονται. εἰ γὰρ εἴπῃ ὁ τεστάτωρ, ἜΣΤΩ ΜΟΙ Ὁ ΔΕῖΝΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ, ΟἹ ΔῈ ΛΟΙΠΟῚ ἜΣΤΩΣΑΝ ἈΠΟΚΛΗΡΟΙ, διὰ τούτων τῶν ῥημάτων, ἐξερεδατεύεσθαι δοκεῖ ἡ ποστοῦμα. πλὴν μέντοι, ἵνα μὴ μετὰ τὸ τεχθῆναι ἀναίσχυντον εἰσφέρηται δίκην πρὸς τὸν σκρίπτον κληρονόμον λέγουσα, ὅτι οὐκ ἐνεθυμήθη περὶ ἐμοῦ ὁ τεστάτωρ, ὁπότε καὶ ἠγνόει με. δεῖ λεγάτον αὐτῇ καταλιπεῖν.

πεῖν. ἵνα οὕτως εἴπῃ ὁ διατιθέμενος, ἘΣΤΩ ΜΟΥ Ὁ ΔΕῖΝΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ, ΟἹ ΔῈ ΛΟΙΠΟῚ ἜΣΤΩΣΑΝ ἈΠΟΚΛΗΡΟΙ, ΤΗ͂Ι ΔῈ ΤΙΚΤΟΜΈΝΗΙ ΜΟΙ ΠΟΣΤΟΎΜΑΙ, ΛΗΓΑΤΕΎΩ ἙΚΑΤῸΝ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ. τούτου γὰρ οὕτως ἔχοντος, λέγομεν αὐτῇ, ὅτι περὶ σοῦ τὴν inter ceteros ἔγραψε ἐξερεδατίωνα, ἀμέλει καὶ ληγάτον σοι κατέλιπε. τοὺς ἄῤῥενας δὲ ποστούμους, τουτέστιν υἱόν, ἔγγονον, προέγγονον, ἤρεσε, μὴ ἄλλως ἐξερεδατεύεσθαι, εἰ μὴ νομινάτιμ. καὶ ποῖον ὄνομα δυνατὸν εἰπεῖν, ἐπὶ τοῦ μήπω τεχθέντος; ἐροῦμεν, ὅτι τοῦτον δηλώσομεν τούτῳ τῷ τρόπῳ, ἵνα εἴπωμεν, ὍΣ ΤΙΣ ΔΗΠΟΤῈ ΜΟΙ ΠΑΙ͂Σ ΤΕΧΘΗ͂, ἈΠΌΚΛΗΡΟΣ ἜΣΤΩ. ἢ ἵνα εἴπω Ὁ ΜΈΛΛΩΝ ΤΊΚΤΕΣΘΑΙ, ἈΠῸ ΤΗ͂Σ ΔῈ ΤΗ͂Σ ἘΜΗ͂Σ ΓΑΜΕΤΗ͂Σ ἈΠΌΚΛΗ

& legata ei relinqui oportet. Vt ita scilicet dicat testator: ILLE MIHI HERES ESTO, CETERI EXHEREDES SVNTO, POSTVMAE VERO MEAE, SI QVA NASCETVR, CENTVM SOLIDOS LEGO. Hoc enim ita facto, dicemus ei testator de te inter ceteros exheredationẽ scripsit. itaque profectò & legatum tibi reliquit. Postumos verò masculini sexus vt filium, nepotem, pronepotẽ, non aliter exheredari placuit, quàm si nominatim id fiat. Et quomodo nomẽ eius dicere possumus, qui necdum natus est? Dicimus id hunc in modum declarari posse, vt dicamus: QVISQVIS MIHI FILIVS NATVS FVERIT, EXHERES ESTO: aut, QVI EX ILLA VXORE MEA NASCETVR, EX-

HERES ESTO.

¶ Sunt & alij quidam post humorum loco, qui suo herede priore in gradu, mortuo, sui fiunt. Vt in hac specie. Habebam filium in potestate, & ex eo nepotem vel neptem. Et filius quidē mihi suus erat, propterea quòd nemo eū præcederet: nepos verò vel neptis, in potestate quidem mea erant, sui mihi non erant: propterea ꝙ ante eos pater ipsorū esset. Si iam ego testamētum faciam, cuiusnam curā mentionémq; habere debeo? Et certum est, filij: eúmque aut heredem scribere aut exheredare. Non igitur nepotis aut neptis? Non. Hi ergo, cùm sui non sint, si prætereantur, neq; efficient, vt testamētum ipso iure non subsistat, neque scripto heredi adcrescere poterunt. Hæc enim suorum propria sunt. Et siquidē hic rerū habitus vsque ad finem seruetur, omnia illa rectè dicta

ΠΌΚΛΗΡΟΣ ἜΣΤΩ.

θ. Postumorum.

¶ Εἰσὶ δὲ ἕτεροι τοῖς ποστούμοις ἐοικότες, οἵτινες τὸν προλαμβάνοντα κατὰ βαθμὸν σοῦου τελευτήσαντος, σοῦοι γίνονται. ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. εἶχον υἱὸν ὑπεξούσιον, καὶ ἐκ τούτου ἔγγονον ἢ ἐγγόνην. ἀλλ' ὁ μὲν υἱὸς ἦν καὶ σοῦος, διὰ τὸ μὴ προλαμβάνεσθαι. ὁ δὲ ἔγγονος ἢ ἐγγόνη ὑπεξούσιοι μὲν ἦσαν, διὰ δὲ τὸ προλαμβάνεσθαι, ὑπὸ τοῦ οἰκείου πατρὸς, οὐκ εἶχον παρ' ἑαυτοῖς τὸ σοῦον. διατιθέμενος ἐγὼ τίνος ὀφείλω φροντίδα ποιήσασθαι; πρόδηλον ὅτι τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦτον γράφειν κληρονόμον ἢ ἐξερεδατεύειν. ἆρα δὲ τοῦ ἐγγόνου, ἢ τῆς ἐγγόνης; οὐδαμῶς. οὗτοι γὰρ οὐκ ὄντες σοῦοι, ἐὰν πραιτεριτευθῶσιν, οὔτε ipso iure, ἤγουν αὐτῷ τῷ δικαίῳ ἀνυπόστατον ποιοῦσι τὴν διαθήκην, οὔτε προσαύξειν δύνανται. ταῦτα γὰρ τῶν σούων ἴδια. ἀλλ' εἰ μὲν μέχρι τέλους ἐσώζετό μοι τὸ αὐτὸ σχῆμα, καλῶς

λῶς ἐλέγχει ταῦτα. ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἐμοῦ ζῶντος τὸ μέσον πρόσωπον ἐξελθεῖν τῆς ὑπεξουσιότητος, ἢ τελευτῇ, ἢ ἐπειδὴ ἔτυχεν ἀξιώματος πατρικίου, εὑρίσκεται λοιπὸν ὁ ἔγγονος, ἢ ἡ ἐγγονή, σοῦος, ἢ σοῦα, ὥσπερ ἐπιτεχθέντες, μιμούμενοί τε κατὰ τοῦτο τοὺς ποστούμους. μὴ ὄντες γὰρ πάλαι σοῦοι, νῦν γίνονται σοῦοι. καὶ ὥσπερ οἱ ποστοῦμοι τῷ τοκετῷ, καὶ οὗτοι τῇ ἐπαναβάσει, ῥοῦπταν ποιοῦσιν τὴν διαθήκην. ἵνα μὴ οὖν καινὸς σοῦος ἐπαναβαίνων ὁ ἔγγονος, ῥοῦπταν ποιήσῃ τὴν διαθήκην, ὥσπερ αὐτὸν τὸν υἱὸν, οὕτω καὶ τὸν ἔγγονον, ἢ τὴν ἐγγόνην ὀφείλω γράφειν κληρονόμους, ἢ ἐξερεδάτους νομινάτιμ ποιεῖν. εἰ γὰρ πραιτεριτευθῶσι τῇ ἐπαναβάσει, ὅτε τὸ μέσον δηλονότι πρόσωπον ὑπεξέλθῃ, ὡς μὴ ἐννόμως ἠσφαλισμένην, ἀκυροῦτι τὴν διαθήκην. καὶ τοῦτο τῷ ἰουλίῳ βελλείῳ νόμῳ εἴρηται. ὅς τις νόμος κατὰ μίμη-

dicta sunt. Quòd si fortasse me adhuc viuēte, media illa persona, ex potestate mea abeat, vel morte vel per Patriciam fortè dignitatē: iam nepos neptisve velut agnatione quadam & instar postumorum, sui suáve inuenitur. Nā cùm ante sui nō fuerint, nunc sui fiunt. Et quemadmodum postumi per natiuitatem, ita & isti per successionem in locum prioris, testamēta rumpunt. Ne igitur nouus hic (vt ita dixerim) suus in locum prioris succedens, testamentum ruptum faciat: sicut filium ipsum, ita & nepotem neptémve, heredes scribere, aut nominatim exheredare debeo. Quòd si præteriti fuerint, media persona exēpta succedēdo in locum eius, testamentum vt non satis legibus firmum, irritū & inualidum efficiunt. Idque lege Iulia Velleia prouisum est. Quæ ad similitudinem postumorum exheredari

cos

eos docuit, hoc est, nepotem quidē nominatim: neptem verò vel inter ceteros, dum tamen hic legatum ei detur. ¶ Filium quis habebat, aut filiam emancipatos. Hic si testamentum faciat, quātum ad ius ciuile attinet heredes eos scribere, aut exheredare non cogitur. Nam eos propter capitis deminutionem, quā passi sunt, lex duodecim Tabularum ignorat. At prætor respectu ad naturalem cognationē habito, & filios hos nouit, & emancipatos quoq; heredes scribi iubet. Quòd si id testator nolit, masculi nominatim exheredentur, feminæ vel nominatim vel inter ceteros. Quòd si neq; heredes scripti, neque, vt dictū est, exheredati fuerint, bonorum possessionem eis Prætor contra tabulas dat. Per quam filius aut nepos totam defuncti hereditatem

σιν τῶν ποστούμων, ἐξερεδάτους
αὐτοὺς εἶπε γενέσθαι. τουτέστι τὸν
μὲν ἔγγονον νομινάτιμ, ἢ inter
cæteros. μετὰ δόσεως δὲ ληγά-
του, τὰς θυγατέρας, καὶ ἐγγό-
νους. ¶ Εἶχέ τις υἱὸν, ἢ θυγατέ-
ρα ἐμαγκιπάτους. διατιθέ- b. Emancipatos.
μενος οὗτος ὅσον κατὰ τὴν
πολιτικὴν νομοθεσίαν, οὐκ
ἀναγκάζεται γράφειν αὐτοὺς
κληρονόμους, ἢ ἀποκλήρους
ποιεῖν. ἄγνωστοι γάρ εἰσι τῷ
δωδεκαδέλτῳ, διὰ τὴν ὑπέστη-
σαν κάπιτις διμινουτζίωνα. ὁ
δὲ πραίτωρ πρὸς τὴν φυσι-
κὴν ὁρῶν συγγένειαν, οἶδε καὶ
τούτους παῖδας, καὶ κελεύει τού-
τους τοὺς ἐμαγκιπάτους γρά-
φεσθαι κληρονόμους, εἰ δὲ μὴ
βούλεται ὁ διατιθέμενος, οἱ
μὲν ἄῤῥενες νομινάτιμ ἐξερε-
δάτοι γενέσθωσαν· αἱ δὲ θήλειαι
καὶ νομινάτιμ, καὶ inter cete-
ros. εἰ δὲ μήτε γραφῶσι κλη-
ρονόμοι, μήτε καθὰ εἴρηται ἐξ-
ερεδάτοι γενῶσι, δίδωσιν αὐτοῖς
ὁ πραίτωρ τὴν κοντρατάβουλας. δι' ἧς ὁ μὲν υἱὸς,
ἤγουν ὁ ἔγγονος πᾶσαν λήψεται τὴν τοῦ τελευτή-

σωλος περιουσίαν. ἡ δὲ θυγάτηρ,
ἢ ἐγγονὴ, τοσοῦτον λαμβάνει
ὅσον ἐκέρδαινε διὰ τῆς προ-
σαυξήσεως οὖσα ὑπεξουσία.

§. Adoptiui ¶ Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεω-
ρίᾳ. ἐπειδὰν λάβω τινὰ εἰς υἱο
θεσίαν, οὗτος ἔσται μοι υἱὸς, καὶ
νόμῳ καὶ φύσει. νόμῳ μὲν διὰ
τὴν θέσιν αὐτήν. φύσει δὲ διὰ
τὸν νόμον. ὁ γὰρ νόμος κατέχει
παρ' ἑαυτῷ τὴν φύσιν, μέ-
χρι δὲ τοσούτου φύσει τοῦ παιδὸς
νομίζομαι εἶναι πατὴρ, ἐφ'
ὅσον ἀκμάζει τὰ τῆς θέσεως, εἰ
δὲ ποιήσω αὐτὸν ἐμαγκίπα-
τον, νόμιμος οὖσα ἡ πρᾶξις
διαλύει τὸν νόμον, τὸν διὰ τῆς
θέσεως συστάντα, τοῦ νόμου δὲ
μηκέτι σωζομένου συναφίσταται
καὶ ἡ φύσις, οὐκ ἔχουσα τὸν κα-
τέχοντα. ἐπειδὴ σοι ταῦτα
προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ
προκείμενον. ἐκδέδωκά σοι
πρὸς γάμον τὴν ἐμὴν θυγα-
τέρα, ἐτέχθη παῖς, ὃν ὑπε-
ξούσιός σοι δηλονότι· αἰτη-
θεὶς παρ' ἐμοῦ δέδωκάς μοι
τοῦτον εἰς υἱοθεσίαν. ζητοῦμεν

accipiet: filia verò aut neptis, quantum si in potestate esset, lucraretur per ius adcrescendi ¶ Hæc habeto in modum præuiæ cuiusdã inspectionis. Si quem adoptauero in filiũ, hic mihi & lege & natura filius erit: lege quidem propter adoptionem ipsam: natura verò, propter legem. Naturã enim lex in sese cõtinet. Tantisper autem natura huius filij pater esse videor, dum causa adoptioni durat. Quòd si eum emancipauero: cùm hic sit actus legitimus, legem quæ ex adoptione constabat, dissoluit. Porrò lege iam extincta, simul discedit & natura, tãquam eo amisso, quo continebatur. His ita pro fundamento quodã inspectis, vide nunc cetera. Filiam tibi ego meam in vxorẽ dedi: natus est filius, & in tua scilicet erat potestate. Rogatus eum mihi dedisti in adoptionem. Quæstionis

ſtionis eſt vter noſtrum huius in teſtamento ſuo mentionem facere & curã gerere debeat? Et dicimus, quòd ego pater adoptiuus. Per adoptionem enim hic eiuſdẽ iuris habetur, cuius ſunt ex iuſtis nuptiis quæſiti. Quemadmodum igitur iuſtum filium meum, qui in poteſtate mea eſt, heredẽ cogor ſcribere, aut ſecundum ea, quę diximus exheredare, ita & hũc adoptiuũ. Tu verò pater naturalis, ſcribere eum heredem non cogeris. Nam neque lege tibi filius eſt, quoniam in poteſtate eũ non habes: Neq; natura, cùm ego per legẽ naturalis ei eſſe pater videar: nec fieri poſſit, vt duos patres naturales quis habeat. Quòd ſi ego eum emãcipauero, neq; iure ciuili, neq; eo iure quod ex edicto Prætoris venit, inter liberos connumerandus eſt. Quapropter neque ego eum ſcribere heredem cogor, neq; naturalis pater id face

τίς ἐξ ἡμῶν διατιθέμενος, ἀναγκάζεται φροντίδα τούτου τίθεσθαι. καὶ λέγομεν ὅτι ἐγὼ ὁ θετὸς πατήρ. διὰ γὰρ τῆς θέσεως, ἔοικεν οὗτος τοῖς ἀπὸ ἐννόμων γάμων τεχθεῖσί μοι. ὥς τε οὖν ὥσπερ τὸν νόμιμόν μου υἱὸν τὸν ὑπεξούσιον ἀναγκάζομαι γράφειν κληρονόμον, ἢ κατὰ τὰ προειρημένα ἐξερεδατεύειν, οὕτω καὶ τὸν θετόν. σὺ μέν τοι ὁ φυσικὸς πατὴρ οὐκ ἀναγκάζῃ αὐτὸν γράφειν κληρονόμον. οὐδὲ γὰρ νόμιμός σου υἱός ἐστιν, οὐδὲ γὰρ ἔχεις αὐτὸν ὑπεξούσιον. οὐδὲ φύσει, ἐπειδὴ διὰ τοῦ νόμου ἐγὼ ὁ θετὸς δοκῶ φυσικὸς εἶναι αὐτοῦ πατήρ. οὐδεὶς γὰρ δύο φυσικοὺς πατέρας ἔχειν δύναται. εἰ γὰρ ποιήσω αὐτὸν ἐμαγκίπατον, οὔτε κατὰ τὸ πολιτικὸν, οὔτε κατὰ τὸν πραίτωρα μεταξὺ τῶν παίδων συναριθμηθήσεται. οὐκοῦν, ἐγὼ μὲν οὐκ ἀναγκάζομαι γράφειν αὐτὸν κληρονόμον, οὐδὲ ὁ φυσικὸς πατὴρ ἀναγκασθήσεται τοῦτο

¶. Sed hæc quidem.

πράττειν. οὕτω γὰρ ἔσται οὗτος ὁ παῖς ὥσπερ εἰ ὑπὸ σοῦ τοῦ φυσικοῦ πατρὸς γέγονεν ἐμαγκίπατος. ¶ Ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ τὸ παλαιόν. διάταξις δὲ γέγονε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, μηδεμίαν εἶναι βουλομένη διαφορὰν ἐν διαθήκῃ ἀρρένων καὶ θηλειῶν. ἑκάτερον γὰρ πρόσωπον, πρὸς παίδων γέννησιν ἐπιτήδειον ὁμοίως ἡ φύσις παρήγαγε, κἀκεῖθεν δῆλον, μὴ εἶναί τινα μεταξὺ αὐτῶν διάκρισιν, ἐξ ὧν ὁ δωδεκάδελτος ἐξ ἀδιαθέτου ὁμοίως ἄρρενας καλεῖ καὶ θηλείας. καὶ ὁ πραίτωρ δὲ ἀκολουθήσας φαίνεται τῷ δωδεκαδέλτῳ, ἁπλοῦν τίνων, καὶ ὅμοιον εἰσηγήσατο νόμον, ἐπὶ υἱῶν καὶ θυγατέρων καὶ πάντων τῶν ἐξ ἀρρενογονίας καταγομένων, οὐ μόνον τεχθέντων ἤδη, ἀλλὰ καὶ κυοφορουμένων. καὶ οὐ μόνον ὑπεξουσίων ἀλλὰ καὶ ἐμαγκιπάτων. καὶ ἐκέλευσεν, εἴτε σοῦοι εἰσὶ παῖδες, εἴτε ἐμαγκίπατοι, εἰ μὴ γράφονται κληρονόμοι,

re cogeret. In ea enim causa filius hic erit, quasi à te naturali patre emancipatus fuisset. ¶ Sed hæc quidem olim obtinebant. Verùm Imperatoris nostri constitutio nullam esse in testamẽtis voluit differentiã inter masculos & feminas: propterea, ꝙ vt amque æquè personam ad procreationem liberorum idoneam natura produxerit. Sed & illinc apertũ est, nullum esse inter eos discrimen, ꝙ lex duodecim Tabularum mares iuxtà ac feminas ad successionem intestati vocauerit. Quin & Prætor legem duodecim Tabularum sequutus videtur, & ideo simplex ac simile ius, in filiis & filiabus & ceteris per virilem sexum descendentibus, non natis tantũ, sed etiã postumis, nec filiisfamilias modò, verùm & emancipatis introduxit: iussitque vt siue sui essent filij, siue emancipati, nisi heredes institue-

μοι.

ventur, nominatim exheredarentur. Etenim si prætereantur, æquè testamenta ex ipsa scriptura ipsorum reddūt inutilia & iniusta, siue sui sint, siue emancipati, siue in rerum natura, siue in vtero cōstituti postea nascantur. Porrò in adoptiuis specialem quandam obseruationem inuenit in alia quadam constitutione Imperator noster sanctissimus, quam de adoptiuis edidit. ¶ Miles in expeditione agens, testamentum fecit: liberos suos iam natos aut postumos, neque heredes scripsit, neque nominatim exheredauit sed contumelia præteritionis affecit. Quæsitum est, an valeat testamentum? Et dicimus: si liberos hos habere se sciuit, nec mentionem eorum habuit, præteritionem hanc pro exheredatione nominatim facta accipi (sicut Principum constitutionibus cautū est) & valere testamē

μοι, νομινάτιμ αὐτοὺς ἐξερεδᾶν τοὺς γονέας. πραιτεριτευθέντες γὰρ ὡσαύτως ἀκυροῦσιν ἐξ αὐτῆς τῆς γραφῆς τὴν διαθήκην, εἴτε σοῦοι εἰσίν, εἴτε ἐμαγκιπάτοι, εἴτε εἰσὶν ἐν φύσει, ἢ καὶ ποστοῦμοι ὄντες μετὰ ταῦτα τεχθῶσιν. ἐπὶ δὲ τοῖς θετοῖς παισὶν, ἰδιάζουσάν τινα ἐπενόησε παρατήρησιν ἐν ἑτέρᾳ αὐτοῦ διατάξει ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς, ἣν τέθεικε περὶ τῶν υἱοθετουμένων.

¶ Στρατιώτης ἐν ἐξπεδίτῳ διάγων διέθετο. τοὺς οἰκείους παῖδας ὄντας ἐν φύσει, ἤγουν κυοφορουμένους οὔτε κληρονόμους ἔγραψε, οὔτε νομινάτιμ ἐξερεδάτευσεν. ἀλλ' ὕβρισεν αὐτοὺς πραιτεριτζίωνι. ζητοῦμεν εἰ ἔρρωται αὐτοῦ ἡ διαθήκη. καὶ φαμὲν ὅτι εἰ μὲν ἠπίστατο τούτους ὑπόντας, καὶ μνήμην αὐτῶν οὐκ ἐποιήσατο, ἡ σιωπὴ αὐτὴ νομινάτιμ ἐξερεδατζίωνος παραλαμβάνεται, ὡς βούλονται αἱ βασιλικαὶ διατάξεις, καὶ ἔρρωται αὐτοῦ

§. Sed si in expeditione.

ἡ διαθήκη. εἰ δὲ ἠγνόει, ipso iure ἀνυπόστατός ἐστιν αὐτοῦ ἡ διαθήκη. ¶ Μήτηρ ἤγουν πάππος πρὸς μητρὸς διατιθέμενοι, οὐκ ἀναγκάζονται τοὺς ἰδίους παῖδας γράφειν κληρονόμους, ἢ ἐξερεδατεύειν, ἀλλὰ δύνανται τούτους ἀποσιωπᾶν. ἡ γὰρ σιωπὴ τῆς μητρὸς καὶ τοῦ πάππου, τοσοῦτον ἰσχύουσιν, ὅσον ἡ τοῦ πατρὸς ἐξερεδατίων. οὐδὲ γὰρ μήτηρ τὸν υἱόν, ἢ τὴν θυγατέρα, οὐδὲ πάππος τὸν ἀπὸ θυγατρὸς ἔγγονον, ἢ ἐγγόνην, ἀναγκάζονται γράφειν κληρονόμους, ἢ ἐξερεδατεύειν, ἀμέλει πραιτέριτοι γενόμενοι, οὐδὲ ἀπὸ τῆς πολιτικῆς βοηθοῦνται νομοθεσίας, οὐδὲ ὁ πραίτωρ τὴν κοντρὰ ταβούλας αὐτοῖς ἐπαγγέλλεται διακατοχήν. ταῦτα γὰρ ἐπὶ τῶν σουῶν, οὐ μέντοι τῶν παυσαμένων εἶναι σουῶν πρακταίζεται, ἔστι δὲ αὐτοῖς ἑτέρα πρὸς τούτοις βοήθεια, ἣν ἐροῦμεν μικρὸν ὕστερον.

§. Mater.

tum eius. Quòd si nesciuit, ipso iure testamentum eius nõ subsistit. ¶ Mater vel auus maternus liberos suos heredes instituere aut exheredare necesse non habent, sed silẽtio præterire possunt. Matris enim aut aui materni silentium, non minùs potest, quàm patris exheredatio. Nam neque mater filium aut filiam, neque auus nepotem neptémve ex filia, heredes instituere coguntur aut exheredare. Itaque præteriti, neque auxilium à iure ciuili habẽt, neque rursum Prætor eis bonorũ possessionem contra tabulas pollicet. Hæc enim suis constituta sunt, nõ his, qui sui esse desierunt. Sed aliud eis adminiculum seruatur, quod paulò post dicemus.

DE

DE HEREDIBVS INSTITVENDIS. Titul. XIIII.

POst traditā de institutione & exheredatione liberorum doctrinā, & illud dicere necesse est, quas alias psonas heredes scribere possimus. Heredes igitur instituere permissum est, tū liberos, tum seruos: nec nostros modò seruos, sed & alienos. Sed nostros quidem seruos olim secundùm plurium iurisconsultorum sententiam, haud aliter instituere licebat, quàm cum libertate. Hodie verò & sine libertate serui institutio valet ex constitutione Imperatoris nostri, quæ seruos & sine libertate institutos, ad hereditatem sine impedimēto admittit. Neque id per innouationem introductum est, sed ex sententia quorundā veterum. Nam & Atilicinus Iurisconsultus id sequutus est, vt seruus & sine libertate rectè insti-

ΜΕτὰ τὴν διδασκαλίαν, τὴν ἐπὶ τῇ ἐνστάσει, καὶ ἐξερεδατίζωνι τῶν παίδων ἐποιησάμεθα. ἀναγκαῖον εἰπεῖν, καὶ ὁπόσα ἄλλα πρόσωπα δυνάμεθα γράφειν κληρονόμους. γράφειν δὲ δυνάμεθα τοὺς μὲν οἰκέτας, τοὺς δὲ ἐλευθέρους. καὶ οὐ μόνον ἡμετέρους, ἀλλὰ καὶ ἀλλοτρίους οἰκέτας. ἀλλὰ τοὺς μὲν ἡμετέρους οἰκέτας, πάλαι μὲν κατὰ τὴν τῶν πλειόνων νομικῶν γνώμην, οὐχ ἑτέρως, εἰ μὴ cum libertate γράφειν ἐξῆν. σήμερον δὲ καὶ δίχα ἐλευθερίας, ἡ τοῦ οἰκέτου ἔνστασις ἔρρωται, ἐκ διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἥτις καὶ sine libertate γραφέντας αὐτοὺς, ἀκωλύτως ἐπὶ τὴν κληρονομίαν καλεῖ. τοῦτο δὲ οὐ κατὰ καινισμόν τινα ἡ αὐτοῦ διάταξις εἰσήγαγεν, ἀλλὰ γνώμῃ νομικῶν ἀκολουθήσασα. Ἀτιλικῖνος γὰρ ὁ νομικὸς ἐδέξατο καὶ sine libertate τὴν τοῦ οἰκέτου

καλῶς ἔνστασιν γίνεσθαι. ὡς ἀναφέρει αὐτὸν Παῦλος ὁ σοφώτατος. τοῦτο μὲν ἐν τοῖς ἀδ Μασσούριον Σαβῖνον αὐτοῦ βιβλίοις, τοῦτο δὲ ἐν τοῖς ἀδ Πλαύτιον. ἡμέτερος δὲ οἰκέτης νοεῖται κἀκεῖνος, οὗ τὸν οὐσούφρουκτον ἑτέρῳ παραχωρήσαντες, γυμνὴν ἐπ' αὐτῷ προπριεταρίαν ἔχομεν.

ß. Est autē casus.

¶ Ἔστι δὲ εὑρεῖν ἐν παράδοξον θέμα, πότε Τίς τὸν οἰκέτην, οὐδὲ cum libertate γράφει κληρονόμον ἰσχυρῶς, καὶ τοῦτο διατάξει περιέχεται Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου τῶν θειοτάτων, ἥτις χώραν ἔχει ἐπὶ τοιούτου θέματος. ἀπέθετό τις κατηγορίαν κατὰ Τιτίας, λέγων αὐτὴν ὑπὸ Στίχου τοῦ ἰδίου οἰκέτου μοιχεύεσθαι. μήπω περαιωθέντος τοῦ δικαστηρίου, ἡ εἰρημένη Τιτία τελευτῶσα, τὸν εἰρημένον Στίχον cum libertate ἐνεστήσατο κληρονόμον. μετὰ τὴν ἐκείνης τελευτὴν ζήτησις γέγονεν, εἰ ἔρρωται τὰ τῆς ἐνστάσεως, καὶ οἱ εἰρημένοι θειότατοι βασιλεῖς ἀντέγραψαν,

tueretur: sicut prudentissimus Paulus, tũ in libris ad Masurium Sabinum, tũ in libris ad Plautiũ refert. Seruus autem noster & is intelligitur, cuius alij vsum fructũ concessimus, & nos in eo nudam proprietatem habemus. ¶ Inuenias autem mirabilem quẽdam casum, in quo nec cum libertate seruus vtiliter à domina heres instituitur, vt constitutione diuorum Seueri & Antonini compræhensum est, quæ locũ habet in hac specie. Quidam aduersus Titiam accusationem instituerat, dicens eam cum seruo proprio Sticho adulterium commisisse. Iudicio nondũ absoluto, dicta Titia moriens, dictũ Stichum cum libertate heredẽ instituit. Quæsitum est post mortem eius an heredis institutio valeret? Et quidem hi, quos diximus, Diui Principes rescripserunt, Seruum adulte

rij reum non vtiliter ante finem iudicij in testaméto manumitti ab ea domina, quæ eiusdem illius criminis rea postulatur. Hæc igitur in tali specie serui institutio nullius momenti est. ¶ Quoniã verò dictum est, & alienum seruum vtiliter à nobis hæredẽ scribi: sciendum est & eum alienum esse in quo testator vsufructum habebat.

¶ Quando autẽ seruum meum heredẽ instituo, siue cum libertate, siue sine libertate (neque enim interest, vt iam diximus) siquidẽ meus manserit, liber fiet, & necessarius mihi heres: sin verò eum, testaméto meo supstes, manumisero, voluntarius fiet heres, & liberum ei erit, aut adire aut nõ adire. Necessarius enim esse nõ potest, dum vtrumque ex domini testamento non habeat, heredi-

ψαι, τὸν οἰκέτην ἔνοχον ὄντα τῇ μοιχείᾳ, οὐκ ἰσχυρῶς ἐν τῇ διαθήκῃ ἐλευθεροῦσθαι πρὸ τοῦ πέρατος τῆς δικαστηρίας, ὑπ' ἐκείνης αὐτοῦ τῆς δεσποίνης, ἥτις ὡς ὑποπτευθεῖσα τῷ ἐγκλήματι κατηγορεῖται. ὥστε οὖν ἡ ἔνστασις ἡ ἐπὶ τῷ τοιούτῳ γινομένη δούλου, πάσης ἰσχύος ἐστὶν ἐκτός. ¶ Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν καὶ τὸν ἀλλότριον οἰκέτην καλῶς γράφειν ἡμᾶς κληρονόμον, ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι ἀλλότριός ἐστι κἀκεῖνος, ἐφ' ᾧ ὁ τεστάτωρ οὐσούφρουκτον εἶχεν. ¶ Ἡνίκα δὲ τὸν ἐμὸν οἰκέτην γράψω κληρονόμον cum libertate, καὶ sine libertate, ἀδιάφορον γὰρ καθὰ λέλεκται, εἰ μὲν μένει τελῶν ὑπὸ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν ἐλεύθερος γίνεται, καὶ νεκεσσάριός μοι κληρονόμος. εἰ δὲ ἐπιζήσας τῇ διαθήκῃ τοῦτον ἐλευθερώσω, βολουντάριος γίνεται κληρονόμος, ἐν παρρησίᾳ ἔχων τὸ ἀδιτεῦσαι, ἢ μή. νεκεσσάριος γὰρ οὐ δύναται εἶναι οἷα τὰ δύο ἐκ τοῦ τοῦ δεσπότου μὴ

Alienus.

Seruus autem à domino.

δυνάμενος ἔχειν διαθήκης. τουτέστι τὴν κληρονομίαν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν. εἰ δὲ μὴ ἐλευθερώσω μὲν αὐτὸν, ἐκποιήσω δὲ, κελεύσει τοῦ νέου δεσπότου ἀδιτεύσας, ἐκείνῳ προσπορίζει τὴν κληρονομίαν. αὐτὸς γὰρ ἐκποιηθεὶς, καὶ μὴ μείνας ὑπὸ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν, οὔτε ἐλεύθερος, οὔτε κληρονόμος εἶναι δύναται. εἰ καὶ cum lib rtate ἦν ἐνσταθεὶς, δοκεῖ γὰρ ὁ δεσπότης ἀφίστασθαι τῆς ἐπὶ τῇ ἐλευθερίᾳ δόσεως, καθότι αὐτὸν ἐξεποίησε. ¶ Ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου δούλου. εἰ δὲ τὸν ἀλλότριον οἰκέτην ἐνστήσομαι κληρονόμον, εἰ μὲν μένει παρὰ τῷ αὐτῷ δεσπότῃ, κελεύσει αὐτοῦ τὴν κληρονομίαν ἀδιτεύων, αὐτῷ ταύτην προσπορίζει. εἰ δὲ ἐκποιηθῇ ζῶντος τοῦ διατιθεμένου, ἤγουν καὶ μετὰ τελευτὴν πρὶν ἀδιτεῦσαι κατὰ κέλευσιν αὐτοῦ, τηνικαῦτα προστάξει τοῦ καινοῦ δεσπότου, ἀδιτεύειν δυνήσεται. εἰ δὲ ζῶντος τοῦ τεστάτωρος ἔτυχεν ὑπὸ τοῦ ἰδίου δεσπότου ὁ δοῦλος ἐλευθερωθεὶς, ἢ καὶ μετὰ τελευτ-

¶. Alienus.

tatem scilicet & libertatem. Quòd si eum non manumisero, sed alienauero: noui domini iussu adiens, illi hereditatem adquirit. Alienatus enim & meus non permanens, neque liber, neque heres esse potest, etiã si cum libertate heres institutus fuerit, quoniam dominus à libertatis datione destitisse videt, propterea quod eum alienauerit. ¶ Et hæc quidem de seruo nostro. Alienus autem seruus heres institutus, si eiusdem domini permãserit: iussu illius hereditatẽ adiens, ipsi eam adquirit. Sin verò alienatus fuerit, aut viuo testatore, aut post mortẽ eius antequã domini iussu adiret, tunc noui domini iussu adire poterit. Quòd si viuo testatore à domino suo manumissus fuerit, aut

post mortē eius ante aditionem: suo arbitrio vtpote liber, adibit. ¶ Hæc habeto in modū cuiusdā præuiæ speculationis. Quos dominos heredes instituere possumus, horum possumus & seruos. Nā seruus cùm personam non habeat, à domino suo designationem accipit. Hæc est præuia speculatio: Vide nunc cetera. Titius seruū habebat, Stichū nomine. Hunc ego Stichum ita heredem scripsi, STICHVS POST MORTEM TITII DOMINI SVI, MIHI HERES ESTO. Quæsitum est, an testamentum non subsistat: Nam mortuo Titio, nemo est in rerum natura, ex cuius persona designationē seruus habeat. Sed tamen placuit, heredis institutionem valere. Etenim vt maximè dominus eius Titius non supersit, tamen in heredita-

τελευτὴν περὶ ἀδιτζίωνος, ὡς ἐλεύθερος γεγονὼς, κατὰ τὴν οἰκείαν ἐξουσίαν ἀδιτεύσει. ¶ Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ὧν τοὺς δεσπότας δυνάμεθα γράφειν κληρονόμους, τούτων καὶ τοὺς οἰκέτας. ὁ γὰρ οἰκέτης ἀπρόσωπος ὢν, ἐκ τοῦ οἰκείου χαρακτηρίζεται δεσπότου. ταῦτα προθεωρήσας, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. Τίτιος εἶχεν οἰκέτην λεγόμενον Στῖχον, συνεστησάμην ἐγὼ τὸν εἰρημένον Στῖχον κληρονόμον, οὕτως εἰπὼν, ἜΣΤΩ ΜΟΙ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ ΣΤΙ͂ΧΟΣ ΜΕΤᾺ ΤΕΛΕΥΤῊΝ ΤΙΤΊΟΥ ΤΟΥ͂ ὈΙΚΕΊΟΥ ΔΕΣΠΌΤΟΥ. ζητοῦμεν μή τι ἡ διαθήκη ἀνυπόστατός ἐστιν, ἐπειδὴ Τίτιος τελευτήσας οὐκ ἔστιν ἐν φύσει, ἵνα πρὸς αὐτὸν ὁ οἰκέτης χαρακτηρισθῇ. ἀλλ' ἤρεσεν ὥστε τὴν ἔνστασιν τῆς διαθήκης ἔρρωσθαι. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ οὐ περίεστιν ὁ Τίτιος ὁ γεγονὼς αὐτοῦ δεσπότης, ἀλλ' οὖν ὑπὸ τὸ ἀσώματον τε-

¶ Seruus alienus.

λοῦ

λεῖ τῆς κληρονομίας, καὶ ἐρεδιτάριός ἐστιν ὁ οἰκέτης. μετὰ γὰρ τῶν ἐρεδιταρίων οἰκετῶν, ἔχομεν τεσταμέντου φακτίωνα. ἡ γὰρ κληρονομία, μήπω ἀδιτευθεῖσα, πρόσωπον ἐπέχειν δοκεῖ τοῦ τελευτήσαντος, οὐ τοῦ ἐσομένου κληρονόμου. ὅτι γὰρ τοῦτο ἀληθές ἐστι, δῆλον ἐντεῦθεν. ἐάν τις τελευτήσῃ παῖδα κυοφορούμενον καταλιπὼν, τὸν τοῦ τελευτήσαντος οἰκέτην καλῶς δύναμαι γράφειν κληρονόμον, καὶ μήπω τεχθέντος τοῦ ποστούμου. καί τοι τὸν ἀλλότριον ποστοῦμον. ἀλλότριος δέ ἐστιν ὃς τικτόμενος οὐκ ἔστι μοι σοῦος· οὐ συγχωροῦσί μοι γράφειν οἱ παλαιοὶ κληρονόμον. καί τοι, εἰ τὸ ἀπρόσωπον τῆς κληρονομίας, τὸ πρόσωπον ἐπεῖχε τοῦ ἐσομένου κληρονόμου, οὐκ ὀρθῶς ὁ ἐρεδιτάριος οἰκέτης ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐγράφετο κληρονόμος θέματος.

6. Seruus autem plurium.

¶ Πολλοί τινες ἐδέσποζον οἰκέτου ἑνὸς, δύναμαι τοῦτον γράφειν κληρονόμον, καὶ ἐν ᾧ πρὸς πάντας ἔχω

te, & hereditarius est seruus. Porrò cum seruis hereditariis testamenti factionem habemus. Quoniam hereditas nondũ adita, personæ vicem sustinere videtur defuncti, non heredis futuri. Quod autem id verũ sit, vel hinc apparet, Si quis moriens postumum relinquat: nam etiam nondum nato postumo, defuncti seruũ vtiliter heredem instituere possum, quãuis alienum postumum (est autem alienus postumus, qui si nascatur, suus mihi non est futurus) veteres mihi heredem instituere non permittunt. Atqui si hereditas personã sustineret futuri heredis, non vtiliter in hac specie, hereditarium seruum, heredem instituissem.

¶ Complures, vnius erant serui domini. Seruum hunc ego heredem instituere possum. Et dummodò cum singulis eorum testamenti fa-

tionem habuerim, vnicuique dominorum pro parte dominica, hereditas mea adquiritur. ¶Possum autem & vnum & plures, & vsque ad infinitum heredes instituere. ¶Hereditas p'erum que in duodecim diuiditur vncias. Et vniuersa hæc hereditas as appellatur, habétque partes in sese, quæ ab vncia per propria nomina vsque ad assem appellantur. Sunt autem hæ: Vncia, duodecima pars hereditatis. Sextans, id est duæ vnciæ, sexta pars. Quadrans, quarta pars, hoc est, vnciæ tres. Triens, tertia: quæ vncias quattuor efficit. Quincūx, tertia pars & duodecima, hoc est, quinque vnciæ. Semis, dimidia: hoc est, vnciæ sex. Septunx, dimidia cum duodecima: hoc est, septem vnciæ. Bes, duæ partes è tribus (Græcè δίμοιρον.) siue octo

χω τεσσαράκοντα φακτίωνα, pro parte dominica, τουτέστι πρὸς τὰ μέρη τῆς δεσποτείας ἑνὶ ἑκάστῳ ἡ ἐμὴ προσπορισθήσεται κληρονομία. ¶Δύναμαι καὶ ἕνα, καὶ πολλοὺς, καὶ εἰς ἀπέραντον γράφειν κληρονόμους. ¶Ἡ κληρονομία ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς δυώδεκα διαιρεῖται οὐγκίας, καὶ αὕτη μὲν ἡ πᾶσα κληρονομία, ἄσσις προσαγορεύεται. ἔχει δὲ ἐν ἑαυτῇ ταῦτα τὰ μέρη, ἰδιαζούσας ἔχοντα προσηγορίας, ἀπὸ οὐγκίας μέχρι αὐτῆς τῆς λίτρας. ἔστι δὲ ταῦτα. Vncia τὸ δωδέκατον μέρος τῆς κληρονομίας. Sextans, τουτέστι τὸ δίουγκιον, ὅπερ ἐστὶν ἕκτον μέρος. Quadrans, τὸ τέταρτον, ὅπερ ἐστὶ τρεῖς οὐγκίαι. Triens, τὸ τρίτον, ὅπερ ποιεῖ τέσσαρας οὐγκίας. Quincunx, τρίτον δωδέκατον, ὃ ποιεῖ πέντε οὐγκίας. Semis, τὸ ἥμισυ, ὃ ποιεῖ ἓξ οὐγκίας. Septunx, τὸ ἥμισυ καὶ δωδέκατον, ὃ ποιεῖ ἑπτὰ οὐγκίας. Bes, τὸ δίμοιρον, ὃ ποιεῖ ὀκτὼ οὐγκίας.

θ. Et vnū.

θ. Hereditas.

Dodrans,

Dodrans, τὸ δίμοιρον καὶ δωδέκατον, ὃ ποιεῖ ἐννέα οὐγκίας. Dextans, δίμοιρον ἕκτον, ὃ ποιεῖ δέκα οὐγκίας. Deunx, τὸ δίμοιρον τέταρτον, ὃ ποιεῖ ἕνδεκα οὐγκίας. ἀὲς δυώδεκα οὐγκίαι. οὐ πάντως δὲ δυώδεκα οὐγκίας τὴν περιουσίαν εἶναι δεῖ, εἰς ἣν διατίθεται ὁ τεστάτωρ. τοσαῦται γὰρ οὐγκίαι τὴν λίτραν ἀποτελοῦσιν, ὅσας ἂν ὁ διαθέμενος βουληθῇ. εἰ δὲ ἕνα τις ἐνεστήσατο κληρονόμον, λόγου χάριν, εἰς ἓξ οὐγκίας, ἡ πᾶσα λίτρα ἐν ταῖς ἓξ οὐγκίαις ἐστίν. οὐδὲ γὰρ λέγομεν, ὅτι ὁ μὲν σκρίπτος τὰς ἓξ οὐγκίας λαμβάνει, οἱ δὲ ἐξ ἀδιαθέτου τὰς ἕξ. παγανὸς γὰρ κατὰ ταυτὸν ἐκ διαθήκης, καὶ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομεῖσθαι οὐ δύναται, στρατιώτης δὲ καὶ πάνυ. νόμος γὰρ αὐτοῖς ἐστὶν ἐν ταῖς διαθήκαις ἡ βούλησις, ὡς ἔχει. ἀμέλει, στρατιώτης διατιθέμενος, ἐὰν εἴπῃ, ΗΣΤΩ ΜΟΥ Ο ΔΕΙ͂ΝΑ ΚΛΗ-

vnciæ. Dodrans, due partes e tribus cum duodecima. Id valet vncias nouem. Dextans, duæ partes e tribus cum sexta, id est, vnciæ decem. Deunx, duæ partes e tribus, cum quarta: hoc est, vnciæ vndecim. As, vnciæ duodecim. Porrò non vtique semper patrimonium de quo testator testamentum condit, in duodecim vncias diuidi oportet: tot enim vnciæ assem absoluunt, quot testator voluerit. Si quis igiť, verbi gratia, vnum heredem scripserit in semissem, id est, in vncias sex, totus as in sex vnciis erit. Neque enim dicimus fore, vt heres scriptus semissem accipiat, & qui ab intestato veniet, alterum semissem. Quoniam paganus pro parte testatus, & pro parte intestatus decedere nõ potest: quamuis omnino miles possit, cuius voluntas, qualiscumque sit, in testamentis pro lege habetur. Itaq; si miles testamentum ordinans ita dixerit: ILLE MIHI EX QVADRANTE HERES

HERES SIT, dodrantem hi qui ab intestato veniũt, accepturi sunt. Porrò autem quemadmodum as à testatore in pauciores vncias cõtrahi potest, ita & in plures extẽdi potest. Exempli gratia, dicere potest: ILLE MIHI EX BESSE HERES ESTO, ET ILLE EX SEPTVNCE. ¶ Si plures instituã heredes, & ex æquis partibus esse eos heredes velim: sufficit eos sine partib⁹ institui. Ita, ILLE ET ILLE ET ILLE MIHI HEREDES SVNTO. quãuis enim ego vncias nõ nominẽ, tamen ex æquo succedent. Sin verò ex inæqualibus eos partibus esse velim heredes, tunc ex certa parte instituere, necesse est, & dicere: ILLE MIHI EX TRIENTE, ET ILLE EX SEMISSE HEREDES SVNTO.

ΡΟΝΌΜΟΣ ΕἸΣ ΤΡΕΙ͂Σ ΟΥ̓ΓΚΊΑΣ, τὰς ἐννέα οἱ ἐξ ἀδιαθέτου λαμβάνουσιν. δύναται δέ τις διατιθέμενος, ὥσπερ εἰς ἐλάττονας οὐγκίας συστέλλειν τὴν λίτραν, οὕτω καὶ εἰς πλείονας ἐκτείνειν αὐτήν. οἷον δύναται λέγειν Ὁ ΔΕΙ͂ΝΑ ἜΣΤΩ ΜΟΥ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ ΕἸΣ ὈΚΤῺ ΟΥ̓ΓΚΊΑΣ, ΚΑῚ Ὁ ΔΕΙ͂ΝΑ ΕἸΣ ἙΠΤΆ. ¶ Ἐὰν πολλοὺς γράψω κληρονόμους. θέλω δὲ αὐτοὺς ἐξ ἴσου τὴν ἐμὴν διαδέξασθαι περιουσίαν, ἀρκεῖ τὸ sine parte γράψαι αὐτοὺς, λέγοντα, Ὁ ΔΕΙ͂ΝΑ, ΚΑῚ Ὁ ΔΕΙ͂ΝΑ, ΚΑῚ Ὁ ΔΕΙ͂ΝΑ ἜΣΤΩΣΆΝ ΜΟΥ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΙ. οὐγκίας γάρ μου μὴ ὀνομάζοντος, τὸ ἴσον αὐτοῖς περιγενήσεται. εἰ δὲ θέλω ἐξ ἀνίσων μερῶν αὐτοὺς κληρονομῆσαι, τότε ex certa parte αὐτοὺς γράφειν χρή. καὶ λέγειν, Ὁ ΔΕΙ͂ΝΑ ΕἸΣ ΤΈΣΣΑΡΑΣ, Ὁ ΔΕΙ͂ΝΑ ΕἸΣ ἝΞ, ἜΣΤΩΣΑΝ ΚΛΗ-

ΡΟΝΌΜ

6. Si plures.

ΡΟΝΟΜΟΙ. τί δὲ ὅτι πολλοὺς γράψας κληρονόμους, ἐπὶ τινῶν μὲν ἐξεφώνησα τὸν ὀγκιασμὸν, ἐνεστησάμην δὲ ἕνα sine parte. ἄρα πόσον λήψεται ὁ sine parte; καὶ λέγομεν, ὅτι εἰ μὲν ὑπολιμπάνεταί τι τῇ λίτρᾳ, τυχὸν γὰρ Πρῖμον ἔγραψα κληρονόμον εἰς πέντε οὐγκίας, Σεκοῦνδον εἰς τρεῖς, Τέρτιον εἰς δύο. εἶπον δὲ, ΚΟΥΑΡΤΟΣ ΕΣΤΩ ΜΟΥ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ, ἢ οὕτως, ΚΟΥΑΡΤΟΣ ΚΑΙ ΚΟΥΙΝΤΟΣ, ΚΑΙ ΣΕΞΤΟΣ, ΕΣΤΩΣΑΝ ΜΟΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΙ. τότε λέγομεν, ὅτι εἰς τὸ διούγκιον ὁ εἷς, ἢ καὶ οἱ τρεῖς, οἱ sine parte γραφέντες παραχθήσονται. εἰ δὲ ἔφθασα τὴν λίτραν δαπανῆσαι εἰς τοὺς τρεῖς, τὸν μὲν εἰς ἕξ, τὸν δὲ εἰς τέσσαρας, τὸν δὲ εἰς δύο γράψας κληρονόμον, σίνε πάρτε δὲ ἐπήγαγον, ἕνα, ἢ καὶ πλείους, τότε ἐπειδὴ οὐκ ἔστι τι ὑπολιμπανόμενον τῆς λίτρας, εἰς

ὁ δύναν-

Quid ergo? si pluribus institutis heredibus, partes in quorundam personis expressi, & vnum aliquem sine parte institui, quantum accepturus est, qui sine parte institutus est? Et dicimus, siquidem aliqua desit assi pars, (fortè enim Primum institui ex quincunce, Secundũ ex quadrante, & Tertium ex sextante: & addidi, QVARTVS MIHI HERES ESTO: vel, QVARTVS ET QVINTVS ET SEXTVS HEREDES MIHI SVNTO:) tunc dicimus, vnum illũ, aut hosce tres, qui sine parte instituti sunt, ex duobus vnciis siue ex sextante heredes futuros. Quòd si in tres priores totum assem cõsumpserim, vno ex semisse, altero ex triente, tertióque ex sextante heredibus institutis: deinde vnum aliquẽ aut plures sine parte subiũxerim: tunc, quoniã nihil assi deest, in.

quod venire possint, qui sine parte instituti sunt: semis illi aut illis, qui sine parte instituti sunt, dabitur quasi videatur testator, ex viginti quattuor vnciis heredes instituisse. Qui igitur sine parte heres institutus est, aut partẽ quæ ad assem deest, aut semissem habebit. Neque vero interest, primus, an post omnes, an in medio institutus sit is, qui sine parte est. vbique enim eadem ratio & idem effectus est. ¶ Complures heredes institui, ex certis partibus: nec tamen assem in eos consumpsi, sed pars eius adhuc aliqua reliqua est. Pars igitur quæ vacat, ad quem spectabit? Et dicimus, quòd pars quæ reliqua est, tacitè scriptis heredib⁹ adcrescit. Verbi gratia. Tres externis vnciis heredes scripsi, vt iam quadrans vnus sit reliquus. Quadrans hic tacitè singulis heredibus pro parte hereditaria accrescet, & in effectu vnusquisque

ὃ δύναται ἐλθεῖν οἱ σίνε πάρτε γραφέντες, τὸ ἥμισυ δοθήσεται τῷ σίνε πάρτε, ἢ τοῖς sine parte. ὡς δοκεῖν τὸν τεστάτωρα, εἰς εἴκοσι καὶ τέσσαρας οὐγκίας διατίθεσθαι. ὥστε οὖν ὁ σίνε πάρτε, ἢ τὸ ἐλλεῖπον τῇ λίτρᾳ, ἢ τὸ ἥμισυ τῆς λίτρας λαμβάνει. καὶ οὐ διαφέρει μὲν πότερον πρῶτος ἐγέγραπτο ὁ σίνε πάρτε, ἢ μετὰ πάντας, ἢ ἐν μέσῳ πάντων. πανταχοῦ τὸ αὐτὸ ἔσται ἀποτέλεσμα.

¶ Πολλοὺς ἐνεστησάμην κληρονόμους ἐξ κέρτα πάρτε. οὐκ ἐδαπάνησα δὲ εἰς αὐτοὺς τὴν λίτραν, ἀλλ᾽ ἔτι ὑπολιμπάνεταί τι. ἄρα τὸ ὑπολειφθέν, εἰς τίνας παραγενήσεται; καὶ λέγομεν ὅτι σιωπηρῶς τοῖς γραφεῖσι προσαύξεται τὸ ὑπόλοιπον. οἷον τρεῖς ἐνεστησάμην κληρονόμους, ἀπὸ τριῶν οὐγκιῶν· ὡς ὑπολιμπάνεσθαι ἄλλο τριούγκιον. τὸ τριούγκιον τοῦτο σιωπηρῶς ἑκάστῳ τῶν σκρίπτων περὶ πάρτε ἐρεδιταρίᾳ προστεθήσεται, καὶ δύ- θ. videamus.

ω εἰς

εὑρίσκονται λοιπὸν ἐξ ἀποτελέσματος εἷς ἕκαστος, ἀνὰ τέσσαρας οὐγκίας γεγραμμένος, ὡσανεὶ ἑνὸς ἑκάστου εἰς τὸ τρίτον τῆς λίτρας ἐνσταθέντος. εἰ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου πολλοὺς ἐνστήσομαι κληρονόμους ἐξ κέρτα πάρτε, καὶ ἐν τῇ ἐξ κέρτα πάρτε γραφῇ, ὑπερέβην τὰς δυόδεκα οὐγκίας, σιωπηρῶς ἑνὸς ἑκάστου τὸ περιττὸν ἀπομειοῦται. οἷον τέσσαρας ἐνεστησάμην κληρονόμους ἀπὸ τεσσάρων οὐγκιῶν. ὁ νόμος ἐξ ἑνὸς ἑκάστου σιωπηρῶς ἀφαιρεῖται ἀνὰ οὐγκίαν, καὶ ἐξ ἀποτελέσματος εὑρίσκονται ἀνὰ τρεῖς ἔχοντες οὐγκίας. ¶ Ἐνεστησάμην πολλοὺς κληρονόμους, ἐξ κέρτα πάρτε, καὶ ὑπερέβην τὰς δυόδεκα οὐγκίας. προσέθηκα δὲ καὶ ἄλλον σίνε πάρτε. ἆρα πόσον λήψεται ὁ σίνε πάρτε; καὶ φαμὲν, ὅτι ὅσον εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν δύο λιτρῶν ὑπολιμπάνεται. οἷον εἶπον οὕτως· ΠΡΙΜΟΣ ἜΣΤΩ ΜΟΥ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ ΕἸΣ ΠΈΝΤΕ ΟΥ̓ΓΚΙΑΣ, ΣΕΚΟΥ͂ΝΔΟΣ ΕἸΣ

¶ Et si plures. 323.

eorum ex quattuor vnciis heres esse institutus inuenietur, perinde atque si singuli in singulos trientes instituti fuissent. Et ex diuerso, si plures ex certis partib. heredes scribam, & ex certa parte scribendo, duodecim vncias excedam: tacite cuique id decrescet, quod superest. Verbi gratia. Quatuor ex quaternis vnciis heredes scripsi. Lex tacite singulis singulas detrahit vncias, & in effectu singuli singulos habere quadrantes deprehenduntur. ¶ Item plures ex certis partib. heredes institui, & duodecim vncias egressus sum: deinde & alium sine parte adiunxi, quantum habebit is, qui sine parte est? Et diximus: quantum complendo alteri assi defuerit. Verbi gratia Sic dixi: PRIMVS MIHI EX QVINCVNCE HERES ESTO, SECVNDVS EX SEMISSE, TER-

ἝΞ

TIVS EX BESSE. PORRO ET QVARTVS MIHI HERES ESTO: Dicimus futurum, vt quartus reliquas quinque vncias habeat. Nouemdecim enim vnciæ his qui certas partes habent, relictæ sunt. Idémque est, si vtroque asse, hoc est dupondio, in tres illos consumpto alium postea sine parte adiungam. Nam & hic assem vnum habiturus est, vt ita triginta sex fiant vnciæ. Enim verò has viginti quatuor, aut triginta sex vncias, ad vnum assem reuocare reducere que possum. ¶ Heres & purè & sub cōditione institui potest. Purè ILLE MIHI HERES ESTO. Sub cōditione, ILLE MIHI HERES ESTO, SI NAVIS EX ASIA VENERIT. Ex certo autem tēpore, vel ad certum tempus institui nemo vtiliter potest. Verbi gratia, ILLE MIHI POST

ἕξ, ΤΕΡΤΙΟΣ ΕΙΣ ΟΚΤΩ. ΕΣΤΩ ΔΕ ΚΑΙ ΚΟΥΑΡΤΟΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ. λέγομεν γὰρ τὸν κουάρτον τὰς ὑπολοίπους πέντε οὐγκίας λαμβάνειν. ἐννεακαίδεκα γὰρ οὐγκίαι τοῖς ἐξ κέρτα πάρτε γραφεῖσι κατελείφθησαν. τὸ αὐτό ἐστιν, εἰ καὶ εἰς τοὺς τρεῖς ἐδαπάνησα τὰς δύο λίτρας, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπήγαγόν τινα σίνε πάρτε, μίαν λήψεται λίτραν. ὡς εἶναι τὰς πάσας λς' οὐγκίας. καὶ τὰς κδ' γοῦν ἢ λς' οὐγκίας δυνάμεθα εἰς μίαν ἀνελκύσαι λίτραν. ¶ Κληρονόμον καὶ πούρως, καὶ ὑπὸ αἵρεσιν γράφειν δυνάμεθα. πούρως μὲν, ΕΣΤΩ ΜΟΙ Ο ΔΕΙΝΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ. ὑπὸ αἵρεσιν δὲ, ΕΣΤΩ ΜΟΙ Ο ΔΕΙΝΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ, SI NAVIS EX ASIA VENERIT. εἰ δὲ ad certum tēpus vel ex certo tempore, οὐκ ὀρθῶς γράφεταί τις κληρονόμος, οἷον, §. Heres.

ΕΣΤΩ ΜΟΙ Ὁ ΔΕΙ͂ΝΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ, ΜΕΤᾺ ΠΕΝΤΑΕΤΊΑΝ ΤΗ͂Σ ἘΜΗ͂Σ ΤΕΛΕΥΤΗ͂Σ. Ἢ ἈΠῸ ΚΑΛΑΝΔΩ͂Ν ἸΑΝΟΥΑΡΊΩΝ. ἢ ἐὰν εἴπῃ οὕτως, ἜΣΤΩ ΜΟΥ Ὁ ΔΕΙ͂ΝΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ, ἝΩΣ ΚΑΛΑΝΔΩ͂Ν ἸΑΝΟΥΑΡΊΩΝ. περιαιρεθέντος γὰρ τοῦ χρόνου, τοῦ ἀπὸ καλανδῶν ἢ μέχρι καλανδῶν, οὕτως ἔσται ἡ γραφὴ, ὡς πρώτως γεγενημένη. ¶ Ἐνεστησάμην τινὰ ὑπὸ ἀδύνατον αἵρεσιν κληρονόμον εἰπὼν, ἜΣΤΩ ΜΟΙ Ὁ ΔΕΙ͂ΝΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ, ἘᾺΝ ΠΊῌ ΤῊΝ ΘΆΛΑΣΣΑΝ. ἤγουν καὶ ληγάτον ὑπὸ τοιαύτην αἵρεσιν κατέλιπον τινὶ, ἤγουν φιδεϊκόμμισσον, ἢ ἐλευθερίαν οἰκέτῃ, περιαιρεῖται τῆς ἀδυνάτου αἱρέσεως, αὐτὴ μηδὲ γεγραμμένης παραλαμβάνεται, καὶ πρὸς ἀποτελεῖται τὰ καταλειφθέντα τῷ κληρονόμῳ.

ε. Impossibilis.

θ. Si plures

¶ Κληρονόμον ἐνεστησάμην τινὰ ὑπὸ πολλὰς αἱρέ-

QVINQVENNIVM QVAM MORIAR, HERES ESTO, vel A CALENDIS IANVARIIS. Aut si quis ita dixerit: ILLE MIHI HERES ESTO VSQVE AD CALENDAS IANVARIAS. Circumducto enim & pro superuacuo habito tēpore, quod vsque ad Calendas vel à Calendis est, perinde erit institutio, quasi purè fuisset facta. ¶ Quendā sub condicione impossibili heredē institui, dicens: ILLE MIHI HERES ESTO, SI MARE EBIBERIT: aut etiam legatum alicui, fideive commissum vel seruo libertatem reliqui Condicio hæc impossibilis aufertur, ac pro non scripta habetur, & purum efficitur, quod heredi relictū est. ¶ Heredem quendā sub pluribus condicio-

nibus institui. Quæritur, an expectandũ sit, donec omnes impletæ fuerint? Et dicimus: quòd si coniunctim adscriptæ sunt, (veluti si dixerim: ILLE MIHI HERES ESTO, SI CAPITOLIVM ASCENDERIT, ET SI NAVIS EX ASIA VENERIT, ET ILLE CONSVL FACTVS FVERIT:) omnium expectandus est eventus. Sin verò separatim & disiunctim eas adscripsi, dicens: ILLE MIHI HERES ESTO, SI CAPITOLIVM ASCENDERIT, AVT SI TITIO DEDERIT DECEM SOLIDOS: cuicumque volet parendo, heres fiet.
¶ Vtiliter & eos qs potest instituere heredes, quos nũquam viderit. Verbi gratia Fratrem aliquis habuit peregrè degentem, & is ibi liberos creauit. Filios eos quos nũquam vidit, heredes scribere po-

αἱρέσεις, ζητοῦμεν εἰ δεῖ περιμένειν ἕως οὗ πληρωθῶσιν αἱ πᾶσαι. καὶ λέγομεν, εἰ μὲν coniunctim ἐγράφησαν, εἶπον γὰρ ΕΣΤΩ Ο ΔΕΙΝΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ ΕΑΝ ΑΝΕΛΘῌ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΠΙΤΩΛΙΟΝ, ΚΑΙ ΕΙ Η ΝΑΥΣ ΕΛΘῌ ΑΠΟ ΑΣΙΑΣ, ΚΑΙ Ο ΔΕΙΝΑ ΓΕΝΗΤΑΙ ΥΠΑΤΟΣ, δεῖ πασῶν ἀναμένειν τὴν ἔκβασιν. εἰ δὲ separatim, καὶ διαζευκτικῶς ταύτας ἔγραψα εἰπών, ΕΣΤΩ Ο ΔΕΙΝΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ ΕΑΝ ΑΝΕΛΘῌ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΠΙΤΩΛΙΟΝ, Η ΕΑΝ Δῼ ΤΙΤΖΙῼ ι ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ, οἵαν βούλεται ἐξ αὐτῶν ἀποπληρῶν, γίνεται κληρονόμος. ¶ Ἰσχυρῶς τις γράφει κληρονόμους καὶ ἐκείνους, οὓς αὐτὸς οὐδέποτε ἐθεάσατο. οἷον εἶχέ τις ἀδελφὸν ἐπὶ ξένης διάγοντα, ἐπαιδοποίησεν αὐτῷ, δύναται τοὺς παῖδας τοῦ ἀδελφοῦ, (ɵ. Hi quos.)

οὓς οὐκ ἐθεάσατο πώποτε, γράφειν ὀρθῶς κληρονόμους· ἡ γὰρ περὶ τὸν κληρονόμον ἄγνοια τοῦ διατιθεμένου, τὴν ἔνστασιν οὐκ ἀκυροῖ.

test. Ignorãtia enim testantis circa heredem, institutionem inutilem non facit.

DE VVLGARI SVBSTITVTIONE.

Titul. XV.

Ἀκώλυτόν ἐστι τῷ διατιθεμένῳ, καὶ ἔνστασιν ποιήσασθαι, καὶ ὑποκατάστασιν, καὶ ἁπλῶς πολλοὺς ποιήσασθαι βαθμοὺς κληρονόμων. βαθμὸς δὲ λέγεται κληρονόμων, ὁ ἔχων τὰς δώδεκα οὐγκίας. ἔξεστι γὰρ ἡμῖν οὕτω διατίθεσθαι. ἜΣΤΩ ΠΡῙΜΟΣ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ. ἘᾺΝ ΔῈ ΜῊ ΓΈΝΗΤΑΙ ΠΡῖΜΟΣ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ, ἜΣΤΩ ΣΕΚΟῦΝΔΟΣ, ΕἸ ΔῈ ΜῊ ΓΈΝΗΤΑΙ ΣΕΚΟῦΝΔΟΣ, ἜΣΤΩ ΤΈΡΤΙΟΣ. ΕἸ ΔῈ ΜῊ ΤΈΡΤΙΟΣ ἜΣΤΩ ΚΟΥΆΡΤΟΣ. καὶ εἰς ἀπέραντον ὑποκαθιστᾶν δυνάμεθα, καὶ ἐν τελευταίῳ τόπῳ, ἤτοι βαθμῷ, ὡς εἰς ἐσχάτην βοήθειαν οἰκέτην ἡμέτερον ἐνί-

Nihil prohibet, quo minus testator, & institutionem faciat, & substitutionẽ, aut denique (vt rem verbo absoluã) plures heredum gradus. Gradus autem heredũ dicitur, qui totũ assem, hoc est, duodecim habet vncias. Licet enim nobis ita testari: PRIMVS HERES ESTO. SI PRIMVS HERES NON ERIT, SECVNDVS HERES ESTO. SI NEC SECVNDVS HERES ERIT, TERTIVS HERES ESTO. QVOD SI TERTIVS NON ERIT, QVARTVS HERES ESTO: & ita deinceps in infinitũ substituere possumus. Et vltimo loco siue gradu, tamquam in extremum

subsidium, seruum nostrũ instituere possumus. Vt si contingat omnes recusare, seruus necessariò sit hæres. ¶ Possumus autem, & vni vnum, & vni plures, & pluribus vnum, & pluribus plures substituere. Vni vnum, vt PRIMVS MIHI HERES ESTO. SI PRIMVS NON ERIT, SECVNDVS HERES ESTO. Vni plures, sic: PRIMVS MIHI HERES ESTO SI PRIMVS NON ERIT, SECVNDVS ET TERTIVS MIHI HEREDES SVNTO. Pluribus vnũ, ita: PRIMVS ET SECVNDVS MIHI HEREDES SVNTO. SI HI NON ERVNT, TERTIVS MIHI HERES ESTO. Plures pluribus, vt: PRIMVS ET SECVNDVS MIHI HEREDES SVNTO. SI HI NON

στῶσι δυνάμεθα. ἵνα εἰ συμβῇ πάντας παραιτήσασθαι, ὁ οἰκέτης ἐξ ἀνάγκης κληρονομήσῃ. ¶ Δυνάμεθα δὲ ἑνὶ ἕνα ὑποκαταστῆσαι, καὶ ἑνὶ πολλοὺς, καὶ πολλοῖς ἕνα, καὶ πολλοῖς πολλούς. ἑνὶ ἕνα, οἷον, ἜΣΤΩ ΜΟΙ ΠΡῙΜΟΣ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ. ἘΙ ΔῈ ΜῊ ΓΈΝΗΤΑΙ ΠΡῖΜΟΣ ἜΣΤΩ ΣΕΚΟῦΝΔΟΣ. ἑνὶ πολλοὺς οὕτως. ἜΣΤΩ ΜΟΙ ΠΡῖΜΟΣ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ, ἘΙ ΔῈ ΜῊ ΓΈΝΗΤΑΙ, ΣΕΚΟῦΝΔΟΣ ΚΑῚ ΤΈΡΤΙΟΣ ἜΣΤΩΣΑΝ ΜΟΙ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΙ. πολλοῖς ἕνα ὑποκαταστῶμεν οὕτως, ΠΡῖΜΟΣ ΚΑῚ ΣΕΚΟῦΝΔΟΣ ἜΣΤΩΣΑΝ ΜΟΙ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΙ. ἘΙ ΔῈ ΜῊ ΓΈΝΩΝΤΑΙ, ἜΣΤΩ ΜΟΙ ΤΈΡΤΙΟΣ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ. καὶ πολλοὺς πολλοῖς, ΠΡῖΜΟΣ ΚΑῚ ΣΕΚΟῦΝΔΟΣ, ἜΣΤΩΣΑΝ ΜΟΙ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΙ, ἘΙ ΔῈ ΜῊ

b. Et plures

ΓΕΝΩΝΤΑΙ, ΤΕΡΤΙΟΣ ΚΑΙ ΚΟΥΑΡΤΟΣ ἘΣΤΩΣΑΝ ΜΟΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΙ. δυνάμεθα καὶ inuicem, τουτέστιν ἀμοιβαδὸν τοὺς κληρονόμους ἀλλήλοις ὑποκαταστῆσαι· οἷον, ἜΣΤΩ ΜΟΥ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ ΠΡΙΜΟΣ, ΕἸΣ ἝΞ ΟὐΓΚΙΑΣ, ΚΑῚ ΣΕΚΟΥΝΔΟΣ ΕἸΣ ἝΞ ΟὐΓΚΙΑΣ. ἘᾺΝ ΔῈ ΜῊ ΓΕΝΗΤΑΙ ΠΡΙΜΟΣ, ἜΣΤΩ ΣΕΚΟΥΝΔΟΣ ΚΑῚ ΕἸΣ ΤῸ ΑὐΤΟΥ ΜΕΡΟΣ. ΕἸ ΔῈ ΣΕΚΟΥΝΔΟΣ ΜῊ ἈΔΙΤΕΥΣΕΙ, ἜΣΤΩ ΠΡΙΜΟΣ ὙΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΟΣ ΕἸΣ ΤῸ ΣΕΚΟΥΝΔΟΥ ΜΕΡΟΣ. ¶ Εἰ δὲ καὶ ἐξ ἀνίσων μερῶν γράψας τινὰς κληρονόμους, οἷον, τὸν μὲν εἰς ἕξ, τὸν δὲ εἰς πέντε, inuicem αὐτοὺς ὑποκατέστησεν, οὐδεμίαν μνήμην ἐν τῇ ὑποκαταστάσει οὐγκιασμοῦ ποιησάμενος, τοσαύτας λήψεται ὁ ὑποκατάστατος, ὅσας ἤμελλε λαμβάνειν εἴγε ἠδίτευσεν ἐκεῖνος,

¶. Et si ex disparibus.

ERVNT, TERTIVS ET QVARTVS MIHI HEREDES SVNTO. Possumus adhæc & inuicem, heredes sibi substituere: vt, PRIMVS MIHI EX SEMISSE HERES ESTO, ET SECVNDVS ITEM EX SEMISSE. QVOD SI PRIMVS HERES NON FVERIT, HERES ESTO SECVNDVS ET IN PARTEM EIVS. SIN VERO SECVNDVS NON ADIERIT, PRIMVS IN SECVNDI PARTEM SVBSTITVTVS ESTO. ¶Et si quis heredes ex disparibus partibus scriptos, vt húc ex septunce, illum ex quincũce, inuicẽ substituerit, & nulli in substitutione partium mentionẽ habuerit: eas partes accepturus est substitutus, quas accepturus erat, si adiisset, is in cuius locum substi-

τ

ratus est. Nam si cōtingat, ut is, cui quincūx datus est, adeat, & is cui septunx, omittat: dicendū non est, Primū ex substitutione tātūm quincunce habiturum, sed septuncem. Hunc enim Secundus accepturus erat, si adiisset. ¶ Quidam heredes scripsit, Primum ex semisse, & Secūdum ex semisse. Deinde dixit: SI SECVNDVS HERES NON ERIT, PRIMVS ET EX PARTE SECVNDI HERES ESTO. QVOD SI PRIMVS HERES NON ERIT, TERTIVS HERES ESTO. Seuerus & Antoninus rescripserunt: sine distinctione Tertium heredē esse posse, siue Primus solus, siue Primus & Secūdus hereditatē omittant. ¶ Cùm seruum tuū patremfamilias esse putarem, heredem eum institui. Et adieci: SI IS MIHI

οὐ γέγονεν οὗτος ὑποκατάστατος. ἐὰν γὰρ συμβῇ ἀδιτεῦσαι τὸν εἰς πέντε οὐγκίας γεγραμμένον, παραιτήσασθαι δὲ τὸν εἰς ἑπτά, οὐ δεῖ λέγειν, ὅτι πέντε οὐγκίας λήψεται ὁ πρῖμος ἐκ τῆς ὑποκαταστάσεως, ἀλλ' ἑπτά. τοσαύτας γὰρ σεκοῦνδος ἀδιτεύων, ἤμελλε λαμβάνειν. ¶ Ἐνεστήσατό τις κληρονόμους πρῖμον εἰς ἓξ οὐγκίας, καὶ σεκοῦνδον εἰς ἕξ. εἶπε δὲ οὕτως. ἘΆΝ ΜῊ ΓΈΝΗΤΑΙ ΣΕΚΟΥ͂ΝΔΟΣ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ, ἜΣΤΩ ΠΡΙ͂ΜΟΣ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ, ΚΑῚ ΕἸΣ ΤῸ ΣΕΚΟΎΝΔΟΥ ΜΈΡΟΣ. ΕἸ ΔῈ ΜῊ ΓΈΝΗΤΑΙ ΠΡΙ͂ΜΟΣ, ἜΣΤΩ ΤΈΡΤΙΟΣ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ. σεβῆρος καὶ ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν, τὸν τέρτιον, ἀδιαστίκτως δύνασθαι κληρονομεῖν. εἴτε πρῖμος μόνος, εἴτε πρῖμος καὶ σεκοῦνδος οὐκ ἐκληρονόμησαν. ¶ Τὸν σὸν οἰκέτην, νομίσας αὐτεξούσιον εἶναι, ἐνεστησάμην κληρονόμον. ἐπήγαγον δὲ

θ. Sed si instituto.

θ. Si seruū.

 οὕτως

οὕτως, ΕἸ ΔῈ ΜῊ ΓΈΝΗΤΑΙ ΜΟΙ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ, ἜΣΤΩ ΜΑΊΒΙΟΣ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ. μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν, ἐκέλευσας σὺ τὸν σὸν οἰκέτην, ὃν ἐνεστησάμην κληρονομίαν ἀδιτεῦσαι. ζητοῦμεν, εἰ χώρα γίνεται τῇ ὑποκαταστάσει; καὶ λέγομεν, ὅτι ὁ ὑποκατάστατος τὸ ἥμισυ λαμβάνει. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν ὅτι δεῖ τὸν ὑποκατάστατον τὸ ὅλον λαμβάνειν. ὁ γὰρ τεστάτωρ εἶπεν, ἜΣΤΩ ΜΟΥ Ὁ ΔΕΙ͂ΝΑ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ, ΕἸ ΔῈ ΜῊ ΓΈΝΗΤΑΙ ἜΣΤΩ ΜΑΊΒΙΟΣ, ἔοικεν ἐνταῦθα, ἐπειδὴ ὁ ἰνστιτοῦτος ἤγουν ὁ ἐνστατὸς οἰκέτης ὤν, οὐκ ἠδυνάτο γενέσθαι κληρονόμος, ἔδει τὸν ὑποκατάστατον εἰς ὁλόκληρον καλεῖσθαι. ἀλλὰ δεῖ πρὸς τοῦτο λέγειν, ὅτι τὰ ῥήματα ἐκεῖνα, SI HAERES NON ERIT, τουτέστιν ἐὰν κληρονόμος οὐ γένηται, εἰ μὴ ὑπεξούσιός ἐστιν ὁ ἰνστιτοῦτος, καὶ τοῦτο οἶδεν ὁ τεστάτωρ

HERES NON ERIT, MAEVIVS MIHI HERES ESTO. Mortuo me, seruus tuus quem heredem scripserā te iubente, hereditatem adiit. quaeritur, an locus sit substitutioni? Et dicimus, substitutum in partem dimidii admitti. Sed dicat aliquis, substitutum in totum assem admitti debere. Nam testator dixit: ILLE MIHI HERES ESTO: ET SI IS NON FUERIT, MAEVIVS ESTO. Cùm igitur heres institutus, heres esse non potuerit, vt qui seruus fuerit: necesse erat substitutum in vniuersum ius vocari. Sed huic respondendum est, verba haec, SI HERES NON ERIT: in eo quidem qui alieno iuri subiectus est, cùm testator id non nesciret, sic intelligi debe

re: Si neque ipse institutus heres erit, neque alium heredē fecerit, hoc est, alij adquisierit, vt tunc demū locus fiat substitutioni. In eo verò, quem patremfamilias esse putabat testator, hoc significare verba illa, SI HERES NON ERIT: Si neque sibi, neque ei, cuius iuri postea subiectus esse cœperit, hereditatem adquisierit: vt in totum, locum habeat substitutio. Hic autē, quia iam alieno iuri subiectus esset, qui paterfamilias esse putabatur, ideo substitutus dimidiam partem accipit. Idque & diuus Pius in persona Parthenij serui sui rescripsit. Fortè enim quispiam cùm Parthenium Cæsaris seruum, liberum esse arbitraretur, heredē eū scripsit, & deinde ita substitutū dedit, QVOD SI PARTHENIVS MIHI HERES NON

τωρ οὕτω νοεῖν ὀφείλομεν, τουτέστιν, εἰ μήτε αὐτὸς ὁ ἰνστιτοῦτος γένηται κληρονόμος, μήτε ἕτερον ποιήσει κληρονόμον, τουτέστι μὴ προσπορίσῃ ὥστε χώραν λαμβάνειν τότε τὴν ὑποκατάστασιν ἐπὶ δὲ τοῦ ἰνστιτούτου ἐκείνου, ὃν αὐτεξούσιον ὁ διαθέμενος ἐνόμιζεν εἶναι, τοῦτο σημαίνει, τὸ SI HAERES NON ERIT ῥῆμα, ἐὰν τὴν κληρονομίαν ἑαυτῷ ἤγουν ἐκείνῳ οὗ μετὰ ταῦτα ὑπεξούσιος εἶναι ἄρξεται μὴ προσπορίσῃ, ὥστε χώραν λαμβάνειν τὴν ὑποκατάστασιν εἰς ὁλόκληρον. ἐνταῦθα δὲ ἐπειδὴ ἤδη ὑπεξούσιος ἦν ὁ νομισθεὶς εἶναι αὐτεξούσιος, διὰ τοῦτο τὸ ἥμισυ ὁ ὑποκατάστατος λαμβάνει. καὶ τοῦτο ὁ θειότατος ἀντέγραψε Πῖος, ἐπὶ Παρθενίου τοῦ ἰδίου οἰκέτου. Παρθένιον γὰρ τινὰ τοῦ βασιλέως οἰκέτην νομίσας τις ἐλεύθερον εἶναι ἐνεστήσατο κληρονόμον, ὑποκαταστήσας δὲ εἰπών, ἘᾺΝ ΔῈ ΜῊ ΠΑΡΘΈΝΙΟΣ ΓΈΝΗΤΑΙ ΜΟΙ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ,

Νόμος, ἔστω Μαίβιος κληρονόμος. καὶ γέγονε τότε διάταξις, ὥς τε τὸ μὲν ἥμισυ τῆς κληρονομίας, διὰ τοῦ παρθενίου προσπορισθῆναι τῷ βασιλεῖ. εἰς δὲ τὸ ἕτερον ἥμισυ κληθῆναι μαίβιον τὸν ὑποκατάστατον.

ERIT, MAEVIVS HERES ESTO. Et tunc facta est constitutio, vt dimidia pars hereditatis per Parthenium Cæsari adquireretur, & in alteram dimidiam Mæuius substitutus vocaretur.

DE PVPILLARI SVBSTITVTIONE. Titul. XVI.

Οὐ μόνον ἐξωτικοῖς γραφομένοις κληρονόμοις δυνάμεθα ὑποκαθιστᾷν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἡμετέροις παισὶ, λέγοντες οὕτως, Ὁ ΔΕΙ͂ΝΑ Ὁ ΥἹΌΣ ΜΟΥ ἔΣΤΩ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ, ΕἸ ΔΕ ΜΗ ΓΈΝΗΤΑΙ, ἔΣΤΩ Ὁ ΔΕΙ͂ΝΑ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ. καὶ λέγεται αὕτη βουλγαρία ὑποκατάστασις. ἁρμόζει γὰρ ἐπὶ παντὸς, τοῦ τε μὲν ἐξωτικοῦ, τοῦ τε δὲ καὶ παιδός. ἀλλ' ἐπὶ μὲν ἐξωτικοῦ, ἐν πολλοῖς θέμασι δύναται χώραν λαβεῖν ἡ ὑποκατάστασις. οἷον ἐὰν ὁ ἰνστιτοῦτος πρὸ

Non tantùm autem extraneis heredibus institutis, substitutum dare possumus, sed etiam liberis nostris, ita dicentes: FILIVS ILLE MEVS HERES MIHI ESTO, ET SI HERES NON ERIT, ILLE HERES ESTO. Et hæc vocatur vulgaris substitutio, quoniam apta idoneáque est, vt cuiuis fiat, tùm extraneo tum filio. Sed in extraneo quidem multis casibus accidit, vt substitutio locum habeat. Quod genus fuerit, Si institutus ante te-

stato-

statorem decedat: si repudiet aut omittat hereditatem: aut si sub conditione eo instituto, conditio non existat. In filio verò, vno dumtaxat casu locus fit substitutioni: *videlicet* si filiusfamilias ante patrem testatem decedat. Nam si ante filium decedat pater, substitutioni nō fit locus. Ille enim statim patri fit heres, neque abstinendo nomen heredis ponit. Nam heredis nomen semel alicui partum, difficulter ad alium transfertur. Est & alia substitutio, quæ in liberis nostris procedit, nec liberis tantùm, sed quos in potestate habemus: nec tantùm quos in potestate habemus, sed suis impuberibus. Vocatur autē ea pupillaris, ab ætate, de qua fieri solet. Substitutionem igitur pupillarem sic facere possumus. ILLE FILIVS MEVS

τελευτήσῃ τοῦ τεστάτωρος, ἢ ῥεπουδιατεύσῃ, ἤγουν παραιτήσηται τὴν κληρονομίαν, ἢ ὑπὸ αἵρεσιν γραφέντος αὐτοῦ ἀτονήσῃ ἡ αἵρεσις. ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, ἐν ἑνὶ μόνῳ θέματι χώρα γίνεται τῇ ὑποκαταστάσει. οἷον ἐὰν τελευτήσῃ ὁ ὑπεξούσιος πρὸ τοῦ οἰκείου πατρὸς τοῦ διαθεμένου. εἰ γὰρ τελευτήσει ὁ πατὴρ πρὸ τοῦ παιδὸς, οὐ χώρα γίνεται τῇ ὑποκαταστάσει. αὐτοφαίνεται γὰρ εὐθέως κληρονόμος τῷ πατρὶ, καὶ οὐδὲ ἀβστινατεύει ἑαυτὸν, ἤγουν ἀποτίθεται τὸ αὐτόματον ὄνομα. τὸ αὐτόματον γὰρ ὄνομα τῆς κληρονομίας ἅπαξ ἐμπαγὲν τινὶ, δυσχερῶς ἐφ' ἕτερον μετέρχεται. ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα ὑποκατάστασις, ἥ τις προβαίνει ἐπὶ τῶν ἡμετέρων παίδων, καὶ οὐ μόνον παίδων, ἀλλὰ καὶ ὑπεξουσίων, καὶ οὐ μόνον ὑπεξουσίων ἀλλὰ καὶ σῶν ἀνήβων. λέγεται δὲ πουπιλλαρία ἐκ τῆς ἡλικίας ἐφ' ἧ πρακτεύεται, καὶ δυνάμεθα τὴν πουπιλλαρίαν ὑποκατάστασιν οὕτω ποιεῖν. ΕΣΤΩ ΜΟΥ

Ὁ υἱὸς κληρονόμος, εἰ δὲ γενόμενος κληρονόμος ἄνηβος τελευτήσει, ἔστω αὐτῷ ὁ δεῖνα κληρονόμος. καὶ ἐὰν ὁ παῖς γενόμενος κληρονόμος ἄνηβος τελευτήσῃ, χώραν γίνεται τῇ ὑποκαταστάσει. ἔξεστι δὲ μίξαι τῇ πουπιλλαρίᾳ τὴν βουλγαρίαν καὶ ποιῆσαι τὴν λεγομένην βουλγαροπουπιλλαρίαν οὕτως. ἔστω μου ὁ υἱὸς κληρονόμος. ἐὰν δὲ μὴ γένηται, ὅπερ ἐστὶν ἴδιον βουλγαρίας, ἢ γενόμενος ἄνηβος τελευτήσῃ, ὅπερ ἐστὶν ἴδιον πουπιλλαρίας ὑποκαταστάσεως, ἔστω μου ὁ δεῖνα κληρονόμος. τί λέγεις; προετελεύτησεν ὁ παῖς τοῦ πατρὸς, ἐκ τῶν προτέρων ῥημάτων ὁ ὑποκατάστατος παραγίνεται, καὶ γίνεται κληρονόμος τοῦ πατρὸς, οὐ τοῦ τελευτήσαντος.

HERES MIHI ESTO, ET SI HERES FVERIT, AC IMPVBES MORIATVR, ILLE HERES ESTO. Et si filius heres factus fuerit, & ante pubertatem decesserit, locus fit substitutioni. Porrò pupillari substitutioni vulgarem licet coniungere, & facere substitutionẽ (vt ita dixerim) vulgaripupillarẽ: hunc in modum FILIVS MEVS HERES MIHI ESTO, ET SI HERES NON ERIT, (quod est proprium vulgaris) AVT HERES FACTVS, INTRA PVBERTATEM DECEDET, (quod est proprium pupillaris) ILLE HERES ESTO. Quid ais? Viuo patre mortuus est filius ex prioribus verbis, venit substitutus, & heres fit patris, non defuncti filij. Quòd si viuo fi-

lio, pater decesserit, & filius heres factus, ante pubertatē mortuus est: tunc ex verbis sequentibus substitutio locū habet, & heres fit substitutus, non patris sed defuncti filij. Porrò ius hoc pupillaris substitutionis, nulla propria lege inuentum sed moribus & iure non scripto introductū est. Etenim quum pupilli testamentum sibi facere non possent: iustum visum est, vt patres iis testamenta facerent. ¶ Hac ratione motus & Imperator noster sanctissimus, constitutionem emisit, quam & Codici suo voluit inseri: qua & tali casui cōsultū est. Ait enim: Si quis furiosos, ut dementes filios habeat, aut nepotes aut pronepotes, cuiuscumque sexus sint & cuiuscumque gradus, ius & potestas ei esto, etiam si puberes sint, ad simili-

τήσαντος παιδός. ἀλλ' εἰ ὁ πατὴρ προετελεύτησεν, ἀναφανεὶς δὲ κληρονόμος ὁ παῖς ἄνηβος ἐτελεύτησε, χώραν γίνεται τῇ πουπιλλαρίᾳ ὑποκαταστάσει ἀπὸ τῶν δευτέρων ῥημάτων, καὶ γίνεται κληρονόμος ὁ ὑποκατάστατος, οὐ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ τελευτήσαντος παιδός. τοῦτο δὲ τὸ τῆς πουπιλλαρίας ὑποκαταστάσεως, οὐκ ἀπὸ ἰδίου νόμου ἐπινενόηται, ἀλλ' ἐξ ἀγράφου συνηθείας εἰσῆκται. ἐπειδὴ πουπίλλοι ὄντες οὐκ ἠδύναντο διατίθεσθαι, ὑπὲρ αὐτῶν τοὺς πατέρας δίκαιον ἐνομίσθη διατυποῦν τὰς διαθήκας. ¶ Ἐκ τοῦ τοιούτου κινηθεὶς λογισμοῦ ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς, ἐξεφώνησε διάταξιν, ἣν καὶ ἐγγραφῆναι τῷ οἰκείῳ προσέταξε κώδικι. ἐν ᾗ πρόνοιαν, καὶ τοῦ τοιούτου θέματος ἐποιήσατο. φησὶ γὰρ, ἐάν τις μεμηνότας, ἤγουν παραφρονοῦντας ἔχῃ υἱοὺς, ἢ ἐγγόνους, ἢ προεγγόνους, οἵας δήποτε φύσεως, ἢ οἱουδήποτε βαθμοῦ, ἐξέστω αὐτῷ εἰ καὶ εἶεν ἔφηβοι

θ. Qua ratione.

προ-

πρὸς μίμησιν τῆς πουπιλλαρίας ὑποκαταστάσεως, ῥητὰ πρόσωπα ὑποκαθιστᾶν, εἴγε συμβῆ τοὺς υἱοὺς παῖδας ἐν τῷ τῆς παραφροσύνης τελευτῆσαι πάθει. εἰ δὲ ἀνανήψουσιν, ἀκυροῦσθαι τὴν ὑποκατάστασιν ἐκέλευσε. τοῦτο δὲ πρὸς ὁμοίωσιν τῆς πουπιλλαρίας ὑποκαταστάσεως εὗρεν. ἥτις ἅμα τῷ ἔφηβον γενέσθαι

§. Igitur. τὸν πουπίλλον ἀκυροῦται. ¶ Ἐν ᾧ δὲ κατὰ τὸν παραδεδομένον τύπον ἡ πουπιλλαρία ὑποκατάστασις διατυποῦται, δύο τρόπον τινὰ διαθῆκαί εἰσιν. ἡ μὲν ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν παῖδα γινομένη. ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ παιδὸς, εἰς τὸν ὑποκατάστατον, ὥσπερ εἰ αὐτὸς ὁ υἱὸς ἑαυτῷ κληρονόμον ἐνεστήσατο. ἢ μᾶλλον εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, μία μὲν ἐστι διαθήκη, δύο δὲ κληρονομίαι. ἡ μὲν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, εἰς τὸν παῖδα καταφερομένη. ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ παιδὸς, εἰς τὸν ὑποκατάστατον ἐρχομένη. πάντα γὰρ ὅσα διεδέξατο ὁ πουπίλλος, ἐκ τοῦ πατρὸς, ἢ καὶ αὐτὸς

tudinem substitutionis pupillaris, certas personas substituere, in casum quo ii dementiæ morbo adhuc manentes, decesserint. Quòd si resipuerint, substitutionem illam infirmari sanciuit. Id quod & ipsum ad exemplum pupillaris substitutionis inuenit, quæ postquàm pupillus adoleuerit, infirmatur. ¶ Pupillari igitur substitutione in præfatum modum ordinata, duo quodammodo testamenta sunt, alterum patris erga filium: alterum filij erga substitutum, quemadmodum si ipse filius herede sibi scripsisset. Quinimò, si verum dicere volumus, propius est, vt vnum sit testamētum, sed hereditates duæ, quarum altera ad filium à patre defertur, altera à filio ad substitutum vadit. Quęcumq; enim pupillus vel ex hereditate paterna habuerit, vel ipse sibi

ἐπι

adqsierit post mortem patris: ad substitutum transeunt. Porrò vnum esse testamentum, vel eo argumento ostenditur, quòd solùm septem testes adhibeãtur: cùm, si duo fuissent testaméta, quatuordecim adhibendi fuerint. ¶ Contingit sæpenumerò, vt qui filio suo pupillariter substitutum dederit: in summũ timoré veniat, ne qui pupillo substitutus est, vbi nouerit post mortem patris, se illi substitutum datũ, pupillo insidias cõparet: (est autẽ impubes ob ætatis breuia tépora, insidiis admodũ obnoxius.) Si quis ergo pater ita formidolosus est & formidinem hãc vitare vult: pupillo herede instituto, vulgarem substitutionẽ palàm sine timore post institutionem pupilli scribat. Sic enim pupillo insidiari sustitutus non poterit, neque viuo patre: quia tũc ignorat, quid in testamen

ἐπεκτήσατο, μετὰ τελευτὴν τοῦ πατρὸς ἐπὶ τὸν ὑποκατάστατον μετέρχεται. ὅτι γὰρ μία διαθήκη ἐστὶ, δῆλον, ἐξ ὧν ἑπτὰ μόνοι μάρτυρες παραλαμβάνονται, καίτοι εἰ δύο ἦσαν διαθῆκαι, ιδ' ἔδει παρεῖναι μάρτυρας. ¶ Συμβαίνει πολλάκις τινὰ πουπιλλαρίως ὑποκαθιστῶντα τῷ παιδὶ, εἰς ἔσχατον ἐμπίπτειν δέος, μήπως ὁ τοῦ πουπίλλου ὑποκαταστάτος, γνοὺς ἅμα τῇ τελευτῇ τοῦ πατρὸς ἑαυτὸν πουπίλλου ὑποκατάστατον, ἐπιβουλεύσῃ τῷ ἀνήβῳ. πρόχειρος γάρ ἐστι διὰ τὸ βραχὺ τῆς ἡλικίας ὁ πούπιλλος εἰς ἐπιβουλὴν, εἰ τοίνυν εὑρεθῇ δειλότατος ὁ πατὴρ, καὶ βούλεται τὸν ἐντεῦθεν ἐκκλῖναι φόβον, γράφων τὸν πούπιλλον κληρονόμον, τὸν μὲν βουλγάριον ὑποκατάστατον εὐθέως μετὰ τὴν ἔνστασιν τοῦ πουπίλλου ἀφόβως γραφέτω. οὕτως γὰρ ἐπιβουλεύειν οὐ δυνήσεται τῷ ἀνήβῳ, οὔτε ζῶντος τοῦ πατρός· ἀγνοεῖται γὰρ τὰ ἐν τῇ

§. Sin autem.

διαθήκῃ γεγραμμένα, οὔτε μετὰ τελευτὴν τοῦ διαθεμένου· ἤδη γὰρ ἀναφανεὶς ὁ παῖς τῷ πατρὶ κληρονόμος, οὐ δίδωσι χώραν τῷ βουλγαρίως ὑποκαταστάτῳ. οὐδεὶς δὲ ἀκερδῶς ἐπιβουλεύσει τῷ πουπίλλῳ. ταῦτα μὲν περὶ τῆς βουλγαρίας. τὴν δὲ πουπιλλαρίαν ὑποκατάστασιν· ἡνίκα τις βούλεται τυπῶσαι, λεγέτω οὕτως· ἜΣΤΩ ΜΟΥ Ὁ ΥἹῸΣ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ. ἘᾺΝ ΔῈ ΜῊ ΓΈΝΗΤΑΙ, ἜΣΤΩ ΜΟΥ Ὁ ΔΕῖΝΑ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ. καὶ μεθ' ὃ καταλείψει, ἐπιτρόπους, ληγάτα, φιδεϊκόμμισσα, ἐλευθερίας, ἐν τῷ κατωτέρῳ μέρει τῆς διαθήκης, τὰ ῥήματα γραφέτω οὕτως· ἘᾺΝ ΔῈ Ὁ ΠΑῖΣ ΓΕΝΌΜΕΝΟΣ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ, ἌΝΗΒΟΣ ΤΕΛΕΥΤΉΣῌ, ἜΣΤΩ ΑΥ̓ΤΩ͂Ι Ὁ ΔΕῖΝΑ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ, καὶ τοῦτο τὸ μέρος ἰδιάζοντι λίνῳ δεσμείτω, καὶ ἰδιάζοντι σφραγιζέτω κηρῷ. ἐν μέν τοι

τις

to scriptum sit, neque à morte testatoris: quia iam pupillus heres patri factus, locum vulgari substitutioni non facit: porrò nemo sine spe lucri, insidias pupillo molitur. Et id quidem de vulgari substitutione. Pupillarẽ autẽ substitutionẽ, cùm quis facere vult, dicat in hunc modum: FILIVS MEVS HERES MIHI ESTO, ET SI HERES NON ERIT, ILLE MIHI HERES ESTO. Et cùm tutores, legata, fideicommissa, & libertates dederit: in inferiore testamenti parte, hęc verba scribat: SIN VERO FILIVS MEVS HERES FACTVS ANTE PVBERTATEM MORTVVS FVERIT, ILLE EI HERES ESTO. Et hanc partem proprio lino colliget, & propria cera consignet. Sed & in prio

re parte testamenti, hæc verba scribat: NOLO INFERIOREM PARTEM TESTAMENTI VIVO FILIO MEO ET ADHVC IMPVBERE APERIRI Substitutione enim pupillari hunc in modum facta, tutus erit pupillus ab insidiis omnibus. Nam neque viuo patre quisquam ei insidiabitur, propterea quòd testamẽtũ omne adhuc clausum sit: neq; à morte patris, propterea quod tota substitutionis pupillaris ratio ignoretur. Quidam cum testamentum conderet, & filium heredem scriberet, statim substitutioné pupillarem subiunxit, valet nihilominus substitutio. Verùm is qui id cõsilij cepit, & ibi filio substitutum dedit, vbi filium heredem instituerit: cum magno filij discrimine testatus esse videtur

τοῖς κατωτέροις τῆς διαθήκης μέρεσι, τὰ ῥήματα γραφέτω ταῦτα· ΟΥ ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΤΟ ΚΑΤΩΤΕΡΟΝ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΑΝΟΙΓΗΝΑΙ ΖΩΝΤΟΣ ΜΟΥ ΤΟΥ ΠΑΙΔΟΣ, ΚΑΙ ΕΤΙ ΑΝΗΒΟΥ ΟΝΤΟΣ. οὕτω γὰρ γινομένης τῆς πουπιλλαρίας ἕξει τὸ ἀνεπιβούλευτον ὁ παῖς. οὔτε γὰρ περιόντος αὐτοῦ τοῦ πατρὸς ἐπιβουλεύεται, διὰ τὸ πάντων κεκλεῖσθαι τὴν διαθήκην, οὔτε μετὰ τελευτὴν τοῦ πατρός, διὰ τὸ ἀγνοεῖσθαι τὰ ἐν τῇ πουπιλλαρίᾳ ὑποκαταστάσει γεγραμμένα. διατιθέμενός τις, καὶ γράψας τὸν ἄνηβον παῖδα κληρονόμον, εὐθέως ἐπήγαγε τὴν πουπιλλαρίαν ὑποκατάστασιν. ἔῤῥωται μὲν οὐδὲν ἧττον ἡ ὑποκατάστασις. πλὴν ὁ οὕτως βουλευσάμενος, κἀκεῖ γράψας τὴν ὑποκατάστασιν, ἔνθα ἑαυτοῦ ἐνεστήσατο κληρονόμον τὸν παῖδα, ἐπικινδύνως ὅσον πρὸς τὸν παῖδα δοκεῖ διαθέσθαι.

§. Non solum.

¶ Οὐ μόνον δὲ κληρονόμοις γραφεῖσι τοῖς ἀνήβοις παισὶ πουπιλλαρίως οἱ γονεῖς ὑποκαθιστᾶν δύνανται, ἀλλὰ καὶ ἐξερεδάτοις αὐτοῖς γινομένοις. ὥς τε οὖν διὰ τὴν ὑπεξουσιότητα, οὐκ ἐπειδὴ γράφονται κληρονόμοι, δέχονται πουπιλλαρίους ὑποκαταστάτους, διὸ καὶ ἐξερεδάτοις καλῶς ὑποκαθιστῶμεν τοῖς παισίν. ἀλλ' ἔχοι τις εἰπεῖν, καὶ τί λήψεται ὁ τοῦ ἐξερεδάτου πουπίλλου ὑποκατάστατος; ἐροῦμεν· ὅτι ἐάν τι συμβῇ τῷ πουπίλλῳ, ἀπὸ κληρονομίας, ἢ ληγάτων, ἢ δωρεῶν συγγενῶν, ἢ πατρῴων φίλων προσγενέσθαι, τοῦτο ἅπαν πρὸς τὸν ὑποκατάστατον ἐλεύσεται. τὰ εἰρημένα περὶ τῆς ὑποκαταστάσεως τῶν ἀνήβων παίδων γραφέντων κληρονόμων, ἢ ἐξερεδάτων γινομένων, τὰ αὐτὰ καὶ ἐπὶ ποστούμων ἕλκομεν. δυνάμεθα γὰρ τοῖς ποστούμοις βουλγαρίως ὑποκαθιστᾶν, οὕτως·

¶ Non solum autē heredibus institutis liberis impuberibus, pupillariter substituere parentes possunt, sed etiam exheredatis. Quemadmodum igitur propter patriam potestatem nō quia heredes scribuntur, pupillarem habent substitutionem: ita & exheredatis liberis vtiliter substituimus. Verùm dixerit aliquis, quid ergo accepturus est, is qui exheredato pupillo substituitur? Dicemus, si quid contingat pupillum ex hereditatibus, legatis, aut donationibus propinquorum vel amicorum paternorū adquirere, id omne ad substitutum transibit. Ea quæ dicta sunt, de substitutione liberorum impuberum institutorum vel exheredatorum: etiam ad postumos trahuntur. Postumis enim vulgariter substituere possumus, hunc in modum: POSTVMVS MIHI HERES E-

ΕΣΤΩ ΜΟΥ Ο ΠΟΣΤΟΥΜΟΣ ΚΛΗ-
ΡΟΝΟ

STO, ET SI NON FVERIT: ILLE HERES ESTO. Heres autem non est, si aut non nascatur, aut natus ante patrem decedat. Possumus & pupillariter: ita, POSTVMVS MIHI HERES ESTO: ET SI HERES FVERIT, ET IMPVBES DECESSERIT, ILLE HERES ESTO. Sed & illud his quæ dicimus, consequēs est, vt vulgaris pupillaris (quam vocant) substitutio in postumis procedat. ¶Habeto hæc pro quadam præuia inspectione. Pars testamēti, in qua pater sibi heredem instituit, dicitur principalis: ea verò in qua filio impuberi substituit, dicitur pupillaris. Pendet autem pupillaris ex principali, & ex illa vim suam accipit. Hoc ita pro præuiis quibusdam cognito, vide nunc

ΡΟΝΟΜΟΣ, ΕΑΝ ΔΕ ΜΗ ΓΕΝΗΤΑΙ, ΕΣΤΩ ΜΟΥ Ο ΔΕΙΝΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ. οὐ γίνεται δὲ ἐὰν μὴ τεχθῇ ἢ τεχθεὶς προτελευτήσῃ τοῦ πατρός. δυνατὸν δὲ καὶ πουπιλλαρίως οὕτως· ΕΣΤΩ ΜΟΥ Ο ΠΟΣΤΟΥΜΟΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ. ΕΑΝ ΔΕ ΓΕΝΟΜΕΝΟΣ ΑΝΗΒΟΣ ΤΕΛΕΥΤΗΣΗ, ΕΣΤΩ ΑΥΤΟΥ Ο ΔΕΙΝΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ. καὶ ἀκολούθως τοῖς προειρημένοις βουλγαροπουπιλλαρίαν ἐπὶ αὐτῷ ποιοῦμεν ὑποκατάστασιν. ¶ Ἐχέτω

§. Liberis.

ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ, τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς διαθήκης ἔνθα ὁ πατὴρ ἑαυτῷ γράφει κληρονόμους, λέγεται πριγκιπαλία. τὸ δὲ μέρος ἐκεῖνο, ἐν ᾧ τῷ ἀνήβῳ παιδὶ ὑποκαθίστησι, λέγεται πουπιλλαρία. ἤρτηται δὲ ἐκ τῆς πριγκιπαλίας ἡ πουπιλλαρία, καὶ ἐξ ἐκείνης λαμβάνει τὴν ἰσχύν. ἐπειδὴ σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προ-

κείμενον. εἰρήκαμεν ὅτι τοῖς ἡμετέροις ἀνήβοις παισὶ δυνάμεθα ὑποκαθιστᾶν. ἀλλὰ τοῦτε νόει, ἡνίκα ἑαυτοῖς γράφομεν κληρονόμους, τουτέστιν ὅτε ποιήσομεν πριγκιπαλίαν. ταύτης γὰρ μὴ γινομένης, ἡ πουπιλλαρία οὐκ ἔχει ὅθεν ἑαυτῇ περιποιήσῃ τὸ ἰσχυρόν. μέρος γὰρ ὥσπερ καὶ παρακολούθημα τῆς πριγκιπαλίας ἐστὶν ἡ πουπιλλαρία. παρακολούθημα δὲ εὑρεῖν οὐ δυνατὸν μὴ ὑποκειμένου προτοτύπου. ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἐκεῖθεν δέχεται τὴν ἰσχὺν ἡ πουπιλλαρία, ὅτι τῆς πριγκιπαλίας μὴ ἐρρωμένης, οὐδὲ ἡ πουπιλλαρία ἰσχύει. ὑπόθου γὰρ οἰκείᾳ χειρὶ μὴ γεγραφέναι αὐτὸν ἐν τῇ πριγκιπαλίᾳ τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα, ἐν δὲ τῇ πουπιλλαρίᾳ τοῦτο ποιῆσαι, οὐδὲν ὄφελος τῇ πουπιλλαρίᾳ τῆς πριγκιπαλίας ἀσθενούσης. ¶ Δυνάμεθα πολλοὺς ἀνήβους ἔχοντες παῖδας ἢ καὶ ἑκάστῳ πουπιλλαρίας ὑπο-

*Vel ſingulis.

reliqua. Diximus liberis noſtris impuberibus poſſe nos ſubſtituere. Id autē intellige: cùm nobis ipſis hæredes inſtituimus, hoc eſt, cùm principalem partem cōdimus. Hac enim non condita, pupillaris non habet, vnde ſibi robur adſumat. Nam pupillare teſtamentum veluti pars & ſequela eſt principalis teſtamēti. Atqui conſequens nemo inuenire poteſt, niſi & principale ſubſiſtat. Adeò autem vim ſuam omnem pupillare teſtamentum à principali accipit, vt ſi principale non valeat, nec pupillare valere poſsit. Finge enim exempli gratia: Teſtatorē in principali, nomē heredis ſua manu non ſcripſiſſe, & tamen in pupillari id feciſſe: nullius momenti erit pars pupillaris, quoniam pars principalis vitio laborat. ¶ Poſſumus autem, ſi plures nobis ſint liberi impuberes, vel ſingulis pupillariter ſubſtituere

substituere, vel ei, qui eorum nouissimus impubes morietur. Sed si neminẽ liberorum impuberum intestatum velim decedere: singulis propria substitutione substituo. Sin verò iura successionum ab intestato, salua & integra esse inter liberos malim, tunc ei, qui eorũ vltimus impubes morietur, alium quempiam extraneum substituo. Et si alij mortui fuerint, fratres superstites, ius legitimæ hereditatis ab intestato habebunt. Sin verò vnus ex eis nouissimus impubes obierit, tunc veniet substitutus. ¶ Præterea nominatim impuberi substituere possum, & dicere: SI FILIVS MEVS HERES MIHI FVERIT, ET IMPVBES DECESSERIT, TITIVS EI HERES ESTO. Possum autem & generaliter ei substituere. Verbi gratia, multos vnà cum filio meo heredes insti-

καταστῆσαι, ἤγουν καὶ τῷ τελευταίῳ ἀνήβῳ τελευτῶντι. ἀλλ᾽ εἰ μὲν μηδένα βούλομαι τῶν ἀνήβων παίδων ἀδιάθετον τελευτῆσαι, ἑνὶ ἑκάστῳ ἰδιαζόντως ὑποκαθιστῶ. εἰ δὲ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὴν μεταξὺ τῶν παίδων ἀποσώζεσθαι βούλομαι, τότε τῷ τελευταίῳ ἀνήβῳ τελευτῶντι, ὑποκαθιστῶ ἄλλον τινὰ ξένον. καὶ εἰ μὲν οἱ ἄλλοι τελευτήσουσιν, οἱ περιόντες ἀδελφοὶ ἕξουσι ἐξ ἀδιαθέτου τὸν κλῆρον. εἰ δὲ ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν τελευταῖος ἄνηβος ἀποθάνῃ, τότε ὁ ὑποκατάστατος παραγίνεται.

¶ Δυνάμεθα δὲ ὑποκαθιστᾶν τῷ ἀνήβῳ ὀνομαστὶ καὶ λέγειν· ἘΆΝ Ὁ ΥἹΌΣ ΜΟΥ ΓΕΝΌΜΕΝΟΣ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ, ἌΝΗΒΟΣ ΤΕΛΕΥΤΉΣΗι, ἜΣΤΩ ΑΥ̓ΤΟΥ͂ ΤΙΤΊΟΣ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ. δυνάμεθα δὲ καὶ γενικῶς αὐτῷ ὑποκαθιστᾶν. οἷον πολλοὺς ἐνστησάμενοι κληρονόμους μετὰ τοῦ παιδὸς A. Substitui-tur.

μου, ἢ πολλοὺς γράψας κληρονόμους, ἐξηρεδάτον ἐποίησα τὸν παῖδα. δύναμαι γενικῶς οὕτως ὑποκαθιστᾶν εἰπών, ΕἼ ΤΙΣ ἘΜΟῚ ΤΩ͂Ι ΠΑΤΡῚ ΓΈΝΗΤΑΙ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ, ἜΣΤΩ ὙΠΟΚΑΤΆΣΤΑΤΟΣ ἈΝΉΒΟΥ ΤΕΛΕΥΤΩ͂ΝΤΟΣ ΤΟΥ͂ ΠΑΙΔΌΣ ΜΟΥ. δι' ὧν ῥημάτων ἐκ τῆς ὑποκαταστάσεως, εἰς τὰ τοῦ ἀνήβου πράγματα παρελεύσονται, οἵτινες καὶ ἐγράφησαν κληρονόμοι, καὶ γεγόνασι. εἰ γὰρ γραφέντες παρῃτήσαντο τὴν πριγκιπαλίαν, οὐ λήψονται τὰ ἀπὸ τῆς πουπιλλαρίας ὑποκαταστάσεως. μερίζονται δὲ τὰ τοῦ πουπίλλου πράγματα pro parte hereditaria, τουτέστι καθόσον διεδέξαντο τὸν πατέρα.

§. Masculo. ¶ Καὶ τοῖς μὲν ἄρρεσι παισὶν, ἕως ιδ ἐνιαυτῶν ἔξεστιν ὑποκαθιστᾶν. ταῖς δὲ θηλείαις, μέχρι δωδεκάτου. ταύτην δὲ τὴν ἡλικίαν αὐτῶν ὑπερβάντων, ἡ

§. Extraneo ὑποκατάστασις ἀποσβέννυται. ¶ Τῷ ἐξωτικῷ δὲ,

tui, aut multis institutis heredibus, filiū exheredaui. Possum generaliter ita substituere, dicēs, QVIS QVIS MIHI PATRI HERES ERIT, IS ET FILIO MEO ANTE PVBERTATEM MORIENTI, SVBSTITVTVS ESTO. Per quæ verba, ex substitutione ad hereditatem impuberis venient, qui & scripti sunt heredes & extiterunt. Nam si instituti, hereditatē ex principali parte repudiauerint, ex pupillari substitutione nihil capient. Diuiditur autem inter eos pupilli hereditas pro portione hereditaria, id est, pro qua parte patri heredes facti sunt. ¶ Et masculis quidē vsq; ad annos quattuordecim licet substituere: feminis verò vsq; ad duodecim. Quam ætatem si excedāt, euanescit substitutio. ¶ Extraneo

autem vel filio puberi heredibus institutis, nemo ad similitudinem impuberum liberorum substituit, dicés: ILLE MIHI HERES ESTO: ET SI HERES MIHI FVERIT, ET INTRA TRIGESIMVM (exempli gratia) ANNVM DECESSERIT, ILLE EI HERES ESTO. Sed hoc solum permissum est, vt eum, quem heredem instituerimus, per fideicommissum possimus obligare, alij hereditatem nostrã vel totam vel pro parte restituere. Porrò ius fideicommissi quid & quale sit, suo loco tradetur.

δὲ, ἤγουν καὶ ἐφήβῳ παιδὶ γεγραφεῖσι κληρονόμοις, οὐδεὶς ὑποκαθιστᾷ πρὸς μίμησιν τῶν ἀνήβων παίδων λέγων, ὅτι ΕΣΤΩ ΜΟΙ Ο ΔΕΙ͂ΝΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ. ΕΙ ΔΕ ΓΕΝΟΜΕΝΟΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ, ΤΕΛΕΥΤΗΣΕΙ, λόγου χάριν, ΠΡΟ ΤΟΥ λ ΕΝΙΑΥΤΟΥ͂ ΕΣΤΩ ΑΥΤΟΥ͂ Ο ΔΕΙ͂ΝΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ. τοῦτο γὰρ μόνον ποιεῖν ἡμῖν ἐπιτέτραπται. γράφοντες γὰρ κληρονόμον τινὰ, δυνάμεθα διὰ φιδεϊκομμίσου ἔνοχον αὐτὸν ποιεῖν, ὥστε ἑτέρῳ τὴν κληρονομίαν ἀποκαταστῆσαι, ἢ πᾶσαν, ἢ μέρος. τὸ δὲ τοῦ φιδεϊκομμίσου, ὁποῖον ἔχει ἀποτέλεσμα, ἐν τῷ οἰκείῳ παραδοθήσεται τόπῳ.

QVIBVS MODIS TESTAMENTA infirmantur. Titul. XVII.

Didicimus quẽadmodũ iure testamenta fiant. Sed si quid eorum, quæ ad solẽnitatem obseruationémque spectant, omissum fuerit, dici-

Ἔγνωμεν ὅπως γένονται νομίμως αἱ διαθῆκαι. ἀλλ' εἰ μὴ παραλείφθη τι τῶν τῆς ἀκριβείας ἐχομένων, λέγεται ἡ διαθήκη, non Iure Ciuili

 facta,

facta, ἤγουν οὐ δικαίῳ πολιτικῷ γεγενημένη. ἢ συντόμῳ λόγῳ iniusta, ἤτοι παράνομος. παρώφθη γὰρ τυχὸν ὁ λεγίτιμος τῶν μαρτύρων ἀριθμός, ἤγουν ὁ ὡρισμένος ἀπὸ νόμου, ἢ παρῆσαν μὲν οἱ ἑπτά, οὐ πάντες δὲ ὑπέγραψαν, ἢ ὑπέγραψαν μὲν πάντες, οὐκ ἐσφράγισαν δέ. ἢ ταῦτα μὲν ἐποίησαν, ὁ δὲ τεστάτωρ οἰκείᾳ χειρὶ τὴν τοῦ κληρονόμου προσηγορίαν οὐκ ἔγραψεν, οὐδὲ μὴν ἐπὶ τῶν μαρτύρων ὠνόμασεν τὸν ἐσόμενον αὐτοῦ διάδοχον. ἢ παῖδάς τις ἔχων σούους, οὐδὲ κληρονόμους, οὐδὲ ἐξηρεδάτους τούτους ἐποίησεν. ἐπὶ τούτων πάντων λέγεται ἡ διαθήκη, non Iure Ciuili facta. εἰ δὲ μηδὲν τούτων παρώφθη, οὐδὲ οὕτω πάντως μέχρι τέλους, τὸ ἰσχυρὸν παρέσται τῇ διαθήκῃ. ἢ γὰρ ῥούπτα γίνεται, ἢ ἔρριτος. ῥούπτα δὲ γίνεται τούτῳ τῷ τρόπῳ. διέθετό τις ἀνεπιλήπτως. μὴ μείναντος τοῦ τεστάτωρος ἐ-

tur testamentum nō iure ciuili factum, aut verbi cōpendio, iniustū. Forte enim legitimus, (id est, à lege statutus) testiū numerus omissus est: aut adfuerūt quidem septem testes, sed non omnes subscripserunt: aut subscripserunt quidem omnes, sed non consignauerunt: aut ipsi quidem omnia hæc fecerunt, sed testator manu sua nomen heredis nō scripsit, neq; coram testibus futurum successorē nominauit, aut aliquis qui liberos habebat suos, neque eos instituit, neque exheredauit. Omnibus his ex causis, testamentum dicitur non iure ciuili factum. Quòd si nihil eorum neglectū fuerit, non tamen sic omnino ad finē vsque, vim habet testamētum. Nam aut rumpitur, aut irritū fit. Et rumpitur quidem hunc in modū. Quidam sine vitio omni testamentum condidit. Sed cùm testator eodē in statu non māsisset, ins

testamenti

teſtaméti minutum eſt: forté enim poſt teſtamenti confectionem, adoptauit in filium, vel eum, qui ſui iuris eſſet, apud Imperatorem, vel eum qui alienus, apud Prætorem, ſecundum ea quæ conſtitutione quadam piiſsimi noſtri Principis cauentur: hoc eſt, cum auus eſt, qui adoptat: tunc enim adoptio naturá ſuá explicat: & teſtamentú eius rumpitur, per adiectioné noui huius ſui, perinde atq; per agnationé poſtumi. ¶ Sed & poſterius teſtamentum quod iure perfectú eſt, ſuperius rumpere poteſt, ſiue quis ex eo heres extitit, ſiue non, dum exiſtere potuerit. hoc enim ſolum ſpectamus, an aliquo caſu exiſtere potuerit. et qui fieri poteſt, vt qui exiſtere potuit, non extiterit tamen? Finge eú qui in ſecundo teſtamento heres inſtitutus eſt aut repudiaſſe, aut viuente teſta-

πὶ τῆς αὐτῆς καταστάσεως, τὸ τῆς διαθήκης δίκαιον ἠλαττώθη· εἰ γάρ τις μετὰ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης λάβῃ τινὰ εἰς υἱοθεσίαν, ἢ αὐτεξούσιον παρὰ βασιλεῖ, ἢ ὑπεξούσιον παρὰ τοῖς ἄρχουσι, κατὰ τὰ εἰρημένα τῇ διατάξει τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως, τουτέστιν ἡνίκα πάππος ἐστὶν ὁ λαμβάνων, τότε γὰρ ἡ θέσις ἐπιδείκνυται τὰ ἑαυτῆς, ἡ γενομένη ῥήγνυται διαθήκη καινοῦ σοὺ ἐπιγενομένου ὥσπερ εἰ ποστοῦμος ἐτέχθη. ¶ Καὶ διαθήκη δευτέρα νομίμως πληρωθεῖσα, δύναται τὴν προτέραν ῥηγνύειν διαθήκην. εἴτε γέγονέ τις κληρονόμος ἐξ αὐτῆς, εἴτε μὴ γέγονεν, ἠδύνατο δὲ ὅλως κληρονομῆσαι. τοῦτο γὰρ μόνον σκοποῦμεν, εἰ ἔν τινι θέματι ἠδύνατο κληρονομῆσαι. καὶ πῶς δυνάμενός τις κληρονομῆσαι, οὐκ ἐκληρονόμησεν; ὑπόθου ὅτι ἐρεπουδιάτευσεν ὁ γραφεὶς ἐν τῇ δευτέρᾳ διαθήκῃ κληρονόμος, ἢ ζῶντος τοῦ τεστάτορος

b. Poſteriore.

ρος ἐτελεύτησεν. ἢ μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ διαθεμένου πρὸ τῆς ἀδιτίωνος, ἢ ὑπὸ αἵρεσιν ἐγράφη, καὶ ἡ αἵρεσις ἠπόρησε. καὶ ἐν τούτοις τοῖς θέμασι συμβαίνει τὸν τεστάτωρα δύο ποιήσαντα διαθήκας, ἀδιάθετον τελευτᾶν. τῆς μὲν προτέρας ῥηγνυμένης τῇ ποιήσει τῆς δευτέρας, τῆς δὲ μεταγενεστέρας ἀκυρουμένης, διὰ τὸ μηδένα ἐντεῦθεν γενέσθαι κληρονόμον.

6. Sed & si quis.

¶ Διαθέμενός τις, ἐνεστήσατο πρῖμον κληρονόμον. εἶτα μετὰ χρόνον τινὰ, ἦλθεν ἐπὶ ποίησιν δευτέρας διαθήκης, ἣν καὶ αὐτὴν νομίμως ἐπεραίωσε σεκοῦνδον ἐνστησάμενος κληρονόμον, οὕτως, ΕΣΤΩ ΣΕΚΟΥΝΔΟΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ ΕἸΣ ΤΟΔΕ, ΚΑΙ ΤΟΔΕ ΠΡΑΓΜΑ. οὐδὲν ἧττον καὶ οὕτως ἡ πρώτη ῥήγνυται διαθήκη. οὐδὲ γὰρ τὸ ex certa parte, ἤγουν εἰς δῆλα πράγματα γραφῆναι τὸν σεκοῦνδον ἐν τῇ δευτέρᾳ διαθήκῃ, ἀσίχυρον ποιεῖ τὴν ἔνστασιν. καὶ τοῦτο σεβῆρος

καὶ

tore, vel post mortē eius ante aditionē mortuum esse, aut condicionem, sub qua institutus erat, non extitisse. Et in his casibus contingit, vt is, qui duo testamenta fecerit, intestatus tamen moriatur, priore rupto per cōfectionem posterioris, & secundo irrito facto, quòd ex eo nemo heres extiterit. ¶ Quidam testamento condito heredem primum instituerat. Deinde post tēpus aliquod, aggressus est & secūdum testamentum facere, quod & iure perfecit, herede instituto Secūdo: hūc in modū: SECVNDVS MIHI EX ILLA ET ILLA RE HERES ESTO. Nihilominus & hoc modo prius testamentum rumpitur. Nec enim quod ex certa parte Secundus heres in secundo testamento institutus sit, id institutionem irritā facit. Ac ita D. Seue-

pius & Antoninus rescripserunt. Cuius constitutionis hæc verba sunt. (Neque enim referre absurdum est, quum aliud quiddam non inutile, ex ea discere posimus.) Quidam testamento cōdito, pluribúsque in eo institutis heredibus, in secundo testamento alium quēdam ex certis rebus heredē scripsit, hoc addito, se nihilo minus velle & prius testamentum valere. Decessit. Relata res est ad Seuerum & Antoninum, & ab his Cocceio Campano rescriptum est. Testamentum quidem secundo loco factum, licet in eo certarum rerum heres scriptus sit, nihilominus prius testamentum rūpit, perinde atque si institutio sine aliqua rerū mentione in secundo testamento facta esset. Verùm iusserunt eum, qui in secundo testamēto institutus erat, heredem quidem esse, sed tamen teneri heredibus in priore te-

καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι. τῆς δὲ τοιαύτης διατάξεως ἐστὶ τὰ ῥήματα ταῦτα. οὐκ ἄτοπον γὰρ αὐτῶν μνημονεῦσαι, διὰ τὸ καὶ ἕτερόν τι χρήσιμον ἐξ αὐτῶν δυνάμενον σημαίνεσθαι. διαθέμενός τις καὶ γράψας πολλοὺς κληρονόμους, ἐν δευτέρᾳ διαθήκῃ ἕτερον εἰς φανερὰ κληρονόμον ἐνεστήσατο, προσθεὶς οὐδὲν ἧττον βούλεσθαι τὴν προτέραν ἐρρῶσθαι διαθήκην. ἐτελεύτησεν. ἦλθεν ἐπὶ Σεβῆρον καὶ Ἀντωνῖνον τὸ πρᾶγμα, καὶ ἀντέγραψαν Κοκκείῳ καμπανῷ. ἡ μὲν κατὰ τὴν δευτέραν τάξιν γενομένη διαθήκη, εἰ καὶ ἐπὶ φανεροῖς πράγμασι γέγραπταί τις ἐν αὐτῇ κληρονόμος, ἀλλ' οὖν ἀνατρέπει τὴν προτέραν ὁμοίως, ὥσπερ εἰ δίχα μνήμης πραγμάτων ἡ ἐν τῇ δευτέρᾳ διαθήκῃ ἔνστασις ἐγεγόνει. ἐκέλευσε δὲ κληρονομεῖν μὲν τὸν ἐν τῇ δευτέρᾳ διαθήκῃ γεγραμμένον, κατέχεσθαι δὲ

τοῖς ἐνσταθεῖσι κληρονόμοις ἐν τῇ προτέρᾳ διαθήκῃ, ἐπὶ ἀποκατάστασιν τῆς κληρονομίας, ἀρκούμενον αὐτὸν τοῖς πράγμασι, εἰς ἃ καὶ γέγραπται κληρονόμος. εἰ καὶ μὴ ταῦτα τὰ ἐαθέντα αὐτῷ ποιεῖ τὸ φαλκίδιον, ὅμως δεῖ ἀναπληροῦσθαι αὐτῷ τὸ ἐλλεῖπον τῷ τετάρτῳ. τούτου δὲ αἰτία, τὰ ἐν τῇ δευτέρᾳ διαθήκῃ γεγραμμένα ῥήματα, ἐν οἷς εἶπε τὴν προτέραν ἐρρῶσθαι διαθήκην, τὸ μὲν οὖν τοῦ ῥυπτοῦ πάθος διὰ πολλῶν συμβαίνει τρόπων. ποστοῦμος γὰρ πρὸ τεχθεὶς τοκετὸς, καὶ καινὸς σουῦς ἐπιγινόμενος, καὶ ποίησις δευτέρας διαθήκης, ῥυπτὸν ποιεῖ τὴν διαθήκην. ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ πάθους τοῦ ῥυπτοῦ. ¶ Τὸ δὲ ἴρριτον καταλύει καὶ αὐτὸ, τὴν γινομένην διαθήκην. οἷον ἡνίκα ὁ διαθέμενος ὑποστῇ κάπιτις δεμινουτζίωνα. ποίοις δὲ τρόποις συμβαίνει, ἐν τῇ πρώτῃ διεξήλθομεν ἰνστιτουτζίωνι. ἐὰν γὰρ ὁ τεστάτωρ ὑποστῇ, ἢ τὴν μαξίμαν, καὶ γένηται δοῦλος,

¶ Alio.

stamento institutis, ad restitutionem hereditatis, his videlicet rebus contentū, ex quibus heres scriptus fuerat. Ita ut si ea, quæ ipsi relicta sunt, quadrantem legis Falcidiæ non faciunt: suppleri ei debeat, quod quadranti deest. Huius autē rei ratio in verbis est secūdo testamento insertis: quibus ut valeret prius testamentum expressum est. Rupti ergo testamenti vitium multis modis accidit: Nam & postumi natiuitas, & noui sui agnatio, & secundi testamenti confectio, testamentum rumpere solent. Et hæc de rupto. ¶ Porrò & irriti vitium testamenta soluit. Verbi gratia, cùm testator capitis diminutionē patitur. Quod quibus modis accidit, primo libro relatum est. Si enim testator aut maximam patiatur, & fiat ser-

nus: aut mediam, & ciuitatem amittat: aut minimam, & fiat alieni iuris, dando se in adrogationem: irritum fit testamentum. Quemadmodum igitur & iam dictum est, tria vitia sunt, quæ testamentis sunt molesta: non iure ciuili factum, ruptum, & irritum. Possumus autem & quod irritum est, ruptum vocare: & quod ruptum est, irritum: Sed & ea quæ nec initio iure facta sunt, irrita vocare possumus: & sine differentia, his nominibus vtimur. Sed ideo singula vitia, singulis appellationibus distinguere institutum est, vt ex proprio cuiusq; nomine cognitis vitiis facilius ea vitare possemus. ¶ Sed hæc tria dicta vitia, testamentum iure ciuili factum infirmant, verùm ad testamentum iure prætorio confectum non pertinent. Nam vitium non iure ciuili facti, stultum sit dicere in testamento, quod ad ius Prætorium pertinet, locum

λον, ἢ τὴν μέσην καὶ τῆς πολιτείας ἐκπέσῃ, ἢ τὴν ἐλαχίστην, καὶ γένηται ὑπεξούσιος, δοὺς ἑαυτὸν εἰς ἀδρογατίωνα, ἴρριτος γίνεται ἡ διαθήκη. ὥσπερ οὖν ὡς καὶ ἤδη εἴρηται, τρία πάθη παρενοχλεῖ ταῖς διαθήκαις, non Iure Ciuili factum, ruptum, irritum. δυνάμεθα δὲ καὶ τὸ ἴρριτον, ροῦπτον καλέσαι. καὶ τὸ ροῦπτον ἴρριτον, καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς μὴ νομίμως γινομένην διαθήκην, ἴρριτον δυνάμεθα καλεῖν, καὶ ἀδιαφόρως χρώμεθα τοῖς ὀνόμασι. διὰ τοῦτο δὲ ἰδιαζόντως ἑκάστῳ πάθει κυριότητα προσηγορίας ἐπενοήσαμεν, ἵνα ἐκ τῶν κυρίων ὀνομάτων γνόντες τὸ ὑποκείμενον πάθος, δυνηθῶμεν τοῦτο διαφυγεῖν. ¶ Ἀλλὰ τὰ μὲν εἰρημένα γ' πάθη, τὴν πολιτικὴν ἀνατρέπει διαθήκην. τῆς δὲ πραιτωρίας οὐχ ἅπτεται. τὸ μὲν γὰρ τοῦ non Iure Ciuili facti, πάθος καὶ μωρόν ἐστι λέγειν ἐπὶ τῆς πραιτωρίας,

θ. Non tamen.

οὐδὲ

οὐδὲ τὸ τοῦ ῥούπτου καταλύει αὐτήν· οὐδὲ μὴν τὸ τοῦ ἰρρίτου, ἐὰν συμβῇ τὸν τεστάτωρα διαφυγεῖν ἣν ὑπέστη κάπιτις δεμινουτζίωνα. ὁ γὰρ πραίτωρ τοὺς δύο καιροὺς ἐπιζητεῖ, τόν τε τῆς ποιήσεως τῆς διαθήκης, καὶ τὸν τῆς τελευτῆς. καὶ ἐὰν εὕρῃ ἐν ἑκατέρῳ καιρῷ ἔχοντα αὐτὸν τεσταμέντου φακτζίωνα, ἰσχυρὰν οἶδεν εἶναι τὴν διαθήκην αὐτοῦ, τὸν μέσον καιρὸν οὐ περιεργαζόμενος, εἴτε πολιτείαν, εἴτε τὴν ἐλευθερίαν ἀπώλεσεν. ὅλως γὰρ ἐν ᾧ ἑπτὰ μαρτύρων ἐπίκεινται σφραγῖδες, καὶ ἐν ἑκατέρῳ καιρῷ τεσταμέντου φακτζίωνα εἶχεν ὁ τελευτήσας, ἦν γὰρ καὶ ῥωμαῖος, καὶ αὐτεξούσιος, δίδωσι τῷ σκρίπτῳ κληρονόμῳ τὴν σεκοῦνδουμ ταβούλας διακατοχήν. εἰ μέντοι ἐτελεύτησεν ἐν τῇ κάπιτις δεμινουτζίωνι, δοὺς γὰρ ἑαυτὸν εἰς ἀδρογατζίωνα, ἐτελεύτησε πρὶν αὐτεξούσιος γενέσθαι, τότε καὶ αὐτὸς ὁ πραίτωρ οἶδεν ἴρριτον οὖ-

habere. Sed neq; vitium rupti, id dissoluit, neq; etiã irriti, si contingat, vt testator capitis deminutionem quam subierat, effugiat. Prætor enim duo tempora inquirit: nempe conditi testamẽti, & mortis: & si quem vtroque tempore inuenerit testamenti factionem habuisse, pro valido testamentum tuetur: nihil curiosiùs de medio tempore laborans, siue ciuitatem, siue libertatem amisit. Omnino enim si septem testiũ signis signatum sit, & defunctus vtroq; tempore, testamenti factionem habuerit, quoniam & ciuis Romanus & suę potestatis erat, heredi scripto dat bonorum possessionem secundum tabulas. Quòd si in capitis deminutione decesserit: cùm enim se adrogandum præbuisset, mortuus est, antequam potestatis suæ fieret: tunc & ipse Prætor irritum

σαν τὴν

esse nouit testamentum, neque heredi scripto bonorum possessionem secundùm tabulas pollicetur. ¶ Quidam testaméto condito superuixit, ac dixit, se nolle id testamentũ valere. Ex solis his verbis testamentum non infirmatur. Nã quæ iure confecta sunt, iure etiam subuerti tollique debent. Plus dico: etsi quis post prius testamentum, secundum facere aggressus sit, & aut mortalitate præuentus, aut quia eum eius rei pœnituit, id non perfecerit: diui Pertinacis constitutione cautũ est, vt prius testamẽtum firmũ ratũmq; sit. Ait enim, non aliter tabulas priores, quæ iure factæ sint, per sequẽtes irritas fieri, quàm si & sequentes iure ordinatæ & perfectæ fuerint. Nam imperfectum testamentum, sine dubio, nullum & infirmũ est. ¶ Eadem constitutione & illud expressum est, talem institutionem valere non de-

σαν τὴν διαθήκην, καὶ οὐκ ἐπαγγέλλεται τῷ σκρίπτῳ τὴν σεκοῦνδουμ ταβούλας διακατοχήν. ¶ Διαθέμενός τις, καὶ ἐπιζήσας τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης εἶπεν, οὐ βούλομαι ταύτην ἰσχύειν. ἐκ τούτων μόνον τῶν ῥημάτων, ἀνίσχυρος οὐκ ἀποτελεῖται ἡ διαθήκη. τὰ γὰρ ἐννόμως γινόμενα, ἐννόμως ἀνατρέπεσθαι δεῖ. τὸ πλέον φημὶ εἰ καὶ μετὰ τὸ διαθέσθαι τις, ἦλθεν ἐπὶ ποίησιν δευτέρας διαθήκης, ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τελευτήσας, ἢ καὶ μεταγνοὺς ταύτην οὐκ ἐπεραίωσε, κατὰ θειοτάτου περτινάκος γέγονε διάταξις, βεβαίαν εἶναι τὴν προτέραν διαθήκην κελεύουσα. φησὶ γὰρ μὴ ἑτέρως τὴν νομίμως γεγενημέναν προτέραν διαθήκην, ἐκ τῆς δευτέρας ἀκυροῦσθαι, εἰ μὴ ἐννόμως ἡ δευτέρα περαιωθῇ. ἡ γὰρ ἀτελὴς διαθήκη, ἀσθενὴς ἀμάχως ἐστί. ¶ Τῇ αὐτῇ διατάξει κἀκεῖνο περιέχεται, ὡς οὐ δεῖ τὴν τοιαύτην ἔνστασιν ἐρρῶσθαι, ἔνθα τίς διὰ τὸ δι-

θ Ex eo autem.

θ. Eadem.

κην ἔχων πρός τινα, τὸν βασιλέα κληρονόμον ἐνεστήσατο. οὐδὲ βεβαίας ἀποκαλεῖ τὰς τοιαύτας διαθήκας, οὐδὲ ἄγραφον εἰς βασιλέα γινομένην ἔνστασιν δέχεται, οὐδὲ λέγει αὐτὸν ἀνέχεσθαί τι λαβεῖν ἀπὸ γραφῆς ὡς ἐπὶ τελευταίᾳ βουλήσει, εἰ μὴ πρόσεστιν ἀνελλιπὴς αὐθεντία τοῦ νόμου. τῇ τοιαύτῃ διατάξει Σευῆρος καὶ Ἀντωνῖνος οἱ θειότατοι πολλάκις ἀκολουθήσαντες, ἀντέγραψαν, ὅτι εἰ καὶ τοῖς νόμοις οὐχ ὑποκείμεθα, ἀλλ' οὖν κατὰ τοὺς νόμους πολιτευόμεθα. Licet enim legibus soluti sumus, attamen secundũ leges viuere volumus. δεῖ γὰρ θαυμάζοντας τὴν οὕτω θείαν φωνὴν ἐπὶ στόματος ἔχειν.

bere, cùm quis litis causa, quam cum aliquo habet, Imperatorem heredem instituit, nec firma huiuscemodi testamenta vocat. Sed neque ex nuda voce, sinéque scriptis, heredis institutionem in Imperatorem collatã admittit, neque commissurũ se dicit, vt aliquid accipiat ex vlla scriptura tamquam ex vltima voluntate, nisi integra ei Iuris auctoritas adesset. Secundùm hanc cõstitutionem & D. Seuerus & Antoninus sæpe rescripserunt. Licet enim (inquiunt) legibus soluti simus, attamẽ secundùm leges viuimus. Quam vocẽ adeò diuinam magnificere oportet & sæpe in ore habere.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO. Titul. XVIII.

Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι, δύνασθαι τοὺς ἀνιόντας διατιθεμένους, μὴ γράφειν τοὺς κατιόντας κληρονόμους,

Diximus suprà posse parentes in condẽdis testamentis, liberos suos heredes nõ scribere, sed vel exheredare,

heredare, vel præteritionis ignominia adficere, in quibus scilicet præteritio, pro exheredatione accipitur. Sed quoniam parentes hinc arrepta potestate, filios suos grauiter lædebant, relinquentes eos in inopia: nam si quis ex ascendentibus per masculos, aliquem ex liberis exheredasset, neque ipso iure inualidum erat testamẽtum: neque ab intestato filius venire poterat: nam quomodo cùm testamentũ extaret? neq; Prætor bonorum possessionem contra tabulas dabat, præteritis enim non exheredatis ea dabatur. Quòd si mater erat testatrix, ne cogitare quidem poterãt hi, qui per matrẽ descendebant, de bonorum possessione contra tabulas. aduersus enim testamentũ feminæ liberis bonorum possessio contra tabulas non datur. In extremum igitur subsidium inductum est, vt liberi de inofficioso testa-

ἀλλ' ἐξερεδάτους ποιεῖν, ἢ πραιτεριτζίωνι ὑβρίζειν. ἐφ' ὧν ἡ πραιτεριτζίων, ἀντὶ ἐξερεδατζίωνος παραλαμβάνεται. ἀλλ' ἐπειδὴ ταύτης δραξάμενοι τῆς ἀδείας οἱ γονεῖς, τοὺς οἰκείους ἔβλαπτον παῖδας, καταλιμπάνοντες αὐτοὺς ἐν πενίᾳ· εἰ μὲν γὰρ ἦν τις τῶν κατὰ ἀρρενογονίαν αὐθέντων, ἐποίησε δὲ ἐξερεδάτον τὸν παῖδα, οὔτε ipso iure ἀνυπόστατος ἦν ἡ διαθήκη, οὔτε ἐξ ἀδιαθέτου ὁ παῖς ἠδύνατο παραγενέσθαι. πῶς γὰρ διαθήκης ὑποκειμένης; οὔτε ἀπὸ τοῦ πραίτωρος τὴν κόντρα ταβούλας εἶχεν, πραιτερίτοις γὰρ, οὐ μὴν ἐξερεδάτοις αὐτὴν παρεῖχεν. εἰ δὲ μήτηρ ἦν ἡ διαθεμένη, τοῖς κατὰ μητέρα κατιοῦσιν, οὐδὲ ἐνθυμηθῆναι περὶ τῆς κόντρα ταβούλας ἦν. κατὰ γὰρ διαθήκης θηλείας προσώπου, παισὶν οὐ δίδοται κόντρα ταβούλας. ἐν ἐσχάτῃ τοίνυν βοηθείᾳ, ἐπενοήθη τοῖς παισὶ de inofficioso μεμφομέ-

νοις καὶ λέγουσιν, ἀδίκως αὐτοὺς ἐξερεδάτους γίνεσθαι, ἢ γοῦν πραιτεριτευθῆναι, τοῦτο περιεχομένοις τὸ χρῶμα, ὡς ὅτι μεμηνὼς ἦν ὁ τελευτήσας, ἡνίκα τὴν διαθήκην διετύπου. τοῦτο δὲ λέγεται παρὰ τῶν παίδων οὐχ ὡς τῇ ἀληθείᾳ μανέντος τοῦ τελευτήσαντος, ἀλλ' ὅτι γεγένηται μὲν ἰσχυρῶς ἡ διαθήκη, οὐχ ὡς ἀπαιτεῖ δὲ τῆς εὐσεβείας ὁ λόγος. εἰ γὰρ ἐμαίνετο τῇ ἀληθείᾳ, οὐκ ἠδύνατο διατίθεσθαι, ἢ μᾶλλον ἐμεμήνει διὰ τοῦτο ἐπειδὴ τὴν φύσιν ἀλόγως ἐμίσησεν. οὐ μόνον δὲ τοῖς παισὶν ἐπιτέτραπται τῆς τῶν γονέων διαθήκης ὡς μὴ προσηκόντως γινομένης κατηγορεῖν, ἀλλὰ καὶ γονεῦσιν ἐστὶ παρρησία, τὴν τῶν παίδων διαβάλλειν διαθήκην. ἀδελφὴ δὲ καὶ ἀδελφὸς, ἀνατρέπουσι τηνικαῦτα τὴν τοῦ τελευτήσαντος διαθήκην, τῶν σκρίπτων προτιμώμενοι, ἡνίκα αἰσχρὸν ἐπέχουσιν οἱ γεγραμμένοι πρόσω-

mēto agere poſsint, qui queruntur aut dicunt, iniquè ſe exheredatos vel iniquè præteritos eſſe: huius coloris prætextu, quòd defunctus ſanæ mentis nō fuerit, quum teſtamentum ordinaret. Id autem dicitur à liberis non quaſi verè furioſus fuerit defunctus, ſed quòd rectè quidem fecerit, verum non vt ratio pietatis exigit. Nam ſi verè furioſus fuiſſet, teſtamentum facere non potuiſſet. Aut certè ideo inſaniiſſe exiſtimandus eſt quòd naturā ſine cauſa odiſſet. Non autem liberis tantùm permiſſum eſt, teſtamentū parentum vt inofficioſum accuſare: ſed etiam parentibus, vt liberorum teſtamenta impugnent. Porrò ſoror & frater tum demum teſtamentū defuncti ſubuertunt, quaſi ſcriptis heredibus à iure prælati, cùm heredes inſtituti turpes perſonas ſuſtinēt, vt

aurigæ,

aurigæ, mimi, arenarii, & hi, quorum familiaritas ex turpi consuetudine conflata est: sic enim id sacris cõstitutionibus expressum est. Parentes igitur ascendentes & liberi descendentes, cùm ingrati in defunctum non extiterunt aduersus quemuis scriptum heredem, querellam inofficiosi testamenti intentabunt: frater autem & soror solùm aduersus turpes personas. Cognati verò qui vltra fratrem & sororẽ sunt, nullum habent aditum ad querellam inofficiosi, & eam mouentes, succumbent. ¶Porrò de inofficioso testaméto agunt liberi, tum naturales, tum etiam adoptiui, secundùm ea, quæ constitutione Imperatoris nostri cauẽtur. Verùm tunc demum querellã inofficiosi vtiliter intentant, cùm omni auxilio destituti sunt: nam extremum subsidium est querella inofficiosi. Qui ergo aliud ius habet, quo ad here-

πον. οἷον ἡνίοχοι, μῖμοι, κυνηγοί, καὶ οἱ ἀπὸ αἰσχρᾶς μίξεως ἐγνωσμένοι. τοῦτο γὰρ ταῖς θείαις περιέχεται διατάξεσι. ὥστε οὖν ἀνιόντες καὶ κατιόντες, ἐν ᾧ μὴ γεγόνασιν ἀχάριστοι περὶ τὸν τελευτήσαντα, κατὰ παντὸς σκρίπτου κινήσουσι τὴν de inofficioso· ἀδελφὸς δὲ καὶ ἡ ἀδελφή, κατὰ μόνων αἰσχρῶν προσώπων. οἱ δὲ περαιτέρω τοῦ ἀδελφοῦ ἢ τῆς ἀδελφῆς συγγενεῖς, οὐδεμίαν πάροδον ἔχουσιν ἐπὶ τῇ de inofficioso. ἀλλὰ καὶ κινήσαντες ἡττηθήσονται.

¶ Παῖδες δὲ κινοῦσι τὴν de inofficioso, τοῦτο μὲν φυσικοί, τοῦτο δὲ καὶ θετοί, κατὰ τὰ εἰρημένα τῇ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διατάξει. τότε δὲ κινοῦντες τὴν de inofficioso ἰσχυρᾶς ταύτῃ χρήσονται, ἡνίκα πάσης ἐστέρηνται βοηθείας. ἐσχάτη γάρ ἐστιν ἡ ἀπὸ τῆς de inofficioso βοήθεια. ὁ γὰρ εὐπορῶν ἑτέρου δικαίου, δι' οὗ δυνήσεται τὴν πᾶσαν τοῦ

ϐ. Tam κα autem.

τελευτήσαντος λαβεῖν περιουσίαν, ἢ μέρος αὐτῆς, οὐκ ἔχει πάροδον ἐπὶ τὴν de inofficioso. τοῦτο δὲ οὐ μόνον περὶ τῶν ἐν φύσει παίδων, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ ποσθούμων νοεῖσθαι χρή.

§. Sed hæc ita.

¶ Ταῦτα δὲ οὕτω δεχόμεθα, εἰ μηδὲν αὐτοῖς παντελῶς ὑπὸ τοῦ τελευτήσαντος κατελείφθη. τοῦτο γὰρ καὶ ἐκ διατάξεως τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως ἐπινενόηται, τῇ φύσει τὴν προσήκουσαν ἀποσώζοντος αἰδῶ. πάλαι γὰρ, εἰ μὴ τὸ ὀφειλόμενον ἅπαν κατελείφθη, ἐδίδοτο χώρα τῇ de inofficioso. οἷον υ νομισμάτων εἶχέ τις περιουσίαν, ἔδει αὐτὸν πάντως ρ καταλιπεῖν. τουτέστι τὸ τέταρτον τῆς οὐσίας, ἵνα μὴ κινηθῇ ἡ de inofficioso. σήμερον δὲ εἰ καὶ ἓν νόμισμα τῷ ἐξερεδάτῳ, ἢ καὶ ὅσον δήποτε μέρος τῆς κληρονομίας κατελείφθη, ἤγουν καὶ πρᾶγμα οἷον δήποτε, ἡ ἐκ τῆς de inofficioso μέμψις ἀργεῖ, τῆς διατάξεως τὸ ἐλλεῖ-

ditatem defuncti totam vel partem eius venire possit, aditũ ad querellam inofficiosi non habet. Et hoc non solum de liberis qui in rerum natura sunt, sed etiã de postumis intelligi oportet. ¶ Sed & hæc omnia ita accipienda sunt, si nihil eis penitus à defuncto relictum est. Id enim & cõstitutione quadam sanctissimi Imperatoris, ad seruandam congruẽtem naturæ verecundiam introductum est. Nam olim, nisi tota debita pars relicta fuisset, locus querellæ de inofficioso fiebat: veluti, si quis quadringentos solidos in bonis haberet, necesse erat ei omnino centum relinquere, hoc est, quartam partem hereditatis, ne de inofficioso agi posset. Hodie verò & si vnus solidus tãtùm, vel quantacumque pars hereditatis, vel res qualiscumq; ei fuerit relicta, querella de inofficioso quiescit, constitutione id quod ei deest vsque

usque ad quartam partem legitimę partis quam ab intestato erant habituri, supplente: etiam si maximè testator propria manu non adscripsit, velle se, ut quod quartæ deesset, boni viri arbitratu compleretur. Id enim constitutio ipsa quamuis non adiectum, tamquam naturæ consentaneum admittit. ¶ Si quis patris voluntatē approbauerit, per querellam de inofficioso eam subuertere non potest. Vnde vide quid quæsitum sit, is quem ego in potestate habebam, pupilli cuiusdam tutor erat. Moriēs ego alium heredem scripsi, & filium meum exheredaui. Porrò pupillo, cuius is tutor erat, legatum dedi. Legatum filius meus, quod pupillo relictum erat, exegerat: postea de inofficioso vult agere, quòd se nihil ex paterna hereditate habere dicat: id ne ei licet, an nihil nocuit, quòd

πον τῷ τετάρτῳ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου μοίρας ἀναπληρούσης. εἰ καὶ τὰ μάλιστα ὁ διαθέμενος οὐκ ἐνέγραψε τῇ οἰκείᾳ χειρὶ, ὅτι ἐάν τι εὑρεθῇ ἔλλειπον, βούλομαι αὐτὸ ἀναπληρωθῆναι, ἀνδρὸς ἀγαθοῦ μεσιτείᾳ. τοῦτο γὰρ καὶ μὴ προσκείμενον, ἡ αὐτὴ διάταξις φυσικῶς παραδέχεται. ἤγουν ὡς φύσει παρεπόμενον. ¶ Ἐάν τις ἀσπάσηται τὴν τοῦ πατρὸς βούλησιν, οὐ δύναται ταύτην ἀνατρέπειν διὰ τῆς de inofficioso. ὅθεν ὅρα οἷον ἐζητήθη. ὁ ἐμὸς ὑπεξούσιος ἐπετρόπευσε πουπίλλου τινός. τελευτῶν ἐγὼ καὶ γράψας ἕτερον κληρονόμον, τὸν ἐμὸν ὑπεξούσιον ἐξερεδάτευσα. κατέλειπον δὲ ληγάτον τῷ πουπίλλῳ, οὗ περ ἦν ἐπίτροπος. ἀπῄτησε τὸ ληγάτον ὁ ἐμὸς παῖς, τὸ καταλειφθὲν τῷ πουπίλλῳ. μετὰ ταῦτα βούλεται κινῆσαι τὴν de inofficioso, ὡς μηδὲν ἔχων ἐκ τῆς πατρῴας περιουσίας. ἆρα δύναται, ἢ μή τι βέβλαπται, ὡς ἐπιγνοὺς τὴν

θ. Si tutor

τοῦ τελευτήσαντος βούλησιν, αὐτῷ τούτῳ, ᾧ τὸ ληγάτον ἀπῄτησε; καὶ λέγομεν μηδὲν αὐτὸν ὑφίστασθαι πρόκριμα, ἐπειδὴ ἐπιτροπικὴν πράττων ὀφφίκιον, ἔλαβε τὸ ληγάτον, ὥστε οὖν ἀκωλύτως suo nomine, κινήσει τὴν de inofficioso. καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ τοῦτο ζητεῖται. εἶχον ἐγὼ ἄνηβον παῖδα ὑπεξούσιον. ἕτερον γράψας κληρονόμον, τὸν ἄνηβον ἐξερεδάτον ἐποίησα, μηδὲν αὐτῷ καταλιπών. ἐληγάτευσα δὲ νομισμάτων ἑκατὸν Τιτίῳ τινί, ὃν ἐγὼ κατέλιπον τεσταμενταρίον ἐπίτροπον τοῦ ἀνήβου. ἤγουν ὁ ἄρχων δέδωκε, ἢ καὶ ἴσως ἀπὸ νόμου ἐκλήθη. ἐκίνησεν ὁ Τίτιος ὀνόματι τοῦ ἀνήβου τὴν de inofficioso, καὶ ἡττήθη. εὐλόγως γὰρ ἴσως εὑρέθη ὁ ἄνηβος ἐξερεδατωθείς. μετὰ ταῦτα ὁ Τίτιος, χωρεῖ κατὰ τοῦ σκριπτοῦ κληρονόμου τὸ ληγάτον αὐτῷ ἀπαιτῶν ὅπερ αὐτῷ κατελείφθη, ἀμάχως λήψεται τοῦτο. ¶ Ἀποκλείει δὲ τὴν de

legato exacto, videtur voluntatem defuncti approbasse? Et dicimus, nihil eum pati præiudicij, quoniam pupilli nomine, & ex tutoris officio, legatum exegit. Nihil igitur prohibet, quò minùs suo nomine de inofficioso posit agere. Ex cōtrario quoque quæritur, impuberem ego filium in potestate habebam, alio quodam herede instituto, impuberem nihil ei relinquens exheredaui. Legaui autem Titio cuidam solidos centum, quem ego impuberi testamentarium tutorem dederam, aut Prætor dederat, aut fortasse lege ad tutelam vocabatur. Titius tutor nomine pupilli de inofficioso egit, & victus est: fortè enim meritò exheredatus fuit impubes. Postea his idem Titius legatum sibi relictum à scripto herede petiit, haud dubium est, quin id nō amittat. ¶ Querellam igi-

0. Igitur.

tur de inofficioso excludit relicta quarta ei, qui ab intestato ad hereditatem vocatur, siue per legatum relicta sit, siue per fideicommissum, siue per donationē causa mortis. Donatio autem inter viuos his non connumeratur, nisi in hoc donatum fuerit, vt in his casibus, quorū Imperatoris nostri sanctissimi constitutio quædā meminit: & aliis quibusdam modis, qui veteribus legibus & sacris constitutionibus comprehensi sunt. Si quarta igitur filio relinquatur, querella inofficiosi quiescit: & siquidem vnus est filius, quartam ei totius hereditatis relinqui oportet, sin autē duo sunt, aut etiam plures, quarta omnib⁹ relicta pro rata & ex æquo, efficit, vt querella sileat. Verbi gratia, duo sunt: Necesse est, vt his relinquam singulos sescunces. Quòd si tres sint, necesse est, vt singulas vncias his relinquā.

de inofficioso, τὸ τέταρτον καταλιμπανόμενον τῷ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμῳ, ἢ ἐν ληγάτῳ, ἢ ἐν φιδεϊκομμίσσῳ, ἢ mortis causa δωρεᾷ. ἡ δὲ inter viuos δωρεὰ οὐ συναριθμεῖται, εἰ μήπωγε ἐπὶ τούτῳ ἐδόθη, ὡς ἐν ἐκείνοις τοῖς θέμασιν, ὧν ἡ διάταξις τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως μέμνηται· καὶ ἑτέροις τρόποις περιεχομένοις τοῖς παλαιοῖς νόμοις, καὶ ταῖς θείαις μέντοι διατάξεσιν, ἐὰν τὸ τέταρτον περιελθὸν ᾖ τῷ παιδὶ, ἡ δὲ ἰνοφφικιόσω σχολάζει. καὶ εἰ μὲν εἷς ἐστι παῖς, τὸ τέταρτον αὐτῷ δεῖ με καταλιμπάνειν τῆς οἰκείας περιουσίας. εἰ δὲ δύο εἰσὶν ἢ καὶ πλείονες, τὸ τέταρτον πᾶσι καταλειφθὲν, ἀναλόγως καὶ ἐξ ἴσου, ἡσυχάζειν ποιεῖ τὴν δὲ ἰνοφφικιόσω. οἷον δύο εἰσί. δεῖ αὐτοῖς καταλιμπάνειν, ἀνὰ μίαν ἥμισυ οὐγκίαν. εἰ δὲ τρεῖς εἰσι, δεῖ καταλιμπάνειν αὐτοῖς ἀνὰ μίαν οὐγκίαν.

DE HEREDVM QVALITATE ET differentia. Titul. XIX.

Ὁ κληρονόμος, ὄνομά ἐστι γενικόν, διαιρεῖται δὲ εἰς τρία. τῶν γὰρ κληρονόμων, οἱ μὲν λέγονται νεκεσσάριοι, ἤγουν ἀναγκαῖοι. οἱ δὲ σοῦοι νεκεσσάριοι. οἱ δὲ ἐξτράνεοι, ἤγουν ἐξωτικοί. ¶Καὶ τίς ἐστι νεκεσσάριος; ὁ οἰκέτης ὁ γραφεὶς κληρονόμος, διὰ τοῦτο οὕτως ὀνομασθείς, ἐπειδὴ καὶ βουλόμενος καὶ ἄκων παντὶ τρόπῳ μετὰ τὴν τοῦ δεσπότου τελευτήν, εὐθέως ἐλεύθερος καὶ νεκεσσάριος γίνεται κληρονόμος. ἀμέλει, οἱ τινες ὑπόπτους ἔχουσι τὰς οἰκείας περιουσίας, καὶ λογίζονται, ὡς οὐδεὶς ἀνέξεται διὰ τὸ ἄπορον τὴν αὐτῶν καταδέξασθαι περιουσίαν, εἰώθασιν ἴδιον οἰκέτην, ἐν πρώτῳ, ἢ δευτέρῳ, ἢ ἐν τρίτῳ βαθμῷ, ἢ καὶ ἐπέκεινα γράφειν κληρονόμον. οἷον, ΣΤΙΧΟΣ, Ο ΕΜΟΣ ΟΙΚΕΤΗΣ, ΕΣΤΩ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ. ἰδοὺ ἐν τῷ πρώτῳ βαθμῷ. ἢ

§. Necessarius.

HEres nomen generale est, in tres autē species diuiditur. Nam heredum alij dicūtur Necessarij, Alij Sui & Necessarii, Quidam extranei ¶Et quisnam est Necessarius? Seruus, qui heres institutus est. Inde sic vocatus, quia volens nolens omni modo post domini mortē & liber statim & necessarius fit heres. Ita que, qui de facultatibus suis dubitant, & ratione subducta, verentur fore, vt nemo propter angustias rei familiaris ipsorum, pro herede se velit gerere: seruorum aliquem in primo, secundo, aut tertio gradu aut etiam inferius heredem instituere solent. veluti, STICHVS SERVVS MEVS HERES ESTO. Ecce in primo gradu. Aut

ἐν

In secũdo, sic: PRIMVS HERES ESTO. ET SI IS HERES NON ERIT, STICHVS SERVVS MEVS HERES ESTO: aut etiam vltra. Nemine igitur ad hereditatem accedere audente, ex necessitate veniet Stichus, & heres fiet. Ac nisi creditorum nomina, quæ defunctus contraxit, dissoluta fuerint, alitérve eis eo nomine satisfactum, nulla defuncti memoriæ ignominia inuritur, sed hereditas distrahitur: non iam illis dicentibus huius defuncti bona distrahi, sed Stichi heredis. Creditores igitur in bonorum possessioné missi, aut distrahũt illa, aut inter se diuidunt. Habet autem infamiæ huius mercedem seruus, Primò libertatem, qua nihil est præstabilius, neque pretiosius. Deinde & illud cõmodum ei præstatur, vt ea quæ post

ἐν δευτέρῳ οὕτως, ἜΣΤΩ ΠΡΙ͂ΜΟΣ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ. ΕἸ ΔῈ ΜῊ ΓΈΝΗΤΑΙ, ἜΣΤΩ ΣΤΙ͂ΧΟΣ Ὁ ἘΜῸΣ ΟἸΚΈΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ. ἢ καὶ ἐπέκεινα. λοιπὸν οὖν μηδενὸς αἰσχομένου προσελθεῖν τῇ κληρονομίᾳ, ἐξανάγκης ὁ Στῖχος ἐλεύσεται, καὶ γενήσεται κληρονόμος. καὶ ἐὰν μὴ καταβληθῇ τοῖς κρεδίτωρσι τὰ χρέα τοῦ τελευτήσαντος, μὴ δὲ τὸ ἱκανὸν αὐτοῖς γένηται ἐπὶ τοῖς ὀφλήμασι, μένει μὲν ἀνύβριστος ὁ τελευτήσας, ἡ δὲ κληρονομία διαπιπράσκεται, οὐκέτι λεγόντων ἐκείνων, ὅτι τὰ τοῦ δὲ τελευτήσαντος διαπιπράσκεται πράγματα, ἀλλὰ τὰ τοῦ Στίχου τοῦ κληρονόμου. γινόμενοι δὲ οἱ κρεδίτωρες ἐν νομῇ, ἢ διαπιπράσκουσι ταῦτα, ἢ μεταξὺ ἀλλήλων μερίζονται. μισθὸν δὲ τῆς τοιαύτης ὕβρεως ἕξει, πρῶτον μὲν τὴν ἐλευθερίαν, ἧς οὐδὲν τιμιώτερον. ἔπειτα κἀκεῖνο αὐτῷ περιγίνεται· ὅσα

γὰρ

γὰρ μετὰ τελευτὴν τοῦ οἰκείου πάτρωνος ἑαυτοῦ περιεποίησε ὁ Στῖχος ἐξ ἑτέρων αἰτιῶν, τουτέστιν οὐκ ἐκ προφάσεως τῆς κληρονομίας, αὐτῷ φυλαχθήσεται, καὶ οὐκ ἐνοχληθήσεται ὑπὸ τῶν κρεδιτώρων, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἡ τοῦ τελευτήσαντος περιουσία οὐκ ἐξήρκεσεν ἀποπληρῶσαι τὰ ἐποφληθέντα. καὶ οὗτοι μέν εἰσι νεκεσσάριοι. ¶ Σοῦοι δὲ νεκεσσάριοι τίνες εἰσὶ σκοπήσωμεν. σοῦοι νεκεσσάριοί εἰσιν, οἷον υἱὸς, θυγάτηρ, ἔγγονος, ἐγγόνη. οἱ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἐφεξῆς πάντες παῖδες, οἵτινές εἰσιν ἰν ποτεστάτε ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς. ἀλλ' ὁ μὲν υἱὸς, καὶ ἡ θυγάτηρ, ἔχουσι παρ' ἑαυτοῖς πάντως τὸ σοῦον. ὁ δὲ ἔγγονος, καὶ ἡ ἐγγόνη, οὐ μόνον ἐὰν ὦσιν ὑπεξούσιοι τοῦ πάππου τοῦ τελευτήσαντος ἔχουσι τὸ τοῦ σούου δίκαιον, ἀλλὰ γὰρ χρεία αὐτοῖς πρὸς τὸ κτήσασθαι τὸ σοῦον, τοῦ πιπτῶσαι τὸν αὐτῶν πατέρα ἐξ οὗ γεγόνασιν, ὑπεξούσιον εἶναι τοῦ οἰκείου πατρός. τελευτῇ τυχὸν ἢ

¶. Sui autē.

morte patroni, Stichus sibi ex aliis causis acquisierit, hoc est, non per occasionē hereditatis, ipsi reseruentur, neque in iis ei molesti sint creditores, quamuis maximè defuncti bona æri alieno non sufficiant. Et hi quidem sunt necessarij. ¶ Porrò, qui sui & necessarij sint, videamus. Sui & necessarij sunt, verbi gratia, filius, filia, nepos, & neptis ex filio, & deinceps liberi omnes, qui in potestate cuiusq; cùm is moreretur, fuerūt. Et filius quidē & filia ex sese omnino ius suorum heredum habent: verùm vt nepos neptisve sui heredes sint, nō sufficit eum eámve in potestate aui defuncti tēpore mortis fuisse, sed opus est ad hoc, vt sui heredes fiant, patrem ipsorum ex quo nati sunt, in potestate patris sui esse desiisse: per mortem for-

ue aut emancipationem, vel alios modos, quibus patria potestas soluitur. Tunc enim nepos aut neptis in locum patris sui succedit. Et Sui quidem ideo appellantur, quia domestici heredes sunt, hoc est, quia viuo etiãnum patre, domini quodã modo existimantur. Vnde & lex duodecim Tabularum primã eorum causam fecit, in intestatorum successionibus. Et sui quidem ob dictas causas vocitur. Necessarij verò ideò dicuntur, quia omni modo siue velint, siue nolint, tum ex testamento, tum ab intestato, heredes fiũt. Et iure quidem ciuili nulla est differentia inter Necessarium, & Suum necessarium. Sed Prætor respiciens quid natura æquum sit, permittit his, vt hereditate paterna, si suspectam illam habent, abstineant. Nam inter duos ingenuos, lõgè melius

ἐμαγκιπατζίωνι, ἢ ἑτέρῳ οἱῳδήποτε τρόπῳ ἐξεληλυθότος αὐτοῦ τῆς ὑπεξουσιότητος. τότε γὰρ ὁ ἔγγονος, ἢ ἡ ἐγγόνη, εἰς τὴν τοῦ οἰκείου πατρὸς ἐπάνεισι τάξιν. καὶ σοῦοι μὲν διὰ τοῦτο προσαγορεύονται, ἐπειδὴ οἰκειακοὶ κληρονόμοι εἰσί, τουτέστι καὶ ζῶντος τοῦ πατρὸς, τρόπον τινὰ δεσπόται νομίζονται. ὅθεν καὶ ὁ δυωδεκάδελτος πρώτην αὐτοῖς δέδωκε κλῆσιν, ταύτην τὰ ἐξ ἀδιαθέτου. καὶ σοῦοι μὲν κληρονόμοι διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας λέγονται. νεκεσσάριοι δὲ, ἐπειδὴ παντὶ τρόπῳ καὶ θέλοντες καὶ μὴ βουλόμενοι, ἐκ διαθήκης ἅμα καὶ ἐξ ἀδιαθέτου γίνονται κληρονόμοι. ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸ πολιτικὸν, οὐδεμία διαφορὰ νεκεσσαρίου, καὶ σούου νεκεσσαρίου. ὁ δὲ πραίτωρ ὁρῶν πρὸς τὸ φύσει δίκαιον, δίδωσιν αὐτοῖς παρρησίαν τοῦ ἀβστινεύειν ἑαυτοὺς τῆς πατρῴας κληρονομίας, ἐν ᾧ ταύτην ὕποπτον ἡγοῦνται. ἐν δύο γὰρ εὐγενέσι, κάλλιον ὑβρίζεσθαι τὸν τελευτήσαν-

τα

τα, ἢ τὸν ζῶντα, τὸν καὶ αἰσθανόμενον τῆς ἐντεῦθεν ἀτιμίας. οὐ τοῦ τοίνυν ἀβστινατεύσαντος, τὰ πράγματα λήψονται οἱ κρεδίτωρες τοῦ τελευτήσαντος, οὐ μὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ παιδός. ¶ Ἐξστράνεοι δέ εἰσιν

§. ceteri. πάντες οἱ παρὰ τούτους ἁπλῶς, ὅσοι μὴ ὑπεβέβληνται τῇ τοῦ τελευτήσαντος ὑπεξουσιότητι. ἀμέλει καὶ οἱ ἡμέτεροι παῖδες ἐμαγκιπάτοι, ἐξστράνεοι κληθήσονται, καὶ ὁ παῖς τῇ μητρὶ ἐξστράνεος κληθήσεται, καὶ γενήσεται κληρονόμος. θήλεια γὰρ in potestate τοὺς παῖδας ἔχειν οὐ δύναται. διατιθέμενός τις, τὸν ἴδιον οἰκέτην ἐνέστησε κληρονόμον, ἐπιζήσας τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης, βινδίκτα τοῦτον ἠλευθέρωσεν. ἐτελεύτησεν οὐκ ἀμείψας τὴν διαθήκην. ζητοῦμεν εἰ ὁ γραφεὶς κληρονόμος, πότερον νεκεσσάριός ἐστιν ἢ ἐξστράνεος; καὶ λέγομεν αὐτὸν ἐξστράνεον εἶναι. ἐπειδὴ μὴ τὰ δύο ἐκ τῆς τοῦ τελευτήσαντος διαθήκης αὐτῷ προσ-

est, defunctum contumelia affici, quam viuum, quippe qui & iniuriam sentiat. Vbi is ergo abstinuerit, bona defuncti à creditoribus possidebuntur, idq; non sub filij nomine. ¶ Extranei autē sunt omnes (vt rem verbo absoluam) præter hos iam dictos, q iuri defuncti subiecti non sunt. Itaque & liberi nostri emancipati, extranei vocabuntur. Sed & filiꝰ matri extraneus heres & est & vocatur. Nam femina liberos in potestate habere non potest. Quidam testamento condito seruum suum heredē instituit. Cùm testamento facto superuixisset, seruum vindicta manumisit. Et testamento non mutato mortuus est, quærimus, hic institutus heres, necessarius sit, an extraneꝰ? Et dicimus eum extraneum esse, quoniam vtrumque ex defuncti testamento consequutus nō est,

γίνε

libertatem scilicet & hereditatem.

¶ In extraneis heredibus illud obseruandum est, vt cùm eis sit testamenti factio, siue ipsi heredes instituantur, siue hi qui in potestate eorum sunt. Hanc autem testamenti factionem duobus temporibus exigimus: cùm testamentum condimus, vt tunc valeat institutio: & quum morimur, vt tunc institutio rectè facta, vtilem effectũ habeat. Quòd si quis accuratè singula inquirat & tertium inueniemus tẽpus, quo testamenti factionẽ eum habere oporteat, hoc est, cùm hereditatem adit. Neq; vlla est differentia, vtrùm purè an sub conditione heres sit institutus. Nã ipsum ius heredis, hoc est, an heres esse possit, eo maximè tempore spectatur, quo hereditatem adire debet. Medio autem

γίνεται, τουτέστι ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ κληρονομία. ¶ Ἐπὶ δὲ τῶν ἐξτρανέων κληρονόμων, ἐκεῖνο δεῖ παραφυλάττειν, ὥς τε ἡμᾶς ἔχειν μετ᾽ αὐτῶν τεσταμέντι φακτζίωνα, εἴτε αὐτοὶ ἐγκάφησαν κληρονόμοι, εἴτε οἱ αὐτῶν ὑπεξούσιοι. ταύτην δὲ τὴν τεσταμέντι φακτζίωνα ἔχειν αὐτοὺς ἀπαιτοῦμεν ἐν δυσὶ καιροῖς. ἡνίκα διατιθέμεθα, ὥς τε πῶς ἐῤῥῶσθαι τὴν ἔνστασιν. καὶ ἡνίκα τελευτῶμεν, ὥς τε τὴν καλῶς γενομένην ἔνστασιν, χρηστὸν ἔχειν ἀποτέλεσμα. εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσει, καὶ τρίτον ἐπιζητοῦμεν καιρὸν, ἐν ᾧ δεῖ τὴν τεσταμέντι φακτζίωνα ἔχειν αὐτόν. τουτέστιν, ἡνίκα προσέρχεται τῇ κληρονομίᾳ. οὐδεμιᾶς οὔσης διαφορᾶς πότερον πούρως, ἢ ὑπὸ αἵρεσιν γέγραπται κληρονόμος. τὸ δὲ γὰρ δίκαιον τοῦ κληρονόμου, τουτέστιν εἰ δύναται κληρονομῆσαι, ἐν ἐκείνῳ μάλιστα σκοπεῖται τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ δεῖ τὴν κληρονομίαν αἰτεῖσθαι. ἐν δὲ τῷ μέσῳ χρόνῳ, τῷ με-

θ. In extraneis.

μεταξὺ τῆς ποιήσεως τῆς διαθήκης, καὶ τῆς τοῦ τεστάτωρος τελευτῆς, ἤγουν τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεώς ἐστιν, ἐν ᾧ αἱρετικῶς ἐγράφη τις κληρονόμος, τὸ τοῦ κληρονόμου δίκαιον ἐναλλαγὲν, οὐδεμίαν αὐτῷ φέρει βλάβην εἰς τὸ διαδέξασθαι. ὥστε οὖν εἰ συμβῇ τὸν ὑπ' ἐμοῦ γραφέντα κληρονόμον, εἶναι ῥωμαῖον, εἶτα μετὰ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης, ἐκπεσὼν τῆς πολιτείας ταύτην ἀνέλαβε πρὸ τῆς ἐμῆς τελευτῆς, ἤγουν ἐν ᾧ αἱρετικῶς ἐγέγραπτο κληρονόμος πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως, ἀκωλύτως κληρονομήσει. ὥστε οὖν, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ συναγόμενον, ἤγουν τὸ ἀποτέλεσμα, τρεῖς ἐπιζητοῦμεν καιροὺς, ἐν οἷς τὸν κληρονόμον ἔχειν δεῖ τεσταμέντου φακτζίονα. τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης, τὴν τελευτὴν τοῦ διαθεμένου, τὸν χρόνον τῆς ἀδιτζίωνος. μᾶλλον δὲ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης, καὶ τὴν ἀδιτζίωνα. ¶ Τεσταμέντου φακτζίονα

§. Testamē-

tempore, quod est inter factum testamentum & testatoris mortem aut conditionem institutionis existentem, si quis conditionaliter est institutus: ius heredis mutatum, nullum ipsi ad succedēdum, damnum affert. Vnde futurū est, vt si contingat eum ciuem Romanum esse, quem heredem institui, & is post factum testamētum, ciuitatem amiserit, & eam recuperauerit ante mortē meam, aut si condicionaliter institutus est, ante euentū conditionis: nihil eum prohibeat hereditatem adquirere. Sic igitur (vt rei totius effectum in vnum contraham) tria tempora inspicimus, quibus heredem testamenti factionem habere oportet, testamenti cōfectionem, mortem testatoris, & tempus aditionis. Et ex his maximè testamenti confectionem & aditionem. ¶ Testamenti factio

δὲ ἔχειν

nem habere intelligitur: non is tantũ, qui testamentum facere potest: sed etiã, qui ex alieno testamento capere potest, vel alij adquirere, licet hic testamentum facere nõ possit. Quapropter & furiosus, & mutus, & pupill⁹, & infans, & postumus, & filiusfamilias & alienus seruus, testamẽti factionem habere dicuntur. Vt enim maximè testamentũ facere non possint, tamen ex alieno testamento, vel sibi vel alij possunt adquirere. Nisi q in furioso ita speciem seu casum fingere oportet, vt à patre heres esse institutus intelligatur. Nam ab alio institutus, donec resipiscat, neque sibi neq; alij hereditatem adquirere potest. ¶Extranei autẽ heredes, dicuntur, & Voluntarij, quum liberum iis sit, vt heredes sint, aut non sint. Alij verò necessarij dicuntur, propterea quòd ex ne-

δὲ ἔχειν νοεῖται, οὐ μόνον ὁ δυνάμενος διατίθεσθαι, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐξ ἀλλοτρίας διαθήκης δυνάμενος λαμβάνειν, ἤγουν ἑτέρῳ προσπορίζειν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα οὗτος οὐ δύναται ποιεῖν διαθήκην. διὰ τοῦτο καὶ ὁ μαινόμενος καὶ ὁ ἄλαλος καὶ ὁ πούπιλλος καὶ ὁ ἴμφας καὶ ὁ ποστοῦμος καὶ ὁ υἱὸς ὁ ὑπεξούσιος, καὶ ὁ ἀλλότριος οἰκέτης ἔχειν λέγονται τεσταμέντι φακτίωνα. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ οὐ δύνανται διατίθεσθαι, ἀλλ' οὖν ἐκ τῆς ἑτέρου διαθήκης, εἰ ἑαυτοῖς, εἰ ἑτέρῳ δύνανται προσπορίζειν. ἐπὶ δὲ τοῦ μεμηνότος, δεῖ θεματίζειν αὐτὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς γεγραμμένον κληρονόμον. ὑφ' ἑτέρου γὰρ γραφεὶς, μέχρις οὗ ἀνανήψῃ, οὐδὲ ἑαυτῷ, οὐδὲ ἑτέρῳ δυνήσεται προσπορίζειν κληρονομίαν. ¶ Οἱ δὲ ἐξτράνεοι κληρονόμοι λέγονται καὶ βολουντάριοι, ἐν προαιρέσει ἔχοντες τὸ κληρονομῆσαι, ἢ μή. οἱ δὲ ἕτεροι λέγονται νεκεσσάριοι, διὰ τὸ ἐξ ἀνάγκης

§. Extraneis.

αὐτοὺς καλεῖσθαι. καὶ οὐ μόνον ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ διαφορά, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκείνῳ, ὅτι τὸ καταδέξασθαι τὴν κληρονομίαν, ἐπὶ μὲν τοῦ ἐξτρανέου, λέγεται ἀδιτζίων, ἤτοι καταδοχή. ἐπὶ δὲ τῶν νεκεσσαρίων, immixtio, ἤτοι ἔμμιξις. καὶ τὸ ἀπώσασθαι τὴν κληρονομίαν, ἐπὶ μὲν τοῦ ἐξτρανέου, λέγεται ῥεπουδιατζίων, ἤτοι χωρισμός. ἐπὶ δὲ τοῦ νεκεσσαρίου ἀβστιναντζίων. ἀλλ' ὁ μὲν ἐξωτικὸς ῥεπουδιάζων, οὕτως ἐστὶν, ὡς μηδέποτε κληθεὶς ἐπὶ τὴν κληρονομίαν. ὁ δὲ σουῦς νεκεσσάριος ἀβστινατεύσας, ἐπειδὴ μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ πατρὸς εὐθέως ἀνεφάνη, οὐδὲν ἧττον ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀσώματον. καθάπερ εἴρηται πολλάκις, ὅτι τὸ ἀσώματον ὄνομα τῆς κληρονομίας ἅπαξ ἐμπαγὲν τινὶ, δυσχερῶς ἐφ' ἕτερον μεθίσταται· εἰ μὴ ὅτι ὁ πραίτωρ, ὁ τὴν ἀβστιναντζίωνα ἐπινοήσας, ἀπὸ τῶν δανειστῶν περιποιεῖ αὐτῷ τὸ ἀνενόχλητον. καὶ ἐν τούτοις μὲν αἱ διαφοραί. ἐν ἐκείνῳ δὲ ἡ

κοινω

ceſsitate ad hereditatem veniant. Neque in hoc ſolùm differentia eſt, verùm & in illo, quòd hereditatem adquirere, in extraneo dicatur aditio, in Neceſſariis, immixtio. Et quòd hereditatem nō admittere, in extraneo dicatur repudiatio, in neceſſario, abſtentio. Sed extraneus repudians, perinde eſt quaſi numquam ei hereditas delata fuiſſet. Suus autem & Neceſſarius quāuis abſtineat, tamen cùm à morte patris protinus heres factus ſit, nomen heredis nihilominus retinet. Nam id iam ſæpe dictum eſt, nomen heredis ſemel alicui partum, difficulter ad aliū transferri: niſi quòd Prætor (qui & ius abſtinendi inuênit) tutū eum præſtat, aduerſus moleſtias & negotia creditorū hereditariorum. Et in his quidē differunt, in illo autem conueniunt, quòd ſiue Ne

cessarius immiscuerit se, siue Extraneus adierit, postea omittendæ hereditatis facultatē non habent, nisi minores sint vigintiquinque annis. Nam hanc ætatem agentibus, sicut in ceteris omnib⁹ causis deceptis, ita & hic in eo læsis, quòd temerè damnosam hereditatem susceperint, Prætor subuenit: data eis in integrum restitutione, ad hereditatē omittendam. Quid ergo si quis maior vigintiquinque annis hereditatem, quam opulentam esse putabat, adierit: & postea ex improuiso grande æs alienum apparuerit, quod longo interuallo hereditatē excedat? Et exiit cōstitutio Hadriani Cæsaris, quæ huic succurrit, cùm prima facie opulenta videretur hereditas, sed ex improuiso postea æs alienū emersisset quod aditæ hereditatis tēpore latebat. Sed Hadrianus

κοινωνίᾳ, ὅτι εἴτε ὁ νεκεσσάριος ἐμμίξει ἑαυτὸν, εἴτε ὁ ἐξωτικὸς ἀδιτεύσῃ, οὐ δύνανται μετὰ ταῦτα ἀποστῆναι τῆς κληρονομίας. εἰ μὴ ἄρα ἐλάττονές εἰσι τῶν εἴκοσι καὶ πέντε ἐνιαυτῶν. τοῖς γὰρ ἄγουσι ταύτην τὴν ἡλικίαν, ὥσπερ ἐν τοῖς ἅπασιν πράγμασιν ἀπατηθεῖσιν, οὕτω κἀνταῦθα, ἐν ᾧ προπετῶς ἐπιζήμιον καταδέξονται κληρονομίαν ὁ πραίτωρ συντρέχει, διδοὺς αὐτοῖς τὴν ἀποκατάστασιν, ὥστε τῆς κληρονομίας ἀποστῆναι. τί δὲ ὅτι μείζων τις ὢν τῶν κε ἐνιαυτῶν, εὔπορον εἶναι νομίσας τὴν τοῦ τελευτήσαντος περιουσίαν, ἠδίτευσε· μετὰ δὲ ταῦτα, χρέος ἀπρόοπτον ἀνεφάνη, ὅπερ πολλῷ τῷ μέτρῳ τὴν κληρονομίαν ὑπερέβαινε. γέγονε διάταξις ἀδριανοῦ τοῦ βασιλέως βοηθοῦσα τούτῳ. εἴγε κατὰ πρώτην ὄψιν εὔπορος ἡ κληρονομία ἐφαίνετο, ἀπρόοπτον δὲ μετὰ ταῦτα χρέος ἀνεφάνη, ὅπερ κατὰ τὸν καιρὸν ἐλάνθανε τῆς ἀδιτζίωνος. ἀλλ'

ἀδριανὸς μὲν ἐξ ἰδικῆς φιλοτιμίας, ῥητῷ προσώπῳ, τὴν τοιαύτην δέδωκε συγγνώμην. ὁ δὲ θειότατος γορδιανὸς μετὰ ταῦτα ἐπὶ στρατιωτῶν μόνων, τὴν τοιαύτην ἐξέτεινε φιλοτιμίαν. ¶ Τὸ δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως καλοθελὲς, κοινὴν ταύτην τοῖς τελοῦσιν ὑπὸ τὴν αὐτοῦ πολιτείαν ἐδωρήσατο βοήθειαν. τέθηκε γὰρ διάταξιν, ἐπισημόν τε καὶ δικαιοτάτην τὸ ποιεῖν ἰνβεντάριον περὶ ἀδιτζίωνος, φανερὰς ἔχουσαν τὰς παρατηρήσεις. ἃς ἐάν τις παραφυλάξῃ, εἰ καὶ ἀπόρῳ προσέλθῃ κληρονομίᾳ, εἰς τοσοῦτον καταχεθήσεται, εἰς ὅσον ἡ τῶν πραγμάτων τῆς κληρονομίας συνάγεται ποσότης, ὥστε λοιπὸν, μὴ δὲ ἀναγκαίαν εἶναι τὴν διάσκεψιν. ἐπινενόηται γὰρ ἡ διάσκεψις, διὰ τὸ γνῶναι πρότερον, εἰ αἱρετός ἐστιν ὁ κλῆρος, καὶ οὕτως ἀδιτεῦσαι, ἵνα μή τις ἐξ ἀπροόπτου ἐπιβλαβῆ καταδέξηται κληρονομίαν. εἰ δὲ

b. Sed nostra.

quidem ex speciali beneficio, certæ personæ hanc veniam dedit, diuus autem Gordianus postea ad milites solũ hoc beneficiũ extendit. ¶Verùm Imperatoris nostri beneuolentia, commune omnib⁹ imperio suo subiectis hoc beneficiũ præstitit. Cõstitutionem enim nobilissimam æquissimámque scripsit, vt ante aditionem inventarium fiat, cum certis quibusdam obseruationib⁹: quas si quis sequutus fuerit, etiã si inopem hereditatem adierit, in tantũ duntaxat tenebitur, quantum è rerum hereditariarum quãtitate colligitur. Vt ex hac causa in posterum, ius deliberãdi necessarium non sit futurum. Nam ad hoc inuentũ est ius deliberandi, vt prius cognosci posset, an admittenda esset hereditas, & ita quisq; adiret: ne scilicet ex improuiso damnosam aliquis susciperet hereditatem. Quòd si quis ea cõtemnens,

temnens, quæ diuina illa Imperatoris nostri constitutione cauentur, tempus ad deliberandum petierit, & deinde hereditatem adierit, non fruetur constitutionis illius auxilio, sed omne æs alienū ab eo exigetur. ¶ Extraneus heres testamento institutus, aut ab intestato ad legitimam hereditatem vocatus, potest pro herede gerere, id est, vt heres administrare, agere, seu tractare, aut etiā nuda voluntate hereditatem suscipere, & ita heres fieri. Pro herede autem gerere videtur, qui in rebus hereditariis vt dominus versatur, siue in vendendo, siue in colendis aut locandis prædiis, & (vt rem verbo vno absoluam) quocumque modo voluntatem suam declaret, vel re vel verbo de adeunda hereditate: dūtaxat, si priùs nouerit, vtrùm ex testamento an ab intestato he-

τις καταφρονήσας τῶν περιεχομένων τῇ θείᾳ διατάξει τοῦ ἡμετέρου βασιλέως αἰτήσῃ διάσκεψιν, καὶ μετὰ ταῦτα προσέλθῃ τῷ κλήρῳ, οὐ τεύξεται τῶν ἀπὸ τῆς διατάξεως βοηθειῶν, ἀλλ' ἅπαν ἀπαιτηθήσεται τὸ χρέος. ¶ Ὁ ἐξτράνεος γραφεὶς κληρονόμος, ἢ ἐξ ἀδιαθέτου ὡς λεγίτιμος κληρονόμος δύναται προερεδεγερεντεύειν, ἤγουν ὡς κληρονόμος διοικεῖν, ἐνεργεῖν, χειρίζειν, τουτέστι γυμνῇ βουλήσει καταδέξασθαι τὴν κληρονομίαν, καὶ γενέσθαι κληρονόμος. δοκεῖ δὲ προερεδεγερεντεύειν, ὁ τοῖς κληρονομιαίοις πράγμασι χρώμενος ὡς δεσπότης, ἢ ἐν τῷ πιπράσκειν, ἢ ἐν τῷ γεωργεῖν τοὺς ἀγροὺς, ἢ ἐν τῷ μισθοῦν αὐτοὺς, καὶ ἁπλῶς, οἱῳδήποτε τρόπῳ, εἰ τὴν οἰκείαν γνώμην δηλώσει, ἢ πράγματι, ἢ ῥήματι, ὅτι καταδέχεται τὴν κληρονομίαν· μόνον μέντοι, εἰ οἶδε πότερον ἐκ διαθήκης, ἢ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομεῖ.

θ. Item extraneus.

νομεῖ. εἰ γὰρ ἐγέγραπτο κληρονόμος, ἢ δήπουθεν ὡς ἐξ ἀδιαθέτου κληθείς, ἤγουν τὸ ἐναντίον, οὐ γίνεται κληρονόμος. προερεδεγερεντοῦειν ἐστὶ pro domino gerere, οἱ γὰρ παλαιοὶ τῷ heredis ὀνόματι ἀντὶ τοῦ δομίνου ἐκέχρηντο. ὥσπερ δὲ γυμνῇ βουλήσει τοῦ εἰπεῖν ὅτι καταδέχομαι τὴν κληρονομίαν, γίνεται κληρονόμος ὁ ἐξτράνεος, οὕτω καὶ τῇ ἐναντίᾳ ἀποκλείεται τοῦ εἰπεῖν, ὅτι οὐ προσίημι τὸν κλῆρον, εὐθέως ἐκπίπτει τῆς κληρονομίας. ὁ ἄλαλος, ἤγουν κωφὸς τεχθείς, ἢ καὶ μετὰ ταῦτα γενόμενος ἐκ πάθους, ἀκωλύτως δύναται προερεδεγερεντοῦειν, καὶ ἑαυτῷ περιποιεῖν τὴν κληρονομίαν. μόνον μέν τοι εἰ οἶδεν ὅτι περιφάσει ταῦτα πράττει κληρονομίας.

res fit. Nam si quis heres institutus sit, & is tamquam ab intestato vocatus adeat, aut ex contrario, heres non fiet. Pro herede gerere est, pro domino gerere. Veteres enim nomine heredis, pro domino utebantur. Quemadmodum autem nuda voluntate extraneus heres fit, dicendo hereditatē se admittere: ita etiā contraria responsione statim ab hereditate repellitur, dicēdo se non admittere hereditatem. Is qui mutus est aut surdus, sic natus vel postea ex accidenti factus, nihil prohibet, quò minùs pro herede gerere possit, & hereditatem sibi adquirere, dum modò id se sciat propter hereditatē facere.

DE LEGATIS. Titul. XX.

Μετὰ τὴν περὶ διαθηκῶν διδασκαλίαν, ἀναγκαῖον εἰπεῖν περὶ ληγάτων.

Post testamentorum doctrinā, necesse est dicere de legatis. Sed di-

xerit hic aliquis, eũ, qui id fecerit, docendi seriem continentiámque institutionis scidisse. Propositum enim erat ordine disserere, de adquisitionibus, quæ per vniuersitatẽ fierent: vnde oportebat, eum qui de hereditate, quæ ex testamento defertur, dixisset, orationem suam vertere protinus ad eam, quæ ab intestato defertur: & ita deinde per reliqua ad legatũ venire, per quod singulæ res adquirũtur. Sed in promptu responsio est. Nam quoniam de hereditatibus, quæ ex testamento deferuntur, disseruimus: in testamento autem & legata relinquuntur: non omnino sine ratione aliqua est, sequenti loco & de legatis dicere. ¶ Et ante omnia definiendum est, quid sit legatum. Legatum est donatio à defuncto relicta. ¶ Sed legati quidem nomen primitiuũ est, & velut materia: procedunt autem ex eo genera quattuor. Per vindicationem, Per damnationem, Per sinendi

ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν, τὸν τοῦτο πεποιηκότα τὴν συνέχειαν διακόψαι τῆς διδασκαλίας. προέκειτο γὰρ εἰπεῖν ἐφεξῆς, περὶ τῶν καθ' ὁμάδα κτήσεων, καὶ δέον εἰπόντα περὶ τῆς ἀπὸ διαθήκης καταφερομένης κληρονομίας, ἐπαγαγεῖν εὐθέως καὶ περὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου, καὶ οὕτως ἐκ τῶν λειπομένων ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ληγάτον, ὅπερ ἰδικὴ κτῆσίς ἐστι. ἀλλ' ἐγγὺς ἡ ἀπολογία· ἐπειδὴ γὰρ περὶ τῆς ἀπὸ διαθήκης κληρονομίας διειλέχθημεν, ἐν διαθήκῃ δὲ καὶ ληγάτα καταλιμπάνεται, οὐκ ἐκτὸς λόγου τινός ἐστιν ἐφεξῆς εἰπεῖν καὶ περὶ ληγάτων.

¶ Καὶ δεῖ πρότερον ὁρίσασθαι, τί ἐστι ληγάτον. ληγάτον ἐστὶ δωρεὰ ἀπὸ τοῦ τελευτήσαντος καταλειφθεῖσα. ¶ Ἀλλὰ τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῦ τοῦ ληγάτου, πρωτότυπόν ἐστι, καὶ ὥσπερ ὕλη. ἐντεῦθεν δὲ πρόεισι δ' γένη, Vindicatio, ἤγουν ἐκδικητική. damnatio, ἤτοι

§. Legatum itaque.

§. Sed olim.

καταδικαστική. sinendi modo. præceptio, ἤτοι ἐξαίρετος. ἔστι δὲ ῥήματά τινα τυπικὰ ἑκάστῳ γένει ληγάτου ἀφωρισμένα, δι' ὧν τὸ γένος χαρακτηρίζεται. ἐκ βινδικατίωνος μὲν ἐστι ταῦτα τὰ ῥήματα. ΔΙΔΩΜΙ ΤΩι ΔΕ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ρ. αὕτη δὲ βινδικατίων, δεσπότην ἐποίει τὸν ληγατάριον, ἅμα τῇ τοῦ κληρονόμου ἀδιτίωνι. ὡς δύνασθαι αὐτὸν κατὰ παντὸς κινεῖν τὴν in rem. καὶ διὰ τοῦτο ἀνεφέρετο καὶ αὕτη ἐν ταῖς ἰδικαῖς πράξεσι, ταῖς περιποιούσαις ἡμῖν δεσποτείαν, ὡς ἄνω προανεφωνήσαμεν. ἐλέγετο δὲ βινδικατίων, παρὰ τὸ βινδικάρε, ὅ ἐστι διὰ τῆς ἴν ρὲμ ἐκδικῆσαι τὸ πρᾶγμα. τοῦ δαμνατζίωνος δὲ τὰ ῥήματα, ΚΑΤΑΔΙΚΑΖΩ ΣΕ Ω ΚΛΗΡΟΝΟΜΕ, ΔΟΥΝΑΙ ΤΩι ΔΕ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ρ. ἐτίκτετο δὲ ἐντεῦθεν τῷ ληγαταρίῳ κατὰ τοῦ κληρονόμου περσοναλία ἀγωγή, ἡ λεγομένη

di modum, & Per præceptionē. Sunt autem & certa quædam verba cuiq; legati generi adsignata, per quæ singula genera significātur. Et vindicatiōis quidē hæc verba sunt: DO ILLI SOLIDOS CENTVM. Porrò vindicatio hæc dominū faciebat legatarium simul atque heres adiisset, ita vt aduersus quemuis actione in rem vti posset. Et ideo referri solita est inter illa, per quæ singularum rerum dominia adquirimus, vt suprà diximus. Dicta est autem vindicatio ab eo qđ est vindicare, id est, rem per actionem in rem auferre. Damnationis verò illa sunt verba: DAMNO TE HERES ILLI DARE SOLIDOS CENTVM. Nascebatur autem hinc legatario aduersus heredē actio in personam, quæ dicitur ex testa

γομένη

mento. Sinendi modo, sic: DAMNO TE HERES, VT ILLI PERMITTAS ILLAM REM ACCIPERE. Et hinc itidem actio ex testamento competebat. Præceptionis quoque illa verba sunt: PRAECIPVAM ILLE EX PARTE HERES REM ILLAM ACCIPITO. Itaque non rectè ei, qui ex parte heres non est, per præceptionem relinquimus. Nam qui dicit, PRAECIPITO, vel PRAECIPVAM ACCIPITO, non dubiè declarat se præsupponere partem aliquã hereditatis: hoc enim dicit, ad partem, quam ei reliqui, volo ipsum & illud habere precipuum. Exigebatur autem quod per preceptionem relictum erat, iudicio familiæ hercifcundæ. Et hec quidem olim. Nam iuniorum Principũ

γεγραμμένη ἐξ τεσταμέντου. σινένδι μόδον δὲ, ΚΑΤΑΔΙΚΑΖΩ ΣΕ Ὦ ΚΛΗΡΟΝΟΜΕ, ΣΥΓΧΩΡΗ͂ΣΑΙ ΤΩ͂Ι ΔΕ ΛΑΒΕΙ͂Ν ΤΟΔΕ ΤΟ ΠΡΑ͂ΓΜΑ. καὶ ἐντεῦθεν ὁμοίως ἥρμοσεν ἡ ἐξ τεσταμέντου. πραικεπτζίωνος δὲ τὰ ῥήματα, ΚΑΤΕΞΑΙΡΕΤΟΝ Ὁ ΔΕΙ͂ΝΑ Ὁ ΜΕΡΙΚΟΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ ΛΑΒΕΤΩ ΤΟΔΕ ΤΟ ΠΡΑ͂ΓΜΑ. ἀμέλει, οὐ καλῶς τῷ μὴ ὄντι μερικῷ κληρονόμῳ κατὰ πραικεπτζίωνα καταλιμπάνομεν. τὸ γὰρ εἰπεῖν ῥωμαϊστὶ PRAECIPITO, τουτέστι ΚΑΤΕΞΑΙΡΕΤΟΝ ΛΑΜΒΑΝΕΤΩ, δηλωτικόν ἐστι προϋποκειμένου μέρους κληρονομίας. τουτέστι πρὸς τῷ μέρει ὅπερ αὐτῷ καταλέλοιπον, βούλομαι αὐτὸν καὶ τόδε ἔχειν ἐν ἐξαιρέτῳ. ἀπῃτεῖτο δὲ ἡ πραικεπτζίων, διὰ τῆς familiæ hercifcundæ. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν, αἱ διατάξεις δὲ τῶν νεωτέρων βα-

σιλέων, ἀνεῖλον τὰ τυπικὰ ῥήματα, δι' ὧν τὸ γένος ἐσημαίνετο. ¶Γέγονε δὲ καὶ διάταξις τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως, ἣν μετὰ πολλῆς ἐποιήσατο τῆς ἀγρυπνίας, σπουδάζων ἰσχυροτέρας, καὶ βεβαιοτέρας εἶναι τὰς τῶν τελευτόντων βουλήσεις. ἐν ᾗ παρεκελεύσατο, οὐ τοῖς ῥήμασιν ἀλλὰ ταῖς γνώμαις τῶν τελευτόντων προσέχειν. ὥς τε πᾶσι τοῖς γένεσι τῶν ληγάτων, μίαν εἶναι φύσιν. καὶ οἵοις δήποτε ῥήμασιν ἐάν τι συμβῇ καταλειφθῆναι ἐξεῖναι τοῖς ληγαταρίοις τοῦτο λαμβάνειν, εἴτε βούλονται περσοναλίας ἀγωγὰς, ἤγουν κινῆσαι τὴν ἰν ρὲμ, ἢ καὶ ὑποθηκαρίαν. πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα χρήσιμα, ἡ προειρημένη διάταξις διδάσκει. τὴν δὲ ταύτης ἐξητασμένην ἰσχὺν μαθεῖν ἔνεστι τελεώτερον, τοῖς αὐτῆς ἐντυγχάνοντας ῥήμασιν. ¶ Ἀλλ' οὐδὲ μέχρι τούτων ἡ αὐτὴ διάταξις ἔστι, ἀλλὰ καὶ τι μεῖζον προσέθηκεν. ὁπότε γὰρ ἑώρα

¶. Nostra.

¶. Sed non vsque.

constitutiones, hanc verborum sollemnitatem per quæ singula quæque genera significabatur, sustulerunt. ¶Emissa est autem & sanctissimi nostri Imperatoris constitutio, quã cum magna lucubratione fecit, studio validiores firmiorésque defunctorum voluntates reddendi, qua iussit, vt sententiæ, non verba morientium spectentur, & vna omniũ legati generum sit natura: atque etiam vt quibuscumq; verbis aliquid relictum sit, liceat legatariis id persequi, siue per actiones personales, siue per actionem in rem, aut etiam hypothecariã. Multa autem & alia vtilia, eadem constitutione docemur: Sed lõgè perfectius eius robur discet, qui verba eius legens illud inuestigarit. ¶At neque ad hæc ea constitutio, verùm etiam maius quiddam adiecit. Cùm enim videret legata

legata in multa versari sollemnitate, in fideicommissis autem magis testantis voluntatem foueri, & ideo latiorē quoque ea naturam habere: necessariū existimauit, omnia legata fideicommissis exæquare, sic vt nulla inter ea esset differentia: sed vt quod legatis deesset, id ex natura fideicommissorum repleretur: & si quid amplius esset in legatis, per hoc cresceret & fideicommissorum natura. Verùm, ne confuse & permixtè de legatis & fideicommissis in prooemiis iuris disserentes, teneriores adhuc adulescētium aures per difficiliores has traditiões offendamus in ipsis institutionibus, operæpretium esse duximus, prius separatim de legatis, deinde postea de fideicommissis tractare: vt natura vtriusque seorsim cognita, subtiliorem postea & exactiorem,

τὰ μὲν ληγάτα πολλῆς ἀκριβείας ἐχόμενα, ἐπὶ δὲ τῶν φιδεικομμίσσων, μᾶλλον τὴν βούλησιν θαλπομένην τοῦ τεστάτωρος, καὶ διὰ τοῦτο πλατυτέραν ἔχοντα φύσιν, ἀναγκαῖον ᾠήθη πάντα τὰ ληγάτα τοῖς φιδεικομμίσσοις ἐξισῶσαι, ὡς μηδεμίαν εἶναι μεταξὺ αὐτῶν διαφοράν· ἀλλ' ὅπερ ἐλλείπει τοῖς ληγάτοις, ἐκ τῆς τῶν φιδεικομμίσσων ἀναπληροῦσθαι φύσεως. καὶ εἰ ἔν τινι πλεονεκτεῖ τὸ ληγάτον, τοῦτο μεταδιδόναι τῷ φιδεικομμίσσῳ. ἀλλ' ἵνα μὴ χύδην, καὶ ἀνάμιξ περὶ ληγάτων καὶ φιδεικομμίσσων διαλεγόμενοι, ἐν αὐτοῖς τοῖς τῶν νόμων προοιμίοις ἀπαλωτέρας ἐπὶ τὰς τῶν νέων ἀκοὰς, δυσχερεστέρας διδασκαλίας ταράξωμεν ἐν ἐπεισαγωγῇ, ἀξιολογώτατον ἐνομίσαμεν εἶναι, πρότερον περὶ ληγάτων κεχωρισμένως, εἶτα μετὰ ταῦτα περὶ φιδεικομμίσσων διεξελθεῖν· ὅπως τῆς ἑκατέρου φύσεως ἰδίᾳ γνωσθείσης, ἐκπαιδευθέντες

θέντες λοιπὸν καὶ ἐν ἕξει γενόμενοι, λεπτοτέραν καὶ ἀκριβεστέραν ἀθορύβως δέξωνται διδασκαλίαν. ¶ Οὐ μόνον δὲ τὰ τοῦ τεστάτωρος, ἢ τοῦ κληρονόμου πράγματα, ἀλλὰ καὶ ἀλλότρια δύνανται ληγατεύεσθαι. οὐχ ὥστε τὸν δεσπότην τῶν ἰδίων πραγμάτων στερεῖσθαι. ἀναγκάζεται γὰρ ὁ κληρονόμος προσιέναι τῷ δεσπότῃ, καὶ διαλέγεσθαι περὶ ἀγορασίας. καὶ εἰ μὲν ἕλοιτο ὁ δεσπότης πωλῆσαι, ἀγοράσας ὁ κληρονόμος δίδωσι τοῦτο τῷ ληγαταρίῳ. εἰ δὲ μὴ δυνηθῇ τοῦ δεσπότου μὴ βουληθέντος, τὴν τοῦ πράγματος διατίμησιν παρέξει τῷ ληγαταρίῳ. εἰ δέ τις τελευτῶν, τοιοῦτόν μοι ληγατεύσει πρᾶγμα, ἐφ' ᾧ κομμέρτζιον οὐκ ἔχω, τουτέστι δίκαιον τοῦ κτᾶσθαι αὐτό, οὐ μόνον οὐκ ἐποφληθήσομαι αὐτὸ τὸ καταλειφθὲν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν τούτου διατίμησιν ἀπαιτεῖν δυνήσομαι. τί γὰρ ὅτι ἐληγάτευσέ τις ἐμοὶ τὸν κάμπον τὸν μάρτιον. τόπος δέ ἐστι δημόσιος

¶ Non solum aut.

eruditi iam & quodam quasi habitu adsumpto, doctrinã sine perturbatione accipiant. ¶ Porrò non solùm testatoris vel heredis res, sed etiam alienæ legari possunt. Non tamen vt domino res suæ auferantur. Nam hæres dominũ adire cogitur, & cum eo de re emenda agere. Et si quidem dominus eam vendere non recusat, emptam heres dabit legatario. Sin verò emere eam de inuito domino non potest, æstimationẽ legatario præstabit. Quòd si quis moriens mihi rem legauerit, cuius cõmercium non habeo, id est, ius eam comparandi: non solum non debebitur mihi quod relictum fuerit: sed neq; æstimationem eius petere potero. Quid enim, si quis mihi campũ Martium legasset (est autem locus publicus, non longe à Ro

mi) vel basilicam, vel templum, vel quæ vsibus publicis destinata sunt, veluti theatrum, Arenã, Equirium? Omnia enim huiuscemodi legati, nullius momẽti sunt. Sed illud quod paulò antè dictum est, alienã rem vtiliter legari posse, tunc intellegendum est, cùm ego testator alienam rem sciebã esse: si enim ignorassem, non consisteret legatum. Nam fortè si meam non esse sciuissem, interdũ non eã legassem: & hoc ita rescripto D. Pij cautum est. Si quis mihi rem alienam legauerit, neque heres eam redimere, & mihi dare velit: neque æstimationem eius præstare, quòd legatum dicat non consistere, quia testator alienam rem esse nesciuerit: ego verò legatarius instem & aduerser propterea quòd validum esse contẽdam, quia defunctus alienã esse

πλησίον τῆς ῥώμης. ἢ τὴν βασιλικὴν, ἢ τὸν ναὸν, ἢ τὰ δημοσίαις χρείαις ἀφιερωθέντα· οἷον θέατρον, κυνήγιον, ἱππικόν. πάντα γὰρ τὰ τοιουτότροπα ληγάτα, ἀνίσχυρά ἐστι. τὸ δὲ εἰρημένον ἡμῖν πρὸ βραχέος, ὅτι τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα ἰσχυρῶς δύναμαι ληγατεύειν, τότε χρὴ νοεῖν, ἡνίκα ἐγὼ ὁ διατιθέμενος, ἠπιστάμην ἀλλότριον εἶναι τοῦτο. εἰ γὰρ ἠγνόουν, ἀνυπόστατον τὸ ληγάτον. εἰ γὰρ ἠπιστάμην οὐκ ἐμὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἔσθ' ὅτε, οὐκ ἂν αὐτὸ κατέλειψα. καὶ τοῦτο περιέχεται διατάξει τοῦ θειοτάτου Πίου. ἐὰν ληγατεύσῃ τις ἀλλότριον πρᾶγμα ἐμοὶ, καὶ ὁ κληρονόμος μὴ βουλόμενος ἀγοράσαι αὐτὸ ἐπιδοῦναι, ἢ γοῦν παρασχεῖν τὴν διατίμησιν, ἀνυπόστατον δὲ εἶναι φησὶ τὸ ληγάτον, διὰ τὸ τὸν τεστάτωρα ἀγνοεῖν ἀλλότριον εἶναι τοῦτο· ἐνίσταμαι δὲ ἐγὼ ὁ ληγατάριος, καὶ ἐναντιοῦμαι, ἰσχυρὸν αὐτὸ διαβεβαιούμενος εἶναι, διὰ τὸ τὸν τελευτήσαντα εἰδέναι, ὅτι τὸ

πρᾶγ-

πρᾶγμα ἀλλότριον ἦν· τίς ἄρα βαρύνεται τῇ ἀποδείξει, ὁ κληρονόμος λέγων ἠγνοηκέναι τὸν τεστάτωρα, ἢ ὁ ληγατάριος ἐπίστασθαι φάσκων αὐτόν, καὶ λέγομεν τὸν ληγατάριον βαρύνεσθαι τῇ ἀποδείξει· οὐ μὴν τὸν κληρονόμον, ἀποδεικνύειν ἀναγκάζεσθαι. ὁ γὰρ ληγατάριος ἄκτωρ ὢν, εἰκότως βαρύνεται τῇ ἀποδείξει.

6. Sed & si rem.

¶ Τίτιος δανεισάμενος παρὰ Πρίμου, ἐνεχυρίασεν, ἤτοι ὑπέθετο αὐτῷ ἐπὶ τῷ χρέει, οἰκεῖον ἀγρόν. τελευτῶν ὁ Τίτιος πρὶν ἀποδῶ τὸ χρέος, ἐληγάτευσέ μοι τοῦτον τὸν ἀγρόν. ἀνάγκην ὁ κληρονόμος ἕξει καταβαλεῖν τὸ χρέος τῷ Πρίμῳ, καὶ τῆς ὑποθήκης ἐλεύθερον αὐτὸν διδόναι μοι. κἀνταῦθα δὲ ἡ αὐτὴ χώραν ἔχει διάκρισις, ἥτις καὶ ἐπὶ τοῦ προλαβόντος θέματος, ἤγουν ἀλλότριον ἐληγατεύθη πρᾶγμα. τότε γὰρ ἀναγκάζεται ὁ κληρονόμος καταβαλὼν τὸ χρέος ἐλευθεροῦν τῆς ὑποθήκης τὸ ληγάτον. ἐν ᾧ ἠπίστατο ὁ τελευτήσας

sciuerit: vtri tãdem onus probandi incumbit? heredine, qui ignorasse testatorem dicit, an mihi legatario, qui sciuisse contendo? Et dicimus, legatario onus probandi incũbere, heredem verò probare non cogi. Nã legatarius, cùm actor sit, meritò probandi onus sustinet. ¶ Titius à Primo mutuatus, fundum ei suum eius debiti nomine, in pignoris causam dederat Titius antequàm debitũ solueret, ad mortem veniens, fundũ hunc mihi legauit. Necesse est heredi, æs hoc alienũ quod Primo debetur, soluere: & mihi fundũ à pignore siue hypotheca liberum dare. Sed tamen & hic eadem distinctio adhibetur, quæ in præcedente casu, cùm aliena res legata est. Tunc enim heres soluto debito cogitur fundum ab hypotheca liberare: cùm de-

functus obligatam esse rem sciebat. Idque Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. Si tamen legatariũ voluerit defunctus rem legatã ab obligatione hypothecæ liberare, & hoc specialiter expresserit, heres eam luere non debet.

¶Rem ego tibi alienam legaui, & cùm post testamentũ superuixissem, tu legatarius eius rei factus es dominus. Illud profectò extra omnẽ controuersiam est, te eam rem ab herede meo petere non posse: nam quomodo, quæ in tuo dominio est? An ergo neq; æstimationem eius petere poteris? Et ita distinguendum est. Siquidem ex causa emptionis eam comparaueris, æstimationem eius per actionem ex testamento contra heredem intentatam, consequeris. Sin verò ex donatione aut ex legato dominus eius factus fueris, ne pretiũ quidem eius

τήσας ὑποκεῖσθαι τὸ πρᾶγμα. καὶ τοῦτο σευῆρος καὶ ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι. εἰ μέντοι ὁ τελευτήσας ἠβουλήθη τὸν ληγατάριον τοῦ δεσμοῦ τῆς ὑποθήκης τὸ ληγάτον ἀπαλλάξαι, καὶ τοῦτο ἰδικῶς ἐξεφώνησεν, οὐκ ὀφείλει ὁ κληρονόμος τοῦτο λυτροῦσθαι. ¶ Ἐληγάτευσά σοι ἀλλότριον πρᾶγμα, ἐπιζήσαντός μου τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης γέγονας αὐτοῦ τοῦ πράγματος σὺ δεσπότης ὁ ληγατάριος. ὅτι μὲν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα τὸν κληρονόμον ἀπαιτεῖν οὐ δύνασαι, πῶς γὰρ τὸ τελοῦν ὑπὸ τὴν σὴν δεσποτείαν, συνωμολόγηται; ἆρα οὐδὲ τὴν διατίμησιν τούτου ἀπαιτεῖν δυνήσῃ. καὶ χρὴ οὕτω διαστίζειν. εἰ μὲν ἀπὸ ἀγορασίας ἐκτήσω τοῦτο, κινῶν κατὰ τοῦ κληρονόμου τὴν ἐξ τεσταμέντου, λήψῃ τὴν τούτου τοῦ πράγματος διατίμησιν. εἰ δὲ ἀπὸ δωρεᾶς γέγονας τούτου δεσπότης, ἢ ἀπὸ ληγάτου, οὐκ ἀπαιτήσεις

θ. Si res aliena.

τήσῃς τὸ ὕμνημα διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα, Duas lucratiuas causas in eundem hominem & eandem rem concurrere nõ posse. τουτέστι δύο ἐπικερδεῖς αἰτίας, εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἢ εἰς τὸ αὐτὸ πρᾶγμα συντρέχειν οὐ δυνατόν. τούτῳ τῷ λόγῳ, ἐὰν πρῖμος καὶ σεκοῦνδος ληγατεύσωσί μοι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα εἶτα τελευτήσωσι, ζητοῦμεν, εἰ τῶν δύο τοὺς κληρονόμους δύναμαι ἀπαιτεῖν τὸ ληγάτον; καὶ λέγομεν, εἰ μὲν ἐκ τῆς τοῦ ἑνὸς διαθήκης ἔτυχον λαβὼν τὸ πρᾶγμα, ἐκ τῆς ἑτέρας διαθήκης οὐ λήψομαι, οὐδὲ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα· πῶς γὰρ ὁπότε τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν. οὐδὲ τὴν διατίμησιν, ἔτυχον γὰρ τὸ πρᾶγμα ἐξ ἐπικερδοῦς αἰτίας κτησάμενος. εἰ δὲ πρότερον ἐκ τῆς μιᾶς διαθήκης ἔλαβον τὴν διατίμησιν, ἐκ τῆς ἑτέρας ἀκωλύτως ἀπαιτήσω τὸ πρᾶγμα. ¶ Οὐ μόνον τὰ ὄντα ἐν φύσει, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἐλπιζόμενα δὲ γενέσθαι, ὀρθῶς

θ. Ea quoq; [illegible]

petere poteris. Idq; propter regulam dicentem: Duas lucratiuas causas in eundem hominem, & eandem rem cõcurrere non posse. Hac ratione, si eandem mihi rem Primus & Secũdus legauerint, & deinde diem suũ obierint: quærimus, an ab vtrinsque heredibus rem legatã petere possim? Et dicimus, quòd si ex vnius testamento rem ipsam consequutus sim: ex alterius testamento nihil consequar: neq; rem ipsam, nã quomodo, quum in bonis meis sit? neque pretiũ eius, quoniã rem ipsam ex lucratiua causa consequutus sum. Sin autem ex vno testamento pretium rei acceperim: nihil prohibet, quo minus ex altero rem ipsam petã. ¶ Non solùm quæ in rerũ natura sunt, sed etiam quæ non sunt, sed futura fore sperantur, vtiliter le-

ληγατ

gamus. Veluti fructus, qui ex illo fundo nascentur: aut quod ex illa ancilla nascetur. ¶ Si duobus quibusdam vnam & eandem rem legauero, siue coniunctim, siue disiunctim: & ambo legatum petant: in duo inter eos scindetur legatum. Sin alter eorũ deficiat, aut voluntate sua aut fortuna: voluntate, vt quia repudiauerit legatũ: fortuna, vt quia viuo testatore decesserit: aut si quo alio modo capere non possit, vt quia ciuitatem amiserit, tunc totum legatum ad collegatarium pertinet. Et coniunctim quidem est, si ita relinquam: TITIO ET SEIO STICHVM SERVVM DO, LEGO. Disiunctim verò, sic: TITIO STICHVM SERVVM

ληγατεύομεν, οἷον τοὺς καρποὺς τοὺς ἐσομένους ἀπὸ τοῦδε τοῦ ἀγροῦ. ἢ τὸ μέλλον τίκτεσθαι, ἀπὸ τῆς δὲ τῆς θεραπαίνης.

8. Si eadem res.

¶ Ἐὰν δύο τισὶ, ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ληγατεύσω πρᾶγμα, εἴτε coniunctim, εἴτε disiunctim, ἤγουν συμπεπλεγμένως, ἢ διῃρημένως, ἔλθωσι δὲ ἀμφότεροι ἐπὶ τὴν τοῦ ληγάτου ἀπαίτησιν, εἰς δύο μέρη μεταξὺ αὐτῶν τμηθήσεται τὸ ληγάτον. εἰ δὲ ὁ ἕτερος ἀρνήσεται, ἢ γνώμῃ, ἢ τύχῃ· γνώμῃ μὲν, ἐπειδὴ ἐρεπουδιάτευσε τὸ ληγάτον· τύχῃ δὲ ἐπειδὴ ζῶντος ἐτελεύτησε τοῦ τεστάτωρος, ἢ καὶ ἑτέρῳ οἱῳδήποτε ἠσθένησε τρόπῳ· τυχὸν γὰρ ἐξέπεσε τῆς πολιτείας· τότε ὅλον τὸ ληγάτον πρὸς τὸν συλληγάτορα παραγίνεται. καὶ coniunctim μέν ἐστιν, ἐὰν οὕτως καταλίπω, ΤΙΤΊΩι ΚΑῚ ΣΕΊΩι ΤῸΝ ΟἸΚΈΤΗΝ ΣΤΊΧΟΝ ΔΊΔΩΜΙ ΚΑῚ ΛΗΓΑΤΕΎΩ. Disiunctim δὲ οὕτως, ΤΙΤΊΩι ΣΤΊΧΟΝ ΤῸΝ ΟἸΚΈΤΗΝ

ΔΙΔΩΜΙ ΚΑῚ ΛΗΓΑΤΕΎΩ, ΣΕΙΏι ΤῸΝ ΟἸΚΈΤΗΝ ΣΤΊΧΟΝ ΔΊΔΩΜΙ ΚΑῚ ΛΗΓΑΤΕΎΩ. εἰ δὲ προστεθείην, ΣΕΙΏι ΤῸΝ ΑΥ̓ΤῸΝ ΟἸΚΈΤΗΝ, ὁμοίως disiunctim τὸ ληγάτον ἀποτελεῖται. εἶπον γὰρ ΤΙΤΊΩι ΣΤΙ͂ΧΟΝ ΤῸΝ ΟἸΚΈΤΗΝ ΛΗΓΑΤΕΎΩ, ΣΕΙΏι ΤῸΝ ΑΥ̓ΤῸΝ ΟἸΚΈΤΗΝ ΛΗΓΑΤΕΎΩ. ὥστε οὖν ὁ ΚΑῚ σύνδεσμος παρὼν, coniunctim ποιεῖ τὸ ληγάτον. εἰ δὲ μὴ γέγραπται ὁ καὶ, disiunctim αὐτὸ ποιεῖ. ¶ Τὸν Τιτίου ἀγρὸν τελευτῶν ἐληγάτευσάς μοι. σοῦ ζῶντος ἔτι ἠγόρασα τοῦτον τὸν ἀγρὸν παρὰ Τιτίου, deducto vsufructu. τουτέστιν ἔλαβον γυμνὴν τὴν προπριεταρίαν ἐξῃρημένης τῆς χρήσεως. ἔμεινε δὲ παρὰ Τιτίῳ ὁ οὐσούφρουκτος. μικροῦ διαδραμόντος χρόνου, ἐτελεύτησεν ὁ Τίτιος, καὶ τῇ αὐτοῦ τελευτῇ ἀποσβεσθεὶς ὁ οὐσούφρουκτος, ὃν ἔτυχε παρακρατήσας, ἀνέδραμεν ἐπὶ τὴν προ-

8. Si cui fundus.

DO, LEGO: SEIO SERVVM STICHVM DO, LEGO. Sed & si adiecerim, SEIO EVNDEM SERVVM, æquè disiunctim legatum efficitur. Dixi enim, TITIO STICHVM SERVVM LEGO: SEIVM EVNDEM SERVVM LEGO. Sic igitur coniunctio illa, ET, adiecta coniunctim legatum videri facit. Quòd si adiecta non sit, disiunctim. ¶ Titij fundum moriens mihi legasti. Te adhuc viuente fundum ego hunc de Titio emi deducto vsufructu: hoc est, nudam proprietatem sine vsu accepi, & vsusfructus penes Titiū mansit. Pauco post tempore mortuus est Titius: & ita morte ipsius extinctus vsusfructus, quem sibi exceperat, ad proprietatem recur-

πρι

rit. Mortuo te, cum herede tuo ex testamento volo agere. Iulianus ait, rectè me per actionem in personam, æstimationem proprietatis fundi petere. Nam in hac petitione vsusfructus locũ seruitutis obtinet. Sed officiũ iudicis est, vt deducto vsufructu, æstimationem ab herede præstari iubeat. Verbi gratia, fundus cum vsufructu, centum quinquaginta solidis valet: sine vsufructu, centum. Agens igitur centũ quinquaginta solidos petam: sed hoc officio iudicis continetur, vt solius proprietatis æstimationem accipiam, hoc est, solidos centum. Id enim absurdissimum est, vt vsusfructus pretium consequar, cùm vsusfructus ex causa lucrati uą ad me peruenerit. ¶ Quidã meum mihi fundum legauit. Inut. le est legatum. Quod enim meum est, amplius meum fieri non po

προπριεταρίαν. τελευτήσαντός σου, βούλομαι κινῆσαι τὴν ἐξ τεσταμέντου κατὰ τοῦ σοῦ κληρονόμου. ὁ ἰουλιανός φησι, καλῶς ἀπαιτεῖν με διὰ τῆς περσοναλίας ἀγωγῆς, τὴν τῆς προπριεταρίας τοῦ ἀγροῦ διατίμησιν. ὁ γὰρ οὐσούφρουκτος ἐνθαῦθα, ἐν τάξει δουλείας ἐστίν. ὀφφίκιον δέ ἐστι τοῦ δικαστοῦ, ὥστε deducto vsufructu κελεύειν, ἵνα ὁ κληρονόμος παράσχῃ τὴν διατίμησιν. οἷον ὁ ἀγρὸς μετὰ τοῦ οὐσουφρούκτου, ἄξιός ἐστιν ρν νομισμάτων, δίχα δὲ τοῦ οὐσουφρούκτου ρ. κινῶ οὖν ἐγὼ ἀπαιτῶν ρν νομίσματα. ἀλλὰ τὸ ὀφφίκιον τοῦ δικαστοῦ παρασκευάζει ἵνα λάβω τῆς προπριεταρίας μόνης τὴν διατίμησιν, τουτέστι ρ νομίσματα. τίμημα γὰρ λαβεῖν με τοῦ οὐσουφρούκτου ἀτοπώτατον, διὰ τὸ τὸν οὐσούφρουκτον ἐξ ἐπικερδοῦς αἰτίας ἐπ' ἐμὲ παραγενέσθαι. ¶ Ἐληγάτευσέ τις ἐμοὶ τὸν ἐμὸν ἀγρόν, ἄχρηστον τὸ ληγάτον, τὸ γὰρ ἐμὸν ἐπὶ πλέον ἐμὸν γενέσθαι οὐ 8. Sed si re.

δύναται. εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐκποιήσω τὸν ἀγρὸν οὐκ ἐποφληθήσεταί μοι, οὐδὲ αὐτός, οὐδὲ ἡ τούτου διατίμησις.

8 Si quis rē tuam.

¶ Τίτιος ἐδέσποζεν οἰκέτου, ἐληγάτευσέ μοι τοῦτον νομίζων εἶναι Πρίμου, ἔρρωται τὸ ληγάτον. πλέον γὰρ ἰσχύει ἡ ἀλήθεια τῆς ὑπονοίας. εἰ δὲ ἐμοῦ τοῦ ληγαταρίου τοῦτον ὑπέλαβεν εἶναι τὸν οἰκέτην, ἔρρωται καὶ οὕτως οὐδὲν ἧττον. ἀποτέλεσμα γὰρ χρηστὸν ἔχει τὸ ληγάτον. καὶ γὰρ ὁ τελευτήσας δεσπόζει, κἀγὼ οὐ δεσπόζω, καὶ ἀνεμποδίστως ἐπ' ἐμὲ δύναται μεταφέρεσθαι ἡ δεσποτεία.

9. Si rē suā.

¶ Ἐληγάτευσάς μοι τὸ σὸν πρᾶγμα, ἐπιζήσας ἐξεποίησας τοῦτο, φησὶν ὁ Κέλσος, ὡς εἰ μὲν ὡς ἀδεμπτεύων, καὶ τῆς πρὸς ἐμὲ φιλίας ἀφιστάμενος ἐξεποίησας τοῦτο, οὐκ ἐποφληθήσεταί μοι τὸ ληγάτον. εἰ δὲ οὐ τοιαύτην ἐσχηκὼς προαίρεσιν ἠλλοτρίωσας αὐτό. τυχὸν γὰρ ἀνάγκη σοι ἐπετέθη δημοσίων χρεῶν, ἢ ἰδιωτικῶν, καὶ ἀπο-

test. Et si maximè fundum hunc alienauerim: non debebitur mihi, neque fundus ipse, neque æstimatio eius. ¶ Titius serui dominus erat: hunc mihi legauit, cùm Primi esse putaret: valet legatum. Nam veritas opinioni præualet. Sed & si meum, qui sum legatarius, seruum esse putauit: valet & ita nihilominus. Quoniam vtilē exitum habet legatum. Nam & defunctus dominus est, & ego dominus non sum: neque impedit quicquam, quò minùs in me dominium trāsferri possit. ¶ Rem tuam mihi legasti, & quum superuixeres, alienasti eam. Ait Celsus, si adimendi animo, & quòd ab amicitia mea recederes, eam alienaueris, legatum mihi non deberi. Quòd si hunc animum in alienando non habueris, quia fortè magna tibi incubuit necessitas ob publica aut priuata debita, & cùm parata pec

na pecunia egeres, eam vendidisti: legatum ab herede tuo petere possum. Idq; etiã Seuerus & Antoninus rescripserunt. Quidam mihi prædium suum legauit, & cùm superuixisset, pignori id dedit: ab iisdem Principibus rescriptum est, non videri eum, qui pignori dedisset, animo legatum adimendi id fecisse. Vnde legatarius heredé coget exoluto debito prædium à creditore luere & sibi dare. Quòd si quis fundum mihi legauerit, & cùm superuixisset, partem eius alienauerit: pars quę alienata non est, omnino mihi debebitur: pars autem alienata, tunc demum: cùm non eo animo alienauit, q ab amicitia mea recederet. ¶ Centum mihi solidos debebas. Ego tibi liberationem debiti legaui: Valet legatum. Et neque à te heres meus, neque ab he-

ρῶν χρυσίου πέπρακας τοῦτο· ἀπαιτήσω παρὰ τοῦ σοῦ κληρονόμου τὸ ληγάτον. καὶ τοῦτο σεβῆρος καὶ ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν. κτῆμα τὶς οἰκεῖον ἐληγάτευσέ μοι, ἐπιζήσας ἐνεχυρίασε τοῦτο· ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀντιγέγραπται βασιλέων, μὴ δοκεῖν τὸν ἐνεχυριάζοντα ψυχῇ ἀφαιρουμένου τὸ ληγάτον, τοῦτο πρᾶττειν· ὅθεν ὁ ληγατάριος ἀναγκάσει τὸν κληρονόμον τὸ χρέος καταβαλόντα τῷ κρεδίτωρι, ἐλεύθερον ὑποθήκης παρέχειν τὸ κτῆμα, καὶ τῷ ληγαταρίῳ δοῦναι. εἰ δέ τις ληγατεύσας μοι ἀγρὸν, ἐπιζήσας, μέρος ἐξεποίησε τούτου, τὸ μὲν μέρος τὸ μὴ ἐκποιηθὲν, ἐποφληθήσεταί μοι πάντως. τὸ δὲ ἐκποιηθὲν, τηνικαῦτα, ὅτε οὐκ ἀφιστάμενος τῆς πρὸς ἐμὲ φιλίας ἠλλοτρίωσε τοῦτο. ¶ Ἐχρεώστεις μοι ρ' νομίσματα, ἐληγάτευσά σοι λιβερατζίωνα τοῦ χρέους, τουτέστιν ἐλευθερίαν καὶ ἀπαλλαγὴν τῆς ἀπαιτήσεως. ἔρρωται τὸ ληγάτον. καὶ ὁ ἐμὸς κληρονό-

b Si quis debitori.

μος, οὔτε σὲ, οὔτε τὸν σὸν κληρονόμον ἀπαιτήσω, οὔτε ἕτερόν τινα, τάξιν ἐπέχοντα κληρονόμου. οἷον τὸν καθ' ὁμάδα φιδεϊκομμισσάριον, ἢ βονόρουμ ποσέσσορα. ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου δυνήσῃ κινεῖν κατὰ τοῦ ἐμοῦ κληρονόμου τὴν ἐξ τεσταμέντου, ἀναγκάζων αὐτὸν, ἵνα σε ἀκκεπτιλατίωνι ἐλευθερώσῃ. οὐ μόνον δὲ διηνεκῶς δύναμαι τὴν ἀπαίτησιν τοῦ χρέους συγχωρεῖν τῷ ἐμῷ δεβίτωρι, ἀλλὰ γὰρ καὶ προσκαίρως λέγων, ΚΑΤΑΔΙΚΑ'ΖΩ ΣΕ Ὁ ΚΛΗΡΟΝΟ'ΜΕ ἽΝΑ ΜΕ'ΧΡΙ ΔΕ'ΚΑ Ε'ΝΙΑΥΤΩ͂Ν ΜΗ' Α'ΠΑΙΤΗ'ΣΗΙΣ ΤῸ ΧΡΕ'ΟΣ ΤῸΝ Ε'ΜῸΝ ΔΕΒΙ'ΤΩΡΑ. ¶Τί δὲ ὅτι ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁ δεβίτωρ τελευτῶν ὅπερ ἐχρεώστει χρέος ἐληγάτευσε τῷ κρεδίτωρι. ζητοῦμεν εἰ ἔρρωται, καὶ φαμὲν ἀνυπόστατον εἶναι τὸ ληγάτον. εἰ μηδὲν πλέον ἐστὶν ἐν τῷ ληγάτῳ. εἰ γὰρ ρ χρεωστῶν ρ ἐληγάτευσε, οὐκ ἔρρωται. τιγαροῦν ὡς χρέος ἀπαιτεῖται

§. Ex cōtrario.

rede tuo petere potest, neque ab alio qui heredis loco est, vt ab eo, qui vniuersitatis fideicommissum accepit, aut à bonorum possessore. Sed etiam ex contrario cum herede meo ex testamento poteris agere, vt te acceptilatione liberet. Porrò non tantùm in perpetuum debitori meo id cōcedere possum ne ab eo petatur, sed etiam ad tempus, dicendo: DAMNO TE HERES, NE INTRA DECEM ANNOS DEBITVM PETAS A DEBITORE MEO. ¶Quid autem, si ex contrario, debitor moriens debitum quod debet creditori suo legauerit? quærimus an valeat? Et dicimus, legatum hoc inutile esse, si nihil plus est in legato. Nam si is qui centena debet, centena legarit, non valet: igitur vt debi

tum petitur, & cùm locum habet lex falcidia, non deminuitur vt cetera legata. Sin autem centena quina dena legata sint, valet legatum propter adiectionẽ. Cùm verò sola centena sunt in legato, ideo legatum non valet, quoniam sine lucro est. ¶Quòd si tibi in diem debebam, vt quia fortè stipulatus eras centum solidos tibi dari post annos quindecim, aut debebam tibi sub condicione: veluti, SI NAVIS EX ASIA VENERIT: & debitum tibi hoc purè legaui, Quæritur, an valeat legatum. Et dicendum est, valere propter repræsentationem, id est, quoniam statim iam soluitur. Id enim lucratur creditor, quòd statim accipiat id, quod post decennium aut post euentum cõditionis erat præstãdum Aut etiã interdum quod nũquam daretur, si forte condicio non extitisset. Quid ergo, si in hoc legato, viuo testatore qui debi-

τεῖται, καὶ χώραν λαμβάνοντος τοῦ φαλκιδίου, οὐ μειοῦται ὡς τὰ λοιπὰ ληγάτα. εἰ δὲ ριε, ἔρρωται διὰ τὴν προσθήκην. ἐν ᾧ δὲ ρ μόνα ἐστὶν ἐν τῷ ληγάτῳ, οὐκ ἰσχύει διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἀκερδές ἐστι τὸ ληγάτον. ¶Εἰ δὲ ἐχρεώστουν σοι ἐν δίεμ. τυχὸν γὰρ ἐπηρώτησάς με δώσειν σοι ρ νομίσματα, μετὰ ιε ἔτη. ἢ ἐχρεώστουν σοι ὑπὸ αἵρεσιν. οἷον SI NAVIS EX ASIA VENERIT. ἐληγάτευσά σοι τοῦτο τὸ χρέος πούρως. ζητοῦμεν εἰ ἔρρωται τὸ ληγάτον. καὶ χρὴ λέγειν ἐρρῶσθαι αὐτὸ, διὰ τὸν ἐμπαρουσιασμόν. τουτέστιν, ἐπειδὴ ἐντεῦθεν ἤδη καταβάλλεται. κερδαίνει γὰρ ὁ κρεδίτωρ ἐντεῦθεν ἤδη λαμβάνων, τὸ μέλλον αὐτῷ παρέχεσθαι μετὰ δεκαετίαν, ἢ ἴσως μετὰ ἔκβασιν τῆς αἱρέσεως ἢ καὶ ἔσθ' ὅτε μὴ δοθησόμενον, εἴγε ἡ αἵρεσις ἀτονήσει. τί δὲ ἐπὶ τοῦ τοιούτου ληγάτου εἰ συνέβη ζῶντος τοῦ τεστάτορος

θ. Quod si in diem.

τοῦ ἐποφείλοντος, τὴν ἡμέραν παραγενέσθαι, ἢ τὴν αἵρεσιν ἐξελθεῖν; φησὶν ὁ Παπινιανὸς χρήσιμον οὐδὲν ἧττον εἶναι τὸ ληγάτον. διὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐρρῶσθαι, καὶ ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὸ κέρδος, ὅπερ καὶ ἀληθές ἐστιν. οὐδὲ γὰρ ἐκράτησεν ἡ γνώμη τῶν λεγόντων νομικῶν ἀπεσβέσθαι τὸ ληγάτον, ἐπειδὴ εἰς τοιαύτην παρεγένετο τάξιν, ἐξ ἧς ἄρξασθαι οὐκ ἠδύνατο. ἰδοὺ γὰρ παραγενομένης τῆς ἡμέρας, ἢ ἐξελθούσης τῆς αἱρέσεως, ποῦρον λοιπὸν εὑρίσκεται τὸ χρέος, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ τεστάτωρος τελευτῆς. εἰ δέ τις τὸ ἐξ ἀρχῆς πούρως ληγατεύσει, εἰρήκαμεν μὴ ἐρρῶσθαι τὸ ληγάτον. ἐνταῦθα δὲ ἔρρωται ἐπειδὴ συνίστατο τὴν ἀρχήν. ¶ Ὑποδεξάμενος ἐγὼ προῖκα παρὰ τῆς ἐμῆς γαμετῆς συνεστῶτος ἔτι τοῦ γάμου, τελευτῶν ἐληγάτευσα αὐτῇ τὴν προῖκα, ἔρρωται τὸ ληγάτον. κερδαίνει γὰρ μᾶλλον ἡ γυνὴ, ἀπαιτοῦσα τὰ πράγματα ὡς ληγάτα, ἢ ὡς ἀπὸ προικός. ἐπει-

6. Sed si vxori.

tor est, aut diem venire, aut condicionem existere contingat? Et ait Papinianus vtile nihilominus esse legatũ, quia semel cõstitit ab initio, & lucrum in se habuit. Quod & verum est: neque enim obtinuit sententia quorundam Iurisconsultorum, qui existimabant legatum extingui, cùm in eam causam peruenisset, à qua incipere non potuisset. Vt ecce adueniente die, aut existente cõditione, debitum purum est tempore mortis testatoris. At si quis, quod ab initio purũ erat, legauerit: iam dictum est legatum non valere. Hic autem ideo valet, quia ab initio cõstiterit. ¶ Dotem ego ab vxore mea accepi, & constante matrimonio moriens, dotem ei legaui. Valet legatum. Id enim lucratur mulier, quòd plenior sit de legatis actio quàm de dote.

δὴ

Nam (vt adhuc discere poterimus) nō simul atq; solutum est matrimonium, dos etiam redditur. At legatum protinus soluitur. Quid ergo, si dotem quā non acceperim, vxori legauerim? Seuerus & Antoninus rescripserunt: si quidē simpliciter legauerim: fortè quòd dixerim: vxori meæ dotem lego, quam mihi dedit, inutile est legatum. Nihil enim mihi dedit, & incerta est quantitas. Sin verò certæ quantitatis mentionem fecerim: vt si dixerim: CENTVM SOLIDOS, QVOS NOMINE DOTIS MIHI DEDIT, EI LEGO. Aut fortè, ILLVM FVNDVM, QVEM MIHI DEDIT, LEGO EI: Vtile est legatum. Aut si dixerim, QVAE IN INSTRVMENTO DOTALI EXPRESSA SVNT, EI LEGO. Nam & sic

δὴ ὡς ἔχομεν μαθεῖν, οὐχ ἅμα τῇ διαλύσει τοῦ γάμου ἀεὶ ἡ προὶξ ἀποδίδοται. τὸ δὲ ληγάτον ἐντεῦθεν ἤδη καταβάλλεται. τί οὖν ὅτι προῖκα μὴ ὑποδεξάμενος, ἐληγάτευσα προῖκα τῇ ἐμῇ γαμετῇ; Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος αὐτέγραψαν· εἰ μὲν ἁπλούστερον ληγατεύσω, εἶπον γὰρ ὅτι ληγατεύω τῇ γυναικί μου τὴν προῖκα ἣν ἐπιδέδωκέ μοι, ἄχρηστον τὸ ληγάτον. οὐδὲν γὰρ ἐπιδέδωκέ μοι, καὶ ἄδηλος ἡ ποσότης. εἰ δὲ φανερᾶς ἐμνήσθην ποσότητος, καὶ εἶπον, ΤΑ ἙΚΑΤΟΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ, Α ΛΟΓΩι ΠΡΟΙΚΟΣ ἘΠΙΔΕΔΩΚΕ ΜΟΙ ΛΗΓΑΤΕΥΩ ΑΥΤΗι, ἢ καὶ τυχὸν, ΤΟΝΔΕ ΤΟΝ ΑΓΡΟΝ ΟΝ ἘΠΙΔΕΔΩΚΕ ΜΟΙ, ΛΗΓΑΤΕΥΩ ΑΥΤΗι, ἰσχυρὸν τὸ ληγάτον. ἢ καὶ εἶπον, ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΩι ΠΡΟΙΚΩΩι ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΩι ΛΗΓΑΤΕΥΩ ΑΥΤΗι, καὶ

οὕτως ἰσχύει τὸ ληγάτον.

8. Si res legata.

¶Οἰκέτην ἐληγάτευσά σοι, δίχα φάκτου, ἤτοι δίχα δόλου τοῦ ἐμοῦ κληρονόμου, ἐτελεύτησε οὗτος ὁ δοῦλος· ὁ ληγατάριος ἐκ τούτου ζημιωθήσεται. εἰ δὲ καὶ ἀλλότριος ἦν ὁ ληγατευθεὶς οἰκέτης, ἠλευθερώθη δὲ οὗτος ὑπὸ τοῦ δεσπότου οὐ κατὰ γνώμην τοῦ κληρονόμου, ἢ ἐτελεύτησεν οὗτος, ἀνεύθυνος ὁ κληρονόμος. εἰ δὲ τὸν τοῦ κληρονόμου οἰκέτην ἐληγάτευσά σοι, αὐτὸς δὲ ὁ κληρονόμος τοῦτον ἠλευθέρωσε, κατέχεσθαι τὸν κληρονόμον Ἰουλιανός φησιν ἐπὶ τῇ δόσει τῆς διατιμήσεως. οὐ διαφερομένων ἡμῶν πότερον ἠπίστατο, ἢ ἠγνόει τὸν τοιοῦτον ὑπ' ἐμοῦ καταλελεῖφθαι οἰκέτην, τὸ αὐτό ἐστιν, εἰ καὶ αὐτὸς μὲν οὐκ ἠλευθέρωσε τὸν οἰκέτην, ἐδωρήσατο δὲ αὐτὸν ἑτέρῳ, καὶ ὁ δεξάμενος αὐτὸν κατὰ δωρεὰν ἠλευθέρωσε. κἀνταῦθα γὰρ ἀπαιτηθήσεται τὴν τούτου διατίμησιν ὁ κληρονόμος, εἰ καὶ ἠγνόει τὸ ληγατευθῆναι αὐτόν.

9. Si quis ancillas,

¶Τὴν ἰδίαν τις θεράπαιναν ἐληγάτευσε

valet legatum. ¶Seruum tibi legaui. Is sine facto aut dolo heredis mei mortuus est. Damnum hoc erit legatarij. Sed & si alienus sit seruus, qui legatus est: & is non ex heredis voluntate manumissus sit à domino, aut mortuus sit, non tenetur heres. Quòd si heredis seruus legatus fuerit, & is eum manumiserit, teneri heredem Iulianus ait ad æstimationem eius. Nec interesse putamus, sciuerit an ignorauerit eum seruum à se legatum esse. Idẽ est, & si ipse seruum non manumiserit, sed alij eum donauerit: & is cui donatus est, eum manumiserit. Nam & hic æstimatio eius petetur ab herede, quãuis ignorauerit eũ legatum esse. ¶Ancillam aliquis suam cum natis suis lega

nit: viuo testatore mortua est ancilla. In ipsa quidem legatum est extinctum, sed in liberis eius valet. Nec cum ipsa, liberorum legatum perimitur. Seruus meus dicitur ordinarius: Seruus autem serui mei vocatur vicarius. Quidam igitur cùm seruum haberet, Stichum nomine, qui vicarios habebat: ordinariũ mihi cum vicariis legauit. Contigit, vt ordinarius moreretur. Et hic legatum in ordinario peremptum, in vicariis vtile est. Habeto hæc in modum cuiusdã preuię inspectionis. Quædam sunt principalia, quædã sunt horum sequelæ siue accessoria. Et quamdiu valent principalia, subsistunt & ea quæ accedunt. Illis verò sublatis, & hęc perimuntur: Verbi gratia, Principale est, Seruus: Accessoriũ, peculium eius: quamdiu seruus cõsistit, consistit & peculium. Seruo auté aut mortuo, aut ma-

μετὰ τῶν ἰδίων τέκνων, ἐπιζήσαντος τοῦ τεστάτωρος, ἐτελεύτησεν ἡ θεράπαινα. ἐπ' αὐτῇ μὲν ἔσβεσται τὸ ληγάτον. ἐπὶ δὲ τοῖς παισὶν ἔρρωται, καὶ οὐ συναναιρεῖται αὐτῇ, τὸ ἐπὶ τοῖς παισὶ ληγάτον. ὁ ἐμὸς οἰκέτης λέγεται ὀρδινάριος. ὁ δὲ τοῦ οἰκέτου μου οἰκέτης, λέγεται βικάριος. ἔχων οὖν τις οἰκέτην Στίχον λεγόμενον, ὃς εἶχε βικαρίους, ἐληγάτευσε τὸν ὀρδινάριον ἐμοὶ μετὰ τῶν βικαρίων. συνέβη τὸν ὀρδινάριον τελευτῆσαι. κἀνταῦθα ἀσθενῆσαν τὸ ληγάτον ἐπὶ τῷ ὀρδιναρίῳ, ἰσχύει ἐπὶ τοῖς βικαρίοις. ἔχε ταῦτα ὡς ἐν παραθεωρίᾳ. ἔστι τινὰ πρωτότυπα, ἔστι δὲ καὶ τούτων παρακολουθήματα. καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἔρρωνται τὰ πρωτότυπα, ὑφίστανται καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν. ἀνῃρημένων δὲ ἐκείνων, καὶ ταῦτα συναποσβέννυται. οἷον ἐστὶ πρωτότυπον ὁ οἰκέτης. παρακολούθημα δέ ἐστι, τὸ πεκούλιον αὐτοῦ. ἐφ' ὅσον ὁ οἰκέτης ὑφίσταται, συνίσταται καὶ τὸ πεκούλιον. τοῦ δὲ οἰκέτου, ἢ τε-

λευτήσαντος, ἢ ἐλευθερωθέντος, ἢ ἐκποιηθέντος, ἀποσβέννυται τὸ πεκούλιον, πῶς γὰρ δύναται τὸ πεκούλιον ὑπεῖναι παρ' ἐμοὶ τοῦ πρωτοτύπου μὴ ὑφεστῶτος. πάλιν ἔστι πρωτότυπον ἀγρὸς, παρακολούθημα δὲ τὸ ἰνστρούμεντον αὐτοῦ. ἰνστρούμεντον δέ ἐστιν ἀγροῦ, πᾶν ὅπερ συντελεῖ εἰς γένεσιν καὶ συλλογὴν καὶ μετακομιδὴν καὶ παραφυλακὴν τῶν καρπῶν. εἰς γένεσιν μὲν, οἷον οἱ γεωργοῦντες οἰκέται, βόες, ἄροτρα, δίκελλαι, καὶ ὅσα τοιαῦτα. εἰς συλλογὴν δρέπανα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. εἰς μετακομιδὴν δὲ οἷον ἅμαξαι, κόφινοι καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. εἰς παραφυλακὴν πίθοι, κέραμοι, φακοὶ, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον ἐληγάτευσά σοι τὸν ἐμὸν οἰκέτην μετὰ τοῦ πεκουλίου αὐτοῦ. ἐπιζήσας τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης, ἠλευθέρωσα τὸν οἰκέτην, ἢ ἐξεποίησα αὐτόν, ἢ συνέβη

αὐτὸν

numisso, aut alienato, extinguitur peculium. Nam quomodo peculium apud me posset extare, ipso illo, quod principale est, non extante? Rursus, Principale est fundus: Accessorium, instrumentum ipsius. Est autẽ instrumentum fundi, quidquid ad gignendos, & colligẽdos, aut transferendos vel conseruandos fructus pertinet. Ad gignendos: vt serui agricolæ, boues, aratra, ligones, & cetera id genus. Ad colligendos: vt falces & quæ his similia. Ad transferendos: vt plaustra, corbes, & cetera his adfinia. Ad conseruandos: vt dolia, testæ, lenticulæ, & quæcumque talia sunt. His ita præcognitis, vide nunc rem quĩ tractamus. Seruum tibi meum cum peculio suo legaui. Cùm à testamento facto superuixissem, seruum meum manumisi, aut alienaui, aut eum mori conti

git. Non in seruo tã sùm, sed etiam in peculio, periit legatum. Nã cùm principales causæ non subsistunt, neque ea quæ accessorij vicẽ obtinent, subsistere possunt. Idémque est, si tibi fundum meum instructum, siue cum instrumento suo legauerim, eúmque cùm superuixissem alienauerim. Nã & hic, cùm instrumẽtum sequela & accessorium sit fundi, extinguẽtur legatum & in instrumento. ¶ Gregem ouium tibi meum legaui. Euênit deinde, vt totus grex ad vnam ouem redactus esset. Potest legatarius & ouẽ quæ reliqua est, petere. Gregem ego tibi meum, in quo centum erant oues, legaui. Cùm à testamẽto superuixissem, cõtigit, vt multis agnatis fieret capitũ centum quinquaginta: & hæ quæ post testamentum editę sunt, in grege numerantur, & omnes legata

αὐτὸν τελευτήσαι, οὐ μόνον ἐπ' αὐτῷ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ πεκουλίῳ τὸ ληγάτον ἐξασθενεῖ. τῶν γὰρ πρωτοτύπων μὴ σωζομένων, ὑφεστάναι οὐ δύναται τὰ παρακολουθήματα. τὸ αὐτό ἐστιν εἰ καὶ ληγατεύσω τὸν ἐμὸν ἀγρὸν instructum, ἤτοι μετὰ τῶν ἰνστρουμέντων. ἐπιζήσας δὲ τοῦτον ἐκποιήσω. κἀνταῦθα γὰρ ἐπειδὴ τὸ ἰνστρούμεντον τοῦ ἀγροῦ ἐστὶ παρακολούθημα, ἀποσβεσθήσεται τὸ ληγάτον καὶ ἐπὶ τῶν ἰνστρουμέντων. ἐληγάτευσά σοι τὴν ἐμὴν ἀγέλην τῶν προβάτων, συνέβη μετὰ ταῦτα εἰς ἓν πρόβατον τὴν πᾶσαν ἀγέλην περιστῆναι, δύναται ὁ ληγατάριος τὸ περιλειφθὲν ἀπαιτεῖν πρόβατον.

θ. Si grex.

¶Τὴν ἐμὴν ἀγέλην ἐληγάτευσά σοι οὖσαν προβάτων ἑκατόν. ἐπιζήσαντός μου συνέβη ἄλλων ἐπιτεχθέντων, γενέσθαι αὐτὴν ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα. καὶ τὰ μετὰ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης ἐπιτικτόμενα, συναριθμεῖται τῇ ἀγέλῃ, καὶ πάντα λήψεται ὁ λη-

γατά

ταζώτερος, ὥς φησιν Ἰουλιανός. ἡ γὰρ ἀγέλη, ἕν τι σῶμά ἐστι συνεστηκὸς ἐκ διαφόρων κεφαλῶν, ὥσπερ καὶ ἡ οἰκία ἐστὶν ἓν σῶμα, συνεστηκὸς ἀπὸ συνηνωμένων λίθων, ἤτοι ὑλῶν. ἀμέλει, ἐὰν οἰκίαν σοι ληγατεύσω, μετὰ δὲ διαθήκην κίονας, ἢ μάρμαρα προσθῶ, καὶ ταῦτα λήψῃ τὰ προστεθέντα.

θ. Si peculium.

¶ Ἐληγάτευσά σοι τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου τὸ πεκούλιον, ἔχον πρᾶγμα δέκα νομισμάτων. εἴτε γένηται πεντεκαίδεκα, εἴτε πέντε ζῶντος ἐμοῦ, τοῦτο περιορᾷ τὸν ληγατάριον, εἴτε κέρδος ἐστὶν, εἴτε ζημία. ἔχε ταῦτα ὡς ἐν παραθεωρίᾳ. παραχώρησίς ἐστι τῶν μήπω ληφθέντων ληγάτων ἡ εἰς κληρονόμους παραπομπή. ὅπερ δέ ἐστι τῷ αὐτεξουσίῳ ὁ κληρονόμος, τοῦτο τῷ οἰκέτῃ ἐστὶν ὁ δεσπότης. ὅπερ γὰρ δύναμαι ἐγὼ ὁ αὐτεξούσιος, περὶ τῆς λήψεως ἐπὶ τὸν ἐμὸν παραπέμψαι κληρονόμον, τοῦτο ὁ οἰκέτης προσπορίζεται τῷ δεσπότῃ. ὁ γὰρ

rius accipiet, vt ait Iulianus. Grex enim vnum corpus est, ex diuersis capitibus consistens. Sicut & domus, vnum corpus est, ex cohærentibus lapidibus aut materiis consistens. Itaque si domum tibi legauerim, & à testamento facto, columnas aut marmora adiecerim, nempe & hæc adiecta accipies. ¶ Peculium ego tibi serui mei legaui, in quo erant decem solidi. Siue me viuente quindecim fiant, siue quinque, omne id legatariũ respicit, siue lucrum est, siue damnum. Hæc habeto in modum præuiæ cuiusdam inspectionis. Cessio est, legatorũ quæ nondum percepta sunt, ad heredes transmissio. Porrò quòd patrifamilias est heres, id seruo est dominus. Quod enim ego paterfamilias nondum perceptum, ad heredem meum transmittere possum, hoc scilicet & seruus domino adquiret. Quod verò

rò cedere nō potest, atq; ad heredes trāsmitti, id neque dominis adquiretur. Cedunt autem legata, cùm delāta nobis fuerint. Deferri verò est, actionem eorum nomine cōpetere. Competit autem actio, in puris quidē legatis, à morte testatoris: in condicionalibus verò, post condicionis euentum. Et olim quidē legata ab adita hereditate cedebant. Sed cùm id sæpe in legatariorum damnum verteretur (heredes enim vidētes aliquos ex legatariis morbo laborantes, in magno esse vitæ periculo, aditionem differebant, ne legata eis competerent, & ad heredes ipsorum transmitterētur:) ideo placuit legata à morte testatoris cedere, siue deferri, quoniam hoc tempus in heredum arbitrio non est. Inuenias tamen vbi & legata quædam hodie propter diuersas

μὴ δύναται προχωρεῖν, μὴ δὲ εἰς κληρονόμους μετιέναι, τοῦτο δεσπόταις οὐ προσπορισθήσεται. προχωρεῖ δὲ τὰ ληγάτα, ἐπειδὰν κατενεχθῇ εἰς ἡμᾶς. καταφορὰ δέ ἐστιν, ἡ τῆς ἀγωγῆς ἅρμοσις. ἁρμόζει δὲ ἐπὶ μὲν τῶν πούρων, à morte testatoris. ἤγουν μετὰ θάνατον τοῦ διαθεμένου. ἐπὶ δὲ τῶν αἱρετικῶν, μετὰ τὴν ἔκβασιν τῆς αἱρέσεως. πάλαι μὲν γὰρ ab adita hæreditate προεχώρει τὰ ληγάτα. ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο τοῖς ληγαταρίοις ἦν ἐπιζήμιον, οἱ γὰρ κληρονόμοι ὁρῶντες τινὰς τῶν ληγαταρίων ἐπικινδύνως ἔσθ' ὅτε νοσοῦντας, ὑπερετίθεντο τὴν ἀδιτζίωνα ὥστε αὐτοῖς μὴ ἁρμόσαι τὰ ληγάτα, μὴ δὲ ἐπὶ τοὺς αὐτῶν διαβαίνειν κληρονόμους, διὰ τοῦτο ἤρεσεν, ὥστε à morte testatoris γίνεσθαι τὴν προχώρησιν, ἤτοι καταφοράν. ἐπειδὴ οὗτος ὁ χρόνος, οὐκ ἐν τῇ γνώμῃ ἀπόκειται τοῦ κληρονόμου. ἔστι δὲ εὑρεῖν καὶ σήμερον ληγάτα τινὰ διὰ

τὴν

τὴν τῶν κανόνων περίστασιν, ab adita hereditate κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔχοντα τὴν προχώρησιν. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. στίχου τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου ἐληγάτευσα τὸ πεκούλιον. μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν πρὸ τῆς ἀδιτζίωνος, στίχος ὁ εἰρημένος, προσεκτήσατό τινα. ἆρα ταῦτα τίνι ἔσται κέρδος; πότερον μένει παρὰ τῷ κληρονόμῳ, ἢ δοθήσεται τῷ ληγαταρίῳ; καὶ φησὶ ἰουλιανὸς, εἰ μὲν αὐτῷ τῷ στίχῳ ἐλευθερωθέντι ἐν τῇ διαθήκῃ, ἐληγατεύθη τὸ οἰκεῖον πεκούλιον, ἅπαν ὅπερ πρὸ τῆς ἀδιτζίωνος τοῦ κληρονόμου ἐπεκτήσατο, αὐτῷ δοθήσεται. διὰ ποῖον λογισμὸν ἐροῦμεν. ἐπειδὴ τοῦ τοιούτου ληγάτου ἡ ἡμέρα, μετὰ τὴν ἀδιτζίωνα τοῦ κληρονόμου προχωρεῖ. καί τοι εἰ à morte testatoris, προεχώρει τὸ ληγάτον, ἥρμοζεν ἂν τῷ κληρονόμῳ. τῆς γοῦν ἀλλοιότητος, τίς ἡ αἰτία; οἶδας, ὅτι προχώρησίς ἐστι, τῶν μήπω κτηθέντων ληγά-

iuris regulas, ab adita demum hereditate, vt olim solebant, cedant. His ita pro præuio fundamento quodam inspectis, video nunc rem, qua de agimus. Stichi serui mei peculiũ legaui. Post mortem meam ante aditionem, Stichus prędictus adquisiuit aliquid, vtrius lucro id cedet? apud heredem manebit, an legatario dabitur? Et ait Iulianus: si quidẽ ipsi Sticho in testamento manumisso, legatum fuerit peculium suum: omne quod ante aditam hereditatem adquisierit, ipsius esse. Et quã ob causam, dicemus? quia dies huius legati, ab adita hereditate cedit. Atqui, si à morte testatoris legatum cessisset, ad heredem spectaret. Huiuscemodi ergo differentiæ quę ratio est? Audisti, cessionem esse legatorum, quæ nondum

percepta sunt, ad heredes trãsmissionẽ. Hic igitur Stichus, ad quem transmissurus erat peculium sibi legatũ ante aditam hereditatẽ? Ad heredes nõ poterat: quoniam seruus heredem habere non potest. Domino igitur adquireret. At quis est dominus eius ante aditam hereditatem? Meritò igitur non cedet legatum. Post aditam verò hereditatem, quoniam tunc & liber est factus, & heredem habere potest: non sine ratione est vt legatum cedat. En tibi igitur casum, in quo & hodie secundum vetera iura ab adita demum hereditate, legatum cedit. Non iniuria ergo, cùm auctum sit legatum antequam cederet, omnia quæ postea adquisita sunt, ad Stichum legatariũ pertinent. Quòd si extraneo cuipiam Stichi serui peculium legauerim: quæ post mortem meam ante aditam hereditatem

ληγάτων ἢ εἰς κληρονόμους παραπομπή. οὗτος οὖν ὁ Στίχος τὸ ληγατευθὲν αὐτῷ πεκούλιον, ἐπὶ τίνα μεταφέρειν ἔμελλε πρὸ τοῦ ἀδιτζίωνος; ἐπὶ κληρονόμους οὐκ ἠδύνατο. οἰκέτης γὰρ κληρονόμον ἔχειν οὐ δύναται. ἀλλὰ προσπορίσει τῷ δεσπότῃ, καὶ τίς τούτου δεσπότης πρὸ ἀδιτζίωνος; εἰκότως οὖν ἀπροχώρητον μένει τὸ ληγάτον. μετὰ δὲ τὴν ἀδιτζίωνα ἐπειδὴ γέγονεν ἐλεύθερος, καὶ κληρονόμον ἔχειν δύναται, εἰκότως καὶ προχώρησιν ἔχει τὸ ληγάτον. ἰδοὺ τοίνυν θέμα ὃ κατὰ τὴν παλαιὰν νομοθεσίαν ἔχει σήμερον ab adita hæreditate τὴν προχώρησιν. εἰκότως οὖν, ἐπειδὴ πρὸ τῆς προχωρήσεως ηὐξήθη τὸ ληγάτον, πάντα καὶ τὰ προσκτηθέντα, ἐπὶ Στίχον τὸν ληγατάριον παραγίνεται. εἰ δὲ ἐξωτικῷ τινὶ τὸ Στίχου τοῦ οἰκέτου πεκούλιον ἐληγάτευσα, τὰ μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν πρὸ ἀ-

διτζίονος προσπορισθέντα, μένει παρὰ τῷ κληρονόμῳ. τὸ γὰρ τοιοῦτον ληγάτον, à morte testatoris προχωρεῖ. ταῦτα δὲ λέγω, ὅτι τὰ κτηθέντα μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν οὐ δίδοται τῷ ληγαταρίῳ. εἰ μὴ ἄρα τὰ ἐπιγενόμενα, ἐκ προτέρων πραγμάτων ὄντων ἐν τῷ πεκουλίῳ προσεγένοντο. οἷον θεράπαινα ἦν ἐν τῷ πεκουλίῳ καὶ τέτοκεν. ἀγρὸς, καὶ γεγόνασιν ἐνταῦθα καρποί. ¶ Ὀφείλεις δὲ εἰδέναι, ὅτι ἐλευθερουμένου τοῦ οἰκέτου ἐν διαθήκῃ οὐχ ἕπεται τὸ πεκούλιον. εἰ δὲ inter viuos αὐτὸν ἐλευθερώσω, λήψεται τὸ πεκούλιον ὁ ἐλευθερωθεὶς, εἰ μὴ ἄρα ἰδικῶς ἀδεμπτεύσω αὐτό. τοῦτο γὰρ Σευῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι. ὁ δὲ ἐμὸς οἰκέτης ἔχει ἐν πεκουλίῳ οὐ μόνον ὅσα κτᾶται ἐξ οἱασδήποτε αἰτίας, ἀλλὰ καὶ ἐάν τι δαπανήσῃ περὶ ἐμὲ τὸν δεσπότην τοῦτο αὔξει τὸ πεκούλιον. οἷον εἶχέ τις χιλίων

f. Peculiũ autem.

adquisita fuerint, apud heredem manebunt. Nam legatũ hoc à morte testatoris cedit. Hęc autem dico, quæ post mortem meam adquisita sunt, legatario nõ dari, nisi quæ adquisita sunt, ex rebus ipsis primitiuis, quę sunt in peculio, descenderint: Veluti, Ancilla erat in peculio, & ea peperit. Fundus, & in eo fructus nati sunt. ¶ Porrò sciendum est, cùm seruus in testamento manumittitur, peculium nõ sequi: quòd si inter viuos eum manumittam, accipere eũ cum libertate peculium, nisi id specialiter adimam. Idque Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. Seruus autem meus non solùm habet in peculio, ea quæ quauis ex causa adquirit, sed etiã si quid in res aut rationes meas impendat, id peculium auget. Verbi gratia: Mille solidorũ aliquis

habebat peculium, & debebam ei centũ solidos, quos in res meas impenderat, erit peculium eius mille & centum solidorum. Si hunc igitur seruum testamẽto manumittam, & peculium ei suum legem, dubium id non est, quin mille illos solidos sit consequuturus. An autem & cẽtum illos, quos in rem meam impendit? Et iidem principes rescripserunt, petitionem eũ eorum non habere. Quæ enim in promptu sunt, & in parato, legare videor, nõ etiam quæ in rationes meas impendit. Si dispensatorem rerum mearum testamento manumittã, sub hac cõdicione, si rationes dispensationis suę reddiderit: legare ei videor peculium, ac dicere, vt iidem Principibus visum est, ex peculio quod ei legatum videtur, debere ipsum reliqua inter

νομισμάτων πεκούλιον. ἐχρεώστουν δὲ αὐτῷ ἑκατὸν νομίσματα, ἅπερ ἔτυχε περὶ ἐμὲ δαπανήσας, ἔσται τὸ πεκούλιον χιλίων καὶ ἑκατὸν νομισμάτων. εἰ τοίνυν τὸν τοιοῦτον οἰκέτην ἐλευθερώσω ἐν διαθήκῃ, ληγατεύσω δὲ αὐτῷ τὸ πεκούλιον, ὅτι μὲν λαμβάνει τὰ χίλια νομίσματα συνωμολόγηται. ἆρα δὲ καὶ τὰ ἑκατὸν ἅπερ ἔτυχε περὶ ἐμὲ δαπανήσας; οἱ αὐτοὶ βασιλεῖς ἀντέγραψαν, μὴ ἔχειν αὐτὸν ἐπὶ τούτοις ἀπαίτησιν. τὰ γὰρ ἐν προχείρῳ ὄντα καὶ ἐν ἑτοίμῳ ἔδοξα ληγατεύειν αὐτῷ, οὐ μὴν ἅπερ ἐδαπάνησε περὶ τοὺς ἐμοὺς λογισμούς. ἐὰν δὲ τὸν διοικητὴν τῆς ἐμῆς οὐσίας ἐλευθερώσω ἐν διαθήκῃ ὑπὸ αἵρεσιν, τὴν ἐὰν παράσχῃ λογισμοὺς τῆς οἰκείας διοικήσεως, ληγατεύειν αὐτῷ δοκῶ τὸ πεκούλιον, καὶ λέγειν ὡς τοῖς αὐτοῖς ἤρεσε βασιλεῦσιν, ἐκ τοῦ δοκοῦντος ληγατεύεσθαι αὐτῷ πεκουλίου, δεῖν αὐτὸν τὰς λοιπάδας κα-

ταβάλλειν. πόθεν γὰρ οἰκέτης ὢν, ἤμελλε ἀποπληρῶσαι τὰ ἐποφειλόμενα; εἰ μὴ ἐκ τοῦ πεκουλίου, ἐξ οὗ ἤμελλε καταβάλλειν, εἰ καὶ ζῶν ὁ δεσπότης ἀπῄτει αὐτὸν τὰ λοιπαθέντα;

¶ Tam autem corporales.

¶ Οὐ μόνον σωματικὰ, ἀλλὰ καὶ ἀσώματα πράγματα δυνάμεθα ληγατεύειν. διὸ, ἐὰν τις ἐποφείλει νομίσματα ϛ, δύναμαι τὴν κατὰ τούτου ἀγωγὴν, ἑτέρῳ ληγατεύειν. ἀναγκάζεται δὲ ὁ κληρονόμος ταύτην ἐγχωρεῖν τῷ ληγαταρίῳ. εἰ δὲ ἐπιζήσας τῇ διαθήκῃ ἀπαιτήσω τὸ χρέος, ἀποσβέννυται τὸ ληγάτον. ἰδοὺ τοίνυν ἐνταῦθα ἀσώματόν ἐστι τὸ καταλειφθέν. ἐληγατεύθη γὰρ ἀγωγή.

§. Sed & tale.

¶ Ἔρρωται τὸ ληγάτον τὸ οὕτω καταλειφθέν, ΚΑΤΑΔΙΚΑΖΩ ΣΕ Ὦ ΚΛΗΡΟΝΟΜΕ, ΤΗΝ ΤΟΥΔΕ ΟἸΚΙΑΝ ἈΝΑΝΕΩ͂ΣΑΙ, ἤγουν ΤΙΤΙΟΝ ἘΛΕΥΘΕΡΩ͂ΣΑΙ ΤΩ͂Ν ΧΡΕΩ͂Ν ΟἿΣ ἘΝΕΧΕΤΑΙ.

§. Si generaliter.

¶ Γενικῶς τὶς ἐληγάτευσεν οἰκέτην, ἢ ἕτε-

re. Nam vnde cùm seruus esset, exoluturus erat ea quæ deberet, nisi ex peculio: ex quo & reliqua illaturus erat, si dominus cùm adhuc viueret, reliqua petiisset? ¶ Non solum res corporales, sed etiam incorporales legari possunt. Et ideo si quis centũ solidos mihi debeat, actionem quam contra eum habeo, alteri legare possum. Cogitur autem heres hanc legatario præstare. Quòd si debitum hoc exegerim cùm à testamento superuixissem, extinguitur legatum. Ecce hic igitur, incorporale est, quod relictũ est. Actio enim legata est. ¶ Sed & tale legatum valet: DAMNO TE HERES DOMVM ILLIVS REFICERE. Aut, TITIVM AERE ALIENO LIBERARE. ¶ Generaliter aliquis seruũ aut rem

ρον

aliam legauit, dicés: DO, LEGO HVIC SERVVM. Aut, DO, LEGO ILLI EQVVM. Quæritur, vtrum danda sit electio, heredi ne, vt quem velit soluat, an legatario, vt quem velit accipiat? Et dicimus electionem esse legatarij, nisi specialiter contrarium dixerit testator. ¶ Optionis legatum, id est, vbi testator ex seruis suis, aut ex vestibus, aut ex libris, legatarium optare aliquid siue eligere iussit, tacitã habet cõditionem. Vnde nisi legatarius viuus optauerit, sed ante optionem mortuus fuerit, non transit id legatum ad heredem ipsius, propter regulam dicentem, legatum conditionale ante euentũ conditionis mortuo legatario, ad heredẽ eius non transmitti. Est autẽ optio, cùm

ἕτερον πρᾶγμα εἰπών· ΔΙΔΩΜΙ ΚΑῚ ΛΗΓΑΤΕΎΩ ΤΩ͂ι ΔΕ ΟἸΚΈΤΗΝ, Ἢ ΔΙΔΩΜΙ ΚΑῚ ΛΗΓΑΤΕΎΩ ΤΩ͂ι ΔΕ ἽΠΠΟΝ. ζητοῦμεν τίνι δίδοται ἡ ἐπιλογή, πότερον τῷ κληρονόμῳ, ὥς τε καταβάλλειν ὃν βούλεται, ἢ τῷ ληγαταρίῳ, ὥς τε λαβεῖν τὸ αὐτῷ ἀρέσκον· καὶ λέγομεν τὸ ληγατάριον ἔχειν τὴν ἐπιλογήν. εἰ μὴ ἰδικῶς τὸ ἐναντίον εἶπεν ὁ τεστάτωρ. ¶ Τὸ τοῦ ὀπτζίωνος ἤγουν τῆς ἐπιλογῆς ληγάτον, τουτέστιν ἔνθα ὁ τελευτήσας ἐκ τῶν ἰδίων οἰκετῶν, ἢ ἐκ τῆς ἰδίας ἐσθῆτος, ἢ βιβλίων, τὸν ληγατάριον ἐκέλευσεν ἐπιλέξασθαι, αἵρεσιν ἔχει ἐν ἑαυτῷ. ὅθεν, εἰ μὴ ὁ ληγατάριος αὐτὸς ἐπιλέξεται ζῶν, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐπιλογῆς ἐτελεύτησεν, οὐ διαβαίνει τὸ ληγάτον ἐπὶ τὸν αὐτοῦ κληρονόμον, διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα, αἱρετικὸν ληγάτον πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως τελευτήσαντος τοῦ ληγαταρίου, ἐπὶ κληρονόμους οὐ μετέρχεται. ὀπτζίων δέ ἐστι, ἤτοι

6. Optionis

ἐπιλογὴ, ἡνίκα οὕτως εἶπεν ὁ τεστάτωρ, OPTATO TITIVS DE FAMILIA MEA SERVVM VNVM. ἤτοι ἐπιλεξάσθω ἐκ τῆς ἐμῆς φαμιλίας ἕνα δοῦλον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν· διάταξις δὲ τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως τοῦτο μετήγαγεν ἐπὶ τὸ κάλλιον. δέδωκε γὰρ παῤῥησίαν, καὶ τῷ κληρονόμῳ τοῦ ληγαταρίου, τὸν οἰκέτην ἐπιλέγεσθαι, ὃν ὁ ληγατάριος οὐκ ἐπελέξατο περιών. ἐπιμελέστατον δὲ τοῦτο πραγματεύσας, κἀκεῖνο τῇ οἰκείᾳ προστέθεικε διατάξει. ἐπειδὴ γὰρ τὸ παλαιὸν, δύο τισὶν, ἢ καὶ πλείοσιν ὀπτίωνος καταλειφθείσης, εἰ συνέβη μὴ ὁμονοεῖν αὐτοὺς περὶ τὴν ἐπιλογὴν, ἀλλ' ὁ μὲν, Στίχον ἐπιλέγεται, ὁ δὲ πάμφιλον, κατὰ μέν τινας τῶν νομικῶν, ἡσύχαζε τέως ἡ τοῦ ληγάτου ἀπαίτησις, ἕως οὗ ὁμονοήσωσι· κατὰ δέ τινας, ἀπεσβέννυτο τῇ διχονοίᾳ· ἐκέλευσεν ἐν τῇ αὐτῇ διατάξει, εἴτε ἑνὸς ληγαταρίου πολλοὶ εἶεν κληρονόμοι,

ita dixit testator OPTATO TITIVS DE FAMILIA MEA SERVVM VNVM. Et hæc quidem olim in usu erant. Constitutio autem sanctißimi nostri Imperatoris & hoc in meliorem statum transtulit: licentiámque dedit heredi legatarij, seruum optare, quem legatarius in vita sua non optauit. Et diligentiore tractatu habito, illud in eadem constitutione additum est. Nam cùm olim duob' aut pluribus optione relicta, si in optione nó cósentiebant, sed alius Stichum optabat, alius Pamphilum: secũdum aliquorum iurisconsultorũ sententiam, in pendenti esset legati petitio, donec cõsensissent, secũdum alios, dissensu eorum extingueretur: constituit Imperator, vt siue vnius legatarij plures sint heredes,

εἴτε

qui in optando non cõsentiant, siue plures sint legatarij, qui non eũdem seruum optent, ne legatum ideo pereat, quamuis compluribus veterum aliud visum sit, contra omnem rationem. Sed totã eiusmodi optionem siue electionem fortunæ voluit committi, & iudiciũ eius expectari. Sorte enim iacta, cum optionẽ siue electionem habiturum, cui id sors dederit, & ceteros omnes collegatarios aut coheredes hunc sequuturos, & eum accepturos, quem is elegerit, cui sors fauerit. ¶Illis autem solis legare possumus, quibuscum testamenti factionem habemus. ¶Incertis personis neque legata neque fideicommissa relinqui possunt. Et neque id in paganis solùm obtinet, sed ne militib' quidem permissum est, sicut Diuus Hadrianus rescripsit.

εἴτε περὶ τὴν ἐπιλογὴν οὐχ ὁμοφωνοῦσιν, ἤγουν πολλοὶ ληγατάριοι ὄντες, οὐ τὸν αὐτὸν ἐπιλέγονται οἰκέτην, καὶ οὐχ ὁμοφωνοῦσι, μὴ ἀπόλλυσθαι τὸ ληγᾶτον. εἰ καὶ τοῖς πλείοσι τῶν νομικῶν οὐκ ἐδόκει τοῦτο, ἐναντιουμένοις τῷ καλῶς ἔχοντι. ἀλλὰ τὴν τοιαύτην ὀπτζίωνα, ἤτοι ἐλεκτζίωνα, τύχῃ ἐπιτρέπειν, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀναμένειν κρίσιν. κλήρου γὰρ ἤτοι λαχμοῦ γινομένου, ᾧ τοῦτο παρέχει ὁ κλῆρος, ἐκεῖνον ἔχειν τὴν ὀπτζίωνα, ἤτοι ἐλεκτζίωνα, καὶ τοὺς ἄλλους συλληγαταρίους, ἢ συγκληρονόμους ἕπεσθαι τούτῳ. κἀκεῖνον λαμβάνειν, ὃν ἐπελέξατο, ὁ ὑπὸ κλήρου τιμηθείς. ¶ Ἐκείνοις δὲ ληγατεύειν δυνάμεθα μόνοις, μεθ' ὧν ἔχομεν τεσταμέντου φακτζίωνα. ¶ Ἰνκέρτοις προσώποις, οὔτε ληγᾶτα, οὔτε φιδεϊκομμίσσα καταλιμπάνειν ἔξεστι. καὶ οὐ μόνον ἐπὶ παγανῶν τοῦτο κρατεῖ, ἀλλ' οὐδὲ στρατιώταις ἐπιτέτραπται, ὡς ἀντέγραψεν Ἀδριανὸς ὁ

b. Legari.

b. Incertis verò.

θειότητος. ἰνκέρτον δὲ πρόσωπόν ἐστιν, ὅπερ ἀδήλῳ κρίσει ὁ τεστάτωρ ἑαυτῷ ὑπέθετο. περὶ οὗ ἐρωτώμενος, οὐδὲν σαφὲς εἰπεῖν δύναται. οἷον ἐάν τις οὕτως εἴπῃ, ὍΣ ΤΙΣ ΔΉΠΟΤΕ ΤΩ͂Ι ἘΜΩ͂Ι ΥἹΩ͂Ι ΤῊΝ ἸΔΊΑΝ ΘΥΓΑΤΈΡΑ ΠΡῸΣ ΓΆΜΟΝ ΚΑΤΕΓΓΥΉΣΗΙ, ΛΑΜΒΑΝΈΤΩ ΠΑΡᾺ ΤΟΥ͂ ἘΜΟΥ͂ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΥ ΤΌΝΔΕ ΤῸΝ ἈΓΡΌΝ. Ἢ ΟὝΤΩΣ, ΤΟΙ͂Σ ΠΡΩ͂ΤΟΙΣ ΜΕΤᾺ ΤῊΝ ἘΜῊΝ ΤΕΛΕΥΤῊΝ ΧΕΙΡΟΤΟΝΟΥΜΈΝΟΙΣ ὙΠΆΤΟΙΣ, ΔΙΔΌΤΩ Ὁ ἘΜῸΣ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ ΔΈΚΑ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ. ἰνκέρτον κἀνταῦθα τὸ πρόσωπον. ἄδηλον γάρ ἐστι τίς μέλλει τὴν ἰδίαν θυγατέρα διδόναι πρὸς γάμον τῷ παιδὶ τοῦ τεστάτορος, ἢ τίς μέλλει δεσιγνατεύεσθαι ἤτοι ἀποδείκνυσθαι μετὰ τὴν διαθήκην ὕπατος. ἐρωτώμενος γὰρ ὁ τεστάτωρ περὶ αὐτοῦ, οὐκ

Incerta autem persona est, quam incerta opinione testator animo suo subiecit, & de qua rogatus nihil certi possit dicere: veluti, si quis ita dixerit: QVICVMQVE FILIO MEO FILIAM SVAM IN MATRIMONIVM COLLOCAVERIT, FVNDVM ILLVM AB HEREDE MEO ACCIPITO: Aut, QVI PRIMI A MORTE MEA CONSVLES DESIGNABVNTVR, HIS HERES MEVS DECEM SOLIDOS DATO. Incerta est & hîc persona. Nam & hoc incertum est, quis filiam suam filio testatoris in vxorem daturus sit, & quis post testamentum sit designandus Consul. Nam si quis de eo testatorem interroget, nihil ha-

ἂν

bet certi quod dicat. Et alios autem multos huiusmodi, facile est fingere. ¶Libertas quoque incertæ personæ relicta, inutilis est. Nominatim enim seruos in testamento manumitti placuit. ¶Sub certa autem demonstratione, incertę personæ vtiliter legatur: Veluti si dixero, EX COGNATIS MEIS, QVOS NVNC HABEO, SI QVIS FILIAM MEAM IN VXOREM DVXERIT, REM ILLAM AB HEREDE MEO ACCIPITO. Hîc enim persona quidē incerta est, verum demonstratio, hoc est vniuersitas, certa. Nam dixi, ex cognatis quos nunc habeo, qui numerus certus est. ¶Incertæ personæ legatum dedi. Dubium non est, quin non consistat. Si tamen per errorem heres meus soluerit: repetere non

ἂν εἴπῃ τι σαφές. καὶ ἕτερα δὲ πολλὰ θέματα δύναιτο ἐπινοῆσαι. ¶ Καὶ ἐλευθερία δὲ ἰνκέρτῳ προσώπῳ καταλιμπανομένη, ἄχρηστός ἐστιν. ἤρεσε γὰρ ὀνομαστὶ τοὺς οἰκέτας ἐν διαθήκῃ ἐλευθεροῦσθαι. θ. Libertas.

¶ Ὑπὸ δὲ κέρταν δεμονστρατζίονα, ἰνκέρτῳ προσώπῳ ἰσχυρῶς ληγατεύομαι. οἷον ἐὰν εἴπω, ΈΚ ΤΩ͂Ν ΝΥ͂Ν ὌΝΤΩΝ ΜΟΙ ΣΥΓΓΕΝΩ͂Ν, ἘΆΝ ΤΙ'Σ ΤῊΝ ἘΜΗ͂Ν ΘΥΓΑΤΈΡΑ ΛΆΒῌ ΠΡῸΣ ΓΆΜΟΝ, ΛΑΜΒΑΝΈΤΩ ΠΑΡᾺ ΤΟΥ͂ ἘΜΟΥ͂ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΥ ΤΌΔΕ ΤῸ ΠΡΑ͂ΓΜΑ. ἐνταῦθα γὰρ τὸ μὲν πρόσωπον ἄδηλον, ἡ δὲ δεμονστρατζίων, τουτέστιν ἡ ὁμὰς δήλη. εἶπον γὰρ τῶν νῦν ὄντων μοι συγγενῶν. οὗτος δὲ ὁ ἀριθμὸς δῆλος ἐστίν. θ. Sub certa ¶ Ἰνκέρτῳ προσώπῳ κατέλιπον ληγάτον, δηλονότι ἀνυπόστατον τὸ καταλειφθέν. εἰ δὲ κατὰ πλάνην ὁ κληρονόμος τοῦτο κατέβαλεν, οὐ δυνή- θ. Incertæ autem.

σεται ἐξεπιτηδεύειν. τοῦτο γὰρ ταῖς θείαις περιέχεται διατάξεσι.

§. Poſtumo. ¶ Ὁ ἀλλότριος ποστοῦμος, ἔοικε τοῖς ἰγκέρτοις προσώποις, διὸ ἀχρήστως αὐτοῖς ληγατεύομεν. ἔστι δὲ ἀλλότριος ποστοῦμος ἐκεῖνος, ὃς τεχθεὶς σοῦ οὐ γίνεται κληρονόμος. διὸ ὁ ἐκ τοῦ ἐμανκιπάτου μου παιδὸς συλληφθεὶς καὶ τεχθεὶς ἔγγονος, ἐξτράνεος ἐστί μου ποστοῦμος.

§. Sed nec huiuſmodi. ¶ Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πάντα κατὰ τὸ παλαιόν. διάταξις δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι κειμένη, ἅπαν τοῦτο τὸ τῶν ἰγκέρτων παραδόξως διώρθωσεν, οὐ μόνον ἐν κληρονομίαις, ἀλλὰ καὶ ἐν ληγάτοις, καὶ ἐν φιδεϊκομμίσσοις. σαφέστατα δὲ ἡ εἰρημένη διάταξις ἀναγνωσθεῖσα, δείκνυσι ἑαυτήν.

§. Tutor autem. ¶ Ἐπίτροπος δὲ ἰγκέρτος δίδοται, οὐδὲ ἐκ τῆς προειρημένης δυνήσεται διατάξεως, ὀφείλει γὰρ εἶναι πρόδηλος. δεῖ γὰρ τὸν διατιθέμενον, σαφῶς τοῖς οἰκείοις παισὶ καταλιμπάνειν ἐπίτρο-

poteſt. Ita enim, id ſacris conſtitutionibus cautum eſt. ¶ Alienus poſtumus ſimilis eſt incertis perſonis. Et ideo inutiliter ei legatum eſt autē alienus poſtumus ille, qui natus ſuus heres non fit: ideòq; ex emancipato filio conceptus & natus nepos extraneus eſt mihi poſtumus. ¶ Et hæc quidem olim ita in vſu erant. Sed et quædam Imperatoris noſtri in Codice poſita conſtitutio, quæ totam hanc de incertis perſonis partem, mirabiliter emendauit, non ſolum in hereditatibus, ſed etiam in legatis & fideicōmiſſis. Sed ipſa ſeſe conſtitutio, ſi quis eam legat, clariſsimè oſtendit. ¶ Incertus tamen tutor dari, ne ex hac quidem conſtitutione poteſt, certus enim eſſe debet, quoniam certo iudicio debet teſtator filiis ſuis tutorē dare. Inutilis ergo

πον.

erit illa tutoris datio, si dixerit: QVI PRIMVS AD AVSTA MIHI FACIENDA VENERIT, IS FILIO MEO TVTOR ESTO. ¶ Alienus postumus & olim heres institui poterat, & nunc potest sine impedimento. Nisi fortè in vtero eius feminæ sit, quam iure vxorẽ habere non possum. ¶ Porrò, vt clarius personas de quibus ageretur, veteres explicarent, multas cõmenti sunt appellationes. Est enim nomen, vt Titius. Cognomen hoc est, quod nomini subiungitur: & id modo in laudem, modo in vitium sonat. In laudem, vt Pius: in vitium, vt Superbus. Est & prænomen. Hoc autem vel à maioribus assumitur, vel à benefactoribus. A maioribus, vt si quis Achillem vocet Aeacidem. A

που. ἄχρηστος τοίνυν ἔσται ἡ δόσις τοῦ ἐπιτρόπου, ἐὰν ὁ τεστάτωρ εἴπῃ, ΕΣΤΩ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ ΤΟΥ ΕΜΟΥ ΠΑΙΔΟΣ Ὁ ΠΡΩΤΟΣ ΕΡΧΟΜΕΝΟΣ ΕΠΙ ΤΗΝ ΕΜΗΝ ΚΗΔΕΙΑΝ. ¶ Ὁ ἀλλότριος ποστοῦμος, κληρονόμος γράφεσθαι ἠδύνατο καὶ πάλαι καὶ νῦν ἀκωλύτως γραφήσεται. εἰ μὴ ἄρα συμβῇ αὐτὸν ἐκείνης ἐν γαστρὶ τῆς γυναικὸς εἶναι, ἣν ἐννόμως γαμετὴν ἔχειν οὐ δύναμαι. ¶ Πρὸς δήλωσιν τῶν ὑποκειμένων προσώπων, πολλὰς ἐπενόησαν οἱ παλαιοὶ προσηγορίας. ἔστι γὰρ νόμεν, τουτέστι τὸ κύριον ὄνομα, οἷον Τίτιος. κογνόμεν τὸ ἐπώνυμον, ὅπερ ἀπὸ ψόγου, ἢ ἀπὸ ἐπαίνου λαμβάνεται. ἀπὸ ψόγου μέν, οἷον Σουπέρβους, ἤγουν ὑπερήφανος. ἐξ ἐπαίνου δέ, οἷον Πίους, ἤτοι εὐσεβής. ἔστι καὶ πραινόμεν. τουτέστι ὁ χρηματισμός. οὗτος δὲ λαμβάνεται, ἢ ἀπὸ προγόνων, ἢ ἀπὸ εὐεργετῶν. ἀπὸ προγόνων μέν, οἷον ἐάν τις καλέσῃ Αἰακίδην τὸν

θ. Postum.

θ. Si quis in nomine.

Ἀχι

Ἀχιλλέα. ἀπὸ εὐεργετῶν, ὥσπερ ὁρῶμεν τοὺς ἄρχοντας τῶν ἐπαρχιῶν, προτάττοντας τῆς ἰδίας προσηγορίας, τὰ ὀνόματα ἐκείνων, δι' ὧν γεγόνασιν. οἷον στρατήγιον, ἢ κωνσταντίνον. εἰ τοίνυν ληγατεύων τις ἐπλανήθη περὶ τὸ ὄνομα τοῦ ληγαταρίου, καὶ δέον εἰπεῖν τίτιον εἶπε σεῖον, καὶ ἐπλανήθη περὶ τὸ νόμεν, ἢ περὶ τὸ κογνόμεν· δέον γὰρ εἰπεῖν σουπέρβους, εἶπε πίους· ἢ περὶ τὸν χρηματισμόν, δέον γὰρ εἰπεῖν στρατήγιος, εἶπε πρῖμος. ζητοῦμεν, εἰ τὸ ληγάτον ἐστὶν ἄχρηστον. καὶ λέγομεν, εἰ ὁμολογῆται περὶ τίνος ἐνεθυμήθη, οὐδὲν ἧττον ἔρρωται τὸ ληγάτον. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ κληρονόμων φυλάττεται. εἰ γὰρ γράφων τινὰ κληρονόμον πλανηθῶ περὶ ἕν τι τῶν εἰρημένων, ἡ ἔνστασις ἐντεῦθεν οὐκ ἀκυροῦται. καὶ εἰκότως. τὰ γὰρ ὀνόματα δηλώσεως ἕνεκα τῶν ἀνθρώπων ἐπινενόηται. εἰ δὲ δυνατὸν ἐξ ἑτέρου οἱουδήποτε

benefactoribus, quemadmodum videmus Præsides quosdam Prouinciarum, qui propriis appellationibus nomina illorum præponũt, quorum suffragio Præsides facti sunt: Veluti Strategiũ aut Cõstantinum. Si quis ergo cùm legatum alicui daret, in nomine legatarij errauit, vt si cùm Titiũ dicere deberet, dixerit Seium, aut in cognomine, vt si pro Superbo, Pium dixerit, aut in appellatiuo, vt si pro Strategio dixerit Primũ: quæritur, an legatũ sit inutile. Et diximus, si in confessum veniat, de quo senserit, nihilo minus valere legatum. Idẽque & in heredibus obseruatur. Nam si quem hæredem instituens, in aliquo eorũ quæ dicta sunt errem: institutionẽ id non vitiat. Et meritò. Nam nomina signandorum hominum gratia inuenta sunt. Quod si alio quouis modo intellegi posit, qua de persona

πρόσωπον τὸ ὑποκείμενον καταληφθείη πρόσωπον, οὐδεμία ἐστὶ διαφορά, οὐδὲ βλάβη ἐκ τῆς περὶ τὸ ὄνομα πλάνης.

¶ Ἔοικε τούτῳ τῷ λόγῳ, ἐκεῖνος ὁ κανὼν ὁ λέγων, falsa demonstratio legatū non perimit. τουτέστι ψευδὴς δήλωσις, ληγάτον οὐκ ἀκυροῖ. ὀφείλεις γὰρ εἰδέναι, ὅτι παρέπεται τοῖς ληγάτοις, ποτὲ μὲν δεμονστρατζιών, ποτὲ δὲ καῦσα. δεμονστρατζιὼν δέ ἐστι δήλωσις πράγματος, ὃ ληγατεύεται, οἷον ἐληγάτευσέ τις οὕτως εἰπών· ΣΤΊΧΟΝ ΤῸΝ ἘΜῸΝ ΟἸΚΈΤΗΝ ΤῸΝ ΟἸΚΟΓΕΝΗ͂ ΛΗΓΑΤΕΎΩ ΤΙΤΊΩι. χρήσιμον τὸ ληγάτον, καὶ εἰ ὁ Στῖχος οὐκ ἦν οἰκογενής, ἀλλ᾽ ἐξ ἀγορασίας αὐτὸν ἔσχον. ἢ καὶ οὕτως εἴποι· ΣΤΙ͂ΧΟΝ ΤῸΝ ΟἸΚΈΤΗΝ ὋΝ ἈΠῸ ΣΕΊΟΥ ἨΓΌΡΑΣΑ ΛΗΓΑΤΕΎΩ ΤΙΤΊΩι, ἔτυχον δὲ αὐτὸν ἀγοράσας ἀπὸ Πρίμου, χρήσιμον καὶ οὕτως τὸ ληγάτον, διὰ τὸν εἰρημένον κάνονα

persona agatur, nihil interest: atque adeò nullum ex errore circa nomina damnum contingit.

¶ Huic rationi proxima est & illa Iuris regula, qua dicimus falsa demonstratione legatum non perimi. Sciendum est enim quòd interdū demonstratio, interdum causa legatis accidit. Est autem demonstratio, rei quæ legatur designatio. Veluti si quis seruū legaret, STICHVM SERVVM MEVM VERNAM LEGO TITIO, vtile est legatum, quamuis non verna sit Stichus, sed ex emptione eum habeā. Aut etiā ita: STICHVM SERVVM MEVM, QVEM DE SEIO EMI, TITIO LEGO. Quamuis eum de Primo emerim, vtile tamen est legatum, propter dictam regulam, Falsa

θ. Huic proxima.

τὸ

τοῦ λέγοντος, falsa demonstratio legatum non perimit. ¶ Καὶ πλαστὴ δὲ αἰτία ἐγκειμένη τῷ ληγάτῳ, οὐκ ἀκυροῖ τὸ ληγάτον. καῦσα δέ ἐστι, δήλωσις τῆς αἰτίας, δι' ἣν ληγατεύεται. οἷον ἐληγάτευσέ τις οὕτως· ΔΙΔΩΜΙ ΚΑῚ ΛΗΓΑΤΕΎΩ ΤΙΤΊΩι, ΣΤΙ͂ΧΟΝ ΤῸΝ ἘΜῸΝ ΟἸΚΈΤΗΝ, ἘΠΕΙΔῊ ἈΠΌΝΤΟΣ ΜΟΥ, ΤᾺ ἘΜᾺ ΔΙῼΚΗΣΕ ΠΡΆΓΜΑΤΑ, ἢ οὕτως· ΟἸΚΈΤΗΝ ΛΗΓΑΤΕΎΩ ΤΙΤΊΩι, ἘΠΕΙΔῊ ΔΙᾺ ΤΗ͂Σ ΑὙΤΟΥ͂ ΠΡΟΣΤΑΣΊΑΣ, ΚΕΦΑΛΙΚΟΥ͂ ἘΓΚΛΉΜΑΤΟΣ ἨΛΕΥΘΕΡΏΘΗΝ. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ οὐ διῴκησε τὰ ἐμὰ πράγματα Τίτιος, οὐδὲ διὰ τῆς αὐτοῦ προστασίας κεφαλικοῦ ἠλευθερώθην κινδύνου, ἰσχυρὸν τὸ ληγάτον διὰ τὸν κανόνα τοῦ λέγοντος, falsa causa legatum nõ perimit. εἰ μέν τοι αἱρετικῶς τὴν αἰτίαν ἐξεφώνησα, εὑρέθη δὲ ψευδὴς

6. Lōgè magis.

demonstratione legatum non perimi. ¶Ficta quoque causa legato iniecta, legatum nō vitiat. Est autem causa significatio rationis, quare res quæque legetur. Veluti si quis ita legauerit: TITIO, QVIA ME ABSENTE NEGOTIA MEA CVRAVIT, STICHVM SERVVM MEVM, DO, LEGO. Vel ita: TITIO, QVIA PATROCINIO EIVS CAPITALI CRIMINE LIBERATVS SVM, SERVVM MEVM LEGO. Quamuis enim maximè, neque negotia mea vnquam Titius gesserit, neque patrocinio eius capitale discrimē euaserim, valet tamē legatum: idque propter regulam: qua dicimus, Falsa causa legatum nō perimi. Sed si cōditionaliter enūciata fuerit causa: & ea falsa inueniatur,

nihil consequetur legata ius. Verbi gratia sic dixi. TITIO, SI NEGOTIA ME A VNQVAM CVRAVIT, FVNDVM LEGO. Nam si curauit, habebit legatum tamquam impleta conditione. Sin autem nō curauit, tamquā condicione defectus nullam habebit actionē pro legato. ¶ Hæc habeto in modum preuiæ cuiusdā inspectionis. Quum in vnam & eandem personam concurrunt iura actoris & rei, confusio eo modo facta, iudicium tollit, & litem extinguit. Neque enim fieri potest, vt quisquam aduersus se ipsum iudicio consistat. Illud quoque sciendum est, quod paulò iam antè dictum est, legata pura à die mortis testatoris cedere, conditionalia ab euentu condicionis. His ita præinspectis, videto nunc rē, quam tractamus.

ἡ αἰτία, λήψεται οὐδὲν ὁ ληγατάριος. εἶπον γὰρ οὕτως, ΛΗΓΑΤΕΥΩ ΤΙΤΙΩι ΤΟΝ ΑΓΡΟΝ, ΕΙΓΕ ΔΙΩιΚΗΣΕ ΤΑ ΕΜΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ. εἰ μὲν γὰρ διῴκησε, λήψεται ὡς τῆς αἱρέσεως ἐξελθούσης. εἰ δὲ μὴ διῴκησεν, ὡς τῆς αἱρέσεως ἀθενούσης, τούτῳ τῷ τρόπῳ, οὐδεμία ἀγωγὴ τῷ ληγαταρίῳ δοθήσεται. ¶ Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἐπειδὰν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον συνέλθῃ τὰ δίκαια τοῦ ἐνάγοντος, καὶ τοῦ ἐναγομένου, ἡ γινομένη κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον κονφουσίων, τουτέστι σύγχυσις, ἀποσβέννυσι τὴν δίκην. οὐδεὶς γὰρ καθ' ἑαυτοῦ δύναται κινεῖν δικαστήριον. κἀκεῖνο δὲ πάλιν ὀφείλεις εἰδέναι, τὸ πρὸ ὀλίγου εἰρημένον, ὅτι καταφορὰ τοῖς ληγάτοις ἐστὶν, τοῖς μὲν πούροις, ἡ τοῦ τεστάτωρος τελευτή, τοῖς δὲ αἱρετικοῖς ἡ τῆς αἱρέσεως ἔκβασις. ἐπειδὴ οὖν ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον

An seruo heredis.

μένου. τελευτῶν τις ἐνεστήσατό με κληρονόμον. εἶτα Στίχῳ τῷ ἐμῷ οἰκέτῃ ληγάτον κατέλιπε παρ' ἐμοῦ. ζητοῦμεν εἰ ὀρθῶς κατελείφθη τὸ ληγάτον, ἐπειδὴ εἰς ἓν πρόσωπον συντρέχει τὰ δίκαια τοῦ ἐνάγοντος, καὶ τοῦ ἐναγομένου. ἐγὼ γὰρ εἰμὶ ῥέος οἷα κληρονόμος ὤν, ἐγὼ πάλιν ἄκτωρ οἷα δεσπότης ὤν. ἐπειδὴ οὖν εἰς ἐμὲ συνέδραμε τὸ δίκαιον τοῦ ἐναγομένου, καὶ τοῦ ἐνάγοντος, συγχέεται ἡ δίκη. ἀλλά τινες λέγουσι τῶν νομικῶν, ὅτι δεῖ προσέχειν τῇ καταφορᾷ. τουτέστιν ὅτε ἁρμόζει ἡ τοῦ ληγάτου ἀγωγή. καὶ εἰ μὲν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἀλλήλων κεχώρισται τὰ πρόσωπα τοῦ κληρονόμου, καὶ τοῦ ληγαταρίου· εἰκὸς γὰρ ἐπιζήσαντος τοῦ διαθεμένου, Στίχον τὸν ἐμὸν οἰκέτην ἠλευθέρωσα, ἢ ἐξεποίησα· ἐπειδὴ διακεκρίνεται τὰ πρόσωπα ἔρρωται τοῦτο. εἰ δὲ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς τοῦ τεστάτωρος ηὑρέθην ἐγὼ ὑπεξούσιον ἔχων τὸν οἰκέτην τὸν καὶ ληγατάριον,

Quidam moriēs heredem me instituit: deinde & Sticho seruo meo legatum à me reliquit. Quæritur, an rectè legatū hoc datum sit, quoniam in vnam personam, iura actoris & rei concurrunt. Ego enim reus sum, vt qui sim heres: ego rursus actor sum, vt qui sim dominus. Quoniam igitur iura actoris & rei in me cōcurrit, lis confunditur. Quidam tamē iurisperiti, putant inspiciendum esse, quādo deferatur legatum, hoc est, quādo actio pro legato competat, & num eo tempore diuisæ sint à se inuicem personæ heredis & legatarij. Fortè enim quum superuixisset testator, ego seruū meū manumisi vel alienaui. Nam quoniam tunc diuisæ sunt personæ, valet legatum. Sin verò tempore mortis testatoris, ego seruum meum, qui & legata

ἀπέ

tius est, in potestate mea habere inueniar, extinctum est legatum propter rationem iam dictam. Et id quidem, quum purè datum est legatum. Sin autem condicionaliter relictum est, tunc non mortem testatoris, sed euentum condicionis spectamus. Et si quidem existens condicio Stichum inuenerit aut liberum aut alterius seruum, vtile est legatum. Sin autem hac eueniente, in potestate mea inuentus fuerit, non consistit legatum. Et hæc quidem illi. Ceterum quod obtinuit, id ferè tale est. Nam in legatis condicionalibus verum est, quod iam rettulimus: spectandum esse euentum cōdicionis. In puris autem vna cū scriptura sui legatū inutile est, idque propter Catonis regulam, qua dicimus: omnia legata, quæcumq; inutilia erant futura, si statim à testamento facto, testator decessisset: ea neque ideo conualescere, quòd testator

ἀπέσβεσται τὸ ληγάτον, διὰ τὸν εἰρημένον λόγον. ταῦτα ἐν ᾧ πούρως κατελείφθη. εἰ δὲ αἱρετικῶς, σκοποῦμεν οὐκ ἐπὶ τὴν τελευτὴν τοῦ διαθεμένου, ἀλλὰ τὴν ἔκβασιν τῆς αἱρέσεως. καὶ εἰ μὲν ἐξιοῦσα ἡ αἵρεσις εὗρε τὸν Στῖχον ἢ ἐλεύθερον, ἢ ἑτέρου ὄντα οἰκέτην, ἰσχυρὸν τὸ ληγάτον. εἰ δὲ ταύτης παραγινομένης, ἐμὸς ὑπεξούσιος εὑρέθη, τὸ ληγάτον ἀνυπόστατον. ταῦτα μὲν τινές. τὸ δὲ κρατῆσαν, οὕτως ἔχει. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν αἱρετικῶν, ἀληθές ἐστι τὸ προκείμενον, ὅτι δεῖ σκοπεῖν τὴν ἔκβασιν τῆς αἱρέσεως. ἐπὶ δὲ τῶν πούρων, ἅμα τῇ γραφῇ τὸ ληγάτον ἄχρηστόν ἐστι, διὰ τὸν κάτωνος κανόνα τὸν λέγοντα· πάντα τὰ ληγάτα, ὅσα ἤμελλεν ἄχρηστα εἶναι, εἴγε παραχρῆμα μετὰ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης ἐτελεύτησεν ὁ τεστάτωρ, ταῦτα μὴ διὰ τοῦτο ἐπιβεβαιοῦσθαι ἐπειδὴ συνέβη πολὺν αὐτὸν ἐπιβιῶναι χρόνον τῇ ποιήσει τῆς

διαθήκης. ὥς τε χώραν γενέσθαι τῷ κληρονόμῳ, Στίχον τὸν ἴδιον οἰκέτην, ἢ ἐκποιῆσαι, ἢ ἐλευθερῶσαι. εἰ γὰρ ἅμα τῷ ποιῆσαι τὴν διαθήκην ὁ τεστάτωρ ἐτελεύτησεν, ἤμελλεν ὁ οἰκέτης ὑπεξούσιος εὑρίσκεσθαι τοῦ κληρονόμου. τί δὲ ὅτι ἐκ τοῦ ἐναντίου, τελευτῶν τίς τὸν ἐμὸν οἰκέτην ἐνεστήσατο κληρονόμον. ληγάτον δέ μοι κατέλιπεν ἀπ' αὐτοῦ· ἐνταῦθα δίχα πάσης ἀμφιβολίας, ἰσχύει τὸ καταλειφθέν. καὶ γὰρ εἰ μετὰ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης ὁ τεστάτωρ εὐθέως ἐτελεύτησεν, οὐκ ἤμελλε παρὰ τῷ κληρονόμῳ ἡ τοῦ ληγάτου προχωρεῖν ἡμέρα. αὐτοῦ μὲν γὰρ ἔνθα κληρονόμος ἦν ὁ δεσπότης, ληγατάριος δὲ ὁ οἰκέτης, κατενεχθὲν τὸ ληγάτον ἐπὶ τὸν οἰκέτην εὐθέως προσεπορίσθη τῷ δεσπότῃ. ἐπὶ δὲ τούτου τοῦ θέματος, οὐ δυνατὸν εἰπεῖν, ὅτι τὸ ληγάτον καθενεχθὲν ἐπὶ τὸν δεσπότην, προσεπορίσθη τῷ οἰκέτῃ τῷ γραφέντι κληρονόμῳ.

post testamentū factum, tam diu superuixerit, vt medio tēpore, facultatem habuerit heres seruum Stichum vel manumittendi, vel alienandi. Etenim si testator simul atque testamētum fecerat, decessisset: futurum erat haud dubiè, vt seruus in potestate heredis inueniretur. Quid autem è contrario, si quis moriens seruum meum heredē instituit, & ab eo mihi legatū dedit? Et dubium non est, quin hic valeat quod relictum est. Nam & si statim à testamento facto, testator decessisset: nondum futurum erat, vt apud heredem dies legati cederet. Etenim suprà quidem in proxima specie, vbi heres dominus erat, & seruus legatarius, legatum seruo delatū statim & domino adquirebatur. In hac autem specie, dici non potest, legatum domino delatum, & instituto heredi ser-

uo adquiri Nam hereditas hic à legato ſeparata eſt: & per hunc Stichum alius heres effici poteſt. Et enim ſi antequã iuſſu meo hereditatem adeat, eámque mihi adquirat, in alterius poteſtaté trãſlatus ſit, nouo domino adquiret hereditatem. Sin auté manumiſſus fuerit, adeundo ſibi adquirit hereditatem. Et in his caſibus vtile erit legatum. Diuiſa enim eſt perſona heredis & legatarij. Itaque vel cũ eo ſi manumiſſus adiit, vel cum nouo domino ad legatũ agere poſſum. Quòd ſi in poteſtate mea permanſerit, iuſſúque meo adierit, euaneſcit legatum. Quoniã ego, & legatarius ex ſcriptura teſtamenti, & heres per ſerui adquiſitioné inuenior. ¶ Ante heredis inſtitutionem inutiliter

ρονόμῳ. ἐνταῦθα γὰρ ἡ κληρονομία κεχώρισται τοῦ ληγάτου. καὶ δύναται ἕτερος διὰ τούτου τοῦ Στίχου κληρονόμος γίνεσθαι. εἰ γὰρ πρὶν κελεύσω ἀδιτεῦσαι, καὶ προσπορίσαι μοι τὴν κληρονομίαν, εἰς τὴν ἑτέρου μετέλθῃ ὑπεξουσιότητα, τῷ καινῷ δεσπότῃ προσπορίζει τὴν κληρονομίαν. εἰ δὲ ἠλευθερώθη, αὐτὸς ἀδιτεύων ἑαυτῷ προσπορίζει τὴν κληρονομίαν. καὶ ἐν τούτοις τοῖς θέμασι, χρήσιμον ἔσται τὸ ληγάτον. διακέκριται γὰρ τὸ πρόσωπον τοῦ κληρονόμου, καὶ τοῦ ληγαταρίου. δυνήσομαι γὰρ κατὰ τοῦ ἐλευθερωθέντος καὶ ἀδιτεύσαντος, ἢ κατὰ τοῦ καινοῦ δεσπότου κινῶν, ἀπαιτεῖν τὸ ληγάτον. εἰ δὲ ἐπιμένων ἐν τῇ ἐμῇ ὑπεξουσιότητι, τῇ ἐμῇ κελεύσει ἀδιτεύσει, ἐξασθενεῖ τὸ ληγάτον. εὑρίσκομαι γὰρ ἐγὼ καὶ ληγατάριος ἀπὸ τῆς γραφῆς καὶ κληρονόμος ἀπὸ τοῦ προσπορισμοῦ. ¶ Ante heredis inſtitutionem, ἤγουν πρὸ τῆς ἐνστάσεως κληρονόμου, ἀχρή-

θ. Ante heredis.

στως ληγατεύομεν. καὶ εἰκότως· ἐπειδὴ αἱ διαθῆκαι τὴν ἰσχὺν λαμβάνουσιν ἐκ τῆς ἐνστάσεως τῶν κληρονόμων. διὸ κεφαλὴ ὥσπερ καὶ θεμέλιος τῆς πάσης διαθήκης εἶναι νοεῖται τοῦ κληρονόμου ἡ ἔνστασις. ὥστε οὖν τὸ καταλιμπανόμενον πρὸ τῆς ἐνστάσεως τοῦ κληρονόμου, ἐκτὸς εἶναι δοκεῖ τῆς διαθήκης. τούτῳ τῷ λόγῳ, οὐδὲ ἐλευθερία πρὸ ἐνστάσεως δίδοσθαι δύναται. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπον ἐνόμισε εἶναι ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεύς, τὴν μὲν τάξιν ἡμᾶς παραφυλάττειν τῆς ἐν τῇ διαθήκῃ γραφῆς, ὅπερ καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐψέγετο τῶν ἀρχαίων, καταφρονεῖν δὲ τῆς τῶν τελευτώντων βουλήσεως, τέθεικε διάταξιν, δι' ἧς καὶ τὸ παρὸν ἐλάττωμα διώρθωσεν, ὥς τε ἐξεῖναι καὶ ante heredis institutionem, καὶ inter medias heredũ institutiones, ληγάτον καὶ πολλῷ πλέον, ἐλευθερίαν καταλιμπάνειν, ἥτις ἐλευθερία πλείστης ἠξιώθη σπουδῆς.

legamus. Et meritò, quoniam testamenta vim suam ex institutione heredum accipiunt. Et ob id veluti caput atque fundamentum totius testamenti heredis institutio esse intelligitur. Sic igitur, id quod ante heredis institutionem relictum fuerit, extra testamentum esse videtur. Hac eadem ratione, neque libertas ante heredis institutionem dari potest. Sed quoniam sanctissi noster Imperator absurdũ putauit esse, scripturæ quidem ordinẽ seruare (quod tamen & ipsi veteres vituperabant) testatorũ autem voluntates aspernari: constitutionem edidit, per quã & hoc vitium emendauit, vt iam liceat & ante heredis institutionem, & inter medias heredum institutiones, legatum relinquere, ac multo magis libertatẽ, vtpote quam leges omnes maximo fa-

nore prosequantur. Et ante heredis quidem institutionem, veluti si ita in initio testamenti dixero, ILLI SOLIDOS CENTVM LEGO: aut, ILLE LIBER ESTO, & pòst deinde subiungam, ILLE MIHI HERES ESTO. Inter medias verò heredum institutiones, cùm dico: ILLE MIHI EX SEMISSE HERES ESTO: ILLI ET ILLI CENTVM SOLIDOS LEGO: aut STICHVS SERVVS MEVS LIBER ESTO: deinde pòst subiungam & secundũ heredem ex altero semisse. ¶Post mortẽ heredis, aut post mortem legatarij, inutiliter relinquitur legatũ: veluti si quis dixerit, POST MORTEM HEREDIS ILLI CENTVM SOLIDOS LEGO.

δης. ἢ ante heredis μὲν institutionem, οἷον ἐὰν εἴπω ἀρχόμενος τῆς διαθήκης οὕτως, ΛΗΓΑΤΕΎΩ ΤΩ͂Ι ΔΕ ἙΚΑΤῸΝ ΝΟΜΙ΄ΣΜΑΤΑ. ἢ ἜΣΤΩ Ὁ ΔΕΙ͂ΝΑ ἘΛΕΎΘΕΡΟΣ. καὶ μετὰ ταῦτα ἐπαγάγω, ἘΣΤΩ ΜΟΥ Ὁ ΔΕΙ͂ΝΑ ΚΛΗΡΟΝΟ΄ΜΟΣ. inter medias heredũ institutiones ἐστὶν, ἡνίκα εἴπω, ἜΣΤΩ ΜΟΥ Ὁ ΔΕΙ͂ΝΑ ΚΛΗΡΟΝΟ΄ΜΟΣ ΕἸΣ ἘΞ ΟΥ̓ΓΚΙ΄ΑΣ. ΛΗΓΑΤΕΎΩ ΤΩ͂Ι ΔΕ, ΚΑῚ ΤΩ͂Ι ΔΕ ἙΚΑΤῸΝ ΝΟΜΙ΄ΣΜΑΤΑ. ἤγουν ἜΣΤΩ ἘΛΕΎΘΕΡΟΣ Ὁ ΣΤΙ΄ΧΟΣ Ὁ ΟἸΚΕ΄ΤΗΣ. ἐπαγάγω δὲ μετὰ ταῦτα, καὶ τὸν δεύτερον κληρονόμον εἰς τὸ ἕτερον ἑξαούγκιον. ¶ Post mortem heredis, ἢ post mortem legatarij, ἀχρήστως καταλιμπάνεται τὸ ληγάτον. οἷον ἐάν τις εἴπῃ, ΜΕΤᾺ ΤῊΝ ΤΕΛΕΥΤῊΝ ΤΟΥ͂ ΚΛΗΡΟΝΟ΄ΜΟΥ, ΛΗΓΑΤΕΎΩ ΤΩ͂Ι ΔΕ ἙΚΑΤῸΝ ΝΟΜΙ΄ΣΜΑΤΑ.

6. Post mortem.

τέως μὲν γὰρ ἐν ὅσῳ περίεστιν ὁ κληρονόμος, οὐκ ἀπαιτεῖται τὸ ληγάτον. μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν, οὐδὲ ὁ κληρονόμος ἀπαιτηθήσεται, διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα, ἀγωγὴ ἡ καθ' ἡμῶν μὴ ἀρξαμένη, κατὰ τῶν ἡμετέρων οὐ διαβαίνει κληρονόμων. τὸ αὐτὸ δὲ ἐπὶ ληγαταρίου. ἐὰν γὰρ εἴπω, ΛΗΓΑΤΕΥΩ ΠΡΙΜΩι ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΕΚΑΤΟΝ, ΜΕΘΟ' ΤΕΛΕΥΤΗΣΕΙ, ἀνυπόστατον τὸ ληγάτον. οὔτε γὰρ αὐτὸς δύναται ἀπαιτεῖν διὰ τὰ ῥήματα τοῦ τεστάτωρος, οὔτε ὁ αὐτοῦ κληρονόμος, διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα, ἀγωγὴ ἡ ἀφ' ἡμῶν μὴ ἀρξαμένη, ἐπὶ τοὺς ἡμετέρους οὐ διαβαίνει κληρονόμους. καὶ τὸ pridie quàm heres aut legatarius morietur, τουτέστι ληγάτον τὸ πρὸ ἡμέρας τῆς τοῦ κληρονόμου ἢ τῆς τοῦ ληγαταρίου τελευτῆς, ἄχρηστόν ἐστι. οἷον ἐὰν εἴπω, ΠΡΟ ΜΙΑΣ ΗΜΕΡΑΣ ΤΟΥ ΜΕΛΛΕΙΝ ΤΕΛΕΥΤΑΝ ΤΟΝ ΕΜΟΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΝ

Tunc enim quamdiu superest heres, legatum ab eo non petitur: post mortẽ verò eius, ab herede eius non petetur. Idque propter regulam, qua dicimus: Actionem, quæ adversus nos non cœperit, neque adversus heredes nostros transire. Idémque est & in legatario. Nam si dixerim, PRIMO CVM MORTVVS FVERIT, CENTVM SOLIDOS LEGO, non constit legatũ: quoniã neque ipse petere poterit, propter verba testatoris: neque heres eius propter regulã, qua dicimus, Actionem quæ in nobis non cœperit, neque in heredes nostros trãsmitti. Item pridie quàm legatarius aut heres morietur, inutile legatũ est: Verbi gratia si dixero: PRIDIE QVAM FVTVRVM EST, VT HERES MO-

RIATVR, aut QVAM FVTVRVM EST VT TITIVS MORIATVR, TITIO CENTVM SOLIDOS LEGO. Incertus enim dies est qui pridie mortis sit. Nam post mortem, ad præteritum recurrentes dicimus, diem hesternum pridie mortis fuisse, & quoniam id non nisi ex morte cognoscitur, perinde est, quasi post mortem legatum fuisset. Verùm & hæc Imperator noster sanctissimus simili modo emendare dignatus est, legatis ita relictis firmitatem præbendo ad similitudinem fideicommissorum. Nam veteres fideicommissa in hunc modum relicta admittebant, & legata calumniabantur. Sic igitur nulla est hac in re inter legata & fideicommissa differentia, valent enim vtraque. ¶Legatum quoque quod pœnæ nomine relinquitur, aut adimitur aut

ΝΟΜΟΝ, Ἢ ΤΟΥ ΜΕΛΛΕΙΝ ΤΕΛΕΥΤΑΝ ΤΙΤΙΟΝ, ΛΗΓΑΤΕΥΩ ΤΙΤΙΩι ΕΚΑΤΟΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ. ἄδηλος γὰρ ἡ ἡμέρα ἡ πρὸ μιᾶς τῆς τελευτῆς. μετὰ γὰρ τὴν τελευτὴν, τότε εἰς τὸ παρελθὸν ἀνατρέχοντες λέγομεν, ὅτι ἡ χθὲς ἡμέρα, πρὸ μιᾶς ἦν τῆς τελευτῆς. καὶ ἐπειδὴ ἐκ τελευτῆς καταλαμβάνεται, πάλιν εἰς τὸ post mortem ἐμπίπτει. ἀλλὰ καὶ ταῦτα, τῆς αὐτῆς ἠξίωσεν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς διορθώσεως, τὸ ἰσχυρὸν παρέχων, τοῖς οὕτω καταλιμπανομένοις, πρὸς μίμησιν τῶν φιδεικομμίσσων. τὰ γὰρ οὕτω καταλιμπανόμενα φιδεικόμμισσα, ἐδέχοντο οἱ παλαιοὶ, διαβάλλοντες τὰ ληγάτα. ὥς τε οὐκ οὐδεμία ἐν τούτοις διαφορὰ ληγάτων καὶ φιδεικομμίσσων ἐστίν. ἔρρωται γὰρ ἀμφότερα. ¶Καὶ τὸ pœnæ nomine καταλιμπανόμενον ληγάτον, ἢ ἀδεμπτευόμενον, ἤγουν ἀφαιρούμενον Pœnæ.

ξεις εἰσὶ βασιλικαὶ, ἐν αἷς σημαίνεται, μηδὲ βασιλέα ἀξιοῦν λαβεῖν τὸ πένας νόμινε καταλειφθὲν ληγάτον. ἀλλ᾽ οὐδὲ στρατιωτικὴ διαθήκη, βέβαιον οἶδε τὸ πένας νόμινε ληγάτον καταλειφθέν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἄλλως ἐν τῇ τῶν στρατιωτῶν βουλήσει ἐν ταῖς διαθήκαις, ὡς νομικοί φασιν κρατοῦσιν. ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐλευθερία πένας νόμινε καταλειφθεῖσα, τὸ βέβαιον ἔχει, οὐδὲ κληρονόμον πένας νόμινε, ἰσχυρῶς τίς γράφει ὡς Σαβῖνος φησί. οἷον ἐάν τις οὕτως εἴπῃ, ΤΊΤΙΟΣ ἘΣΤΩ ΜΟΥ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ, ΕἸ ΜΈΛΛΕΙ ΔΙΔΌΝΑΙ ΤῊΝ ἸΔΊΑΝ ΘΥΓΑΤΈΡΑ ΠΡῸΣ ΓΆΜΟΝ ΣΕΊῼ. ἘᾺΝ ΔῈ Ὁ ΤΊΤΙΟΣ ΤῊΝ ἸΔΊΑΝ ΘΥΓΑΤΈΡΑ ΜῊ ἘΚΔΩ͂Ι ΣΕΊῼ ΠΡῸΣ ΓΆΜΟΝ, ἜΣΤΩ ΑὐΤῼ͂ ΣΥΓΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ Ὁ ΣΕΊΟΣ. ἄχρηστος ἡ τοῦ Σηΐου ἔνστασις.

tinet: vt multæ extent principum cõstitutiones, quibus ostenditur, ne Principem quidẽ agnoscere legatum quod pœnæ nomine ei relictum sit. Neque etiam ex militari testamento, valet legatum pœnæ nomine relictum, quamuis aliæ militum voluntates in testamentis ordinandis, vt iurisperiti dicunt, validè obseruẽtur. Quin etiam nec libertas pœnæ nomine relicta, vtilis est. Eo amplius nec heredem pœnæ nomine vtiliter institui scribit Sabinus. Veluti si quis ita dixerit: TITIVS MIHI HERES ESTO, SI FILIAM SVAM SEIO IN MATRIMONIVM COLLOCATVRVS EST. QVOD SI TITIVS FILIAM SVAM SEIO IN VXOREM NON DEDERIT, SEIVS EI COHERES ESTO: inutilis est Seij institutio. Quĩ

enim

enim molesta est heredi, legati datio: tā nocebit ei & heredis adiectio, quoniā dimidia hereditatis aufertur. Sed tātam hanc scrupulositatē Imperator noster sanctissimus parum sibi placentem generali cōstitutione sustulit, ac iussit, ne ea quæ pœnæ nomine relicta sunt, vel adēpta, vel in alium translata à ceteris legatis distarent, quæ sine pœna vel dationem, vel ademptionem, vel translationem habent: exceptis videlicet his, quæ vel impossibilia sunt: vel legibus interdicta, vel aliâs pbrosa. Tales enim testatorum voluntates obtinere, à ratione religiosorum sui imperij temporum alienū esse sanciuit. Et impossibile quidem legatum est, veluti si dixero: TITIO SI IN CAELVM ASCENDERIT, CENTVM SOLIDOS DO

ὥσπερ γὰρ λυπεῖ τὸν κληρονόμον ἡ τοῦ ληγάτου δόσις, οὕτω καὶ τὸ λαβεῖν συγκληρονόμον ζημιοῖ αὐτόν. ἀφαιρεῖται γὰρ τὸ ἥμισυ τῆς κληρονομίας. ἀλλὰ τὴν τοιαύτην ἀκρίβειαν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς οὐκ ἀρέσασαν αὐτῷ, γενικῇ διατάξει ἀνεῖλεν εἰπών. εἰ καὶ πένας νόμινε τινὰ καταλειφθῇ ἢ ἀδεμπτευθῇ, ἢ εἰς ἑτέρους μετενεχθῇ, μὴ διεστάναι ταῦτα τῶν λοιπῶν ληγάτων, ἐν οἷς δίχα ποινῆς ἡ δόσις, ἢ ἡ ἀδεμπτίων, ἢ ἡ τρανσλατίων ἐστιν. ἐξῃρημένων δηλονότι ἐκείνων, ἅ τινα, ἢ ἀδύνατα, ἢ τοῖς νόμοις ἀπηγορευμένα, ἢ ἄλλως ἐστὶν ἐφύβριστα, ἤτοι ἐπονείδιστα. τὰς γὰρ τοιαύτας τῶν τεστατόρων διατυπώσεις κρατεῖν, ἀλλότριον εἶναι τῶν εὐσεβῶν αὐτοῦ χρόνων τῆς βασιλείας ἐθέσπισε. καὶ ἀδύνατον μὲν, οἷον ἐὰν εἴπω, ΔΙ´ΔΩΜΙ ΚΑΙ` ΛΗΓΑΤΕΥ´Ω ΤΙΤΙ´Ωι Ε`ΚΑΤΟ`Ν ΝΟΜΙ´ΣΜΑΤΑ, ΕΑ`Ν ΑΝΕ´ΛΘΗι ΕΙ`Σ

ΕἸΣ ΤῸΝ ΟΥ̓ΡΑΝΌΝ. ἘᾺΝ ΔῈ ΜῊ ἈΝΈΛΘῌ, ΛΗΓΑΤΕΎΩ ΑΥ̓ΤᾺ ΠΡΊΜῼ. ἐνταῦθα γὰρ ὁ τίτιος λήψεται. ἢ καὶ οὕτως εἴπω, ΛΗΓΑΤΕΎΩ ΤΙΤΊῼ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ ἙΚΑΤῸΝ, ἘᾺΝ ΜΟΙΧΕΎΣῌ ΤῊΝ ΤΟΥ͂ΔΕ ΓΑΜΕΤΉΝ. ἘᾺΝ ΔῈ ΜῊ ΜΟΙΧΕΎΣῌ, ΛΗΓΑΤΕΎΩ ΑΥ̓ΤᾺ ΠΡΊΜῼ. καὶ ἐνταῦθα ὁ τίτιος λήψεται. ἢ οὕτως ληγατεύω, ΤΙΤΊῼ ἙΚΑΤῸΝ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ, ἘᾺΝ ΤΥΠΤΉΣῌ ΤῊΝ ἸΔΊΑΝ ΜΗΤΈΡΑ. ΕἸ ΔῈ ΜΗ', ΔΊΔΩΜΙ ΤᾺ ἙΚΑΤῸΝ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ ΠΡΊΜῼ. ἢ καὶ ἀδεμπτεύω οὕτως. ΕἸ ΔῈ ΜῊ ἈΝΈΛΘῌ ΕἸΣ ΤῸΝ ΟΥ̓ΡΑΝΌΝ, Ἤ ΓΟΥΝ ΜῊ ΜΟΙΧΕΎΣῌ ΤῊΝ ΤΟΥ͂ΔΕ ΓΑΜΕΤΉΝ, Ἢ ΜῊ ΤΥΠΤΉΣῌ ΤῊΝ ΟἸΚΕΊΑΝ ΜΗΤΈΡΑ, ΟΥ̓ ΛΗΓΑΤΕΎΩ ΑΥ̓ΤΩ͂Ι ΤᾺ

LEGO: ET SI NON ASCENDERIT, EOS PRIMO LEGO. Nam Titius hic legatum cõsequetur. Aut si ita dixero: TITIO SI VXOREM ILLIVS ADVLTERAVERIT, CENTVM SOLIDOS LEGO, ET SI NON ADVLTERAVERIT, EOS PRIMO LEGO. Nam & hic Titius legatũ cõsequetur. Aut ita: TITIO SI MATREM SVAM VERBERAVERIT, CENTVM SOLIDOS LEGO, ET SI NON VERBERAVERIT, EOS CENTVM SOLIDOS PRIMO LEGO. Aut si hunc in modum ademero, ET SI IN CAELVM NON ASCENDERIT, VEL VXOREM ILLIVS NON ADVLTERAVERIT, VEL MATREM SVAM NON VERBERAVERIT, CENTVM ILLOS SOLIDOS EI NON LEGO.

LEGO. Quoniam & hic inutilis est adéptio ut in prioribus casibus translatio. Quòd si neque impossibilia sint, quæ legatario iniunćta sunt, neque legibus vetita, neque probrosa, tunc & pœnæ nomine facta datio, vel adéptio, aut translatio valet.

ἙΚΑΤῸΝ ΝΟΜΙ΄ΣΜΑΤΑ. ἀνίσχυρος γὰρ ἡ ἀδεμπτζιὼν, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ προλαβόντος θεματισμοῦ ἡ τρανσλατζιών. εἰ δὲ οὔτε ἀδύνατά ἐστι τὰ ἐπικλασθέντα τῷ ληγαταρίῳ, οὔτε τοῖς νόμοις ἐναντία, οὔτε ἐπονείδιστα τὰ λεγόμενα probrosa, τότε καὶ ἡ πένας νόμινε γινομένη δόσις, καὶ ἡ ἀδεμπτζιὼν, καὶ ἡ τρανσλατζιὼν ἰσχύει.

DE ADEMPTIONE LEGATORVM. Titul. XXI.

ET in eodẽ testamento, utilis est legatorũ ademptio, & in codicillis. Neque interest, an contrariis verbis fiat adéptio: verbi gratia si dixi, TITIO CENTVM SOLIDOS DO LEGO, deinde paulò pòst in eodẽ testaméto vel in codicillis, adieci negationem NON, sic dicens, TITIO CENTVM SOLIDOS QVAE

ΚΑὶ ἐν τῇ αὐτῇ διαθήκῃ ποιεῖν ἰσχυρῶς ἀφαίρεσιν τῶν ληγάτων ἔξεστι, καὶ ἐν κωδικέλλοις. καὶ ἀδιάφορον, εἴτε κοντραρίοις ῥήμασι γίνεται, ἡ ἀδεμπτζιών. εἶπον γὰρ, ΤΙΤΙ΄Ωι ΔΙ΄ΔΩΜΙ ΚΑΙ῍ ΛΗΓΑΤΕΥ΄Ω ἙΚΑΤῸΝ ΝΟΜΙ΄ΣΜΑΤΑ. εἶτα ἐν τῇ αὐτῇ διαθήκῃ μικρὸν ὕστερον, ἢ ἐν τῷ κωδικέλλῳ προσθεὶς τὸ ΝΟΝ, ἤγουν ἵνα εἴπω· Α῍ ΔΟΘΗ͂ΝΑΙ ΕἸ΄ΠΟΝ ΤΙΤΙ΄Ωι ἙΚΑΤῸΝ ΝΟΜΙ΄ΣΜΑΤΑ ΝΟΝ

DO, NEC LEGO. ἀντὶ γὰρ τοῦ οὐ δίδωμι, οὐ ληγατεύω, ἰδοὺ ταῦτα κοντράρια λέγεται. δι' ὧν γὰρ δέδωκα, διὰ τῶν αὐτῶν ἀφαιροῦμαι προσθεὶς τὸ NON. τὸ γὰρ DO, τῷ NON κοντράριον. εἰ δὲ καὶ ἑτέροις ῥήμασι καὶ οὕτως ἰσχύει. εἰπὼν γὰρ, ΤΙΤΙΩι ΕΚΑΤΟΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΛΗΓΑΤΕΥΩ, εἶτα εἴπω ΟΥ ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΤΙΤΙΩι ΔΟΘΗΝΑΙ ΕΚΑΤΟΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ. δυνάμεθα δὲ καὶ τρανσλατεύειν ἤτοι μεταθεῖναι ἀπὸ ἑτέρου εἰς ἕτερον. οἷον καταλέλοιπα Τιτίῳ Στίχον τὸν ἐμὸν οἰκέτην, δύναμαι οὕτως εἰπεῖν· ΤΟΝ ΣΤΙΧΟΝ ΟΝ ΕΛΗΓΑΤΕΥΣΑ ΤΙΤΙΩι, ΛΗΓΑΤΕΥΩ ΣΕΙΩι. καὶ τοῦτο δύναμαι εἰπεῖν ἐν τῇ αὐτῇ διαθήκῃ ἤγουν ἐν κωδικέλλοις. ἡ δὲ τρανσλατζίων, ἔχει ἐν ἑαυτῇ σιωπηρὰν ἀδεμπτζίωνα. ὁ γὰρ ἀπὸ Τιτίου εἰς Σεῖον μεταφέρω ληγάτον, τοῦτο σιωπηρῶς

DARI EI IVSSERAM, NON DO NEC LEGO. Ecce verba hæc contraria dicuntur. Per quæ enim verba dederam, per eadem adimo, adiecta negatióe NON. Nam illi, DO: hoc, NON DO, contrarium est. Sed & si aliis verbis fiat ademptio, valet & ita, vt si dixerim, TITIO CENTVM SOLIDOS LEGO, deinde dicā, TITIO CENTVM SOLIDOS DARI NOLO. Possumus autem & ab alio in alium transferre, verbi gratia: Seruum meum Stichum Titio reliqui, Possum ita dicere; STICHVM QVEM TITIO LEGAVI, SEIO LEGO: Dicere autem id possum vel in eodem testamento, vel in codicillis. Porrò trāslatio tacitam in se habet ademptionem. Nam legatum quod à Titio ad Seium transfero, taci-

ρῶς

Titio adimo.

ῥῶς ἀπὸ Τιτίου, ἀφαιρῶμαι.

DE LEGE FALCIDIA.
Titul. XXII.

DEinceps necesse est, dicere de lege Falcidia, per quam modus nouissimè legatis datus est. Nam olim licebat totum patrimonium, vel ferè totum, legatis exhaurire: permittente id lege duodecim Tabularum, qua sic cautum erat, VTI QVISQVE LEGASSIT SVAE REI, ITA IVS ESTO. Sed postea placuit hanc legandi licentiam coarctare. Id quod & ipsorum testatorum gratia inuentum est, ob id quòd plerumque intestati moriebantur, recusantibus scriptis heredibus, pro nullo aut minimo lucro hereditates adire: Et lata quidem est post hæc lex Furia, qua cauebatur,

ΕΝτεῦθεν ἀναγκαῖον εἰπεῖν περὶ τοῦ φαλκιδίου νόμου, δι' οὗ μέτρον ὡς ἐντελὲς τοῖς ληγάτοις ἐπετέθη. πάλαι γὰρ ἐξῆν πᾶσαν τὴν οὐσίαν, διὰ ληγάτων δαπανᾶν, ἢ καὶ σχεδὸν πᾶσαν, τοῦ τῶν δώδεκα δέλτων νόμου ἐπιτρέποντος, ὅς πῃ φησί, VTI QVISQVE LEGASSIT SVAE REI, ITA IVS ESTO: τουτέστιν, ὡς ἂν ληγατεύσῃ, καὶ διατυπώσῃ τις ἐπὶ τῇ οἰκείᾳ περιουσίᾳ, τοῦτο νόμος ἔστω. ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἤρεσε, τὴν τοιαύτην τοῦ ληγατεύειν παρρησίαν συστεῖλαι, καὶ τοῦτο ὑπὲρ τῶν διατιθεμένων εὕρηται. ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀδιάθετοι ἐτελεύτων οἱ τεστάτορες, τῶν σκρίπτων κληρονόμων παραιτουμένων τὴν ἀδιτίωνα, διὰ τὸ μηδὲν ἢ ἐλάχιστον αὐτοῖς ἐντεῦθεν παραγίνεσθαι κέρδος. καὶ ἐτέθη μετὰ ταῦτα ὁ νόμος ὁ Φούριος

ὅς

ὅς τις εἶπε, μὴ ἐξεῖναί τινι ληγατεύειν περαιτέρω χιλίων νομισμάτων. εἰ δέ τις παρ' εἰονα ποσότητα καταλειφθεῖσαν κατεδέξατο, τὸ τετραπλοῦν τοῦ ὑπὲρ πλεῖον ὄντος ἀνεδίδου. οἷον εἰ ἔλαβε ᾱσ̄ νομίσματα, ἀνεδίδου τὸ τετραπλοῦν τῶν σ̄, τουτέστι ω̄. ἀλλ' εὐχερῶς ὁ τοιοῦτος περιεγράφετο νόμος. εἰ γάρ τις ε̄ νομίσματα ἔχων περιουσίαν, ε̄ ληγαταρίοις ἐληγάτευσεν ἀνὰ ᾱ, οὐδὲν τῷ νόμῳ προσέκρουε. καὶ ηὑρίσκετο πάλιν ὁ κληρονόμος, διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν κέρδος ῥέπου διαπτύων τὴν κληρονομίαν. καὶ οὕτω πάλιν ἀνετρέποντο αἱ διαθῆκαι. ἀλλ' ἐτέθη ἐν τρίτῃ τάξει ὁ Βοκώνιος νόμος, ὅστις εἶπεν, μηδὲν πλέον λαμβάνειν τὸν ληγατάριον τοῦ κληρονόμου, καὶ αὐτὸς ἦν εὐανάτρεπτος. εἰ γάρ τις ἑκατὸν νομισμάτων ἔχων περιουσίαν ἐνεστήσατό με κληρονόμον, τὰ ἐνενήκοντα ἐννέα ληγαταρίοις ἐληγάτευσεν

αὐτὰ

ne cui vltra mille aureos legare liceret. Quòd si quis maiorem summam sibi relictã accepisset, quadruplum eius, quo plus quàm licebat, acceperat, reddebat. Verbi gratia, si mille & ducentos aureos acceperat, quadruplum ducentorũ reddebat, hoc est, octingentos.

Sed parata huic legi fraus erat. Etenim si quis cùm quinque millia aureûm in bonis haberet, quinque legatariis mille nos reliquisset, in legem non incidebat, & rursus tamen eueniebat, vt heres, qui nihil lucri habebat, hereditatem repudiaret. Et ita iterum subuertebantur testamenta. Tertio loco lata est lex Voconia, qua cautũ erat, ne legatarius plus haberet quàm heres. Sed tamen & hęc ipsa facile conuellebatur. Nam si quis, cùm centum solidos in bonis haberet, heredem me instituisset, & nonaginta nouem legatariis

singulos solidos reliquisset, neq; legē transgrediebatur, & locum tamen faciebat repudiationi. Ob vnum enim solidum nemo totius hereditatis onera subire sustinuisset. Vltimò igitur lata est lex Falcidia, quę totum defuncti patrimonium in duodecim vncias diuisit, & vetuit, ne cui vltra dodrātem, id est, nouem vncias totorum bonorum legare liceret, siue vnus sit heres institutus, siue plures: sed vt quadrās, id est, quarta pars bonorum apud heredem heredésve maneret.

¶ Quidā igitur cùm quadringentos solidos in bonis haberet, duos heredes ex æquis partibus instituit Titium & Seium: Legauit autem nominatim à Titio, dicens, DAMNO TE TITI, ILLI ET ILLI DARE RES QVAE VALEANT SOLIDIS DVCENTIS, AVT SOLIDIS CEN-

ἀλλὰ ἓν νόμισμα, οὔτε τὸν νόμον ὑπερέβαινεν, καὶ πάλιν ἐδίδου χώραν τῇ ῥεπουδιατζίωνι. διʼ ἓν γὰρ νόμισμα, οὐκ ἠνείχετο ὁ κληρονόμος ὅλου κλήρου κληρονομίας ὑπεισελθεῖν βάρη. ὡς ἐν τέλει τοίνυν ἐτέθη ὁ νόμος ὁ Φαλκίδιος, ὅστις τὴν τοῦ τελευτήσαντος περιουσίαν, εἰς ιβ διεῖλεν οὐγκίας. καὶ εἶπε μὴ ἐξεῖναί τινι πλέον τῶν θ οὐγκιῶν τῆς πάσης περιουσίας ληγατεύειν, εἴτε εἷς ἐστιν ὁ γραφεὶς κληρονόμος, εἴτε πλείονες. ἀλλὰ τὸ τέταρτον μένειν παρὰ τῷ κληρονόμῳ ἢ τοῖς κληρονόμοις τῆς περιουσίας.

¶ Ἔχων τις υ νομισμάτων περιουσίαν ἐνεστήσατο δύο κληρονόμους ἐξ ἴσου, Τίτιον καὶ Σεῖον· ἐληγάτευσε δὲ ὀνομαστὶ παρὰ Τιτίου, εἰπών, ΚΑΤΑΔΙΚΑΖΩ ΣΕ Ω ΤΙΤΙΕ, ΔΟΥΝΑΙ ΤΩΙΔΕ ΚΑΙ ΤΩΙΔΕ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΣΥΝΤΕΙΝΟΝΤΑ ΕΙΣ σ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ, Η ΕΙΣ

8. Et cum quæsitum.

ρ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ. ἀπὸ δὲ τοῦ Σείου, ἢ οὐδὲν ἐληγάτευσε ἰδικῶς, ἢ ἐληγάτευσε τοσαῦτα, ὅσα συνέτεινεν εἰς τὸ ἥμισυ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ὡς ὑπολειφθῆναι αὐτῷ ἀκέραια ρ νομίσματα. παρεγένοντο οἱ ληγατάριοι κινοῦντες κατὰ τοῦ Τιτίου, καὶ ἀπαιτοῦντες αὐτὸν ἀκέραια τὰ ληγάτα. ὁ δὲ, ἢ οὐδὲν ἔχων ὑπόλοιπον μετὰ τὴν ἐξαίρεσιν τῶν ληγάτων, ἢ ὀλίγιστα, ἠβούλετο τῆς οἰκείας οὐσίας παρακατέχειν τὸ τέταρτον. τουτέστι ν νομίσματα. ἀντετίθεσαν δὲ οἱ ληγατάριοι λέγοντες τὸν τεστάτωρα τὸ ἱκανὸν πεποιηκέναι τῷ Φαλκιδίῳ νόμῳ. μὴ δὲ γὰρ περαιτέρω τοῦ ἐννεαουγκίου δαπανῆσαι τὴν οὐσίαν ληγάτοις. ὁ δὲ Τίτιος καθὰ εἴρηται τῆς οἰκείας οὐσίας ἠξίου παρακατέχειν τὸ τέταρτον. ζητήσεως τοίνυν τοιαύτης ἀναφυείσης, ἤρεσεν, ὥστε ἕνα ἕκαστον τῆς οἰκείας οὐσίας τέταρτον παρακατέχειν. καὶ οὐκ ἐπειδὴ ἀκέραιον ἐστὶ πα-

TVM OCTOGINTA. A Seio verò aut nihil specialiter legauit, aut tantula legauit, quæ partem eius dumtaxat in partem dimidiam minuerent, sic vt ei adhuc integri sint centum solidi. Aderant legatarij, & cum Titio agebant integra petentes legata. At is, cùm exolutis legatis aut nihil esset habiturus reliquum, aut pauca admodum: quartam partem eius partis ex qua institutus erat volebat detrahere, siue deducere, hoc est solidos quinquaginta. Ex aduerso dicebãt legatarij, satis esse factum à testatore legi Falcidiæ. Tantum enim dodrantem bonorum legatis esse exhaustũ. Coorta igitur hac quæstione: placuit, suæ quemq; partis, ex qua heres scriptus esset, quartam retinere posse. Neq; ideo ergo, quòd Titius integrũ semis-

ρὰ

ſem aut quadrātem habeat, impedimento id erit Titio, quominus quartam partem ſuæ inſtitutionis retineat. Singulos enim heredes, quartā partem inſtitutionis ſuæ habere oportet. ¶ Porrò quoniam diximus quartam bonorum defuncti integram debere apud heredē manere, videndum eſt vtro tempore quantitas bonorum defuncti quanta ſit, ſpectetur. Mortisne tempore, an aditæ hereditatis? Et magis placuit, tempus mortis teſtatoris ſpectandum eſſe. Quapropter vſque ad aditā hereditatē ſiue dānum aliquod deminutiōve in hereditate accidit, ſiue quid ei acceſſit, id legatariis quantum ad legē Falcidiā pertinet neq; nocet neque prodeſt: ſed exitus vtriuſq; rei, hoc eſt tum deceſſionis tum acceſſionis heredem reſpicit. Veluti in hac ſpecie.

ρὰ τῷ Σείῳ τὸ ἐξαούγκιον, ἢ τελεύγκιον, παρὰ τοῦτο ἐμποδισθήσεται ὁ Τίτιος τὸ ἑαυτοῦ παρακατέχειν ἐνστάσεως τὸ τέταρτον. ἕνα γὰρ ἕκαστον κληρονόμον, δεῖ τὸ τέταρτον ἔχειν τῆς οἰκείας ἐνστάσεως. ¶ Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν, ὅτι τὸ τέταρτον τῆς τοῦ τελευτήσαντος οὐσίας ἀκέραιον τῷ κληρονόμῳ φυλάττεσθαι χρὴ, τὴν ποσότητα τῆς τοῦ τελευτήσαντος ὑποστάσεως, ἐν ποίᾳ ἡμέρᾳ σκοπεῖσθαι δεῖ πόση ἐστὶ, πότερον ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς, ἢ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀδιτίωνος. καὶ μᾶλλον ἤρεσε τὴν ἡμέραν σκοπεῖσθαι τῆς τελευτῆς τοῦ τεστάτωρος. οὐκοῦν μέχρι τῆς ἀδιτίωνος, εἴτε γέγονέ τις ζημία καὶ μείωσις τῶν πραγμάτων, εἴτε ηὐξήθη ἡ περιουσία, τοῦτο τοὺς ληγαταρίους, ὅσον ἀπὸ τοῦ φαλκιδίου, οὔτε ζημιοῖ, οὔτε εὐεργετεῖ, ἀλλὰ τῶν δύο τὰ ἀποτελέσματα, μειώσεως φημὶ καὶ αὐξήσεως, ὁ κληρονόμος ἐπιγνώσεται. οἷον ὡς ἐπὶ θέματος· εἶχέ τις

§. Qantitas autem.

ρ' νομισμάτων περιουσίαν, ἐληγάτευσεν ρ' νομίσματα, καὶ πρόδηλον ὅτι ἥρμοττεν τῷ κληρονόμῳ ἀπὸ τοῦ Φαλκιδίου παρακατασχεῖν κε', τουτέστι τὸ δ'. ὑπερτεθείσης τῆς ἀδιτίωνος, συνέβη διὰ τῶν ἐρεδιταρίων οἰκετῶν προσπορισθῆναί τινα τῇ κληρονομίᾳ, ἢ ἔτεκον θεράπαιναι, ἢ γονὴ θρεμμάτων γέγονε, καὶ τοσαύτη προσγέγονεν αὔξησις τῇ κληρονομίᾳ, ὥστε τὸν κληρονόμον δύνασθαι ἔχειν τὸ τέταρτον, καὶ μὴ χρείαν ἔχειν τοῦ Φαλκιδίου. ἀλλ' ἐπειδὴ ἤρεσε τὸν καιρὸν σκοπεῖσθαι τῆς τελευτῆς, τότε δὲ ἥρμοζεν ὁ Φαλκίδιος, ἡ ἐν μέσῳ γινομένη προσθήκη τοῖς πράγμασιν ὠφελεῖ τὸν κληρονόμον. αὐτὸς γὰρ οὐδὲν ἧττον τῶν ρ' νομισμάτων τὸ τέταρτον παρακαθέξει, ἔξωθεν ἔχων ἐν κέρδει τὰ προστεθέντα. τρακταίσωμεν δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου. ἔχων τις ἑκατὸν νομισμάτων περιουσίαν, ἐληγάτευσεν οε', καὶ πρόδηλον ὅτι οὐκ ἐδεῖτο τοῦ

ἀπὸ

Centum aliquis solidos in bonis habebat: legauit centum solidos. Et in confesso est, heredē ex lege Falcidia viginti quinque potuisse retinere, hoc est, quartam. Dilata aditione hereditatis, cōtigit, vt per seruos hereditarios aliquid hereditati adquireretur: aut parerent ancillæ, aut ederentur fetus pecudum. Et tantum hereditati accessit, vt heres quartā habere possit, nec egeat lege Falcidia. Verùm cū placeat mortis tempus spectari, accessio, quæ medio tēpore facta est, heredis lucro cedit. Quoniā nihilominus quartā centum solidorum retinebit, extrinsecus accessiones lucri faciēs. Tractemus idem & ex cōtrario. Quidam cùm centum solidos in bonis haberet, legauit solidos septuaginta quinque: dubiū non

est, quin heres cùm ex voluntate testatoris quartam haberet nihil eguerit retentione ex lege Falcidia. Post mortem tamen testatoris ante aditam hereditatem vel coorto incendio domus hereditarię cõsumptę sunt, vel facto naufragio merces hereditariæ perierunt, vel serui hereditarij mortui sunt, ita vt hereditas in vigintiquinque solidos decreuerit, & ad LXXV. solidos, aut eo minus veluti ad septuaginta venerit. Heres vbi adierit, solida legata soluere cogetur. Nam tempore mortis testatoris, ex voluntate eius quartam habebat, nec auxilio legis Falcidię egebat. Sic igitur in hoc & simili casu nihil lucratur, sed est quando & lædatur. Neque verò indignetur, quoniam liberũ ei erat dãnum hoc non adeundo hereditatem effugere. Et id in causa fuisset, vt legatarij, cùm sci

ἀπὸ τοῦ φαλκιδίου παρακατασχέσεως ὁ κληρονόμος, ἔχων τὸ τέταρτον ἀπὸ γνώμης τοῦ τεστάτωρος. μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν, πρὸ τῆς ἀδιτίων, ἐμπρησμοῦ γενομένου οἰκίας ἐρεδιταρίας, ἢ ναυαγίου γενομένου ἀπώλετο πράγματα ἐρεδιτάρια, ἢ ἐτελεύτησαν οἰκέται κληρονομιαῖοι. ὥστε τὴν κληρονομίαν εἰς κε̄ νομίσματα ἐλαττωθῆναι, καὶ εἰς οε̄ περιστῆναι νομίσματα, ἢ καὶ εἰς ἐλάττονα, τουτέστιν εἰς ο̄ προσιὼν ὁ κληρονόμος, ἀναγκάζεται ὁλόκληρα τὰ ληγάτα καταβαλεῖν. κατὰ γὰρ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ τεστάτωρος τελευτῆς, εἶχεν ἀπὸ γνώμης αὐτοῦ τὸ δ̄, καὶ οὐκ ἐδεῖτο τῆς βοηθείας τοῦ φαλκιδίου, ὥστε οὖν ἐπὶ τοῦ τοιούτου θεματισμοῦ οὐδὲν κερδαίνει, ἢ ἔσθ' ὅτε καὶ ζημιοῦται, καὶ μὴ ἀγανακτείτω, ἐξῆν γὰρ αὐτῷ τὴν τοιαύτην διαφυγεῖν βλάβην μὴ ἀδιτεύοντι. καὶ τοῦτο παρεσκεύαζε τοὺς ληγαταρίους,

εἰδότας ὡς ἐκείνου παραιτησαμένου τὴν κληρονομίαν οὐδὲν αὐτοῖς ἐκ τοῦ ληγάτου περιγίνεται, συμφωνήσαι μετὰ τοῦ κληρονόμου, ὥς τι μέρος τι λαβεῖν αὐτοὺς τῶν καταλελειμμένων ληγάτων. καὶ ὅπερ ὁ Φαλκίδιος οὐκ ἐδίδου, τοῦτο ἡ μέθοδος παρεῖχε τῷ κληρονόμῳ, διὰ τὸ ἀπειλῆσαι ῥεπουδιάζειν. ¶ Ἡ δὲ ποσότης τῆς περιουσίας, οὕτως σκοπεῖται. δεῖ γὰρ ἐξαιρεθῆναι τὰ ὀφληθέντα ὑπὸ τοῦ τελευτήσαντος, τὴν περὶ τὴν κηδείαν δαπάνην, καὶ τὰ τιμήματα τῶν ἐλευθερωθέντων οἰκετῶν. καὶ λοιπὸν τὸ ὑπόλοιπον σκοπεῖν ὁπόσον ἐστί· τοῦτο γὰρ νομίζεται εἶναι καθαρὰ οὐσία· καὶ ταύτης τὸ τέταρτον παρακατέχειν. οἷον ὡς ἐπὶ θέματος· ἐτελεύτησέ τις, ω̄ νομισμάτων ἔχων περιουσίαν. ἐληγάτευσε τετρακόσια. ἐχρεώστει δὲ κρεδίτωρσι σ̄, οἱ δὲ ἐλευθερωθέντες οἰκέται ἦσαν ρν νομισμάτων. ἐ-

¶ Cum autem ratio.

rent illo hereditatē repudiante, se nihil ex legatis consequuturos, cum eo paciscerentur, vt portione aliqua legatorū sibi relictorum contenti, nihil amplius peterēt. Et ita quod lex Falcidia non tribuit, id ratio hęc heredi pręstaret, propterea quòd minitaretur repudiationē. ¶ Quantitas autem patrimonij ita spectatur. Nam primò deduci oportet ęs alienum defuncti: item funeris impensam: pretia manumissorum seruorum. Tunc demum reliquum spectandū est, quantum sit. Id enim purum esse & verum patrimoniū putatur, & ex eo quarta pars apud heredem manere debet. Veluti verbi gratia in hac specie. Decessit aliquis D C C C. solidos in bonis habens, legauit C C C C. Debebat creditorib' CC. Serui manumissi ęstimātur solidis CL. In funus eius impē-

s

sſunt L. vt iam reliqui ſint CCCC. hoc eſt ipſa legata. Vt igitur CCCC. apud heredem C. manere debent, non verò vt ex DCCC. CC: propter deductiones, quas fieri debere dictum eſt. Sic igitur tres partes legatariis dabuntur pro rata, Quarta verò (hoc eſt C.) apud heredé manebit. Quum ergo is, qui puré in bonis CCCC. ſolidos habet CCCC. legat, quarta, hoc eſt C. ſolidi apud heredem manent. Quid ſi CCCL. leget? Octauam retinere oportet. Eſt autem octaua pars CCCC. L. Habet ergo heres ex teſtatoris voluntate L. & ex lege, alteros L. Quæ vtraque quartę quantitatem efficiunt. Quòd ſi quis D. legarit, cùm CCCC. in bonis haberet, & quidé eos D. ſic legarit, Primo C. Secundo C. Tertio, Quarto, Quinto Centenos: tūc quod ſupereſt, deduci debet; hoc eſt, ſingulis

δαπανήθη περὶ τὴν αὐτοῦ ταφὴν ν̄, ὡς ὑπολιμπάνεσθαι ῡ, ἤγουν αὐτὸ τὸ ληγάτον. οὐκοῦν ὡς ἀπὸ ῡ, ρ̄, ὀφείλει παρακατέχειν, οὐχ ὡς ἀπὸ ω̄ διακόσια· διὰ τὰς γενομένας ὡς εἴρηται ἐξαιρέσεις. ὥστε οὖν, τὰ μὲν τρία μέρη δοθήσεται τοῖς ληγαταρίοις κατὰ ἀναλογίαν. τὸ δὲ δ̄, τουτέστι τὰ ρ̄, μένει παρὰ τῷ κληρονόμῳ. ἔχων τις ῡ νομισμάτων περιουσίαν καθαρὰν, ῡ ἐληγάτευσε, τὸ δ̄ δεῖ παρακατέχεσθαι. τουτέστι ρ̄. τί δὲ ὅτι ἐληγάτευσε τ̄ν̄; τὸ ὄγδοον δεῖ παρακατέχεσθαι. ὄγδοον τῶν ῡ τὰ ν̄. ἔχει οὖν ὁ κληρονόμος, ἀπὸ γνώμης τοῦ διαθεμένου ν̄. ἐκ τοῦ νόμου δὲ, ἕτερα ν̄. ἅπερ συνίστησι τὴν τοῦ τετάρτου ποσότητα. εἰ δὲ φ̄ ἐληγάτευσεν, ἔχων ῡ ἐν περιουσίᾳ, ἐληγάτευσε δὲ τὰ φ̄ οὕτως· πρώτῳ ρ̄, σεκουνδῷ ρ̄, τερτίῳ, κουάρτῳ, κουίντῳ, ἀνὰ ρ̄. τέως, δεῖ τὸ περιττὸν ἐξαιρεθῆναι, τουτέστι ἑνὸς ἑκάστου ληγάτου μερ

θῆναι τὴν πέμπτην μοῖραν. ὡς ὑπολιμπάνεσθαι ἑκάστῳ ληγαταρίῳ, νομίσματα π̄. λοιπὸν ὡς ἀπὸ τοῦ φαλκιδίου παρακατέχει ὁ κληρονόμος, ἀπὸ ἑνὸς ἑκάστου ληγαταρίου, ἀνὰ κ̄ νομίσματα. καὶ αὐτὸς μὲν ἑαυτῷ περιποιήσει τὰ ρ̄. τουτέστι τὸ δ̄ τῆς οὐσίας τοῦ τελευτήσαντος. ἕξουσι δὲ οἱ ε̄ ληγατάριοι οἷς ἀνὰ ἑκατὸν ἐληγατεύθη, ἀνὰ ξ̄.

legatis quinta pars detrahi, vt sic singulis legatariis relinquantur LXXX. solidi. Ad extremum nomine legis Falcidiæ, retinet heres à singulis legatariis XX. solidos. Et ita, ipse quidem sibi cõficiet C. solidos, hoc est quartam bonorũ defuncti: legatarij verò, qui quinque numero sunt, quibúsque singulis C. legati erant, singuli LX. habebunt.

DE FIDEICOMMISSARIIS HEREditatibus. Titul. XXIII.

Εἰπόντες περὶ τῶν ληγάτων νῦν μετέλθωμεν ἐπὶ τὰ φιδεικόμμισσα. τῶν φιδεικομμίσσων, τὰ μέν ἐστιν ἰδικὰ, τὰ δὲ καθολικά. δεῖ δὲ κατὰ πρώτην τάξιν, περὶ τῶν καθολικῶν διαλεχθῆναι, καὶ οὕτως ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ἰδικά. τέως δὲ σκοπήσωμεν περὶ τῆς ἀρχαιογονίας αὐτῶν. ἀνυπόστατα πάλαι πάντα ὑπῆρχον τὰ φιδεϊκόμμισσα. οὐδεὶς γὰρ ἄκων ταῦτα κατέβαλεν ἐκεί-

Dictũ est de legatis, nũc ad fideicõmissa transeamus. Fideicõmissorum quædam sunt singularia, & quædã vniuersalia. Oportet autẽ priùs differere de vniuersalibus, & ita venire ad singularia. Interea videamus non nihil de antiquitate ipsorum. Et initio infirma erãt omnia fideicommissa, quia nemo inuitus his præstabat, quibus da re

re rogatus erat. Porrò hinc inuenta sunt fideicommissa. Saepe numero eueniebat, vt ciuis Romanus moreretur, habens cognatos peregrinos, quibus neque hereditas, neque legata relinqui poterāt, propterea quòd diuersae ciuitatis essent. Vocabat hic ergo ciuem aliquem Romanum, qui heres ipsi ex testamento esse posset, quòd eum sibi beneuolū & fidum futurum speraret, cúmque heredem scribebat, ac rogabat extra testamentum, vt vel hereditatem totam, vel partem eius, vel certas res illi peregrino restitueret. Et in scripti heredis situm erat arbitrio, daret ea an non daret. Neque enim vllum iuris erat vinculum, quo facere id cogeretur, sed tantū pudore & fide eorum, qui rogabantur, tota res continebatur. Vnde scilicet & fideicommissa appel-

νοις, οἷς ἠξιώθη παρασχεῖν. ἐπενοήθη δὲ ἐντεῦθεν τὰ φιδεϊκόμμισσα. συνέβαινε πολλάκις ῥωμαίων τελευτᾶν ἔχοντας συγγενεῖς περεγρίνους. οἷς οὐκ ἐξῆν, οὐδὲ κληρονομίαν, οὐδὲ ληγάτα καταλιμπάνειν, διὰ τὸ διαφόρου πολιτείας εἶναι. ἐκάλει τοίνυν οὗτος ῥωμαῖόν τινα, ὃς ἠδύνατο αὐτοῦ γενέσθαι κληρονόμος ἐκ διαθήκης, εὔνουν ὄντα καὶ πιστὸν ἐσόμενον. καὶ αὐτὸν μὲν ἔγραφε κληρονόμον. ἠξίου δὲ αὐτὸν ἐκτὸς τῆς διαθήκης, ὥστε ἢ πᾶσαν τὴν κληρονομίαν, ἢ μέρος αὐτῆς, ἢ καὶ ῥητὰ πράγματα, τῷ δὲ τῷ περεγρίνῳ ἀποκαταστῆσαι. καὶ ἐν τῇ τοῦ σκρίπτου κληρονόμου ἀπέκειτο ἐξουσίᾳ, πότερον βούλεται ταῦτα δοῦναι, ἢ οὔ. οὐδεὶς γὰρ νόμου σύνδεσμος ἦν, ὁ τοῦτο ποιεῖν ἀναγκάζων, ἀλλὰ μόνης τῆς πίστεως καὶ αἰδοῦς τῶν παρακληθέντων ἤρτητο ταῦτα. ἀμέλει καὶ ἐντεῦθεν φιδεϊκόμμισσα προσηγορεύθη, τουτέ-

σι τῇ πίστει καταπιστευθέντα. ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ τοὺς παλαιοτάτους χρόνους. μετὰ δὲ ταῦτα, πρῶτον αὔγουστος ὁ βασιλεὺς, ἅπαξ καὶ δὶς κινηθεὶς, διὰ τὸ χαρίεν τῶν οἷς ταῦτα κατελείφθη, περιγενομένων δηλαδὴ ὄντων, ἦν γὰρ ἔσθ' ὅτε αὐτῷ γνώριμα τὰ τοιαῦτα πρόσωπα, ἢ καὶ τιμῆς ἄξια, διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς παίδευσιν, ἢ καὶ ἕτερόν τι πλεονέκτημα, ἢ καὶ ἐπειδὴ πολλάκις κατὰ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας ὁρκωθέντος τοῦ ὅρκου κατεφρόνησαν οἱ κληρονόμοι. ἢ διὰ μεγίστην ἀπιστίαν. ἔσθ' ὅτε γὰρ ἠξιώθη τις πλούσιος ὢν, πενιχροῖς παισὶ καὶ σφόδρα νέοις, ἢ καὶ γεγηρακόσι τοῦ τελευτήσαντος γονεῦσιν, ἀποκαταστῆσαι, εἶτα τὴν πίστιν παρέβη. τοῖς ὑπάτοις οὖν ἐκέλευσε τὴν οἰκείαν αὐθεντίαν δεῖξαι μέσην, καὶ ἀναγκάσαι τὸν ἀξιωθέντα, ποιήσασθαι τὴν ἀποκατάστασιν. τοῦτο δὲ δίκαιον νομισθὲν, καὶ χαρίεν παρ

lata sunt. Atque hæc antiquissimis temporibus in vsu fuerunt. Postea Diuus Augustus primus, semel atque iterum gratia eorum motus quibus cùm peregrini essent, talia fideicommissa relicta erant, (interdũ enim ei notæ huiuscemodi personæ, aut in magno pretio erãt, ob eruditionem fortè, aut alias excellentiores naturę aut fortunæ dotes) vel etiã quia per ipsius salutem sæpe heredes rogati, iusiurandum suum contemnebãt, vel ob insignẽ quorundam perfidiam. Interdum enim diues aliquis rogatus erat pauperibus liberis & adhuc teneris, vel senio cõfectis parentibus defuncti restituere, & tamen fidem rumpebat: Iussit ergo Consulibus vt authoritatem suã interponerent, & eũ qui rogatus esset, cogerent ad restitutionem. Id cùm iustum admodũ videretur, & gratum esset in vulgus, paulatim in Iurisdi-

Iurisdictionẽ & necessitatem conuersum est. Ac tantus postmodum fauor est factus fideicommissoriis, vt processu tẽporis & proprius Prætor petendis fideicommissis crearetur, qui fideicommissarius appellatur. Enarrata fideicommissorum antiqua origine dicam⁹ de his quæ per vniuersitatem relinquũtur. ¶Vt igitur fideicommissum vniuersale valeat, necesse est in primis esse aliquẽ qui directò heres in testamẽto instituatur, & is alteri rogetur hereditatẽ restituere. Alioqui inutile est testamentum, in quo nemo heres instituitur. Si quem igitur heredẽ instituam, dicens L. TITIVS HERES MIHI ESTO, possum adiicere & dicere: ROGO TE L. TITI VT CVM PRIMVM POTVERIS HEREDI-

ὑπὸ τοῦ δήμου, κατὰ μικρὸν εἰς ἰουρισδικτίονα μετετράπη καὶ εἰς ἀνάγκην. καὶ τοσαύτη γέγονεν ἐπὶ τοῖς φιδεϊκομμίσσοις σπουδή, ὅτι προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ πραίτωρ ἰδιάζων ἐπὶ τῇ ἀπαιτήσει τῶν φιδεϊκομμίσσων ἐχειροτονήθη, ὁ λεγόμενος φιδεϊκομμισσάριος. §. In primis.

¶ Μετὰ τὴν ἀρχαιολογίαν τῶν φιδεϊκομμίσσων, εἴπωμεν περὶ τῶν καθ' ὁμάδα. ἵνα δὲ τὸ καθ' ὁμάδα φιδεϊκόμμισσον ἰσχύσῃ, χρὴ κατὰ πρώτην τάξιν εἶναί τινα τῶν διρέκτους ἐν τῇ διαθήκῃ γραφόμενον κληρονόμον, καὶ ἀξιούμενον ἑτέρῳ τὴν κληρονομίαν ἀποκαταστῆσαι. ἐπεί τοι γε, ἄχρηστός ἐστιν ἡ διαθήκη, ἐν ᾗ μηδεὶς γέγραπται κληρονόμος. ἐὰν τοίνυν γράψω τινὰ κληρονόμον λέγων, ΛΟΎΚΙΟΣ ΤΙ΄ΤΙΟΣ ἜΣΤΩ ΜΟΥ ΚΛΗΡΟΝΌΜΟΣ, δύναμαι προσθεῖναι καὶ εἰπεῖν, ἈΞΙΩ͂ ΣΕ Ὦ ΛΟΎΚΙΕ ΤΙ΄ΤΙΕ, ἽΝΑ ΗΝΙ΄ΚΑ ΠΡΩ͂ΤΟΝ ΔΥ-

ΝΗ

ΝΗΘΗΙΣ ΤΗΝ ΕΜΗΝ ἈΔΙΤΕΥΣΑΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΝ, ΤΑΥΤΗΝ ΓΑΙΩι ἈΠΟΔΩΣΗΙΣ ΚΑΙ ἈΠΟΚΑΤΑΣΤΗΣΗΙΣ. δύναμαι οὖν ἀξιοῦν τὸν κληρονόμον, καὶ περὶ μέρους κληρονομίας, ὥστε ἀποκαταστῆσαι, οὐ μόνον περὶ πάσης. καταλιμπάνεται δὲ καὶ πύρως καὶ ὑπὸ αἵρεσιν, καὶ ἀπὸ φανερᾶς ἡμέρας. οἷον μετὰ δύο ἔτη τῆς ἐμῆς

§. Restituta. τελευτῆς. ¶ Ἐὰν δέ τις γραφεὶς κληρονόμος, καὶ ἀξιωθεὶς ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν, ἀποκαταστήσῃ ταύτην, οὐδὲν ἧττον μένει κληρονόμος. ἐπειδὴ τὸ ἀσύματον αὐτῷ προσεπάγη. ὁ δὲ ταύτην δεξάμενος, ἐν μὲν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις, ἀγοραστοῦ τάξιν ἐπεῖχε, μετὰ δὲ ταῦτα ποτὲ μὲν κληρονόμου, ποτὲ δὲ ληγαταρίου. καὶ εἴπωμεν κατὰ πρῶτον λόγον περὶ τοῦ ἀγοραστοῦ. ἐπειδὴ ἄτοπον ἐνομίζετο εἶναι, τὸν κληρονόμον μὲν ἐπιγινώσκειν τὰ τῆς κληρονομίας βάρη, τὸν δὲ κερδῶν ἀπολαύειν

TATEM MEAM ADIRE, EAM C. SEIO REDDAS ET RESTITVAS. Possum igitur heredem rogare, & de parte restituenda, non solum de tota hereditate. Relinquitur autem & purè, & sub condicione, & ex certa die, veluti, post bienniū, quàm mortuus fuero. ¶ Siquis heres institutus, & rogatus hereditatē restituere, eam restituerit, nihilominus heres pmanet, quoniam nomen heredis iam ei inhæsit. Is verò, qui hereditatem recepit, primis quidē temporibus emptoris vicem habebat, postea autem interdum heredis, interdum legatarij. Et dicamus prius de emptore. Quoniam igitur absurdum videbatur heredem onera hereditatis agnoscere, fideicōmissarium verò in lu-

τὸν

ero versari, ideò placuit imaginariā venditionem fieri, & ita heres vno nummo totam addicebat hereditatem. Ac quædam inter heredem & legatarium siue fideicōmissarium interponebantur stipulationes, quæ vocabantur emptæ & venditæ hereditatis. Stipulabatur enim heres à fideicommissario, hunc in modū, SPONDES FIDEICOMMISSARIE, SI QVID CREDITOR HEREDITARIVS A ME EXEGERIT, ID MIHI REDDERE, AVT DEFENDERE ME, ET ME INDEMNEM PRAESTARE? Et dicebat fideicommissarius: SPONDEO. Deinde stipulabatur & fideicommissarius ab herede, hunc in modum, SPONDES HERES, SI QVID AB HEREDITARIO DEBITORE EXEGERIS, ID MIHI

τῷ φιδεϊκομμισσαρίῳ, διὰ τὸ μὴ ἤρεσεν, εἰκονικὴν γίνεσθαι πρᾶσιν, καὶ ὁ κληρονόμος ἑνὸς νούμμου, τὴν πᾶσαν ἐπίπρασκε κληρονομίαν. καί τινες ἐπερωτήσεις ἐγίνοντο μεταξὺ τοῦ κληρονόμου καὶ τοῦ ληγαταρίου, ἤγουν τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου, καὶ ἐλέγοντο αἱ ἐπερωτήσεις emptæ & venditæ hereditatis. ἐπηρώτα γὰρ ὁ κληρονόμος τὸν φιδεϊκομμισσάριον οὕτως, ὉΜΟΛΟΓΕῖΣ Ὦ ΦΙΔΕΙΚΟΜΜΙΣΣΑΡΙΕ, ἘᾺΝ ἈΠΑΙΤΗΘῶ ΤΙ ὙΠῸ ΤΟΥ͂ ἙΡΕΔΙΤΑΡΊΟΥ ΚΡΕΔΙΤΩΡΟΣ, ΔΙΔΌΝΑΙ ΜΟΙ ΤΟΥ͂ΤΟ, ἭΓΟΥΝ ΚΑῚ ΔΕΦΕΝΔΕΎΕΙΝ ΜΕ, ΚΑῚ ΠΕΡΙΠΟΙΕῖΝ ΜΟΙ ΤῸ ἈΝΕΝΌΧΛΗΤΟΝ. καὶ ἔλεγεν ὁ φιδεϊκομμισσάριος, ὉΜΟΛΟΓῶ. ἐπηρώτα δὲ καὶ ὁ φιδεϊκομμισσάριος τὸν κληρονόμον οὕτως. ὉΜΟΛΟΓΕῖΣ Ὦ ΚΛΗΡΟΝΌΜΕ, ἘᾺΝ ἈΠΑΙΤΉΣῌΣ ἙΡΕ-

ΔΙΤΆΡΙΟΝ ΔΕΒΊΤΩΡΑ ΔΙΔΌΝΑΙ ΜΟΙ ΤΟΥ͂ΤΟ, Η῞ΓΟΥΝ ΚΑῚ ἘΓΧΩΡΕΙ͂Σ ΜΟΙ ΤᾺΣ ἈΓΩΓᾺΣ; ὭΣΤΕ ΔΥΝΗΘΗ͂ΝΑΊ ΜΕ PROCVRATORIO NOMINE ΚΙΝΕΙ͂Ν ΤΑΎΤΑΣ. τίς δέ ἐστι προκουράτωρ, προϊόντες μαθησόμεθα. καὶ ἔλεγεν ὁ κληρονόμος, ὉΜΟΛΟΓΩ͂. ἀλλ' ἐπειδὴ τούτων οὕτως ἐχόντων, ὁ κληρονόμος σπουδάζων διαφυγεῖν τὸ δικαστήριον δυσὶ περιέπιπτε δίκαις, ἠναγκάζετο γὰρ δικάζεσθαι πρὸς τὸν ἐρεδιτάριον κρεδίτωρα, καὶ πάλιν κινῆσαι κατὰ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου, ὡς ἀπὸ τῆς ἐπερωτήσεως, ἵνα λάβῃ ὅπερ ἔτυχε καταβαλών, διὰ τοῦτο ἐπὶ τῶν Νέρωνος χρόνων, ἐπὶ Τρεβελλίου Μαξίμου καὶ Ἀννέου Σενέκα τῶν ὑπάτων, δόγμα συγκλήτου γέγονε τὸ λέγον· ἵνα ἐὰν κληρονόμος τινι κατὰ φιδεϊκόμμισσον καταλειφθῇ καὶ ἀποκατασταθῇ, πᾶσαι αἱ ἀγωγαί, αἵ τινες κατὰ τὸ πολιτικὸν

HI PRAESTARE, AVT ETIAM ACTIONES MIHI CEDERE, VT EAS PROCVRATORIO NOMINE INTENTARE POSSIM? (Quis autem sit procurator infrà docebimur.) Et dicebat heres: SPONDEO. Sed cùm hac re ita se habente, heres, qui iudicium fugere studebat, in duplices lites incideret, quoniam & cũ creditore hereditario iudicium excipere cogebatur, & rursum agere cum fideicommissario ex stipulatione: vt reciperet, quod soluisset, ideo tẽporibus Neronis, Trebellio Maximo & Anneo Seneca Coss. Senatusconsultum factum est, quo cauetur, vt si cui hereditas per fideicommissum relicta & restituta foret, omnes actiones, quę iure ciuili heredi &

in heredem competerent, hæ ad fideicommissariū & adversus fideicommissariū, transirent. Et deinde prætor S. C. hoc subsequens, vtiles actiones, id est, obliquas fideicommissario & in fideicommissarium dedit, perinde quasi ipse heres esset. Vt is, qui cum eo ageret, perinde atque si heres foret effectus, diceret: SI APPARET HVNC DARE OPORTERE. Ecce hic vicē heredis obtinet.

¶ Sed quia cū hæc ita se haberent, heredes scripti totam ferè, vt plurimùm, hereditatem restituere rogati, ob nullū aut minimum lucrum adire recusabāt, sed eam repudiabant, atque ob id extinguebantur fideicommissa, ideò postea Vespasiani temporibus Pegaso & Pusione Coss. factum est S. C. Pegasianum: quo cauetur, vt ei

τῇ τοῦ νόμου ἀκριβείᾳ ἥρμοζον τῷ κληρονόμῳ, καὶ κατὰ τοῦ κληρονόμου, αὗται ἐπὶ τὸν φιδεϊκομμισσάριον, καὶ κατὰ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου μετέλθωσι, καὶ λοιπὸν ὁ πραίτωρ ὑπουργῶν τῷ τοιούτῳ δόγματι ὐτιλίας ἀγωγάς, τουτέστι πλαγιαστικὰς δέδωκε τῷ φιδεϊκομμισσαρίῳ καὶ κατὰ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου, ὡσανεὶ κληρονόμου αὐτοῦ ὑπάρχοντος. ἵνα κινῶν λέγῃ, ὡσανεὶ ὑπῆρχε κληρονόμος, ΕΙ ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΤΟΝΔΕ ΧΡΗΝΑΙ ΔΟΥΝΑΙ. ἰδοὺ ἐνταῦθα τάξιν ἐπέχει κληρονόμου. ¶ Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, ἐπειδὴ οἱ σκρίπτοι κληρονόμοι πᾶσαν σχεδὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀξιούμενοι τὴν κληρονομίαν ἀποκαταστῆσαι, ὤκνουν ἀδιτεῦσαι, διότι οὐδὲν ἢ ἐλάχιστον κέρδος, καὶ διὰ τοῦτο ἐρεπουδιάτευον, καὶ ἐντεῦθεν ἀπεσβέννυτο τὰ φιδεϊκόμμισσα, μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῶν οὐεσπασιανοῦ χρόνων πηγάσου καὶ πουσίονος ὑπατευόντων, γέγονε δόγμα πηγασιανόν, κελεῦον

§. Sed quia heredes.

τῷ ἀξιωθέντι κληρονόμῳ ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν ἑτέρῳ, ἐξεῖναι τὸ τέταρτον μέρος παρακατέχειν. ὥσπερ καὶ ἀπὸ τοῦ Φαλκιδίου τὴν τετάρτην ἐκ τῶν ληγάτων μοίραν ἐπιτέτραπται παρακατέχειν, καὶ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν καθομάδην ἀμέτρων φιδεϊκομμίσσων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἰδικῶν ἡ αὐτὴ παρακατάσχεσις ἰδικῶς συγκεχώρηται. ὅπερ γὰρ ἐν ἀμετρίᾳ ληγάτων ἐστὶν ὁ Φαλκίδιος, τοῦτο ἐν ἀμετρίᾳ φιδεϊκομμίσσων ἐστὶ τὸ πηγασιανόν. μετὰ δὲ τοῦτο τὸ δόγμα, ὁ κληρονόμος μόνος ὑπέκειτο τοῖς βάρεσι τῆς κληρονομίας, οὐ μὴν ὁ φιδεϊκομμισσάριος. ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἤρεσε τὸν φιδεϊκομμισσάριον τάξιν ἐπέχειν ληγαταρίου παρτιαρίου. τουτέστιν ἡμισυμερίτου, ἤγουν ἥμισυ μέρος λαμβάνοντος. τὸ γὰρ παλαιὸν ἦν πέμπτον γένος ληγάτου, ὃ ἐλέγετο παρτιτίων, ἤτοι μερικόν. κατελιμπάνετο δὲ τοῦτον τὸν τρόπον. TITIVS MIHI HERES ESTO,

qui rogatus esset hereditatem alij restituere, perinde liceret quartam partem retinere: atque ex lege Falcidia quartã partẽ ex legatis retinere concessum est. Neque verò tantùm in immẽsis fideicommissis vniuersalibus, sed etiã in his, per quæ singulæ res relinquũtur, retẽtio hæc permissa est. Quod enim in immensis legatis est lex Falcidia, id in immensis fideicommissis est S.C. Pegasianũ. Post hoc autem S.C. heres solus oneribus hereditariis subiiciebatur, non autem fideicõmissarius. Sed postea placuit, fideicommissarium esse loco legatarij partiarij, id est eius legatarij, qui partem dimidiã acciperet. Nã erat olim quintum genus legati, & vocabatur Partitio. Relinquebatur autẽ hũc in modum, TITIVS MIHI HERES ESTO, ET

ET

HEREDITATEM MEAM CVM SEIO IN DIMIDIA PORTIONE DIVIDITO. Ad extremum interponebatur inter eos tales stipulationes. Heres ita stipulabat à legatario: SPONDES LEGATARIE, SI CONVENTVS VIGINTI SOLIDOS SOLVERO, EORVM MIHI DARE DIMIDIVM? Et dicebat: SPONDEO. Et rursum legatarius stipulabatur ab herede sic: SPONDES, SI A DEBITORE HEREDITARIO CONSEQVVTVS FVERIS VIGINTI SOLIDOS, EORVM MIHI DARE DIMIDIVM, HOC EST, DECEM? Et dicebat: SPONDEO. Et vocabatur hæc stipulatio partis & pro parte. Ad similitudinē igi-

ET CVM SEIO HEREDITATEM DIVIDITO IN DIMIDIA PORTIONE. τουτέστι, τίτιος ἔστω μου κληρονόμος, καὶ μεριζέσθω μετὰ Σηΐου τὴν κληρονομίαν κατὰ τὸ ἥμισυ μέρος. λοιπὸν οὖν ἐγίνοντο ἐπερωτήσεις μεταξὺ αὐτῶν τοιαῦται, ὁ κληρονόμος ἐπηρώτα τὸν ληγατάριον οὕτως· ὉΜΟΛΟΓΕῖΣ, Ὦ ΛΗΓΑΤΑΡΙΕ, ἘΑΝ ἘΝΑΧΘΕῚΣ ΚΑΤΑΒΑΛΩ Κ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ, ΤΟΥΤΩΝ ΜΟΙ ΔΙΔΟΝΑΙ ΤΟ ἭΜΙΣΥ; καὶ ἔλεγεν, ὉΜΟΛΟΓῶ. καὶ πάλιν ὁ ληγατάριος ἐπηρώτα τὸν κληρονόμον οὕτως, ὉΜΟΛΟΓΕῖΣ ἘΑΝ ΛΑΒΗΣ ΠΑΡᾺ ἘΡΕΔΙΤΑΡΙΟΥ ΔΕΒΙΤΩΡΟΥ Κ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ, ΔΙΔΟΝΑΙ ΜΟΙ ΤῸ ἭΜΙΣΥ, ΤΟΥΤΕΣΤΙ ΤᾺ Ι; καὶ ἔλεγεν, ὉΜΟΛΟΓῶ. καὶ ἐκαλεῖτο ἡ τοιαύτη ἐπερώτησις, partis & pro parte. κατὰ μίμησιν οὖν

τοῦ παρτιαρίου ληγαταρίου ἡ ἐπερώτησις προεχώρει μεταξὺ τοῦ κληρονόμου καὶ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου. καὶ ἐπηρώτα τὸν φιδεϊκομμισσάριον οὕτως, ὉΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ Ὦ ΦΙΔΕΙΚΟΜΜΙΣΣΑΡΙΕ, ἘᾺΝ ἈΠΑΙΤΗΘΩ͂ μ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ὙΠῸ ΚΡΕΔΙΤΩΡΟΣ ἘΡΕΔΙΤΑΡΙΟΥ, ΔΟΥ͂ΝΑΙ ΜΟΙ ΤᾺ λ. καὶ ὁ κληρονόμος ἐπηρωτᾶτο ὑπὸ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου· ὉΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ Ὦ ΚΛΗΡΟΝΟΜΕ, ἘᾺΝ ΠΑΡᾺ ἘΡΕΔΙΤΑΡΙΟΥ ΔΕΒΙΤΩΡΟΣ μ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΛΑΒΗΙΣ, ΔΟΥ͂ΝΑΙ ΜΟΙ ΤᾺ λ; καὶ ἔλεγεν ὉΜΟΛΟΓΩ͂. καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ ληγαταρίου ἐπεῖχε τάξιν ὁ καθ' ὁμάδα φιδεϊκομμισσάριος. καὶ ἔδει κοινὸν εἶναι μεταξὺ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου καὶ τοῦ κληρονόμου ἀναλόγως τὸ κέρδος, καὶ τὴν ζημίαν, καὶ ἐλέγοντο αἱ τοιαῦται ἐπερωτήσεις ex par-

tur legatarij partiarij, stipulatio intercedebat inter heredem & fideicomissarium. Et heres ita stipulabatur: SPONDES FIDEICOMMISSARIE, SI CREDITOR HEREDITARIVS QVADRAGINTA A ME SOLIDOS EXEGERIT, DARE MIHI TRIGINTA? Et fideicommissarius stipulabatur sic: SPONDES HERES, SI A DEBITORE HEREDITARIO QVADRAGINTA SOLIDOS CONSECVVTVS FVERIS, DARE MIHI TRIGINTA? Et dicebat, SPONDEO. Et hoc modo fideicommissarius per vniuersitatem, vicē sustinebat legatarij. Et necesse erat, damnū & lucrum hereditarium inter heredem & fideicommissariū commune esse pro rata. Vocabantur autem hæ stipulatio-

te

nes, Ex parte & pro parte. ¶ Ergo, vt rē in pauca cōferamus, siquidem dodrantē, id est, nouē vncias, aut minorem summam, heres rogatus sit fideicommissario restituere, & apud se ex voluntate defuncti quartam aut plus quarta habeat, tunc ex S. C. Trebelliano restituitur hereditas: Et in tres quidē partes fideicommissarius vtili actione vel conuenitur, vel experitur. In quartam verò heres directa actione experitur aut conuenitur. At si plus quā dodrantem, siue nouem vncias, veluti decem aut vndecim vncias, vel etiam totam hereditatem fideicommissario restituere rogatus sit heres, neque quartam ex voluntate testatoris habeat, locus est Pegasiano S.C. & heres sua voluntate (Cur autem dicam Sua voluntate, post discemus) semel adita hereditate, siue retinuerit quartam, siue retinere noluc-

te & pro parte. ¶ Ὥς τε οὖν δεῖ συνελόντα εἰπεῖν, εἰ μὲν θ οὐγκίας, ἢ καὶ ἐλάττονα ποσότητα ὁ κληρονόμος ἀξιοῦται ἀποκαταστῆσαι τῷ φιδεϊκομμισσαρίῳ, καὶ ἔχει παρ' ἑαυτῷ ἀπὸ γνώμης τοῦ τεστάτορος τὸ τέταρτον, ἢ καὶ πλέον τοῦ τετάρτου, τότε ἀπὸ τοῦ τρεβελλιανείου δόγματος γίνεται ἡ ἀποκατάστασις. καὶ εἰς μὲν τὰ γ μέρη, ὁ φιδεϊκομμισσάριος ἐνάγει καὶ ἐνάγεται οὐτιλίως. εἰς δὲ τὸ τέταρτον μέρος ὁ κληρονόμος διρέκτως καὶ ἐνάγει καὶ ἐνάγεται, εἰ δὲ πλέον τῶν θ οὐγκιῶν, οἷον ι, ἢ ια, ἢ καὶ πᾶσαν τὴν περιουσίαν ὁ κληρονόμος ἠξιώθη ἀποκαταστῆσαι τῷ φιδεϊκομμισσαρίῳ, καὶ οὐκ εἶχεν ἀπὸ γνώμης τοῦ τεστάτορος τὸ δ, χώρα ἐδίδοτο τῷ πηγασιανείῳ δόγματι. καὶ ὁ κληρονόμος ἅπαξ ἀδιτεύσας, οἰκείᾳ γνώμῃ (διατί δὲ εἶπον οἰκείᾳ γνώμῃ προϊόντες μαθησόμεθα) εἴτε παρεκράτησε τὸ δ, εἴτε οὐκ ἠ- θ. Ergo.

βουλήθη παρακρατῆσαι, αὐτὸς ὁ κληρονόμος πάντα ὑφίσταται τὰ ἐρεδιτάρια βάρη. ἀλλ' εἰ μὲν παρεκράτησε τὸ δ', ἐγίνοντο μεταξὺ αὐτοῦ, καὶ τοῦ φιδεικομμισσαρίου, αἱ πάρτις καὶ προπάρτε ἐπερωτήσεις κατὰ μίμησιν τοῦ κληρονόμου, καὶ τοῦ παρτιαρίου ληγαταρίου. εἰ δὲ πᾶσαν ἀποκατέστησε τὴν κληρονομίαν, ἤργει τὸ τρεβελλιάνειον, ἐπειδὴ οὐκ ἔμενε τὸ δ' τῆς οὐσίας ἀπὸ γνώμης τοῦ τεστάτωρος ὂν παρὰ τῷ κληρονόμῳ. ἤργει καὶ τὸ πηγασιάνειον. οὐδὲ γὰρ ἠβουλήθη παρακρατῆσαι. καὶ διὰ τοῦτο, οὐδὲ ἐγίνοντο αἱ πάρτις καὶ προπάρτε ἐπερωτήσεις. λοιπὸν οὖν πάσης σχολαζούσης βοηθείας, ἐγίνοντο ἐπερωτήσεις, αἱ ἔμπται καὶ βενδίται ἐρεδιτάτις. ταῦτα μὲν ἡνίκα τὶς ἑκὼν προσέλθη τῇ κληρονομίᾳ. εἰ δέ τις παραιτεῖται τὸν κλῆρον, ὕποπτον εἶναι λέγων τὴν κληρονομίαν διὰ τὸ ἐπιζήμιον, περιέχεται τῷ πηγα-

rit, ipse vniuersa onera hereditaria sustinet. Sed quarta quidem retenta, inter eum & fideicommissarium stipulationes partis & pro parte interponebātur, ad similitudinē heredis & partiarij legatarij. Si verò totam hereditatē restituisset, cessabat S.C. Trebellianum, quoniam quartam hereditatis ex voluntate defuncti apud heredem esse non videbat. Cessabat & Pegasianum, quoniam heres quartā retinere non voluerat quidem. Atque ideo neque stipulationes partis & pro parte locum habebant. Tandem igitur omni cessante auxilio, stipulationes emptæ & venditæ hereditatis interponebantur. Et hæc quidem cum quis sua sponte hereditatē adierit. Sed si scriptus heres hereditatem adire recuset, ob id quod dicat eam sibi suspectam esse quasi damnosam, cauetur S.C. Pegasiano, vt fideicom

fideicōmissarius Prętorem adeat, & vt Prætor iubeat heredem adire hereditatem, ac totam fideicōmissario restituere. Et omnes actiones ab herede in vniuersum ad fideicōmissarium & contra fideicommissarium trāseunt, perinde atq; si ex S.C. Trebelliano restitutio facta fuisset. Atque in hoc casu, concursus fit amborum S.C. Et Pegasianum quidem, scriptum heredem adire cogit, Trebellianum verò transfert actiones. Denique nullis hic stipulationibus opus est, quia simul & ei qui hereditatē restituit, securitas datur, cū non conueniatur amplius, & qui hereditatem recipit, in tuto est: quum omnes ipse actiōes habeat. ¶ Sed quia stipulationes ex S.C. Pegasiano descendentes & ipsi antiquitati displicebant, ac qui

σιανείῳ δόγματι. ὥς τε προσιέναι τὸν φιδεικομμισσάριον τῷ πραίτωρι. καὶ τὸν πραίτωρα κελεύειν τῷ κληρονόμῳ ἀδιτεῦσαι, καὶ τὴν πᾶσαν ἀποκαταστῆσαι τῷ φιδεικομμισσαρίῳ κληρονομίαν. καὶ εἰς ὁλόκληρον μεθίστανται αἱ ἀγωγαὶ ἀπὸ τοῦ κληρονόμου, ἐπὶ τὸν φιδεικομμισσάριον καὶ κατὰ τοῦ φιδεικομμισσαρίου, ὥσπερ εἰ ἀπὸ τοῦ τρεβελλιανείου γέγονεν ἡ ἀποκατάστασις. καὶ ἐν τούτῳ τῷ θέματι, συνδρομὴ γίνεται τῶν δύο δογμάτων. καὶ τὸ μὲν πηγασιανεῖον ἀναγκάζει τὸν σκρίπτον ἀδιτεύειν. τὸ δὲ τρεβελλιανεῖον μεταφέρει τὰς ἀγωγάς, καὶ λοιπὸν οὐδεμία ἐπερώτησις χρειώδης ἐνταῦθα γίνεται. τῷ γὰρ ἀποκαταστήσαντι τὴν κληρονομίαν περιγίνεται τὸ ἀμέριμνον, οὐκέτι ἐναγομένῳ. καὶ τὸ ἀσφαλὲς τῷ φιδεικομμισσαρίῳ περιγίνεται, ἔχοντι πάσας τὰς ἀγωγάς. ¶ Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ ἐπερωτήσεις αἱ ἀπὸ τοῦ πηγασιανείου ἐπιγενόμεναι, καὶ τοῖς ἀρχαίοις ἀπήρεσκον, καὶ ἐν ποσὶ

6. Sed quia stipulationes.

θέμασιν ὁ ἄριστος τῶν νομικῶν Παπινιανός, ἐπιζημίους ταύτας ἐκάλει, τῷ δὲ θειοτάτῳ ἡμῶν βασιλεῖ ἐστὶν ἐν σπουδῇ, ἁπλούστερα μᾶλλον ἢ περὶ δυσχερείας εἶναι πλήρη τὰ νόμιμα, αἱ ἐνεχθεισῶν αὐτῷ ἁπασῶν ὁμοιώσεων καὶ διαφορῶν τῶν δύο δογμάτων, ἤρεσεν ἐκβληθῆναι μὲν τὸ πηγασιάνειον τὸ μεταγενεστέροις ἐπινοηθὲν χρόνοις, πᾶσαν δὲ τῷ τρεβελλιανείῳ δόγματι τὴν αὐθεντίαν παρασχεῖν, ὥς τε ἐξ αὐτοῦ τὰς φιδεικομμισσαρίας ἀποκαθίστασθαι κληρονομίας, εἴτε ἔχει τὸ τέταρτον ὁ κληρονόμος ἀπὸ γνώμης τοῦ διαθεμένου, εἴτε πλέον, εἴτε ἔλαττον, εἴτε οὐδὲν παντελῶς. ἡνίκα γὰρ πᾶσαν, ἢ ὑπὲρ τὸ ἐννεαύγκιον ἀξιωθῇ ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν ὁ σκρίπτος, ἐξέστω αὐτῷ τὸ δ ὅλον, ἢ καὶ τὸ ἐλλεῖπον τοῦ δ, ἐκ διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως παρακατέχειν, ἢ καὶ καταβληθὲν ῥεπετιτεύειν, τῶν ἀγωγῶν ἀνα-

busdam casibus excellētissimus Iuriscōsultorū Papinianus eas captiosas vocat, & Imperatori nostro sanctissimo studium est, simplicia potius quàm difficultatis plena iura facere: ideo omnibus similitudinibus & differētiis vtriusque S.C. ad se relatis constituit, ac placuit exploso S.C. Pegasiano, quod postea superuenit, omnem auctoritatē Trebelliano S.C. præstare, vt ex eo fideicommissariæ hereditates restituantur, siue ex voluntate testatoris quartā habeat heres, siue plus, siue minus, siue nihil penitus. Cùm enim scriptus heres aut totam hereditatem aut supra dodrātem restituere rogatus fuerit, liceat ei vel quartam totam vel quod quartæ deest, ex constitutione Imperatoris nostri retinere: aut quod soluerit repetere: actionibus pro rata inter heredem & fideicommissarium

ex S.C. Trebelliano diuidendis. Sin vero totam hereditatem sponte restituerit heres: omnes actiones fideicommissario & cōtra fideicommissarium dabuntur. Sed illud etiā quod praecipue cautum erat S.C. Pegasiano, piissimus noster Imperator constitutione sua ad Trebellianū transposuit. Satis enim ex his quae paulò ante diximus, nosti, heredem quādo hereditatem vt suspectam adire recusabat, cogi solitū ex Pegasiano S.C. vt adiret, & omnes actiones ad fideicōmissarium transisse. Hoc igitur iam ex solo S.C. Trebelliano fiat, & coactus heres adeat, & volēti fideicommissario hereditatē restituat, nullo damno aut cō modo apud heredē remanente. ¶Quae-

λόγως ἐκ τοῦ τρεβελλιανείου, μεταξὺ τοῦ κληρονόμου καὶ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου διαιρουμένων. εἰ δὲ πᾶσαν τὴν κληρονομίαν ἑκὼν ἀποκαταστήσει ὁ κληρονόμος, πᾶσαι αἱ ἀγωγαὶ τῷ φιδεϊκομμισσαρίῳ, καὶ κατὰ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου δοθήσονται. κἀκεῖνο δὲ, ὅπερ ἐξαιρέτως περιέχεται τῷ πηγασιανείῳ δόγματι, μετατέθεικεν ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς διὰ τῆς οἰκείας διατάξεως ἐπὶ τὸ τρεβελλιάνειον. οἶδας γὰρ μαθὼν πρὸ βραχέως, ὅτι ἡνίκα παρῃτεῖτο ὡς ὕποπτον προσελθεῖν τῇ κληρονομίᾳ ὁ κληρονόμος, ἠναγκάζετο ὑπὸ τοῦ πηγασιανείου δόγματος ἀδιτεῦσαι, καὶ πᾶσαι μετετίθεντο ἐπὶ τὸν φιδεϊκομμισσάριον αἱ ἀγωγαί. τοῦτο τοίνυν γινέσθω ἀπὸ μόνου τοῦ τρεβελλιανείου δόγματος. καὶ ἄκων ὁ κληρονόμος ἀδιτευέτω, καὶ τὴν κληρονομίαν ἀποκαθιστάτω τῷ φιδεϊκομμισσαρίῳ βουλομένῳ, οὐδὲ μιᾶς ζημίας, ἢ κέρδους τινὸς παρὰ τῷ κληρονόμῳ μένοντος. ¶Ὅπερ σοι εἴρη- ¶Nihil autem.

ται περὶ τοῦ εἰς ὁλόκληρον γεγραμμένου κληρονόμου, ταῦτά σοι εἰρήσθω, καὶ ἡνίκα εἰς μέρος τι, οἷον εἰς ἐξαύγκιον γραφεὶς, ἠξιώθη ὅλον τὸ μέρος, ἢ τοῦ μέρους μέρος ἀποκαταστῆσαι, ἤγουν τὸ τέταρτον. κἀνταῦθα γὰρ, τὰ αὐτὰ φυλάττεσθαι, ὁ θειότατος ἡμῶν ἐκέλευσε βασιλεὺς, ἅτινα ἐπὶ πάσης κληρονομίας εἰρήκαμεν.

6. Si quis vna. ¶ Τελευτῶν τις ἐνστήσατό με κληρονόμον, εἶτα οὕτως εἶπεν, ἈΞΙΩ͂ ΣΕ ἘΞΕΛΟΝΤΑ ΤΟΝΔΕ ΤΟΝ ἈΓΡΟΝ, Ἢ ἝΤΕΡΟΝ ΠΡΑΓΜΑ, ἮΤΟΙ ΚΑΤΕΞΑΙΡΕΤΟΝ ΛΑΒΟΝΤΑ· ὑπόθου δὲ τὸν ἀγρὸν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, τὸ τῆς πάσης περιουσίας τὸ δ΄ ἈΠΟΚΑΤΑΣΤΗ͂ΣΑΙ ΤΩ͂Ι ΔΕ ΤΗΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΝ. καὶ ἐπὶ τούτου τοῦ θεματισμοῦ, χώρα ἐστὶ τῷ Τρεβελλιανείῳ δόγματι. ὥσπερ εἰ εἶπεν, ἈΞΙΩ͂ ΣΕ ΤΟ δ΄ ΤΗ͂Σ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΠΑΡΑΚΑΤΑΣΧΟΝ

cumque tibi dicta sunt, de herede qui ex asse, id est, in solidum institutus est: eadem tibi dicta intellege, etiam cùm quis ex parte aliqua vtputa ex semisse heres institutus, aut totam eam partem, aut partem partis restituere rogatus est. Nam & hic eadem obseruari imperator noster sanctisimus iussit, quæ in totius hereditatis restitutione diximus. ¶Aliquis moriens heredem me instituit, deinde ita dixit: ROGO TE, VT ACCEPTO, VEL PRAECEPTO FVNDO ILLO, AVT ALIA QVAVIS RE, (finge autem fundum hûc quartam hereditatis continere) HEREDITATEM MEAM ILLI RESTITVAS. Et in hac specie S.C. Trebelliano locus est, perinde atque si dixisset: ROGO TE, VT QVARTA HEREDI-

TATIS RETENTA, RELIQVVM RESTITVAS. Sed in illo differentia est, quòd cum præcepta aliqua re, quarta apud heredem manet, in solidum ex S.C. Trebelliano actiones ad fideicōmissarium & cōtra fideicommissarium transferuntur: & res quæ apud heredem remanet, sine vllo onere remanet, quasi legato relicta. Cùm verò nō in re aliqua, sed in iure habet heres quartam, dixit enim fortè testator: retenta quarta hereditatē meam restitue, scinduntur actiones, & pro dodrante, id est in tres partes, fideicommissarius vtili actione (quam & obliquam vocant aliqui) agit, & cum eo agitur: pro quadrante autē siue in quartam cum herede directa agitur, & ipse directa agit: etiam si maximè heres scriptus, qui vna aliqua re præcepta siue deducta, hereditatē restituere rogatus est, in ea parte, quam

ΣΧΟΝΤΑ, ΤΟ ΛΟΙΠΟΝ ἈΠΟΚΑΤΑΣΤΗ͂ΣΑΙ. ἡ δὲ διαφορά ἐστιν ἐν τούτῳ, ὅτι ἔνθα ἐν πράγμασί ἐστι τὸ δ̄ παρὰ τῷ κληρονόμῳ, εἰς ὁλόκληρον ἀπὸ τοῦ τρεβελλιανείου αἱ ἀγωγαὶ ἐπὶ τὸν φιδεϊκομμισσάριον, καὶ κατὰ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου μετέρχονται. καὶ τὸ πρᾶγμα μένει παρὰ τῷ κληρονόμῳ, δίχα βάρους παντὸς, ὥσπερ ληγατευθὲν αὐτῷ. ἔνθα μέντοι ἐν δικαίῳ ἔχει τὸ δ̄· εἶπε γὰρ ὁ τεστάτωρ παρακρατήσας τὸ δ̄, ἀποκατάστησον τὴν κληρονομίαν. μερίζονται αἱ ἀγωγαί. καὶ εἰς μὲν τὰ γ̄ μέρη, πλαγιαστικῶς ἐνάγει, καὶ ἐνάγεται ὁ φιδεϊκομμισσάριος. εἰς δὲ τὸ δ̄ ὁ κληρονόμος διρέκτως ἀπαιτεῖ καὶ μεθοδεύεται. εἰ καὶ τὰ μάλιστα δὲ ὁ γραφεὶς κληρονόμος, καὶ ἀξιωθεὶς, ἓν παρακρατήσας πρᾶγμα, ἤτοι καθεξαίρετον λαβὼν, ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν, ἐν τῷ παρά-

κατασχεθέντι πράγματι τὸ πλέον μέρος ἔχει τῆς κληρονομίας· τυχὸν γὰρ πάσης οὔσης κληρονομίας υ̅ νομισμάτων, ὁ ἀγρὸς ὃν ὁ κληρονόμος ἐκελεύσθη παρακατασχεῖν, ἄξιός ἐστιν σ̅ν̅ νομισμάτων. καὶ οὕτως εἰς ὁλόκληρον αἱ ἀγωγαὶ ἐπὶ τὸν φιδεϊκομμισσάριον, καὶ κατὰ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου μετέρχονται, καὶ χρεία ἐνταῦθα τοῦ διασκέψασθαι τὸν φιδεϊκομμισσάριον, εἰ συμφέρει αὐτῷ καταδέξασθαι τὸ φιδεϊκόμμισσον. τὸ αὐτὸ φαμέν, εἰ καὶ ὁ κληρονόμος δύο, ἢ καὶ πλείονα πράγματα ἢ ποσότητα ῥητὴν ἐκελεύσθη παρακατασχεῖν, καὶ οὕτως ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν. κἀνταῦθα γὰρ εἴτε τὸ δ̅, ἢ καὶ πλέον τοῦ δ̅ ἦν ἐν τοῖς ῥητοῖς πράγμασιν, ἢ τῇ ῥητῇ ποσότητι, ἐκ τοῦ τρεβελλιανείου εἰς ὁλόκληρον ἐπὶ τὸν φιδεϊκομμισσάριον αἱ ἀγωγαὶ μετέρχονται. τὰ εἰρημένα περὶ τοῦ εἰς ὁλόκληρον γραφέντος καὶ ἀξιωθέντος ῥητὸν ἢ ῥητὰ πράγματα

deducet, maximam partem hereditatis habeat. Veluti, si forte cùm tota hereditas esset quadringentorum solidorũ, heres iussus est fundũ retinere, qui ducentis quinquaginta solidis valeat. Nam & ita, in solidum actiones fideicommissario & aduersus fideicõmissariũ competunt. Et necesse est hic, fideicõmissario secum deliberare, num expediat sibi, fideicõmissum suscipere. Eadem dicimus, & si duabus, pluribúsve reb⁹ aut certa aliqua quantitate deducta, heres hereditatem restituere rogatus sit. Nam & hic, si quarta aut etiam plus quarta, in certis illis rebus, certáve illa quantitate sit, ex Trebelliano S.C. ad fideicommissarium actiones in solidũ transeunt. Quæ de eo dicta sunt, qui ex asse, id est, in solidũ heres institutus, & certa re certisve reb⁹ de-

παρα

ductis siue praeceptis, alteri rogatus est hereditatem restituere: etiam tunc intellegimus, cùm quis ex parte hæres institutus, institutionem suam certa aliqua re vel rebus retentis, rogatus est restituere. Nam & in hac specie, in solidum eius partis actiones ad fideicommissariũ transibunt. ¶Porrò autem, nõ scriptũ tantùm heredem, fideicõmisso quod per vniuersitatem relinquitur, onerare possumus, sed etiam eum, qui ab intestato, legitimo iure aut honorario, ad successionem nostram venturus est, fortè quòd cognatus fuerit, dicentes, ROGO TE, QVI MIHI AVT IVRE LEGITIMO HERES ES, AVT IVRE PRAETORIO BONORVM POSSESSOR, VT HEREDITATEM TOTAM, AVT PARTEM EIVS, AVT ETIAM FVNDVM ILLVM, AVT SER-

παρακρατῆσαι, καὶ τὴν κληρονομίαν ἑτέρῳ ἀποκαταστῆσαι, νοοῦμεν, καὶ ἡνίκα τις εἰς μέρος γραφεὶς κληρονόμος ἠξιώθη ὡρισμένον τι πρᾶγμα, ἢ πράγματα παρακρατήσας, τὴν οἰκείαν ἔνστασιν ἀποκαταστῆσαι. καὶ ἐπὶ τούτου γὰρ τοῦ θέματος, εἰς ὁλόκληρον αὐτοῦ τοῦ μέρους, ἐπὶ τὸν φιδεϊκομμισσάριον αἱ ἀγωγαὶ μετελεύσονται. ¶ Οὐ μόνον δὲ τὸν σκρίπτον κληρονόμον δυνάμεθα βαρύνειν τῷ καθ' ὁμάδα φιδεϊκομμίσσῳ, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸν ἐξ ἀδιαθέτου διαδεξάμενον τὴν ἡμετέραν περιουσίαν, ἢ λεγιτίμῳ δικαίῳ, ἢ ἀπὸ τοῦ πραίτωρος· τυχὸν γὰρ κογνάτος ἦν· λέγοντες, Ὦ ΚΛΗΡΟΝΌΜΕ ΛΕΓΙΤΙΜΕ, Ἢ ΠΡΑΙΤΏΡΙΕ ΔΙΆΔΟΧΕ, ἈΞΙΩ͂ ΣΕ, ΠΑ͂ΣΑΝ Ἢ ΜΈΡΟΣ ΤΗ͂Σ ΚΛΗΡΟΝΟΜΊΑΣ, Ἢ ΚΑῚ ΤΌΝΔΕ ΤῸΝ ἈΓΡῸΝ, Ἢ ΚΑῚ ΟἸΚΈΤΑΣ, Ἢ

ΝΟ

B. Praeterea.

ΝΟΜΙ͂ΣΜΑΤΑ ΤΟ͂ΣΑ ΤΩ͂Ι ΔΕ ἈΠΟΚΑΤΑΣΤΗ͂ΣΑΙ. ὁπότε ληγάται ἐν διαθήκῃ, οὐ μὴν ἐξ ἀδιαθέτου καταλιμπάνεσθαι δύναται. ὥς τε οὖν ἐστιν αὕτη διαφορὰ ληγάτων καὶ φιδεϊκομμίσσων, ὅτι τὰ μὲν ληγάτα, ἐν διαθήκῃ μόνῃ καταλιμπάνονται, τὰ δὲ φιδεϊκόμμισσα καὶ ἐξ ἀδιαθέτου. δύναμαι δὲ γράψας κληρονόμον πρῖμον, ἀξιῶσαι αὐτὸν ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν σεκούνδῳ, καὶ πάλιν σεκοῦνδον ἀξιῶσαι, ἵνα τερτίῳ πᾶσαν τὴν δοθεῖσαν κληρονομίαν αὐτῷ ἢ μέρος αὐτῆς ἀποκαταστήσῃ. ἢ ἵνα παράσχῃ καὶ τερτίῳ τόδε τὸ πρᾶγμα.

§. Et quia. ¶ Ἐπειδὴ δὲ καθὰ εἴρηται ἐν ἀρχαῖς τοῦ παρόντος τίτλου, τὰ προοίμια τῶν φιδεϊκομμίσσων τῆς πίστεως ἤρτηται τῶν κληρονόμων, κἀκεῖθεν καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὴν ὑπόστασιν ἐδέξαντο, καὶ ἐν προαιρέσει πάλαι ὄντα εἰς ἀνάγκην ἔννομον τοῦ δεδόσθαι ὁ θειότατος Αὔγουστος ἤγαγεν. ὁ δὲ ἡμέτερος βασι-

VOS, AVT TOT SOLIDOS ILLI RESTITVAS, cùm alioqui legata, ex testaméto solùm, non etiam ab intestato relinqui possint. Sic igitur est hæc differẽtia inter legata & fideicommissa, quòd legata solùm ex testamento relinquantur, fideicommissa etiam ab intestato. Possum autem herede Primo instituto, ac rogato hereditaté Secundo restituere, Secundum quoque rogare, vt rursum totã hereditatem quam susceperit, vel parté eius Tertio restituat, aut etiam Tertio ré illã præstet. ¶ Quoniam autem, sicut in initio huius tituli dictum est, principia ac fundamenta fideicommissorũ à fide heredis pendent, atque ex ea & nomen & substãtiã sumpserunt: ideo D. Augustus ea quæ olim in arbitrio sita erant, ad iustam præstandi necessita-

rē deduxit. At Imperator noster, haud ita longo ab hinc tempore, prædictum D. Augustum superare contendens, ex facti contingentia, qđ ad sacras ipsius aures Tribonianus Quæstor rettulit, cōstitutionem emisit, per quam disposuit, vt si quis sine scriptura fideicommissum ab herede suo reliquerit, aut vniuersale aut speciale: & neque id ex scriptura planum fieri possit, neq; ex quinque testium testimonio, quorū præsentia fideicōmisso constituendo sufficit (nā aliquādo minor numerus testium, aut omnino nullus testis adfuit.) tunc siue pater est, qui à filio herede fideicōmissum relinquit, siue alius quispiam qualiscumque is sit: si heres animi perfidia, id quod fidei suæ creditum commissúmque est, recusat adimplere: negando, ac dicendo nullam rem ita esse sub

βασιλεὺς οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου τὸν εἰρημένον θειότατον αὔγουστον ὑπερβάλλεσθαι σπουδάζων, φάκτου συμβάντος ὅπερ ἐπὶ τὰς θείας αὐτοῦ ἀκοὰς ὁ τριβωνιανὸς ἀνήγαγε κουαίστωρ, διάταξιν ἐξεφώνησεν, ἐν ᾗ διετύπωσεν, ἵνα ἐὰν καταλείψῃ τις ἄγραφον φιδεϊκόμμισσον παρὰ τοῦ οἰκείου κληρονόμου, ἢ καθολικὸν, ἢ ἰδικὸν, καὶ μηδὲ ἀπὸ γραμμάτων δεικνύσθαι τοῦτο δύναται, μηδὲ ἐκ καταθέσεως πέντε μαρτύρων, ὧν ἡ παρουσία πρὸς σύστασιν ἀρκεῖ φιδεϊκομμίσσου· ἔσθ' ὅτε γὰρ ἐλάττονες τῶν πέντε μαρτύρων παραγεγόνασιν, ἢ παντελῶς οὐδείς· τότε εἴτε πατήρ ἐστιν ὁ παρὰ τοῦ κληρονομοῦντος παιδὸς τὸ φιδεϊκόμμισσον καταλιμπάνων, εἴτε ἕτερος ὅστις δήποτε, ἐὰν ὁ κληρονόμος φαινόμενος ἄδικος, τὸ τῇ πίστει αὐτοῦ καταπιστευθὲν πληρῶσαι παραιτεῖται, ἀρνούμενος καὶ λέγων, μηδὲν τοιοῦ-

τον

τὸν παρηκολουθηκέναι, τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου ἀντιλέγοντος πρὸς τοῦτο, ἐξεῖναι τῷ φιδεϊκομμισσαρίῳ πρότερον ὀμνύντι τὸν περὶ καλουμνίας ὅρκον, ὅτι οὐ κατὰ συκοφαντίαν ἐπάγει τὸν ὅρκον, οὕτως ἀναγκάσαι τὸν κληρονόμον ὀμόσαι, ὡς οὐ κατελείφθη φιδεϊκόμμισσον. εἰ δὲ παραιτήσηται τὸν ὅρκον ὁ κληρονόμος, ἀναγκαζέσθω τὸ καθομάδην γενικῶς, ἢ τὸ ἰδικὸν καταβάλλειν, ἵνα μὴ ἡ τελευταία τοῦ διαθεμένου βούλησις ἀνατραπῇ, ἀνδρὸς τὸ ὅλον τῷ κληρονόμῳ καταπιστεύσαντος. εἰ δὲ καὶ ἀπὸ ληγαταρίου, ἢ φιδεϊκομμισσαρίου κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον φιδεϊκόμμισσον κατελείφθη, τὰ αὐτὰ κρατείτω. καὶ ἀρνούμενος ὁ ληγατάριος τὸ καταλειφθῆναί τι, ὀμνύτω μὴ καταλελεῖφθαι ἢ παραιτούμενος, ἀπαιτείσθω τὸ φιδεϊκόμμισσον. εἰ δὲ ὁ βαρηθεὶς τῷ φιδεϊκομμίσσῳ συνομολογεῖ μὲν τὸ καταλελεῖφθαι παρ' αὐτοῦ φιδεϊκόμμισσον, ἐπὶ δὲ τὴν ἀκρί-

βειαν

sequutam: fideicommissario contra hęc renitente, liceat fideicōmissario (cùm prius ipse de calumnia iurarit, id est, se non animo calumniandi iusiurādum deferre) cogere heredem, vt iuret nullum relictum esse fideicommissum. Et si iusiurandum heres recusauerit, cogatur ad fideicōmissi vel vniuersalis vel specialis solutionē: ne vltima testatoris depereat voluntas, qui rem totam fidei heredis concredidit. Sed & si à legatario fideicōmissariòve hunc in modum fideicommissum relictum fuerit, eadē obtinento. Et legatarius negans quicquam relictum esse: nihil relictum esse, iurato. aut recusans, fideicommissum soluito. Quòd si is qui fideicommisso oneratus est, confiteatur quidem fideicōmissum à se relictum esse, sed ad iuris ob-

ſeruationem confugiat, dicendo, quinque teſtes in relinquendo fideicōmiſſo non interueniſſe: frigida friuoláq; erit cauſificatio hæc, & ipſe dubio procul fideicommiſſum ſoluere cogetur.

βεῖαν καταφεύγει τῶν νόμων λέγων, ὡς οὐ παρῆσαν πέντε μάρτυρες ἡνίκα τὸ φιδεϊκόμμισσον κατελιμπάνετο, ὡς ματαίας οὔσης τῆς τοιαύτης δικαιολογίας, καταβαλεῖν ἀμάχως ἀναγκασθήσεται τὸ φιδεϊκόμμισσον.

DE SINGVLIS REBVS PER FIDEIcommiſſum relictis. Titul. XXIIII.

NOn ſolū per vniuerſitatē, vtiam dictū eſt, fideicommiſſa relinqui poſſunt, ſed etiam ſpecialia, & ſingulæ res. Veluti, fundus, ſerui, veſtis, argentum, nummi. Poteſt etiam ipſe heres rogari, vt id alicui reſtituat, aut etiā legatarius, quamuis à legatario legatum relinqui non poſsit. ¶ Relinquimus autem per fideicōmiſſum non ſolùm res noſtras, ſed etiam heredis, & legatarij, & fideicōmiſſarij. Porro non ſolùm roga

ΟΥ μόνον καθομάδα φιδεϊκόμμισσα κατὰ τὰ ἤδη παρ' ἡμῶν εἰρημένα δυνάμεθα καταλιμπάνειν, ἀλλὰ καὶ ἰδικά. οἷον ἀγρὸν, οἰκέτας, ἐσθῆτα, ἄργυρον, νομίσματα, ἢ καὶ αὐτὸν τὸν κληρονόμον ἀξιῶσαι, ὥστε ἑτέρῳ τοῦτο ἀποκαταστῆσαι, ἤγουν καὶ ληγατάριον, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἀπὸ ληγαταρίου ληγάτον οὐ δύναται τὸν καταλιμπάνεσθαι. ¶ Καταλιμπάνομεν δὲ κατὰ φιδεϊκόμμισσον, οὐ μόνον τὰ ἡμέτερα πράγματα, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ κληρονόμου, καὶ τὰ ληγαταρίου, καὶ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου. οὐ μόνον δὲ παρακαλεῖσθαι §. Poteſt.

θαι δύναται τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἑτέρῳ ἀποκαταστήσαι ὅπερ ἔτυχεν αὐτῷ καταλειφθὲν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἕτερον, εἴτε αὐτοῦ ἐστιν, εἴτε καὶ ἀλλότριον. ἐὰν γὰρ ἀγρόν σοι καταλείψω, δύναμαί σε ἀξιοῦν, ἢ αὐτὸν τὸν ἀγρὸν, ἢ οἰκίαν, ἀντὶ τοῦ ἀγροῦ ἑτέρῳ δοῦναι, ἀδιαφόρου ὄντος πότερον σὴ, ἢ ἀλλοτρία ἐστὶν ἡ οἰκία. τούτου δηλαδὴ παραφυλαττομένου, ἵνα μή τις πλέον ἀξιωθῇ ἑτέρῳ παρασχεῖν, ὧν αὐτὸς κερδαίνει. τὸ γὰρ πλέον ἐν τῷ φιδεϊκομμίσσῳ, ἄχρηστόν ἐστιν. οἷον κατέλειψά σοι ρ νομίσματα, ἐβάρυνα δέ σε φιδεϊκομμίσσῳ, ρι νομισμάτων. εἰς τὸ ὑπέρπλεον, ἀνυπόστατον τὸ φιδεϊκόμμισσον. ἡνίκα δὲ ἀλλότριον πρᾶγμα κατὰ φιδεϊκόμμισσον καταλιμπάνεται, ἐπανάγκες ἐστὶ τῷ ἀξιωθέντι τοῦτο ἀποκαταστῆσαι. ἢ γὰρ ἀγοράσας δίδωσι τῷ φιδεϊκομμισσαρίῳ, ἢ εἰ μὴ δύναται, τὴν διατίμησιν παρέξει. ¶ Οὐ μόνον δὲ χρήματα-

Liberras.

ri quis potest, vt eã rem, quæ ipsi relicta est alteri restituat, sed etiam aliam, siue ipsius est, siue aliena. Si enim fundum tibi relinquã, rogare te possum, vt hunc ipsum fundum, aut domum pro fundo alteri restituas, nec interest, tua sit domus illa, an aliena, dum tamen hoc scilicet obseruetur, ne quisquã plus alteri præstare rogetur, quã ipse percipit. Quod enim plus in fideicõmisso est, inutile est, veluti, centum solidos tibi reliqui, & fideicommisso centũ decem solidorum onerauí te: in eo, quod amplius est, non cõsistit fideicommissum. Porrò quum res aliena per fideicõmissum relinquitur, necesse est ei, qui rogatus est, & hanc restituere. Aut enim redemptã dat fideicõmissario, aut si non potest redimere, æstimationem eius prestat. ¶ Enim

καὶ

uerò non pecuniaria tantùm fideicōmissa relinquere possumus, sed etiam libertatem per fideicōmissum dare permissum est. Possum enim heredem meū rogare, vt seruū illū meum manumittat: aut etiam legatariū vel fideicommissarium. Nec interest, de meo seruo eos rogem, an de seruo heredis, legatariive, an cuiuslibet alterius. Dicere enim possum: ROGO TE HERES AVT LEGATARIE, VT HOMINEM ILLVM TVVM, AVT MAEVII SERVVM MANVMITTAS. Cogetur enim hunc redimere, & libertate donare. Quòd si dominus eum nolit vēdere (quoniam nec cogitur) ne quis extingui dixerit fideicommissariam libertatem, sed interim in pendenti est & differtur. Et si quando fieri poterit, dabi-

καὶ φιδεϊκόμμισσα δυνάμεθα καταλιμπάνειν, ἀλλὰ καὶ ἐλευθερίαν κατὰ φιδεϊκόμμισσον διδόναι συγχωρούμεθα. δυνάμεθα γὰρ ἀξιῶσαι τὸν ἐμὸν κληρονόμον, τὸνδε μου τὸν οἰκέτην ἐλευθερῶσαι. ἤγουν τὸν ληγατάριον ἢ φιδεϊκομμισσάριον. ἀδιάφορον δέ ἐστι, πότερον περὶ τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου παρακαλῶ τούτους, ἢ περὶ ἰδίου τοῦ κληρονόμου ἢ τοῦ ληγαταρίου, ἤγουν ἑτέρου τινός. δυνάμεθα γὰρ λέγειν, ΑΞΙΩ͂ ΣΕ Ω ΚΛΗΡΟΝΌΜΕ ΗΓΟΥΝ ΛΗΓΑΤΆΡΙΕ, ΤΌΝΔΕ ΣΟΥ ΤῸΝ ΟἸΚΈΤΗΝ, Ἢ ΤῸΝ ΜΑΙΒΊΟΥ ΔΟΥ͂ΛΟΝ, ἘΛΕΥΘΕΡΏΣΑΙ. ἀναγκάζεται γὰρ τοῦτον ἀγοράσαι, καὶ ἐλευθερίᾳ τιμῆσαι. εἰ δὲ ὁ δεσπότης αὐτὸν οὐ πιπράσκει· οὐδὲ γὰρ ἀναγκάζεται· μὴ λεγέτω τις, ἀποσβέννυσθαι τὴν φιδεϊκομμισσαρίαν ἐλευθερίαν δηλαδή, ἀλλὰ τέως μὲν ἠρεμεῖ καὶ ὑπέρθεσιν ἔχει. καὶ εἴποτε δυνατὸν γένηται, ἐπι-

τεθήσεται ἐλευθερία. ἐὰν γὰρ ὁ ἀξιωθεὶς ὅπως δήποτε γένηται δεσπότης τοῦ τοιούτου οἰκέτου, ἀναγκάζεται αὐτὸν ἐλευθερῶσαι. ταῦτα μὲν ἐν ᾧ ὁ τοῦ οἰκέτου δεσπότης, οὐδὲν ἀπὸ γνώμης τοῦ τεστάτωρος ἔχει. εἰ γάρ τι κερδαίνει ἐκ τῆς τοῦ διαθεμένου βουλήσεως, ἀναγκάζεται πάντως ἐκποιεῖν τὸν οἰκέτην.

Qui autē. ¶ Ἐὰν τῷ ἐμῷ οἰκέτῃ καταλείψω φιδεικομμισσαρίαν ἐλευθερίαν, ἐλευθερωθεὶς, ἐμὸς ἀπελεύθερος οὐ γενήσεται, ἀλλὰ τοῦ ἐλευθερώσαντος, τουτέστι τοῦ ἐπιθέντος τὸ φάκτον τῆς ἐλευθερίας. εἰ μέν τοι διρέκταν ἐλευθερίαν κατέλειπον τῷ οἰκέτῃ μου. εἶπον γὰρ, ΚΕΛΕΥ'Ω ΣΤΊΧΟΝ ἘΛΕΥ'ΘΕΡΟΝ ΕἾΝΑΙ, ἢ, ΣΤΊΧΟΣ ἘΛΕΥ'ΘΕΡΟΣ ἘΣΤΩ, ἀπελεύθερος ἐμὸς ἔσται ὁ Στίχος. κληθήσεται δὲ οὗτος παρὰ τοῖς νομικοῖς, Orcinus libertus. τουτέστι χαρωνικὸς ἀπελεύθερος. ἐκείνῳ δὲ μου τῷ οἰκέτῃ

tur libertas. Nam si is qui rogatus est, quouis modo dominus eiuscemodi serui factus fuerit, manumittere eum cogitur. Et haec quidem tunc procedunt, cùm serui dominus, nihil ex testatoris iudicio habet. Nam si quid ex defuncti voluntate percepit, omnino seruum vendere cogitur. ¶ Si seruo meo fideicommissariam libertatē reliquam: manumissus libertus me' non fit, sed eius, qui manumiserit, hoc est, eius qui factum manumissionis addiderit. Quòd si directā libertatem seruo meo reliqui, veluti si dixi: STICHVM LIBERVM ESSE IVBEO, aut, STICHVS LIBER ESTO: libertus meus erit Stichus. Vocatur autem is apud iurisconsultos Orcinus libertus. Illi autem tantùm seruo meo directam li

bertatem relinquere possum, qui vtroque tempore meus fuerit, & quum testamẽtum facerem, & cum diem obirem. Tunc autem directò relinqui videtur libertas cùm neminem aliũ rogat testator libertatem præstare, sed ipse velut ex testamento suo libertatem ei vult deferri. ¶ Sunt autem & verba quædã in vsum fideicõmissorum inuenta. Ac multa quidem, sed hæc maximè in communi vsu hominũ versantur: PETO, ROGO, VOLO, MANDO, FIDEI TVAE COMMITTO. Quæ & singula per sese dicta, & omnia simul in vnum congesta, parẽ vim obtinent.

κέτῃ μόνῳ δυνάμαι διρέκταν ἐλευθερίαν καταλιπεῖν, ὃς ἐν ἑκατέρῳ καιρῷ ὑπὸ τὴν ἐμὴν τελεῖ δεσποτείαν, ἐν τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης, καὶ κατὰ τὴν ἐμὴν τελευτήν. διρέκτως δὲ ἐλευθερία τότε καταλιμπάνεσθαι δοκεῖ, ἡνίκα μὴ ἀξιοῖ ὁ διαθέμενος ἕτερον παρασχεῖν τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' αὐτὸς ὥσπερ ἐκ τῆς οἰκείας διαθήκης βούλεται αὐτῷ καταφέρεσθαι τὴν ἐλευθερίαν. ¶ Ἔστι δὲ καὶ ῥήματα πεποιημένα πρὸς φιδεϊκομμίσσου δόσιν. πολλὰ μὲν, μάλιστα δὲ ταῦτα ἐν πολιτείᾳ καὶ ἐν χρήσει ἐστὶ, peto, rogo, volo, mando, fidei tuæ committo. τουτέστι ἈΠΑΙΤΩ͂, ΠΑΡΑΚΑΛΩ͂, ΒΟΥ΄ΛΟΜΑΙ, ἘΝΤΕ΄ΛΛΟΜΑΙ, ΠΙ΄ΣΤΕΙ ΣΗ͂Ι ΒΕΒΑΙΩ͂. ἅτινα καὶ ἴδια λεγόμενα, καὶ ἅμα κατὰ ταυτὸν, τὴν αὐτὴν ἐπέχει δύναμιν. b. Verba.

DE CODICILLIS.
Titul. XXV.

Εἴπωμεν λοιπὸν περὶ κωδικέλλων. κωδίκελλος δέ ἐστιν, ἐλλιποῦς ἐν διαθήκῃ γνώμης τεστάτωρος ἀναπλήρωσις. ἔστι δὲ οὐκ ἄτοπον περὶ τῆς ἀρχαιογονίας τῶν κωδικέλλων διαλεχθῆναι. πρότερον, ἐπὶ τῶν αὐγούστου χρόνων, ἡ τῶν κωδικέλλων ποίησις, οὐκ ἦν ἐν χρήσει. πρῶτος δὲ λούκιος λέντουλος τούτους ἐξεῦρε καὶ εἰς πολιτείαν ἤγαγεν. ὁ γὰρ λέντουλος ἐν ῥώμῃ διαθέμενος, ἔγραψε κληρονόμον τὴν ἰδίαν θυγατέρα, καὶ αὔγουστον τὸν βασιλέα, καὶ ἑτέρους. εἶπε δὲ ἐν τῇ διαθήκῃ οὕτως. ΕΆΝ ΤΙΝΑ ΠΟΙΗ'ΣΩ ΜΕΤΑ' ΤΑΥ'ΤΑ ΚΩΔΙΚΕ'ΛΛΟΝ, Ι'ΣΧΥΡΟ'Σ Ε'ΣΤΩ, τουτέστι ἐκπεφιερματώσεν τὸν ἐσόμενον κωδίκελλον, ἐκδημήσας ἐπὶ τὴν ἀφρικὴν, εἶτα μέλλων ἐκεῖ τελευτᾶν ἐποίησε κωδίκελλον, ἐν ᾧ κωδικέλλῳ

Dicamus nunc de codicillis. Sunt autem codicilli, eorū quæ in testamento, testatoris voluntati desunt, supplemētum. Videtur autem non ab re futurum, si de antiquitate & origine codicillorū nonnihil differamus. Ante Augusti tempora, codicillorum confectio in vsu non erat. Primus eos L. Lentulus inuēnit, & in communem vitā induxit. Hic enim Lentulus Romæ testamento facto, heredes filiam suam & Augustum Cesarem, & alios quosdā instituerat, ac scripserat in eo testamento ita: SI QVOS POSTHAC CODICILLOS FECERO, FIRMI ET VTILES SVNTO, hoc est, futuros codicillos cōfirmauit. Deinde in Africā profectus, cùm dies extremus instaret, codicillos scripsit, in quibus rogabat

gabat Augustū, quē sibi ex parte heredē scripserat, vt faceret aliquid. Veluti, vt alicui domum ædificaret, aut simile quidpiam. Reliquit autem & fideicommissa ac legata quibusdam nominatim à filia sua. Lecto post mortem Lentuli testamento, & allatis codicillis, Augustus Cæsar ex persona sua, ea quæ Lentulo placuerat impleuit. sed & ceteri deinceps coheredes, Augustum sequuti fidei commissa præstiterunt. Filia quoque Lentuli ea, quæ nominatim ab ipsa relicta erant legata, his qui capere non poterant exsoluit. His ita consequutis, fama est Diuum Augustū conuocasse sapientissimos quosq; eius temporis viros, inter quos & Trebatium, cuius tunc in legali disciplina maxima erat autoritas, ac quæsisse præsenti-

ἠξίωσε τὸν αὔγουστον, μερικὸν ὄντα αὐτοῦ κληρονόμον ποιῆσαί τι. οἷον κατασκευάσαι τινὰ οἰκίαν, ἢ ποιῆσαι, ἢ καὶ ἕτερόν τι τοιούτου τρόπου. κατέλιπε δὲ καὶ φιδεϊκόμμισσα καὶ ληγάτα τισὶν ὀνόματι ἀπὸ τῆς οἰκείας θυγατρός. τῆς διαθήκης δὲ μετὰ τὴν τοῦ λεντούλου τελευτὴν ἀναγνωσθείσης, προσενεχθέντος δὲ καὶ τοῦ κωδικέλλου, αὔγουστος ὁ βασιλεὺς, ἀπεπλήρωσε ἐξ οἰκείου προσώπου τὰ βουληθέντα τῷ λεντούλῳ. καὶ οἱ λοιποὶ δὲ συγκληρονόμοι, τὸν αὔγουστον μιμησάμενοι, παρέσχον τὰ φιδεϊκόμμισσα. καὶ ἡ λεντούλου δὲ θυγάτηρ, τὰ παρ' αὐτῆς ὀνόματι καταλειφθέντα ληγάτα, προσώποις μὴ δυναμένοις λαμβάνειν κατέβαλε. καὶ τούτων οὕτω παρακολουθησάντων, λόγος τὸν θειότατον αὔγουστον συγκαλέσασθαι τοὺς τότε σοφοὺς, ἐν οἷς καὶ τρεβάτιον, οὗτινος κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, ἐπὶ παιδεύσει νόμων ἦν αὐθεντία μεγίστη. ζητῆσαι

τῶν παρόντων τῶν νομικῶν, εἰ δεῖ τοῦτο δεχθῆναι τὸ κωδίκελλον, καὶ εἰ τῶν νομικῶν οὐκ ἀφέστηκε λογισμῶν. τοῦτον τοίνυν ἐπερωτήσαντος αὐγούστου λέγεται τὸν Τρεβάτιον εἰπεῖν τῷ αὐγούστῳ, χρησιμώτατον, καὶ ἀναγκαῖον εἶναι τοῦτο τὸ τῶν κωδικέλλων ῥωμαίοις, διὰ τὰς μεγάλας καὶ μακρὰς ἀποδημίας, αἵ τινες συνεχεῖς ἦσαν παρὰ τοῖς παλαιοῖς, διὰ τοὺς ἀνακύπτοντας πολέμους. ἵνα ἐάν τις διαθήκην μὴ δυνήσηται ποιῆσαι, ἀπορῶν τῶν εἰς τοῦτο ἐπιτηδείων, κωδίκελλον ποιήσῃ. μετ᾽ ἐκείνους οὖν τοὺς χρόνους ὁπότε καὶ Λαβεὼν ὁ νομικὸς κωδίκελλον ποιήσας, ἐτελεύτησε, οὐδενὶ γέγονεν ἀμφισβήτησις, νόμιμον ἔχειν σύστασιν τοὺς κωδικέλλους. ¶ Οὐ μόνον δὲ διαθήκης γενομένης δύναταί τις κωδίκελλον γράφειν, ἀλλὰ καὶ ἀδιάθετος τελευτῶν, ἐν αὐτῷ φιδεϊκόμμισσα συγκεχώρηται καταλεῖψαι. εἰ δέ τις κωδικέλλους ποιή-

bus his, an usus codicillorũ recipi posset, & an à iuris ratione non absonans esset. Hæc quum Augustus quæsisset, perhibent Trebatiũ Augusto dixisse, utilissimum & necessarium esse Romanis codicillorum usum propter magnas & longinquas peregrinationes, quæ apud veteres ob exorientia undique bella frequentes erant. Ut si quis testamentum facere non posset, his destitutus quæ ad eã rem requiruntur, codicillos facere posset. Post illa igitur tempora, cùm & Labeo Iurisconsultus moriens codicillos fecisset, iam nemini dubium erat, quin codicilli iure optimo admitterentur.

§. Non tantum.

¶ Non tantùm autem testamento facto potest quis codicillos scribere, sed etiã intestatus quis decedens fideicommissa in codicillis relinquere potest. Quòd si quis cùm à

ποιή

codicillis scriptis superuixisset, testamentum postea fecerit, codicillos antea scriptos negat Papinianus valere, nisi specialiter in testamento eos confirmaret, dicendo: CODICILLOS ANTE TESTAMENTVM MEVM FACTOS, VALERE VOLO. Et hæc quidem Papinianus. Sed D. Seuerus & Antoninus rescripserunt, fideicommissa in codicillis ante testamentū scriptis relicta, nihil obstare quò minùs peti possint: quamuis non sequuta confirmatione, nisi ostēdatur testator ab his quę in codicillis scripserat, recessisse. ¶Est autem generalis regula quæ dicit: Non possum codicillos faciēs dicere, ILLE MIHI SIT HERES: aut scribere, FILIVS MEVS EXHERES ESTO,

ποιήσας, τῇ γραφῇ τούτων ἐπιζήσας διαθήκην μετὰ ταῦτα, Παπινιανὸς οὐ βούλεται τοὺς προγεγραμμένους ἐρρῶσθαι κωδικέλλους, εἰ μὴ ἄρα ἰδικῶς ἂν τῇ διαθήκῃ ἐκομφιρμάτευσεν αὐτοὺς εἰπὼν, ΤΟΥ'Σ ΠΡΟ' ΤΗ͂Σ ΔΙΑΘΗ'ΚΗΣ ΜΟΥ ΓΕΝΟΜΕ'ΝΟΥΣ ΚΩΔΙΚΕ'ΛΛΟΥΣ Ι'ΣΧΥ'ΕΙΝ ΒΟΥ'ΛΟΜΑΙ. ἀλλὰ ταῦτα μὲν Παπινιανός. Σεβῆρος δὲ καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι, τὰ καταλειφθέντα φιδεικόμμισσα ἐν τοῖς κωδικέλλοις, τοῖς πρὸ τῆς διαθήκης γραφεῖσιν, ἀκωλύτως ἀπαιτεῖσθαι καὶ μὴ γενομένης κομφιρματζίωνος. εἰ μὴ ἄρα δείκνυται ὁ τεστάτωρ τῶν ἐν τῷ κωδικέλλῳ γεγραμμένων ἀναχωρήσας. ¶Ἔστι δὲ γενικὸς κανὼν ὁ λέγων, Nō possum codicillos faciens dicere, ILLE MIHI SIT HERES. τουτέστιν, οὐ δύναμαι κωδίκελλον ποιῶν λέγειν, Ο' ΔΕΙ͂ΝΑ Ε'ΣΤΩ ΜΟΥ ΚΛΗΡΟΝΟ'ΜΟΣ. ἤγουν γράφειν, Ο' ΥΙ'ΟΣ ΜΟΥ Ε'ΣΤΩ ΕΞΕΡΕ-

[a] Codicillis.

ΔΑ'ΤΟΣ. ἵνα μή τις σύγχυσις γένηται μεταξὺ διαθήκης καὶ κωδικέλλου, καὶ εἴησαν ἀδιάκριτοι. ταῦτα γὰρ ἐν διαθήκῃ γίνεται. ὥστε οὖν ὡς εἴρηται, οὔτε ἐξερεδατεύειν οὔτε γράφειν κληρονόμον δυνατὸν ἐν κωδικέλλῳ. φιδεϊκομμισσαρίαν δὲ κληρονομίαν δυνατὸν καταλιμπάνειν. ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ὁ κανὼν ὁ εἰρημένος ἰσχύει, ὅτι ἐὰν γράψω πρῖμον πούρως κληρονόμον, οὐ δύναμαι ἐν κωδικέλλῳ αἵρεσιν αὐτῷ προσθεῖναι καὶ λέγειν, ΕΣΤΩ ΜΟΥ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ SI NAVIS EX ASIA VENERIT. ἐὰν γὰρ δεξώμεθα τὴν αἵρεσιν, ἀτονησάσης αὐτῆς, εὑρίσκεται ὁ τεστάτωρ, διὰ τῆς ἐν αὐτῷ διδομένης αἱρέσεως, ἀφαιρῶν τοῦ πρίμου τὴν κληρονομίαν. ἀλλ' οὐδὲ τῷ γραφέντι κληρονόμῳ ἐν τῇ διαθήκῃ διρέκτως, δυνατὸν ὑποκαθιστᾶν ἐν κωδικέλλῳ καὶ λέγειν. ΕΑ'Ν Ο' ΠΡΙ'ΜΟΣ, ΟΝ ΕΝ ΤΗ῀Ι

ne qua confusio inter testamentum & codicillos fiat, & iura eorum discerni nequeant. Hęc enim in testamentis fiũt. Sic igitur, vt dictum est, neque exheredare, neque heredem instituere in codicillis possumus, Fideicommissariã verò hereditatem relinquere possumus. Porrò in tãtum obtinet dicta regula, vt si Primum purè heredẽ instituero, non possim in codicillis conditionem ei iniicere, & dicere, HERES MIHI ESTO, SI NAVIS EX ASIA VENERIT. Nã si condicionem recipimus, eueniet vt cõdicione non existente, testator videatur per adiectionem cõdicionis, Primo hereditatem adimere. Præterea nec heredi directò in testamento instituto, substituere in codicillis possumus, & dicere: SI PRIMVS QVEM MIHI

HEREDEM IN TESTAMENTO INSTITVI, HERES MIHI NON ERIT, SECVNDVS MIHI HERES ESTO. Et vnos autem & plures licet codicillos facere. Sed & in scribẽdis codicillis, nullam in scriptura eorum ordinationis solemnitatem desideramus, sicut in testamento dicimus, institutionem precedere solere. Ad hæc & illud sciendum est, quinque tantùm testes hic sufficere.

ΔΙΑΘΗΚΗι ἘΝΕΣΤΗΣΑΜΗΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΝ, ΜΗ ΓΕΝΗΤΑΙ ΜΟΥ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ, ἜΣΤΩ ΜΟΥ ΣΕΚΟΥΝΔΟΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ, καὶ ἕνα καὶ πολλοὺς δυνάμεθα ποιεῖν κωδικέλλους. γινομένων δὲ κωδικέλλων, οὐδεμίαν ἐπιζητοῦμεν τάξιν, ἐπὶ τῇ τούτων γραφῇ. ὥσπερ ἐπὶ τῆς διαθήκης λέγομεν προηγεῖσθαι τὴν ἔνστασιν, καὶ ὅτι μόνοι πέντε μάρτυρες ἀρκοῦσι.

INSTITVTIONVM LIBER TERTIVS.

*

DE HEREDITATIBVS QVAE AB intestato deferuntur. Titul. I.

ΜΕΤΑ' τὴν ἔκθεσιν τῆς κατ' εἶδος κτήσεων, ἀρξάμενοι περὶ τῆς καθ' ὁμάδα διαλέξεως, ἠρξάμεθα τῆς κληρονομίας, εἰπόντες ταύτην ἢ ἐκ διαθήκης, ἢ ἐξ ἀδιαθέτου εἰς ἡμᾶς καταφέρεσθαι. εἰπόντες οὖν τὰ ἐκ διαθήκης ὡς ἐν εἰσαγωγῇ, ὡς οἷόν τε ἀνελλιπῶς διὰ τὴν ἀκολουθίαν, εἰπόντες καὶ περὶ ληγάτων καὶ φιδεικομμίσσων, νῦν εἴπωμεν περὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομιῶν. χώραν δὲ τούτοις, ἡνίκα τις μὴ διαθέ-

EXPOSITIS modis, per quos singulares adquiruntur, statimque deinde initio, vt de his quæ per vniuersitatē adquiruntur, dissereremus, ab hereditate cœpimus: dicentes eam nobis aut ex testamento, aut ab intestato deferri. Cùm igitur de ea quæ ex testamēto defertur, quàm fieri potest in Isagoge siue Institutione accuratissime plenissiméque diximus: dictúmq; etiā sit ob rerum continentiam consequentiámque de legatis ac fideicommissis, dicamus nunc de hereditatibus quæ ab intestato deferuntur. His autē tunc locus est, quādo quis sine testamento

testamento decessit. Porrò vt quis intestatus decedat, aut facto fit, aut iure. Facto quidem, quando quis omnino nullum testamen tum fecerit. Iure verò, quando quis testamentum fecerit, quod ius non admittat. Aut enim non iure ciuili factum est, omissis his, quæ ad solemnẽ testamẽti ordinationem spectant: aut quum rectè ordinatum esset, ruptum est. Nouisti autem quibus modis contingat, vt rumpatur, veluti postumi (id est, filij qui post testamentum factum natus est) præteriti natiuitate, & nouo suo herede in locũ prioris succedente, & nouo suo herede pòst adscito. Aut irritum factum est, quia fortè testator capitis deminutionem passus fuerit in qua & mortuus sit. Aut cùm nihil horum sequutum esset: heres institutus hereditatem non adiit. ¶ Cùm igitur in-

μένος τελευτήσῃ. τελευτᾷ τις ἀδιάθετος, ἢ φάκτῳ, ἢ νόμῳ· φάκτῳ μὲν ἡνίκα τις παντελῶς μὴ ποιήσῃ διαθήκην. νόμῳ δὲ, ἡνίκα τις ποιήσῃ διαθήκην, ἣν ὁ νόμος οὐ προσίεται. ἢ γὰρ non Iure Ciuili facta, τουτέστιν οὐ δικαίῳ πολιτικῷ γεγενημένη ἐστὶ, παραλειφθέντων τῶν ὅρων, τῶν εἰς ἀκριβῆ συντεινόντων διατύπωσιν διαθήκης· ἢ τυπωθεῖσα ἰσχυρῶς γέγονε ῥοῦπτα, τουτέστι ῥηγνυμένη. οἶδας δὲ τὸ ῥοῦπτον πόσοις συμβαίνει τρόποις. ποστούμου πραιτερείτου γονευᾶ. τουτέστιν ἤτοι γεννηθέντος μετὰ τὴν τῆς διαθήκης ποίησιν, καὶ καινοῦ σουΐου ἐπεμβαίνοντι, ἢ καινοῦ σουΐου ἐπιγινομένου. ἢ ἴρριτος, τουτέστιν ἄκυρος ἀπετελέσθη, δι' ὧν ὑπέστη κάπιτις δεμινουτζίωνα ὁ τεστάτωρ ἐν ᾗ καὶ ἐτελεύτησε. ἢ μηδενὸς τούτων παρακολουθήσαντος, ὁ γραφεὶς κληρονόμος οὐ προσῆλθε τῷ κλήρῳ. ¶ Ἀδιαθέτου §. Intestatorum.

τοίνυν

τοίνυν τελευτήσαντός τινος κατὰ τοὺς εἰρημένους τρόπους, ἡ κληρονομία κατὰ πρώτην τάξιν ἀπὸ τοῦ δυωδεκαδέλτου νόμου, εἰς τοὺς σούους παραγίνεται κληρονόμους. σούοι δὲ κληρονόμοι νομίζονται, καθὰ καὶ ἐν τῇ προλαβούσῃ εἰρήκαμεν ἰνστιτουτίωνι, οἱ ἐν ποτεστάτε ὄντες τοῦ τελευτήσαντος, οἷον υἱός, θυγάτηρ, ἔγγονος, ἐγγόνη, οἱ ἀπὸ τοῦ προτελευτήσαντος υἱοῦ. προέγγονος, προεγγόνη, οἱ πρὸ τῆς ἐμῆς τεχθέντες τελευτῆς ἐκ τοῦ ἐγγόνου, ὃν ὁ ἐμὸς ἐγέννησεν υἱός. οὐ δὲ διαφέρει πότερον φυσικοὶ

§. Quibus. παῖδές εἰσιν, ἢ θετοί. ¶ Τούτοις δὲ τοῖς σούοις συναριθμεῖσθαι ἀνάγκη καὶ τοὺς μὴ τεχθέντας μὲν ἀπὸ νομίμων γάμων, ἐπιδοθέντας δὲ κατὰ τὰς βασιλικὰς περιέχεται διατάξεσι βουλευτηρίῳ πόλεως. γινόμενοι γὰρ βουλευταί, τὰ τῶν σούων ἔχουσι δίκαια. προστίθει τούτοις καὶ οὓς ἡ τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως ἐπενόησε διάταξις, κελεύουσα ἡνίκα τις ἐμίγη

testatus aliquis secundum modos iam dictos decessit, hereditas primùm ex lege duodecim Tabularũ ad suos heredes pertinet. Sui autem heredes existimantur (vt proximo libro dictum est) qui in potestate morientis fuerit: veluti filius, filia, nepos, neptisve ex filio iã defuncto, pronepos proneptisve ex nepote (qui ex filio meo natus erat) ante mortem meã nati. Neque verò interest vtrùm naturales sint liberi, an adoptiui. ¶His autem Suis connumerari & eos oportet, q ex legitimis quidẽ matrimoniis nati non sunt, sed curiis tamen ciuitatum secundùm ea quæ Principum constitutionibus cauentur, dati sunt. Decuriones enim facti suorum heredum iura habebunt. His addẽ & eos, quos sanctissimi nostri Imperatoris amplexa est constitutio, per quã

iussit, vt si quis mulierem in contubernio suo habuerit non ab initio animo maritali, eam tamen quã iure habere vxorem non prohibebatur, & ex ea liberi nati sint, atque hinc affectione crescente, dotalia cum ea instrumenta fecerit: filij filiæ've non tantùm qui post dotalis instrumenti conscriptionem nati natæ've fuerint, iusti liberi fiant, & in potestate patris sint, sed etiam qui antè, cùm hi & his qui postea nati natæque sunt, occasionem pretiosissimum liberorũ nomen adquirendi præstiterint. Quod tamen etiam obtinere voluit sanctissimus Princeps, in his qui ante dotalia instrumẽta nati sunt, quamuis nulli post dotalia instrumenta nati fuerint, vel etiam ab hac luce fuerint subtracti.

¶ Nepos autem neptísque, item pronepos & proneptis, tunc demum suorũ heredũ numero habentur, cùm præcedens

ἐμίγη τινὶ γυναικὶ οὐ γαμικῇ διαθέσει, ἣν ἐκ νόμων γαμετὴν ἔχειν οὐκ ἐκωλύετο. εἰ γὰρ τεχθεῖεν ἐκ ταύτης παῖδες, τῆς δὲ στοργῆς ἐντεῦθεν αὐξανομένης, προικῷα πρὸς αὐτὴν συμβόλαια ποιήσεται, τοὺς τεχθέντας, ἢ τὰς τεχθείσας, οὐ μόνον μετὰ τὴν τῶν προικῴων γραφὴν, ἐννόμους καὶ ἐν ποτεστάτε γίνεσθαι τοῖς πατράσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρὸ τῶν προικῴων τεχθέντας. οἱ καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα πρόφασιν παρέσχον τοῦ κτήσασθαι τὸ τιμιώτατον τῶν νομίμων παίδων ὄνομα. κρατεῖν δὲ τοῦτο ὁ θειότατος ἡμῶν ἐκέλευσε βασιλεὺς, ἐπὶ τοῖς γεννηθεῖσι πρὸ τῶν προικῴων, εἰ καὶ μηδένα μετὰ τὰ προικῷα τεχθῆναι συνέβη, ἢ καὶ τεχθέντες ἐτελεύτησαν. ¶ Ὁ δὲ ἔγγονος ἢ ἐγγόνη, καὶ ὁ προέγγονος ἢ προεγγόνη, συναριθμοῦνται τοῖς σουοις κληρονόμοις τηνικαῦτα, ἡνίκα τὸ προσλαμβάνον αὐτοὺς πρό-

θ. Ita demum.

αὐτοῦ ἐπαύσατο εἶναι ἐν ποτεστάτε τοῦ οἰκείου γονέως, τελευτῇ τυχὸν, ἢ ἄλλῳ τρόπῳ, οἷον ἐμαγκιπατίωνι. εἰ γὰρ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἐν ᾧ τις τελευτᾷ τὸν υἱὸν ὑπεξούσιον ἔχει, ὁ ἐξ αὐτοῦ ἔγγονος, εἶναι σοῦος οὐ συγχωρεῖται. τὸ αὐτὸ δὲ ἐπὶ τῶν λοιπῶν παίδων. ἐν ᾧ γὰρ ὑπεξούσιον ἔχω τὸν υἱόν μου, ἢ τούτου τελευτήσαντος τὸν ἔγγονον τὸν ἐξ αὐτοῦ, ὁ προέγγονος οὐ δύναται σοῦος εἶναι. καὶ ἐν τοῖς ποστούμοις ἐστὶν εὑρεῖν τὸ σοῦον, ἀλλ' ἐν ἐκείνοις οἵτινες εἴπερ ζῶντος ἐτέχθησαν τοῦ πατρὸς, ἤμελλον εἶναι

§. sui autẽ. ἐν ποτεστάτε. ¶ Οἱ δὲ σοῦοι κληρονόμοι καὶ ἀγνοοῦντες γίνονται κληρονόμοι, ἤτοι ἀναφαίνονται. ἀμέλει δὲ μεμηνότες οὐδὲν ἧττον κληρονόμοι γίνονται. κανόνα γὰρ ἴσθι καθολικόν· ἐξ ὧν αἰτιῶν ἀγνοοῦσιν ἡμῖν προσπορίζεταί τι, ἐκ τούτων τῶν αἰτιῶν, καὶ μαινόμενοι κτῶνται. ἐοίκασι γὰρ τοῖς ἀγνοοῦσι. δὲ ἅμα τῇ τελευτῇ

dens persona in potestate parentis sui esse desiit: morte fortassis, aut alio modo, veluti emancipatione. Nam si per id tempus quo quis moritur, filiũ in potestate habeat, non est permissum vt nepos ex eo, suus ei heres sit. Idẽmq; est & in ceteris liberis. Nam si filium in potestate habeam, aut hoc mortuo nepotẽ ex eo natum: pronepos, suus mihi esse heres nõ potest. In postumis quoque ius suorum heredum est, sed in his demum qui si viuo parẽte nati fuissent, in potestate eius erant futuri.

¶ Porrò sui heredes, & ignorãtes fiunt siue existunt heredes. Itaque & furiosi nihilominus heredes fiunt. Id enim sciendum est pro vniuersali regula: ex quibus caussis ignorantibus nobis aliquid adquiritur, ex his causis & furiosos adquirere, quoniã hi ignorantibus similes sunt. Et statim, à morte parẽtis quasi

contin

continuantur dominium: hoc est, non dicimus, quòd patre mortuo, patrimonium eius in dominio defuncti esse desiit, & nunc inter iecto tēpore, in bonis liberorum esse incipit: sed sine intermisione, nulláq; re in medio sequuta, dominia rerum cōiunctim sine temporis interuallo in bonis liberorū esse comprehenduntur. Vnde neque patre defuncto, si quis liberorū impubes est, auctoritate tutoris opus est ad adquisitionē paternæ hereditatis: propterea quod his ignorantibus, vt suis heredibus hereditas adquiratur. Sed æq; pubes, qui aut minor annis est, aut furiosus, hac in re curatoris auctoritate indiget. Quamuis in extranea adeūda hereditate, neque ille sine tutoris auctoritate, neque hi sine curatoris consensu quicquam facere possint. ¶ Ca-

τοῦ πατρὸς, ὥσπερ κοντινουατεύεται ἡ δεσποτεία. τουτέστιν οὐ λέγομεν ὅτι τελευτήσαντος τοῦ πατρὸς τὰ πράγματα ἐπαύσαντο εἶναι ὑπὸ τὴν τοῦ τελευτήσαντος δεσποτείαν, εἶτα μετὰ χρόνον τινὰ ὑποβάλλεται τῇ τοῦ παιδὸς ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ ἀδιακόπως, καὶ οὐδενὸς μέσου παρακολουθοῦντος ἡ δεσποτεία συναπτῶς οὐδενὸς διαλείποντος χρόνου, ὑπὸ τὴν τοῦ παιδὸς ἐξουσίαν εὑρίσκεται, ὅθεν οὐδὲ τελευτήσαντος τοῦ πατρὸς, εἰ ὁ παῖς ἄνηβος εἴη, πρὸς κτῆσιν τοῦ πατρῴου κλήρου δεῖται τῆς τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντίας. διὰ τὸ καὶ ἀγνοοῦσι αὐτοῖς οἰκείοις κληρονόμοις μεταφέρεσθαι τὴν κληρονομίαν. ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἔφηβος μὲν, ἀφῆλιξ δὲ ἢ ὁ μεμηνὼς δεῖται πρὸς τοῦτο τῆς τοῦ κουράτωρος συναινέσεως. καί τοι κληρονομίαν ξένην ἀδιτεύειν, ὁ μὲν παρὰ γνώμην τοῦ ἐπιτρόπου, ὁ δὲ δίχα τῆς τοῦ κουράτωρος συναινέσεως οὐ δύναται. ¶ Ἔστιν εὑρεῖν

θ. Interdū autem.

εὑρεῖν θέμα, ἔνθα τις κατὰ μὲν τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς οὐκ ἔστιν ἐν ποτεστάτε τοῦ πατρός, γίνεται δὲ ὅμως αὐτῷ σουῦος κληρονόμος. οἷον ὁ ἐμὸς υἱὸς ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐλήφθη, μετὰ χρόνον τῆς ἐμῆς τελευτῆς ὑπέστρεψε. τὸ δίκαιον τοῦ ποστλιμινίου σουῦον αὐτὸν ἀποτελεῖ κληρονόμον. καίτοι ὑπεξούσιον οὐκ ὄντα μου κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς. καὶ πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου συμβαίνει εἶναι μέν τινα ἐν τῇ ἐμῇ φαμιλίᾳ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐμῆς τελευτῆς, σουῦον δὲ μὴ γίνεσθαι κληρονόμον. οἷον ἐτελεύτησε Πρῖμος ὑπεξούσιον ἔχων υἱόν. μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν, ἀπετέθη κατηγορία κατὰ τοῦ τελευτῶντος, ἐπάγουσα τὸ τῆς τυραννίδος ἔγκλημα. τῇ γὰρ τελευτῇ τῶν ἐγκλημάτων ἀποσβεννυμένων, τοῦτο καὶ κατὰ τῶν τελευτώντων κινεῖται. ἀπεδείχθη τύραννος ὁ Πρῖμος, ψῆφος ἐξηνέχθη τοῦτο μηνύουσα, ὁ φίσκος τὴν τούτου διαδέχεται περιουσίαν, καὶ συμ-

sus interdum inueniatur, vbi quis mortis tempore in potestate parentis nō sit, suus ei tamen heres fiat: veluti: Filius meus ab hostib⁹ captus est, post mortis meæ tempus rediit. Ius postliminij suū eum heredem efficit, quamuis quum morerer ego, in potestate eum non habuerim. Et interim per contrariū cōtingit, vt aliquis mortis meæ tempore in familia mea sit, & tamē suus heres non fiat: veluti, Mortuus est Primus in potestate habens filium: post mortem verò mota est aduersus defunctū accusatio perduellionis: (Nam quamuis cetera crimina morte reorum extinguātur, hoc tamen etiā aduersus mortuos exercetur). Condēnatus est Primus perduellionis, & sententia de ea relata est: Fiscus bona huius occupat: Et contingit, vt qui in

potestate eius fuit, heres non fiat. Verū tamen si quis rem exactè perpendat, posset dicere: ipso quidem iure heredē eum fieri, sed condemnata patris memoria heredē eum esse desinere. En tibi igitur casum, vbi heredis nomen semel alicui partum, ab eo recedat. ¶ Titius habens filium in potestate aut filiam, & ex filio iam antè defuncto nepotem aut neptem, intestatò mortuus est. Ad hereditatē eius venient simul & filius filiáve, & ex filio iam antè mortuo nepos neptisve. Neque is, qui gradu proximior est (filius scilicet) vlteriorem (id est, nepotem) excludit. Iustū enim esse visum est, vt nepotes & neptes in locū patris sui succedant. Eadem ratione & si quis moriēs ex Primo filio iam antè mortuo nepotem aut neptem re-

βαίνει τὸν ὑπεξούσιον αὐτοῦ κληρονόμον μὴ γίνεσθαι. ἀλλ' ἐάν τις τὸ ἀκριβὲς ἐξετάσῃ, αὐτῇ μὲν τῇ ἀκριβείᾳ καὶ τῷ νόμῳ γίνεται κληρονόμος, παύεται δὲ κληρονόμος εἶναι, τῆς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μνήμης καταδικασθείσης. ¶ Ἴδε τοίνυν θέμα ἐν ᾧ τὸ ἀσώματον τῆς κληρονομίας ὄνομα ἐμπαγὲν τινὶ ἀφίσταται ἀπ' αὐτοῦ. Τίτιος ἔχων υἱὸν ὑπεξούσιον, ἤγουν θυγατέρα, καὶ ἀπὸ υἱοῦ προτελευτήσαντος ἔγγονον ἢ ἐγγόνην, ἐτελεύτησεν ἀδιάθετος. ἥξουσιν ἐπὶ τὸν κλῆρον αὐτοῦ, ἅμα ὁ υἱός, ἤγουν ἡ θυγάτηρ, καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ προτελευτήσαντος υἱοῦ ἔγγονος, ἤγουν ἐγγόνη, καὶ οὐδὲ ὁ ἐγγύτερος ὢν τῷ βαθμῷ, τουτέστιν ὁ υἱὸς ἀποκλείει τὸν ἐπέκεινα, ἤγουν τὸν ἔγγονον. δίκαιον γὰρ ἔδοξεν εἶναι, ὥς τε τοὺς ἐγγόνους, καὶ τὰς ἐγγόνας, εἰς τὴν τοῦ οἰκείου πατρὸς ὑπεισιέναι τάξιν. τῷ αὐτῷ λόγῳ εἰ καί τις τελευτήσοι, ἔγγονον, ἢ ἐγγόνην ἀπὸ πρώ-

6. Cum filius.

μὲν τοῦ προτελευτήσαντος υἱοῦ καταλιπών, καὶ ἀπὸ ἐγγόνου καὶ αὐτοῦ τελευτήσαντος προέγγονον, ἢ προεγγόνην, ὁ ἔγγονος ὁ ἀπὸ τοῦ πρώτου, καὶ ὁ προέγγονος ὁ ἀπὸ τοῦ ἐγγόνου, ἅμα κληρονομοῦσιν. ὥσπερ γὰρ οἱ ἔγγονοι τὴν τῶν υἱῶν, οὕτω καὶ οἱ προέγγονοι τὴν τῶν οἰκείων προγόνων τάξιν ὑπεισέρχονται. ὅθεν ἀκόλουθόν ἐστι λέγειν οὐχ ἐν κάπιτα, ἀλλ' ἐν στίρπεμ διαιρεῖσθαι τὴν τοῦ τελευτήσαντος περιουσίαν. ὥστε οὐκ ὁ μὲν υἱὸς λήψεται τὸ ἥμισυ τῆς κληρονομίας, οἱ δὲ ἐκ τοῦ προτελευτήσαντος υἱοῦ ἔγγονοι, δύο ἢ καὶ πλείονες ὄντες τὸ ἕτερον λήψονται ἥμισυ. ἐπειδὴ γὰρ ὁ τούτων πατὴρ περιών, ἐλάμβανε τὸ ἥμισυ, οὗτοι δὲ τὸν ἐκείνου τόπον ὑπεισελθόντες εἰσίν, εἰκότως, ὥσπερ ἐξαύγκιον ἐδίδοται περιόντι, οὕτω καὶ αὐτοῖς. εἰ δὲ καί τις ἐτελεύτησεν, υἱὸν μὲν μὴ καταλιπών, ἀπὸ δὲ δύο υἱῶν προτελευτησάντων ἐγγόνους, ἀπὸ μὲν τοῦ ἑνὸς

linquat, & pronepotem vel proneptem ex nepote iam quoque antè mortuo: nepos qui ex Primo natus est, & pronepos qui ex nepote, pariter heredes fiũt. Quemadmodũ enim nepotes in locum filiorum, sic & pronepotes in locum maiorum suorum succedunt. Quibus rebus consequens est dicere, non in capita, sed in stirpes hereditatẽ diuidi. Sic igitur filius dimidiã hereditatis habebit, & nepotes qui ex filio antè mortuo nati sunt, siue duo sint siue plures, alteram dimidiam accipiẽt. Quũdo enim pater horũ, si viueret, dimidiam tantum haberet, atque hi in locum eius succedũt, non immeritò vt semis dandus fuisset patri viuenti, ita & ipsis dabitur. Sed & si quis defunct⁹ fuerit, nullo quidem filio relicto, sed qui ex duobus filiis iam antea extinctis nepotes habeat: ex vno, vnũ aut duos: ex

ex altero, tres aut quattuor: vnus ille aut duo illi, dimidiam partem: tres verò hi siue quattuor, alteram dimidiam accipiunt.

¶ Cùm autem quaerimus, an quis suus heres possit existere defuncto: tunc exigimus Ius sui heredis apud eum esse, quum apparet defunctum esse intestatum. Id verò non solùm contingit, cùm nullum omnino factum est testamentum: sed etiam cùm factum quidem est, sed nemo ex eo heres extitit. Quapropter, si quis quum filium in potestate haberet, & ex eo nepotem; exheredato filio, heredem extraneum instituit; post mortem deinde testatoris intra deliberationem extranei, filius mortuus est: ac postea extraneus vel hereditatem repudiauit, vel heres esse nō potuit (fortassis enim sub condicione heres institutus est, & condicio institutionis defecit:) nepos

ἕνα ἔκγονον, ἢ καὶ δύο· ἀπὸ δὲ τοῦ ἑτέρου τρεῖς ἢ τέσσαρας, ὁ μὲν εἷς, ἢ καὶ οἱ δύο τὸ ἥμισυ μέρος, οἱ δὲ γ΄, ἤγουν οἱ δ΄ τὸ ἕτερον ἥμισυ λαμβάνουσι.

¶ Ἡνίκα δὲ ζητοῦμεν εἰ ὁ δεῖνα, ὡς σοῦος δύναται ἀναφαίνεσθαι τῷ τελευτήσαντι κληρονόμος, τότε ἀπαιτοῦμεν εἶναι παρ' αὐτῷ τὸ σοῦον, ἡνίκα δείκνυται ἀδιάθετος ὁ τελευτήσας. τοῦτο δὲ συμβαίνει, οὐ μόνον ἡνίκα παντελῶς μὴ γένηται διαθήκη, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα γένηται μὲν, μηδεὶς δὲ ἐντεῦθεν κληρονομήσει. διὸ ἐάν τις ἔχων υἱὸν ὑπεξούσιον, καὶ ἔκγονον ἐκ τούτου, τὸν υἱὸν ἐξερεδατεύσας, ἐξωτικὸν γράψῃ κληρονόμον· μετὰ δὲ τελευτὴν τοῦ διαθεμένου ἐπὶ διασκεπτομένου τοῦ ἐξωτικοῦ, ὁ υἱὸς τελευτήσῃ, μετὰ ταῦτα δὲ ὁ ἐξωτικὸς ἢ ῥεπουδιατεύσῃ, ἢ μὴ δυνηθῇ κληρονομῆσαι, τυχὸν γὰρ ὑπὸ αἵρεσιν ἐγράφη κληρονόμος, καὶ ἡ τῆς ἐντάσεως ἠτύχησεν αἵρεσις, ὁ ἔκγο-

§ Cum autē quaeritur.

νος σοῦος τῷ πάππῳ γίνεται κληρονόμος. ἐπειδὴ καθ' ὃν γέγονε χρόνον δῆλον, ἀδιάθετον τετελευτηκέναι τὸν τεστάτωρα, μόνος ὁ ἔγγονος εὑρίσκεται ἐν τῇ αὐτοῦ φαμιλίᾳ, διὰ τὸ τελευτῆσαι ἐν τῷ μεταξὺ τὸν υἱόν. τὰ αὐτὰ χώραν ἔχει, εἰ ζῶντος μὲν τοῦ πάππου συνελήφθη ὁ ἔγγονος, μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν ἐτέχθη, καὶ εὑρέθη μόνος ὁ ἔγγονος ἐν τῇ τοῦ τελευτήσαντος ὢν φαμιλίᾳ, μὴ προλαμβανόμενος κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅτε ἐξωτικὸς, ἢ γνώμῃ, ἢ τύχῃ οὐκ ἐκληρονόμησεν. εἰ δὲ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ ἔγγονος συνελήφθη, καὶ ἐτέχθη, μετὰ τὴν τοῦ πάππου τελευτὴν, εἶτα τοῦ μέσου τελευτήσαντος ὁ ἐξωτικὸς οὐκ ἐκληρονόμησεν, ὁ ἔγγονος οὐκ ἐπιγίνεται σοῦος κληρονόμος. οὐδὲν γὰρ εἶδος συγγενείας πρὸς τὸν διαθέμενον ὁ τοιοῦτος ἕξει ὥσπερ οὐδὲ ἐκεῖνος τοῖς παισὶ συναριθμηθήσεται, ὃν ὁ ἐμὸς υἱὸς ὁ ἐμαγκίπατος ἂν ἔλαβεν εἰς θέσιν. εἰ γὰρ συμβῇ

hic suus erit heres auo. Nam quo tempore cognitum est, testatorem intestatò decessisse, solus nepos in familia eius inuenitur, propterea quòd medio tēpore filius mortuus sit. Eadem locum habent, si viuo auo conceptus nepos, & post mortē eius natus, solus in familia defuncti inuentus fuerit, cùm nemo eū eo tempore præcederet, quo extraneus aut sponte aut fortuitò, heres factus nō est. Quòd si post aui mortem nepos ex filio conceptus & natus est, & deinde eo qui in medio erat mortuo, extraneus, heres non est factus, suus heres auo nepos non existet: quoniam nulli speciem cognationis hic erga testatorem habebit. Quemadmodum nec ille inter liberos numerabitur, quem filius meus cùm emancipatus esset, in ado-

ptionem accepit. Nam, si contingat, vt ego filio meo iã antè mortuo, intestatus decedam: is quẽ filius meus quum viueret & emãcipatus esset, adoptauit, in iura mea non succedet: quippe qui nullo cognationis genere tangere me possit. Porrò autem nõ solùm hi iam dicti iure ciuili heredes esse non possunt, sed neque bonorũ possessionẽ petere possunt quasi cognati. Et hæc quidem de suis heredibus.

¶ Emancipati verò liberi, sicut & secundo libro diximus, quantum ad ius ciuile pertinet, in hereditate parẽtum suorum nihil iuris habebunt. Nam neque sui heredes fieri possunt, quia in potestate parentis esse desierunt, neq; vt cognati à lege duodecim tabularum vocabuntur, propter capitis deminutionẽ quam subierũt. Sed Prætor naturalem æquitatem ante oculos habens, bonorũ

συμβῇ με τελευτῆσαι ἀδιάθετον, τοῦ ἐμαγκιπάτου παιδός μου προτελευτήσαντος, ὃν ἔλαβε περιὼν αὐτὸς ὁ ἐμαγκίπατος εἰς θέσιν, οὗτος οὐ διαδέχεται τὰ ἐμὰ δίκαια, οὐδὲ ἐν εἴδει πρὸς ἐμὲ συγγενείας περιέχεσθαι δυνάμενος. οὐ μόνον δὲ γενέσθαι κληρονόμοι οἱ εἰρημένοι ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ οὐ δύνανται, ἀλλ' οὐδὲ αἰτῆσαι διακατοχὴν οἷοί τε εἰσὶν ὡς κογνάτοι. ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῶν σουῶν κληρονόμων.

¶ Οἱ δὲ ἐμαγκιπάτοι παῖδες καθὰ εἰρήκαμεν καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἰνστιτούτζιωνι, ὅσον μὲν ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ οὐδὲν πρὸς τοὺς οἰκείους γονεῖς ἔχουσι δίκαιον. οὔτε γὰρ σοῦοι κληρονόμοι δύνανται γενέσθαι, διὰ τὸ παύσασθαι αὐτοὺς εἶναι ἰν ποτεστάτε τοῦ γονέως. ἀλλ' οὐδὲ ὡς κογνάτοι ὑπὸ τοῦ δυωδεκαδέλτου κληθήσονται, δι' ἣν ὑπέστησαν κάπιτις δεμινουτζίωνα. ὁ δὲ πραίτωρ, ὁρῶν εἰς τὸ φύσει δίκαιον, δίδωσιν

θ. Emancipati.

αὐτοῖς τὴν unde liberi διακατοχὴν, καλῶν ἐπὶ τὰ πράγματα τοῦ τελευτήσαντος, ὥσπερ εἰ καθ' ὃν ἐτελεύτα τις καιρὸν εἶχεν αὐτοὺς ὑπεξουσίους· εἴτε μόνοι εἰσὶν, εἴτε ὑπεξουσίους ἔχει παῖδας ὁ τελευτήσας. ἅμα γὰρ αὐτοῖς κληρονομήσουσιν. ἀμέλει, ἐάν τις ἀδιάθετος τελευτήσῃ, δύο παίδων ὑπόντων, ὧν ὁ μὲν ἦν ἐμαγκίπατος, ὁ δὲ ἐν ποτεστάτε, ὁ μὲν ὑπεξούσιος, ὅσον ἀπὸ τῆς πολιτικῆς νομοθεσίας μόνος κληρονομήσει, ἔχων παρ' ἑαυτῷ τὸ τοῦ σουῒ δίκαιον, ἐπειδὴ δὲ ὁ ἐμαγκίπατος ὑπὸ τῆς εὐεργεσίας βοηθεῖται τοῦ πραίτωρος, καὶ εἰς τὸ ἥμισυ καλεῖται, συμβήσεται τούτῳ τῷ τρόπῳ τὸν σοῦον ἐξ ἀποτελέσματος, μὴ εἰς ὁλόκληρον, ἀλλ' εἰς μέρος κληρονομεῖν.

§. Et ij qui emancipati.

¶ Εἶχεν δύο παῖδας ὑπεξουσίους Πρῖμον, καὶ Σεκοῦνδον, ἐποίησα τὸν Πρῖμον ἐμαγκίπατον, ἐν ποτεστάτε παρακρατήσας τὸν Σεκοῦνδον. ὁ Πρῖμος γενόμενος ἐμαγκίπατος, δέδωκεν ἑαυ-

possessionem Vnde liberi dat illis: perinde eos ad successionem defuncti vocans, quasi quis eos eo tempore quo moriebatur, in potestate habuisset: siue soli sint, siue quos alios in potestate filios habuerit defunctus. Vnà enim cum eis heredes erunt. Itaq; si quis intestatus decedat, duobus relictis filiis, emancipato vno, & eo qui in potestate fuerit: is quidem qui in potestate fuit, solus iure ciuili heres erit, cū apud se ius sui heredis habeat. Sed cū beneficio Prætoris adiuuetur emancipatus, & in dimidiam partem vocetur, eueniet hoc modo, vt suus heres in effectu non in solidum, sed ex parte heres fit.

¶ Duos habebam filios in potestate, Primum & Secundum, Emācipaui Primū, retento in potestate Secundo. Primus cū emancipatus esset, Titio se in adoptio-

τὸν

mem dedit. Si contingat me intestatũ decedere, solus mihi Secundus succedet, non etiam Primus, cùm in adoptiua adhuc sit familia. Filius enim hic ad bona mea non admittitur. Hæc autem dico, si modò cùm morerer, in adoptiua adhuc fuerit familia. Nam si me viuo Titius eũ emancipauerit: non dissimiliter ad bona mea, q natura sum pater eius, veniet: atque si egometipse eum emancipassem, nec vmquam in adoptiua familia fuisset. Consequens est igitur dicere, quantum ad adoptiuum patrem pertinet, extraneum eum esse. Quòd si post mortẽ meam Titius eum emancipauerit, etiã quantum ad eum pertinet, extranei loco existet. Hoc autẽ ideo sic placuit: quia iniquum esse visum est, in patris adoptiui potestate esse, ad quos bona patris na

τὸν εἰς θέσιν Τιτίῳ. ἐὰν συμβῇ με ἀδιάθετον τελευτῆσαι, ὁ Σεκοῦνδος μόνος με διαδέχεται, οὐ μὴν καὶ Πρῖμος, ὁ ἐν τῇ θετῇ ὢν τηνικαῦτα φαμιλίᾳ. οὗτος γὰρ ὁ παῖς ἐπὶ τὰ ἐμὰ οὐ παραγίνεται πράγματα. ταῦτα δὲ λέγω, μόνον εἰ καθ' ὃν ἐτελεύτων ἐγὼ καιρὸν, ἦν ἐν τῇ θετῇ φαμιλίᾳ. εἰ γὰρ ἐμοῦ ζῶντος ὁ Τίτιος ἐποίησεν αὐτὸν ἐμαγκίπατον, ὁμοίως παραγενήσεται εἰς τὰ πράγματα ἐμοῦ τοῦ φυσικοῦ πατρὸς, ὥσπερ εἰ ἐγὼ ἐποίησα αὐτὸν ἐμαγκίπατον, καὶ οὐδέποτε ὑπὸ θετὴν γέγονε φαμιλίαν. ἀκόλουθον οὖν ἐστι λέγειν ὅσον πρὸς τὸν γενόμενον αὐτοῦ θετὸν πατέρα, ἐξωτικὸν αὐτὸν εἶναι. εἰ δὲ μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν ἐμαγκίπατον αὐτὸν ὁ Τίτιος ἐποίησε, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἐξωτικὸς φανήσεται. τοῦτο δὲ οὕτως ἔχειν ἤρεσεν, ἐπειδήπερ ἄδικον εἶναι γενόμενον, ἐν ἐξουσίᾳ εἶναι τοῦ θετοῦ πατρὸς, εἰς τίνα δεῖ παραγενέσθαι τὰ τοῦ φυσικοῦ γονέως

τὰ πράγματα, πότερον εἰς τοὺς υἱοὺς, ἢ τοὺς ἀδνάτους. ἐὰν γὰρ ἔχων υἱὸν, ποιήσω τοῦτον ἐμαγκίπατον, παράσχῃ δὲ οὗτος ἑαυτὸν εἰς ἀδρογατίωνα Τιτίῳ, τελευτήσω δὲ ἀδνάτους ἔχων, ἔξεστι Τιτίῳ ἐν τῇ θέσει παρακρατοῦντι τὸν παῖδα, πάροδον δοῦναι τοῖς ἀδνάτοις εἰς τὴν ἐμὴν κληρονομίαν. ἤγουν ἐὰν βουληθῇ ποιῆσαι αὐτὸν ἐμαγκίπατον ἐμοῦ τελευτήσαντος, ὥστε ἐξωθῆσαι μὲν τοὺς ἀδνάτους, τοῦτον δὲ κληθῆναι ἐπὶ τὴν ἐμὴν περιουσίαν, ἀκωλύτως πράξει τοῦτο, ἀτοπώτατον δὲ εἰρήκαμεν εἶναι τὸ ὑποκεῖσθαι ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ θετοῦ πατρὸς, ὑπὸ τίνων δεῖ με κληρονομεῖσθαι, πότερον, ὑπὸ τοῦ υἱοῦ μου, ἢ ὑπὸ τῶν ἀδνάτων. ὥστε οὖν, δεῖ γὰρ ἀναδραμεῖν εἰς τὸ περὶ βραχέως εἰρημένον, ἔνθα εἴρηται, ὅτι ὁ γενόμενος ἐμαγκίπατος ὑπὸ τοῦ θετοῦ πατρὸς, ἐξωτικὸς νομίζεται παρ' αὐτοῦ. ¶ Ἐλάττονα τὰ δίκαια ἐπὶ τῶν θετῶν παίδων, ἤπερ τῶν φυσικῶν. ὁ γὰρ φυσικός μου

turalis pertineret, ad filios ne an ad agnatos. Si enim quum filium haberem, eũ emancipauero, & is sese Titio dederit in arrogationem, deinde moriar agnatos habens: licet Titio vt filio meo in adoptione retento, aditum præstet agnatis ad hereditatẽ meã: aut si velit eum post mortem meam emãcipare, vt & agnati repellantur, & ipse ad successionem vocetur, nihil obstabit quo minus id faciat. Sed iam diximus absurdissimum esse, vt id in arbitrio adoptiui patris sitũ sit, quos heredes habeam, filium meum an agnatos. ¶ Sic ergo (nam ad illud recurrẽdum est, quod paulò antè diximus, vbi dictum est: eum qui adoptiuo patre emancipatus est, extraneum ei existimari) minus iuris adoptiui filij habent, quàm naturales. Nam filius meus na-

6. Minus ergo.

παῖς

turalis emancipatus à patre adoptiuo quantum ad ipsum, extranei loco est: quantum verò ad me, etiam si ius successionis de iure ciuili amiserit, attamen per Prætorem in numero liberorum habetur. Filij verò adoptiui si emancipati fuerint, & iure ciuili à gradu liberorum excidunt, & à Prætore non adiuuantur. Ac meritò quidē. Quoniam naturalia iura, lex ciuilis perimere nō potest: nec quia desinūt sui heredes esse, desinunt & natura esse filij filiæ've, aut nepotes neptésve. Adoptiui verò liberi vbi emācipati fuerint, extraneorum loco incipiunt esse: nomen enim filij filiæ've quod per adoptionem habebant, alia ciuili ratione, id est, emācipatione amittunt. ¶ Atque hæc non solùm in hereditate ab intestato deferēda dicere possumus, sed etiam in

παῖς γενόμενος ἐμαγκίπατος ὑπὸ τοῦ θετοῦ πατρὸς, ἐξωτικὸς νομίζεται παρ' αὐτῷ. πρὸς ἐμὲ δὲ εἰ καὶ τὸ δίκαιον ἀπόλλυσι τῆς διαδοχῆς, ὅσον ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ, ἀλλ' οὖν ὑπὸ τοῦ πραίτωρος συναριθμηθήσεται τοῖς παισίν. οἱ δὲ θετοὶ παῖδες γεγονότες ἐμαγκίπατοι καὶ κατὰ τὸ πολιτικὸν τῆς τάξεως τῶν παίδων ἐκπίπτουσι, καὶ ὁ πραίτωρ αὐτοῖς οὐ βοηθεῖ. καὶ εἰκότως. τὰ γὰρ φυσικὰ δίκαια, ὁ πολιτικὸς νόμος ἀνατρέπειν οὐ δύναται. καὶ οὐκ ἐπειδὴ ἐπαύσαντο εἶναι σοῦοι κληρονόμοι, παύονται καὶ τοῦ φύσει εἶναι υἱοί, ἢ θυγατέρες, ἢ ἔγγονοι, ἢ ἐγγόναι. οἱ δὲ θετοὶ παῖδες ἐμαγκιπατευθέντες, ἄρχονται εἶναι ἐξωτικοί. τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ υἱοῦ ἢ θυγατρὸς ὅπερ εἶχον διὰ τῆς θέσεως, ἑτέρῳ πολιτικῷ λόγῳ τουτέστι ἐμαγκιπατίονι ἀπολλύουσι. ¶ Ταῦτα δὲ οὐ μόνον ἐπὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου κλήσεως ἐστὶν εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ

θ. Eadem hæc.

τῆς κοντραταβούλλας διακατοχῆς, ἣν ὁ πραίτωρ κατὰ τῆς πατρῴας τοῖς παισὶ δίδωσι διαθήκης, μὴ γραφεῖσι κληρονόμοις, μὴ δὲ γενομένοις νομίμως ἐξερεδάτοις, τουτέστιν νομινάτιμ, ἤγουν ὀνομαστί. οὓς μὲν γὰρ εὗρεν ἰν ποτεστάτε ὁ τελευτήσας, καὶ τοὺς γενομένους ἐμαγκιπάτους φυσικούς, ὁπλίζει πραιτερίτους ὄντας τῇ κοντρατάβουλλας. τοῖς δὲ μένουσιν ἐν τῇ θετῇ φαμιλίᾳ καθ' ὃν ὁ φυσικὸς τελευτᾷ καιρόν, οὐ χορηγεῖ τὴν κοντρατάβουλλας. ἐὰν τὸν θετόν μου υἱὸν ἐμαγκίπατον ποιήσω, οὐ μόνον ἀδιάθετόν με τελευτήσαντα οὐ διαδέχεται, ἀλλ' οὐδὲ πραιτεριτευθεὶς ἐν τῇ ἐμῇ διαθήκῃ, λήψεται κατ' αὐτῆς τὴν κοντρατάβουλλας. ἐπαύσατο γὰρ τοῖς ἐμοῖς συναριθμεῖσθαι παισίν.

6. Admonẽdi.

¶ Ἐκείνου δὲ μεμνῆσθαι ἡμᾶς χρή, ὅτι ὁ φυσικός μου παῖς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν εἰς θέσιν, καὶ μείνας ἐν

bonorum possessione cõtra tabulas petenda: quam Prætor aduersus paternum testamentum liberis neque heredibus institutis, neque vt oportet (id est, nominatim) exheredatis pollicetur. Quos enim in potestate defuncti inuenerit, & qui emancipati fuerint naturales, eos ipse si præteriti sint, bonorum possessione contra tabulas armat atq; instruit. Eis verò, qui cùm pater ipsorum naturalis moreretur, in adoptiua fuerint familia, bonorũ possessionem contra tabulas non largitur. Si filium meum adoptiuum emancipauerim: non modò mihi intestato non succedit, sed neque in testamento meo præteritus ad bona mea per bonorum possessionem contra tabulas admittitur, quoniam in numero liberorũ meorum esse desiit. ¶ Illius tamen meminisse nos oportet, quòd naturalis meus filius, qui se in adoptionem dedit, & in adoptiua familia mansit, vel ab

ab adoptiuo patre post mortem meam emancipatus est, etiã si maximè, ad successionem meã, qui pater eius naturalis sum, non possit admitti ex ea parte edicti, Vnde liberi ad bonorum possessionem vocantur: ex alia tamen parte vocabitur, ex ea videlicet, vnde cognati defuncti vocantur. Et tunc quidẽ ita hæc res se habebat. cùm neq; suos heredes liberos, neque emãcipatos reliqueram: ac ne vllus quidem interueniebat agnatus. Horum enim causa potior: quoniam antè Prætor liberos vocat, tũ suos tum emancipatos, ac his non extantibus agnatos: qui si nulli sint, cognati vocãtur, inter quos primas obtinent filij mei, qui in adoptiua familia sunt. ¶Hæc habeto in modum præuiæ cuiusdã inspectionis: si cùm tres filios mares haberem, vnum ex his in adoptio-

τῇ θετῇ φαμιλίᾳ. ἢ μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν ὑπὸ τοῦ θετοῦ πατρὸς ἐμαγκιπατευθεὶς, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐπὶ τὰ πράγματα ἐμοῦ τοῦ φυσικοῦ πατρὸς οὐ δύναται παρελθεῖν, ὡς ἀπὸ τοῦ ὕνδε λίβεροι διακατοχῆς, ἀλλ' οὖν ἐξ ἑτέρας κληθήσεται τάξεως, τουτέστιν ἐξ ἧς οἱ τοῦ τελευτήσαντος παραγίνονται κογνάτοι. ἀλλὰ τοῦτο τότε οὕτως εἶχεν, ἡνίκα μὴ κατέλειψα, μὴ δὲ σούους κληρονόμους, μὴ δὲ ἐμαγκιπάτους. μήτε μὴν ὑπέστη μοί τις ἀδνάτος. οὗτοι γὰρ αὐτοῦ προτιμηθήσονται. πρότερον γὰρ ὁ πραίτωρ τοὺς παῖδας καλεῖ, τοῦτο μὲν σούους, τοῦτο δὲ ἐμαγκιπάτους. τούτων δὲ μὴ ὄντων ἀδνάτους. μὴ ὑποκειμένων δὲ ἀδνάτων, οἱ κογνάτοι κληθήσονται. ἐν οἷς πρωτεύουσιν οἱ παῖδές μου, οἱ ὄντες ἐν τῇ θετῇ φαμιλίᾳ.

¶ Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἐὰν ἔχων τρεῖς ἄρρενας παῖδας ὑπεξουσίους, παράσχω θ. Sed ea omnia.

ἕνα

ἕνα εἰς θέσιν, λέγεται δὲ τοιαύτη υἱοθεσία, ἐξ τρίβους μάριβους. καὶ ἔστι δόγμα σαβινιανὸν τὸ λέγον, ἀνάγκην σε ἔχειν πάντη τῷ τοιούτῳ παιδὶ τῷ ἐξ τρίβους μάριβους υἱοθετηθέντι τὸ τέταρτον τῆς σῆς περιουσίας καταλιπεῖν. εἰ δὲ μὴ καταλίπῃς αὐτῷ, δίδωσιν αὐτῷ τὸ εἰρημένον δόγμα ἀγωγὴν κατὰ τῶν σῶν κληρονόμων, ἐπὶ ἀπαιτήσει τοῦ τετάρτου. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ἅπαντα τὰ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἰρημένα ἐκράτει τὸ παλαιόν. ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς, μερικὴν τούτοις διόρθωσιν προσήγαγε διὰ τῆς οἰκείας διατάξεως. ἐν ᾗ περὶ τῶν δεδομένων εἰς θέσιν ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ πατρὸς διελέχθη. ἐπειδὴ γὰρ εὗρε θέματα ἅτινα καὶ προειρήκαμεν, ἐν οἷς οἱ παῖδες καὶ τὴν τοῦ φυσικοῦ πατρὸς διὰ τὸ εἶναι ἐν θέσει, κληρονομίαν ἀπολλύοντες, καὶ τῆς θέσεως ῥᾳδίως διὰ τῆς ἐμαγκιπατζίωνος διαλυομένης, πρὸς

οὐδὲ

nē dederim: vocatur hæc adoptio ex tribus maribus. Et extat, S. C. Sabinianū, quo dicitur necesse tibi esse, filio huic ex tribus maribus adoptato quartam bonorum tuorum relinquere. Et si nō relinquas, ipsum S. C. ei dat actionē aduersus heredes tuos ad petendam quartam. His præcognitis, videto nūc deinceps cetera.

Quæcumque iam supra dicta sunt, olim obtinebant. At Imperator noster aliquam his emendationem attulit per constitutionem suā, in qua de filiis qui à patre naturali in adoptionem dātur, disseruit. Cùm enim casus nonnullos inueniret, (qui & à nobis suprà relati sunt) in quibus filij & naturalis patris hereditatem amitterent, propterea q; in adoptiua familia essent, & adoptione facilè per emancipationem soluta, ad

neutrius patris successionem vocarentur: hoc ipse solito more in melius cōuertens, constitutionem, vt dictum est, fecit: per quam statuit, vt si pater naturalis filium suū alteri in adoptionem dederit, omnia perinde iura ei erga patrem naturalem seruentur, nec aliter ex familia eius exeat, atque si numquam omnino adoptatus à quoquam fuisset. Neq; igitur adoptio quicquam habebit, nisi in eo tantùm casu, vt filius adoptiuus ad patris adoptiui successionem ab intestato venire possit. Quoniam testamento ab eo facto: neque iure ciuili neque Prætorio ex hereditate eius aliquid persequi potest, neque Contra tabulas bonorum possessio petita, neque querela inofficiosi instituta: cum nec necessitas patri adoptiuo imponatur, vel heredem eum instituere, vel exheredatum facere: vtpote nullo

οὐδετέρου πατρὸς ἐκαλοῦντο διαδοχὴν, κατὰ τὸ συνῆθες αὐτῷ, καὶ τοῦτο μεταφέρων ἐπὶ τὸ κάλλιον, ἐποίησεν ὡς εἴρηται διάταξιν, δι᾽ ἧς ἐκέλευσεν, ἵνα ἐὰν ὁ φυσικὸς πατὴρ τὸν ἴδιον υἱὸν εἰς θέσιν ἑτέρῳ παράσχῃ, ἀκέραια πάντα τὰ δίκαια παρὰ τῷ φυσικῷ πατρὶ τοῦτον ἔχειν, καὶ μὴ ἐξιέναι τῆς αὐτοῦ φαμιλίας· ὥσπερ εἰ παντελῶς οὐκ ἐγένετο υἱὸς θετός. ἐν τούτῳ δὲ μόνῳ τῷ θέματι δοκεῖ τι ἔχειν ἡ θέσις, εἰς τὸ δύνασθαι τὸν παῖδα ἐξ ἀδιαθέτου παραγίνεσθαι, εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ καλουμένου θετοῦ πατρός. ἐπείτοιγε διαθήκης ὑπ᾽ αὐτοῦ γινομένης, οὔτε κατὰ τὸ πολιτικὸν, οὔτε κατὰ τὸ πραιτώριον δίκαιον, δύναταί τι ἐκ τῆς τούτου κληρονομίας ἀποσπᾶσαι, οὐδὲ κοντραταβούλας αἰτῶν, οὐδὲ δεῖν ἰνοφφικιόσο κινεῖν, διὰ τὸ μηδὲ ἀνάγκην εἶναι τῷ θετῷ πατρὶ, ἢ γράφειν αὐτὸν κληρονόμον ἢ ἐξερεδάτον ποιεῖν,

οἷα

οἷα μηδενὶ φυσικῷ δεσμῷ κρατούμενον αὐτόν. τὸ πλέον φημί, οὐδὲ εἰ κατὰ τὸ Sabinianum δόγμα ἐξ τρίβους μάριβους ἔτυχεν αὐτὸν λαβὼν εἰς θέσιν. καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς τοιαύτης θέσεως, οὐδὲ τὸ τέταρτον αὐτῷ φυλαχθήσεται ἀπὸ δόγματος, οὔτε τις ἀγωγὴ πρὸς ἀπαίτησιν ἁρμόσει τοῦ τετάρτου. ἐξῄρηται δὲ ἐκ τῆς εἰρημένης διατάξεως τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως, ἐκεῖνος ὁ θετὸς παῖς, ὃν ὁ φυσικὸς πατὴρ τῷ πάππῳ αὐτοῦ τοῦ παιδὸς δέδωκεν εἰς θέσιν. ἑκατέρου γὰρ ἐνταῦθα συντρέχοντος δικαίου· τοῦτο μὲν τοῦ φυσικοῦ διὰ τὴν συγγένειαν, τοῦτο δὲ τοῦ ἐννόμου διὰ τὴν θέσιν. τὰ ἀρχαῖα δίκαια τῇ τοιαύτῃ θέσει φυλάττομεν οὕτως, ὥσπερ εἴ τις αὐτεξούσιος ἂν δέδωκεν ἑαυτὸν εἰς θέσιν. ταῦτα δὲ ἰδικῶς καὶ καθ' ἕκαστον ἐκ τῶν ῥημάτων τῆς προλαβούσης διατάξεως ἔστι λαβεῖν.

6. Item ve-
ſtæ.

¶ Ὁμοίως ἔτυχε κἀκεῖνο θερα-πείας προσηκούσης τῶν γὰρ παλαιῶν, τοὺς ἐξ ἀρί

vinculo naturæ ſibi coniunctum: Plus dico, ne ſi ex S. C. quidem Sabiniano ex tribus maribus in adoptionem datus fuerit, quoniam & in huiuſcemodi adoptione, neq; quarta ipſi ex S. C. ſeruabitur: neq; actio aliqua ad quartæ perſecutionem ei competet. Exceptus eſt autem à dicta Imperatoris noſtri ſanctiſſimi conſtitutione, is quem pater naturalis, auo filij in adoptionē dederit. Cū enim hîc vtrumque ius concurrat, hinc naturale propter cognationem: inde ciuile propter adoptionem: vetera iura huic adoptioni ſeruamus, perinde atq; ſi paterfamilias aliquis in adrogationē ſeſe dediſſet. Et hæc ſpecialiter & ſingulatim ex prædictæ conſtitutionis tenore colligi poſſunt. ¶ Similiter & illud debita cura correctū eſt. Cùm enim ve-

iustas ex maribus natos plus diligens, solis nepotibus neptibúsque, qui per virilem sexum descendunt, iura suorum heredum daret, & agnatorum quoq; iure eos anteponeret: nepotes autem ex filia, aut pronepotes ex nepte natos, in cognatorum numero haberet, & secundos ab agnatis poneret, quoniam tūc demum ad successionem tam aui materni, quàm auiæ vel proauiæ siue paternæ siue maternæ, vocabantur, quum nulli extarent agnati: Diui principes, qui ante annos aliquot regnarunt, tantam absurditatē sine correctione non reliquerunt. Cùm enim nepotis & pronepotis nomen commune esset, tam his qui per virilem sexum, tum his qui ex feminis descēdunt: ideo communem eis ordinem & eundem successionis gradū donarunt. Sic tamē vt non nihil plus haberent, qui per viri-

νων καταγεγραμμένους πλέον φιλούντων, καὶ μόνοις ἐγγόνοις ἢ ἐγγόναις τοῖς ἐξ ἀρρενογονίας καταγεγραμμένοις τὰ τῶν σουῶν παρεχόντων δίκαια, καὶ τῶν ἀγνάτων αὐτοὺς προτιμώντων· τοὺς δὲ ἀπὸ θυγατρὸς ἐγγόνους, καὶ τοὺς ἀπὸ ἐγγόνης προεγγόνους, τοῖς κογνάτοις συναριθμούντων. καὶ τῶν ἀγνάτων δευτέρους τιθέντων. ἐκαλοῦντο γὰρ εἰς τὰ πράγματα, τοῦτο μὲν τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου, τοῦτο δὲ εἰς τὴν κληρονομίαν τῆς μάμμης, ἢ προμάμμης, εἴτε πρὸς πατρὸς, εἴτε πρὸς μητρὸς, ἡνίκα μὴ ὑπῆσαν ἀγνάτοι· οἱ δὲ πρὸ ὀλίγων βεβασιλευκότες ἐνιαυτῶν, οὐ κατέλιπον ἀδιόρθωτον τὸ τοιοῦτον ἁμάρτημα. ὁπότε γὰρ τὸ τοῦ ἐγγόνου, καὶ προεγγόνου ὄνομα κοινόν ἐστι τῶν ἐξ ἀρρενογονίας καὶ θηλυγονίας καταγεγραμμένων, ἀλλὰ τοῦτο κοινὴν αὐτοῖς τάξιν, καὶ τὸν αὐτὸν τῆς διαδοχῆς ἐφιλοτιμήσαντο βαθμόν. οὕτω μέντοι, ὥς τε πλεονεκτεῖν ἐν βραχεῖ τοὺς ἐξ ἀρ-

ρένω

ῥενογονίας, οἷα καὶ γινωσκομένους τῇ φύσει, καὶ ὑπὸ τῶν παλαιῶν τιμηθέντας, ὥστε αὐτοὺς ἐν τρίτῳ μέρει τὸ πλεῖον ἔχειν. ἐὰν γάρ τις τελευτήσῃ καταλιπὼν υἱὸν, καὶ ἀπὸ θυγατρὸς τελευτησάσης ἔγγονον ἢ ἐγγόνην, προέγγονον ἢ προεγγόνην, ὁ μὲν υἱὸς λήψεται η̄ οὐγκίας, ὁ δὲ ἀπὸ τῆς προτελευτησάσης θυγατρὸς ἔγγονος ἢ ἐγγόνη, ἢ προέγγονος ἢ προεγγόνη δ̄. τουτέστι παρὰ τὸ τρίτον ὧν ἤμελλεν ἡ μήτηρ, ἤγουν ἡ μάμμη περιοῦσα λαμβάνειν. ἡ γὰρ μήτηρ αὐτῶν, ἤγουν ἡ μάμμη ζῶσα, ϛ̄ ἐλάμβανεν οὐγκίας. ἐκείνης δὲ τελευτησάσης ὁ ἐξ αὐτῆς ἔγγονος ἢ προέγγονος παρὰ τὸ τρίτον, τουτέστι παρὰ τὸ διούγκιον· τῶν γὰρ ϛ̄ οὐγκιῶν τὸ τρίτον διούγκιόν ἐστι· λήψεται τῆς παππῴας ἢ προπαππῴας κληρονομίας. εἰ δὲ γυναῖκα συμβῇ τελευτῆσαι ἐπὶ υἱῷ, ἤγουν θυγατρὶ, καὶ ἐπὶ ἐγγόνῳ ἢ προεγγόνῳ, ἀπὸ υἱοῦ, ἤγουν

lem sexum descendunt, vtpote quos & natura agnoscat, & vetera iura tantũ honorarint: ita vt iã tertia parte plus habeant. Nam si q̃s decedat relicto filio, & ex filia, nepote neptéve vel pronepote proneptéve, filius quidem octo vncias habebit, nepos verò neptísve aut pronepos proneptísve ex filia iam antè mortua, quattuor: hoc est, tertia parte minus quàm mater eorum vel auia, si superesset, haberet. Erat enim mater eorum siue auia sex vncias habitura, si vixisset: nunc verò illa defuncta, nepos aut pronepos ex ea descendens, minus tertia parte, hoc est sextante, siue duabus vnciis (nam sex vnciarum, sextans tertia pars est) accepturus est ex aui vel proaui hereditate. Quòd si mortua sit femina relicto filio filiáve, relicto item nepote aut pronepote ex filio filiáve iam antè defunctis:

filius

filius ille aut filia octo uncias habebit, nepos verò aut pronepos, siue ex filio sint, siue ex filia, iã antè defunctis, quattuor: hoc est, & ipsi tertia parte minus, quàm pater eorum aut mater, vel auus auiáve siue paterni, siue materni haberent. Quoniam cùm persona quæ defuncta est, sit femina, de cuius hereditate quæstio est, nulla est differentia, vtrùm quis per virilem sexum, an ex feminis descendat. Sin autẽ masculus decesserit relictis ex filia iam antè mortua nepotibus: vel femina, quæ ex filio filiáve iam antè mortuis, nepotes habeat: supersint autem & defuncto agnati: olim quidem (vt dictum est) ex lege duodecim Tabularum agnati hisce nepotibus præferebantur. Hodie verò, etiam si soli supersint nepotes, nullus

θυγατρὸς προτελευτησάντων, ὁ μὲν υἱὸς ἤγουν θυγάτηρ λήψεται η' οὐγκίας, ὁ δὲ ἔγγονος ἢ προέγγονος ἢ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ ἢ τῆς θυγατρὸς τῶν προτελευτησάντων δ' λαμβάνουσιν. τουτέστι καὶ αὐτοὶ παρὰ τὸ γ', ὧν ἤμελλε λαμβάνειν ὁ αὐτῶν πατὴρ ἢ μήτηρ ἢ πάππος ἢ μάμμη, εἴτε πρὸς πατρὸς, εἴτε πρὸς μητρός. θήλεος γὰρ ὄντος τοῦ τελευτήσαντος προσώπου περὶ οὗ γίνεται ζήτησις τῆς κληρονομίας, οὐκ ἔτι διαφορά τις ἀναφύεται, πότερον ἐξ ἀρρενογονίας ἢ θηλυγονίας οἱ ἔγγονοι ἢ οἱ προέγγονοι κατάγονται. εἰ δὲ συμβῇ τελευτῆσαι ἄρρενα ἀπὸ θυγατρὸς προτελευτησάσης ἐγγόνους καταλιπόντα, εἰ καὶ συμβῇ θήλειαν τελευτῆσαι, καὶ ἀπὸ υἱοῦ ἤγουν θυγατρὸς προτελευτησάντων ἐγγόνους καταλιπεῖν, ὕπεισι δὲ καὶ ἀγνάτοι τῷ τελευτήσαντι, πάλαι μὲν ὡς εἴρηται, ὁ δωδεκάδελτος νόμος τοὺς ἀγνάτους τῶν τοιούτων ἐγγόνων προετίμα. σήμερον δὲ εἰ καὶ μόνοι ὑπει-

στιν οἱ ἔγγονοι, οὐδεμία πάροδος τοῖς ἀγνάτοις ἀπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου δοθήσεται, ἐπὶ τὰ πράγματα τοῦ τελευτήσαντος, ἢ τῆς τελευτησάσης, διὰ τὸ τοὺς ἐγγόνους ἢ τοὺς προεγγόνους ὑπεισιέναι τὸν τόπον ἐκείνων, ἐξ ὧν καὶ γεγόνασιν. ἀλλ' εἰ μὲν ὡς εἴρηται τῷ τελευτήσαντι, ἢ τῇ τελευτησάσῃ ἐστὶν υἱὸς ἢ θυγάτηρ, τότε, ἐπὶ μὲν τοῦ τελευτήσαντος ἄρρενος, οἱ ἀπὸ θηλυγονίας ἔγγονοι, ἐπὶ δὲ τῆς τελευτησάσης θηλείας, οἱ ἀπὸ ἀρρενογονίας ἢ θηλυγονίας ἔγγονοι, παρὰ τὸ γ λαμβάνουσι τῶν οἰκείων γονέων. ἡνίκα δὲ αὐτοῖς πρὸς τοὺς ἀγνάτους μόνους ἐστὶν ὁ ἀγὼν, πᾶσαν λήψονται τὴν κληρονομίαν τῶν ἀνιόντων. ἦν μὲν γὰρ πάλαι διάταξις, ἥτις τοῖς μὲν τοιούτοις ἐγγόνοις θ' ἐδίδου οὐγκίας. τοῖς δὲ ἀγνάτοις τρεῖς. ἐκείνη δὲ καὶ μεταγενεστέρα διάταξις ἀμυδρῶς ἐναντιουμένη. ἀλλ' ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς τὴν τοι-

agnatis aditus ex lege duodecim Tabularum ad successionem defuncti defunctæve dabitur: propterea quòd nepotes & pronepotes in locum eorũ ex quibus nati sunt, succedant. Sed enim cùm, vt dictum est, defuncto vel defunctæ filius aut filia superstes fuerit, in masculi successione, nepotes ex filia nati: in feminæ successione, nepotes omnes, siue ex filio sint siue ex filia, tertia parte minus accipiũt, quàm parentes ipsorum. Quum verò certamen illis omne & solum cum agnatis est, tunc totam parẽtum hereditatẽ accipiũt. Nam fuit olim & constitutio quædã, quæ huiuscemodi nepotibus dodrãtem siue nouem vncias daret, agnatis autem quadrantem siue tres vncias. Emissa erat & alia posterior constitutio, quæ leuiter tantum & obscurè contrarium volebat. Sed Imperator noster, vt dubitationem hanc

ei

et rei obscuritate coortam tolleret, prædictam secundã constitutionem Codici suo inseri noluit, neque ex Theodosiano Codice transferri concessit. Verùm generalem & clarissimam edidit constitutionem, qua totam dodrantis & quadrantis diuisionem sustulit, & in solidum prædictos nepotes agnatis anteposuit. Absurdum enim erat, eos qui ex transuersa linea veniunt, potiores esse illis, qui in ordine liberorũ sunt. Et nemulta, eandem constitutionem, secundùm illa, quæ in ea cauentur, ac secundùm tempora, quæ in ea designantur, & nunc obtinere voluit. Quemadmodũ autẽ supra diximus, cùm quis relicto filio decedit, & nepotes neptésve habet ex filio iam antè mortuo: eos qui ex filio iã antea mortuo descendunt, in stirpem, & non in

αὐτὴν ἐκ τῆς ἀσαφείας ἐγειρομένην ἀμφιβολίαν ἀναιρῶν, τὴν μὲν εἰρημένην δευτέραν διάταξιν οὐ συνεχώρησεν ἐγγραφῆναι τῷ οἰκείῳ κώδικι. οὐδὲ εἴασεν αὐτὴν εἶναι ἐν αὐτῷ, ἀπὸ τοῦ Θεοδοσιανοῦ κώδικος μετατεθεῖσαν, ἀλλ' ἐξεφώνησε γενικὴν καὶ σαφεστάτην διάταξιν, ἀναιροῦσαν μὲν τὴν τοῦ θ, καὶ τριῶν οὐγκιῶν διαίρεσιν· εἰς ὁλόκληρον δὲ τοὺς εἰρημένους ἐγγόνους καὶ προεγγόνους προτιμήσασαν τῶν ἀγνάτων. ἄτοπον γὰρ τοὺς ἐκ πλαγίου καλλίονας εἶναι τῶν κατιόντων. ἐν βραχεῖ γοῦν μέρει, τὴν αὐτὴν διάταξιν κρατεῖν κατὰ τὰ ἐν αὐτῇ περιεχόμενα, καὶ κατὰ τοὺς σημαινομένους ἐν αὐτῇ χρόνους, ὁ νῦν ἐκέλευσεν. ὥσπερ δὲ εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, ὅτι ἐάν τις τελευτήσῃ ἐπὶ υἱῷ καὶ ἐγγόνοις καὶ ἐγγόναις ἀπὸ υἱοῦ προτελευτήσαντος, ὅτι in stirpem, ἤγουν κατὰ σειράν, καλοῦνται αἱ ἀπὸ τοῦ προτελευτήσαντος

ἔγγονοι, καὶ οὐχὶ ἐν κάπιτα. οὕτω καὶ ἐὰν ἄῤῥην τελευτήσῃ ἐπὶ υἱῷ καὶ ἐγγόνοις ἀπὸ θυγατρὸς προτελευτησάσης, πάντες οἱ ἔγγονοι ἐν στίρπεμ καλοῦνται παρὰ τὸ γ΄ λαμβάνοντες. εἰ δὲ θήλεια τελευτήσει ἐπὶ υἱῷ καὶ ἐγγόνοις ἀπὸ υἱοῦ, ἢ θυγατρὸς προτελευτησάντων, πάλιν οἱ ἔγγονοι ὅσοι δήποτε εἰσὶ λήψονται τὸ τετραούγκιον. καὶ ὥσπερ ἐὰν ἄῤῥην τελευτήσῃ, υἱὸν μὲν μηδένα καταλιπὼν, ἀπὸ δὲ υἱῶν προτελευτησάντων ἐγγόνους διαφόρου ἀριθμοῦ, ἀπὸ μὲν τοῦ ἑνὸς, ἕνα ἢ δύο, ἀπὸ δὲ τοῦ ἑτέρου τρεῖς ἢ δ̄, οὐχὶ ἐν κάπιτα ἀλλ' ἐν στίρπεμ γίνεται ἡ διαίρεσις καὶ ὁ εἷς ἢ οἱ δύο λήψονται τὸ ἑξαούγκιον, οἱ δὲ γ̄ ἢ δ̄, τὸ ἕτερον ἑξαούγκιον. οὕτω καὶ ἐὰν τελευτήσῃ ἄῤῥεν πρόσωπον, ἐγγόνους καταλιπὼν ἀπὸ θυγατέρων προτελευτησασῶν, ἢ καὶ θήλεια τελευτήσῃ ἐγγόνους καταλιποῦσα ἀπὸ υἱῶν ἢ θυγατέρων προτελευτησάντων, ἢ προτελευτησουσῶν

capita vocari. Sic etiã si maſculus aliquis decedat relicto filio, & nepotibus ex filia iã antè mortua natis, omnes nepotes in ſtirpem vocantur, tertia parte minus accipientes. Sin autem femina decedat, relicto filio, & nepotibus ex filio aut filia iam antè defunctis, rurſum nepotes quotcumque ſint, trientem accipient: & quemadmodum ſi maſculus decedat, nullum relinquens filium: ſed ex filiis iã antè mortuis nepotes diuerſo numero, ex vno vnum aut duos, ex altero tres aut quattuor, non in capita, ſed in ſtirpes diuiſio fit, & vnus ille aut duo ſemiſſem accipiunt, tres verò hi aut quattuor alterum ſemiſſem: ſic etiã ſi maſculus decedat nepotes ex filiabus iã antè mortuis relinquens: aut etiam femina decedat nepotes ex filiis aut filiab' iam antè

mortuis relinquens diuerso numero: veluti ex vna parte vnum vel duos, ex altera, tres aut quatuor, in stirpem diuidetur hereditas: & vnus ille aut duo semissem accipiẽt: tres verò hi vel quatuor, alterum semissem. Item cùm femina fuerit quæ decessit, si certandum habẽt nepotes vel pronepotes, cum auunculis scilicet aut materteris, tunc partem eius, quæ obiit, in solidũ cõsequũtur, idq; sine vlla tertię partis deminutione.

διαφόρου ἀριθμοῦ, οἷον ἐκ μὲν τοῦ ἑνὸς μέρους ἕνα, ἐκ δὲ τοῦ ἑτέρου γ ἢ δ, ἰν στίρπεμ ἡ κληρονομία διαιρεθήσεται, καὶ ὁ εἷς ἢ καὶ οἱ δύο λήψονται τὸ ἐξαούγκιον, οἱ δὲ τρεῖς, ἢ καὶ οἱ δ τὸ ἕτερον ἐξαούγκιον. ἡνίκα δὲ θῆλυ πρόσωπον ἐστὶ τὸ τελευτῆσαν, καὶ οἱ ἔγγονοι ἢ προέγγονοι φιλονεικοῦσιν, εἰ μὲν πρὸς θείους ἢ θείας, τότε τοῦ προτελευτήσαντος ἀκέραιον λήψονται τὸ μέρος, τῆς τοῦ τρίτου μειώσεως οὐ γινομένης.

DE LEGITIMA AGNATORVM successione. Titul. II.

HAbeto hæc veluti in modum præuiæ cuiusdam inspectionis. Cognatio nomẽ generale est, sed in tria diuisum: in ascendentes, in descendentes, & in eos qui ex transuerso veniunt. Et ascendentes quidẽ sunt, qui nos genuerunt: veluti, Pater, mater, Auus, auia, Proauus proauia: & qui supra hos sunt. Descẽdentes verò, qui ex nobis geniti sunt: ve

ΕΧε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἡ συγγένεια, ὄνομά ἐστι γενικόν. διαιρεῖται δὲ εἰς τρία, εἰς ἀνιόντας, κατιόντας, καὶ τοὺς ἐκ πλαγίου. καὶ ἀνιόντες μέν εἰσιν, οἱ ἡμᾶς γεγεννηκότες, οἷον πατήρ, μήτηρ, πάππος, μάμμη, πρόπαππος, προμάμμη, καὶ οἱ ἐπὶ τούτων ἀνωτέρω. κατιόντες δὲ οἱ ἐξ ἡμῶν γεννηθέντες, οἷον υἱός, θυγάτηρ, ἔγγονος, ἐγγό-

γη, προέγγονος προεγγόνη. καὶ οἱ ἐπὶ τούτων κατωτέρω. ἐκ πλαγίου δέ, οἱ μήτε ἡμᾶς γεγεννηκότες, μήτε ἐξ ἡμῶν γεγενημένοι, τῆς δὲ αὐτῆς γενῆς καὶ ῥίζης ἡμῖν κεκοινωνηκότες· οἷον ἀδελφὸς ἀδελφή, θεῖος θεία, ἀνεψιὸς ἀνεψιά. καὶ οἱ ἐκ τούτων καταγόμενοι. ἡ δὲ ἐκ πλαγίου συγγένεια, διαιρεῖται εἰς δύο, εἰς ἀδνάτους, καὶ κογνάτους. καὶ ἀδνάτοι μέν εἰσιν οἱ κατὰ ἀρρενογονίαν ἡμῖν συναπτόμενοι. κογνάτοι δὲ οἱ κατὰ θηλυγονίαν. ἑκάστη δὲ τάξις συγγενείας, ποικίλους ἔχει καὶ διαφόρους βαθμούς. ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων ἁπλουστέρα τίς καὶ εὐχερὴς ἡ κατάληψις τῶν βαθμῶν. ἕκαστον γὰρ τούτων τῶν προσώπων βαθμὸν ἀποτελεῖ. καὶ ἁπλῶς ὅσας γεννήσεις, τοσούτους καὶ βαθμοὺς εὑρήσεις. ἐπὶ δὲ τῶν ἐκ πλαγίου δυσχερεστέρα καὶ οὐκ εὐκατάληπτός ἐστιν ἡ τῶν

luti Filius, filia, Nepos, neptis, Pronepos, proneptis: & qui infra hos sunt. Ex transuerso autē cognati, qui neque nos genuerunt, neque ex nobis geniti sunt: sed stirpem & radicem nobiscum communem habēt: veluti Frater, soror, patruus vel auunculus, amita vel matertera, patruelis, vel consobrinus, itemq; consobrina, & qui ex his nascuntur. Rursus cognatio, quæ ex trāsuerso est, in duo diuiditur, nempe in agnatos & cognatos. Et agnati quidem sunt, qui per virilem lineam nobis sunt coniuncti. Cognati verò, qui per femineam. Habent autē singuli cognationis ordines, varios & diuersos gradus: & inter ascendentes & descendentes, siue inter parentes & liberos, simplex & facilis est gradaum cognitio: quoniam singulæ personæ gradū absoluunt, & (vt rem vno verbo explicē) quot generationes, tot inuenies & gradus. In his autē qui ex transuerso veniūt maioris negotij res est, & non tam faci-

lis

les inuentu sunt gradus. Neque enim statim, ad personā quę nobis ex transuerso cōiuncta est, recurri debet: sed priùs sursum versus ascendi oportet, donec peruenerimus ad eum, qui cognationis huius transuersæ causa & origo est. Quo inuento, descendendū est ad personam, de qua ex transuerso quæritur. Et ita omnes (quas collegeris) generationes numerandæ sunt, tum in ascensu, tum in descensu. Nam ita numerum inire debes, vt singulis generationibus suum gradum aßignes. Et in liberis quidem facile id est: verbi gratia: Filius meus quoto mihi gradu est? Ego eum genui: Ecce vna generatio vnum gradum confecit. Primo igitur gradu mihi filius meus est. Nepos autem quoto? Ego genui filium, filius nepotem. Ecce duæ generationes duos gradus confecerunt. Secundo igitur gradu nepos est. Idem tenta & deinceps in pro-

βαθμῶν εὕρεσις. δεῖ γὰρ ἡμᾶς οὐκ εὐθέως τρέχειν ἐπὶ τὸ ἐκ πλαγίου πρόσωπον, ἀλλὰ πρότερον ποιεῖσθαι τὴν ἀνάβασιν ἐπὶ τοὺς ἀνιόντας, μέχρις οὗ ἐπιστῶμεν ἐκείνῳ τῷ αἰτίῳ τῆς γεννήσεως τῆς ἐκ πλαγίου, εἶτα τοῦτον δ᾽ εὑρόντας κατιέναι ἐπὶ τὸ ζητούμενον πρόσωπον τὸ ἐκ πλαγίου. καὶ οὕτως πάσας ἀριθμεῖν τὰς γεννήσεις τὰς συναγομένας, τοῦτο μὲν ἐπὶ τῆς ἀνόδου, τοῦτο δὲ ἐπὶ τῆς καθόδου. ἑκάστην γὰρ γέννησιν ἐν ἰδίῳ τάττων βαθμῷ, ποιοῦ τὸν ἀριθμόν. καὶ ἐπὶ μὲν τῶν κατιόντων εὐχερὲς τοῦτο. οἷον ὁ υἱός μου πόστου μοί ἐστι βαθμοῦ; ἐγὼ ἔτεκον, ἰδοὺ μία γέννησις ἕνα βαθμὸν ἀπετέλεσεν. οὐκοῦν πρώτου μοι ἐστὶν ὁ υἱὸς βαθμοῦ. ὁ ἔγγονος πόστου; ἐγὼ ἐγέννησα τὸν υἱόν, ὁ υἱὸς τὸν ἔγγονον, ἰδοὺ δύο γεννήσεις δύο βαθμοὺς ἀπετέλεσαν. οὐκοῦν ὁ ἔγγονος ἐστὶ δευτέρου βαθμοῦ. τὸ αὐτὸ καὶ ἐφεξῆς, ἐπὶ προ-

ἐγγόνου καὶ ἀπεγγόνου. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἀνιόντων, ὁ πατὴρ πόστου μοι ἐστὶ βαθμοῦ; ἐμὲ ἐγέννησε ὁ πατήρ, ἰδοὺ μία γέννησις ἕνα βαθμὸν ἀπετέλεσεν. ὥστε οὖν πρώτου μοι ἐστὶ βαθμοῦ. ὁ πάππος πόστου; ἐμὲ ὁ πατὴρ ἐγέννησε, τὸν πατέρα ὁ πάππος, ἰδοὺ δύο γεννήσεις δύο βαθμοὺς ἀπετέλεσαν. ἔστιν οὖν ὁ πάππος δευτέρου βαθμοῦ. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ μητρὸς, καὶ μάμμης, καὶ πάντων ἀνιόντων ἀῤῥένων καὶ θηλειῶν. ἐπὶ δὲ τῶν ἐκ πλαγίου ὡς εἴρηται, δεῖ ἀνιέναι ἐπὶ τὸ τῆς συγγενείας αἴτιον πρόσωπον τὰς γεννήσεις ἀριθμοῦντα. καὶ πάλιν κατιέναι ψηφίζοντα τὰς γεννήσεις, ἕως οὗ ἔλθωμεν εἰς τὸ πρόσωπον περὶ οὗ ἡ ζήτησις. εἰ γάρ τις σε ἐρωτήσει, ὁ ἀδελφός σου πόστου σοι ἐστὶ βαθμοῦ, λέγε ὅτι δευτέρου. διὰ τί; ἀνέρχῃ πρὸς τὸν πατέρα. ἰδοὺ μία γέννησις ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς σε ἕνα βαθμὸν ἀπετέλεσε. εἶτα ἐπειδὴ

nepote, & abnepote. Similiter videamus & in parentibus. Pater quoto mihi gradu est? Me pater genuit: ecce vna generatio vnũ gradum confecit. Primo igitur mihi est gradu. Auus quoto? Me pater genuit, patrem auus: ecce duæ generationes duos gradus confecerunt. Auus igitur secũdo gradu est. Idem & in matre ac auia est, ceterisque ascendentibus tum masculis tum feminis. In his verò, qui nos ex transuerso contingunt, ad eum (vt dictum est) ascendi oportet, qui cognationis causa est, generationibus semper cõputandis: & rursus descendi generationes exactè numerando, donec ad eam personam peruentũ sit, de qua quærimus. Nam si quis te consulat, quoto gradu sit tibi frater? Dic, secundo. Quam ob rem? Ascende ad patrem: ecce vna generatio à patre in te, vnum gradũ confecit. Deinde inuen-

eo, qui generationis caussa est, descende ad fratrem: hic rursus alteram addens generationem: ecce duæ generationes duos gradus con fecerunt. Rectè igitur dictum est, fratrem secundo esse gradu. Rursus si qs te consulat, Patruus quoto tibi gradu est? Dic, tertio. Necesse enim tibi est, vt ad patrem ascendas, & dicas. Pater me genuit, patrem auus: ecce duæ generationes: idem ille auus patruum meũ: ecce tres generationes, tres gradus con fecerunt. Sic igitur tertio mihi gradu est patruus. Atque ita, & in ceteris, quæ deinde sequuntur, eidem regulæ adhærendo gradus cuiusque inuenire poteris. His ita præfationis modo inspectis, videto nunc rem de qua agimus. Si quis decedat neminem suum heredem relinquens, vel alium, qui inter Suos aut à Prætore vt est emancipatus, aut à consti-

εὕρες τὸ αἴτιον τῆς γεννήσεως πρόσωπον, κάτελθε πρὸς τὸν ἀδελφὸν, προστιθεὶς ἐνταῦθα ἑτέραν γέννησιν. ἰδοὺ δύο γεννήσεις δύο βαθμοὺς ἀπετέλεσαν. οὐκοῦν καλῶς εἴρηται ὅτι ὁ ἀδελφὸς δευτέρου ἐστὶ βαθμοῦ. πάλιν ἐάν τις σε ἐρωτᾷ, ὁ θεῖος πόσου σοί ἐστι βαθμοῦ, λέγε ὅτι τρίτου. ἀνάγκη γὰρ σὲ ἀνιέναι ἐπὶ τὸν σὸν πατέρα, καὶ λέγειν· ἐμὲ ἐγέννησεν ὁ πατὴρ, τὸν πατέρα ὁ πάππος. ἰδοὺ δύο γεννήσεις. ὁ αὐτὸς πάππος τὸν ἐμὸν θεῖον. ἰδοὺ γ γεννήσεις τρεῖς βαθμοὺς ἀπετέλεσαν. ὥστε τοῦ τρίτου μοι ἐστὶ βαθμοῦ ὁ θεῖος. οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἑξῆς, τῷ αὐτῷ προσέχων κανόνι δύνασαι καταλαβεῖν τοὺς βαθμούς. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ἐάν τις τελευτήσῃ, μηδένα καταλιπὼν, μηδὲ τῶν ἐν τάξει σουῶν καλουμένων, ἢ ὑπὸ τοῦ πραίτωρος, ὁποῖός ἐστιν ὁ ἐμαγκίπατος,

ἢ ὑπὸ τῶν διατάξεων, ὁποῖοί εἰσιν οἱ προειρημένοι ἔγγονοι, ἢ ὑπόντων τὰ τοιαῦτα πρόσωπα τοῦ τελευτήσαντος ὅπως δήποτε κλῆρον οὐχ ὑπεισέρχονται· τότε ὁ δωδεκάδελτος νόμος, ἐν δευτέρᾳ τάξει τὸν ἐγγύτατον ἀδνάτον, ἐπὶ τὴν κληρονομίαν καλεῖ.

§. Sunt autem. ¶ Ἀδνάτοι δέ εἰσιν, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ παραδεδώκαμεν ἰνστιτουτζίωνι, οἱ κατὰ ἀρρενογονίαν ἡμῖν συναπτόμενοι συγγενεῖς, quasi à patre cognati. τουτέστιν ὡσανεὶ ἐκ πατρὸς συγγενεῖς. ὥς τε οὖν οἱ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς τεχθέντες ἀδελφοί, ἀδνάτοι ἀλλήλοις εἰσὶ, καὶ ῥωμαϊστὶ μὲν λέγονται κονσαγγουίνεοι. ἑλληνιστὶ δὲ ὅμαιμοι, οὐ διαφερομένων ἡμῶν πότερον ἐκ τῆς αὐτῆς μητρός εἰσιν, ἢ ἐκ διαφόρων μητρῶν. καὶ ὁ θεῖός μου ὁ πρὸς πατρὸς, ἀδνάτος μοι ἐστὶ, κἀγὼ ἐκείνῳ. καὶ οἱ ἀπὸ δύο ἀδελφῶν ἀρρένων τεχθέντες, ἀδνατικὰ πρὸς ἀλλήλους προΐσχονται δίκαια, οἵτινες λέγονται fratres patrueles. κα-

tutionibus, vt iam dicti nepotes, ad hereditates vocantur: aut quum personæ huiuscemodi extarent, hereditatem tamen defuncti amplexæ non sint: tunc lex duodecim Tabularum secundo loco proximum agnatũ ad hereditatem vocat. ¶ Sunt autem agnati, (vt primo quoque libro diximus) cognati per virilis sexus personas nobis cõiuncti, quasi à patre cognati. Sic igitur fratres eodem patre nati, agnati inter se sunt, & Latinè dicuntur consanguinei, Græcè ὅμαιμοι. Nec interest, ex eadem matre, an ex diuersis matribus nati sint. Sed & patruus meus, agnatus mihi est, & ego illi. Sic & qui ex duobus fratribus nati sunt, agnatorum iura inter se habẽt, qui dicuntur fratres patrueles: & per abu-

sionem etiam consobrini, quum consobrini propriè sint qui ex duobus sororibus nati sunt, quasi cōsororini: quam regulam si quis sequatur, & ad plures gradus posset peruenire, & dicere. Patrui mei filius & ex filio nepos, agnati sunt. Et (ut vno verbo rē concludam) quamdiu per feminæ personam, cognationē non scindi videbis: agnatos esse, qui nascuntur, pronuntiato. Porrò nō hi tantùm, qui viuo patre nati sunt, sed etiam hi qui post mortē eius iura consanguinitatis erga me habent. Non tamen omnes simul agnati, ad defuncti hereditatem vocantur à lege duodecim Tabularum: sed hi tantùm, qui tūc proximum gradum obtinebāt, cùm certum esse cœpit, intestatum aliquem decessisse. Quod quemadmodum intellegi debeat, infrà latiùs docebimur. Sic igitur, si & frater & pa-

καταχρηστικῶς δὲ κωνσοβρῖνοι. κωνσοβρῖνοι δὲ λέγονται κυρίως οἱ ἐκ θηλειῶν δύο ἀδελφῶν τεχθέντες, quasi cōsororini. τούτῳ χρώμενός τις τῷ κανόνι, δύναταί τις εἰς πολλοὺς βαθμοὺς παρεκτείνεσθαι, καὶ εἰπεῖν, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θείου μου τοῦ πρὸς πατρὸς, καὶ ὁ ἐκ τούτου ἔγγονος, ἀδνάτοι εἰσίν. καὶ ἁπλῶς ἐφ' ὅσον ὁρᾷς θῆλυ πρόσωπον μὴ διακόπτον τὴν συγγένειαν, ἀδνάτους ἀποφαίνου τοὺς τικτομένους. οὐ μόνον δὲ οἱ ζῶντος τοῦ πατρὸς τεχθέντες, ἀλλὰ καὶ οἱ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν, τὸ τῆς ὁμαιμότητος ἔχουσι πρὸς ἐμὲ δίκαιμα. οὐ πάντες δὲ ἅμα οἱ ἀδνάτοι εἰς τὴν τοῦ τελευτήσαντος καλοῦνται περιουσίαν, ὑπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου νόμου, ἀλλ' οὗτοι οἵ τινες ἐγγύτερον ἐπεῖχον βαθμὸν, ὁπότε δῆλον γέγονε ἀδιάθετόν τινα τετελευτηκέναι. πῶς δὲ χρὴ τοῦτο νοεῖσθαι, προϊόντες μαθησόμεθα. ὥς τε οὖν ἐάν ἐστιν ἀδελφὸς

φος, ἐστὶ καὶ θεῖος, ἐπειδὴ ὁ μὲν ἀδελφὸς δευτέρου βαθμοῦ, ὁ δὲ θεῖος τρίτου ἐστὶ βαθμοῦ, ὁ ἀδελφὸς προτιμᾶται. οὐ μόνον δὲ γέννησις, ἀλλὰ καὶ θέσις, ἀδνατζίωνα συνίστησιν. οἷον ἐγὼ ἔχω φυσικὸν παῖδα, ἔλαβον καὶ θετὸν, καλέσουσιν οὗτοι ἀλλήλους οὐ μόνον ἀδνάτους, ἀλλὰ καὶ ὁμαίμους. εἰ δὲ ἕτερος ἀδνάτος, οἷον ὁ ἀδελφός μου, ἢ ὁ πρὸς πατρὸς θεῖος, ἢ καὶ ὁ υἱὸς, ἤγουν ὁ ἔγγονος τοῦ πρὸς πατρὸς θείου, εἰς θέσιν ἔλαβέ τινα, ἀδνατίων μεταξὺ ἡμῶν συνίσταται.

Ceterū. ¶ Ἡ κληρονομία μεταξὺ ἀῤῥένων, ἀδνατικῷ δικαίῳ καταφέρεται, εἰ καὶ μακροτέρου βαθμοῦ εἶεν πρὸς ἀλλήλους, ὁ τελευτήσας, καὶ ὁ τούτου διαδεχόμενος. καὶ ἔστι γὰρ τοῦ πρὸς πατρὸς θείου ἀπέγγονος διὰ πάντων προϊόντων ἀῤῥένων, ὃς ἐστιν ἑβδόμου βαθμοῦ. εἰ γὰρ ὁ θεῖος ἐστι γ̄ βαθμοῦ, τούτου ὁ υἱὸς δ̄, ὁ ἔγγονος ε̄, ὁ προέγγονος ϛ̄, ζ̄ εἰκότως ὁ ἀπέγ-

truus extat: quoniã frater secundo gradu est, patruus autẽ tertio: frater præfertur. Non tantùm autẽ per generationẽ, sed etiam per adoptionem, ius agnationis consistit, veluti: habeo naturalem filium, accepi & adoptiuum: hi sese mutuò nõ agnatos tantùm, sed etiam consanguineos vocabunt. Sed & si ex ceteris agnatis quispiam: veluti frater meus, aut patruus, patruive filius, vel ex filio nepos, in adoptionem aliquẽ acceperit, agnatio inter nos constituitur. ¶ Hereditas inter masculos iure agnationis defertur, etiam si longissimo inter se gradu sint defunctus & successor eius. Quoniam fieri potest, vt extet patrui abnepos: per omnes virilis sexus personas descẽdens: qui septimo gradu est: Nam patruus tertio gradu est: Filius, quarto: Nepos, quinto: Pronepos, sexto: vnde sequitur, vt abnepos sit septimo.

mo. Et hæc quidem inter masculos. Quod verò ad feminas attinet: si femina erat, quæ ad hereditatem aspirabat, tūc demum iure agnationis ad bona defuncti admittebatur, cùm soror esset consanguinea. Quòd si aut amita erat, aut fratris filia: vt agnata heres esse non poterat. Nam id in vniuersum sciēdum est, personam feminę, quæ gradum consanguinitatis excessit, iure agnationis ad hereditates non admitti. Sin verò femina erat, quæ decesserat, masculus autem ad hereditatem eius vocabatur: siue tertio, siue quarto, siue quinto gradu fuisset, heres fiebat. Qua de causa, si fratris mei vel patrui filia, aut amita mea decesserit, ego ad hereditatem eius vt agnatæ admittebar: sin autē ego decesseram, ipsæ iure agnationis ad hereditatem meam non veniebant. Hæc ideo sic erant constituta, quia commo

γένος. ταῦτα μὲν μεταξὺ ἀρρένων. εἰ δὲ θήλεια ἦν κληρονομοῦσα, τότε ἠδύνατο ἀδγνατικῷ δικαίῳ τὴν τοῦ τελευτήσαντος λαβεῖν περιουσίαν, ἡνίκα ὁμαίμος ἦν τέως ἡ ἀδελφή. εἰ δὲ ἦν θεία πρὸς πατρὸς, ἢ θυγάτηρ ἀδελφοῦ, οὐκ ἠδύνατο ὡς ἀδγνάτα κληρονομεῖν. καθόλου γὰρ ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι θῆλυ πρόσωπον ὑπερβὰν βαθμὸν ὁμαιμότητος, ἀδγνατικῷ δικαίῳ οὐ κληρονομεῖ. εἰ δὲ θήλεια μὲν ἦν ἡ τελευτήσασα, ἄρρεν δὲ πρόσωπον εἰς τὴν ταύτης ἐκαλεῖτο κληρονομίαν, εἴτε γ΄, εἴτε δ΄, εἴτε ε΄ ἦν βαθμοῦ, ἀδγνατικῷ δικαίῳ κληρονομεῖ, διό τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοῦ, ἢ τοῦ θείου μου τοῦ πρὸς πατρός, ἡ θυγάτηρ, ἢ ἡ πρὸς μητρὸς θεία εἰ ἐτελεύτησεν, ὡς ἀδγνάτων ἐκληρονόμουν ἐγώ. εἰ δὲ ἐγὼ ἐτελεύτησα, αὗται ἀδγνατικῷ δικαίῳ ἐπὶ τὴν ἐμὴν οὐ παρεγίνονται κληρονομίαν. ταῦτα δὲ οὕτως ἔχει, ἐπειδὴ λυσιτε-

λέστε

λέστερον ἔδοξεν εἶναι, συνεχέστερον τοὺς ἄρρενας μᾶλλον ἐπὶ τὰς κληρονομίας καλεῖσθαι, ἢ τὰς θηλείας. ἐπειδὴ τῇ πολιτείᾳ χρειώδεις εἰσὶν οἱ ἄρρενες, πολεμοῦντες, λειτουργοῦντες, ἄρχοντες. ἀλλ' ἐπειδήπερ ἄτοπον ἐνομίσθη ἐξωθεῖσθαι αὐτὰς καθ' ὅλου τῆς τῶν τελευτησάντων διαδοχῆς ἐξωτικοὺς μιμουμένας, ὁ πραίτωρ αὐτοῖς πρὸς τὸ φύσει δίκαιον ἀφορῶν, τὴν οὖνδε κογνάτι διακατοχὴν ἐπηγγείλατο, ἐξ ἐκείνου τοῦ μέρους καλέσας αὐτὰς, ἐξ οὗ τοῖς κογνάτοις ἐφιλοτιμήσατο τὴν ἐπὶ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου πρόσοδον, τουτέστιν ἡνίκα μηδεὶς ἀδνάτος, μηδὲ ἐγγύτερος κογνάτος εὑρίσκεται. τὸ δὲ εἰρημένον ἡμῖν, ὅτι αἱ θήλειαι ἀδνατικῷ δικαίῳ κληρονομοῦνται μὲν, οὐ κληρονομοῦσι δὲ βαθμὸν ὁμαιμότητος ὑπερβᾶσαι, οὐκ εὕρεσίς ἐστι τῆς δωδεκαδέλτου. ὁ γὰρ δωδεκάδελτος, τὴν τοῖς νόμοις συνί-

dius videbatur esse & vtilius, frequentiores ad masculos quàm ad feminas hereditates confluere: propterea quòd vtiliores se masculi præstent Reipublicæ, dũ aut bella gerũt, aut sacra faciũt, aut muneribus publicis funguntur. Verùm quoniam sanè iniquum erat, in vniuersum eas repelli à defunctorum successione, quasi extraneis similes: Prætor id quod natura æquũ est præ oculis habens, bonorum possessionem Vnde cognati eis pollicitus est: ex ea parte edicti vocans eas, qua cognatis aditum ad bona intestatorum dedit: hoc est, cùm neque agnatus vllus, neq; proximior cognatus inuenitur. Quod autem dictum est, feminas iure agnationis heredes habere, sed heredes non esse, vbi gradum consanguinitatis excedunt: nõ inuentum legis duodecim Tabularũ est. Nam lex duodecim Tabularum familiarem legibus simpli-

ctitatem amplexa, simili modo omnes tum agnatos tum agnatas, cuiuscumq; gradus essent, ad similitudinem suorũ, ad successiones defunctorũ vocabat. Verum Iurisconsulti, qui post legẽ duodecim Tabularũ venerunt, ea quidẽ posteriores, sed Principũ constitutionibus priores, subtilitate quadã adducti, prædictam differentiam commenti sunt, vt eas penitus ab agnatorum successione repellerent: donec (vt dictum est) Prætores asperitatẽ iuris ciuilis a prudentibus immistam, humaniore consilio corrigentes, vt cognatas eas ad successionem admiserũt, aut potius, quod deerat implentes (nam id eis familiare est) tertio ordine cognatorum inuento, vt cognatas eas vocarunt, bonorum possessionem, quæ Vnde cognati dicitur, illis pollicendo. At verò Imperator noster sanctissimus, æqualita-

τητι φιλῶν ἁπλότητα, ἅπαντας ὁμοίως ἀγνάτους καὶ ἀγνάτας, οἱουδήποτε εἶεν βαθμοῦ καθ' ὁμοιότητα τῶν σούων, ἐπὶ τὰ τοῦ τελευτήσαντος ἐκάλει πράγματα. ἀλλ' οἱ μετὰ τὴν δυωδεκάδελτον σοφοί, νεώτεροι μὲν ὄντες τῆς ἐκείνου νομοθεσίας, πρεσβύτεροι δὲ τῶν βασιλικῶν διατάξεων, ἀκριβείᾳ χαίροντες, τὴν εἰρημένην ἐμηχανήσαντο διαφοράν, ἐξωθοῦντες αὐτὰς καθόλου τῆς τῶν συγγενῶν διαδοχῆς. μέχρις οὗ καθὰ εἴρηται, οἱ πραίτωρες τὴν ὑπὸ τῶν σοφῶν εἰσενεχθεῖσαν τραχύτητα τῇ πολιτείᾳ, φιλανθρωποτέρᾳ διανοίᾳ διορθοῦντες ὡς κογνάτας ταύτας ἐκάλεσαν. ἢ καὶ τὸ ἐλλεῖπον ἀναπληροῦντες, τοῦτο γὰρ ἔθος αὐτοῖς, τρίτην τάξιν κογνατικὴν ἐπινοήσαντες, ὡς κογνάτας αὐτὰς ἐκάλεσαν, τὴν οὗνδε κογνάτοι διακατοχὴν αὐταῖς ἐπαγγειλάμενοι. ὁ δὲ θειότατος ἡμῶν βασιλεύς, τὴν

ἐπι

ἐπινοηθεῖσαν ἀπὸ τοῦ δυωδεκαδέλτου ἀρρένων τε καὶ θηλειῶν περὶ τὴν διαδοχὴν ἰσότητα φυλάττων, ἐπαινεῖ μὲν τῆς φιλανθρωπίας τοὺς πραίτωρας, μὴ καθάπαξ ἐκτὸς τοῦ διαδέχεσθαι τὰς θηλείας ἐάσαντας. φησὶ δὲ αὐτοὺς μὴ τελείως τὸ κατὰ τῶν θηλειῶν ἀδικίας εὑρεῖν ἴασιν. ἀτοπώτατον γὰρ εἶναι, ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ τὰς θηλείας τοῖς ἄρρεσιν συντρεχούσας, καὶ οὐ μόνον τὴν φυσικὴν ἐχούσας συγγένειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀδνατικὴν ἀποσωζούσας, μὴ κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον τοῖς ἄρρεσι διαδέχεσθαι, ἀλλὰ μόνας ἀδελφὰς ἀδνατικῷ δικαίῳ, ἐπὶ τὸν τοῦ τελευτήσαντος παραγίνεσθαι κλῆρον. τούτοις οὖν κινηθεὶς ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς τοῖς λογισμοῖς, τὸ ἀρχαῖον ἀνεκαλέσατο δίκαιον, τὸ ἀπὸ τοῦ δυωδεκαδέλτου φημὶ, καὶ οἰκείᾳ διατάξει τὰ ἐξ ἀρρενογονίας συναπτόμενα τῷ τελευτήσαντι πρό-

tem inter masculos & feminas à lege duodecim Tabularum inuentam conseruans: laudat quidem Prætores humanitatis suæ, quòd nõ omnino feminas à successionibus passi sint excludi, sed negat perfectè ab eis remedium aduersus feminarum iniuriã inuentum esse. Absurdissimum enim esse, feminas quæ ex vno eodémque gradu cum maribus cõcurrant, neque solùm naturalem cognationẽ habeant, sed etiam agnatarũ nomen conseruent, non eodem modo, quo mares succedunt, ad successiones admitti, verùm solas sorores iure agnationis ad defuncti hereditatem venire. Atque his igitur rationibus motus Imperator noster sanctissimus vetera iura, ex lege (inquã) duodecim Tabularum reuocauit, & constitutione sua sanxit, vt personæ omnes, quæ per virilem sexũ defunctum contingunt, & in-

ue mares sint, siue feminæ, simili modo ad legitimæ successionis iura vocentur: quod tamen seruata vbique gradus prærogatiua fiat. Nam proximũ quẽque aut proximam his qui remotiore gradu sunt, præferri vult. Néve ideò minus iuris habeant, ꝗ gradum consanguinitatis egressæ sint: verùm vt si quis decedat, duos relinquens agnatos, eiusdem gradus: quorũ alter masculus, & altera sit femina, simul veniant: veluti verbi gratia, est filius patrui iam antea defuncti, est & filia patrui: quamuis ea & quarto in gradu sit, & consanguinitatẽ excesserit, nihilominus vnà cum fratre suo, succedet defuncto. ¶ His ita in dicta cõstitutione cautis, & illud insuper adiecit Imperator noster sanctissimus. Nam gradum vnum siue personam vnã, à iure cognationis in ordinem agnato-

σωπα, εἴτε ἄῤῥενα, εἴτε θήλεια ἴσῳ τρόπῳ εἰς τὴν λεγιτίμαν ἐκέλευσεν ἐξ ἀδιαθέτου καλεῖσθαι διαδοχήν, τῆς προτιμήσεως πανταχοῦ τοῦ βαθμοῦ σωζομένης. τὸν γὰρ ἐγγύτερον, ἢ τὴν ἐγγυτέραν, τοῦ ἐπέκεινα προτιμᾶσθαι βούλεται. καὶ μὴ διὰ τοῦτο ἐλάττονα αὐτὰς ἔχειν, ἐπειδὴ βαθμὸν ὑπερέβησαν ὁμαιμότητος. ἀλλ' ἐάν τις τελευτήσῃ, δύο συγγενεῖς καταλιπὼν τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ, ὧν ὁ μὲν ἄῤῥην, ἡ δὲ ἐστὶ θήλεια, ἅμα παραγινέσθωσαν. οἷον λόγου χάριν, ἔστιν υἱὸς θείου πρὸς πατρὸς προτελευτήσαντος, καὶ θυγάτηρ θείου, εἰ καὶ τοῦ δ' βαθμοῦ ἐστι, καὶ ἐξῆλθε τὴν ὁμαιμότητα, οὐδὲν ἧττον, ἅμα τῷ οἰκείῳ ἀδελφῷ τοῦ τελευτήσαντος διαδέχεται. ¶ Ταῦτα δὲ ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς ἐν τῇ εἰρημένῃ διατάξει διατυπώσας, προστέθεικε κἀκεῖνο. βαθμὸν γὰρ ἕνα ἤτοι πρόσωπον, ἐκ τῆς κογνατικῆς τάξεως, εἰς

θ. Hoc etiã.

τὴν ἀδνατικὴν μετέθεικεν. ἐκέλευσε γὰρ ὡς ἀδνάτους, οὐ μόνον τὸν υἱὸν καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοῦ κατὰ τὰ ἤδη κεχρωῦται ἐπὶ τὴν ἐμὴν παραγίνεσθαι κληρονομίαν· ἀλλὰ καὶ τοὺς τῆς ἀδελφῆς παῖδας, εἴτε ὁμοπάτριοι εἶεν, εἴτε ὁμομήτριοι. οὐκοῦν ἐάν τις τελευτήσῃ, καταλιπὼν ἀδελφοῦ προτελευτήσαντος υἱὸν, ἢ θυγατέρα, καὶ ἀδελφῆς προτελευτησάσης, ὁμοπατρίας, ἤγουν ὁμομητρίας υἱὸν, ἢ θυγατέρα, παραγενήσονται ἐξ ἴσου καὶ διαδέξονται. οἱ μὲν ὡς θεῖον πρὸς πατρὸς, οἱ δὲ ὡς θεῖον πρὸς μητρὸς, ὥσπερ εἰ ἐξ ἀρρένων πάντες προῆλθον. ταῦτα δὲ ὡς ἤδη ἐθεματίσθη δεῖ νοεῖν, ἡνίκα οἱ ἀδελφοὶ, καὶ αἱ ἀδελφαὶ, ἐξ ὧν οὗτοι κατάγονται μὴ ζῶσι. τούτων γὰρ περιόντων, καὶ τὸν κλῆρον ἀσπαζομένων τοῦ τελευτήσαντος, οἱ ἐκ τῶν ἑπομένων βαθμῶν ἡσυχάσουσιν. εἰς δὲ τὰ εἰρημένα πρόσωπα ἐκ τῆς εἰρημένης

rum transtulit, iubens ac sanciens, non filium tantùm, aut filiam fratris mei, ad hereditatem meam, vt agnatos (sicut iã dictum est) venire: verum etiam & sororis filios, siue eiusdem patris simus, siue eiusdem matris. Siquis igitur decedat, relinquens fratris iam antè mortui filium aut filiã, & sororis quoque iam antè mortuæ (siue cõsanguinea sit, siue vterina) filium aut filiam: ex æquo venient omnes, & ex æquo succedent illi, vt patruo: hi, vt auunculo: perinde atque si per virilis sexus personas omnes cognati essent. Hæc autem ita, vt species ficta est, intellegere oportet: scilicet cùm fratres aut sorores, ex quibus hi descendunt, in viuis non sunt: Nam si illi supersint, & defuncti hereditatem amplectantur, hi, quisequentes gradus obtinent, quiescent. Porrò inter dictas personas, quas dicta constitutio inue

nit,

nit, hereditas defuncti nō in stirpes, sed in capita diuidetur. Quæ tamen exēplo aliquo explicanda sunt. Quidam excessit è viuis, relicta sorore vterina, id est, eadem matre nata, relicto & filio fratris iam tum mortui. Olim quidem filius fratris antè mortui, hæres fiebat, vt agnatus: & quamuis gradu vinceretur, nam ipse tertio erat gradu, soror secundo, tamen ordine (cùm potior is esset) vincebat. Verùm hodie ex his, quæ à Principe nostro inuenta sunt, ipsa filio fratris præferetur, ius agnatæ habens ex constitutione. Quod autem dicitur IN CAPITA, sic intellegendum est. Veluti, euênit vt intestatus morerer relictis fratris & sororis iam tunc mortuorū filiis: sed fratris quidem erāt tres aut quattuor, sororis autem vnus

διατάξεως ἐπινοηθέντα, ἡ τοῦ τελευτήσαντος παραγίνεται κληρονομία, εἰς κάπιτα μεριζομένη, καὶ οὐχὶ εἰς στίρπεις. δεῖ δὲ καὶ τὸ προειρημένον καὶ ἀρτίως λεχθὲν θεματισμῷ σαφηνίσαι. ἐτελεύτησέ τις ἀδελφὴν ὁμομήτριαν καταλιπὼν, καὶ υἱὸν ἀδελφοῦ προτελευτήσαντος. πάλαι μὲν ὁ τοῦ προτελευτήσαντος ἀδελφοῦ υἱὸς, ἐκληρονόμει ὡς ἀγνάτος. παρεγκλίνετο γὰρ ἀπὸ δυνατωτέρας τάξεως εἰ καὶ ἐπλεονεκτεῖτο τῷ βαθμῷ. αὐτὸς μὲν γὰρ τρίτου ἦν βαθμοῦ, ἡ δὲ ἀδελφὴ δευτέρου. ἀλλὰ σήμερον ἐκ τῶν ἐπινοηθέντων ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως αὐτὴ προτιμηθήσεται τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀδελφοῦ, ἀγνατικὰ κτησαμένη δίκαια ἐκ τῆς διατάξεως. τὸ δὲ ἐν κάπιτα οὕτως ἐστὶν νοεῖν. οἷον συνέβη ἐμὲ τελευτῆσαι ἀδιάθετον, καταλιπόντα ἀδελφοῦ προτελευτήσαντος, καὶ ἀδελφῆς προτελευτησάσης παῖδας. ἀλλὰ τοῦ μὲν ἀδελφοῦ ἦσαν γ ἢ δ, τῆς δὲ ἀδελφῆς

εἷς ἢ β. οὐ δεῖ λέγειν ὅτι οἱ ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς τὸ ἥμισυ, καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τὸ ἥμισυ λαμβάνουσιν, ἀλλ' ἐν κάπιτα γίνεται ἡ διαίρεσις. καὶ οἱ μὲν ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τέσσαρες ὄντες, δ παραλαμβάνουσι μοίρας· οἱ δὲ ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς ὄντες δύο, ἕξουσι β μέρη. ἐτελεύτησέ τις ἀδιάθετος, πολλῶν ὑπόντων ἀγνάτων διαφόρου βαθμοῦ, ὁ δυωδεκάδελτος τὸν ἐγγύτερον καλεῖ. ὥστε οὖν εἰ λόγου χάριν ὕπεστιν ἀδελφὸς τοῦ τελευτήσαντος, καὶ υἱὸς ἀδελφοῦ προτελευτήσαντος, ἢ γοῦν καὶ θεῖος πρὸς πατρὸς, ὁ ἀδελφὸς ἔσται καλλίων. ὁ μὲν γὰρ δευτέρου, ἐκεῖνοι δὲ τρίτου εἰσὶ βαθμοῦ.

l. Si plures ¶ Οὐ μόνον δὲ ἡνίκα εἷς ἐστιν ὁ ἐγγύτερος ἐπὶ τὴν κληρονομίαν καλεῖται τοῦ τελευτήσαντος, ἀλλ' εἰ καὶ πολλοὶ εἶεν ἐν τῷ πλησιάζοντι βαθμῷ πάντες ἅμα παραγίνονται. εἰ δὲ ἑνικῷ ἀριθμῷ ὁ δυωδεκάδελτος ἐχρήσατο εἰπών ἐπὶ τὸν πρόξιμον προτιμῶ. καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι

aut duo. Non est dicendum filios sororis dimidiam partē, & filios fratris alteram dimidiam accepturos: verùm in capita fiet diuisio. Et fratris filij quū quattuor sint, quattuor partes habebunt: sororis autem, duas. Intestatus aliquis decessit, qui multos habebat agnatos, diuersis tamen gradibus: lex duodecim Tabularum proximum vocat. Itaque si, verbi gratia, & frater defuncti superest, & defuncti fratris filiu: aut etiam patruus: fratris causa potior est; hic enim in secundo, ceteri in tertio sunt gradu. ¶ Non solū autē, cum vnus proximus est, ad hereditatem defuncti vocatur, sed etiam si plures sint in proximo gradu, omnes simul veniēt, quamuis singulari numero lex duodecim Tabularum vsa sit, dicēdo: Proximum præfer-

ri, neque dixerit Proximos. Si defunctus igitur tres habeat fratres, & fratris iā antè mortui filium: tres illi fratres, heredes erūt victo fratris antè defuncti filio. Et rursus, quod lex duodecim Tabularum dicit Proximi, id propriè plurium graduum comparationem significat. Atqui quamuis id verbi significatio ostendat, attamen licet vnus tantùm extet gradus, locus est legi duodecim Tabularum proximum gradum vocāti, veluti, Decessit aliquis relicto patruo, nec vllos habens alios agnatos: patruus vt proximus succedit, etiam si non sit alius gradus, cuius comparatione is proximus fit. ¶Verùm enimuerò, si quis nullo facto testamento decesserit, ille vt proximus admittitur, qui eo tempore, quo is mortuus est, de cuius hereditate agitur, proximus ei erat. Quòd si quis testatus decesserit, tūc

τοὺς προξίμους. οὐκοῦν ἐὰν εἰσὶ τρεῖς ἀδελφοὶ τῷ τελευτήσαντι, καὶ παῖς ἑνὸς προτελευτήσαντος ἀδελφοῦ, οἱ γʹ ἀδελφοὶ κληρονομήσουσιν, τὸν τοῦ προτελευτήσαντος ἀδελφοῦ παῖδα νικῶντες. καὶ πάλιν τὸ εἰρημένον τῷ δωδεκαδέλτῳ πρόξιμοι, τοῦτο σημαίνει κυρίως πλειόνων βαθμῶν σύγκρισιν. τουτέστιν οἱ ἐγγύτεροι. πλὴν εἰ καὶ ἡ σημασία τοῦ ῥήματος ὑποφαίνει τοῦτο, ἀλλ' οὖν εἰ καὶ εἷς ὑπόκειται βαθμὸς. χώρα τῇ ἀπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου κλήσει. οἷον ἐτελεύτησέ τις, θεῖον μόνον πρὸς πατρὸς καταλιπὼν, οὐκ ἔχων ἕτερον συγγενῆ, ὁ θεῖος ὡς πρόξιμος παραγίνεται, καίτοι οὐκ ὄντος ἑτέρου βαθμοῦ πρὸς ὃν οὗτος συγκρίνεται. ¶ Ἀλλ' εἰ μέν τις ἀδιάθετος τελευτήσῃ, ἐκεῖνος ὡς πρόξιμος παραγίνεται, ὃς κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς ἦν ἐγγύτατος τῷ κληρονομουμένῳ. εἰ δὲ διαθέμενός §. Proxim⁹.

θέμενός τις τελευτήσῃ, ζητοῦμεν ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ, ἐν ᾧ δῆλον γέγονε, μηδένα ἐκ διαθήκης γενέσθαι τῷ τελευτήσαντι διάδοχον, τίς ἦν ἐγγύτερος. τότε γὰρ κυρίως λέγεται ἀδιάθετος τεθνάναι. τοῦτο δὲ ἔσθ' ὅτε διὰ πολλοῦ δηλοῦται χρόνου, ἐν ᾧ διαστήματι συμβαίνει πολλάκις, ὥς τε τὸν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς μακρότερον ὄντα βαθμοῦ, ἐγγύτερον γενόμενον κληρονομεῖν. οἷον ἐτελεύτησέ τις ἐξωτικὸν γράψας κληρονόμον, ὑπόντος ἀδελφοῦ, ὑπόντος δὲ καὶ θείου πρὸς πατρός. ὁ γραφεὶς κληρονόμος διεσκέπτετο εἰ δεῖ προσελθεῖν. ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν ὁ ἀδελφὸς τοῦ διαθεμένου. ἐρεπουδιάτευσε μετὰ ταῦτα ὁ ἐξωτικὸς τὴν κληρονομίαν, παραγίνεται ὁ θεῖος ὡς ἐγγύτερος. νῦν γὰρ ὁ τελευτήσας ἀπεδείχθη ἀδιάθετος. διὰ γὰρ τὸ μηδένα ἐκ τῆς γραφῆς ἐπὶ τὴν κληρονομίαν παραγενέσθαι,

quis proximus fuerit eo tempore, quo certum factum est, neminem defuncto heredem ex testamento extaturum, quærimus. Nam tūc propriè dicitur quisqs intestatus decessisse. Id autem longo pòst tempore aliquando certum fit. In quo tēporis interualio nō nunquam accidit, vt qui mortis tempore remotiore erat gradu, iam proximum gradum obtinens, ad hereditatē vocetur, veluti, Decessit aliquis extraneo herede instituto: extante fratre, extante & patruo. Heres scriptus deliberabat, num adeunda sibi esset hereditas: & medio tempore frater defuncti diem obiit. Extraneus deinde hereditatem repudiauit: patruus, vt proximus vocatur. Quoniam nunc demum certū factum est, defunctū intestatū esse. Cùm enim nemo ex testamento ad hereditatem venerit, proxi-

mus

mus inuentus est patruus: quamuis alius mortis tempore eũ præcederet: propterea, quòd tunc frater defuncti extabat. ¶In hoc autem genere percipiendarũ iure agnationis hereditatum, lex duodecim Tabularum successionem non nouit: id est, negamus eo, q proximus est, vel hereditatem repudiante, vel antequam adiret mortuo: eum, qui sequẽti gradu est, legitimo iure admitti ad hereditatem. Veluti: Decessit aliquis intestatus, extãte fratre, extante & patruo. Frater vocabatur, nimirum vt proximus: si modo contingat vt frater, aut antequam adeat, decedat: aut hereditatem repudiet, patruus aut agnatus venire non poterit: propterea quòd lex duodecim Tabularum Successionem nesciat. At Prætor erratum legis duodecim Tabularum corrigens, non perfectũ quidem ille, auxiliũ tamẽ aliquod tulit: quoniam patruum

ἐγγύτερος εὑρέθη ὁ θεῖος, καί τοι περιλαμβανόμενος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς, διὰ τὸ ἀδελφὸν ὑπεῖναι τότε τῷ τελευτήσαντι. ¶Ἐπὶ τῆς ἀδελφικῆς διαδοχῆς, οὐκ οἶδεν ὁ δυωδεκάδελτος συγκεσσίωνα. τουτέστιν οὐ λέγομεν ὅτι τοῦ ἐγγυτέρου, ἢ πρὸ τῆς ἀδιτζίωνος τελευτήσαντος, ἢ ῥεπουδιατεύσαντος τὴν κληρονομίαν, ὁ τοῦ ἑπομένου βαθμοῦ λεγίτιμος κληρονομεῖ, οἷον ἐτελεύτησέ τις ἀδιάθετος ὑπόντος ἀδελφοῦ, ὑπόντος δὲ καὶ θείου πρὸς πατρός. ὁ ἀδελφὸς ἐκαλεῖτο, δηλονότι ὡς ἐγγύτερος, ἐὰν συμβῇ τὸν ἀδελφὸν πρὸ ἀδιτζίωνος τελευτῆσαι, ἢ ῥεπουδιατεῦσαι τὴν κληρονομίαν, ὡς ἀδύνατος ὁ θεῖος οὐ παραγγυήσεται, διὰ τὸ ἀγνοεῖν συγκεσσίωνα τὸν δυωδεκάδελτον. ἀλλ' ὁ πραίτωρ τὸ πταῖσμα τοῦ δυωδεκαδέλτου διορθῶν, ἀτελῶς μὲν, πλὴν ἐπενόησέ τινα βοήθειαν. τὸν γὰρ θεῖον ἐκάλεσεν ἐν

θ. Placebat.

τῆς κογνατικῆς τάξεως, διὰ τὸ ἀσθενῆσαι τὰ ἀδνατικὰ δίκαια, ἐκ τοῦ μὴ εἶναι συκκεσσίονα. ὁ δὲ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς, διὰ πάντων τελείας τὰς νομοθεσίας εἶναι σπουδάζων, τέθεικε διάταξιν, ἐν ᾗ περὶ τῶν πατρωνικῶν διελέχθη δικαίων. καὶ φιλανθρώπῳ διανοίᾳ τοῦτο σκοπήσας ἐκέλευσεν, ὥστε συκκεσσίονα ἐπὶ τῶν ἀδνατικῶν εἶναι κληρονόμων. ἀνόητον γὰρ ἐνόμισεν εἶναι, ὅπερ τοῖς κογνάτοις ὁ πραίτωρ ἐφιλοτιμήσατο· ἔστι γὰρ ἐπ' αὐτῶν συκκεσσίων· τοῦτο μὴ προσεῖναι τοῖς ἀδνάτοις, καὶ μάλιστα ὁπότε περὶ τὸ βάρος τῆς ἐπιτροπῆς ἐστι ſucceſſio. εἰ γάρ τις ἄνηβος ἐστὶ, καὶ δύο ὑπάρχουσιν ἀδνάτοι, ἀδελφὸς, καὶ θεῖος, ὁ ἀδελφὸς κληθήσεται ὡς ἐγγύτερος ἐπὶ τὴν ἐπιτροπήν. εἰ δὲ καὶ τελευτήσει, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ ὁ δεύτερος ἀπογένηται βαθμὸς, χώρα γίνεται τῇ ſucceſſioni, καὶ λεγίτιμος ὁ θεῖος ἐπίτροπος γενήσεται. ὅπερ τοίνυν ἐπὶ τοῦ βάρους τῆς

ex cognatorum ordine vocauit: vtpote agnationis iure nihil hic valente, cùm ſucceſsio locum nõ habeat. Imperator verò noster ſanctiſſimus, in omnibus perfecta eſſe iura cupiens: constitutionẽ emiſit, in qua de iure patronatus diſſeruit: & humanitate ſuggerente ſanciuit, vt & in agnatorũ hereditatibus eſſet ſucceſsio. Abſurdum enim putauit eſſe, quod cognatis à Prętore cõceſſum eſſet (eſt enim inter eos ſucceſsio) id agnatis non adeſſe: quum præſertim onus tutelæ ſucceſsionem habeat. Nam ſi quis impubes ſit, & duo ſuperſint agnati, frater & patruus: frater vt proximus ad tutelam vocabitur. Si verò & is decedat, quoniam hoc modo ſecundus gradus deficit, locus fiet ſucceſsioni, & patruus legitimus erit tutor. Quod igitur in

ἐπι-

onere tutelæ obtinebat, absurdum erat, in lucro hereditatis non obtinere.

¶ Ex ordine legitimorũ, ad filij hereditatẽ & defuncti pater vocatur, qui specialiter contracta fiducia, filium filiámve, nepotẽ neptémve, ac deinceps emãcipauit. Hodie verò ex cõstitutione Imperatoris nostri, superuacuum est, specialiter contracta fiducia emancipare: quoniam id præsumptum vult esse dicta constitutio, & tacitè sequi, vt in emancipando contracta esse fiducia intellegatur.

ἐπιτροπῆς ἐκράτει, ἄτοπον ἦν, μὴ καὶ ἐπὶ τοῦ κέρδους τῆς κληρονομίας κρατεῖν. ¶ Ἐκ τῆς τάξεως τῶν λεγιτίμων, ἐπὶ τὰ πράγματα τοῦ υἱοῦ, ὁ τοῦ τελευτήσαντος καλεῖται πατήρ, ὅς τις ἰδικῶς contracta fiducia, τὸν υἱὸν ἢ τὴν θυγατέρα, ἢ ἔγγονον, ἢ ἐγγόνην, καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα ἐμαγκιπάτους ἐποίησε. σήμερον δὲ ἐκ τῆς τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διατάξεως περιττὸν τὸ ἰδικῶς cõtracta fiducia ποιεῖν ἐμαγκίπατον. περιλήψει γὰρ καὶ σιωπηρῶς ἐνεῖναι τοῦτο βούλεται ταῖς ἐμαγκιπατζίωσιν ἡ εἰρημένη διάταξις.

8. Ad legitimam.

DE S.C. TERTVLLIANO.
Titul. III.

Ex his quæ suprà dicta sunt, satis cognosci possunt legis duodecim Tabularum sollemnitates, & angustiæ circa hereditates. Nam & emancipatos, à parentum suorum successione reiecit, veluti quæ

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἔγνωμεν τὴν τοῦ δωδεκαδέλτου ἀκρίβειαν, καὶ στενότητα περὶ τῆς κληρονομίας. ἐξέβαλε μὲν γὰρ τοὺς ἐμαγκιπάτους τῆς τῶν πατέρων διαδοχῆς, οὐκ ἔτι γινώσκων

αὐτοὺς, διὰ τὴν συμβᾶσαν κάπιτις δεμινουτζίωνα. προετίμα δὲ καὶ τοὺς ἐξ ἀρρενογενείας τῶν ἐκ θηλειῶν προελθόντων, οὐκ ἐπιτρεπόμενος ἐπὶ τοσοῦτον, ὅτι οὐδὲ μήτηρ τὸν υἱὸν, ἢ τὴν θυγατέρα ἀδιαθέτους τελευτῶντας διεδέχετο, οὐδὲ μὴν ὑπ' αὐτῶν ἐκληρονομεῖτο. ἀλλ' ὁ πραίτωρ θάλπων πανταχοῦ τὴν φύσιν, ἐκ τῆς κογνατικῆς τάξεως, εἰς τὴν ἀλλήλων διαδοχὴν τούτους ἐκάλει, τὴν ὕνδε κογνάτι διδοὺς αὐτοῖς διακατοχήν. αὕτη δὲ ἡ τοῦ νόμου στενότης, ἔτυχε μετὰ ταῦτα διορθώσεως. καὶ πρῶτον μὲν ὁ θειότατος κλαύδιος τῇ μητρὶ πρὸς παραμυθίαν τῶν τελευτησάντων παίδων λεγίτιμαν δέδωκε διακατοχήν. χρόνῳ δὲ ὕστερον δόγμα γέγονε τερτυλιάνειον, ἐπὶ τῆς ἀδριανοῦ βασιλείας, τελειότερον περὶ τούτου νομοθετοῦν. καὶ θρηνούσῃ τῇ μητρὶ τὴν τῶν παίδων ἀποβολὴν, λεγίτιμαν ἐχαρίσατο διαδο-

eos non agnosceret, ob sequutam capitis deminutionē: & eos, qui per virilis sexus personas coniunguntur, his qui ex feminis descēdunt, prætulit quasi ignotis, adeò vt nec mater filio filiæve intestatò mortuis succederet, nec eius rursus hereditas ad ipsos deuolueretur. Prætor autem vbique fouens naturam, ex cognatorum proximitate, vltrò citróque bonorum possessionis petendæ, per caput, Vnde cognati, ius ipsis dabat. sed hæ iuris angustiæ postea emendationem consequutæ sunt. Et primò quidem D. Claudius matri in solatium amissorum liberorum, legitimam eorum dedit hereditatem. Post tempus aliquod factum est S. C. Tertullianum, regnante Hadriano, quo perfectiùs huic rei perspectum est, & matri amissos liberos lugenti, legitima eorum hereditas data est: quod tamen

meauit concessum non est. Dixit enim: si filius decedat relicta matre, eam, si ingenua sit, & ius trium liberorum habeat, aut libertina, & quattuor liberorum ius habeat, vt agnatam ad bona liberorum (siue masculi sint siue feminæ) intestatò mortuorum admitti, nō solùm cùm sui iuris est mater, sed etiam cùm in parentis sui potestate est: sic tamen vt iussu eius adeant, cuius iuri subiectæ sunt. ¶ Præferuntur autem matri, liberi eius qui defunctus est. Nam si quis decedat, & matrem relinquens & liberos: liberi vocantur, siue sui sint, siue loco suorum: quod genus sunt emancipati: siue primi gradus sint, siue secundi, siue infra secundum. Sed & femina defuncta, liberi defunctæ auiam suam ab hereditate excludit. Masculus aliquis aut etiam fe

χλὼν, τῇ μάμμῃ τοῦτο μὴ φιλοτιμησάμενος. εἶπε γὰρ ἐὰν τελευτήσῃ παῖς, μητέρα καταλιπὼν, εἰ μὲν εἴη εὐγενὴς, καὶ τριῶν παίδων ἔχει δίκαιον, εἰ δὲ ἀπελευθέρα τεσσάρων, ὡς ἀγνάταν ἐπὶ τὰ τῶν παίδων ἀρρένων τε καὶ θηλειῶν ἀδιαθέτων τελευτώντων παραγίνεσθαι πράγματα. οὐ μόνον ἐὰν αὐτεξούσιος ἐστὶν ἡ μητὴρ, ἀλλ᾽ εἰ καὶ τελεῖ ὑπὸ τὴν τοῦ ἰδίου πατρὸς ὑπεξουσιότητα, οὕτω μέν τοι ὥστε κατὰ κέλευσιν τοῦ πατρὸς ἀδιτεύειν αὐτάς.

¶ Προτιμῶνται δὲ τῆς μητρὸς ἐν τῇ κληρονομίᾳ, τοῦ τελευτήσαντος οἱ παῖδες. εἰ γάρ τις παῖδας καὶ μητέρα καταλείψας τελευτήσει, οἱ παῖδες παραγίνονται, εἴτε σοῦοι εἰσὶν, εἴτε ἐν τάξει τῶν σούων, ὁποῖοι εἰσὶν οἱ ἐμαγκιπάτοι, εἴτε πρώτου βαθμοῦ, εἴτε δευτέρου, εἴτε ἐπέκεινα. εἰ δὲ θήλεια ἐστὶν ἡ τελευτήσασα, οἱ τῆς τελευτησάσης παῖδες οὐκ ἐῶσι κληρονομῆσαι τὴν ἰδίαν μάμμην. ἄρρην, ἢ καὶ θήλεια ἐπελευ-

¶. Præferuntur.

ἐτελεύτησε. ὑπῆν δὲ πατὴρ ᾧ οὐκ ἦσαν ὑπεξούσιοι, ὑπῆν δὲ καὶ μήτηρ, ὁ πατὴρ προτιμηθήσεται. εἰ δὲ πάππος ὑπῆν, ἢ πρόπαππος ᾧ οὐκ ἦσαν ὑπεξούσιοι, τότε ἡ μήτηρ προτιμᾶται, πρὸς αὐτοὺς μόνη ἀγωνιζομένη περὶ τοῦ κλήρου. καὶ ἀδελφὸς δὲ ὁμαίμος τοῦ τελευτήσαντος, ἢ τῆς τελευτησάσης, τὴν αὐτῶν προτιμᾶται μητρός. εἰ γὰρ εἴη ὁμαίμος ἀδελφὴ συναναπέμπεται. τουτέστιν ἐξ ἴσου κληρονομεῖ. εἰ δὲ ὑπῆσαν ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ, καὶ μήτηρ, ὁ μὲν ἀδελφὸς προετιμᾶτο τῆς μητρός, καὶ ταῦτα ἐχούσης δίκαιον παίδων. κοινὴ δὲ ἡ κληρονομία μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν καὶ τῆς ἀδελφῆς ἐγίνετο. ὥστε εἰ ὑπῆν μόνος ἀδελφὸς τῷ τελευτήσαντι, ἢ καὶ ἀδελφὸς, καὶ ἀδελφὴ, καὶ μήτηρ, ἀπεκλείετο ἡ μήτηρ. εἰ δὲ ἀδελφὸς μὲν οὐκ ὑπῆν, ἀδελφὴ δὲ μόνη καὶ μήτηρ, τότε ἐξαούγκιον μὲν ἡ μήτηρ, ἐξαούγκιον δὲ ἡ ἀδελ-

mina decessit: extabat autem pater, in cuius potestate non erant, extabat & mater: pater præfertur. Sin autem auus vel proauus extabat cuius iuri non erant subiecti, tunc mater præfertur, scilicet cùm inter eos solos de hereditate agitur. Frater quoque consanguineus defuncti fratris, aut defunctæ sororis, matrem eorum excludit. Soror verò consanguinea pariter cum matre admittitur: id est, ex æquis partibus heredes fiunt. Quòd si & frater & soror & mater extabat, frater matri quamuis ius liberorum habenti, præferebatur. Et cõmunis erat hereditas ex æquis partibus inter fratres & sorores. Sic igitur si aut solus frater defuncto extabat, siue & frater & soror & mater, excludebatur mater. Sin autem frater non extabat, sed sola soror & mater, tunc & mater semissem & semissem soror habebat.

¶ Sed

¶ Sed hæc quidem olim. Verùm edita est Imperatoris nostri constitutio, quę & Codici eius inserta est, qua constituit tū ad naturā ipsam, tum ad puerperiorum discrimé, quod interdum & morté adducit, respiciens, vt matri auxilium prestaretur. Impium enim esse duxit, ea quę forte fortuna, nec ex volūtate matris accidunt, in detrimentum eius conuerti. Etenim si non contigisset, vt ingenua mater tres liberos: aut libertina, quattuor pareret, nullo suo merito à successione defuncti repellebatur. Quod enim peccatum eis imputabatur, quòd non tres aut quattuor peperissent, per quos legitimo iure ad hereditates admitti poterant, sed eum tantùm aut eam, qui quæ've nunc fato functus functáve est? ¶ Sed & quum Principum quorundam, qui paucis abhinc annis regnarunt, cōstitutiones de legitima successione tra-

φὴ λήψεται. ¶ Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν. διάταξις δὲ γέγονε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἥτις καὶ τῷ οἰκείῳ αὐτοῦ ἐμφέρεται κώδικι, δι᾽ ἧς παρεκελεύσατο πρὸς τὴν φύσιν ὁρῶν, καὶ πρὸς τὸν τῆς λοχείας κίνδυνον, ὃς ἔσθ᾽ ὅτε καὶ τελευτὴν ἐπάγει, βοηθεῖσθαι τὴν μητέρα, ἀσεβέστατον εἶναι νομίσας, ζημίαν αὐτῇ προσφέρειν τὸ ἐκ τύχης, καὶ μὴ κατὰ γνώμην συμβαῖνον. εἰ γὰρ μὴ συμβῇ τὴν εὐγενῆ μητέρα τρεῖς, τὴν δὲ ἀπελευθέραν δ̄ τεκεῖν παῖδας, οὐ δικαίως τῆς τοῦ τελευτήσαντος ἐξωθεῖτο διαδοχῆς. ποῖον γὰρ αὐταῖς ἐνομίζετο πταῖσμα, εἰ μὴ γ̄ ἢ δ̄ τέτοκε, δι᾽ ὧν ἠδύνατο λεγιτίμῳ δικαίῳ κληρονομεῖν, ἀλλὰ τὸν τελευτήσαντα, ἢ τὴν τελευτήσασαν μόνους; ¶ Ὁπότε δὲ αἱ τῶν πρὸ βραχέως βεβασιλευκότων διατάξεις, περὶ λεγιτίμου διαδοχῆς διαλεγόμεναι ποτὲ ἐβοήθουν τῇ μητρί, ποτὲ

δὲ

θ. Sed nos.

θ. Sed cum antea.

δὲ ταύτην ἐβάρυνον, οὐκ εἰς ὁλόκληρον αὐτῇ τὴν τῶν παίδων φιλοτιμησάμενοι διαδοχήν, ἀλλ' ἔν τισιν θέμασιν, οἷον ἡνίκα δίκαιον εἶχε παίδων, τὸ τρίτον αὐτῆς ἀφαιρούμενοι, ῥητοῖς παρεῖχον προσώποις. λεγιτίμου δὲ αὐτὴν ἀπορούσαν δικαίου, ἐκ τοῦ ἐναντίου, φανερᾷ παρεμυθοῦντο μοίρᾳ τῆς κληρονομίας. ἵνα δὲ σαφέστερον ᾖ τὸ λεχθέν, ὡς ἐπὶ θέματος ἀναγκαῖον εἰπεῖν. εἰ συνέβη τελευτῆσαι τινὰ ἔχοντα μητέρα δικαίῳ παίδων κεκοσμημένην, ὑπῆν δὲ θεῖος λεγίτιμος, ἢ τούτου υἱὸς θείου, ὀκτὼ μὲν οὐγκίας ἐλάμβανεν ἡ μήτηρ. ὁ δὲ θεῖος, ἢ τούτου ὁ τοῦ θείου υἱὸς τέσσαρας. εἰ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου οὐκ εἶχε δίκαιον παίδων ἡ μήτηρ, ὁ μὲν θεῖος, ἢ τούτου ὁ τοῦ θείου υἱὸς, ἐλάμβανεν ὀκτὼ οὐγκίας ἡ δὲ μήτηρ τέσσαρας. ὁ δὲ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς ἐξ εὐθείας καὶ ἁπλουστάτης ὁδοῦ, τὴν μητέρα πάντων προε-

ctantes, aliàs matrē iuuarent, aliàs premerent, non insolidum eam ad hereditatem liberûm vocã tes, sed quibusdam in casibus, (veluti quum ius liberorũ habebat) tertiã partem ei ablatam certis personis darent. Porrò in aliis, quum legitimo iure non poterât admitti, certa portione consolarentur. Quod vt melius apertiúsque intellegatur, exemplo siue specie ad rem confictam, ostendendum est. Si contigisset, vt quis decederet relinquens matrem iure liberorũ cohonestatam, superesset autẽ & patruus qui est legitimus, aut patrui filius: mater octo capiebat vncias siue bessem hereditatis, patruus autem aut eius filius trientem, hoc est, quattuor vncias. Quòd si ex contrario ius liberorum mater nõ habuisset, tunc patruus aut filius eius bessem hereditatis capiebat, at mater trientem solum.

Ideo imperator noster sanctissimus re-

cti

ta simplicique via, matrẽ omnibus personis legitimis anteposuit, & sine deminutione vlla, liberorum suorum eis successionem præbuit, excepta fratris & sororis persona, siue cōsanguinei sint defunctis, siue sola cognationis iura cum eis habeant. Nam quemadmodũ eam toti alij ordini legitimorum Imperator anteposuit: ita quemuis fratrem & quamuis sororem, etiam si legitimi nō sint, ad hereditates vnà cum ipsa vocauit. Sic tamen, vt si solę sorores (siue agnationis siue cognationis iura habeant) & mater defuncti vel defunctæ supersint, dimidiam quidem mater defuncti vel defunctæ, alteram verò dimidiam, omnes sorores habeant: veluti, Decessit aliquis relinquens matrem, relinquẽs & duas aut tres sorores: semissem quidem mater, semissem verò oẽs sorores habebunt. Quòd si defunctæ

τίμησε τῶν λεγιτίμων, ἀμείωτον τὴν τῶν τελευτησάντων παίδων αὐτῇ παρέχων διαδοχὴν, ἐξῃρημένου ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς, εἴτε εἶεν ὁμαίμιοι τοῖς τελευτήσασιν, εἴτε κογνατικὰ πρὸς αὐτοὺς ἔχοιεν δίκαια. ὥσπερ γὰρ πάντων τῶν λοιπῶν λεγιτίμων αὐτὴν προετίμησεν ὁ βασιλεὺς, οὕτω πάντα ἀδελφὸν, καὶ πᾶσαν ἀδελφὴν, εἰ καὶ μὴ εἶεν λεγίτιμοι, ἅμα αὐτῇ ἐπὶ τὴν κληρονομίαν ἐκάλεσεν. οὕτω μέντοι, ἵνα εἰ μὲν μόναι εἴησαν ἀδελφαὶ, ἀδνατικὰ ἢ καὶ κογνατικὰ ἔχουσαι δίκαια, καὶ μήτηρ τοῦ τελευτήσαντος ἢ τῆς τελευτησάσης· τὸ μὲν ἥμισυ, ἡ μήτηρ τοῦ τελευτήσαντος, ἢ τῆς τελευτησάσης, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ, πᾶσαι λάβοιεν αἱ ἀδελφαί. οἷον ἐτελεύτησέ τις ὑπαρχούσης τῆς μητρὸς, ὑπαρχουσῶν δὲ καὶ δύο ἢ τριῶν ἀδελφῶν θηλειῶν, ἑξαύγκιον μὲν ἡ μήτηρ, ἑξαύγκιον δὲ αἱ πᾶσαι ἀδελφαὶ λήψονται. εἰ δὲ περίεσιν

ἀδελ

ἀδελφὸς τῷ τελευτήσαντι προσώπῳ, ἢ γοῦν ἀδελφή, ἢ ἀναμὶξ ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαὶ κογνατικὰ περιεχόμενοι ἢ περιεχόμεναι δίκαια, ἐν κάπιτα ἡ κληρονομία διαιρείσθω. ὥστε οὖν ἀδελφοῦ μὲν μὴ ὑπόντος, ἡ μήτηρ τὸ ἥμισυ πάντως λήψεται. αἱ δὲ ἀδελφαὶ ὅσαι δήποτε εἰσίν, ἀντὶ μιᾶς παραλαμβάνονται. ἀδελφοῦ δὲ ὑποκειμένου, οὐκ ἔτι αἱ πολλαὶ ἀδελφαὶ τάξιν ὑπέχουσι μιᾶς.

¶. Sed quē admodum.

¶ Ὥσπερ δὲ τῆς μητρὸς ἐποιήσατο πρόνοιαν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεύς, οὕτω κελεύει καὶ αὐτὴν τῶν οἰκείων φροντίδα ποιεῖσθαι παίδων. παρεγγυᾷ γὰρ αὐταῖς ἀνήβοις οὖσι τοῖς παισί, καὶ κηδεμόνος ἀποροῦσιν, ἡνίκα μὴ ἐστὶν ἐπίτροπος τὴν ἀρχήν, ἢ χειροτονηθείς τις ἐξκουσατζίονι ἐχρήσατο, ἢ ὡς σούσπεκτος ἀπεκινήθη, ὥστε αἰτεῖν ἐπίτροπον, καὶ μὴ ἀπρονοήτους αὐτοὺς καταλιμπάνειν. δέδωκε δὲ αὐτῇ χρόνου ἐντός, ἔχειν παρρησίαν τοῖς παισὶ

persone frater super est, aut fratres, vel vna & fratres & sorores: quamuis tantùm cognationis iura habentes, in capita distribuenda est hereditas. Sic igitur fratre non extante, mater dimidiā prorsus partem accipit, & sorores quotcumque sint, pro vna tātùm habētur: fratre verò superstite, non item sorores locum vnius obtinent.

¶ Porrò autem quēadmodum & matri consultum prospectúmque est per Imperatorem nostrum sanctissimum: sic & eam curā liberorū suorum gerere iubet. Hortatur enim eas, si impuberes habeant liberos, qui rectore egeant, cùm neque initio vllus tutor datus est, aut qui decretus est, vel excusatione est vsus, vel vt suspectus remotus, vt tutorem petant, neque eos sine gubernatore relinquant. Datum est autem his tempus,

intra quod liberis tutorem petere possint, nempe vnius anni. Quòd si matres liberis suis pupillis tutores intra annũ petere neglexerint, & hi impuberes decesserint: hereditates eorum matres non capient. Absurdum enim est, eam quę liberos suos auxilio destitutos non adiuuit, eorũ successione frui. ¶Vocatur autem mater ad bona filij ex S. C. Tertulliano, etiam si ex meretricio concubitu defunctum filiũ conceperit.

παισὶ αἰτεῖν ἐπίτροπον, τουτέστιν εἴσω ἐνιαυτοῦ. εἰ δὲ ῥαθυμήσουσιν αἱ μητέρες εἴσω τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐπίτροπον αἰτῆσαι τοῖς πουπίλλοις, ἄνηβοι δὲ ἄχρι τελευτήσουσιν, οὐ κληρονομήσουσιν αὐτοὺς αἱ μητέρες. ἄτοπον γάρ ἐστιν ἀβοηθήτους καταλιποῦσαν τὸν παῖδα, τῆς τούτου διαδοχῆς ἀπολαύειν. ¶Καλεῖται δὲ εἰς τὰ τοῦ παιδὸς πράγματα, ἀπὸ τερτυλλιανείου δόγματος, εἰ καὶ ἀπὸ πορνείας ἔσχε τὸν τελευτήσαντα παῖδα. θ. Licet.

DE S. C. ORFITIANO. Titul. IIII.

Diximus suprà, neque matrẽ ad bona liberorum, neq; liberos ad bona matris, ex lege duodecim Tabularum vocari solitos. Sed à Pretore eis vltrò citròque ex proximitate cognatorum ius petẽdę bonorũ possessionis datũ fuisse. Diximus itẽ successu temporis factum esse S. C. Tertullianum, quod ma

Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, ὡς ὁ δωδεκάδελτος, οὐδὲ μητέρα εἰς τὰ τῶν παίδων, οὐδὲ παῖδας εἰς τὰ τῆς μητρὸς ἐκάλει πράγματα. ἀλλ' ὁ πραίτωρ ἐπενόησεν αὐτοῖς τὴν κογνατικὴν διαδοχήν. εἰρήκαμεν δὲ ὅτι προϊόντος τοῦ χρόνου, δόγμα τερτυλλιάνειον ἐγένετο, τὸ παρέχον τῇ μητρὶ λεγίτιμα δίκαια,

ἐπὶ τῇ τῶν παίδων διαδοχῇ. ὅπερ καὶ τελείαν ἐδέξατο διόρθωσιν, ἐκ διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ὡς ὁ προλαβὼν ἐδίδαξε τίτλος. κατὰ μίμησιν δὲ τοῦ τερτυλλιανείου, γέγονε δόγμα τὸ λεγόμενον ὀρφιτιάνειον, ἐπὶ ὀρφιτίου καὶ ῥούφου τῶν ὑπάτων ἐκφωνηθὲν, μάρκου βασιλεύοντος. δι' οὗ δέδοται, τοῦτο μὲν υἱῷ, τοῦτο δὲ θυγατρὶ, λεγίτιμα δίκαια, εἰς τὴν μητρῴαν διαδοχὴν, εἰ καὶ εἶεν ὑπεξούσιοι. προτιμῶνται δὲ καὶ τῶν ὁμαίμων αὐτῆς ἀδελφῶν, καὶ τῶν λοιπῶν ἀδνάτων. τοῦτο δὲ τὸ δόγμα ἐγγόνοις οὐ βοηθεῖ. ὥσπερ γὰρ οὐκ ἔχει ἡ μάμμη τὸ τερτυλλιάνειον, οὕτως οὐδὲ οἱ ἔγγονοι τὸ ὀρφιτιάνειον. ἀλλὰ ἔτυχε διορθώσεως τὸ ὀρφιτιάνειον ἐκ τῶν βασιλικῶν διατάξεων. αὗται γὰρ παρακελεύονται, κατὰ μίμησιν υἱοῦ καὶ θυγατρὸς, καὶ ἔγγονον καὶ ἐγγόνην ἐπὶ τὰ τῆς μάμμης παραγίνεσθαι πράγματα. ¶ Τοῦ-

8. Sciendū

ti in liberorum hereditatibus legitimę successiõis iura preberet. Quę res tandē perfectam ex constitutione Imperatoris nostri emendationē accepit, sicut precedens titulus docuit. Porrò ad similitudinem S. C. Tertulliani, factū est & S. C. quod Orfitianū vocatur, imperante D. Marco, Orfitio & Rufo Coss. p quod & filio & tum filię in materna successione datum est ius legitimę hereditatis etiam si alieno iuri subiecti sint. Preferūtur autem & consanguineis fratribus, & ceteris agnatis defunctę matris. Verū S. C. hoc nepotibus opem non fert. Quē admodū enim auia ex Tertulliano non vocatur, ita nec nepos ex Orfitiano. Sed tamen ex Principum constitutionibus emendationem S. C. Orfitianum accepit. His enim cautum est, vt ad similitudinem filij filięque, & nepos neptisque vocetur. ¶ Illud autem

tem notandum est, capitis deminutiōe, iura hæc legitimæ successionis, quę ex S. C. Orfitiano aut Tertulliano data sunt, non tolli: idq; propter illam regulam qua dicimus, legitimas hereditates ex nouo iure inuentas capitis deminutione nō perire, sed eas tantùm, quarum inuentum ad legem duodecim Tabularū refertur. ¶ Ex S. C. quoq; Orfitiano admitti debent & liberi vulgò quęsiti, siue ex meretricio concubitu nati. ¶ Si quis decedat, multis relictis legitimis personis eiusdem gradus: & alij hereditatem adeant, vnus autem aliquis aut repudiet, aut heres esse prohibeatur vel morte, vel alia quauis causa, (nam multi per constitutiones Principum ab hereditatibus arceantur) tunc pars eius, reliquis qui adierint, adcrescit. Veluti cùm quatuor essent, tres adierunt, vnus adire non potuit, vel quòd repudiasset, vel quòd

τὸ δὲ σημειώσασθαι χρὴ, ὅτι κάπιτις διμινουτζιὼν, τὰ ἐπὶ τοῦ ὀρφιτιανείου, ἢ τερτυλλιανείου δεδομένα λεγίτιμα δίκαια οὐκ ἀναιρεῖ, διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα, ὅτι αἱ ἀπὸ καινοτομίας ἐπινενοημέναι λεγίτιμαι κληρονομίαι, οὐ φθείρονται τῇ κάπιτις διμινουτζίωνι, ἀλλ᾽ ἐκεῖναι μόναι, ὅσαι τὸν δωδεκάδελτον εὑρετὴν ἐπιγράφονται. ¶ Ἔξεισι δὲ τὸ ὀρφιτιανείον καὶ οἱ ἀπὸ πορνείας τεχθέντες παῖδες. ¶ Ἐάν τις τελευτήσῃ πολλῶν ὑποκειμένων λεγιτίμων προσώπων τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ, καὶ οἱ μὲν ἄλλοι ἀδιτεύουσι, εἷς δὲ ῥεπουδιατεύσει ἢ κωλυθῇ κληρονομῆσαι ἀπὸ τελευτῆς, ἢ γοῦν δι᾽ ἑτέρας αἰτίας οὐ κληρονομήσει· εἰσὶ γὰρ πολλοὶ ὑπὸ τῶν διατάξεων εἰργόμενοι κληρονομεῖν· τότε τὸ τούτου μέρος προσαύξει τοῖς ἀδιτεύσασιν. οἷον τεσσάρων ὄντων, οἱ τρεῖς ἠδίτευσαν, ὁ εἷς ἠθέτησε ῥεπουδιατεύσας, ἢ τε-

θ. Nouissime.

θ. Si ex pluribus.

λευτήσας, ἢ ὑπὸ νόμου κωλυθεὶς διαδέξασθαι. τὸ τούτου μέρος τοῖς λοιποῖς ἐξ ἴσου προσαύξει, εἴτε ζῶσιν οἱ ἀδιτεύσαντες, εἴτε καὶ τελευτῆσαι αὐτοὺς συνέβη.

mortuus esset, vel quòd lege prohiberetur: pars huius reliquis tribus pro equis partibus adcrescit, siue hi qui adierunt superſint, siue euenit vt morerentur.

DE SVCCESSIONE COGNATORUM. Titul. V.

Ἐπὶ τὴν τοῦ ἀδιαθέτου τελευτήσαντος κληρονομίαν εἰρήκαμεν καλεῖσθαι τοὺς σούους, καὶ τοὺς τούτοις συναριθμουμένους ὑπὸ τοῦ πραίτωρος, οἷον τοὺς ἐμαγκιπάτους, καὶ τοὺς ἐκ τῶν διατάξεων αὐτοῖς συζευχθέντας, οἷον τοὺς ἐν βουλευτηρίοις ἐπιδοθέντας, καὶ τοὺς τεχθέντας ἀπὸ γυναικὸς, πρὸς ἣν οὐκ ἦν γαμικὴ διάθεσις, ποιησάντων δὲ προικῴων τὰ τῶν σούων κτησαμένους δίκαια. μετὰ δὲ τούτους, ἡ ἐξ ἀδιαθέτου κλῆσις, ἔχει τοὺς ἀδνάτους, καὶ οἷς ἀδνατικὰ δίκαια παρέχει τὸ τερτυλλιανεῖον φημὶ, καὶ τὸ ὀρφιτιανεῖον δόγμα ταῖς μητράσι καὶ παισὶν αὐτῶν, ἢ τὰ δίκαια τῶν διαδόχων.

AD hereditatē eius, qui intestatò mortuus est, diximus vocari suos: & quos eorum numero Prætor habet, vt emancipatos: & quos deinde constitutiones his adiunxerunt: vt eos qui curiis oblati sunt, aut qui ex ea muliere nati sunt quicū maritalis affectio non erat, & deinde confectis dotalibus instrumentis ius suorum adepti sunt. Post hos, vocātur ab intestato agnati, & quibus ius agnatorum tribuit aut S.C. Tertullianū vel Orfitianum, nēpe matres & liberi earum: aut constitu-

tio Imperatoris nostri sanctissimi, nempe hi qui ex sorore nascuntur. Post oẽs igitur iam dictos & tertium ordinẽ inuẽnit Prętor, quo cognatos vocauit. Quos natura quidẽ nouit, sed angustię iuris, quod ex lege duodecim Tabularum descendit, nesciuerunt. Hi autem sunt, qui capitis deminutionem passi sunt, aut ex his nati. Quos cùm odio lex duodecim Tabularum prosequeretur, Prætor eos ex tertio ordine vocauit. Hæc autem dico, solis exceptis fratribus & sororibus emancipatis: non tamen liberis eorum. Extat enim constitutio D. Anastasij, qua cautũ est, vt si quis decedat relicto fratre integri iuris, hoc est, qui nondum capitis deminutionem subiit, relicto & fratre capite deminuto, vterque quidem ad fratris defuncti he-

χῶν. καὶ ἡ τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως διάταξις, τοῖς ἀπὸ θηλειῶν ἀδελφῶν τεχθεῖσιν, ἐδίδου τὰ λεγίτιμα δίκαια. μετὰ τοίνυν τοὺς εἰρημένους πάντας ὁ πραίτωρ ἐπενόησε τρίτην τάξιν, ἐξ ἧς τοὺς κογνάτους ἐκάλεσε, τοὺς τῇ φύσει γινωσκομένους. οὓς ἠγνόησεν ἡ τῆς δυωδεκαδέλτου στενοτάτη νομοθεσία. εἰσὶ δὲ οὗτοι οἱ ὑποστάντες κάπιτις διμινουτζίωνα, καὶ οἱ ἐκ τούτων τεχθέντες. μισηθέντας γὰρ αὐτοὺς ὑπὸ τῆς δυωδεκαδέλτου, διὰ τὴν κάπιτις διμινουτζίωνα, ἐκ τρίτης ὁ πραίτωρ ἐκάλεσε τάξεως. ταῦτα λέγω ἐξῃρημένων μόνων ἀδελφῶν, ἀῤῥένων φημὶ καὶ θηλειῶν ἐμανκιπάτων. οὐκέτι μέντοι τῶν ἐξ αὐτῶν τεχθέντων. γέγονε γὰρ διάταξις τοῦ τῆς θείας λήξεως ἀναστασίου λέγουσα, ἵνα ἐάν τις τελευτήσῃ καταλιπὼν ἀδελφὸν ἴντεγερ ἴουρις, τουτέστι μὴ ὑποστάντα κάπιτις διμινουτζίωνα, καὶ ἕτερον κάπιτε διμινοῦτον, ὥστε τοὺς δύο καλεῖσθαι, ἐπὶ τὴν τοῦ τελευ-

τήπαντος ἀδελφοῦ, ἢ τῆς τελευτησάσης ἀδελφῆς κληρονομίαν, οὐκ ἐξ ἴσων μερῶν, ἀλλ' ὥς τε πλέον τι ἔχειν τὸν λεγίτιμον. τουτέστι τὸν μὲν κάπιτε διμινοῦτον λαβεῖν δ' οὐγκίας, τὸν δὲ ἰντέγρι ἰούρις τὸ διπλοῦν. τουτέστιν η' οὐγκίας. πᾶν γὰρ τὸ περὶ τούτου νόμιμον ἔξεστι μαθεῖν, τὴν εἰρημένην ἀναγνοῦντα διάταξιν. ὁ οὖν κάπιτε διμινοῦτος ἀδελφὸς, καλεῖται μὲν, ἅμα τῷ ἔχοντι ἀκέραια τὰ λεγίτιμα δίκαια, ἥττονα δὲ κομίζεται μοῖραν καθὰ εἴρηται. τῶν δὲ ἄλλων συγγενῶν εἰ καὶ μὴ ὑπέστη κάπιτις διμινουτζίωνα, εἰς ὁλόκληρον προτιμᾶται, πολλῷ δὲ πλέον τῶν κογνάτων. ἐὰν γὰρ ἐγὼ τελευτήσω καταλιπὼν ἀδελφὸν κάπιτε διμινοῦτον, καὶ θεῖον πρὸς πατρὸς, ὁ ἀδελφὸς προτιμηθήσεται. οὐδεὶς οὖν ὑποστὰς κάπιτις διμινουτζίωνα καλεῖται ἀπὸ ἀδνατικῆς τάξεως, εἰ μὴ ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ μόνον. οὐ μὴν παῖδες ἀδελφοῦ. οὗτοι γὰρ ὑποστάντες

reditatem vocetur, non tamen ex equis partibus: sed vt plus habeat legitim', hoc est, vt capite deminutus habeat quattuor vncias: & frater integri iuris duplum, id est, octo vncias. Sed totam eiusce iuris seriem clarius cognoscet, qui dictam constitutionem legerit. Frater igitur capite deminutus vocatur quidem vnà cum fratre integri ius legitimi habéte, minorem tamen portionem accipit, vt dictum est. Aliis verò agnatis etiam si capitis deminutionem passus sit, anteponitur in solidum, ac multo etiam magis cognatis. Nam si ego decedam relicto fratre capite minuto, relicto etiã patruo, frater præferetur. Nemo igitur capite minutus ex ordine agnatorum vocatur preter fratrem & sororem tantùm, non etiã liberos fratris. Hi enim capite mi-

nuti, in cognatorum ordinem incidunt. ¶ Eos quoque qui per feminini sexus personas descendũt, sicut & capite minutos, legi duodecim Tabularũ ignotos, Pretor ex tertio ordine vocauit. Habebit autem & tertius ordo filium in adoptionẽ datum, cùm ad naturalis patris hereditatem admitti postulabit. ¶ Mulier ex meretriciis cõcubitibus liberos habuit, nullos hi agnatos habebunt. Agnatio enim per patrẽ cognoscitur, hi verò patrem non habere intellegitur. Sic igitur, neque inter se erunt consanguinei. Quoniã consanguinitas species est agnationis. Cognationis verò iura inter se habent filij ex meretrice matre nati: sicut & erga quemuis qui per matrem eis cõiunctus est, cognatũ. Igitur & hi ex tertio ordine succedent. Itaq; tertius hic à Praeto-

τες κάπιτις διμινουτζίωνα εἰς τὴν κογνάτων καταπίπτουσι τάξιν. ¶ Καὶ τοὺς ἀπὸ θηλυγενείας καταγομένους, ὥσπερ τοὺς κάπιτε διμινούτους ἀγνοουμένους ὑπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου ὁ πραίτωρ ἀπὸ τῆς τρίτης ἐκάλεσε τάξεως. ἕξει δὲ ἡ τρίτη τάξις, καὶ τὸν εἰς θέσιν δεδομένον παῖδα, ἡνίκα βούλεται ἐπὶ τὴν τοῦ φυσικοῦ πατρὸς παραγίνεσθαι κληρονομίαν. ¶ Γυνή τις πορνευθεῖσα, παῖδας ἔσχεν. οὐχ ἕξουσιν οὗτοι πρός τινα λεγίτιμα δίκαια. ἡ γὰρ ἀδνατζίων, ἀπὸ τοῦ πατρὸς γνωρίζεται. οὗτοι δὲ πατέρα ἔχειν οὐ νοοῦνται. ὥστε οὖν οὗτοι οὐδὲ ἀλλήλοις εἰσὶν ὁμαίμιοι. ἡ γὰρ ὁμαιμότης εἶδος ἐστὶν ἀδνατζίωνος. κογνατικὰ δὲ οἱ ἐκ πόρνης μητρὸς τεχθέντες ἀδελφοὶ περιβάλλονται πρὸς ἀλλήλους δίκαια. ὥσπερ καὶ πρὸς πάντα τὸν ἀπὸ μητρὸς αὐτοῖς γινωσκόμενον συγγενῆ. οὗτοι τοίνυν ἐκ τῆς τρίτης παραγίνονται τάξεως. οὐκοῦν ἡ ἀπὸ τοῦ πραί-

t. Eos etiã.

t. vulgò.

τωρος

τωρ⊙ ἐπινενοημένη τρίτη τάξις, ἔχει τοὺς ἀποσάντας ἀδνάτους κἄπιτις διμινουτζίωνα, ἐξῃρημένων ἀδελφῶν, καὶ τοὺς ἐκ τούτων τεχθέντας. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπὸ θηλυγενίας ἡμῖν ἐγνωσμένους. καὶ παῖδα ὄντα μὲν ἐν τῇ θετῇ φαμιλίᾳ, τὸν δὲ φυσικὸν πατέρα κληρονομεῖν σπουδάζοντα. καὶ τοὺς ἀπὸ πορνείας τεχθέντας. οἷς πᾶσι proximitatis nomine, τὴν vnde cognati διακατοχὴν ἐπαγγέλλεται. τουτέστιν οὐ πάντας ἅμα καλῶν, ἀλλὰ τοὺς πλησιάζοντας τῷ βαθμῷ. ¶ Πολλῶν δὲ διαφορῶν οὐσῶν μεταξὺ ἀδνάτων καὶ κογνάτων, πρὸς ταῖς οὔσαις ἐστὶ καὶ αὕτη. ἐὰν γάρ τις ἀδιάθετ⊙ τελευτήσῃ, ὁ τούτου ἄδνατ⊙ ἐπὶ τὴν αὐτοῦ κληθήσεται κληρονομίαν, εἰ καὶ δεκάτου ἐστὶ βαθμοῦ, καὶ δύναται ἀδιτεύειν ὡς ἀπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου, αἰτεῖ δὲ τὴν οὗνδε λεγίτιμοι, ὡς ἀπὸ τοῦ πραίτωρ⊙. εἰ δὲ ἄδνατ⊙ μὴ

θ. Hoc loco.

re inuentus ordo: habet agnatos capite minutos, (exceptis fratribus) & eos deinde qui ex illis nascuntur. Ad hæc & illos, qui per feminas nos contingunt. Et filium, qui cum in adoptiua familia sit, patri tamē naturali heres esse postulat. Et liberos postremò, vulgò quęsitos. Quibus omnibus, proximitatis nomine, bonorū possessionem Vnde cognati pollicetur: hoc est, non omnes simul vocans: sed vt quisque gradu proximus est. ¶Porrò, cùm multę sint inter agnatos & cognatos differentiæ, tum & illa præter ceteras vna est. Nam si quis intestatò decedat, agnatus eius ad hereditatem ipsius vocabitur, etiam si decimo sit gradu, & vt ex lege duodecim Tabularum adire poterit, aut vt ex edicto Prætoris, bonorum possessionē Vnde legitimi petere. Quòd si agnatus nullus superfit, sed cognatos

cognatos habeat defunctus: dabitur his bonorum possessio Vnde cognati, quãdiu inter sextũ gradum sunt. Nam è septimo gradu solæ vocantur hæ personæ: Filius filiáve cõsobrini cõsobrinæ've. Qui autem hi sint, ex sequenti titulo discemus.

μὴ ὕπεστι, περίεισι δὲ κογνάτοι τῷ τελευτήσαντι, δοθήσεται αὐτοῖς ἡ οὔνδε κογνάτι διακατοχή. ἡνίκα εἰσὶ μέχρι τοῦ ἕκτου βαθμοῦ. ἀπὸ γὰρ τοῦ ἑβδόμου βαθμοῦ, ταῦτα μόνα καλεῖται τὰ πρόσωπα, ὁ υἱὸς, ἤγουν ἡ θυγάτηρ τοῦ κονσοβρείνου, ἢ τῆς κονσοβρείνας. τίνες δὲ οὗτοι εἰσὶν ἐν τῷ ἑξῆς μαθησόμεθα τίτλῳ.

DE GRADIBVS COGNATIONVM. Titul. VI.

Qvod nuper in præuia quadam inspectione de gradibus diximus, id nunc nobis per ipsam ordinationem rerum exhibendum est, quò res maiorem fidem habeat. Sic igitur gradus cognationis numerabuntur. Interim tamen in primis sciendum est: cognationem, aut ascendentium & descendentium esse, aut eorũ qui ex latere veniunt, qui dicuntur ex transuerso, fratrum, sororum, & qui ex his nascuntur: & consequen-

ΤΟ πρῴην ἐν προθεωρίᾳ ἡμῖν εἰρημένον περὶ τῶν βαθμῶν, νῦν ἀναγκαῖον δι᾽ αὐτοῦ παραστῆσαι τοῦ ῥητοῦ, ἐπὶ τὸ πλείονα πίστιν ἔχειν τὸ λεγόμενον. ἀριθμηθήσονται δὲ οἱ βαθμοὶ τῆς συγγενείας οὕτως. τέως δὲ κατὰ πρώτην τάξιν εἰδέναι χρὴ τὴν συγγένειαν ἢ τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων, ἢ τῶν ἀπὸ λοξότητος ἐρχομένων, οἵτινες λέγονται ἐκ πλαγίου, ἀδελφῶν ἀρρένων καὶ θηλειῶν, καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν τικτομένων. ἀκολούθως δὲ

θείου καὶ θείας. τούτου μὲν πρὸς πατρὸς, τούτου δὲ πρὸς μητρός. καὶ ἡ μὲν τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων συγγένεια ἀπὸ πρώτου ἄρχεται βαθμοῦ. ἡ δὲ τῶν ἐκ πλαγίου, ἀπὸ δευτέρου. πρῶτον γὰρ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν βαθμὸν ἐπὶ τῶν ἐκ πλαγίου.

§. Primo. ¶ Ὁ πρῶτος βαθμὸς ἐν μὲν τοῖς ἀνιοῦσιν ἔχει, πατέρα, μητέρα. ἐν δὲ τοῖς κατιοῦσιν, υἱὸν, θυγατέρα.

§. Secundo. ¶ Ὁ δεύτερος ἐν τοῖς ἀνιοῦσιν ἔχει, πάππον, μάμμην. ἐν δὲ τοῖς κατιοῦσιν, ἔγγονον, ἐγγόνην. ἐν δὲ τοῖς ἐκ πλαγίου, ἀδελφὸν, ἀδελφήν.

§. Tertio. ¶ Ὁ τρίτος βαθμὸς ἔχει ἐν τοῖς ἀνιοῦσι, πρόπαππον, προμάμμην. ἐν τοῖς κατιοῦσι, προέγγονον, προεγγόνην. ἐν τοῖς ἐκ πλαγίου, ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς, υἱὸν, καὶ θυγατέρα. καὶ ἀκολούθως θεῖον πρὸς πατρὸς ἢ πρὸς μητρός. ὁ θεῖος ὁ πρὸς πατρὸς ῥωμαϊστὶ λέγεται patruus. τουτέστιν ὁ τοῦ πατρὸς ἀδελφὸς, ὃς ἑλληνιστὶ λέγεται πάτρως. ὁ δὲ πρὸς μητρὸς θεῖος καλεῖται ῥωμαϊστὶ μὲν ἀβούνκουλος.

ter, patrui & auunculi, amitæq; & materteræ. Et ascendentium quidem & descendentium cognatio, à primo gradu incipit: eorum verò qui ex transuerso veniunt, à secundo. Nam primus gradus nullus est ex transuerso. ¶Primus gradus, suprà habet, patrem & matrem: infrà verò, filium & filiam. ¶Secundus, suprà habet, auum & auiã: Infra, nepotem & neptem. Ex transuerso, fratrem & sororem. ¶Tertius gradus supra habet proauum, proauiam: infrà, pronepotem, proneptem, Ex transuerso, fratris & sororis, filiũ, filiam. Et consequẽter, patruum, auunculum, amitam, materterã. Patruus Latinè dicitur frater patris, qui Græcè dicitur πατρῶς. Auunculus quoque Latinè vocatur frater matris, quẽ Græ-

τουτέ

ci propriè μητρῶον vocant. Et vterque promiscuè θεῖος appellatur. Amita est patris soror: matertera, matris. Et vtraque communi nomine, dicitur θεία, à nonnullis verò etiã τηθίς. ¶ Quartus, suprà continet, abauum, abauiã: infrà, abnepotem, abneptem. Ex transuerso, fratris & sororis nepotem, neptem. patruum magnum, amitam magnam. Similiter & auunculũ magnum, materterã magnam, id est, aui & auiæ meę fratrem & sororem. Est & cõsobrinus & consobrina, id est, qui quæ've ex duobus fratribus aut sororibus procreãtur. Quidam tamen veterum rectè dixerunt, consobrinos eos propriè vocari, qui ex duabus sororibus geniti sunt, quasi consororinos. Eos verò, qui ex duobus

τουτέστιν ἀδελφὸς τῆς μητρός, ὃς παρ' ἕλλησι καλεῖται κυρίως μητρῶος. κοινῶς δὲ πᾶς θεῖος λέγεται. ἡ πρὸς πατρὸς θεία, λέγεται ἄμιτα. τουτέστι τοῦ πατρὸς ἀδελφή. ἡ δὲ πρὸς μητρὸς ματέρτερα. τουτέστι τῆς μητρὸς ἀδελφή. ἑκατέρα δὲ θεία προσαγορεύεται, ἤγουν παρά τισι τηθίς. ¶ Ὁ δὲ τέταρτος βαθμὸς περιέχει ἐκ μὲν τῶν ἀνιόντων ἀπόπαππον, ἀπομάμμην. ἐκ δὲ τῶν κατιόντων, ἀπέγγονον, ἀπεγγόνην. ἐκ δὲ τῶν ἐκ πλαγίου ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς ἔγγονον, ἐγγόνην. θεῖον πρὸς πατρὸς μέγαν, θείαν πρὸς πατρὸς μεγάλην. ὁμοίως δὲ θεῖον μέγαν πρὸς μητρός, θείαν μεγάλην πρὸς μητρός. τουτέστι τοῦ πάππου μου καὶ τῆς μάμμης μου ἀδελφὸν καὶ ἀδελφήν. ἔστι καὶ ὁ κωνσοβρῖνος, καὶ ἡ κωνσοβρίνα. τουτέστιν οἵ τινες καὶ αἵ τινες, ἀπὸ δύο ἀδελφῶν ἀρρένων τίκτονται, ἤγουν θηλειῶν. τινὲς δὲ τῶν παλαιῶν κωνσοβρίνους μὲν ὀρθῶς λέγουσι τούτους κυρίως, οἵ τινες ἐκ δύο ἀδελφῶν θ. Quarto.

φῶν θηλειῶν ἐτέχθησαν, κυά-
σι κωνσοβρίνους. τούτους δὲ οἱ
τινὲς ἐκ δύο ἀδελφῶν ἀῤῥέ-
νων προῆλθον κυρίως φρά-
τρες πατρουέλες καλεῖσθαι λέ-
γουσιν. εἰ δὲ ἐκ δύο ἀδελφῶν
ἀῤῥένων θυγατέρες τεχθῶσιν,
ἀλλήλας καλοῦσιν σορόρες πα-
τρουέλες. οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ
καὶ ἀδελφῆς τικτόμενοι, ἀμί-
τινοι κυρίως προσαγορεύον-
ται. τῆς θείας μου τῆς πρὸς πα-
τρὸς οἱ παῖδες, ἐμὲ κωνσοβρῖ-
νον καλοῦσιν, ἐγὼ δὲ ἐκείνους ἀ-
μιτίνους. ὥς τε οὖν δεῖ συνε-
λόντα εἰπεῖν, καταχρηστικῶς
μὲν οἱ ἀπὸ δύο ἀῤῥένων, ἤγουν
θηλειῶν τικτόμενοι κωνσοβρῖ-
νοι προσαγορεύονται. κυρίως
δὲ οἱ μὲν ἀπὸ ἀῤῥένων ἄῤῥενες,
φράτρες πατρουέλες, οἱ δὲ ἀπὸ
θηλειῶν ἄῤῥενες, ἤγουν θή-
λειαι, κωνσοβρῖνοι, καὶ κωνσο-
βρῖναι, οἱ δὲ ἀπὸ ἀδελφοῦ καὶ
ἀδελφῆς ἀμίτινοι. ἀλλ' οὗτος
ὁ μὲν τῆς θηλείας υἱὸς τὸν τοῦ ἄῤῥενος κωνσοβρῖνον κα-
¶.Quinto. λέσει. ὁ δὲ τοῦ ἄῤῥενος τὸν τῆς θηλείας ἀμίτινον. ¶Ὁ
πέμπτος βαθμὸς ἔχει ἐν ἑαυτῷ ἐκ μὲν τῶν αὐτόν-

fratribus procedũt, propriè dici fratres patrueles. Si autem ex duobus fratribus filię nascantur, inter se sorores patrueles dicuntur. At hi qui ex fratre & sorore generantur, amitini propriè dicũtur. Amitæ meę filij con sobrinũ me vocant, & ego illos, amitinos. Itaque (vtrem in pauca cõtraham) per abusionẽ hi qui ex duobus fratribus aut sororibus nati sint, consobrini appellantur. Sed ꝓpriè mares ex duobus fratribus, fratres patrueles: feminæ, sorores patrueles. Et ex duabus sororibus mares aut fœminę, consobrini & consobrinę. Et qui ex fratre & sorore nati sunt, amitini. Sed sororis quidẽ filius, fratris filium vocabit cõsobrinum: fratris autem filius, sororis filium, amitinum ¶Quintus gradus habet, suprà ad-

των

auum, adauiam: infrà, adnepotem, adneptem. Ex transuerso, Fratris & sororis pronepotem, proneptem. Et consequẽter, maiorem patruum, maiorem amitam, id est, proaui fratrem & sororem. Auunculum maiorem, materterã maiorẽ, id est, proauię fratrem & sororem. Similiter eorũ, qui ex fratribus vel sororibus nascuntur, & (vt dictum est) modò fratres patrueles, aliàs sorores patrueles, modò cõsobrini & consobrinę, nonnumquam amitini & amitinę vocantur, filium & filiam. Deinde & proprium consobrinum, propriámque consobrinam, sicut vocantur, hoc est, patrui magni & amitę magnę, auunculi magni & materteræ magnę, filium filiam. ¶Sexto gradu sunt: suprà, tritauus, tritauia: infrà, trinepos, trineptis: Ex transuerso, fratris &

τῶν δὶς πάππον, δὶς μάμμην. ἐκ δὲ τῶν κατιόντων δισέγγονον, δισεγγόνην. ἐκ δὲ τῶν ἐκ πλαγίου, ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς προέγγονον, προεγγόνην. καὶ ἀκολούθως μείζων θεῖος πρὸς πατρὸς, μείζων θεία πρὸς πατρός. τουτέστι τοῦ προπάππου ἀδελφὸς καὶ ἀδελφή. μείζων θεῖος πρὸς μητρὸς, μείζων θεία πρὸς μητρός. τουτέστι τῆς προμάμμης ἀδελφὸς καὶ ἀδελφή. ὁμοίως καὶ τῶν ἀπὸ ἀδελφῶν τικτομένων, οἵτινες ὡς εἴρηται, ποτὲ μὲν φράτρες πατρουέλες, ποτὲ δὲ σορώρες πατρουέλες, καὶ ποτὲ μὲν κωνσοβρῖνοι καὶ κωνσοβρῖναι, ποτὲ δὲ ἀμιτῖνοι καὶ ἀμιτῖναι, υἱὸς καὶ θυγάτηρ, καὶ ὁ λεγόμενος πρόπελος κωνσοβρῖνος, καὶ πρόπελα κωνσοβρῖνα. τουτέστι τῶν μεγάλων θείων τῶν πρὸς πατρὸς, καὶ πρὸς μητρὸς υἱὸς καὶ θυγάτηρ. ¶ Ἐκ τοῦ βαθμοῦ θ. Sexto. εἰσιν, ἐκ μὲν τῶν ἀνιόντων, τρισπάππος τρισμάμμη. ἐκ δὲ τῶν κατιόντων τρισέγγονος, τρισεγγόνη. ἐκ δὲ τῶν ἐκ πλαγίου

ἀδελ

ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς, ἀπέγγονος ἀπεγγόνη. καὶ ἀκολούθως θεῖος μέγιστος πρὸς πατρὸς, θεία μεγίστη πρὸς πατρὸς. τουτέστι τοῦ ἀποπάππου ἀδελφὸς καὶ ἀδελφή. θεῖος μέγιστος πρὸς μητρὸς, θεία μεγίστη πρὸς μητρὸς. τουτέστι τῆς ἀπομάμμης ἀδελφὸς καὶ ἀδελφή. ὁμοίως καὶ ὁ μείζων κονσοβρῖνος, καὶ ἡ κονσοβρῖνα. τουτέστιν ὅς τις ἢ ἥτις, ἀπὸ υἱῶν καὶ θυγατέρων τῶν φράτρων πατρουέλων, ἢ ἀπὸ τῶν κονσοβρίνων ἢ ἀμιτίνων ἐτέχθησαν.

§. Hactenus. ¶ Ἀρκεῖ μέχρι τούτων ἀποδεῖξαι τίνα τρόπον, οἱ τῆς συγγενείας ἀριθμοῦνται βαθμοί. ὀφείλεις γὰρ εἰδέναι, ὅτι τὸ τεχθὲν πρόσωπον, ἀεὶ βαθμὸν προστίθησιν. δυσχερέστερον δέ ἐστι τὸ εἰπεῖν πόσου τίς ἐστι βαθμοῦ, ἢ τὰ ἰδιάζοντα τῆς συγγενείας ὀνόματα δηλῶσαι. τῷ δὲ αὐτῷ τρόπῳ, καὶ τῆς ἀδνατζίωνος ἀριθμοῦνται οἱ βαθμοὶ, καὶ τῆς κογνατζίωνος.

§. Sed cum. ¶ Ἀλλ' ὁπότε ἡ ἀλήθεια διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μᾶλλον

sororis abnepos, abneptis. Et conueniẽter, patruus maximus, amita maxima, hoc est, abaui frater, & soror. Auunculus maximus, matertera maxima, id est, abauiæ frater & soror. Similiter & maior consobrinus & maior consobrina, id est, qui quǽve ex filiis filiabúsque fratrum aut sororũ patruelium, consobrinorum consobrinarũ ve, amitinorum amitinarúmve nascuntur. ¶Hactenus monstrasse sufficiat, quemadmodũ gradus cognationis numerentur: quoniã sciendum est, semper generatã personã gradum unum adiici. Est autẽ longe facilius dicere quoto gradu quisq; sit, quàm propria cognationis nomina exprimere. Eodem quoque modo & agnationis gradus numerantur, & cognationis. ¶Verùm cũ veritas per oculos

λον

quàm per aures maiorem fidē habeat, ideo necessarium visum est, post narrationem graduum, etiam præsenti libro eos gradus inscribi, vt iuuenes & auribus & oculis hæc accipiētes, perfectissimam graduum doctrinam adipiscantur.

λον ἤπερ διὰ τῆς ἀκοῆς ἔχει τὴν πίστιν ἰσχυροτέραν, ἀναγκαῖον ἐνομίσθη διὰ τοῦτο, μετὰ τὴν τῶν βαθμῶν διήγησιν, καὶ αὐτοὺς ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ ἐγγράψαι τοὺς βαθμούς. ὅπως αὖ ἀκοῇ καὶ θέᾳ οἱ νέοι ταῦτα περιλαμβάνοντες, τελειοτάτης τῶν βαθμῶν ἐπιτύχωσι διδασκαλίας.

Hîc locanda arbor.

Illud autem ante omnia nosse oportet, Prætorem, cùm cognatorum ordinē excogitasset, seruilē cognationem in eo numero nō habuisse: Nam neque veteres leges, vt est lex duodecim Tabularum, aut aliæ quædam, quę de cognatis loquuntur, eam nouerunt. Verùm Imperator noster in constitutione quadam, quam de iure patronatus scripsit, sublata rerum obscuritate & iuris confusione, humanitate suggerente & hoc

Τοῦτο δὲ περὶ πάντων εἰδέναι χρή, ὅτι ὁ πραίτωρ ἐπινοήσας τὴν κογνατικὴν τάξιν, οὐ συνηρίθμησε τοῖς κογνάτοις, τὴν ἐν δουλείᾳ συστᾶσαν συγγένειαν. ἐπειδὴ οὐδὲ νόμος ἀρχαιότερος, οἷον ὁ δυωδεκάδελτος, ἢ καὶ ἕτεροί τινες περὶ συγγενῶν διαλεγόμενοι, τούτους ἐπίσταται. ἀλλ᾽ ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς ἐν τῇ διατάξει ἐν ᾗ περὶ τῶν πατρωνικῶν διελέχθη διαδοχῶν. ἀνελὼν τὴν ἐν αὐτῇ κρατοῦσαν ἀσάφειαν, καὶ τῆς νομοθεσίας τὴν σύγχυσιν φιλανθρώπῳ σκοπῷ,

συν

ἐνομοθέτησε καὶ τοῦτο, ἵνα ἐάν τις δοῦλος ὢν, παῖδα ἢ παῖδας ποιῇ, εἴτε ἐξ ἐλευθέρας, εἴτε ἐκ δούλης· ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου γυνὴ δούλη, ἐὰν ἐξ ἐλευθέρου, ἢ οἰκέτου τέκῃ παῖδας, οἵας δήποτε φύσεως, συμβῇ δὲ τὸν δοῦλον πατέρα, ἢ τὴν δούλην μητέρα ἐλευθερωθῆναι, καὶ οἱ ἀπὸ δούλης δὲ γαστρὸς προελθόντες ἐλευθερωθῶσι παῖδες, ἄδειαν ἐχέτωσαν τοὺς οἰκείους διαδέχεσθαι γονεῖς, τῶν πατρωνικῶν σχολαζόντων δικαίων. οὐ μόνον δὲ οἱ οὕτως τεχθέντες τοὺς οἰκείους διαδέξονται γονεῖς, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀμοιβαδὸν τὰς ἀλλήλων λήψονται κληρονομίας. ὡς ἡ αὐτὴ βούλεται διάταξις ἰδικῶς, εἴτε μόνοι περίεισιν οἱ ἐν δουλείᾳ τεχθέντες, εἶτα ἐλευθερωθέντες, εἴτε συμβῇ μετὰ τοῦτο τῶν γονέων ἐλευθερωθέντων, ἑτέρους τεχθῆναι. ἅμα γὰρ αὐτοῖς, τὸ πατρῷον ἢ μητρῷον διαδέξονται κλῆρον, εἴτε ἐκ τῆς αὐτῆς μητρὸς, εἴτε

constituit, vt si quis in seruitute liberum, vel liberos habuerit, siue ex libera, siue ex serua: aut contrà, si qua mulier ex libero vel seruo liberos pepererit, cuiuscumque sexus sint: & contigerit, vt pater seruus aut mater serua manumittantur, & hi qui ex seruili vêtre nati sunt, ad libertatem quoque venerint: hi omnes liberè ad successionem patris & matris veniant, iure patronatus in hac parte sopito. Neque verò q sic nati sunt, solùm ad parentum successionẽ veniét, sed etiam alter ad alterius mutuam successionem vocatur, quemadmodum specialiter vult dicta constitutio. Siue hi soli supersint, qui in seruitute nati, & deinde manumissi sunt, siue euenerit, vt post manumissionem parentum alij quoque nascerẽtur: quoniam vnà cum eis ad paternam vel maternam hereditatem admittentur: siue ex eadem matre,

aut

aut ex eodem patre in lucē prodierint, hi qui post parentū manumissionem nati sunt, siue ex diuersis. Et (vt vno verbo rem totam absoluā) Omnia in eis obtinere debent, ad similitudinē eorum, qui ex iustis nuptiis nati sunt. ¶Ex his quæ dicta sunt (vt rem veluti per capita colligendo in cōpendium contrahā) tres sunt ordines cognationis: Suorum, Legitimorū, & Cognatorum. Quapropter dicendum non est eum qui proximus gradu sit, statim etiam in hereditate percipienda præferri, quoniam ordo ordini præfertur. Et qui in proximiore ordine est, quamuis eum alius gradu præcedat, dum ipse ordine potior sit, & in hereditate percipienda potior est. Tunc autem gradus fit cōparatio, cùm plures personæ ex eodem ordine veniunt. Neque igitur, qui parem gradum cognationis obtinent, semper pariter vocantur:

ἐκ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς εἰς φῶς προῆλθον οἱ μετὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν γονέων τεχθέντες, εἴτε ἐκ διαφόρων. καὶ ἁπλῶς ἅπαντα κρατείτω ἐπ᾿ αὐτοῖς, πρὸς μίμησιν τῶν ἐξ ἐννόμων τεχθέντων γάμων. ¶ Ἐκ τῶν εἰρημένων (δεῖ γὰρ ἀνακεφαλαιωσάμενον συντόμως εἰπεῖν) τρεῖς εἰσι τάξεις συγγενείας. ἡ τῶν σουΐων, ἡ τῶν λεγιτίμων, ἡ τῶν κογνάτων. διὸ οὐ δεῖ λέγειν, ὅτι ὁ ἐγγύτερος τῷ βαθμῷ ἐκεῖνος προτιμᾶται περὶ τὸ κληρονομεῖν. τάξις γὰρ τάξεως προτιμᾶται, καὶ ὁ προηγουεστέρας ὢν τάξεως, εἰ καὶ ἀπολιμπάνεται τῷ βαθμῷ, πλὴν ἐκ τῆς τάξεως δυνατώτερος ὤν, προλαμβάνει περὶ τὸ κληρονομῆσαι. τότε δὲ βαθμῶν γίνεται σύγκρισις, ἡνίκα πολλὰ πρόσωπα ἐκ τῆς αὐτῆς ὁρμᾶται τάξεως. οὔτε οὖν οἱ τὸν ἴσον ἔχοντες βαθμὸν τῆς συγγενείας ἀεὶ ἅμα καλοῦνται, οὔτε ὁ ἐγγύτερος ἀεὶ προτι- 6.Repetitis

neque eius, qui proximior est, causa

μώτερος. ἔστι γὰρ πρώτη τάξις ἡ τῶν σουΐων, καὶ τῶν συναριθμουμένων τοῖς σουΐοις, τουτέστιν ἐμαγκιπάτων, καὶ τῶν ἀπὸ θηλυγονίας ἐγγόνων, καὶ οὓς κατὰ μέρος ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἠριθμήσαμεν. ὑπόθου τοίνυν εἶναι προέγγονον, ἢ ἀπέγγονον τῷ τελευτήσαντι, εἶναι δὲ καὶ ἀδελφὸν, ἤγουν πατέρα ἢ μητέρα. ὁ προέγγονος, ἤγουν καὶ ἀπέγγονος προτιμηθήσεται. ὡς ἀπὸ τάξεως ἐρχόμενος δυνατωτέρας. καί τοι πλεονεκτεῖται τῷ βαθμῷ. ὁ γὰρ πατὴρ, ἤτοι ἡ μήτηρ, πρώτου ἐστὶ βαθμοῦ κατὰ τὰ εἰρημένα. ὁ δὲ ἀδελφὸς δευτέρου, ὁ προέγγονος γ, ὁ ἀπέγγονος δ. καί τοι ἀπὸ τετάρτου ὢν βαθμοῦ προτιμᾶται, τῶν ἐρχομένων ἀπὸ πρώτου ἢ δευτέρου βαθμοῦ. διὰ τὸ τάξεως εἶναι τιμιωτέρας. οὐδεμιᾶς οὔσης διαφορᾶς πότερον ὁ προέγγονος, ἢ ἀπέγγονος ὑπεξούσιος ἦν τῷ τελευτήσαντι, ἢ οὔ. ἐπειδὴ γέγονεν ἐμαγκιπα-

semper potior est. Primus enim ordo, primáq; causa Suorum est, & eorum qui suorum numero habentur: vt emãcipatorũ, & qui per feminam descẽdunt nepotum: atque aliorum, quos suprà particulatim enumerauimus. Finge ergo defuncto esse pronepotem vel abnepotem, esse & fratrem, patrémve aut matrem. Pronepos iste aut abnepos præfertur, vtpote qui ex potiore ordine veniat, quamuis gradu superetur. Nam pater aut mater, primo gradu sunt, sicut latius dictũ est: frater, secundo. At pronepos, tertio: abnepos, quarto. Et tamen hic, cùm ex quarto gradu veniat, præfertur, his qui ex primo aut secundo gradu sunt: propterea, quòd ordine potior sit. Nec interest, Pronepos iste vel abnepos in potestate morientis fuerit, an nõ fuerit, quòd vel emancipatus esset, vel ex emãcipato.

cipato aut per feminimum sexum propagatus. ¶ Quando autem Sui non supersunt, aut qui loco Suorum habentur, sed agnatus superest: hoc est, qui integrum ius habeat legitimi, etiam si remotiore gradu sit, plerumque tamen proximiore cognato, potior habetur. Nam patrui nepos, qui quinto gradu est: aut pronepos, qui sexto: auunculo & matertera præferuntur, quamuis tertium gradum obtineant. Toties igitur proximum cognatū aut potiorē esse dicimus, aut vnà cum iis, qui eodem gradu sunt vocari, quoties neque Suus aliquis, aut qui Sui vicem obtinet, extat, neq; etiam agnatus vllus superest. Nam hi in hereditatibus præferuntur. Hæc dicimus exceptis fratre & sorore emancipatis. Hæ enim personæ circa ius agnationis per capitis deminutionem non læ-

τος, ἢ ἐξ ἐμαγκιπάτου ἐτέχθη, ἢ ἀπὸ θηλυγενείας προῆλθεν. ¶ Ἡνίκα δὲ μὴ ὑπέστι σοῦοι, ἤγουν οἱ μιμούμενοι τοὺς σούους, ὑπέστι δὲ ἀδνάτος, τουτέστιν ἀκέραια ἔχων τὰ λεγίτιμα δίκαια, εἰ καὶ μακροτέρου ἐστὶ βαθμοῦ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καλλίων ἐστὶ τοῦ ἐγγυτέρου κογνάτου. ὁ γὰρ τοῦ πρὸς πατρὸς θείου ἔγγονος, ἢ προέγγονος ὤν, ὁ μὲν ε, ὁ δὲ ς ἐστὶ βαθμοῦ, τοῦ πρὸς μητρὸς δὲ θείου καὶ θείας προτιμηθήσεται, καί τοι τρίτον ἐπεχόντων βαθμόν. τοσαυτάκις οὖν τὸν ἐγγύτερον κογνάτον καλλίονα λέγομεν εἶναι, ἢ ἅμα καλεῖσθαι τοῖς τὸν αὐτὸν ἐπέχουσι βαθμὸν, ὁσάκις οὔτε σοῦος ὑπόκειται, ἤγουν ὁ τάξιν ἐπέχων σούου, οὐχ ὑπέστι δὲ οὐδὲ ἀδνάτος. οὗτοι γὰρ προτιμῶνται περὶ τὸν κλῆρον. ταῦτα λέγομεν, ἐξῃρημένου τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τῆς ἀδελφῆς τῶν ἐμαγκιπάτων. τὰ γὰρ τοιαῦτα πρόσωπα περὶ τὴν ἀδνατικὴν οὐ βλά- l. Amoris.

πτεται διαδοχὴν, ἐκ τοῦ κάπιτις δεμινουτζίωνος. ἀλλὰ πάντων ἀδνάτων τῶν ὄντων τρίτου ἢ καὶ τοῦ ἐπέκεινα βαθμοῦ προτιμᾶται, ὡς ἡ ἀναστασίου βούλεται διάταξις. ὥστε οὖν τὸ εἰρημένον παρὰ βραχέος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἴρηται διὰ τοὺς ἐμαγκιπάτους ἀδελφούς. οὗτοι γὰρ καίτοι κογνατικὰ ἔχοντες δίκαια ἐκ τῶν παλαιῶν, προετιμήθησαν ἐκ τῆς εἰρημένης διατάξεως.

duntur. Sed agnatis omnibus qui tertio aut remotiore gradu sunt, præferuntur: secundum Anastasij cõstitutionem. Quod igitur antè diximus, plerumque propter fratres emãcipatos dictum est. Nam quamuis hi secundùm veteres, ius tantùm cognationis habeant, tamen ex dicta constitutione prælati sunt.

DE SVCCESSIONE LIBERtorum. Titul. VII.

Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἡ συγγένεια ὄνομά ἐστι γενικόν. διαιρεῖται δὲ, εἰς ἀνιόντας, κατιόντας, καὶ τοὺς ἐκ πλαγίου. ἀλλ' αὗται αἱ τρεῖς συγγένειαι, ἐπὶ συγγενῶν ἐλευθέρων σκοποῦνται. ἐπὶ γὰρ τῶν ἀπελευθέρων, ἀνιόντας οὐκ ἴσασιν οἱ ἀρχαῖοι. πῶς γὰρ ὁπότε ἐν δουλείᾳ ἐτέχθησαν; οὔτε τοὺς ἐκ πλαγίου. ὁ γὰρ μὴ ἔχων ἀνιόντας, οὐδὲ τοὺς ἐκ

Haec habeto, veluti pro quadam prævia inspectione. Cognatio nomé generale est. Diuiditur aût in ascendétes, descendentes, & eos qui ex transuerso veniunt. Verùm hę tres cognationum species, in cognatis ingenuis spectantur. Nam in libertinis ascendentes, non norunt veteres. Nam quomodo, cùm in seruitute nati sint? ac ne eos quidé, qui ex transuerso

uerso cõiunguntur. Qui enim ascendentes non habet, neq; ex transuerso cognatos habere potest, cùm hi ex illis intellegantur. Solam igitur habent descendentium cognationem, hoc est, eorum quos post libertatẽ conceperint, & peperint. His ita pręcognitis, videto nunc cetera. Cùm disputatum sit, de successione ingenuorum, consequens est dicere, & de successione libertorum: si libertus intestatus decedat, quis ad hereditatem eius vocetur. Et si quidem liberos habet post libertatem conceptos, ex ordine Suorum heredũ hi vocabũtur. Quòd si liberi nulli extẽt, videamus, quis sit vocandus. Et agnatum quidem dicere non possumus, quoniam parentes libertus non habet, vt in seruitute natus. Atque ideo nõ sine ratione, & cognatis ex transuerso caret. Nã hi ab illis procedũt. Quando igitur nullus ei agnatus est, lex in agnati locũ,

πλαγίου κέκτηται. ἐξ ἐκείνων γὰρ οὗτοι καταλαμβάνονται. μόνην δὲ ἔχουσιν τὴν τῶν κατιόντων συγγένειαν. τουτέστι τῶν συλληφθέντων καὶ τεχθέντων αὐτοῖς μετὰ ἐλευθερίαν. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. διεξελθόντες τὴν τῶν εὐγενῶν διαδοχήν, ἀκολούθως ὀφείλομεν εἰπεῖν καὶ περὶ τῶν ἀπελευθέρων. ἐὰν ἀπελεύθερος ἀδιάθετος τελευτήσῃ, τίς ἐπὶ τὸν κλῆρον αὐτοῦ παραγίνεται. εἰ μὲν ὕπεστι αὐτῷ παῖς συλληφθεὶς μετὰ τὴν ἐλευθερίαν, ἐκ τῆς τῶν σούων οὗτος κληθήσεται τάξεως. τούτου δὲ μὴ ὑπόντος σκοπήσωμεν τίς καλεῖται. καὶ τέως ἀγνάτον οὐκ ἐστὶν εἰπεῖν. οὐ γὰρ ἔχει τοὺς ἀνιόντας ὁ ἀπελεύθερος, οἷα τεχθεὶς ἐν δουλείᾳ. καὶ εἰκότως ἀμοιρεῖ τῶν ἐκ πλαγίου. ἀπ᾽ ἐκείνων γὰρ τούτοις ἐστὶν ἡ προέλευσις. ἐπειδὴ οὖν οὐκ ἔστιν ἀγνάτος, ἐν τάξει ἀγνάτου τὸν πάτρωνα

ὁ νόμος ἐπενόησεν. ἃ τοίνυν τὸν ἀδνάτον ἐξωθεῖ τῆς διαδοχῆς τοῦ τελευτήσαντος, ταῦτα καὶ τὸν πάτρωνα τῆς τοῦ ἀπελευθέρου κληρονομίας ἐκβάλλει. ἐκγόνου παιδὸς ὑποκειμένου τῷ ἀπελευθέρῳ οὐ χώρα τῷ πάτρωνι. ἐπειδὴ δὲ καὶ διαθήκης ποίησις τὸν ἀδνάτον οὐκ ἐᾷ κληρονομῆσαι, οὕτως οὐδὲ πάτρωνα. ἐξῆν οὖν πάλαι ὅσον ἀπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου περιτέρατον ποιεῖν τὸν πάτρωνα. σὺν γὰρ μὴ ὑπόντος καὶ διαθήκης μὴ ὑποκειμένης, τότε μόνον ὁ δωδεκάδελτος ἐδίδου τῷ πάτρωνι πάροδον ἐπὶ τὰ πράγματα τοῦ ἀπελευθέρου. καὶ εἰ μὲν παιδὸς ὑποκειμένου ὁ πάτρων ἐξεβάλλετο, φορητὸν ἦν. οὐδὲν γὰρ ἄτοπον ὑπείκειν αὐτὸν τῇ φύσει. ἐπειδὴ δὲ καὶ θετὸς παῖς ἔχων τὰ τοῦ σοῦ δίκαια προετιμᾶτο τοῦ πάτρωνος, ἀτόπημα μέγιστον ἐντεῦθεν ἀνεφύετο, τὸ στερεῖσθαι αὐτὸν τῆς τοῦ ἀπελευθέρου διαδοχῆς ὑπὸ

patronum subiecit. Quæcumque igitur agnatum à successione defuncti submouent, ea & patronũ à successione liberti reiiciunt. Liberti igitur liberis extantibus, patrono locus non est. Quoniam autem & facto testamento agnatus hereditatem non percipit, ita similiter nec patronus. Olim igitur quantum ad legem duodecim Tabularum pertinet, liberto patronũ preterire licebat. Nam ita demum lex duodecim Tabularum ad hereditatẽ liberti aditum dabat patrono, cùm nullus liberto suus extabat, nullúmque factum erat testamentum. Et quidem quum aliquis liberorum superstes patronum excluderet, poterat, neque enim indignum erat patronũ naturę cedere. Verum quum adoptiuus filius vt iura sui heredis habẽs, patrono preferretur, id apertè absurdum & iniquum erat, patronum ab adoptiuo filio superatum, liberti successione

cessione priuari.

¶ Qua de causa Prætor postea edicto suo, huic iuri iniquitati succurrit: iubens libertum, qui testamẽtum faceret, dimidiam bonorum suorum partẽ omnino patrono relinquere. Quod si minus dimidia reliquisset, dabat patrono bonorum possessionem contra tabulas testamenti liberti, per quam semissem penitus consequebatur. Si verò intestatus libertus decederet, ad optiuũ filium relinquens, Prætor dabat patrono possessionẽ contra tabulas, per quã semissem accipiebat. Porrò naturales liberi patronum excludebant, tam qui in potestate erant, tum emancipati. Quinimmò & filij in adoptionem dati, si modo ex aliqua parte minima heredes scripti erant: veluti, cùm ego libertus essem, habebã patronum, habebam & filiũ na

ὑπὸ θετοῦ νικώμενον παιδός.

¶ Ὅθεν χρόνοις ὕστερον ὁ πραίτωρ διὰ τῆς οἰκείας νομοθεσίας ἐθεράπευσε τὸ τοιοῦτον ἀδίκημα, εἰπὼν, τὸν ἀπελεύθερον διατιθέμενον πάντως τὸ ἥμισυ καταλιμπάνειν τῆς ἰδίας περιουσίας τῷ πάτρωνι. εἰ δὲ ἧττον τοῦ ἡμίσεως κατέλιπε, ἐδίδοτο τῷ πάτρωνι, ἡ κόντρα ταβούλας κατὰ τῆς τοῦ ἀπελευθέρου διαθήκης. δι' ἧς πάντως ἐλάμβανε τὸ ἐξάγκιον. εἰ δὲ ἀδιάθετος ἐτελεύτησεν ὁ ἀπελεύθερος, θετὸν παῖδα καταλιπὼν, ὁ πραίτωρ ἐδίδου τῷ πάτρωνι τὴν κόντρα ταβούλας διακατοχὴν, δι' ἧς ἐλάμβανε τὸ ἐξάγκιον. παῖδες δὲ φυσικοὶ ὑπάρχοντες τοῦ ἀπελευθέρου ἐξέβαλλον τὸν πάτρωνα, οὐ μόνον ὑπεξούσιοι, ἀλλὰ καὶ ἐμαγκίπατοι. ἔτι δὲ καὶ υἱοὶ εἰς θέσιν διδόμενοι, τότε ἡνίκα εἰς μέρος ἐλάχιστον ἐγράφησαν κληρονόμοι. οἷον ἀπελεύθερος ὢν ἐγὼ, ἔχων δὲ πάτρωνα, ἔχων καὶ φυσικὸν υἱὸν,

θ. Qua de causa.

δέδωκα τοῦτον εἰς θέσιν. εἰ μὲν οὖν διαθέμενος γράψω αὐτὸν ἐν μέρει κληρονόμον, ἀποκέκλεισται ὁ πάτρων. εἰ δὲ παρατέρειτον αὐτὸν καταλείψω, ἀκωλύτως ὁ πάτρων αἰτήσει κατὰ τῆς διαθήκης μου, τὴν κόντρα ταβούλας. εἰ δὲ ὁ υἱός μου ὁ ὑπεξούσιος, ἤγουν ὁ ἐμαγκίπατος κληρονομοῦντές μοι γνώμῃ ἢ νόμῳ, νικῶσι τὸν πάτρωνα. γνώμῃ μὲν, ἡνίκα γράψω αὐτοὺς κληρονόμους. νόμῳ δὲ ἡνίκα ἀδιάθετος τελευτήσω, ἢ καὶ ἐὰν διαθῶμαι παρατερείτους αὐτοὺς καταλείψω. ὁ μὲν γὰρ ἀνατρέπει ipso iure. ὁ δὲ ἐμαγκίπατος διὰ τὴν κόντρα ταβούλας λαμβάνων τὴν ἐμὴν οὐσίαν οὐ δίδωσι χώραν τῷ πάτρωνι. κόντρα ταβούλας γὰρ, οὐδέποτε δίδωσιν ὁ πραίτωρ κατὰ φυσικῶν παίδων. ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν τοῦ πραίτωρος νομοθεσίαν, οὕτω βοηθήσασαν τῷ πάτρωνι, ὑπῆν ἔτι μέθοδος τῷ ἀπελευθέρῳ, δι᾽ ἧς ἀκινδύνως

turalem: hunc in adoptionem dedi. Si igitur testamēto condito, ego eū ex parte heredem scripsero, aditus patrono preclusus est ad hereditatem meam. Sin verò præteriero, nihil obstabit quò minùs contra tabulas testamenti mei bonorum possessionē petere possit. Liberi igitur mei, siue in mea potestate sint, siue emācipati, cùm aut voluntate mea, aut iure heredes mihi sunt, patronum superant. Voluntate mea, cùm heredes eos scripsero: iure, cùm aut intestatus decedo, aut testamēto condito eos prætereo. Nam is qui in potestatē est ipso iure subuertens testamentum: emancipatus verò bonorum possessionem cōtra tabulas petens, locū in hereditate mea patrono non relinquunt. Quoniā bonorum possessionē contra tabulas nunquā dat Prætor aduersus liberos naturales. Verùm enimuerò & post hoc ius Prætorium, quo patrono

trono prospectū videbatur, adhuc superat ratio, qua libertus nihil relinqueret patrono. Nam si libertus filium naturalem habebat, neq; lex duodecim Tabularum opem patrono ferebat, neque item Prætor naturā reuerens. ¶Sed postea lex Papia iura patronorum adauxit: cautum est enim vt ex bonis locupletioris liberti (cum verò locupletem definiit, qui centū millia sestertiûm possideret) cui pauciores quàm tres essent liberi, siue is testamento facto, siue intestatus mortuus fuisset, virilis pars patrono conseruaretur. Itaque, si contigisset, vt libertus locupletior condito testamento moreretur, vnum relinquens filium, aut vnam filiam, lex Papia vnà cum filio aut filia patronum admittebat, data ei dimidia parte bonorū defuncti, perinde atq; si nullus filius, nullave filia extitisset. Sin autem duos filios duásve filias heredes scripsisset, in

οὐδὲν ἔτι κατελίμπανε τῷ πάτρωνι. εἰ γὰρ εἶχε παῖδα φυσικὸν, οὔτε ὁ δυωδεκάδελτος ἐβοήθει τῷ πάτρωνι, οὐδὲ ὁ πραίτωρ τὴν φύσιν ἐρυθριῶν. ¶ Ἀλλὰ χρόνοις ὕστερον ὁ πάπιος νόμος ηὔξησε τὰ πατρωνικὰ δίκαια. εἶπε γὰρ ἐὰν πλούσιος ἀπελεύθερος. πλούσιον δὲ ὡρίσατο τὸν ἔχοντα ἑκατὸν χιλιάδων σεστερτίων περιουσίαν· καὶ ἐλάττονας τῶν τριῶν παίδων καταλείψῃ, ἡ ἀναλογοῦσα φυλαχθήσεται τῷ πάτρωνι, εἴτε ἐπὶ διαθήκης, εἴτε ἀδιαθέτως ἐτελεύτησεν. ἀμέλει, εἰ συμβῇ τελευτῆσαι τὸν πλούσιον ἀπελεύθερον υἱὸν ἕνα ἤγουν μίαν ἔχοντα θυγατέρα, ἐπὶ διαθήκῃ, συνανέπεμπε τῷ υἱῷ μου, ἤγουν τῇ θυγατρὶ, ὁ πάπιος τὸν πάτρωνα, διδοὺς αὐτῷ τὸ ἥμισυ τῆς τοῦ τελευτήσαντος περιουσίας, ὥσπερ εἰ μηδὲ εἷς ὑπῆρχε παῖς. εἰ δὲ δύο υἱοὺς ἤγουν δύο θυγατέρας ἐνεστήσατο κληρονόμους, εἰς τὸ τελ

θ. Posteà.

τὸν ὁ πάτρων συνανεπέμπετο. τριῶν δὲ ὑπόντων, ὁ πάτρων ἐξεβάλλετο διὰ τὸ πλῆθος τῶν παίδων. ¶Ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν. διάταξις δὲ γέγονε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἣν διὰ τὸ πᾶσιν εἶναι πρόδηλον, ἐξεφώνησεν ἑλληνιστί, πολλῆς φροντίσας τῆς συντομίας. ἐν ᾗ διετύπωσεν, ἵνα εἰ μὲν ἀπελεύθερος, ἤγουν ἀπελευθέρα, ἥτινες ἦσαν τῶν κεντηνιαρίων, τουτέστιν ἥττονα ἔχοιεν περιουσίαν τῶν ἑκατὸν νομισμάτων. οὕτω γὰρ τὴν ὑπὸ τοῦ Παπίου νόμου τῶν ἑκατὸν χιλιάδων σεστερτίων ὁρισθεῖσαν ποσότητα ἡρμήνευσεν, ὥστε τὰ χίλια σεστέρτια ἓν νόμισμα ποιεῖν· μηδεμία χώρα τῷ πάτρωνι δίδοσθαι εἰς τὸ κληρονομῆσαι διαθήκης ὑποκειμένης. εἰ γὰρ ἀδιάθετος τελευτήσει, παῖδας μὴ καταλιπών, ἐχέτω τηνικαῦτα ὁ πάτρων τὴν εἰς ὁλόκληρον ἀπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου διακατοχήν. εἰ δὲ μείζων ἦν τοῦ κεν-

§. Sed nostra.

tertiam partem admittebatur. Cùm autem tres extabant, expellebatur patronus, propter multitudinem liberorũ. ¶Et hæc quidem olim. Edita est autem Imperatoris nostri constitutio, quã, vt omnibus innotesceret, compendioso tractatu habito, Græca lingua euulgauit. Per quam definiit, vt si libertus libertáve minores sint centenariis, id est, patrimonium habeant minus centũ solidis. (Sic enim à lege Papia taxatam centum millium sestertiũm summã interpretatus est, vt mille sestertij solidum vnum faciant) nullum locum habeat patronus, cùm testamẽtum factum est, ad hereditatem eius. Nam si intestatus decedat, nullos relinquens liberos, tunc patronus ex lege duodecim Tabularum hereditatem eius in solidum habebit. Sin autem maior fuerit cẽtenario, &

& liberos relinquat qui ad hereditatem eius vocētur, vel iure ciuili, vel honorario, quia sint emancipati, siue vnus sit, siue plures, cuiuscūque sexus, aut gradus: hi in solidum vocabuntur, patrono & filiis patroni ab eiusdemodi hereditate repellendis. Quòd si libertꝰ, qui maior esset centenario, nullos moriens reliquerit liberos: tunc si intestatò decesserit, patronus aut patrona in solidum heredes erunt: Sin autem condito testamento patronū aut patronam pręterierit, cùm liberos non haberet, aut quos habebat exheredasset aut cùm liberta esset defuncta, quæ filium præterierit, aut libertus defunctus, qui nepotem ex filia iā ante mortua, quoniam, (vt scis, & secūdo libro à nobis dictum est) in his pręteritio lo-

τιωαρίου, εἰ μὴ ἐπὶ παισὶ τελευτήσῃ κληρονόμοις καλουμένοις, ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ, ἢ τοῦ πραιτωρίου, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς emancipatos, εἴτε εἷς, εἴτε πλείονες εἰσὶ παῖδες, οἱασδήποτε φύσεως ἢ βαθμοῦ, εἰς ὁλόκληρον οὗτοι κληθήσονται, τοῦ πάτρωνος, ἢ τῶν παίδων τοῦ πάτρωνος, τῆς τοιαύτης ἐκβαλλομένων κληρονομίας. εἰ δὲ μείζων ὢν τοῦ κεντιωαρίου ὁ ἀπελεύθερος τελευτήσῃ ἄπαις, εἰ μὴ ἀδιάθετος, ὁ πάτρων ἢ ἡ πατρώνισσα τὸ ὁλόκληρον λήψονται. εἰ δὲ διαθέμενος πραιτερίτους ἐάσῃ τὸν πάτρωνα ἢ τὴν πατρώνισσαν ἄπαις ὢν ἢ ἔχων παῖδας, exhæredatos δὲ αὐτοὺς ποιήσας, ἢ ἐν ᾧ ἀπελευθέρα ἐστὶν ἡ τελευτήσασα ἢ ἀπελεύθερος ἐγγόνους ἔχων ἀπὸ θυγατρὸς προτελευτησάσης, πραιτερίτευσι δὲ τούτους, ἢ μὴ τὸν υἱόν, ὁ δὲ τὸν ἐκ τῆς προτελευτησάσης θυγατρὸς ἔγγονον· οἶδας γὰρ ὅτι ἐπὶ τούτων ὡς ἐδιδάχθημεν ἐν τῷ β΄ ἡ πραιτεριτίων

αὐτὴ

αὐτὶ ἐξερεδατζίωνος παραλαμβάνεται· καὶ μὴ δυνηθῶσιν οἱ τοιοῦτοι παῖδες διὰ τῆς de inofficioso τὴν διαθήκην ἀνατρέψαι, τότε ἐκ τῆς τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως διατάξεως, τοῖς πάτρωσι καὶ ταῖς πατρωνίσσαις διδομένης τῆς κόντρα ταβούλας, οὐ τὸ ἥμισυ ὥσπερ πάλαι, ἀλλὰ τὸ τρίτον μέρος ἀποσπασθήσεται, ἢ τὸ ἐλλεῖπον τῷ τρίτῳ ἀναπληρωθήσεται. τυχὸν γὰρ εἰς οὐγκίαν, ἢ διούγκιον, ἢ τριούγκιον αὐτὸν ἐνεστήσατο. οὕτω δὲ λήψονται διὰ τῆς κόντρα ταβούλας τὸ τρίτον, ὥστε ληγάτα, ἢ φιδεικόμμισσα ἐκ τούτου μὴ ἀναγκάζεσθαι καταβάλλειν, οὐ μόνον ἐξωτικοῖς, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς παισὶ τοῦ ἀπελευθέρου, ἢ τῆς ἀπελευθέρας. ἀλλ' ὅπερ ἔτυχεν παρ' αὐτῶν καταλειφθέν, ὁ συγκληρονόμος ἐπιγνώσεται τοῦτο. τυχὸν exheredatis οὖσιν, ἢ πραιτεριτευθεῖσιν. ὅτι ἡ πραιτεριτίων ἔοικε τῇ exheredationi. εἰ δὲ ἐγράφησαν κληρο-

ρονό

co exheredationis accipitur, nec possint hi liberi mota inofficiosi querella testamentum subuertere: tunc ex constitutione Imperatoris nostri sanctissimi, patroni patronæque data eis contra tabulas bonorũ possessione, nõ dimidiam partem vt olim, sed tertiam tantùm auferent: aut, quod tertiæ parti deest, supplebitur. Quoniam fortè libertus eos ex vncia, aut sextante vel quadrante heredes scripserat. Sic autem per bonorum possessionem cõtra tabulas tertiam partem capient, vt tamẽ legata aut fideicommissa ideo præstare non cogantur: non solum extraneis personis, sed ne liberis quidem liberti libertæ've, (verum quod ab ipsis relictũ fuerit, id coheres agnoscet,) exheredatis forsitan, aut præteritis, quando præteritio vim exheredationis habet: qui si he-

redes scripti fuerint nihil debetur patrono. Et si contingat eum heredem scribi, legata liberis debentur. ¶ Multos autem & alios casus, ad huius iuris dispositionē necessarios collegit dicta constitutio. Etenim sanxit, vt tam patroni patronæque, quàm liberi eorum, necnō qui ex transuerso veniunt ad quintum vsque gradum ad libertorū libertarúmve successionem vocētur. Si igitur eiusdem patroni patronæ've, aut duorum patronorū duarúmve patronarum, aut etiam plurium extent liberi, is qui gradu proximior est ad liberti libertæ've successionem vocabitur. Veluti, decessit libertus aut liberta, nullos habens liberos, nec vllo cōdito testamēto, cùm neque patronus aut patrona superesset: verùm extabant liberi, nepos fortè & pronepos: nepos vo-

ρονόμοι, οὐδὲν ἐξεωστεῖται τῷ πάτρωνι. καὶ εἰ συνέβη αὐτὸν γραφῆναι κληρονόμον, ἐξεωστεῖται τοῖς παισὶ τὰ ληγάτα. ¶ Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα θέματα ἡ εἰρημένη συνήγαγε διάταξις, πρὸς τὴν τῆς προκειμένης νομίμης διατύπωσιν ἀναγκαῖα. καὶ ἐκέλευσε γὰρ τὸν πάτρωνα καὶ τὴν πατρωνίσσαν, καὶ τοὺς τούτων κατιόντας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ πλαγίου, μέχρι πέμπτου βαθμοῦ πρὸς τὴν τῶν ἀπελευθέρων παραγίνεσθαι διαδοχήν. ἐὰν οὖν τοῦ αὐτοῦ πάτρωνος, ἢ τῆς αὐτῆς πατρωνίσσας, ἢ δύο πατρώνων, ἢ πατρωνισσῶν, ἢ καὶ πλειόνων ὑπῶσι παῖδες, ὁ ἐγγύτερος ὢν τῷ βαθμῷ εἰς τὰ τοῦ ἀπελευθέρου ἢ τῆς ἀπελευθέρας κληθήσεται πράγματα. οἷον ἐτελεύτησεν ἀπελεύθερος ἢ ἀπελευθέρα ἄπαις καὶ ἀδιάθετος, πάτρωνος ἢ πατρωνίσσης οὐχ ὑπόντων. ὑπῆσαν δὲ παῖδες ἔγγονος τυχὸν καὶ προέγγονος, ὁ ἔγγονος παραγενήσεται, καὶ 9. Multis.

in capita οὐ μὴν in stirpem ἡ κληρονομία διαιρεθήσεται. οἷον ἑνὸς πάτρωνος ἦσαν δύο παῖδες, ἑτέρου δὲ τρεῖς, εἰς πέντε μερισθήσεται ἡ κληρονομία. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ πλαγίου συγγενῶν, τοῦ πάτρωνος ἢ τῆς πατρωνίσσης κρατήσει. ὥστε τὸν ἐγγύτερον πλεονεκτεῖν, καὶ in capita διαιρεῖσθαι τὴν κληρονομίαν. σχεδὸν γὰρ σύμφωνα τὰ τῆς εὐγενείας καὶ τῆς ἀπελευθερότητος ἐν ταῖς διαδοχαῖς ἡ λεχθεῖσα διάταξις ἐκέλευσεν εἶναι νόμιμα. σχεδὸν δὲ εἶπον διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἐπὶ μὲν τῶν εὐγενῶν καὶ περαιτέρω τοῦ πέμπτου βαθμοῦ ἐπεκτείνεται τὰ τῆς κληρονομίας. ἐπὶ δὲ τῶν ἀπελευθέρων, μέχρι ε΄ τῶν συγγενῶν τοῦ πάτρωνος ἢ τῆς πατρωνίσσης.

3. Sed hæc. ¶ Ταῦτα περὶ τούτων τῶν ἀπελευθέρων σήμερον πραγματεύωμεν, τῶν πολιτῶν ῥωμαίων. οὐ γάρ εἰσιν ἕτεροι ἀπελεύθεροι. οἶδας γὰρ μαθὼν ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ καὶ τὰ τῶν δεδιτικίων καὶ τὰ τῶν λα-

τείνων

cabitur. Et in capita hereditas, non autẽ in stirpes diuidetur. Veluti vnius patroni duo erant liberi, alterius tres: in quinque partes scindetur successio. Idem & his qui ex transuerso patronum patronámve contingunt obtinebit, vt & proximior, potior sit, & in capita hereditas diuidatur. Quoniã pænè consonantia esse ingenuitatis & libertinitatis iura in successionibus dicta constitutio voluit. Pęnè dixi, ideo, quod inter ingenuos & vltra quintũ gradum deferantur hereditates: libertinorum verò successiones intra quintum gradum cognatorũ patroni & patronæ consistant. ¶ Et hęc quidem de his Libertinis hodie tractamus, qui Ciues Romani sunt, cùm nec sint alij liberti. Didicisse enim te opinor ex primo libro dediticiorum & Latinorũ iura sub-

lata esse. Porrò, cùm Latinorũ vsus adhuc receptus esset, de nulla ipsorũ successione agitabatur: Quamuis enim maximè vt liberi viuerent, tamen vt serui moriebantur, veluti vnà cum spiritu libertatem exuẽtes. Et quasi seruorum, bona eorum à manumissoribus possidebantur, Non iure hereditatis, quoniã seruorum nullas dicere possumus hereditates: sed iure peculij, idque ex lege Iunia. Postea factum est S.C. Largianum, quo cautum fuerat, vt liberi manumissoris non nominatim exheredati, extraneis heredibus eius in successione Latini præponerentur. Veluti, Manumisi seruum meũ, & Latinum feci, mortuus sum institutis heredibus liberis meis & quibusdam extraneis. Ex lege quidẽ Iunia, si contingat Latinum mori, libe

τείνων εὑρέθη δόγμα. ἡνίκα δὲ οἱ λατεῖνοι ἐπολιτεύοντο, οὐδεμία ἐπ' αὐτῶν νόμιμος ἐτξακταίζετο διαδοχή. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ ἔζων ὡς ἐλεύθεροι, ὅμως ἐτελεύτων ὡς οἰκέται, συναπολλῦντες τῇ ψυχῇ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ὡς οἰκετῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἐλευθερωτῶν ἐκληρονομοῦντο τῶν οἰκείων τὰ βόνα αὐτῶν. οὐδὲ γὰρ κληρονομίαν ἐπὶ οἰκετῶν δυνατὸν καλέσαι, ἀλλὰ iure peculij ἀπὸ τοῦ ἰουνίου νόμου ἐλάμβανον οἱ ἐλευθερωταί. καὶ ταῦτα μὲν ἀπὸ τοῦ ἰουνίου νόμου. μετὰ δὲ ταῦτα δόγμα γέγονε λαργιανέιον, τὸ κελεῦον, ὥστε τοὺς παῖδας τοῦ ἐλευθερωτοῦ μὴ γενομένους νομινάτιμ ἐξερεδάτους τῶν ἐξωτικῶν κληρονόμων προτιμᾶσθαι περὶ τὴν τοῦ λατείνου διαδοχήν. οἷον, ἠλευθέρωσα ἐγὼ τὸν ἐμὸν οἰκέτην, καὶ ἐποίησα λατεῖνον. ἐτελεύτησα γράψας κληρονόμους παῖδας ἐμοὺς, ἔτι δὲ καὶ ἐξωτικούς. ἀπὸ μὲν τοῦ ἰουνίου εἰ συνέβη τελευτῆσαι τὸν λατεῖ-

γον, οἱ παῖδες οἱ ἐμοὶ ἅμα τοῖς ἐξωτικοῖς κληρονόμοις εἰς τὰ βόνα παρεγίνοντο τοῦ λατείνου. ἀπὸ δὲ τοῦ δόγματος τοῦ λαργιανείου, οἱ παῖδες μόνοι διαδέχονται τὸν λατεῖνον. ἐπειδὴ οὐ γεγόνασι nominatim exheredati. μετὰ δὲ τὸ λαργιάνειον γέγονε ἔδικτον τραϊανοῦ τοῦ βασιλέως, ὅπερ ἐκέλευσεν, ἵνα ἐὰν ὁ λατεῖνος, ἄκοντος ἢ ἀγνοοῦντος τοῦ πάτρωνος, αἰτήσῃ ἑαυτῷ πολιτείαν ῥωμαϊκὴν, καὶ ἐπιτύχῃ, ζῇ μὲν ὡς πολίτης ῥωμαῖος, καὶ πάντα πράττῃ τὰ τῶν ῥωμαίων, τελευτήσῃ δὲ ὡς λατεῖνος. ἀλλ' ἡ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διάταξις, διὰ τῶν τοιούτων αἱρέσεων ἐναλλαγὰς μισοῦσα, ὅτι ἔζη μὲν ὡς ῥωμαῖος, ἐτελεύτα δὲ ὡς λατεῖνος, καὶ ἑτέρας δὲ δυσχερείας ἐντεῦθεν ἀναφυομένας ἀνεῖλεν, ἐξωθήσασα τῆς πολιτείας, οὐ μόνον τοὺς λατείνους, καὶ τὸν ἰούνιον νόμον, καὶ τὸ λαργιάνειον δόγμα, ἀλλὰ γε καὶ τὸ ἔδικτον τραϊανοῦ, ὥστε πάντας ἀπελευθέρους

ri mei vnà cum extraneis heredibus ad bona Latini venissent. Ex S. C. autem Largiano, soli liberi mei Latino succedent, quoniam nominatim exheredati non sunt. Post S.C. Largianum venit D. Traiani edictum: quo cauebatur, vt si quis Latinus, inuito aut inscio patrono Ciuitatem sibi Romanam petisset & obtinuisset, viueret quidem vt Ciuis Romanus, & omnia ageret quę Ciuium Romanorũ sunt, verùm vt Latinus moreretur. Sed Imperatoris nostri constitutio, has conditionum mutationes perosa, cum vt Ciuis Romanus viueret, ac vt Latinus moreretur, & alias quoque difficultates hinc nascentes sustulit, ex Iosis non Latinis tantùm & lege Iunia, & S.C. Largiano, sed etiam edicto Traiani: vt iam omnes liberti, Ciues

Romani fiunt. Et ita veluti quadam inuẽtione, siue adiectione quibus modis Latini fiebant; qui manumittebantur, iisdem. & Ciuitatem Romanam serui adipiscuntur.

λουθέρους εἶναι ῥωμαίους. καὶ μετά τινος ἐπινοίας, ἤγουν προσθήκης, δι' ὧν τρόπων ἐγίνοντο πάλαι λατῖνοι οἱ ἐλευθερούμενοι, διὰ τῶν αὐτῶν ἐπὶ τὴν ῥωμαϊκὴν ἄγει τοὺς οἰκέτας πολίτειαν.

DE ADSIGNATIONE LIBERTORUM. Titul. VIII.

CVM dictum sit de libertis dicamus vt in summa, de adsignatione ipsorum. Scis enim liberos patroni, cùm parem gradum obtinẽt, simul, paritérque & ex æquis partibus ad successionẽ liberti paterni venire. Factum tamẽ est postea S. C. quo placuit, patrono plures habenti liberos, licere vt vni eorum libertum adsignet. Et deinde mortuo liberto, is solus patroni iura habebit, cui ille adsignatus fuerit, & ceteri liberi patroni,

Εἰπόντες περὶ τῶν ἀπελευθέρων, εἴπωμεν ὡς ἐν τέλει καὶ περὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς γινομένης προσκυρώσεως. οἶδας ὅτι οἱ παῖδες τοῦ πάτρωνος, ἡνίκα τὸν αὐτὸν ἐπέχουσι βαθμὸν, ἅμα τε ἐξ ἴσου ἐπὶ τὴν τοῦ πατρῴου ἀπελευθέρου παραγίνονται κληρονομίαν. γέγονε δὲ μετὰ ταῦτα δόγμα συγκλήτου τὸ λέγον ἐξεῖναι τῷ πάτρωνι πολλοὺς ἔχοντι παῖδας, ἑνὶ τούτων ἀδσιγνατεῦσαι, ἤτοι προσκυρῶσαι τὸν ἀπελεύθερον. καὶ λοιπὸν μετὰ τὴν τοῦ ἀπελευθέρου τελευτὴν, οὗτος μόνος ὁ ἀδσιγνατευθεὶς, ἕξει τὰ πατρωνικὰ δίκαια. οὐδεμίαν ἐχόντων πά-

ροδον ἐπὶ τὸν αὐτοῦ κλῆρον τῶν ἄλλων παίδων τοῦ πάτρωνος, ὅσοι ἔμελλον ἅμα κληρονομεῖν, μιᾶς γινομένης ἀδσιγνατίωνος. εἰ δὲ συμβῇ ἐκεῖνον τὸν παῖδα ᾧ ἀδσιγνατευθῇ ὁ ἀπελεύθερος ἄπαιδα τελευτῆσαι, τότε οἱ ἄλλοι παῖδες τοῦ πάτρωνος, τὸ ἀρχαῖον ἀναλήψονται δίκαιον, καὶ αὐτοὶ
§. Datur. τοῦτον διαδέξονται. ¶ Οὐ μόνον δὲ ἀπελεύθερον, ἀλλὰ καὶ ἀπελευθέραν ἔξεστιν ἀδσιγνατεῦσαι τῷ πάτρωνι τῷ ἔχοντι δύο ἢ πλείονας παῖδας in poteſtate. ἐμαγκιπάτῳ γὰρ ἀδσιγνατεύειν οὐ δυνατόν. τί οὖν ὅτι τὸν ἀπελεύθερον ἀδσιγνατεύσας τὸν οἰκεῖον δοῦλον τῷ ὑπεξουσίῳ παιδὶ, εἶτα ἐπιζήσας ἐμαγκίπατον ἐποίησεν παῖδα, ζητοῦμεν εἰ ἐξασθενεῖ ἡ ἀδσιγνατίων; καὶ ἤρεσεν Ἰουλιανῷ καὶ τοῖς πλείοσι τῶν νομικῶν, ἐξασθενεῖν αὐτήν. δυνατὸν δὲ ἀδσιγνατεύειν, οὐ μόνον ἐν διαθήκῃ, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐξ ἀδιαθέτου. οὐ

qui pariter ad eadē bona venturi erant nulla adſignatione interueniente, iam nullum aditum ad hereditatem liberti habebunt. Quòd ſi is, cui libertus adſignatus fuerit, decedat nullis relictis liberis: tunc ceteri patroni liberi priſtinū ius recipiunt, & liberto poſſunt ſuccedere. Nec tantum libertum, ſed etiam libertam: Et non tantùm filio nepotive, ſed etiam filiæ neptive, adſignare permittitur. ¶ Porrò hęc adſignādi facultas ei competit, qui duos aut plures liberos in poteſtate habet. Quoniam emancipato libertus aſsignari non poteſt. Quid ergo, ſi quis libertum ſuum filio in poteſtate adſignauerit, & deinde cùm ſuperuixiſſet, filium emancipauerit? Quęrimus, an euaneſcat adſignatio? Et Iuliano ac aliis Iuriſconſultis placuit eam euaneſcere. Poſſumus autem aſsignare, non tantum in teſtamēto, verum etiā ab

ab intestato. Neque etiam hac in re inuenta sunt sollēnia quędam & formalia verba. Porrò, S. C. quod de adsignatione libertorum loquitur, imperante Claudio factum est: Suillio Rufo, & Hostorio Scapula COSS.

μὲν ἐστιν ἐπὶ τούτῳ ἐπινενοημένα ῥήματα τυπικά. γέγονε δὲ τὸ περὶ τῆς ἀδσιγνατζιόνων διαλεγόμενον δόγμα ἐπὶ τῆς κλαυδίου βασιλείας, ἐπὶ σουίλλιου ῥούφου, καὶ ὀστωρίου σκαπουλᾶ τῶν ὑπάτων.

DE BONORVM POSSESSIONIBVS. Titul. VIIII.

Qvemadmodum legis duodecim Tabularum inuentum est, vt ex testamento vel ab intesta to vocaremur: & qui vocantur, aliâs efficit, vt existant tamen, quod genus sunt necessarij: aliâs requirit vt adeant, cuiusmodi sunt ceteri præter hos: sic & Prætor bonorum possessiones inuênit per quas interdum ius ciuile emendat. Non solum in intestatorum hereditatibus, vt dictum est (Nam quum ius ciuile capite minutos, & eorum liberos, necnon & eos, qui ex feminis nascuntur, ignoraret: ipse tertio quodam ordine inuento bonorū possessionem vnde

Ὥσπερ ὁ δυωδεκάδελτος ἐπενόησε τὴν ἐκ διαθήκης, ἢ ἐξ ἀδιαθέτου κλῆσιν, καὶ ποτὲ μὲν ἀναφαίνεσθαι ποιεῖ τοὺς καλουμένους, ὁποῖοι εἰσιν οἱ νεκεσσάριοι, ποτὲ δὲ ἀδιτεύειν, ὁποῖοί εἰσιν οἱ παρὰ τούτους· οὕτω καὶ ὁ πραίτωρ ἐπενόησε τὰς διακατοχάς, δι' ὧν, ποτὲ μὲν διορθοῦται τὸ πολιτικόν. οὐ μόνον ἐπὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου καθὰ εἴρηται. τοῦ γὰρ πολιτικοῦ τοὺς κάπιτε δημινούτους, καὶ τοὺς ἐκ τούτων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ θηλυγονίας ἀγνοοῦντος, αὐτὸς τρίτην ἐπινοήσας τάξιν, δέδωκε αὐτοῖς τὴν οὕνδε κογνάτι

διακατοχήν. ἀλλὰ καὶ ἐν δια-
θήκαις, τὸ πταῖσμα διορθοῦται
τοῦ δωδεκαδέλτου. ἐὰν γάρ τις
τελευτῶν ἀλλότριον ποστοῦ-
μον γράψῃ κληρονόμον· οἶ-
δας δὲ τίς ἐστιν ἀλλότριος πο-
στοῦμος, τουτέστιν ὁ μὴ τικτό-
μενός μοι σοῦος· τεχθεὶς ὁ
τοιοῦτος, ὅσον ἀπὸ τοῦ πολιτι-
κοῦ ἀδιτεύειν οὐκ ἠδύνατο·
διέβαλε γὰρ τὴν τοιαύτην ἔν-
στασιν τὸ πολιτικόν· ὁ δὲ πραί-
τωρ τὴν σεκουνδουμ ταβοὺλ
λας αὐτῷ χορηγεῖ διακατο-
χήν, καὶ bonorum posses-
sorem αὐτὸν ἀποτελεῖ. ἀλλὰ
ἡ διάταξις τοῦ ἡμετέρου βα-
σιλέως, τὸν τοιοῦτον ποστοῦμον,
ὀρθῶς βούλεται γράφεσθαι κλη
ρονόμον, ὡσανεὶ καὶ τῷ πολι-
τικῷ ἐγνωσμένον. ἔστι δὲ ὅτε ὁ
πραίτωρ, οὐ διορθοῦται μὲν, ἐν-
αντιοῦται δὲ τῷ πολιτικῷ. οἷον
ὡς εἰρήκαμεν, ἐὰν ὁ ἀπελεύ-
θερος τὸν πάτρωνα πραιτέ-
ριτον καταλείψη, ὁ μὲν δωδε-
κάδελτος οὐκ ἐδίδου τῷ πά-
τρωνι πάροδον ἐπὶ τὰ πρά-

cognati eis dedit ;
verum etiam in eo-
rum qui testamento
facto decedunt, erra-
tum legis duodecim
Tabularum corre-
ctum est. Nam si
quis moriens alienũ
postumũ heredem
scribat (scire te opi-
nor quis sit alienus
postumus, nempe is
qui si nascatur suus
mihi futurus non
est) is si natus fue-
rit, quod ad ius ciui-
le adire non posset:
reiecit enim talem
institutionem ius ci
uile : Verùm Prętor
ei bonorum posses-
sionem secundũ ta-
bulas largitur, & bo
norum possessorem
eum facit. Sed &
Imperatoris nostri
cõstitutio, rectè hũc
heredem vult insti-
tui , quasi nec iure
ciuili incognitum.
Aliquando Prætor
non emendat , sed
impugnat ius ciui-
le, Veluti (sicut dixi-
mus) cùm libertus
patronum præterit:
Lex duodecim Tabu
larum nullũ dabat
patrono, quasi testa-
mento facto supera-
retur, aditum ad bo
na

na liberti: At contrà Prætor bonorũ possessionem contra tabulas cõmentus est. Hic igitur ex aduerso pugnat. Porro nõ est Prætor acerbus aut cõtentiosus: quoniam vbi ius ciuile probari in vulgus putauit, non emendandi, neque impugnandi, sed confirmandi eius gratia, suam iurisdictionem interposuit. Nam si quis rectè atque ordine facto testamento, heres institutus sit, non solùm iure ciuili adire poterit, sed etiam Prætor ei dat bonorũ possessionem secundũ tabulas. Et ius quidem ciuile ex lege heredẽ facit, Prætor verò & ab intestato bonorum possessorẽ approbat. Nam suos quidem heredes & agnatos vocat ius ciuile: atque vt illi existant, & hi adeant effi cit. At verò Prætor cum iure ciuili concurrens, illis dat bonorum possessionẽ Vnde liberi, his bonorum possessionẽ Vnde legitimi. Atq;

γματα τοῦ ἀπελευθέρου ποιήσει διαθήκης νικωμένων. ὁ δὲ πραίτωρ ἐπινόησε τὴν κόντρα ταβούλας. οὐκοῦν ἐνταῦθα ἄντικρυς μάχεται. οὐκ ἔστι δὲ δυσχερὴς, οὐδὲ φιλόνεικος ὁ πραίτωρ. ἡνίκα γὰρ οἶδε τὸ πολιτικὸν εὐδοκιμοῦν, οὔτε οὐδὲ ἐπὶ διορθώσει, οὐδὲ ἐπὶ ἐναντιώσει, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ βεβαιώσει τίθησι τὴν ἰδίαν νομοθεσίαν. ἐὰν γάρ τις ὀρθῶς γινομένης διαθήκης γραφῇ κληρονόμος, οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ δύναται ἀδιτεύειν, ἀλλὰ καὶ ὁ πραίτωρ δίδωσιν αὐτῷ τὴν σεκοῦνδουν ταβούλλας διακατοχήν. καὶ τὸ μὲν κατὰ νόμον hæredem αὐτὸν ἀποτελεῖ. ὁ δὲ βονόρουμ ποσέσσορα καὶ ἐξ ἀδιαθέτου συναινεῖ. τοὺς γὰρ σούους κληρονόμους καὶ τοὺς ἀγνάτους καλεῖ τὸ πολιτικόν. καὶ τοὺς μὲν ἀναφαίνεσθαι ποιεῖ, τοὺς δὲ ἀδιτεύειν. ὁ δὲ πραίτωρ συντρέχων τῷ πολιτικῷ, τοῖς μὲν δίδωσι τὴν οὔνδε λίβεροι, τοῖς δὲ δίδωσι τὴν

ὄντες λεγίτιμοι, κἂν τὰ μάλιστα δὲ μὴ αἰτήσωσι τὴν διακατοχὴν, οὐδὲν ἧττον heredes εἰσὶν ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ. ὥστε οὖν ὁ πραίτωρ ἢ διορθοῦται, ἢ ἐναντιοῦται, ἢ συναινεῖ. διορθοῦται μὲν, ὡς ἐπὶ τοῦ ἐξωτικοῦ ποστούμου. ἐναντιοῦται δὲ, ὡς ἐπὶ τοῦ πραιτερίτου πάτρωνος. καὶ συναινεῖ ὡς ἐπὶ τῶν σκρίπτων κληρονόμων, καὶ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου καλουμένων, ἀπὸ πρώτης ἢ δευτέρας τάξεως.

§. Quos autem.

¶ Οὓς δὲ ὁ πραίτωρ μόνος καλεῖ ἐπὶ τὴν διαδοχὴν, οὐκ ἔτι δὲ τὸ πολιτικὸν, hæredes μὲν αὐτοὺς νόμῳ οὐκ ἀποτελεῖ. τὸ γὰρ τοῦ κληρονόμου ὄνομα ὁ πραίτωρ οὐδενὶ περιποιεῖ, ἀλλ' ὁ νόμος, ἤγουν ὁ τοῦ νόμου τάξιν ἐπέχων. οἷον δόγμα συγκλήτου, ἢ διάταξις βασιλέως. δόγμα συγκλήτου, ὡς ἐπὶ τοῦ τερτυλλιανείου καὶ ὀρφιτιανείου. διάταξις, ὡς ἡ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, τὸν παῖδα τῆς ἀδελφῆς συναριθμήσασα τοῖς λεγιτίμοις. ὁ πραίτωρ οὖν κληρονόμον οὐ ποιεῖ, διδοὺς

etiam si maximè bonorum possessionē non petierint: nihilo minus heredes fiunt iure ciuili. Sic igitur Prætor, aut emendat, aut impugnat, aut comprobat. Emendat, vt in extraneo postumo. Impugnat, vt in patrono prærerito. Et comprobat, vt in heredibus scriptis: Et in his qui ab intestato vocantur, ex primo aut secundo ordine. ¶ Quos autem solus Prætor, non etiam ius ciuile ad successionem vocat: heredes quidē ipso iure eos non facit. Nam heredis nomē nemini Prætor tribuit, sed aut lex, aut quod legis vicem habeat. Veluti S. C. aut constitutio Principis. S. C. vt Tertullianū & Orfitianū: cōstitutio principis, vt Imperatoris nostri constitutio, quæ sororis filium in numerum legitimorū rettulit. Prætor igitur heredem non facit: sed data bonorū

δὲ

possessione, loco heredis eum cõstituit: & bonorum possessorem efficit: sic vt vtiliter & experiri posit & conueniri. ¶ Neque verò iam dictas bonorũ possessiones tãtùm Vnde liberi, Vnde legitimi & Vnde cognati inuenit Prętor: sed etiã alias plurimas, cùm vnus eius sit scopus: ne quis sine successore moriatur. Nam angustissimis finibus conclusum à lege duodecim Tabularum ius percipiendarum hereditatum, Prætor ex bono & æquo dilatauit. ¶ Porrò bonorũ possessiones aliæ ex testamento sunt, alię ab intestato. Et ex testaméto quidé sunt hæ duæ. Prima: quæ Contra tabulas dicitur, quam Prætor liberis præteritis pollicetur. Secũda: quæ Secundum tabulas vocatur, quam omnibus iure scriptis heredibus largitur. Et cùm eas primas fecisset, quæ ex testamento dantur, ad

δὲ διακατοχὴν, ἐν τάξει κληρονόμων αὐτὸν καθίστησι, καὶ ἀποτελεῖ bonorũ possessorē. ὥστε αὐτὸν πλαγιαστικῶς καὶ ἐνάγειν, καὶ ἐνάγεσθαι. ¶ Οὐ μόνον δὲ τὰς εἰρημένας διακατοχὰς τὴν ὕνδε λίβεροι, καὶ τὴν ὕνδε λεγίτιμοι, καὶ τὴν ὕνδε κογνάτοι ὁ πραίτωρ ἐπενόησεν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρας πλείστας, ἕνα τοῦτον σκόπον ἔχων, ἵνα μή τις ἀδιάδοχος τελευτήσῃ. καὶ γὰρ στενοτάτοις ὅροις τὸ δίκαιον τῆς διαδοχῆς ἐκ τῶν δυωδεκαδέλτου περικεκλεισμένον, ἐκ τοῦ καλλίστου καὶ τοῦ δικαίου ὁρμώμενος ὁ πραίτωρ ἐπλάτυνε. ¶ Τῶν δὲ διακατοχῶν, αἱ μέν εἰσιν ἐκ διαθήκης, αἱ δὲ ἐξ ἀδιαθέτου. καὶ ἐκ διαθήκης μέν εἰσι δύο αὗται, ἡ κόντρα ταβούλας, ἣν ἐπαγγέλλεται τοῖς πραιτερείτοις παισί. δευτέρα δὲ καὶ σεκοῦνδουν ταβούλας, ἣν χορηγεῖ πᾶσι τοῖς κατὰ νόμον γραφεῖσι κληρονόμοις. ἐπινοήσας δὲ πρώτας τὰς ἀπὸ διαθήκης

6. Adhuc.

θ. Sunt autem.

κης, μετῆλθεν ἐπὶ τὰς ἐξ ἀδιαθέτου. καὶ κατὰ πρώτην τάξιν τοῖς σουίοις κληρονόμοις καὶ τοῖς σὺν αὐτοῖς ἀριθμουμένοις, λέγω δὲ τοῖς ἐμαγκιπάτοις δέδωκε διακατοχὴν, ἥτις λέγεται οὗνδε λίβεροι. δευτέραν ἐξ ἀδιαθέτου, τοῖς ἀπὸ νόμου καλουμένοις ἐπὶ τὴν κλῆρον τοῦ τελευτήσαντος δέδωκε τὴν οὗνδε λεγίτιμοι, οἷον ἀδνάτοις, καὶ πάτρωνι, καὶ τοῖς τούτου παισὶν ἐρχομένοις ἐπὶ τὰ πράγματα τοῦ ἀπελευθέρου, ἢ τὰ τῆς ἀπελευθέρας. καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ τερτυλλιανείου, ἢ ὀρφιτιανείου, καὶ ἀπὸ τῶν διατάξεων, ἔχουσι τὰ ἐξ ἀδιαθέτου. τρίτην, τὴν vnde decẽ personæ, ἐξ ἧς τοῦ ἐξωτικοῦ ἐλευθερωτοῦ τῆς ἐλευθέρας κεφαλῆς δέκα πρόσωπα προετίμησε συγγενῶν, ἀνιόντων, κατιόντων, καὶ ἐκ πλαγίου, μέχρι δευτέρου βαθμοῦ. τί δὲ τοῦτο ἐστὶν ἀναγκαῖον εἰπεῖν, εἰ καὶ νῦν οὐκ ἔστιν ἐν πολιτείᾳ. εἰ συνέβη με τὸν ἐμὸν υἱὸν ποι-

eas transiit, quæ ab intestato locum haberent. Ac primo loco suis heredibus, & his qui inter suos heredes connumerantur (dico autem emãcipatos), bonorum possessionem dedit, quæ vocatur Vnde liberi. Secundo loco ab intestato his dedit bonorum possessionem Vnde legitimi, qui iure ciuili ad hereditatem defuncti vocantur: vt agnatis: Et patrono liberisq; eius in bonis liberti libertæve. Et his, qui ex S. C. Tertulliano vel Orfitiano aut principum constitutionibus ius ab intestato percipiendarum heheditatum habent. Tertio loco proposuit bonorum possessionem Vnde decem personæ: per quam extraneo manumissori liberi capitis, decem personas cognatorũ prætulit: parentum, liberorum & eorũ qui ex trãsuerso veniũt, vsque ad secundum gradũ. Quid autem id sit, decere necesse est, quamuis in vsu communi non versetur

ſetur. Si tibi ego filium meum quem emancipaſſem, in primum & ſecundũ & tertium mancipium dediſſem: tùq; eũ manumiſiſſes, & ſui iuris feciſſes: propter libertatis dationem iura legitimæ ſucceſsionis in eo habebas ad ſimilitudinem patroni. Et ſi contigiſſet, vt hic manumiſſus, inteſtatus decederet, tu omnib⁹ cognatis præferebaris: quippe qui, vt dictum eſt, iura legitimi haberes propter libertatem: & ceteri omnes cognati eſſent propter capitis deminutionem. Verùm quia iniquum erat ob ſolam & nudam libertatem omnibus cognatis te præferri: ideo Pretor decem perſonas vocauit, quę in ſucceſsione ab inteſtato præferri tibi debeãt. Filium, filiam, nepotem, neptem, ſiue ex filio ſint, ſiue ex filia, patrẽ, matrem, auum, auiam, ſiue paterni ſint, ſiue materni: fratrem & ſororem,

ὄντα ἐμαγκίπατον, δοῦναι σοι αὐτὸν εἰς πρῶτον μαγκίπιον καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον, καὶ σὺ ἠλευθέρωσας αὐτὸν, καὶ αὐτεξούσιον ἐποίησας διὰ τὴν δόσιν τῆς ἐλευθερίας, εἶχες ἐπ' αὐτῷ λεγίτιμα δίκαια μιμούμενος πάτρωνα. καὶ εἰ συνέβη τοῦτον ἐλευθερωθέντα ἀδιάθετον τελευτῆσαι, σὺ πάντων προετιμήθης τῶν αὐτοῦ συγγενῶν· ἔχων, ὡς εἴρηται, διὰ τὴν ἐλευθερίαν τὰ λεγίτιμα δίκαια τῶν ἄλλων ὄντων αὐτῷ κογνάτων, διὰ τὴν ὑπέστι κάπιτις δεμινουτζίωνα. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπον ἦν διὰ μόνην ψιλὴν ἐλευθερίαν σε προτιμᾶσθαι πάντων τῶν αὐτοῦ συγγενῶν, διὰ τοῦτο ὁ πραίτωρ ἐκάλεσε δέκα πρόσωπα, ὀφείλοντά σου προτιμᾶσθαι περὶ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὴν, υἱὸν, θυγατέρα, ἔγγονον, ἐγγόνην, εἴτε ἀπὸ τοῦ υἱοῦ, εἴτε ἀπὸ θυγατρὸς, πατέρα, μητέρα, πάππον, μάμμην, εἴτε πρὸς πατρὸς, εἴτε πρὸς μητρὸς, ἀ-

 δελφὸν

δελφὸν, ἀδελφήν. τούτους οὖν προετίμησε τοῦ ἐξωτικοῦ μανουμίσσωρος, διδοὺς αὐτοῖς τὴν ὕνδε δέκεμ περσόναι διακατοχήν. ἐκ γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν αἰτούντων ἔσχεν ἡ διακατοχὴ τὴν προσηγορίαν. τετάρτην, τὴν ὕνδε κογνάτοι. πέμπτην ἐπηγγείλατο τὴν tanquam ex familia. χώρα δὲ ταύτῃ ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ἀπελεύθερος ἐτελεύτησεν ἄπαις καὶ ἀδιάθετος, πάτρωνος μὴ ὑπόντος. οἱ ἀγνάτοι τοῦ πάτρωνος ἔρχονται ἐπὶ τὰ πράγματα τοῦ ἀπελευθέρου, ἀπὸ διακατοχῆς τῆς εἰρημένης tāquam ex familia. ἤγουν ὡσανεὶ ἐκ φαμιλίας. ἕκτην ἐπενόησεν, ἣν καὶ τῷ πάτρωνι καὶ τῇ πατρωνίσσῃ δέδωκε. καὶ ἀνιοῦσιν αὐτῶν καὶ κατιοῦσιν, ἣν ὠνόμασεν vnde liberi patroni & patronæ & parentes eorum, ἤγουν παῖδες τοῦ πάτρωνος καὶ τῆς πατρωνίσσης καὶ οἱ ἀνιόντες αὐτῶν. ἐὰν γὰρ ἀπελεύθερος τελευτήσῃ, εἶτα οἱ πάτρωνες, καὶ αἱ πατρωνίσσαι, ἤγουν

Hos igitur extraneo manumissori prætulit, dans ei bonorũ possessionem Vnde decem personæ. Ex numero enim eorũ, qui petere possent, nomẽ bonorũ possessio hæc accepit. Quarto loco, bonorum possessionem Vnde cognati. Quinto loco, pollicitus est bonorum possessionem, quam Tanquàm ex familia vocant. Est autem huic locus in casu huiuscemodi. Libertus sine liberis sineq; testamento decessit, quum neque patronus superstes esset: Agnati patroni ad bona liberti veniũt per bonorũ possessionem tamquam ex familia. Sexto loco inuenit eam, quam patrono patronęq; dedit parentibúsque eorum & liberis: & vocauit, Vnde liberi patroni & patronę & parentes eorum. Nam si libertus decesserit: & patronus vel patrona liberiue

eorum per bonorũ possessionem Vnde legitimi venire noluerint, & tempora petẽdi pręterierint. (nam vnaqueq; bonorum possessio certo tempore circumscripta est, vt infrà latius docebimur (neque rursum eam petierint, quę Tanquã ex familia vocatur: per hanc bonorum possessionem venire possunt, aut patroni ipsi, aut liberi eorum, si ipsi non supersint: aut parentes patronorũ patronarúmve. Septimo loco inuenit eam, quę Vnde vir & vxor dicitur. Nam si aut vir aliquis aut mulier aliqua sine testamento decedat, neminẽ relinquens qui ex aliqua dictarum bonorum possessionũ, ad successionẽ eius vocetur: tunc locus fit huic bonorum possessioni. Et vir vxori, vxórque viro succedit. Octauum locum obtinet inter bonorum possessiones, quę ab intestato dantur, ea quę Vnde cognati manumisso

οἱ παῖδες αὐτῶν μὴ θελήσουσιν ἐλθεῖν ἀπὸ τοῦ οὗνδε λεγίτιμοι, ἀλλ' ὁ χρόνος παρέλθῃ τῆς διακατοχῆς. ἑκάστη γὰρ διακατοχὴ ῥητῷ περικέκλεισται χρόνῳ, ὡς προϊόντες μαθησόμεθα· μήτε δὲ αἰτήσουσι τὴν tanquam ex familia δύνανται ἀπὸ τῆς παρούσης διακατοχῆς παραγενέσθαι, ἢ αὐτοὶ οἱ πάτρωνες, ἢ αὐτῶν μὴ ὑπόντων οἱ παῖδες αὐτῶν. ἤγουν οἱ γονεῖς τῶν πατρώνων, καὶ τῶν πατρωνισσῶν. ἐν ἑβδόμῃ τάξει ἐφεῦρε τὴν vnde vir & vxor. ἐὰν γάρ τις ἀδιάθετος τελευτήσῃ, μηδενὸς ὑπόντος συγγενοῦς, ἢ ἐὰν γυνὴ ἀδιάθετος τελευτήσῃ, οὐκ ἔχουσα τινὰ τῶν δυναμένων κληθῆναι ἐκ τῶν προλαβουσῶν διακατοχῶν, τῇ παρούσῃ διακατοχῇ γίνεται χώρα. καὶ ὁ ἀνὴρ τὰ τῆς γυναικὸς, καὶ ἡ γυνὴ τὰ τοῦ ἀνδρὸς διαδέχεται. ὄγδοον τόπον ἐπέχει ἐν ταῖς ἐξ ἀδιαθέτου, οὗνδε κογνάτι μανουμισσώρε

σώελς, ἤγουν κατὰ θηλυγονίαν συγγενεῖς τοῦ ἐλευθερωτοῦ. ἐὰν γάρ τις ἀδιάθετος τελευτήσῃ, μηδενὸς παντελῶς ὑπόντος, μὴ πάτρωνος, μὴ παίδων τοῦ πάτρωνος, μήτε ἀδγνάτων, οἱ κογνάτοι τοῦ πάτρωνος τὴν παροῦσαν αἰτοῦσι

§. Sed eas. διακατοχήν. ¶ Ταύτας μὲν ὁ πραίτωρ ἐπενόησε τὰς διακατοχάς. δύο ἐκ διαθήκης, καὶ ὀκτὼ ἐξ ἀδιαθέτου. ὁ δὲ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς, οὐδὲν ἀπολυπραγμόνητον καταλιπὼν, τὰ διορθώσεως δεόμενα ἐπὶ τὸ κάλλιον μετήγαγε. καὶ τὴν κόντρα ταβούλλας, καὶ σεκοῦνδουμ ταβούλλας, οἷα οὔσας ἀναγκαίας, εἴασεν ἐπὶ σχήματος. καὶ ἐξ ἀδιαθέτου τὴν οὔνδε λίβεροι, καὶ τὴν οὔνδε λεγίτιμοι.

§. Quę autē. ¶ Τὴν δὲ τρίτην μὲν οὖσαν τῶν ἐξ ἀδιαθέτου, πέμπτην δὲ ὅσον καὶ πρὸς τὰς ἐκ διαθήκης, οὔνδε δέκεμ περσόναι, τοῦ τῶν διακατοχῶν ἐξώθησεν ἀριθμοῦ, συντόμῳ λόγῳ περιττὴν αὐτὴν ἀποφήνας.

ris dicitur: Nam si libertus intestatus decedat, nec patronum habens, neque patroni liberos, neque etiam agnatos, cognati patroni ex hac parte bonorum possessionem petūt. ¶Et has quidem bonorum possessiones Pretor inuenit, duas ex testamento, & octo ab intestato. Verùm Imperator noster sanctissimus, nihil intactum inexcussúmq; relinquēs, ea, quę emēdatione indigere videbātur, in melius transtulit, atque eam quidem quę Contra tabulas dicitur, eámq; item quę Secundum tabulas, vt necessarias in suo habitu reliquit. Necnon & ex his, quę ab intestato dantur, eam quę Vnde liberi, eámq; quę Vnde legitimi. ¶Quę autem tertio loco posita est inter ea, quæ ab intestato dātur: & quinto quā tum & ad eas, quæ ex testamento: ac Vocatur Vnde decem personæ: eam ex numero bonorū possessionum sustulit, breui ratione super-

uacancam

uacaneam esse ostendens. Quum enim præfata bonorũ possessio decem personas cognatorum (sicut dictum est) extraneo manumissori præferret, constitutio autem præfati Imperatoris, quam de emãcipationibus cõscripsit, omnibus patronis & manumissoribus præsumptionem contractæ fiduciæ in manumissionibus dederit, sic vt ipsa emancipatio tacitè id in sese habeat: meritò & præfata bonorum possessio pro superuacua habẽda est, cùm extraneus posthac manumissor nullus intelligatur. Sublata igitur bonorũ possessione Vnde decẽ personæ: quæ quinta erat numero: bonorum possessionem Vnde cognati, quæ prius sexta erat in ordine, quintam fecit. ¶ Portò eam bonorum possessionẽ quę septimo loco erat, tamquam ex familia, eámq; quæ octaua, Vnde liberi patroni, patronæque & parentes eorum: vtramque inutilem

ὁπότε γὰρ ἡ εἰρημένη διακατοχὴ δέκα συγγενῶν πρόσωπα καθὰ εἴρηται τοῦ ἐξωτικοῦ προετίμα μανουμίσσωρος. ἡ δὲ διάταξις τοῦ εἰρημένου βασιλέως, ἣν περὶ τῶν ἐμανκιπατιώνων ἀντέγραψε, πᾶσι πάτρωσι καὶ μανουμίσσωρσι, ἐν περιλήψει δέδωκε τὸ contracta fiducia ἐλευθερῶν, ὥστε σιωπηρῶς αὐτὴν τὴν ἐμανκιπατιῶνα τοῦτο ἔχειν ἐν ἑαυτῇ· εἰκότως εὑρίσκεται περιττὴ ἡ προλεχθεῖσα διακατοχὴ μηκέτι ἐξωτικοῦ γινομένου μανουμίσσωρος. περιαιρεθείσης τοίνυν τῆς οὕνδε δέκεμ περσόνας, ἣ πρὶν ἦν πέμπτη, τὴν ἕκτην πάλαι διακατοχὴν οὖσαν, τουτέστι τὴν οὕνδε κογνάτοι, πέμπτην ἐποίησε. ¶ Τὴν δὲ ἑβδόμην οὖσαν, λεγομένην δὲ tanquam ex familia, καὶ ὀγδόην τὴν vnde liberi patroni patronæque & parentes eorum, ἑκατέραν ματαίαν ἀπέδειξεν ἐν τῇ θείᾳ αὐτοῦ δια- (θ. Cumque antea.)

δια

διατάξει. ἣν ἐπὶ τοῖς πατρωνικοῖς συνέθηκε δικαίοις· ὁπότε γὰρ πρὸς μίμησιν τῆς τῶν εὐγενῶν διαδοχῆς, τὰς ἀπελευθερικὰς ἐποίησε κληρονομίας, μέχρι πέμπτου βαθμοῦ ταύτας στενώσας, ὥστε εἶναί τινα διαφορὰν μεταξὺ εὐγενῶν καὶ ἀπελευθέρων, ἐκέλευσε αὐτοὺς ἀρκεῖσθαι τῇ κόντρα ταβούλας, καὶ ὕνδε λεγίτιμοι, καὶ ὕνδε κογνάτοι διακατοχῇ, ἐξ ὧν δύνανται καὶ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομίαν ἑαυτοῖς περιποιήσαι τοῦ ἀπελευθέρου οἱ τοῦ πάτρωνος συγγενεῖς, πάσης δυσχερείας, καὶ πέρας οὐκ ἐχούσης πλάνης, τὰς τοιαύτας ἐλευθερώσας διακατοχάς.

§. Aliam. ¶ Τὴν δὲ ἐννάτην διακατοχὴν, τὴν λεγομένην vnde vir & vxor, ἐν ἕκτῳ τόπῳ ἀποθέμενος, τὴν δεκάτην, φημὶ δὲ τὴν ὕνδε κογνάτοι μανουμισσῶρος περιττὴν ἀπέδειξε διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας, ἃς διεξῆλθεν ἐν τῇ περὶ πατρωνικῶν

fecit, in sacra sua cōstitutione, quam de iure patronatus cōposuit. Cùm enim ad similitudinē successionis ingenuorum, & Libertinorū successiones redegisset: eas vsq; ad quintum gradum coarctādo vt aliquid esset inter Ingenuos & Libertinos differentiæ: contentos esse eos voluit bonorū possessionibus, Contra tabulas, & Vnde legitimi, & Vnde cognati. Ex quibus hereditatem liberti ab intestato cognati patroni sibi vindicare possunt: omni scrupulositate & inextricabili errore istarum duarum bonorum possessionum sublata. ¶ Nona autem bonorum possessione, quæ Vnde vir & vxor dicitur, sexto loco posita: decimam bonorū possessionem, quæ erat Vnde cognati manu missoris, pro supervacua haberi voluit propter rationes in dicta constitutione de iure patronatus enumeratas. Ita vt iam

iam sex tantùm sint ordinariæ bonorum possessiones: duæ ex testamento: Contra tabulas, & Secúdùm tabulas: & quattuor ab intestato, Vnde liberi: Vnde legitimi: Vnde cognati: & Vnde vir & vxor. ¶ Sequitur tamen eas & septima bonorum possessio, quam optima ratione Prætores introduxerunt: ex vltima edicti sui parte, his eam pollicentes: quibus eam dari aut lex, aut S.C. aut constitutio Principis iusserit. Hanc autem neq; his quæ ex testamento dantur, neque his quæ ab intestato, perpetuò posses annumerare. Sed vt extremum auxilium & præter ordinem inuentum, eam prętores dare, cùm necesse fuerit, solent, aliâs ex testaméto, aliâs ab intestato. Porrò nomen ei tale est. Quibus vt detur, vel lege vel S.C vel principis constitutione comprehensum est.

κειμένη διατάξει. ὡς λοιπὸν ἓξ μόνας εἶναι τὰς πάσας ὀρδιναρίας διακατοχάς. δύο μὲν ἐκ διαθήκης κόντρα ταβούλλας, καὶ σεκούνδουμ ταβούλλας. τέσσαρας δὲ ἐξ ἀδιαθέτου, οὔνδε λίβερι, οὔνδε λεγίτιμοι, οὔνδε κογνάτοι, οὔνδε vir & vxor. ¶ Προσκείσθω δὲ θ. Septima.
αὐταῖς καὶ ἑβδόμη διακατοχή, ἣν ἀρίστῳ λογισμῷ οἱ πραίτωρες ἐπενόησαν, ἐν ἐσχάτῃ τάξει τοῦ οἰκείου ἐδίκτου ταύτην ἐπαγγειλάμενοι ἐκείνοις, οἷς αὐτὴν δοθῆναι ἢ νόμος, ἢ δόγμα, ἢ διάταξις ἐκέλευσε. ταύτην δὲ οὔτε ταῖς ἐκ διαθήκης, οὔτε ταῖς ἐξ ἀδιαθέτου συναριθμεῖν ἐστι στατηρόν. ἀλλ' ὥσπερ τελευταίαν καὶ παρὰ τὴν ἐπινενοημένην τάξιν βοήθειαν, ὡς ἂν ἡ χρεία καλῇ ταύτην, ἐφευρόντες δεδώκασι, ποτὲ μὲν ἐκ διαθήκης, ποτὲ δὲ ἐξ ἀδιαθέτου. ὄνομα δὲ αὐτῇ τοῦτο, quibus vt detur vel lege vel senatusconsulto vel principis constitutione comprehensum

sum est. τουτέστι οἷς τισιν ἵνα δοθῇ νόμῳ ἢ συγκλήτου θεσπίσματι ἢ διατάξει βασιλικῇ προηγγελμένον ἐστί. δυνατὸν δὲ καὶ ἑτέρως αὐτὴν ὀνομάσαι καὶ καλέσαι τὴν quibus ex legibus, ἤγουν οἷς

§. Cum igitur. τισιν ἐκ νόμου. ¶ Πολλῶν δὲ οὐσῶν τῶν ὑπὸ τοῦ πραίτωρος ἐπινενοημένων διακατοχῶν, καὶ κατὰ τάξιν συγκειμένων, ἐπειδὴ συμβαίνει ἐν μιᾷ ἑκάστῃ διακατοχῇ, πολλὰ ἔσθ᾽ ὅτε ὑπεῖναι πρόσωπα ἀνίσου βαθμοῦ, ἵνα μὴ τῶν κρεδιτώρων αἱ ἀγωγαὶ εἰς ὑπέρθεσιν ἄγωνται, ἀλλὰ ἔχοιεν οἱ δανεισταὶ τοὺς δυναμένους μεθοδεῦσαι, ὅπως μὴ ῥαδίως ἐπὶ νομὴν πέμπονται τῶν τοῦ τελευτήσαντος πραγμάτων, διὰ τῆς νομῆς ἑαυτοῖς τὸ ἀμέριμνον περιποιοῦντες. τούτου χάριν ὁ πραίτωρ μίαν ἑκάστην διακατοχὴν ῥητῷ περιέκλεισε χρόνῳ, οὗ παραδραμόντος τοῖς ἑξῆς γίνεται χώρα. αὐτίκα τοῖς μὲν οὖν γονεῦσι καὶ παισί, τοῦτο μὲν φυσικοῖς, τοῦτο δὲ καὶ θετοῖς, ἐνιαυτὸν δέδωκεν ὁ πραίτωρ εἰς αἴτησιν διακατοχῆς πάσης

Potes & aliud ei nomen dare, ac vocare, Quibus ex legibus. ¶ Cùm igitur multas bonorũ possessionum species Prætor introduxerit, eásque per ordinem disposuerit, & in vnaquaque bonorum possessione, nõ numquam multę supersint personæ dispari gradu: ne actiones creditorum longius differantur, sed, vt habeant, quos cõuenire possint: vt ne facilè in possessioné bonorum defuncti mittantur, & ita indemnitati suæ consulant, huiusce rei gratia, Prætor vnam quanque bonorum possessionem certo tempore conclusit: quo elapso his qui sequuntur locus fit. Parentibus igitur liberísque tum naturalibus tum adoptiuis, anni spatium dedit Prætor ad petendam bonorum possessionem, ex testa-

mento vel ab intestato sibi competentem: hoc autem tempore præterito bonorum possessionẽ sibi competentem amittunt. Cęteris verò agnatis vel cognatis aut extraneis spatium centum dierũ dedit. Et si intra hos centum dies bonorum possessionẽ sibi cõpetentem agnoscere neglexerint, tunc si quidem sunt alij eodem gradu, pars non petẽtis illis adcrescit: sin autẽ nullus ex eodem gradu procedit, qui sequenti gradu sunt, veniũt veluti per successionem: perinde atque si is qui pręcessit, nec petiit, ex eo numero nõ fuisset. ¶ Cùm delata mihi esset bonorum possessio, & ego eam intra annum petere deberem, quia ex parẽtibus eram aut ex liberis: vel intra centum dies, quia alius quispiam erã: repudiaui eam. Non dicimus expectandum esse, quoad tempus

πάσης ἁρμοζούσης αὐτοῖς ἐκ διαθήκης, ἢ ἐξ ἀδιαθέτου. τούτου δὲ παραδραμόντος τοῦ χρόνου, ἐκτὸς τῆς ἁρμοζούσης αὐτοῖς γίνονται διακατοχῆς. τοῖς δὲ λοιποῖς πᾶσι συγγενέσι καὶ ἐξωτικοῖς, ἑκατὸν ἡμερῶν δέδωκε διάστημα. καὶ ἐάν τις εἴσω τῶν ἑκατὸν τούτων ἡμερῶν, τὴν ἁρμοδίαν ἐπιγνῶναι ῥαθυμήσῃ διακατοχήν, εἰ μὲν τινες εἶεν τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ, τὸ τοῦ μὴ αἰτήσαντος μέρος ἐκείνοις προσαύξει. εἰ δὲ μηδεὶς ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὁρμᾶται βαθμοῦ, οἱ ἐκ τοῦ ἑξῆς παραγίνονται βαθμοῦ, ὡς ἀπὸ σουκκεσσίωνος. ὡσανεὶ μηδὲ γεγονότος τοῦ προηγησαμένου καὶ μὴ αἰτήσαντος. ¶ Ἥρμοσέ μοι διακατοχή, καὶ ἔδει με ταύτην αἰτῆσαι εἴσω ἐνιαυτοῦ. ἐν ᾧ ἐτύγχανον τῶν ἀνιόντων ἢ τῶν κατιόντων, ἢ εἴσω ρ̄ ἡμερῶν, ἐν ᾧ ἕτερός τις ὑπῆρχεν. ἐρεπουδιάτευσα ταύτην. οὐ λέγομεν ὥς τε χρῆναι περιμένειν ἕως οὗ παρέλθοι τὸ λειπόμενον τοῦ χρόνου ἐν τῷ ἐνιαυ- θ. Si quis itaque.

τῷ, ἢ ἐν ταῖς ἑκατὸν ἡμέραις, ἵνα τότε χώρα γένηται τοῖς ἑξῆς. ἀλλ' εὐθέως οἱ τοῦ ἑπομένου βαθμοῦ, ἢ οἱ τῆς ἑπομένης τάξεως κληθήσονται ἐπὶ τὴν διακατοχήν. ¶ Ὁ χρόνος τῶν διακατοχῶν, οὔτιλιος ἐστὶν οὐ κοντινοῦος. τουτέστιν ἐκείνῳ τρέχουσιν αἱ ἡμέραι τῆς διακατοχῆς, ὃς εἶδεν ἁρμόζειν αὐτῷ τὴν διακατοχὴν, καὶ δύναται ταύτῃ χρήσασθαι. εἰ γὰρ ἀγνοεῖ ἑαυτὸν καλεῖσθαι ἐπὶ τὴν διακατοχὴν τοῦ τελευτήσαντος, ἢ καὶ ἀγνοεῖ ἐθ' ὅτε ὅτι ἐτελεύτησέ τις τῶν αὐτοῦ συγγενῶν, ἢ καὶ μαθὼν οὐ δύναται χρήσασθαι τῇ διακατοχῇ, διὰ τὸ συνέχεσθαι μείζοσιν ἀνάγκαις, ὁ χρόνος οὐ δραμεῖται τῆς διακατοχῆς. ἀλλὰ πάλαι μὲν ἐν ταῖς αἰτήσεσιν, ἦσαν αἱ διακατοχαὶ, καὶ ἐπανάγκης ἦν ἀπιέναι εἰς τὸν πραίτωρα, καὶ ἰδικῶς λέγειν, δός μοι τήνδε τὴν διακατοχήν. σήμερον δὲ αἱ βασιλικαὶ διατάξεις λέγουσιν, ὅτι οἱῳδήποτε τρόπῳ

*.In petenda.

quod vel anno debeat, vel centum diebus, preterea, vt sequenti locus tunc demum fiat: verùm statim ceteri qui sequẽti gradu aut ordine sunt, ad bonorum possessionẽ vocabuntur. ¶ Tempus bonorũ possessionis petendę, vtile est nõ continuum, hoc est: illi currunt dies bonorum possessionis qui eam sibi scit cõpetere, & eã petere potest. Si enim aut nesciu't ad bonorũ possessionẽ defuncti se vocari: aut ignorauit aliquem cognatorum defunctum esse: aut cùm hęc sciret, petere tamen nõ potuit, quòd maiori necessitate distineretur, tempora ei bonorum possessionis non currẽt. Et olim quidem petendę erant & in petendo consistebant bonorum possessiones: ac necesse erat Pretorẽ adire, & specialiter dicere. Da mihi hanc bonorum possessionem. Sed hodie con stitutionibus Principum effectum est, vt quocumque modo

is, cui bonorũ possessio competit, intra statutum tẽpus ostenderit se dictam bonorum possessionem admittere, plenissimũ habeat eius beneficium.

ἐὰν ἐκεῖνος ᾧ ἡ διακατοχὴ ἁρμόσει εἴσω τῶν προσφόρων χρόνων δείξῃ ἑαυτὸν ὅπως δή ποτε τὴν διακατοχὴν ἀσπασάμενον, ἕξει τελειοτάτην ἐξ αὐτῆς τὴν εὐεργεσίαν.

DE ADQVISITIONE PER ADROGATIONEM. Titul. X.

Dictum est de duobus p vniuersitatẽ adquirendi modis: de hereditate, quę vel ex testamento vel ab intestato ad nos pertinet. Deinde & de bonorum possessione, quę & ipsa similiter vel ex testamento, vel ab intestato nobis defertur. Dicamus & de tertia per vniuersitatem adquisitione. Hæc autem neque lege duodecim Tabularum, neque edicto Prætoris inuenta: sed eo iure, quod sine scripto & ex approbatiõe prudentum receptũ est, introducta est in cõmunem ciuitatis vsum. Nã longè aliud est lex, & aliud ciuilis vsus. Quoniam lex est, quę propriã habet appellationẽ, vt lex duodecim Ta-

Εἰρήκαμεν περὶ δύο κτήσεων καθομάδην τῆς κληρονομίας, ἥτις ἐκ διαθήκης, ἢ ἐξ ἀδιαθέτου ἡμῖν προσγίνεται. ἔτι δὲ καὶ τῆς διακατοχῆς, καὶ αὐτῆς ὁμοίως ἐκ διαθήκης ἢ ἐξ ἀδιαθέτου προσφερομένης. εἴπωμεν καὶ τρίτην καθομάδην κτῆσιν. αὕτη δὲ, οὐδὲ ἐκ τῶν δωδεκαδέλτου ἐπινενόηται, οὐδὲ ἀπὸ τοῦ πραίτωρος, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀγράφου τῶν σοφῶν συναινέσεως εἰς πολιτείαν εἰσηνέχθη. ἕτερον γὰρ νόμος, καὶ ἕτερον πολιτικὴ νομοθεσία. νόμος μὲν γάρ ἐστιν ὁ ἔχων ἰδικὴν προσηγορίαν. οἷον δωδεκάδελτος, ἀέλιος

σέντιος, φούριος κανίνιος, φαλκίδιος. νομοθεσία δὲ πολιτική, ἡ ἄγραφος συναίνεσις τῶν σοφῶν, ἡνίκα τι εἰσενέχθη ἀγράφως, εἶτα διὰ τῆς χρήσεως ἐπλατύνθη. καὶ τελευταῖον γνόντες οἱ σοφοὶ τοῦτο χρήσιμον ἐβεβαίωσαν οἰκείᾳ συναινέσει. ἰδοὺ ἐάν τις αὐτεξούσιος ἑαυτὸν εἰς ἀδρογατζίωνα παράσχῃ, πάντα τὰ πράγματα αὐτοῦ σωματικὰ καὶ ἀσώματα, καὶ τὰ ὑποφειλόμενα ἑαυτῷ τῷ ἀδρογάτωρι πάλαι μὲν προσεπόριζε, δεσπότην αὐτὸν ἀποτελῶν, τῶν ἑαυτοῦ πραγμάτων. ἐξῃρημένων ἐκείνων ἅτινα τῇ κάπιτις δημινουτζίωνι διαφθείρεται. οἷόν ἐστιν ἡ τῶν ὀπερῶν ἐνοχή. τί δὲ τοῦτο, προϊόντες μαθησόμεθα. καὶ τὸ τῆς ἀδγνατζίωνος δίκαιον. ἀδγνατικῷ γὰρ δικαίῳ διὰ τὴν κάπιτις δημινουτζίωνα, τοὺς προτέρους ἀδγνάτους οὐκ ἐκληρονόμει. ὁ γὰρ οὖσος, καὶ ὁ οὐσουφρούκτος πάλαι μὲν ἀπώλλυντο. διάταξις

bularum, lex Aelia Sentia, lex Furia Caninia, lex Falcidia. Vsus verò ciuilis est approbatio prudentium nulla scriptura constans, cùm quid primum sine scripto inductum est, deinde per vsum lõgius productum: & ad extremum cùm prudentes id vtile esse iudicassent, approbatione sua cõfirmarũt: veluti, Ecce si paterfamilias in adrogationem se dederit, omnes illius res corporales & incorporales & quę ei debentur, adrogatori anteà quidem adquirebat, dominum eum rerum suarum faciẽs: his exceptis, quæ per capitis deminutionẽ pereunt, cuiusmodi est operarũ obligatio, (quid autem id sit, infra discemus) & ius agnationis. (nam iure agnationis propter capitis deminutionẽ, ad superiorum agnatorum hereditatem non vocabatur). Vsus enim & vsusfructus, quamuis olim hoc quoq; modo extinguerentur,

tur, Imperatoris tamen nostri constitutione prohibitū est, ne minima capitis deminutione pereant. Sed idem ille sanctissimus noster Imperator, adquisitionē hanc, quę per adrogationem fiebat, in angustū contraxit, similem eam faciens adquisitioni naturalium parentum. Quoniam neq; naturali neque adoptiuo patri quicquā vltra vsumfructum in his rebus adquiritur, quas liberi extrinsecus, & non ex re patris adquirunt. ¶Si contingat, vt is qui in adrogationē acceptus est, apud adrogatorem inque adoptiua familia decedat: & rerum dominium in adrogatorem transit, nisi supersint aliæ personę, quæ ex constitutione Imperatoris nostri, patri in successione earum rerum, quę adquiri nō possunt, præferātur. ¶Sin autem is qui se in adrogationem dedit, debeat aliquibus, ipso quidem iure & stricta ratione,

δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, τῇ ἐλαχίστῃ κάπιτις δημινουτζίωνι ταῦτα διαλύεσθαι διεκώλυσεν. ὅς τις θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς, τὸν κατὰ ἀδρογατζίωνα γινόμενον προσπορισμὸν ἐστένωσε, τῷ προσπορισμῷ τῶν φυσικῶν γονέων τοῦτον ἀφομοιώσας. οὔτε γὰρ φυσικῷ, οὔτε θετῷ πατρὶ περαιτέρω τι τῆς οὐσουφρούκτου προσπορίζεται ἐν ἐκείνοις τοῖς πράγμασιν, ἅ τινα τοῖς παισὶν ἔξωθεν, οὐ μὴν ἐξ ῥε πάτρις προσγίνεται. ¶ Εἰ δὲ συμβῇ τὸν εἰς ἀδρογατζίωνα ληφθέντα παρὰ τῷ ἀδρογάτωρι τελευτῆσαι, καὶ ἡ τῶν πραγμάτων δεσποτεία μέτεισιν ἐπὶ τὸν ἀδρογάτωρα. εἰ μὴ ἄρα συμβῇ πρόσωπά τινα παρεῖναι, ἅ τινα ἐκ τῆς τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διατάξεως προτιμᾶται τοῦ πατρὸς περὶ τὴν διακατοχὴν τῶν ἀπροσπορίστων πραγμάτων. ¶ Εἰ δὲ ὁ δεδωκὼς ἑαυτὸν εἰς ἀδρογατζίωνα χρεωστεῖ τισὶν, αὐτῷ μὲν τῷ νόμῳ, καὶ

b. Mortuo.

θ. Sed ex diuerso.

τῇ ἀκριβείᾳ ὁ ἀδρογάτωρ οὐ κατέχεται· πῶς γὰρ ἑτέρου συναλλάξαντος, ἕτερος ἐνάγεσθαι ὀφείλει; ἀλλ' ἐξ ὀνόματος ἐναχθήσεται τοῦ παιδός. καὶ εἰ μὴ βούλεται αὐτὸν δεφενδεῦσαι, ἐξουσία δίδοται τοῖς κρεδίτωρσιν, κελεύσει τῶν προσφόρων ἀρχόντων ἐκεῖνα τὰ πράγματα, ἅτινα ἐν δεσποτείᾳ μετὰ τοῦ οὐσουφρούκτου ἔμελλεν εἶναι, τοῦ υἱοῦ υἱοθετηθέντος, εἰ μὴ δέδωκεν ἑαυτὸν εἰς ἀδρογατζίωνα, ὑπὸ τὴν οἰκείαν ποιήσασθαι νομὴν, καὶ νομίμῳ τρόπῳ ταῦτα διαθῆναι.

adrogator pro eo nõ tenetur. Quomodo enim ex eo quod alius contraxit, cum alio agetur? Sed nomine filij agetur cũ eo: & si nolit cum defendere, facultas datur creditoribus, vt auctoritate competentium magistratuum, bona quæ filij adoptiui cũ vsufructu futura erant, si sese in adrogationem nõ dedisset, in possessionem suam redigãt, & legitimo modo ea disponant.

DE EO CVI LIBERTATIS CAVSSA bona addicuntur. Titul. XI.

Ἔστι καὶ τέταρτον εἶδος τῆς καθ' ὁμάδα κτήσεως, καινότατον καὶ τοῖς παλαιοῖς ἄγνωστον, ἐκ διατάξεως τοῦ θειοτάτου μάρκου ἐπινοηθέν. ἐὰν γὰρ οἱ τυχόντες ἐλευθερίας ἐν διαθήκῃ, μηδενὸς ἀδιτεύοντος αἰτήσωσιν ἑαυτοῖς προσκυρωθῆναι τὰ πράγματα φυλακτέων ἕνεκα τῆς

EST & quarta species adquisitionis per vniuersitatẽ: noua admodũ & veteribus ignota ex constitutione D. Marci inuẽta. Nam si hi, qui libertatem acceperũt in testamẽto, ex quo nemo hereditatem adit, libertatum conseruandarum caussa, bona sibi addici petant, id assequentur, quemad

quemadmodum diui Marci voluit cōstitutio, quam ad Popiliū Rufum scripsit in hac specie.

Verginius quidam Valens testamento condito & Titio herede instituto seruis suis libertatem reliquit, cùm & creditores haberet. Is qui heres scriptus erat, hereditatē adire noluit. Futurum erat, vt creditores in bona mitterentur, & ea sicuti vellent disponerent: vnus aliquis eorum, qui libertatem in eo testamento acceperat, nomine Popilius Rufus, bona sibi volebat addici: vt & libertates conseruarentur, & creditores dāno non adficerentur. Aditus igitur Marcus Imperator, in hunc modū rescripsit: Si Verginij Valētis, qui quibusdam in testamento suo libertatem adscripsit, hereditatem, is quem heredem scripserat, non vult adire, & ex hac periculum est, ne bo

ἐλευθεριῶν, ἐπιτεύξονται τούτου, ὡς ἡ εἰρημένη τοῦ μάρκου βούλεται διάταξις, ποπιλίῳ ῥούφῳ ἀντιγραφεῖσα ἐπὶ τοῦ τοιούτου θέματος· οὐίργινιος τις οὐάλης διαθέμενος καὶ γράψας τίτιον κληρονόμον, οἰκέταις ἰδίοις κατέλιπεν ἐλευθερίαν, ἔχων δανειστάς. ὁ γραφεὶς κληρονόμος οὐκ ἠβουλήθη προσελθεῖν τῇ κληρονομίᾳ. ἔμελλον οἱ δανεισταὶ ἐν νομῇ γινόμενοι τῶν πραγμάτων ταῦτα διατυποῦν, καθ' ὃν ἐβούλοντο τρόπον. εἷς τῶν τυχόντων ἐλευθερίας ἐν τῇ διαθήκῃ, ποπίλιος ῥοῦφος λεγόμενος, ᾔτει προσκυρωθῆναι αὐτῷ τὰ πράγματα, ὥστε καὶ τὰς ἐλευθερίας φυλαχθῆναι, καὶ τοὺς κρεδίτωρας μὴ ζημιωθῆναι. προσελθὼν οὖν μάρκος ὁ βασιλεὺς ἀντέγραψε περὶ τούτου, εἰ οὐιργινίου οὐάλεντος ἐν τῇ οἰκείᾳ διαθήκῃ οἰκέτας ἐλευθερώσαντος, ὁ σκρίπτος κληρονόμος ἀδιτεῦσαι μὴ βούλεται, καὶ ἐκ τούτου κινδυ-

γένει τὰ πράγματα ὑπὸ τῶν κρεδιτώρων διαπραθῆναι, προσελθὼν ὁ ἁρμόδιος ἄρχων ὑπὸ τοῦ τυχόντος ἐλευθερίας ἐν διαθήκῃ, καὶ βουλόμενος ἑαυτῷ προσκυρωθῆναι τὰ πράγματα, ὥστε φυλαχθῆναι τὰς ἐλευθερίας, πεισθήσεται τῷ προσερχομένῳ, καὶ προσκυρώσει αὐτῷ τὰ πράγματα. οὕτω μέν τοι, ὥστε καὶ τὰς διρέκτας, καὶ τὰς φιδεϊκομμισσαρίας ἐλευθερίας παρασχεθῆναι. πρότερον μέντοι δι' ἐγγυῶν δόσεως, ἢ καὶ ἑτέρως ἀξιοπίστως τῆς ἀσφαλοῦς τοῖς κρεδίτωρσιν γινομένου, ὅτι τὸ ὁλόκληρον ἑκάστῳ χρέος ἀποσώζεται. καὶ οἱ μὲν διρέκτας ἔχοντες τὰς ἐλευθερίας, οὕτως ἐλευθεροῦνται, ὥσπερ εἰ ὁ κληρονόμος ἠδίτευσε. τουτέστιν ὀρκῖνοι γίνονται ἀπελεύθεροι. οἷς δὲ φιδεϊκομμισσαρία ἐλευθερία καταλειφθῆ, τὸ φάκτον ἐπιθήσει τῆς ἐλευθερίας ἐκεῖνος ᾧ προσεκυρώθη τὰ πράγματα. καὶ αὐτῆ δῆλον ὅτι γενήσονται ἀπελεύθεροι. ἕξει δὲ ἐκεῖνος

na à creditoribus distrahantur: adito cōpetens iudex, ab eo, qui libertatē in eo testamento accepit, & sibi bona conseruandarum libertatum gratia, cupit addici: rationem desiderij eius habebit: & bona ei addicet. Sic tamen vt & directæ libertates & eæ quę per speciem fideicommissi relictę sunt, prestentur. Dū modò ante omnia datis fideiussoribus aut aliter idoneè securos faciat creditores, de solido, quod cuique debetur soluendo Et hi quidē, quibus directa libertas data est, perinde sunt liberi, ac si hereditas ab herede scripto adita fuisset, hoc est, Orcini fiunt liberti. In his autem, quibus fideicōmissaria libertas relicta est, is cui bona addicta sunt, factum manumittentis supplebit, & ipsius scilicet fient liberti. Potest

ᾧ

autem is, cui bona addicuntur, dicere: non aliter mihi volo bona addici, nisi hac conditione, vt & hi qui directas libertates habẽt, mei liberti fiant. Hoc enim proponens audietur, & postulationem eius confirmat Imperator: dumtaxat, si ij quibus directa libertas debetur consentiunt. Sed & illud eadem constitutio ad confirmationẽ suæ humanitatis adiicit. Ait enim, si nullo adeunte, fiscus, vt vacantia, bona defuncti occupare voluerit, non aliter ea capiet, quàm si libertatẽ his qui testamento manumissi sunt, præstet, & defuncti seruetur voluntas his, qui si hereditas adita fuisset, eam consequuti fuissent. ¶ Præsens rescriptum nõ libertatibus tantùm subuenit, verùm etiam defunctis: ne bona eorũ à creditoribus possideantur, & ve-

ᾧ προσκυροῦται τὰ πράγματα λέγειν, ὅτι οὐχ ἑτέρως βούλομαι προσκυρωθῆναί μοι τὴν οὐσίαν, εἰ μὴ ἐπὶ τούτῳ τῷ ὅρῳ, ὥστε καὶ τοὺς διρέκτας ἐλευθερίας ἔχοντας, ἐμοὺς ἀπελευθέρους γενέσθαι. τοῦτο δὲ προτείνων ἀκουσθήσεται, καὶ τὴν τούτου αἴτησιν βεβαιοῖ βασιλεύς. μόνον δὲ εἰ συναινοῦσιν οἱ τῆς διρέκτας ἀξιωθέντες ἐλευθερίας. κἀκεῖνο δὲ προστίθησιν ἡ διάταξις πρὸς βεβαίωσιν τῆς οἰκείας φιλανθρωπίας. φησὶ γὰρ, ἐὰν μηδενὸς προσιόντος, ὁ φίσκος ὡς βακάντια βούλεται λαμβάνειν τὰ πράγματα, οὐχ ἑτέρως λήψεται ταῦτα, εἰ μὴ τοῖς ἐλευθερωθεῖσιν ἐν διαθήκῃ τὰς ἐλευθερίας παράσχῃ, καὶ ἡ τοῦ τελευτήσαντος φυλαχθῇ βούλησις. οἳ ταύτης ἔμελλον ἐπιτυγχάνειν ἀδιτζίωνος γινομένης. ¶ Τὸ παρὸν ῥεσκρίπτον ἐβοήθησεν οὐ μόνον ἐλευθερίαις, ἀλλὰ τοῖς τελευτήσασιν, ὅπως μὴ τὰ τούτων πράγματα ὑπὸ κατοχὴν γίνηται τῶν κρεδιτώρων, θ. Hoc rescripto.

καὶ διαπραθῇ. προσκυρουμένων γὰρ προφάσει τῆς ἐλευθερίας, ἑνὶ τῶν τυχόντων ἐλευθερίας τῶν πραγμάτων, ἡ τῶν πραγμάτων ἀργεῖ διάπρασις. εὕρηται γὰρ δεφένσωρ τῷ τελευτήσαντι ἀξιόπιστος. ὃς τὸ ἀσφαλὲς ἐπὶ ὁλοκλήρῳ τῷ χρέει ποιεῖ τοῖς κρεδίτωρσιν.

§. In primis ¶ Ἰστέον δὲ τοῦτο κατὰ πρώτην τάξιν, ὅτι χώρα τῇ διατάξει, ἡνίκα ἐλευθερίαι δίδονται ἐν διαθήκῃ. τί δὲ ὅτι τελευτῶν τις ἀδιάθετος, ἐν κωδικέλλῳ κατέλιπεν ἐλευθερίαν. ἐξ ἀδιαθέτου δὲ οὐδεὶς προσελθεῖν ἠνέσχετο. ἑλκέσθω κἀνταῦθα ἡ τῆς διατάξεως διάνοια, εἰ δὲ καὶ διαθέμενός τις, ἐν διαθήκῃ μὲν ἠλευθέρωσε οὐδένα, ἐν κωδικέλλῳ δὲ κατέλιπε τὰς ἐλευθερίας, ἄμαχον καὶ οὕτως πρακτεύεσθαι τὴν διάταξιν. εἰ δὲ τὰ τῆς διατάξεως ῥήματα δείκνυσι, τότε χώραν εἶναι ταύτῃ, ἡνίκα μηδεὶς ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμος ἀναφαίνεται τῷ τελευτήσαντι. ὡς

neant. Bonis enim, vni eorum qui libertatem acceperũt, per occasionem conseruandarum libertatũ addictis, cessat bonorum venditio: quoniã idoneus defuncto defensor inuentus est, qui securos, de solido quod debetur soluendo, creditores faciat. ¶ In primis hoc sciendũ est, tum locum esse huic rescripto, cùm libertates testamento datæ sunt. Quid ergo si quis intestatò decedens codicillis libertates dederit, neque ab intestato quisquam hereditatẽ adierit? Et huc quoque sententia cõstitutionis trahenda est. Sin autem quis testamento facto decedat, nec testamento libertates, sed codicillis relinquat: dubium non est, quin & hîc constitutio locum habeat. Tunc autem constitutionis verba locum ei ostendunt esse, quũ nemo ab intestato successor existit: ergo quamdiu incertũ est,

est, an existat quis, an non existat, cessat constitutio: cùm verò certum fuerit, neminem aditurum, tunc constitutio vires suas explicat.

¶ Decesßit aliquis, libertatibus in testamento relictis: minor quispiam vigintiquinque annis ad hereditatem huius vocabatur: abstinuit ab hereditate. Locúsne est constitutioni? an verò quoniã per in integrum restitutionem ad hereditatem redire potest, cessat constitutio? Et dicimus, rectè ex cõstitutione peteti bonorum addictionem fieri: quamuis is qui ab hereditate abstinuit, poßit deinde pœnitentia acta per in integrum restitutionem ad eam redire. Quid ergo si post addictionem bonorum & pręstitas iam libertates, adulescẽs in integrum restitutus hereditatem recuperauerit? an libertates, quę semel cõpetierunt, reuocabũtur? Nequaquam.

τε οὐκ ἐφ' ὅσον ἄδηλός ἐστι πότερον κληρονομήσει τις, ἢ οὐ κληρονομήσει, ἡ διάταξις ἀργεῖ. ἡνίκα δὲ γένηται δῆλον, ὡς οὐδεὶς ἀδιτεύσει, ἡ διάταξις τότε τὰ ἑαυτῆς ἐπιδείκνυται. ¶ Ἐτελεύτησέ τις, ἐλευθερίας ἐν διαθήκαις καταλιπών, ἀφῆλιξ ἐπὶ τὴν τούτου κληρονομίαν ἐκαλεῖτο. ἀπέστη τοῦ κλήρου, ἆρα χώρα τῇ διατάξει. ἢ ἐπειδὴ διὰ ἀποκαταστάσεως δύναται πάλιν ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν κληρονομίαν, ἡ διάταξις ἀργεῖ; καὶ λέγομεν καλῶς ἐκ τῆς διατάξεως τῷ αἰτοῦντι γίνεσθαι τὴν τῶν πραγμάτων προσκύρωσιν, εἰ καὶ ὁ ἀποστὰς τῆς κληρονομίας δύναται διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως μεταγνοὺς ταύτην ἀναλαμβάνειν. τί δέ, εἰ μετὰ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν τῶν πραγμάτων προσκύρωσιν ἀποκαταστὰς ὁ νέος, ἀπέλαβε τὴν τῶν πραγμάτων περιουσίαν; αἱ ἅπαξ ἁρμόσασαι ἀνατραπήσονται ἐλευθερίαι; οὐδαμῶς.

θ. Si is qui.

θ.Hęc constitutio.

μῶς. ¶Ἡ γὰρ παροῦσα διάταξις ἐπὶ φυλακῇ τῶν ἐλευθεριῶν ἐπινενόηται. οὐκοῦν ἐλευθερίας μὴ καταλειφθείσης οὐ δύναται αὐτὴν πραγματεύειν. Τίτιος ἔχων κρεδίτωρας τινὰς, ἴντερ βίβος ἠλευθέρωσε οἰκέτας· τισὶ δὲ δέδωκε μόρτις καῦσα ἐλευθερίας, εἰπὼν ἐν τῷ ἐλευθεροῦν, ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΥΜΑΣ ΕΙΝΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΣ ΕΑΝ ΜΗ ΔΙΑΦΥΓΩ ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑΝ ΝΟΣΟΝ. ἐτελεύτησεν ὁ Τίτιος. οἱ κρεδίτωρες ἠβούλοντο τὰς ἐλευθερίας ἀνατρέψαι, λέγοντες ἰν φραύδεμ αὐτῶν ταύτας δεδόσθαι. οἱ ἐλευθερωθέντες, ᾔτουν ἑαυτοῖς προσκυρωθῆναι τὰ πράγματα, τὸ ἀζήμιον τοῖς κρεδίτωρσι περιποιεῖν ὑπισχνούμενοι. ἀκουσθήσονται τοῦτο λέγοντες, εἰ καὶ τὰ ῥήματα τῆς διατάξεως, τοῦ παρόντος οὐχ ἅπτεται θέματος.

θ.Sed cum multas.

¶Πολλὰς δὲ διαιρέσεις ἐλλειπεῖς τῇ παρούσῃ νομοθεσίᾳ, ὁ θειότατος ἡμῶν ἑωρακὸς βασιλεύς, διάταξιν ἐξεφ

¶Hæc præsens constitutio cõseruandis libertatibus introducta est. Si nulla igitur libertas relicta est, tractatus eius nõ procedit. Titius cũ creditores aliquot haberet, seruos suos inter viuos manumiserat, aliis mortis causa libertates dedit, dicendo inter manumittendũ: LIBEROS VOS ESSE VOLO, NISI AB HOC MORBO LIBERATVS FVERO. Mortuus est Titius. Creditores volebant reuocari libertates, dicentes in fraudem sui eas datas fuisse. Hi, qui manumissi erant, bona sibi petebant addici, creditoribus de indemnitate promittentes. Audient hæc dicẽtes: quamuis verba constitutionis ad hunc casum non pateant. ¶Sed cùm multas diuisiones huic iuri Imperator noster sanctissimus videret dees-

se: constitutionem edidit, per quā perfectissimum est ius huius successionis effectum. Porrò diuisiones eiuscemodi, ipsa cōstitutionis illius verba docebūt.

ἐξεφώνησεν, δι' ἧς τελειότατον τῆς τοιαύτης διαδοχῆς ἀπετέλεσε δίκαιον. τὰς δὲ τοιαύτας διαιρέσεις τὰ τῆς διατάξεως αὐτῆς διδάξει ῥήματα.

DE SVCCESSIONIBVS SVBLATIS, quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex S.C. Claudiano. Titul. XII.

Ante eam per vniuersitatē adquisitionē, quam proximo titulo explicauimus, erant & aliæ per vniuersitatem adquisitiones. Quod genus fuerit, bonorum emptio: quę de bonis debitoris vendendis per multas ambages multósque circuitus fiebat. Et tunc locū habebat, quando iudicia ordinaria in vsu essent. Hoc est, cum solo tempore conuentus haberentur. Porrò de conuentu, libro primo abunde dictū est. Hodie verò cum iudicia sint extraordinaria, & quouis tempore exercean-

Πρὸ τῆς καθομάδα κτήσεως, ἣν ἐν τῷ προλαβόντι διεξήλθομεν τίτλῳ, ἦσαν καὶ ἕτεραι καθομάδα κτήσεις, οἷον ἡ βονόρουμ ἐμπτιῶν, ἤτοι τῶν πραγμάτων ἀγορασία, ἥτις ἐπὶ τοῖς πιπρασκομένοις πράγμασιν ἐγίνετο τοῦ δεβίτωρος, διὰ πολλῶν κύκλων, καὶ πολλῶν περιόδων γινομένη. Τότε χώραν ἔχουσα, ἡνίκα τὰ δικαστήρια ὀρδινάρια ἦν, τουτέστιν ἡνίκα ἐκινεῖτο ἐν μόνῳ τῷ καιρῷ τοῦ κονβέντου. περὶ δὲ κονβέντου ἐδίδαξε ἡ πρώτη ἰνστιτούτων. σήμερον δὲ τῶν δικαστηρίων ἐξτραορδιναρίων ὄντων, καὶ ἐν παντὶ καιρῷ γυ-

μναζ

μναζομένων, εἰκότως αἱ βονόρουμ βενδιτζίωνες εἰσὶν ἐν ἀχρηστίᾳ. καὶ ἐπειδὰν εὑρεθῇ τὶς πολλοῖς ἐποφείλων, ὀφφικίῳ τοῦ δικαστοῦ δίδοται τοῖς κρεδίτωρσι παρρησία ἐν κατοχῇ γενέσθαι τῶν τοῦ κοινοῦ δεβίτωρος πραγμάτων. καὶ ταῦτα διαθεῖναι καθ' ὃν ἂν συνίδοιεν συμφέρειν αὐτοῖς τρόπον. ἔξεστι δὲ ταῦτα ἐκ τῆς πλατυτέρας τῶν διγέστων ἐκδόσεως γνῶναι τελειότερον. πάλαι δὲ τοῦτον ἐγίνοντο τὸν τρόπον. εἰ συνέβη τινὰ πολλοῖς ἐποφείλειν, εἶτα διαλανθάνειν, καὶ μὴ ἔχειν τὸν δεφενδεύοντα, συνιόντες οἱ κρεδίτωρες, προσῄεσαν τῷ πραίτωρι, τοῦτο αὐτῷ μεμφόμενοι. καὶ ἐπέτρεπεν αὐτοῖς ὁ πραίτωρ, γενέσθαι ἐν νομῇ τῶν τοῦ δεβίτωρος πραγμάτων. καὶ ἐγίνοντο ἐν κατοχῇ τούτων ἐπὶ ῥητὰς ἡμέρας. παρελθουσῶν δὲ ἐκείνων τῶν ἡμερῶν, ἐγίνετο δευτέρα προσέλευσις ὑπ' αὐτῶν αἰτούντων ὥστε αὐτοῖς ἐξουσίαν εἶναι, ἵνα ἐξ αὐτῶν προβάλλεσθαι

tur: non iniuria & bonorum venditiones in desuetudine abierũt. Et cum pluribus debere quem compertum est, officio iudicis continetur, vt creditoribus bona cõmunis debitoris possidere permittat, & ea dispone re prout sibi condu cere putabunt. Sed hæc ex latiore digestorũ traditione perfectius cognosci poterunt. Et hunc quidem in modũ olim hæc fiebant. Si contigerat, vt quisquam grande æs alienum contraxisset, ac multa nomina confecisset: & postea latitasset, nec defensorem habuisset: creditores in vnum congregati, Prætorem adibãt, querellam ei suam exponentes: permittebãtque illis Prætor, vt bona debitoris possiderent: & possidebãt ea in certum dierum spatiũ. Quibus elapsis rursus adibant Prętoré, petentes vt sibi liceret vnum ex nume-

ro suo constitueret, qui debitoris patrimonium diuendere deberet. Nam cùm molestum esset quotidie omnes in vnũ coire, vnum ex numero suo creabant, qui dicebatur Magister. Et de cetero ille cũ iis qui emere vellent, contrahebat. Fiebatque in celeberrimis quibusque totius vrbis locis proscriptio, hæc significans: Ille debitor noster, in ea causa est, vt bona eius diuẽdi debeant. Nos creditores patrimonium eius distrahimus. Quicumq; emere volet, adesto. Ac deinde paucis dieb' elapsis, iam tertiùm adibant Prætorem: qua ex re consequebantur, vt sibi liceret legem bonorum venditorem facere. Atque ex eo tempore, præfatę proscriptioni talia quędã addebãt. Verbi gratia. Ea quicumque emerit, creditoribus in dimidiam partẽ eorum, quæ ipsis debentur, respondere debet: sic, vt cui cẽ-

θαι, τὸν ὀφείλοντα διαπωλῆσαι τὴν περιουσίαν. ἐπειδὴ γὰρ δυσχερὲς ἦν, πάντας συνιέναι κατὰ ταυτὸν καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἐχειροτόνουν ἐξ αὐτῶν ἕνα, ὅς τις ἐλέγετο μάγιστρος. καὶ λοιπὸν αὐτὸς συνεφώνει τοῖς βουλομένοις ἀγοράσαι. καὶ ἐγίνετο προγραφὴ ἐν τοῖς περιφανέσι τῆς πόλεως μέρεσι ταῦτα δηλοῦσα· ὁ δεῖνα χρεώστης ἡμέτερος ὑπάρχων εἰς αἰτίαν ἐνέπεσε διαπράσεως. ἡμεῖς κρεδίτωρες ὄντες τὴν τούτου διαπιπράσκομεν περιουσίαν. ὠνητὴς ὁ βουλόμενος προσίτω. εἶτα ὀλίγων παραδραμουσῶν ἡμερῶν ἐγίνετο καὶ τρίτη προσέλευσις, ἐν ᾗ ἐπετρέποντο ποιῆσαι legem bonorũ venditorum, τουτέστιν, ὅρον τῶν διαπιπρασκομένων. λοιπὸν γὰρ τῇ εἰρημένῃ προγραφῇ προσετίθεται τάδε. ὁ ἀγοράζων, ὅτι τοῖς κρεδίτωρσι λόγου χάριν ἔχει ἀποκρίνασθαι εἰς τὸ ἥμισυ τῶν χρεῶν. ὥς τε τὸ

ἐπι

ἐποφειλόμενον ἕκαστον λαβεῖν νομίσματα πεντήκοντα. καὶ τὸν ἐποφειλόμενον σ λαβεῖν ἑκατόν. καὶ μεθ' ὃ ἐνταῦθα παρέδραμε ῥητὸς χρόνος, τότε προσεκυροῦτο ἡ περιουσία τῷ ἀγοραστῇ. καὶ ἐλέγετο ὁ ἀγοραστὴς βονόρουμ ἔμπτωρ, ἤτοι τῶν πραγμάτων ἀγοραστής. καὶ πᾶσαι αἱ ἀγωγαὶ αἵ τινες ἥρμοζον τῷ ὑποστάντι τὴν βονόρουμ βενδιτζίωνα, καὶ ὅσαι ἦσαν κατ' αὐτοῦ, αὗται μετεφέροντο ἐπὶ τὸν βονόρουμ ἔμπτωρα. καὶ οὐτιλίως ἐνῆγε, καὶ ἐνήγετο, ὥσπερ καὶ ὁ βονόρουμ ποσσέσσωρ. ἀμφότεροι γὰρ πραιτώριοι διάδοχοι. ἀλλ', ὡς εἴρηται, αὗται πᾶσαι σχολάζουσιν αἱ περίοδοι σήμερον, διὰ τὸ ἐξτραορδινάρια εἶναι

¶.Erat. τὰ δικαστήρια. ¶ Ἦν δὲ καὶ ἄλλη καθομάδα κτῆσις, ἥ τις ἐπενοεῖτο ὑπὸ τοῦ κλαυδιανείου δόγματος. εἰ γὰρ ἐλευθέρα ἠράσθη τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου, καὶ ἐντεῦθεν ἐνεποδίζετο τὰ τῆς ὑπηρεσίας, ἐξῆν μοι πέμ-

tum aurei debētur, acci piat quinquaginta: & cui ducenti, accipiat centum. Atq; quum post hæc, statutum tempus præterisset, tunc emptori patrimonium debitoris addicebatur. Et vocabatur is qui emerat, bonorum emptor. Actionésq; omnes, quæcumque ei vel contra eum, qui passus erat bonorum venditionem, competebant: hæ in bonorum emptorē transferebantur, & vtiliter vel experiebatur, vel conueniebatur: sicut & bonorum possessor. Vterque enim successor Prætorius est. Sed quemadmodū iam antè dictum est, oēs illæ ambages ociosæ sunt atque inutiles, quoniā iudicia sunt extraordinaria.

¶ Erat & alia per vniuersitatem adquisitio, quæ inuenta fuit ex S. C. Claudiano. Nam si libera mulier serui mei amore accensa, impedimento fuisset, quo minus frequenti diligentique eius opera ministerióq; veteretur, licebat mihi de-

nunt

nuntiationẽ coram septem testibus ad eam mittere, monendo ac iubendo, vt à seruo meo abstineret. Si non parebat denũtiationi primæ, nec abstinebat, licebat & secunda denũtiatione vti. Et cùm illa nihil de consuetudine sua mutaret, denuntiabam ei & tertiùm. Si neque tunc à seruo meo se continebat: profitebar ac proferebam denũtiationes meas apud Prætorem aut Præsidem: qui interlocutione sua, eam mihi in seruitutem dabat: & dominus efficiebar, non mulieris tantùm, sed etiam omnium bonorum eiusdẽ cùm Imperator noster religiosissimus temporibus suis indignum indicasset: sustulit, & è ciuitate sua eiecit: neque digestis suis passus est inseri. Sic igitur quattuor sunt per vniuersitatem adquisitiones, hereditas, bonorũ possessio, per adrogationem, & bonorum addictio libertatum cõseruandarum causa. Et hæ

ψαι αὐτῇ παραγγελίαν ἐπὶ ἑπτὰ μαρτύρων παρεγγυῶσαν αὐτῇ, ὥστε ἀποστῆναι ἐμοῦ τοῦ οἰκέτου. εἰ δὲ μὴ ἀπέσχη, ἐχρώμην καὶ δευτέρᾳ παραγγελίᾳ. ἐπιμενούσης δὲ αὐτῆς τοῖς αὐτοῖς, παρήγγελον αὐτῇ καὶ τρίτον. εἶτα οὐκ ἀπεχομένης τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου, ἐμφανεῖς ἐποίουν τὰς παραγγελίας ἐπὶ τοῦ ἄρχοντος, καὶ διαλαλία ἐγίνετο, καταδουλοῦσα ταύτην ἐμοί, καὶ ἐγινόμην οὐ μόνον αὐτῆς δεσπότης, ἀλλὰ καὶ πάσης αὐτῆς τῆς περιουσίας. τοῦτο δὲ ἀνάξιον τῶν ἑαυτοῦ χρόνων κρίνας ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεύς, ἀνεῖλε, καὶ τῆς οἰκείας ἐξώθησε πολιτείας. καὶ οὐδὲ τοῖς οἰκείοις διγέστοις συνεχώρησεν ἐγγραφῆναι. ὥστε οὖν εἰσὶ καθομάδην κτήσεις τέσσαρες, ἡ κληρονομία, ἡ διακατοχή, ἡ διὰ τῆς ἀδρογατξίωνος, καὶ ἡ τῶν πραγμάτων προσκύρωσις libertatum conseruãdarum causa. αὗται μὲν ἐν πολιτείᾳ. ἀνῃρημέναι δὲ

 δύο,

δύο, ἡ βονόρουμ βενδιτιῶν καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ κλαυδιανείου δόγματος καταδούλωσις.

adhuc in communi vsu versantur. Sublatæ autem duæ sunt, bonorum venditio, & ex S. C. Claudiano in seruitutem redactio.

DE OBLIGATIONIBVS. Titul. XIII.

Εἰπόντες περὶ τῶν πραγμάτων, νῦν μετέλθωμεν ἐπὶ τὰς ἐνοχάς. ἀλλ' ἔχει τις ἐπιλαβέσθαι τῆς τοιαύτης τάξεως καὶ εἰπεῖν, ὅτι παρὰ τὰ ἐπηγγελμένα περὶ ἐνοχῶν διαλεγόμεθα. εἴρηται γὰρ ἐν τῇ πρώτῃ ἰνστιτουτζίωνι, ἔνθα διελεγόμεθα περὶ πόσα ἡ ῥωμαϊκὴ καταγίνεται νομοθεσία, ὅτι ἐν τούτοις ἐστὶν ἐν προσώποις, ἐν πράγμασιν, ἐν ἀγωγαῖς. διαλεχθέντες οὖν περὶ τῶν προσώπων, διεξελθόντες δὲ καὶ περὶ τῶν πραγμάτων, ἀκολούθως ὀφείλομεν εἰπεῖν καὶ περὶ ἀγωγῶν. πῶς οὖν τὰς ἀγωγὰς καταλείψαντες, ἐτράπημεν ἐπὶ τὰς ἐνοχάς; ἀλλ' οὐκ ἐκτὸς ἀπολογίας ἡ τάξις αὕτη. ὁ γὰρ περὶ ἐνοχῶν διαλεγό-

CVM de reb⁹ dictũ sit, transeamus nunc ad obligationes. Atqui possit aliquis ordinẽ hunc reprehendere, & dicere: Nos præterquã promissum est, de obligationibus disputationem instituere. Nam, quum libro primo dissereremus circa quot ius ciuile Romanorum versaretur, diximus id omne esse in his: in personis, in rebus, & in actionibus. Cùm igitur tractauerimus de personis, disseruerimus item de rebus, consequens erat de actionibus dicere. Quomodo igitur relictis actionibus, ad obligatiões deflexim⁹? Verùm defensione hic ordo non caret. Nam qui de obligationibus tractat, paulatim

latim taciteq; & de actionibus tractat. Quoniam actionum matres sunt obligationes. Defensa ordinis nostri ratione, dicamus quid sit obligatio. Obligatio est iuris vinculum, quo quisque soluere quod debet cogitur, secundùm ciuitatis nostræ iura. Nouisse enim te, opinor, non omnem debiti solutionem validam & vtilem esse per sese, nisi secundùm iura fiat. Id autem dixi, veluti per obscurũ significans, ea quæ vel pupillo soluuntur, vel pupillus ipse soluit. Nam & tutoris auctoritatem interuenire oportet, aliquãdo etiam alia obseruari debẽt. ¶ Omniũ autem obligationũ summa diuisio, in his est: Namque aut ciuiles sunt aut Pretoriæ. Ciuiles quidem, quæ aut legibus inuentæ, aut iure ciuili comprobatę sunt. Prætoriæ verò, quas prętor ex sua iurisdictione cõstituit: quę & hono-

μένος, ἠρέμα καὶ περὶ ἀγωγῶν διαλέγεται. μητέρες γὰρ τῶν ἀγωγῶν αἱ ἐνοχαί. ἀπολογησάμενοι περὶ τῆς τάξεως, εἴπωμεν τί ἐστιν ἐνοχή. ἐνοχή ἐστι δεσμὸς δικαίου, δι' οὗ τις ἀναγκάζεται καταβαλεῖν τὸ ἐποφειλόμενον, κατὰ τοὺς τῆς ἡμετέρας πολιτείας νόμους. οἶδας γὰρ, ὅτι οὐ πᾶσα καταβολὴ χρέους, ἔχει τὸ βέβαιον ἐν ἑαυτῇ, εἰ μὴ γένηται κατὰ νόμους. τοῦτο δὲ εἶπον, αἰνιττόμενος τὴν εἰς τὸν πούπιλλον καταβολὴν, ἢ τὴν ἀπὸ τοῦ πουπίλλου· ὅτι δεῖ καὶ τὸν ἐπίτροπον συναινεῖν, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τήρησιν ἑτέρου γίνεσθαι τινός.

¶ Πασῶν δὲ τῶν ἐνοχῶν ἡ ἀκροτάτη §.Omnium
διαίρεσις, ἐν τούτοις ἐστί. καὶ γὰρ ἢ πολιτικαί εἰσιν αἱ ἐνοχαὶ, ἢ πραιτώρειαι. πολιτικαὶ μὲν αἵ τινες ἀπὸ νόμων εὑρέθησαν, ἢ δηλαδὴ ἐβεβαιώθησαν ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ. πραιτώρειαι δὲ, ἃς ὁ πραίτωρ ἐκ τῆς οἰκείας ὁρμώμενος δικαιοδοσίας, ὥρισεν. αἵ τινες καὶ

ὀνομάζεσθαι καλοῦνται. αὕτη μὲν ἡ πρώτη διαίρεσις.

¶. Sequens. ¶ Δευτέρα δὲ διαίρεσις αὕτη. ἥ τις εἰς τέσσαρα τέμνεται. ἢ γὰρ ἀπὸ συναλλάγματός εἰσιν, ἢ ὡσανεὶ ἀπὸ συναλλάγματος. ἢ ἀπὸ ἁμαρτήματος, ἢ ὡσανεὶ ἀπὸ ἁμαρτήματος.

¶. Prius. ¶ Δεῖ δὲ πρότερον, περὶ τούτων διαλεχθῆναι, αἵ τινες ἀπὸ συναλλάγματός εἰσι. συνάλλαγμα δέ ἐστι δύο, ἢ καὶ πλειόνων εἰς τὸ αὐτὸ σύνοδός τε καὶ συναίνεσις, ἐπὶ τῷ συστῆσαι ἐνοχὴν, καὶ τὸν ἕτερον τῷ ἑτέρῳ ποιῆσαι ὑπεύθυνον. τέσσαρες δὲ ἐκ τῶν συναλλαγμάτων τίκτονται ἐνοχαί. ἢ ῥὲ, βέρβις, λίτερις, ἢ κονσένσου. ὧν δεῖ περὶ ἑκάστης διαλεχθῆναι.

rariæ vocantur. Et hæc quidem prima diuisio est. ¶ Sequẽs diuisio hæc est, quę in quattuor species scinditur. Aut enim ex contractu sunt, aut ex quasi contractu, aut ex delicto, aut ex quasi delicto. ¶ Porrò prius est, vt de his differamus, quæ ex contractu sunt. Contractus autem est, duorũ pluriúmve in idem conuentio & consensus ad constituendam obligationem, & vt alter alteri fiat obnoxius. Quattuor autem ex contractibus species obligationũ nascuntur, quoniam aut re cõtrahuntur, aut verbis, aut litteris, aut consensu. De quibus singulis dicẽdum est.

QVIBVS MODIS RE CONTRAHItur obligatio. Titul. XIIII.

Ἡ ῥὲ συνίσταται, ἀπὸ φάκτου, ἤτοι ἀριθμήσεως καὶ τῆς ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα με-

Re cõtrahitur obligatio ex facto, siue ex numeratione, & à manu in manum transla

translatione, & inter eas est mutui datio. Est autem mutuum, cùm dominus is fit, qui accepit, & nobis obligatur nõ ad eadem illa, sed ad alia eiusdem substantiæ & quantitatis. Dixi dominum eum fieri qui accepit, vt commodatum & depositum vitarem. In his enim is, qui acceperit dominus non fit. Dixi nobis obligari, vt donationem vitarem. Nam dominus is qui acceperit, fit: sed non obligatur. Dixi non ad eadem illa, sed ad alia eiusdem substantie & quantitatis, ne vsum mutuò datarum rerum tollerem. Mutuò enim vnusquisque accipit, vt id in vsus suos impendat: & pro eo aliud reddat. Nam si eadem restituere cogatur, superuacaneũ est mutuari. Mutuò autem dantur, non quæuis res: sed hæ tantùm, quæ pondere, numero, mensurâve constant. Pondere, veluti aurum, argẽtum,

ταθέσεως. καὶ ἔστιν ὑπ' αὐτὴν τὸ δάνειον. δάνειον δέ ἐστι, τὸ τὸν λαβόντα γενέσθαι δεσπότην. εἶναι δὲ ἡμῖν ἔνοχον οὐκ εἰς αὐτὰ ταῦτα, ἀλλ' εἰς ἕτερα τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως καὶ ποσότητος. τὸ τὸν λαβόντα γενέσθαι δεσπότην εἶπον, ἵνα φύγω χρῆσιν καὶ παρακαταθήκην. ἐπὶ τούτων γὰρ οὐ γίνεται δεσπότης ὁ λαβών. εἶναι δὲ ἡμῖν ἔνοχον, ἵνα φύγω τὴν δωρεάν. δεσπότης μὲν γὰρ ὁ λαβὼν γίνεται, οὐκ ἔστι δὲ ἔνοχος. οὐκ εἰς αὐτὰ ταῦτα, ἀλλ' εἰς ἕτερα τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως καὶ ποσότητος εἶπον, ἵνα μὴ ἀνέλω τὴν χρείαν τοῦ δανείσματος. ἕκαστος γὰρ δανείζεται, ἐπὶ τῷ ταῦτα δαπανῆσαι εἰς οἰκείας χρείας, καὶ ἀντὶ αὐτῶν ἕτερα ἀποδοῦναι. εἰ δὲ αὐτὰ ἀναγκάζεται ἀποκαθιστᾶν, περιττὸν τὸ δανείζεσθαι. δανείζεται δὲ οὐ πάντα τὰ πράγματα, ἀλλὰ τὰ pondere, numero, mensura. Pondere μὲν, οἷον χρυσὸς, ἄργυρος,

Is quoq;

μόλιβδος, καὶ σίδηρος, κηρὸς, πίσσα, κασσίτερος. Mensura, οἷον ἔλαιον, οἶνος, σῖτος. Numero, οἷον νοῦμμοι λεπτοί. καὶ ἁπλῶς ἢ ἐν τῷ ἀριθμεῖν, ἢ ἐν τῷ μετρεῖν, ἢ ἐν τῷ σταθμίζειν ἐπὶ τούτῳ διδόαμεν, ὥστε ποιῆσαι τοῦ λαμβάνοντος, ἐπὶ τῷ ἀποδοθῆναι ἡμῖν οὐκ αὐτὰ, ἀλλ' ἕτερα τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ ποιότητος. ὅθεν καὶ mutuum τὸ δάνειον ὠνόμασται. quia ita à me tibi datur, vt de meo tuum fiat. τουτέστιν ἐπειδὴ οὕτως ἀπ' ἐμοῦ σοι δίδοται, ἵνα τὸ ἐμὸν σὸν γένηται. ἐκ δὲ τούτου τοῦ συναλλάγματος ἀγωγὴ τίκτεται, καὶ λέγεται κονδικτίκιος. ¶ Τῆς δὲ ἐνοχῆς ἐστι καὶ τὸ ἰνδέβιτον, ἐὰν γὰρ ἐγὼ ἐμαυτὸν ὑποπτεύσω ἐποφείλειν σοι ἑκατὸν νομίσματα, καὶ ταῦτά σοι κατὰ πλάνην καταβάλω, ποιῶ σε δεσπότην. τελευταῖον δὲ γνοὺς τὸ ἀληθὲς, δύναμαι ταῦτα ἀναλαμβάνειν, διὰ τῆς κονδικτίκιος. κινῶν γὰρ λέγω, εἰ φαίνεται τὸν δεῖνα δοῦναι.

plumbum, ferrum, cera, pix, stannum. Mẽsura, velut, oleũ, vinum, frumentum. Numero, vt minuti nummi. Et (vt vno verbo rem totã concludam) quascumq; res aut numerando, aut metiendo, aut appendendo in hoc damus, vt accipientis fiant: non vt eædem nobis reddantur, sed aliæ eiusdẽ naturę & qualitatis. Vnde & mutuũ appellatum est, quia ita à me tibi datur, vt de meo tuum fiat. Ex hoc autem contractu nascitur actio, quę dicitur condictio. ¶ Inter obligationes quę re contrahuntur, est & indebitũ. Nam si cùm ego me tibi debere putarem centum solidos: eos tibi per errorem soluero, dominum te facio, sed postea cognita veritate possum eos recipere, per actionem condictitiam. Nam agens dicam, si appa ret hunc dare opor-

tere. Sed & mutuũ repetens agam actione condictitia, (vt dictum est) iisdem vtens verbis. Sed altera dicitur cõdictio mutui, & altera condictio indebiti. Quoniam in vtroque factum numerationis procedit. Neque hęc sola est communio condictionis mutui & indebiti, verùm etiam illa. Pupillus (vt dictum est libro secundo) sine tutoris auctoritate mutuo accepto, non obligatur: neq; etiam si indebitum ei soluero tutore nõ pręsente: cõdictione indebiti mihi tenetur. Et in his quidem cõmunio est: in illo autem differẽtia, quòd condictio mutui ex contractu constituatur. Nam mutuum do, vt tu mihi obligeris. Condictio verò indebiti, nullum in sese contractũ habet. Quis enim contractum vocet, cùm animo debiti agnoscentis & obligatio-

ναι. καὶ τὸ δάνειον δὲ ἀπαιτῶν ὡς εἴρηται, κινῶ τὸν κονδικτίτιον, τοῖς αὐτοῖς χρώμενος ῥήμασιν. ἀλλ' ὁ μὲν λέγεται δανειακὸς κονδικτίτιος, ὁ δὲ ἰνδέβιτος κονδικτίτιος. ὅτι καὶ ἐπὶ ἑκατέρων τὸ φακτὸν προβαίνει τῆς ἀριθμήσεως. καὶ οὐ μόνον αὕτη κοινωνία δανειακοῦ καὶ ἰνδεβίτου κονδικτιτίου, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκείνῳ. πούπιλλος ὡς εἰρήκαμεν ἐν τῇ δευτέρᾳ ἰνστιτουτίωνι sine tutoris authoritate δανεισάμενος οὐ κρατεῖται. ἀλλ' οὐδὲ ἐὰν ἰνδέβιτον αὐτῷ καταβάλω, μὴ παρόντος τοῦ ἐπιτρόπου, ἔνοχον αὐτὸν κτῶμαι τῷ ἰνδεβίτῳ κονδικτιτίῳ. καὶ ἐν τούτοις μὲν ἡ κοινωνία, ἐν ἐκείνῳ δὲ ἡ διαφορά. ὅτι ὁ μὲν δανειακὸς κονδικτίτιος ἀπὸ συναλλάγματος συνίσταται. δανείζω γάρ σοι, ἐπὶ τῷ κτήσασθαί σε ἔνοχον. ὁ δὲ ἰνδέβιτος κονδικτίτιος οὐκ ἔχει ἐν ἑαυτῷ συνάλλαγμα. πῶς γάρ τις καλέσοι συνάλλαγμα, ὁπότε ψυχῇ συγγνωμονοῦντος καὶ βουλομένου δια-

λύσαι ἐνοχὴν, ὑποπτευομένην ποιοῦμαι τὴν καταβολὴν, οὐκ ἐπὶ τῷ συστῆσαι ἐνοχήν. ¶ Ὑπὸ τὴν ῥὲ ἀνάγεται καὶ τὸ κομμοδάτον. ἐὰν γὰρ αἰτήσῃ μέ τις χρῆσαι αὐτῷ τὸ ἐμὸν βιβλίον, καὶ χρήσω, ἰδοὺ τὸ φάκτον παρηκολούθησε, καὶ τὴν ῥὲ ἔτεκεν ἐνοχὴν, καὶ ἀγωγὴ τίκτεται ἡ κομμοδάτου. πολλῷ δὲ ἀφέστηκε τοῦ δανείσματος, τὸ κομμοδάτον. τὸ μὲν γὰρ δάνεισμα μετατίθησι δεσποτείαν, τὸ δὲ κομμοδάτον οὐ μετατίθησι. καὶ διὰ τοῦτο τῇ τοῦ πράγματος ἀποκαταστάσει κρατεῖται ὁ χρησάμενος. ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα διαφορά. ὁ γὰρ δανεισάμενος, εἰ καὶ οἱαδήποτε τύχῃ περιστάσει ἀπολέσει τὰ δανεισθέντα, οἷον ἐμπρησμῷ, ἢ συμπτώσει, ἢ ναυαγίῳ, ἢ λῃστῶν ἢ πολεμίων ἐπιδρομῇ, οὐδὲν ἧττον ἔνοχος μένει. ὁ δὲ χρησάμενος, ἐπιμελῶς μὲν φυλάττων τὸ κομμοδάτον ἀπαιτεῖται. καὶ οὐκ

¶ Itē is cui.

nem dissoluere volentis, erroneam solutionem facio, non vt obligationem cōstituā? ¶ Inter obligationes quæ re contrahuntur, refertur & commodatum. Nam si quis me rogarit vt librum meum sibi commodem, & ego cōmodauerim: ecce factum subsequutum est, & obligationem, quæ re cōtrahitur, peperit: & commodati actio nascitur. Sed longe distat commodatum à mutuo. Nam in mutuo dominiū transfertur, in commodato non transfertur: & ob id, de ea re ipsa restituenda tenetur is, qui vtendum accepit. Est & alia differentia: Nam is qui mutuum accepit, quocumq; casu fortuito amiserit ea, quæ mutuò accepit, veluti incendio, ruina, naufragio, aut latronum hostiūm ve incursu: nihilo minus obligatus remanet. At is qui vtendum accepit, sanè quidem exactam diligētiam custodiendæ rei præstare iubetur, nec sufficit

est ei, tantam diligētiam in re commodata adhibuisse, quā tam suis rebus adhibet: sed quantā alius quispiam diligētior adhibere posset. Si tamē maiore vi, hoc est, fortuito casu rē commodatam contingat perire, non tenebitur: si modo nō ipsius culpa is casus interuenerit. Vnde, si cōmodauerim tibi librum, túque peregrè profectus eum tecum tuleris: & hostium prædonūmve incursu amiseris: nō dubium est, quin ad eius restitutionē tenearis. Nec enim decebat eum præter meum cōsensum tecum peregrè ferre. Commodatum gratuitum esse oportet, hoc est, gratis cō modanda est quęq; res, nulla data mercede, ac ne constituta quidem. Mercede enim constituta aut data, locatus tibi esse libri vsus videtur. nec amplius id commodatū vocabitur: Cōmodatum enim

ἀρκεῖ τοσαύτην αὐτῷ ἐπιμέλειαν ἐπιδείκνυσθαι περὶ τὸ χρησθὲν, ὅσην ἐπὶ τοῖς οἰκείοις ἔχει πράγμασιν, ἀλλὰ ὅσην ἕτερος ἐπιμελέστερος ἔχειν δύναται. εἰ δὲ μείζονι βίᾳ, τουτέστι τυχηρᾷ περιστάσει ἀπολέσθαι συμβῇ τὸ κομμοδάτον, οὐ καταχεθήσεται. εἰ μὴ ἄρα ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, ταύτην συμβῆ γενέσθαι τὴν περίστασιν. ὅθεν, εἰ ἔχρησά σοι βιβλίον, ἀποδημῶν δὲ εἶχες τοῦτο μετὰ σεαυτοῦ, καὶ ἐξ ἐπιδρομῆς πολεμίων, ἢ πειρατῶν ἀπώλεσας τοῦτο, ἀναμφιβόλως καταχεθήσῃ ἐπὶ τῇ τούτου ἀποκαταστάσει. οὐδὲ γὰρ ἔδει σε παρὰ γνώμην ἐμὴν ἐπὶ ξένης φέρειν. τὸ κομμοδάτον γρατούιτον εἶναι δεῖ. τουτέστι προῖκα σοι ὀφείλω κιχρᾶν, οὐδενὸς δοθέντος μισθοῦ, οὐδὲ μὴν ὁρισθέντος περὶ αὐτοῦ. μισθοῦ γὰρ ὁρισθέντος ἢ δοθέντος, δοκεῖ σοι ἡ χρῆσις τοῦ βιβλίου μεμισθῶσθαι. καὶ οὐκ ἔτι κομμοδάτον τὸ τοιοῦτον κληθήσεται. δεῖ γὰρ, ὡς εἴρηται, γρα-

τουΐτον εἶναι τὸ κομμοδάτον.

§. Præterea. ¶ Ὑπὸ τὴν ῥὲ τελεῖ ἐνοχὴν, καὶ τὸ δεπόσιτουμ. ἐὰν γάρ σοι παραθῶμαι τὸ ἐμὸν πρᾶγμα, ἔνοχος ἔσῃ τῇ ῥὲ ἐνοχῇ. ἀγωγῇ δὲ τῇ δεπόσιτι. ἣν ἕξω κατὰ σοῦ, ἀπαιτῶν σε αὐτὸ τὸ δεπόσιτον. δόλον δὲ μόνον μὴ ποιῆσαι ἐπαφείλεις ἐπὶ τοῦ δεποσίτῳ. εἰ δὲ ἀπὸ σῆς ῥαθυμίας ἤτοι ἀμελείας χεῖρον γενήσεται τὸ παρατεθὲν, ἀνεύθυνος ἔσῃ. ὥσπερ καὶ ἐὰν σοῦ ῥαθυμήσαντος, ὑπό τινος κλαπῇ τὸ πρᾶγμα. ὁ γὰρ ῥαθύμῳ φίλῳ τὸ πρᾶγμα παραδοὺς φυλακτέον, τὴν οἰκείαν ἄνοιαν αἰτιάσθω.

§. Creditor. ¶ Δανεισάμενος ἐγὼ παρὰ σοῦ ἑκατὸν νομίσματα, δέδωκά σοι λόγῳ ἐνεχύρου τὸν ἐμὸν οἰκέτην. ἔνοχος ἔσῃ μοι τῇ ῥὲ ἐνοχῇ, ἀγωγῇ δὲ τῇ πιγνορατιτίᾳ, δι' ἧς μετὰ καταβολὴν τοῦ χρέους, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἀποκαταστῆσαί μοι ἀναγκάζῃ. τοῦτο δὲ τὸ ἐνέχυρον εἰς ὠφέλειαν τῶν δύο ἐπινενόηται. ἐμοῦ τε τοῦ δανει-

(vt dictum est) gratuitum esse oportet. ¶ Inter obligationes quæ re cõtrahuntur, est & depositũ. Nam si ego rẽ meã apud te deponam, re mihi obligaris, & teneris actione depositi: quam aduersus te habebo, ipsum depositum repetens. Id autem solum cauendum est, ne quid dolo in re deposita cõmittas: sin verò desidia tua aut neglegẽtia deterior facta fuerit, non teneberis eo nomine: quemadmodum neq; si per neglegentiam tuam furto sublata fuerit. Quia qui neglegenti amico rem suam custodiendam tradidit, suã stultitiã accusare debet. ¶ Cùm centum ego solidos à te mutuò accepissem: seruũ tibi meũ in causam pignoris tradidi. Re mihi obligaris: & teneris actione pigneraticia, per quam post debiti solutionem, tu mihi rem ipsam restituere cogeris. Porrò in vtriusque commodũ & vtriusque gratia pignus inuẽtum est, tum mea, qui

mutuor:

mutuor: tunc tua, qui mutuas. Et mea quidem, quia tu accepto pignore libentius mihi credis centum illos solidos. Tua autē, quia per retentionem pignoris causa crediti tui in tuto est. Itaq; ob eam rem, quia scilicet id lucrari videaris, quod de indemnitate consultum tibi sit, exactam diligētiam custodiendo pignori adhibere debes. Quòd si quo fortuito casu pignus perierit, non tenebitur creditor, sed adhuc creditum sine impedimento repetet.

ζομένου ἐστὶ σοῦ τοῦ δανείζοντος. ἐμοῦ μὲν, ἐπειδὴ λαμβάνων σὺ τὸ ἐνέχυρον μᾶλλον καταπιστεύεις τὰ ἑκατὸν νομίσματα. σοῦ δὲ, ἐπειδὴ διὰ τῆς κατοχῆς τοῦ ἐνεχύρου, τὸ ἀσφαλὲς ἔχεις ἐπὶ τῷ χρέει. ἀμέλει, διὰ τοῦτο ὡς κερδαίνων διὰ τὸ ἔχειν ἀσφάλειαν ἐπὶ τῷ χρέει, πολλὴν ἐπιμέλειαν ὀφείλεις ἐπιδείκνυσθαι, περὶ τὴν αὐτοῦ παραφυλακήν. εἰ δὲ συμβῇ τυχηρᾶς περιστάσεως τὸ ἐνέχυρον ἀπολέσθαι, ἕξει τὸ ἀνεύθυνον ὁ κρεδίτωρ. ἀπαιτήσει δὲ ὅμως τὸ χρέος.

DE VERBORVM OBLIGATIONIBVS. Titul. XV.

Qvum dictū sit de obligatione, quæ re contrahitur, dicamus & de ea quę verbis. Verbis autē contrahitur obligatio, ex interrogatione & commoda respōsione: cùm quid fieri, aut dari stipulamur. Dari, vt, PROMITTIS MIHI DARE CENTVM

Εἰπόντες περὶ τῆς ῥὲ ἐνοχῆς, εἴπωμεν καὶ περὶ τῆς βέρβις. συνίσταται δὲ αὕτη ἐξ ἐπερωτήσεως, καὶ συμφώνου ἀποκρίσεως, ἡνίκα ἢ γενέσθαι τί, ἢ δοθῆναι ἐπερωτῶμεν. δοθῆναι μὲν, οἷον ὉΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΔΙΔΌΝΑΙ ΜΟΙ ἙΚΑΤῸΝ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ; γενέσθαι

λύεται ἢ, οἷον, ὉΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑ΄ΖΕΙΝ ΜΟΙ ΟἸΚΙ΄ΑΝ; ἐν ἧ δὲ τῇ βέρβις ἐνοχῆς, δύο ἀγωγαὶ ἀναφύονται, ὁ κονδικτίκιος, καὶ ἡ ἐξ στιπουλάτου, καὶ εἰ μὲν κέρτον ἐστὶ, ἤτοι φανερὸν, βέβαιον καὶ ὡρισμένον τὸ ἐν τῇ ἐπερωτήσει κείμενον, ὁ κονδικτίκιος ἁρμόζει. εἶπον γὰρ ὉΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΔΙΔΟ΄ΝΑΙ ΜΟΙ ΤΟ΄ΝΔΕ ΤῸΝ ἈΓΡῸΝ, Ἢ ΤΟ΄ΔΕ ΤῸ ΒΙΒΛΙ΄ΟΝ; εἰ δὲ ἴνκερτον ἦ, εἶπον γὰρ ὉΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΔΙΔΟ΄ΝΑΙ ΜΟΙ ΤᾺ ἘΝ ΤΗ͂Ι ΚΙΒΩΤΩ͂Ι, Ἢ ΤᾺ ἘΝ ΤΩ͂Ι ὩΡΕΙ΄ΩΙ; τότε τίκτεται ἡ ἐξ στιπουλάτου. στιπουλάτιο δὲ ἐντεῦθεν ὠνόμασται. παρὰ τοῖς παλαιοῖς στίπουλουμ ἐλέγετο τὸ ἰσχυρὸν, à stipite, ἀπὸ τοῦ στελέχους. ¶Ἐπὶ δὲ τῇ βέρβις, πάλαι τοιαῦτα παραδέδοται ῥήματα, δι' ὧν αἱ ἐπερωτήσεις ἐγένοντο· SPONDES? SPONDEO. PRO-

θ. In hac re.

AVREOS? Fieri, vt, PROMITTIS MIHI AEDIFICARE DOMVM? Porrò ex verborum obligatione duæ actiões proficiscuntur, condictio, & ex stipulatu. Et si quidem certũ est, & apertum, stabileque, & statutum, quod in stipulationem deductum est, competit certi condictio. Dixi enim, PROMITTIS MIHI DARE, HVNC FVNDVM AVT HVNC LIBRVM? Quòd si incertum sit, vt si dixerim: PROMITTIS MIHI DARE, QVAE IN ARCVLA ILLA SVNT, AVT QVAE IN HORREO ILLO HABES? tunc nascitur actio ex stipulatu. Stipulatio autẽ inde appellata est, quod apud veteres stipulum firmum diceretur, fortè à stipite. ¶In obligatiõe verborũ talia olim verba fuerunt tradita, per quæ stipulationes fiebant: SPONDES? SPONDEO: PROM

PROMITTIS? PROMITTO: FIDEPROMITTIS? FIDEPROMITTO: FIDEIVBES? FIDEIVBEO: DABIS? DABO: FACIES? FACIAM. Nec intererat, Latinè, an Græcè, an quauis alia lingua, veluti Syrorũ aut Aegyptiorum stipulatio conciperetur: dumtaxat, quum vterque contrahentium eius linguæ intellectum habebat. Nec verò necesse erat vtrumque eadẽ lingua vti, verùm sufficit conuenienter ad interrogationem dari responsum. Veluti si me Latinè interrogaris, PROMITTIS? possum Græcè dicere ΟΜΟΛΟΓΩ. Aut contrà, si mihi Græcè dixeris, ΟΜΟΛΟΓΕΙΣ?

MITTIS? PROMITTO. FIDE PROMITTIS? FIDE PROMITTO. FIDEIVBES? FIDEIVBEO. DABIS? DABO. FACIES? FACIAM. ἀλλὰ τὸ μὲν σπόνδες, σπόνδεο, οὐ μεταφράζεται ἑλληνιστί. τὰ δὲ ἕτερα μεταφράζεται. προμίττις, προμίττω, τουτέστι ὁμολογεῖς; ὁμολογῶ. φιδεϊπρομίττις, φιδεϊπρομίττω, τουτέστι πιστεικελεύεις; πιστεικελεύω. δάβις, δάβω, τουτέστι δώσεις; δώσω. φάκις, φάκιαμ, τουτέστι ποιήσεις; ποιήσω. καὶ ἀδιάφορόν ἐστι, πότερον ῥωμαϊστὶ, ἢ ἑλληνιστὶ, ἢ οἱαδήποτε ἑτέρᾳ διαλέκτῳ, οἷον τῶν σύρων, ἢ αἰγυπτίων ἡ ἐπερώτησις γέγονε. μόνον μέντοι, εἰ ἑκάτερος τῶν συναλλασσόντων ἐννοεῖ τὰ ἐκφωνούμενα. καὶ οὐδὲ ἐπάναγκές ἐστι τῇ αὐτῇ διαλέκτῳ ἑκάτερον κεχρῆσθαι. ἀλλ' ἀρκεῖ τὸ ἁρμοδίως πρὸς τὴν ἐπερώτησιν γενέσθαι τὴν ἀπόκρισιν. οἷον ἐὰν ἐπερωτήσῃς με ΠΡΟΜΙΤΤΙΣ, δύναμαι εἰπεῖν ΟΜΟΛΟΓΩ. ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἐὰν εἴπῃς μοι ΟΜΟ-

ΛΟ

ΛΟΓΕΙ͂Σ, δύναμαι ἀποκρίνασθαι ΠΡΟΜΙΤΤΟ. δύνανται δὲ δύο ἕλληνες, ῥωμαϊστὶ συστήσασθαι τὴν βέρβις, οἷον τὸ ΠΡΟΜΙΤΤΙΣ, ΠΡΟΜΙΤΤΩ. ταῦτα δὲ τὰ τυπικὰ ῥήματα, πάλαι μὲν ὑπῆρχον ἐν χρήσει. μετὰ δὲ ταῦτα λέοντος διάταξις τὰ τῆς ἐπερωτήσεως ἀνῆλε τυπικὰ ῥήματα, ἀπαιτοῦσα συναίνεσιν καὶ συμφωνίαν ἐξ ἑκατέρου μέρους προϊέναι, μηδεμιᾶς ῥημάτων ἐπιζητουμένης παραφυλακῆς.

§. Omnis.

¶ Αἱ δὲ ἐπερωτήσεις, ἢ πούρως, ἤτοι καθαρῶς, ἢ ἰν δίεμ, τουτέστι ἐν ἡμέρᾳ ὁρισμένῃ, ἢ ὑπὸ αἵρεσιν συνίστανται. πούρως μὲν, οἷον, ΟΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΔΙΔΟΝΑΙ ΜΟΙ σ̄ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ; ἥτις ἐπερώτησις εὐθέως ἔχει τικτομένην τὴν ἀπαίτησιν. ἰν δίεμ, ἡνίκα χρόνος προστεθῇ τῇ ἐπερωτήσει, ὅτε δεῖ τὰ χρήματα καταβληθῆναι. οἷον, ὉΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΔΙΔΟΝΑΙ ΜΟΙ ΔΕΚΑ ΝΟ-

possum Latinè respondere, PROMITTO. Possunt etiā duo Græci Latinè obligationem verbis contrahere, quod genus est illud, PROMITTIS? PROMITTO. Sed hæc quidē sollemnia verba olim in vsu fuerunt: Postea autem edita est Leonis constitutio, quæ stipulationū sollemnibus verbis sublatis, consensum ab vtraque parte & consonantem intellectum intercedere requirit, nulla desiderata verborū obseruatione. ¶ Stipulationes verò, aut purè, aut in diem, aut sub conditione constituuntur. Purè, vt, PROMITTIS MIHI DARE DVCENTOS AVREOS? Quæ stipulatio statim parit petitionem. In diem, quum tempus stipulationi adiicitur, quo pecunia soluatur: Veluti, PROMITTIS MIHI DARE DECEM AVREOS PROXIMIS CALENDIS

DIS MARTII? Id autem quod in diem stipulamur, statim quidem debetur: sed peti priusquam dies venerit, non potest, quinimmo ne ipsis quidem Kalendis, quia totus is dies in arbitrio promissoris est, an scilicet soluere velit. Quamuis enim septem aut octo horæ illius diei præterierint, eo non soluente: nondum tamē cessare videtur, quoniam fieri potest, vt & decima hora soluat. Tunc autē cessator esse videtur, cū totus dies Kalendarum Martij præterierit, illo nihil præstante. ¶ Stipulatus sum ab aliquo in hunc modum: DECEM MIHI AVREOS ANNVOS QVOAD VIVAM DARE PROMITTIS? Talis stipulatio pura est, quoniā ex ea primo anno peti potest. Est autē

ΜΙΣΜΑΤΑ, ἘΝ ΤΑΙ͂Σ ἘΠΙΟΥΣΑΙΣ ΚΑΛΑΝΔΑΙΣ ΜΑΡΤΙΟΥ. τὸ δὲ ἐν διέμ ἐπερωτώμενον, εὐθέως μὲν ἐποφείλεται. ἀπαιτῆσαι δὲ πρὸ τῆς ἀφίξεως τῆς ἡμέρας οὐ δύναται. ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐν αὐτῇ τῇ α ἡμέρᾳ τῶν καλανδῶν. πᾶσα γὰρ ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ἐν ἐξουσίᾳ ὑπόκειται τοῦ ἐπερωτηθέντος, εἴγε βούλεται καταβαλεῖν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ ἑπτὰ, ἢ ὀκτὼ ὧραι τῆς ἡμέρας ἐκείνης παρέλθωσι, μὴ καταβαλόντος αὐτοῦ, οὔπω κρίνεται ἀγνώμων. δυνατὸν γὰρ αὐτὸν καὶ τῇ δεκάτῃ ὥρᾳ καταβαλεῖν. τότε δὲ ἀγνώμων κρίνεται, ἡνίκα πᾶσα ἡ α ἡμέρα τῶν καλανδῶν παρέλθῃ μαρτίου, μηδὲν αὐτοῦ παρασχόντος. ¶ Ἐπε- θ At si ita.
ρώτησέ τινα οὕτως, ΟΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΔΙΔΟΝΑΙ ΜΟΙ ΔΕΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ἘΤΗΣΙΑ ΜΕΧΡΙΣ ΟΥ͂ ΖΩ͂. ἡ τοιαύτη ἐπερώτησις πούρα ἐστίν. ἐντεῦθεν γὰρ ἤδη τοῦ πρώτου ἐνιαυτοῦ δυνατὸν γενέσθαι τινὰ

ἀπαιτ

ἀπαίτησιν. ἔστι δὲ ἡ αὐτὴ καὶ περπετοῦα ἤτοι διηνεκὴς, οὐδενὶ χρόνῳ σβεννυμένη. προσκείμενος γὰρ ἐπερώτησις, οὐ δύναται γενέσθαι. οἷον ἵνα εἴπω, ὉΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΔΙΔΌΝΑΙ ΜΟΙ ΔΈΚΑ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ ἝΩΣ ΔΈΚΑ ἘΝΙΑΥΤΩ͂Ν; τουτέστιν ἵνα εἰ μὲν ἔσω τῆς δέκα ἐνιαυτῶν ἀπαιτήσω σε ἔχω ταῦτα. εἰ δὲ παρέλθῃ ἡ δεκὰς καὶ μὴ ἀπαιτήσω σε, ἵνα σβεσθῇ ἡ ἀγωγή. ὥστε οὖν διηνεκής ἐστιν ἡ ἀγωγὴ, ἐπὶ τῆς ἐπερωτήσεως τῆς λεγούσης, ΔΏΣΕΙΣ ἘΤΉΣΙΑ ΔΈΚΑ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ ἝΩΣ ΟΥ̓͂ ΖΩ͂. ἐὰν δὲ ὁ ἐπερωτήσας τελευτήσῃ, ὁ δὲ κληρονόμος αὐτοῦ κινῇ τὴν ἐξ στιπουλάτου, τῶν μετὰ τελευτὴν τοῦ ἐπερωτήσαντος δραμόντων ἐνιαυτῶν ὁ ἀπαιτῶν τὴν ποσότητα, ἐκβάλλεται πάκτου παραγραφῇ, ὡς ὑπὸ αἵρεσιν ἐπερωτήσας τὴν ἝΩΣ ΟΥ̓͂ ΖΩ͂. τοῦτο γὰρ παρέχει χώραν τῇ τοῦ πάκτου παραγραφῇ. ¶ Ἡ ὑπὸ αἵρεσιν ἐπερώτησις

ea & perpetua, nec tempore vllo perimitur. Nam ſtipulatio ad tempus conſtitui non poteſt, veluti ſi dicam: DECEM MIHI AVREOS DARE PROMITTIS VSQVE AD DECEM ANNOS? hoc eſt, vt ſi intra decem annos eos à te petam, eos habeã: ſin prætereat decennium nec petam, vt perimatur actio. Sic igitur perpetua eſt actio ex ſtipulatione, & ita cõcepta, DECEM AVREOS ANNVOS QVOAD VIVAM DABIS? Sed mortuo ſtipulatore ſi hęres eius ex ſtipulatu velit agere: petens ſummas annorum, qui à morte ſtipulatoris elapſi ſunt, exceptione pacti ſubmouebit, quaſi ſtipulatio ſub hac condicione, QVOAD VIVAM, concepta fuiſſet. Hoc enim locũ præbuit exceptioni pacti.

6. Sub condicione.

¶ Sub cõdicione au

tem stipulatio constituitur, quum in aliquem casum differtur obligatio, vt si aliquid factũ fuerit vel non fuerit, committatur stipulatio. veluti QVINQVE MIHI AVREOS DARE PROMITTIS, SI TITIVS CONSVL FACTVS FVERIT? AVT SI NON FVERIT? ¶Si quis ita stipuletur, SI IN CAPITOLIVM NON ASCENDERO, QVINQVE MIHI AVREOS DABIS? perinde est hæc stipulatio, atq; si stipulatus essem, QVINQVE AVREOS MIHI CVM MORIAR, DARE PROMITTIS? Tunc enim cùm moriar, certum planũque fiet, me in Capitolium non ascendisse. Quoniam quãtumcumque temporis me viuo prætereat, & si in Capitolium nõ ascendam, tamen ad faciendam eius rei fidem non

τησις συνίσταται, ὁπότε εἰς τύχην ἀναφέρεται ἡ ἐνοχή· ἵνα ἐάν τι γένηται, ἢ μὴ γένηται, ἁρμόσῃ ἡ ἐπερώτησις, οἷον, ὉΜΟΛΟΓΕῖΣ ΔΙΔΌΝΑΙ ΜΟΙ ΠΈΝΤΕ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ, ἘᾺΝ Ὁ ΤΊΤΙΟΣ ὝΠΑΤΟΣ ΓΈΝΗΤΑΙ; Ἢ ΜῊ ΓΈΝΗΤΑΙ; ¶Ἐάν τις (θ Si quis ita) οὕτως ἐπερωτήσῃ, ἘᾺΝ ΜῊ ἈΝΈΛΘΩ ΕἸΣ ΤῸ ΚΑΠΙΤΏΛΙΟΝ ΔΏΣΕΙΣ ΜΟΙ ΠΈΝΤΕ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ, οὕτως ἐστὶν ἡ ἐπερώτησις, ὥσπερ εἰ ἐπερώτησά σε, ὉΜΟΛΟΓΕῖΣ ΔΙΔΌΝΑΙ ΜΟΙ ΠΈΝΤΕ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ, ὍΤΕ ΜΈΛΛΩ ΤΕΛΕΥΤᾶΝ, τότε γὰρ ὅτε μέλλω τελευτᾶν, ἐδείχθη, ὅτι οὐκ ἔτι ἀνέρχομαι ἐπὶ τὸ καπιτώλιον. ἐπειδὴ ὅσος δήποτε χρόνος ἐὰν παρέλθῃ ἐμοῦ περιόντος, καὶ μὴ ἀνέλθω εἰς τὸ καπιτώλιον, οὐκ ἐστὶν ἱκανὸς πίστιν παρα-

χρόνον. ὃ ὅτι οὐκ ἔτι ἄνειμι εἰς τὸ καπιτώλιον. δυνατὸν γὰρ τὸν ἐπὶ ἑξήκοντα ἐνιαυτοὺς, ἢ ἑβδομήκοντα μὴ ἀνελθόντα εἰς τὸ καπιτώλιον, μετὰ ταῦτα ἀνελθεῖν, τὸν δὲ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ὄντα ἀναπνοῇ, οὐκ ἔστι δυνατὸν ἀνελθεῖν.

8. Ex conditionali.

¶ Ὁ ὑπὸ αἵρεσιν ἐπερωτήσας, ἐλπίδα ἔχει, τοῦ ὅτι ἀποπληρωθήσεται αὐτῷ. ὅθεν ἐὰν τελευτήσῃ, ταύτην τὴν ἐλπίδα ἐπὶ τοὺς οἰκείους περιπέμπει κληρονόμους. αἱ γὰρ ἐπερωτήσεις αἱ αἱρετικαὶ, καὶ τελευτησάντων τῶν ἐπερωτησάντων ἠρτημένης τῆς αἱρέσεως διαβήσονται ἐπὶ κληρονόμους. εἰ καὶ, ὡς εἰρήκαμεν ἐν τῇ δευτέρᾳ ἰνστιτουτζίωνι, αἱρετικὸν ληγάτον τελευτήσαντος τοῦ ληγαταρίου πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως οὐ μέτεισιν ἐπὶ τοὺς αὐτοῦ κληρονόμους.

9. Loca.

¶ Εἰώθαμεν δὲ τόπους ἐν ταῖς ἐπερωτήσεσιν ἐντιθέναι. οἷον, ΔΩΣΕΙΣ ΕΝ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙ ΔΕΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ, Η ΕΝ ΤΩ͂Ι ΔΕ ΤΩ͂Ι ΤΟΠΩ; αὕτη δὲ ἡ ἐπερώ-

sufficit, quòd amplius in capitolium non ascendam. Fieri enim potest, vt qui per sexaginta aut septuaginta annos in Capitolium non ascenderit, postea tamen ascendat. At qui iam in vltimo vitę spiritu est, is ascēdere non potest. ¶ Qui sub conditione stipulatus est, spē habet, fore, vt sibi debeatur: vnde si decedat, hanc spem ad heredes suos transmittit. Nam conditionales stipulationes, & mortuis pendente cōditione stipulatoribus ad heredes transibunt. Quāuis diximus libro secundo legatū conditionale legatario ante euentum conditionis mortuo, ad heredes ipsius non transmitti. ¶ Solemus & loca stipulationib⁹ inserere: veluti, DECEM AVREOS CARTHAGINE DABIS? AVT IN ILLO LOCO? Hæc autē

stipulatio, quamuis pura esse prima facie videatur, tacitum tamen in se tẽpus habet, & dilationem: quantam habere necesse est, vt promissor Carthaginem ad soluendum venire possit. Vnde, si quis cum Romæ sit, ita à me stipuletur: CARTHAGINE DARE MIHI HODIE PROMITTIS? inutilis est stipulatio, vt quæ rem impossibilem contineat. Nam id fieri non potest, vt quis vno die Roma Carthaginẽ veniat. Porrò stipulationes, quę sub impossibili conditione fiũt, nullius sunt momẽti. ¶ Conditio quæ ad præteritum vel ad præsens tempus refertur, aut statim infirmat obligationem, aut omnino nõ differt: sed cõfestim petitur: veluti, ad præteritũ: si Titius Consul fuit, decem mihi aureos dabis? Ad presens: si Mæuius

ἐπερώτησις, εἰ καὶ πούρα δοκεῖ εἶναι κατὰ πρώτην ὄψιν, ὅμως σιωπηρὸν ἔχει χρόνον ἐν ἑαυτῇ καὶ ὑπέρθεσιν ὅση δύναται δαπανηθῆναι μέχρις οὗ οἷόν τέ ἐστι τὸν ἐπερωτηθέντα παραγενέσθαι ἐν Καρχηδόνι καὶ καταβαλεῖν. ὅθεν ἐὰν ὁ νῦν ἑστὼς ἐν τῇ ῥώμῃ ἐπερωτήσῃ με, ὉΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΣΗΜΕΡΟΝ ΔΙΔΟΝΑΙ ΜΟΙ ἘΝ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙ; ἄχρηστος ἡ ἐπερώτησις, ὡς ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ τὸ ἀδύνατον. ἀδύνατον γὰρ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, ἀπὸ ῥώμης ἐλθεῖν εἰς Καρχηδόνα. αἱ δὲ ἐπερωτήσεις αἱ γινόμεναι ὑπὸ ἀδύνατον αἵρεσιν εἰσὶν ἀνυπόστατοι. ¶ Ἡ αἵρεσις ἥ τις εἰς παρελθόντα χρόνον, ἢ εἰς ἐνεστῶτα τὴν ἀναφορὰν ἔχει, ἢ εὐθέως ἀκυροῖ τὴν ἐνοχήν, ἢ ὑπέρθεσιν αὐτῇ οὐ χαρίζεται, ἀλλὰ παραχρῆμα ἀπαιτεῖται. οἷον εἰς τὸν παρελθόντα, δώσεις μοι δέκα νομίσματα, εἰ ὁ Τίτιος ὕπατος γέγονε. εἰς ἐνεστῶτα, οἷον, δώσεις μοι δέκα νομίσ- θ. Conditiones.

ματα, εἰ μαίβιος περίεστιν. εἰ μὴ γὰρ ταῦτα οὕτως οὐκ ἔχει, οὐδὲ γὰρ ὑπάτευσεν Τίτιος οὐδὲ ζῇ μαίβιος, ἀνίσχυρος ἡ ἐπερώτησις. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, ἔρρωται ἡ ἐπερώτησις εὐθέως, καὶ ἁρμόζει ἡ ἀπαίτησις. καὶ οὐκ ἐπειδὴ συμβαίνει εἴγε ταῦτα οὕτως ἔχει ἡμᾶς ἀγνοεῖν, ἐκ τούτου παρολκὴ γίνεται καὶ ὑπέρθεσις τοῦ ὀχετοῦ τῆς ἀπαιτήσεως. τὰ γὰρ δῆλα διὰ τῆς τῶν πραγμάτων γινόμενα φύσεως, οὐχ ὑπερτίθεται τὴν ἐνοχὴν, εἰ καὶ παρὰ τοῖς συναλλάττουσιν ἐστὶν ἄδηλα. ¶ Οὐ μόνον πράγματα ἐν ταῖς ἐπερωτήσεσι δύναται φέρεσθαι, οἷον ἀγρὸς, οἰκέτης, βιβλίον, ἀλλὰ καὶ φάκτον, οἷον ἵνα ἐπερωτήσω, ὅτι κατασκευάζεις μοι οἶκον, ἢ οὐ κατασκευάζεις τῷ δε οἶκον. ἐπὶ δὲ τῶν τοιούτων ἐπερωτήσεων, ἔνθα φάκτον ἐστὶν εἰς τὸ ποιητὸν, ἢ εἰς τὸ μὴ ποιητὸν συγκείμενον, κάλλιστον ἐστὶ τὸ ποινὴν ἐντεθῆναι. οἷον, ΕΑΝ ΠΟΙΗΣΗΣ, Η ΜΗ ΠΟΙΗ-
ΣΗΣ

uiuit, decem mihi aureos dabis? Nam si ea ita non sunt, quia nec Titius Cōsul fuerit, nec Mæuius uiuat, nihil valet stipulatio. Sin autem ita se habent, statim valet stipulatio, & competit ius petendi. Neq; enim quia contingit nos nescire, an hęc ita se habeant, etiam mora dilatioque petitioni quo minus nascatur, iniicitur: quoniam quæ per rerū naturam certa sunt, non morantur obligationem, quamuis apud contrahentes incerta sint. ¶ Porrò non solùm res in stipulationem deduci possunt, vt fundus, seruus, liber: verùm etiam facta: veluti si stipuler, vt mihi domum ędifices, aut vt illi non ędifices. In huiusmodi autem stipulationibus, in quibus factū versatur, siue id in faciendo cōsistat, siue in non faciendo: optimum est pœnā subiicere: veluti, S I

¶ Non solū

FECERIS AVT NON FECERIS, DECEM MIHI AVREOS DABIS? Nam pœna non subiecta, incertum est, quid debeat is, qui contrà quàm promisit, fecerit. Quoniam enim futurum est, vt in id quod interest condẽnetur, & hoc quoq; incertum est: necesse erit actori planum facere, quãti sua intersit. Ad vitandas igitur has & tales difficultates, subiicienda pœna est. Et si quidem à te stipuler, quòd illud facies: ita & pœnam à te stipulari debeo, SI ID FACTVM NON ERIT, POENAE NOMINE DECEM MIHI AVREOS DABIS? Sin autem in stipulationem plura facta deduxerim: quorum alia in faciendo, quę dam in non faciendo cõsistant: sic pœnę clausula subiiciẽda est, SI QVID ADVERSVS HAEC FACTVM ERIT: aut ita, SI QVID

ΣΗΣ, ΔΩΣΕΙΣ ΜΟΙ ΔΕΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ; τῆς γὰρ ποινῆς μὴ ἐντεθείσης, ἄδηλόν ἐστι τί ἐποφείλει ὁ ὑπεναντίον τι πράξας ἂν ὡμολόγησεν. ἐπειδὴ γὰρ εἰς τὸ διαφέρον μέλλει καταδικάζεσθαι. τοῦτο δὲ ἄδηλόν ἐστιν. ἐπάναγκες γάρ ἐστι τὸν ἄκτωρα ἀποδεικνύειν τί αὐτῷ διαφέρει. ὥστε οὖν διὰ τὸ φυγεῖν τὰς τοιαύτας δυσκολίας, δεῖ ποινὴν ἐντιθέναι. καὶ εἰ μὲν ἐπερωτήσω σε ὅτι ποιήσεις τόδε, οὕτως ἐποφείλω σε περὶ τῆς ποινῆς ἐπερωτᾶν. ΕΑΝ ΤΟΥΤΟ ΜΗ ΓΕΝΗΤΑΙ, ΠΡΟΣΤΙΜΟΥ ΧΑΡΙΝ ΔΩΣΕΙΣ ΜΟΙ ΔΕΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ; εἰ δὲ ἐν τῇ ἐπερωτήσει τέθεικα φάκτα τινά, ὁρῶντα εἰς τὸ ποιητὸν, τινὰ δὲ εἰς τὸ μὴ ποιητὸν, ἡ περὶ τῆς ποινῆς κλαύσουλα, ἤγουν κεφάλαιον, οὕτως ὀφείλει προστίθεσθαι, ΕΑΝ ΥΠΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥΤΩΝ ΓΕΝΗΤΑΙ, ἤγουν οὕτως,

ἘΆΝ ΤΙ ΤΟΎΤΩΝ ΜῊ ΓΈΝΗΤΑΙ ΠΟΙΝῆΣ ΧΆΡΙΝ ΔΏΣΕΙΣ ΜΟΙ ΔΈΚΑ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ; καὶ ἐὰν συμβῇ σε παραβιῶσαι περὶ τὸ ποιητὸν, ἢ μὴ ποιητὸν, ἡ τοιαύτη κλαύσουλα τῆς ποινῆς ἔνοχον ποιήσει σε πολλῶν προστίμων καταβολαῖς.

EORVM FACTVM NON ERIT, DECEM MIHI AVREOS POENAE NOMINE DABIS? Et si contingat, vt cōtra quàm cautū est facias, siue in faciendo, siue in non faciēdo, hęc & talis pœnæ clausula, ad multarum pœnarū exolutionem obligabit te.

DE DVOBVS REIS STIPVLANDI & promittendi. Titul. XVI.

Τὸν περὶ ἐπερωτήσεων διαλεγόμενον, ἐπάναγκές ἐστι διδάξαι καὶ περὶ ῥέων στιπουλανδῶν, καὶ ῥέων προμιττενδῶν. οἵτινες δύο, ἢ καὶ πλείονες δύνανται γενέσθαι. καὶ ῥέοι μὲν στιπουλάνδοι γίνονται οὕτως. ἐὰν πρῖμος καὶ σεκοῦνδος δανείσωσί τινι ἑκατὸν νομίσματα, καὶ ἑκάτερος αὐτῶν βουληθείη ἔνοχον ἔχειν αὐτὸν εἰς ὁλόκληρον, ἐπερωτᾷ κεχωρισμένως ἑκάτερος αὐτῶν. μετὰ δὲ τὴν πάντων ἐπερώτησιν ὁ ἐπερωτάμενος ἐὰν

EVM qui de stipulationibus differit, & de reis stipulandi promittendíque docere necessarium est, qui aut duo aut plures fieri possunt. Et rei quidem stipulandi fiunt in hunc modū: Si Primus & Secūdus alicui mutuauerint centū aureos, & vterq; eorum, sibi illum in solidum voluerit obligatum habere, separatim vterque eorum stipulabitur: post omniū autem stipulationem, promissor dicet,

est, SPONDEO: veluti, Primus stipulatus est à me: CENTVM MIHI AVREOS DARE SPONDES? similiter & Secundus. Deinde ad vtrumq; respondi, dicens: VTRIQVE VESTRVM DARE SPONDEO. Nam si Primo prius respõdeam, dicens: DARE SPONDEO: postea & tantundẽ Secundo respõdeã, alia & alia obligatio constituitur, nec duo rei stipulãdi fieri dicuntur. ¶ Duo autẽ pluresve rei promittẽdi, constituuntur in hunc modũ: veluti: si a Meuio & Seio, quib' quinque aureos mutuo dederim, ita stipuler: MAEVI, QVINQVE AVREOS DARE MIHI SPONDES? SEI, EOSDEM QVINQVE AVREOS DARE MIHI SPONDES? & vterq; separatim respondeat: spondeo. ¶Ex huiusmodi enim obligationib'

εἴπῃ τὸ ΟΜΟΛΟΓΩ. οἷον πρῖμος ἐπερώτησέ με, ΟΜΟΛΟΓΕΙΣ ΔΙΔΟΝΑΙ ΕΚΑΤΟΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ; ὁμοίως καὶ σεκοῦνδος. εἶτα πρὸς τοὺς δύο ἀποκρινάμενος εἰπὼν, ΕΚΑΤΕΡΩΙ ΥΜΩΝ ΔΟΥΝΑΙ ΟΜΟΛΟΓΩ. εἰ γὰρ πρότερον τῷ πρίμῳ ἀποκρινόμενος λέγων, ΟΜΟΛΟΓΩ ΔΙΔΟΝΑΙ, μετὰ δὲ ταῦτα τῷ σεκούνδῳ ἀποκρίνομαι, ἑτέρα καὶ ἑτέρα ἐνοχὴ συνίσταται. οὐ μὴν δύο ῥέοι στιπουλάνδι γενέσθαι λέγονται.

¶ Δύο δὲ καὶ πλείονες ῥέοι προμιττένδι, οὕτω γίνονται. οἷον ἐὰν μαίβιον καὶ σέϊον, οἷς ἐδάνεισα ε νομίσματα, οὕτως ἐπερωτήσω, ΟΜΟΛΟΓΕΙΣ Ω ΜΑΙΒΙΕ Ε ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΔΙΔΟΝΑΙ ΜΟΙ; ΟΜΟΛΟΓΕΙΣ Ω ΣΕΙΕ, ΤΑ ΑΥΤΑ Ε ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΔΙΔΟΝΑΙ ΜΟΙ; καὶ ἕκαστος κεχωρισμένως ἀποκρίνεται, ὁμολογῶ. ¶ Ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων ἐνοχῶν,

θ. Duo

θ. Ex huius modi.

καὶ τῶν ἐπερωτώντων ἑκάστῳ τὸ ὁλόκληρον ὀφληθήσεται, καὶ τῶν ἐπερωτωμένων ἕκαστος εἰς ὁλόκληρον ἔνοχος γενήσεται. ἐν ἑκατέρᾳ γὰρ ἐνοχῇ ἕν τι ἀποτελεῖται τὸ πρᾶγμα. καὶ γὰρ ὁ εἷς τῶν ῥέων στιπυλάνδων τὸ χρέος ἀπολαβὼν, ἀφαιρεῖται καὶ τῷ συνεπερωτήσαντι τὴν τῆς ἀπαιτήσεως ἄδειαν. ἢ καὶ ὁ ἕτερος τῶν ῥέων προμιττένδων τὸ χρέος καταβαλὼν, καὶ τὸν συνεπερωτηθέντα ἐλευθεροῖ.

8. Ex duobus. ¶ Ἐκ δὲ τῶν δύο ῥέων προμιττένδων, ὁ μὲν πούρως, ὁ δὲ ἰν δίεμ, ἢ ὑπὸ αἵρεσιν ἔνοχος γενέσθαι δύναται. τουτέστιν οὐκ ἐμποδών τί ἐσται εἰς τὸ εὐθέως ἀπαιτηθῆναι τὸν ἕνα, τὸν πούρως ἐπερωτηθέντα. οὐ γενησομένου ἐμποδίσματος, εἰς τὸ τὸν πούρως ἐπερωτηθέντα, ἐντεῦθεν ἤδη μεθοδευθῆναι, εἰ τὸν ἕτερον ἰν δίεμ, ἢ ὑπὸ αἵρεσιν ὁμολογῆσαι.

& singulis stipulantium solidum debetur, & singuli promittentium in solidum obligantur. In vtraque enim obligatione, vna res vertitur. Nam & vnus reorum stipulandi, debitum accipiēdo, aufert & constipulatori petendi facultatem: & vnus reorū promittendi, debitū soluendo, etiam cōpromissorē liberat. ¶Ex duobus autem reis promittendi, alius purè, alius in diem, vel sub condiciōe obligari potest, hoc est, nihil impedit, quo minus is, qui purè promisit, vel statim conueniri possit, quamuis alter in diē vel sub condicione spoponderit.

DE STIPVLATIONE SERVORVM.
Titul. XVII.

Οἱ οἰκέται ἀπρόσωποι ὄντες, ἐκ τῶν προσώπων

Serui cùm personam non habeant, ex persona

na dominorum suorum æstimantur, & ex illa intellegendũ est, stipulari ne possint, an nõ possint. Sed id quidem cum stipulatoris serui dominus in viuis est: quòd si mortuus est, neque dum quisquã hereditatem adiit, ipsa hereditas serui domina est. Nam & plerisque in rebus hereditas vicem personæ defuncti sustinet: ideóque seruus hereditarius, quod ante aditam hereditatem stipulatur, id incorporali illi (siue nomen vocas, siue ius) hereditatis adquirit: & heres postea adiens, vnà cùm ceteris rebus actionibúsque hanc in hereditate stipulationem inuenturus est. ¶Nec verò interest quomodo stipuletur seruus: siue enim dixerit, MIHI AVT DOMINO DARE SPONDES? siue, MIHI AVT CONSERVO MEO DARE SPONDES? siue

τῶν οἰκείων δεσποτῶν χαρακτηρίζονται. καὶ ἐκεῖθεν ἔξεστι τὴν κατάληψιν, πότερον ἐπερωτᾷν δύνανται, ἢ οὐ δύνανται. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἡνίκα περίεστιν ὁ τοῦ ἐπερωτῶντος οἰκέτου δεσπότης. εἰ δὲ τετελεύτηκε, καὶ οὔπω γέγονεν ἀδιτιῶν, ἡ κληρονομία δεσπόζει τοῦ οἰκέτου. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γὰρ τὴν τάξιν ἐπέχει τοῦ προσώπου τοῦ τελευτήσαντος. διὸ ὁ ἐρεδιτάριος οἰκέτης πρὸ τῆς ἀδιτζίωνος εἰ ἐπερωτήσει, τῷ ἀσωμάτῳ προπορίζει τῆς κληρονομίας. καὶ μετὰ τοῦτο ἀδιτεύσας ὁ κληρονόμος, μετὰ τῶν ἄλλων πραγμάτων τε καὶ ἀγωγῶν, τὴν τοιαύτην ἐν τῇ κληρονομίᾳ εὑρήσει ἐπερώτησιν.

¶ Ἀδιάφορον δέ ἐστιν 6. Siue autẽ
ὅπως ἐπερωτᾷ ὁ οἰκέτης. εἴτε γὰρ εἴπῃ ὉΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΔΟΥ͂ΝΑΙ ἘΜΟΙ͂, Ἢ ΤΩ͂Ι ἘΜΩ͂Ι ΔΕΣΠΌΤΗΙ; εἴτε ὉΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΔΟΥ͂ΝΑΙ ἘΜΟῚ, Ἢ ΤΩ͂Ι ἘΜΩ͂Ι ΣΥΝΔΟΎΛΩΙ, ἢ ἀπροσώπως ἐπερω-

τήσῃ λέγων, ΟΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΔΟΥ͂ΝΑΙ; τῷ δεσπότῃ ἐκ πασῶν τῶν τοιουτοτρόπων ἐπερωτήσεων προσπορίζει. τὸ αὐτὸ φαμὲν, καὶ ἐπὶ τῶν ὑπεξουσίων παίδων, ἐφ' ὧν μέν τοι αἰτιῶν δύνανται ἡμῖν προσπορίζειν, τουτέστιν ἐξ ῥὲ νόστρα.

8. Sed quũ factum.

¶ Ἡνίκα δὲ φάκτον περιέχεται τῇ ἐπερωτήσει, ἣν ὁ ἡμέτερος οἰκέτης ποιεῖται, τὸ ἐκείνου σκοπεῖται πρόσωπον, οὐ μὴν τὸ τοῦ δεσπότου. οἷον ἐὰν ἐπερωτήσῃ τινὰ, ΟΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ἘΞΕΙ͂ΝΑΙ ΜΟΙ ΔΙᾺ ΤΟΥ͂ ΣΟΥ͂ ἈΓΡΟΥ͂ ἼΤΕΡ, τουτέστι περιπατεῖν μόνῳ, Ἢ ΚΑῚ ἌΚΤΟΥΣ, τουτέστι μετὰ ὑποζυγίου βαδίζειν. τότε γὰρ εἰ μὲν ὁ δεσπότης κωλυθῇ διὰ τοῦ ἀγροῦ βαδίσαι, οὐδεμία δίδοται αὐτῷ ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπερωτήσεως μέθοδος. τοῦ δὲ οἰκέτου κωλυθέντος, κομμιττεύεται ἡ ἐπερώτησις· διὰ τὸ ἀνάγεσθαι τὸ ἐν τῇ ἐπερωτήσει κείμενον φάκτον εἰς τὸ τοῦ οἰκέτου πρόσωπον.

impersonaliter stipulatus sit, dicendo: DARE SPONDES? domino ex omnibus huiuscemodi stipulationib' adquirit. Idem dicimus & de liberis, qui in potestate parẽtum sunt: ex quibus scilicet causis, nobis possunt adquirere, hoc est, ex re nostra. ¶ Sed cum factum in stipulatione quã seruus noster facit, continetur, persona ipsius, nõ autem domini spectanda est: veluti, si ab aliquo stipuletur, ITER MIHI (id est, soli transire) AVT ACTVM (id est, cum iumento ire) PER FVNDVM TVVM PRAEBERE SPONDES? Tunc enim, siquidem dominus per fundum ire prohibeatur, nulla datur ei ex huiusmodi stipulatione actio. Seruo autem prohibito, committitur stipulatio, propterea quod factum in stipulationem deductum ad personã serui referatur. ¶ Serui

autem

autem cõmunes stipulando, vnicuique dominorũ pro parte dominij ex stipulatione obligationẽ adquirũt, siue æquales partes, siue inæquales domini in seruo habeant. Inæquales partes habent, vt in hac specie: cùm quis moriẽs Primum & Secundũ heredes instituit, alterum ex besse, id est, ex vnciis octo, & alterum ex triẽte, id est, ex quattuor vnciis. Nã easdẽ partes habebũt in seruis in hereditate repertis, nẽpe alter duas partes è tribus, & alter tertiã. Quòd si communis seruus vnius ex dominis in stipulando mentionem fecerit, dicendo: DOMINO MEO PRIMO DARE SPONDES? illi soli adquirit. Idémque est, & si non specialiter Primi mentionem habuerit in stipulãdo: sed quum iussu Primi stipularetur, impersonaliter stipulatus fuerit. Nam & hic soli Primo adquirit. Propterea, quod nominis habita mẽtio, & præcedẽs do-

¶ Οἰκέται δὲ ἐπίκοινοι ἐπερωτῶντες ἑκάστῳ τῶν δεσποτῶν pro parte dominica ἐκ τῆς ἐπερωτήσεως προσπορίζουσιν ἐνοχήν. εἴτε ἐξ ἴσων μερῶν, εἴτε ἐξ ἀνίσων δεσπόζουσι τοῦ οἰκέτου. ἐξ ἀνίσου δὲ συμβαίνει, οἷον ἡνίκα τις τελευτῶν, πρῖμον καὶ σεκοῦνδον ἐνστήσεται κληρονόμους. τὸν μὲν εἰς ὀκτώ, τὸν δὲ εἰς δ' οὐγκίας. καὶ τοσοῦτον γὰρ δεσπόζουσι τῶν ἐν τῇ κληρονομίᾳ εὑρεθέντων οἰκετῶν, ὁ μὲν εἰς τὸ δίμοιρον, ὁ δὲ εἰς τὸ τρίτον. εἰ δὲ ὁ ἐπίκοινος οἰκέτης ἐν τῷ ἐπερωτᾶν, ἑνὸς τῶν δεσποτῶν μνημονεύσει εἰπών, ὉΜΟΛΟΓΕῖΣ ΔΙΔΌΝΑΙ ΠΡΊΜῼ Τῼ ἘΜῼ ΔΕΣΠΌΤῌ; ἐκείνῳ μόνῳ προσπορίζει. τοῦτο δέ ἐστιν, εἰ καὶ μὴ μνημονεύσῃ ἰδικῶς περὶ πρίμου ἐν τῇ ἐπερωτήσει, ἀλλὰ ἀπροσώπως ταύτην ποιήσεται. κἀνταῦθα γὰρ μόνῳ πρίμῳ προσπορίζει. διὰ τὸ ἰσοδυναμεῖν τῇ μνήμῃ τοῦ ὀνόματος τὴν τοῦ δεσπό

θ. Seruus cõmunis.

8 Quod seruus.

δεσπότου κελεύσιν. ¶ Εἰ δὲ ἀπροσδιορίστως ἐπερωτήσει ὁ οἰκέτης, τὸ εἰς ἐπερώτησιν ἐνεχθὲν πρᾶγμα, τῷ ἑνὶ τῶν δεσποτῶν προσπορισθῆναι οὐ δύναται. ὑπόθου γὰρ ἐμὲ καὶ πρῖμον ἐπίκοινον ἔχειν οἰκέτην. τίτιον δὲ ἐπερωτᾶσθαι ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ἡμῶν δούλου οὕτως, ὉΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ Ὦ ΤΙΤΙΕ ΔΟΥ͂ΝΑΙ ΤΌΝΔΕ ΤῸΝ ἈΓΡΌΝ. τῆς δὲ ἐμῆς ἐτύγχανε δεσποτείας οὗτος ὁ ἀγρός, ὅσον ἐπ᾽ ἐμοὶ οὐκ ἔρρωται ἡ ἐπερώτησις. ἐπειδὴ οὐδὲ ἐγὼ δι᾽ ἐμαυτοῦ ἰσχυρῶς ἐπερωτῶ νῦν τὸ ὑπ᾽ ἐμοῦ δεσποζόμενον πρᾶγμα. δάρε γάρ ἐστι τὸ ποιῆσαι δεσπότην. ἐπὶ πλέον δὲ γενέσθαι δεσπότης οὐ δύναμαι τοῦ ἐμοῦ. εἰ τοίνυν εἰς τὸ ἐμὸν πρόσωπον ἀνίσχυρός ἐστιν ἡ ἐπερώτησις, ζητεῖται εἰς τὸ ἐμοὶ ἐποφεῖλον προσπορισθῆναι, πότερον ἄχρηστος οὖσα ἡ ἐπερώτησις ἀνενέργητός ἐστιν; ἢ ἐμοὶ μὲν οὐδὲν προσπορίζεται, τῷ κοινωνῷ δὲ ὅλον δοθήσεται;

mini iussus tantum dē præstent. ¶ Quòd si indefinitè stipulatus fuerit seruus, & res quę in stipulationem deducta est, alteri ex dominis adquiri non posit: finge enim mihi & Primo communem esse seruum, cúmque ita à Titio stipulatum esse: FVNDVM HVNC TITI DARE SPONDES? si meus hic fundus fuerit, quantum ad me attinet stipulatio non valet. Quoniam neq; per meipsum rectè stipulor rem cuius sum dominus. Dare enim, est dominum facere. At eius, quod meum est, amplius dominus fieri non possum. Si igitur ex persona mea infirma est stipulatio: quęritur, an quantum ad id pertinet, quod mihi debebat adquiri, inutilis sit stipulatio, & sine effectu: an verò potius, mihi quidem nihil adquirat, sed socio detur solidū?

ὅπερ

Quod & placuit, propter regulã, qua dicimus: quod vni ex dominis adquiri non potest: id alteri, qui adquisitionis capax est, & ad obligationem admittitur, adquiri.

ὅπερ καὶ ἤρεσε διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα, ὅτι τὸ τῷ ἑνὶ τῶν δεσποτῶν οὐ δυνάμενον προσπορισθῆναι, τοῦτο τῷ ἑτέρῳ προσπορίζεται, τῷ δεκτικῷ τυγχάνοντι τοῦ προσπορισμοῦ.

DE DIVISIONE STIPVLATIONVM. Titul. XVIII.

NEC verò absurdum fuerit, & stipulationum diuisionem nouisse. Stipulationum enim aliæ sunt Iudiciales, alię Prætorię, alię Conuentionales, & alię Cõmunes: hoc est, Prętorię simul & Iudiciales. Et Iudiciales quidem sunt vnius generis, quęcumque à mero Iudicis officio proficiscuntur. Qualis est de dolo stipulatio. Est autem ei locus, quando cũ eo, qui mihi ex stipulatione seruum debet, ago actione ex stipulatu. At reus pro certo habens fore, vt condemnetur, venenũ ei dat, quod paulò post quàm

Οὐκ ἄτοπον δὲ καὶ τὰς τῶν ἐπερωτήσεων ἡμᾶς γνῶναι διαιρέσεις. τῶν γὰρ ἐπερωτήσεων, αἱ μέν εἰσι ἰουδικιάλιαι, αἱ δὲ πραιτώριαι, αἱ δὲ κονβεντιονάλιαι, αἱ δὲ κοιναὶ, τουτέστι πραιτώριαι ἅμα καὶ ἰουδικιάλιαι. καὶ ἰουδικιάλιαι μέν εἰσι μονοειδεῖς, αἵτινες ἐκ μόνου τοῦ ὀφφικίου τοῦ δικαστοῦ ὁρμῶνται. ὁποία ἐστὶν ἡ περὶ τοῦ δόλου ἐπερώτησις. χώρα δὲ αὐτῇ ἐστιν, ἡνίκα κινῶ κατά τινος ἐξ ἐπερωτήσεως ἐποφείλοντός μοι οἰκέτην, τὴν ἐξ στιπουλάτου. εἰδὼς δὲ ὁ ἐναγόμενος, ὡς παντὶ τρόπῳ καταδικασθήσεται, φάρμακον αὐτῷ παράσχῃ, μικρὸν ὕστε-

ρον

ργον μετὰ τὴν τοῦ οἰκέτου ἀπόδοσιν ὀφεῖλον αὐτὸν ἀνελεῖν τὸν οἰκέτην. ὀφφίκιον ἐστὶ τοῦ δικαστοῦ διὰ τὰς τοιαύτας ὑπονοίας ἀναγκάζειν τὸν ῥέον, ἤτοι τὸν ἐναγόμενον διδόντα τὸν οἰκέτην ἐπερωτᾶσθαι, ὅτι οὐδένα δόλον ἐμηχανήσατο, ἐπὶ βλάβῃ τοῦ παρεχομένου οἰκέτου. ἰουδικιάλια ἐστὶν ἐπερώτησις, καὶ ἡ περὶ τῆς ἀπαιτήσεως τοῦ ἐν φυγῇ διάγοντος οἰκέτου. εἰ γάρ τις τὸν οἰκέτην μου ἀγοράζει παρά τινος βοναφίδει, καὶ βιτίου μὴ ὑπόντος ἀκωλύτως τρέχει ἡ οὐσουκαπιών, περὶ τὸ τέλος τυχὸν τοῦ χρόνου τοῦ πληροῦντος τὴν οὐσουκαπίονα, περὶ δύο, ἢ καὶ τριῶν μηνῶν εἰ κινήσω τὴν ἰν ῥὲμ κατὰ τοῦ νομέως, ἐπεκτεινομένης δὲ τῆς δίκης πληρωθῇ ἡ οὐσουκαπιών, εἶτα δίχα δόλου τοῦ ἐναγομένου ὁ οἰκέτης δραπετεύσῃ, μετὰ δὲ ταῦτα, ἀποδείξω ἐγὼ ὁ ἐνάγων τῆς ἐμῆς γεγενῆσθαι δεσποτείας· ἐπειδήπερ ἄτοπόν ἐστι καταδικασθῆναι τὸν ἐναγόμενον μηδὲν ἐπ-

ται

ſeruum mihi dederit, enecare eum & interimere poſſit. Officium iudicis eſt ob huiuſcemodi ſuſpiciones, cogere reum vt in dando ſeruo, ſtipulanti promittat: nihil ſe dolo malo feciſſe, quo ſeruus lęderetur. Iudicialis eſt ſtipulatio, & de perſequendo ſeruo, qui in fuga eſt. Nam ſi quis ſeruũ meum ab aliquo bona fide emerit, cum neq; vitium ſubeſſet: nihil impedit, quo minus currat vſucapio. Quòd ſi nunc ego ante finem tẽporis, quod vſucapionem perficit, fortè ante duos aut etiam tres menſes, cum poſſeſſore actione in rem agã: & cùm longior mora iudicio fieret, impleta ſit vſucapio, ac deinde ſeruus ſine dolo eius quicum agitur, fugiat: poſteáque ego petitor dominum me eius eſſe oſtendam: quoniam & illud iniquum eſt, vt reus cõ

demnetur, qui nihil fraudis in fuga serui admisit: & illud absurdum vt absoluatur, ne iudicium illud omne clusoriũ sit: officium iudicis est, vt reum cautionem prestare cogat: se cùm seruum inuenerit, eum à possessore vindicaturum, veluti qui per prefatã vsucapionem factus sit dominus: eúmq; mihi aut ęstimationem eius restituturum. Nam si vsucaptus non sit seruus, cautione hac nihil indigeo. Dabitur enim actori aduersus quemuis possidentem, potestas rei vindicationem intentãdi. Pretorię autem stipulationes sunt, quęcumque à mera Pretoris iurisdictione proficiscuntur, qualis est damni infecti. Est autem ei locus, cùm vicini ędes tam vitiosę putridęque & iam carie sunt consumptę, vt ruinam minẽtur. Etenim si nolit vici

τυχηκότα ἐπὶ τῇ τοῦ οἰκέτου φυγῇ, ἀφίεσθαι δὲ αὐτὸν ἄτοπον ὑπάρχει, ἵνα μή πως ἀνόνητός μοι γένηται ἡ ἐν τῷ τοιούτῳ δικαστηρίῳ δίκη· ὀφφίκιον ἐστὶ τοῦ δικαστοῦ, ἀναγκάζειν τὸν ἐναγόμενον, διδόναι καυτίονα, ὡς ἐπειδὰν εὕρῃ τοῦτον τὸν οἰκέτην, κινήσῃ κατὰ τοῦ κατέχοντος τὴν ἰν ρέμ· οἷα γενόμενος ἤδη δεσπότης, ἐκ τῆς εἰρημένης οὐσουκαπίονος, καὶ τοῦτον ἀποκαταστῆσαί μοι, ἢ τὸ αὐτοῦ τίμημα. εἰ γὰρ οὐκ ἔτυχεν οὐσουκαπιτευθείς, οὐδὲ ἐδεόμην τῆς τοιαύτης καυτίονος. δοθήσεται γὰρ τῷ ἄκτωρι, κατὰ παντὸς ἑτέρου διακατέχοντος αὐτὸν, κινεῖν ἀκωλύτως τὴν ἰν ρέμ. πραιτώρειαι δέ εἰσιν ἐπερωτήσεις, αἵτινες ἐκ μόνης τῆς τοῦ πραίτωρος δικαιοδοσίας κατάγονται. ὁποία ἐστὶν ἡ damni infecti, ἤγουν ἡ ἐπιζημίου. χώρα δὲ ταύτῃ, ἡνίκα ἡ τοῦ γείτονος οἰκεία διὰ τὴν αὐτῇ προσοῦσαν σαθρότητα πτῶσιν ἀπειλεῖ. εἰ γὰρ μὴ βουληθῇ ταύτης φροντίδα ποιήσασθαι ὁ γεί-

των,

των, μηδὲ ἐπερωτηθῆναι, ὡς εἰ συμβῇ ἐκ τῆς αὐτῆς καταπτώσεως βλαβῆναί με, ὅτι θεραπεύσει μοι τὴν ἐντεῦθεν συμβησομένην βλάβην, πέμπομαι ἐπὶ νομῇ τῆς σαθρᾶς οἰκίας. βουλόμενος τοίνυν ὁ γείτων μὴ γενέσθαι με ἐν νομῇ τῆς αὐτοῦ οἰκίας, ἀναγκάζεται ἐπερωτᾶσθαι τὴν τοιαύτην ἐπερώτησιν, τὴν ἐπὶ ἀτελεῖ, τουτέστι δάμνι ἰνφέκτι τῇ ζημίᾳ. διὰ γὰρ τὸ μήπω γενέσθαι τὴν ἐκ τῆς καταπτώσεως βλάβην, δάμνι ἰνφέκτι προσαγορεύεται. τοιαύτη δέ ἐστι καὶ ἡ λεγατόρουμ. εἰ γάρ τις τελευτῶν ἐνστήσεταί σε κληρονόμον, ληγάτον δέ μοι καταλείψει ὑπὸ αἵρεσιν, οἷον SI NAVIS EX ASIA VENERIT, ἐπειδὴ τῆς αἱρέσεως ἠρτημένης ἀγωγὴν οὐδεμίαν κατὰ σοῦ τοῦ κληρονόμου κινεῖν δύναμαι, ἔστι δὲ δέος οὐ μικρόν, ἵνα μὴ ἐν τῷ μεταξὺ δαπανήσῃς σὺ ὁ κληρονόμος τὴν περιουσίαν, εἶτα ἄπορος γεγονώς, ἀνώ-

nus refectionem earum ad curam ſuã vocare, neque ſpondeat, ſe damnum quod mihi ex ruina earum, ſi collapſę dãno me affecerint, illatum fuerit, reſarturum: in poſſeſsionem ędium vitioſarum mittor. Vicinus igitur qui me nolet in poſſeſsionem ędium ſuarum mitti, repromittere mihi cogitur hanc dãni infecti ſtipulationem: hoc eſt, de damno, quod nondum cõtigit. Nam inde eam appellationem habet, quòd nondũ ex ruina ędium dãnum ullum factum ſit. Huiuſcemodi ſtipulatio eſt & ea quę Legatorum dicitur. Nam ſi quis moriẽs heredem te inſtituerit, & legatum mihi à te ſub condicione reliquerit: veluti, SI NAVIS EX ASIA VENERIT: quoniam pendente conditione, nullam aduerſus te heredẽ actionẽ mouere poſſum: & non mediocris ſubeſt formido, ne tu medio tẽpore, conſumptis ac confectis fortunis omnibus,

bus, ad inopiam redactus inane mihi beneficium testatoris facias: iubet te heredem Pretor repromittere, & ante conditionis euentum, etiam datis fideiussoribus, legatū à te vbi cōditio extiterit prestitum iri. Id si heres facere nolit, ego in possessionem rei legatę aut etiam totius hereditatis mittar. In numero autem Pretoriarum stipulationū habentur & edilitię stipulationes. Nam & hę à iurisdictione Pretoris veniunt. Est autem his locus in interrogationib⁹, quę de vitiis morbisque in vendendis seruis fieri solent. Venditorem enim emptori repromittere oportet: sc, si qd occulti vitij morbi ve in seruo vendito inuentū fuerit, duplum (verbi gratia) prestaturū. Conuentionales verò sunt, quęcumque ex communi conuentione vtriusq; partis con-

νητὸν μοι ποιήσης τὴν τοῦ τεστάτωρος φιλοτιμίαν· κελεύει ὁ πραίτωρ ἐπερωτᾶσθαί σε τὸν κληρονόμον πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως. διδόναι δὲ καὶ ἐγγύας ὡς ἐκβάσης τῆς αἱρέσεως παρέξεις τὸ ληγάτον. τοῦτο δὲ ποιεῖν τοῦ κληρονόμου μὴ ἀνεχομένου, ἐπὶ νομῇ ἢ τοῦ ληγατευθέντος πράγματος, ἢ πάσης πεμφθήσομαι τῆς περιουσίας. ταῖς δὲ πραιτωρίαις ἐπερωτήσεσι συναριθμοῦνται καὶ αἱ ædilitiæ ἐπερωτήσεις. καὶ ταύτας γὰρ ἐκ τῆς τῶν ædilium ἰουρισδικτζίωνος ἔχειν τὴν γένεσιν συμβαίνει. χώρα δὲ αὐταῖς ἐστιν, ἐπὶ τῶν ἐπερωτήσεων, αἳ γίνονται διὰ τὰ πάθη τὰ ἐν τοῖς πιπρασκομένοις οἰκέταις. δεῖ γὰρ τὸν πράτην ἐπερωτᾶσθαι τῷ ἀγοραστῇ, ὡς εἰ πάθος εὑρεθῇ κρυπτὸν ἐν τῷ πιπρασκομένῳ οἰκέτῃ παρέξει τὸ διπλάσιον λόγου χάριν. κονβενσιονάλιαι δέ εἰσιν, αἵ τινες ἐκ κοινῆς συναινέσεως ἑκατέρου μέρους γίνονται, τουτέστι

οὐδὲ κελεύσει τοῦ δικαστοῦ, οὐδὲ κελεύσει πραίτωρος, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως τῶν συναλλαττόντων. τοσαῦτα γὰρ γένη τῶν κονβεντιοναλίων ἐπερωτήσεων, ὅσα σχεδὸν καὶ συναλλάγματα. κομμοῦνες δέ εἰσιν ἐπερωτήσεις, ἤγουν κοιναὶ, οἷον ἡ rem pupilli saluam fore, ἐπερώτησις. ὁ γὰρ πραίτωρ τὸν καθιστάμενον ἐπίτροπον ἐγγύας διδόναι κελεύει, καθὰ εἴρηται ἐν τῇ α̅ ἰνστιτουτίωνι, ὅτι σῶα καὶ ἀκέραια τοῦ εὐήβου φυλαχθήσονται τὰ πράγματα. εἰ δὲ συμβῇ περὶ τὴν ἱκανοδότως ἐνάγειν τὸν ἐπίτροπον πουπίλλου δεβίτωρα, ὁ δὲ ἀποκρίνασθαι μὴ βουληθῇ, μηδὲ ὑποδέξασθαι τὸ δικαστήριον, διὰ τὸ μήπω δεδόσθαι τὰς παρὰ τοῦ ἐπιτρόπου ἐγγύας, ἐπειδὴ τὸ δικαστήριον ἄλλως προϊέναι οὐ δύναται, κελεύει ὁ δικαστὴς ὁ δικάζων τῷ ἐπιτρόπῳ, καὶ τῷ πουπίλλου δεβίτωρι δοθῆναι τὴν rem pupilli saluam fore ἱκανοδοσίαν. καὶ εὑρεθήσεται δι' αὐτῆς, κοινὴ τοῦ τε πραίτωρος

cipiũtur, hoc est, neque iussu iudicis, neque iussu Prætoris, sed ex volũtate contrahentiũ. Tot enim sunt genera conuentionaliũ stipulationum, quot penè & contractus. Cõmunes autẽ stipulationes sunt, veluti Rem pupilli saluam fore. Nam prętor, vt dictum est libro primo, eum, qui tutor constituitur, datis fideiussoribus cauere iubet, rem pupilli saluam & incolumẽ fore. Quòd si contingat, vt ante satisdationem tutor debitorẽ pupilli conueniat, atque is neq; respondere velit, neque iudicium suscipere, quòd nondum tutorem dicat satisdedisse: quoniam aliter iudicium procedere non potest, iubet tutori iudex ad quem in ius aditum est, vt debitori pupilli satisdet rem pupilli saluam fore. Et ita inuenietur hæc stipulatio cõmunis

δικασ

iurisdictioni Prętoris, & officio iudicis. Idem est & in stipulatione, ratam rem dominum habiturũ. Quoniam & Prętor eum, qui alieno nomine agit, cùm dubium est, an ex domini volũtate intendat, satisdationem pręstare iubet. Et si contingat, vt aliquis tamquam mãdatum habẽs, mecum agat: quoniam me dubitationem de mandato interiiciente, iudicium procedere nõ potest iudex actorẽ iubet repromittere, ratã rem dominum habiturum. Et hoc modo, in cõstitutione pręsentis stipulationis communicabunt, tum Prętor, ex cuius iurisdictione ea res in vniuersum descendit, tum iudex, qui vt iudiciũ procedat, fieri hæc procurat.

δικαιοδοσίας, καὶ τοῦ ὀφφικίου τοῦ δικαστοῦ. τὸ αὐτό ἐστι καὶ ἐπὶ τῆς Ratam rem dominum habiturum. τοῦ γὰρ πραίτωρος κελεύοντος τὸν alieno nomine ἐνάγοντα, ἐπειδὴ οὐ ἀμφιβάλλεται, εἰ κατὰ γνώμην δεσπότου ποιεῖ τὴν ἐπίτασιν, διδόναι ἱκανοδοσίαν, εἰ συμβαίη τινὰς ὡς κατὰ μανδάτον τοῦ ἀπόντος κινῆσαι κατ' ἐμοῦ ἀγωγὴν, ἐπειδὴ περὶ τὸ μανδάτον, ἐμοῦ ἀμφιβάλλοντος, οὐ δυνατὸν περιιέναι τὸ δικαστήριον, ἀναγκάζει ὁ δικαστὴς τὸν ἐνάγοντα παρασχεῖν τὴν ratam rem dominum habiturum. καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ κοινωνήσουσιν ἐπὶ τῇ συστάσει τῆς παρούσης ἐπερωτήσεως, ὅ, τε πραίτωρ καθ' ὅλου τοῦτο νομοθετῶν, καὶ ὁ δικαστὴς διὰ τὸ περιελθεῖν τὸ δικαστήριον ταῦτα γίνεσθαι παρασκευάζων.

DE INVTILIBVS STIPVLATIONIBUS. Titul. XIX.

Stipulationum, alię vtiles sunt, aliæ inutiles. Et

Τῶν ἐπερωτήσεων, αἱ μὲν εἰσι χρήσιμοι αἱ δὲ ἄ-

χρήσιμοι· ἀλλ' αἱ μὲν χρήσιμαι πολλαί, αἱ δὲ ἄχρηστοι ὀλίγαι. δεῖ οὖν εἰπεῖν περὶ τῶν ὀλίγων. ἐντεῦθεν γὰρ τὸ πλῆθος εἰσόμεθα τῶν χρησίμων. τέως δὲ εἰδέναι χρή, ὅτι πᾶν πρᾶγμα, ὃ τῇ ἡμετέρᾳ ὑποπίπτειν δύναται δεσποτείᾳ, ὀρθῶς εἰς ἐπερώτησιν κατάγεται. εἴτε κινητὸν εἴη, εἴτε ἀκίνητον. εἰ δέ τις ἐκεῖνο ὅπερ ἐν τῇ τῶν πραγμάτων οὐκ ἔστι φύσει, ἢ γενέσθαι οὐ δύναται δοθῆναι αὐτῷ ἐπερωτήσει, ἄχρηστος ἡ ἐπερώτησις. καὶ τὸ μὲν οὐκ ὂν ἐν φύσει ἐστὶ τοιοῦτον. οἷον, ὉΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΔΙΔΟ͂ΝΑΙ ΜΟΙ ΣΤΙ͂ΧΟΝ ΤΟ͂Ν ΟἸΚΕ͂ΤΗΝ, ὄντος δὲ ἤδη τετελευτηκὼς, ὑπόπτευον δὲ αὐτὸν περιεῖναι. τὸ δὲ ἔσεσθαι μὴ δυνάμενον, οἷον ὉΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΔΙΔΟ͂ΝΑΙ ΜΟΙ ἹΠΠΟΚΕ͂ΝΤΑΥΡΟΝ, ὃς γενέσθαι οὐ δύναται. ἄχρηστος ἡ ἐπερώτησις ὡς εἴρηται.

6. Idem iuris. ¶ Τὸ αὐτό ἐστιν, εἰ καί τις πρᾶγμα ἐπερωτήσει σάκρον, ἢ

vtiles quidem multę, inutiles verò paucę. Necesse est igitur de paucis dicere: etenim per eas & multitudinem vtilium cognoscemus. In primis sciendū est, rem quamque, quæ dominio nostro subiici potest, vtiliter in stipulationem deduci, siue mobilis sit, siue immobilis. At si quis rem quę in rerum natura non est, aut esse non potest, dari sibi stipulatus fuerit: inutilis est stipulatio. Et quod in rerum natura non est, tale fuerit veluti STICHVM SERVVM MIHI DARE SPONDES? cùm is mortuus sit, & ego eum viuere putarim: quod esse non potest: veluti HIPPOCENTAVRVM MIHI DARE SPONDES? qui esse non potest. In his itaque inutilis est stipulatio, vt dictum est. ¶ Idem est etiā, si quis rem sacram aut religiosam, stipulatus fuerit, quam humani iuris

ris esse credebat: aut publicam rem, quæ vsibus populi perpetuò destinata & exposita est, veluti forum, theatrum, arenam, & si qua talia: aut liberum hominem, quem putabat seruum esse: aut rem cuius commercium non habebat (id est, quam emere nō poterat: quoniam commerciū est, facultas vt vendere aut emere liceat): Sunt enim res quædam, quarū non quiuis iustum habet commerciū, veluti Prędiū, quod orthodoxa ecclesia habet, hæreticus cōparare non potest. Aut si rem meam à te stipulatus fuero, dicens, REM ILLAM DARE MIHI SPONDES? quoniam dare, est dominum facere. at eius, quod meū est, amplius nō possum dominus fieri. Nec verò dicimus interim in pendenti esse stipulationis potestatem & constitutionem: ob id quòd me

ῥελεγιόσσον, ὅπερ ἀνθρωπίνου δικαίου ἐπίσδυον εἶναι, ἢ πουβλικόν, ὅπερ ταῖς τοῦ δήμου ἀεὶ ἀφώρισται χρείαις ἤτοι ἀνάκειται. οἷον ὁ φόρος, τὸ θέατρον, κυνήγιον, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ἢ τὸν ἐλεύθερον ἄνθρωπον, ὃν οἰκέτην ὑπώπτευον εἶναι. ἢ πρᾶγμα οὗ κομμέρκιον οὐκ εἶχον. τουτέστιν ὃ ἀγοράζειν οὐκ ἠδυνάμην. κομμέρκιον γάρ ἐστιν ἡ τοῦ δύνασθαι πιπράσκειν, ἢ ἀγοράζειν ἐξουσία. ἔστι δὲ τοιοῦτον πρᾶγμα ἐφ' ᾧ πᾶς δίκαιον οὐκ ἔχει κομμέρκιον. οἷον τὸ κτῆμα ὃ ἔχει ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία, αἱρετικὸς οὐ δύναται κτᾶσθαι. ἢ ἐὰν τὸ πρᾶγμα τὸ ἐμὸν ἐπερωτήσω σε λέγων: ΟΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΔΙΔΟΝΑΙ ΜΟΙ ΤΟΔΕ ΤΟ ΠΡΑ͂ΓΜΑ; δοῦναι γάρ ἐστι, τὸ ποιῆσαι δεσπότην. ἐπὶ πλέον δὲ τοῦ ἐμοῦ γενέσθαι δεσπότης οὐ δύναμαι. καὶ οὐδὲ λέγομεν ἐν ἠρτημένῳ τὴν τῆς ἐπερωτήσεως εἶναι δύναμίν τε καὶ σύστασιν, διὰ τὸ εἰκὸς εἶναι ἐν

τῷ μεταξὺ τὸ πούβλικον πρᾶγμα εἰς ἰδιώτου μεταπίπτειν δύναται δεσποτείαν, τυχὸν βασιλέως τούτο παρασχόντος. καὶ ὁ ἐλεύθερος ὢν, οἰκέτης δύναται γίνεσθαι. τυχὸν γὰρ ἀπελεύθερος ὢν, ὡς ἀχάριστος κατεδουλώθη τῷ πάτρωνι. καὶ κομμέρκιον πολλάκις δύναταί τις παρὰ βασιλέως λαβεῖν ἐπ' ἐκείνου, οὗ τῆς κτήσεως ἐφικέσθαι κεκώλυται. καὶ τὸ ἐμὸν πρᾶγμα τῆς ἐμῆς εἶναι δεσποτείας παύσασθαι δύναται. ὡς λοιπὸν περιστῆναι εἰς τὸ ἀνεμποδίστως λέγειν, ἰσχυρὰν εἶναι τὴν ἐπερώτησιν. ἀλλ' εὐθέως ἐξ ἀρχῆς, ἄχρηστον εἶναι ταύτην λέγομεν. ὁμοίως ἐκ τοῦ ἐναντίου, εἰ καὶ ἐξ ἀρχῆς χρήσιμος ἡ ἐπερώτησις ἐγεγόνει, μετὰ δὲ ταῦτα εἰς μίαν τῶν προειρημένων ἐμπέπτωκεν αἰτιῶν ἄνευ τῆς γνώμης, οὐδὲ σπουδῆς τοῦ ἐπερωτηθέντος, ἀποσβέννυται ἡ ἐπερώτησις. οἷον ἐπηρώτησά σε, ὁμολογεῖς διδόναι

dio tempore res illa publica in priuati hominis dominium recidere possit, si fortè Imperator eã illi donarit. Et qui nũc liber est, seruus fieri possit: fortè enim libertinus est, qui vt ingratus à patrono redigi potest in seruitutem. Et sæpe commercium aliquis impetret à Principe eius rei, ad cuius comparationem accedere prohibebatur. Ac fieri possit, vt res mea, desinat mea esse. Sic vt deinde re in eũ casum veniat, quo sine impedimento dicere possimus, vtilẽ esse stipulationem. Sed nos eam dicimus statim ab initio inutilẽ esse. Similiter ex cõtrario: licet ab initio vtilis stipulatio fuerit, si postea res in aliquam eorum, de quibus iam dictũ est, caussam, sine facto & nõ studio promissoris, deuenerit, extinguitur stipulatio: velut, stipulatus ita sum à te: STICHVM SERVVM DARE

DARE MIHI SPONDES? At ille Primo seruiebat, & dubio procul valebat stipulatio. Sed contigit, vt is sine facto tuo à domino manumitteretur. Aut ita sum stipulatus à te: LOCVM HVNC (qui tum priuati iuris erat) DARE MIHI SPONDES? deinde is antequam peterem, sacer aut religiosus factus est: inutilis erit stipulatio, vt dictum est. Cùm enim res in eum casum deuenit, vnde incipere non poterat, extinguitur. At ab initio stipulari non poterã liberam personam, aut rem sacram religiosámve. Quid ergo? si quis liberam personam ita stipulatus sit, TITIVM CVM SERVVS FVERIT, DARE MIHI SPONDES? Aut publicã rem ita, LOCVM HVNC IN QVO THEATRVM

ΜΟΙ ΣΤΙ͂ΧΟΝ ΤῸΝ ΟἸΚΈΤΗΝ. οὗτος δὲ πρίμῳ ἐδούλευε. καὶ ἦν ἰσχυρὰ ἡ ἐπερώτησις ἀμάχως. συνέβη δὲ οὐ κατὰ σὴν γνώμην ἐλευθερωθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ δεσπότου. ἢ ἐπερώτησά σε, ὉΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΔΙΔΌΝΑΙ ΜΟΙ ΤΌΝΔΕ ΤῸΝ ΤΌΠΟΝ, ὃς ἦν ἰδιωτικοῦ δικαίου. εἶτα περὶ τὸν ἀπαιτήσεως καιρὸν γέγονε, ἢ ῥελιγιόσος. ἄπρακτος ἡ ἐπερώτησις, καθὼς εἴρηται, γίνεται. ἡνίκα γὰρ θέμα εἰς τοιαύτην περιστάσιν φάκτου, ἀφ' οὗ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἠδύνατο λαμβάνειν, σβέννυται. οὐκ ἠδυνάμην δὲ ἐξ ἀρχῆς ἐπερωτᾶν, οὔτε τὸν ἐλεύθερον, οὔτε τὸ σάκρον, ἢ ῥελιγιόσον. τί οὖν ὅτι τὶς περὶ ἐλευθέρου ἐπηρώτησεν οὕτως, ὉΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΔΙΔΌΝΑΙ ΜΟΙ ΤΊΤΙΟΝ, ὉΠΌΤΕ ΔΟΥ͂ΛΟΣ ΓΈΝΗΤΑΙ; ἢ περὶ πουβλίκου, ὉΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΔΙΔΌΝΑΙ ΜΟΙ ΤΌΝΔΕ ΤῸΝ ΤΌ-

ΠΟΝ ἘΝ ᾯ ἘΣΤΙ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΝ, Ἢ ΤΟ ΚΥΝΗΓΙΟΝ, ἘΑΝ ΓΕΝΗΤΑΙ ἸΔΙΩΤΙΚΟΥ̃ ΔΙΚΑΙΟΥ; ἄχρηστος ἐξ ἀρχῆς ἡ ἐπερώτησις. τὰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἀνυπόστατα ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα γινομένων οὐ βεβαιοῦνται. ἐπειδὴ τὰ κατ' οἰκείαν φύσιν τῇ ἡμετέρᾳ δεσποτείᾳ μὴ ὑποπίπτοντα εἰς ἐπερώτησιν ἐρρωμένως οὐ κατάγεται.

β. Si quis alium. ¶ Ἐάν τις ἕτερον δώσειν, ἢ ποιήσειν ὁμολογήσῃ τι, ἔνοχος οὐ γενήσεται. οἷον ἐὰν εἴπω ὉΜΟΛΟΓΩ̃ ΔΏΣΕΙΝ ΣΟΙ ΤΙ´ΤΙΟΝ ΔΕ´ΚΑ ΝΟΜΙ´ΣΜΑΤΑ, Ἢ ΠΟΙΗ´ΣΕΙΝ ΣΟΙ ΟἸΚΙ´ΑΝ. εἰ δὲ εἴπω ὅτι παρασκευάσω, ἵνα ὁ τίτιος παράσχῃ σοι δέκα νομίσματα, ἔρρωται ἡ ἐπερώτησις. ἐμαυτοῦ γὰρ φάκτον ἐπηγγειλάμην.

β. Si quis alij. ¶ Ἐάν τις ἑτέρῳ ᾧ οὐκ ἔστιν ὑπεξούσιος ἐπερωτήσῃ, ἀνισχύρως ἐπερωτᾷ.

β. Plane ¶ Καταβολὴ μέντοι καὶ εἰς ἐξωτικὸν πρόσωπον γίνεσθαι δύνα-

EST VEL ARENA, CVM PRIVATI IVRIS FVERIT, DARE MIHI SPONDES? inutilis est ab initio stipulatio. Quæ autem ab initio non consistunt, ex post facto non cōfirmantur. Quoniam quæ natura sui dominio nostro exempta sunt, vtiliter in stipulationem non deducuntur. ¶ Si quis alium daturū quid facturúmve promiserit, non obligabitur: veluti si dicam, TITIVM TIBI DECEM AVREOS DATVRVM, AVT DOMVM TIBI AEDIFICATVRVM SPONDEO. Quòd si me effecturū procuraturúmque dixerim, vt Titius tibi decem aureos daret: valet stipulatio, quoniā factum meū promisi. ¶ Si quis alij, cuius iuri subiectus nō sit, stipuletur, inutiliter stipulatur. ¶ Solutio tamen in extraneam personam

conferri potest. Veluti, si ita ego stipuler, MIHI AVT SEIO DECEM AVREOS DABIS? Nam obligatio mihi soli, qui stipulor, adquiritur: Soluere autē Seio rectè vel me inuito poteris, vt tu ipso iure soluendo libereris. Sed ego deinde mandati actionē aduersus Seium habebo, ad aureorum ei datorum repetitionem.

¶ Si ita stipuler, MIHI ET TITIO (qui in potestate mea non sit) DECEM AVREOS DABIS? valet quidem stipulatio. Sed vtrùm totum id quod in stipulationem deductum est debeatur, quasi Titius in stipulatione positus esse non intellegatur, propterea quòd adquisitionis nō sit capax: an verò dimidia tātum pars, propter coniunctionem, & quæ coniungendi vim habet: dubitatur. Sed placuit, nō plus dimidia parte

δύναται. οἷον ἐὰν οὕτως ἐγὼ ἐπερωτήσω, ΕΜΟΙ Η ΣΕΙΩι ΔΩΣΕΙΣ ΔΕΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ; ἡ μὲν γὰρ ἐνοχὴ ἐμοὶ τῷ ἐπερωτήσαντι μόνῳ προσπορίζεται. καταβαλεῖν δὲ τῷ σείῳ καὶ ἄκοντός μου ὀρθῶς δυνήσῃ. ὥστε σὲ καὶ ipso iure ἐκ τῆς καταβολῆς ἐλευθεροῦσθαι. ἕξω δὲ λοιπὸν ἐγὼ κατὰ τοῦ σείου τὴν μανδάτι ἀγωγὴν, ἐπὶ ἀπαιτήσει τῶν δεδομένων αὐτῷ νομισμάτων.

¶ Εἰ δὲ οὕτως ἐπερωτήσω, ΕΜΟΙ ΚΑΙ ΤΙΤΙΩι, ὃς μου οὐκ ἔτυχεν ὑπεξούσιος ὤν, ΔΩΣΕΙΣ ΔΕΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ; ἔρρωται μὲν ἡ ἐπερώτησις, ἀλλὰ πότερον τὸ ὅλον ἐποφείλεται, τὸ εἰς ἐπερώτησιν ἐνεχθὲν, οἷα τοῦ τιτίου μηδὲ δοκοῦντος ἐν τῇ ἐπερωτήσει τεθεῖσθαι, διὰ τὸ μηδὲ δεκτικὸν εἶναι αὐτὸν προσπορισμοῦ, ἢ τὸ ἥμισυ μέρος διὰ τὸ καὶ σύνδεσμον συμπλεκτικὸν ὄντα ἀμφιβάλλεται. ἤρεσε δὲ, μὴ πλέον τοῦ ἡμίσεως μέρους προσπορί- 8. Quod si quis.

ζεσθαι ἐμοὶ τῷ ἐπερωτήσαντι, διὰ τὸ ἀχρήστως τὴν τιτίου μνήμην ἐμφέρεσθαι τῇ ἐπερωτήσει.

§. Ei verò. ¶ Ἐὰν ἐπερωτήσω ΔΩΣΕΙΣ ΤΙΤΙΩ; λέγω δὲ ὁ τίτιος ἐμὸς ὑπεξούσιος, ἐμαυτῷ προσπορίζω. ἡ γὰρ ἐμὴ φωνή, τοῦ ὑπεξουσίου μου εἶναι δοκεῖ. ὥσπερ ἡ τοῦ υἱοῦ μου φωνὴ ἐμὴ νομίζεται εἶναι, ἐν τούτοις μέντοι τοῖς πράγμασιν, ἅ τινα δύναται ἡμῖν προσπορίζεσθαι. νοητέον δὲ σήμερον, τὰ ἐξ ῥὲ πάτρις.

§. Praeterea. ¶ Ἄχρηστος πρὸς ταῖς εἰρημέναις ἐπερωτήσεσι κἀκείνη. ἐάν τις μὴ συμφώνως ἀποκρίνεται τῇ ἐπερωτήσει. οἷον, ΟΜΟΛΟΓΕΙΣ ΔΩΣΕΙΝ ΜΟΙ ΔΕΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ; σὺ δὲ εἴπῃς, ΔΩΣΩ ΠΕΝΤΕ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ. ἢ ἐγὼ μὲν πέντε ἐπηρώτησα, σὺ δὲ δέκα ὡμολόγησας. ἢ ἐγὼ μὲν πούρως ἐπηρώτησα, σὺ δὲ ὑπὸ αἵρεσιν ὡμολόγησας. ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὑπὸ αἵρεσιν ἐμοῦ ἐπερωτή-

mihi stipulatori adquiri, propterea quod inutiliter Titij mentio stipulationi inserta fit. ¶ Si stipulatus sim, TITIO DABIS? cum Titius in potestate mea esset mihi adquiro. Vox enim mea, vox eius qui in potestate mea est, videtur esse: Quemadmodum & filij mei vox, mea intelligitur, in his duntaxat rebus, quae nobis adquiri possunt. Id quod hodie intelligendum est, quae ex re patris côparantur. ¶ Praeter iam dictas stipulationes inutilis est & illa, Si quis ad interrogationem congruenter non respondeat: veluti, DECEM AVREOS DARE MIHI SPONDES? si tu dixeris, QVINQVE AVREOS DABO. Aut si ego quinque stipulatus sim, & tu decem promittas. Aut si ego purè stipulatus sim, & tu sub condicione promittas. Aut contrà, si me sub condicione stipulato, tu purè

purè respondeas. Hæc autem ita dico, si apertè id exprimas, quod his quæ in stipulatione continentur, contrarium sit: hoc est, si me sub condicione vel in diem stipulato, tu te cuestigio iam datu rum respôdeas. Sin autem id solum respondeas, PROMITTO: compendio sermonis in eandem diem aut sub eadem condicione, videris respondisse. Nec enim necesse est, in respondendo ad interrogationẽ eadem omnia repetere, quæ is, qui stipulabatur, expressit, quoniam verbũ hoc PROMITTO, ad omnia, quę in interrogatione cõtinentur, refertur. ¶ Similiter inutilis est stipulatio, si ego ab his qui in potestate mea sunt stipuler, vel illi à me stipulentur, quoniam inter nos iudicium cõstitui non potest. Sed seruus quidem non solum domino stipulante, non obligabitur, sed neque

συντος, σὺ δὲ ἑτέρως ἀπεκρίνου. ταῦτα δὲ λέγω, εἰ φανερῶς ἐξεφώνησας ἐκεῖνο, ὃ τοῖς περιεχομένοις τῇ ἐπερωτήσει ἐναντίον ἐστί. τουτέστιν εἰ ἐμοῦ ὑπὸ αἵρεσιν, ἢ ἐν δίεμ ἐπερωτῶντος, σὺ ἀπεκρίνου, ἐντεῦθεν ἤδη συνετὸν διδόναι. εἰ δὲ τοῦτο μόνον ἀπεκρίνου, ΟΜΟΛΟΓΩ, συντόμῳ λόγῳ δοκεῖς λέγειν, ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ἢ αἵρεσιν ἀποκεκρίσθαι. οὐδὲ γὰρ ἐπάναγκές ἐστιν ἐν τῷ ἀποκρίνασθαι πρὸς ἐπερώτησιν, ταῦτα πάντα ἀναλαμβάνειν, ἃ καὶ ὁ ἐπερωτήσας ἐξεφώνησε, τὸ γὰρ ΟΜΟΛΟΓΩ, πρὸς πάντα τὰ τῇ ἐπερωτήσει περιεχόμενα ἀναφέρεται.

¶ Ἄχρηστος ὁμοίως ἡ ἐπερώτησις, ἐὰν ἐπερωτήσω τοὺς ἐμοὺς ὑπεξουσίους, ἢ ὑπ' αὐτῶν ἐπερωτηθῶ. μεταξὺ γὰρ ἡμῶν δίκην οὐ δυνατὸν συγκροτεῖσθαι. ἀλλ' οἰκέτης μὲν οὐ μόνον δεσπότου ἐπερωτῶντος, οὐ γίνεται ἔνοχος, ἀλλ' οὐδὲ ἑτέρου

6. Item inutilis.

ἑτέρου τινός. υἱὸς δὲ ὑπεξούσιος ἑτέροις ἐπερωτηθεὶς ἐνέχεται. ὁ γὰρ ὑπεξούσιος ἐν τοῖς συναλλάγμασιν, ἔοικε τῷ αὐτεξουσίῳ.

7. Mutum. ¶ Τὸν ἄλαλον, μήτε ἐπερωτᾶν, μήτε ἐπερωτᾶσθαι δύνασθαι τῶν ὁμολογημένων ἐστίν, ὅπερ καὶ ἐπὶ κωφοῦ ἐδέχθη. ἐπειδὴ καὶ τὸν ἐπερωτῶντα τῶν τοῦ ἐπερωτωμένου ῥημάτων, καὶ τὸν ἐπερωτώμενον τῶν τοῦ ἐπερωτῶντος ἀκούειν χρή. περὶ ἐκείνου δὲ ὁ λόγος τοῦ κωφοῦ, οὐχ ὃς βραδέως ἀκούει, ἀλλ᾽ ὃς παντελῶς οὐκ ἀκούει.

8. Furiosus. ¶ Ὁ μαινόμενος οὐδὲ ἓν συνάλλαγμα ποιεῖν δύναται. οὐδὲ γὰρ αἴσθησιν ἔχει τῶν γινομένων. ἐστέρηται γὰρ τῆς διαθέσεως. μήτηρ δὲ τῶν συναλλαγμάτων ἡ διάθεσις.

9. Pupillus. ¶ Ὁ ἄνηβος πᾶν συνάλλαγμα ἰσχυρῶς συναλλάσσει, ἵνα μέντοι εἴποτε χρεία τῆς τοῦ ἐπιτρόπου γένηται αὐθεντίας, προσληφθῇ ὁ ἐπίτροπος. οἷον ἡνίκα αὐτὸς ἔνοχος γένηται. ἄλλον γὰρ ἑαυτῷ ἔνοχον ὁ πούπιλλος ποιεῖν καὶ

alio quouis: filiusfamilias verò aliis stipulantibus obligatur. Nam in contractibus, filiusfamilias patrifamiliàs similis habetur.

¶ Mutum neque stipulari posse, neque promittere: in confesso est: quod & in surdo receptum est, quoniam & is qui stipulatur, verba promittentis: & is qui promittit, verba stipulantis audire debet. De illo autem surdo loquimur, nō qui tardiùs audit, sed qui penitus non audit.

¶ Furiosus nullum negotium contrahere potest, quoniā nullum eorum, quæ geruntur, intellectum habet. Animi enim affectione caret: porrò mater contractuum est ipsa animi affectio.

¶ Pupillus quoduis negotium rectè contrahit: sic tamen, vt vbi opus est tutoris authoritate, tutor adhibeatur: veluti cùm ipse obligatur. Nam alium sibi obligare pupillus & sine tutore

tutore potest. Sed quod de pupillis diximus, in iis scilicet verum est, qui iam aliquem eorũ, quæ geruntur, intellectũ habét. Nam infans, & qui proximus infantiæ est, non multum à furioso differunt. Qui enim ea ætate sunt, nullũ intellectum habere creduntur. Quoniam autẽ de pupillo sermo incidit, sciendũ est generaliter ætatem pupilli, in tria diuidi. Pupillorum enim alij sunt infantes, veluti qui adhuc lactent, aut his paulò maiores: alij dicũtur proximi infantiæ, vt qui rectè loqui incipiunt: alij sunt proximi pubertati. Et infans quidẽ stipulari non potest, propterea quod ne loqui quidem possit. Neque is etiam qui proximus infantiæ est: qualis fuerit, qui septimum aut octauum annũ agit. Hic enim quamuis verba proferre possit, id tamen diiudicare nõ potest, quid sibi velint ea, quæ di

δίχα τοῦ ἐπιτρόπου δύναται. ἀλλ' ὅπερ εἰρήκαμεν περὶ τῶν πουπίλλων, περὶ τούτων δηλαδὴ ἀληθές ἐστιν, οἵ τινες ἤδη τινὰ τῶν γινομένων αἴσθησιν ἔχουσιν. ὁ γὰρ ἴνφανς, ἢ καὶ ὁ πρόξιμος ἰνφαντίᾳ, οὐ πολὺ τοῦ μαινομένου ἀφεστήκασιν. οἱ γὰρ ταύτην ἄγοντες τὴν ἡλικίαν, οὐδεμίαν ἔχειν αἴσθησιν νομίζονται. ἐπειδὴ δὲ πουπίλλου εἶπον, καθολικῶς μάνθανε, ὅτι ἡ τοῦ πουπίλλου ἡλικία, εἰς τρία διαιρεῖται. τῶν γὰρ πουπίλλων, οἱ μέν εἰσιν ἰνφάντες. οἷον οἱ ἔτι θηλάζοντες, καὶ οἱ μικρὸν μείζονες. οἱ δὲ λέγονται πρόξιμοι ἰνφάντιου, οἷον οἱ ἀρξάμενοι λαλεῖν καλῶς. οἱ δὲ πρόξιμοι πουβερτάτι. καὶ ὁ μὲν ἴνφανς, ἐπερωτᾶν οὐ δύναται, διὰ τὸ μηδὲ δύνασθαι φθέγγεσθαι. οὐ μὴν οὐδὲ ὁ πρόξιμος ἰνφάντιου. ὁποῖός ἐστιν ὁ ἕβδομον, ἢ ὄγδοον ἄγων ἐνιαυτόν. οὗτος γὰρ, εἰ καὶ ἐκφωνεῖν τὰ ῥήματα δύναται, ἀλλὰ διακρίνειν οὐ δύναται, ὅτι πα-

τὰ

τὲ νοεῖν τὰ λεγόμενα. ὁ δὲ πρόξιμος πουβερτάτι, οἷον ὁ πλησιάζων τῇ ἥβῃ, ἰσχυρῶς ἐπερωτᾷ. ἐπειδὴ καὶ τοῦ ἐκφωνεῖν, καὶ τοῦ αἰσθάνεσθαι τῶν λεγομένων ἐστὶ δεκτικός. ἤρεσε δὲ οὐ κατὰ τὸ ἀκριβές, ἀλλὰ κατὰ φιλάγαθον λογισμόν, ὥστε καὶ τὸν πρόξιμον ἰνφάντι ἰσχυρῶς ἐπερωτᾶν, ὥσπερ καὶ τὸν τῇ ἥβῃ πλησιάζοντα. ὁ δὲ ὑπεξούσιος ἄνηβος, οὐδὲ αὐθεντοῦντος τοῦ πατρὸς ἔνοχος γίνεται.

¶ Si impossibilis.

¶ Οἶδε καὶ ἀδύνατος αἵρεσις προσκειμένη τῇ ἐπερωτήσει ταύτην ἀκυροῦν. ἀδύνατος δέ ἐστιν αἵρεσις, ἧς ἡ φύσις ἐμποδίζει τῇ ἐκβάσει. οἷον ἐάν τις οὕτως εἴπῃ, ΕἸ ΤΩ͂Ι ΔΑΚΤΎΛΩΙ ΜΟΥ ἍΨΟΜΑΙ ΤΟΥ͂ ΟὐΡΑΝΟΥ͂, ΔΏΣΕΙΣ ΜΟΙ ΔΈΚΑ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ; Ἢ ἘᾺΝ ΠΊΩ ΤῊΝ ΘΆΛΑΣΣΑΝ; εἰ δέ τις οὕτως εἴπῃ, ΔΏΣΕΙΣ ΜῊ ΕἸ ΤΩ͂Ι ΔΑΚΤΎΛΩΙ ΜῊ ἍΨΟΜΑΙ ΤΟΥ͂ ΟὐΡΑΝΟΥ͂; πούρως ἡ ἐνο-

cuntur. Proximus autem pubertati, qualis est qui ad pubertatem accessit: utiliter stipulatur, quoniam & verba pronuntiare potest: & intellegere ea, quae dicuntur. Placuit tamen non stricta ratione, sed benigniore interpretatione: ut & proximus infanti recte stipularetur, quemadmodū is, qui ad pubertatē accedit. Sed qui in potestate parētis est impubes, ne authore quidē patre obligatur. ¶ Impossibilis quoque condicio stipulationi adiecta, eam vitiat. Impossibilis autem cōdicio est, cui natura impedimento est, quò minus existat: veluti, si quis ita dixerit: SI DIGITO MEO CAELUM ATTIGERO, AUT SI MARE EBIBERO, DECEM MIHI AUREOS DABIS? At si quis ita dixerit, DABIS SI DIGITO CAELUM NON ATTIGERO, pure

λὴ

facta obligatio intellegitur: atq; ideo statim potest petere. ¶ Similiter verborum obligatio inter absentes concepta, nullius momēti est. Sed quum hoc materiam litium contentiosis hominibus praeberet: post multum fortè temporis tales allegationes opponentibus: neq; se in ea vrbe aut stipulatores fuisse contendentibus: ideo facta est Imperatoris nostri constitutio, celerem his & talibus litibus direptionem afferens: quam ad Caesarienses aduocatos rescripsit: per quam disposuit, tali scripturae quae vtramque partem praesentem esse indicat, omni modo fidem esse adhibendam: nisi is, qui tam improbis allegationibus vtitur, manifestissima probatione per scripturas vel testes idoneos, toto eo die quo instrumentum conficiebatur, ostēdat sese aut

χὴ γεγενῆσθαι δοκεῖ. διὸ παραχρῆμα δύναται ἀπαιτεῖν.

¶ Ὁμοίως ἡ βέρβις ἐνοχὴ, μεταξὺ ἀπόντων γινομένη, ἐστέρηται τοῦ ἰσχύος. ἐπειδὴ δὲ τὸ τοιοῦτον πρόφασιν δικῶν φιλονείκοις ἀνθρώποις παρέχε, μετὰ χρόνον τυχὸν πολὺν τοιούτων δικαιολογιῶν ἀντιτιθεμένων, καὶ μὴ παρεῖναι κατ' ἐκείνην τὴν πόλιν ἑαυτοὺς, ἢ τοὺς ἐπερωτήσαντας διαμαχομένων, διὰ τοῦτο γέγονε διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, σύντομον ἀναίρεσιν ταῖς τοιαύταις ἐπάγουσα φιλονεικίαις. ἣν πρὸς τοὺς συνηγόρους καισαρείας ἀντέγραψεν. ἐν ᾗ διετύπωσε, τὰ τοιαῦτα ἔγγραφα ἐν οἷς παρεῖναι ἑκάτερον μηνύεται μέρος, προσεῖναι παντὶ τρόπῳ πιθανά, εἰ μὴ ὁ τὴν τοιαύτην ἀναίσχυντον προϊσχόμενος δικαιολογίαν σαφεστάτῃ διελέγξει διὰ γραμμάτων, ἢ μαρτύρων ἀξιοπίστων, ἐν πάσῃ ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν ἐπράττετο τὸ συμβόλαιον, ἢ ἑαυτὸν,

θ. Item verborum.

ἢ τὸν

ἢ τ̃ οἰκεῖον αὐτίδικον, ἐν ἄλλοις διατελεῖν τόποις.

θ. Post mortem.

¶ Post mortem suam δοθῆναί τις ἑαυτῷ ἀνισχύρως ἐπερωτᾷ. ὥσπερ καὶ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν, ὃν ἐπερωτᾷ, ἀλλὰ οὐδὲ οὗτος, ὃς ἑτέρου ἐστὶν ὑπεξούσιος, οἷον δοῦλος, ἢ υἱὸς post mortem τοῦ οἰκείου πατρὸς, ἢ δεσπότου ἐπερωτᾷ ἰσχυρῶς. εἰ δὲ καί τις ἐπερωτήσῃ οὕτως: ΠΡΟ ΜΙΑΣ ΗΜΕΡΑΣ ΤΟΥ ΜΕΛΛΕΙΝ ΕΜΕ Η ΣΕ ΤΕΛΕΥΤΑΝ ΔΟΥΝΑΙ ΟΜΟΛΟΓΕΙΣ; ἄχρηστος ἡ ἐπερώτησις ὑπῆρχε, διὰ τὸ εἰς τὸ post mortem ἀνάγεσθαι τὸ pridie. τὴν γὰρ πρὸ μιᾶς ἐκ τῆς τελευτῆς γινώσκομεν. ἀλλ' ἐπειδὴ καθὰ πολλάκις εἴρηται, ἐκ συναινέσεως τῶν συναλλαττόντων αἱ ἐπερωτήσεις ἰσχύουσιν, ἤρεσε τῷ ἡμετέρῳ βασιλεῖ, καὶ τοῦτο τῆς νομοθεσίας τὸ μέρος διορθώσεως ἀξιῶσαι, ἵνα εἴτε post mortem, εἴτε pridie τῆς τε-

aduersarium suum in aliis locis versatū esse. ¶ Post mortem suam dari nemo sibi vtiliter stipulat, quemadmodum neque post mortē eius à quo stipulatur. Sed neque is, qui in aliena potestate est, vt seruus aut filius: post mortē patris sui aut domini vtiliter stipulatur. Quin etiam si quis ita stipulatus fuisset, PRIDIE QVAM MORIAR, AVT PRIDIE QVAM TV MORIERIS DARE SPONDES? inutilis erat stipulatio propterea, quòd significatio illius (Pridiè), reducatur ad potestatem huius (Post mortem.) Nā ex ipsa morte demū cognoscimus, quis dies fuerit, pridie. Verùm quoniam sicut iam sæpe dictū est, ex consensu contrahentium stipulationes valent, imperatori nostro visum est, & hunc iuris articulum emendare: vt siue post mortē, siue pridie quàm moriatur seu stipulator

lator seu promissor, stipulatio concepta sit, sine dubio valeat. ¶ Inutilis est & præpostera stipulatio, veluti si quis stipuletur, SI NAVIS CRAS EX ASIA VENERIT, HODIE MIHI DARE SPONDES? Inutilis est autē stipulatio, propterea quòd datio euentu condicionis prior esse non debeat, sed posterior. Sed cùm extet Leonis constitutio, quæ præposteram stipulationē in dote recipiat: instituit esse Imperator noster, ne qua in stipulatione verba præposterè concepta, obligationem tollerent. Præpostera stipulatio & in hunc modum fit, si dixero: DECEM AVREOS TIBI HODIE DARE SPONDEO, SI TITIVS CRAS CONSVL FACTVS FVERIT:

λύτης τοῦ ἐπερωτῶντος, ἢ ἐπερωτωμένου συνετέθη ἡ ἐπερώτησις, ἰσχύει ἀμάχως.

¶ Ἄχρηστος καὶ ἡ πραιπόστερος ἐπερώτησις. οἷον ἐάν τις ἐπερωτήσῃ, ΕΑΝ Η ΝΑΥΣ ΑΥΡΙΟΝ ΕΛΘΗ ΑΠΟ ΑΣΙΑΣ, ΣΗΜΕΡΟΝ ΜΟΙ ΔΟΥΝΑΙ ΟΜΟΛΟΓΕΙΣ. ἄχρηστος δέ ἐστιν ἡ ἐπερώτησις, ἐπειδὴ οὐ δεῖ τὴν δόσιν πρεσβυτέραν εἶναι τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως, ἀλλὰ μεταγενεστέραν. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ Λέοντος ἐστὶ διάταξις ἐπὶ τῆς προικὸς, τὴν πραιπόστεραν δεχομένη ἐπερώτησιν, διὰ τοῦτο ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς δίκαιον εἶναι ἐνόμισεν, ὥστε ἐπὶ πάσης ἐπερωτήσεως τὸ τοῦ πραιποστέρου πάθος ἐπιγινόμενον, μὴ ἀναιρεῖν τὴν ἐνοχήν. πραιπόστερος γὰρ ἐπερώτησις καὶ οὕτως γίνεται, ἐὰν εἴπω, ΟΜΟΛΟΓΩ ΔΩΣΕΙΝ ΣΟΙ ΣΗΜΕΡΟΝ ΔΕΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ, ΕΑΝ ΑΥΡΙΟΝ ΤΙΤΙΟΣ ΓΕΝΗΤΑΙ ΥΠΑΤΟΣ.

θ. Itē si quis

ἤρξω ἐπὶ τῆς προικός, ἐὰν εἴπῃ ὁ ἀνὴρ τῇ γυναικί, ὉΜΟΛΟΓΩ͂ ΜΕΛΛΟΎΣῌ ΣΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑ͂Ν ΔΙΔΌΝΑΙ ΤῊΝ ΠΡΟΙ͂ΚΑ, ἘᾺΝ ἌΠΑΙΣ ΤΕΛΕΥΤΉΣῌΣ. ἡ μὲν γὰρ δόσις, εἰς τὸν τῆς ζωῆς ἀνάγεται καιρόν. ἡ δὲ ἔκβασις τῆς αἱρέσεως, τουτέστι τῆς ἀπαιδίας· εἶπε γάρ, ἘᾺΝ ἌΠΑΙΣ ΤΕΛΕΥΤΉΣῌ, εἰς τὸν μετὰ τελευτὴν ἀναφέρεται χρόνον. ἤρεσεν οὖν, οὐ μόνον ἐπὶ προικός, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἄλλης οἱασδήποτε ἐπερωτήσεως, τὸ προειρημένον συμβαῖνον, μὴ ἀκυροῦν τὴν ἐπερώτησιν.

...ia autē. ¶ CVM MORIERIS ἐπερωτῶν, ἢ ἐπερωτώμενος, ἡ ἐπερώτησις ἔρρωται. σύγκειται δὲ οὕτως. ἐὰν ὁ Τίτιος ἐπερωτώμενος εἴπῃ, ΔΏΣΩ ΣΟΙ ὍΤΕ ΜΈΛΛΩ ΤΕΛΕΥΤΑ͂Ν. αὕτη γὰρ καὶ παρὰ τοῖς παλαιοῖς χρήσιμος ἦν ἐπερώτησις, καὶ νῦν ἰσχύει. καὶ ἡ post mortem

aut in dote, si vir vxori dicat, EGO TIBI DOTEM CVM MORIERIS REDDERE SPONDEO, SI SINE LIBERIS DECESSERIS. Quoniam redditio in tempus vitæ confertur: Euentus autē condicionis, id est, orbitatis (dixerat enim, SI SINE LIBERIS DECESSERIS,) ad tempus quod post mortem futurum est, refertur. Placuit igitur non in dote solum, sed etiam in quauis alia stipulatione, præpostera verborum conceptione, stipulationem inutilē non fieri. ¶ Stipulatio sic concepta CVM MORIERIS, vel CVM MORIAR, valet. Concipitur autem in hunc modū: veluti si Titius interrogatus stipulāti dicat: DABO TIBI CVM MORIAR. Hæc enim stipulatio & apud veteres vtilis erat & nunc valet. Sed & stipulatio post mortem alterius concepta, valebat

lebat apud veteres: veluti si quis dixerit: DECEM AVREOS POST MORTEM TITII DARE SPONDEO. Quoniam eueniebat, vt & viuis contrahentibus moreretur Titius.

¶ Si in instrumento stipulationis scriptū fuerit, Titium spondisse: perinde habetur atque si præcedenti interrogatione respondisset, quoniam præsumptū est ex responsione quæ in instrumento conscripta est, & interrogationem in re agenda præcessisse.

¶ Quotiens multæ res vna stipulatione cōprehenduntur sine articulo illo VEL, quod disiungendi vim habet: veluti, SERVVM ILLVM ET FVNDVM ILLVM ET LIBRVM ILLVM ET VESTEM ILLAM DARE MIHI SPONDES? si promissor simpliciter respondeat, DARE SPONDEO: ad omnes te-

δὲ ἑτέρου γινομένη ἐπερώτησις, ἴσχυσε ἐπὶ τοῖς παλαιοῖς. οἷον εἴ τις εἶπεν, ὉΜΟΛΟΓΩ͂ ΔΏΣΕΙΝ ΔΈΚΑ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ ΜΕΤᾺ ΤΕΛΕΥΤῊΝ ΤΙΤΊΟΥ. ἐπειδὴ συνέβαινε καὶ τῶν συναλλαττόντων προεκόντων τελευτᾶν τοῦ Τιτίου. ¶ Ἐὰν ἐν τῷ τῆς ἐπερωτήσεως συμβολαίῳ γραφῇ χωρὶς τοῦ ἢ διαζευκτικοῦ ὅτι ὡμολόγησε Τίτιος, ὡς προηγησαμένης ἐπερωτήσεως ἀπεκρίνατο. προλήψει γὰρ ἡ ἐν συμβολαίῳ ἐγκειμένη ἀπόκρισις, προϋπάρχουσαν ἐπερώτησιν ὑποφαίνει. ¶ Ἡνίκα πολλὰ πράγματα ἐν μιᾷ ἐπερωτήσει περιέχεται, οἷον ὉΜΟΛΟΓΕΙ͂Σ ΔΏΣΕΙΝ ΜΟΙ ΤΌΝ ΔΕ ΤῸΝ ΟἸΚΈΤΗΝ, Ἢ ΤΌΝ ΔΕ ΤῸΝ ἈΓΡΌΝ, ΚΑῚ ΤΌ ΔΕ ΤῸ ΒΙΒΛΊΟΝ, ΚΑῚ ΤΉΝ ΔΕ ΤῊΝ ἘΣΘΗ͂ΤΑ; εἰ μὲν ὁ ἐπερωτηθεὶς ἁπλούστερον ἀποκρίνηται, ὉΜΟΛΟΓΩ͂, ἐπὶ πᾶσι κρατεῖ-

θ. Si scriptū

θ Quotiens.

ται. ἐὰν δὲ πρὸς ἓν τυχὸν, ἢ δεύτερον τῶν ἐν τῇ ἐπερωτήσει περιεχομένων ἀποκρίνεται, ἐπὶ τούτοις μόνοις ἔνοχος γενήσεται, ἐφ᾽ οἷς καὶ ἀπεκρίνατο. πολλῶν οὖν γινομένων ἐπερωτήσεων, ἐπειδὴ ὅσα ἔγκειται τῇ ἐπερωτήσει πράγματα, τοσαῦται εἰσὶ καὶ ἐπερωτήσεις, ἐν ᾗ καὶ δεύτερον πρὸς ὃ ἀπεκρίνατο, perfectum εἶναι δοκεῖ. πρὸς γὰρ ἕκαστον τῶν τῇ ἐπερωτήσει περιεχομένων, καὶ τὴν ἀπόκρισιν γενέσθαι χρή. οὕτω γὰρ ἐπὶ πᾶσι γενήσεται περφέκτα ἡ ἐπερώτησις.

8. Alteri. ¶Ἑτέρως ἐπερωτᾶν ὡς προείρηται, οὐδεὶς ἐρρωμένως δύναται, ἐπενοήθησαν γὰρ αἱ παροῦσαι ἐπερωτήσεις πρὸς τοῦτο. ὥς τε ἕνα ἕκαστον ἑαυτῷ προσπορίζειν τὸ διαφέρον. ἐπεὶ εἴ τις ἑτέρῳ ἐπερωτήσει, ὡς μὴ ὄντος τοῦ διαφέροντος, ἀνίσχυρον τὸ πραττόμενον. εἰ δέ τις βούλοιτο ἰσχυρὸν τοῦτο ποιεῖν, ποινὴν ἐπερωτᾶν ὀφείλει. ἵνα τούτου μὴ γινομένου, ἡ τῆς ποι-

netur. Sin verò ad vnum forte tantùm aut alterum eorum, quæ ſtipulatione cõprehenduntur reſpondeat: in his tantùm contrahitur obligatio, ad quæ reſpondit. Cùm igitur multæ fiunt ſtipulationes: (quoniam quot ſtipulatiõe res comprehenduntur, totidem ſunt & ſtipulationes) vna ex his aut altera, ad quam ſcilicet reſpõſum eſt, perfecta videtur eſſe. Quoniam ad ſingulas res, quæ ſtipulatione cõprehenduntur, & reſpõdendũ eſt: Sic enim in omnibus perfecta erit ſtipulatio.

¶Alteri (vt dictum eſt) ſtipulari, nemo vtiliter poteſt. Ad hoc enim hæ ſtipulationes inuẽtę ſunt vt vnuſquiſque ſibi quod ſua intereſt, adquirat. Cæterum cùm quis alteri ſtipulatur, quoniã id nihil ſtipulatoris intereſt, infirmum eſt quod agitur. Si qs ergo id velit vtile reddere: pœnam ſtipulari debet, vt ſi id factum non fuerit, pœnæ

pœnę stipulatio cõmittatur. veluti, TITIO DECEM AVREOS DARE SPONDES? ET SI NON DEDERIS, POENAE NOMINE, QVINQVE AVT ETIAM PLVRES FORTE AVREOS MIHI DABIS? cõpetet enim mihi pœnæ petitio, quãuis ostendere non possim id mea intersit. Nam cùm qs pœnam stipulatur, nõ illud spectamus, an intersit stipulatoris: sed qualis sit pœnæ quantitas, quę in condicione stipulationis posita est. Et quę est stipulationis condicio? id est, in ea tale aliquid poni: SI NON FECERIS, DABIS MIHI POENAE NOMINE DECEM AVREOS? Itaq; si quis stipuletur Titio dari, nihil est quod agit: sed si pœnã stipulationi iniiciat, forte decem aureos: consequetur, quod cupiit. ¶Sed si quis pœnam in sti-

νῆς ἀπαίτησις ἁρμόσῃ. οἷον ὉΜΟΛΟΓΕῖΣ ΔΙΔΟΝΑΙ ΤΙΤΙΩι ΔΕΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ, ΕἸ ΔῈ ΜῊ ΔΩ͂Σ, ΔΩΣΕΙΣ ΜΟΙ ΛΟΓΩι ΠΟΙΝΗ͂Σ ΠΕΝΤΕ, Ἢ ΚΑῚ ΠΛΕΙΟΝΑ ΤΥΧῸΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ; ἁρμόσει γάρ μοι ἡ ἀπαίτησις τῆς ποινῆς, εἰ καὶ μὴ δύναμαι τί δεῖξαι διαφέρον. ἡνίκα γὰρ ποινὴν τις ἐρωτᾷ, οὐκ ἔτι σκοποῦμεν, εἰ τὸ διαφέρον ἐστὶ τῷ ἐπερωτήσαντι, ἀλλὰ ποία ἐστὶν ἡ τῆς ποινῆς ποσότης, ἡ ἐγκειμένη τῇ τῆς ἐπερωτήσεως αἱρέσει. τίς δέ ἐστιν ἡ τῆς ἐπερωτήσεως αἵρεσις; τουτέστι τὸ ἐγκεῖσθαι ἐν αὐτῇ, ἘᾺΝ ΜῊ ΠΟΙΗΣΕΙΣ, ΔΩΣΕΙΣ ΜΟΙ ΠΟΙΝΗ͂Σ ΧΆΡΙΝ ΔΕΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ; ὥστε οὖν εἴ τις ἐπερωτήσει Τιτίῳ δοθῆναι, οὐδὲν ἀνύει. εἰ δὲ ποινὴν ἐνθῇ τῇ ἐπερωτήσει, τυχὸν δέκα νομίσματα, ἀνύσει τὸ σπουδαζόμενον. ¶Εἰ δὲ μὴ ποινὴν ἐντέθεικε

*. Sed & si quis.

τῇ ἐπερωτήσει, ὕπεστι δὲ διαφέρον, ἤρεσεν ἰσχύειν τὴν ἐπερώτησιν. ἐὰν γὰρ Πρίμου καὶ Σεκούνδου ὄντων ἐπιτρόπων, Πρῖμος παραχωρήσῃ Σεκούνδῳ τῷ συνεπιτρόπῳ τὴν διοίκησιν, ἐπερωτήσῃ δὲ αὐτὸν σῶα καὶ ἀκέραια τὰ τοῦ πουπίλλου φυλάττειν τὰ πράγματα, ἐπειδὴ διαφέρει τῷ ἐπερωτήσαντι, τὸ οὕτω γενέσθαι· ἔνοχος γὰρ γενήσεται τῇ τουτέλαι, κακίστα τοῦ Σεκούνδου περὶ τὴν διοίκησιν διαγενομένου, ἔρρωται ἡ ἐπερώτησις, ὥστε καὶ τίκτειν τῷ Πρίμῳ κατὰ Σεκούνδου ἰσχυρὰν ἀγωγήν. ὁμοίως δὲ τῷ οἰκείῳ προκουράτωρι δοῦναί με ἐπηρώτησας, ἰσχύει ἡ ἐπερώτησις. τυχὸν γὰρ ὁ σὸς προκουράτωρ διάγων ἐν ἑτέρᾳ χώρᾳ, ἐδεῖτο χρήματα εἰς τὸ δημόσιον καταβαλεῖν, ἢ οἰκημάτων ἐπανόρθωσιν, ἢ φιλοκαλίαν ἀγρῶν. μέλλοντα δέ με, εἰς τοὺς τόπους ἐκείνους ἐκδημεῖν, ἐπηρώτησας, ὉΜΟΛΟΓΕΙΣ

pulatione non adiiciat, intersit tamen ipsius: placuit valere stipulationē. Nam si cùm Primus & Secundus tutores essent, Primus omnē administrationē Secundo contutori suo cesserit: & ab eo stipulatus fuerit rem pupilli saluam & incolumē fore: quoniam interest stipulatoris id ita fieri, cùm teneri possit actione tutelæ Secundo res malè gerente; tenet stipulatio: ita vt & Primo aduersus Secundum efficacem actionē pariat. Similiter si à me stipulatus fueris procuratori tuo dari, valet stipulatio. Fortè enim quum procurator tuus alio loco rem gereret, opus habebat pecunia, siue vt in publicum solueret siue vt ædificia repararet, siue vt fundos excultiores redderet. Et tu cùm me scires in loca illa profecturum, in hunc modum à me stipulatus es: PROCVRATORI MEO CENT

CENTVM AVREOS DARE SPONDES? Ecce enim & hîc mea interest, ne si pecuniã procuratori meo nõ dederis, ego damnũ patiar. Item si cùm creditorem haberes, cui res tuas in causam pignoris dedisti, hoc permisso, vt eas pecunia non soluta venderet, aut etiam pœnam promisisti, si secundum legem in credendo dictam nõ soluisses: stipulatus sis à me in hunc modũ: CREDITORI MEO TOT AVREOS DARE SPONDES? Nisi id impleam, ego tibi obligabor, in quantum tua interest: quòd dãnum passus sis aut distractis pignoribus aut exacta pœna Et hæc quidem de stipulationibus quæ in dando consistunt. ¶ Quòd si quis aliũ quid facturum pro miserit, veluti quòd ille tibi domum ædificabit, omnino non tenetur, nisi pœna stipulationi adie

ΔΙΔΟ΄ΝΑΙ ΤΩ͂Ι ΠΡΟΚΟΥΡΆΤΟΡΙ ΜΟΥ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ ἙΚΑΤΟ΄Ν; ἰδοὺ γὰρ κἀνταῦθα διαφέρον ὑπάρχει, τὸ ἐξ ἀπειρίας μὴ δοθέντων τῷ προκουράτωρι τῶν χρημάτων, ζημιωθῆναί με. εἰ δὲ κρεδίτωρα εἶχες, ᾧ τυχὸν ἐνεχυριάσας σὰ πράγματα, καὶ ἐπιτρέψας αὐτῷ ταῦτα πωλῆσαι ἐξ ἀγνωμοσύνης σῆς, ἢ καὶ ποινὴν ἐπερωτηθεὶς, εἴγε μὴ κατὰ τὴν συγκειμένην καταβάλῃς τὰ πράγματα προθεσμίαν, ἐπηρώτησας δέ με, ὁμολογεῖς διδόναι τῷ ἐμῷ κρεδίτωρι τόσα νομίσματα; ἐμοῦ τοῦτο μὴ πληρώσαντος, ἐπὶ τῷ διαφέροντι ἕξεις με ὑπεύθυνον, ἐφ' οἷς ἐζημιώθης τῶν ἐνεχύρων διαπραθέντων, ἢ τὴν ποινὴν ἀπαιτηθείς. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἐν δόσει. ¶ Εἰ δέ τις ποιήσειν τι ἕτερον ὁμολογήσῃ, ὅτι ὁ δεῖνα ποιήσει σοι οἰκίαν, οὐδ' ὅλως κρατεῖται, εἰ μὴ ποινὴ ἐντεθῇ τῇ ἐπερωτήσει. θ. Versa vice.

ὥστε διαφορὰν εἶναι τοῦ ἐν δάνδο, καὶ τοῦ ἐν φακιένδο, ὅτι ἐπὶ μὲν τῆς δόσεως καὶ ποινῆς μὴ ἐγκειμένης, διαφέροντος δὲ ὑποκειμένου ἰσχύει ἡ ἐπερώτησις. ἐπὶ δὲ τοῦ ἐν φακιένδο, ἡνίκα εἰς ἕτερον ἀναφέρηται δίχα ποινῆς, οὐκ ἔρρωται ἡ ἐπερώτησις.

8. Item nemo ¶ Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι, μὴ δύνασθαι ὀρθῶς τινὰ τὸ οἰκεῖον ἐπερωτᾶν πρᾶγμα. ἀλλὰ τὸ μὴ ἐπὶ πλέον δεσποτείαν τινὶ δύνασθαι τοῦ οἰκείου πράγματος προσγίνεσθαι: ὅθεν ἐκεῖνο ἐζητήθη. τελευτῶν τις ἐνεστήσατο Πρῖμον κληρονόμον. Στίχον δὲ τὸν ἴδιον οἰκέτην, ἐληγάτευσέ μοι ὑπὸ αἵρεσιν, Si nauis ex Asia venerit. Τίτιος δέ τις ἐποφείλων μοι δέκα νομίσματα, ἐπερωτηθεὶς αὐτὸ τῶν δέκα νομισμάτων, δώσειν μοι Στίχον τὸν αὐτὸν οἰκέτην ὑπὸ τὴν αὐτὴν αἵρεσιν. τελευτήσαντος τοῦ διαθεμένου, καὶ τῆς ἀδιτζίωνος γενομένης, μικρὸν ὕστερον ἐξῆλθεν ἡ τοῦ

cta fuerit. Est ergo hæc inter stipulationes quę in dando consistunt, & eas quę in faciendo, differentia: quòd in dationibus valeat stipulatio etiã pœna non adiecta, dum tamen stipulatoris intersit: in his verò, quę in faciendo consistunt, quũ ea in alium sine pœna conferuntur, vires stipulatio nõ habeat. ¶ Diximus suprà, neminem rectè rem suam stipulari posse, propterea, quod amplius cuiquã rei suę dominium adquiri nõ possit. Vnde illud quęsitũ est. Quidam moriẽs Primum heredem instituit, Stichúmque seruum mihi sub cõdicione legauit, si nauis ex Asia venerit. Titius quispiam cùm decem aureos mihi deberet, pro decem illis aureis stipulanti mihi eundem Stichum seruum sub eadem condicione promisit. Mortuo testatore & adita hereditate, paulò post legati cõdicio extitit, quę & ipsa

ipsa in stipulatione erat. Et certum est, me ex testamento Stichi dominum fieri. Agere cum Titio ex stipulatione non possum ad Stichum qui iam ex testamẽto dominij mei factus sit. Quemadmodum enim neque si ab initio meus fuisset, vtiliter eum potuissem in stipulationem deducere, ita nec casum illũ quo meus futurus esset, in stipulationẽ conferre potui: quod in pręsenti specie contingit. ¶ Quoniam item dictũ est, cum interrogatione debere responsionem cõuenire, quęsitum est & illud, si de alia re sentiat stipulator, & de alia promissor. Et nulla itidem contrahitur obligatio, perinde atque si ad interrogatum promissor non respondisset: veluti, si cùm ita à te stipularer, STICHVM MIHI DABIS? tu me dicere credas de Pamphilo, quem Sti-

ληγάτου αἵρεσις. ἤ τις ἦν καὶ ἐπὶ τῇ ἐπερωτήσει. καὶ δῆλον ὅτι δεσπότης ἐκ τῆς διαθήκης ἐγενόμην τοῦ Στίχου. οὐ δύναμαι κινεῖν ὡς ἀπὸ τῆς ἐπερωτήσεως κατὰ Τιτίου, ἀπαιτῶν τὸν Στίχον τὸν τῆς ἐμῆς δεσποτείας ἤδη γεγενημένον ἐκ τῆς διαθήκης. ὥσπερ γὰρ εἰ τὴν ἀρχὴν ἐμὸν ὄντα οὐ καλῶς κατέφερον εἰς ἐπερώτησιν, καθὰ ἤδη εἴρηται· οὕτως οὐδὲ ἐκεῖνον τὸν κάσον εἰς ἐπερώτησιν ἀγαγεῖν δυνήσομαι, ἐν ᾧ τῆς ἐμῆς γενήσεται δεσποτείας. ὅπερ ἐπὶ τοῦ παρόντος συμβαίνει θέματος. ¶ Ἐπειδὴ δὲ εἴρηται, ὅτι σύμφωνον τῇ ἐπερωτήσει εἶναι δεῖ τὴν ἀπόκρισιν, ἐζητήθη κἀκεῖνο, εἰ περὶ ἑτέρου μὲν πράγματος ἐσθ' ὅτε ὁ ἐπερωτήσας, περὶ δὲ ἑτέρου ἐνόησεν ὁ ἐπερωτηθεὶς, ὁμοίως οὐδεμία συνίσταται ἐνοχή. ὥσπερ εἰ καὶ πρὸς τὸ ἐπερωτηθὲν, ὁ ἐπερωτώμενος οὐκ ἀπεκρίνετο. οἷον ἐὰν ἐπερωτήσω σε, ΔΩΣΕΙΣ ΜΟΙ ΣΤΙΧΟΝ; σὺ δὲ περὶ Παμ- 6. Si de alia.

φίλου ὑποπτεύσῃς ταῦτα λέγεσθαι, ὅν τινα εἶχον ἐνόμιζες ὀνομάζεσθαι.

§. Quod turpi.

¶ Ἡ ἀπ' αἰσχρᾶς αἰτίας γινομένη ἐπερώτησις, ἄχρηστος. οἷον εἴ τις ἀνδροφονίαν, ἢ μοιχείαν, ἢ ἱεροσυλίαν ἑαυτὸν ποιήσειν ὡμολόγησεν.

§. Cũ quis sub aliqua.

¶ Ὑπὸ αἵρεσιν γενομένης ἐπερωτήσεως, εἰ δὲ πρὸ τῆς ἐκβάσεως ταύτης ὁ ἐπερωτήσας τελευτήσῃ, μετὰ ταῦτα ἐξεικόσης τῆς αἱρέσεως, ὁ τοῦ ἐπερωτήσαντος κληρονόμος, τὴν ἀπὸ τῆς ἐπερωτήσεως ἀγωγὴν ἕξει. τὸ αὐτό ἐστιν, εἰ καὶ ὁ ἐπερωτηθεὶς ἐτελεύτησεν, εἶτα ἐξῆλθεν ἡ αἵρεσις. ὁ γὰρ κληρονόμος αὐτοῦ οὐδὲν ἧττον ἀπαιτηθήσεται.

§. Qui hoc anno.

¶ Ὁ ὁμολογήσας τούτῳ τῷ ἐνιαυτῷ, ἢ τούτῳ τῷ μηνὶ δώσειν, εἰ μὴ πασῶν τῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἤγουν τοῦ μηνὸς παρελθουσῶν ἡμερῶν οὐκ ἐναχθήσεται.

§. Si fundũ.

¶ Ἐὰν ἀγρὸν, ἢ οἰκέτην δοῦναι ὁμολογήσῃς, οὐκ εὐθέως ἐναχθήσῃ, εἰ μὴ τοσοῦτον παρέδραμε διάστημα χρόνου, ἐν ᾧ παράδοσις ἠδύνατο γενέσθαι.

chum putabas vocari. ¶ Quę turpi ex causa fit stipulatio, inutilis est: veluti si quis homicidium, adulterium, aut sacrilegium se admissurum promittat. ¶ Quum quis sub aliqua condicione stipulatus fuerit, & ante euentum eius stipulator decesserit: existente postea condicione heres stipulatoris ex stipulatione actionem habebit. Idem est, si mortuus sit promissor, & deinde exi[st]at conditio: nihilo enim minus ab herede eius peti poterit. ¶ Qui hoc anno vel hoc mense dare promisit, nisi omnibus anni vel mensis diebus elapsis, non recte ab eo petetur. ¶ Si fundum dare aut seruum promiseris, non statim tecum agetur: nisi tantum temporis spatiũ preterierit, quo traditio fieri poterat.

DE FIDEIVSSORIBVS. Titul. XX.

PRo eo qui promittit, solent & alij obligari, qui Fideiussores appellantur, quos homines accipere consueuerunt, dum curant vt diligentius de re quam gesserũt sibi prospectum sit. ¶ In omnibus autẽ obligationibus accipi solent fideiussores: hoc est, siue re, siue verbis, siue litteris, siue consensu cõtractę sint. Ac ne illud quidẽ interesse putamus: vtrùm ciuilis sit, an naturalis obligatio, cui fideiussor accedit. Quid autem id sit, necesse est dicere. Hęc habe in modum cuiusdã preuię inspectionis. Stipulationum, alię sunt Ciuiles, & alię Naturales. Ciuiles sunt ex quibus actiones nascuntur, quę aduersus eum, qui nobis obligatus est, intentantur, ac efficiunt, vt is condemnetur: & solutio ex

Ὑπὲρ τοῦ ἐπερωτωμένου εἰώθασιν ἕτεροι γίνεσθαι ἔνοχοι, οἵ τινες fideiussores, τουτέστιν ἐγγυηταὶ προσαγορεύονται, οὓς οἱ ἄνθρωποι εἰώθασι προσλαμβάνεσθαι, φροντίδα τιθέμενοι τοῦ ἐν ἀσφαλεστέρᾳ τάξει αὐτοῖς εἶναι τὸ συνάλλαγμα. ¶ Ἐν πάσαις δὲ ταῖς ἐνοχαῖς, παραλαμβάνεσθαι εἰώθασιν οἱ ἐγγυηταί, τουτέστιν εἴτε ῥὲ, εἴτε βέρβις, εἴτε λίττερις, εἴτε κωνσένσου συστῇ. ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐκεῖνο ἐστὶν ἡμῖν ἐν διαφορᾷ. πότερον πολιτική, ἢ φυσική ὕπεστιν ἐνοχή, ᾗ προστίθεται ὁ ἐγγυητής. τί δὲ τοῦτο ἐστὶν εἰπεῖν ἀναγκαῖον. ἔχε τοίνυν ὡς ἐν προθεωρίᾳ. τῶν ἐπερωτήσεων αἱ μέν εἰσι πολιτικαί, αἱ δὲ φυσικαί. πολιτικαὶ μὲν ἐξ ὧν τίκτονται αἱ ἀγωγαί, αἱ κινούμεναι κατὰ τοῦ ἐνόχου γινομένου, καταδικάζεσθαι αὐτὸν παρα-

θ In omnibus.

σκευά

σκευάζουσι. καὶ καταβολὴ γινομένη ἐξ αὐτῶν, οὐκ ἐπιδέχεται ῥεπετιτζίωνα. εἰ γὰρ ἄκων ὁ γενόμενος ὑπεύθυνος ἀπαιτεῖται, καταβαλὼν οὐ δυνήσεται ῥεπετεύειν. φυσικαὶ δέ εἰσιν, αἵτινες, οὐδὲ ἀγωγὴν τίκτουσιν, οὐδὲ καταδίκην ἐπάγουσι. δύο μέντοι γνωρίσματα ἐστὶν εὑρεῖν ἐν αὐταῖς, τὸ τὴν καταβολὴν γινομένην μὴ ἐπιδέχεσθαι ῥεπετιτζίωνα, καὶ τοὺς δοθέντας ἐγγυητὰς φύσει καὶ νόμῳ κρατεῖσθαι. κανὼν γάρ ἐστιν ὁ λέγων, ὧν οἱ πρωτότυποι φύσει κρατοῦνται, τούτων οἱ ἐγγυηταὶ καὶ φύσει καὶ νόμῳ ἐνέχονται. τοιοῦτος ἐστὶν ὁ πούπιλλος σίνε τουτόρις αὐκτωριτάτε δανεισάμενος. αὐτὸς μὲν γὰρ φύσει κρατεῖται. ὁ δὲ ἐγγυησάμενος αὐτὸν καὶ φύσει καὶ νόμῳ. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. εἰρήκαμεν ὅτι οὐ μόνον ἐπὶ πολιτικαῖς ἐνοχαῖς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ φυσικαῖς,

eis sequuta, repetitionem non admittit. Nam si & ab inuito eo quem nobis obligauimus, exigi potest: eius quod soluerit, repetitionem habere non poterit. Naturales autem sunt, quæ neque actionem pariunt, neque ad condemnationem proficiunt. Duo tamẽ in eis inueniã signa notabilia, prius, quòd ex solutione, epetitionem non præstant: alterum, quòd fideiussores ex tali causa dati, naturaliter & ciuiliter teneantur. Est enim regula, qua dicimus, quum principales naturaliter tantùm tenentur, eorum fideiussores naturaliter & ciuiliter obligari. Huiuscemodi est pupillus, qui sine tutoris auctoritate mutuum accepit: ipse enim naturaliter tenetur, sed qui fidem suam pro eo interposuit, naturaliter & ciuiliter obligatur. His ita inspectis, vide deinceps rẽ de qua agimus. Diximus nõ solùm in Ciuilibus obligationibus, sed etiam

etiã in Naturalibus fideiussorẽ rectè accipi. Naturales autem dico obligationes: veluti si seruus alij quàm domino obligatus, aut etiam ipsi domino (Naturaliter videlicet, quoniam Ciuiliter non potest) fideiussorem dederit extraneo vel domino suo pro rebus, quas illi debebat. Tenetur igitur fideiussor & Naturaliter & Ciuiliter, propterea, quòd principalis persona, id est, seruus naturaliter obligetur. ¶ Porrò non solùm fideiussor ipse obligatur, sed etiam defunctus heredem suum relinquit obligatum.

¶ Potest autem fideiussor & obligationem eius, pro quo fidem suam interponit, antecapere, siue præcedere: veluti, cùm mutuum ab aliquo esses accepturus, antequam contractus constitueretur, fideiussorem dedisti. Sed & fieri potest, vt postquam cõtractus celebratus fuerit, fidem tuam pro me interponas.

ὀρθῶς ἐγγυητὴς παραλαμβάνεται. φυσικὰς δὲ λέγω ἐνοχάς, οἷον ἐὰν ὁ οἰκέτης ἔνοχος γενόμενος τῷ μὴ δεσπότῃ, ἢ καὶ τῷ δεσπότῃ, φυσικῶς δηλονότι· οὐδὲ γὰρ ἐννόμως ἐνδέχεται, δῷ ἐγγυητὴν, εἴτε τῷ ἐξωτικῷ, εἴτε τῷ οἰκείῳ δεσπότῃ ὑπὲρ ὧν ἐπώφλησεν αὐτῷ πραγμάτων. κρατεῖται οὖν ὁ ἐγγυητὴς καὶ φύσει καὶ νόμῳ, διὰ τὸ τὸν πρωτότυπον, τουτέστι τὸν οἰκέτην φύσει κατέχεσθαι. ¶ Οὐ μόνον αὐτὸς ὁ ἐγγυητὴς ἔνοχος γίνεται, ἀλλὰ καὶ τελευτήσας, ἔνοχον τὸν οἰκεῖον καταλιμπάνει κληρονόμον. ¶ Δύναται δὲ ὁ ἐγγυητὴς καὶ προσλαμβάνειν τὴν ἐνοχὴν ἐκείνου, ὃν ἐγγυᾶται. οἷον μέλλων δανείζεσθαι παρά τινος, πρὸ τοῦ τὸ συνάλλαγμα τοῦ συστάσεως δέδωκας ἐγγυητὴν, ἢ καὶ μετὰ συστῆναι τὸ συνάλλαγμα ἐγγυήσω με.

¶ Τότε εἰ πλείονες γένωνται ἐγγυηταὶ, ὅσοι ἂν τὸν ἀριθμὸν

§. Fideiussor nõ tantùm.

§. Fideiussor.

§. Si plures

¶ Si plures fuerint dati fideiussores, quotcumq; sint numero,

ὥσιν, οὐκ εἰς μέρος, ἀλλὰ ἕκαστος αὐτῶν εἰς ὁλόκληρον κατέχεται. ὥστε ἐλευθέραν εἶναι παῤῥησίαν τῷ κρεδίτωρι, καθ' οὗ βούλεται χωρεῖν εἰς ὁλόκληρον. ἀλλ' ἐξ ἐπιστολῆς Ἀδριανοῦ τοῦ βασιλέως, ἀναγκάζεται ὁ κρεδίτωρ ἕκαστον ἐγγυητὴν εὔπορον ὄντα ἐν καιρῷ προκατάρξεως τὸ ἀνάλογον αὐτῷ ἀπαιτεῖν. ὅθεν εἴ τις τῶν ἐγγυητῶν, ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ ἄπορος εὑρεθῇ, ἡ τούτου ἀπορία, τοὺς συνεγγυητὰς βαρύνει. οἷον ε̄ ἦσαν ἐγγυηταί, ρ̄ ἐποφειλομένων νομισμάτων. εὔποροι μὲν ὄντες πάντες ἐνέχοντο εἰς ἀνὰ κ̄. ἀπορήσαντος δὲ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, ἡ ἀπορία τοῖς λειπομένοις ζημίαν προσφέρει. οὐκ ἔτι γὰρ πρὸς κ̄ οἱ δ̄, πρὸς κε̄ δὲ ἀπαιτηθήσονται. ἐκεῖνο εἰ μετὰ τὴν προκατάρξιν ἕνα ἀπορῆσαι συνέβη, ἡ τούτου ἀπορία τῷ δανειστῇ, οὐ μὴν τοῖς ἐγγυηταῖς προστρίβει ζημίαν. εἰ δὲ καί τις καθ' ἑνὸς τῶν συνεγγυ-

mero, non pro partibus, sed singuli eorum in solidum tenentur: et liberum sit creditori, quicum velit in solidum agere. Sed ex epistola Hadriani Cæsaris, compellitur creditor à singulis, qui modò soluendo sint litis contestatæ tempore, partes viriles pro rata petere. Vnde si quis fideiussorum eo tẽpore, soluendo esse non inueniatur, eius inopia confideiussores onerat. Veluti, quinque erant fideiussores, in debitum centum aureorũ. Cùm omnes essent soluendo, singuli in vicenos cõueniebantur. Sed cùm vnus eorum non soluendo factus esset, eius inopia cæteris damno est. Nõ enim à quatuor viceni, sed viceni quini petentur. Sin igitur vnum ex his post litis contestationem non soluendo fieri contingit: huius inopia, creditori tantùm, nõ etiam fideiussoribus fraudi erit. Sed si cum vno confideiussorum

iussorum creditor egerit, & solidum ab eo consequutus sit: id eius solius à quo petitum fuerit, detrimentum est. Quoniam neq; aduersus confideiussores aliquam actionem habere concessum est: neque vtiliter aget cum principali, qui soluendo non est. Superest, vt de seipso quæratur, & sibi imputet, cùm conuentus ex epistola Hadriani iuuari potuerit, ac desiderare, vt ex æquis partibus in confideiussores daretur actio.

¶ Fideiussores ita obligari non possunt, vt plus debeãt, quàm debet is pro quo obligãtur. Nam fideiussorum obligatio, accessio esse dicitur & sequela principalis obligationis. At plus in accessione esse non potest, quàm est in principali re. Verùm ex diuerso, vt minus debeant, obligari possunt. Et ideo, si principalis, id est, debi

γυητῶν χωρήσαι, τὸ ὁλόκληρον λάβῃ, τοῦτο αὐτὸν μόνον ἀδικεῖ τὸν ἀπαιτηθέντα. οὔτε γὰρ κατὰ τῶν συνεγγυητῶν ἔχειν τινὰ ἀγωγὴν συγκεχώρηται. οὐδὲ κατὰ τοῦ πρωτοτύπου ἰσχυρῶς κινῆσαι ἀπόρου ὑπάρχοντος. καὶ δίκαιός ἐστιν ὁ τοιοῦτος ἐγγυητὴς ἑαυτὸν αἰτιᾶσθαι. ὁπότε ἐναγόμενος ἠδύνατο βοηθεῖσθαι ἐκ τῆς Ἀδριανοῦ ἐπιστολῆς, καὶ παρασκευάσασθαι, ἵνα ἐξ ἴσου τοῖς συνεγγυηταῖς ἀπαιτηθῇ. Fideiussores.

¶ Οἱ ἐγγυηταὶ οὕτως ἔνοχοι γίνεσθαι οὐ δύνανται, ὡς πλέον αὐτοὺς ἐποφείλειν, ἤπερ ἐποφείλει ἐκεῖνος ὑπὲρ οὗ γεγόνασιν ἔνοχοι. καὶ γὰρ ἡ τῶν ἐγγυητῶν ἐνοχὴ, accessio εἶναι λέγεται. τουτέστι παρακολούθημα, ἤτοι ἐφόλκιον τῆς πρωτοτύπου ἐνοχῆς. οὐ δύναται δὲ ἐν τῇ accessione εἶναι πλέον ἤπερ ἐστὶν ἐν τῇ πρωτοτύπῳ δίκῃ. ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου, ἵνα ἧττον ἐποφλήσωσιν ἔνοχοι γίνεσθαι δύνανται. διὰ τοῦτο ἐὰν ὁ πρωτότυπος, τουτέστιν ὁ δεβίτωρ, δέκ-

κα

κα χρυσοὺς δώσειν ὁμολογήσῃ, πέντε αὐτοὶ ἰσχυρῶς ἐπερωτῶνται. τοῦ δὲ πρωτοτύπου πέντε ἐπερωτηθέντος, οὐ καλῶς ὁ ἐγγυητὴς ἐπὶ δέκα παραλαμβάνεται. ὁμοίως ἐὰν ὁ πρωτότυπος πούρως ἐπερωτηθῇ, ὁ φιδεϊούσσωρ ὑπὸ αἵρεσιν ἐπερωτᾶσθαι δύναται. ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου, τοῦ πρωτοτύπου ὑπὸ αἵρεσιν ἐπερωτηθέντος, ὁ ἐγγυητὴς ὑπὸ αἵρεσιν μὲν ὀρθῶς, πούρως δὲ οὐ δεόντως ἐπερωτᾶται. οὐ γὰρ μόνον ἐν ποσότητι, ἀλλὰ καὶ ἐν χρόνῳ, τὸ πλέον καὶ ἧττον νοεῖσθαι χρή. πλέον γάρ ἐστι τὸ εὐθέως τί ποτε δοῦναι. ἧττον δὲ τὸ μετὰ χρόνον δοῦναι. ¶ Ὁ ἐγγυητὴς καταβαλὼν ὑπὲρ τοῦ πρωτοτύπου ἐπὶ ἀναλήψει τῶν δεδομένων, ἕξει κατ' αὐτοῦ τὴν μανδάτι ἀγωγήν. ἑλληνιστὶ ὁ φιδεϊούσσωρ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὕτως ὁμολογεῖ· ΤΗι ΕΜΗι ΠΙΣΤΕΙ ΚΕΛΕΥΩ, ΘΕΛΩ, ἤγουν ΒΟΥΛΟΜΑΙ. εἰ δὲ καὶ τὸ ΦΗΜΙ

§. Si quid autem.

tor, decem aureos dare spopôdit, quinque ab ipsis rectè stipulaberis: sed cùm principalis quinque promisit, non rectè in decem fideiussor accipitur. Eadem ratione, si principalis purè promisit, fideiussor sub condicione expromittere potest. Ex diverso, cũ principalis sub condicione promisit, fideiussor sub condicione quidem rectè: purè vero, non aptè expromittit. Quoniam non solùm in quãtitate, sed etiam in tempore, plus aut minus intellegendũ est. Plus enim est, statim aliquid dare: minus verò, post tempus dare. ¶ Fideiussor autẽ, eius quod pro principali solverit, recuperandi causa, habet côtra eum mandati actionem. Græcè fideiussor ita plærunq; spondet: ΤΗι ΕΜΗι ΠΙΣΤΕΙ ΚΕΛΕΥΩ. ΘΕΛΩ aut ΒΟΥΛΟΜΑΙ. Sed & si dixerit ΦΗΜΙ, perinde est,

est, atque si dixisset ΛΕΓΩ.

¶In stipulationibus fideiussorum sciendum est, quodcumque scriptũ sit quasi actum, per præsumptionem actum videri. Et ideo in confessum venit, si quis scripserit se fideiussisse, omnia quæ cõsueuerunt, acta videri: videlicet eum vt fideiussorem interrogatum esse, & ipsum conuenienter spopondisse.

εἴπῃ, ὁμοίως ἐστὶν, ὥσπερ εἰ εἴποι, λέγω. ¶ Ἐπὶ τῆς ἐπερωτήσεως τῶν ἐγγυητῶν, ἰστέον ἐστὶν, ὅτι ὅπερ δήποτε εἴη γεγραμμένον ὡς γινόμενον περιλήψει γεγενῆσθαι δοκεῖ. διὸ ὡμολόγηται, εἴ τις ἑαυτὸν ἔγραψεν ἐγγυήσασθαι, δοκεῖ πάντα τὰ εἰωθότα πεπρᾶχθαι. οἷον τὸ ἐπερωτᾶσθαι αὐτὸν ὡς ἐγγυητὴν, καὶ αὐτὸν ἀκολούθως ὡμολογηκέναι.

§. In stipulationibus.

DE LITTERARVM OBLIGATIONIBVS. Titul. XXI.

POst obligationem, quæ re, item quæ verbis contrahitur, dicamus & de obligatione litterarum. Habebat autẽ apud veteres litterarum obligatio talem quandam definitionem. Litterarum obligatio, est veteris nominis in nouum creditum per sollemnia verba, & sollemnes litteras transformatio. Nam, si cùm quis mihi centũ aureos deberet ex emptione aut locatione, aut mutuo, aut stipulatione (multis

Μετὰ τὴν ῥὲ, καὶ τὴν βέρβις, εἴπωμεν περὶ τῆς λίττερις. ἡ δὲ λίττερις τὸ παλαιὸν, τοιοῦτον ἐπεδέχετο ὅρον. λίττερις ἐστὶ, τὸ παλαιὸν χρέος εἰς καινὸν δάνειον μετασχηματιζόμενον, ῥήματι καὶ γράμματι τυπικῷ. εἰ γάρ τις ἐχρεώστει μοι ἑκατὸν νομίσματα, ἀπὸ ἀγορασίας, ἢ μισθώσεως, ἢ δανείσματος, ἢ ἐπερωτήσεως· πολλαὶ δὲ τῆς

χρεῶν προφάσεως. ἐβουλόμην δὲ τοῦτον ὑπεύθυνον ποιῆσαι τῇ λίττερις ἐνοχῇ, ἀνάγκη ἦν ταῦτα λέγειν καὶ γράφειν τὰ ῥήματα πρὸς αὐτὸν ὃν ἔνοχον ἐβουλόμην τῇ λίττερις ποιῆσαι ἐνοχῇ. ἦν δὲ ταῦτα τὰ ῥήματα, ἅτινα καὶ ἐλέγετο, καὶ ἐγράφετο· ΤΟΥΣ ἙΚΑΤΟΝ ΧΡΥΣΙΟΥΣ ΟΥΣ ἘΜΟΙ ἘΞ ΑἸΤΙΑΣ ΜΙΣΘΩΣΕΩΣ ΧΡΕΩΣΤΕΙΣ, ΣΥ ἘΚ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΚΑΙ ὉΜΟΛΟΓΙΑΣ ΔΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΟἸΚΕΙΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ. εἶτα ἐνεγράφετο, ὡς ἀπὸ τοῦ ἐνόχου ἤδη γινομένου ἐκ τῆς μισθώσεως ταῦτα τὰ ῥήματα. ἘΚ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ὈΦΕΙΛΩ ΤΩΝ ΟἸΚΕΙΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ. ἐπεὶ ἡ μὲν προτέρα ἐνοχὴ, ἀπεσβέννυτο. καινοτέρα δὲ ἐτίκτετο, τουτέστιν ἡ λίττερις. αὕτη δὲ ἐκ τοῦ ἐν γράμμασιν εἶναι τὴν ὀνομασίαν ἐδέξατο, σήμερον δὲ ταῦτα οὐκ ἔστιν ἐν χρήσει. ἔστι

enim modis aliquid nobis deberi potest) voluissem hunc mihi obligatum esse litterarum obligatione: necesse erat verba hęc dicere & scribere ad eum, quem litterarum obligatione obligatum habere volebam. Sunt autem hæc verba, quæ dicebantur & scribebantur: CENTVM ILLOS AVREOS, QVOS MIHI EX CAVSA LOCATIONIS DEBES, TV MIHI EX CONVENTIONE ET PROMISSIONE LITTERARVM TVARVM DABIS. Deinde adscribebantur vt ab eo, qui iã ex locatione obligatus esset, hęc verba: EX CONVENTIONE DEBEO LITTERARVM MEARVM. Et prior obligatio extinguebatur: nouáque litterarum nascebatur. Quæ ex eo nomen habet, quod in litteris consistat. Sed hodie hæc in

δὲ

vsu non sunt. Inuenias tamen & hodie si diligentius inspicias, in communi vita versari quandã litterarum obligationem, sed quæ aliam formam aliámque figuram habeat. Nam, si quis cùm à me mutuari vellet, ea de re mihi loquutus sit, & ego ei iusserim vt schedulã mihi conscribat, atque is illam solus me nõ præsente conscripserit, in qua talia quædam dixit: HODIE EGO AB ILLO MVTVO ACCEPI, ET HAEC DEBEO. nec vlla stipulatio adscripta sit, aut quę adscripta est, inutilis sit, propterea quòd in re gerenda creditor præsens non fuerit: quęritur an multo tempore post illa elapso, agi cum eo possit qui dictam schedulam emisit. Et dicimus, personã hanc ex obligatione quæ re contrahitur, conueniri non posse: quia nulla numeratio interuenerit. Neque rursus ex verbo

δὲ εὑρεῖν, εἴ τις ἀκριβέστερον κατανοήσει, καὶ σήμερον πολιτευομένην τὴν λίττερις ἐνοχὴν, καθ' ἕτερον σχῆμα. εἰ γάρ τις βουλόμενος δανείσασθαι παρ' ἐμοῦ διαλεχθῇ μοι περὶ τούτου, ἐγὼ δὲ ἐπέτρεψα αὐτὸν ποιῆσαί μοι γραμματεῖον, καὶ δὴ καθ' ἑαυτὸν οὐ παρόντος ἐμοῦ τὸ γραμματεῖον ἐποίησεν, ἐν ᾧ εἶπεν ὅτι ΕΔΑΝΕΙΣΑΜΗΝ ΕΓΩ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΣΗΜΕΡΟΝ ΗΜΕΡΑΝ ΠΑΡΑ ΤΟΥΔΕ ΚΑΙ ΤΑΥΤΑ ΟΦΕΙΛΩ, ἐπερώτησις δὲ οὐκ ἐνετέθη, ἤρκει καὶ ἐντεθεῖσα ἄχρηστος ἦν, διὰ τὸ γεγενῆσθαι τὸ τοιοῦτον συμβόλαιον, οὐ παρόντος τοῦ δανείσαντος, ἐντεῦθεν χρόνου παραδραμόντος πολλοῦ, ζητεῖται εἰ δύναται ἐνάγεσθαι, ἐκ τοῦ εἰρημένου ἐνθέσμου γραμματείου. καὶ λέγομεν ὅτι οὐδὲ ἀπὸ τῆς ῥὲ δύναται ἐναχθῆναι τὸ παρὸν πρόσωπον· οὐ γὰρ γέγονεν ἀπαρίθμησις. οὐδὲ ἀπὸ τῆς

βέρβις, ἐπειδὴ μὴ παρόντων τῶν δύο μερῶν γέγονεν ἡ ἐπερώτησις. ἢ αὐτὸ τοῦτο οὐδὲ γέγονεν ἡ ἐπερώτησις. λείπεται οὖν ἀπὸ μόνων τῶν γραμμάτων ἔνοχον αὐτὸν γενέσθαι. καὶ ἰδοὺ πότε, καὶ σήμερον γίνεταί τις ἔνοχος τῇ λίττερις. ὁ δὲ πολὺς χρόνος, πάλαι μὲν εἰς τὴν πενταετίαν προεστήκει. μετὰ γὰρ τοῦτον τὸν χρόνον, οὐκ ἦν ἀντιτιθέναι τὴν τῆς ἀναργυρίας παραγραφήν. τουτέστι τὴν non numeratæ pecuniæ, καὶ λέγειν τῷ δανειστῇ, ΔΕΙ͂ΞΟΝ ὍΤΙ ἈΠΗΡΊΘΜΗΣΑΣ. τοῦτο γὰρ πολλαῖς βασιλέων εἴρηται διατάξεσιν. ἐπειδὴ δὲ τοῦτο δυσχερὲς ἦν τοῖς κρεδίτωρσιν, ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς, ἵνα μὴ πολλοῦ παραδραμόντος χρόνου, τουτέστι τριετίας, ἢ τετραετίας, μετὰ τοσοῦτον χρόνον οἱ κρεδίτωρες ἀπαιτούμενοι ἀποδεικνύειν, ὡς ὅτι ταῦτα ἀληθῆ ἐστι, διὰ τὸ μῆκος τοῦ παρελθόντος χρόνου εἰς δυ-

rũ obligatione, quia stipulatio nulla intercesserit, aut quæ intercessisse dicitur, non præsente vtraq; parte intercesserit. Reliquum est ergo, vt ex solis litteris obligata sit. Ecce igitur, quo modo & hodie quis ex litteris obligetur. Et olim quidé, id quod dicitur de multo tépore, vsque ad quinquennium procedebat. Post hoc enim tempus exceptioné non numeratę pecuniæ opponere non licebat, & dicere creditori: TV TE NVMERASSE OSTENDE: Nam id multis Imperatorum constitutionibus cautum est. Sed quoniam id creditoribus molestũ erat, Imperator noster, ne multo tempore elapso, hoc est triennio aut quadriennio, creditores quũ post tantum temporis iuberentur probare, vera omnia esse: in difficultates molestiásque probationum, propter longitudinem elapsi tẽ

poris

poris inciderent: & ita ex illa re, pecuniis forsitan suis defraudarentur: constitutionem edidit, qua quinquennij spatiũ intra biennij metas conclusit. Sic igitur intra tempus hoc re vera talis exceptio opponi poterit, post biennium omnino non poterit.

χάρειαν τῆς ἀποδείξεων ἐμπίπτοιεν, καὶ ἐντεῦθεν τῶν οἰκείων στεροῖντο πραγμάτων, διάταξιν ἐποίησεν, ἥτις τὴν πενταετίαν εἰς διετίαν περιέστησεν. ὥστε τοίνυν εἴσω τούτου τοῦ χρόνου, καλῶς ἡ τοιαύτη ἀντιτεθήσεται παραγραφή. μετὰ δὲ τὴν διετίαν οὐδ' ὅλως.

DE OBLIGATIONIBVS EX CONSENSU. Titul. XXII.

CVM dictum sit de obligationibus, quæ re, verbis, aut litteris contrahuntur: dicamus nunc de eis, quę ex consensu fiunt. Consensu autem constituitur obligatio in huiuscemodi contractibus: in emptione & venditione, locatione, societate, & mandato. Ideo autẽ istis modis dicitur obligatio consensu constitui: quoniam neque scriptura vt in litterarum obligatione: neque præsentia, vt in verborum obligatione omni modo necessaria est. At neque dari quicquam necesse est, sicut in obligatione

Εἰπόντες περὶ τῆς ῥὲ καὶ βέρβις, καὶ λίττερις, νῦν εἴπωμεν περὶ τῆς κονσένσου. ἡ δὲ τοιαύτης τῆς ἐνοχῆς σύστασις, ἔστιν τούτοις τοῖς συναλλάγμασιν, ἐν τῇ ἀγοραπρασίᾳ, καὶ πράσει, καὶ μισθώσει, καὶ κοινωνίᾳ, καὶ ἐντολῇ. διὰ τοῦτο δὲ τούτοις τοῖς τρόποις ἡ κονσένσου συνίσταται ἐνοχή, ἐπειδὴ οὔτε γραφή, ὡς ἐπὶ τῆς λίττερις, οὔτε παρουσία, ὡς ἐπὶ τῆς βέρβις πάντῃ τρόπῳ ἀναγκαία ἐστιν. ἀλλ' οὐδὲ δίδοσθαί τι ποτε ἐπάναγκές ἐστιν, ὥσπερ ἐπὶ τῆς ῥὲ, ἵνα

σύστασιν δέξηται ἡ κονσένσο. ἀρκεῖ γὰρ τὸ συναινέσαι, τοὺς τῇ κονσένσο συναλλάσσοντας. τὰ τοιαῦτα οὖν συναλλάγματα, καὶ μεταξὺ ἀπόντων ἰσχυρῶς προβαίνει. οἷον δι' ἐπιστολῆς, ἢ δι' ἀγγέλου. καὶ οὐ μόνον ἐν τούτοις διέστηκεν ἡ κονσένσο τῶν λοιπῶν ἐνοχῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκείνῳ. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἐνοχῶν, εἷς μὲν γίνεται ὑπεύθυνος. εἷς δὲ κτᾶται τὸν ἕτερον ὑπεύθυνον. οἷον ἐπὶ τῆς ῥε, ὁ μὲν διδοὺς ἔνοχον κτᾶται, ὁ δὲ λαβὼν ὑπεύθυνος γίνεται. ἐπὶ δὲ τῆς βέρβις, ἔνοχον κτᾶται ὁ ἐπερωτήσας. ὑπεύθυνος δέ ἐστιν ὁ ὁμολογήσας. ἐπὶ τῆς λίττερις, ἔνοχος μὲν ὁ γράψας, ἔνοχον δὲ αὐτὸν κτᾶται ἐκεῖνος, εἰς ὃν γέγραφεν ἡ γραφή. ἐπὶ δὲ τῆς κονσένσο ἑκάτερος ἑκατέρῳ ὑπεύθυνος γίνεται εἰς τοῦτο, ὅπερ τὸν ἕτερον τῷ ἑτέρῳ, ἐκ τοῦ καλοῦ ἴσου καὶ δικαίου παρέχειν ἐχρεών. ὁπότε ἐπὶ τῆς βέρβις ἐνοχῆς, ὁ μὲν ἐπερωτᾷ καὶ κτᾶται

quæ re contrahitur, vt obligatio, quæ cōsensu fit, substātiam capiat. Sed satis est eos, inter quos negotium geritur, consentire. Huiuscemodi igitur contractus & inter absentes rectè contrahuntur, veluti per epistolā vel per nuntium. Neque verò in his tantùm obligatio quę consensu fit, ab aliis obligationibus distat: verumetiam in illo. Nam in cæteris quidem obligationibus vnus duntaxat obligatur, & vnus alterum sibi obligat, veluti in obligatione quæ re contrahitur: is qui dedit, obligat: is qui accepit, obligatur. In ea quę verbis constituitur, stipulator obligat, obligatur promissor. In ea quæ literis fit, obligatur qui scripsit: obligat is, in quem scriptura dirigitur. At verò in hac obligatione, quæ consensu contrahitur: vterque vtrique obligatur in id, quod alterum alteri ex bono & æquo præstare oportet. Quum in verborum obligationibus alter stipu-

letur, & obliget: alter promittat & obligetur.

ἔνοχον, ὁ δὲ ὁμολογεῖ καὶ γίνεται ἔνοχος.

DE EMPTIONE ET VENDITIONE. Titul. XXIII.

ATque in primis de emptione & venditione dicamus. Emptio, & venditio cõtrahitur, simul atque de pretio vtraque pars cõsensit. Nam si ego dixerim, me tibi hanc rem centum aureis vendere, & tu contẽtus fueris hoc pretio: statim contracta est venditio: quamuis nondum pretiũ numeratum fit: ac ne arra quidem data aliqua. Et nascitur venditori quidem actio ex vendito: emptori verò, ex empto. Quod autem arræ nomine datur argumentum est & probatio emptionis & venditionis contractæ, non ipse contractus. Hæc de emptione & venditione intellegimus: quæ sine scriptura consistit. Nihil enim in ea

Καὶ εἴπωμεν κατὰ τὴν πρέπουσαν τάξιν περὶ ἀγορασίας καὶ πράσεως. ἡ πρᾶσις, καὶ ἡ ἀγορασία συνίσταται εὐθέως, ἡνίκα περὶ τοῦ τιμήματος ἑκάτερον συναρέσῃ μέρος. ἐὰν γὰρ εἴπω ἐγώ· ὡς πιπράσκω σοι τόδε ἑκατὸν νομισμάτων, ἀρεσθῇς σὺ ταύτῃ τῇ τιμῇ, συνέστη ἡ πρᾶσις εὐθέως. εἰ καὶ τὰ μάλιστα μήπω τὸ τίμημα ἀπηρίθμηται, μήτε ἀρραβών τις δέδοται. καὶ τίκτεται τῷ μὲν πράτῃ ἡ ἐξ βενδίτι, τῷ δὲ ἀγοραστῇ ἡ ἐξ ἔμπτο. τὸ δὲ ἀρραβῶνος χάριν παρεχόμενον, ἔλεγχός ἐστι καὶ ἀπόδειξις πράσεως καὶ ἀγορασίας συστάσεως, οὐ μὴν αὐτὸ σύστασις. ταῦτα περὶ πράσεως καὶ ἀγορασίας νοοῦμεν, τῆς ἀγράφως γινομένης. οὐδὲν γὰρ ἐπὶ ταύτης

ἐκαίνισεν ὁ ἡμέτερος βασιλεύς. ἐπὶ δὲ τῆς ἐγγράφως γινομένης, οὐχ ἑτέρως τὸ τέλειον προσγίνεσθαι λέγομεν τῇ πράσει καὶ τῇ ἀγορασίᾳ, εἰ μὴ καὶ τὰ συμβόλαια τῆς πράσεως συγγραφῇ. ἢ οἰκείᾳ χειρὶ τοῦ πιπράσκοντος, ἢ ὑπὸ ἑτέρου μὲν γραφῇ, ὑπογράψῃ δὲ ὁ πιπράσκων. εἰ δὲ διὰ ταβελλίωνος γένηται, εἰ μὴ κομπλετίονες παρακολουθήσουσιν ἡγησαμένης τῆς ὑπογραφῆς, καὶ ἀπολυθῇ τὰ συμβόλαια τοῖς μέρεσιν. ἐν ὅσῳ γὰρ ἐλλείπει τι τούτων, καὶ τῇ μεταμελείᾳ χώρα γίνεται, καὶ δύναται ὁ ἀγοραστὴς ἢ ὁ πράτης ἀζημίως ἀναχωρεῖν ἀπὸ τοῦ συναλλάγματος. οὕτω μέν τοι, εἰ μὴ ἄρα ἤδη ἔτυχέ τι ἀρραβῶνος λόγῳ δοθέν. τούτου γὰρ γινομένου εἴτε ἐγγράφως εἴτε ἀγράφως ἡ πρᾶσις γίνεται, ὁ ἀναχωρῶν τοῦ συναλλάγματος, εἰ μὲν ἀγοραστὴς εἴη, ἀπόλλυσι τὸν ἀρραβῶνα. εἰ δὲ ὁ πράτης, τὸ διπλοῦν παρέχειν ἀναγκάζεται. τουτέστιν αὐτὸ τὸ δο-

Imperator noster innouauit. In ea verò, quæ scriptura conficitur, non aliter perfectam esse venditionem & emptionem dicimus: nisi & instrumenta venditionis fuerint conscripta, vel manu propria vendétis: vel ab alio quidé scripta, à vendente auté subscripta: sin autem per tabellionem scribantur, nisi & præcedentem subscriptionem completiones sequutę, & instrumēta partibus absoluta fuerint. Nam quā diu aliquid horum deest, & pœnitentię locus est, & emptor aut venditor impunè recedere à contractu potest. Sic tamē, nisi iam arrarum nomine aliquid fuerit datum. Hoc enim sequuto, siue in scriptis, siue sine scriptis venditio facta sit, is qui recedit à contractu, siquidé emptor sit, amittit arras: sin autem venditor, duplum cogitur prestare. hoc est, & ipsum

θὲν

quod datum fuerit, & alterum tantum: quamuis tale nihil in dandis arris conuenerit. ¶Pretium autem omnino in venditione constituẽdum est. In vniuersum enim nulla est sine pretio venditio. Sed pretium certum esse debet. Itaque si inter aliquos ita cõuenerit: vt quãti Titius fundum illum ęstimauerit, tanti sit emptus: magna erat inter veteres controuersia, consisterétne talis venditio, an nõ consisteret. Sed edita est Imperatoris nostri decisio: quę hoc ita constituit, vt quotiens sic conuẽnit, emptus hic tibi fundus esto, quãti eum Titius ęstimauerit, in his finibus staret contractus. Vt, siquidem is qui nominatus est, veluti Titius pretium definierit, omnino secundum illius ęstimationem, & pretium soluatur, & res tradatur: quo

θὲν, καὶ ἕτερον τοσοῦτον. εἰ καὶ μηδὲν τοιοῦτον ἐν τῷ δίδοσθαι τοὺς ἀρραβῶνας συνεφωνήθη. ¶ Τίμημα μέντοι πάντως ὁρίζεσθαι χρὴ ἐπὶ τῆς πράσεως. οὐδεμία γὰρ καθόλου ἔσται πρᾶσις, τιμήματος μὴ ὑποκειμένου. ἀλλὰ κέρτον ὀφείλει εἶναι τὸ τίμημα. ἀμέλει εἰ καὶ μεταξύ τινῶν οὕτω συνεφωνήθη, ἵνα ὅσου ὁ τίτιος διατιμήσεται τόνδε τὸν ἀγρὸν, τοσούτου εἴη πεπραμένος, μεταξὺ τῶν παλαιῶν πολλὴ ἐκινεῖτο φιλονεικία, πότερον συνέστηκεν ἡ τοιαύτη πρᾶσις, ἢ ἀνίσχυρός ἐστιν. ἀλλὰ γέγονε δεκισίων τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἥτις οὕτως διετύπωσεν. ὥστε ἡνίκα οὕτως συμφωνηθῇ, ἔστω σοι ὁ ἀγρὸς πεπραμένος, ὅσου ἂν ὁ δεῖνα αὐτὸν διατιμήσηται, ἐπὶ τούτοις τοῖς ὅροις ἑστάναι τὸ συνάλλαγμα. καὶ εἰ μὲν αὐτὸς ὁ ὀνομασθεὶς, οἷον ὁ τίτιος ὁρίσει τὸ τίμημα, παντὶ τρόπῳ κατὰ τὴν ἐκείνου διατίμησιν, καὶ τὸ τίμημα καταβληθῇ, καὶ τὸ πρᾶγμα παραδοθῇ. ἵνα ἡ πρᾶσις εἰς πέ-

b. Pretium.

ρους ἀχθῆ, τοῦ μὲν ἀγοραστοῦ τὴν ἐξ ἔμπτου ἀγωγὴν, τοῦ δὲ πράτου τὴν ἐξ βενδίτου ἔχοντος. εἰ δὲ ὁ ἐξονομασθεὶς Τίτιος, ἢ μὴ βούληται, ἢ μὴ δυνηθῆ, τὸ τίμημα ὁρίσαι, τυχὸν γὰρ ὑπερβέβηκεν αὐτὸν ἡ γνῶσις τῆς ποσότητος τοῦ τιμήματος, αὐτ' οὐδενὸς ἔσω τὸ σύμφωνον τῆς πράσεως, ἀλλ' οὕτως ἔσωσαν οὗτοι, ὡσανεὶ μηδενὸς μεταξὺ αὐτῶν περὶ πράσεως γενομένου συμφώνου. διὰ τὸ μηδὲ ὑπεῖναι τὸ τίμημα ὡρισμένον. τοῦτο δὲ ὥρισε μὲν ἡ τοῦ βασιλέως διάταξις ἐπὶ πράσεως. οὐκ ἄτοπον δὲ ἐπὶ μισθώσεως, καὶ ἐκμισθώσεως ἑλκύσαι τοῦτο.

θ. Item pretium.

¶ Δεῖ δὲ οὐ μόνον ὁρισθῆναι τὸ τίμημα ὡς εἴρηται, καὶ κέρτον εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀργυρείοις εἶναι. ἐν γὰρ τοῖς λοιποῖς πράγμασι τοῖς παρὰ ταῦτα, εἰ ἄρα τίμημα εἶναι δύναται, ζητεῖται. οἷον εἰ ἄρα οἰκέτης, ἢ ἀγρὸς, ἢ ἐσθὴς ἑτέρου πράγματος τίμημα εἶναι δύναται, ἐζητήθη σφό-

tandem venditio ad finem perducatur, emptore quidem ex empto, venditore autem ex vendito agente. Sin verò Titius qui nominatus est, pretium definire vel noluerit vel nequiuerit, (fortè enim cognitio de quantitate pretij excedat captũ aut iurisdictionem eius) pro nihilo sit placitum venditionis. Et perinde sint ipsi, atque si nihil de vendendo inter eos conuenisset: propterea quòd nullum sit pretium statutum. Atque hoc quidem Imperator noster in venditione cõstituit. Non absurdum tamen est idem ad locationem & conductionem trahere.

¶ Nec verò solum statutum & certum esse debet pretium, vt dictum est: sed necesse est etiam, vt in pecunia numerata consistat. Nam in ceteris rebus preter pecuniam, an esse pretium posit, quæritur. Veluti an seruus, aut fundus, aut vestis alterius rei pretium esse posit, valde quæsitum est. Ac

Sabinus

Sabinus quidem & Cassius etiam alia in re pretium consistere posse existimabant. Et illud scilicet esse id ipsum quod vulgo iactatur: permutatione rerum emptionē & venditionem contrahi, eámque speciē venditionis antiquissimam esse. Iidémque vtebantur Homero poeta, qui in parte quadam suæ pöesis, cùm exercitum Græcorum vinum sibi emisse fingeret, permutatione quarundam rerum, emptionem ait fieri, hisque verbis:

δρα. καὶ σαβῖνος μὲν καὶ κάσσιος, καὶ ἐν ἑτέρῳ πράγματι νομίζουσι δύνασθαι τίμημα συνεστάναι. καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ ἐν τῷ πλήθει θρυλλούμενον, τῇ τῶν πραγμάτων ἐναλλαγῇ πρᾶσιν καὶ ἀγορασίαν συνίστασθαι, καὶ τοῦτο τὸ εἶδος πράσεως ἀρχαιότατον εἶναι. καὶ μάρτυρι ἐχρῶντο ὁμήρῳ τῷ ποιητῇ. ὅστις ἔν τινι μέρει τῆς οἰκείας ποιήσεως, τὸ τῶν ἑλλήνων στρατόπεδον, οἶνον ἑαυτῷ ἀγοράζον ὑποτιθέμενος φησὶν ἐναλλαγῇ τινῶν πραγμάτων τὴν ἀγορασίαν γίνεσθαι, τούτοις τοῖς ἔπεσιν·

Ἔνθ' ἄρα οἰνίζοντο καρηκομόωντες ἀχαιοί.
Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ.
Ἄλλοι δ' αὖ ῥινοῖσιν, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν.
Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσιν.

Id est: (vt paulo fucatius transferam)

Tunc sibi criniti cōmunt hinc vina Pelasgi:
Aes alij fulgens: nitidum pars altera ferrum,
Aut coria direpta boum dant tergora, totas
Constituunt alij tauros, plerique suorum
Corpora seruorum.

Quod enim ait οἰνίζοντο, id significat, vinum emebant. Et cùm fingeret eos vinum ementes, di-

Οἰνίζοντο δέ ἐστιν, οἶνον ἠγόραζον. καὶ ὑποτιθέμενος αὐτοὺς οἶνον ἀγοράζοντας, φησὶ

διὰ

δεδόσθαι λόγῳ τιμήματος, ἢ χαλκὸν, ἢ σίδηρον, ἢ βύρσας, ἢ βόας, ἢ ἀνδράποδα. οἱ δὲ πρoκουλιανοὶ, τὸ ἐναντίον ἔλεγον, ἕτερον εἶναι λέγοντες περμουτατζίωνα πράγματος, καὶ ἕτερον πρᾶσιν καὶ ἀγορασίαν. καὶ φασὶ μὴ δύνασθαι καλῶς τὸ πρᾶγμα διακρίνεσθαι. ἀλλ' ἐναλλαττομένων τῶν πραγμάτων, ποῖα μὲν δοκεῖ πεπρᾶσθαι, ποῖα δὲ τιμήματος λόγῳ δεδόσθαι. ἑκάτερον γὰρ δοκεῖ, καὶ πεπρᾶσθαι, καὶ τιμήματος λόγῳ δεδόσθαι, τὸ εὔλογον οὐκ ἀναδέχεσθαι. ἀλλ' ἡ τοῦ προκούλου γνώμη λέγοντος τὴν περμουτατζίωνα ἰδιάζον εἶναι συναλλάγματος εἶδος, κεχωρισμένον τῆς πράσεως, εἰκότως ἐκράτησεν. ὁπότε καὶ αὐτὸς ὁ πρόκουλος, ἑτέρους ὁμηρικοὺς στίχους ἔχει συνηγοροῦντας αὐτῷ, καὶ ἰσχυροτέροις κέχρηται πρὸς τοῦτο λογισμοῖς. οἱ δὲ στίχοι εἰσὶν οὗτοι.

xit loco pretij ab his datum fuisse æs, aut ferrum, aut corium, aut boues, aut mancipia. Sed Proculiani contrà dicebãt: & aliud esse existimabant rerum permutationem, aliud emptionem & venditionem. Nec posse aiebant rem commodè expediri permutatis rebus, quæ res videatur venisse, & quæ loco pretij data esse. Vtramque enim & venisse videri, & loco pretij datam esse, ratio sani hominis non admittit. Sed Proculi sententia dicentis permutationem propriam esse speciem contractus, separatã à venditione, meritò obtinuit: cùm & ipse Proculus alios quosdam versus Homeri pro se facientes habeat, & validioribus insuper rationibus vtatur. Sunt autem versus hi:

ἔνθ' αὖτε γλαύκῳ κρονίδης φρένας ἐξέλετο ζεύς,
ὃς πρὸς τυδείδην διομήδεα τεύχε' ἄμειβεν,

βεν.

χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι᾽ ἐννεαβοίων.

Id est, (vt qualitercumque res intellegatur)

Iuppiter hic Glauco mentem abstulit, aurea vt amens
Arma, boum centum mutaret cum Diomede
Aerea tunc reddente, nouemque valentia bubus.

Ecce enim, quem admodũ hoc loco, rem gestã ἄμειψιν, hoc est commutationem vocauit, non vẽditionẽ. Hoc autem & priores Principes admiserunt, & latius in Digestis traditur. ¶Diximus suprà, vẽditionem quæ sine scriptura fiat, ex constitutione & quantitate pretij, in quod vtraque pars consensit, contrahi. Contracta igitur venditione statim periculum rei venditæ ad emptorem pertinet: tametsi adhuc ea res ipsi tradita non sit. Itaque si seruus venditus est, & is periit, vel aliqua parte corporis læsus est, pede, manu vel oculo: aut si vẽditæ sunt ædes, eæq; aut totę aut aliqua ex parte incendio consumptæ: aut fundus vi fluminis totus vel aliqua ex

Ἴδοις γὰρ ἐνταῦθα, ἄμειψιν σαφῶς ἐκάλεσεν, οὐ πρᾶσιν τὸ γινόμενον. τοῦτο δὲ καὶ οἱ πάλαι βασιλεῖς προσεδέξαντο. καὶ ἐν τοῖς διγέστοις πλατέως περιέχεται. ¶Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι τὴν ἄγραφον συνίστασθαι πρᾶσιν, ἐκ τοῦ περὶ τὸ τίμημα ὅρου, καὶ τῆς ποσότητος, εἰς ὃ ἑκάτερον ἠρέσθη μέρος. μετὰ τοίνυν τὴν εἰρημένην σύστασιν, ὁ κίνδυνος τοῦ πεπραμένου πράγματος εὐθέως τῷ ἀγοραστῇ ὁρᾷ. εἰ καὶ τὰ μάλιστα μήπω τὸ πρᾶγμα αὐτῷ παραδέδοται. τοιγαροῦν εἴτε οἰκέτης ἐστὶν ὁ πεπραμένος, καὶ τελευτήσει, ἢ γοῦν μέρος τι βλαβῇ τοῦ σώματος, πόδα ἢ χεῖρα, ἢ ὀφθαλμόν, ἢ οἰκία οὖσα ἡ πεπραμένη πᾶσα ἢ ἐκ μέρους πυρὶ δαπανηθῇ, ἢ ἀγρὸς βίᾳ ποταμοῦ ὅλος

θ. Cum autẽ emptio.

λος ἢ ἐκ μέρους ἀπόλειται πλημμύρᾳ ὕδατος, ἢ δένδρων ἐκ θυέλλης ἀνέμου καταπεσόντων πολλῷ ἥττων ἑαυτοῦ καὶ χείρων γένηται ὁ ἀγρὸς, ἐπὶ πάντων τούτων ἡ ζημία τὸν ἀγοραστὴν ὁρᾷ. ἀμέλει τοι, εἰ καὶ μήπω τὸ τοῦ πράγματος ἐδράξατο νομῆς, ἀναγκάζεται τὸ τίμημα καταβαλεῖν. καθόλου γὰρ ἴσθι, ἔτι δίχα δόλου καὶ ῥαθυμίας τοῦ πράτου συμβῇ τῷ πράγματι, ἕξει τὸ ἀμέριμνον ὁ πράτης. καὶ ὥσπερ ἡ ἐκ τύχης ἐλάττωσις, ἤτοι ἀπώλεια, τοῦ πεπραμένου πράγματος, εἰς τὸν ἀγοραστὴν ἀναφέρεται· ὡσαύτως καὶ εἴ τι προσγέγονε κέρδος τῷ πεπραμένῳ πράγματι τὸν ἀγοραστὴν ὠφελήσει. ὅθεν, εἰ δι' ἀλλουβίωνος μείζων γέγονεν ὁ ἀγρὸς, ἦν γὰρ τυχὸν ἑκατὸν πλέθρων, μετὰ δὲ τὸ συστῆναι τὴν πρᾶσιν ἐξ ἀλλουβίωνος προσετέθη αὐτῷ ἄλλα δέκα πλέθρα, τοῦ κέρδους ὁ ἀγοραστὴς ἀπολαύσει. χρὴ γὰρ ἐκεῖνον ἔ-

parte inundatione aquarum periit: aut si arboribus turbine & impetu ventorum deiectis, longe minor deteriórque factus est fundus: damnum in his omnibus emptorem respicit. Itaque quamuis possessionem rei nactus non sit, pretium tamen soluere cogitur. Id enim in vniuersum sciendum est: quidquid sine dolo & culpa venditoris, rei venditę acciderit, in eo venditoré securū fore. Et quéadmodum damna, quæ rem venditam aut consumunt aut minuunt, cùm casu acciderint, ad emptorem pertinent: ita & si quid lucri emolumentique rei venditę accesserit, id emptori proderit. Vnde si per alluuioné fundo aliquid adcreuit, fortè enim centum erat iugerum, deinde post contractam venditionem, per alluuionem adiecta sunt decem iugera, emptor eo lucro fruetur, quoniam eū lucra habere oportet,

ceт, qui periculum damnorum ſuſtinet.

¶ Quòd ſi ante traditionẽ fugerit ſeruus qui veniit, aut ſubreptus ab aliquo fuerit, ita vt neque dolus neque culpa venditoris ea in re argui poſsit: videndum eſt, an venditor ex hoc damnum pati debeat. Et ita diſtingui debet: ſiquidem cuſtodiam ſerui qui veniit, venditor in ſe ſuſcepit, vſque ad traditionem cuſtodiam debet. Eſt autem cuſtodia diligentiſsima & penè modum excedens cõſeruatio. Et damnũ quod inde procedit, agnoſcet. Idem & in cæteris animalibus: veluti in equo, aſino, camelo & quæcumque talia ſunt, in aliiſque rebus omnibus intelligimus. Sin autem cuſtodiã non ſuſcepit, non obligatur: ſed hoc ſolum debet venditor, vt actionem in rem, ad vindicandã rem quæ veniit, & condictionem exhibeat cedatque em-

χὴν τὸ κέρδος, ὃς καὶ κινδυνεύει ἐκ τῆς τούτου μειώσεως.

¶ Εἰ δὲ πρὸ τῆς τραδιτζίωνος φύγῃ ὁ πεπραμένος οἰκέτης, ἢ καὶ κλαπῇ ὑπό τινος, ὡς μὴ δόλον, ἢ ῥᾳθυμίαν ἐλέγχεσθαι περὶ ταῦτα τοῦ πράτου, σκοπήσωμεν εἰ ὁ πράτης ἐκ τούτου ὀφείλει ζημιοῦσθαι· καὶ δεῖ οὕτω διαστίξαι. εἰ μὲν εἰς ἑαυτὸν ὁ πράτης ἀνεδέξατο τὴν τοῦ πεπραμένου οἰκέτου φυλακὴν, ἕως τῆς τραδιτζίωνος, κουστωδίαν χρεωστεῖ· κουστώδια δέ ἐστιν, ἡ ἀκριβεστάτη καὶ ὑπερβάλλουσα παραφυλακή. καὶ αὐτὸς ἐπιγνώσεται τὴν ἐντεῦθεν ζημίαν. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ζώων. οἷον ἵππου, ὄνου, καμήλου, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐστὶν, καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν πραγμάτων νοοῦμεν. εἰ δὲ μὴ τὴν φυλακὴν ἀνεδέξατο, οὐκ ἐνέχεται. τοῦτο δὲ μόνον ἐποφείλει ὁ πράτης, τὸ τὴν ἰν ῥὲμ τὴν ἐπὶ τῇ ἐκδικήσει τοῦ πεπραμένου πράγματος, καὶ τὸ κονδικτίκιον ἐκχωρεῖν τῷ 6. Quod si.

ἀγο

ἀγοράσῃ, διὰ τὸ ἔτι αὐτὸν τὸν πράτην εἶναι δεσπότην, οἷα μήπω τοῦ πράγματος παραδοθέντος. ἐκχωρήσει δὲ τὴν φούρτι, κατὰ τῶν κλεψάντων, καὶ τὴν ἀκουιλίαν κατὰ τῶν βλαψάντων τὸ πραθὲν πρᾶγμα.

6. Emptio. ¶ Ἡ πρᾶσις καὶ πούρως καὶ ὑπὸ αἵρεσιν συναλλάττεσθαι δύναται. ὑπὸ αἵρεσιν, οἷον ΣΤΙΧΟΣ Ο ΟΙΚΕΤΗΣ ΕΙΓΕ ΕΙΣΩ ΜΗΝΟΣ ΜΗ ΑΠΑΡΕΣΕΙ ΣΟΙ, ΕΣΤΩ ΣΟΙ ΠΕΠΡΑΜΕΝΟΣ ΔΕΚΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ.

6. Loca. ¶ Τὰ σάκρα, ἢ ῥελιγιόσα, ἢ τὰ πούβλικα, οἷον τὸν φόρον, ἢ τὴν βασιλικὴν, ἀνισχύρως τις εἰδὼς ἀγοράζει. τουτέστιν οὐδεμίαν ἕξει προφάσει τοῦ συναλλάγματος ἀγωγήν. εἰ δὲ ὡσανεὶ ὑπάρχοντα ἰδιωτικοῦ δικαίου ἀπατηθεὶς ὑπὸ τοῦ πράτου ἠγόρασε ταῦτα, τότε ἔχει τὴν ἐξ ἐμπτοῦ ἀγωγήν, ἐπὶ ἀπαιτήσει τοῦ διαφέροντος, ἐπειδὴ οὐκ ἔξεστιν ἔχειν τὸ πεπραμένον αὐτῷ. τὸ αὐτὸ ἔσω, εἰ καὶ ἐλεύθερόν τινα αὐ-

priori: propterea quòd ipse venditor adhuc sit dominus, quippe re nondum tradita. Cedet etiam actionem furti aduersus eos, qui furto subripuerint rē venditā, & ex lege Aquilia, aduersus eos qui damnum iniuria in re vendita dederint.

¶ Venditio & purè & sub conditione contrahi potest. Sub conditione, veluti: STICHVS SERVVS SI INTRA MENSEM TIBI NON DISPLICVERIT, EMPTVS TIBI ESTO DECEM AVREIS.

¶ Sacra, religiosa, aut publica, veluti forū vel basilicā, frustra quis sciēs emit, hoc est, nullā occasione cōtractus habebit actionem. Quòd si ea tamquam priuati iuris emerit à venditore deceptus: tunc in id quod sua interest, actionem habet Ex empto: quoniam rem venditam ei habere non licet. Idem esto, si quis ho

τὸ

minē liberum pro seruo emerit.

τι οἰκέτου ἠγόρασε.

DE LOCATIONE ET CONDVCTIONE. Titul. XXIIII.

Locatio & conductio proxima est venditioni & emptioni, & iisdem iuris regulis consistit. Nam quemadmodum vēditio tunc contrahitur, quando vtrique parti precium placet: ita & locatio cōtrahi intellegitur, si merces vtrique parti placuerit. Et quēadmodum illic diximus, certum & in pecunia numerata precium esse debere sic & mercedem certā & in pecunia numerata esse oportet. Et cōpetit locatori quidem actio locati: cōductori autem, conducti. Illi, vt mercedem exigat: huic, vt rem sibi locatam habeat. Sed & illud quod nobis in venditione dictum est, cum alieno arbitrio quantitas pretij permittitur, vt, VENDITVM TIBI ID ESTO, QVAN

Ἡ Μίσθωσις καὶ ἡ ἐκμίσθωσις, ἔοικε τῇ πράσει καὶ τῇ ἀγορασίᾳ, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν περιέχεσι κανόνων. ὥσπερ γὰρ ἡ πρᾶσις τότε συνίσταται, ἡνίκα τὸ τίμημα ἑκατέρῳ μέρει ἀρέσει, οὕτω καὶ ἡ μίσθωσις συνίστασθαι νοεῖται, εἰ τὸ μίσθωμα τοῖς μέρεσιν ἤρεσε. καὶ ὥσπερ εἰρήκαμεν ἐκεῖ, κέρτον καὶ ἐν ἀργυρίῳ ὀφείλειν εἶναι τὸ τίμημα, οὕτω καὶ τὸ μίσθωμα κέρτον καὶ ἐν ἀργυρίῳ εἶναι δεῖ. καὶ ἁρμόζει τῷ μὲν μισθώσαντι ἡ λοκάτι, τῷ δὲ μισθωσαμένῳ ἡ κονδούκτι. τῷ μὲν ἵνα ἀπαιτήσῃ τὸ μίσθωμα, τῷ δὲ, ἵνα λάβῃ τὸ μεμισθωμένον αὐτῷ πρᾶγμα. καὶ τὸ εἰρημένον ἡμῖν περὶ πράσεως, ἡνίκα εἰς ἑτέρου κρίσιν ἡ τοῦ τιμήματος ἀνάγεται ποσότης, οἷον ἜΣΤΩ ΣΟΙ ΠΕΠΡΑΜΈΝΟΝ

X ὍΣΟΥ

ὍΣΟΥ ἊΝ ὉΡΙΣῌ Ὁ ΤΙΤΙΟΣ, ἔνθα καὶ διάταξιν ἀνεγνώκαμεν τοῦ θειοτάτου βασιλέως, διατάξει τὴν τοῦ συναλλάγματος σύστασιν ὑποβάλλουσαν. τὸ αὐτὸ καὶ περὶ μισθώσεως καὶ ἐκμισθώσεως εἰρῆσθαι, ἡνίκα εἰς ἑτέρου δοκιμασίαν ἡ τοῦ μισθώματος ἀναφέρεται ποσότης, καθὰ καὶ προλαβόντες ἐδιδάξαμεν. εἰ δέ τις κναφεῖ κναφευτέαν, ἢ ῥάπτῃ ῥαπτέαν ἐσθῆτα δέδωκε, μισθοῦ μηδενὸς ὁρισθέντος, παραχρῆμα ὑπισχόμενος τοσοῦτον δώσειν, ὅσον ἂν μεταξὺ τῶν δύο μερῶν συνδόξῃ μετὰ ταῦτα, οὐκ ἔστι μίσθωσις τὸ τοιοῦτον, ἀλλ' ἕτερόν τι συνάλλαγμα παρὰ τὴν μίσθωσιν· ἐφ' ᾧ καὶ δίδοται, ἡ πραισκρίπτις βέρβις. ¶ Καὶ μή τις νομιζέτω τοῦτο τέμνεσθαι ἐκ τοῦ βασιλικοῦ δεκισίονος. ἕτερος γὰρ ὁ τῆς διατάξεως θεματισμός. ἔχει γὰρ ἐκεῖ, ἜΣΤΩ ΣΟΙ ΠΕΠΡΑΜΕΝΟΝ, ὍΣΟΥ ἊΝ ὉΡΙΣῌ ΤΙΤΙΟΣ.

TI TITIVS DEFINIERIT: vbi & Imperatoris sanctissimi constitutionē adduximus, quæ huius contractus cōstitutionem distinctioni subiicit. Idem & in locatione ac cōductione dicetur, cùm in alterius arbitrium mercedis quātitas cōfertur: quod & suprà docuimus. Quòd si quis fulloni poliēdam, aut sartori sarciendam vestem dederit, nulla statim mercede constituta, promittens daturum se quantū inter ambas partes postea conuenerit: non est id locatio, sed alius quispiam contractus à locatione, ex quo & præscriptis verbis actio datur. At ne putes, hęc Imperatoris cōstitutione decisa esse: quoniam diuersa in illa casus species est. Illic enim sic habetur: VENDITVM TIBI ID ESTO QVANTI TITIVS DEFINIERIT. Hic verò, sic

ἐν τῷ

LOCATVM TIBI ID ESTO, QVANTI VTRIQVE PARTI VISVM ERIT. ¶ Porrò adeò omnia eadem & in venditione & in locatione, quęrũtur: vt quemadmodũ dubitatur, an permutatio rerum venditio sit, ita & in locatione quæratur. Si cùm rem aliquam tibi vtendã aut etiã fruendam dedißem, tu mihi inuicẽ rem aliam vtendam aut etiam fruendam dederis: in dubiũ enim vocatur, an sit locatio? Et placuit locationem non eße, sed proprium quoddam genus contractus. Vt in hac specie: Duo quidam erant vicini rustici, quorum vterque vnum nec amplius bouem habebat. Neuter igitur fundum suum arare poterat, quia tãtum vnum bouem haberet. Si cõuenerit inter eos, vt per denos dies alter alteri bouem suum commodaret, quò opus

ἐν τοσούτῳ δὲ, ΕΣΤΩ ΣΟΙ ΜΕΜΙΣΘΩΜΕΝΟΝ, ΕΙΣ ΟΣΟΝ ΑΝ ΕΚΑΤΕΡΩι ΜΕΡΕΙ ΣΥΝΑΡΕΣΗ. ¶ Οὕτω δὲ ταῦτα ζητεῖται ἐπὶ πράσεως καὶ μισθώσεως, ὅτι ὥσπερ ἀμφιβάλλεται, εἰ ἄρα ἡ περμουτατζίων τῶν πραγμάτων πρᾶσις ἐστὶν, οὕτω καὶ ἐπὶ μισθώσεως ζητεῖται. εἰ ἐμοῦ πρᾶγμα σοι παρασχόντος εἰς χρῆσιν, ἢ χρῆσιν ἐπὶ τῷ καρποῦσθαι. ἕτερόν τι ἀμοιβαδὸν ἐμοὶ δοθήσεται παρὰ σοῦ εἰς χρῆσιν, ἢ εἰς τὸ καρπώσασθαι, ἀμφιβάλλεται εἰ ἐστὶ μίσθωσις. καὶ ἤρεσε μὴ εἶναι μίσθωσιν, ἀλλά τι ἰδιάζον γένος συναλλάγματος. οἷον ὡς ἐπὶ θέματος. δύο τινὲς ἀγρογείτονες ὑπῆρχον. ἑκάτερος αὐτῶν πρὸς ἕνα βοῦν ἐκέκτητο. οὐδέτερος οὖν ἠδύνατο τὸν οἰκεῖον ἀγρὸν ἀροτριᾶν, διὰ τὸ ἕνα κεκτῆσθαι βοῦν. ἐὰν συμφωνηθῇ μεταξὺ αὐτῶν, ὥστε τὸν ἕτερον τῷ ἑτέρῳ ἐπὶ δέκα ἡμέρας κιχρᾶν τὸν οἰκεῖον βοῦν ἐπὶ τῷ ἀροτριά- §. Præterea

σαι τὴν γῆν τοῦ λαβόντος, καὶ παρ' αὐτῷ ἀπόλυται ὁ βοῦς, οὔτε μίσθωσις τὸ τοιοῦτόν ἐστι, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐνταῦθα κέρδος ἐν ἀργυρίῳ μίσθωμα. οὔτε δὲ κομμοδάτον, τὸ γὰρ κομμοδάτον γρατουίτον ὀφείλει εἶναι. ἰδοὺ ἐνταῦθα ὁ χρήσας ἔχει, ἤτοι ἐλπίζει, τὸ ἐκ τῆς ἀντιλήψεως κέρδος. ἀλλ' ὁρίζόμεθα ἐνάγοντα τὴν πραισκρίπτις βέρβις, κατὰ τοῦ ἀπολέσαντος. ¶ Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ κοινωνία τις μεταξὺ πράσεως καὶ μισθώσεώς ἐστιν, ὅτι ἐπί τινων θεμάτων ἀμφιβολία γίνεται, πότερον πρᾶσις, ἢ μίσθωσίς ἐστι τὸ γινόμενον. τοῦτο δὲ συμβαίνει ἐπὶ τῶν ἄγαν ἐμφερῶν· οἷον ὡς ἐπὶ τῶν κτημάτων, ἅπερ διηνεκῶς τισὶ παρέχεται ἐπὶ τῷ καρποῦσθαι. ἵνα ἐφ' ὅσον τὸ μίσθωμα, ἤτοι πρόσοδος ὑπὲρ τούτων τῷ δεσπότῃ παρέχεται, μηδεὶς ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοῦ μισθωσαμένου, ἢ κληρονόμου αὐτοῦ, ἢ ἐκείνου, ᾧ ὁ ἐκμισθωσά-

apud accipientem facerent, & apud eum bos perierit: neque locatio id est, propterea quòd certa merces in pecunia numerata constituta non sit: neq; rursus commodatum, quoniam commodatum gratuitum esse debet, at hîc, is qui commodauerat, aut habebat, aut sperabat emolumentum ex compensatione. Sed aduersus eum cuius culpa bos periit, actionem præscriptis verbis decernimus.

3. Adeo.

¶Adeò autẽ familiaritatem inter se aliquam habent venditio & locatio: vt in quibusdam casibus dubiũ esse cõtingat, vẽditio sit id quod agitur an potius locatio? Id autẽ maximè contingit, in his casibus qui illis admodum similes sunt: veluti, quũ de prędiis tractamus, quæ quibusdã perpetuò fruẽda traduntur: vt quamdiu merces siue pensio, vel reditus siue vectigal domino pro iis præstatur, nemo cõductori ea auferre possit, aut heredi

eius

eius, cuiue aut conductor aut heres eius id prædiũ vendiderit vel donauerit, in dotémve dederit, vel alio quocunque modo alienauerit. Quoniam ergo inter veteres dubitabatur, quisnam contractus hic esset, & à quibusdam locatio, ab aliis vẽditio existimabatur: venditio quidem, quod & ad heredes transiret, & variis modis alienaretur: locatio verò, quòd per singulos annos aliquid domino daretur: edita est D. Zenonis constitutio, quæ contractum hunc Emphyteusin vocauit, propriam ei naturã adsignans, quæ neque ad locationem in vniuersum, neque item ad venditionem spectaret, sed quæ suis finibus consisteret. Et si quidem aliquid pactum fuerit inter cõtrahentes, id ita iustum firmúmq; esse debet, quasi ea certa natura contractus esset. Quoniam pacta contractibus naturam dant. Sin verò nihil pactum fue

μενος, ἢ ὁ αὐτοῦ κληρονόμος πέπρακεν, ἢ ἐδωρήσατο τοῦτο τὸ κτῆμα, ἢ προικὸς ὀνόματι δέδωκεν, ἢ ἑτέρῳ ἐξεποιήσατο τρόπῳ. ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον συνάλλαγμα, ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν παλαιῶν ἀμφιβάλλετο, καὶ ὑπό τινων μὲν μίσθωσις, ὑφ' ἑτέρων δὲ πρᾶσις ἐνομίζετο. πρᾶσις μὲν ἐπειδὴ διέβαινεν ἐπὶ κληρονόμους, καὶ ἐξεποιεῖτο διαφόρως· μίσθωσις δὲ ἐνομίζετο, διὰ τὸ καθ' ἕκαστον ἔτος διδόμενον· διάταξις γέγονε Ζήνωνος τοῦ θειοτάτου, ἥτις ἐμφύτευσιν τοῦτο ἐκάλεσεν· ἰδιάζουσαν αὐτῷ φύσιν ἐπινοήσασα, οὔτε πρὸς μίσθωσιν καθόλου, οὔτε πρὸς πρᾶσιν ὁρῶσαν, ἀλλ' ἰδίοις ὅροις συνισταμένην. καὶ εἰ μέν τι πακτευθῇ μεταξὺ τῶν συναλλασσόντων, οὕτως ἰσχυρὸν ἔστω τὸ σύμφωνον, ὡσανεὶ φύσεως τοιαύτης φανερᾶς προσούσης τῷ συναλλάγματι. φύσις γὰρ γινέσθω τῷ συναλλάγματι τὸ πάκτον. εἰ δὲ μηδὲν περὶ τοῦ

πράγματος ἀπωλείας συνεφωνήθη, τηνικαῦτα εἰ μὲν παντὸς τοῦ πράγματος γένηται φθορὰ τοῦ ἐμφυτευθέντος, δηλαδὴ τοῦ δεσπότου, τουτέστι τοῦ ἐμφυτεύσαντος, ὁρᾶται ἡ ζημία. εἰ δὲ μερικὴ, ὁ ἐμφυτευσάμενος ταύτην ἐπιγινωσκέτω τὴν βλάβην. ὅπερ καὶ ἐν χρήσει ἐστί τε καὶ πολιτεύεται.

§ Item quæritur.

¶ Ὁμοίως κἀκεῖνο τῶν ἀμφιβαλλομένων ἐστί. χρυσοχόῳ τινὶ δέδωκα, λόγου χάριν δέκα νομίσματα, συμφωνήσας ὥς τε αὐτὸν τὸν χρυσοχόον ἐξ οἰκείας ὕλης, χρυσοῦ φανεροῦ σταθμοῦ, καὶ φανεροῦ τύπου δακτυλίους μοι κατασκευάσαι, πότερον πρᾶσις ἢ μίσθωσις τὸ τοιοῦτον ἐστὶ, ζητεῖται. καὶ ὁ μὲν Κάσσιος φησὶν εἶναι καὶ μίσθωσιν καὶ πρᾶσιν τὸ τοιοῦτον. ἵνα εἰ μὲν αἰτιάσωμαι τὴν ὕλην τοῦ χρυσίου ὡς οὐ χρηστὴν κινήσω τὴν ἐξ ἔμπτου. εἰ δὲ τὴν ἐργασίαν ὡς οὐ καλῶς ἔχουσαν, ἔχοιμι τὴν λοκάτι. ἀλλ' ἤρεσε μᾶλλον πρᾶσιν εἶ-

rit de periculo rerũ in caussam emphyteuseos datarũ:tunc si tota res pereat,ad dominum videlicet hoc est ad eum, qui in causam emphyteuseos dederat, dãnum hoc spectat:sin autem ex parte, tũc is qui in causam emphyteuseos accepit, detrimentum hoc agnoscet. Quod & hodie in vsu est,eoque iure vtimur.

¶ Similiter & illud sæpe in controuersia videmus esse. Aurifici cuipiam dedi, verbi gratia, decem aureos: conuenitque, vt is ex auri sui materia, certi ponderis certæque formæ annulos mihi faceret,quæritur venditióne id sit, an locatio? Et Cassius quidem simul & locationem & venditionem id esse dicit:vt si materiam auri non satis probam esse causer, Ex empto possim agere: sin de opere ipso vt non rectè facto conquerar,locati actione habeam. Sed magis visum est, tantum emptio-

nem

nem & véditionem contrahi: quoniam opera velut accessorij vice fungitur. Quòd si aurum ego meum dederim aurifici, mercede pro opera constituta: dubium non est, quin ea res locatio & cõductio sit. ¶ Conductor omnia secundũ legem & fines conductionis facere debet, hoc est, secundũ ea, quę in re gerenda cauta sunt. Et si quid in lege & pactis omissum fuerit, id ex ęquo & bono disponi debet. ¶ Si cui vestem, aut argétum, aut animal cõmodauerim: & pro vsu eius certa pecunia mihi mercedis nomine data sit, aut dari promissa sit: is qui accepit, tantam in his custodiendis diligentiam adhibere debet, quantam diligentissimus paterfamilias rebus suis adhibet. Eam enim si adhibuerit & casu aliquo fortuito res quas vtendas accepit, perierint: ad restitutionem earũ, aut propter restitu-

ναι καὶ ἀπεργασίαν τὸ πρᾶγμα. τὸ γὰρ τῆς ἐργασίας ἐστὶν, ὡς ἐν παρακολουθήματι. εἰ δὲ ἴδιον δέδωκα ἐγὼ χρυσὸν τῷ χρυσοχόῳ, μισθοῦ ὁρισθέντος ὑπὲρ τῆς ἐργασίας, ἀναμφιβόλως μίσθωσις καὶ ἐκμίσθωσις ἐστὶ τὸ τοιοῦτον. ¶ Ὁ μισθωσάμενος πάντα κατὰ τὸν ὅρον τῆς μισθώσεως ὀφείλει ποιεῖν. τουτέστι κατὰ τὸ δόξαν μεταξὺ τῶν συναλλαττόντων. εἰ δέ τι ἐν τοῖς συμφώνοις παρωφθῇ, κατὰ τὸ κάλλιστον καὶ δίκαιον ὀφείλει τοῦτο τυποῦσθαι. ¶ Ἐὰν χρήσω τινὶ ἐσθῆτα, ἢ ἄργυρον, ἢ ζῶον, εἶτα ὑπὲρ τῆς χρήσεως τούτου χρυσίον ῥητὸν λόγῳ μισθοῦ δοθῇ μοι, ἢ ὁμολογηθῇ δίδοσθαι, ὁ λαβὼν τοσαύτην ἐπιμέλειαν περὶ τὴν τούτων παραφυλακὴν ὑποφείλει, ὅσην ὁ σφόδρα ἐπιμελέστατος περὶ τὰ οἰκεῖα παρέχει πράγματα. ἐὰν γὰρ παράσχῃ καὶ τυχηρῶς τὰ χρησθέντα ἀπόληται πράγματα, προφάσει τῶν πραγμάτων ἀπο-

θ. Conductor.

θ. Qui pro vsu.

καταστάσεως οὐ κρατεῖται.

Mortuo.

¶ Ἐὰν ἐπὶ πενταετίαν μισθώσω τινὶ τὸν ἐμὸν ἀγρὸν, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τυχὸν ἢ τρίτῳ ἐνιαυτῷ τελευτήσῃ ὁ μισθωσάμενος, ὁ κληρονόμος αὐτοῦ ὑπεισελεύσεται τὴν μίσθωσιν, μέχρι πέρατος τῆς πενταετίας.

tionem non tenetur. ¶ Si cui ad quinquennium fundum meum locauero, & conductor secundo fortè aut tertio anno decesserit, heres eius in conductionē vsque ad finem quinquennij succedit.

DE SOCIETATE.
Titul. XXV.

Μετὰ τὴν πρᾶσιν καὶ μίσθωσιν, χρὴ καὶ περὶ κοινωνίας διεξελθεῖν. συνίσταται δὲ αὕτη μεταξὺ τινῶν, ἢ τοτόρουμ βονόρουμ, τουτέστιν ἐπὶ πάσῃ τῇ περιουσίᾳ, ἣν οἱ Ἕλληνες ἰδικῶς κοινοπραξίαν καλοῦσιν. ἢ μιᾶς οἵας δήποτε ἐμπορείας· οἷον ἐπὶ τὸ ἀγοράσαι ἀνδράποδα, καὶ αὐτὰ διαπωλῆσαι, ἢ ἔλαιον, ἢ οἶνον, ἢ σῖτον. καὶ εἰ μὲν μηδὲν περὶ τοῦ πόσον μέρος ἕκαστος τῶν κοινωνῶν ἢ κέρδους ἢ ζημίας ἐπιγνώσεται συμφωνηθῇ, ἐξ ἴσου τὰ κέρδη καὶ τὰς ζημίας ἐπιγνώσονται. εἰ δὲ ἐκφωνηθῇ

Post venditionē & locationem, necesse est & de societate dicere. Contrahitur autem hæc inter aliquos, aut totorum bonorum, hoc est, de vniuerso patrimonio, quā Græci proprio nomine κοινοπραξίαν appellant: aut vnius alicuius negotiationis, veluti emēdorum vendendorúmque mancipiorum: aut olei, aut vini, vel frumenti emendi vendendíq;. Et si nihil conuenerit, quotam quisque in lucro & damno partem habere debeat: ex æquo lucra & damna agnoscēt socij. Sin expressæ

fuerint

fuerint partes, standum est conuentis. Neq; enim dubium est, quin valeat conuentio, si duo inter se pacti sint: vt alter duas lucri damniq; partes habeat, alter tantùm tertiam.

¶ Sanè de illa conuentione quæritur: si Titius & Seius inter se pacti sint, vt Seius duas in lucro partes habeat, & tantùm tertiam in damno: contrà Titius duas in damno partes habeat, & tatum tertiam in lucro, an ratum sit id pactũ? Et Q. Mutius conuentionem hanc cõtra naturam societatis esse ait, & ob id ratam non habendam. Seruius autem Sulpitius (cuius opinio obtinuit) contrà sentit: quia sæpe quorundam sociorũ ita excellens est diligentia & opera in societate, vt iustum sit plus eos lucri habere, & maioris lucri conditione in

τὰ μέρη, φυλάττεσθαι τὸ συμφωνηθὲν δεῖ. ἀναμφίβολον γάρ ἐστιν ὅτι ἔρρωται τὸ πάκτον, ἐὰν δύο μεταξὺ ἀλλήλων συμφωνήσωσιν, ἵνα ἕτερος μὲν δύο μέρη καὶ κέρδους καὶ ζημίας ἐπιγινώσκῃ· ὁ δὲ ἕτερος τρίτον. ¶ Περὶ δὲ ἐκείνου τοῦ θ. De illa.
πάκτου ζητεῖται, ἐὰν τίτιος καὶ σεῖος μεταξὺ ἀλλήλων πακτεύσωσιν, ἵνα σεῖος μὲν δύο μέρη λαμβάνῃ τοῦ κέρδους· κατὰ δὲ τὸ τρίτον ζημιοῦται· ὁ δὲ τίτιος κατὰ δύο μέρη ζημιοῦται, τοῦ κέρδους τὸ γ' ἀποφερόμενος. εἰ ἔρρωται τὸ σύμφωνον. καὶ ὁ μὲν κοίντος μούτιος τῇ φύσει τῆς κοινωνίας φησὶν ἐναντιοῦσθαι τὸ τοιοῦτον σύμφωνον, καὶ διὰ τοῦτο μὴ κρατεῖν τὸ πακτευθέν. ὁ δὲ σέρβιος σουλπίτιος, οὗ μᾶλλον ἐκράτησεν ἡ γνώμη, τὸ ἐναντίον φησί, διὰ τὸ πολλάκις τινῶν κοινωνῶν, οὕτω τιμιωτάτην εἶναι τὴν σπουδὴν περὶ τὴν κοινωνίαν, ὥς τε δίκαιον εἶναι πλείονα κερδαίνειν αὐτοὺς, καὶ ἐπὶ μείζονι κέρδει εἰς κοινωνίαν αὐτοὺς

δέχεσθαι. καὶ γὰρ οὕτω κοινωνίαν συνίστασθαι ἀναμφίβολόν ἐστιν, ὥστε τὸν μὲν χρήματα συνεισφέρειν, τὸν δὲ οὔ. καὶ κοινὸν εἶναι τὸ προσγινόμενον κέρδος μεταξὺ αὐτῶν. πολλάκις γὰρ ἡ σπουδὴ ἑνὸς τῶν κοινωνῶν, ἴσα δύναται τῇ τῶν χρημάτων συνεισφορᾷ. καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἐκράτησεν ἡ τοῦ Σερβίου γνώμη, ἐναντιωμένη τῷ Κοΐντῳ Μουτίῳ, ὅτι καὶ ἐκεῖνο τῶν ὡμολογημένων γέγονε, δύνασθαι πακτεύειν τοὺς κοινωνούς, ἵνα τὶς ἐξ αὐτῶν, κέρδους μὲν μέρος ἀποφέρηται, μὴ ὑποβάλληται δὲ ζημίᾳ. ὅπερ καὶ οὕτω νοῆσαι χρή. ἵνα ἐὰν ἐν τινι μέρει κέρδος, ἔν τινι δὲ ζημία προσενεχθῇ, κομπενσατίωνος ἤτοι ἀντιλόγου γινομένου, τὸ ὑπολειφθὲν τοῦτο μόνον κέρδος νομισθείη. οἷον ἐνεπορεύοντο ἀνδράποδα, καὶ ἐσθῆτα. ἐν τῇ ἐμπορείᾳ τῆς ἐσθῆτος ζημία γέγονεν ἑκατὸν νομισμάτων. ἐν δὲ τῇ πραγματείᾳ τῶν οἰκετῶν κέρδος περιεποιήθη τῶν νομι-

societatem recipi. Nam & ita coiri societatem posse nemo dubitat, vt alter pecuniam conferat, alter non conferat, & tamē lucrum inter eos cōmune sit. Nam sæpe vnius ex sociis diligentia tantum præstat, quantū pecunia ab aliis collata. Et adeò hæc Seruij sententia contra Q. Mutium obtinuit, vt illud quoque extra controuersiam sit: conuenire posse inter socios, vt vnus aliquis eorum, lucri partē habeat, de damno non teneatur. Quod tamen ita intellegendum est, vt si aliqua in parte lucrum, in aliqua damnum allatum sit: compensatione facta id solum quod superest, lucrū esse intellegatur. Veluti, Quidam mancipiorum & vestimentorum negotiationē inierant: In negotiatione vestimentorū damnū centum aureorum acceptum est. In negotiatione seruorum, lucrum trecentorum aureorum accessit: Primò

eximun

eximuntur centum aurei, qui in damno sunt, scilicet vt lucrum trecentorum aureûm huic damno medeatur. Et ducenti aurei qui supersunt, inter socios secundum legẽ initio dictam diuiduntur. Ex hoc igitur planum fit, cùm simul & lucrum & damnũ societas acceperit, aut lucrum dumtaxat, socium ex pacto non iuuari, quò conuẽnit, vt partem in lucro haberet, & damnum non sentiret. Quum verò sòlùm damna accepta sunt, tunc quid prosit ea conuentio, ostenditur. Nam ecce, si cùm millenos singuli aureos in societatem attulissent, subsequuta prædicta conuentione: ducentorum aureûm damnũ in negotiatione acceptum sit, & lucri nihil factum: deinde societaté contingat dissolui: alter mille aureos quos intulit, accepturus est, alter tantùm octingentos. ¶ Illud in confesso expeditóque est, si in vno tan

σματα. ἐξαιρεῖται πρότερον τὰ ἑκατὸν νομίσματα τὰ τῆς ζημίας, ὥς τε ἐκείνην θεραπευθῆναι ἐκ τοῦ κέρδους τῶν τ̄ νομισμάτων, καὶ τὰ σ̄ μερισθήσεται μεταξὺ τῶν κοινωνῶν, κατὰ τὰ γινόμενα πάκτα. ὥς τε οὖν ἐκ τούτου δείκνυται, ὅτι ἡνίκα μὲν κατὰ ταὐτὸν κέρδος καὶ ζημία συμβῇ τῇ κοινωνίᾳ, ἢ κέρδος μόνον, οὐδὲν ὠφεληθήσεται ὁ κοινωνὸς ἐκ τοῦ πάκτου, τοῦ λέγοντος, μετέχειν μὲν αὐτὸν τοῦ κέρδους, μὴ ὑποκεῖσθαι δὲ ζημίᾳ. ἡνίκα δὲ ζημία μόνη συμβῇ, τότε τὸ ὄφελος τὸ ἐκ τοῦ συμφώνου δείκνυται. ἰδοὺ γὰρ εἰσαγαγόντων αὐτῶν ἀνὰ ᾱ νομίσματα, τοῦ προειρημένου πάκτου παρακολουθήσαντος, συνέβη ζημίαν μὲν γενέσθαι ἐν τῇ ἐμπορίᾳ σ̄ νομισμάτων, μηδὲν δὲ κέρδος, εἶτα διαλυθῆναι τὴν κοινωνίαν. ὁ μὲν λήψεται ἃ συνήγαγε ᾱ νομίσματα, ὁ δὲ ω̄. ¶ Ἐκεῖνο δὲ τῶν ὡμολογημένων ἐστὶν, ὅτι ἐὰν ἐφ' ἑνὶ μό- 8. Illud.

γῳ τῶν συμβαινόντων μέρος ἐκφωνηθῇ, μέρος δὲ οὐκ ἐκφωνηθῇ, κοινὸν γίνεται τοῦ σιγηθέντος τὸ ἐκφωνηθέν. οἷον λέγουσι πάκτον, ὥστε κέρδους συμβαίνοντος, τὸν μὲν τὸ διμοιρον, τὸν δὲ τὸ τρίτον λαμβάνειν, περὶ δὲ ζημίας οὐδὲν ἐλέχθη, ἢ τοὐναντίον, ἐξισωθήσεται τῷ εἰρημένῳ τὸ μὴ λεχθέν. ¶ Ἡ δὲ κοινωνία μέχρι τούτου συνίσταται, ἕως οὗ τὰ μέρη τῆς αὐτῆς ἔχεται διαθέσεως. εἰ δέ τις τῶν κοινωνῶν ἀπαγορεύσει, λύεται ἡ κοινωνία ἐπὶ τοῖς μετὰ ταῦτα συμβαίνουσι. εἰ δέ τις κακούργῳ προαιρέσει ἀπηγόρευσε διὰ τοῦτο τῇ κοινωνίᾳ, ἵνα κέρδος τι προσδοκώμενον μόνος κτήσηται, τοῦτο κοινὸν ἔσται, εἰ δέ τις κέρδος οὐ προσδοκῶν ἀπηγόρευσε, αὐτὸς ὃ μὴ προεσκόπησεν ἕξει μόνος. οἷον Πρῖμος καὶ Σεκοῦνδος τοτόρουμ βονόρουμ ἦσαν κοινωνοί. συνέβη δὲ Τίτιον ἐπὶ Πρίμῳ

¶ Manet.

tum eorum quæ accidunt, pars expressa sit, & in altero pars expressa nõ sit: id quod expressum est, regulam eius esse, quod omissum est: veluti, cõuênit, vt cùm lucrum contingit, alter bessem habeat, alter tertiã partem, nec de damno quicquam dictum est, aut contrà. Id de quo dictũ nihil est, æquale fiet ei quod expressum est. ¶ Societas autẽ eousque manet, donec in eodem consensu partes perseuerant. At cùm quis renuntiauerit societati, soluitur societas, quantum ad ea pertinet, quæ ex illo tempore contingũt. Sed si quis versuta callidáq; mente in hoc societati renuntiauerit, vt obueniẽs aliquod lucrum solus habeat, lucrum hoc communicabitur. Sin autem cùm nullum lucrum expectaret, renuntiauerit: id ipse quod nõ præuidit, habebit solus: veluti, Primus & Secundus totorum bonorum erant socij: contigit vt Titius heredem Primum relinquens moreretur.

feretur, sed & Seij hereditas eodem tempore Primo delata est. Quidam ad Primum venit, ac nuntiauit illi de Titij hereditate. Sed Seij hereditatem nondũ sibi delatam esse sciebat Primus. Quum vellet igitur Primus solus hereditatẽ Titij habere, sciens soluta societate suam solius futuram, ex industria renuntiauit societati, vt solus hereditatem lucrifaceret. Hæc eius tam perversa mens punitur lege, & lucrum quod ex hereditate Titij obuenit, communicare cogitur. At Seij hereditatem, si postea cùm delatam sibi esse sciret, agnoscat: solus eam habebit. Neque enim spe eius lucrifaciendę societatem dissoluit. Nam quomodo? Quum & sibi eam delatam esse nesciret. Secundus tamen si quid post renuntiationem societatis ei factam, adquisiuerit, etiam

τελευτήσαι κληρονόμῳ, καὶ σεΐου δὲ τὴν περιουσίαν ἐπὶ τὸ αὐτὸν φέρεσθαι πρῖμον. ἐλθὼν τὶς ἀπήγγειλε πρίμῳ περὶ τῆς τοῦ τιτίου κληρονομίας. ἀγνώστως δὲ ἦν ἡ σεΐου κληρονομία πρίμῳ, εἴγε ἥρμοσεν αὐτῷ. βουλόμενος ὁ πρῖμος μόνος κτήσασθαι τὴν τοῦ τιτίου κληρονομίαν, εἰδὼς ὅτι μετὰ λύσιν τῆς κοινωνίας μόνου τοῦ κτησαμένου ἐστὶν, ἐπιτηδὲς ἀπηγόρευσε τῇ κοινωνίᾳ, ἵνα μόνος κερδάνῃ τὴν κληρονομίαν. τιμωρεῖται τὴν κακίστην αὐτοῦ προαίρεσιν ὁ νόμος, ἀναγκάζων αὐτὸν τὸ κέρδος τὸ περιγινόμενον ἐκ τῆς τοῦ τιτίου κληρονομίας κοινὸν ποιεῖν. τὴν δὲ σεΐου κληρονομίαν, εἴγε γνοὺς μετὰ ταῦτα καταδέξηται, μόνος ἕξει. οὐδὲ γὰρ ἐλπίδι τοῦ κτήσασθαι ταύτην διέλυσε τὴν κοινωνίαν. πῶς γὰρ ὁπότε καὶ ἠγνόει ταύτην εἰς ἑαυτὸν κατενηνέχθαι. τῷ μέντοι σεκούνδῳ, εἴ τι μετὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τὴν εἰς αὐτὸν γενομένην τῆς κοινωνίας περιεποιήθη,

θη, εἰ δὲ ἡ αἰτία τῆς νῦν κτήσεως πρεσβυτέρα τῆς ἀπαγορεύσεως ἦν, μόνος λήψεται, διὰ τὸ μηδένα αὐτοῦ δόλον ἐλέγχεσθαι. ¶ Λύεται ἡ κοινωνία πρὸς τούτοις τῇ τοῦ κοινωνοῦ τελευτῇ· ὁ γὰρ κοινωνίαν συνιστῶν ἐγνωσμένον πρόσωπον ἑαυτῷ ἐπιλέγεται. οὐ πάντως δὲ ὁ τοῦ ἐμοῦ κοινωνοῦ κληρονόμος, ἔσται μοι πρὸς κοινωνίαν ἐπιτήδειος. εἰ δὲ καὶ πλείονες κοινωνοὶ συνέστησαν, τῇ τοῦ ἑνὸς τελευτῇ μεταξὺ πάντων διαλύεται ἡ κοινωνία. εἰ καὶ οἱ περιόντες πλείονές εἰσι τῶν τελευτησάντων. τί γὰρ ὅτι πέντε ἢ ἓξ συστησαμένων κοινωνίαν, δύο ἅμα ἐν ναυαγίῳ τεθνήκασιν. ἔσθ' ὅτε γὰρ διὰ τοὺς τελευτήσαντας τοῖς περιοῦσιν ἐπωφελὴς ἅμα δὲ αἱρετὴ ὑπῆρχεν ἡ κοινωνία, εἰ μὴ ἄρα ἐν τῷ συνιστᾶν τὴν κοινωνίαν, ἕτερόν τι συνήρεσεν, ὥς τε ἑνὸς τελευτήσαντος, τοῖς περιοῦσι φυλάττεσθαι τὴν κοινωνίαν. λύεται ἡ κοινωνία δὲ [illegible]θέντος τοῦ

περὶ

si fortè causa adquisitionis, quæ nunc obtigit, antiquior sit renuntiatione, sibi soli id habebit, propterea quòd nullus in eo dolus argui possit. ¶ Soluitur adhæc societas & socij morte, quia qui societatem contrahit, certam & cognitam personam sibi eligit. Nec enim omnino socij mei heres ad societatem mihi erit cōmodus. Sed & si inter plures contracta sit societas, vnius morte inter omnes soluitur: quamuis plures superfint, quā mortui sunt. Quid enim si quū quinque aut sex societatem inissent, duo simul naufragio perierint? Interdum enim propter eos qui mortui sunt, his qui supersunt vtilis, & optanda erat societas: vtique nisi in coëunda societate aliud conuenerit, vt vno mortuo inter ceteros maneret societas. Soluitur & so-

¶ Soluitur.

cietas eo negocio ad finem perducto, cuius gratia contracta fuit. Nam si ad negotiationem mancipiorum fortè inita sit societas, & contigerit vt hęc negotiatio finem acciperet: finitur & societas. Publicatio quoque vnius ex sociis, societatem dissoluit. Sed tunc quũ vniuersum socij patrimoniũ publicatũ fuerit. Nam quum in bona socij publicati alter succedat (nẽpe Fiscus) & similitudo quędã mortis inducitur. Si enim pars tantũ bonorum publicata sit, manet societas. Si socius ęre alieno oppressus (siue id publicum sit, siue priuatum) bonis suis cesserit, & patrimonium eius venierit, soluitur societas. Si tamen post cessionẽ adhuc cõsentiant in societatẽ: noua nunc incipere videtur societas. ¶ Socius socio vtrùm eo nomine tantum teneatur actione Pro socio

πράγματος ἐκείνου, ἐφ' ᾧ συνέστη. εἰ γὰρ ἐπὶ ἐμπορείᾳ ἀνδραπόδων τυχὸν γέγονε, συνέβη δὲ ταύτην τὴν ἐμπορείαν πέρας λαβεῖν, συμπαύσεται καὶ ἡ κοινωνία. καὶ δήμευσις ἑνὸς τῶν κοινωνῶν διαλύει τὴν κοινωνίαν. ἀλλὰ τότε ἡνίκα πᾶσα ἡ τοῦ κοινωνοῦ περιουσία δημευθῇ. ὁπότε γὰρ εἰς τὴν περιουσίαν τοῦ δημευθέντος ἕτερος εἰσέρχεται, τουτέστιν ὁ φίσκος, μίμησις ἐπεισάγεται τελευτῆς. ὅθεν διαλύεται ἡ κοινωνία. μερικῆς γὰρ γενομένης δημεύσεως ἔτι συνέστηκεν ἡ κοινωνία. ἐὰν κοινωνὸς, πολλοῖς βαρυνόμενος χρέεσι δημοσίοις τε καὶ ἰδιωτικοῖς, τῆς οἰκείας ἐκστῇ περιουσίας, καὶ διαπραθῇ αὐτοῦ τὰ πράγματα, λύεται ἡ κοινωνία. εἰ μέν τοι μετὰ τὴν ἔκστασιν τῆς αὐτῆς ἔχονται διαθέσεως, καινοτέρα νῦν ἄρχεσθαι δοκεῖ κοινωνία. ¶ Ὁ κοι- §.Socius
νωνὸς τῷ κοινωνῷ, πότερον τούτου μόνου χάριν κρατεῖται τῇ περὶ σοκίῳ ἀγωγῇ, ἡνίκα

κατ'

κατ' ἀλλήλων ἔχουσιν οἱ κοινωνοί, ἢ ἐάν τις κατὰ δόλον βλάψῃ τὴν κοινωνίαν, ὥσπερ ἀπὸ δόλου κρατεῖσθαι φαμὲν τῇ δεπόσιτι, τὸν ἀνασχόμενον παρ' ἑαυτῷ ἀλλότριον πρᾶγμα παρακατατεθῆναι· ἤγουν καὶ κούλπας ὀνόματι τουτέστι ῥαθυμίας τε καὶ ἀμελείας, τῶν ζητηθέντων ἐστί. ἀλλ' ὅμως ἐκράτησε, καὶ κούλπας χάριν αὐτὸν κρατεῖσθαι. ἡ δὲ κούλπα, οὐ πρὸς τὴν ἀκριβεστάτην ἐπιμέλειαν ἀναφέρεται. δοκεῖ γὰρ τοιαύτην ἐπιμέλειαν ἐν τοῖς κοινοῖς πράγμασι τὸν κοινωνὸν προσλαμβάνειν ὁποίαν τοῖς οἰκείοις πράγμασι εἴωθε παρέχειν. ὁ γὰρ τὸν ἧττον ἐπιμελῆ κοινωνὸν ἑαυτῷ προσλαβών, ἑαυτὸν αἰτιάσθω τῆς ἀβουλίας, ὡς ἑαυτῷ τῆς ζημίας γενόμενος αἴτιος.

(ea est autem actio quam mutuò inter se habent socij) si qua in re dolo societatem læserit, quemadmodum actione depositi dicimus eũ de dolo teneri, qui rem alienam apud se deponi passus est: an verò etiam culpę nomine, id est, desidię & negligentię, quęsitũ est. Sed tamen pręualuit, etiam culpę nomine eum teneri. Culpa autem nõ ad exactissimam diligentiam refertur. Sufficit enim talem diligentiam communibus rebus adhibere socium, qualem suis rebus adhibere solet. Nam qui minùs diligentem socium sibi adsumpsit, suam ipse imprudentiam incuset, cùm & ipse eius mali sibi causa fuerit.

DE MANDATO. Titul. XXVI.

Ὑπόλοιπον ἡμῖν ἐστιν, ἐκ τῶν ἀναγομένων ὑπὸ τῶν κονσένσω συναλλαγμάτων, τὸ

Reliquum nobis est, ex obligationib' quę consensu contrahuntur

grahuntur, mandatũ. Quinque autem id modis constituitur. Aut enim mea solius gratia tibi mãdo: aut mea & tua: aut aliena tantùm: aut mea & aliena: aut tua & aliena. Nam si tua tantùm gratia mandatũ fiat, superuacuum est qđ agitur, ac neque ex consensu constituitur obligatio, neque mandati nascitur actio. ¶ Et mea tantũ mandãtis gratia interuenit mãdatum: veluti si tibi mandarim, vt negotia mea gereres, vel vt fundum illum mihi emeres, vel vt pro me sponderes. Mea & tua gratia mandatum fit, quum tibi mando, vt pecuniam Titio sub vsuris credas, qui eam in rem meam versurus est. Nam & tibi prodest id quod agitur, propter vsurarum præstationem: & mihi, in cuius rem pecunia vertẽda est. Aut si cùm pro Primo, qui mutuum à te acceperit, ego fidẽ meã interposuissem: & tu

μανδάτου. συνίσταται δὲ τοῦτο τρόποις πέντε. ἢ γὰρ ἐμαυτοῦ μόνου ἐντέλλομαί σοι χάριν, ἢ ἐμαυτοῦ καὶ σοῦ, ἢ ἑτέρου μόνου ἕνεκα, ἢ ἐμοῦ καὶ ἑτέρου, ἢ σοῦ καὶ ἑτέρου. εἰ γὰρ σοῦ μόνου χάριν γένηται τὸ μανδάτον, περιττὸν τὸ πραχθέν. καὶ οὐδὲ ἡ κονσένσῳ συνίσταται ἐνοχή, οὐδὲ ἡ μανδάτι τίκτεται ἀγωγή. ¶ Καὶ τοῦ ἐντελλομένου μὲν χάριν ἐμοῦ μόνου γίνεται τὸ μανδάτον, οἷον ἐὰν ἐντείλωμαί σοι, ἵνα τὰ πράγματά μου διοικήσῃς ἢ ἵνα μοι τὸν ἀγρὸν τόνδε ἀγοράσῃς, ἢ ἵνα ἐγγυήσῃ με. ἐμοῦ καὶ σοῦ χάριν γίνεται τὸ μανδάτον, ἡνίκα ἐντείλωμαί σοι, ἵνα ἐπὶ τόκῳ δανείσῃς Τιτίῳ, τῷ μέλλοντι ταῦτα τὰ χρήματα εἰς ἐμὰς δαπανᾶν χρείας. καὶ γὰρ καὶ σὲ τὸ γινόμενον ὠφελεῖ διὰ τὴν λῆψιν τῶν τόκων, κἀμὲ δὲ περὶ τὰς χρείας δαπανηθήσεται τὸ ἀργύριον. ἢ ἐὰν συμβῇ δανείσασθαι μὲν παρὰ σοῦ Πρῖμον, ἐμὲ δὲ ἐγγυήσασθαι. βου-

θ. Mandantis.

λογιζόμενος δέ σοι χρήσασθαι κατ' ἐμοῦ, ἐντέλλομαί σοι ἐμῷ κινδύνῳ κινῆσαι κατὰ πρῶτον τοῦ πρωτοτύπου. ἰδοὺ γὰρ ἐνταῦθα κἀγὼ ἀφαιροῦμαι τὴν παροῦσαν διαφεύγων ἀγωγὴν, καὶ σὺ δὲ δυνάμενος μετὰ τὴν κατὰ τοῦ πρωτοτύπου δίκην, εἴγε μὴ ἀποπληρωθῇ τὸ χρέος ὑποστρέφειν κατ' ἐμοῦ. ὑπόθου γὰρ ὅτι ἡ ἐγγύη γέγονε δίχα ὑποθήκης, τὸ δὲ μανδᾶτον μετὰ ὑποθήκης, ἵνα τι ὄφελος ἔχῃ τὸ μανδᾶτον, ἢ καὶ ἡνίκα ἐχρεώστουν σοι ἑκατὸν νομίσματα, ἐβούλου δέ με καλέσαι πρὸς δίκην. ἐδελεγάτευσόν σοι ἐγὼ τὸν ἐμὸν δεβίτωρα. εἶτα ἐνετειλάμην σοι ἐγὼ ἐμῷ κινδύνῳ ἐπερωτᾶν αὐτόν. τυχὸν γὰρ ἐδεδείεις μήπως ἐπερωτήσας τὸν ἐμὸν δεβίτωρα ἐκπέσῃς τοῦ χρέους, οὔτε παρ' αὐτοῦ δυνάμενος τι λαβεῖν, διὰ τὴν αὐτῷ προσοῦσαν ἀπορίαν, οὔτε κατ' ἐμοῦ δυνάμενος ὑποστρέφειν, διὰ τὴν συμβᾶσάν μοι ἐκ τῆς νοβα-

mecum ex causa fideiussoria velles agere: mandaui im tibi, vt meo periculo cum Primo principali ages. Ecce enim, & ego hic iuuor, præsentem euitãs actionem: & tu, qui post acceptũ cum principali iudicium, nisi is tibi satisfecerit, contra me reuerti potes. Nam finge sine pignore fideiussionem factam fuisse, & mandatum cũ pignore interuenire: vt aliquid emolumenti sit in mandato: aut si cùm centũ tibi aureos deberẽ, & tu me in ius vocare velles, debitorẽ meum tibi delegauerim: deinde mandauerim tibi ego, vt meo periculo ab eo stipulareris. Quoniã timebas fortè, ne si stipulando à debitore bonum nomen eius fecisses, debito omni excideres. Cũ neque ab eo quicquam propter inopiam ipsius posses consequi: neque cõtra me redire posses propter liberationem, quæ mihi ex nouatione continge-

re.

ret. Ecce enim quemadmodum & hic vtrique proſit mandatum: mihi, quia in præſens moleſtia liberabor: tibi, quia & debitorem meū ex ſtipulatiōe tibi obligatum habebis, & mecum ex mandato agere poteris. Atq; etiam, quū vnum antea tibi obligatum habebas, nunc duos habebis: illum, ex ſtipulatione: me, ex mandato. Aliena tātùm gratia fit mandatum: cùm tibi mādo, vt Titij negotia geras: aut vt Titio fundum emas: aut vt pro Titio ſpondeas. Mea gratia & aliena fit mandatū: ſi mādauerim tibi, vt mea & Titij communia negotia gereres: aut vt mihi & Titio fundum emeres: aut vt pro me & Titio ſpōderes. Tua & aliena gratia mando, ſi cùm Titius pecunia egeret, mandem tibi, vt ei ſub vſuris credas. Hic enim & tibi res proderit, propter vſuras: & illi, cuius ne-

τζίανος ἐλευθερῶσαι. ἰδοὺ γὰρ ἐνταῦθα ἑκάτερον ὠφελεῖ τὸ μανδάτον. ἐμὲ μὲν καθὸ μένω πρὸς τὸ παρὸν ἀνενόχλητος, σὲ δέ, ἐπειδὴ καὶ τὸν ἐμὸν δεβίτωρα ὑπεύθυνον ἕξεις ἐκ τῆς ἐπερωτήσεως, καὶ κατ' ἐμοῦ χωρῆσαι ἐκ τοῦ μανδάτου δυνήσῃ. καὶ πάλαι ἕνα κεκτημένος ὑπεύθυνον, νῦν ἕξεις δύο. ἐκεῖνον μὲν ἐκ τῆς ἐπερωτήσεως, ἐμὲ δὲ ἐκ τοῦ μανδάτου. ἑτέρου δὲ μόνου χάριν γίνεται τὸ μανδάτον, ἡνίκα ἐντείλωμαί σοι, ἵνα Τιτίου διοικήσῃς τὰ πράγματα, ἢ ἵνα Τιτίῳ ἀγρὸν ἀγοράσῃς, ἢ ἐγγυήσῃ Τίτιον. ἐμοῦ χάριν καὶ ἑτέρου γίνεται τὸ μανδάτον, ἐὰν ἐντείλωμαι τὰ κοινὰ ἐμοῦ καὶ Τιτίου διοικῆσαι πράγματα. ἢ ἵνα ἐμοὶ καὶ Τιτίῳ ἀγοράσῃς ἀγρόν. ἢ ἵνα ἐμὲ καὶ Τίτιον ἐγγυήσῃ. σοῦ δὲ καὶ ἑτέρου χάριν ἐντέλλομαι, ἐὰν Τιτίου δεομένου χρημάτων, ἐντείλωμαί σοι, ἵνα δανείσῃς αὐτῷ ἐπὶ τόκοις. ἐνταῦθα γὰρ καὶ σὺ διὰ τοὺς τόκους ὠφεληθήσῃ, κἀκεῖνος τῆς οἰκείας

ἐντὸς γένηται χρείας. εἰ γὰρ ἵνα ἀτόκως δανείσῃς ἐνετειλάμην σοι, ὑπὲρ ἑτέρου, οὐ μὴν ὑπὲρ σαυτοῦ μηδὲν ὠφελουμένου γίνεται τὸ μανδάτον.

Tua tantum gratia.

¶ Σοῦ μόνου χάριν γίνεται τὸ μανδάτον, ἡνίκα ἐντείλωμαί σοι, ἵνα τὰ σὰ χρήματα μᾶλλον εἰς ἀγορασίαν κτημάτων παράσχῃς, ἤπερ ἵνα δανείσῃς. ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἵνα μᾶλλον δανείσῃς, ἤπερ ἀγοράσῃς κτήματα. τὸ δὲ τοιοῦτον μανδάτον, συμβουλὴ μᾶλλον ἐστὶν ἤπερ μανδάτον. καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμίαν τίκτει ἐνοχήν. οὐδεὶς γὰρ ἀπὸ συμβουλῆς ἐνέχεται τῇ μανδάτι, εἰ καὶ τὰ μάλιστα μὴ ὠφελήθη ὁ συμβουλευθείς. ὁπότε ἐλευθέρα ἑκάστῳ πρόσεστιν ἐξουσία, ζητῆσαι καθ' ἑαυτὸν, εἰ ἄρα τὸ ἐν συμβουλῇ αὐτῷ παρά τινος εἰρημένον ἐπωφελὲς ὑπάρχει. διὸ εἰ ἀργὰ ἔχοντί σε χρήματα, προτρέψω, ἵνα τι πρᾶγμα ἀγοράσῃς, ἢ ἵνα ταῦτα δανείσῃς, εἰ καὶ τὰ μάλιστα τὸ πραχθὲν

cessitati succursum erit. Quoniam si, vt sine vsuris crederes, mandarim tibi: aliena tantum non etiam tua qui nihil iuueris, gratia, intercedit mandatum.

¶ Tua tantùm gratia interuenit mandatum, cùm mando tibi, vt pecunias tuas in emptiones potiùs prædiorum colloces, quam vt fœneres: aut contrà vt potius fœneres quàm prædia emas. Huiuscemodi autē mandatum, consiliū potiùs est quàm mādatum: & ob id nullum parit obligationem, quia nemo ex consilio mandati obligatur: etiamsi nō expediat ei, cui mandabatur: cùm liberum cuique sit apud se explorare, an quod pro consilio ab aliquo accepit, sibi conducat. Quapropter si cùm vacuam & otiosam apud te pecuniam haberes, hortatus fuero, vt rem emeres aliquam, vel vt eam fœnori dares, quāuis id quod egeris tibi

tibi non profuerit: veluti cùm seruos emisses, si hi mortui sint aut fugerint; aut cùm fœnori dedisses, si non sit soluendo, cui credidisti: mandati ego tibi non teneor. Et hæc adeo vera sunt, vt apud veteres dubitatum sit, an mãdati tenear si mandarim tibi, vt Titio sub vsuris pecuniã crederes: quibusdam dicentibus id consilium esse, & secundum ea, quæ dicta sunt, obligationem nõ parere. Sed obtinuit Sabini sententia, dicentis mandati me obligari. Nam quoniam certam personã Titij, mandato apposui: ideo tibi obligor, veluti ad quandam similitudiné fideiussoris. Si enim indefinitè dixerim: crede pecuniam tuam: mandatum hoc (vt dictũ est) non est obligatorium. Quòd si certã personam subiecerim, secundum morem qui nunc obtinet, mandati obligabor. ¶ Quemadmodum mandatũ quod

ἐπωφελές σοι οὐ γέγονεν, οἷον τὸ ἀγοράσαι, ἐπειδὴ τυχὸν οἰκέται ἦσαν καὶ ἐτελεύτησαν, ἢ ἔφυγον, ἢ ἐδάνεισας ἀπόρῳ, οὐ κατασχεθήσομαί σοι τῇ μανδάτι. καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ταῦτα οὕτως ἔχει, ὅτι γέγονε ἐπὶ τοῖς παλαιοῖς ἀμφιβολία, εἰ ἄρα τῇ μανδάτι κατέχομαι ἐντεταλμένος σοι ἵνα Τιτίῳ ἐπὶ τόκῳ δανείσῃς χρήματα, τινῶν συμβουλὴν τοῦτο λεγόντων, καὶ μὴ τίκτειν ἐνοχὴν κατὰ τὰ εἰρημένα. ἐκράτησε δὲ μᾶλλον ἡ τοῦ Σαβίνου γνώμη λέγουσα, ἔνοχόν με γενέσθαι τῇ μανδάτι. ἐπειδὴ γὰρ κέρτον ὑπεθέμην πρόσωπον Τιτίου, διὰ τοῦτο καὶ ἐνέχομαι, τρόπον τινὰ μιμούμενος ἐγγυητήν. εἰ μὲν γὰρ εἴπω ἀπεριορίστως δάνεισον τὰ χρήματα, ἐνοχοποιὸν οὐκ ἔστιν ὡς εἴρηται τὸ μανδάτον. εἰ δὲ ῥητὸν ὑπόθωμαι πρόσωπον, κατὰ τὸ κρατῆσαν ἔθος ὑπεύθυνος ἔσομαι τῇ μανδάτι. ¶ Ὥσπερ τὸ ἐν συμβουλῇ γενόμενον μανδάτον οὐ τίκτει

¶. Illud quoque.

τὴν μανδάτι, οὕτως οὐδὲ τὸ contra bonos mores. οἷον ἐντειλάμενόν σοι, ὥστε κλέψαι τὰ Τιτίου πράγματα, ἢ ζημιῶσαι αὐτὸν, ἢ ὑβρίσαι. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ σὺ πεισθεὶς τῷ ἐμῷ μανδάτῳ, τὴν ἐπὶ τῷ ἁμαρτήματι ὑπέστης ποινὴν, ὅμως οὐκ ἕξεις κατ' ἐμοῦ τὴν μανδάτι.

Is qui exequitur.

¶ Ὁ τὸ μανδάτον ὑποδεξάμενος, οὐκ ὀφείλει τοὺς ὅρους ὑπερβῆναι τοῦ μανδάτου. οἷον ἐνετειλάμην σοι, ὥστε μέχρι ἑκατὸν νομισμάτων ἀγοράσαι μοι τόνδε τὸν ἀγρὸν, ἢ μέχρι ἑκατὸν νομισμάτων ἐγγυήσασθαι Τίτιον· οὔτε πλείονος ποσότητος ἀγοράσαι μοι τόνδε τὸν ἀγρόν σε ἔδει, οὐδὲ εἰς πλεῖον ἐγγυήσασθαι. παραβὰς γὰρ τὸ εἰρημένον ἡμῖν μέτρον, οὐκ ἕξεις κατ' ἐμοῦ τὴν μανδάτι. ἐπὶ τούτου ὅτι Σαβῖνος καὶ Κάσσιος φησὶν, εἰ καὶ μέχρι ἑκατὸν νομισμάτων βούλει κινῆσαι κατ' ἐμοῦ τὴν μανδάτι, οὐκ ἔστι μέχρι οὗ ἐνετειλά-

pro consilio datum est, obligationem mandati non producit: ita nec mandatum, quod contra bonos mores est: veluti si mandarim tibi vt res Titij furto tolleres: aut damnũ ei dares, aut contumelia eum afficeres. Nam quamuis mandato meo parueris, & pœnã facti istius nomine præstiteris: non tamen vllam aduersus me habebis mandati actionẽ. ¶ Is qui mandatum suscepit, fines mandati excedere non debet. Veluti, mandaui tibi vt vsque ad centum aureos fundum illum mihi emeres: aut vt vsque ad centũ aureos pro Titio sponderes. Neque pluris emere fundum illum debes, neque in maiorem summam pro Titio spõdere. Nam si statutum inter nos modum excedas, mãdati actionem mecũ non habebis. Adeò, vt Sabinus & Cassius existiment, etiã si vsque ad centum aureos mecum velis ex mandato agere, hoc est, vsque ad summam

summam quam tibi mandaui) eo quod amplius est omisso: inutilem fore litis exitum. Proculiani vero rectè vsque ad centum aureos agere te dicunt: quæ sententia sanè benignior est. Quod si minoris emeris, veluti octoginta aureis: habebis scilicet mecũ mandati actionem. Qui enim mandat, vt sibi centum aureis fundus ematur, vtique id mandare videtur, vt etiã minoris (si fieri posset) ematur, quoniam maior summa, minorem in se continet. ¶ Soluitur mandatum quamuis rectè contractum, si re integra, id est, manentibus rebus, reuocatum fuerit: veluti, mandaui tibi vt seruum mihi emeres. Antequã emere inciperes, reuocaui mandatum. Id est, re integra. Similiter & re integra per mortem eius qui mandauit, aut eius cui mandatum est, soluitur mãdatum. Propter na-

μείω σοι ποσότητος, τῆς πλείονος καταφρονήσας, οὐκ ἔσται χρηστὸν ἀποτέλεσμα τῇ δίκῃ. οἱ δὲ Προκουλιανοὶ, ὀρθῶς σε λέγουσι μέχρι τῶν ἑκατὸν νομισμάτων κινεῖν. ἡ τις γνώμη μᾶλλον ἐστὶ φιλάγαθος. εἰ δὲ ἐλάττονος ἀγοράσῃς, οἷον π νομισμάτων, ἕξεις κατ᾽ ἐμοῦ δηλαδὴ τὴν μανδάτι. ὁ γὰρ ἐντελλόμενος ἑκατὸν νομισμάτων αὐτῷ ἀγρὸν ἀγορασθῆναι, προδήλως ἐντέλλεσθαι δοκεῖ, ὥστε καὶ ἐλάττονος εἰ δυνατὸν ἀγορασθῆναι. τοῖς γὰρ πλείοσι τὰ ἐλάττονα περιέχεται. ¶ Διαλύεται τὸ μανδάτον, κἂν ὀρθῶς προβῇ, εἰ ῥὲ ἴντεγρα, τουτέστι μενόντων τῶν πραγμάτων γένηται τούτου ἀνάκλησις. οἷον ἐνετειλάμην σοι τοῦ ἀγοράσαι μοι οἰκέτην, πρὶν ἄρξῃ τῆς ἀγορασίας ἀνεκαλεσάμην τὸ μανδάτον. τοῦτο γὰρ ἐστὶ ῥὲ ἴντεγρα. ὁμοίως ῥὲ ἴντεγρα θανάτου συμβάντος τῷ ἐντειλαμένῳ, ἢ τῷ ἐνταλθέντι λύει τὸ μανδάτον. διὰ δὲ

θ Rectè quoque.

τὸ φύσει δίκαιον, ἤρεσεν ἔσθ' ὅτε δίδοσθαι τὴν μανδάτι. τί γὰρ ὅτι μέλλοντί σοι ἐκδημεῖν ἐπὶ τήνδε τὴν χώραν, ἐνετειλάμην σοι ἀγοράσαι ἵππους· δεξάμενος τὸ μανδάτον ἀπεδήμησας. πρὶν ἅψῃ τῆς ἀγορασίας, συνέβη με τελευτῆσαι. ὑποπτεύων σὺ ἔτι με περιεῖναι, καὶ τὸ μανδάτον τὸ ἐκείνου ποιῶν, ἠγόρασας τοὺς ἵππους. ὑποστρέψας ἔγνως με τετελευτηκέναι, οὐ δύνασαι κινῆσαι τὴν μανδάτι κατὰ τῶν ἐμῶν κληρονόμων. ἐπειδὴ ῥὲ ἴντεγρα συνέβη τὸν ἐντειλάμενόν σοι ἐμὲ τελευτῆσαι. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπόν ἐστιν, ἀγνοήσαντά σε ζημιοῦσθαι, ἤρεσε διὰ τὸ φιλάγαθον, ἔχειν σε κατὰ τῶν ἐμῶν κληρονόμων, τὴν μανδάτι, ἵνα μὴ ἡ εὔλογος ἄγνοια ζημίαν σοι προσενέγκῃ. τοῦτο δὲ περιβαίνει κατὰ μίμησιν ἐκείνου τοῦ θέματος. δισπενσάτωρ ἐστὶν ὁ οἰκέτης, ὃς εἴωθεν ἐκδανείζειν τὰ δεσποτικὰ χρήματα.

turalem tamen æquitatem, placuit interdum actionem mandati dari. Quid enim si cùm in regionem illam proficisci pares, ego tibi mandaui, vt mihi equos emeres: tu suscepto mandato profectus es. Antequam ad emptionem accederes, contigit vt ego morerer. Tu cũ me adhuc viuere putares, & mandato pareres, emisti equos. Reuersus, comperis me defunctum esse. Mandati agere cum heredibus meis non potes. Quoniam re integra euenit, vt ego mandator tuus obirem. Sed quoniã iniquum est, te cùm mortem meam ignoraueris, damno affici: visum est benignius esse, vt mandati actionem aduersus heredes meos haberes: ne iusta probabilísque ignorantia damnũ tibi afferret. Id autem hic cõtingit exemplo eius quod in illa specie traditum est. Dispẽsator est seruus, qui fœnori dare consueuit pecuniam domi-

ai. Et hic quidem fœnori dando, neminem sibi obligat. Nã quomodo, cùm seruus sit? sed domino suo actionem ex mutui datione adquirit. Ac qui mutuum accepit, siue domino soluat à debito liberatur: quoniam ei soluit, qui actionem cum eo habebat. Siue seruo: & hunc quoque modum debere desinit. Voluntate enim domini id dedit. Nam qui seruo permisit, vt pecuniam suam crederet: idem & debitoribus facultaté dedisse videtur, vt dispensatori soluerét. Et hæc quidem quã diu eodem erga seruum dominus animo est: Si enim sententiã mutarit, haud rectè debitores ei soluunt. Quid ergo si dominus dispensatorem manumiserit, & deinde ei debitor pecuniam soluerit: an liberatur debito? Et quidem secundum strictam iuris rationem, libe-

οὗτος δὲ δανείζων, ἔνοχον μὲν οὐ κτᾶται. πῶς γὰρ οἰκέτης ὤν; τῷ οἰκείῳ δὲ δεσπότῃ, τὴν ἀπὸ τοῦ δανείσματος προσπορίζει ἀγωγήν. ὁ δὲ δανεισάμενος, εἴτε τῷ δεσπότῃ καταβάλῃ ἐλευθεροῦται τοῦ χρέους· κατέβαλε γὰρ τῷ τὴν ἀγωγὴν ἔχοντι κατ' αὐτοῦ. εἴτε τῷ οἰκέτῃ, καὶ οὕτως ἀπαλλάττεται τοῦ ἐποφείλειν. δέδωκε γὰρ ταῦτα γνώμῃ τοῦ δεσπότου. ὁ γὰρ ἐπιτρέψας τῷ οἰκείῳ οἰκέτῃ δανείζειν, αὐτὸς δοκεῖ παῤῥησίαν διδόναι τοῖς δανειζομένοις, τοῦ ἐπ' αὐτὸν τὸν δεσπενσάτωρα καταβάλλειν. ταῦτα δὲ, ἐφ' ὅσον τῆς αὐτῆς ἔχεται ὁ δεσπότης περὶ τὸν οἰκέτην διαθέσεως. εἰ γὰρ ἀποστῇ τῆς τοιαύτης γνώμης, οὐκ ὀρθῶς οἱ δανειζόμενοι ἐπ' αὐτὸν καταβάλλουσιν. τί οὖν ὅτι τὸν δεσπενσάτωρα ἠλευθέρωσεν ὁ δεσπότης, εἶτα κατέβαλεν ἐπ' αὐτὸν ὁ δανεισάμενος τὰ χρήματα. ἆρα ἐλευθεροῦται τοῦ χρέους; κατὰ μὲν τὸ ἀκριβὲς, οὐκ ὀφείλει ἐλευθεροῦσθαι· ἐ-

ἐπειδὴ ἑτέρῳ κατέβαλεν, ἤπερ ᾧ ἐβούλετο ὁ δεσπότης τῶν χρημάτων. ἐλευθερώσας γὰρ αὐτὸν δῆλον ὅτι τῆς τοιαύτης ἀπέστη ἐπ' αὐτῷ διαθέσεως. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπον ἐστὶ, τὴν εὔλογον ἄγνοιαν φέρειν βλάβην τῷ καταβαλόντι, ἤρεσε ἀπαλλάττεσθαι αὐτὸν, διὰ τὸ φύσει δίκαιον τῆς ἐνοχῆς. ὥσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ δισπενσάτωρος παρὰ τὴν ἀκρίβειαν ἡ εὔλογος ἄγνοια βοηθεῖται, οὕτω καὶ τοῦ μανδάτωρος ῥὲ ἴντεγρα διαλυθέντος τελευτῇ τοῦ ἐντειλαμένου, κινηθήσεται ἡ μανδάτι, διὰ τὸν αὐτὸν λογισμὸν, τουτέστι τὴν εὔλογον ἄγνοιαν.

§. Mandatū ¶ Τὸ γινόμενον εἰς ἐμὲ μανδάτον, ἐξουσία μοι πρόεστι μὴ ὑποδέχεσθαι. ὑποδεχθὲν δὲ πληροῦν ὀφείλω, ἢ τάχιστα ἀπαγορεύειν· ὥστε τὸν ἐντειλάμενόν μοι, ἢ δι' ἑαυτοῦ, ἢ δι' ἑτέρου τὸ αὐτὸ πρᾶγμα πληρῶσαι. εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἀπαγορεύσω ὥστε ἐν ἀκεραίῳ τῶν τοῦ πράγματος

rari non debet, quoniā alij soluit, quàm cui dominus pecuniam, volebat. Cùm enim eum manumiserit, dubium non est, quin & animū suū erga ipsum mutarit Sed quoniā iniquum est, vt probabilis iustáq; ignorantia soluenti damnum afferat, placuit eum propter naturalem æquitatem obligatione illa liberari. Quemadmodum igitur in dispensatore, probabili ignorantiæ succursum est: ita & mandato, re integra per mandantis mortem soluto, mandati actio locum habebit: propter eandem rationem, id est, propter probabilem ignorantiam. ¶ Mandatum, quod mihi aliquis facit, liberum est nō suscipere: susceptū verò aut implere debeo, aut quàm primum renuntiare, vt is, qui mihi mandauit, aut per se, aut per alium eam rem exequatur. Nam nisi ita renuntiauero, vt omnia quæ rem cōtinguut mandanti sint

sint in integro : & eam commodè adhuc exequi possit, mādati tenebor: verbi gratia, profectionem parabam in regionem aliquam, volebat autem & Titius, qui & ipse tibi amicus erat, eodem proficisci. Tu mihi mandasti, vt mancipia aliúdve quid, tibi emerem. Si mandatum suscepi, eousque impunè renūtio, donec nondum Titius profectus est, & ei de eadem emptione mandare potes. Quòd si illo iam profecto renuntiauero, mādati tenebor. Quoniam Titio iam profecto per alium mandator implere mandatum non potest. Si tamen iusta aliqua causa intercesserit, quæ ne renuntiarē impedimento fuerit : aut vt tardiùs renuntiarem, fecerit, ignoscēdum mihi est. Quid enim si publicæ necessitates, aut aliæ quæuis necessariæ mandatum implere mihi non permise-

τῷ ἐντειλαμένῳ φυλάττεσθαι, καὶ δύνασθαι οὐδὲν ἧττον ἀζημίως αὐτὸ πληροῦν, κατέχομαι τῇ μανδάτῃ. τί γὰρ ἔμελλον ἀποδημεῖν ἐπὶ τήνδε τὴν χώραν. ἐβούλετο δὲ Τίτιος καὶ αὐτὸς φίλος σοι ὢν ἀποδημεῖν. ἐνετείλω μοι ὥς τε σοι ἀγοράσαι, ἢ ἀνδράποδα, ἢ καὶ ἕτερόν τι. ἐὰν ὑποδέξωμαι τὸ μανδάτον, μέχρι τούτου ἀζημίως ἀπαγορεύω, ἄχρις οὗ οὐκ ἀπεδήμησεν ὁ Τίτιος, καὶ δυνατὸν αὐτῷ ἐντείλασθαι περὶ τῆς αὐτῆς ἀγορασίας. εἰ δὲ συμβῇ αὐτὸν ἀποδημῆσαι τηνικαῦτα ἀπαγορεύσας ἐγώ, ἔνοχος ἔσομαι τῇ μανδάτῃ. οὐκ ἔτι γὰρ πληροῦν δι' ἑτέρου δύναται τὸ μανδάτον ὁ ἐντειλάμενος, ἀποδημήσαντος τοῦ Τιτίου ἤδη. εἰ μέν τοι εὔλογος αἰτία ἐπιγένηται, ἢ τις οὐ συνεχώρησέ με ἀπαγορεῦσαι ἢ βραδέως ἀπαγορεῦσαι, συγγνώμης ἀξιωθήσομαι. τί γὰρ ὅτι δημοσία χρεία ἢ ἑτέρα τις ἀναγκαία πρόφασις οὐ συνεχώρησέ μοι τὸ μαν-

δάτον

e. Mandatũ. δάτου ἀναπληρῶσαι. ¶ Τὸ μανδάτον καὶ ἐν διεμ γίνεσθαι δύναται. οἷον ΕΝΤΕΛΛΟΜΑΙ ΣΟΙ ΜΕΤΑ ΔΥΟ ΕΤΗ ΤΟΔΕ ΠΡΑΞΑΙ. καὶ ὑπὸ αἵρεσιν, οἷον ΕΝΤΕΛΛΟΜΑΙ ΣΟΙ ΣΙ ΝΑΒΙΣ ΕΚ ΑΣΙΑ ΒΕΝΕΡΙΤ, ΤΟΔΕ ΠΟΙΗΣΑΙ. ¶ Ὡς ἐν τέλει δὲ ἰστέον, ὅτι τὸ μανδάτον, ὀφείλει εἶναι γρατουΐτον. εἰ μὴ γὰρ τοιοῦτον ἐστὶν, εἰς ἕτερον μεταπίπτει συνάλλαγμα. μισθοῦ γὰρ ὁρισθέντος, ἄρχεται μίσθωσις εἶναι καὶ ἐκμίσθωσις. γενικῶς γὰρ εἰδέναι σε χρὴ, ἐφ' ὧν θεμάτων δίχα μισθοῦ ἀναδεχομένου σου τὶ ποιῆσαι, ἡ μανδάτι, ἤγουν ἡ δεπόσιτι συνίσταται ἀγωγὴ, ἐπὶ τούτων τῶν θεμάτων, μισθοῦ παρεντεθέντος μίσθωσις καὶ ἐκμίσθωσις συναλλάττεται. διὸ εἰ κναφεῖ κναφέαν, ἢ λευκαντεῖ λευκαντέαν, ἐσθῆτα παράσχῃς, ἢ ῥάπτῃ ῥαπτέαν, οὐδενὸς μισθοῦ ὁρισθέντος, οὐδὲ ἐπαγγελθέντος,

6. In summa.

rint? ¶ Mandatum & in diem differri poteſt: veluti, MANDO TIBI, VT POST BIENNIVM HOC AGAS. Et ſub conditione fieri: veluti, MANDO TIBI, VT SI NAVIS EX ASIA VENERIT, HOC FACIAS. ¶ Illud autem vt in ſumma ſciendum eſt, mandatum gratuitũ eſſe debere. Niſi enim tale ſit, in aliam ſpeciem contractus cadit. Quoniam mercede conſtituta, locatio & conductio eſſe incipit. Nam id te generaliter ſcire oportet, quibus caſibus ſine mercede ſuſcepto abs te aliquid faciendi officio, mãdati, aut depoſiti naſcitur actio, in his caſibus mercede interueniente locationem & conductionẽ contrahi. Quapropter ſi fulloni poliẽda, aut candefactori candefacienda, aut ſartori ſarcienda veſtimẽta dederis, nulla cõſtituta aut promiſſa mercede, gratis

stis fullone aut sarto re id se facturũ pollicente, ad ea recipienda mandati cõpetet actio.

περὶ ἱμάτια τοῦ κναφέως, ἢ ῥάπτου ταῦτα ποιεῖν ἐπαγγελλομένου ἐπὶ τῇ τούτων ἀναλήψει ἡ μανδάτι ἁρμόσει ἀγωγή.

DE OBLIGATIONIBVS QVAE QVASI ex contractu nascuntur. Titul. XXVIII.

CVM sit igitur dictũ de obligationibus, quæ ortum habent ex cõtractu: dicamus deinceps de obligationibus, quæ quidem nõ propriè ex contractu descendunt, sed tamẽ quia nõ ex maleficio substantiã capiunt, quasi ex contractu nasci videntur. ¶ Si quis ergo me absente, negotia mea gesserit, vltro citróque inter nos nascuntur actiones: & mihi quidem domino rerum datur directa actio negotiorum gestorum: negotiorum verò gestori, cõtraria. Has autem ex nullo propriè contractu nasci apertũ est. Tunc enim nascũtur, cùm quis sine mandato ad res alienas geren-

Εἰπόντες οὖν περὶ τῶν ἐνοχῶν, τῶν ἀπὸ κοντράκτου τὴν γένεσιν ἐχουσῶν, εἴπωμεν λοιπὸν περὶ τῶν ἐνοχῶν, αἵ τινες οὐ κυρίως ἀπὸ τῶν συναλλαγμάτων κατάγονται, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἐξ ἁμαρτήματος οὐκ ἔχουσιν ὑπόστασιν, ὡσανεὶ ἀπὸ συναλλάγματος τίκτεσθαι δοκοῦσιν. ¶ Ἐάν τις τοίνυν, ἀπόντος μου τὰ ἐμὰ διοικήσῃ πράγματα, ἑκατέρωθεν μεταξὺ ἡμῶν τίκτονται ἀγωγαί. καὶ ἐμοὶ μὲν τῷ δεσπότῃ τῶν πραγμάτων δίδοται ἀγωγὴ ἡ διρέκτα νεγοτιόρουμ γεστόρουμ. τῷ δὲ διοικήσαντι, ἡ κοντραρία. ταύτας δὲ οὐκ ἔκ τινος συναλλάγματος κυρίως τίκτεσθαι φανερόν ἐστι. τότε γὰρ τίκτονται, ἡνίκα τις δίχα μανδάτου τῇ τῶν ἀλλοτρίων πραγμάτων

θ. Igitur.

γμάτων διοικήσει ἑαυτὸν περιεστήσατο. ἐξ ἧς αἰτίας οἱ τῶν διοικηθέντων πραγμάτων δεσπόται, καὶ ἀγνοοῦντες κατέχονται. καίτοι ἀπὸ συναλλαγμάτων, οὐδεὶς ἀγνοῶν κατέχεται. τοῦτο δὲ ἐπινενόηται διὰ τὸ χρήσιμον τῶν ἀπολιμπανομένων. οἵ τινες αἰφνιδίᾳ καὶ σπουδαίᾳ κατασχεθέντες ἀποδημίᾳ, οὐ δυνηθέντες τινὶ τῶν οἰκείων πραγμάτων τὴν διοίκησιν ἐντείλασθαι, ἀπεδήμησαν. τὸ δὲ χρήσιμόν ἐστιν ἐν τούτοις, δηλονότι ταῖς ἀγωγαῖς, τῇ τε διρέκτᾳ καὶ τῇ κοντραρίᾳ, ἵνα μὴ ἀπρονόητα καταλειφθῇ τὰ πράγματα. οὐκ ἂν γάρ τις τούτων ἐφρόντισεν, εἴγε μὴ τινὰ εἶχεν ἀγωγὴν, ἐφ' οἷς ἐδαπάνησε περὶ τὴν τῶν ἀλλοτρίων πραγμάτων διοίκησιν. ὥσπερ δὲ ὁ χρησίμως διοικήσας τὰ ἀλλότρια πράγματα, ἔνοχον ἔχει τὸν τούτων δεσπότην ἐφ' οἷς ἐδαπάνησεν, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, αὐτὸς ὁ διοικητὴς κρατεῖται, ὥστε τῆς διοικήσεως λόγους ὑπέχειν, ἀπαι-

das accessit: qua ex causa, domini rerũ gestarũ, etiam ignorantes obligantur. Atqui ex contractu nemo ignorans obligatur. Idque vtilitatis causa receptum est, ne negotia eorũ desererentur, qui subita & necessaria profectione distenti, nemini rerum suarum administratione demandata, peregrè profecti sunt. Porrò vtilitas in his est, nimirũ in actionibus, directa scilicet & contraria: ne res desertæ & sine administratore relinquerentur. Neque enim aliter quisquã eas curaret, nisi de eo aliquam haberet actionem, quod in administratione alienarum rerum impẽdisset. Porrò quemadmodum is qui vtiliter aliena negotia gessit, obligatum habet dominum eorũ in id quod impendit: ita & ex contrario, ipse negotiorũ gestor tenetur, vt ad ministrationis suæ

τούμεν

reddat rationē cùm ab eo exigatur, vt exactissimam & penè modum excedentem diligentiam rebus gerendis adhibeat. Neque enim ad hoc vt actione negotiorum gestorum non teneatur, sufficit, talem diligentiam in alienorum negotiorum administratione adhibere qualem suis rebus adhibere solet: si modò alius diligentior eo cōmodiùs administraturus negotia fuisset. Tunc enim non ex negotiorum gestoris, sed ex illius alterius diligentia, res diiudicāda est. ¶ Sed & tutores, qui tutelæ iudicio tenentur, non propriè ex contractu obligari intelleguntur. Quis enim contractus inter tutorem & pupillum contrahitur? maximè cùm infans pupillus est. Sed quoniam tutores hic nō ex maleficio tenentur: quod enim maleficium tutela est, quæ ad pupillorum

τούμενος τὴν ἀκριβεστάτην καὶ ὑπερβάλλουσαν ἐπιμέλειαν τοῖς πράγμασι παρασχεῖν. οὐδὲ γὰρ ἐξαρκεῖ αὐτῷ πρὸς τὸ μὴ κατασχεθῆναι τῇ νεγοτιόρουμ γεστόρουμ, τὸ τοιαύτην ἐπιμέλειαν ἐπιδείξασθαι περὶ τὴν ἀλλοτρίαν οὐσίαν, οἵαν εἰώθει ἐπὶ τοῖς οἰκείοις ποιεῖσθαι πράγμασι. μόνον μέντοι, εἴγε ἕτερος ἐπιμελέστερος ἐπωφελέστερον ἔμελλε διοικεῖν τὰ πράγματα. τότε γὰρ, οὐ πρὸς τὴν αὐτοῦ τοῦ διοικητοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἑτέρου ἐπιμέλειαν τὰ τῆς διοικήσεως κρίνεται. ¶ Καὶ ἐπίτροποι δὲ τῇ τουτέλᾳ κατεχόμενοι ἀγωγῇ, οὐκ ἀπὸ κοντράκτου κυρίως ἔνοχοι γίνεσθαι νοοῦνται. ποῖον γὰρ συνάλλαγμα μεταξὺ ἐπιτρόπου καὶ πουπίλλου συναλλάττεται. καὶ μάλιστα ἐν ᾧ ἴνφανς ἐστὶν ὁ πούπιλλος. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ οὐκ ἐξ ἁμαρτήματος ἐνταῦθα κατέχονται οἱ ἐπίτροποι· ποῖον γὰρ ἁμάρτημα ἡ ἐπιτροπὴ, ἥτις ἐπὶ προνοίᾳ τῶν πουπίλλων ἐπινενόηται·

θ. Tutores.

νόηται· ὡσανεὶ ἀπὸ συναλλάγματος κατέχεσθαι δοκοῦσι. κἀνταῦθα δὲ ἐξ ἑκατέρου πλευροῦ τίκτονται ἀγωγαί. οὐ μόνον γὰρ ὁ πούπιλλος τὸν ἐπίτροπον ἔνοχον ἔχει τῇ τουτέλαι ἀγωγῇ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου οὗτος τῷ ἐπιτρόπῳ γίνεται ἔνοχος τῇ κοντραρίᾳ τουτέλαι. εἴτε τι ἐδαπάνησεν εἰς τὴν τοῦ πουπίλλου περιουσίαν, ἢ ὑπὲρ αὐτοῦ γέγονεν ἔνοχος, ἢ οἰκεῖον πρᾶγμα ὁ ἐπίτροπος δανειστῇ πουπιλλαρίῳ ἐνεχυρίασεν.

curam eſt inuentis quaſi ex contractu teneri videntur. Et hic ergo mutuæ naſcūtur actiones: quoniam nō ſolùm pupillus cum tutore tutelæ actionem habet, ſed etiam ipſe tutori contraria tutelę actione obligatus eſt: ſiue quid tutor impēdit in rem pupilli, ſiue pro eo ſeſe obligauit, ſiue rem ſuam creditori pupillari in cauſam pignoris dedit.

§. Item ſi inter.

¶ Ὑπὸ τὸ κουάσι κοντράκτου ὡσαύτως ἀνάγεται ἐὰν μεταξύ τινων εἴη πρᾶγμα κοινωνίας ἐκτός. οἷον ἐπειδὴ ἅμα δύο τισὶ τὸ αὐτὸ ἐληγατεύθη πρᾶγμα, ἢ ἐδωρήθη. καὶ ἐντεῦθεν ἕτερος τῷ ἑτέρῳ κατέχεται, τῷ κομμούνι διβιδούνδω δικαστηρίῳ, ἐπειδὴ μόνος καρποὺς ἐντεῦθεν ἔλαβεν. ἢ κινεῖ τις, οἷα νεκεσσάρια δαπανήματα πεποιηκὼς περὶ τὸ κοινὸν πρᾶγμα. οὐδὲ γὰρ αὕτη ἡ ἀγωγὴ κυρίως ἐκ συναλλάγματος κατέχεσθαι δοκεῖ.

¶ Inter obligationes, quæ ex quaſi contractu ſunt, eſt & illa. Si inter aliquos res communis ſit ſine ſocietate: veluti, quòd pariter duobus quibuſdam eadem res legata aut donata eſſet Et hinc alter alteri Communi diuidundo iudicio tenetur, aut quòd vnus eorum ſolus fructus ex ea re perceperit, aut quòd alius ſolus neceſſarias impenſas in rē communem fecerit. Nam neque hæc actio propriè ex contractu deſcendere vi

detur. Quem enim contractum inter se inierunt? sed quoniam ex maleficio alter alteri non tenetur, quasi cōtractus ea res videtur esse. Idémque est, si aliqui sint coheredes, & deinde alter cum altero familiæ herciscundæ iudicio egerit, ex his causis quæ in iudicio Communi diuidundo dictæ sunt. ¶ Ad hæc, si quis moriens heredem me instituerit, & rem alienā à me legauerit: ego rei nomine quæ testamento relicta est, legatario teneor actione ex testamento. Porrò actio hæc ex testamē to, ex contractu non oritur. Nam cum quo contractū iniisse videtur legatarius? non cum defuncto, quoniā ignorante legatario, eam rem testator reliquit. Non cum herede, quoniam & eo inuito relinquitur legatum. Sed quoniam in hac re maleficium nō vertitur,

δοκεῖ. ποῖον γὰρ μεταξὺ ἀλλήλων συνέθεντο συνάλλαγμα. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ οὐ κακουργήματος χάριν κατέχεται ὁ ἕτερος, κουάσι κοντράκτου εἶναι τοῦτο δοκεῖ. τὸ αὐτό ἐστιν, εἰ καί τινες εἶεν συγκληρονόμοι, εἶτα ἕτερος κατὰ τοῦ ἑτέρου κινεῖ τὸ φαμιλίαι ἐρκισκούνδαι δικαστήριον, ἐκ τῶν εἰρημένων ἐπὶ τοῦ κομμούνι διβιδοῦνδο αἰτιῶν.

¶ Εἰ δὲ καί τις τελευτῶν, ἐνστήσεταί με κληρονόμον, ληγατεύσει δὲ παρ᾽ ἐμοῦ πρᾶγμα ἀλλότριον, κατέχομαι ἐγὼ τῷ ληγαταρίῳ, ἕνεκα τοῦ καταλειφθέντος τῇ ἐξ τεσταμέντο. αὕτη δὲ ἡ ἐξ τεσταμέντο, οὐκ ἀπὸ συναλλάγματος ἐγείρεται. πρὸς τίνα γὰρ δοκεῖ συνάλλαγμα πεποιῆσθαι ὁ ληγατάριος; οὔτε πρὸς τὸν τεστάτορα, ὁπότε ἀγνοοῦντος τοῦ ληγαταρίου, τοῦτο καταλιμπάνει ὁ διαθέμενος. οὔτε πρὸς τὸν κληρονόμον, ὁπότε καὶ ἄκοντος αὐτοῦ τὸ ληγάτον καταλιμπάνεται. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ οὐ κακούργημα τὸ πραχθὲν, ἀπὸ κουά- 6. Hæres

σι κοντράκτου ἔνοχος δοκεῖ γίνεσθαι ὁ δεσπότης.

Item si quis.

¶ Ὁμοίως ἐάν τις κατὰ πλάνην τὸ μὴ ἐποφειλόμενόν μοι καταβάλῃ μοι, ὡς ἀπὸ κοντράκτου ἐνέχεσθαι δοκῶ. ἐπεὶ τοῦτον γὰρ ἀπὸ συναλλάγματος κυρίως οὐ γίνομαι ἔνοχος, ὅτι εἴ τις ἀκριβεστέρῳ χρήσαιτο λογισμῷ, μᾶλλον ὡς εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, ἀπὸ διαλύσεως ὑποπιπτουμένου ὀφλήματος, οὐ μὴν ἐκ συστάσεως ἔνοχός εἰμι. ὁ γὰρ διαθέσει καταβαλόντος τὸ χρέος διδοὺς, ἐπὶ τούτῳ δίδωσιν, ὥστε τὴν νομιζομένην ὑπεῖναι ἀγωγὴν, τῇ καταβολῇ διαλύειν, ἤπερ συστῆσαι. ἀλλ' ὅμως ὁ λαβὼν ἔνοχος γίνεται, τῷ ἰνδεβίτῳ κονδικτικίῳ, ὥσπερ ὁ δανεισάμενος.

Ex quibus...

¶ Οὐκ ἐπὶ πάσης δὲ δόσεως τῷ κατὰ πλάνην καταβαλόντι δίδοται τοῦ ῥεπετεύειν ἄδεια. κεκανόνισται γὰρ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἐξ ὧν αἰτιῶν ἐξ

ex quasi contractu heres obligari videtur. ¶ Item, si quis mihi per errorem id soluerit, quod mihi non debebat, quasi ex cōtractu obligari videor. Adeò enim ex contractu propriè non obligor, vt si quis certiorem rationē sequatur, magis (quod & suprà diximus) ex dissolutione eius quod se quis putabat debere, quā ex constitutione alicuius contractus obligari videar: hoc est ex distractu potiùs quàm ex contractu. Nam qui animo soluendi dat id, quod debere se putat: in hoc dat, vt obligationem quam subesse existimat, dissoluat potiùs & distrahat, quàm vt nouam obligationem aliquam constituat, ac contrahat. Sed tamen is qui accepit, obligatur, sicut is cui mutuum datur, & condictione indebiti tenetur. ¶ Non quauis tamē ex causa, ei qui per errorem soluit, repetendi facultas datur. Quoniam io pro regula tradunt veteres: quibus ex causis

id

id quod verè debetur per infitiationẽ duplatur, ex iisdem causis & quod non debitum solutũ est, repeti nõ posse: veluti ex lege Aquilia. Nam si quis damnũ mihi dederit, habeo aduersus eum actionem ex lege Aquilia. Sin verò, cùm poscerem vt damnũ mihi resarciret, infitiatus fuerit, se quicquam debere: deinde fuerit conuictus, duplum soluere cogetur. Si quis ergo cùm damnum mihi non dedisset, sed dedisse se putaret, id quod non debebat mihi soluerit, non repetet quod dederit. Idem dicebant veteres & in his legatis locum habere, quæ certa constitutione cuicumq; personæ per damnationem relinquebantur. Certum legatũ est, si dixero, DAMNO TE HERES, ILLI DARE CENTVM AVREOS. Nam si dixero, DAMNO TE DARE EA QVAE IN ARCA SVNT,

ἀρνήσεως τὸ τῇ ἀληθείᾳ ἐποφειλόμενον διπλασιάζεται, ἐκ τῶν αὐτῶν αἰτιῶν, τὸ ἰνδεβίτως καταβληθὲν, οὐκ ἐπιδέχεται ῥεπετιτζίωνα. οἷον ὡς ἐπὶ τοῦ ἀκυιλίου. ἐὰν γάρ τις ζημιώσῃ με, ἔχω κατ' αὐτοῦ τὸν ἀκυίλιον. εἰ δὲ ἀπαιτούμενος θεραπεῦσαί μοι τὴν ζημίαν, ἀρνήσεται τὸ ἐποφείλειν, εἶτα ἐλεγχθῇ, διπλάσιον καταβάλλει. εἰ μέντοι μὴ ζημιώσας, ὑποπτεύσας δὲ αὐτὸν ἐζημιωκέναι με, ἰνδεβίτως καταβάλῃ, οὐ ῥεπετιτεύει τὸ δοθέν. τὸ αὐτὸ ἔφασκον οἱ παλαιοὶ, καὶ ἐπὶ τούτων τῶν ληγάτων χώραν ἔχειν, ἅτινα κέρτως καὶ δαμνατζίωνα κατελιμπάνετο οἵῳ δήποτε προσώπῳ. κέρτον δὲ ληγάτον ἐστὶν ἐὰν εἴπω ΚΑΤΑΔΙΚΑΖΩ ΣΕ Ὦ ΚΛΗΡΟΝΟΜΕ ΔΟΥΝΑΙ ΤΩ͂Ι ΔΕ ΕΚΑΤΟΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ. εἰ γὰρ εἴπω, ΚΑΤΑΔΙΚΑΖΩ ΣΕ ΔΟΥΝΑΙ ΤΑ ΕΝ ΤΗ͂Ι ΚΙ-

ΒΩΤΩι, ἐπειδὴ οὐκ ἔστι πρόδηλος ἡ ποσότης, ἴγκερτον τὸ ληγάτον. ἐπὶ δὲ τῶν κέρτων τοίνυν κατὰ δαμνατζίωνα ληγατευομένων, ἀρνησάμενος τὸ ὀφειλόμενον ὁ κληρονόμος εἶτα ἐλεγχθεὶς, τὸ διπλάσιον κατέβαλλεν. εἰ δὲ καὶ μὴ ἐποφείλων σοι, ἴσως δὲ ὡς ἐποφείλων πλανηθεὶς δέδωκεν, οὐκ ἠδύνατο ῥεπετεύειν. ἡ δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διάταξις, ὁπότε μίαν φύσιν ὥρισε ληγάτοις τε καὶ φιδεϊκομμίσσοις, τὴν ἐξ ἀρνήσεως διπλασίονα οὐ μόνον ἐπὶ ληγάτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ φιδεϊκομμίσσων ἐπεκτείνεσθαι βούλεται. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ παντὸς ληγάτου, ἀλλ' ἐπὶ μόνων τῶν ληγάτων καὶ φιδεϊκομμίσσων, ἅ τινα ταῖς ἱερωτάταις ἐκκλησίαις, ἢ λοιποῖς σεπτοῖς τόποις καταλιμπάνεται, οὓς ἢ θρησκείας ἢ εὐσεβείας σκοπῷ τιμῶμεν. εἰ δὲ μηδενὸς καταβληθέντος ληγάτου ἢ φιδεϊκομμίσσου σεπτῷ τόπῳ, νομι-

quoniam quantitas eorum nō apparet, incertum legatū est. In certis igitur legatis, quæ per damnationem relicta erāt, heres, qui debitum infitiabatur, conuictus, duplum soluebat. Quod si cùm nō deberet tibi, per errorem tamē quasi deberet soluisset, repetitionem eius nō habebat. Sed Imperatoris nostri constitutio, cùm vnā omnibus legatis & fideicommissis naturam constituerit: duplationem hanc, quæ ex infitiatione descendit, non solùm ad legata omnia, verum etiam ad fideicommissa extēdi voluit. Non tamen omnibus legatis id indulsit, sed his solùm legatis ac fideicommissis, quæ sacrosanctis ecclesiis & ceteris venerabilibus locis relinquuntur, quæ aut religionis aut pietatis respectu honoramus. Si ergo quum nullū legatum fideive cōmissum venerabili alicui loco relictum esset,

esset, ego tamē quia relictum esse putabā soluerim: cessat repetitio, propterea q̃ heres qui ea verè deberet, per infitiationem ad duplum soluendum cogendus esset.

ζων ἐγὼ καταλελῆφθαι καταβάλω, ἀργεῖ ἡ ῥεπετιτίων, διὰ τὸ ἐποφείλοντα τὰ τοιαῦτα τὸν κληρονόμον, εἶτα ἀρνησάμενον τῇ τοῦ διπλασίονος ὑποπίπτειν καταβολῇ.

PER QVAS PERSONAS NOBIS OBLIGATIO ACQUIRITUR. Titul. XXVIII.

DIximus de obligationib9, quę vel ex cōtractu, vel ex quasi contractu nascūtur. Nunc dicendum nobis est, quòd hę obligationes non solùm per nosipsos nobis adquiruntur: sed etiam per eas personas, quæ in potestate nostra sunt: veluti per seruos nostros, aut suos aut liberos quos in potestate habemus. Sed ea quidem, quę per seruos nostros nobis adquiruntur, tota nostra fiunt. Quæ verò per liberos nostros quos in potestate habemus, ex obligatione adquiruntur, ea diuiduntur ad exemplum similitudinémque dominij rerū & vsusfru-

ΕΙρήκαμεν περὶ τῶν ἐνοχῶν, τῶν ἀπὸ κοντράκτου, ἢ κουάσι κοντράκτου φυομένων. νῦν ὀφείλομεν εἰπεῖν, ὅτι περ αὗται αἱ ἐνοχαὶ, προσγίνονται ἡμῖν, οὐ μόνον διὰ ἡμῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνων τῶν προσώπων, ἅ τινα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐξουσίᾳ ἐστίν. οἷον διὰ τῶν ἡμετέρων οἰκετῶν, ἢ σουῶν, ἢ ὑπεξουσίων. ἀλλὰ τὰ μὲν διὰ τῶν ἡμετέρων οἰκετῶν ἡμῖν προσποριζόμεθα, πάντα ἡμέτερα γίνονται. τὰ δὲ διὰ τῶν οἰκείων παίδων ὑπεξουσίων διὰ τῆς ἐνοχῆς προσποριζόμεθα, ταῦτα διαιρεῖται κατὰ μίμησιν τῆς τῶν πραγμάτων δεσποτείας τε καὶ χρήσεως,

τὴν διάταξιν τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διέκρινε. ἵνα ὅπερ ἐκ τῆς ἀγωγῆς κέρδος περιγένηται, τούτου ἡ μὲν χρῆσις εἴη παρὰ τῷ πατρὶ, ἡ δὲ δεσποτεία φυλάττηται τῷ παιδί. τοῦ πατρὸς δηλαδὴ κινοῦντος τὴν ἀγωγὴν, κατὰ τὴν τῆς νεαρᾶς αὐτοῦ καὶ θείας διατάξεως διαίρεσιν.

§. Item per liberos.

¶ Καὶ ἐλεύθερα δὲ πρόσωπα, καὶ ἀλλότριοι οἰκέται, οὓς βοναφίδει νεμόμεθα, προσπορίζουσιν ἡμῖν ἐνοχάς. ἀλλ' ἐκ δύο μόνον αἰτιῶν. τουτέστιν ἐάν τι ἔχωσιν ἐξ ὀπέρις σούϊς, ἢ ἐξ ῥὲ νόστρα. ἀλλὰ καὶ διὰ ἐκείνου τοῦ οἰκέτου, ἐφ' ᾧ οὐσούφρουκτον, ἢ οὖσον ἔχομεν, ὁμοίως ἐκ δύο τῶν αὐτῶν αἰτιῶν γίνεται ἡμῖν προσπορισμός. ἀλλ' ἔξωθεν δεῖ σε εἰδέναι, ὅτι τὰ ἐξ ὀπέρις τοῦ οἰκέτου, ἐφ' ᾧ τὸ οὖσον ἔχομεν, οὐ προσπορίζεταί μοι, εἰ μὴ ἄρα αὐτὸς ὁ οἰκέτης ἔτυχεν ἑαυτὸν μισθώσας.

§. Communem.

¶ Ὁ ἐπίκοινος οἰκέτης, pro dominica parte, τουτέστι κατὰ

ctus: quam Imperatoris nostri constitutio decreuit: vt quod ex actione, lucri commodique prouenerit, eius vsumfructum quidem habeat pater, proprietas autem filio seruetur: patrem scilicet actionem mouente, secundùm recentioris eius & sacræ constitutionis diuisionem. ¶ Sed & liberæ personæ & alieni serui, quos bona fide possidemus, obligationes nobis adquirunt, sed duabus tantùm ex causis: id est, si quid habeant ex operis suis, aut ex re nostra. Per eum quoque seruum in quo vsumfructum vel vsum habemus, similiter ex duabus iisdem causis nobis adquiritur. Hoc tamen velut extrinsecus sciendum est, quòd ea quæ ex operis serui, in quo vsum habemus, procedunt, mihi non adquiruntur, nisi ipse se seruus forsitan locauerit. ¶ Seruus communis pro dominica parte, id est, pro qua parte

parte vnusquisque dominorum dominus eius est, dominis adquirit. Hoc tamé pro certo excepto, quòd si vni soli dominorum nominatim stipulatus sit, veluti TITIO DOMINO MEO DABIS? illi soli adquirat. Quemadmodum etiam si nomine Titij solius aliquid per traditionem acceperit. Sed & si cū iussu vnius ex dominis seruus stipularetur, nomen eius in stipulando omiserit: magna quidem de ea re erat inter veteres dubitatio. Sed tamen edita est Imperatoris nostri sanctiss. decisio, qua cautum est, vt illi tantum adquirat, qui hoc ei facere iussit, quod & suprà relatum est: propterea quòd iussus tantundem præstet, quantum nominis mentio.

ὅσον μέρος ὑπὸ ἑνὸς ἑκάστου τῶν δεσποτῶν δεσπόζεται, προσπορίζει τοῖς δεσπόταις. ἐκείνου δήλου ὄντος, ὡς εἰ ἑνὶ τῶν δεσποτῶν ὀνομαστὶ μόνῳ ἐπερωτήσῃ, οἷον ΔΩΣΕΙΣ ΤΙΤΊΩι ΤΩι ἘΜΩι ΔΕΣΠΌΤΗι; αὐτῷ μόνῳ προσπορίζει. ὥσπερ εἰ καὶ ἐπ' ὀνόματος αὐτοῦ μόνου τινὸς ἔλαβέ τι, κατὰ τραδιτίωνα. εἰ δὲ καὶ κελεύσῃ ἑνὸς τῶν δεσποτῶν ἐπερωτήσῃ ὁ οἰκέτης, ὀνόματος μὴ μνησθεὶς ἐν τῇ ἐπερωτήσει, πολλὴ μὲν ἐκινεῖτο παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἀμφιβολία περὶ τούτου. ὅμως δὲ δεκεσίων γέγονε τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως, ἡ λέγουσα, ἐκείνῳ μόνῳ προσπορίζεσθαι τῷ κελεύσαντι. ὥσπερ καὶ ἄνω εἴρηται. διὰ τὸ ἰσοδυναμεῖν τῇ μνήμῃ τοῦ ὀνόματος τὴν κέλευσιν.

QVIBVS MODIS OBLIGATIO tollitur. Titul. XXVIIII.

Postquam dictū est, quomodo obligationes cō

Εἰπόντες τὰς συστάσεις τῶν ἐνοχῶν, εἴπωμεν αὐτῶν

καὶ τὰς λύσεις. τὸ γὰρ τρόπῳ τινὶ συνιστάμενον, τούτῳ καὶ τρόπῳ τινὶ διαλύεται. ἀναιρεῖται κατὰ πρώτην τάξιν πᾶσα ἐνοχὴ τῇ σολουτίονι, τουτέστι τῇ καταβολῇ. ἡνίκα αὐτὸ τὸ ἐποφειλόμενον καταβληθῇ. οἷον νομισμάτων ἐποφειλομένων, εἰ νομίσματα καταβληθῇ. εἰ δὲ ἀντὶ νομισμάτων σῖτος, ἢ καὶ ἕτερόν τι, ἢ καὶ τὸ ἐναντίον καταβληθῇ, συναινέσει δὲ τοῦ κρεδίτορος τοῦτο γέγονε, καὶ οὕτως ἀπαλλάττεται τοῦ χρέους ὁ δεβίτωρ. οὐ διαφερόμεθα δὲ τίς ἐστιν ὁ καταβαλὼν, πότερον αὐτὸς ὁ ἐποφείλων, ἢ ἕτερος ὑπὲρ αὐτοῦ. ἐλευθεροῦται γὰρ ὁ δεβίτωρ, καὶ ἑτέρου καταβάλλοντος, εἴτε εἰδότος, εἴτε ἀγνοοῦντος, ἢ καὶ ἄκοντος γέγονεν ἡ καταβολή. τοῦ δὲ ρέου καταβαλόντος, καὶ οἱ γεγονότες ὑπὲρ αὐτοῦ ἔνοχοι ἐλευθεροῦνται τουτέστιν ἐγγυηταὶ, καὶ μανδάτωρες. εἰ δὲ ἐγγυητὴς καταβάλῃ, ἐλευθεροῖ τὸν πρωτότυπον, ἀπαλλάττεται δὲ καὶ ἑαυτὸν τῆς ἐνο-

trahantur: dicamus etiam quomodo soluantur. Quod enim aliquo modo contractum est, hoc & aliquo modo soluitur. Omnis igitur in primis obligatio tollitur solutione: cùm scilicet id ipsum quod debetur, exoluitur. Veluti, si cùm aurei deberẽtur, aureos quis soluerit. Quòd si pro aureis, frumentum aliúdve quid, aut etiam contrà, solutum fuerit, & id factum sit consentiente creditore, etiam hunc in modum à debito liberatur debitor. nec referre putamus, vtrùm is ipse qui debet soluerit, an alius quispiam pro eo. Nam & alio soluente liberatur debitor: siue sciente, siue ignorante, siue etiam inuito eo fiat solutio. Cùm autem reus soluerit, etiam hi qui pro eo interuenerunt liberantur, hoc est, fideiussores & mandatores. Sed & fideiussor soluẽdo, vna & principalem liberat: & se exoluit obligatio

ne. ¶Præterea & acceptilatio tollit obligationem. Est autem acceptilatio, (vt eã definiamus) imaginaria solutio solemnibus quibusdam verbis constãs. Quod enim ex verborum obligatione mihi debetur, id si velim tibi remittere: sic remitti potest, vt ego te debitorem patiar hæc verba dicere, QVOD EGO PROMISI TIBI, HABE'SNE ACCEPTVM? Et ego respõdeam, HABEO. Sed & Græcè acceptilatio fieri potest, dum ita fiat, vt Latinè fieri consueuit, ΕΧΕΙΣ ΛΑΒΩΝ ΔΗΝΑΡΙΑ ΤΟΣΑ? ΕΧΩ ΛΑΒΩΝ id est, tot denarios acceptos habes? Habeo acceptos. Verũ Acceptilatio, vt dictum est, solam verborum obligationẽ dissoluit: non etiam ceteras, quæ re videlicet, aut litteris, vel consensu contrahũtur. Nam id consequens esse visum est,

χῆς. ¶Καὶ ἀκκεπτιλατιῶν δὲ διαλύει τὴν ἐνοχήν. ἀκκεπτιλατιῶν δέ ἐστιν ὡς ἂν ὅρῳ, εἰκονικὴ καταβολή, ῥήμασι τυπικοῖς γινομένη. τὸ γὰρ ἐκ τῆς βέρβις ἐνοχῆς ἐποφειλόμενόν μοι, τοῦτο εἰ βουληθῶ σοι συγχωρῆσαι, δύναται οὕτως γίνεσθαι συγχώρησις, ἐὰν ἀνάσχωμαι τοῦ σοῦ δεβίτωρος σοῦ ταῦτα λέγοντος τὰ ῥήματα, QVOD EGO TIBI PROMISI, HABE'SNE ACCEPTVM? κἀγὼ δὲ ἀποκρίνωμαι, HABEO. τουτέστιν ὅπερ ἐγώ σοι ὡμολόγησα ἔχεις ληφθέν; καὶ ἀποκρίνεται ὁ κρεδίτωρ, ἔχω. ἀλλὰ καὶ ἑλληνιστὶ δύναται γίνεσθαι ἀκκεπτιλατιῶν. μόνον εἰ οὕτως γίνεται ὥσπερ εἴωθε γίνεσθαι ῥωμαϊστί. ΕΧΕΙΣ ΛΑΒΩΝ ΔΗΝΑΡΙΑ ΤΟΣΑ; ΕΧΩ ΛΑΒΩΝ. ἡ δὲ ἀκκεπτιλατιῶν καθὰ εἴρηται, μόνην διαλύει τὴν βέρβις ἐνοχήν· οὐ μὴν τὰς λοιπάς· οἷον τὴν ῥὲ ἢ λίτερις, ἢ κονσένσου. ἀκόλουθον γὰρ ἐνομίσθη εἶ-

§. Item pe acceptilatio nem.

ναι, τὴν ῥήμασι συνισταμένην ἐνοχὴν, ἑτέροις δύναται ῥήμασι συγκαταλύεσθαι. εἰ δὲ ἑτέρωθεν ἐστί μοι τὶς ἔνοχος, οἷον ἀπὸ τοῦ ῥε, λίτερις, ἢ κονσένσο, ἢ ἀπὸ τοῦ negotioruū gestorū, ἢ ex testamēto, βούλομαι δέ σοι τοῦτο συγχωρῆσαι τὸ χρέος, δύναμαί σε ἐπερωτᾶν οὕτως, ΟΜΟΛΟΓΕΙΣ ΔΙΔΟΝΑΙ ΜΟΙ ΟΠΕΡ ΕΠΟΦΕΙΛΕΙΣ ΕΚ ΤΗΣ ΔΕ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ; καὶ σοῦ εἰπόντος ΟΜΟΛΟΓΩ, ἡ μὲν προτέρα ἀνῄρηται ἀγωγή. τίκτεται δὲ ἡ βέρβις, ἢ λοιπὸν συστάσης τῆς βέρβις, ἀκολούθως ἡ ἀκκεπτιλατιὼν ἐπιγίνεται. καὶ ἐν ἐκείνῳ μέν ἐστι διαφορὰ σολουτζίονος, καὶ ἀκκεπτιλατζίονος, ὅτι ἡ μὲν σολουτιὼν, πᾶσαν διαλύει ἐνοχήν· ἡ δὲ ἀκκεπτιλατιὼν τὴν βέρβις. ἐν ἐκείνῳ δέ ἐστιν ἐν αὐταῖς κοινωνία, ὅτι ὥσπερ μέρος χρέους καταβληθὲν, ἐν μέρει διαλύει τὴν ἀγωγὴν, οὕτω καὶ εἰς μέρος δύναται γί-

vt obligatio, quæ verbis contracta esset, aliis quoque verbis dissolui posset. Quòd si quis alia ex causa obligatus sit, veluti re, litteris, consensu, aut negotiorum gestorū vel ex testamento: atq; id debitum remittere tibi velim: in hūc modum à te stipulari possum, QVOD EX ILLA ACTIONE MIHI DEBES, ID DARE MIHI SPONDES? Et te dicente SPONDEO, tollitur prior actio, & nascitur verborū obligatio. Constitutáque deinde verborum obligatione, cōuenienter & acceptilatio accedit. Et in illo quidē est inter solutionem & acceptilationem differentia, quòd solutio omnem obligationē dissoluat, acceptilatio verò, solam verborum. Sed in hoc conueniunt, quòd quēadmodum pars eius quod debetur soluta, & ex parte actionem dissoluit: ita & in partem debitis

biti, acceptilatio fieri possit. Quoniam autẽ diximus, eum qui ex alia causa deberet, stipulatione interueniente, debito in verborum obligationem conuerso, per acceptilationem liberari posse: necesse est de acceptilatione & Aquiliana stipulatione dicere.

Quæ stipulatio omnem amplissimè obligationem in sese transferre, & per acceptilationem tollere potest. Stipulatio enim Aquiliana omnes obligationes nouat, & ita a Gallo Aquilio Iurisconsulto composita est, QVIDQVID TE mihi ex quacunque causa dare facere oportet, oportebat, purè vel in diem: quarumque rerum nomine, mihi tecũ actio vel in rem vel in personam est, erit: & quidquid tu meum habes, tenes, aut possides, (est autem differentia inter tenere & possidere: eáque talis. Tenere enim est, naturaliter detinere: Possidere verò, est animo domini detinere) aut

νέσθαι ἡ ἀκκεπτιλατιών. ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν τὴν ἑτέρωθεν ἐποφείλουσαν, ἐπερωτηθεῖσαν, καὶ γενομένην ἔνοχον τῇ βέρβις, δύνασθαι τότε διὰ τῆς ἀκκεπτιλατζίωνος ἐλευθεροῦσθαι· ἀναγκαῖον εἰπεῖν περὶ τῆς ἀκκεπτιλατζίωνος, καὶ τῆς ἀκυιλιανῆς ἐπερωτήσεως. ἥ τις ἐπερώτησις πλέον πᾶσαν ἐνοχὴν, εἰς ἑαυτὴν δύναται κατέχειν, καὶ διὰ τῆς ἀκκεπτιλατζίωνος ἀναιρεῖν. ἡ γὰρ ἀκυιλιανὴ ἐπερώτησις, πᾶσαν ἐνοβάτευσεν ἐνοχήν. ὑπὸ δὲ γάλλου ἀκυιλίου τοῦ νομικοῦ, οὕτω σύγκειται. ΕἼ ΤΙ ΜΟΙ ἐξ οἵας δήποτε αἰτίας δοῦναι, ἢ τί ποιῆσαί σε χρὴ, ἢ ἐχρῆν· ἢ πούρως, ἢ ἰν δίεμ. καὶ ὧν πραγμάτων χάριν ἐμοὶ κατὰ σοῦ ἀγωγὴ ἢ ἰν ῥέμ, ἢ περσοναλία ἐστὶν, ἢ ἔσται. καὶ ὅπερ ἂν σὺ ἐμὸν ἔχεις ἢ κρατεῖς, ἢ νέμῃ. διαφορὰ γὰρ τοῦ κρατεῖν καὶ τοῦ νέμεσθαι αὕτη. ὅτι κρατεῖν ἐστὶ φυσικῶς κατέχειν, νέμεσθαι δὲ τὸ ψυχῇ δεσπόζοντος κατέχειν.

ἢ

ἢ ἐνεμήθης, ἢ δόλον ἐποίησας ὅπως μὴ νεμηθῇς. τυχὸν γὰρ κληρονομίαν εἰσελθοῦσαν εἰς ἐμὲ, ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ ἐποιήσω κατοχήν. εἶτα τινὰ τῶν πραγμάτων ἐνεμήθης. καταχθήσῃ γὰρ, καὶ ἐφ' οἷς κατὰ δόλον οὐκ ἐνεμήθης. ὅσον αὖ ἐστὶν ἐν ἕκαστον τούτων τῶν πραγμάτων, τοσαῦτα χρήματα δίδοσθαι. ἐπηρώτησε μὲν αὖλος ἀγέριος. ὡμολόγησε δὲ νουμέριος νιγίδιος. εἶτα μετὰ τὸ γενέσθαι τὴν τοιαύτην ἐπερώτησιν, καὶ πάντα ἐνενεχθῆναι εἰς τὴν βέρβις, τότε ὁ νουμέριος νιγίδιος, διὰ τῆς ἀκυϊλιανῆς ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπηρώτησε αὖλον ἀγέριον. ὅτι εἴπε σοι κατὰ τὴν σήμερον ἡμέραν, ἐγὼ ὁ νουμέριος νιγίδιος, διὰ τῆς ἀκυϊλιανῆς ἐπερωτήσεως ὡμολόγησα, τοῦτο ὅλον ἔχεις λαβών. ἀπεκρίνατο αὖλος ἀγέριος, ἔχω λαβὼν, ἢ καὶ ληφθὲν ἀπενεγκάμην. καὶ ἰδοὺ διὰ μὲν τῶν προτέρων ῥημάτων, συνέστη ἡ βέρβις, ἡ διὰ τῆς ἀκυϊλιανῆς. πᾶσαν αἰτίαν προϋπάρχουσαν

possedisti, aut dolo fecisti ne possideas, (Nam forte cùm hereditatem mihi delatam inuasisses, aliquas tãtùm res possedisti: quoniã & de his teneberis, quas dolo nõ possederis) Quanticumque earum rerum quæque res est, tantam pecuniã dari stipulatus est Au. Agerius, spopondit Num. Nigidius. Et posteaquàm stipulatio talis intercessisset, & omnia in verborum obligatione collata essent: tũc è diuerso per acceptilationẽ Num. Nigidius Au. Agerium interrogabat, Quidquid ego tibi Num. Nigidius per Aquilianam stipulationẽ hodierno die spopondi, id ne omne habes acceptũ? Respondit Au. Agerius, Habeo acceptũ acceptúmq; tulí. Et ecce per priora verba contracta est verborũ obligatio, quæ per Aquilianam stipulationem, omnes priores causas noua

χουσαν

uit. Et per secunda verba nata est acceptilatio, quæ Aquilianam stipulationẽ dissoluit. Hæc igitur est ea, quæ vulgò Aquiliana stipulatio vocatur. ¶ Ad hæc & nouatio actiones tollere consueuit: Nam si id quod tu mihi debes, ego à Titio stipuler, interuentu nouæ personæ noua nascitur obligatio, & prior in posteriorem translata tollitur. Et adeò hæc vera sunt, vt quamuis contingat stipulationem inutilem esse, tollatur tamen prior obligatio & secunda promissorem iure non obliget. veluti, Debebat mihi Titius, id ego à pupillo sine tutoris authoritate stipulatus sum. Perit mihi in hac casus specie debitum. Nam & Titius per nouationem liberatur, & pupillus cum tutore auctore nõ promittat, non obligatur. Non idem iuris est,

χοῦσαι ἐνοβατεύουσιν. διὰ δὲ τῶν δευτέρων ἐτέχθη ἀκκεπτιλατιῶν, τὴν ἀκυϊλιανὴν ἐπερώτησιν διαλύουσα. αὕτη τοίνυν ἐστὶν ἡ παρὰ τῷ πλήθει λεγομένη ἀκυϊλιανὴ διάλυσις. ¶ Καὶ νοβατιῶν εἴωθεν ἀναιρεῖν τὰς ἀγωγάς. θ. Præterea. ἐὰν γὰρ τὸ παρὰ σοῦ ἐποφειλόμενον, ἐπερωτήσω ἐγὼ Τίτιον, παρεντεθέντος καινοῦ προσώπου, καινὴ τίκτεται ἐνοχὴ, καὶ ἀναιρεῖται ἡ προτέρα, εἰς τὴν δευτέραν μετατεθεῖσα. καὶ ἐπὶ τοσοῦτο ταῦτα οὕτως ἔχει, ὅτι εἰ καὶ συμβῇ τὴν ἐπερώτησιν ἄχρηστον εἶναι, ἀναιρεῖται μὲν ἡ προτέρα. ἡ δὲ δευτέρα ὑπεύθυνον οὐ ποιεῖ κατὰ τὸν νόμον τὸν ἐπερωτηθέντα. οἷον ἐχρεώστει μοι Τίτιος, ἐπερώτησα πούπιλλον σίνε τουτώρις αὐκτοριτάτε. ἐν τούτῳ τῷ θέματι ἀπόλλυταί μοι τὸ χρέος. καὶ γὰρ ὁ Τίτιος ὑπὸ νοβατζίωνος ἐλευθεροῦται. καὶ ὁ πούπιλλος οὐ γίνεταί μοι ἔνοχος, οἷα δίχα ἐπιτρόπου ἐπερωτηθείς. οὐκ ἔτι τὸ αὐτό ἐστιν,

ἐὰν

ἐὰν οἰκέτην τις ἐπερωτήσῃ τὸ ἑτέρου χρέος. καὶ γὰρ τηνικαῦτα ἡ προτέρα ἐνοχὴ μένει ἀσάλευτος ἐπὶ σχήματος, ὡσανεὶ μηδὲ μιᾶς μετὰ ταῦτα γινομένης ἐπερωτήσεως. καὶ μή τις λεγέτω, ὅτι ὁ οἰκέτης φυσικῶς ἐπερωτηθεὶς, ἔνοχος γίνεται. ἀμέλει, καὶ οἱ δοθέντες ὑπ' αὐτοῦ ἐγγυηταὶ, καὶ φύσει καὶ νόμῳ ἐνέχονται. ἡ δὲ φυσικὴ ἐνοχὴ νοβατζίωνα ποιεῖν δύναται. ἀλλὰ δεῖ πρὸς τοῦτο λέγειν, ὅτι ποιεῖ νοβατζίωνα, οὐ μόνον τὸ τίκτεσθαι φυσικὴν ἐνοχὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπεῖναι πρόσωπον. ἀπρόσωπος δὲ παρὰ τοῖς νόμοις ὁ δοῦλος. καὶ ταῦτα μὲν ἡνίκα εἰς ἕτερον πρόσωπον ποιούμεθα τὴν νοβατζίωνα, τουτέστιν ἡνίκα πρίμου προχρεωστοῦντός μοι, ἦλθε σεκοῦνδος ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπερωτώμενος. εἰ δέ γε τὸν ἐποφείλοντά μοι ἐπερωτήσω, ζητοῦμεν εἰ γίνεται νοβατιών. καὶ ἵνα εἴπω σοι ἔξωθεν τελειότερον, εἰ μὲν ἐνο-

si quis id quod alter debet, à seruo fuerit stipulatus. Tunc enim prior obligatio in suo habitu manet inconcussa, perinde atque si nulla stipulatio postea interuenisset. Neque dixerit quisquam, seruum promittendo naturaliter obligari: itaque & fideiussores ab eo datos naturaliter & ciuiliter teneri: porrò naturalem obligationem vim & ius nouandi habere. Nam ad ea dicendum est, non id nouationi sufficere, quòd vel naturalis obligatio nascatur, sed etiam persona vt aliqua sit, requiri. At seruus in iure ciuili personam non habet. Et hæc quidem cùm in alteram personam facimus nouationem. Hoc est, cùm Primo antè mihi debēte, venit Secundus, qui pro eo promittat. Cùm verò ab eo, qui mihi debet, stipulor, quæritur an nouatio cō tingat: & (vt ego tibi rem omnem foris quibusdam adsumptis perfectè tradā),

&

si quidem ex obligatione, quae re contrahitur, aut litteris, aut consensu, mihi debebas, aut aliqua actione quae ex qua si contractu descendit, tenebaris: dubium non est quin nouatio contingat. Sin autem & antea verbis obligatus eras, & nunc idem a te stipulor: tunc demum fit nouatio, cùm noui aliquid in posteriore stipulatione adiicitur, quod in priore non erat, quoniam fortè aut conditio, aut dies, aut fideiussor adiicitur vel detrahitur: aut quantitas adiicitur. nam si detrahatur, vt si cùm prior stipulatio esset decem aureorum, in secunda quinque sint, nulla contingit nouatio: quoniam in decem aureis, & quinque sunt, nec quicquam noui secunda habet stipulatio.

Quod autem dictum est, adiecta conditione nouationem fieri, id ita intelligendum est, vt tunc fieri dicamus nouationem, si conditio extiterit: si enim defecerit, manet prior obligatio, quoniam

χος ὑπεῖρχές μοι, ἀπὸ τοῦ ῥέ, ἢ λίτεραις, ἢ κονσένσου, ἢ ἀπὸ τῶν ἀγωγῶν, τῶν ἀπὸ κουάσι κοντράκτου ἀναφυομένων, ἀμφιμάχως ἐγίνετο νοβατιών. εἰ δὲ πάλαι ἔνοχος ἦσθα τῇ βέρβις καὶ νῦν ἐπερωτῶ, τότε γίνεται νοβατιὼν, ἡνίκα τι καινότερον παρὰ τὴν προτέραν ἐπερώτησιν ἐμφέρεται τῇ δευτέρᾳ ἐπερωτήσει. τυχὸν γὰρ αἵρεσις, ἢ ἡμέρα, ἢ ἐγγυητὴς προστίθεται, ἢ ὑφαιρεῖται, ἢ καὶ ποσότης προστίθεται. εἰ γὰρ ὑφηρέθη, ἐπειδὴ ἡ προτέρα ἐπερώτησις ἦν δέκα νομισμάτων, ἡ δὲ δευτέρα πέντε, οὐ γίνεται νοβατιὼν, ἐπειδὴ τοῖς δέκα, τὰ πέντε περιέχεται. καὶ οὐδὲν ἔχει καινότερον ἡ δευτέρα. τὸ δὲ εἰρημένον περὶ τῆς προσθήκης τῆς αἱρέσεως, ὅτι ποιεῖ νοβατζίωνα, οὕτω χρὴ νοεῖν, ὡς τηνικαῦτα τότε γίνεσθαι νοβατζίωνα, ἐν ᾧ ἐξῆλθεν ἡ αἵρεσις. εἰ γὰρ ἠτόνησε, μένει ἡ προτέρα ἐνοχή. ἄτοπον γάρ ἐστι λέγειν τὴν ἰν-

χυροτέραν ἐνοχὴν, λέγω δὴ τὴν προτέραν, ὑπὸ τῆς σαθρᾶς ἀναιρεῖσθαι. σαθρὰν δὲ καλοῦμεν τὴν αἱρετικὴν, ἕως οὗ τὰ τῆς αἱρέσεως ἤρτηται. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ παρὰ τοῖς παλαιοῖς ὡμολόγητο, τότε γίνεσθαι νοβατζίονα, ἡνίκα nouandi animo, τουτέστι ἀνανεοῦντος ψυχῇ, εἰς τὴν δευτέραν παρεγίνοντο ἐπερώτησιν· τοῦτο δὲ ἦν ἐν ἀμφιβολίᾳ, πότε νοβάνδι ἀνίμω, ἐπὶ τούτων ὁρῶσιν οἱ συναλλάττοντες, καί τινές τε προλήψεις ἕτεραι ὑπὸ ἑτέρων ἐν τούτοις εἰσήγοντο τοῖς θέμασι. διὰ τοῦτο πᾶσαν ἀμφιβολίαν ἀναιροῦσα γέγονε διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἥτις φανερῶς ὥρισε, τότε μόνον γίνεσθαι νοβατζίονα, ἡνίκα τοῦτο αὐτὸ μεταξὺ τῶν συναλλαττόντων συνεφωνήθη, ὅτι διὰ νοβατζίονα τῆς προτέρας ἐνοχῆς ἐπὶ τὴν παροῦσαν ἦλθον ἐπερώτησιν. τούτου δὲ μὴ γινομένου, καὶ ἡ προτέρα μένει ἐνοχὴ ἐπὶ σχήματος, καὶ ἡ δευτέρα

quoniam absurdum est, dicere, validiorẽ obligationem (eam scilicet dico quæ pura est) à debiliore tolli, debilem autẽ vocamus eam, quæ cõditionalis est, quã diu ea pendent quę in conditione sunt. Sed cùm hoc quidẽ inter veteres constaret, tunc fieri nouationem, cùm nouandi animo ad secundam stipulationem aliqui venissent: Illud autem in controuersia esset, quãdo nouandi animo ad eam venirent cõtrahentes: & quasdã de hoc præsumptiones, alij aliis in casibus introducerent. Ideo edita est Imperatoris nostri constitutio: quæ apertè definit, tunc demum nouationem fieri, cùm idipsum inter contrahẽtes expressum fuerit: quòd propter prioris obligationis nouationẽ, ad hanc venerũt stipulationẽ. Hoc autem non facto, & pristina obligatio in suo habitu manet, & secunda ei acce-

προστίθεται

dit. Ac deinceps reus ex vtraq; causa mihi obligabitur: secundùm illius sacræ constitutionis definitionem: quam ex ipsius lectione apertiùs perfectiúsque licet cognoscere.

¶Præter hæc, quæ dicta sunt, & obligationes quæ ex consensu nascuntur, cōtraria volūtate dissoluuntur. Nam si ego cum Titio egerim de re aliqua vēdenda, ita vt ille de me fundum illum centum aureis emeret: ac deinde re nondum sequuta, id est, neque pretio soluto, neque fundo tradito, placuerit inter ambas partes, vt ab emptione & venditione discederetur: inuicem liberamur, ita vt neque venditor ex vendito cum emptore, neq; emptor ex empto cum vēditore agere possit. Et hoc scilicet est illud quod dicitur, re nondum sequuta, id est, re nondum impleta rece-

προστεθῇ, καὶ ὁ ῥεὸς λοιπὸν ἐξ ἑκατέρας αἰτίας ἔνοχος ἔσται μοι, καθὰ διώρισται τῇ αὐτῇ θείᾳ διατάξει. ταῦτα δὲ ἔξεστι τελειότερον τὴν εἰρημένην ἀναγνόντα διάταξιν μαθεῖν.

¶Πρὸς τοῖς εἰρημένοις, τὰ ἀπὸ τοῦ κονσένσου ἐγειρόμενα συναλλάγματα, τῇ ἐναντίᾳ διαλύεται βουλήσει. εἰ γὰρ ἐγὼ πρὸς Τίτιον διελέχθην περὶ πράσεως πραγμάτων, ὥστε αὐτὸν ἀγοράσαι παρ᾽ ἐμοῦ τόνδε τὸν ἀγρὸν ἑκατὸν νομισμάτων· εἶτα re nondum sequuta, τουτέστι μήτε τιμήματος καταβληθέντος, μήτε τοῦ ἀγροῦ τραδιτευθέντος, ἀρέσῃ μεταξὺ τῶν δύο μερῶν ὥστε ἀναχωρῆσαι ἀπὸ τῆς ἀγορασίας καὶ τῆς πράσεως, ἀμοιβαδὸν ἐλευθεροῦμαι. ὡς μήτε τὸν πράτην τὴν ἐξ βενδίτο κατὰ τοῦ ἀγοραστοῦ, μήτε τὸν ἀγοραστὴν τὴν ἐξ ἔμπτο ἔχειν κατὰ τοῦ πράτου. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ λεγόμενον, re nondum sequuta, τουτέστι πράγματος μὴ πληρωθέντος ὑπαναχω-

§. Hoc amplius.

ναχωρεῖν. τὸ αὐτὸ φαμὲν, καὶ ἐπὶ τῆς λοκάτι, καὶ πάντων τῶν συναλλαγμάτων ἅτινα ὑπὸ τὴν κονσένσου ἐνοχὴν ἀνάγεται.

dere. Eadem dicimus & in locatione, omnibúsque cõtractibus, qui ad obligationẽ quæ con sensu contrahitur, referuntur.

INSTITVTIONVM LIBER QVARTVS.

*

DE OBLIGATIONIBVS QVAE EX delicto nascuntur. Titul. I.

ΕΝ ΤΩι προλαβόντι βιβλίῳ διεξήλθομεν περὶ τῶν ἐνοχῶν τε καὶ ἀγωγῶν, αἵτινες ἀπὸ κοντράκτου τίκτονται. ἀκόλουθόν ἐστιν εἰπεῖν καὶ περὶ τῶν ἀπὸ ἁμαρτήματος ἐγειρομένων ἐνοχῶν. καὶ γὰρ ἀρχόμενοι τοῦ περὶ ἐνοχῶν λόγου, εἰρήκαμεν ἢ ἀπὸ συναλλαγμάτων, ἢ ἀπὸ ἁμαρτημάτων ταύτας ἐγείρεσθαι. ἀλλ' αἱ μὲν ἀπὸ κοντράκτου φυό-

SVPERIORE libro differuimus de obligationibus & actionibus, quæ ex cõtractu nascuntur: consequens est, vt & de obligationibus quæ ex delicto nascuntur dicamus. Etenim cùm sermonẽ de obligationibus institueremus, diximus eas aut ex contractibus, aut ex delictis nasci. Sed hæ quidem, quę ex contractu

tractu nascuntur, in quattuor genera diuisæ sunt: quoniam aut re, aut verbis, aut litteris, aut consensu cõtrahuntur. Hæ verò ad vnum genus rediguntur. Quemadmodum enim illic contractus principatum obtinet, & quattuor obligationes parit: ita & hic delictũ principatum obtinet, & vna ex eo obligatio tanquam ex re nascitur. Sed inde quattuor deducũtur maleficia, vt furtum, rapina, damnum, iniuria. ¶ Est autem furtum, contrectatio rei alienæ fraudulẽta, lædens eum, cui furtum factum est, aut in re ipsa, aut in vsu eius, aut in possessione. In re ipsa, vt si seruum tuum subtraxerim. In vsu eius, veluti, si id quod mihi vtẽdum datum est in vnum diem, diutiùs teneã. In possessione, vt si id quod mihi in causam pignoris aut ex causa depositi possidendum datũ est, tanquam dominus possideam. Porrò delictum hoc furti, non solùm ciuilis,

μέναι ἐνοχαὶ, εἰς τέσσαρα διῄρηνται γένη. ῥὲ, βέρβις, λίττερις, κωνσένσω. αὗται δὲ εἰς ἓν περιΐστανται γένος. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ, ἀρχὴ μὲν τὸ κοντράκτον, τίκτει δὲ τέσσαρας ἐνοχὰς, οὕτω κἀνταῦθα, ἀρχὴ μὲν τὸ δελίκτον, ἡ δὲ ῥὲ ἐξ αὐτοῦ φύεται ἐνοχή. τέσσαρα δὲ ἐντεῦθεν κατάγεται ἁμαρτήματα, οἷον κλοπὴ, ἁρπαγὴ, ζημία, ὕβρις. ¶ Κλοπὴ δέ ἐστιν ἀλλοτρίου πράγματος κακίστη ψηλάφησις, ἀδικοῦσα τὸν τὴν κλοπὴν ὑποστάντα, ἢ περὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἢ περὶ τὴν χρῆσιν αὐτοῦ, ἢ περὶ νομήν. περὶ αὐτὸ μὲν τὸ πρᾶγμα, οἷον ἐὰν ὑφέλωμαι τὸν σὸν οἰκέτην. περὶ χρῆσιν, οἷον ἐὰν τὸ δοθέν μοι ἐπὶ τῷ χρήσασθαι πρὸς μίαν ἡμέραν, πλειοτέρῳ κρατήσω χρόνῳ. περὶ νομὴν δὲ, ὅτε τὸ δοθὲν ἐπὶ τῷ νεμέσθαι ὡς ἐνέχυρον, ἢ ὡς δεπόσιτον, νέμομαι ὡς δεσπότης. τοῦτο δὲ τὸ τῆς κλοπῆς ἁμάρτημα, οὐ μόνον ὁ πο

θ. Furtum.

λῃστικὸς, ἀλλ' οὐδὲ ὁ φυσικὸς περιέχεται λόγος. λέγεται δὲ αὕτη ἡ κλοπὴ furtum, à furuo, id est nigro. τουτέστιν ἀπὸ τοῦ μέλανος. ἐπειδὴ λάθρα καὶ ἀμαυρῶς, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν νυκτὶ γίνεται. ἢ à fraude, ἐκ τῆς ἀπάτης. πᾶς γὰρ κλέπτης, καὶ ἀπατεών. vel à ferendo, id est auferendo. τουτέστι ἀπὸ τοῦ ἀφαιρεῖν, ἤγουν τοῦ σφετερίζεσθαι, καὶ ἀποστερεῖν. ἢ ἀπὸ ἑλληνικῆς φωνῆς, ἐκ τοῦ φώρ. φῶρας γὰρ οἱ ἕλληνες τοὺς κλέπτας ὀνομάζουσιν, ἀπὸ τοῦ φέρειν. φέρειν δὲ λέγομεν τὸ λαμβάνειν τὰ ἀλλότρια.

¶. Furtorũ. ¶Δύο δὲ τῶν κλοπῶν εἶναι γένη πρόδηλόν ἐστιν. ἡ γὰρ κλοπὴ ἢ φανερά ἐστιν, ἢ οὐ φανερά. τὸ γὰρ conceptum, καὶ τὸ oblatum, εἴδη μᾶλλόν εἰσιν ἀγωγῶν ἀπὸ κλοπῆς ἐγειρομένων, ἤτοι τῇ κλοπῇ συνισταμένων, ἤπερ γένη κλοπῆς, ὡς προϊόντες μαθησόμεθα. φανερὸς κλέπτης ἐστὶν, ὃν ἐπαυτοφόρῳ λαμβάνεσθαι λέγει.

lis, sed etiam naturalis ratio auersatur. Dictum est autẽ furtum, à furuo, id est, à nigro, quòd clàm & obscure, ac plærumque noctu fiat. Vel à fraude. Nam fur omnis, & fraudator est. Vel a ferendo, id est, ab auferendo, quod interuertere & priuare significat. Vel à Græca voce ἀπὸ τοῦ φώρ. Nam Græci φῶρας appellant fures ἀπὸ τοῦ φέρειν, id est, à ferendo. Quoniã & Græcè dicimus φέρειν, res alienas auferre. ¶ Furtorum autem duo esse genera apertum est: quoniam furtũ aut manifestum est, aut nõ manifestum. Conceptũ enim & oblatum species potiùs sunt actionum, quæ ex furto nascũtur, siue quæ furto cohærent, quàm genera furtorum, sicut infrà docebimur. Manifestus fur est, quem Græci ἐπαυτοφώρῳ deprehendĩ.

dicunt: nec solùm is, qui in ipso furto depræhenditur, sed etiam is, qui in eo loco depræhẽditur, quò furtum fit: veluti quidam in domo furtum fecerat, & nondum ianuam egressus deprehensus est. Quòd si quis in oliueto oliuarum, aut in vineto vuarum furtũ fecerit, quamdiu in oliueto aut vineto deprehẽsus fuerit, manifestus fur est. Aliqui & vlterius manifestũ furtum extendunt, dicentes manifestũ furẽ existimari, quãdiu rem, quam furatus est fur tenens, vel visus vel deprehensus fuerit: siue in publico, siue in priuato loco: siue à domino, siue ab alio quouis: antequã eò peruenerit quò perferre rem, & vbi deponere constituerat. Finge enim (vt rem clarius, apertiúsque intellegas) aliquem antequã furaretur, amicis suis secretò dixisse, se rem illam,

λέγουσιν οἱ Ἕλληνες. οὐ μόνον οὗτος, ὃς ἐν αὐτῷ τῷ πράγματι καταλαμβάνεται, ἀλλ' ἔτι μὴν καὶ οὗτος ὃς ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ συνέχεται, ἐν ᾧ γίνεται ἡ κλοπή. οἷον ἐν οἴκῳ τὶς κλοπὴν εἰργάσατο, μήπω δὲ τοῦ πυλῶνος ἐκβὰς κατεσχέθη. εἰ δὲ καὶ ἐν ἐλαιῶνι τὶς ἐλαιῶν ἢ ἀμπελῶνι σταφυλῶν κλοπὴν ποιήσῃ, ἐφ' ὅσον ἐν τῷ ἐλαιῶνι ἢ ἐν τῷ ἀμπελῶνι κατέχεται, φανερὸς κλέπτης ἐστίν. ἕτεροι δὲ περαιτέρω τὴν φανερὰν ἐκτείνουσι κλοπὴν, λέγοντες μέχρι τοσούτου φανερόν τινα κλέπτην νομίζεσθαι, ἕως ὅτου τὸ κλαπὲν πρᾶγμα κατέχων, ἢ ὀφθῇ, ἢ συσχεθῇ, ἐν δημοσίῳ ἢ ἰδιωτικῷ τόπῳ, εἴτε ὑπὸ τοῦ δεσπότου, εἴτε ὑπὸ ἄλλου τινὸς, μέχρις οὗ ἐκεῖσε παραγένηται ἔνθα ἐνεγκεῖν καὶ ἀποθέσθαι ὥρισε τοῦτο τὸ πρᾶγμα. ὑπόθου γὰρ ἵνα διαποδεικτὸν τοῦτο γίνηταί σοι, ὅτι πρὶν κλέψει τὶς τισὶ τῶν οἰκείων ἐξεῤῥησε φίλων, ὅτι κλέψας τόδε

τὸ πρᾶγμα, βούλομαι ἀποθέσθαι ἐν τῷ οἴκῳ λόγου χάριν Πρίμου. ἐὰν μετὰ τὸ ὑφελέσθαι εὑρεθῇ τοῦτο κατέχων, ἢ ὀφθῇ ἐν οἱῳδήποτε τόπῳ πρὶν ἀπαγάγῃ εἰς τὸν οἶκον Πρίμου, καὶ ἀποθῆται, φανερὸς κλέπτης ἐστίν. εἰ δὲ μετὰ τὸ ἀπαγαγεῖν καὶ ἀποθέσθαι εἰς τὸν οἶκον Πρίμου, συλληφθῇ τοῦτο μὴ κατέχων, οὐκ ἂν κριθείη φανερὸς κλέπτης. ἔστιν ἐκ τῶν εἰρημένων εὑρεῖν τίς ὁ μὴ φανερὸς κλέπτης ἐστί. νοεῖν γὰρ ἔξεστιν ὡς ὅπερ οὐκ ἔστι manifestum, ἀναγκαίως τοῦτο nec manifestum ἐστί.

θ. Conceptum.

¶ Conceptum furtum λέγεται ἡνίκα παρά τινι μαρτύρων παρόντων τὸ κλαπέν μου πρᾶγμα ζητηθὲν εὑρεθῇ. κατὰ τούτου γὰρ παρ' ᾧ εὑρεθῇ, ἰδιάζουσα ἀγωγὴ ὥρισται ἡ concepti. οὐ διαφερομένων ἡμῶν εἴτε κλέπτης ἐστὶν οὗτος παρ' ᾧ εὑρέθη, εἴτε οὐκ ἔστι κλέπτης. ἔλαβε δὲ παρ' ἐμοῦ. Oblatum furtū

quam furto auferre in animo habebat, velle in ædibus Primi (verbi gratia) deponere. Si post cōmissum furtū, eam rē habere visus fuerit aut deprehensus, quocumque in loco id fiat, antequam in ædes Primi perferat, ibique deponat, manifestus fur est. Quòd si postquam in ædes Primi eam pertulisset, ibique deposuisset, deprehensus fuerit eam non habēs: manifestus fur nō iudicaretur. Ex his, quæ nunc dicta sunt, facilè colligas, quis nec manifestus fur sit. Quod enim manifestum furtum non est, id sine dubio intellegere potes, nec manifestum esse. ¶ Conceptū furtum est, cùm apud aliquē testibus præsentibus furtiua res quæsita & inuenta est. Nam aduersus eum, apud quē inuēta fuerit, propria actio constituta est, quæ concepti dicitur. Neq; referre putamus, fur sit is apud quem inuenta est, an fur non sit, sed à me acceperit.

Oblatum

Oblatũ furtum vocatur, cùm res furtiua ab aliquo ad me allata, aut mihi data: & deinde apud me præsentibus testibus quęsita & inuenta est. Sed tunc demum, cùm eo animo mihi rem furtiuam aliquis dederit, vt potius apud me quàm apud ipsũ dãtem inueniretur, & vt condemnationis turpitudo penes me potius esset, quã penes ipsum. Hic enim & ego actione concepti teneor, & aduersus eum, qui dederit, actionẽ habeo oblati: etiam si maximè is, qui id fecerit, fur non sit. Quapropter si ea mẽte mihi rem furtiuã non dederit, tenebor quidem actione concepti, sed aduersus eum actionem oblati non habebo. Est & prohibiti furti actio, aduersus eũ constituta, qui rem furtiuam præsentibus testibus quærere volentem prohibet. Præter has inducit Prætor & actionem furti non exhibiti,

λέγεται, ὁπότε κλοπιμαῖον πρᾶγμα, ὑπό τινός μοι προσενεχθῇ, ἤτοι δοθῇ, καὶ τοῦτο παρ' ἐμοὶ ζητηθὲν μαρτύρων παρόντων εὑρεθῇ. ἀλλὰ τότε ἡνίκα τοιαύτῃ διανοίᾳ δέδωκέ τις ἐμοὶ τοῦτο τὸ κλοπιμαῖον πρᾶγμα, ὥς τε παρ' ἐμοὶ μᾶλλον, ἢ παρ' ἐκείνῳ τῷ δόντι εὑρεθῆναι τοῦτο, καὶ τὴν ἐντεῦθεν κατάγνωσιν ἤτοι ἀσχημοσύνην ἐμοὶ μᾶλλον περιτεθῆναι, ἤπερ ἐκείνῳ. ἐν τούτῳ γὰρ ἐγὼ μὲν κατέχομαι τῇ concepti. καὶ δὲ τοῦ δόντος ἔχω τὴν oblati, εἰ καὶ τὰ μάλιστα κλέπτης οὐκ ἔστιν ὁ τοῦτο ποιήσας. οὐκοῦν εἰ μὴ ἐπὶ τοιούτῳ σκόπῳ δέδωκέ μοι τὸ πρᾶγμα, κατασχεθήσομαι τῇ concepti. οὐκ ἕξω δὲ κατ' αὐτοῦ τὴν oblati. ἔστι δὲ καὶ prohibiti furti ἀγωγή, ὁρμοζομένη κατ' ἐκείνου τοῦ κωλύσαντος τοῦ μαρτύρων παρόντων τὸν βουληθέντα ζητῆσαι τὸ κλοπιμαῖον πρᾶγμα. ἐφεῦρε πρὸς τούτοις ὁ πραίτωρ τὴν furti nõ exhibiti,

ἁρμόζουσαι κατ' ἐκείνου ὅστις τὸ ζητηθὲν καὶ εὑρεθὲν παρ' αὐτῷ κλοπιμαῖον πρᾶγμα, οὐ συνεχώρησεν ὑπὸ τοῦ εὑρόντος ληφθῆναι. ταύτας δὲ τὰς ἀγωγάς, οἷον τὴν concepti, oblati, prohibiti, furti non exhibiti, οὐ δυνατὸν εἰπεῖν γένη εἶναι κλοπῶν, ἀλλ' εἴδη, μετὰ τὸ συστῆναι τὴν κλοπὴν ἐπιγινόμενα. ἀμέλει κατὰ τοῦ μὴ κλέψαντος ἁρμόζουσιν αἱ τοιαῦται ἀγωγαί. οὕτως οὐ δυνατὸν ταύτας περιττοτέρους κλοπὰς ὁρίσασθαι. ἃς δὲ εἰρήκαμεν ἀγωγὰς εἴδεσι κλοπῶν ἐφαρμόζεσθαι, ταύτας οὐ δυνατὸν σήμερον ἰδεῖν ἐν πολιτείᾳ καὶ ἐν χρήσει. ὁπότε γὰρ ἡ τοῦ κλαπέντος πράγματος ζήτησις κατὰ τὴν παλαιὰν οὐ πρόεισι παραφυλακήν, τουτέστι μαρτύρων παρόντων, δικαίως ἐξ ἀκολουθίας καὶ αἱ προειρημέναι τῆς κοινῆς ἐξελήλανται χρήσεως ἀγωγαί. τοῦτο γὰρ τῶν ὁμολογουμένων ἐστί, ὅτι πᾶς εἰδὼς κλοπιμαῖον εἶναι πρᾶγμα, ὑποδεξάμενος

qui furtiuam rem apud se quæsitam & inuentam passus nō est ab eo, qui illam inuenisset auferri. Has igitur actiones concepti, oblati, prohibiti, & non exhibiti, genera furtorū esse dicere non possumus: sed species, quę furto iam commisso accidunt. Itaque & aduersus eū, qui furtum non admisit, hæ actiones comprtunt. Vnde nec illud fieri potest, vt ea principalia furta esse definiātur. Sed has actiones, quas incertis furtorum formis cōpetere diximus, hodie in vsu ciuili & agendis rebus non sanè videas. Cùm enim requisitio rei furtiuæ hodie secūdùm veterem obseruationem non fiat, hoc est præsentibus testibus, meritò per consequentiam, & prædictę actiones ex cōmuni vsu recesserunt. Quoniam illud in confessum venit, quicunq; sciēs rem furtivam susce

pit & celauit, hunc furti nec manifesti teneri. Pœna autem furti manifesti, in quadruplũ exercetur: nec manifesti, in duplum: siue liber sit, siue seruus qui furtum admisit.

¶ Furtiuum autem est, non solùm quod noctu aut interdiu clàm aufertur, sed quidquid alienum mobile malo animo inuito domino contrectatur. Quapropter siue creditor pignore, siue is, apud quem res deposita est, ea re vtatur, siue is, qui rem vtendam accepit, ad aliũ vsum eam trãsferat quàm ad quẽ accepit, furtum in his committit. Veluti si quis argentum vtendum à me acceperit quasi amicos côuiuio excepturus: & id peregrè secum tulerit: quamuis spoliare me eo nõ voluerit, tamẽ furti tenetur: quoniam vltrà quàm accepit, vsus est. Sed & si

ξάμενός τε καὶ κρύπτων τοῦτο, τῇ nec manifesti furti κατέχεται. ἡ δὲ ποινὴ τοῦ μὲν manifesti furti, εἰς τὸ τετραπλοῦν ἀνάγεται. τοῦ δὲ nec manifesti, εἰς τὸ διπλοῦν, εἴτε ἐλεύθερος εἴτε δοῦλος εἴη ὁ κεκλοφώς. ¶ Φούρτιβον δέ ἐστιν οὐ μόνον τὸ νύκτωρ, ἢ μεθ' ἡμέραν λαμβανόμενον λάθρα, ἀλλὰ πᾶν πρᾶγμα κινητὸν ἀλλότριον παρὰ γνώμην δεσπότου κακῇ διαθέσει ψηλαφώμενον. διὸ εἴτε ὁ κρεδίτωρ τὸ ἐνέχυρον, εἴτε οὗτος παρ' ᾧ κατετέθη τὸ πρᾶγμα, τῷ ἐνεχυριασθέντι ἢ παρατεθέντι πράγματι κέχρηται, εἴτε ὁ εἰς χρῆσιν λαβὼν ἀλλότριον πρᾶγμα εἰς ἑτέραν χρῆσιν μεταθέσει τοῦτο, ἢ ὥσπερ εἰς ἣν ἔλαβε, κλοπὴν ἐπὶ τούτῳ ἁμαρτάνει. οἷον δὲ ἀργυρὸν ἐχρήσατό τις παρ' ἐμοῦ, ὡς δῆθεν φίλους ἑστιάσων, καὶ τοῦτον μεθ' ἑαυτοῦ ἐπήγαγεν ἐπὶ ξένης, οὐ βουλόμενος ἀποστερῆσαι τοῦτον, οὐδὲν ἧττον κατέχεται τῇ furti ἀγωγῇ. ἐπειδὴ περαιτέρω, ἢ ὥσπερ ἔλαβεν, ἐχρήσατο.

θ. Furtum autem fit

εἰ δὲ καί τις ἵππον διὰ ὥρας χάριν αὐτῷ χρησθέντα, ἐπὶ τῷ τοῦτον ἀπαγαγεῖν μέχρι φανεροῦ διαστήματος, ἀπήγαγε περαιτέρω, κλοπὴν ἁμαρτάνει· ὅπερ ἔγραψαν οἱ παλαιοὶ περὶ ἐκείνου, ὅς τις εἰς παράταξιν τὸν ἵππον τὸν χρησθέντα αὐτῷ ἀπήγαγε.

§. Placuit. ¶ Ἀρέσκει δὲ τοῦτο καθόλου, πάντας ὅσοι τοῖς χρησθεῖσι πράγμασιν ἑτέρως ἢ παρ' ἔλαβον κέχρηνται, κλοπὴν ἁμαρτάνειν, καὶ τῇ furti κατέχεσθαι. εἴγε ὑποπτεύουσιν ἄκοντος τοῦ δεσπότου τοῦτο γίνεσθαι παρ' αὐτῶν, καὶ μαθόντα τὸν δεσπότην οὐκ ἐπιτρέψειν τοῦτο. εἰ γὰρ ἀρέσκεσθαι καὶ μὴ ἀγανακτεῖν ἐπὶ τῷ γενομένῳ τὸν δεσπότην ἐνόμιζον, ἐκτὸς εἶναι τούτου τοῦ τῆς κλοπῆς ἁμαρτήματος ὁριζόμεθα, ἀρίστῳ δὴ λαθὴ λογισμῷ, quia furtũ sine affectu furandi non cõmittitur. ἄνευ γὰρ πονηρᾶς διαθέσεως, οὐχ

§. Sed & si credat. ἁμαρτάνεται κλοπή. ¶ Εἰ δὲ καὶ ἄκοντος τοῦ δεσπότου ταῦτα ποιεῖν ἑαυτοὺς ὑπόπτευον,

μαθὼν

quis equum sibi vtẽdum datum gestandi causa ob auræ temporisq; gratiam ad certum spatium, lõgiùs aliquò duxerit: furtum committit: quod veteres in eo scripserunt, qui equum sibi vtendum datum in aciem abduxerat. ¶ Illud tamen in vniuersum placet: omnes eos, qui rebus sibi commodatis aliter quàm vtendas acceperunt, vtuntur, furtum cõmittere, & furti teneri: si se intellegant id inuito domino facere, eùmque si resciscat, non permissurum. Quòd si contẽtum esse dominũ, nec irasci eam ob rem putabant, extra furti crimen eos esse definimus: optima sanè ratione, quia furtum sine malo animo & adfectu furandi non cõmittitur. ¶ Sed & si inuito domino id se facere credebant, &

dominus cùm rescisset, malè id non accepit: neque hic causa furti locũ habebit. Sic igitur vt actio furti competat, duo necesse est cõcurrant: vt & ego scilicet re inuito domino vtar, non ignarus id ei minimè gratum futurum: & is, cùm rem intellexerit, in malam partem accipiat. Quorum si alterum desideretur, actio furti nasci nõ posit. itaq; ex hoc tale quiddã quęsitum est. Et hęc habeto in modum præuiæ cuiusdã inspectionis. Si quis seruum meum corruperit, & mores eius in deterius mutarit: actionem aduersus eum habeo, quæ dicitur Serui corrupti. Et ad duplum eius ea competit, quanto minoris pretij seruus factus est. Aut cùm is periit, ad duplum æstimationis. His ita pro præuia inspectione cognitis: vide nunc rem, de qua agimus. Titius cum seruo meo agebat corrumpens eum, & vt fugeret monebat:

μαθὼν δὲ ὁ δεσπότης οὐκ ἠγανάκτησε τῷ γεγονότι, οὐδὲ οὕτω χώρα γενήσεται τῷ τῆς κλοπῆς λόγῳ. ὥστε οὖν ἵνα furti ἁρμόσῃ, δεῖ τὰ δύο συνδραμεῖν, κἀμὲ παρὰ γνώμην δεσπότου κεχρῆσθαι, εἰδότα ὡς ἀγανακτήσει ἐπὶ τῷ πραττομένῳ ὁ τοῦ πράγματος κύριος, κἀκεῖνον ὀργισθῆναι μαθόντα. ἓν δὲ τούτων ἐλλεῖψαν οὐκ ἐᾷ τεχθῆναι τὴν furti. ἀμέλει ἐντεῦθεν τοιοῦτόν τι ἐζητήθη. ἔχε δὲ ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἐάν τις τὸν ἐμὸν ὑπονοθεύσῃ δοῦλον, καὶ χείρονας αὐτοῦ τοὺς τρόπους ἀποτελέσῃ, κατέχεταί μοι ἀγωγῇ τῇ λεγομένῃ serui corrupti, ἥτις εἰς τὸ διπλάσιον τοῦ ἐπὶ τῇ ἐλαττώσει τοῦ οἰκέτου διατιμήσεως ἁρμόζει. ἢ ἡνίκα ἀπώλετο ἐπὶ τῷ διπλῷ τοῦ τιμήματος. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. Τίτιος διελέχθη τῷ ἐμῷ οἰκέτῃ, τοῦτον ὑπονοθεύων καὶ φυγεῖν ὑποτιθέ-

πειθόμενος αὐτῷ, προσελθεὶς ἅμα καὶ τούτου ὥστε αὐτὸν ὑφελέσθαι τι τῶν ἐμῶν πραγμάτων. ὁ οἰκέτης γνώριμόν μοι τοῦτο κατέστησεν. οὐ πεισθεὶς ἐγὼ τούτῳ τῷ οἰκέτῃ, βουλόμενος δὲ τὸν Τίτιον ἐν αὐτῷ καταλαβεῖν τῷ ἁμαρτήματι, ἐπέτρεπον ταῦτα πράττειν τῷ οἰκέτῃ. ὁ δὲ λαβών τι τῶν παρ᾽ ἐμοὶ ὄντων σκευῶν, ἀπῄει πρὸς Τίτιον. εἱπόμην ἐγὼ λάθρα, γνῶναι βουλόμενος εἰ ἀληθῆ τὰ παρὰ τοῦ οἰκέτου μοι λεχθέντα. γενόμενος ὁ οἰκέτης κατὰ τὸν συντεθέντα τόπον παρὰ αὐτοῦ καὶ Τιτίου, δέδωκε Τιτίῳ τὸ σκεῦος. εὗρον διὰ τῶν γινομένων τὸν οἰκέτην μὴ ψευδόμενον. ζήτησίς ἐστι ποία μοι κατὰ Τιτίου δίδοται προφάσει τῶν γινομένων ἀγωγή. καὶ τέως οὐ δυνατὸν εἰπεῖν ἁρμόζειν τὴν furti. εἰ γὰρ τὰ μάλιστα γὰρ κακῇ διαθέσει λαβὼν ἐψηλάφα τὸ σκεῦος ὁ Τίτιος, ἀλλ᾽ οὐ παρὰ γνώμην δεσπότου συνέβαινε τοῦτο. ἀλλ᾽ ἡ serui corrupti.

simul & ille adiret, vt rerum mearũ aliquid surriperet. Seruus id non me clam habuit. Ego cùm omnino ei fidem non haberem, sed Titium in ipso delicto vellem deprehendere, permisi seruo, vt ea omnia faceret. At is sublata re quadam ex supellectili mea, ad Titium abibat: clàm ego sequebar, sciendi cupidus an vera essent, quæ is mihi dixisset. Cúmque is ad locum inter se & Titium constitutum venisset, Titio dedit rem illam surreptam. Atque ita ex his, quæ acta sunt, inueni seruum non mentiri. In quæstionem cadit, quæ mihi actio propter rem gestam competat. Et quidem in primis, vix fieri potest, vt quis actionẽ furti competere dicat. Vt enim maximè Titius rem illã mala mente & adfectu furandi contrectarit, id tamen inuito domino non contigit. An ergo Serui corrupti actio locum

locum habet? Sed tamen ne hæc quidẽ dari posse videtur, quoniam mores serui non sunt corrupti, quin immò cũ antea ignoraretur, quam fidelis esset domino suo, id nũc demũ apparuit. Futurum est igitur, vt vna in re multis delictis commissis Titius, nulla tamen actione teneatur. Quidam tamen apud veteres furti actionem competere dicebãt. Sed quoniam multę ea de re inter veteres erant altercationes: cùm alij actionem omnem negarent, alij solùm actionem furti darẽt: relata res est ad Principem nostrum, & edita ab eo est constitutio, quæ huiusmodi calliditatibus obuians, ita vlciscitur Titium, vt non solùm actione furti, sed etiam serui corrupti eum teneri iusserit. Nam quãuis mores eius serui in deterius mutati nõ sint, & ideo cessent regulæ quæ de actione Serui corrupti traduntur: tamẽ cum malum consilium ad perniciem probitatis serui tendate

ἀλλ' οὐδὲ ταύτην ἐγχωρεῖ παρέχεσθαι. ὁ γὰρ οἰκέτης οὐ χείρων τοὺς τρόπους, μᾶλλον δὲ καὶ πάλαι διαλανθάνων εὔνοιαν τῷ δεσπότῃ, νῦν γέγονε φανερός. καὶ συμβαίνει κατὰ τὸν τοιοῦτον πολλὰ Τίτιον πταίσαντα, μηδὲ μιᾶς κατέχεσθαι ἀγωγῇ. τινὲς δὲ τῶν νομικῶν ἐδίδασκον ἐντεῦθεν τὴν furti. ἀλλ' ἐπειδὴ ζητήσεις ὑπῆρχον τῶν νομικῶν, τῶν μὲν πάσαν ἀρνουμένων ἀγωγήν, τῶν δὲ παρεχόντων τὴν furti, ἐπὶ τὸν ἡμέτερον τοῦτο ἀνηνέχθη βασιλέα, καὶ γέγονε παρ' αὐτοῦ διάταξις, ἥτις ἕνεκα τῆς τοιαύτης κακουργίας τιμωρουμένη τὸν Τίτιον, οὐ μόνον τῇ furti, ἀλλὰ καὶ τῇ serui corrupti ἔνοχον αὐτὸν εἶναι ἐκέλευσε. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ οἱ τοῦ δούλου τρόποι χείρονες οὐ γεγόνασι, καὶ διὰ τοῦτο ἤργησαν οἱ τῆς serui corrupti κανόνες, ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ τοῦ ὑπονοθεύοντος ἡ κακίστη βουλὴ πρὸς ἀπώλειαν χρηστῶν τρόπων τοῦ

οἰκέτου χωρεῖ, ἐθέσπισεν ἐπὶ τιμωρίᾳ τοῦ Τιτίου δίδοσθαι τὴν servi corrupti, ὥσπερ εἰ τῇ ἀληθείᾳ τὸν οἰκέτην διέφθειρεν, ἵνα μὴ ἀτιμώρητος ἐπὶ τούτῳ μείνας ὁ Τίτιος, ἐφ᾽ ἕτερον οἰκέτην ὁρμήσῃ, ὃν δυνατὸν ἴσως τῶν χρηστῶν ἀπαγαγεῖν τρόπων.

§. Interdum etiam.

¶ Ἔσθ᾽ ὅτε καὶ ἐπὶ ἐλευθέροις προσώποις ἁμαρτάνεται κλοπή. οἷον ἐάν τις τοὺς ὑπεξουσίους παῖδας ὑφέληται λάθρα, υἱὸν ἢ θυγατέρα, ἢ ἔγγονον ἢ ἐγγόνην. κινῶ δὲ τὴν furti εἰς τὸ διαφέρον. καὶ ποῖον διαφέρον ἐστὶν ἐνταῦθα, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. ὑπόθου ὅτι τελευτῶν τις ἐνεστήσατο κληρονόμον τὸν ἐμὸν υἱὸν ὑπὸ αἵρεσιν τήν, ἐὰν εὑρεθῇ διάγων ἐν ταύτῃ τῇ πόλει. ἔκλεψας δὲ τοῦτον καὶ εἰς ἑτέραν ἀπήγαγες πόλιν, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς τοῦ τεστάτωρος. συνέβη αὐτὸν ἐν αὐτῇ μὴ εὑρεθῆναι τῇ πόλει. ἠτόνησεν ἡ αἵρεσις, καὶ τῆς κληρονομίας ἐξέπεσε. κινῶν ἐγὼ κατὰ σοῦ τὴν furti, λήψομαι

dat, constituit in pœnam Titij, vt actio serui corrupti daretur, perinde atque si re ipsa seruus corruptus fuisset: ne ex huiusmodi impunitate Titius & alium quempiam aggrediatur, quem facilè sit à bona fruge ad malos mores impellere. ¶ Interdum & in liberis personis furtum committitur: veluti si quis liberos, quos in potestate habemus, clàm subripiat, filium filiámve aut nepotẽ vel neptem. Furti autem agitur in id quod interest: & q͂d hîc intersit nostra, dicendum est. Finge filium meum ab aliquo sub hac conditione heredẽ scriptum esse, si in hac ciuitate viuere inuẽtus fuerit. Tu eum furto subripuisti, & in aliam abduxisti ciuitatem. Cùm testator moreretur, euenit, vt in ciuitate filius non inueniretur. Defecit cõditio, & filius hereditatẽ amisit. Ego furti tecum agã: & in quan

tum rationes mex lęsę sunt, cõsequar. Porrò in vsufructu, qui mihi erat adquirendus, lęsus sum: huius ęstimationem petam. ¶ Sępe & in re sua quis furtum committit: veluti, si debitor, rem quam creditori pignoris causa dederat, clanculum subtraxerit. Quoniam in eo creditorem lędit, quia commodo eum spoliet, quod in causa pignoris est. ¶ Interdum quoque & is furti tenetur, qui furtum non fecerit. Id autem in eo contingit cuius ope & consilio furtum factum est: quo in numero est is, qui cùm nummos aliquis in manu sua haberet, eos ipse excussit, vt alius raperet: vel ob tentu togę corporis ve obiectu aspectui tuo obstitit, vt alius rem tuam subriperet: vel oues tuas aut boues in fugam auertit, vt alius eos caperet. Ecce res tuas hic non attigit, & tamen furti tene-

ψομαι ὅσον ἐζημιώθην. ἐζημιώθην δὲ τὸν ὑσούφρουκτον τῆς κληρονομίας, ὃς ἔμελλέ μοι προσπορίζεσθαι· τούτου τὴν διατίμησιν ἀπαιτήσω. ¶ Πολλάκις δὲ ἐπὶ τῷ οἰκείῳ τις ἁμαρτάνει πράγματι κλοπήν. οἷον εἰ ὁ δεβίτωρ τὸ πρᾶγμα ὃ ἐνεχείρασε τῷ δανειστῇ ὑφείλετο λάθρα. ἀδικεῖ γὰρ τὸν δανειστήν, τῆς ἀπὸ τοῦ ἐνεχύρου ὑστερῶν ὠφελείας. ¶ Ἔσθ᾽ ὅτε τις καὶ μὴ κλέψας κατέχεται τῇ furti. τοῦτο δὲ συμβαίνει ἐπ᾽ ἐκείνου cuius ope & consilio furtum factum est. τουτέστιν οὗ σπουδῇ καὶ συμβουλῇ ἡμαρτήθη ἡ κλοπή. οἷον νούμμους τις ἐπεφέρετο ἐν τῇ οἰκείᾳ χειρὶ, τούτους ἐξετίναξεν ἕτερος, ὥστε ἄλλον ἁρπάσαι· ἢ ἐπεσκότισε τῇ σῇ θέᾳ, ὥστε ἄλλον τὸ σὸν ὑφελέσθαι πρᾶγμα· ἢ τὰ πρόβατα, ἢ τοὺς βόας τοὺς σοὺς ἐφυγάδευσεν, ὥστε ἄλλον τούτους λαβεῖν· ἰδοὺ ἐνταῦθα οὐχ ἥψατο τῶν πραγμάτων τῶν σῶν, ἀλλ᾽ ὅμως κατέχεται τῇ furti

6. Aliquando.

6. Interdum quoque.

furti ἀγωγῇ. μόνον μέντοι τοῦτο ἔξωθεν ἴσθι, εἰ ἕτερος ἐψηλάφησε τὰ ἀπολλύμενά σου πράγματα. δίχα γὰρ ψηλαφήσεως, οὐδέποτε κλοπὴ ἁμαρτάνεται. τοῦτο δὲ ἔγραφον οἱ παλαιοὶ ἐπ' ἐκείνου, ὅς τις ῥάκει ἐρυθρῷ διεσόβησε τὰ βουκόλια. εἰ δὲ τοῦτο κατὰ τρυφὴν καὶ οὐκ ἐπιτηδὲς ἵνα κλοπὴ ἁμαρτηθῇ γεγένηται, ἡ in factum ἀγωγὴ παρέχεται, κατὰ τοῦ ταῦτα πράξαντος· κατὰ δὲ τοῦ ὑφελομένου ἡ furti. ἡνίκα δὲ τῇ Μαιβίου σπουδῇ ὁ Τίτιος κλοπὴν εἰργάσατο, ἀμφότεροι κρατοῦνται. κἀκεῖνος δὲ σπουδῇ καὶ βουλῇ κλοπὴν πλημμελεῖται, ὃς κλίμακα θυρίσιν ἢ ἐπέθηκεν, ἢ αὐτὰς ἔκλασε τὰς θυρίδας, ἢ καὶ θύραν ἐπὶ τῷ ἕτερον κλέψαι. ἢ ὅς τις σίδηρα ἐπὶ τῷ κλάσαι κλεῖν ἢ θυρίδας, ἢ κλίμακας ἔχρησεν ὥστε ταῖς θυρίσιν ὑποτεθῆναι, ἐπιστάμενος ἐφ' οἷα πράξει τις ταῦτα κιχρᾶται. εἰ δέ τις οὐδεμίαν σπουδὴν πρὸς ποιη-

tur: dumtaxat (vt id obiter & ἔξωθεν, ac velut foris assumptū sciamus) si quis alius res tuas amissas contrectauerit. Quoniam sine contrectatione furtum numquam intellegitur committi. Et hoc veteres in eo scripsère, qui rubro panno turbatum armentū fugauerat. Quòd si quid eorum per lasciuiam & non data opera vt furtum admitteretur, factum fuerit: in factum dabitur actio aduersus eum, qui eorū quid fecerit: & furti, aduersus eum, qui abduxerit aut subripuerit. At vbi ope Mæuij Titius furtū fecit, vterque tenetur. Et illius quoq; ope & consilio furtum videtur admitti, qui aut scalas fenestris admouit, aut fenestras ipsas vel ostium effregit, vt alius furtum faceret: aut qui ferramēta ad seram vel fenestras effringendas, vel scalas vt fenestris admouerētur, cōmodauit, non ignarus in quem vsum eas commodaret. Sin,

autem quis nullam ad faciendum furtũ opem adhibuit, sed tantum consilio instruxit, & volentem furtum facere cohortatus est, furti non tenetur. ¶ Si aut seruus meus, aut filius quem in potestate habeo, rerum mearum aliquã furetur: furtum quidẽ admittitur, & res furtiua fit, neque ab vllo vsucapi potest, donec in potestatẽ domini reuertatur. Furti tamen aduersus eos, qui furtum fecẽre, actio non nascitur, quoniam neque alia vlla actio ex contractu vel ex delicto inter hos cõsistere potest. Quòd si ope & cõsilio alterius furtum ab his, qui iuri nostro subiecti sunt, factum fuerit: quoniam furtum vtiq; committitur, consequens est, vt ille furti teneatur, cuius ope id factum est: quamuis cum eo, qui rem subtraxit, propter potestatem quam in eo habemus, nulla furti sit actio. ¶ Hęc habeto in modum præuię cuiusdã in-

τέαν κλοπὴν ἐπεδείξατο, ἀλλὰ μόνον συνεβούλευσε, καὶ τὸν θέλοντα κλέψαι προετρέψατο, οὐ κατέχεται τῇ furti.

¶ Ἐὰν ὁ ἐμὸς οἰκέτης, ἢ ὁ ἐμὸς ὑπεξούσιος, κλέψῃ τι τῶν ἐμῶν, κλοπὴ μὲν ἁμαρτάνεται, καὶ φούρτιβουμ ἀποτελεῖται τὸ πρᾶγμα, καὶ ὑπ' οὐδενὸς οὐσουκαπιτευθῆναι δύναται, μέχρις οὗ εἰς τὴν τοῦ δεσπότου κατοχὴν ὑποστρέψει. ἡ μέντοι furti οὐ τίκτεται κατὰ τῶν κλεψάντων, ἐπειδὴ οὐδὲ ἑτέρα τις ἀγωγὴ ἀπὸ συναλλάγματος, ἢ ἀπὸ ἁμαρτήματος μεταξὺ τούτων συστῆναι δύναται. εἰ δὲ συμβουλῇ καὶ σπουδῇ ἑτέρου κλοπὴ παρὰ τῶν ἡμετέρων ὑπεξουσίων γένηται ἡμῖν, ἐπειδὴ κλοπὴ πλημμελεῖται, ἁρμοδίως ἐκεῖνος τῇ furti κατασχεθήσεται, οὗ σπουδῇ τοῦτο πέπρακται, εἰ καὶ ὁ ἀφελόμενος διὰ τὸν τῆς ὑπεξουσιότητος λόγον οὐχ ὑποβάλλεται ταύτῃ.

¶ Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. οἱ γεγονότες ἡμῖν ἔνοχοι

θ. Hi qui in parentum.

θ. Furti autem.

ἔκ τινος συναλλάγματος, ἐποφείλουσιν ἐπ' αὐτοῖς οἷς ἐνέχονται. ἔσθ' ὅτε δόλον μόνον, ἔσθ' ὅτε καὶ diligentiam, τουτέστι σπουδήν. ἢ γὰρ οὐκ ὀφείλουσι δόλον περὶ ταῦτα πλημμελεῖν, ἢ οὐ χρὴ ῥαθύμους εἶναι, περὶ τὴν τούτων φυλακήν. ἀλλ' εἰ μὲν μηδὲν κερδαίνουσιν, ἀπὸ δόλου μόνου κατέχονται. εἰ δέ τι πρόσεστιν αὐτοῖς κέρδος, τότε καὶ ἀπὸ ῥαθυμίας ὑπεύθυνοι γίνονται. κέρδος δὲ λέγω, οὐ μόνον τὴν τῶν χρημάτων λῆψιν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ σκοποῦ ἀποπλήρωσιν. ἐπειδὴ οὖν ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ζήτησις γέγονε κλοπῆς γινομένης, ἄρα τίνι ἁρμόζει ἡ furti ἀγωγή. ἀλλ' ἴσως εἴπῃ τις ἄν, ὅτι τῷ δεσπότῃ δίδοται. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἀληθές, ὁπότε καὶ δεσπότην ἔγνωμεν κατεχόμενον, ἡνίκα παρὰ τοῦ οἰκείου κρεδίτωρος τὸ ἐνέχυρον ὑφέληται. ἀλλὰ δίδοται ἐκείνῳ οὗ διαφέρει. διαφέρει

spectionis. Qui nobis ex aliquo contractu obligati sunt: praestare debent in rebus ad quas tenentur, aliàs solum dolum, aliàs etiam diligentiam. Quoniam aut nullum in his dolum committere debent: aut neglegentes esse in custodiendis nō oportet. Sed si quidem nihil inde ad ipsos commodi redit, de solo dolo tenentur: sin autē cōmodi aliquid habent, & ex neglegentia obligantur. Porrò commodum dico, non solum quod in pecuniaria praestatione consistit, sed etiam quod in explenda cuiusque intentione. His ita in modum praeuię inspectionis cognitis, videto nūc rem qua de agimus. Vetus est quaestio: cui furto commisso, actio detur? Et facile quispiam fortè dixerit, domino dari. Sed verum id non est: quando iam diximus, ipsum quoq; dominum furti teneri, qui pignus à creditore suo subtraxit. Verum ei datur

enim

cuius interest. Eius autem interest, qui furto admisso læditur. Is verò læditur, qui re salua, commodum eius habet, quamuis dominus non sit. Itaque nec domino competit, nisi eius quod interest ratio subsit. Quid autem id sit, paulò apertius dicere necesse est. Mutuum ego à Titio accepi, & rem meã ei in causam pignoris dedi: eam aliquis Titio subtraxit. Vtri dabitur furti actio? Et dicimus, creditori. Quam ob rem? Quoniam eius interest: ipse enim admisso furto læditur. Nam & re salua cõmodum ex ea habebat, vtpote cui per eam de debito consultum esset. Itaque & dolum & diligẽtiam debet: velut id pro fructu consequens, quòd incumbendo pignori, debiti sui causam (vt dictum est) indemnem seruat. Meritò igitur ipsi dabitur furti actio, & non mihi domino. Nam ego pigneratitia cũ

δὲ ἐκείνῳ, ὃν λυπεῖ γινομένη ἡ κλοπή. λυπεῖ δὲ ἐκεῖνον, ὃς κερδαίνει τοῦ πράγματος σωζομένου, εἰ καὶ μὴ δεσπότης ἐστίν. ἀμέλει οὔτε δεσπότῃ ἑτέρως ἁρμόσει, εἰ μὴ διαφέροντος ὑπέστη λόγος. τί δὲ τοῦτο ἐστίν, ἀναγκαῖον εἰπεῖν σαφέστερον. ἐδανεισάμην ἐγὼ παρὰ Τιτίου, ἐνεχυράσας τούτῳ πρᾶγμα ἐμόν. ὑφείλετό τις τοῦτο παρὰ Τιτίου, τίνι δοθήσεται ἡ furti ἀγωγή; καὶ λέγομεν ὅτι τῷ κρεδίτωρι. τίνος ἕνεκα; ὅτι αὐτῷ διαφέρει. λυπεῖ γὰρ αὐτὸν γινομένη ἡ κλοπή. ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐκέρδαινε σωζομένου τοῦ πράγματος, ἔχων τὴν ἐπὶ τῷ χρέει δι' αὐτοῦ ἀσφάλειαν. ἀμέλει διὰ τοῦτο ἐποφείλει καὶ δόλον καὶ diligentiam. οἷα καρπούμενος ὡς εἴρηται τὴν τοῦ χρέους ἀσφάλειαν, διὰ τῆς τοῦ ἐνεχύρου κατοχῆς. εἰκότως αὐτῷ δοθήσεται ἡ furti ἀγωγή, καὶ οὐκ ἐμοὶ τῷ δεσπότῃ. ἐγὼ γὰρ ἕξω κατ' αὐτοῦ

τοῦ τὴν pignoratitiam, οἷα ῥαθυμήσαντος περὶ τὴν τούτου παραφυλακήν. ἕξει δὲ τὴν furti αὐτὸς ὁ κρεδίτωρ, εἰ καὶ ἐγὼ ὁ δεβίτωρ εὐπορώτατος εἰμί. συμφέρει γὰρ αὐτῷ, μᾶλλον κρατεῖν τὸ ἐνέχυρον, καὶ περιποιεῖν ἑαυτῷ τὸ ἀσφαλὲς ἐντεῦθεν, ἢ περσοναλίαν κατ' ἐμοῦ κινεῖν. ἐπὶ τοσοῦτον δέ ἐστιν ἀληθὲς τὸ τὸν κρεδίτωρα ἔχειν τὴν furti, ὅτι εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐγὼ ὁ δεβίτωρ, ὑφέλωμαι τὸ ἐνέχυρον, οὐδὲν ἧττον τῷ κρεδίτωρι ὡς εἴρηται πολλάκις δοθήσεται ἡ furti. ¶Δέδωκα κναφεῖ κναπτέαν, ἢ πλύτῃ πλυτέαν ἐσθῆτα, ἢ ῥάπτῃ ῥαπτέαν, μισθοῦ ῥητοῦ ὁρισθέντος. κλοπῆς γενομένης ἀπώλετο ταύτας. ὁ κναφεὺς ἢ ὁ ῥάπτης μᾶλλον ἕξει τὴν furti, ἤπερ ὁ δεσπότης. τῷ γὰρ δεσπότῃ οὐ διαφέρει τοῦτο ἀπολέσθαι τὸ πρᾶγμα. ἔχει γὰρ ἐπὶ τῷ ἐσθήματι τὸ ἀσφαλές, δυνάμενος κατὰ τοῦ ῥάπτου, ἢ κναφέως κινεῖν τὴν locati, καὶ τὸ οἰκεῖον ἀπαιτεῖν

¶.Item si fullo.

eo agam, vt negligenter in re custodienda versato. Habebit autem creditor actionem furti, etiã si maximè idoneus & soluendo ego debitor sim. Quia expedit ei, vt pignori potius incumbat, & inde rem suam indemnẽ seruet: quàm vt actione in personam mecũ agat. Porrò adeo verum est creditorem furti actione agere, vt etiam si ego debitor pignus subtraxerim, nihilominus (vt sæpius iam dictũ est) creditori furti actio competat. ¶De di fulloni poliendã, aut lotori lauandã, vel sartori sarciendam vestẽ certa mercede constituta: furto admisso ea periit. Magis est, vt fullo aut sartor actionem furti habeat quàm dominus, quia domini non interest eam rem perire: Nã de indemnitate vestis illi prospectum est, cùm locati agere possit cum fullone aut sartore, & ita rem suam persequi.

πρᾶγ

Ideo autem sartor & fullo actionē furti habent, quoniam ipsorum interest furtum factū non esse. Lucrantur enim re salua mercedem cōstitutam. Sed & is, qui rem alienam bona fide emit, & eam furto amisit, omnino furti actionem habet, idque, cùm tamen dominus nō sit, quemadmodum & creditor. Fulloni autem & sartori nō aliter datur furti actio, quàm si soluendo sint: hoc est, nisi domino rei soluere æstimationem possint. Nam si æstimationem rei furto amissæ soluere non possint, tunc domino furti datur actio: cùm ab eis æstimationem rei amissæ non possit consequi. Hic enim ipsius interest, rem saluam esse: quippe qui æstimationē eius ex bonis fullonis aut sartoris, seruare sibi non possit. Et hæc dicimus, siue ex par

πρᾶγμα. ὁ δὲ ῥάπτης, ἢ ὁ κναφεὺς διὰ τοῦτο κινοῦσι τὴν furti, ἐπειδὴ διαφέρει αὐτοῖς τὸ μὴ γενέσθαι τὴν κλοπήν. κερδαίνουσι γὰρ σωζομένου τοῦ ἐσθήματος τὸν ὡρισμένον μισθόν. εἰ δέ τις bona fide πράγματος ἀλλοτρίου γενόμενος ἀγοραστὴς ὑπέστη τούτου κλοπήν, ἕξει τὴν furti παντὶ τρόπῳ. καὶ τοῦτο δεσπότης οὐκ ὤν, ὥσπερ καὶ ὁ κρεδίτωρ. τῷ δὲ κναφεῖ καὶ τῷ ῥάπτῃ οὐχ ἑτέρως δίδοται ἡ furti, εἰ μὴ εἴησαν εὔποροι. τουτέστιν εἰ μήπου τῷ δεσπότῃ τὴν τοῦ πράγματος διατίμησιν καταβάλλειν δύνανται. εἰ γὰρ δοῦναι τὸ τίμημα τοῦ κλαπέντος πράγματος οὐκ ἰσχύουσι, τότε τῷ δεσπότῃ δίδοται ἡ furti. ἅτε μὴ δυναμένῳ ἐξ αὐτῶν λαβεῖν τοῦ κλαπέντος τὴν διατίμησιν. τότε γὰρ αὐτῷ διαφέρει τὸ σώζεσθαι τὸ πρᾶγμα, οἷα τῆς διατιμήσεως τοῦ ἐσθήματος οὐ φυλαττομένης αὐτῷ, ἐκ τῆς τοῦ κναφέως ἢ ῥάπτου εὐπορίας. ταῦτα δὲ λέγομεν, εἴτε εἰς μέ-

ρος, εἴτε ὁλόκληρον εὔπορος ὁ κναφεὺς ἢ ὁ ῥάπτης ὑπάρχει. ¶ Τὰ ἐπὶ τοῦ κναφέως καὶ ῥάπτου εἰρημένα ἅπαντα, ταῦτα μετέφερον οἱ παλαιοὶ καὶ ἐπὶ τοῦ χρησαμένου. εἰ γάρ τινι ἔχρησα τὸ ἐμὸν βιβλίον, ἐκλάπη δὲ τοῦτο, ἐπειδὴ τὴν commodati εἶχον ἀγωγὴν κατὰ τοῦ χρησαμένου, δι᾽ ἧς ἐσώζετό μοι τὸ τίμημα τοῦ χρηθέντος, οὐκ ἐμοὶ τῷ δεσπότῃ, ἀλλὰ τῷ χρησαμένῳ ἡ furti παρείχετο. ἐπειδὴ αὐτὸν ἐλύπει ἡ συμβᾶσα κλοπή. ἐκέρδαινε γὰρ σωζομένου τοῦ πράγματος. τὸ δὲ κέρδος ἦν οὐκ ἐν λήψει χρημάτων, ἀλλ᾽ ἐν ἀποπληρώσει σκοποῦ. ἐπληροῦτο δὲ αὐτοῦ ὁ σκοπὸς διὰ τὸ τῆς χρήσεως ἀπολαύειν, καὶ τούτου χάριν diligentiam ἐχρεώστει ἐπὶ τῷ πράγματι. ὥσπερ καὶ ὁ κναφεὺς τῷ λαμβάνειν τὸν μισθόν. εἰ δὲ ἄπορος ἦν ὁ χρησάμενος, εἰς ὁλόκληρον ἢ ἐν μέρει, ὁ νόμος ἐπ᾽ ἐμὲ

b. Quæ de fullone.

te, siue in solidum soluĕdo non sit fullo aut sartor. ¶ Quæ autĕ in fullone aut sartore dicta sunt omnia, eadem veteres & ad eum cui res commodata est, transferebant. Nam si cui librum meum commodassem: & is furto amissus fuisset, quoniam actionem cōmodati aduersus eum, cui cōmodassem, habebā, per quam mihi pretium rei commodatæ conseruabatur: non mihi domino, sed commodatario dabatur furti actio, is enim lædebatur furto admisso, quoniam re salua commodum ex ea habebat. Cōmodum autem hoc, non in eo erat, quòd pecuniarum aliquid caperet, sed in eo quòd intentionem suam expleret. Intentionem verò suam explebat, quòd vsu eius frueretur. Atq; ideò, & dilegĕtiam rei debebat, quemadmodum & fullo, qui mercedem accipiebat. Quòd si soluendo non erat commodatarius, in solidum vel ex parte, ad me furti actio iu-

re

re trāsferebatur. Et hæc quidem apud veteres ita ad exemplū fullonis & sartoris, in eo quoque qui vtendum accepisset, tractabantur. Sed cùm quæstio hæc ad imperatorē nostrū relata esset, constitutio est ab eo edita, qua cautū est, vt commodatario furtum passo, in potestate domini rei furto ablatæ sit, cōmodati actionē aduersus eū, qui rem cōmodato accepit, mouere: aut furti cum eo agere, qui rem subripuit: vt tamen altera electa ad alteram actionē dominus ex penitentia venire non possit, sed si furem eligat, is qui rem vtendam accepit, liberetur. Quòd si commodator aduersus eum, qui rem vtendam accepit, venerit, ipsi quidem cōmodatori nullo modo aduersus furem furti actio dabitur, sed eam illi dat constitutio, qui rem vtendam accepit. Tunc autem rei dominus per actionem commodati agendo

τὴν furti μετέφερε. ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ μίμησιν τοῦ ῥάπτου καὶ κναφέως παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐπὶ τοῦ χρησαμένου ἐτρακταΐζετο. διάταξις δὲ τοῦ ἡμετέρου γέγονε βασιλέως, ζητήσεως τοιαύτης ἀνενεχθείσης εἰς αὐτὸν, ὥς τε κλοπὴν ὑποστάντος τοῦ χρησαμένου ἐξουσίαν εἶναι τῷ δεσπότῃ τοῦ κλαπέντος, εἴτε τὴν commodati βούλεται κατὰ τοῦ χρησαμένου κινῆσαι, εἴτε τὴν furti κατὰ τοῦ κλέπτου. καὶ τῆς ἑτέρας ἐπιλεχθείσης, μὴ δύνασθαι τὸν δεσπότην ἐκ μεταμελείας ἐπὶ τὴν ἑτέραν παραγίνεσθαι ἀγωγήν. ἀλλ' εἰ μὲν ἐπιλέξηται τὸν κλέπτην, ἐλευθεροῦσθαι τὸν χρησάμενον. εἰ δὲ ὁ χρήσας ἔλθῃ κατὰ τοῦ χρησαμένου, αὐτῷ μὲν τῷ χρήσαντι οὐκ ἔτι κατὰ τοῦ κλέπτου ἡ furti δοθήσεται. τῷ δὲ χρησαμένῳ ταύτην ἡ διάταξις παρέχει κατὰ τοῦ κλέπτου. ὅτε δὲ ὁ δεσπότης τοῦ πράγματος κινήσας τὴν commodati, ἀπόλλυσι τὴν furti,

ti, ἡνίκα εἰδὼς ὡς ἐκλάπη τὸ πρᾶγμα τὸ χρησθὲν, ἐπελέξατο τὴν commodati. γνοὺς δὲ μετὰ τὴν τοῦ χρησαμένου προκατάρξιν, εἰ βούλεται καταλιπεῖν τὴν commodati, χωρῆσαι δὲ ἐπὶ τὴν furti, δίδωσιν αὐτῷ παρρησίαν τοῦτο ποιεῖν ἡ διάταξις, καὶ παραγίνεσθαι κατὰ τοῦ κλέπτου. μηδεμίας αὐτῷ δικαιολογίας ἀντιτιθεμένης. ἐπειδὴ μήπω γνοὺς τὸ ἀληθὲς προκατήρξατο κατὰ τοῦ χρησαμένου. εἰ μὴ ἄρα ὁ χρησάμενος τῷ δεσπότῃ τοῦ πράγματος, τὸ ἱκανὸν ἐποίησεν ἐπὶ τῷ κλαπέντι πράγματι πρὶν ὁ δεσπότης μάθῃ τοῦτο κεκλέφθαι. τηνικαῦτα γὰρ ὁ μὲν κλέπτης οὐχ ὑποκείσεται τῷ δεσπότῃ τῇ furti. ἐναχθήσεται δὲ παρὰ τοῦ χρησαμένου, ὃς οἰκείοις χρήμασι τῷ δεσπότῃ τοῦ πράγματος ἐθεράπευσε τὴν ζημίαν. ὡμολογημένου κἀκείνου, ὅτι εἰ ἀγνοῶν ὑφαιρεῖσθαι τὸ πρᾶγμα ὁ δεσπότης ἐκίνησε τὴν

amittit actionẽ furti: quando dominus sciens rem esse subreptam, actionem commodati elegit. Sin autem nescius aut dubitans rem subreptam esse, cõmodati actionẽ instituerit, & re deinde cõperta post litẽ cum commodatario contestatam, relinquere velit actionem commodati, & furti malit agere: eadem cõstitutione id ei facere permissum est, & aduersus furẽ venire: sublata omni oppositione, quoniam rerum omnium ignarus, iudicium cum cõmodatario accepit. Nisi forte commodatarius domino rei, antequam eam dominus sciuisset furto ablatam esse, de re furto ablata satisfecerit. Tunc enim fur domino furti non tenebitur, sed à commodatario conuenietur, qui sua pecunia domino rei damnũ resarciuit. Quoniam & illud in cõfesso est, si dominus cùm nesciret rem subreptam esse, commodati

modati

commodati, εἶτα μαθὼν ἐν τῷ μεταξὺ μετῆλθεν ἐπὶ τὴν furti, οὐκ ἔτι δυνήσεται πα-λινδραμεῖν ἐπὶ τὴν κομμοδάτι. ἠλευθέρωται γὰρ ὁ χρησάμενος τῆς ἐξ αὐτοῦ ἀγωγῆς· εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἡ κατὰ τοῦ κλέπτου ἀγωγὴ οὐκ ἔχει χρηστὸν ἀποτέλεσμα, διὰ τὸ πολλάκις ἄπορον εὑρεθῆναι τὸν κλέπτην. κρατείτω δὲ ταῦτα εἴτε εἰς μέρος, εἴτε εἰς ὁλόκληρον εὔπορος ἦν πρὸς τὴν καταβολὴν τοῦ τιμήματος τοῦ χρησθέντος πράγματος.

¶ Παρεθέμην τινὶ πρᾶγμα ἐμὸν, diligentiam οὐκ ἔτι ἐποφείλει ἐπὶ τῷ παρακαταθέντι πράγματι, οἷα μηδὲν κερδαίνων, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου μᾶλλον αὐτὸς τῷ δεσπότῃ κέρδους αἴτιος γίνεται, ὡς ἐν ἀσφαλεῖ τόπῳ μᾶλλον τὸ ἐμὸν παραθέμενος πρᾶγμα. μόνον δὲ ἐπὶ τούτῳ ὑπεύθυνος ἐστι τῇ depositi, ἐὰν κατά τινα δόλον αὐτοῦ βλαβῇ τὸ πρᾶγμα. ὅθεν ὑφαιρεθέντος τούτου, ἐπειδὴ οὐκ ἐνάγεται πρὸς τὴν τοῦ πράγμα-

modati actioné instituerit, & postea hoc cognito, ad actionem furti transierit, regressum ei amplius ad actioné cómodati non esse. Nam ab ea liberatus est commodatarius, etiam si non omnino optimum furti actio exitú habuerit: propterea quod sæpe fures non esse soluendo deprehendantur. Ac obtinét hæc, siue in partem siue in solidum par fuerit soluendo pretio rei commodatę.

¶ Rem meam apud Titium deposui. Is in re deposita diligentiam non debet: quoniam nullú habet ex ea commodú, quin immò propius est, vt ipse domino sit causa commodi, vtpote cuius res in tutiore loco collocata sit. Sed tãtùm in eo depositi obnoxius est, si quid dolo ipsius in re dãni acceptum sit. Quam ob causam si res ei subrepta fue-

§. Sed is apud quē.

τος ἀποκατάστασιν, διὰ τὸ μηδὲν διαφέρειν αὐτῷ τῷ σώζεσθαι τὸ πρᾶγμα, οὐ κινήσει κατὰ τοῦ κλέψαντος τὴν furti· ἀλλ' ἁρμόσει αὐτὴ τῷ δεσπότῃ.

8. In summa. ¶ Ἐντέλει δὲ ἐκεῖνο οὐκ ἄτοπον εἰδέναι, ὡς ζήτησις γέγονε, εἰ ἄρα ἀνήβος ἀλλότριον ὑφελόμενος πρᾶγμα κρατεῖται τῇ furti. ἐπεὶ δὴ πονηρᾶς ἐστέρηται διαθέσεως ἡ τοιαύτη ἡλικία, καὶ μᾶλλον ὡς κατὰ τρυφὴν καὶ ἐμπαιγνίαν, ἢ κατὰ δόλον ἀφαιρεῖσθαι δοκεῖ τὸ πρᾶγμα. ἀλλ' ἤρεσε τότε ἔνοχον αὐτὸν γίνεσθαι τῇ furti, ἐὰν ἐστὶ προσέξιμος πουβερτάτι, καὶ οἶδεν ἑαυτὸν διὰ τοῦτο κλέπτοντα πλημμελεῖν.

6. Furti actio. ¶ Ἡ furti, εἴτε ἐπὶ ἀπαιτήσει τοῦ διπλασίονος, ἢ τοῦ τετραπλασίονος κινεῖται, ποινῆς μόνον ἀπαίτησιν, οὐ τοῦ πράγματος ἔχει. τὸ δὲ πρᾶγμα ἔξωθεν ἀπαιτήσει ὁ τοῦ πράγματος δεσπότης, ἢ διὰ τῆς ἰν ρέμ, ἢ διὰ τοῦ κονδικτιτίου. ἀλλ' ἡ μὲν in rē, κατὰ παντὸς νομέως οὐ-

rit, cùm ad restitutionem rei cum eo non agatur, furti agere cum eo, qui illā subripuerit non potest: propterea quòd eius non intersit rē saluam esse: sed ea actio domino competet. ¶ Deniq; non absurdum fuerit & illud scire, quæstionis fuisse an impubes rem alienam amouēdo furti teneatur? quoniam ætas hæc mala mente & furandi affectu caret, & magis per lasciuiam lusúmque quàm dolo rem videtur auferre. Sed placuit ita demum furti eum obligari, si proximus pubertati sit, & ob id intelligat se furto cōmisso delinquere. ¶ Furti actio siue ex ea ad duplum siue ad quadruplum agatur, pœnæ tantum persequutionē, non etiam rei continet. Nam rem ipsam extrinsecus persequetur dominus, aut per rei vindicationem, aut per conditionem. Sed rei vindicatio aduersus quemuis possessorē

dabitur:

dabitur: siue fur ipse possidet, siue alius quispiam. Condictio verò furtiua solùm aduersus furẽ heredémve eius dabitur, etiã si rem subreptã non possideant.

τῳ δοθήσεται, εἴτε ὁ κλέπτης αὐτὸ νέμεται, εἴτε ἕτερός τις. ὁ δὲ φουρτίβος κονδικτίτιος κατὰ μόνου τοῦ κλέπτου, ἢ κληρονόμου αὐτοῦ δοθήσεται, εἰ καὶ μὴ νέμονται τὸ κλαπέν.

DE VI BONORVM RAPTORVM. Titul. II.

EOS, qui res alienas rapiũt, iura impunitos esse non sinunt. Tenentur enim furti, quoniam nemo magis rem alienam inuito domino contrectat, quàm qui eã vi rapuit. Vnde rectissimè dictum est, raptorem, furem esse improbissimũ. Sed tamen propriã actionem eius delicti nomine, Prætor introduxit: quæ vi bonorum raptorũ dicitur. Et hæc intra annum ex quo rapina facta est, ad quadruplum: post annum ad simplum dabitur. Atque est ea & illi vtilis, qui

ΤΟὺς ἀλλοτρία ἁρπάζοντας πράγματα, οὐκ ἐῶσιν ἀτιμωρήτους οἱ νόμοι. κρατοῦνται γὰρ τῇ furti. οὐδεὶς γὰρ μᾶλλον τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα ἄκοντος ψηλαφᾷ τοῦ δεσπότου, εἰ μὴ ὁ κατὰ βίαν ἁρπάσας τοῦτο. ὅθεν ὀρθότατα λέγεται τοῦτον ἀναιδέστατον εἶναι κλέπτην, τὸν ἅρπαγα. ἀλλὰ καὶ ὁ πραίτωρ, ἰδιάζουσαν ἐπενόησε περίφρασιν τούτου γοῦν τοῦ πράγματος ἀγωγὴν τὴν vi bonorum raptorum. αὕτη δὲ εἴσω μὲν ἐνιαυτοῦ ἐξ οὗ τὴν ἁρπαγὴν συνέβη γενέσθαι, εἰς τὸ τετραπλοῦν. μετὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν εἰς τὸ ἁπλοῦν κινηθήσεται. ἔστι δὲ χρήσιμον ἐπὶ μιᾷ καὶ τούτῳ, ὃς ἑνὸς πρά-

γμα

γματος ἁρπαγὴν ὑποστῇ. οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ τὸ ὄνομα τῆς ἀγωγῆς πληθυντικῶς πέφρασται, ἐπὶ ἑνὸς οὐχ ἁρμόσει πράγματος ἁρπαγέντος. δίδοται γὰρ οὐδὲν ἧττον. οὐ διαφερομένων ἡμῶν εἴτε τίμιον, εἴτε εὐτελὲς εἴη τὸ ἁρπαγέν. τὸ δὲ τετραπλάσιον, ἐπὶ τῆς vi bonorum raptorum, οὐχ ὅλον ἐστὶν ἐν ποινῇ, καὶ ἔξωθεν ἡ τοῦ πράγματος ἀπαίτησις. ὥστε συμβαίνειν τούτῳ τῷ λόγῳ, ἐν τριπλῷ εἶναι τὴν ποινήν. ταῦτα δὲ λέγομεν, εἴτε συλληφθῇ ὁ ἅρπαξ ἐν αὐτῷ τῷ πλημμελεῖν, εἴτε μή. τὸ δὲ καταγελάστων ἐστί, κουφοτέρας αἱρέσεως εἶναι τὸν ἁρπάζοντα βίᾳ, τοῦ λάθρα ὑφαιρουμένου. τοῦτο δὲ ἐὰν ἐξετασθείη τῇ furti nec manifesti, ψευδὴς ὁ λόγος εὑρίσκεται. ἀλλ' εἴρηται πρὸς τοῦτο ἐπὶ τῆς κλοπῆς, εἰ μὲν συσχεθῇ ἤτοι ὁραθῇ ὁ κλέπτης ἐστὶν αὕτη ἡ furti manifesti, εἰς τὸ τετραπλάσιον ἔχουσα τὴν ποινήν. εἰ δὲ

vel vnam rem tantùm rapina amisit. Nec enim quòd actionis nomen plurali numero elatum est, in rapina vnius rei non competit, quoniam nihilo minus datur. Nec putamus referre, magni an minimi pretij sit ea quæque res, quæ rapta est. Porrò quadruplum in actione vi bonorum raptorum, non totum in pœna est, & scilicet extra pœnam est rei persequutio. Itaque consequens est ex hac ratione, vt pœna in triplo sit. Hęc autem dicimus, siue raptor in ipso delicto compræhensus sit, siue non sit. Ridiculum enim foret leuioris conditionis esse eum qui vi rapit, quàm is est, qui clàm amouet. Quæ tamē ratio falsa esset, si exemplo furti nec manifesti, res hæc exigeretur. Sed ad hoc dictum est in tractatu furti cùm fur visus aut depræhensus esset, esse actionem furti manifesti, quæ pœnam quadrupli cōtinet: cùm non vi-

sus

stus esset aut comprehensus, tunc ad duplum dari actionem furti nec manifesti. At qui rapinā admisit, semper ad quadruplum tenetur, siue in ipso delicto deprehensus fuerit, siue etiam latuerit. In vniuersum igitur, in furto aliâs duplum, aliâs quadruplum: in rapina verò indistinctè triplum in pœna est, siue comprehensus sit, siue non, is qui rapinam cōmisit. Atque eam ob rem, aut plus aliquid, aut certè non minus videtur habere. ¶Vi bonorū raptorū agitur, quū dolo malo quis rapuit. Vnde constat, si quis aut errore ductus, aut iuris imprudens rem suam rapuit, cùm putaret domino licere, rem suam vel vi à possessoribus auferre, iudicio Vi bonorū raptorum eum cōdemnandū non esse. Atque his quæ dicta sunt, & illud consequens est, vt neque

μὴ συλληφθῇ, ἢ μὴ ὀφθῇ, τότε ἐστὶν ἡ furti nec manifesti, εἰς τὸ διπλοῦν. ὁ δὲ τὴν ἁρπαγὴν ἐργασάμενος, κατέχεται εἰς τὸ τετραπλοῦν, εἴτε ἐν αὐτῷ τῷ πράγματι φωραθῇ, εἴτε καὶ λάθῃ. καθόλου οὖν ἐπὶ τῆς κλοπῆς, ποτὲ μὲν τὸ διπλάσιον, ποτὲ δὲ τὸ τετραπλάσιον, ἐπὶ δὲ τῆς ἁρπαγῆς, ἀδιαστίκτως τὸ τριπλοῦν ἐστιν ἐν ποινῇ, εἴτε συνελήφθη, εἴτε μὴ ὁ τὴν ἁρπαγὴν ἐργασάμενος. καὶ κατὰ τοῦτο δοκεῖ, ἢ πλέον τι ἔχειν, ἢ οὐκ ἐλαττοῦσθαι. ¶ Τὴν vi bonorum raptorum, συμβαίνει κινεῖσθαι, ἡνίκα δόλῳ γένηται ἡ ἁρπαγή. ἐντεῦθεν δῆλον, ὡς εἴ τις ἀπατηθεὶς, καὶ τὸν νόμον ἀγνοῶν τὸ οἰκεῖον ἥρπασε πρᾶγμα, ὑποπτεύσας ἐξεῖναι τῷ δεσπότῃ τὸ οἰκεῖον πρᾶγμα, καὶ βίᾳ δύνασθαι λαμβάνειν ἀπὸ τῶν νεμομένων, οὐκ ὀφείλει ἐν τῷ δικαστηρίῳ τῆς vi bonorū raptorū καταδικάζεσθαι. ἀκόλουθον δὲ τοῖς εἰρημένοις ἐστὶ, μήτε

§. Ita tamen.

τῆ

τῷ furti ἔνοχον αὐτὸν γένεσθαι. ὅς πεπλανημένῳ λογισμῷ ἥρπασε, καὶ οὐ κακούργως. ἀλλ' ἵνα μὴ τοῖς βουλομένοις ἁμαρτάνειν τοιαύτη ἐφευρεθῇ ὁδὸς, δι' ἧς τὰ οἰκεῖα κακουργήματα ἀζημίως ἐπιδείκνυνται, καὶ τὴν οἰκείαν θεραπεύουσιν ἀπληστίαν, καλλίστη γέγονεν ἐκ τῶν θείων διατάξεων ἐπὶ τούτων φροντίς. ὥς τε μὴ συγχωρεῖσθαι τινὶ κινητὸν ἢ ἀκίνητον πρᾶγμα, εἰ καὶ οἰκεῖον τοῦτο νενόμικεν, ἁρπάζειν τε καὶ βίᾳ λαμβάνειν. εἴρηται γὰρ ταῖς αὐταῖς διατάξεσιν, ὅπως τοιοῦτον τινὸς πλημμεληθέντος, ὁ ἁρπάξας εἰ μὲν ὡς οἰκεῖον πρᾶγμα τοῦτο ἁρπάζει, τῆς τοῦ πράγματος ἐκπίπτῃ δεσποτείας. εἰ δὲ τὸ ἀλλότριον οἰκεῖον ἐνόμιζεν εἶναι, ἀποκαθιστάτω μὲν κατὰ πρώτην τάξιν τὸ πρᾶγμα. διδότω δὲ καὶ πρὸς τούτοις καὶ τὴν τοῦ πράγματος διατίμησιν. ὅπερ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν κινητῶν πραγμάτων, ἐφ' οἷς καὶ ἡ ἁρπαγὴ δύναται γίνεσθαι, ἔγραψαν αἱ διατά-

furti obligari intellegatur, qui errans ac simplici animo, non per dolum rapuit. Ne tamen hi, quib' rapere omnia & trahere in animo est, viam sibi apertã putarent, qua impune improbitatẽ suã exercere, ac auaritię suæ morem gerere possent: optimè per constitutiones Imperatorum & hac in parte prospectũ est, & cõsultum: ne cui liceret rem aliquam mobilem aut immobilem, quamuis eã suam putaret esse, rapere & vi auferre. Namque his constitutionibus cauetur: vt qui tale quid designauerit: raptor, si rem suam se putabat rapere, idq; non falsò, rei suæ dominio excidat: sin rem quæ erat aliena, suã credebat esse, in primis rem ipsam restituat, ac deinde etiã æstimationem eius præstet. Quod non solùm in mobilibus rebus, in quibus rapina committi potest, constitutiones definierunt: sed etiã

ξεις

in inuasionibus, quę in res immobiles fierent: veluti in domos, aut fundos. Ideo autem hęc cõstituta sunt, vt ab omni rapina & inuasione mortales his modis prudentiores facti abstinerent.

¶ In actione vi bonorum raptorũ non omnino exigimus, vt rerum raptarum dominus sit is, qui rapinam passus est. Nam siue in bonis eius sit, id est, in dominio eius, siue non quidẽ in dominio, sed tamen solùm ex bonis eius sit: locũ habebit actio vi bonorum raptorum. Et huiuscemodi quidem sunt, quorum ipsi domini non sumus, sed quę in facultatibus nostris sunt: veluti, vtendũ ab aliquo accepi, aut conduxi seruũ, aut cùm mutuum dedissem accepi pignus, aut apud me res deposita est: sic vt mea intersit eam rem mihi non au-

ξεις, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐφόδων, ἃς ἐπὶ τοῖς ἀκινήτοις πράγμασι, οἰκίαις φημὶ καὶ ἀγροῖς γίνεσθαι συμβαίνει. διετύπωσεν δὲ ταῦτα, ὥς τε πάσης ἁρπαγῆς τε καὶ ἐφόδου, τούτῳ τῷ τρόπῳ τοὺς ἀνθρώπους σωφρονιζομένους ἀπέχεσθαι. ¶ Ἐπὶ τοῦ vi bonorum raptorum, οὐ πάντως ἀπαιτοῦμεν δεσπότην εἶναι τοῦ ἁρπαγέντος πράγματος, τὸν τὴν ἁρπαγὴν ὑπομείναντα. εἴτε γὰρ in bonis αὐτοῦ ἐστίν, τουτέστιν ὑπὸ τὴν αὐτοῦ τελεῖ δεσποτείαν, εἴτε οὐ δεσπόζεται ὑπ᾽ αὐτοῦ, μόνον μέν τοι ex bonis αὐτοῦ ἐστιν· τουτέστιν, οὐ δεσπόζεται μὲν ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἐν δὲ τῇ αὐτοῦ ἐστι περιουσίᾳ, χώραν γενήσεται τῇ vi bonorum raptorum. τοιαῦτα δέ ἐστιν ἃ οὐ δεσπόζεται μὲν ἀφ᾽ ἡμῶν, ἐν δὲ τῇ ἡμετέρᾳ ἐστὶ περιουσίᾳ. οἷον ἐχρησάμην παρά τινος, ἢ ἐμισθωσάμην οἰκέτην. ἢ δανείσας ἔλαβον ἐνέχυρον, ἢ ἐμοὶ παρετέθη μοι πρᾶγμα, οὕτως ὥς τε μοὶ διαφέρειν, τὸ μὴ ἀφαιρεθῆναί μοι τοῦτο τὸ

πρᾶγμα

πρᾶγμα. τοῦτο δὲ συμβαίνει εἴγε λαμβάνων τὸ depositũ, pactum ἐποίησα, ὥς τε καὶ ἀπὸ ῥαθυμίας με κατέχεσθαι. τὰ γὰρ γινόμενα πάκτα εἰώθασιν ἀμείβειν τὰς τῶν συναλλαγμάτων φύσεις. ἰδοὺ γὰρ ἐκ τοῦ συμφώνου κινηθήσεται ἡ depositi, οὐ μόνον ἀπὸ δόλου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ διλιγεντίας. εἰ δὲ bona fide νέμομαί τι, ἤγουν καὶ vsumfructum ἔχω ἐν ἀλλοτρίῳ πράγματι, ἢ καὶ ἕτερόν τι δίκαιον, οἷον vsum, ὡς διαφέρειν μοι μὴ ἁρπαγῆναι τοῦτο, καλῶς λέγομεν ἐπὶ πάντων τούτων ἁρμόζειν τῷ τὴν ἁρπαγὴν ὑποστάντι τὴν vi bonorum raptorum. ταῦτα δὲ εἰρημένα, εἰ καὶ μὴ τῆς αὐτοῦ δεσποτείας ἐστὶν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ περιουσίας ὑπάρχει. κινῶν δὲ ἐπὶ τούτοις τὴν vi bonorum raptorum, οὐ τὴν δεσποτείαν λήψεται τῶν ἁρπαγέντων. πῶς γὰρ ἣν οὐκ εἶχεν; ἀλλ᾽ ἐκεῖνο μόνον ὅπερ ἐκ τῆς αὐτοῦ περιουσίας ἀφαι-

ferri. Id autem contingit, si cùm depositum acciperem, pactum fecerim, vt & ex neglegentia tenerer. Quoniam pacta, quę inter contrahẽtes fiunt, naturas cõtractuum mutare solent. Ecce enim ex eo quod inter nos conuênit, depositi mecum agetur, non solùm doli nomine, sed etiam dilegentię. Sed & si bona fide quid posideam, aut vsumfructum habeam in re aliena, aut ius aliquod aliud, veluti vsum, vt mea intersit, rem raptam non esse: rectè dicimus in his omnibus, ei qui rapinam passus est, actionem Vi bonorum raptorum competere. Et hęc quę dicta sunt procedũt, etiam si in dominio eius nõ sint, sed tantùm in facultatibus. Agendo autem vi bonorũ raptorum, non dominium rerum raptarum consequetur: quomodo enim, quod non habebat? sed id tãtùm, quod ex bonis eius ablatum est: hoc est,

ius quod in re habebat: veluti vsumfructum, vel vsum, in eo quod raptum est, habebat: quoniã eo per rapinam spoliatus est, is illi & restituitur. Et generaliter dicendum est: quibus ex causis furti nec manifesti actio datur re clàm amota, ex iisdem causis omnes habere actionem Vi bonorum raptorum.

ρεῖται, τουτέστιν ὅπερ εἶχεν ἐπὶ τῷ πράγματι δίκαιον. οἷον vsumfructum, ἢ vsum, εἶχεν, ἐπὶ τῷ ἁρπαγέντι. ἐπειδὴ ὅπερ τούτου ἐστερήθη διὰ τῆς ἁρπαγῆς, τοῦτο αὐτῷ καὶ ἀποκαθίσταται. γενικῶς δὲ λεκτέον ἐστὶν, ὅτι ἐξ ὧν αἰτιῶν ἡ furti δίδοται nec manifesti κλοπῆς γινομένης, ἐκ τούτων τῶν αἰτιῶν πάντες ἔχουσι τὴν vi bonorum raptorum.

DE LEGE AQVILIA. Titul. III.

De damno alteri dato statuit lex Aquilia, eum qui damnũ dedit, puniens. Sed constitutio eius omnis in tria capita diuiditur. Et primo quidem capite de pecude, disserit. Sic enim ait: SI QVIS alienum seruum alienámve quadrupedem, quę pecudum numero sit, iniuria occiderit: quanti id quod occisum est, eo anno quo occisum est, plurimi fue-

Περὶ τῆς ἑτέρῳ προσγινομένης βλάβης, ὁ ἀκουίλιος νομοθετεῖ, τὸν ζημιοῦντα κολάζων. ἡ δὲ τούτου νομοθεσία εἰς τρία διαιρεῖται κεφάλαια. διαλέγεται δὲ ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ περὶ τῶν πέκους, ἤγουν κτήνους. φησὶ γὰρ οὕτως. ΕΑΝ ΤΙΣ ἀλλότριον οἰκέτην, ἢ ἀλλότριον τετράποδον, ὅπερ ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν πεκούδων ἐστι, ἀδίκως ἀνέλῃ, ὅσου τὸ ἀναιρεθὲν πρᾶγμα πλείονος ὑ-

παρέχειν ἐν τῷ τῆς ἀναιρέσεως ἐνιαυτῷ, τουτέστιν ὁ ζημιώσας τῷ δεσπότῃ δοῦναι καταδικάζεται. ἑρμηνεύσωμεν δὲ τὰ εἰρημένα τῷ νόμῳ, ἀσαφῆ κατά τι δοκοῦντα. καὶ τὸ μὲν εἰρημένον, ΕΆΝ ΤΙΣ ἈΛΛΌΤΡΙΟΝ ΟἸΚΈΤΗΝ ἈΔΊΚΩΣ ἈΝΈΛΗ, τῶν ὡμολογημένων ἐστίν. εἶπε δὲ ἢ ἀλλότριον τετράποδον, καὶ οὐκ ἠρκέσθη τούτῳ, οὐδὲ ἀδιαστίκτως καὶ ἀποτόμως εἶπε περὶ τούτου, ἀλλὰ προσέθηκεν ὅπερ ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν πεκούδων ἐστί. τοῦτο δὲ πρὸς ἐκεῖνο βλέπει. ἐὰν γὰρ ἀπροσδιορίστως εἶπε περὶ τετραπόδων, μὴ συνάψας τὸ εἶναι αὐτὰ ἐν ἀριθμῷ τῶν πεκούδων, ἔμελλε τὸ πρῶτον τοῦ νόμου κεφάλαιον ἕλκεσθαι καὶ ἐπὶ θηρίων ἀγρίων ἐμοὶ διαφερόντων, ἢ κυνῶν, ἡνίκα τις ἀνεῖλε ταῦτα. ἀλλ' οὐκ ἐβουλήθη περὶ τούτων τι ὁ νόμος εἰπεῖν. περὶ γὰρ τούτων μόνον διηλέχθη, ἅ τινα κυρίως νέμεσθαι, καὶ ἀγεληδὸν εἰώθε βόσκεσθαι, ὁποῖα εἰσὶν ἵπποι, ἡμίονοι, βόες, πρό-

βατα,

rit, tantum is, qui damnum dederit, domino dare condemnabitur. Interpretemur verba legis, quę nōnihil obscura videntur esse. Et quidem quod ait: SI QVIS ALIENVM SERVVM INIVRIA OCCIDERIT, in expedito est. Quod verò dixit, Alienám ve quadrupedē: nec eo contenta fuit, ac neque indistinctè loquuta est aut abruptè, sed addidit, quę pecudū numero sit, id illò spectat. Nam si indefinitè de quadrupedibꝰ dixisset, non adiuncto, vt pecudum numero essent, futurum erat, vt primum hoc caput & ad feras bestias ad me pertinentes, & ad canes traheretur, si quis ea occidisset. Sed de his loqui lex noluit. De his enim solis cauetur, quę propriè & gregatim pasci solent. Quod genus sunt equi, muli, bo-

tes, oues, capræ. De suibus quoque idem placuit, quoniam & sues pecudum appellatione continentur: Et eos enim gregatim pasci, in confessum venit, cùm id & Poëta Homerus in Odyssea doceat, sicut Aelius Martianus in suis institutionibus refert, hos ex illo versus adducens:

βατα, αἶγες. καὶ περὶ χοίρων δὲ τὸ αὐτὸ ἤρεσε. καὶ γὰρ οἱ χοῖροι τῇ τῶν πεκούδων περιέχονται προσηγορίᾳ. ἐπεὶ τούτους γὰρ ἀγεληδὸν νέμεσθαι συνωμολόγηται. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ ποιητὴς Ὅμηρος ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ διδάσκει, ὡς ὁ Αἴλιος Μαρκιανὸς ἐν τοῖς οἰκείοις αὐτοῦ ἀναφέρει ἰνστιτούτοις τούτων μεμνημένος τῶν ἐπῶν,

Δήεις τόν γε σύεσσι παρήμενον, αἱ δὲ νέμονται
Πὰρ Κόρακος πέτρῃ, ἐπί τε κρήνῃ Ἀρεθούσῃ.

id est,

Assidet is suibus, quorum grex magnus in agris
Pascitur, ad Coracos Petram, fontémque Arethusam.

Quod enim ait νέμονται, id gregatim pasci significat. ¶ Porrò quod in lege dicitur, INIVRIA OCCIDERIT: sic id intellegimus, παρανόμως, id est, sine iure. Itaque nisi cùm nullo iure cædes facta est, is qui occidit, extra periculum est, nec erit huic legi locus. veluti, si seruum tuũ latronem occidam, lege Aquilia non teneor: Sed tunc demum, cùm illatum

Τὸ δὲ ΝΕΜΟΝΤΑΙ δηλεῖ τὸ ἀγεληδὸν βόσκεσθαι. ¶ Τὸ δὲ εἰρημένον τῷ νόμῳ, INIVRIA OCCIDERIT, τοῦτο νοοῦμεν, παρανόμως ἐφόνευσε, τουτέστι sine iure, οὐκοῦν εἰ μὴ παράνομος εἴη ὁ φόνος, ἀκινδύνως ὁ φονεύσας. καὶ οὔποτε χώρα τούτῳ τῷ νόμῳ. οἷον ἡνίκα τὸν σὸν οἰκέτην ἀνέλω λῃστὴν ὄντα, οὐ κατέχομαι τῷ ἀκουιλίῳ. ἀλλὰ τότε ἡνίκα τὸν ἐπαγό- θ. Iniuria.

μένον μοι παρ' αὐτοῦ κίνδυνον, οὐχ ἑτέρως ἠδυνήθην ἐκκλῖναι εἰ μὴ διὰ τῆς ἐπαχθείσης αὐτῷ παρ' ἐμοῦ πληγῆς. εἰ γὰρ δυνάμενος διαφυγεῖν τοῦτον ἀνεῖλον, κατέχομαι τῷ ἀκυιλίῳ. οὐκ ἔστιν ὑπεύθυνος τῷ ἀκυιλίῳ, ὁ ἐκ τυχηρᾶς ἀνελὼν περιστάσεως, ἡνίκα μὴ πρόσεστι ῥᾳθυμία τῷ γινομένῳ. οὐχ ἧττον γὰρ τοῦ δόλου τὸν κατὰ ῥᾳθυμίαν ἀνελόντα ὁ νόμος τιμωρεῖται. διὸ ἐάν τις ἐν τῷ παίζειν ἀκοντίοις, ἢ καὶ γυμνάζεσθαι παρελθόντα τὸν σὸν οἰκέτην πλήξας ἀνεῖλεν· εἰ μὲν στρατιώτης ἦν ὁ τοῦτο ποιήσας ἐν τῷ κάμπῳ, ἢ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, ἔνθα γυμνάζεσθαι τοῖς στρατιώταις συνηθὲς, ἀνεύθυνος ὁ πλήξας. εἰ δὲ ἰδιώτης ἦν, καὶ ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ ἀνεῖλεν, ἐπειδὴ ἰδιώτης ἐν ὅπλοις γυμνάζεσθαι οὐ νενόμισται, ὑπεύθυνος ἔσται ὁ πλήξας τῷ ἀκυιλίῳ. τὸ αὐτὸ φαμὲν εἰ καὶ στρατιώτης ἐν τόπῳ, ἐν ᾧ μὴ συνηθὲς

mihi ab eo periculum aliter euitare nō potui, quàm vulnere illi à me illato. Nā si cùm effugere possem, eum occidi: lege Aquilia teneor. At ne is quidē lege Aquilia tenetur, qui fortuitò & casu occidit: dum nulla interuenerit culpa aut neglegentia. Quoniam non minus cum lex vlciscitur, qui per culpam occidit, quàm qui per dolum. Quapropter, si quis dum iaculis ludit vel exercitatur, seruum tuum transeuntem traiecit, siquidem is, qui hoc fecit, miles est, & in campo id fecit, aliòve quo loco, vbi se milites exercitare solēt: occisor non tenetur. Sin autem paganus est, quamuis in eodem loco occiderit, quoniam paganus in armis exercitari non creditur, lege Aquilia tenetur is, qui seruum traiecit. Idem & in milite dicimus, qui alio in loco quam vbi milites exercitare se consueuer

sueuerunt, tale aliquid admisit. Nam & hic in legē Aquiliam incidet. ¶ Si quis cùm arborem putaret, deiecto ramo seruum meum prætereuntem percussit & occidit, lege Aquilia tenetur. Id autem dicimus, cum via publica aut vicinalis suberat. Exclamare enim debuit, vt omnis qui transiret futurum rami lapsum caueret. Nam cùm hoc non fecerit, neglegentiæ seu culpę nomine lege Aquilia tenetur. Sed si cùm ille exclamasset, seruus id cōtempsit, extra crimen omne & culpā est putator. Et publica quidē via est, quæ & militaris dicitur, apud Græcos βασιλικὴ, qua omnes homines in diuersa loca euntes vtuntur. Vicinalis verò est, quæ in vicos ducit, dicta à Vico, quem Græci κώμην vocant. Per hanc enim transit omnis, qui in vicum abit. Si quis tamen scor-

γυμνάζεσθαι στρατιώτας, παραπλήσιον ἥμαρτεν. ὑποπεσεῖται γὰρ τῷ ἀκυϊλίῳ. ¶ Ἐάν τις κλαδεύων ἐκ τοῦ δένδρου, κλάδου κατενεχθέντος, τὸν ἐμὸν οἰκέτην παρελθόντα πλήξας ἐφόνευσε, κρατεῖται τῷ ἀκυϊλίῳ. τοῦτο δὲ λέγομεν, εἰ τοῦτο γέγονεν ὁδοῦ πουβλικίας ἢ βικιναλίας ὑποκειμένης. ἔδει γὰρ αὐτὸν ἐκβοῆσαι, ὥστε πάντας παρελθόντας τὴν ἐσομένην φυλάττεσθαι πτῶσιν τοῦ κλάδου. τοῦτο γὰρ μὴ ποιήσας προφάσει τῆς ῥαθυμίας, ἤτοι culpæ, ὑπεύθυνος ἔσται τῷ ἀκυϊλίῳ. εἰ δὲ αὐτὸς μὲν ἐξεβόησε, τῆς δὲ τούτου βοῆς κατεφρόνησεν ὁ οἰκέτης, ἀνέγκλητος ὁ κλαδεύων. καὶ publica μέν ἐστιν ὁδὸς, ἥ τις καὶ μιλιταρία λέγεται, παρὰ δὲ τοῖς Ἕλλησι βασιλική· ᾗ πάντες ἄνθρωποι κέχρηνται ἐπὶ διαφόρους ἀπιόντες τόπους. Vicinalis δὲ, ἡ ἐπὶ κώμας ἄγουσα. Vicus γὰρ ἡ κώμη. διὰ ταύτης γὰρ βαδίζει πᾶς ἐπὶ τὴν κώμην ἀπιών. εἰ μέν τοι

θ. Itē si putator.

ἄπωθεν τῆς ὁδοῦ ἢ ἐν μέσῳ τυχὸν τοῦ ἀγροῦ ἐκλάδευεν, εἰ καὶ μὴ ἐξεβόησεν, πλὴν, ἐπεὶ ἐν τοιούτῳ γέγονε τόπῳ, ἐν ᾧ οὐδενὶ τῶν ἐξωτικῶν ἐξουσία τοῦ βαδίζειν ἦν, ἀναμάρτητος ὁ

§.Pręterea. πλήξας. ¶ Ἰατρός τις τὸν ἐμὸν οἰκέτην φλεβοτομήσας κατέλιπεν ἀθεράπευτον, τετελεύτηκεν ὁ οἰκέτης· ὁ ἀκουΐλιος ἁρμόζει κατὰ τοῦ ἰατροῦ. ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν τὸν κούλπᾳ φονεύσαντα, κατέχεσθαι τῷ ἀκουϊλίῳ, εἰδέναι χρὴ ὡς καὶ ἡ ἀπειρία εἰς κοῦλπαν ἀνάγεται. οἷον ἰατρόν τις ἑαυτὸν εἶναι λέγων, ἀτέχνως τὸν οἰκέτην τὸν σὸν ἀνεῖλεν, ἢ φάρμακον αὐτῷ δέδωκεν οὐ δεομένῳ, ἢ κατὰ καιρὸν οὐχ ἁρμόδιον.

§.Imperit. ¶ Εἰ δὲ καὶ μουλίων ἐπικαθήμενος ὀχήματι τὴν τῶν ἡμιόνων ἐξ ἀπειρίας ὁρμὴν ἐπισχεῖν οὐκ ἠδυνήθη, καὶ τὸν ἀλλότριον ἀνεῖλεν οἰκέτην, ὡς ἀπὸ κούλπας ἔνοχος ἐστὶ τῷ ἀκουϊλίῳ. εἰ δὲ καὶ ἐξ ἀσθενείας κρατῆσαι τῶν ἡμιόνων οὐκ ἴσχυ

ſum à via aut in medio forte fundo ramos cædebat, etiam ſi non exclamauerit, cùm id eo loco factum ſit, vbi nulli extraneorũ ius erat verſandi, non tenetur occiſor. ¶ Medicus quidã, cùm ſeruo meo venam ſecuiſſet, curationem eius deſeruit, mortuus eſt ſeruus. Lex Aquilia aduerſus medicum competit. Quoniam autem diximus, eum qui culpa occidit, lege Aquilia teneri, ſciendum eſt & imperitiam ad culpam referri. Veluti, cùm ſe medicum quiſpiam profiteretur, per imperitiã ſeruum tuũ occidit, quia aut medicamentũ cùm nihil opus eſſet ei dederit, aut non ſuo tempore dederit. ¶ Sed & mulio, ſi cùm in vehiculo eſſet, ex imperitia mularum impetum cohibere non potuit, & alienum ſeruum occidit, vt ex culpa tenetur lege Aquilia. Quin etiam ſi per debilitatem mulas retinere non po

euit,

ruit, quas tamē alius firmior cohibere poterat: ita res culpæ mulionis adscribetur, & locus erit legi Aquiliæ. Quæ de mulione dicta sunt, & ad eum qui equo vehitur trahere possumus: si cùm impetum equi per debilitatem aut imperitiā cohibere nō posset, alienum seruum occidit ¶Interpretati sumus prima legis verba, dicamus & de cæteris. Ait lex: QVANTI ID IN EO ANNO PLVRIMI FVERIT: quid sibi volunt hęc verba? Et dicimus his verbis hanc sententiam exprimi: ut si quis alienum seruum, quum is claudus esset aut luscus, aut mancus, occiderit, & is in eo anno, quo vulnus accepit integer, ac ideo maioris pretij fuerit: iudex rem retro le-

σε, δυνατὸν ἦν τούτας ὑφ' ἑτέρου μᾶλλον εὐσθενοῦς ἐπισχεθῆναι, εἰς τὴν τοῦ μουλίωνος κοῦλπαν ἀναχθήσεται τὸ γεγονός, καὶ γενήσεται χώρα τῷ ἀκυϊλίῳ. τὰ ἐπὶ μουλίωνος εἰρημένα, καὶ ἐπὶ ἱππέως ἕλκειν δυνάμεθα. εἴγε τὴν ὁρμὴν τοῦ ἵππου, ἢ δι' ἀσθένειαν μὴ δυνηθεὶς ἐπισχεῖν, ἢ δι' ἄγνοιαν, ἀλλότριον ἀνεῖλεν οἰκέτην. ¶Ἡρμηνεύσαμεν τὰ πρῶτα ῥήματα τοῦ νόμου, εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν ἑξῆς. λέγει ὁ νόμος, QVANTI ID IN EO ANNO PLVRIMI FVERIT. ἤτοι ὅσου ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ πλείονος ὑπῆρχε. τί βούλεται ταῦτα τὰ ῥήματα; καὶ λέγομεν ὡς διὰ τῶν εἰρημένων τοῦ νόμου, αὕτη ἀποτελεῖται ἡ ἔννοια. ἵνα ἐάν τις τὸν ἀλλότριον οἰκέτην χωλὸν ὄντα ἢ ἑτερόφθαλμον, ἢ τῆς μιᾶς ἐστερημένον χεῖρος ἀνέλῃ, τοῦτο δὲ συνέβαινεν ἐν αὐτῷ τῷ ἐνιαυτῷ, καθ' ὃν ἐδέξατο τὴν πληγὴν, ἀκέραιον εἶναι καὶ διὰ τοῦτο τιμιώτερον· εἰς τοὐπίσω ἀνακαλῶν ὁ δικαστὴς θ. His autē

τὴν τούτου διατίμησιν ποιεῖται. καὶ εἰ τυχὸν ὁ ἀναιρεθεὶς οἰκέτης ἀκέραιος καὶ ὑγιὴς ὑπῆρχε πρὸ ἐννέα ἢ δέκα ἢ ἕνδεκα μηνῶν, καὶ διὰ τοῦτο πλείονος ἄξιος ἦν εἰς ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἀνάγων τὴν διατίμησιν, ποιεῖται τὴν καταδίκην. ἐκ τούτου δὲ κατασκευάζεται pœnalem εἶναι τὴν τοῦ ἀκουιλίου ἀγωγήν· οὐ γὰρ μόνον εἰς τοσοῦτον τὶς καταδικάζεται εἰς ὅσον ἐζημίωσεν, ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ πλέον. ἐντεῦθεν ὡμολόγηται κατὰ κληρονόμων ταύτην τὴν ἀγωγὴν μὴ παραπέμπεσθαι, ἅτε pœnalē. εἰ γὰρ εἰς τοσοῦτον εἰς ὅσον τὶς ἐζημίωσεν ἔνοχος ἐγίνετο, ἀμάχως καὶ ὁ τούτου κληρονόμος τῇ αὐτῇ ὑπεβάλλετο ἀγωγῇ.

6. Illud. ¶ Καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν ῥημάτων ἐστὶ λαβεῖν. ἐκ δὲ τῆς ἑρμηνείας ἣν ἐκ τῆς ἐννοίας ἀποτελεῖσθαι συμβαίνει τοῦ νόμου, ἀρέσκει οὐ μόνον τὴν τοῦ ἀναιρεθέντος οἰκέτου διατίμησιν γίνεσθαι κατὰ τὰ εἰρημένα, τουτέστιν ἀνακαλοῦντος ἑαυ-

τὸν

gêdo æstimationem eius ineat. Et si fortè seruus qui occisus est, integer & sanus ante nouem, decem, aut vndecim mêses fuerit, & ideo maioris pretii æstimatione ad illud têpus relata reum côdemnet. Ex hoc autê efficitur, pœnalem esse legis Aquiliæ actionem: quia non tanti quisque condemnatur, quantum damni dederit: sed etiam aliquãdo pluris. Vnde in confessum venit aduersus heredes actionem hanc tanquam pœnalem non transmitti. Nam si tâti quisque quantum damni dedisset obligaretur, haud dubiè & heres eius eadem actione teneretur.

¶ Et hæc quidem ex verbis ipsis descendunt. Illud autem ex interpretatione quam legis sententia exprimit, placet: non solum peremptí serui æstimationem secundum ea quæ dicta sunt, ha-

bẽdam esse:hoc est, retro se referente iudice: sed etiã, si quid aliud ob peremptũ corpus damni nobis illatum fuerit, & hoc æstimandum est: veluti, Seruum meum aliquis moriens heredem scripsit: poterã huic iubere, vt hereditatẽ adiret, eãmque mihi adquireret. Antequã id à me fieret, seruũ hunc meum aliquis occidit. Quoniam accidit, vt ego & hereditatem amittam, non solùm condemnabitur is qui illum occidit, ad corporis ęstimationẽ, vt prędictum est: sed etiã ad hereditatis quã amisi. Simile quiddam & ex hac specie euẽnit. Iugum aliquis habebat mularum, quę sibi inuicem similes erant, & ideo maioris quoque pretij: ac si quis ambas ęstimasset, pretium earum ducentos aureos colligebat: sin singulas, quinquaginta aureis vnaquęque ipsarum ęstimabatur. Si quis ergo vnam ea-

τὸν τοῦ δικαστοῦ· ἀλλὰ καὶ εἴ τι ἕτερον ἐκ τοῦ τοῦ σώματος ἀναιρέσεως προσγέγονεν ἡμῖν ζημίωμα, καὶ τοῦτο διατιμηθῆναι χρή. οἷον τὸν ἐμὸν οἰκέτην τελευτῶν τις ἐνεστήσατο κληρονόμον. ἐδυνάμην τοῦτον κελεῦσαι ὑπελθεῖν τὴν κληρονομίαν, καὶ ταύτην ἐμοὶ προσπορίσαι. πρὶν δὲ τοῦτο γενέσθαι παρ' ἐμοῦ, ἀνεῖλεν τοῦτον τις τὸν οἰκέτην. ἐπειδὴ ἀπολέσαι συμβαίνει με τὴν κληρονομίαν, οὐ μόνον καταδικασθήσεται ὁ τοῦτον ἀνελὼν εἰς τὴν τοῦ σώματος διατίμησιν, ὡς προείρηται, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τῆς κληρονομίας ἧς ἐξέπεσον. παραπλήσιον ἐκ τούτου τοῦ θέματος ἀναφύεται. εἶχέ τις ζεῦγος μουλῶν, οἵ τινες ἐοίκασιν ἀλλήλοις, καὶ διὰ τοῦτο πλείονος ὑπῆρχον ἄξιοι. καὶ εἰ μέν τις τὰς δύο διετιμήσατο, εἰς σ νομίσματα ἡ διατίμησις αὐτῶν συνήγετο. εἰ δὲ κεχωρισμένως, ν νομίσματα ἑκάστης ἐγίνετο τὸ τίμημα. ἐὰν οὖν τούτων τὴν

μίαν ἀνέλῃ, οὐ μόνον τῆς ἀναιρεθείσης τὴν διατίμησιν, ἀλλὰ καὶ τῆς περιλειφθείσης παρέξει τῆς διατιμήσεως τὴν ἀπομείωσιν, ἤγουν ἑκατὸν νομίσματα, τὸ αὐτὸ καὶ εἴ τις εἶχε τέθριππον, εἶτα ἕτερος ἀνεῖλε, τὸν ἐν τούτῳ ἀριστεύοντα. ὃς καὶ τίμιον ἐποίει τὸ τέθριππον, ἤγουν ἐκέκτητό τις κωμῳδὸν, καὶ τὸν τούτου ὑποκριτήν. ὁ δὲ ὑποκριτὴς ἐκόσμει τὸν κωμῳδὸν, καὶ θαυμαστὸν ἐδείκνυεν, ἐν τοῖς ἀγῶσιν αὐτῷ συνών. ἀνεῖλέ τις τοῦτον τὸν ὑποκριτήν. ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν θεμάτων ὁ ἀνελὼν οὐ μόνον τοῦ φονευθέντος τὴν διατίμησιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ περιόντος παρέξει τὴν τῆς διατιμήσεως ἀπομείωσιν.

¶.Liberum. ¶ Τῷ δὲ τοῦ ἀναιρεθέντος δούλου δεσπότῃ ἐξουσία δίδοται καὶ τὸ πριβάτον κινεῖν δικαστήριον, φημὶ τὸν ἀκουΐλιον, καὶ τὴν προσγινομένην αὐτῷ θεραπεύειν ζημίαν. κινήσει δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὸ publicum ἔγκλημα,

rum occiderit, non eius tantùm quę perempta est ęstimationem pręstabit, sed etiam quanti pretiũ eius quę superest, minutum est, nempe centum aureos. Idémque est, si quis quadrigam equorũ habeat, & alius eum q ex his optimè se habet, & toti quadrigę pretium conciliat, occidat: aut si quis comœdum & huius histrioné habeat, & cùm histrio hic comœdum instrueret adiuuarétque & semper ei in ludis adhęrens omnibus illum admirandum redderet: aliquis hunc histrioné perimat: In vtraque hac specie, occisor nõ eius tantùm ęstimationem qui occisus est, sed etiam quanti pretium eius qui superest, minutum est pręstabit.

¶Liberum est auté, domino occisi serui, & priuato iudicio agere, ex lege (inquã) Aquilia, & ita damnum sibi illatũ persequi. Faciet et ã adhęc & publici crĩ

minis reum ex lege Cornelia de sicariis. Neque enim priuata actione mota publica accusatio extinguitur. Hucusque igitur primum caput obtinet. Porrò secundum in vsu nō est. ¶ Tertio capite, de ceteris quęstionibus pertractat lex. Itaque si quis seruū meum, vel eam quadrupedem, quę pecudum numero est, vulnerauerit, aut eam quadrupedem quę pecudum numero non est, vt canem ferámve bestiam, vrsos aut leones aut lupos occiderit vel vulnerauerit, in tertiū hoc legis caput incidit. Sed & in ceteris omnibus animalibus, item in rebus quę animam nō habent, damnum domino illatū, ex hoc capite resarcitur. Ait enim lex, Quidquid enim vstum, aut ruptum, aut fractum fuerit, actio ex hoc capite constituitur.

τὴν Corneliam de sicariis. οὐδὲ γὰρ ἡ priuata κινηθεῖσα ἀγωγὴ, τὴν publicam σβέννυσιν. κατέχει οὖν μέχρι τούτου τὸ πρῶτον κεφάλαιον, τὸ δὲ δεύτερον οὐκ ἔστιν ἐν χρήσει. ¶ Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ περὶ πάσης τῆς λειπομένης ζητήσεως ὁ νόμος διέξεισι. διὸ ἐάν τις τὸν ἐμὸν οἰκέτην, ἢ τὸ ἐμὸν τετράποδον, ὅπερ ἐν ἀριθμῷ τῶν πεκούδων ἐστὶ, τραυματίσῃ, ἤγουν ἐκεῖνο τὸ τετράποδον, ὅπερ οὐ συναριθμεῖται τοῖς πεκούδοις· οἷον κύνα, ἢ θηρίον ἄγριον, ἄρκους ἢ λέοντας, ἢ λύκους ἀνέλῃ, ἢ τραυματίσῃ, τῷ τρίτῳ ὑποβάλλεται τοῦ νόμου κεφαλαίῳ. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν λοιπῶν ζώων, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων, ἡ προσγινομένη τῷ δεσπότῃ ζημία, ἐκ τούτου θεραπεύεται τοῦ κεφαλαίου. λέγει γὰρ ὁ νόμος· quicquid enim combustum, aut ruptum, aut fractum fuerit. τουτέστιν ἐάν τι καυθῇ, ἢ ῥαγῇ, ἢ κλασθῇ, ὥστε ἁρμόζειν τὴν ἀγωγὴν ἐκ τοῦ τρί- 3. Capite

τοῦ κεφαλαίου. ἐκ περιττοῦ δὲ ὁ νόμος ἐχρήσατο ταῖς δύο λέξεσι τῷ vstum, καὶ τῷ fractum. ἡ γὰρ τοῦ rupti προσηγορία πάσας ταύτας ἐξήρκει δηλῶσαι τὰς αἰτίας. Ruptum γὰρ λέγομεν τὸ διαφθαρὲν οἱῳδήποτε τρόπῳ. ὅθεν οὐ μόνον τὰ καυθέντα ἢ κλασθέντα, ἀλλὰ καὶ ἡ σχισθεῖσα ἐσθὴς, καὶ τὰ συνθλασθέντα σκεύη, ἢ καυθέντα, ἢ ὡς εἰώθασι λέγειν διπλωθέντα. τί γὰρ ὅτι ἀργυρᾶ ἦν. ἢ καὶ ὁ ἐκχυθεὶς οἶνος, ἢ ἔλαιον, καὶ ὅσα τοιαῦτα· καὶ τὰ οἱῳδήποτε τρόπῳ διαφθαρέντα. ὅθεν οὐ μόνον ἀπολλύμενα, ἢ χείρονα γεγονότα τῷ rupto περιέχεται. ἀμέλει τοι εἴ τις εἰς τὸν ἐμὸν οἶνον κάλλιστον ὄντα, ἢ εἰς τὸ ἔλαιον πρωτεῖον ὑπάρχον, ἐνέβαλέ τι τοιοῦτον, δι' οὗ ἠφανίζετο ταῦτα, ὑποκείσεται τὰ τοιαῦτα τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ. ἐκεῖνο δὲ τῶν ὡμολογημένων ἐστὶν, ὥσπερ ἐκ τοῦ πρώτου κεφαλαίου τότε κατέχεταί τις

Ex abundantia autē videtur lex duabus illis dictionibus, Vstum & Fractū, vsa esse. Nam sola Rupti appellatio, omnibus his causis significandis satis erat adcommoda. Ruptū enim intelligitur, quod quocumque modo corruptum est. Vnde non solum quę vsta sunt aut fracta, sed etiam scissa vestis, aut collisa vasa, siue vt aliqui dicūt διπλωθέντα, id est, duplicata, (quid enim si argentea erant?) aut etiam effusum vinum vel oleum, vel si qua talia, & quęcumque aliquo modo corrupta, perempta, aut deteriora facta sunt, sub rupti significatione continentur. Quapropter si quis in vinum meū, cum id optimum esset, aut in oleum quod excellentissimū erat tale aliquid miscuerit inieceritque, quò ea spurcarentur & corrumperentur: ex hoc tertio capite ob eas res tenebitur. Illud autem in confesso est, quemadmodum ex primo capi-

te

ita demum quis lege Aquilia tenetur, cùm dolo aut culpa alienum seruum aut pecudem occidit: ita & ex hoc capite, ob dolũ aut culpam quem de dãno teneri. In hoc igitur vtraque capita conueniũt. In illo planè differũt, quòd primo capite de seruis aut pecudibus occisis agatur: hoc verò caput, quod olim tertium erat, & nunc secundum est, de ceteris omnibus damnis tractet. Neque rursus in hoc tãtum differunt, verũ & in illo: quòd ex primo capite iudex ad annum retrò referat, in his verò quę ex tertio capite procedunt, ad triginta dies. Sed & illic adiecta est dictio Plurimi, hic autem omissa est: vt liberũ sit iudici ad eũ diem ex triginta dieb⁹ æstimationem referre, quo res minimi pretij fuerit: & ita hanc reo gratiam facere: aut ad eum diẽ quo

τοῦ ἀκυϊλίου, ἐπειδὴ ἂν δόλῳ ἢ κούλπᾳ τὸν ἀλλότριον οἰκέτην ἢ τὸ pecus ἀνέλῃ. οὕτω καὶ ἐκ τοῦ τρίτου, ὁ δόλος ἢ ἡ κούλπα ἐνάγεσθαι ποιεῖ τὸν ζημιώσαντα. ἐν τούτῳ μὲν κατὰ τοῦτο ἐοίκασιν ἀλλήλοις τὰ δύο κεφάλαια. ἐν ἐκείνῳ δὲ διενηνόχεν, ὅτι τὸ μὲν πρῶτον κεφάλαιον, περὶ οἰκέτου, ἢ πεκούδων φησὶν ἀναιρέσεως, τὸ δὲ τρίτον ποτὲ, νῦν δὲ δεύτερον, περὶ πάσης διαλαμβάνει τῆς λειπομένης ζημίας. καὶ οὐ μόνον ἐπὶ τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἐκείνῳ ὅτι ἐπὶ μὲν τοῦ πρώτου κεφαλαίου, ἐπὶ ἐνιαυτὸν ὁ δικαστὴς ἑαυτὸν ἀνακαλεῖ, ἐπὶ δὲ τῶν συμβαινόντων ἐκ τοῦ τρίτου κεφαλαίου, ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας. κἀκεῖ μὲν πρόσκειται τὸ plurimi. ἐνταῦθα δὲ ἐσιγήθη. ὡς ἐντεῦθεν παρρησίαν ἔχειν τὸν δικαστὴν, εἰς ἐκείνην ἀναφέρειν ἐκ τῶν τριάκοντα ἡμερῶν τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ ἐλάττονος ἦν ἄξιον τὸ πρᾶγμα, καὶ χαρίσασθαι τῷ ἐναγομένῳ. ἢ εἰς ἣν πλείονος ὑπῆρχε. καὶ ἀφε-

ληφθῆναι τὸν ἐνάγοντα. ἀλλὰ κάλλιστόν φησιν ὁ Σαβῖνος, ὁμοίαν εἶναι ποιητέαν τὴν διατίμησιν, ὥσπερ εἰ κἀνταῦθα τὸ plurimi προσέκειτο ῥῆμα. ὁ γὰρ ῥωμαϊκὸς χυδαῖος δῆμος, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς διαστάσεως τοῦ χυδαίου δήμου καὶ τῆς συγκλήτου, τοῦ ἀκυϊλίου (δήμαρχος οὗτος ἦν) τὸν παρόντα νόμον τεθέντος, ἠρκέσθη τῷ plurimi ῥήματι ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ.

§. Ceterum.

¶ Κανόνι δὲ γενικῷ δεῖ περιλαβεῖν πότε ὁ δίρεκτος ἀκυΐλιος ἁρμόζει· πότε δὲ ὁ οὐτίλιος. καὶ τέως εἰδέναι χρή, ὅτι ὁ νόμος ἑαυτὸν δίδωσιν, ἐπειδὰν ἀδικηθῇ σῶμα. ἀλλ' εἰ μὲν ἐκ σώματος ἡ βλάβη προσγενήσεται, τυχὸν ψιλαῖς ταῖς ἐμαυτοῦ χερσίν, ἢ μετὰ ξύλου, ἢ λίθου, ἢ ἑτέρου τινὸς ὀργάνου πλήξας ἀνεῖλον, ἢ ἐτραυμάτισα, δίρεκτος ὁ ἀκυΐλιος ἁρμόζει. εἰ δὲ σῶμα μὲν ἠδικήθη, οὐκ ἀπὸ σώματος δὲ γέγονεν ἡ βλάβη, δίδοται τὸν οὐτίλιον

plurimi fuerit, & actori fauere. Sed rectè ait Sabinus perinde habendam esse æstimationem, atque si & hic dictio Plurimi fuisset adiecta. Nam Plebs Romana, eo tempore quo inter Plebem & Patres erat dissensio, Aquilio (is tunc Tribunus plebis erat) hanc legem rogante, contenta fuit, quòd in primo capite dictione plurimi fuisset vsa.

¶ Ceterum generali aliqua regula cõcludendum est, quando directa actio in lege Aquilia, & quando vtilis competat. Atque illud in primis sciendum est, tunc legem sese dare, eique tunc locum esse, cùm corpus læsum fuerit. Sed si corpore datum est damnum, veluti nudis fortè manibus meis, aut ligno, lapide, vel alio quouis instrumento percussum occidi aut vulneraui, directa competet actio ex lege Aquilia. Sin autem læsum quidem corpus est, non tamen corpore datum est

est damnum, tunc vtilis datur actio: veluti, seruum aliquis meum aut pecus tādiu inclusit, vt fame perirent: aut iumentum meum ita egit, vt tantum iter non ferret, sed rumperetur: aut ouem meā vel bouem ita turbauit, vt in præcipitia fugeret & ibi periret, vel in aliquo læderetur: aut seruo aliquis alieno persuasit, vt in arborem ascenderet, vel in puteum descenderet, non ignorans difficilē & periculosum ascensum vel descēsum esse, & deinde seruus ascendens vel descendens cùm pes eum falleret, aut extinctus est, aut aliqua parte corporis læsus. Quid ergo, si quis alienum seruū de ponte, vel de ripa in flumen deiecerit, & is in aquas collapsus, suffocatus fuerit? Et directam hic ex lege Aquilia actionem dari oportet. Qui enim seruū impulit, is corpore suo occidit. Quòd

ἀκουίλιον χρή. οἷον τὸν ἐμὸν τις οἰκέτην, ἢ τὸ ἐμὸν πέκους ἐνέκλεισε ἐπὶ χρόνον, ὥς τε λιμῷ διαφθαρῆναι. ἢ τὸ ἐμὸν ὑποζύγιον, οὕτως ἤλασε σφοδρῶς, ὡς μὴ ἐνεγκεῖν τὸ πλῆθος τοῦ διαστήματος, ἀλλὰ διαρραγῆναι. ἢ τὸ ἐμὸν τυχὸν πρόβατον, ἢ τὸν ἐμὸν βοῦν, οὕτως τις διετάραξεν, ὡς ἐνεχθῆναι αὐτὸν κατὰ τοῦ κρημνοῦ καὶ ἀπολέσθαι, ἢ κατά τι βλαβῆναι. ἢ ἐάν τις τὸν ἀλλότριον οἰκέτην πείσῃ ἀνελθεῖν εἰς δένδρον, ἢ κατελθεῖν εἰς φρέαρ, εἰδὼς δυσχερεστάτην καὶ ἐπικίνδυνον τὴν ἄνοδον, ἢ τὴν κάθοδον εἶναι. εἶτα ὁ οἰκέτης ἀνιὼν ἢ κατιὼν ὠλίσθησε καὶ ἢ ἐτελεύτησεν, ἢ περί τι μέρος ἐβλάβη τοῦ σώματος. τί οὖν ὅτι τὸν ἀλλότριον οἰκέτην τις ἀπὸ γεφύρας ἢ ὄχθης ἔρριψε κατὰ τοῦ ποταμοῦ. εἶτα οὗτος κατενεχθεὶς ἐν τῷ ὕδατι ἐπνίγη. ἐνταῦθα τὸν δίρεκτον ἀκουίλιον διδόναι χρή. ὃς γὰρ ὤθησε τὸν οἰκέτην οἰκείῳ σώματι τὴν ἀναίρε-

σιν

σιν εἰργάσατο. εἰ δὲ μηδὲ σώματί τις ἔβλαψεν, οὐδὲ σῶμά ἐστι τὸ ἀδικηθὲν, ζημία δέ τις προσγέγονεν, ἐπεὶ δ᾽ ἀργοῦντος τοῦ διρέκτου, οὐκ ἐπειδὴ ἀπὸ σώματος, καὶ τοῦ οὐτιλίου δὲ, διὰ τὸ μὴ ἠδικηθῆναι σῶμα, ἤρεσε τὸν ζημιώσαντα ὑποπίπτειν τῇ in factum. οἷον τὸν ἐμὸν οἰκέτην, ὡς ἁμαρτάνοντά τι δεσμοῖς περιέβαλον. τοῦτον ἕτερος οἴκτῳ καὶ φιλανθρωπίᾳ κινηθεὶς, εἰδὼς ὅτι φεύξεται, λύσας ἀφῆκε τῶν δεσμῶν.

si neq; corpore suo quis damnum dederit, neque corpus sit quod lęsum est, & damnum tamen datū sit. Quum & directa actio cesset, quia corpore non sit dānum datum, neque locū habeat vtilis, quia corpus læsum nō sit: placuit eum, qui damnum dederit, actione in factū teneri. veluti, Seruū meum ob delictum in vincula conieceram, hūc aliquis humanitate ductus & misericordia motus, cùm futurum sciret vt fugeret, solutis vinculis dimisit.

DE INIVRIIS. Titul. IIII.

Οὐκ ἐῶσι τοὺς ὑβριστὰς ἀτιμωρήτους οἱ νόμοι. γενικῶς δὲ iniuria λέγεται, πᾶν ὃ μὴ κατὰ νόμον γίνεται. quod non iure fit. ἰδικῶς δὲ λέγεται contumelia, a contemnendo, ἣν οἱ Ἕλληνες ὕβριν καλοῦσιν. λέγεται δὲ καὶ culpa, ὅπερ οἱ Ἕλληνες ἀδίκημα καλοῦσιν, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ

NON committunt iura, vt impunè ferant, qui alteri iniuriam fecerint. Generaliter autē dicitur Iniuria, omne quod non iure fit. Specialiter verò, contumelia dicitur, a contemnendo, quam Græci ὕβριν appellant. Dicitur autem & culpa, quod Græci ἀδίκημα vocant, sicut

ſicut in lege Aquilia accipitur. Dicimus enim damnum iniuria datum. Aliquādo verò dicitur iniquitas & iniuſtitia, quā Grçci ἀδικίαν vocant. Cùm enim Pretor aut iudex nō iure contra quem pronuntiat, dicimus eum iniuriam accepiſſe. ¶ Porrò Iniuria committitur, nō facto tantùm, ſed etiam verbo. Et facto quidem, cùm quis aut pugnis pulſatus, aut fuſtibus vel loris cæſus fuerit, aut ſi cui factū fuerit conuitium. Conuitium autem eſt, cùm quis in celebri aliquo vrbis loco, contumelia tali me afficit, vt eam ob cauſam magna hominum turba cōcurrat. Facto etiam iniuria fit, cùm quis prudens ac ſciens ſibi me nihil debere, tanquam creditor in poſſeſsione bonorum meorum eſt. Verbo autem fit iniuria, cùm quis in infamiam meā vel proſam orationem, vel carmen, conſcripſit, vel compoſuit

ἀκυϊλίου, λέγομεν γὰρ damnū
iniuria datum, τουτέστι ζη-
μίαν ἢ ἀδίκως γινομένην. πότε
δὲ λέγεται iniquitas καὶ in-
iuſtitia, ἣν οἱ ἕλληνες ἀδι-
κίαν λέγουσιν. ὁπότε γὰρ ὁ
πραίτωρ, ἢ ὁ δικαστὴς, οὐ δι-
καίως κατά τινος ἀποφαί-
νεται, λέγομεν τὸν ἀδικηθέντα
iniuriam accepiſſe. ¶ Ἡ θ. Iniuria.
δὲ ὕβρις ἁμαρτάνεται οὐ μό-
νον ἔργῳ, ἀλλὰ καὶ λόγῳ. καὶ
ἔργῳ μὲν, ὁπότε τις πὺξ ἢ ῥά-
βδοις, ἢ ἱμάντι τυπτηθῇ, εἴτε
κονδύλιον τις ὑποστῇ. Conui-
tium δὲ ἐστιν, ἡνίκα τις ἐν ἐ-
πισήμῳ τόπῳ τῆς πόλεως, ὕ-
βριν ἐπαγάγῃ μοι, ὥστε καὶ
ὄχλον ἐντεῦθεν συναχθῆναι.
ἔργῳ δὲ γίνεται ἡ ὕβρις, καὶ
ἡνίκα τις εἰδὼς, ὡς οὐδὲν αὐ-
τῷ ἐποφείλω, ἐπὶ νομὴν γέ-
γονε τῶν ἐμῶν πραγμάτων, ὡς
δὴ δανειστής. λόγῳ δὲ ἐάν τις
πρὸς ἐμὴν ὕβριν πεζὸν λό-
γον ἔγραψεν, ἢ ἔμμετρον ἔ-
πος, ἢ συντέθηκε κατ' ἐμοῦ,
ἢ ἐξέδωκε. ἢ οὐδὲν μὲν τούτων

ἔπραξε· δόλον δὲ ἐποίησεν, ἵνα τι τούτων γένηται. ἕκαστος γὰρ τούτων κρατεῖται τῇ iniuriarum. οἷον Πρῶτος ἔγραψε ἔπος ὑβριστικὸν κατ' ἐμοῦ, Σεκοῦνδος συνέθετο, Τέρτιος τοῦτο ἐκδέδωκε, Κουάρτος οὐδὲν τούτων μὲν ἔπραξε, δόλῳ δὲ οἰκείῳ παρεσκεύασεν, ἢ γραφῆναι, ἢ συντεθῆναι, ἢ ἐκδοθῆναι τὴν κατ' ἐμοῦ ὕβριν. εἰ δὲ καί τις περιιούσῃ τῇ οἰκοδεσποίνῃ, ἢ τῷ πραιτεξτάτῳ, ἢ τῇ πραιτεξτάτῃ περιιούσῃ, τουτέστι τῷ νέῳ ἢ τῇ νέᾳ. οἱ γὰρ νέοι ἄγοντες τὴν ἡλικίαν τὴν πραιτέξτα ἐχρῶντο, φόρημα δὲ τοῦτο ῥωμαϊκόν. ἐὰν οὖν ἑνὶ τῶν προειρημένων περιιόντι παρακολουθῇ τις συνεχῶς, μηδὲν φθεγγόμενος, ἤγουν καὶ λέγων τι ἐπὶ τῷ τοὺς σώφρονας αὐτῶν διαστρέψαι τρόπους, κατέχεται τῇ iniuriarum. καὶ ἑτέροις δὲ πλείστοις τὴν ὕβριν ἁμαρτάνεσθαι τρόποις τῶν ὡμολογημένων ἐστίν. ¶ Ὑφίσται

§. Patitur.

in me aut ediditaue, eorum quidem nihil fecit, sed dolo ipsius factum est, vt quid eorum fieret. Horum enim singuli actione iniuriarū tenentur. Velut Primus famosum in me carmen scripsit, Secundus cōposuit, Tertius id edidit, Quartus verò, nihil eorum quidem cōmisit, sed dolo fecit, vt aut scriberetur, aut componeretur, aut ederetur hęc iniuria in me emissa. Sed & si quis matremfamilias in publico euntem, aut prætextatum prętextatámve in publico euntes, hoc est, puerum vel puellam: (nam qui in minori ætate erant, prætexta vtebantur, Ge stamen id erat Romanorum). Si quis ergo aliquem horū in publico euntem assectetur, nihil omnino proloquens, aut fortè etiam dicens aliquid, quo probi eorum mores corrumpantur, actione iniuriarum tenetur. Sed & aliis quā plurimis modis iniuriam admitti, in cōfesso est. ¶ Patitur

autē quis iniuriam, non solùm per semetipsum, sed etiam per liberos suos, quos in potestate habet. Item per vxorem. Ex contrario autē, si maritus iniuria sit adfectus, vxor iniuriarum agere nō potest. Id enim magis placuit, quãuis aliqui contra senserint. Sic igitur, cùm aut liberorum aliquis quem in potestate habeo, aut vxor mea iniuriam accepit, ego iniuriarum agere possum. Itaq; si filiam in potestate habeam, quæ nupta sit Titio, túque iniuriam ei feceris: & ipsa, quę iniuriam accepit, & Titius maritus eius, & ego pater ipsius, tecum actionem iniuriarū habemus. E diuerso, si maritus iniuria sit adfectus, vxor iniuriarum agere non potest: quoniam à maritis vxores, non ab vxoribus maritos defendi ęquum est. Sed & socer, nurus nomine quæ filio ipsius quem in potestate habet, denupsit, nihil prohibet

δὲ τις ὕβριν, οὐ μόνον δι' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν οἰκείων παίδων, οὓς ὑπεξουσίους ἔχει, καὶ διὰ τῆς γαμετῆς. ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου, ἐὰν ὁ ἀνὴρ ὑβρισθῇ, ἡ γυνὴ τὴν iniuriarum οὐ δύναται κινεῖν. τοῦτο γὰρ ἤρεσεν, εἰ καί τινες ἐναντιώθησαν. ὥς τε οὖν τοῦ ἐμοῦ ὑβρισθέντος ὑπεξουσίου παιδὸς, δίδοταί μοι ἡ iniuriarum, περὶ ὕβρεως, ἢ καὶ τῆς γαμετῆς. ἀμέλει, ἐὰν ἡ ἐμὴ ὑπεξουσία θυγάτηρ γαμηθῇ Τιτίῳ, σὺ δὲ ταύτην ὑβρίσῃς, καὶ αὐτὴ ὑβρισθεῖσα, καὶ Τίτιος ταύτης ἀνὴρ, κἀγὼ δὲ ὁ ταύτης πατὴρ ἕξομεν κατὰ σοῦ τὴν iniuriarum. ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου, ἐὰν ὁ ἀνὴρ ὑβρισθῇ, ἡ γυνὴ τὴν iniuriarum οὐ δύναται κινεῖν· δεφενδεύεσθαι γὰρ ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν τὰς γυναῖκας, οὐ μὴν τοὺς ἄνδρας ὑπὸ τῶν γυναικῶν δίκαιόν ἐστι. καὶ πενθερὸς δὲ τῆς νύμφης ὀνόματι τῆς γεγαμημένης τῷ ὑπεξουσίῳ παιδὶ αὐτοῦ, ἀκωλύτως κινήσει τὴν

§. Seruis. iniuriarum. ¶ Ἐὰν ὁ ἐμὸς οἰκέτης ὑβρισθῇ, οὐδεμία αὐτῷ ἀγωγὴ ἁρμόζει. ἐξ ὧν δὲ αὐτὸς ὑβρισθῇ, δοκῶ ἐγὼ ὁ δεσπότης ὕβριν ὑποστῆναι. ἀλλ' οὐχ οἱ τινὲς τρόποι υἱοῦ, ἢ γαμετῆς ὑβρισθέντων, δίδοασί μοι τὴν iniuriarum, οἱ αὐτοὶ καὶ ἐπὶ οἰκέτου. ἐπὶ γὰρ δούλου τότε ὑβρίζεσθαι δοκῶ, ἡνίκα σκαιόν τι κατ' αὐτοῦ ἐπλημμελήθη, καὶ ὅπερ φανερῶς εἰς ὕβριν ὁρᾷ τοῦ δεσπότου. οἷον ἐάν τις τὸν ἐμὸν μαστίξῃ οἰκέτην. ἁρμόζει γὰρ ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος ἡ iniuriarum. εἰ δέ τις conuitium ποιήσῃ τῷ ἐμῷ οἰκέτῃ, ἢ πὺξ αὐτὸν τυπτήσῃ, οὐδεμία μοι δίδοται ἀγωγή.

§. Si cum. ¶ Ἐπίκοινον εἶχον οἰκέτην μετὰ Τιτίου, ἐτύπτησας αὐτὸν, καὶ ἐμοὶ καὶ Τιτίῳ ἡ iniuriarum ἁρμόζει. καὶ οὐ καθ' ὃ μέρος τοῦ οἰκέτου δεσπόζω ἡ τῆς ὕβρεως γίνεται διατίμησις. ἀλλ' ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ προσώπου ἑνὸς ἑκάστου τῶν δεσποτῶν ἡ τῆς ὕβρεως

quo minus iniuriarum agat. ¶ Si seruus meus iniuria adfectus fuerit, nulla ei actio competit, sed iniuriam quę illi facta est, ego dominus passus esse videor. Verùm non quibus modis per liberos vel vxorẽ iniuria adfectos, iniuriarum mihi datur actio: iisdem in seruo dãda est. Tunc enim demum per seruum iniuriã pati videor, cùm atrocius in eũ quid cõmissum est, & quod apertè ad domini contumeliã spectet. Veluti, si quis seruum meum flagellis ceciderit. Nam in hoc casu iniuriarũ actio mihi competit. Sin autẽ vel pugno eum percusserit, vel conuitium ei fecerit, nulla mihi datur actio.

¶ Cõmunem cum Titio seruum habebam. Eum tu verberasti & mihi & Titio iniuriarum actio competit. Neque verò pro ea parte, qua dominus sum serui, fit iniuriæ æstimatio, sed ex qualitate & persona dominorum iniuria æstimatur.

tur. Quid enim si alter è dominis Senator sit, & alter plebeius? Quod si eiusdem serui Titius vsumfructum, & Mæuius proprietatẽ habeat, & tu eum iniuria afficias, in iuriarũ soli Meuio teneberis. ¶ Liber aliquis bona fide seruiebat, hũc ego iniuria affeci, non tibi competet iniuriarũ actio: sed ipsi qui bona fide seruit, dabitur, vt is suo nomine agere possit. Id autem dico, nisi si fortasse, in tuam contumeliam ei iniuriã fecerim. Tunc enim & tibi dabitur actio iniuriarum. Idémque dicimus, si seruus alienus bona fide tibi seruiat. Hoc enim iniuriam passo, tum demum tibi dabitur actio iniuriarũ, cùm docere poteris id in tuam contumeliam factum esse. ¶ Pœnæ autem iniuriarum ex lege Duodecim Tabularum, si cuius membrum ruptum fuerat, erat

κρίνεται. τί γὰρ εἰ ὁ μὲν ἐστι συγκλητικὸς τῶν δεσποτῶν, ὁ δὲ ἰδιώτης; τοῦ αὐτοῦ οἰκέτου τίτιος μὲν ἔχει τὸν vsumfructũ, μαίβιος δὲ τὴν δεσποτείαν, ὕβρισας τοῦτον, ἔνοχος ἔσῃ τῇ iniuriarũ μόνῳ τῷ μαιβίῳ. ¶ Ἐλεύθερός τις ἐδούλευε bona fide. ὕβρισα τοῦτον ἐγὼ· οὐχ ἁρμόσει σοι ἡ iniuriarum, αὐτῷ δὲ τῷ bona fide δουλεύοντι δοθήσεται. ὥς τε αὐτὸν suo nomine κινεῖν ταύτην. ταῦτα δὲ λέγω, εἰ μὴ ἄρα σαφῶς διὰ τὴν εἰς σε καταφρόνησιν, ὑβριστικῶς αὐτῷ προσῆλθον. τότε γὰρ καὶ σοὶ δοθήσεται ἡ iniuriarum. τὸ αὐτὸ φαμὲν καὶ ἡνίκα ἀλλότριος οἰκέτης bona fide σοὶ ἐδούλευεν. ὑβρισθέντος γὰρ αὐτοῦ, τηνικαῦτα δοθήσεταί σοι ἡ iniuriarum, ἡνίκα ἀποδείξεις διὰ τὴν εἰς σε καταφρόνησιν πεπρᾶχθαι ταῦτα. ¶ Ἡ δὲ τῆς iniuriarum ποινὴ ἐκ τοῦ δωδεκαδέλτου νόμου, εἰ μὲν μέλος τινὸς ἐρράγη ταυτοπάθεια ἦν. τὸ αὐτὸ

θ. Sed si libero.

ι. Pœna.

γὰρ ὑφίστατο, ὁ μέλος ῥήξας τινός. εἰ δὲ ὀστοῦν ἔκλασεν, εἰς χρήματα ἐγίνοντο αἱ καταδίκαι. καὶ ἦν τοῦτο ἀφόρητον τοῖς παλαιοῖς, διὰ τὴν προοῦσαν αὐτοῖς πενίαν. μετὰ δὲ ταῦτα οἱ πραίτωρες ἀναιρεθείσης τῆς ἀπὸ τῶν δυωδεκαδέλτου τιμωρίας ἐπινενοημένης, τοῖς ὑβρισθεῖσιν ἐπέτρεπον διατιμήσασθαι τὴν ὕβριν, ἣν ὑπέστησαν, ὅσης βούλονται ποσότητος. καὶ τυχὸν αὐτὸς ὁ ὑβρισθεὶς ἔλεγεν, ὅτι ΔΙΑΤΙΜΩΜΑΙ ΤΗΝ ΥΒΡΙΝ ΗΝ ΥΠΕΣΤΗΝ ΕΚΑΤΟΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ. καὶ ὁ τῶν iniuriarum ἀκροώμενος, ποτὲ μὲν εἰς τοσοῦτον κατεδίκαζεν, τουτέστιν εἰς τὰ ἑκατόν. ποτὲ δὲ εἰς ἐλάττονα ποσότητα τὴν καταδίκην ἔφερεν, ὡς ἂν αὐτῷ δίκαιον ὤφθη. ἀλλ' ἡ μὲν ὑπὸ τῶν δυωδεκαδέλτου εἰσενεχθεῖσα ποινή, εἰς ἀσυνήθειαν ἐχώρησεν. ἡ δὲ ἐπὶ τῶν πραιτώρων ἐπινοηθεῖσα ἐν τοῖς δικαστηρίοις συ-

talio. Idem enim patiebatur, qui membrum cuiuspiam rupisset: sin vero os fregeras, in pecuniam fiebant condemnationes. Quod & ipsum veteribus graue erat, ob magnam ipsorum paupertatem Postea autem Prętores, sublata pœnis, quæ à Lege Duodecim Tabularum inuenta fuerant, permittebant his qui passi erant iniuriam, vt iniuriam quam passi fuerant, quanticumque vellent, ęstimarent. Et fortè dicebat is, qui adfectus erat iniuria: INIVRIAM QVAE MIHI ILLATA EST, CENTVM AVREIS AESTIMO. Atque is, ad quem ea de re in ius ibatur, modò tanti condemnabat, id est, in centum aureos, aliàs in minorem summam condemnationem moderabatur, prout ei iustum visum fuerat. Sed pœna quidem quę à Lege Duodecim Tabularum introducta est, in desuetudinem abiit: quæ verò à Prætoribus inuenta est, frequēs

est

est in Iudiciis. Nam secundùm gradum dignitatis vitæq; honestatê eius, qui iniuriam accepit, aliàs crescit, aliàs minuitur iniuriæ æstimatio. Finge enim ab eodem homine eãdem iniuriam afferri viro alicui Senatorio, & Plebeio cuipiam honestè viuenti, & item alicui infimæ sortis homini. Nempe scilicet, senatoris iniuria (verbi gratia) C L. aureis æstimabitur: plebeij verò honestioris C. humilioris autem L. Atque hi æstimationum gradus seruantur & in seruis iniuria adfectis. Aliter enim iniuria æstimabitur in seruo, cui omniũ mearum rerum procurationem credidi: & aliter in seruo, cui vnius tantum actus administrationem commisi. Tradita fortè cura possessionũ mearũ, quæ hoc aut illo in loco sitæ sunt: & aliter in vilissimo ac mediastino & cõpedito seruulo.

¶ Atqui neque lex Cornelia commisit,

νεχής ἐστι. κατὰ γὰρ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀξιώματος, καὶ τὸ ἀξιόπιστον τῆς πολιτείας τοῦ ὑβρισθέντος, ποτὲ μὲν αὔξει, ποτὲ δὲ μειοῦται ἡ τῆς ὕβρεως διατίμησις. ἔσθ' ὅτε γὰρ ἡ αὐτὴ ὕβρις, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ προσφέρεται συγκλητικῷ ἀνδρὶ καὶ ἰδιώτῃ σεμνῶς πολιτευομένῳ. τοῦ μὲν συγκλητικοῦ λόγου χάριν ἡ ὕβρις διατιμηθήσεται ἑκατὸν πεντήκοντα νομισμάτων. τοῦ δὲ σώφρονος ἰδιώτου ἑκατόν. τοῦ δὲ ἀσέμνου πεντήκοντα. οὕτως οἱ τῶν διατιμήσεων βαθμοί, σώζονται καὶ ἐπὶ οἰκετῶν ὑβρισθέντων. ἑτέρως μὲν γὰρ διατιμηθήσεται ἡ ὕβρις, ἐὰν τὸν διοικητὴν οἰκέτην πάσης μου τῆς περιουσίας ὑβρίσῃς. καὶ ἑτέρως ἡνίκα ὑβρίσῃς τὸν οἰκέτην μου, ᾧ μίαν ἐνεχείρησα φροντίδα, τυχὸν διοικητὴν αὐτὸν ποιήσας, τῶν ἐν τῷδε τῷ τόπῳ διακειμένων μου κτημάτων. ἄλλως δὲ ἐπὶ τοῦ ἀτελεστάτου καὶ ἐν δεσμοῖς ὄντος οἰκέτου. ¶ Οὐδὲ ὁ κορνήλιος

θ. Sed & lex.

νόμος περὶ ὕβρεως διαλεχθῆναι ἠμέλησεν. ἐπενόησε γὰρ καὶ αὐτὸς τὴν iniuriarum. ἥ τις ἁρμόζει ἐὰν ἐλεύθερος λέγῃ ἑαυτὸν ὠθῆναι ἢ τυπτηθῆναι. ἢ ὅτι βίᾳ τις εἰσῆλθεν εἰς τὸν αὐτοῦ οἶκον. τὸν δὲ αὐτοῦ οἶκον νοοῦμεν, εἴτε ἐν ἰδίᾳ οἰκείᾳ ᾤκει, εἴτε μισθοῦ, εἴτε προῖκα, εἴτε ὡς ξένος ἐδέχθη.

§. Atrox. ¶ Τραχεῖα δὲ ὕβρις κινεῖται, ἢ ἀπὸ πράγματος, ἢ ἀπὸ τόπου, ἢ ἀπὸ προσώπου. ἀπὸ πράγματος, οἷον ἐάν τις ὑπό τινος δέξηται τραύματα, ἢ ῥάβδοις τυπτηθῇ. ἀπὸ τόπου, οἷον ἐάν τις ἐν θεάτρῳ, ἢ ἐν ἀγορᾷ, ἢ ἐπ' ὄψεσι τοῦ πραίτωρος, τουτέστι τοῦ ἄρχοντος ὕβριν ὑποστῇ. ἀπὸ προσώπου, οἷον ἐὰν ἄρχων ὑβρισθῇ, ἢ ἐὰν συγκλητικός τις ἀπὸ εὐτελοῦς ὕβριν ὑποστῇ. ἢ τοὺς ἀνιόντας οἱ παῖδες, ἢ τοὺς πάτρωνας ὑβρίσωσιν οἱ ἀπελεύθεροι. ἑτέρως γὰρ ἡ τοῦ συγκλητικοῦ, καὶ ἡ τοῦ γονέως, καὶ ἡ τοῦ πάτρωνος, ἑτέρως δὲ ἡ τοῦ ἐξωτικοῦ καὶ εὐτελοῦς προσώπου

vt iniuriam præteriret. Nam & ea actionem iniuriarum introduxit, quæ competit, si liber homo pulsatum se aut verberatum queratur, aut aliquem vi in domum suam venisse dicat. Domum autē cuiusque intelligimus, siue in propriis ædibus habitet, siue in cōductis, siue gratis, siue hospitio exceptus sit.

¶ Atrox iniuria iudicatur: vel ex facto, vel ex loco, vel ex persona. Ex facto, veluti, si quis à quopiam vulnera acceperit, aut fustibus cæsus sit. Ex loco, veluti, si cui in Theatro, aut in foro, vel in conspectu Prætoris, id est, magistratus iniuria facta sit. Ex persona, veluti si magistratus iniuriā passus fuerit, aut si Senatori ab humili persona iniuria illata sit, aut si parentes iniuria affecerint liberi, vel patronos liberti. Aliter enim senatoris, & parentis patronique, & aliter extranei, vel humi-

sis personæ æstimatur iniuria Nonnunquam & vulneris locus atrocẽ facit iniuriam, veluti siquis in oculo percussus fuerit. Nec interesse putamus patrisfamilias an filiofamilias hæc iniuria adferatur. Nam in omnibus atrox hæc iniuria putanda est.

¶ Illud autem velut in summa sciendum est, de omni iniuria eum, qui passus est, posse, vel criminaliter iniuriarum agere, vel pecuniariè siue ciuiliter. Et si quidem ciuiliter agitur, æstimatio secundum ea, quę diximus, fiet, & in tãtum condemnabitur reus. Sin autem criminaliter, officio Iudicis continetur, vt extraordinariè, quam velit, reo pœnam imponat: aut relegationem fortè, aut partis bonorum publicationem. Hoc tamen seruandum vbique est, quod D. Zenonis constitutio ne est introductum, vt viris illustribus & qui maiore dignitate præditi sunt, vel

σώπου ὕβρις διατιμᾶται. ἔσθ' ὅτε καὶ τόπος πληγεὶς τραχεῖαν ἀποφαίνει τὴν ὕβριν. οἷον ἐάν τις τὸν ὀφθαλμὸν πληγῇ. οὐ διαφέρει δὲ πότερον αὐτεξουσίῳ, ἢ ὑπεξουσίῳ ἡ ὕβρις αὕτη προσηνέχθη. ἐπὶ πάντων τραχεῖα ὕβρις νομισθήσεται. ¶ Ὡς ἐν τέλει δὲ ἰστέον, ὅτι δέδοται παρρησία τῷ ὑβρισθέντι εἰ βούλεται ἐγκληματικῶς κινεῖν τὴν iniuriarũ, ἢ χρηματικῶς, ἤτοι πολιτικῶς. καὶ εἰ μὲν πολιτικῶς ταύτην κινήσῃ, καὶ ἡ διατίμησις τῆς ὕβρεως, κατὰ τὰ εἰρημένα γενήσεται. καὶ εἰς τοσοῦτον ἡ καταδίκη ἐπιτεθήσεται. εἰ δὲ ἐγκληματικῶς, ὀφφίκιον ἔσται τοῦ δικαστοῦ, ὥστε ἔξωθεν ἣν βούλεται ποινὴν ἐπαγαγεῖν τῷ ὑβρίσαντι· τυχὸν ἐξορίαν, ἢ εἰς μέρος δήμευσιν. φυλαττέσθω δὲ πανταχοῦ τὸ εἰσενεχθὲν ὑπὸ διατάξεως τοῦ τῆς θείας λήξεως Ζήνωνος. ὥστε τοῖς ἰλλουστρίοις, καὶ τοῖς μείζοσι κατὰ τὸ ἀξίωμα, ἐξεῖναι

θ. In summa.

διὰ προκουράτωρος τὴν iniuriarum ἐγυμνάζειν ἐγκληματικῶς. καί τοι διὰ προκουράτωρος ἔγκλημα κινεῖν κεκώλυταί τις. διὰ προκουράτωρος δὲ ἔξεστι τοῖς εἰρημένοις ὑποδέχεσθαι τὴν iniuriarum, καθὰ τῇ αὐτῇ περιέχεται διατάξει. σαφέστερον δὲ πάντα μαθεῖν δυνατὸν τὸν ταύτην ἀναγνοῦντα διάταξιν.

§.Non solū ¶ Οὐ μόνον δὲ ὁ τυπτήσας με τῇ iniuriarum κρατεῖται, ἀλλὰ κἀκεῖνος οὗ κατὰ δόλον τοῦτο γέγονεν, ἢ ὃς ἐσπούδασε τυφθῆναί με.

§.Hęc actio ¶ Ἡ iniuriarum ἀποσβέννυται τῇ παραποιήσει. ὅθεν ἐὰν τις ὑβρισθεὶς καταφρονήσῃ τοῦ γινομένου, τουτέστι μὴ ἀγανακτήσῃ ἐπὶ τῷ πραχθέντι, μηδὲ ὡς δεινὸν τοῦτο δέξηται, μετὰ τὸ οἰκεῖον λόγον ἅμα τῷ ὑβρισθῆναι, τηνικαῦτα ἐκ μεταμελείας τὴν συγχωρηθεῖσαν ὕβριν, οὐ δύναται κινεῖν.

per procuratorem actionem iniuriarū exercere liceat: quāuis nemo per procuratorem, reum criminis facere possit. Per procuratorem quoque his, quos iam diximus, actionem iniuriarum excipere licet: sicut eadem constitutione cautum est. Sed hęc omnia clarius apertiúsque cognoscet, qui dictam constitutionem legerit.

¶ Non solum autem is iniuriarum tenetur, qui me percussit, verumetiam is, cuius dolo id factū est, aut qui procurauit, vt ego percuterer. ¶ Iniuriarum actio dissimulatione tollitur. Itaq; siquis iniuria affectus, id contempsit, hoc est, non indignatus est, neque vt rem indignam iniquo animo & grauiter tulit, tūc ex pœnitētia remissam iniuriam recolere non potest.

DE

DE OBLIGATIONIBVS QVAE EX quasi delicto nascuntur. Titul. V.

CVM dictum sit de actionibus, quae ex delicto nascuntur, dicamus & de his quę ex quasi delicto sũt. Cùm inter me & Titium lis esset, Męuius ius de ea re dicebat. Et mihi iniuriam fecit. Nam fortè cum nihil deberẽ, cõdemnauit me: &, quod à iurisconsultis dicitur, litem suã fecit. Videamus contractus id sit, an quasi contractus, an verò delictum. Et quidem contractus non est. Nam contractus vtriusq; consensum requirit. Porrò non de consensu meo iudex mihi iniuriam fecit. Neque rursus est quasi contractus. Nam quasi contractus quiuis vtriusq; consensum non requirat, attamen vt iure ciuili licitus sit ac permissus, oportet: quemadmodum videmus in obligatione negotiorũ gestorũ. quę ratio hîc cessat. Neque enim permissum est iudici, vt quem velit liti

Εἰπόντες τὰς ἀπὸ δελίκτων ἀγωγάς, εἴπωμεν καὶ τὰς ὡσανεὶ ἀπὸ δελίκτων. ἐμοὶ καὶ Τιτίῳ ἐδίκαζε Μαίβιος. ἠδίκησέ με. τυχὸν γὰρ μηδὲν ἐποφείλοντά με κατεδίκασε. καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τοῖς νομικοῖς litem suam ἐποίησε. τουτέστι καθ' ἑαυτοῦ δίκην ἤγειρε. σκοπῶμεν ἄρα τὸ πότερον κοντράκτον ἐστίν, ἢ κουάσι κοντράκτον, ἢ δέλικτον. καὶ πάντως κοντράκτον οὐκ ἔστι. τὸ γὰρ κοντράκτον, τῶν δύο τὴν συναίνεσιν ἀπαιτεῖ. οὐ κατὰ συναίνεσιν δὲ ἐμὴν ἠδίκησέ με ὁ δικαστής. οὐ δὲ κουάσι κοντράκτον. τὸ γὰρ κουάσι κοντράκτον, εἰ καὶ μὴ τῶν δύο τὴν συναίνεσιν ἀπαιτεῖ, ἀλλ' οὖν ὀφείλει παρρησίαν ἔχειν ἐκ νόμων, εἰς τὸ γίνεσθαι, ὥσπερ ἐστίν, ἐπὶ τῶν negotiorum gestorum. ἀργεῖ δὲ οὗτος ὁ λόγος ἐνταῦθα. οὐδεμία γὰρ δέδοται παρρησία τῷ δικαστῇ ἀδικεῖν ὃν βούλεται

τῶν

τῶν δικαζομένων. ἀλλ' οὔτε δέλικτον τοῦτο. ἔσθ' ὅτε γὰρ ἐξ ἀπειρίας τοῦ δικάζειν, οὐ κακῇ διανοίᾳ τοῦτο ἔπραξεν. ὅθεν ἐπειδὴ ἥμαρτέ τι ὁ δικαστὴς, ὡς ἀπὸ τοῦ κουάσι δελίκτου κατέχεται· καὶ εἰς τοσοῦτον καταδικάζεται, εἰς ὅσον ἂν δοκιμάσῃ ὁ δικάζων αὐτῷ καὶ τῷ ἀδικηθέντι, ζελῶσαι αὐτῷ λόγῳ ποινῆς καταβάλλειν. τῷ γὰρ βλαβέντι ἡ in factum

8. Item is ex cuius. ἁρμόζει. ¶ Ὑπὸ τὸ κουάσι δέλικτον ἀνάγεται κἀκεῖνο τὸ θέμα. ἔμενον ἐγὼ ἔν τινι οἰκίᾳ, ἧς ὑπῆρχον δεσπότης, ἢ καὶ μισθοῦ ταύτην εἶχον, ἢ προῖκα· ἔρριψέ τις ἐντεῦθεν λίθον, ἢ κέραμον, ἢ ἐξέχεεν ὕδωρ, καί τις τῶν παριόντων ἐβλάβη. ἐναχθήσομαι ἐγὼ τῇ in factum. διὰ τοῦτο οὐδὲ κυρίως δέλικτον τοῦτο ἐστίν. ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, διὰ τὸ ἑτέρου πταῖσμα οἰκέτου τυχὸν, ἢ ἐλευθέρου συνοικοῦντός μοι καὶ ταῦτα ποιήσαντος, ἐγὼ κρατοῦμαι.

gancium iniuria adficiat. [illegible] qui nec delictum est. Quoniam interdum fieri potest, vt non malo animo, sed iuris dicendi imperitia & per imprudentiam tale quid committat. Vnde quoniam aliquid deliquit, quasi ex delicto tenetur: & tanti cōdemnatur, quātum iudici, qui inter eum, & illum cui iniuria facta est, ius dicit, æquum videtur, eum alteri pœnę nomine dare oportere. Nam ei qui lęsus est, actio in factum cōpetit. ¶ Ad quasi delictum & illa species pertinet. Habitabam in domo quapiam, cuius fortè dominus erā, aut mercede eam habebam, vel gratis. Ex ea tegulam aliquis deiecit aut lapidem, vel aquam effudit, ita vt alicui eorum, qui transibant, noceret: In factum mecum agetur. Ideo autem hoc non propriè delictū esse intellegitur, quia plerumque ob alterius culpā, serui forsitā, aut etiā liberæ personę, quæ mecum habitat, à quibus id factū sit, ego teneor.

Huic

Huic & illa species similis est. Habitabā ego in his ędibus, porrò fenestrę earū in locum publicum spectabāt, quà cuiq; liberum erat iter facere. Porrò in mea fenestra positū erat aliquid aut suspensū, quod si caderet, nocere alicui poterat. Quo casu pœna decem aureorum cōstituta est. In priore verò specie, cùm quid aut deiectum est aut effusum, dupli, quantum damni datum fuerit, actio est. Quòd si liber homo illac preteriēs occisus fuerit, in quinquaginta aureos fit condemnatio. Sin verò viuat, nocitúmque ei esse dicatur, in tantum condemnabitur domus illius, ex qua id factum fuerit, habitator, in quantum ob eam rem eum cō dēnari iudici æquū videbitur oportere. Cōputare enim debet iudex & mercedes, quæ medicis prętantur: & ceteros sumptus, qui in curationē facti sunt. Ad hæc & operas,

ἔοικε τούτῳ τῷ θέματι κἀκεῖνο. ᾤκουν ἐγὼ ἐν τῇ δὲ τῇ οἰκίᾳ. αἱ δὲ θυρίδες αἱ ἐμαὶ ἑώρων εἰς τόπον δημόσιον, δι' οὗ τοῖς βουλομένοις ἐξῆν παριέναι. ἐν τῇ θυρίδι τῇ ἐμῇ ἐτέθη τι, ἤγουν ἐκρεμάσθη, ὥστε καὶ πεσὸν, ἠδύνατο τὸν παριόντα βλάψαι. ἔστι δὲ ποινὴ δέκα νομίσματα ἐν τούτῳ τῷ θέματι. ἐν δὲ τῷ προλαβόντι, ἔνθα ἐρρίφη τι καὶ ἐξεχύθη, τὸ διπλάσιον τῆς ζημίας, ἣν ὁ βλαβεὶς ὑπέστη. εἰ δὲ ἐλεύθερος παριὼν ἐντεῦθεν ἐφονεύθη, εἰς πεντήκοντα νομίσματα ἐστὶν ἡ καταδίκη. εἰ δὲ ζῇ μὲν, βλάπτεται δὲ, εἰς τοσοῦτον καταδικασθήσεται ὁ ἐν τῇ οἰκίᾳ μένων, ἐξ ἧς ταῦτα γέγονεν, εἰς ὅσον ἂν συνίδῃ ὁ δικάζων χρῆναι αὐτὸν καταδικασθῆναι. ὀφείλει γὰρ ὁ δικαστὴς συμψηφίσαι τὸν τοῖς ἰατροῖς παρεχόμενον μισθὸν, καὶ τὰ λοιπὰ δαπανήματα, ἅ τινα περὶ τὴν ἐπιμέλειαν γέγονεν. ἔτι δὲ καὶ ὧν ἐστερήθη ὁ παριὼν. τυχὸν

χὸν γὰρ τέκτων ἦν. εἶτα πληγεὶς τὴν χεῖρα ἐργάσασθαι τέως οὐκ ἠδύνατο. σκοποῦμεν πόσον ἤμελλε λαμβάνειν ἐργαζόμενος ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις, ἐν αἷς διὰ τὴν πληγὴν ἐργάσασθαι οὐκ ἠδυνήθη. ἢ καὶ εἰ γέγονεν ἀχρεῖος, οὐ μόνον τοῦ παρελθόντος χρόνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ μέλλοντος, τὰς ὀπέρας διατιμώμεθα.

§.Si filiusfam. ¶ Ὁ ἐμὸς ὑπεξούσιος υἱὸς ᾤκει ἐν οἰκείᾳ, κεχωρισμένος ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἐμοῦ δηλαδὴ πατρός. ἐκ τῆς διαίτης αὐτοῦ ἐρρίφη τι, ἢ ἐξεχύθη, ἢ ἐκρεμάσθη ἐκ τοῦ αὐτοῦ θυρίδος, ἢ καὶ ἐτέθη, οὗ ἡ κατάπτωσις ἐπικίνδυνος τοῖς παριοῦσιν. ἤρεσε τῷ Ἰουλιανῷ κατὰ τοῦ πατρὸς μηδεμίαν εἶναι ἀγωγήν, ἀλλὰ κατ' αὐτοῦ τοῦ παιδός. τὰ αὐτὰ φαμέν, ὅτε ἡνίκα ὁ ἐμὸς ὑπεξούσιος δικάσας ἠδίκησέ σε. κατ' αὐτοῦ γὰρ ἕξεις τὴν in factũ. οὐ κατ' ἐμοῦ τοῦ πατρός.

§.Itẽ exercitor. ¶ Ἐξερκίτωρ τις ἦν νεώς, ἢ

quibus caruit is, qui inter transeundum læsus est. Quoniam fortè faber erat, & cùm manui eius nocitum esset, opus interim facere non potuit. Spectamus enim, quantum his diebus, per quos ob afflictã manum ab opere cessauit, lucri facturus ex labore suo fuerit. Sed & si inutilis factus est, nõ solum præteriti temporis, sed etiam futuri operas æstimamus. ¶Filius meus quem in potestate habebam seorsum à me patre suo in ædibus quibusdam habitabat. Ex cœnaculo eius deiectũ quid est vel effusum, aut in fenestra eius positum quid est aut suspensum, cuius casus prætereuntibus nocere possit: placuit Iuliano nullam esse aduersus patrem actionem, sed aduersus ipsum filium. Idémque dicimus, cùm tibi is, quem in potestate mea habeo, iniuriam iudex fecerit. Quoniã cum ipso in factũ agere poteris, non mecũ, quãuis pater eius sim. ¶ Aliquis exercitor

nauis

navis erat, aut cauponæ, aut stabuli. Si in caupona, aut navi, vel stabulo dolo aut furto cuiusquã damnum mihi datũ fuerit: ipse actione in factum mihi tenebitur, velut ex quasi delicto. Dumtaxat, si nihil ab eo fraudis admissum sit, sed ab aliquo ex ministris aut famulis, quorũ opera navim, cauponam, aut stabulum exercet. Nam ex contractu dominum navis, cauponę aut stabuli obligatum esse, non posis dicere. Neque enim quicquam cum eo contractum est. Quoniã tamen nonnihil id culpæ eius adscribi potest, quòd opera malorum hominũ vtatur, ideo quasi ex delicto tenetur.

¶ Hæc autem in factum actio, heredibus quidem eius, qui iniuriam accepit, dabitur: sed adversus exercitoris heredes non competet.

καπηλεῖον εἶχεν, ἢ πανδοχεῖον. ἐὰν ἐν τῷ καπηλείῳ, ἢ ἐν τῷ πλοίῳ, ἢ τῷ πανδοχείῳ κατὰ δόλον τινὸς, ἤγουν κλέψαντος ὑποστῶ ἐγὼ ζημίαν, κατασχεθήσεται αὐτὸς τῇ in factum, ὡς ἀπὸ τοῦ κουάσι δελίκτου. μόνον μέντοι, εἰ μηδεμίαν αὐτὸς ἥμαρτε κακουργίαν, ἀλλά τις τῶν ἐργατῶν, ἢ τῶν μισθωτῶν, δι' ὧν ἡ ναῦς ἐπλεῖτο, ἢ τὸ καπηλεῖον, ἢ τὸ πανδοχεῖον διῳκεῖτο. ἀπὸ γὰρ κοντράκτου οὐκ ἔστιν αὐτὸν εἰπεῖν ἔνοχον τὸν κύριον τῆς νεὼς, ἢ τοῦ καπηλείου, ἢ τοῦ πανδοχείου. οὔτε γὰρ συνάλλαγμα γέγονε πρὸς αὐτόν. ἐπεὶ δὲ πταῖσμά τι ἐλέγχεται αὐτοῦ, καθὸ κακούργους ἀνθρώπους εἶχε τοὺς ὑπηρετοῦντας, διὰ τοῦτο ὡσανεὶ ἀπὸ δελίκτου κατασχεθήσεται. ¶ Αὕτη δὲ ἡ in fa- §. In his.
ctum ἀγωγὴ, τοῖς μὲν κληρονόμοις τοῦ ἀδικηθέντος δοθήσεται. κατὰ δὲ τῶν κληρονόμων τοῦ ἐξερκίτωρος οὐχ ἁρμόσει.

DE

De ACTIONIBVS. Titul. VI.

Διαλεχθέντες περὶ τῶν ἐνοχῶν, χωρήσωμεν ἐπὶ τὰς ἀγωγάς. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἐκ τῶν ἐπηγγελμένων ὑπολιμπανόμενον. εἰρήκαμεν γὰρ ἐν τῇ πρώτῃ ἰνστιτουτζίωνι, τὴν νομοθεσίαν τὴν ῥωμαϊκὴν καταγίνεσθαι περὶ πρόσωπα, περὶ πράγματα, περὶ ἀγωγάς. εἰπόντες οὖν τὴν τῶν προσώπων διαίρεσιν ἐν τῇ πρώτῃ ἰνστιτουτζίωνι, διδάξαντες δὲ καὶ περὶ τῶν πραγμάτων ἐν τῇ δευτέρᾳ, καὶ ἐν μέρει τῆς τρίτης, μνησθέντες δὲ καὶ τῶν ἐνοχῶν, εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν ἀγωγῶν. ὀφείλεις δὲ εἰδέναι, ὅτι ἃς δίκας ἐκάλουν οἱ ἀθηναῖοι, ταύτας ἀκτίονας καλοῦσιν οἱ ῥωμαῖοι. εἴρηνται δὲ ἀγωγαὶ παρὰ τὸ ἄγειν τοὺς ἀγνώμονας ἐπὶ τὸ δικαστήριον. ὁριζώμεθα δὲ τί ἐστιν ἀκτιὼν ἤτοι ἀγωγή. ἀκτιὼν ἤτοι ἀγωγή ἐστι δίκαιον τοῦ ἀπαιτεῖν ἐν δικαστηρίῳ τὸ ἑαυτῷ ἐποφειλό-

Atque hactenus quidẽ sedulò de obligationibus disputatum est: nunc ergo ad actiones transeamus. Id enim ex his quæ iam diu promissa sunt, superest, quoniam libro primo diximus, Ius omne ciuile Romanorum circa personas versari, circa res, & circa actiones. Cùm igitur de personarum differentiis libro primo disseruerimus, & docuerimus de rebus libro secundo, quæ & in magnam partem libro tertio excurrit: meminerimúsq; & obligationum: dicamus nũc & de actionibus. Sciendum est autem, quas Athenienses δίκας vocabant, eas à Romanis actiones dici. Porrò dicũtur actiones ab eo, quòd improbos & pfidos ad iudicia agamus. Verũ constituamus quid sit actio. Actio est ius petendi in iudicio, quod sibi

sibi debetur. ¶ Actionum autem quas aduersus aliquem apud Iudices, vel apud arbitros de quacumque re mouemus, summa diuisio in hęc duo genera diducitur, quoniā actionum alię sunt in rem, & alię in personā. Agit enim quisq; cum eo, quē obligatū habet, vel ex contractu, vel ex delicto. Et dicuntur in personam, quoniam aduersus personā, quę contraxit vel deliquit, mouentur. Atque is qui agit, hęc verba dicit: SI APPARET ADVERSARIVM DARE FACERE OPORTERE, CONDEMNA EVM IVDEX. Sed & aliis quibusdam modis talis actio intentari potest. Interdū etiā cum eo agimus, qui nobis obligatus non est, verùm aliqua de re corporali, quę penes eum est, controuersiā ei mouemus. Qua in

μένον. ¶ Τῶν δὲ ἀγωγῶν ἃς κινοῦμεν κατά τινος παρὰ δικασταῖς, ἤγουν παρὰ αἱρετοῖς δικασταῖς περί τινος πράγματος, ἡ ἄκρα διαίρεσις εἰς δύο γένη ταῦτα κατάγεται. τῶν γὰρ ἀγωγῶν αἱ μέν εἰσιν in rem, αἱ δὲ περσονάλιαι· κινεῖ γὰρ εἷς ἕκαστος κατ᾽ ἐκείνου ὃν ἔνοχον ἔχει, ἢ ἀπὸ συναλλάγματος, ἢ ἀπὸ ἁμαρτήματος. καὶ λέγονται περσονάλιαι, ἐπειδὴ κατὰ τοῦ συναλλάξαντος προσώπου, ἢ τοῦ ἁμαρτήσαντος κινῆται· καὶ ὁ κινῶν λέγει ταῦτα τὰ ῥήματα· ΕΙ ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΤΟΝ ΑΝΤΙΔΙΚΟΝ ΧΡΗΝΑΙ ΔΟΥΝΑΙ, ΠΟΙΗΣΑΙ, ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΟΝ ΑΥΤΟΝ Ω ΔΙΚΑΣΤΑ. καὶ ἑτέροις δὲ τρόποις δυνατὸν γενέσθαι τὴν ἀγωγήν. ἔσθ᾽ ὅτε καὶ κινοῦμεν κατ᾽ ἐκείνου, ὅς τις οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἔνοχος, περί τινος δὲ πράγματος σωματικοῦ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ τελοῦντος κατοχήν, ἐκινήσαμεν αὐτῷ ζήτησιν. ἐπινοεῖται δὲ ἐν τούτῳ in §. Omnium

rem ἀγωγή. εἰ γὰρ κατέχεις ἀγρὸν ἢ οἰκίαν, ἅπερ ἐγὼ λέγω τῆς ἐμαυτοῦ δεσποτείας εἶναι, σὺ δὲ τὰ αὐτὰ λέγεις, δεσπότην σὲ αὐτὸν ἀποκαλῶν, κινήσω κατὰ σοῦ τὴν in rem λέγων, ΕἸ ΦΑΊΝΕΤΑΙ ΤῸ ΠΡᾶΓΜΑ ΤῆΣ ἘΜῆΣ ΔΕΣΠΟΤΕΊΑΣ ΕἾΝΑΙ, ΚΑΤΑΔΊΚΑΣΟΝ Ὦ ΔΙΚΑΣΤᾺ ΤῸΝ ἈΝΤΊΔΙΚΟΝ.

θ. Aeque si agit.

¶ Κινῶ δὲ τὴν in rem, ἢ περὶ σωματικῶν, ἢ περὶ ἀσωμάτων, καὶ ἢ κονφεσσορίως, ἢ νεγατορίως. καὶ σωματικὰ μέν ἐστιν, ὁ ἀγρὸς, ἡ οἰκία. ἀσώματα δὲ, οἷον vsusfructus, δουλεία. ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν σωματικῶν, κονφεσσορίως μόνον κινῶ. ἐπὶ δὲ τῶν ἀσωμάτων καὶ κονφεσσορίως, καὶ νεγατορίως. καὶ κονφεσσορίως μὲν κινῶ ἐπὶ τῶν σωματικῶν, ἡνίκα λέγω, ΕἸ ΦΑΊΝΕΤΑΙ ΤΌΝΔΕ ΤῸΝ ἈΓΡῸΝ ΤῆΣ ἘΜῆΣ ΕἾΝΑΙ ΔΕΣΠΟΤΕΊΑΣ. κονφεσσορίως δὲ ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων, οἷον vsufructu,

specie prodita est in rem actio. Nam si fundum aut domũ possides, quorum ego me dominum esse contendam, tuque eadem dicis, teipsum dominũ esse adfirmans, actione in rem tecum agam dicens: SI DOMINVM ME EIVS REI ESSE APPARET, ADVERSARIVM IVDEX CONDEMNA. ¶ Porrò in rem agimus, tum de rebus corporalibus, tum de incorporalibus: &, aut confessoriè aut negatoriè. Ac res quidem corporales sunt, fundus, domus. Incorporales verò, vt vsusfructus, seruitus. Verùm in corporalibus, tantũ confessoriè agimus: in incorporalib⁹ autem, & confessoriè & negatoriè. Et confessoriè quidem ago in corporalibus, cũ dico; SI HVIVS FVNDI DOMINVM ME ESSE APPARET. Confessoriè verò in in-

corporalibus, veluti in vsufructu fundi aut ædium, si dicam: SI APPARET VSVMFRVCTVM FVNDI, AEDIVM VE MEVM ESSE. Vel in seruitute fundi, si dicam: SI APPARET LICERE MIHI IRE PER FVNDVM VICINI, AVT INDE AQVAM DVCERE. Vel etiam in seruitute ædium: si agam, ius mihi esse altius ædes meas tollendi, aut ius mihi esse in tuo prospiciẽdi, aut stillicidium in areã tuam, vel in ædes tuas proiiciẽdi, aut trabium mearũ onera in parietem tuũ, qui vicinus es, immittendi. Negatoriè verò in rebus incorporalibus in rem agimus, veluti quũ dico: SI APPARET HVNC IVS VTENDI FRVENDI AEDIBVS MEIS AVT FVN-

fructu, τοῦ μὲν ἀγροῦ, τοῦτο δὲ οἰκίας, λέγων· ΕἸ ΦΑΊΝΕΤΑΙ ΤῸΝ ΟΥ̓ΣΟΎΦΡΟΥΚΤΟΝ ΤΟΥ͂ ἈΓΡΟΥ͂, Ἢ ΤΗ͂Σ ΟἸΚΊΑΣ, ἘΜῸΝ ΕἾΝΑΙ, ἐπὶ δὲ τῆς δουλείας τοῦ ἀγροῦ λέγω, ΕἸ ΦΑΊΝΕΤΑΙ ἘΞΕΙ͂ΝΑΊ ΜΟΙ ΒΑΔΊΖΕΙΝ ΔΙᾺ ΤΟΥ͂ ἈΓΡΟΥ͂ ΤΟΥ͂ ΓΕΊΤΟΝΟΣ, Ἢ ἘΚΕΙ͂ΘΕΝ ὝΔΩΡ ἝΛΚΕΙΝ. ἢ καὶ ἐπὶ δουλείαν οἰκίας. οἷον ἐὰν κινῶ λέγων, δίκαιόν μοι προσεῖναι, τοῦ εἰς ὕψος αἴρειν τὴν ἐμὴν οἰκίαν. ἢ δίκαιόν μοι προσεῖναι τοῦ κατοπτεύειν σε, ἢ τοῦ ὑπεκτείνειν ἐξώστην κατὰ τῆς σῆς μεσαύλου, ἢ κατὰ τῶν σῶν δωμάτων. ἢ τοῦ ἀποτίθεσθαι τὰ βάρη τῶν ἐμῶν δοκῶν κατὰ τῶν τειχῶν σοῦ τοῦ γείτονος. νεγατορίως δὲ κινοῦμεν τὴν IN REM, ἡνίκα ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων λέγω, ΕἸ ΦΑΊΝΕΤΑΙ ΤΌΝΔΕ ΜῊ ἜΧΕΙΝ ΤῸ ΔΊΚΑΙΟΝ ΤΟΥ͂ VTI FRVI, ΚΑΤᾺ ΤΗ͂Σ ἘΜΗ͂Σ ΟἸΚΊΑΣ, Ἢ ΚΑΤᾺ ΤΟΥ͂ ἘΜΟΥ͂

ΑΓΡΟΥ. ἢ τοῦ ἐλαύνειν ὑποζύγια διὰ τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ. ἢ ἕλκειν ἐκεῖθεν ὕδωρ. ἢ τοῦ εἰς ὕψος αἴρειν τὰ ἴδια οἰκοδομήματα, ἢ τοῦ κατοπτεύειν με. ἢ τοῦ ἐπεκτείνειν ἐξώστην κατὰ τῶν ἐμῶν δωμάτων, ἢ κατὰ τῶν ἐμῶν μεσαύλων. ἢ τοῦ ἐπιθεῖναι βάρη κατὰ τῶν ἐμῶν τοίχων. αὗται δὲ πᾶσαι in rem εἰσὶ νεγατορίως κινούμεναι χώραν οὐκ ἔχουσαι ἐπὶ τῶν σωματικῶν. ἐπὶ γὰρ τῶν σωματικῶν, ἐκεῖνος μόνος κινεῖ τὴν in rem, ὅστις οὐ νέμεται. τῷ γὰρ νεμομένῳ οὐ δίδοται in rem, οὐδὲ δύναμαι λέγειν, ΕΙ ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΤΟΝ ΑΓΡΟΝ ΤΟΥΔΕ ΜΗ ΕΙΝΑΙ. ἐν ἑνὶ δὲ μόνῳ θέματι, ὁ νεμόμενος δύναται κινεῖν τὴν in rem, ὅστις καὶ νέμεται, καὶ τάξιν ἄκτορος ἐπέχει· ὥσπερ ἐν τοῖς πλατυτέροις τῶν διγέστων βιβλίοις περιφορέστερον φανήσεται. ὥς τε οὖν δεῖ γὰρ συνελόντα εἰπεῖν, κινεῖται ἡ in rẽ ἐπὶ σωματικῶν καὶ ἀσωμά-

DO MEO NON HABERE: aut iumenta per fundum meum agendi, aut aquam illinc ducendi, aut ędificium suũ altius tollendi, aut in meo prospiciendi, aut stillicidiũ in ędes meas vel areã meam proiiciendi: aut onera in parietes meos immittendi. Omnes hę actiones in rem sunt negatoriẹ cõceptę, quę in rebus corporalibus locum non habent. Quoniam in corporalibus, is solus in rem agere potest, qui non possidet. Nam ei qui possidet, nulla in rem prodita est actio, neque possum dicere: SI APPARET FVNDVM HVIVS NON ESSE. In vno tamen casu, is qui possidet, in rẽ agere potest, qui simul & possideat, & vices actoris sustineat: sicut in latioribus Digestorum libris opportunius apparebit. Itaque (vt rem totam in pauca contraham) in rem agimus in rebus corporalibus & in rebus

bus incorporalibus. Et in corporalibus quidem tantum cōfessoriè. Est autem confessoria actio, cū quis ius, quod sibi adest, confitetur, dicens: si apparet me dominum esse fundi. In incorporalibus verò & confessoriè & negatoriè. Cōfessoriè quidem, cùm dico: si apparet vsumfructū meū esse. Negatoriè verò, cùm id ius nego aduersario adesse, dicens: si apparet aduersarium ius vtendi fruendi fundo meo nō habere. Sic igitur in incorporalibus non idem & confessoriè agit & negatoriè: sed confessoriè quidem is, qui se ius illud de quo quęritur, habere dicit, velut vsumfructum aut seruitutem, in alterius proprietate. Negatoriè verò agit ipse dominus fundi aut ędiū, affirmans aduersarium vsumfructum aut seruitutem in fundo suo aut ędibus non habere. Et

των. ἐπὶ σωματικῶν μὲν μόνον κομφεσσορίως. κομφεσσορία δέ ἐστιν ἀγωγή, ἡνίκα τις συνομολογεῖ τὸ προσὸν αὐτῷ δίκαιον, λέγων· εἰ φαίνεται τὸν ἀγρὸν τῆς ἐμῆς εἶναι δεσποτείας. ἐπὶ δὲ τῶν ἀσωμάτων καὶ κομφεσσορίως, καὶ νεγατορίως. κομφεσσορίως μὲν ἡνίκα λέγω, εἰ φαίνεται τὸ vti frui ἐμὸν εἶναι. νεγατορίως δὲ, ἡνίκα τοῦτο τὸ δίκαιον ἀρνοῦμαι προσεῖναι τῷ ἀντιδίκῳ, λέγων, εἰ φαίνεται τὸ vti frui μὴ ἔχειν τὸν ἀντίδικον κατὰ τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ. ὥστε οὖν ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων, οὐχ ὁ αὐτὸς κινεῖ καὶ κομφεσσορίως καὶ νεγατορίως. ἀλλὰ κομφεσσορίως μὲν ὁ λέγων προσεῖναι αὐτῷ τὸ ἀσώματον, οἷον τὸν vsumfructum, ἢ τὴν δουλείαν, κατὰ τῆς ἄλλου δεσποτείας. νεγατορίως δὲ τὴν in rē κινεῖ ὁ δεσπότης τοῦ ἀγροῦ, ἢ τῆς οἰκίας, διαβεβαιούμενος τὸν ἀντίδικον μὴ ἔχειν τὸ vti frui, ἢ τὸ δίκαιον τῆς δουλείας κατὰ τῆς αὐτοῦ οἰκίας, ἢ κατὰ τοῦ σοῦ ἀγροῦ. καὶ πάντως ἐνίκα

κονφεσσορίως δυνάμεθα κινεῖν, οὐκ ἔτι δὲ καὶ νεγατορίως ἐπὶ τῶν σωματικῶν; καὶ ἡ αἰτία ἐστὶν αὕτη. ἕκαστος ἐνάγων ὀφείλει περιποιεῖν αὐτῷ τὴν νίκην ἐκ τῶν προσόντων αὐτῷ. οἷον εἰ φαίνεται τόνδε τὸν ἀγρὸν τῆς ἐμῆς εἶναι δεσποτείας. οὐ μὴν ὀφείλει κινῶν λέγειν, ΕΙ ΦΑΙΝΕΤΑΙ τόνδε τὸν ἀγρὸν μὴ εἶναι τῆς τοῦ ἀντιδίκου δεσποτείας. εἰ γὰρ οὕτως εἰσέλθῃ κινῶν, ἐρεῖ αὐτῷ ὁ ἀντίδικος, πρῶτον μὲν, ΕΜΟΣ ΕΣΤΙΝ ὁ ἀγρός. εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἐμὸς, ὡς σὺ λέγεις, οὐ παρὰ τοῦτο σὸς, ἀλλὰ ἄλλου ἐστίν. καὶ γὰρ οὐ πάντως τὸ μὴ ἐμὸν, ἤδη σόν ἐστιν. εἰ δὲ μήτε ἐμὸς, μήτε σός ἐστιν ὁ ἀγρὸς, ὀφείλω σε νικᾶν ἐν τῷ παρόντι δικαστηρίῳ, διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· ἐν ἴσῃ αἰτίᾳ κρείττων ἐστὶν ἡ αἵρεσις τοῦ νεμομένου, In pari causa melior est conditio possidentis. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν σωματικῶν. ἐπὶ δὲ τῶν ἀσωμάτων καλῶς κινοῦμεν τὴν in rem,

quamobrem tandē in rebus corporalibus confessoriē possumus agere, negatoriē verò non possumus? Et eius rei hęc ratio est. Quicumq; cum aliquo agit, ex eo iure quod ipse habet, caussam suā iudici probare debet. Veluti si hunc fundum meum esse apparet: Nec debet dicere, Si fundum hunc aduersarij nō esse apparet. Nam si ita velit agere: dicet ei aduersarius primùm, Fundus hic meus est. Deinde si meus non est, vt tu ais, non tamen ideo tuus, verùm alterius est. Neque enim, quod meum non est id protinus tuum est. Quod si neque meus est neque tuus fundus, vincere tamē te debeo in hoc iudicio per regulam qua dicere solemus, In pari caussa meliorem esse conditionem possidentis. Et hęc quidem in rebus corporalib⁹. In incorporalibus verò

to, rectè & confessoria in rem actione, & negatoria agimus. Et quare non & hic eum, qui negatoriè in rem agit, malè agere dicimus? Cùm nō ex eo iure, quod ipse habet, sed ex vitio iuris quod aduersarius prętendit, causam suā probare nitatur. Ait enim: Si apparet hunc ius vtendi fruendi non habere. Sed parata est responsio. Nam cùm negatoriè pro rebus incorporalibus agimus, quamuis ipsa verba actionis in rem negatorię in negationem sonent, tamen effectus ipse actionis confessoriæ est. Cùm enim id in concessum veniat, dominum fundi aut ædium esse me, vel eo quod aduersarius vsumfructum eorum aut seruitutem in his sibi deberi dicat; ego cū dico, si apparet hūc, vsumfructū aut seruitutem in fundo meo non habere, τῇ δυνάμει, id est, vi & actionis potestate sine in effectu hoc dicere videor, si apparet fundum meum ab vsufructu

rem, κομφεσσορίας. κινοῦμεν δὲ καὶ νεγατορίας. καὶ διὰ τί, μὴ καὶ ἐνταῦθα ἐν ᾧ κινεῖ τις νεγατορίας τὴν in rem, μὴ λέγομεν αὐτὸν κακῶς κινεῖν; οὐ γὰρ ἐκ τῶν αὐτῷ προσόντων, ἀλλ' ἐκ τῶν σαθρῶν τοῦ ἀντιδίκου πειρᾶται ἑαυτῷ τὴν νίκην περιποιεῖν. λέγει γὰρ, εἰ φαίνεται τὸ vti frui τόνδε μὴ ἔχειν. ἀλλ' ἡ ἀπολογία αὕτη ἐστὶν ἐπὶ τῆς νεγατορίας ἐναγωγῆς τῶν ἀσωμάτων εἰ καὶ τοῖς ῥήμασι νεγατορίας κινοῦμεν τὴν in rem, ἀλλ' οὖν τῷ ἀποτελέσματι κομφεσσορία ἐστίν. ἐπειδὴ γὰρ συνομολογεῖται ἐμὲ εἶναι δεσπότην τοῦ ἀγροῦ, ἢ τῆς οἰκείας, καθὸ ὁ ἀντίδικος ἑαυτῷ προσεῖναι vsumfructum, ἢ δουλείαν φησὶ, ἐγὼ λέγων· εἰ φαίνεται τόνδε μὴ ἔχειν vsumfructum, ἢ δουλείαν κατὰ τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ· δοκῶ τῇ δυνάμει ταῦτα λέγειν, εἰ φαίνεται ἐλεύθερον δουλείας, ἢ ἐλεύθερον vsufructu τὸν ἐ-

μὸν εἶναι ἀγρόν. καὶ ἔστιν οὕτως νοουμένη ἡ in rem ἡ ἐναγωγὴ κομφεσσορία, εἰ καὶ νεγατορίως πέφρασται. b. Sed istæ. ¶ Αὗται δὲ αἱ in rem ὧν ἐποιησάμεθα μνήμην, καὶ αἱ ταύταις ὅμοιαι, ἀπὸ νομίμων καὶ πολιτικῶν αἰτιῶν ἔχουσι τὴν γένεσιν. εἰσὶ καὶ ἄλλαι in rem, ἔτι δὲ καὶ περσοναλίαι, ἃς ὁ πραίτωρ, ἐξ οἰκείας ὁρμηθεὶς ἐπενόησε διανοίας. ἀναγκαῖον δὲ ταύτας διὰ παραδειγμάτων ἀποδεῖξαι. οἷον ἐπιτέτραπται ἡμῖν, ἔσθ' ὅτε κινεῖν τὴν in rem, μὴ οὐσουκαπιτεύσασι, καὶ λέγειν, εἰ φαίνεται τόδε ἐμὸν εἶναι, ὡσπερεὶ οὐσουκαπιτευθὲν ὑπ' ἐμοῦ. ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου, κατά τινος οὐσουκαπιτεύσαντος τὸ ἐμόν, καὶ νεμομένου, δύναμαι κινεῖν καὶ λέγειν, εἰ φαίνεται τόδε ἐμὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα, ὥσπερ εἰ μὴ οὐσουκαπίτευσεν αὐτὸ ὁ ἐμὸς ἀντίδικος. c Nanque si cui. ¶ Καὶ τέως εἴπωμεν, ἔνθα τις μὴ οὐσουκαπιτεύσας πλάττεται ἑαυτὸν οὐσουκαπιτευκέναι. οἷον ἐξ εὐλόγου αἰ-

τίας

aut seruitute liberũ esse. Et ita tacitè cõfessoria in rem agitur, etiam si negatoriè concepta sit. ¶ Sed hæ quidẽ in rem actiones, quarũ iam meminimus, & si quæ sunt his similes, ex legitimis ac ciuilibus causis originem suam ducũt. Sunt autem & aliæ tam in rem quàm in personam, quas ex sua iurisdictione Prætor comparatas habet. Ac necesse est & eas exemplis ostendere: veluti, permissum nobis interdum est, in rem agere cum vsu non ceperimus, & dicere: si apparet hanc rẽ meam esse, quasi à me vsucaptam. Vel è diuerso cum aliquo qui rem meam vsucepit ac possidet agere possum, ac dicere: si apparet hanc rem meã esse, quasi aduersarius eam vsu non cepisset. ¶ Atq; in primis dicamus, vbi is qui rem vsu non cepit, vsucepisse se fingat. Veluti

ex iusta causa rem alienam mihi bona fide accipienti tradidisti, forsan ex causa venditionis, aut donationis, aut dotis, aut legati. Et ad eam vsucapiendam, opus erat mihi triennio. Possedi eam fortè duobus annis, deinde casu aliquo possessioné eius amisi. Directa in rem actione agere non possum cum possessore. Nam quo modo, qui nondum eam vsuceperim? Quippe ità proditæ sunt in rem actiones, vt dominiũ quisque suum per eas vindicaret. Quoniam tamen durius erat, hac in specie nullam actionem dari ei, qui rem bona fide possedit, & casu aliquo possessionem amisit: inuenta est à Prætore in ré actio, qua agendo, (quoniam eam rem ego bona fide possidebam, idque ex iusta causa, velut ex vé ditione, vel donatione, vel dote: & mihi currebat vsucapio, ac medio tempore ante finem vsucapio

πίας παρέδωκάς μοι ἀλλότριον πρᾶγμα bona fide λαμβάνοντι, ἢ πωλήσας τοῦτο, ἢ δωρησάμενος, ἢ καὶ εἰς προῖκά μοι ἐπιδοὺς, ἢ ληγατεύσας. ἐδεόμην ἐγὼ τριετίας, εἰς τὸ οὐσουκαπιτεῦσαι τοῦτο τὸ πρᾶγμα. ἐνεμήθην αὐτὸ τυχὸν δύο ἐνιαυτοὺς, ἐξέπεσον αὐτοῦ κατά τινα τύχην. τὴν directam in rem κατὰ τοῦ νεμομένου κινεῖν οὐ δύναμαι. πῶς γὰρ ὁπότε οὐκ οὐσουκαπίτευσα. αἱ γὰρ in rem ἐπενοήθησαν, ἐπὶ τῷ ἕκαστον τὴν προσοῦσαν αὐτῷ δι' αὐτῶν ἐκδικεῖν δεσποτείαν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπάνθρωπον ἐν τούτῳ τῷ θέματι ἀγωγὴν μὴ δίδοσθαι αὐτῷ bona fide νεμομένῳ καὶ κατὰ τύχην ἐκπεσόντι, ἐφεῦρεν ὁ πραίτωρ in rem ἀγωγὴν, ἣν κινῶν λέγω· ἐπειδὴ τόδε τὸ πρᾶγμα, ἐξ εὐλόγου αἰτίας, οἷον πράσεως, ἢ δωρεᾶς, ἢ προικὸς ἐνεμόμην bona fide, ἔτρεχε δέ μοι οὐσουκαπίων, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ πρὸ

τέλους τοῦ οὐσουκαπίωνος ἐξέπεσα, ὥσπερ εἰ οὐσουκαπίτευσα, ΕἸ ΦΑΊΝΕΤΑΙ ΤῸ ΠΡΆΓΜΑ ΤΗ͂Σ ἘΜΗ͂Σ ΕἾΝΑΙ ΔΕΣΠΟΤΕΊΑΣ. λέγεται δὲ αὕτη ἡ in rem πουβλικιανή. ἐπειδὴ πρῶτος πουβλίκιος πραίτωρ ταύτην ἐπενόησεν.

§. Rursus. ¶ Ἔστιν καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων in rem κινουμένη. ἐὰν γάρ τις νεμόμενος τὸ ἐμὸν πρᾶγμα bona fide, ἐν τῷ μεταξὺ reipublicæ causa ἀποδημήσῃ, οἷον διὰ πρεσβείαν, ἢ ὑπὸ τοὺς πολεμίους γένηται, καὶ ἐν τῷ μεταξύ, ἐν ὅσῳ ὁ μὲν ἀποδημεῖ, ὁ δὲ παρὰ τοῖς πολεμίοις ἐστίν, ὁ τοῦ οὐσουκαπίωνος πληρωθῇ χρόνος, ὑποστρέψουσι δὲ, ὁ μὲν ἐκ τῆς ἀποδημίας, ὁ δὲ τοὺς πολεμίους διαφυγών, ἔξεστιν ἐμοὶ τῷ δεσπότῃ εἴσω ἐνιαυτοῦ, μετὰ τὴν αὐτῶν ἀποστροφὴν ἀναπτυχθείσης, ἤτοι ἀνατραπείσης, τῆς οὐσουκαπίωνος κινῆσαι τὴν in rem. λέγω γὰρ ὡσανεὶ εἰ μὴ οὐσουκαπίτευσεν ὁ ἀντίδικος τὸ ἐμὸν πρᾶγμα. εἰ φαί-

νεται

nis possessioné eius amisi) perinde quasi vsucepissem, dico: SI APPARET HANC REM MEAM ESSE. Hæc autem in rem actio Publiciana dicitur, quoniam primus eam Publicius Prætor in edicto suo proposuit. ¶ Est & in rem actio, quæ ex contrario latere intentatur. Nam si quis rem meam bona fide posśideat, ac medio tépore, Reipub causa abesse cœperit: veluti in legationem missus, aut in hostium potestate fuerit. Atque interim dum aut ille peregrè, aut hic apud hostes est, tempus vsucapionis impletum fuerit, ac deinde hi redierint, alter ex profectione, alter ab hostibus: licet mihi domino intra annum postquàm reuersi fuerint, rescissa vsucapione, in rem agere. Etenim quasi aduersarius rem meá vsu non cepisset, dico, si apparet huius

rei me dominũ esse. Atque hoc genus actionis in rem & aliis quibusdam simili æquitate motus Prętor permisit: sicut ex latiore digestorum seu Pandectarum volumine licet colligere. ¶Porrò est & alia in rem actio à Prætore inuenta, velut in hac specie. Multis aliquis debens alienauit aliquam rerum suarum, & vt dominus scilicet per traditionem dominiũ transtulit in accipientem. Creditoribus, qui in bona debitoris ex sententia Prę sidis missi sunt, cum alienatio hęc in fraudem ipsorum facta sit, permissum est in rem agere cum eo, qui eam rem possidet. Quæ actio vocatur Pauliana, in eaque pinde ac si tradita res à debitore nõ fuisset, dicunt: si apparet eam rem in bonis debitoris mãsisse. ¶Est & Seruiana in rem actio, ac

νεται τοῦτο τῆς ἐμῆς εἶναι δεσποτείας. τὸ δὲ τοιοῦτον εἶδος τῆς in rem, καὶ ἑτέροις ὁ πραίτωρ ἐφιλοτιμήσατο, ἐκ τῆς ὁμοίας ὁρμηθεὶς δικαιοσύνης. ὥσπερ ἐκ τῶν πλατυτέρων βιβλίων τῶν διγέστων, ἤτοι τοῦ πανδέκτου ἔξεστι λαβεῖν.

¶ Ἔστι οὖν καὶ ἄλλη in rem ἐπὶ τοῦ πραίτωρος ἐπινοηθεῖσα, ὥσπερ ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ἐχρεώστει τις πολλοῖς. ἐξεποίησε τινὰ τῶν αὐτοῦ πραγμάτων, καὶ ὡς δεσπότης δηλονότι, διὰ τῆς τραδιτίωνος μετέθηκε τὴν δεσποτείαν ἐπὶ τὸν λαμβάνοντα. ἔξεστι τοῖς κρεδίτορσιν ἐξ ἀποφάσεως τοῦ ἄρχοντος, τὰ τοῦ δεβίτορος νεμηθεῖσι πράγματα, ἐν ᾧ πρὸς περιγραφὴν αὐτῶν γέγονεν ἡ ἐκποίησις, κινεῖν τὴν in rem κατὰ τοῦ διακατέχοντος. ἥτις λέγεται παυλιανή. ἐν ᾗ λέγουσι τοιαῦτα, ὡς οὖν εἰ μὴ ἐτραδιτεύθη τόδε τὸ πρᾶγμα ὑπὸ τοῦ δεβίτορος, εἰ φαίνεται αὐτὸ ἐν τῇ τοῦ δεβίτορος μεμενηκέναι δεσποτείᾳ.

θ. Item si quis.

¶ Ἔστι καὶ σερβιανή, καὶ κουάσι σερβια-

θ. Item Seruiana.

νὴ in rem. ἡ τις ὑποθηκαρία προσαγορεύεται, ἐκ τῆς τοῦ πραίτωρος δικαιοδοσίας, καὶ αὐτὴ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν ἔχουσα. κέχρηται δὲ τῇ σερβιανῇ τις ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ἐμισθώσω παρ' ἐμοῦ τὸν ἀγρόν, καὶ γέγονάς μοι κολῶνος, ἐπὶ τῷ παρέχειν μοι λόγου μισθώματος καθ' ἕκαστον ἔτος ἑκατὸν νομίσματα. εἰσήγαγες δὲ ἐν αὐτῷ τῷ ἀγρῷ, καὶ πράγματά τινα, οἷον ἵππους, βόας, οἰκέτας, ἐσθῆτα, ἄργυρον, πακτεύσας ὥστε μοι ταῦτα ὑποκεῖσθαι λόγῳ τοῦ μισθώματος. ἐὰν συμβῇ σε ἀγνωμονῆσαι περὶ τὸ μίσθωμα, δύναμαι κατὰ παντὸς διακατέχοντος πράγματα τῶν εἰσενεχθέντων χάριν ἐν τῷ ἐμῷ ἀγρῷ, κινεῖν τὴν σερβιανήν, εἰ μὴ ἀπολαμβάνω τὸ μίσθωμα. ἡ δὲ κουάσι σερβιανὴ χώραν ἔχει ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ἐδανείσω παρ' ἐμοῦ ι νομίσματα. δέδωκάς μοι τινὰ πράγματα λόγῳ ἐνεχύρου. ἢ καὶ ὑπέθου μοι σὰ πράγματα, εἰπὼν

quasi Seruiana quæ etiam hypothecaria vocatur. Atque hæ & ipsę ex iurisdictione Pretoris substantiam capiunt. Et Seruiana quidem actione tali in specie vtimur. Fundum à me conduxisti, & colonus mihi factus es, ad præstandos mihi quotannis mercedis nomine centum aureos. Induxisti in eũ fundum res complures, veluti equos, boues, seruos, vestem, argentum: cum pacto vt hę mihi mercedis nomine obligarentur. Si contingat, vt tu in præstanda mercede cesses: possum cum quouis possessore, de his rebus quæ in fundum meum inductæ aut illatæ sunt, experiri, donec mercedem recepero. Quasi autẽ Seruianæ actioni, tali ferè in specie locus est. Mutuatus es à me decem aureos: & res mihi aliquas in pignoris causam dedisti, aut etiam quasdam hypothecæ iure obligasti: di-

cēdo, HVIVS DEBITI NOMINE, hanc & illam tibi rem in causam hypothecę obligo. Si in soluēdo eo, quod debes, cessaris: cum quouis possessore, penes quem sint ea quæ in caussam pignoris dedisti, aut hypothecæ obligasti, vtiliter actione quasi Seruiana experior: ablaturus nisi id quod mihi debetur, solutum fuerit. Inter pignus autem & hypothecam, quantum ad actionē quasi Seruianam attinet, nihil est differentiæ. Siue enim tu debitor, eorum nomine quæ mutuò à me sumpsisti pignori mihi res tuas dederis, siue hypothecę obligaueris, vtiliter experiar actione quasi Seruiana. Sed in aliis est differentia. Pignus enim propriè vocatur, quod creditori traditur, maximè si res mobilis sit. Quod verò sine traditione nuda conuentione tenetur, id propriè hypotheca appellatur.

¶ Enimuerò non actiones tantùm in

ὅτι ἐγὼ ὙΠΟΤΊΘΕΜΑΊ ΣΟΙ, ἕνεκα τοῦ χρέους τοῦδε, τὸ πρᾶγμα τόδε καὶ τόδε. ἀγνωμονοῦντός σου περὶ τὴν τοῦ χρέους καταβολήν, κατὰ παντὸς τοῦ νομέως κατέχοντος τὰ ἐνεχυριασθέντα μοι, ἤτοι ὑποτεθέντα πράγματα, καλῶς κινῶ τὴν κουάσι σερβιανήν. καὶ ἀποσπῶ, εἰ μὴ καταβληθῇ μοι τὸ χρέος. μεταξὺ δὲ ἐνεχύρου καὶ ὑποθήκης ὅσον μὲν ἐπὶ τῷ κινῆσαί με τὴν κουάσι σερβιανήν, οὐδεμία ἐστὶ διαφορά. εἴτε γὰρ ἐνεχυριάσας μοι, εἴτε ὑποθεὶς τὰ σεαυτοῦ πράγματα, σὺ ὁ δεβίτωρ ὑπὲρ ὧν ἐδανείσω, ὀρθῶς κινήσω τὴν κουάσι σερβιανήν. ἔστι δὲ ἐν ἑτέροις ἡ διαφορά. ἐνέχυρον γὰρ κυρίως λέγεται ἐκεῖνο ὅπερ παραδίδοται τῷ κρεδίτωρι, μάλιστα ἐν ᾧ ἐστι κινητόν. ὅπερ δὲ δίχα τραδιτζίωνος ψιλῷ συμφώνῳ ὑποτίθεται, τοῦτο κυρίως ὑποθήκη προσαγορεύεται. ¶ Οὐ μόνον δὲ in rem, καθὰ εἴρηται, ἀλλὰ καὶ

§. In personam.

πρόσωπον

περισυγκλίαν ὁ πραίτωρ ἐπενόησε. οἷον τὴν pecuniæ cō stitutæ. αὕτη δὲ οὐκ ἔστι πολιτική. χώραν δὲ ἔχει ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ἐχρεώστεις μοι ρ̄ νομίσματα. περιέτυχόν σοι, ἀπῄτουν σε ταῦτα. ἀπαιτούμενος σύ, καὶ βουλόμενος τὴν παροῦσαν ἐνόχλησιν διαφυγεῖν, ἀντεφώνησας εἰπών, ὅτι τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς ταῦτά σοι καταβαλῶ. παρελθούσης τῆς προθεσμίας ἀπῄτουν σε. ἔλεγες σὺ τοὺς ὅρους τῶν ἀγωγῶν τεχνολογῶν, μηδαμόθεν ἑαυτὸν ὑπεύθυνον εἶναι. οὐδὲ γὰρ ἐπερώτησις γέγονε, ἵνα κινηθῇ κατὰ σοῦ ἡ ex stipulatu. οὐδὲ μανδάτον παρηκολούθησε, ἵνα ἁρμόσῃ ἡ mandati. ἑωρακὼς τοίνυν τὴν σὴν ἀγνωμοσύνην ὁ πραίτωρ, ὡς ὑπεναντίαν, ὅτι μάχῃ ταῖς αὐτοῦ ὑποσχέσεσιν, ὥρισε τὴν pecuniæ cōstitutæ. ἦν δὲ τὸ παλαιὸν ὁμοία ταύτης τῆς pecuniæ constitutæ, καὶ ἡ receptitia. ἥτις ἁρμόζει πραιτε-

rem, verum etiam in personam quasdam Prætor introduxit. Velut actionem pecuniæ constitutę. Hęc enim ciuilis nō est. Locum autem ea habet tali in specie. Centum aureos mihi debebas. Conueni te, eos repetens. Tu, vt pręsentem exactionem effugeres, ita me tunc dimisisti, quòd te decimo die mensis soluturum constitueres. Cùm elapsum iam esset tempus à me tibi indultum, rursus tibi molestus esse cœpi. Tu omnes actionum fines callidè & astutè captās, negabas vlla te actione mihi teneri. Quoniam neque stipulatio interuenerat, vt possem ex stipulatu agere: neque sequutum erat mandatū, vt mandati actio cōpeteret. Tuā igitur istam improbitatem cùm videret Prętor, vt quę etiā promissis tuis contraria sit: actionem de pecunia constituta proposuit. Atque actioni de pecunia constituta similis erat olim & actio receptitia. Quę tum com-

ζίτου ἀντιφωνήσαντος. καὶ κοινωνία μὲν τῆς receptitiae, καὶ τῆς pecuniae constitutae, αὕτη, καθὰ ἑκατέρα ἐξ ἀντιφωνήσεως τίκτεται. διαφορὰ δὲ, ὅτι ἡ μὲν pecuniae constitutae, ἐπὶ παντὸς ἑτέρου ἀντιφωνήσαντος, χώραν ἔχει. ἡ δὲ receptitia, ἐπὶ μόνου τραπεζίτου. καὶ ἑτέρα διαφορὰ, ὅτι ἡ μὲν pecuniae constitutae χώραν ἔχει ἡνίκα ἀντιφωνηθῇ τὰ pondere, numero, mensura. ἡ δὲ receptitia, ὅτι δήποτε εἴη τὸ ἐποφειλόμενον, εἴτε κινητὸν, εἴτε ἀκίνητον, ἀντιφωνήσαντος τραπεζίτου κινεῖσθαι δύναται. οὐκοῦν ἡ pecuniae constitutae πλατύνεται μὲν τοῖς προσώποις. πᾶς γὰρ ἀντιφωνεῖ. στενοῦται δὲ τοῖς πράγμασιν. ἀντιφωνεῖται γὰρ μόνα τὰ ponderis, numeri, mensurae. ἡ δὲ receptitia, ἐκ τοῦ ἐναντίου, στενοῦται τοῖς προσώποις. μόνος γὰρ τραπε

petit, cùm argentarius constituit. Et id quidem inter actionem de pecunia cõstituta & actionem receptitiam commune est, quòd vtraq; ex constituto nascitur. Verùm in illo differũt, quòd actio de pecunia constituta locũ habeat, quicumque is sit, qui constitueri: receptitia verò, tunc demũ procedat, cùm argẽtarius cõstituit. Differunt item & in hoc, quòd actioni de cõstituta pecunia locus sit, cùm ea, quę numero, pondere, aut mensura constant, constituta fuerint: receptitia verò agere possimus, quidquid sit id quod debetur, mobile an immobile, dum argentarius constituerit. Sic ergo actio de cõstituta pecunia, latiùs patet, quòd ad personas attinet: nã quilibet constituit, sed in angustius contracta est, quod ad res pertinet: Nam ea constituuntur sola, quę numero, pondere, vel mensura constant. Ex diuerso actio receptitia, in angustius contracta est, si personas spectes, quoniam solus argentarius

ζήτης ταύτη κρατεῖται. πλατύνεται δὲ τοῖς πράγμασι· πάντα γὰρ ἐν ἑαυτῇ ἐπιδέχεται τὰ ἐποφειλόμενα. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν. διάταξις δὲ γέγονε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἥ τις εἶπε μόνην κινεῖσθαι καὶ κατὰ τραπεζίτου, καὶ παντὸς ἑτέρου ἀντιφωνήσαντος τὴν pecuniæ constitutæ, ἀναιροῦσα τὴν receptitiam. τὸ δὲ πλάτος τῶν πραγμάτων, ὃ ἐν ἑαυτῇ εἶχεν ἡ receptitia, μετήγαγεν ἐπὶ τὴν pecuniæ constitutæ. ὥς τε σήμερον τὴν pecuniæ constitutæ, χώραν ἔχειν, κατὰ παντὸς ἀντιφωνήσαντος, καὶ ἐπὶ παντὶ πράγματι ἐποφειλομένῳ. ἐπενόησεν ὁ πραίτωρ καὶ τὴν de peculio, κατὰ τοῦ πατρός, ἢ κατὰ τοῦ δεσπότου περὶ φίας τῶν γινομένων πρὸς τοὺς οἰκέτας, ἢ τοὺς ὑπεξουσίους παῖδας συναλλαγμάτων. ἐφεῦρε δὲ καὶ τὴν in factum. ἥ τις ἁρμόζει ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος· ἐὰν ἀπαιτῶ σε χρέος, ἀρνῇ δὲ σύ.

gẽtarius ea tenetur. Et latius patet, si res inspicias: Nã omnia quę cuiquam debentur, recipit. Atque hęc quidẽ olim ita in vsu erant. Verum hodie edita est Imperatoris nostri constitutio, quacauetur: vt sublata actione receptitia, ex sola actione de constituta pecunia, tam cum argentario, quam cum quouis alio cõstituẽte agatur. Quin & illud etiam in actionem de constituta pecunia translatũ est, quod tam latè ad res quasitis actio receptitia patebat. Ita vt hodie actio de constituta pecunia aduersus quemuis constituentẽ, & quauis in re debita locũ habeat. Inuenit & Pretor actionem de peculio, contra patrem vel dominum, his de rebus, quę cũ filiisfamilias aut seruis contracte fuerint. Proposuit & actionem in factum, cui tali in specie locus est, Si quod mihi debes a te petam, & tu debere te negis,

ges, ac deinde iusiurandum mihi deferas, egóque te debere iuré: dabitur mihi ex hoc iureiurando actio in factum. Sed & alias cóplures actiones Prætor inuenit. ¶ Actio autē de constituta pecunia (nam ad eam redeundum est) aduersus quemlibet constituentē locum habet: siue pro seipso, siue pro alio soluturum se constituerit: stipulatione scilicet nulla interposita. Quoniā sequuta stipulatione, iure ciuili actio ex stipulatu datur. ¶ Actionē verò de peculio, ideo aduersus patrem dominúmve Prætor cōparauit: quia licet ex contractu eorum qui aliena in potestate sunt, ipso iure patres aut domini non teneantur, (id enim ius ciuile ignorat) tamen hoc natura æquum est, vt vsque ad peculij quantitatem fiat condemnatio, (quod peculiū veluti patrimo-

τοῦτο ἐποφείλειν, εἶτα ἐπαγάγῃς μοι ὅρκον, ὀμόσω δὲ ἐγὼ ἐποφείλεσθαι, ἐκ τούτου αὐτοῦ τοῦ ὅρκου δοθήσεταί μοι ἡ in factum. καὶ ἑτέρας δὲ πλείστας ἀγωγὰς ἐπενόησεν ὁ πραίτωρ. ¶ Ἡ δὲ pecuniæ constitutæ, ἀναδράμωμεν γὰρ πάλιν ἐπ᾽ αὐτὴν, κατὰ παντὸς κινεῖται ἀντιφωνήσαντος, εἴτε ὑπὲρ ἑαυτοῦ, εἴτε ὑπὲρ ἑτέρου καταβαλεῖν τις ἐπηγγείλατο. ἐπερωτήσεως δηλαδὴ μηδεμιᾶς ὑποκειμένης. ταύτης γὰρ παρακολουθησάσης, τὴν ex stipulatu, δίδωσι τὸ πολιτικόν. ¶ Τὴν de peculio ἀγωγὴν, διὰ τοῦτο κατὰ τοῦ πατρὸς, ἢ κατὰ δεσπότου ἐφεῦρεν ὁ πραίτωρ. ἐπειδὴ εἰ καὶ τὰ μάλιστα, ἐκ τῶν πρὸς τοὺς ὑπεξουσίους συναλλαγμάτων, αὐτῷ τῷ νόμῳ οὐ κατέχονται οἱ δεσπόται, ἢ πατέρες. τοῦτο γὰρ ἄγνωστον τῇ πολιτικῇ νομοθεσίᾳ· ὅμως διὰ τὸ φύσει δίκαιον μέχρι τῆς τοῦ peculij ποσότητος καταδικάζεται, ὅπερ peculium οὐσία τῶν ὑπεξου-

θ. De constituta.

θ. Actiones autem.

σίων παίδων ἀρρένων φημὶ καὶ θηλειῶν ἐστιν. ὁμοίως δὲ καὶ οἰκετῶν. ὥς τε τοὺς δεσπότας, ἢ τοὺς πατέρας μέχρι τοσαύτης καταδικάζεσθαι ποσότητος.

§. Item si quis.

¶ Ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ ὅρκου in factum· δεῖ γὰρ πλατύτερον περὶ αὐτῆς διαλαβεῖν· χώραν ἔχει, καθὼς εἴρηται, ἡνίκα ἐμοῦ ἀπαιτοῦντός σε τὸ ἐποφειλόμενον, ὅρκου ἐπαχθέντος μοι ὀμώσαι ἐποφείλειν σε τοσήνδε ποσότητα. ἰδοὺ καὶ ἀπαιτῶ. ἐὰν γὰρ ταύτην μὴ καταβάλλῃς, παρασχεθήσεταί μοι ἡ in factum ἀγωγή. ἰδοὺ κινῶν, οὐκ ἀναγκάζομαι δεῖξαι, πότερον ἐποφείλομαί τι, ἢ οὐκ ἐποφείλομαι. ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἀποδείξαντός μου, τὸ ὅτιπερ ὤμωσα, ἀνάγκη σε καταδικασθῆναι.

§. Pœnales.

¶ Ἐπενόησε δὲ καὶ pœnales ἀγωγὰς ὁ πραίτωρ. οἷον ἔδικτον ὁ πραίτωρ προτέθεικεν. ἐλθὼν δέ τις τοῦτο, διέρρηξεν, ἤτοι ἀφήρπασεν. ἔστι κατ' αὐτοῦ in factū ἀγωγὴ, albi corrupti. τουτέστιν ἕνεκα τοῦ ἄλβου διαρραγέντος.

nium est filiorum, filiarúmque, qui in potestate sunt, item, & seruorum) ita vt vsq; ad peculij quātitatem dominí patrésve condemnentur. ¶ Sed & actio, quæ ex iureiurando in factum datur: (nā & de ea latius disserendum est) locum habet, vt dictum est, cùm me id, quod mihi debetur, petente, ac iureiurando mihi delato, tantā summam quantam & peto, debere te mihi iuraui. Si enim eam non solueris, datur mihi in factū actio. Quam intentās, planum facere non cogor, debeatúrne mihi aliquid, an non debeatur. Verū cùm id solum planum fecero, me iurasse, necesse erit, vt condēneris. ¶ Pœnales quoque actiones introduxit Prætor. Veluti edictū Prætor proposuit. Id aliquis accedens conscidit aut abstulit. Actio aduersus eum in factum datur Albí corrupti. Album

enim dicitur edictũ quòd albis litteris conscriptum sit. Ad hæc multum patronis ac parentibus, à liberis ac libertis reuerentiæ debetur. Est autem & ea reuerentiæ pars, quòd ab his in ius vocari nõ possint, sine permissu ac venia. Finge tamen liberos emancipatos esse, nã aliter non consistit iudicium. Si igitur aut filius patrẽ, aut libertus patronum, sine venia in ius vocauerit, actione in factum tenetur, atq; in certam pecuniæ summam condemnatur. Item eum qui mihi obligatus erat, in ius vocatum aliquis exemit, aut dolo fecit, ne ad iudicem veniret. Hic mihi actione in factum agenti, in tantum cõdemnandus est, quãtum ab eo, qui in ius vocatus erat, petebam. Sunt ad hæc & aliæ innumeræ in factum actiones pœnales. ¶ Sunt etiam

γλύτος. ἀλβὸν δὲ λέγεται τὸ ἔδικτον, διὰ τὸ λευκοῖς γεγράφθαι γράμμασι. πολλὴ τοῖς πάτρωσιν, ἔτι δὲ καὶ τοῖς πατρᾶσιν ὀφείλεται τιμὴ παρὰ τῶν παίδων, καὶ τῶν ἀπελευθέρων. μέρος δὲ τῆς τιμῆς ἐστὶ καὶ τοῦτο, τὸ μὴ δύνασθαι καλεῖν τούτους εἰς τὸ δικαστήριον, δίχα αἰτήσεως συγγνώμης, ὑπόθου δὲ τὸν παῖδα εἶναι ἐμαγκιπατευθέντα· ἐπεὶ δικαστήριον οὐ δύναται συνεστάναι. εἰ τοίνυν ὁ μὲν παῖς τὸν πατέρα, ὁ δὲ ἀπελεύθερος τὸν πάτρωνα, δίχα αἰτήσεως συγγνώμης ἐπὶ δικαστήριον καλέσῃ, κρατεῖται τῇ in factum. καὶ εἰς φανερὰν χρυσίου ποσότητα καταδικάζεται. τὸν ἐμὸν ὑπεύθυνον ἀγόμενον ἐπὶ δικαστήριον, βίᾳ ἐξείλετό τις. ἢ κατὰ δόλον οὐ συνεχώρησεν ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ δικαστήριον· καταδικασθήσεται τῇ in factum, τοῦ ποσοῦ τοῦ ἀπαιτουμένου, ὅσον ἐγὼ τὸν καλούμενον ἐπὶ τὸ δικαστήριον ἀπῄτουν. εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεραι ἀναρίθμηται in factũ pœnales. ¶ Εἰσὶ δὲ καὶ præiudiciales

♦ Præiudiciales.

ἀγωγαί, ἐπὶ διαφόρων κινουμένων θεμάτων. Præiudicium δέ ἐστι, τύπος ἀπὸ ἰντεντίονος μόνης συγκείμενος. οὐδὲ γὰρ ἔχει καταδίκην ἐν ἑαυτῇ. In rem δέ ἐστι τοῦτο τὸ δικαστήριον. οἷον ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ἀπεμάχετό τις πρὸς τὸν οἰκεῖον δεσπότην, λέγων ἑαυτὸν μὴ εἶναι δοῦλον αὐτοῦ. ἤγουν ὁ ἐμὸς ἀπελεύθερος ἀνεφώνει εἰς εὐγένειαν. δυνατὸν κινεῖσθαι ἐπὶ ἑνὸς ἑκάστου τούτων τῶν θεμάτων, πραιϊουδικιαλίως τὴν in rem. δύναται γὰρ ὁ ἀναφωνῶν εἰς ἐλευθερίαν κινεῖν λέγων· ΕἸ ΦΑΊΝΕΤΑΙ ΜΕ ἘΛΕΎΘΕΡΟΝ ΕἾΝΑΙ, καὶ οὐκ ἔτι ἐπάγειν ΚΑΤΑΔΊΚΑΣΟΝ Ὦ ΔΙΚΑΣΤΆ. τοιαύτη δέ ἐστι καὶ ἡ in rem præiudicialis, de partu agnoscendo, ἤτοι περὶ τοκετοῦ διαγνώσεως. οἷον εἶχον ἐγὼ γαμετὴν, ἐγκύμων γέγονεν ἐξ ἐμοῦ. διελύθη ῥεπουδίῳ ὁ γάμος, ἐτέχθη παῖς, οὐκ ἠβουλόμην τοῦτον τρέφειν,

quædam præiudiciales actiones, quæ diuersis in casibus procedunt. Præiudiciũ verò est formula ex sola intentione cõstans. Neque enim cõdemnationẽ in se habet. In rem autem est hoc iudicium, veluti in hac specie. Aliquis domino cõtrouersiam sui faciebat, dicens se seruũ illius non esse. Aut fortè libertus meus proclamabat ad ingenuitatem. Vtraq; hac in specie, pręiudicialis in rem actio moueri potest. Dicere enim potest is, qui ad libertatẽ proclamat: SI APPARET ME LIBERVM ESSE, nec necesse est subinferre, CONDEMNA IVDEX. Præiudicialis quoq; in rem est actio de partu agnoscendo. Veluti vxorem habebam quæ grauida ex me facta est. Solutum est diuortio matrimonium. Natusque est infans, hunc ego alere nolebam. po-

test mulier mecum agere, vt me cogat ad alẽdum puerum. Et coget, si planum fecerit, se grauidam ex me factam esse. Tres igitur diximus præiudiciales actiones, quarũ duas Prætor inuenit: & vna ex iure ciuili descendit, qua dicimus, SI APPARET ME LIBERVM ESSE. ¶ Dictum est, actionum alias esse in rẽ, & alias in personã. His igitur sic discretis, ac multum inter se differẽtibus, illud apertũ est: non posse actorem, eam rem cuius dominus sit, actione in personã petere, & dicere, SI APPARET ADVERSARIVM HANC REM MIHI DARE OPORTERE. Nam cuius quis dominus est, id ei dari nõ potest: quoniam dare, est dominum facere. At actor rei suæ amplius dominus

φειν, δύναται κινεῖν κατ' ἐμοῦ ἡ γυνὴ, ἀναγκάζουσά με, ὥστε θρέψαι τοῦτον τὸν παῖδα. καὶ ἀναγκάσει με, εἴγε ἀποδείξει ὅτι ἐξ ἐμοῦ γέγονεν ἐγκύμων. τρεῖς οὖν εἰρήκαμεν præiudiciales ἀγωγάς· ὧν τὰς μὲν δύο ἐπενόησεν ὁ πραίτωρ, ἡ δὲ μία κατάγεται ἐκ τοῦ πολιτικοῦ. ἔνθα λέγει τις ΕΙ ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΜΕ ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΕΙ͂ΝΑΙ. ¶ Εἰρήκαμεν ὅτι τῶν ἀγωγῶν, αἱ μέν εἰσιν in rem, αἱ δὲ περσονάλιαι. τούτων τοίνυν διακεκριμένων, καὶ πολὺ διϊσταμένων ἀλλήλων, ἐκεῖνο πρόδηλόν ἐστι, τὸ μὴ δύνασθαι τὸν ἐνάγοντα τὸ ὑπ' αὐτοῦ δεσποζόμενον πρᾶγμα, διὰ περσοναλίας ἀγωγῆς ἀπαιτεῖν καὶ λέγειν, ΕΙ ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΤΟΝ ΑΝΤΙΔΙΚΟΝ ΤΟΔΕ ΤΟ ΠΡΑ͂ΓΜΑ ΧΡΗ͂ΝΑΙ ΜΟΙ ΔΟΥ͂ΝΑΙ. οὐδὲ γὰρ τὸ ὑπάρχον ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τινὸς, τοῦτο αὐτῷ δίδοσθαι δύναται. δοῦναι γάρ ἐστι τὸ ποιῆσαι δεσπότην. ἐπὶ πλέον δὲ ὁ ἄκτωρ, δεσπότης τοῦ οἰκείου πράγματος οὐ

g. Sic itaq;

δύναται. ὑπέξελέ μοι τὴν φουρτίβιον κονδικτίτιον, ὃν δυνάμεθα κινεῖν κατὰ τοῦ κλέπτου, περὶ φάσει αὐτοῦ τοῦ πράγματος τοῦ κλαπέντος. μίσει γὰρ τῶν κλεπτῶν διὰ τὸ πολλαῖς αὐτοὺς κατέχεσθαι ἀγωγαῖς, παραβαίνομεν ἐνταῦθα τοὺς κανόνας. διὰ γὰρ μὲν τῆς furti, τὸ διπλάσιον, ἢ τὸ τετραπλάσιον λαμβάνομεν. αὐτὸ δὲ τὸ ὑφαιρεθὲν ἀπαιτοῦμεν ἢ κατὰ κανόνα διὰ τῆς in rem, ἢ παρὰ κανόνα διὰ τοῦ φουρτίβου κονδικτιτίου, λέγοντες. ΕΙ ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΤΟΝΔΕ ΧΡΗ-
6. Appellamus. ΝΑΙ ΔΟΥΝΑΙ. ¶ Πᾶσαι δὲ αἱ in rē, τῷ γένει λέγονται vendicationes. ὥσπερ καὶ πᾶσαι αἱ περσονάλιαι κονδικτίτιοι προσαγορεύονται. καὶ πόθεν εἴρηται κονδικτίτιος, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Condicere ἐστὶ, κατὰ τὴν ἀρχαίαν διάλεκτον, τὸ παραγγεῖλαι. πάλαι γὰρ ὁ ἔχων δίκην πρός τινα παρήγγελε αὐτῷ, ὅπελθε τῇ δὲ τῇ ἡμέρᾳ ὡς δικασόμενος

fieri nō potest. Hinc tamen mihi excipe condictionem furtiuam, quam de rebus furto sublatis, aduersus furem mouere possumus. Odio enim furū, quo pluribus actionib⁹ teneantur, regulas iuris non perinde hic obseruamus. Nam per actionem furti, duplum quidem aut quadruplum consequimur. Rem verò ipsam, quæ ablata est, petimus: aut secundum regulam iuris per actionem in rem, aut contra regulā per condictionem furtiuam dicentes: SI APPARET HVNC DARE OPORTERE. ¶ Porrò oēs in rem actiones, generali verbo dicuntur Vindicationes: quemadmodū & omnes in personam, appellantur condictiones. Ac vnde dicta sit condictio, operæpretium est dicere. Condicere prisca & antiqua lingua significat denuntiare. Nam qui olim cum aliquo litem habebat denūtiabat ei, vt hoc aut illo die ad iudicium accipiend

accipiendum, aut litem prosequendam adesset. Hodie verò καταχρηστικῶς, id est, per abusionem condictio dicitur actio, quam actor intentans dicit: SI APPARET HVNC DARE OPORTERE. Nulla enim hoc tempore aduersario fit denuntiatio, quoniā non denuntiat ei petitor vt hoc aut illo die ad iudicium vel ad litigandum veniat. ¶ Secūda actionum diuisio est hæc: quòd quibusdam actionibus agamus ad rei persequutionem, hoc est nudam rem petentes: quibusdam ad pœnæ persequutionem: & quædā mixtæ sint, quæ simul & rei persequutionem habent, & etiam pœnales sunt. ¶ Et ad rei quidem persecutionem comparatæ sunt omnes in rem actiones. Earū quoque quæ in personā sunt hæ quæ ex contractu nascuntur, ferè omnes ad solam rei persequutionem condemnationē habent. Veluti condi-

μετ' ἐμοῦ. σήμερον δὲ καταχρηστικῶς λέγεται κονδικτίτιος ἡ ἀγωγὴ, ἐν ᾗ ὁ ἄκτωρ κινῶν λέγει, ΕἸ ΦΑΙ'ΝΕΤΑΙ ΤΟ'ΝΔΕ ΧΡΗ͂ΝΑΙ ΔΟΥ͂ΝΑΙ. ἐπειδὴ καὶ τὸ νῦν κρατοῦν, οὐδεμία πρὸς τὸν αὐτόδικον γίνεται παραγγελία. οὐδὲ γὰρ παραγγέλλει αὐτῷ ὁ ἐνάγων ὅτι δεῖ αὐτὸν ἐλθεῖν τῇδε τῇ ἡμέρᾳ καὶ δικάσασθαι.

¶ Δευτέρα τῶν ἀγωγῶν διαίρεσις αὕτη ὅτι τῶν ἀγωγῶν αἱ μὲν κινοῦνται, ad rei persequutionem, τουτέστι ψιλὸν τὸ πρᾶγμα ἀπαιτοῦντες. τινὰς δὲ ἐπὶ ἀπαιτήσει ποινῆς. τινὲς δέ εἰσι μικταὶ, ἔχουσαι καὶ rei persequutionem, εἰσὶ δὲ καὶ pœnales. ¶ Καὶ πρὸς μὲν rei persequutionem ἐπινενόηνται πᾶσαι αἱ in rem ἀγωγαί. ἐπὶ δὲ τῶν περσοναλίων, ὅσαι μὲν ἀπὸ συναλλαγμάτων κατάγονται, σχεδὸν πᾶσαι, ad rei persequutionem μόνην ἔχουσι τὴν καυσαλίαν. οἷον ὁ δανειακὸς κονδικτίτιος.

¶ sequens.

¶ Rei persequendæ.

ἢ ἀπὸ τῆς ἐπερωτήσεως ex stipulatu, ἢ commodati, ἢ depositi, ἢ pro socio, ἢ ex empto, ἢ ex vendito, ἢ locati, ἢ conducti. ἐπειδὴ δὲ εἶπον τὴν depositi, rei ἔχειν persequutionem μόνην, ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι εἰ ταραχῆς συμβάσης δημοτικῆς, ἤγουν ἐμπρησμοῦ, ἢ πτώσεως ἀπειλουμένης, ἢ ναυαγίου μέλλοντος γίνεσθαι παραθέμην Τιτίῳ πρᾶγμα, ἀπαιτούμενος δὲ ἐκεῖνος μετὰ ταῦτα, ὑπερέθετο ποιεῖσθαι τὴν ἀπόδοσιν, κινουμένης τῆς depositi κατ' αὐτοῦ τοῦ Τιτίου, ἢ καὶ κατὰ κληρονόμων αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἐλέγχεται δόλος ὑπὸ τοῦ κληρονόμου ἁμαρτηθεὶς καταδικασθήσεται, οὐ μόνον τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ ἕτερον τοσοῦτον καταβαλεῖν. καὶ συναριθμηθήσεται ἡ depositi εἰς τὸ διπλοῦν, καίτοιγε ἀπὸ συναλλαγμάτων ἐγειρομένη. ὁμοίως καὶ ταῖς μικταῖς συναριθμουμένη ταῖς ἐχούσαις ποινὰς καὶ πράγματος ἀπαίτησιν.

§ 1 x male- fi. i s ¶ Αἱ δὲ ἐξ ἁμαρτήματος ἐγειρόμεναι

ctio mutui, ex stipulatu, commodati, depositi, pro socio, ex empto, ex vendito, locati, conducti. Quoniam verò dixi in deposito solam rei persequutionem versari, sciendum est, quòd si in publico tumultu incêdiòve, aut cum ruina vel naufragium timeretur, rem aliquam apud Titium deposuerim: atque is cùm res illa ab eo repeteretur, moram in reddendo fecerit: actione depositi aduersus Titium vel heredes eius mota, dum cum herede de dolo ipsius heredis agatur: nô solùm ad rem ipsam, verùm etiam ad alterum tâtùm reddendum cô demnabitur. Atque hoc casu actio depositi quamuis ex contractu nascatur, ad duplum competet, & mixtis actionib⁹, quæ & rei & pœnę persequutionem côtinent, adnumerabitur. ¶ Quæ autem ex-

maleficio actiones nascuntur, aliàs in sola pœnæ persequutione versantur, aliàs tam pœnæ quã rei persequutionem cõtinent, vt ideo mixtæ dicantur. Pœnã tantùm pſequimur, actione furti: siue manifesti agatur ad quadruplum, siue nec manifesti ad duplum. Nam ipsam rem quę furto ablata est, propria actione persequimur, aut in rem scilicet, siue fur ipse eam possideat, siue alius quilibet: aut condictione furtiua, quę aduersus ipsum furem cõpetit. Actio autem vi bonorum raptorum mixta est, quoniam in quadruplo & rei persequutio cõtinetur. Itaque quadruplum in sola pœna non est. Sed & actio legis Aquilię mixta est: non solũ cùm aduersus inficiãtem in duplum agitur, verùm etiã interdum cùm in simplum actio proponitur. Nam si quis hominem meum cùm claudus aut luscus

μένων ἀγωγαὶ, ποτὲ μὲν μόνης ποινῆς ἀπαίτησιν ἔχουσι, ποτὲ δὲ τοῦτο μὲν ποινῆς, τοῦτο δὲ καὶ τοῦ πράγματος αὐτοῦ, ὥστε αὐτὰς εἶναι μικτάς. ποινὴν μόνην ἀπαιτοῦμεν διὰ τῆς furti, εἴτε manifesti κινεῖται ἐπὶ τῷ τετραπλῷ, εἴτε nec manifesti ἐπὶ τῷ διπλῷ. τὸ γὰρ πρᾶγμα αὐτὸ τὸ κλαπὲν, διὰ ἰδιαζούσης ἀπαιτοῦμεν ἀγωγῆς, ἢ διὰ τῆς in rem, εἴτε ὁ κλέπτης, εἴτε ἕτερός τις τοῦτο νέμεται, ἢ διὰ τοῦ φουρτίβου κονδικτιτίου, ὃν κατ' αὐτοῦ τοῦ κλέπτου κινεῖν δυνάμεθα. ἡ δὲ vi bonorum raptorum μικτή ἐστι. ἐν γὰρ τῷ τετραπλῷ ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ πράγματος ἀπαίτησις. ὥστε οὖν τὸ τετραπλοῦν οὐκ ἐν καθαρᾷ ἐστι ποινῇ. ἡ δὲ ἐκ τοῦ ἀκουιλίου ἀγωγὴ, μικτή ἐστιν, οὐ μόνον ἡνίκα κατὰ τοῦ ἀρνουμένου κινεῖται εἰς τὸ διπλάσιον, ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ ἡνίκα εἰς τὸ ἁπλοῦν ποιεῖται τὴν ἐναγωγήν. ἐὰν γάρ τις τὸν ἐμὸν οἰκέτην χωλὸν ὄντα, ἢ ἑτερό-

ὀφθαλμὸν φονεύσῃ, ἔτυχε δὲ οὗτος ἐν ἐκείνῳ τῷ ἐνιαυτῷ ἀκέραιος ὤν, τυχὸν πρὸ ζ, ἢ η ἢ ι μηνῶν τῆς πληγῆς, οἶδας ὅτι ὁ δικαστὴς ἀνακλᾷ ἑαυτὸν εἰς τοὐπίσω, ἐπὶ ὁλόκληρον ἐνιαυτόν, ἡνίκα τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ ἀκυϊλίου πρακτεύζεται, καὶ ἐν ᾧ ἂν εὕρῃ χρόνῳ πλείονος ἄξιον ὄντα τὸν ἀναιρεθέντα οἰκέτην, πρὸς τὴν διατίμησιν ἐκείνης τῆς ἡμέρας ποιεῖται τὴν καταδίκην, κατὰ τὴν δεδομένην ἤδη διαίρεσιν. ἰδοὺ ἐνταῦθα εἰ καὶ εἰς ἁπλοῦν κινεῖται, ὅμως ἔχει καὶ ποινῆς ἀπαίτησιν. τοῦ γὰρ ἀναιρεθέντος οἰκέτου ἔσθ᾽ ὅτε ἀξίου ὄντος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναιρέσεως ι νομισμάτων, ἡ καταδίκη γίνεται εἰς ρ νομίσματα. διὰ τὸ τοσούτου ἄξιον αὐτὸν γεγενῆσθαι κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν καιρόν, ἐν ᾧ ὑγιὴς ἦν. μικτὴ δέ ἐστιν ὁμοίως ἀγωγή, ἐπ᾽ ἐκείνου τοῦ θέματος. τελευτῶν τις, ληγάτον, ἢ φιδεϊκόμμισσον κατέλιπεν ἐκκλησίᾳ, ἢ μοναστηρίῳ, ἢ εὐκτηρίῳ, ἢ ἑτέρῳ τοιούτῳ σε-

esset occiderit, atq; is eo anno integer fuerit, ante septem aut octo vel decem fortè menses quàm occideretur, didicisti Iudicem retro se ad totum annum referre, cùm primum caput legis Aquiliæ exercetur, & quocumq; tempore eũ, qui occisus est, plurimi fuisse compererit, ad eius diei æstimationem, condemnationem facere, secundùm iam traditam diuisioné. Ecce & hîc, quamuis in simplum agatur, habet tamẽ res pœnæ persequutionem. Nam interdum serui eius nomine, qui cùm occideretur, decem aureorũ fuerit, condemnatio fit in cẽtum aureos: propterea quòd tanti fuerit eo tempore, quo sanus erat & integer. Mixta etiã est actio illa in specie. Decedẽs aliquis legatum aut fideicõmissum ecclesiæ, vel monasterio, vel sa-

πτῷ

cello, vel alij venerabili loco reliquit: deinde is, qui legatum aut fideicommissum debebat, tādiu solutionem distulit, donec in ius vocaretur. Tunc enim & rem ipsam aut summam, quæ legata est, dare cogitur, & alterum tantum pœnę nomine, vt hinc appareat, in duplum condemnationem eius esse.

¶ Sunt quædam actiones, quę & actionis in rem & actionis in personam naturam in se habeāt. Talis est familię herciscundę actio, quę coheredibus competit de diuidenda hereditate. Nam & actionis in rem proprietatem habet, ꝙ ea de rebus agatur. Ex parte enim singuli coheredum domini sunt. Habet & actionis in personā effectum. Nam capita quędam in ea & excutiuntur, & in cōdemnationē deducuntur, quę actionis in personam & nō

πτωχῷ τόπῳ· εἶτα ὁ τὸ ληγάτον, ἢ τὸ φιδεϊκόμμισσον ἐποφείλων, μέχρι τοσούτου τὴν καταβολὴν ὑπερέθετο ποιήσασθαι, μέχρις οὗ εἰς δικαστήριον κληθεὶς παρεγένετο. τότε γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ καταλειφθὲν πρᾶγμα, ἤτοι τὴν τῶν χρημάτων ποσότητα ἀναγκάζεται δοῦναι, καὶ ἕτερον τοσοῦτον ποινῆς ἕνεκα. ὡς ἐντεῦθεν δείκνυσθαι, ὅτι εἰς τὸ διπλοῦν ἔχει τὴν καταδίκην. ¶ Εἰσί τινες ἀγωγαί, αἵ τινες καὶ τῆς in rem καὶ τῆς personalis τὴν φύσιν ἔχουσιν ἐν ἑαυταῖς. τοιοῦτόν ἐστι, τὸ φαμιλίας ἐρκισκοῦνδαι, ὅπερ ἁρμόζει μεταξὺ τῶν συγκληρονόμων, ἕνεκα τῆς διαιρέσεως τῶν κληρονομιαίων πραγμάτων. ἔχει γὰρ καὶ τῆς in rē τὸ ἰδίωμα, καθὸ περὶ πραγμάτων κινεῖται. ἕκαστος γὰρ συγκληρονόμος ἐν μέρει δεσπότης ἐστίν. ἔχει δὲ καὶ περσοναλίας ἀποτελέσματα. ἐξετάζεται γὰρ ἐπὶ αὐτοῦ, καὶ κατάγεται εἰς καταδίκην κεφάλαια, ἅ τινα personalis, οὐ

6. Quędam

μὴν

μὴν τῆς in rem ἐστὶν οἰκεία. ὡς ἐν τοῖς de iudiciis σὺν θεῷ μαθησόμεθα. τὸ αὐτὸ ἐστὶν εἰπεῖν, καὶ ἐν τῷ communi diuidundo· ὅπερ κινεῖσθαι συμβαίνει, μεταξὺ τῶν ἐχόντων ἐπίκοινα πράγματα, ἐξ οἵας δήποτε αἰτίας, ἐπὶ τῷ ταῦτα διέλεσθαι συνηρίθμηται ταῖς εἰρημέναις ἀγωγαῖς, καὶ τὸ finium regundorum, μεταξὺ τῶν ἀγρογειτόνων γυμναζόμενον. οἵ τινες περὶ ὅρων πρὸς ἀλλήλους ἔχουσι φιλονεικίαν. ἐν δὲ τούτοις τοῖς τρισὶ δικαστηρίοις ἐπιτέτραπται τῷ δικαστῇ, ἑνὶ τῶν δικαζομένων, καθὸ δίκαιον καὶ κάλλιστον αὐτῷ φανῇ, προσκυροῦν τὸ κοινὸν πρᾶγμα, καὶ τῷ ἑτέρῳ ἕτερον ἀντικαταδικάζειν. οἷον καὶ τούτῳ ρ νομισμάτων ἄξιον, κἀκείνῳ ρ νομισμάτων ἄξιον. ἐπὶ τούτῳ γὰρ συγκροτεῖται τὰ δικαστήρια ταῦτα, ἐπὶ τῷ τὴν κοινότητα καταπαύεσθαι τὴν ἐντεῦθεν ἐγειρομένην φιλονεικίαν. εἰ δὲ συμβῇ τῷ ἑνὶ προσκυρωθῆναι

actionis in rem proprię sunt. Sicut infra fauente Deo in Titulo de officio iudicis discemus. Idē dicere possumus & in actione Communi diuidundo, quę inter eos redditur, qui quauis ex causa res inter se communes habent, vt hę diuidantur. Prędictis Actionibus adnumeratur & actio Finium regundorū, qua inter eos agitur, qui confines agros habent & de finibus inter se contendunt. In his autē tribus iudiciis permissum est iudici rē communem alicui ex litigatoribus ex bono & ęquo addicere, & alteri aliud quid adiudicāre: veluti huic rem, quę centū aureis valeat, & alteri rem, quę etiam cētum aureis valeat. Nam ideo hęc iudicia constituuntur, vt communio, quę contentiones & discordias gignere solet, tollatur. Quòd si vni addictus fuerit fun-

ἀγρὸν

dus mille aureûm, & alteri edes octingentorum aureûm: is qui fundum mille aureûm accepit, quoniam pars eius maior est, condemnādus est alteri qui edes octingentorum aureûm accepit, dare centum aureos: vt ita vterque ipsorum nongetenos aureos habeat. ¶Tertia diuisio actionum est hęc: quòd omnis actio aut in simplū, aut in duplum, aut in triplum, aut in quadruplum condēnationem habeat: vltra quadruplum nullam extēdi compertum est. Et in simplum quidem condemnationem habent, velut ex stipulatu, ex mutuo, ex empto, ex vendito, locati, conducti, mādati, & alię deniq; compluribus ex causis manantes. ¶In duplum verò, vt furti nec manifesti, legis Aquilię ex infitiatione, & interdū depositi, veluti cùm id quod tumultus

ἀγρὸν ἄξιον α̅ νομισμάτων, τῷ δὲ ἑτέρῳ οἰκίαν ω̅ νομισμάτων. καταδικασθήσεται ὁ λαβὼν τὸν ἀγρὸν τῶν α̅ νομισμάτων, διὰ τὸ μεῖζον αὐτοῦ εἶναι τὸ μέρος, δοῦναι τῷ λαβόντι τὴν τῶν ω̅ νομισμάτων οἰκίαν, ρ̅ νομίσματα, ὥστε ἕκαστον αὐτῶν ἔχειν, ἀνὰ ϡ νομίσματα. ¶Τρίτη τῶν ἀγωγῶν διαίρεσίς ἐστιν αὕτη. πᾶσα γὰρ ἀγωγὴ, ἢ εἰς ἁπλοῦν, ἢ εἰς διπλοῦν, ἢ εἰς τριπλοῦν, ἢ εἰς τετραπλοῦν ἔχει τὴν καταδίκην. περαιτέρω δὲ τοῦ τετραπλοῦ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν. καὶ εἰς ἁπλοῦν μὲν ἔχουσι τὴν καταδίκην, οἷον ἡ ἀπὸ τῆς ἐπερωτήσεως ἀγωγὴ, ἡ ἀπὸ τοῦ δανείσματος, ἡ ex empto, ἡ ex vendito, ἡ locati, ἡ conducti, ἡ mandati. καὶ ἄλλαι δὲ ἐκ πλειόνων αἰτιῶν ἀναφυόμεναι ἀγωγαί. ¶Εἰς διπλοῦν δὲ, οἷον ἡ furti nec manifesti. καὶ ἡ τοῦ ἀκυιλίου ἐξ ἀρνήσεως. καὶ ἡ depositi, ἔσθ᾽ ὅτε, οἷον ἡνίκα μὴ ἀποδίδοται, τὸ ταραχῆς χάριν,

θ. Omnes autem.

θ. In duplū.

ἢ

ἢ ἐμπρησμοῦ παρατεθέν. ἔστι δὲ καὶ ἡ serui corrupti. ἥτις ἁρμόζει κατ' ἐκείνου, τοῦ περιτρέψαντος, ἢ συμβουλεύσαντος τῷ ἐμῷ οἰκέτῃ ὥς τε φυγεῖν ἢ ὥς τε αὐτὸν περιπετῆ κατ' ἐμοῦ γενέσθαι ἢ ἀσώτως ζῆν ἢ ἁπλῶς οἱῳδήποτε τρόπῳ χείρονας αὐτοῦ τοὺς τρόπους ἀποτελέσαι. κινουμένης δὲ ταύτης τῆς serui corrupti, ἐναχθήσεται καὶ εἰς τὴν τῶν ἀφαιρεθέντων τῶν αὐτοῦ πραγμάτων διατίμησιν. εἰς τὸ διπλοῦν ἔχει τὴν καταδίκην, καθὼς εἴρηται καὶ τὸ ληγάτον, ἢ τὸ φιδεικόμμισσον τὸ καταλειφθὲν σεπτοῖς τόποις, μέχρι τῆς εἰς τὸ δικαστήριον ἀφίξεως μὴ καταβληθέν. ¶ Εἰς τὸ τριπλοῦν γίνεται ἡ καταδίκη, ἐπὶ ἐκείνου τοῦ θέματος. διάταξις ἐστὶ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἥτις τοῖς τῶν ὑποθέσεων ἐκβιβασταῖς, λόγῳ σπορτούλων, ἐκεῖνό τι δίδοσθαι παρακελεύσαν, πρὸς τὴν ποσότητα τὴν ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν αἰτιάσεων ἐμφερομένην. οἷον λόγου χάριν

§. Tripli.

aut incendij causa depositum est, non redditur. Ad hęc & serui corrupti, quę competit aduersus eum, cuius hortatu vel consilio seruus meus fugit, aut contumax in me factus est, aut prodigè vixit, aut (vt rem verbo absoluã) mores suos quocumq; modo in peius mutauit. Cùm autem serui corrupti agetur, & earũ rerum, quę ab illo ablatę fuerint, ęstimatio habẽda est. In duplum quoque condemnationem habet (vt dictum est) legatũ aut fideicommissum, quod venerabilibus locis relictum, nec antè quàm in ius iretur, solutum est. ¶ In triplum fit condemnatio, illa in specie. Constitutio est Imperatoris nostri, quę litium exequutoribus certũ quid sportularum nomine iubet dari secundùm quantitatẽ in libello conuentionis in-

μόζει

sertam: veluti (verbi gratia) vsque ad centum aureos constituit, vt dimidiũ aurei daretur. Quòd si maior fuerit quantitas, maiores esse voluit & sportulas.

Cùm igitur ego aduersario meo nocere vellẽ, & curare, vt maiores daret sportulas, tale quid commentus sum. Etenim cùm centum mihi aureos nec amplius deberet, libellum ei mille aureorum misi: quo facto necesse fuit ei ob maiorem summam in libello insertam, & maiores dare sportulas. Excussa igitur petitione, compertum est centum tantùm aureos mihi deberi. Et quoniam (exempli gratia) sex aureos plus dedit, quàm ex vero dare debebat, nascetur aduersus me actorem ex dicta constitutione, Condictio ex lege, qua in octodecim aureos conuenior, nempe sex illos, qui supra verum erant dati, & alios duodecim. Porrò

μέχρι ἑκατὸν νομισμάτων ὥρισε δίδοσθαι τὸ ἥμισυ τοῦ νομίσματος. εἰ δὲ μεῖζον εἴη ποσότης, πλείονα εἶναι καὶ τὰ σπόρτυλα. βουλόμενος οὖν ἐγὼ τὸν ἐμὸν ἀντίδικον ζημιῶσαι, καὶ ὑποβαλεῖν πλείονα σπορτύλαιν δοῦναι, ἐποφειλόμενος παρ' αὐτοῦ ἑκατὸν νομίσματα, ἔπεμψα αὐτῷ βιβλίον εἰς ᾱ νομίσματα, καὶ λοιπὸν ἀνάγκη γέγονε τῷ αἰτηθέντι, ὡς πολλῆς οὔσης τῆς ἐμφερομένης τῷ βιβλίῳ ποσότητος, πλείονα δοῦναι σπόρτυλα. τῆς δὲ αἰτήσεως οὖν ἐξεταζομένης, εὑρέθην ἑκατὸν νομίσματα ἐποφειλόμενος. καὶ ἐπειδὴ πλείονα ἂν ἔδει αὐτὸν κατὰ τὸ ἀληθὲς δοῦναι δέδωκε, λόγου χάριν ἕτερα ἓξ νομίσματα, τεχθήσεται κατ' ἐμοῦ τοῦ ἄκτωρος ἐκ τῆς εἰρημένης διατάξεως ὁ ἐκ λέγε κονδικτίτιος, μεθοδεύων με ιη νομίσματα, αὐτά τε τὰ ἐκ περιττοῦ δεδομένα ἓξ νομίσματα, καὶ ἕτερα ιβ. τῆς γὰρ ex lege

κονδικ-

κονδικτίτιον, ἀμάχως ἐκ διατάξεως τίκτεσθαι συμβαίνει.

θ. Quadrupli.

¶ Εἰς τὸ τετραπλάσιον ἔχουσι τὴν καταδίκην, ἡ furti manifesti. ἔτι δὲ καὶ ἡ metus causa. ἐὰν γὰρ ἐπαγάγω φόβον τινὶ, παρασκευάσω δὲ αὐτὸν τὸ οἰκεῖον πρᾶγμά μοι παραδοῦναι, ἕξει κατ' ἐμοῦ τὴν metus causa. καὶ καταδικασθήσομαι αὐτῷ, εἰς τὸ τετραπλοῦν. εἰσὶ καὶ δύο in factū, εἰς τὸ τετραπλάσιον ἔχουσαι τὴν καταδίκην. οἷον ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. δέδωκά σοι ἑκατὸν νομίσματα, ὥστε κινῆσαι κατά τινος δικαστήριον, καὶ ἀπραγμόνως αὐτῷ μὴ συγχωρῆσαι διάγειν. δύναται ὁ Τίτιος κινῆσαι κατὰ σοῦ τὴν in factum ἀγωγὴν, ῡ σε ἀπαιτῶν νομίσματα. ἢ καὶ ἐβούλετό τις, μηδεμίαν ἔχων κατ' ἐμοῦ ἀγωγὴν, κατὰ συκοφαντίαν εἰς τὸ δικαστήριον ἕλκειν με. φοβηθεὶς ἐγὼ διὰ τὴν προσοῦσαν μὴ ἀπραγμοσύνην, δέδωκα τούτῳ νομίσματα ἑκα-

dubiū non est, quin ex constitutionibus, & condictio ex lege nascatur. ¶In quadruplū habent condemnationem actio furti manifesti, & actio Quod metus causa. Nam si cui metum incussi ac curaui, vt rem suā is mihi traderet, habebit aduersum me actionem Quod metus causa, & in quadruplum ei condēnabor. Sunt & duę in factum actiones, quę condemnationem in quadruplū habeant. Velut in hac specie. Centum tibi aureos dedi, vt Titio controuersiā faceres, nec sine molestiis eum viuere sineres. Potest Titius tecum in factum agere, & quadringentos aureos à te petere. Aut etiam: quidam cùm nullā mecum haberet actionem, calumnię causa ad iudicium me volebat trahere. Ego id metuens homo ab omnibus litibus abhorrens & negotiorum huiuscemodi imperitus, centū ei dedi aureos, vt iudicium

iudicium quod mihi minitabatur, effugerem. Possum ad eum regredi, & in factum cum eo agere, ac quadruplum aureorum, quos ei dederam, persequi. Est & ex constitutione Imperatoris nostri prodita cōdictio ex lege, quæ & ipsa cōdemnationem habet in quadruplum. Velut in tali specie. Litem habebā cum aduersario meo. Libellum ei miseram summę quā mihi ex vero debebat. Exequutor cū sportularum nomine, duos tantùm aureos accipere deberet, accepit octo. Condictione ex lege, ad quadruplū octo aureorum cum eo agetur. ¶ Diximus iam dupli condemnationē versari in actione furti nec manifesti, & serui corrupti, & ex lege Aquilia, & depositi, interdum etiam in legati, fideicōmissive, quod venerabilibus locis relictum est petitione.

τὸν, ἐπὶ τῷ τὰ ἀπειλούμενα διαφυγεῖν δικαστήρια. δυνάμαι ἐπιστραφεὶς κινῆσαι κατ' αὐτοῦ τὴν in factum, καὶ τῶν ὑπ' ἐμοῦ δεδομένων νομισμάτων ἀπαιτῆσαι αὐτὸν τὸ τετραπλοῦν. ἔστι δὲ ὁ ex lege κονδικτίκιος ἐκ διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἔχων εἰς τὸ τετραπλοῦν τὴν καταδίκην, ὡς ἐπὶ τοιούτου θέματος. ἠπιστάμην ἐγὼ τὸν ἐμὸν ἀντίδικον. ἔπεμψα αὐτῷ βιβλίον τῆς ἐποφειλομένης κατὰ τὸ ἀληθὲς ποσότητος. δέον τὸν ἐκβιβαστὴν ὀνόματι σπορτούλων λαβεῖν δύο νομίσματα, ἔλαβεν η̄ νομίσματα· κινηθήσεται κατ' αὐτοῦ ὁ ex lege κονδικτίκιος. τὸ τετραπλοῦν τῶν η̄ νομισμάτων αὐτὸν μεταδιδοῦσων.

¶ Εἰρήκαμεν εἰς τὸ διπλοῦν ἔχειν τὴν καταδίκην, τὴν furti nec manifesti. καὶ τὴν serui corrupti. καὶ τὸν ἀκουΐλιον, καὶ τὴν depositi. ἔστιν ὅτε, καὶ τὴν ἐπὶ τῷ ληγάτῳ, ἢ φιδεϊκομμίσσῳ ἀπαίτησιν, ὅπερ κατελείφθη σεβασμίοις

8. Sed furti quidem.

τόποις. διαφορὰ δὲ μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἀγωγῶν αὕτη. ὅτι ἡ furti nec manifesti, καὶ ἡ serui corrupti παντὶ τρόπῳ εἰς τὸ διπλοῦν ἔχουσι τὴν καταδίκην. εἴτε ἀρνεῖταί τις, εἴτε ὁμολογεῖ. ὁ δὲ ἀκουΐλιος, καὶ ἡ deposit, ἐπὶ τῶν εἰρημένων θεμάτων, κατὰ μὲν τῶν ἀρνουμένων διπλασιάζονται· κατὰ δὲ τῶν ὁμολογούντων, εἰς ἁπλοῦν ποιοῦνται τὴν καταδίκην. ἐπὶ δὲ τοῦ ληγάτου τοῦ καταλειφθέντος ἐκκλησίαις, ἢ καὶ ἑτέροις τιμίοις τόποις, οὐ μόνον ἡνίκα τις ἀρνεῖταί ἐστι κατ' αὐτοῦ ἡ εἰς τὸ διπλοῦν καταδίκη, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα ὑπερέθετο τοῦ καταλιμπανομένου ποιήσασθαι τὴν ἀπόδοσιν, μέχρις οὗ κελεύσει τῶν προσφόρων ἀρχόντων ὀχληθῇ. κατὰ γὰρ τοῦ ὁμολογοῦντος, καὶ πρὸ τῆς κατὰ κέλευσιν ἀρχόντων ὀχλήσεως ἀγνωμονοῦντος, εἰς ἁπλοῦν ἐστιν
6. Itē actio. ἡ καταβολή. ¶ Ἐπὶ δὲ τῶν εἰς τετραπλοῦν ἐχουσῶν τὴν καταδίκην ἐστιν αὕτη ἡ διαφορά. ἡ γὰρ metus causa διη-

ne. Sed inter eas actiones hęc est differentia, quòd furti nec manifesti actio, & serui corrupti, omnimodo habeant dupli condemnationem, siue quis negauerit, siue confessus fuerit: actio verò legis Aquilię & in his casibus, qui relati sunt, depositi, aduersus infitiantes duplicentur, in confitentes verò simpli condemnationem inducant. In legato autē quod ecclesiis aut aliis venerabilibus locis relictum est, nō solùm cùm quis infitiatur in duplum crescat cōdemnatio, verum etiam cùm relicti solutionem tamdiu differt, donec iussu competentium magistratuum conueniri cœpit. In confitentem verò, & antequam iussu magistratuum conuentus fuerit soluētem, simpli fit. ¶Porrò inter actiones, quę quadrupli condemnationem habent, ea est differentia. Nā

actio Quod metus causa, eò differt à ceteris, quòd eius natura tacitè continetur: vt qui ea conuentus est, si iussu iudicis, rem vi ablatam actori restituerit, absoluatur. Quod in ceteris actionibus haud ita est, quoniã in his omnimodo quisque in quadruplum cõdemnatur. Veluti in duabus illis, quę in factum dantur. Item in condictione ex lege, quę aduersus exequutorem competit, qui maiores sportulas, quàm legibus cautũ est, accepit, quemadmodum & in actione furti manifesti.

¶ Actionum quędã sunt bonę fidei, alię stricti iuris. Bonę fidei sunt hę, ex empto, ex vendito, locati, conducti, negotiorum gestorum, mandati, depositi, pro socio, tutelę, cõmodati, pigneratitia, familię herciscũdę, communi diuidundo, pręscriptis verbis, quę dicitur ęstimatoria (huic au

ήνεγκε τῶν λοιπῶν τοῦτο, ὅπερ σιωπηρῶς τῇ φύσει αὐτῆς παρέπεται. ἐὰν γὰρ ὁ ταύτῃ ἐναγόμενος, κελεύσει τοῦ δικαστοῦ, τὸ κατὰ βίαν ληφθὲν πρᾶγμα ἀποκαταστήσῃ τῷ ἐνάγοντι, ἀπολύεται. ὅπερ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀγωγῶν οὐχ οὕτως ἔχει. ἐπ' ἐκείνων γὰρ παντὶ τρόπῳ εἷς ἕκαστος εἰς τὸ τετραπλοῦν καταδικάζεται. οἷον ἐπὶ τῶν δύο, in factum, καὶ τῆς ex lege κονδικτιτίου, ὅς τις ἁρμόζει κατὰ ἐκβιβαστοῦ, πλείονα τῶν νενομισμένων σπορτούλων κομισαμένου. ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς furti manifesti. ¶ Τῶν ἀγωγῶν αἱ μέν εἰσι bonæ fidei, αἱ δὲ strictæ. Bonæ fidei εἰσὶν αὗται, ex empto, ex vendito, locati, conducti, negotiorum gestorũ, mandati, depositi, pro socio, tutelæ, cõmodati, pignoratitia, familiæ herciscundæ, communi diuidundo, præscriptis verbis, ἡ λεγομένη æstimatoria. χώ- 6. Actionũ.

ρα δὲ αὕτη ἐστὶν, ἡνίκα διατιμησάμενος πρᾶγμα, οἷον κόσμιον ἢ ἕτερόν τι τοιοῦτον παράσχω σοι ἐπὶ τῷ πωλῆσαι εἰπὼν, ἢ φέρε μοι ρ΄ νομίσματα, ἢ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. καὶ ἡ ἑτέρα præſcriptis verbis, ἥτις ἁρμόζει ἐπὶ τοῦ περμουτατίονος. hereditatis petitio. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ μέχρι τῆς σήμερον ἐστασιάζετο αὕτη, καὶ ἄδηλον ἦν, πότερον συναριθμεῖται τοῖς bonæ fidei δικαστηρίοις, ἢ οὐ συναριθμεῖται, ὅμως διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως σαφῶς εἶναι ταύτην ἐκέλευσε τῶν bonæ fidei. ¶Καὶ ἡ rei vxoriæ πάλαι. ἥρμοζε δὲ αὕτη μετὰ διάλυσιν τοῦ γάμου τῇ γυναικὶ κατὰ τοῦ οἰκείου ἀνδρὸς, ἐπὶ ἀναλήψει τῶν προικιμαίων πραγμάτων, καὶ ἦν τῶν bonæ fidei. ἀλλὰ διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ταύτην ἀνελοῦσα, δέδωκε πρὸς ἀνάληψιν τῆς προικὸς τὴν ex ſtipulatu, ὡς οὖσαν πλατυτέραν. καὶ πᾶν τὸ τῆς rei vxoriæ δί-

§. Fuerat.

tem tunc locus eſt, cùm rem aliquam æſtimatam tibi trado, vt vendas: dicendo, aut centum mihi aureos, aut rem ipſam referto) & alia præſcriptis verbis quę ex permutatione competit, item hereditatis petitio. Nam quamuis ad hunc vſq; diem certatum de ea, & dubitatum fuerit, in numerõne bonęfidei iudiciorum habenda, an non habẽda eſſet, Imperatoris tamen noſtri conſtitutio apertè eam bonęfidei eſſe voluit. ¶Erat olim & actio rei vxorię. Hęc autem ſoluto matrimonio, vxori aduerſus maritum dabatur, ad repetendas res dotales, & inter actiones bonęfidei erat. Sed imperatoris noſtri conſtitutio, hac ſublata, actionem ex ſtipulatu, vt quę plenior ſit, & latius ſe porrigat, ad dotis repetitionem cõceſſit: & omne ius, quod a-

καιον

ctio rei vxorię habebat, in hanc transtulit: ac ea in specie actionem ex stipulatu bonęfidei effecit, multísque aliis diuisionibus actioni ex stipulatu, quę ad dotem repetendam cō petit, inuentis, & tacitam hypothecam actioni ex stipulatu ad dotis exactionē dedit, & quibusuis creditoribus, quamuis priores sint tempore, pręferri eam voluit. Sed hoc tum demū, cùm mulier de his ipsis quę dotis nomine intulit, vult experiri. Quapropter, si ad exigēdam antenuptialem vel ob nuptias factā donationem, actione ex stipulatu velit agere, non iisdem fruetur priuilegiis.

¶ In bonęfidei iudiciis libera facultas est Iudici ex bono & ęquo æstimandi, quantum actori reū dare oporteat. Pars autem tam liberæ iudicis potestatis est & illa. Nam si quis mecum agat actione

κεῖον ἐπὶ τούτων μετήγαγε. καὶ τούτῳ τῷ θέματι τὴν bonæ fidei τὴν ex stipulatu ἀπετέλεσε. καὶ ἑτέρας πολλὰς διαφορὰς ἐπινοήσας αὐτῇ τῇ ex stipulatu, ἐπ' ἀπαιτήσει προικὸς ἁρμοζούσῃ, καὶ σιωπηρὰν δέδωκεν ὑποθήκην τῇ ex stipulatu, ἐπ' ἀπαιτήσεως τῆς προικὸς, καὶ προτίμησιν παντὸς δανειστοῦ, εἰ καὶ πρεσβύτερός ἐστι τῷ χρόνῳ. ἀλλὰ τότε ἡνίκα βούλεται ἡ γυνὴ, αὐτὰ τὰ ἐπιδοθέντα ὑπ' αὐτῆς λόγῳ προικὸς ἀναλαβεῖν. ὥστε οὖν ἐπὶ ἀπαιτήσει τῆς προγαμιαίας δωρεᾶς, ἤγουν τῆς διὰ γάμον γινομένης δωρεᾶς, εἰ βουληθῇ χρήσασθαι τῇ ex stipulatu, τῶν αὐτῶν οὐ τεύξεται προνομίων.

¶ Ἐπὶ τῶν bonæ fidei δικαστηρίων ἐξουσία δέδοται τῷ δικάζοντι ἐκ τοῦ καλλίστου καὶ τοῦ δικαίου κρίνειν, ὅσον τῷ ἄκτορι τὸν ῥέον ἀποκαταστῆσαι χρή. μέρος δὲ τῆς ἐλευθέρας ἐξουσίας ἐκείνης τοῦ δικαστοῦ ἐστι καὶ τοῦτο. ἐὰν γάρ τις κινεῖ κατ' ἐμοῦ 6. In bonæ fidei.

ἀγωγὴν bonæ fidei, δέκα με ἀπαιτῶν νομίσματα, ἀντεποφείλει δέ μοι ε̄ νομίσματα, κομπενσατεύσας ὁ δικαστὴς, ἅπερ ἐκεῖνος ἀντεποφείλει μοι, οὐκ εἰς τὰ ῑ νομίσματα, ἀλλ' εἰς τὰ ε̄ με καταδικάσει. κομπενσατίων δέ ἐστιν ὁ ἀντέλλογος, τουτέστι τὸ ἀντελλογίσασθαι τὰ ἐποφειλόμενα. ταῦτα μὲν οὖν ἡ φύσις βούλεται τῶν bonæ fidei δικαστηρίων. ἐπὶ δὲ τῶν στρίκτων, ἐπειδὴ τῆς ἀκριβείας αὐτῆς γίνεται λόγος, εἰ κινῶν τις κατ' ἐμοῦ περὶ ῑ νομισμάτων τυχὸν, εἰ καὶ ἀντεποφείλει ε̄ νομίσματας εἰ, τὰ ῑ οὐδὲν ἧττον καταδικασθήσομαι. καὶ ταῦτα μὲν, ὅσον ἐκ τῆς ἀκριβείας αὐτῆς. διάταξις δὲ γέγονε Μάρκου τοῦ βασιλέως, ἥ τις φησὶν, ἐναγόμενόν με στρίκτῳ ἀγωγῇ περὶ ῑ νομισμάτων, καὶ ἀντεποφειλόμενον ε̄, δύνασθαι ἀντιτιθέναι τῇ ἀγωγῇ τὴν τοῦ δόλου παραγραφήν. καὶ τῆς τοιαύτης ἀντιτεθείσης παραγραφῆς,

bonę fidei, & decem à me petat aureos, atque is inuicem mihi debeat quinque aureos: iudex compẽsatione habita eius quæ inuicẽ mihi debentur, non in decem aureos, sed in quinque me condemnabit. Est autẽ Compẽsatio Græcè ὁ ἀντέλλογος, hoc est, inuicem imputãdi quæ contra debẽtur ratio. Et hæc quidem est natura iudiciorum bonæ fidei. In iudiciis autẽ stricti iuris, quoniam ibi summa & exacta iuris constituti ratio habetur, si quis mecum agat ad decem aureos fortè, quamuis inuicẽ mihi quinque debeat, nihilominus tamen in decem condemnandus sum. Atque id quidem quantũ ad strictam iuris rationem attinet. sed emissum est Marci Cæsaris rescriptum, quo cauetur: vt cùm stricti iuris actione decem aurei à me petuntur, & quinque inuicem mihi debẽtur, liceat mihi doli exceptionem agenti opponere. Qua exceptione opposita,

potestas datur iudici, vt compensationem admittat, & me in quinque tantum aureos condemnet. Et hæc quidem ex veteribus constitutionibus. Sed Imperatoris nostri constitutione cautum est, vt liquidæ, apertæq; & certæ compensationes ipso iure actionem minuant, siue in rem agatur, siue in personam: veluti, mecum aliquis actionem habet decem aureorum, bonæ fidei aut stricti iuris. Is mihi inuicé debet aureos tres.

Ipso iure actio, quá mecum is habet, simul atque mihi inuicem debere cœpit, tribus aureis minuta est. Sic vt ego non decem iam aureos, sed septem tantùm debere intelligar. Locum hæc habere dixi in quauis actione, tum in ré, tum in personam, sola depositi actione excepta. Nam si quis decem aureos apud me deposuerit, & is mihi inuicé tres debeat: depositi mecum agendo, decem aureos per-

χώρα δίδοται τῷ δικαστῇ δέξασθαι τὴν κομπενσατίονα, καὶ εἰς ε μόνα καταδικάσαι νομίσματα. ταῦτα μὲν οὖν ἐκ τῶν παλαιοτέρων διατάξεων. ἡ δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως παρακελεύεται διάταξις, τὰς σαφεῖς καὶ ἀναμφιβόλους κομπενσατίονας, ipso iure μειοῦν τὴν ἀγωγήν· εἴτε in rem ἐστὶν, εἴτε περσοναλία. οἷον ἔχει τις κατ' ἐμοῦ ἀγωγὴν, ἢ strictam, ἢ καὶ bonæ fidei, περὶ ι νομισμάτων. ἀντεποφείλει δέ μοι γ νομίσματα. αὐτῷ τῷ νόμῳ, ἅμα τῷ ἀντεποφειληθῆναι, ἡ κατ' ἐμοῦ ἀγωγὴ μειοῦται τρισὶ νομίσμασι. ὡς μηκέτι με ι, ζ δὲ μόνον ἐποφείλειν νομίσματα. εἶπον δὲ ταύτην χώραν ἔχειν ἐπὶ πάσης in rem, καὶ περσοναλίας, ἐξῃρημένης μόνης τῆς depositi. ἐὰν γάρ τις παραθῆταί μοι ι νομίσματα, ἀντεποφείλει δέ μοι τρία, κινήσει δὲ κατ' ἐμοῦ τὴν depositi, τὰ ι νομίσματα μεθοδεύσει. αὐτο-

πώποτε γὰρ ἐνόμισεν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς, ἀνεπιτήδειον τὴν κομπενσατίονα, καὶ προσχήματι ταύτης, τῶν παρατεθέντων πραγμάτων μὴ γίνεσθαι τὴν ἀπαίτησιν εἰς ἀκέραιον.

§. Præterea. ¶ Εἰσί τινες ἀγωγαὶ, ἃς arbitrarias προσαγορεύομεν, διὰ τὸ τῆς κρίσεως ἠρτῆσθαι τοῦ δικαστοῦ, ἐν αἷς εἰ μὴ μεσιτείᾳ καὶ τῇ κελεύσει τοῦ δικαστοῦ, ὁ ῥέος ἀποκαταστήσῃ, ἢ εἰς μέσον παραστήσῃ, ἢ καταβάλῃ, ἢ εἰς noxam δῷ τὸν οἰκέτην, ἢ τὸ πρᾶγμα τῷ ἄκτορι, καταδικάζεται πάντως. τοῦτο δὲ ποιήσας, καὶ ἀποκαταστήσας, ἢ ἕν τι τῶν εἰρημένων πράξας, διαφεύγει τὴν καταδίκην, διὰ τὸ ἰδικῶς ἐγκεῖσθαι ταῦτα ταῖς ἀγωγαῖς. εἰσὶ δὲ αὗται, αἱ μὲν in rem, αἱ δὲ περσοναλίαι. In rem, οἷον ἡ publiciana. κινῶ δὲ ταύτην, ἐὰν τοῦ bona fide κατεχομένου, καὶ οὐσουκαπιευομένου ἐν τῷ μεταξὺ ἐκπέσω. καὶ ἡ Seruiana δέ ἐστι τοιαύ-

sequi potest. Satis enim impium esse putauit Imperator noster sanctißimus hac in specie compensationis nomine aliquid opponi: & eius prætextu res depositas in solidum non exigi. ¶Præterea sunt quædam actiones quas ideo Arbitrarias dicim', quòd ex arbitrio iudicis pendeant. In quibus nisi intercessione, arbitrio, & iussu iudicis, reus rem vel seruũ actori restituat, vel exhibeat, vel soluat, vel noxæ dedat, omnino condemnari debet. Quòd si id egerit, & restituerit, aut eorum quæ dicta sunt, quid fecerit: cõdemnationem effugit. propterea quòd specialiter ea his actionibus inesse creduntur. Porrò harũ, aliæ in rem sunt, aliæ in personã. In rem: veluti Publiciana. Hac autem agimus, cùm id, quod bona fide poßidebamus & vsucapiebamus, medio tẽpore amissum est. Item & Seruiana talis est de rebus

bus coloni, qui ob mercedem agri, quē à me conduxit, res mihi suas, quas in eum inferret, in hypothecæ causam obligauit. Est & quasi Seruiana, quæ & hypothecaria appellatur, & cuiuis creditori datur ad persequutionem rerum pignori obligatarū. Etenim si qua harū actionum actum fuerit, & reus præcepto iudicis obsequutus, rem ante condemnationem restituerit, absolutioné consequetur. Arbitrariæ autem in personam sunt, actio Quod metus causa, & de dolo. Actio autem Quod metus causa est, qua tecum ago ad rem, quæ mihi per vim ablata est. Nā si tu Iudice auctore rem illam mihi restitueris, quadrupli condemnationem euitas. Talis est & actio de dolo: veluti, illectū tu me, vino forsitā obrutum, vel aliter deceptum, eò perduxisti, vt rem tibi meā traderem. Tandem

τη, ἣν κινῶ κατὰ τῶν πραγμάτων τοῦ coloni, ὃς ἐπὶ τῷ μισθώματι τοῦ ἀγροῦ ὑπέθετό μοι, τὰ ἐκεῖ εἰσενεχθέντα ὑπ' αὐτοῦ πράγματα. ἔστι δὲ καὶ ἡ quasi Seruiana, ἥτις ὑποθηκαρία προσαγορεύεται, παντὶ τῷ κρεδίτωρι παρεχομένη, ἐπὶ ἐκδικήσει τῶν ὑποκειμένων πραγμάτων. μιᾶς γὰρ τούτων κινουμένης, ἐὰν ὁ ῥέος κελεύσει πεισθεὶς τοῦ δικαστοῦ, ἀποκαταστήσει τὸ πρᾶγμα πρὸ καταδίκης, ἀβσολουτζίονος τεύξεται. περσοναλίαι δέ εἰσιν ἀρβιτράριαι, ἡ metus causa, καὶ ἡ de dolo. Metus causa δέ ἐστιν, ἣν κινῶ κατὰ σοῦ, τὸ παρ' ἐμοῦ βίᾳ ἀφαιρεθὲν ἀπαιτῶν σε. ἐὰν γὰρ πεισθεὶς τῷ δικαστῇ, ἀποκαταστήσῃ μοι τὸ πρᾶγμα, τὴν τοῦ τετραπλοῦ καταδίκην ἐκκλίνεις. Καὶ ἡ de dolo δὲ τοιαύτη, οἷον ἐδελέασας τυχὸν μεθύσας με, ἢ καὶ ἑτέρως πῶς ἀπατήσας, καὶ παρασκευάσας με τὸ ἐμὸν πρᾶγμα τραδιτεῦσαί σοι. τελευ-

ταῖον ἐγὼ ἀναλαβὼν ἐμαυτὸν, κινῶ κατὰ σοῦ τὴν de dolo. καὶ εἰ πρὸ καταδίκης ἀποκαταστήσῃς μοι τὸ πρᾶγμα, ἐκφεύγεις τὴν καταδίκην, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐπαγομένην ἀτιμίαν. καὶ ἡ ad exhibendum δὲ ἀγωγὴ ἀρβιτραρία ἐστίν. ἐὰν γὰρ ὁ ἀποκρύπτης πρᾶγμα ἀποκαταστήσῃς, οὐκέτι καταδικασθήσῃ. ἐπὶ πασῶν τοίνυν τούτων τῶν ἀγωγῶν καὶ τῶν ὁμοίων ἐπιτέτραπται τῷ δικαστῇ, ἐκ τοῦ καλλίστου καὶ τοῦ δικαίου, κατὰ τὴν μιᾶς ἑκάστης ἀγωγῆς φύσιν διατιμήσασθαι, καὶ κρῖναι τίνα τρόπον τὸ ἱκανὸν γενέσθαι τῷ ἄκτορι προσήκει.

§.Curare. ¶ Καὶ παραινοῦμεν τῷ δικαστῇ καθ' ὅσον αὐτῷ δυνατὸν εἰς κέρταν ποσότητα, ἤτοι εἰς κέρτον πρᾶγμα, ποιῆσαι τὴν καταδίκην, εἰ καὶ ἰνκέρτα ἐστὶν ἡ παρ' αὐτῷ κινουμένη ἐναγωγή. καὶ λέγειν, ΚΑΤΑΔΙΚΆΖΩ ΤΌΝΔΕ ΕἸΣ ρ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ, ἢ ΚΑΤΑΔΙΚΆΖΩ ΤΌΝΔΕ ΕἸΣ ΤΌ-

ego ad me reuersus & mihi redditus, de dolo tecum agere cœpi. Si ante condemnationem rem illam mihi restitueris, simul & condemnationem effugis & infamiam, quæ inde consequitur. Ad exhibendum quoq; actio arbitraria est. Si enim rem quam apud te occultas, exhibueris, condemnandus non es. In omnibus igitur his actionibus, & si quæ similes sunt, permissum est iudici ex bono & æquo, secũdum rei cuiusq; de qua actum est, naturam, æstimare ac statuere, quemadmodũ satis actori fieri debeat. ¶ Monemus autem Iudicem, vt quatenus id ab eo fieri potest, certæ quantitatis, aut certæ rei condemnationem faciat, etiãsi de incerta re aut quantitate apud eum actum fuerit: ac dicat, CONDEMNO HVNC IN CENTVM AVREOS, aut, CONDEMNO HVNC IN

EAM REM: nec ita ferat sententiam, QVANTVM COMPERTVM FVERIT EVM DEBERE: quoniam talis condemnatio, non finem controuersiæ imponit, sed alteri controuersiæ litiq; caussam dat. ¶ Admonendus est & actor, vt intentionem suam & actionem ita constituat, vt non amplius quàm sibi verè debetur petat. Nam si maiorē summā quàm debetur, ea complexus fuerit, veluti si quum decem aurei deberentur, ad quindecim egerit: non solum eos, quos præter verum petiit, id est, quinque illos non habebit, sed etiam decem illos qui verè debentur, amittet. Est autem hic finis plus petitionis, falsa veris miscere. Ac neque auxilio vllo iuuatur, neque facilè in integrum restituitur, nisi fortè minor sit vigintiquinque annis. Nam adulto sicut plerisq; aliis ex caussis, Prætor caussa cognita, & comperto,

ΔΕ ΤΟ ΠΡΑΓΜΑ. οὐ μὴν ἀποφαίνεσθαι, ΟΣΟΝ ΑΝ ΕΥΡΕΘΗ ΕΠΟΦΕΙΛΩΝ. εὑρεθήσεται γὰρ ἡ τοιαύτη καταδίκη οὐ πέρας γινομένη φιλονεικίας, ἀλλ' ἑτέρας φιλονεικίας καὶ δίκης ἀρχή.

¶ Παραινοῦμεν δὲ τῷ ἄκτορι, αὐτὴν τὴν ἰντεντίονα καὶ τὴν ἐναγωγὴν, εἰς τὸ ἀληθὲς περιποιεῖσθαι χρέος. εἰ γὰρ ἀποθοιτο πλείονα ποσότητα ὧν ἐποφείλεται, οἷον εἰς ι νομίσματα ἐποφειλόμενος περὶ ιε ἐκίνησεν, οὐ μόνον τὰ περιττὰ οὐ λήψεται ε, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀληθῶς ἐποφειλομένων αὐτῷ ι ἐκπίπτει. οὗτος γὰρ ὁ ὅρος plus petitionis, τὸ ψεῦδος ἀναμῖξαι τῇ ἀληθείᾳ. καὶ οὐδὲ βοηθεῖται, οὐδὲ εὐχερῶς τῆς εἰς ἀκέραιον ἀποκαταστάσεως ἀπολαύσει, εἰ μὴ ἄρα ἐλάττων ἐστὶ τῶν κε ἐνιαυτῶν. τῷ γὰρ ἀφήλικι ὥσπερ καὶ ἐν ἄλλαις πολλαῖς αἰτίαις causa cognita, τουτέστι τὴν αἰτίαν διαγνοὺς, καὶ εὑρὼν αὐτὸν διὰ τὸ 6. Si quis agens.

τὸ νέον τῆς ἡλικίας ἑαυτὸν περιγράψαντα, ὁ πραίτωρ αὐτῷ συντρέχει. οὕτω κἀνταῦθα τῆς ὁμοίας αὐτὸν κατὰ τὸ συνηθὲς ἀξιοῖ βοηθείας. ἔστι δὲ ὅτε καὶ τοῖς τελείοις δίδωσι τὴν ἀποκατάστασιν, ἡνίκα μεγίστη καὶ εὔλογος αἰτία πρόφασιν παράσχῃ τῇ πλάνῃ, ὥστε καὶ τὸν σφόδρα συνετὸν ἀπατηθῆναι. οἷον ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. τελευτῶν τις καὶ ἔχων ῡ νομισμάτων περιουσίαν, ἐνεστήσατό με κληρονόμον. ἐληγάτευσε πρίμῳ νομίσματα ρ. σεκουνδῷ ρ. ἐπιζήσας τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης ἔγραψε κωδίκελλον, ἐν ᾧ κωδικέλλῳ κατέλιπε τερτίῳ, καὶ κουάρτῳ, ἀνὰ ρ νομίσματα. ὀφείλεις δὲ εἰδέναι ὅτι ὁ φαλκίδιος ipso iure μειοῖ τὸ ληγατευθὲν ὑπὲρ τὸ ἐνναούγκιον, καὶ εἰς τοσαύτην περιίστησιν ὡς μηδὲ δοκεῖν αὐτὸ καταλελεῖφθαι. εἰ τοίνυν μετὰ τὴν τοῦ τεστάτορος τελευτὴν ἀνεῴχθη ἡ διαθήκη, διελάνθανον

eum per imbecillitatem ætatis circumscriptum esse, succurrit: Ita & hic simile auxilium pro more suo fert. Quin etiam interdum & maioribus in integrum datur restitutio, cùm scilicet tā magna & iusta causa occasionem errori dedit, vt & vir aliquis admodum prudens decipi potuerit. Veluti in hac specie. Quidam decedens, & relinquēs quadringentos aureos in bonis heredem me instituit: Legauit autem Primo centum aureos, & Secundo item centum. Cùm verò à testamento superuixisset, scripsit & codicillos, quibus Tertio & Quarto singulis centenos aureos reliquit. Sciendum est autē, legata quæ supra dodrātem relicta sunt, ipso iure per legem Falcidiā minui, & in eam causam cadere quasi nec relictum fuisset, quod plus iusto relictum est. Si igitur post testatoris obitum, apertum sit testamentum, & in obscuro

obscuro fuerint codicilli, nec quisquā legatariorum codicillos esse factos sciuerit: ac deinde hereditate a me adita venerit Primus, non ignarus quadringentos aureos esse in hereditate, & solùm ducentos esse in legata exhaustos existimans: atque ita ratus me non solùm quadrantem habere, verum etiam vltra quadrantem, me cum ad centum aureos egerit, hoc est, totum legatum petens: ac medio tempore prolati fuerint codicilli, quib' Tertio & Quarto legati erant ducenti aurei, aut etiam pars eorum, qui Primo legati fuerant, adempta: & ita planum fuerit factum, Primum ad maiorem summam, quàm re vera debebam, mecum egisse: propter iustissimam erroris causam, venia ei dabitur: & septuaginta quinque aureos cōsequetur: nec nocebit, quòd cùm septuagintaquinque petere deberet, centū petiit. ¶Plus petitio autē quatuor modis

δὲ οἱ κωδικέλλοι, καὶ οὐδεὶς ἠπίστατο τῶν ληγαταρίων ὅτι γεγόνασι, μετὰ δὲ τὴν ἐμὴν ἀδιτζίωνα ἔλθῃ ὁ πρῖμος, εἰδὼς ὅτι υ νομισμάτων ἐστὶν ἡ περιουσία, καὶ νομίσας σ μόνα ληληγατεῦσθαι, καὶ ἔχειν ἐμοῦ, μὴ μόνον τὸ τέταρτον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὸ δ, καὶ κινήσει κατ' ἐμοῦ ὑπὲρ ρ νομισμάτων, τουτέστιν ἀκέραιον ἀπαιτῶν τὸ ληγάτον. ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἀναφανῶσιν οἱ κωδικέλλοι, ἐν οἷς ἦσαν καταλειφθέντα Τερτίῳ καὶ Κουάρτῳ σ νομίσματα, ἢ καὶ μέρος τῶν ληγατευθέντων πρίμῳ ἀδεμπτευθέν, καὶ ἐντεῦθεν δειχθῇ, ὡς πλέον τῶν ἐποφειλομένων κατὰ τὸ ἀληθὲς ἀπῄτησεν ὁ πρῖμος. διὰ τὴν εὐλογωτάτην αἰτίαν, καὶ συγγνωσθήσεται, καὶ τὰ οε νομίσματα λήψεται. καὶ οὐδὲν βλαβήσεται, εἰ καὶ δέον κινῆσαι περὶ οε, ἐκίνησε περὶ ρ. ¶ Ἡ δὲ plus petitio, κατὰ δ ἁμαρτάνεται τρόπους, πράγματι,

θ. Plus autem.

χρόνῳ, τόπῳ, αἰτίᾳ. πράγματι, οἷον ἐὰν τις ἀντὶ ῑ νομισμάτων ἐποφειλομένων αὐτῷ, κ̄ ἀπαιτήσῃ. ἢ καὶ ἐὰν τὸν ἀγρὸν, οὗ δεσπότης ὑπάρχων κατὰ τὸ ἥμισυ ὑπὸ σοῦ διακρατούμενον, ἀπαιτήσω διὰ τῆς in rem, λέγων τῆς ἐμῆς εἶναι δεσποτείας πάντα τὸν ἀγρὸν, ἤγουν κατὰ τὸ διμοιρον μέρος. χρόνῳ plus πετιτεύω, οἷον ἐὰν in diem ἐποφειλόμενον ἢ ὑπὸ αἱρέσεως, πρὸ τῆς ἡμέρας, ἢ πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως ἀπαιτήσω. ὥσπερ γὰρ ὁ βραδέως, τουτέστι μετὰ χρόνον καταβαλὼν, ἔλαττον δοκεῖ καταβαλεῖν, οὕτω καὶ ὁ πρὸ τοῦ χρόνου ἀπαιτῶν plus πετιτεύειν. τόπῳ plus petitio ἁμαρτάνεται, οἷον ἐὰν τὸ ἐποφειλόμενόν μοι ἐν φανερῷ τόπῳ καταβληθῆναι, ἐν ἑτέρῳ ἀπαιτήσω τόπῳ, μνήμην μὴ ποιησάμενος τοῦ τόπου, ἐν ᾧ τὸ χρέος ἔδει μοι καταβληθῆναι. οἷον ὡς ἐπὶ θέματος, ἐπηρώτησά σε οὕτως. ὁμολογεῖς διδόναι μοι ἐν

dis cōmittitur, Re, Tēpore, Loco, Causa. Re, veluti si quis pro decem aureis, qui ipsi debentur, viginti petat. Aut si fundum, quem tu detines, cuiusque ex parte dimidia dominus sum, per actionem in rem ita petam, quòd dicam eum totum meum esse, aut certè dominum me eius esse in duas partes è trib⁹. Tempore plus peto, veluti si quod in diem aut sub conditione mihi debetur, ante quàm dies venerit, aut conditio exiſtat, petam. Quemadmodum enim is, qui tardius, id eſt, poſt tempus ſoluit, minus ſoluere videtur: ita & is, qui ante tempus petit, plus petere videtur. Loco plus petitur, veluti ſi id quod certo mihi loco ſoluendum eſt, alio loco petam, ſine commemoratione illius loci, in quo id ſoluendū erat. Vt in hac ſpecie. Ita ſum à te ſtipulatus, Epheſi mihi dare centum au-

reos spondes? quantum ad ius ciuile pertinet, alio loco id à te petere non possum, quam Ephesi. Nam si extra Ephesum petam, loco videor plus petere. Si enim Romæ te inuenero, puréque tecum egero, id est, nulla facta Ephesi mentione, introducitur plus petitio. Verùm quoniã eueniebat, vt numquã à te petere liceret, quod ita promissum esset: propterea quòd tu numquam Ephesum venires, neque ego tecum agere possem, primò non Ephesi, quoniã numquam illic inuenireris, deinde nec extra Ephesum propter plus petitioné: eiusce rei gratia hãc agendi rationé Prætor excogitauit: Liberum enim mihi fecit, vt & extra Ephesum tecum agerem, dum modò Ephesi mẽtionem facerem, & ita captiunculas plus petitionis effugerem. Nam si ita tecum Romę egero: si apparet aduersariũ cẽtum mihi aureos

ἐφέσῳ ρ̄ νομίσματα. ὅσον ἀπὸ τῆς πολιτικῆς νομοθεσίας, οὐ δύναμαί σε ἀπαιτεῖν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ, εἰ μὴ ἐν αὐτῇ τῇ ἐφέσῳ. ἔξωθεν γὰρ ἀπαιτῶν σε τῆς ἐφέσου, τόπῳ plus πετιτεύω. ἐὰν γὰρ εὑρεθῇς ἐν τῇ ῥώμῃ, καὶ πούρως κινήσω κατὰ σοῦ, τουτέστι μὴ μνησθεὶς τῆς ἐφέσου, εἰσάγεται ἡ plus petitio. ἀλλ' ἐπειδὴ συνέβαινέ σε μηδέποτε ἀπαιτεῖσθαι διὰ τὸ μὴ παραγίνεσθαι ἐπὶ τὴν ἔφεσον, καὶ οὐκ ἠδυνάμην ἀπαιτῆσαί σε, οὔτε ἐν τῇ ἐφέσῳ, διὰ τὸ μὴ εὑρίσκεσθαι ἐν αὐτῇ, οὔτε ἐκτὸς τῆς ἐφέσου διὰ τὴν plus petitionem, τούτου χάριν ὁ πραίτωρ ἐπενόησε τὴν τοιαύτην ἀγωγήν. δέδωκε γάρ μοι ἐξουσίαν, καὶ ἐκτὸς τῆς ἐφέσου ὄντι κινεῖν κατὰ σοῦ, μόνον μέντοι ἵνα μνήμην ποιήσω τῆς ἐφέσου, καὶ διαφύγω τὴν plus petitionem. ἐὰν γὰρ ἐν τῇ ῥώμῃ κινήσω κατὰ σοῦ λέγων, εἰ φαίνεται τὸν ἀντίδικον χρῆναι δοῦναί μοι ρ̄ νομίσματα ἐν

ἐν Ἐφέσῳ, οὐ δοκῶ plus πετιτεύειν. εἰ δὲ πούρως, τουτέστι μνήμης μὴ γινομένης τῆς Ἐφέσου, εἰσάγεται plus petitio. ἀφαιροῦμαι γὰρ τὸ διαφέρον καὶ τὸ κέρδος, οὗπερ ἔμελλε τυγχάνειν ὁ ἐπερωτηθεὶς, εἰ κατέβαλεν ἐν τῇ Ἐφέσῳ. ἔσθ' ὅτε γὰρ εὐχερὴς ἦν αὐτῷ τῶν χρημάτων ἡ καταβολὴ ἐν τῇ Ἐφέσῳ. ἐκτὸς δὲ τῆς Ἐφέσου δυσχερεστάτη. ὥστε οὐ δεῖ αὐτὸν εἰς τὰ ρ νομίσματα καταδικάζεσθαι ἐκτὸς τῆς Ἐφέσου. δεῖ γὰρ ἐξαιρεθῆναι τῶν ρ νομισμάτων τοσαῦτα ὅσα ζημιοῦται ἐκτὸς τῆς Ἐφέσου καταβαλών. τυχὸν γὰρ ἐν τῇ ῥώμῃ τὸ χρέος καταβαλεῖν ἀναγκαζόμενος, δαπανᾷ κ νομίσματα, εἰς τὸ περιποιῆσαι ἑαυτῷ τὴν ποσότητα, ἣν ἐχρῆν μοι δοθῆναι. καὶ διὰ τοῦτο οὐ καταδικάζεται εἰς τὰ ρ, ἀλλ' εἰς π. ἐν ᾧ δὲ οὐ μνημονεύω τῆς Ἐφέσου ἐν τῇ δίκῃ ἐκτὸς κινῶν τῆς Ἐφέσου, ἐπειδὴ παρασκευάζω αὐ-

Ephesi dare oportere, plus petere non videbor. Sin verò purè egero, id est, nulla Ephesi mentione facta, haud dubiè incurret ratio plus petitionis: quoniam id quod rei interest, & emolumẽtum quod haberet promissor, si Ephesi solueret, auferre ti ac tollere videor. Interdum enim euenit, vt Ephesi sit ei facile pecuniam soluere, & extra Ephesum difficillimum. Neque verò in centum aureos, quos promisit, condemnari eum extra Ephesum oportet: Nam de centum illis aureis deduci debet omne id in quo læditur extra Ephesum soluendo. Fortè enim Romæ coactus debitum soluere, viginti aureos impendit contrahendis nũmis, quos mihi dari oportet: atque ideo non in centum aureos condemnatur, sed in octoginta. Cùm autem nullam Ephesi in intentione mentioné faciens extra Ephesum litẽ moueo: quoniam tunc omnino id ago ac studeo, vt in centum.

tum aureos sequatur condẽnatio (nã pura intentio eius quod interest tractatum, deductionémque tollit) ob eam rem, plus petere videor. Id autẽ quod eius interest, atque vtilitas hæc maximã plerunque in mercibus vendendis differẽtiam recipit: vt in vino, frumẽto, oleo, quæ per singulas regiones diuersa habent pretij. Nam si Romæ quis centum aureos à me petat, & ita merces, quas habeo, cogar diuendere, interdum centum solùm aureos consequar: quas si Ephesi venderẽ, centum viginti aureos possim consequi. At neque hisce tantùm in rebus, verùm in ipsis quoque pecuniis eius quod interest ratio ex varietate regionum habenda est. Quoniam non omnibus in regionibus eadem est ratio credendi sub vsuris. Nam Romæ, cùm multi sint ibi qui fœnus exercẽt, interdum is, qui sub vsuris mihi credidit, quartam centesimæ partẽ, siue qua-

τὸν εἰς ρ̄ νομίσματα καταδικασθῆναι· ἡ γὰρ τοιαύτη ἐναγωγὴ τὴν τοῦ διαφέροντος ἐξέτασιν ἀναιρεῖ. διὰ τοῦτο plus πετιτεύω. τοῦτο δὲ τὸ διαφέρον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν πιπρασκομένων φορτίων μεγίστην δέχεται διαφοράν. οἷον οἴνου, σίτου, ἐλαίου. ἅτινα καθ' ἕκαστον κλίμα διάφορον ἔχει τίμημα. ἀπαιτούμενος γὰρ ἐν τῇ ῥώμῃ ρ̄ νομίσματα, καὶ τὰ προσόντα μοι φορτία διαπωλεῖν ἀναγκαζόμενος, ἔσθ' ὅτε λήψομαι ὑπὲρ αὐτῶν ρ̄ νομίσματα μόνον. εἰ δὲ ἐν τῇ ἐφέσῳ ταῦτα διεπίπρασκον, ἐλάμβανον ρκ̄ νομίσματα. οὐ μόνον δὲ ἐν τούτοις, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀργυρίοις τὸ διαφέρον ἐκ τῶν κλιμάτων εἰσάγεται. οὐδὲ γὰρ ἐν παντὶ κλίματι οἱ αὐτοὶ τόκοι ἀπαιτοῦνται. ἐν μὲν γὰρ τῇ ῥώμῃ, πολλῶν ὄντων τῶν δανειζόντων ἔσθ' ὅτε παρὰ τοῦ δανείζοντός μοι ἀπαιτοῦμαι τὸ δ̄ μέρος τῆς ἑκατοστῆς, ὅπερ

συντείνει, εἰς γ νομίσματα. ἐν δὲ τῇ ἐπαρχίᾳ διὰ τὸ ὀλίγους εἶναι τοὺς δανείζοντας, δανεισάμενος ἐγὼ ἐπὶ τῷ καταβαλεῖν σοι, ἀπαιτοῦμαι λόγῳ τόκων τὸ ἥμισυ τῆς ἑκατοστῆς, τουτέστι ἓξ νομίσματα. ὥστε οὖν καὶ ἐκ τῆς ποσότητος τῶν τόκων τὸ διαφέρον ποιεῖ τὰ κλίματα. διὰ τοῦτο οὖν ἀναγκαῖον μὲ μεμνῆσθαι τῆς Ἐφέσου, ἐκτὸς τῆς Ἐφέσου ποιούμενον τὴν ἐναγωγήν, ἵνα τὸ διαφέρον σκοπηθῇ. εἰ δὲ συμβῇ τὸν ἐπερωτηθέντα εὑρεθῆναι κατὰ τὴν Ἔφεσον, καθαρὰ ὀφείλει γίνεσθαι κατὰ σοῦ ἡ ἐναγωγή. κινῶν γὰρ ἐν τῇ Ἐφέσῳ, οὐκ ὀφείλεις μνήμην ποιήσασθαι τοῦ τόπου. ἰσοδυναμεῖ γὰρ τῇ μνήμῃ τοῦ ὀνόματος τοῦ τόπου, ἡ ἔν τινι τόπῳ γινομένη ἐναγωγή. καὶ πρόδηλον ὅτι ἐν τῇ Ἐφέσῳ κινουμένου τοῦ δικαστηρίου, καὶ τὸ διαφέρον ἀπὸ τοῦ τόπου σκοπηθήσεται. ¶ Ἔοικε τῷ plus πε-

6. Huic autẽ qui loco.

drantes vſuras poſcet, quæ res annuè colligit ternos aureos in centenos. In prouincia verò, vbi non magnus eſt eorum numerus, qui ſub vſuris credunt, vſurarũ nomine fortaſſe ei, à quo mutuum ſumpſi, quod tibi ſoluerem, dimidium cẽteſimæ præſtabo, hoc eſt, ſenos aureos quotannis in centenos. Itaque & ex ratione vſurarum adfert diuerſitas regionis, quod cuiuſque interſit. Quapropter, cùm extra Epheſum agere volam, neceſſe erit, vt & Epheſi mentionem faciam, quo ratio eius quod intereſt haberi poſsit. Quòd ſi contingat, vt tu promiſſor Epheſi depræhendaris, pura intentione tecum agẽdum eſt. Nam qui Epheſi agit, loci mentionem habere nõ cogitur. Quoniam tantumdẽ præſtat litem in loco mouere, quantũ nominatim loci mẽtionem facere. Nec dubium eſt, quin iudicio Epheſi conſtituto, & eius quod intereſt, ratio ex loco ducenda ſit. ¶ Ei qui plus loco petit,

adſtru

adfinis & similis est is, qui causa plus petit. Et quomodo fiet, vt quis causa plus petat? Et maximè id contingit in alternatione. Alternatio autem est ὁ ἐπαμφοτερισμὸς, vt Græci dicunt, id est, quæ ex distinctione dubiam habet præstationem & ancipitem exactionem. veluti, stipulatus sum à te, HOMINEM STICHVM AVT DECEM AVREOS DARE MIHI SPONDES? Et deinde sublata alternatione, decem aureos petij: causa plus peto, quoniam electionem, quam tibi natura stipulationis præbet, tibi adimo. Is enim à quo ita quis stipulatus est, DECEM AVREOS AVT HOMINEM STICHVM DARE MIHI SPONDES? potestatem habet, vtrum velit soluendi. Qui igitur, vel decem aureos tantùm, vel solum hominem petit: electionem soluendi aufert, eoque modo, suam quidem conditionem melio

πιπτόντι ἐν τόπῳ, καὶ ὁ αἰτίᳳ plus πεπτωκώς. καὶ πῶς αἰτίᳳ plus petitio γίνεται; τοῦτο συμβαίνει ἐπὶ τοῦ ἀλτερνατίονος. ἀλτερνατίων δέ ἐστιν ὁ ἐπαμφοτερισμός. οἷον ἐπηρώτησά σε, ΟΜΟΛΟΓΕΙΣ ΔΙΔΟΝΑΙ ΜΟΙ, ΣΤΙΧΟΝ ΤΟΝ ΟΙΚΕΤΗΝ, Η Ι ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ; καὶ μετὰ ταῦτα ἦλθον μονοειδῶς τὰ ι νομίσματα ἀπαιτῶν. αἰτίᳳ plus πεπτωκώς, ἐπειδὴ ἀφαιροῦμαί σου τὴν ἐπιλογὴν, ἣν ἡ φύσις τῆς ἐπερωτήσεώς σοι παρέχει. ὁ γὰρ οὕτως ἐπερωτηθεὶς, ΟΜΟΛΟΓΕΙΣ ΔΙΔΟΝΑΙ ΜΟΙ Ι ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ, Η ΣΤΙΧΟΝ ΤΟΝ ΟΙΚΕΤΗΝ; ἐξουσίαν ἔχει τοῦ καταβαλεῖν ὃ βούλεται. ὁ τοίνυν τὰ δέκα νομίσματα ἀπαιτῶν, ἢ μόνον τὸν οἰκέτην, ἀφαιρεῖται τὴν ἐπιλογὴν τοῦ χρέους. καὶ ἐντεῦθεν καλλίονα μὲν τὴν ἑαυτοῦ χείρονα δὲ τὴν αἵρεσιν ποιεῖ τοῦ ἐναγομένου. ἐπειδὴ ὅτε

γὰρ δυσχερεστέρα ἐστὶν ἡ καταβολὴ τῶν μέρων, τῶν δέκα νομισμάτων, ἤπερ τοῦ οἰκέτου. καὶ διὰ τοῦτο βλάπτεται τὴν ἐπιλογὴν οὐκ ἔχων. ὥστε οὖν δεῖ ὁμοιότροπον εἶναι τὴν ἐναγωγὴν τῇ ἐπερωτήσει. ἵνα οὕτως εἴπω, εἰ φαίνεται τὸν αὐτόδικον χρῆναι δοῦναι Στίχον, ἢ τὰ ι. νομίσματα. εἰ δὲ καί τις γενικῶς οἰκέτην ἐπερωτήσῃ, καὶ ἔλθῃ ἰδικῶς Στίχον ἀπαιτῶν· ἢ γενικῶς οἶνον ἐπερωτήσας, μετὰ ταῦτα ἰδικῶς καμπανὸν οἶνον ἀπαιτήσῃ· ἢ γενικῶς πορφύραν ἐπερωτήσας, μετὰ ταῦτα ἰδικῶς τυρίαν ἀπαιτήσῃ, plus πεπτεύκε. τὴν γὰρ ἐπιλογὴν ἀφαιρεῖται τοῦ ἐναγομένου, ἣν ἡ φύσις αὐτῷ δίδωσι τῆς ἐπερωτήσεως. ὁ γὰρ γενικῶς ἐπερωτηθεὶς οἰκέτην, ἢ οἶνον, ἢ πορφύραν, ἐξουσίαν ἔχει ἐξ οὗ βούλεται τόπου τοῦτο λαβὼν, καταβαλεῖν. τὸ πλέον φημὶ, εἰ καὶ εὐτελέστερον εἴη τὸ ἀπαιτούμενον, οὐδὲν ἧττον ἐστὶ

ré, eius verò à quo petit, deteriorem facit. Quoniam interdum minùs expedita est decem aureorum solutio, quàm hominis. In hoc igitur læditur, quòd electionem non habeat. Quapropter id agendum est, vt petitio similis sit stipulationi, & eodé modo petatur, quo promissum est: atque ideo sic dicendũ est: si apparet aduersarium, Stichum hominem aut decem aureos dare oportere. Sed & si quis generaliter hominem siue seruum stipulatus sit, & deinde Stichum specialiter petat: aut generaliter vinũ stipulatus sit, & postea specialiter Campanũ petat: aut generaliter purpurá stipulatus sit, deinde specialiter Tyriã petat: plus petere intellegitur: quoniã electionem aduersarij, quam natura stipulationis ei dederat, tollit. Ei enim, qui generaliter hominem, vinum, vel purpurá promisit, liberum est, quocumque id ex loco acceptum, soluere. Plus dico, licet quod alter petit,

tit, vilissimum sit, nihilominus & ita plus actor petit. Nā id interdum accidit, vt eius quod vile habetur, difficilior sit ei, à quo petitur solutio: velut, exem. gratia, vinū Campanū, omnium pessimum est. Si vinum generaliter stipulatus, Campanū petam: ideo plus petere videor, quòd illi à quo petitur, facilius sit melius aliquod vinum soluere, quàm Campanū: propterea quòd vinum Cāpanum non habeat. ¶ Sed hoc quidem ius plus petitionum olim in vsu fuerat. Nam postea & lex Diui Zenonis, & Imperatoris nostri constitutio rem totā in angustum cōtraxit. Et si quidem tempore plus fuerit petitum, secundùm ea, quæ Diui Zenonis lege tradita sunt, Iudex rem ad exitum perducet. Quòd si in quantitate, vel alio quopiā modo plus petitionem fieri cōtingat, & damnum aliquod ex ea re fe-

οὕτως ὁ ἄκτωρ plus πεπιτεύει. συμβαίνει γὰρ ἔσθ' ὅτε τὸ νομιζόμενον εἶναι εὐτελὲς δυσχερὲς εἰς καταβολὴν γίνεσθαι τῷ ἐναγομένῳ. οἷον λόγου χάριν, πάντων τῶν οἴνων χείρων ἐστὶν ὁ καμπάνιος. ἐὰν γενικῶς ἐπερωτήσας, ἰδικῶς καμπανὸν ἀπαιτῶ, διὰ τοῦτο plus πεπιτεύω, ἐπειδὴ ὁ ἐναγόμενος ἔσθ' ὅτε εὐχερέστερον οἶνον καλλίονα δίδωσιν ἢ καμπάνιον, διὰ τὸ τοῦτο ἀπορεῖν. ¶ Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πάλαι ἦν ἐν πολιτείᾳ τὰ τῶν plus petitionum. μετὰ δὲ ταῦτα διάταξις Ζήνωνος τοῦ τῆς θείας λήξεως, οὐδὲν ἧττον καὶ νομοθεσία τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐστένωσε ταῦτα τὰ τῶν plus petitionum. καὶ εἰ μὲν τις χρόνῳ plus πεπιτεύει τὸ χρὴ τὸν δικαστὴν ὁρίζειν, ὡς ἡ Ζήνωνος διδάσκει διάταξις. εἰ δὲ καὶ περὶ ποσότητος, ἢ καθ' ἕτερόν τινα τρόπον γίνεται ἡ plus petitio, καί τις ἐντεῦθεν ζημία συμβῇ τῷ

6. Sed hæ quidem a... tea.

ἐναγομένῳ, οἷον σπορτούλων πλειόνων δόσις, ὡς προειρήκαμεν εἰς τὸ τριπλοῦν, ὧν ὑπὲρ τὸ δέον ὁ ῥεὸς ἐζημιώθη, ὁ ἄκτωρ καταδικασθήσεται.

δ.si minus. ¶Κινῶν τις κατ' ἐμοῦ δικαστήριον minus ἐρεπετίτευσε. δέκα γὰρ ἐποφειλόμενος ἐκίνησε περὶ πέντε. ἢ δεσπόζων εἰς ὁλόκληρον τοῦ ὑπ' ἐμοῦ κατεχομένου ἀγροῦ, περὶ τοῦ ἡμίσεος ἐποιήσατο τὴν ἐναγωγήν. οὐδεὶς αὐτῷ κίνδυνος ἐντεῦθεν συμβήσεται. εἰς γὰρ τὴν λοιπὴν ποσότητα ὁ δικαστὴς ἐν αὐτῷ τῷ δικαστηρίῳ οὐδὲν ἧττον καταδικάζει με. ὡς ἡ εἰρημένη Ζήνωνος βούλεται διάταξις.

δ.Si quis. ¶Ἐάν τις aliud pro alio ἁμαρτήσῃ, οὐκ ἔσται αὐτῷ τὸ πταῖσμα ἐπιζήμιον. ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ δικαστηρίῳ τῆς ἀληθείας γνωσθείσης, ἡ πλάνη διόρθωσιν ἐπιδέχεται. τὸ δὲ aliud pro alio ἁμαρτάνεται τρόποις δύο, ἢ πράγματι, ἢ αἰτίᾳ. πράγματι μὲν, οἷον εἰ-

cerit is, à quo petitur, veluti si maiores datæ sint sportulæ (vt prædictum à nobis est) in triplū eius, in quo supra verum iustúmq; læsus fuerit reus, actor cōdemnandus est. ¶Aliquis quum mecum iudicio cōsisteret, minus petiit. Nam cùm decem deberem, quinque dari intendit. Aut cùm fundi, quem ego tenebam, in solidum dominus esset, ad dimidiam eius partem egit. Nihil ex ea re periculi timendū est. Quoniam nihilo minus in reliquam quantitatem iudex me in eodem iudicio ei condemnat: quemadmodum iam relata Zenonis constitutione cautū est. ¶Si quis aliud pro alio errans petiit, errorē hunc ei fraudi esse non placet. Nam eodem in iudicio, cognita veritate errorem suum corrigere potest. Duobus autem fit modis, vt quis aliud pro alio petat. Aut re scilicet, aut causa. Re, veluti cui Stichus homo

mo debebatur, Erotem petiit. Caus̃, vt cùm aliam pro alia actionem quis mouit. Quum enim ex testamento agere deberet, ex stipulatu egit: aut etiam ex cõtrario. ¶Est & alia actionum diuisio. Quædam enim sunt actiones, quibus nõ solidũ quod nobis debetur, semper consequimur, sed aliàs solidum, aliàs minus. Veluti, si tecum agam de peculio, ob filiũ seruúmve tuũ, in decem aureos. Nam si locuples est peculium, decem aureos consequar. Sin autem ea, quę in peculio sunt, quinque tantùm aureis valēt, in solidum quinque pater dominúsve condemnatur. Quemadmodum autē peculium intellegendum sit, infrà latiùs discemus. ¶Præter actionem de peculio, est & alia actio, quæ non semper in solidum condemnationem habeat. Nam si dotem ab vxore

χον ἐποφειλόμενον τὸν οἰκέτην ἦλθεν ἔρωτα ἀπαιτῶν. αἰτία δέ, οἷον ἡνίκα ἑτέραν ἀντὶ ἑτέρας ἐκίνησεν ἀγωγήν. δέον γὰρ κινῆσαι τὴν ex testamento, ἐκίνησε τὴν ex stipulatu. ἢ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου. ¶ Ἔστι δὲ ἄλλη τῶν ἀγωγῶν διαίρεσις. εἰσὶ γάρ τινες ἀγωγαί, δι' ὧν οὐχ ὅλον τὸ ἐποφειλόμενον λαμβάνομεν ἀλλὰ ποτὲ μὲν ὁλόκληρον, ποτὲ δὲ ἧττον. οἷον ἐὰν κινῶ κατὰ σοῦ τὴν de peculio, ἕνεκα τοῦ σοῦ υἱοῦ, ἢ τοῦ σοῦ οἰκέτου περὶ δέκα νομισμάτων. εἰ μὲν γὰρ εὔπορόν ἐστι τὸ peculium, λήψομαι τὰ ι νομίσματα. εἰ δὲ ἀξιά ἐστι τὰ ἐν τῷ peculio πράγματα πέντε νομισμάτων, εἰς τὰ ε μόνα ὁ πατὴρ ἢ ὁ δεσπότης καταδικάζεται. τίνα δὲ κατὰ τρόπον νοεῖσθαι τὸ peculium προϊόντες μαθησόμεθα. ¶ Ἔστι δὲ πρὸς τῇ de peculio, καὶ ἑτέρα ἀγωγή, οὐ πάντως εἰς ὁλόκληρον ποιουμένη τὴν καταδίκην. ἐὰν γὰρ ἐγὼ προῖκα ὑποδέξωμαι πα-

θ. Sunt præterea.

θ. Item si de dote.

ρὰ τῆς ἐμαυτοῦ γαμετῆς, εἶτα συστὰς ὁ γάμος, μετὰ ταῦτα διαλυθῇ, κινοῦσα κατ' ἐμοῦ τὴν ex stipulatu, ἐπὶ ἀπαιτήσει τῆς προικὸς, οὐ πάντως λήψεται τὸ ὁλόκληρον, ἀλλ' εἰς ὅσον ἐξαρκεῖ ἡ ἐμὴ περιουσία. καὶ εἰ μὲν συντρέχει ἡ ποσότης τῶν ἐμῶν πραγμάτων τῇ ποσότητι τῆς προικὸς, ἡ γυνὴ λήψεται τὸ ὁλόκληρον. εἰ δὲ ἑκατὸν νομισμάτων οὔσης τῆς προικὸς, ἡ περιουσία εἰς πεντήκοντα συντείνει, εἰς πεντήκοντα καταδικασθήσομαι, διὰ τὸ εἰς τοσοῦτον εὐπορεῖν. ἔσθ' ὅτε καὶ εὐπόρου μου ὄντος, οὐ πάντως ἡ ἐμὴ γυνὴ πᾶσαν λήψεται τὴν προῖκα, διὰ τὴν ἀντικειμένην αὐτῇ retentionem, ἥτις τὴν ποσότητα μειοῖ τῆς προικός. εἰ γὰρ ἐπιδοθῇ μοι πράγματα ἐν προικὶ εἰς χίλια νομίσματα συντείνοντα, δαπανήσω δὲ περὶ αὐτὰ ἑκατὸν νομίσματα, διαλυθέντος δὲ τοῦ γάμου, ἀπαιτοῦμαι τῶν χιλίων νομισμά-

mea accepero, & matrimoniũ semel constitutum, deinde solutũ fuerit: illa mecum ad repetitionẽ dotis ex stipulatu agens, non solidum omnino consequutura est, sed quatenus facultates meæ patiuntur. Et si quidem concurrat quãtitas bonorum meorum cum quantitate dotis, solidum cõsequutura est mulier. Sin verò cùm dos centum aureorum esset, facultates meæ tantùm quinquaginta colligant, in quinquaginta condemnandus sum. Eatenus enim facere possum. Interdum quoque & si maximè possim facere, non solidam tamen dotem cõsequutura est mulier, idque obiecta retentione, quæ dotis quantitatẽ minuit. Nam si mihi bona aliqua in dotem data sint, quę mille aureis valeãt: & centum aureos in illa impendero: ac deinde soluto matrimonio summa mille aureorũ à me

petatur:

petatur : obiicere possum & dicere, sumptum centū aureorum me fecisse in ędes aut fundos mihi in dotem datos. Et quoniam huiusmodi impensę ipso iure dotem minuūt, nō in mille aureos condemnabor, sed tantum in nongentos: dum necessarię fuerint impensę, id est, quas facere necesse fuerit, quoniā fortè futurum fuerit, vt ędes collaberentur, nisi in refectionem earum sumptus centum aureorum factus fuisset. Et ideo hac retentione vtar, quę dicitur ob necessarias impensas. Verùm hęc omnia perfectius ex libris Digestorum accipi poterunt. ¶ Si quis quū emācipatus esset scilicet, aut libertus, cū patre patronóve suo quacumq; actione egerit, aut si socius cū socio actione pro socio, non in

τὴν ποσότητα, δύναμαι ἀντιτιθέναι καὶ λέγειν, ὅτι περὶ ἑκατὸν νομίσματα ἐδαπάνησα περὶ τοὺς ἀγροὺς, ἢ τὰς οἰκίας, τὰς λόγῳ προικὸς ἐπιδοθείσας μοι. καὶ ἐπειδὴ ipso iure, ἤγουν αὐτῷ τῷ νόμῳ αἱ τοιαῦται δαπάναι τὴν προῖκα ἀπομειοῦσιν, οὐ καταδικασθήσομαι εἰς τὰ χίλια νομίσματα, ἀλλ' εἰς μόνα ἐννεακόσια. εἰ γέγονεν ἡ δαπάνη νεκεσσαρία οὖσα. τουτέστιν ἐξ ἀνάγκης δαπανηθεῖσα. ἔμελλε γὰρ ἔσθ' ὅτε καταπίπτειν ἡ οἰκία, εἰ μὴ περὶ ἀνανέωσιν αὐτῆς ἑκατὸν ἀνηλώθησαν νομίσματα. διὰ τοῦτο, ταύτῃ χρήσομαι τῇ ῥετεντζίωνι. τουτέστι τῇ παρακατασχέσει, ἥτις λέγεται ob necessarias impensas. ταῦτα δὲ πάντα τελειότερον ἐκ τῶν διγέστων ἔνεστι μαθεῖν. ¶ Ἐάν τις κατὰ τοῦ οἰκείου πατρὸς, ἐμαγκίπατος ὢν δηλονότι, ἢ ἀπελεύθερος κατὰ τοῦ οἰκείου πάτρωνος, κινήσῃ οἵαν δήποτε ἀγωγὴν, ἢ ἐὰν ὁ κοινωνὸς κατὰ τοῦ κοινωνοῦ κινήσῃ τὴν pro socio, οὐ πλέον

6. Sed & si quis.

ὁ ἐναγόμενος καταδικασθήσεται τῷ ἀντιδίκῳ, ἢ παρ' εἰς ὅσον εὐπορεῖ ἡ αὐτοῦ περιουσία. τὸ αὐτό ἐστι, καὶ ἐὰν donandi animo ἐπερωτηθῶ δοῦναι τινὶ ἑκατὸν νομίσματα. οὔτε γὰρ πλέον ὀφείλω καταδικασθῆναι αὐτῷ, ἢ παρ' εἰς ὅσον εὐπορῶ.

§. Compensationes. ¶ Καὶ αἱ κομπενσατίονες ἀντιτιθέμεναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποτελοῦσιν, ὥστε μὴ ὅλον λαμβάνειν τὸν ἄκτωρα ὅπερ ἀπαιτεῖν πειρᾶται. εἰ γὰρ κινεῖ κατ' ἐμοῦ περὶ δέκα νομισμάτων, ἀμειβαδὸν ἀντεποφείλων μοι τρία νομίσματα, εἰς ἑπτὰ καταδικασθήσομαι. καθὰ καὶ ἤδη προείρηται. ἀλλὰ τοῦτο εἶπον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐπειδὴ ἐὰν συμβῇ μὴ σαφὲς εἶναι τὸ εἰς κομπενσατίονα ἀντιτιθέμενον χρέος, οὐδὲν ἧττον ὁ ἄκτωρ ἀπαιτήσει τὸ χρέος ὁλόκληρον.

§. Cum eo quoque. ¶ Ἐχρεώστει τις διαφόροις κρεδίτωρσι πολλὴν χρυσίου ποσότητα. ἐπικειμένων τῶν δανειστῶν, καὶ ἀπαιτούντων τὰ χρέα ἐξέστη τῆς οἰκείας

περι

amplius is à quo petitur aduersario suo cõdemnabitur, quàm in quantum facultates eius facere posiint. Idem est, si cui donandi animo centum aureos dare promiserim. Neque enim in amplius ei condemnabor, quàm in quantum facere possim. ¶ Compensationes quoque opposite plerumque efficiunt, vt non totum actor cõsequatur, quod petere tentat. Nam si mecum agat ad decem aureos, cùm mihi inuicem tres aureos debeat, in septé condemnabor, quemadmodum & iam antè dictum est. Ideo autem dixi, Plerumque, quia si certum ac liquidum nõ sit, quod compensationis gratia obiicitur, nihilominus actor totum quod sibi debetur, repetet. ¶ Titius graui ęre alieno confl.to, multis multa debebat. Qui creditores molesti & infesti incum

berent, & quod sibi debebatur peteret, bonis suis cessit, qa soluendo omnibus non esset. Si contingat post, Titium aliqua bona adquirere, quę dignũ emolumentũ habeant: poterunt creditores, vt quibus ad plenum satisfactum non fuerit, ex integro reliquas summas petere. Et condemnabitur eis, verùm nõ insolidum, sed quantum facere potest. Nam id inhumanũ visum est, cum qui fortunis omnibus a seipso exutus sit, in solidum condemnari.

περιουσίας, οὐκ ἐξαρκῶν, πρὸς τὴν τούτων καταβολήν. εἰ συνέβη τὸν Τίτιον αὐτὸν μετὰ χρόνον, ἕτερα κτήσασθαι πράγματα, εἰς ἀξιόπιστον συντείνοντα ποσότητα, δύνανται οἱ κρεδίτωρες οἷα μὴ δυνηθέντες ἀποπληρωθῆναι τὸ χρέος, τὴν λειπομένην αὐτοῦ ἀπαιτεῖν ποσότητα. καὶ καταδικασθήσεται αὐτοῖς, οὐκ εἰς ὁλόκληρον, ἀλλ' εἰς ὅσον εὐπορεῖ. ἀπάνθρωπον γὰρ ἐνομίσθη, τὸν ἰδίας αὐτὸν γυμνωθέντα περιουσίας, εἰς ἅπαν καταδικάζεσθαι τὸ χρέος.

QVOD CVM EO QVI ALIENA IN potestate est, negotium gestum esse dicetur. Titul. VII.

MEntioné supra habuimus actionis de peculio, qua in peculium serui aut filiifamilias ad uersus patrem aut dominum agitur. Necesse est igitur & de ea dicere, nam in hoc tempus tractatum eius reieci-

ΕΝ τοῖς προλαβοῦσι, μνήμην ἐποιησάμεθα τῆς de peculio, ἥτις κινεῖται προφάσει τοῦ peculij τοῦ οἰκέτου, ἤγουν τοῦ ὑπεξουσίου υἱοῦ κατὰ τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ δεσπότου. δεῖ τοίνυν περὶ αὐτῆς εἰπεῖν. εἰς τοῦτον γὰρ τὸν καιρὸν, τὴν αὐτῆς

ὑπε

ὑπερεθέμεθα διδασκαλίαν ποιήσασθαι. ἀλλὰ χρὴ καὶ περὶ ἑτέρων ἀγωγῶν, αἵ τινες χάριν τῶν αὐτῶν ὑπεξουσίων κατὰ πατρὸς ἢ δεσπότου κινοῦνται, ἐπιμελέστερον διεξελθεῖν. ἐπειδὴ δὲ συναλλάγματος γινομένου, εἴτε μετὰ οἰκέτου, εἴτε μετὰ ὑπεξουσίου υἱοῦ, τὰ αὐτά ἐστι σχεδὸν νόμιμα, ἵνα μὴ φλύαρος καὶ πολυρρήμων φανῶ, διαλογισμοῖς ἀπείροις κεχρημένος, λόγον ποιήσομαι περὶ μόνων τῶν πρὸς οἰκέτην γινομένων συναλλαγμάτων, καὶ τῆς κατὰ τοῦ δεσπότου ἀναγωγῆς. τὰ αὐτὰ γὰρ νοήσωμεν καὶ περὶ υἱοῦ. ἔτι δὲ καὶ περὶ πατρὸς ἔχοντος in potestate τὸν παῖδα. εἰ δέ τι ἰδιάζον ἐπὶ τούτων παραφυλάττεται, κεχωρισμένως ἐπιδείξωμεν τοῦτο.

§. Si igitur iussu.

¶ Ἔστι τοίνυν κατὰ τοῦ δεσπότου ἀγωγὴ ἡ quod iussu, προφάσει τῶν πρὸς τὸν οἰκέτην συναλλαγμάτων κινουμένη. ἐὰν γὰρ κελεύσῃ τοῦ δεσπότου συναλλάξῃ μοι, γένηται δέ μοι ἔνοχος, ἕξω κατ' αὐτοῦ τοῦ δεσπότου

...mus ac distulimus. Sed enim & de aliis actionibus, quibus seruorum filiorúmve familiâs gratia, cum patribus ac dominis agitur, diligentius differere oportet. Ac quoniam siue cum filiofamilias, siue cum seruo negotium gestũ fuerit, eadem pæne iura seruantur, ne cui loquax aut verbosus videar infinitis disputationibus vtẽdo, verba tantùm facturus sum de his quæ cum seruis geruntur, & de actionibus quibus cum domino agitur. Eadem enim & in filio dici intellegemus, & in patre, qui illum in potestate habet. Quòd si quid in his propriè obseruetur, id separatim ostendemus. ¶ Est igitur cũ domino actio Quod iussu, qua de negotiis cum seruo gestis agitur. Nam si iussu domini seruus mecum cõtraxerit, & mihi obligatus fuerit, habebo cum ipso domino actio-

nem Quod iussu. Nam quodammodo cum eo contrahere, & fidem eius sequi videor, ob iussum quem seruo fecerit. Hæc autem actio, Quod iussu, in solidum habet condemnationem. Ad exemplũ actionis, Quod iussu, & alias duas actiones, quæ & ipsę condemnationé habeant in solidum, pollicit⁹ est Prętor: quarum vna exercitoria, & altera institoria vocatur. Et exercitoria quidem tunc locum habet, cùm quis seruum suum magistrum nauí præposuit, & aliquid cum eo eius rei gratia cui præpositus est, contractum est. Namque in hac specie in solidum cum domino habebo actionem exercitoriam. Ideo autem dicta est exercitoria, quia exercitor is vocatur, ad quẽ cottidianus nauis quęstus pertinet. Institoria verò tunc

σπότου τὴν quod iussu. τρόπον γάρ τινα πρὸς αὐτὸν δοκῶ συναλλάττειν, καὶ τὴν αὐτοῦ μεταδιώκειν πίστιν, διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην κέλευσιν. εἰς ὁλόκληρον δὲ αὕτη ἡ quod iussu ἔχει τὴν καταδίκην. κατὰ μίμησιν τῆς quod iussu, καὶ ἑτέρας δύο εἰς ὁλόκληρον ἐχούσας τὴν καταδίκην ἀγωγὰς ὁ πραίτωρ ἐπηγγείλατο. ὧν ἡ μὲν exercitoria, ἡ δὲ ἑτέρα institoria προσαγορεύεται. καὶ ἡ μὲν exercitoria τότε χώραν ἔχει, ὁπότε τὸν ἴδιον οἰκέτην μάγιστρον τῆς οἰκείας προβάλλεται νηός, καὶ τιμήματος προβληθέντος αὐτῷ χάριν τοῦ πράγματος, ἐφ' ᾧ καὶ προεβλήθη, γέγονε συνάλλαγμα. ἐπὶ γὰρ τούτου τοῦ θέματος, εἰς ὁλόκληρον ἕξω τὴν exercitoriam, κατὰ τοῦ δεσπότου. διὰ τοῦτο δὲ ὠνόμασται exercitoria, ἐπειδὴ exercitor προσαγορεύεται οὗτος, πρὸς ὃν ὁ καθημερινὸς τῆς νεὼς πόρος ἀνατρέχει. ἡ δὲ institoria, τότε χώ-

ραν

ραν ἔχῃ, ἡνίκα τις καπηλείου τυχὸν, ἢ οἵας δήποτε πραγματείας, τὸν ἴδιον οἰκέτην προέστησεν. ἐὰν γὰρ μετ' αὐτοῦ τι συνάλλαγμα γένηται, τούτης χάριν τῆς αἰτίας, ἐφ' ἣ καὶ προέστη, ἐναχθήσεται ὁ δεσπότης εἰς ὁλόκληρον τῇ institoria. διὰ τοῦτο δὲ institoria προσαγορεύεται, ἐπειδὴ οἱ προβαλλόμενοι τῶν πραγμάτων institores καλοῦνται. χώρα δὲ ταύτῃ τῇ institoriæ, καὶ τῇ exercitoriæ, εἰ καὶ ἐλεύθερον, ἢ ἀλλότριον οἰκέτην, νεὼς, ἢ καπηλείου, ἢ οἵας δήποτε πραγματείας προέστησε. κἀνταῦθα γὰρ αὐτὸς ὁ τῆς δικαιοσύνης λόγος κατὰ τοῦ προστήσαντος τὴν exercitoriam, ἤγουν institoriam δίδωσιν. ὁ γὰρ προϊστῶν τινα, δοκεῖ λαμπρᾷ λέγειν τῇ φωνῇ. ὅτι ἐγὼ τοῦτον προέστησα. ὁ βουλόμενος αὐτῷ συναλλαττέτω. ¶ Ἐπενόησε δὲ καὶ ἄλλην ἀγωγὴν ὁ πραίτωρ, ἥτις tributoria καλεῖται. ἐὰν γὰρ ὁ ἐμὸς οἰκέτης

θ. Introduxit.

locum habet, cùm quis tabernæ forsitan, aut cuilibet negotiationi seruum suum præposuit. Nam si quid cum eo eius rei gratia, cui præpositus est, contractum fuerit: in solidū dominus actione institoria tenebitur. Ideo autem appellata est institoria, quia qui negotiationibus præponuntur, Institores vocantur. Est autem his actionibus institoriæ & exercitoriæ tūc locus, cùm quis liberam personam aut alienum hominem naui, tabernæ, aut cuicumque negotiationi præposuit. Nam & hic ratio æquitatis aduersus eum, qui præposuit, exercitoriam aut institoriā actionem dat. Qui enim aliquem præponit, id clara & aperta voce dicere videtur: Hunc ego præposui: qui volet, cum eo contrahat. ¶ Inuenit & aliam actionem Prætor quæ Tributoria vocatur, Nam si seruus meus

in mercibus peculiaribus negotietur, neque iubente me neque præponente, sed tamen sciente, & nõ vetante: & quid cũ eo contractum fuerit: Prætor ad hunc modum iis de rebus ius reddit. Nam si cõtigerit, vt is multis personis deberet, deberet item & mihi domino (quod dixi debere, non ciuiliter, sed naturaliter intellegendũ est) ac seruus cum mercibus suis adfuerit.

Creditores Prætorẽ adibunt, qui dominum cogat merces in medium proferre: & si quid ex mercibus venditum fuerit, pecuniam inde redactam, pro rata inter se & creditores ceteros distribuere. Et si dominus, cui Prætor mercium distributioné permittit, aliquas ex his interuerterit, nec omnes in mediũ attulerit, & aliquis creditorum id moleste ferens dixerit, minus mercium, quàm ser

εἰς τὰ peculiaria αὐτοῦ πραγματεύσηται φορτία, οὐ κατὰ κέλευσιν ἐμὴν οὐδὲ ἐμοῦ προεστῶτος αὐτὸν, εἰδότος μέν τοι, καὶ οὐκ ἀντιλέγοντος, γένηται δὲ πρὸς αὐτὸν συνάλλαγμα, οὕτως ὁ πραίτωρ ἐπὶ αὐτῷ δημοδοτεῖ. εἰ γὰρ συμβῇ ἐποφλῆσαι αὐτὸν διαφόροις προσώποις, ἐποφλῆσαι δὲ καὶ ἐμοὶ τῷ δεσπότῃ· ὃ δὲ εἶπον ἐποφλῆσαι φυσικῶς νοητέον, οὐκ ἐννόμως· παρέσται δὲ ὁ οἰκέτης ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὰ φορτία, προσέρχονται οἱ κρεδίτωρες τῷ πραίτωρι, καὶ ἀναγκάζει τὸν δεσπότην ἀγαγεῖν εἰς μέσον τὰ φορτία. καὶ εἴ τι ἐκ τῶν φορτίων διεπράθη καὶ συνήχθη χρυσίον, καὶ τοῦτο ἀναλόγως διελεῖν μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ τῶν λοιπῶν κρεδιτώρων. εἰ δὲ αὐτὸς ὁ δεσπότης, ᾧ ἐπετράπη τῶν φορτίων ἡ διαίρεσις, ὑφέληταί τινα ἐξ αὐτῶν, καὶ μὴ πάντα εἰς μέσον ἀγάγῃ, ἔλθῃ δέ τις τῶν κρεδιτώρων αἰτιώμενος καὶ λέγων, ὡς ὅτι ἐλάττονα φορτία τῶν ὑπὸ τοῦ

οἰκέ

οἰκέτου ἐκ τῆς πραγματείας συνεχθέντων εἰς μέσον ἐλήλυθε, δοθήσεται αὐτῷ tributoria κατὰ τοῦ δεσπότου. δι' ἧς ἀναγκασθήσεται, ὅπερ ἔτυχεν ἀποκρυψάμενος φορτίον εἰς μέσον συνεγκεῖν. λέγεται δὲ tributoria, ἡ διαιρετικὴ παρὰ τὸ distribuere, ὅ ἐστι διελεῖν.

§. Praeterea. ¶ Πρὸς ταῖς εἰρημέναις ἀγωγαῖς, ἐπενόησε καὶ τὴν de peculio, ἤτοι de in rem verso. τουτέστι περὶ τῶν ἐν πράγμασι τοῦ πατρὸς, ἢ καὶ δεσπότου, στραφέντων ἤγουν δαπανηθέντων, ἵνα εἰ καὶ παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου συνάλλαγμά τι γένηται πρὸς τὸν οἰκέτην, ὅμως εἴτε τι ἐδαπανήθη περὶ τὴν οὐσίαν τοῦ δεσπότου, τουτέστι in rem versum ἐγένετο, εἰς τοῦτο ὅλον ὁ δεσπότης καταδικασθῇ, εἴτε οὐκ ἐγένετο versum, εἰς τοῦτο μέχρι τῆς τοῦ peculij ποσότητος καταδικασθῇ. δοκεῖ δὲ versum γίνεσθαι εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ δεσπότου, ἐάν τι κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ἀναλωθῇ περὶ

uus in negotiatione sua habebat, in mediũ collatũ esse: dabitur ei aduersus dominum actio tributoria: per quam cogetur, quicquid mercium occultauerat, in medium afferre. Dicitur autem tributoria actio, quasi Graecè dicas διαιρετικὴν, ab eo quod est distribuere. ¶ Praeter actiones iam relatas inuenit & Praetor actionem de peculio, & de in rem verso. Vt quamuis sine voluntate domini negotium cum seruo gestum fuerit, tamen siue quid in rem domini impensum aut versum sit, id totum dominus soluere cogatur: siue quid in rem domini versum impẽsúmque non sit, id eatenus praestet, quatenus peculij quantitas patitur. Porrò in rem domini versum videtur, si quid necessariò in res eius impensum fuerit.

τὰ

Veluti, mutuo accepto seruus meus creditores meos dimisit: aut ędes ruinam mihi minantes fulsit, aut familię meę frumentum mercatus est: aut fundum mihi aliámve quam rem necessariam emit. Si decem igitur aureos à te mutuò sumpsit, & quinque creditori meo persoluit, & alios quinque quomodolibet cõsumpsit: pro quinque qui in rem meã versi sunt, in solidũ condemnor: pro reliquis qui in me impensi non sunt, quatenus peculij quantitas patet, teneor. Vnde apparet, quòd si omnes decem aureos in rem meam impendit, non quinque tantùm aureos, sed omnes decem creditor à me repetet. Hęc enim actio de peculio, vna quidem est actio, sed duas habet condemnationes. Quoniam aut de peculio, aut de in rem verso, &

τὰ αὐτοῦ πράγματα. οἷον δανεισάμενος ὁ ἐμὸς οἰκέτης τοῖς ἐμοῖς κρεδίτωρσι κατέβαλεν, ἢ μέλλουσάν μοι πίπτειν οἰκίαν ἀνώρθωσεν, ἢ τῇ ἐμῇ φαμιλίᾳ σῖτον ἠγόρασεν, ἤγουν ἀγρὸν, ἢ ἕτερον οἷον δήποτε πρᾶγμα ἀναγκαῖον ἠγόρασέ μοι. εἰ τοίνυν δέκα νομίσματα ἐδανείσατο παρὰ σοῦ, καὶ πέντε μὲν κατέβαλε τῷ ἐμῷ κρεδίτωρι, τὰ δὲ ἄλλα ὁπωσδήποτε ἐδαπάνησεν· ὑπὲρ μὲν τῶν πέντε versorum, εἰς ὁλόκληρον καταδικάζομαι· ὑπὲρ δὲ τῶν μὴ δαπανηθέντων εἰς ἐμὲ, μέχρι τούτου κατασχεθήσομαι, μέχρις οὗ ἐκτείνεται ἡ τοῦ peculij ποσότης. ἤγουν ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι εἰ πάντα τὰ δέκα νομίσματα εἰς τὴν ἐμὴν ἐδαπάνησεν οὐσίαν, οὐ τὰ πέντε, ἀλλὰ ὅλα τὰ δέκα νομίσματα ὁ κρεδίτωρ ἀπαιτήσει με. αὕτη γὰρ ἡ de peculio, μία μέν ἐστιν ἀγωγὴ, διπλῆν δὲ ἔχει τὴν καταδίκην. ἢ γὰρ εἰς τὸ peculium, ἢ εἰς τὸ versum γίνε-

ται ἡ ἐναγωγὴ καὶ ἡ καταδίκη. ὁ τοίνυν δικαστὴς, ὁ τῆς de peculio ἀκροώμενος πρότερον εἴωθε καταvοεῖν εἰ ἐδαπανήθη τι περὶ τὴν οὐσίαν τοῦ δεσπότου. καὶ εἰ μέν τι δεδαπάνηται, εἰς ταύτην πάντως τὴν ποσότητα τοῦ δεσπότην καταδικάζει. ἑτέρως γὰρ εἰς τὴν ζήτησιν τῆς ποσότητος τοῦ peculij μεταβήσεται, εἰ μηδὲν τῶν δανεισθέντων τῷ οἰκέτῃ, εἰς τὴν οἰκείαν οὐσίαν δαπανηθῇ τοῦ δεσπότου, ἤγουν μὴ πάντα δαπανηθῇ. ¶ Εἰπόντες περὶ τῆς de peculic, εἴπωμεν τί ἐστι peculium. ὅρος peculij οὗτός ἐστιν. οὐσία φυσικὴ προκεκυρωμένη ὑπεξουσίῳ, κατὰ γνώμην πατρὸς, ἢ δεσπότου, ἐξῃρημένων τῶν φυσικῶν χρεῶν, πατρικῶν φημὶ καὶ δεσποτικῶν, καὶ τῶν τοῖς ὑπεξουσίοις ἐποφειλομένων. οὐσίαν εἶπον φυσικὴν, ἐπειδὴ κατὰ νόμους οὐσίαν ἔχειν ὑπεξούσιος οὐ δύναται. προκεκυρωμένην ὑπεξουσίῳ κατὰ γνώμην

θ. Cum autē quæritur.

actio intentatur, & condemnatio sequitur. Iudex igitur, apud quem de peculio agitur, antè solet dispicere, an quid in rem domini versum sit, & si quid versum fuerit, in eam omnino summam dominum condemnat. Alioqui enim ad æstimationem peculij transibit, si nihil eorum aut nō omnia, quæ seruus mutuò sumpsit, in rem domini versa impensa que sint. ¶ Cum dictum sit de actione de peculi;, dicamus quid sit peculium. Et definitio peculij talis est. Est naturale patrimoniū ei, qui aliena in potestate est, concessum ac permissum, de voluntate patris aut domini, deductis naturalibus debitis, quæ aut patri debentur aut domino, & his, qui in eiusdem potestate sunt. Dixi Naturale patrimonium: quoniam per ius ciuile is qui aliena in potestate est, patrimonium habere nō potest. Dixi, Ei qui aliena

na in potestate est de voluntate patris aut domini permissum ac concessum: quia id demum peculium est, quod pater dominúsve non ignorat. Nā si quid sine voluntate ipsorū serui aut filij habuerint, id peculio adnumerandum nō est. Adieci, Deductis naturalibus debitis: quoniam id propriè peculium est, quod his deductis, quę naturaliter ab eo debētur, superest: veluti, cētum mihi aureos debet is, qui in potestate tua est: habétque peculium quod prima facie trecentorū aureūm putatur esse. Sed quoniam is patri aut domino cētum aureos debet, debétque itidem ei, qui in eiusdem potestate est, aut fratri suo: aut filius tuus debet seruo tuo, aut seruus tuus debet filio tuo, quem in potestate habes, centum quinquaginta aureos: purè videntur esse in peculio quinquaginta aurei. Inuenias tamē, quādo nec id quod ei debetur, qui in eius

πατρὸς, ἢ δεσπότου εἶπον, ἐπειδὴ ἐκεῖνο peculium ἐστὶν, ὃ οἶδεν ὁ πατὴρ, ἢ ὁ δεσπότης. εἰ γάρ τι παρὰ γνώμην αὐτῶν ἔχουσι, τοῦτο τῷ peculio οὐ συναριθμηθήσεται. ἐξῃρημένων φυσικῶν χρεῶν προσέθεικα, ἐπειδὴ κυρίως ἐκεῖνο ἐστὶ peculium, ὃ περιλιμπάνεται μετὰ τὴν τῶν φυσικῶν χρεῶν ἐξαίρεσιν. οἷον ἐποφείλει μοι ὁ σὸς ὑπεξούσιος ἑκατὸν νομίσματα. ἔχει δὲ peculium νομιζόμενον κατὰ πρώτην ὄψιν τριακοσίων νομισμάτων. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἐποφείλει τῷ πατρὶ ἢ τῷ δεσπότῃ ἑκατὸν νομίσματα, ἐποφείλει δὲ καὶ τῷ συνυπεξουσίῳ, ἤγουν τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ· ἢ ὁ μὲν υἱὸς ἐποφείλει τῷ σῷ δούλῳ, ἢ ὁ σὸς δοῦλος ἐποφείλει τῷ υἱῷ σου τῷ ὑπεξουσίῳ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα νομίσματα, καθαρὸν νομίζεται peculium πεντήκοντα νομίσματα. ἔστι δὲ ὅτε τὸ τῷ ὑπεξουσίῳ ἐποφειλόμενον χρέος, οὐκ ἐξαιρεῖ-

ται κινουμένης τῆς de peculio. οἷον ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ὁ σὸς οἰκέτης εἶχεν ἐν τῷ peculio αὐτοῦ οἰκέτην. οἱ δὲ νομικοὶ, τὸν μὲν πρῶτον οἰκέτην λέγουσιν ordinariũ· τὸν δὲ τοῦ οἰκέτου οἰκέτην λέγουσι vicarium. ὥσπερ ὁ ordinarius οἰκέτης ἐστὶν, οὕτω καὶ ὁ vicarius, ὥς τε οὖν συνυπεξούσιοί εἰσιν. ἐχρεώστει τοίνυν ὁ σὸς οἰκέτης ἐμοὶ ἑκατὸν νομίσματα. εἶχε δὲ peculium ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα. ἡ γὰρ διατίμησις τῶν ἐν τῷ peculio πραγμάτων εἰς ταύτην συνέτεινε ποσότητα. ἦν δὲ ἐν τῇ διατιμήσει, καὶ ὁ vicarius. ἐχρεώστει δὲ καὶ ὁ ordinarius τῷ vicario ἑκατὸν νομίσματα. ἐναγόμενος οὖν σὺ παρ' ἐμοῦ τῇ de peculio, οὐ δύνασαι λέγειν ὅτι τὸ peculium τοῦ σοῦ οἰκέτου ἐστὶ πεντήκοντα μόνα νομίσματα, καὶ δεῖ σε εἰς πεντήκοντα μόνα καταδικασθῆναι. ἐπειδὴ ὁ ordinarius ὑπὲρ οὗ ἐνάγῃ τῇ de peculio τῷ vicario

dem poteſtate eſt deduci debeat in actione de peculio: elu-ti in hac ſpecie. Seruus tuus in peculio ſeruum habebat. Iuris prudentes autem primum illum, ſeruum ordinarium vocant, & ſerui ſeruũ vicarium. Porrò quẽadmodum ordinarius, ſeruus eſt, ita & vicarius. In eiuſdem itaq; poteſtate ſunt. Seruus igitur tuus centum aureos mihi debebat. Habebat autem peculiũ cẽtum quinquaginta aureorum: tanti enim res peculiares æſtimabantur: atque in hac æſtimatione erat & vicarius, ſed & huic vicario centum aureos debebat ordinarius. Si tecũ igitur agam de peculio, non potes dicere: quinquaginta tãtùm aureos in peculio ſerui tui eſſe, & ideo in quinquaginta ſolùm condẽnari te debere: quia ordinarius, cuius gratia tecum de peculio agitur, vicario

suo centum aureos debeat. Quoniam debitum hoc deduci non oportet. Et quę nam huiusce rei ratio sit, dicendum est. Ac ratio est hæc.

Cùm peculium ordinarij serui scire ac cognoscere volumus, ceterarum quidem rerum ęstimationem ineuntes, addere solemus & ęstimationem vicarij. Et ita pronūtiamus, tantum aut tantum esse in peculio. Id cùm ita se habeat: non potest vicarius, cuius ęstimatione peculium augetur, & ipse illud minuere, eo nomine, quòd sibi aliquid debeatur. Ne eadem persona duas contrarias habere functiones videatur, vt in eadem facti specie, & eadē causa simul & augeat & minuat peculium. Idémque est, si filius tuus, quē in potestate habes, hominem in peculio suo habeat, qui dicitur seruus peculiaris. Ac mihi centum aureos debeat, debeat item & seruo peculiari centum au

χρεωστεῖ ἑκατὸν νομίσματα. τοῦτο γὰρ τὸ χρέος οὐκ ἐξαιρεῖται. καὶ τίς ἐστιν ὁ λογισμός, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ὁ λογισμὸς οὗτός ἐστιν. ἡνίκα βουλόμεθα τὸ peculium, τοῦ ordinarij οἰκέτου καταμαθεῖν, ψηφίζοντες τὰς διατιμήσεις τῶν ἄλλων πραγμάτων, προστίθεμεν καὶ τὴν τοῦ vicarij διατίμησιν, καὶ οὕτως ἀποφαινόμεθα λέγοντες, τοσῆς δὲ εἶναι ποσότητος τὸ peculium. τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, οὐ δύναται ὁ vicarius οὗ ἡ διατίμησις ηὔξησε τὸ peculium, αὐτὸς καὶ μειοῦν αὐτὸ διὰ τῶν ἐποφειλομένων αὐτῷ, ἵνα μὴ τὸ αὐτὸ πρόσωπον εὑρεθῇ, δύο ἐναντία ποιοῦν, καὶ αὖξον, καὶ ἀπομειοῦν τὸ peculium, ἐν τῇ αὐτῇ ὑποθέσει, τὸ αὐτό ἐστιν, εἰ καὶ ὁ σὸς ὑπεξούσιος ἔχει οἰκέτην ἐν τῷ ἰδίῳ peculio, ὃς λέγεται πεκουλιάριος οἰκέτης. καὶ ἐποφείλει μοι ἑκατὸν νομίσματα. χρεωστεῖ δὲ καὶ τῷ πεκουλιαρίῳ οἰκέτῃ σοῦ

ἑκατὸν νομίσμασι. ἐνταῦθα λέγομεν, μὴ ἐξαιρεῖσθαι τοῦτο τὸ χρέος, ἵνα μὴ ὁ πεκουλιάριος οἰκέτης, αὐξήσῃ μὲν τὸ τοῦ υἱοῦ σου peculium, διὰ τῆς οἰκείας διατιμήσεως, μειώσῃ δὲ διὰ τῶν αὐτῷ φυσικῶς ἐποφειλομένων. καὶ εὑρεθῇ τὸ αὐτὸ πρόσωπον δύο ποιοῦν ἐναντία ἐν τῇ αὐτῇ δίκῃ, καὶ αὖξον καὶ μειοῦν τὸ peculiũ.

8. Cęterum. ¶ Ἐκ τῶν εἰρημένων δεδήλωται, ὅτι πολλαί εἰσιν αἱ ἀγωγαὶ αἱ κινούμεναι κατὰ τοῦ δεσπότου, προφάσει τῶν ἐποφειλομένων ὑπὸ τοῦ οἰκέτου. ἔστι γὰρ ἡ quod iussu, ἡ institoria, ἡ exercitoria, ἡ tributoria. ἔστι δὲ καὶ ἡ de peculio. ἔξεστι δέ τινι ἐάσαντι τὴν quod iussu, ἢ τὴν exercitoriam, ἢ τὴν institoriam, ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν de peculio. γενικὴ γὰρ οὖσα ἡ de peculio, ἀντὶ πασῶν δύναται κινεῖσθαι. ἐκεῖναι μὲν γὰρ ἰδικαί. αὕτη δὲ γενική ἐστιν. ἀνόητος δὲ ἐκεῖνός ἐστιν, ὁ ἐάσας ἐκείνας, αἵ τινες δύ-

reos. Nam & hîc diximus, debitum hoc deduci non debere, ne seruus peculiaris, simul & æstimatione sui peculium filij tui augeat, & eorum nomine quę sibi naturaliter debentur, minuat: & eadẽ persona in eadẽ causa duas cõtrarias functiones obire intelligatur, vt & augeat & minuat peculium.

¶ Ex his quæ dicta sunt, constat, multas esse actiones quibus cum domino, de his quæ seruus debet, agere possimus. Est enim actio Quod iussu: est institoria: est exercitoria: est tributoria: est & de peculio. Porrò dubiũ nõ est, quin omissa actione Quod iussu, vel exercitoria, aut institoria, de peculio agere liceat. Nam cùm actio de peculio generalis sit, cuiuscumq; in locum moueri potest, quoniam cæteræ speciales sunt, hæc autem generalis est. Ceterũ stultus admodum sit oportet, qui omissis illis, quæ & facilem habent

habent probationē, & actori in solidū pariunt condemnationem, ad actionem de peculio decurrit. Nam & illud in primis, difficile est planum facere, quantū in peculio sit: res enim peculiares, nō omnibus extraneis notæ sunt: & deinde vbi magno labore planum fecerit, quātum in peculio sit, tunc & quæstio de naturalibus debitis quæ peculium minuūt, referri potest. Porrò difficile est & illud probare, quid quantùmque ex his quæ mutuò seruus sumpserit, in rem domini versum impensúmq; sit. Enim uerò hæc actio de peculio interdum & vt genus, & vt species mouetur. Et quando id contingit? veluti, contraxi cum seruo tuo, neque iubente te, neque cùm præpositus esset alicui negotiationi maritimæ vel terrestri. Hic actio de peculio & vt genus & vt species est. Sed &, si tibi actio tributoria cōpetit, potes hac omissa æquè de peculio siue

χερεῖς εἰσιν εἰς ἀπόδειξιν, καὶ τὸ ὁλόκληρον περιποιῆσαι τῷ ἐνάγοντι, καὶ ὁρμῶν ἐπὶ τὴν de peculio. δυσχερὲς γάρ ἐστι πρῶτον μὲν δεῖξαι, πόσον ἐστὶ τὸ peculium. τὰ γὰρ πράγματα τοῦ peculij, οὐκ ἐστὶ πρόδηλα τοῖς ἔξωθεν. ὅτε δὲ καὶ δείξει πολλὰ κοπωθεὶς ὁπόσον ἐστὶ τὸ peculium, τότε δύναται ἀντιτιθέναι φυσικὸν χρέος ἀπομειοῦν τὸ peculium. δυσχερὲς δέ ἐστιν ἀπόδειξιν καὶ πόσα τῶν δανεισθέντων αὐτῷ versa ἐποίησε περὶ τὸν δεσπότην. ἔστι δὲ ὅτε ἡ de peculio αὕτη, καὶ ὡς εἶδος καὶ ὡς γένος κινεῖται. καὶ πότε τοῦτό ἐστιν; οἷον συνήλλαξα τῷ σῷ οἰκέτῃ, οὐδὲ κατὰ κέλευσιν σήν, οὐδὲ προεστὼς αὐτοῦ πραγματείας τῆς κατὰ γῆν, ἢ κατὰ θάλασσαν ἐνταῦθα ἡ de peculio ἐστὶ, καὶ ὡς εἶδος, καὶ ὡς γένος. εἰ δὲ ἁρμόσει σοι ἡ tributoria, δύνασαι ταύτην ἐάσας, ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν de peculio, ἤτοι de in rem verso.

verso. ἐνταῦθα δὲ οὐ πάντως καταγινώσκομεν τοῦ ἐάσαντος τὴν τριβουτορίαν καὶ ἐλθόντος ἐπὶ τὴν de peculio. ποτὲ μὲν γὰρ ἡ de peculio καλλίων εὑρίσκεται τῆς tributorias, ποτὲ δὲ ἐλάττονα περιποιεῖται τῆς τριβουτορίας, καὶ τότε καλλίων ἡ tributoria. οἷον ἡνίκα πολλὰ ὑπέστι φυσικὰ χρέα. τῆς μὲν γὰρ τριβουτορίας κινουμένης, οὐδὲν ἐξαιρεθήσεται φυσικὸν χρέος. ἴσον γὰρ τὸ τοῦ δεσπότου χρέος ἐστὶ, καὶ τῶν κρεδιτώρων. καὶ οὐδεμίαν προτίμησιν ἐν αὐτῇ ὁ δεσπότης ἔχει, οὐδὲ ἐξαιρεῖται τὸ αὐτῷ ἐποφειλόμενον. τῆς δὲ de peculio κινουμένης, καλλίων ἡ τοῦ δεσπότου αἵρεσις. ἐξαιρεῖται γὰρ τὸ φυσικὸν χρέος. τουτέστι τὸ τῷ δεσπότῃ ἐποφειλόμενον. καὶ οὕτως εἰς τὴν λειπομένην ποσότητα τῷ δανειστῇ ὁ δεσπότης τοῦ δούλου καταδικάζεται. καλλίων δὲ ἡ ἐναγωγὴ ἐπὶ τῆς de peculio ἐστὶν, ὑπὲρ τῆς tributorias ἐν τούτῳ. ὅτι κινουμένης τῆς de

de in rem verso agere. Porrò non omnino hic damnandus est, qui omissa tributoria, ad actionem de peculio decurrit: quoniã actio de peculio, aliàs lõgè præstat actioni tributoriæ: aliàs minus emolumenti habet, quã tributoria: & tunc expedit tributoria agere: veluti, cùm multa sunt debita naturalia. Nam cùm tributoria agitur, nullum naturale debitum deducendum est. In pari enim causa sunt, & quę domino debentur, & quę creditoribus. Nec domini conditio in ea præcipua est, nec quod ei debetur, deduci potest. Cùm verò de peculio agitur, potior est domini conditio Quoniã naturale debitum, id est, quod domino debetur, deducendũ est: & ita in id quod superest, serui dominus creditori condẽnatur. Actio porrò de peculio plus adfert emolumenti, hac in re. Nam quũ de peculio agitur,

totius peculij ratio habetur. At quum tributoria agitur, id tantùm in iudicio spectatur, in quota parte peculij seruus negotietur, fortè in tertia, aut quarta, aut etiam sexta. Atqui ne sic quidem tributoria agẽdo sextam in solidũ partem peculij consequitur, in qua seruus negotiatur: sed id tãtùm quod à domino in distributione mercium interuersum ac celatum fuerit. Partis igitur partem fert. Ea verò peculij pars quæ vel in prædiis consistit, vel in mãcipiis, vel in nominibus, quoniam fortè seruus aliis quibusdã mutuum dedit, ad rationem non vocatur. Necesse est ergo, diligenter secũ vnusquisq; æstimet, tributoriáne sibi cõducat agere, an malit actionem de peculio eligere? Quòd si probare possit, ea quæ ipse seruo credidit in rem domini versa esse, melius est, vt actionẽ de pe-

de peculio, παντὸς τοῦ peculij γίνεται λόγος. τῆς δὲ tributorias κινουμένης, ἐκεῖνο μόνον ἐν δικαστηρίῳ σκοπεῖται, εἰς ὃ πραγματεύεται μέρος τοῦ πεκουλίου ὁ οἰκέτης. τὸ τρίτον τυχὸν, ἢ τὸ τέταρτον, ἢ καὶ τὸ ἕκτον μέρος τοῦ peculij. καὶ οὐδὲ αὐτὸ ὅλον φέρεται τὸ ἕκτον μέρος τοῦ πεκουλίου, εἰς ὃ ὁ οἰκέτης πραγματεύεται κινουμένης τῆς τριβουτορίας· ἀλλὰ τὸ ὑφαιρεθὲν ὑπὸ τοῦ δεσπότου ἐν τῇ διανεμήσει τῶν φορτίων. ὥστε οὖν μέρους μέρος φέρεται. τοῦ δὲ ἑτέρου peculij, ὅπερ ἐστὶν ἐν κτήμασι καὶ ἀνδραπόδοις, καὶ οἷς ἐποφείλεται ὑφ' ἑτέρων ὁ οἰκέτης δανείσας τυχὸν τισὶν, οὐ γίνεται λόγος. ὥστε οὖν δεῖ τινὰ σκοπήσαντα τὸ συμφέρον αὐτῷ, ἢ τὴν tributoriam, ἢ τὴν de peculio ἐπιλέξασθαι. εἰ δέ τις δύναται ἀποδεῖξαι, ὅτι τὰ δανεισθέντα ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν οὐσίαν προσεχώρησε τοῦ δεσπότου, ἐπιλεγέσθω μᾶλλον τὴν de

peculio. ἵνα ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου τοῦ de in re verso ἡ καθολικὴ γένηται. ¶ Τὰ δὲ εἰρημένα ἡμῖν περὶ οἰκέτου καὶ δεσπότου, τὰ αὐτὰ νοοῦμεν, καὶ περὶ υἱοῦ, καὶ θυγατρὸς, καὶ ἐγγόνου καὶ ἐγγόνης, καὶ πατρὸς ἔτι δὲ καὶ πάππου, ὧν ὑπεξούσιοί εἰσιν οὗτοι. ¶ Ἐκεῖνο δὲ ἰδιαζόντως ἐπὶ τῶν ἐλευθέρων τῶν in potestate σκοπεῖται. ὅτι τὸ μακεδονιάνειον δόγμα, ὡς ἐν παραγραφῇ ἀντίκειται τοῖς δανείσασιν ὑπεξουσίῳ. τί δὲ τοῦτό ἐστιν, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. μακέδων τις οὕτω λεγόμενος γέγονεν ἐν τῇ ῥώμῃ, ὃς ὑπεξούσιος ὢν τῷ οἰκείῳ πατρὶ, ἐδανείσατο παρά τινος ἐλπίζων, ὅτι τελευτήσαντος αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, δυνήσεται τὸ χρέος ἀποδοῦναι. πολλοῦ χρόνου διαδραμόντος, ὁ δανειστὴς ἐπέκειτο τὸ χρέος ἀπαιτῶν. ὁ μακέδων οὐκ ἔχων πόθεν ἂν ἀποδῷ, πῶς γὰρ ὑπεξούσιος ὤν; ἀνεῖλε τὸν ἑαυτοῦ

§. Quæ diximus.

§. Illud propriè.

culio eligat: quo ex capite de in rem verso in solidum condemnatio sequatur. ¶ Quæ à nobis iam de seruo ac domino dicta sunt: eadem de filio filiáque, & nepote neptéq; ac patre auóve, quorum in potestate sunt intellegimus. ¶ Illud autem propriè in liberis personis, quas in potestate habemus, seruatur: quòd aduersus eos, qui cumque his qui in parentis potestate sunt, mutuum dederint, velut in modū exceptionis obiici soleat S.C. Macedonianum. Id autem quid sit, latiùs dicendum est. Fuit quidā Macedo Romæ (id enim nomé erat homini) qui cùm in potestate patris esset, grande æs alienū conflauit, sperans futurū, vt mortuo patre suo, facilè id dissolueret. Cùm multum iam temporis transisset, grauis ei & molestus cœperat esse creditor debitū repetens. Macedo, quum non haberet vnde redderet (Nam quomodo, qui in potestate esset?) patrem suum occidit.

Relata

Relata res est ad Senatum. Et ille quidē pœnas dedit parricidij. Verùm S. C. factum est, quod Macedonianū vocatur, quo cauetur: ne qui liberæ personæ alieno iuri subiectę mutuum dedisset, actionem eo nomine haberet. Vt hoc modo, cùm se repetitionem quisque eius, quod credidisset nullam habiturum cognosceret, caueret sibi à mutuum dando. Non solùm autem à filio aut filia, nepote aut nepte, non rectè petetur, cū adhuc in parētis sui potestate sunt: sed neque, cùm sui iuris facti fuerint, vel morte parētis forsan vel emācipatione. Quin immò nec aduersus patrem auúmve de peculio datur actio, siue liberos adhuc in potestate habeāt, siue eos emancipauerint. Hæc autem ideo constituta sunt à Senatu, quoniam sæpe compertum est iuuenes magna æris alieni mole obrutos, quod per luxū libidinémque pro-

τοῦ πατέρα. ἐγνώσθη τοῦτο τῇ συγκλήτῳ. κἀκεῖνος μὲν δίκας δέδωκε πατροκτονίας. δόγμα δὲ λεγόμενον μακεδονιάνειον γέγονε, τὸ κελεῦσαν, μηδένα δανείζοντα ἐλευθέρῳ ὑπεξουσίῳ ἀπαιτεῖν τὰ δανεισθέντα, ἵνα τούτῳ τῷ τρόπῳ ἕκαστος εἰδὼς, ὡς οὐ δύναται ἀπαιτῆσαι τὸ δάνεισμα, ἀπέχηται τοῦ δανείζειν αὐτῷ. οὐ μόνον δὲ αὐτὸν οὐκ ἀπαιτήσει τὸν ὑπεξούσιον, ἢ τὴν ὑπεξουσίαν, ἢ τὸν ἔγγονον ἢ τὴν ἐγγόνην ὑπεξουσίους ἔτι ὄντας, ἀλλ' οὐδὲ αὐτεξουσίους γενομένους, τελευτῇ τυχὸν τοῦ πατρὸς, ἢ ἐμαγκιπατευθέντας. οὐδὲ μὴν κατὰ τοῦ πατρὸς, ἢ τοῦ πάππου δύναται κινεῖν τὴν de peculio, εἴτε ἔτι τοὺς παῖδας ὑπεξουσίους ἔχει, εἴτε τούτους ἐμαγκιπάτους ἐποίησε. ταῦτα δὲ διατάττουσα ἡ σύγκλητος οὕτως ἐνομοθέτησεν, ἐπειδὴ πολλάκις βαρυνθέντες τῷ χρέει οἱ ὑπεξούσιοι, ὅπερ λαβόντες ἀσώτως ἐδα-

πάνες

παύγεισαν, τῇ οἰκείων γονέων ἐπιβέλουσιν τῇ ζωῇ. ¶ Ἐκεῖνο δὲ ὡς ἐν τέλει ὀφειλόμεθα εἰδέναι, εἰ κατὰ κέλευσιν πατρὸς, ἢ δεσπότου συνάλλαγμα πρὸς τὸν ὑπεξούσιον γέγονεν. ἤγουν καὶ versum γένηται περὶ τὴν αὐτοῦ οὐσίαν, δύναταί τις ἐάσας τὴν de peculio, ἢ τὴν de in rem verso ἐξ εὐθείας κατὰ τοῦ πατρὸς, ἢ κατὰ τοῦ δεσπότου κινεῖν τὴν κονδικτίτιον, ὥσπερ εἰ πρωτοτύπως πρὸς αὐτὸν τὸν δεσπότην, ἢ τὸν πατέρα ἐποιήσατο τὸ συνάλλαγμα. ἀλλὰ καὶ ὁ τὴν exercitoriam, ἢ τὴν institoriam ἔχων, δύναται τὴν κονδικτίτιον κατὰ τοῦ πατρὸς, ἢ κατὰ τοῦ δεσπότου κινεῖν, ἐπειδὴ κελεύσει αὐτοῦ πρὸς τὸν ὑπεξούσιον γέγονε τὸ συνάλλαγμα. εἰρήκαμεν γὰρ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, ὅτι ὁ προϊστῶν τινα τῆς κατὰ γῆν ἢ κατὰ θάλασσαν ἐμπορείας, δοκεῖ πᾶσι παραγγέλλειν, ὥστε ἀδεῶς συναλλάττειν, τῷ προστάντι ὑπεξουσίῳ.

§. Illud in summa.

degerant, vitæ parentum suorum insidias moliri. ¶ Illud autem velut in summa debemus scire, si domino aut patre iubente, cum eo, qui in potestate illorum est, contractum fuerit, aut quid in rem ipsorũ versum sit, licere vt omissa actione de peculio aut de in rem verso, directò aduersus patrẽ aut dominum condictione agamus, tãquam si principaliter cum ipso domino vel patre, negotium gestum fuisset. Sed & is qui institoriam habet vel exercitoriam, condictione aduersus patrem vel dominum agere potest. Nam & iussu illius cum eo quẽ in potestate habet, contractum intellegitur. Diximus enim suprà eum, qui negotiationi maritimę, vel terrestri aliquem prępontit, hoc velut omnibus dicere videri, vt securè cum eo, quem prępontit, contrahant.

DE

DE NOXALIBVS ACTIONIBVS. Titul. VIII.

Quemadmodum ex contractu seruorum, cum dominis agitur: ita & ex delicto seruorum, domini tenentur. Nam si rerum mearum aliquam seruus tuus furto abstulit, aut vi rapuit, vel si damnum mihi intulit, aut iniuria me affecit: noxalis mihi datur tecum actio. Liberum autem tibi est noxali actione condemnato, vel quod mea interest praestare, vel seruum noxae dedere. Noxa dicitur corpus ipsum quod nocuit, quoniam seruus nocuit. Noxia verò ipsum maleficium vocatur: veluti furtum, damnum, rapina, iniuria. Est autem id summa ratione introductum, vt dominus noxali actione condemnatus, seruum illi, in quem deliquit, possit dedere, quoniam iniquum erat, nequitiam ser-

Ὥσπερ ἐκ τῶν πρὸς τοὺς ὑπεξουσίους συναλλαγμάτων ἐνάγεται ὁ δεσπότης, οὕτω καὶ ἐξ ὧν αὐτοὶ ἥμαρτον κατέχονται οἱ δεσπόται. ἐὰν γὰρ ὁ σὸς οἰκέτης κλέψῃ τὰ ἐμὰ πράγματα, ἢ ἁρπάσῃ, ἢ ζημιώσῃ με, ἢ ὑβρίσῃ με, ἡ νοξαλία ἀγωγὴ δίδοταί μοι κατὰ σοῦ. καταδικασθεὶς δὲ ταύτῃ τῇ νοξαλίᾳ, ἐξουσίαν ἔχεις, ἢ τὸ διαφέρον καταβαλεῖν, ἢ τὸν οἰκέτην εἰς νόξαν παρασχεῖν. νόξα δὲ λέγεται αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ βλάψαν, ἐπειδὴ ἔβλαψεν αὐτὸς ὁ οἰκέτης. νόξια δὲ τὸ κακούργημα ὀνομάζεται. οἷον ἡ κλοπὴ, ἡ ζημία, ἡ ἁρπαγὴ, ἡ ὕβρις. ἀρίστῳ δὲ λογισμῷ τοῦτο ἐπινενόηται, τὸ τὸν δεσπότην καταδικασθέντα τῇ νοξαλίᾳ, δύνασθαι τὸν οἰκέτην ἐκδοῦναι ἐκείνῳ, εἰς ὅν τι ἐπλημμέλησεν ὁ οἰκέτης. ἄτοπον γὰρ ἐνόμιζον τὴν

τῶν

τοῦ οἰκέτου ἀγελαιότητα ἐπιζήμιον εἶναι τοῖς δεσπόταις, περαιτέρω τῶν σωμάτων αὐτῶν. ὥστε οὐ καταδικασθεὶς ἐγὼ ὑπὲρ τοῦ οἰκέτου τῇ νοξαλίᾳ, εἰς οὐδὲν ἕτερον ἄκων ζημιοῦμαι, ἢ εἰς τὸ δοῦναι αὐτὸν εἰς νόξαν. τὴν γὰρ διατίμησιν τοῦ ἁμαρτήματος ἄκων οὐ καταβάλλω. ¶ Παρασχὼν δὲ εἰς νόξαν τὸν πταίσαντα οἰκέτην ἐγὼ τῷ ἐνάγοντι, ἐλευθεροῦμαι τῆς νοξαλίας, εἰς τὸ διηνεκὲς μεταφέρων τὴν δεσποτείαν ἐπὶ τὸν λαμβάνοντα. οὐ γὰρ λέγομεν ὅτι διὰ τῶν οἰκείων ὀπερῶν, καὶ τῆς οἰκείας ὑπηρεσίας, ὁ οἰκέτης ἀποπληρώσας τοῦ ἁμαρτήματος τὴν διατίμησιν ἐκείνῳ εἰς ὃν ἥμαρτεν, ἢ γοῦν καὶ εὐπορήσας ποθὲν χρημάτων, καὶ ταῦτα αὐτῷ προσαγαγὼν ὑποστρέφει πρὸς τὸν δεσπότην. ἀλλὰ προσιέτω τῷ πραίτωρι, καὶ τοῦτο αὐτῷ ἀποδείξας, ἄκοντος τοῦ ἔχοντος αὐτὸν εἰς νόξαν, ὑπὸ τοῦ πραίτωρος ἐλευθεροῦται. ¶ Ἐπινενόηνται δὲ αἱ νοξάλιαι

b Dominus noxali.

b Sunt autem.

uorum vltra corpora ipsorum dominis damnosam esse. Noxali igitur actione serui mei nomine condemnatus, in nullo alio inuitus lędor, quàm vt eum noxę dedam. Nam delicti ęstimationem inuitus non cogor soluere. ¶Porrò cũ semel actori seruum qui deliquerat, noxæ dedidi, à noxali iudicio liberor, in perpetuum dominio eius in accipientem translato. Neque enim dicimus, si seruus vel operis suis atque ministerio, delicti æstimationem ei in quem deliquit præstiterit, vel nummos alicunde comparatos, illi dederit, ad veterẽ dominum eum redire. Verũ Prętorem adire debet, & ei rem omnem exponere, atque ita vel inuito eo, qui noxæ ipsum accepit, à Prætore manumittetur. ¶Cõstitutæ sunt autem noxales actio-

nes aut legibus aut edicto Prætoris. Legibus, vt furti. Hanc enim lex duodecim Tabularũ inuenit: item & damni iniuriæ, hanc enim intro duxit lex Aquilia. Edicto Prætoris, vt noxalis iniuriarum, & noxalis Vi bonorum raptorum. ¶Regula est nobis à veteribus per manus tradita, qua sic dicimus: Noxa caput sequitur. Ea maximè spectatur his in casibus Seruus tuus res quasdam mihi furto subtraxit. Quandiu in tua potestate est, habeo tecum noxalem furti actionẽ. Quòd si ad alium translatus sit, cum eo noxali agetur. Sin verò manumissus fuerit, directam habeo cũ ipso furti actionem, & noxalis perimitur. Sed & per contrarium, actio quæ prius directa erat, noxalis fieri potest: velut, aliquis cum liber esset, furtum mihi fecit. Is postea seruus factus

λειαι ἀγωγαί, ἢ ὑπὸ τῶν νόμων, ἢ ἐκ τοῦ ἐδίκτου τοῦ πραίτωρος. ὑπὸ τῶν νόμων, οἷον ἡ φοῦρτι. ταύτην γὰρ ἐξεῦρεν ὁ δυωδεκάδελτος. ἔτι δὲ καὶ ἡ νοξαλίαν ἡ ἀπὸ ζημίας τοῦ ἀκυιλίου· ταύτην γὰρ ἐπενόησεν ὁ ἀκυίλιος. ἐκ δὲ τοῦ ἐδίκτου τοῦ πραίτωρος, ἡ νοξαλία iniuriarum, καὶ ἡ νοξαλία vi bonorum raptorum.

¶Κανών ἐστιν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων δεδομένος ὁ λέγων, Noxa caput sequitur. θεωρεῖται δὲ οὗτος, ἐπὶ τῶν τοιούτων θεμάτων. ὁ σὸς οἰκέτης ἔκλεψεν ἐμὰ πράγματα. ἐφ᾽ ὅσον ἐστὶν ὑπὸ τὴν σὴν ἐξουσίαν, ἔχω κατὰ σοῦ τὴν νοξαλίαν furti. εἰ δὲ εἰς ἕτερον μετετέθη δεσπότην, κατ᾽ ἐκείνου κινηθήσεται ἡ νοξαλία. εἰ δὲ ἐλευθερωθῇ, κατ᾽ αὐτοῦ ἕξω τὴν διρέκταν furti, καὶ ἡ νοξαλία ἀποσβέννυται· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἡ διρέκτα, δύναται γενέσθαι νοξαλία. ἐὰν γὰρ ἐλεύθερος ὢν τις, κλέψῃ τὰ ἐμὰ πράγματα, οὗτος δὲ μετὰ ταῦτα γένηται δοῦλος,

§. Omnis autem.

λος, οἷον ὡς εἰρήκαμεν ἐν τῇ πρώτῃ ἰνστιτουτίονι, ἡνίκα ἀνάσχηται ἑαυτὸν πραθῆναι ad pretium participandum, καὶ γένηται σὸς δοῦλος, ἡ πάλαι διρέκτα furti, νῦν γενήσεται νοξαλία. ¶ Ὁ ἐμὸς οἰκέτης ἔκλεψεν ἐμὰ πράγματα. οὐδεμία τίκτεται ἀγωγή. μεταξὺ γὰρ δεσπότου καὶ τοῦ ὑπεξουσίου αὐτοῦ, οὐδεμία ἐνοχὴ συναφθῆναι δύναται. εἰ δὲ εἰς ἑτέρου ὑπεξουσιότητα ὁ οἰκέτης περιέλθοι, ἤγουν καὶ ἐλευθερωθῇ, οὔτε κατὰ τοῦ ἐλευθερώσαντος, οὔτε κατὰ τοῦ νῦν δεσπόζοντος αὐτοῦ δύναμαι κινεῖν ἀγωγήν. ἡ γὰρ μὴ τεχθεῖσα ἀγωγὴ, ἥτις ἐξ αὐτοῦ τοῦ πλημμελήματος οὐκ ἐπίκτετο, διὰ τὸ τὸν οἰκέτην ἐμὸν εἶναι τὸν κλέψαντα, αὕτη μετὰ ταῦτα οὐ δύναται τίκτεσθαι ἐκ τοῦ χωρισθῆναι τὸν κεκλοφότα τῆς ἐμῆς ὑπεξουσιότητος. τοῦτο δὲ ἀληθές ἐστιν, ὅτι μεταξὺ οἰκέτου καὶ δεσπότου οὐδεμία ἐνοχὴ δύναται συνεστάναι ὅτι καὶ ἐὰν ἀλλότριος

§. Si seruus

est, quoniam forte (vt supra libro primo diximus) ad pretium participādum vęnundari se permisit:& seruus tuus factus est, actio furti tecum noxalis esse incipit, quæ prius directa fuerat. ¶ Seruus meus mihi furtum fecit: nulla nascitur actio: Nam inter dominum & eū, qui in potestate eius est, nulla esse potest obligatio. Quòd si aut in potestatē alterius seruus peruenerit, aut manumissus fuerit: neque cum ipso iam manumisso, neque cum eo in cuius potestate est, agere possum. Quoniam actio, quæ ex delicto ipso nascitur, non nata, quia seruus qui furtum cōmisit, in mea potestate esset: ex eo nunc nasci non potest, quòd is qui furtum commisit, de potestate mea exierit. Adeò autem id verum est, nullam inter seruum & dominum obligationē posse consistere, vt si alienus seruus fur-

οἰκέ

tum tibi fecerit, & ea ex re furti actio tibi nata sit, ac deinde is in tuam potestatem venerit, actio furti iam nata extinguatur, idque per regulam qua dicimus, Rem quamque, cùm in eum casum venerit, à quo initium capere nō poterat, extingui. Porrò quoniam nulla nascebatur tibi actio, cùm is eo tempore furtum fecisset, quo in tua potestate erat, ideo & cùm in tua potestate esse cœperit, actio iam nata perimitur. Adeò autem extinguitur actio hæc, cùm postea tu serui dominus factus fueris, vt neque si de potestate tua exierit, agere iam eo nomine possis. Quomodo enim cùm extincta sit actio? Iam sæpe enim à nobis dictum est, dominū cum seruo nullam actionē habere posse. Quemadmodum nec dominus si quid in seruum admiserit, veluti quòd iniuria aut verberibus eū adfecerit, vlla ei teneri potest actio-

οἰκέτης κλέψῃ τὰ σὰ πράγματα, ὡς τεχθῆναί σοι ἐντεῦθεν τὴν furti, καὶ ἔτος μετὰ ταῦτα ὑπὸ τὴν σὴν ἔλθοι δεσποτείαν, ἀποσβέννυται ἡ ἤδη τεχθεῖσα furti ἀγωγή· διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· ἡνίκα δὲ μὴ εἰς τοιοῦτον περιστῇ ἡ κάσον, ἀφ' οὗ τὴν ἀρχὴν λαμβάνειν οὐκ ἠδύνατο, ἀπεσβέννυται. εἰ δὲ ἡνίκα ἔκλεψεν ἦν ὑπὸ τὴν σὴν δεσποτείαν, ἐπειδὴ οὐκ ἐτίκτετό σοι ἀγωγή, διὰ τοῦτο σοῦ δεσπόσαντος αὐτῷ, ἡ ἤδη τεχθεῖσα ἀγωγὴ αἰαιρεῖται. οὕτω δὲ ἀποσβέννυται σοῦ δεσπόζοντος μετὰ ταῦτα τοῦ οἰκέτου, ὅτι εἰ καὶ τὴν σὴν ὑπεξουσιότητα ἐκφύγῃ, οὐ δυνήσῃ κινῆσαι τὴν ἀγωγήν. πῶς γὰρ τὴν ἤδη σβεσθεῖσαν; εἴπομεν γὰρ ἤδη πολλάκις, ὅτι ὁ δεσπότης κατὰ τοῦ οἰκέτου, οὐδεμίαν κτᾶται ἀγωγήν. ὥσπερ οὐδὲ ἐὰν δεσπότης πταίσῃ τι εἰς τὸν οἰκέτην, οἷον ὑβρίσας αὐτόν, ἢ τυπτήσας, οὐδεμιᾷ καθυποβληθήσεται ἀγωγῇ.

xx

ἀγωγῇ, οὐδὲ ἐὰν ἐλευθερωθῇ, ἢ τῆς ἑτέρου γένηται δεσποτείας ὁ τοιοῦτος ὑπὸ τοὺς οἰκέτης.

θ. Sed veteres quidē.

¶ Ταύτας δὲ τὰς νοξαλίους ἀγωγὰς οἱ παλαιοὶ, καὶ ἐπὶ τῶν υἱῶν τῶν ὑπεξουσίων, καὶ ἐπὶ θυγατέρων προσεδέχοντο. ἡ δὲ μετὰ ταῦτα τῶν ἀνθρώπων ἀναστροφὴ, καὶ πολιτεία, τὴν τοιαύτην ἐξέβαλε τραχύτητα, καὶ κατεφρόνησε ταύτης ὀρθῶς ποιοῦσα, καὶ τῆς κοινῆς χρήσεως παντελῶς ἐξώθησε. τίς γὰρ εὐφρονῶν ἀνέχοιτο τὸν ἴδιον παῖδα, καὶ μᾶλλον θυγατέρα εἰς νόξαν ἑτέρῳ παραχεῖν· ὥς τε σχεδὸν τὸν πατέρα εἰς τὸ οἰκεῖον κινδυνεύειν σῶμα, ἤπερ τὸν παῖδα, ὃς τὰ τοιαῦτα ὑφίσταται; ἐπὶ δὲ τῶν θυγατέρων καὶ ἡ περὶ τὴν σωφροσύνης σπουδὴ, καλῶς τῆς πολιτείας ἐξέβαλε τοῦτο. τούτου χάριν ἤρεσεν ἐπὶ μόνων οἰκετῶν τὰς νοξαλίους ἁρμόζειν. ὁπότε καὶ οἱ πάλαι τοὺς νόμους ὑπομνηματήσαντες, εἰρήκασι τοῦτο πολλάκις, ὥς τε τοὺς ἐλευθέρους ὑπεξουσίους,

ne, neque si seruus in quē id commissum est, vel manumissus fuerit, vel in alterius potestatem venerit. ¶ Has autē noxales actiones veteres & in filiis filiabúsque familias admittebant. Verùm posterior hominum conuersatio & viuēdi inter sese ratio, meritò ac rectè huiuscemodi asperitatem eiecit & contēpsit, ac penitus à cōmuni vsu explosit. Quis enim sanę mētis sustineat filium suum, & magis filiā noxę dedere, vt pęnę in corpus suum pater, qui hæc patitur, magis quàm filius, pericliteur? In filiabus verò & pudicitiæ fauor, curáque, rectè id ex cōmuni vita exclusit. Et ideò placuit, vt tantùm in seruos, noxales actiones proponerentur: cùm & veteres iuris ciuilis interpretes, sæpius id dixerint: liberas personas, quæ alieno iuri subiectę sint,

ὑπὲρ

ex suis delictis conueniri, & pecuniariter puniri posse: nec secundum vetera iura, noxę dedendas esse.

ὑπὲρ τῶν οἰκείων πταισμάτων δύνασθαι μεθοδεύεσθαι, καὶ χρηματικῶς δίδωσθαι, καὶ μὴ ἐκδίδοσθαι αὐτοὺς ὡς τὸ παλαιόν.

SI QVADRVPES PAVPERIEM FECISSE dicatur. Titul. IX.

Animaliũ quoque rationis expertiũ nomine, quæ damnum dederint, proditæ sunt noxales actiones. Verùm furti quidem noxalem actionem, aut Vi bonorum raptorum, vel iniuriarũ dicere nõ possis locum, eorũ nomine habere. An ergo noxalis actio ex lege Aquilia locũ habebit? Et dicimus nequaquam. Quoniã in ea, damni iniuria dati quæstio versatur. Iure autem & iniuria quid facere, ab animo, qui iudicium habeat, proficiscitur. At animalia rationis expertia, & bruta, iudicio omni carent. Quid ergo est? Et ex lege Duodecim Tabularum in his prodita est noxalis actio. Cõtra dominum igitur noxali actione ex lege Duodecim Tabularũ agetur. Si bru-

Καὶ τῶν ἀλόγων ζώων χάριν ζημιωσάντων ἑτέρους, ἐπενοήθησαν νοξάλιαι. ἀλλὰ furti νοξαλίαν, ἢ vi bonorũ raptorum, ἢ iniuriarum, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ἐπὶ αὐτῶν χώραν ἔχειν. ἆρα δὲ ὁ νοξάλιος ἀκουΐλιος; καὶ λέγομεν οὐδαμῶς, ἐπειδὴ ἔχει damni iniuria. τουτέστι τῆς ἀδίκως γινομένης ζημίας. τὸ δὲ δίκαιον καὶ ἄδικον, ἀπὸ διακεκριμένης πρόεισι ψυχῆς. τὰ δὲ ἄλογα ζῶα ἐστέρηται λογισμοῦ. τί οὖν; ὁ δωδεκάδελτος ἐπενόησεν ἐπὶ τούτων τὴν νοξαλίαν. κινεῖται οὖν κατὰ τοῦ δεσπότου ὁ νοξάλιος δωδεκάδελτος. ἐὰν

ἐὰν ἢ κατὰ τρυφὴν, ἢ κατὰ θερμότητα, ἢ ἀγριότητα, τὸ ἄλογόν σου ζῶον pauperiem fecerit, τουτέστι ζημιώσῃ με, νοξάλιος κινεῖται ὁ δυωδεκάδελτος. Καὶ ἐὰν τοῦτο τὸ ζῶον εἰς νόξαν παραχθῇ, ὁ ἐναχθεὶς ἐλευθεροῦται. τοῦτο γὰρ αὐτὸς φησὶ ὁ δυωδεκάδελτος. οἷον ἵππος ἦν λακτιστὴς, καὶ λὰξ δοὺς τινὶ, τοῦτον ἔβλαψε. χώρα δέ ἐστι τῷ νοξαλίῳ δυωδεκαδέλτῳ ἐπὶ ἐκείνων τῶν ζώων, ἅ τινα παρὰ φύσιν ἀγριούμενα, ἕτερον βλάπτουσιν. εἰ γὰρ ἔμφυτος αὐτοῖς ἐστιν ἡ ἀγριότης, ἀργεῖ ὁ δυωδεκάδελτος. ἀμέλει, ἐὰν ἄρκτος φύγῃ, καὶ ἕτερον βλάψῃ, ὁ γενόμενος αὐτοῦ δεσπότης οὐ κατέχεται τῇ νοξαλίᾳ. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον ὁ γενόμενος, ἐπειδὴ φυγοῦσα αὕτη, εἰς τὴν φυσικὴν ἀνέδραμεν ἐλευθερίαν, καὶ ἐπαύσατο τοῦ δεσπόζεσθαι. Pauperies δὲ λέγεται ἡ ζημία, ἡ δίχα καθυβρ-

Si ergo animal tuū aut per lasciuiam, aut per feruorem, aut per feritatem, pauperiē fecerit, id est, damnum mihi dederit: noxali actione tecum agam ex lege Duodecim Tabularum. Quòd si quis conuentus animal pro noxa dederit, proficiet ei ad liberationē. Sic enim eadem lege Duodecim Tabularū cautum est. Veluti, cùm equus calcitrosus esset, calce in aliquem reiecto, nocuit ei. Est autem huic noxali actioni ex lege Duodecim Tabularum locus in his animalibus, quæ contra naturā suam ferocientia, aliquem læserunt. Nam si natiua & à natura insita sit feritas, cessat actio legis Duodecim Tabularum. Itaque si vrsus fugerit, & aliquem læserit, noxali actione is qui dominus eius erat, nō tenetur. Ideò autem dixi: Qui dominus erat: quoniā vrsus, cùm fugerit, naturalem libertatē recipit, & in bonis cuiusquam esse desiit. Porrò pauperies dicitur damnum, sine iniuria datum: quod

quod vel maximè in brutis animalibus contingit. Neque enim potest animal brutum, quod sensu careat, malum aduersus quemquam consilium inire. Et hæc quidem, quantum ad noxalem actionẽ pertinet. ¶Etenim sciendũ est, Aediles edicto suo prohibere: ne quis hominum canem, aprum, vrsum, leonẽ eo loco habeat, quà vulgo iter fiat. Quòd si quid aduersus ea factũ fuerit, & per hoc libero homini nocitũ sit, tanti dominus bestiæ condẽnabitur, quantũ bonum & æquum ei, cuius erit notio, videbitur. Sin autem aliud quid læsum fuerit, veluti seruus aut equus meus, vel aliud quoduis animal, cuius ego sim dominus, duplum damni quod datum erit, dominus bestiæ pręstabit. Veluti, dãnum quod datũ est, est decem aureorũ, viginti consequar. Nec verò ędilitię actiones tantum, sed

γήματος γινομένη. ἢ τις ἐπὶ τῶν ἀλόγων ζώων συμβαίνει. οὐδὲ γὰρ δύναται τὸ ἄλογον ζῶον, τὸ αἰσθήσεως ἐστερημένον, πονηρόν τι κατά τινος βουλεύσασθαι. ταῦτα μὲν ὅσον πρὸς τὴν νοξαλίαν. ¶ Ἐπεί γε 6. Cęterum
ἰστέον ἐστὶ τοὺς αἰδίλες ἐν τῷ οἰκείῳ ἐδίκτῳ ἀπαγορεύειν παντὶ ἀνθρώπῳ, κύνα, ἢ σύαγρον, ἢ ἄρκτον, ἢ λέοντα ἔχειν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, δι' οὗ παραφέρεται πλῆθος. εἰ γάρ τις ὑπεναντίον πράξει τι, καὶ ἐλεύθερος ἐντεῦθεν βλαβῇ, ὁ δεσπότης τοῦ ἀδικήσαντος θηρίου, εἰς τοσοῦτον καταδικασθήσεται, εἰς ὅσον κάλλιον καὶ δίκαιον τῷ δικάζοντι δόξει. εἰ δέ τι ἕτερον ἐστὶ τὸ ἀδικηθὲν οἷον ὁ ἐμὸς οἰκέτης, ἢ ὁ ἐμὸς ἵππος, ἢ ἕτερον οἷον δήποτε ζῶον τῆς ἐμῆς ὂν δεσποτείας, τὸ διπλάσιον τῆς γινομένης ζημίας, ὁ τοῦ θηρίου παρέξει δεσπότης. οἷον ἐζημιώθη δέκα νομισμάτων, εἴκοσι λήψομαι. οὐ μόνον δὲ αἱ ædilitiæ ἀγω-

γαί, ἀλλὰ καὶ αἱ νοξάλιαι χώραν ἔχουσιν ἐπὶ τῶν τοιούτων θεμάτων. κανονικῶς γὰρ ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι οὐδέποτε αἱ pœnales ἀγωγαὶ, ἐπὶ τῷ αὐτῷ συντρέχουσαι πράγματι, ἀλλήλων γίνονται ἀναιρετικαί.

etiam noxales in his casibus locum habent. Quoniam id regulariter sciendũ est, numquam in actionibus pœnalibus quę de eadem re concurrunt, aliã ab alia consumi.

DE HIS, PER QVOS AGERE possumus. Titul. X.

ΕἸπόντες περὶ τῶν ἀγωγῶν, αἳ δύνανται κινεῖσθαι καθ' ἡμῶν ἐκ συναλλαγμάτων, ἢ ἁμαρτημάτων προφάσει τῶν ὑπὸ ἡμῶν διαπραξομένων, νῦν μετέλθωμεν ἐπὶ ἑτέραν θεωρίαν. καὶ δεῖ εἰδέναι, ὅτι τὰς ἀγωγὰς ἃς κινοῦμεν ἐν δικαστηρίοις, ἢ δι' ἡμῶν αὐτῶν, ὅ ἐστι suo nomine κινοῦμεν, ἢ δι' ἑτέρων, ὅ ἐστιν alieno nomine. καὶ alieno nomine κινοῦμεν, οἷον ὡς προκουράτωρες, ἢ ἐπίτροποι, ἢ κουράτωρες. τοῦτο δὲ κατὰ τὸ σήμερον κρατοῦν. πάλαι γὰρ οὐκ ἦν ἐν πολιτείᾳ τὸ δύνασθαι alieno nomine κινεῖν, εἰ μὴ ἐπὶ φα

CVM dictum sit de actionibus, quibus nobiscum ex cõtractu aut delicto eorum, qui nostri iuris sunt, agere quis potest: transeamus nũc ad aliam inspectionem. Et sciendum est, agere nos in iudicio solere aut pro nobis ipsis, quod vocatur suo nomine agere: aut pro aliis, quod vocatur alieno nomine. Et alieno quidem nomine agimus, veluti, vt procuratores, tutores, aut curatores. Atque hęc & hodie obtinent. Nam olim id non erat in vsu, vt quis alieno nomine ageret, nisi certis quibusdam ex causis,

causis Veluti pro populo quis iudicium suscipere poterat: aut pro libertate, quoniã cùm is qui in possessione seruitutis erat, & ad libertatem proclamabat, per seipsum iudicium suscipere nõ poterat, ne si probatum fuisset seruum eum esse, is videretur esse iudicij exitus, vt seruus aduersus dominum consisteret, ideo alius quispiam pro eo agebat, qui & assertor dicebatur. Ad hęc & pro tutela. Nam sępe tutore opus habebat pupillus. Et duo aliqui inter se contendebant, vter ipsorum tutor esse deberet. Nec erat dubium, quin alter superior fuerit futurus. Is ergo, qui succumbit, futurum est vt alieno nomine egerit, hoc est, de tutela quę nihil ad ipsum pertinet, sicut euentus litis docuit. Permissũ quoque est lege Hostilia, vt si cuius res qui apud hostes esset, aut Reipublicę causa abesset, furto

γερῶν αἰτιῶν. οἷον ὑπὲρ τοῦ δήμου ἠδύνατό τις εἰσιέναι δίκην· ἢ ὑπὲρ ἐλευθερίας. ἐπειδὴ γὰρ ἐν νομῇ τις ὑπάρχων δουλείας, καὶ ἀναφωνῶν εἰς ἐλευθερίαν, οὐκ ἠδύνατο δι' ἑαυτοῦ τὴν δίκην εἰσιέναι, ἵνα μὴ κινουμένου δικαστηρίου ἀποδειχθῇ δοῦλος, καὶ συμβῇ ἐξ ἀποτελέσματος δοῦλον ἀγωνίζεσθαι πρὸς δεσπότην, ἀλλὰ τοῦτο ἕτερος εἰσίει τὴν δίκην ὑπὲρ αὐτοῦ, ὅς τις καὶ ἐλέγετο assertor. ἔτι δὲ καὶ ὑπὲρ ἐπιτροπῆς. πολλάκις γὰρ ἐδεῖτο πούπιλλος ἐπιτρόπου. καὶ δύο ἐμάχοντο περὶ τοῦ τίνα δεῖ ἐπιτροπεῦσαι. πρόδηλον ὅτι εἷς κινήσει. ὁ οὖν ἡττηθεὶς εὑρίσκετο alieno nomine κινῶν, τουτέστι δικαζόμενος ὑπὲρ ἐπιτροπῆς τῆς μὴ διαφερούσης αὐτῷ, ὡς τὸ τέλος ἐδίδαξε τῆς δίκης, ὁ ὁστίλιος νόμος ἐπέτρεπεν, εἰ συνέβη τινὸς τῶν ὄντων παρὰ τοῖς πολεμίοις, ἢ rei publicæ causa ἀποδημηκότων, πρά-

γμάτα κλαπεῖεν, κινεῖν τὸν βουλόμενον τὴν furti ἀγωγήν. εἰ δὲ ἐπιτρόπευον πουπίλλου, ὑπέστη δὲ οὗτος κλοπήν, ἐμοῦ ὄντος παρὰ τοῖς πολεμίοις, ἢ rei publicæ causa ἀποδημοῦντος, ὁμοίως ὁ βουλόμενος ἐκίνει τὴν furti. ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐλαχίστην περιεῖχε τὴν βλάβην, τὸ μὴ δύνασθαί τινα alieno nomine, μήτε ἐνάγειν μήτε ἐνάγεσθαι, ἐπενόησαν οἱ ἄνθρωποι διὰ προκουρατόρων δικάζεσθαι. ἔσθ' ὅτε γὰρ ἢ νόσος, ἢ γῆρας, ἢ ἀναγκαία ἀποδημία, καὶ ἄλλαι δὲ πολλαὶ αἰτίαι, ἐμπόδιον γίνονται, τοῦ μὴ δύνασθαι τὸν πρωτότυπον δι' ἑαυτοῦ παραγίνεσθαι εἰς τὸ δικαστήριον.

8. Procurator.

¶ Ὁ δὲ προκουράτωρ, οὕτως καθίσταται, ὅτι ἐντέλλομαί τινι ὥστε ὑπὲρ ἐμοῦ δικάσασθαι, καθὰ καὶ ἐν τῇ μανδάτι εἰρήκαμεν, οὐ δεόμενος ἐν τούτῳ τυπικῶν ῥημάτων. δι' οἵων δήποτε γὰρ δύναμαι προκουράτορα χειροτονῆσαι. ἀδιάφορον δέ ἐστιν, εἴτε

ablatæ sint, quilibet eo nomine furti agere posset. Sed & si tutor pupilli ego fuissem, atq; eo tempore, quo apud hostes eram vel Reipublicę causa aberam, furtum aliquis ei fecisset, æquè quilibet furti agebat. Verũ, quoniam id non minimam incommoditatẽ habebat, quòd nemo alieno nomine agere aut excipere actionem posset: commenti sunt hoc homines, vt per procuratores litigarẽt. Nam interdum aut morbus, aut senectus, aut necessaria peregrinatio, itémque aliæ multæ causæ, impedimento sunt, ne principalis rem suã exequi possit. ¶ Procurator sic constituitur, si cui mandem, vt pro me litiget, quemadmodum & in mandato diximus: nec vlla certorum verborum præscripta forma opus est. Quibuscúq; enim verbis procuratorem constituere possum. Neq; etiam refert absit aduersa-

ἀπὸ

rius meus, an præsens sit: plærumque enim & ignorante eo procurator constituitur. Denique (vt rem omnē vno verbo concludam) cuicumque causam tuā agere aut defendere permiseris, is procurator tuus intelligitur. ¶ Tutores autē & curatores, quēadmodum constituantur, libro primo exposuimus. Porrò (vt aliquid obiter foris adsumam) sciendum est procuratorem, si actor est, ita agere debere: SI APPARET ADVERSARIVM, TITIO, CVIVS PROCVRATOR SVM, DARE OPORTERE, CONDEMNA EVM IVDEX. Et intentionem quidem siue initium actionis ex persona domini sumere, condemnationem verò in sese vertere. Quòd si qs vt procurator conueniatur, sic eum qui agit, dicere debere: SI APPARET SEIVM DECEM

ἀπολιμπάνει) ὁ ἐμὸς ἀντίδικος, εἴτε πάρεστιν. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γὰρ, ἀγνοοῦντος αὐτοῦ προβάλλομαι τὸν προκουράτορα. καὶ ἁπλῶς, ᾧ πᾶσαν ἐπιτρέψῃς τὴν σὴν δίκην κινῆσαι, ἢ δεφενδεῦσαί σε, οὗτος προκουράτωρ νοεῖται. ¶ Οἱ δὲ ἐπίτροποι, καὶ οἱ κουράτωρες τίνα τρόπον καθίστανται, εἰρήκαμεν ἐν τῇ πρώτῃ ἰνστιτουτίονι. ἔξωθεν δὲ ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι ὁ προκουράτωρ, εἰ μὲν ἄκτωρ ἐστὶν, οὕτως εἴωθε κινεῖν: ΕΙ ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΤΟΝ ἈΝΤΙΔΙΚΟΝ ΧΡΗΝΑΙ ΔΟΥΝΑΙ ΤΙΤΙΩι, ΟΥ ΕΙΜΙ ΠΡΟΚΟΥΡΑΤΩΡ, ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΟΝ ΑΥΤΟΝ Ω ΔΙΚΑΣΤΑ. καὶ τὴν μὲν ἰντεντζίωνα, ἤγουν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐναγωγῆς λαμβάνει ἀπὸ τοῦ δεσπότου. εἰς ἑαυτὸν δὲ μεταστρέφει τὴν κονδεμνατίονα. εἰ δέ τις ἐνάγεται ὡς προκουράτωρ, ὁ κινῶν οὕτως ὀφείλει λέγειν· ΕΙ ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΔΟΥΝΑΙ ΧΡΗΝΑΙ

6. Tutores.

ΣΕΙΌΝ ΔΈΚΑ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ, ΚΑΤΑΔΊΚΑΣΟΝ ΠΡΙ͂ΜΟΝ ΤῸΝ ΑΥ̓ΤΟΥ͂ ΠΡΟΚΟΥΡΆΤΩΡΑ ΕἾΣ ΔΈΚΑ ΝΟΜΊΣΜΑΤΑ.

AVREOS DARE OPORTERE, CONDEMNA PRIMVM PROCVRATOREM EIVS IN DECEM AVREOS.

DE SATISDATIONIBVS. Titul. XI.

Νῦν ἀναγκαῖον εἰπεῖν περὶ τῶν σατισδατιόνων, τουτέστι τῶν ἱκανοδοσιῶν· αἳ παρέχονται χάριν τῆς κινουμένης δίκης, ἢ ὑπὸ τοῦ ἄκτωρος, ἢ ὑπὸ τοῦ ῥέου. τέως δὲ ἐν προοιμίοις ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι πάλαι μὲν ἕτερος τρόπος ἦν τῶν τοιούτων ἐγγυῶν, ἕτερος δὲ νῦν πολιτεύεται. πάλαι γὰρ τῆς in rem κινουμένης, ὁ ἐναγόμενος ἠναγκάζετο δοῦναι σατισδατίονα· ἐν ᾗ ἐπηγγέλλετο, ὅτι ἐὰν ἡττηθεὶς οὐκ ἀποκαταστήσῃ τὸ πρᾶγμα περὶ οὗ ἐνάγεται, οὐδὲ τῆς δίκης τὴν διατίμησιν, ἵνα ἐξῇ τῷ ἄκτωρι, ἢ κατ' αὐτοῦ κινεῖν τὴν ex stipulatu, ἢ κατὰ τῶν ἐγγυητῶν αὐ-

Nvnc de ſatiſdationib⁹ dicere neceſſe eſt: quę cauſæ eius quæ in iudicio vertitur, nomine, aut ab actore aut a reo pręſtantur. Atque illud cum primis inter ipſa prooemia ſciendum eſt, alium apud veteres fuiſſe ſatiſdationum modum, & alium nunc in vſu verſari. Quoniam iam is quicum in ré agebatur, cogebatur ſatiſdationem præſtare: qua promittebat, ſi victus rem de qua quæſitum erat, non reſtitueret, neque litis æſtimationem ſolueret, liberum actori fore vt cum ipſo aut cum fideiuſſoribus eius ex ſtipulatu ageret. Appellab

pellabatur autem satisdatio hæc, Iudicatum solui: Porrò vnde id nominis sit sortita, facilè est intellegere. Quoniam sic stipulabatur actor. PROMITTIS MIHI SOLVERE, QVOD IVDICATVM FVERIT? Idque quum quis suo nomine in rem conueniebatur. Ac multo etiam magis, si quis alieno nomine actionem in rem excepisset. Nam hunc satisdare Iudicatum solui necesse erat: propter regulam Iuris qua dicimus: Neminem sine satisdatione alienę rei idoneum defensorem intellegi. Et hęc quidem in reo. Porrò is, qui in rem agebat, si suo nomine agebat, nullam satisdationē pręstabat. Quomodo enim ab eo, qui ipse dominus erat, postulari potuisset, vt satisdaret, ratam rem dominum habiturum? Sin verò alieno nomine agebat: pręsta-

τοῦ. ἐλέγετο δὲ ἡ τοιαύτη ἐγγύη iudicatum solui. ὅθεν δὲ τοῦτο τοῦ ὀνόματος ἔτυχεν, δύσχερές ἐστι νοῆσαι. ἐπερώτα γὰρ ὁ ἄκτωρ οὕτως· ΟΜΟΛΟΓΕΙΣ ΚΑΤΑΒΑΛΕΙΝ ΜΟΙ, Ὁ ΑΝ ΓΕΝΗΤΑΙ ΚΡΙΘΕΝ. καὶ ταῦτα μὲν ἡνίκα suo nomine ἐνήγετό τις τῇ in rem. πολλῷ δὲ πλέον, εἰ alieno nomine τὴν in rē ὑποδεχόμενος ἐτύγχανε. καὶ γὰρ ἠναγκάζετο διδόναι τὴν iudicatum solui. διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα, nemo sine satisdatione, alienæ rei defensor idoneus intellegitur. τουτέστιν, οὐδεὶς δίχα δόσεως ἐγγυῶν, ἀξιόπιστος νομισθήσεται δεφένσωρ πράγματος ἀλλοτρίου. ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ῥέου. ὁ δὲ τὴν in rem κινῶν, εἰ μὲν suo nomine ταύτην ἐκίνει, οὐδεμίαν ἀπῃτεῖτο ἱκανοδοσίαν. πῶς γὰρ δεσπότης ὤν, εἶχεν ἀπαιτεῖσθαι τὴν ratā rē dominū habiturū; εἰ δὲ alieno nomine, ἔδει αὐτὸν παρασχεῖν

ἱκανο

ἱκανοδοσίαν τὴν λεγομένην ratam rem dominum habiturum· ἐν ᾗ ἔλεγεν, ὡς κύρια καὶ βέβαια τὰ παρ' αὐτοῦ πραττόμενα ὁ δεσπότης ἡγήσεται τῆς δίκης. δέος γὰρ ἦν μὴ ἔσθ' ὅτε ὁ δεσπότης παραγενόμενος, καὶ λέγων, ὡς ὁ προκουράτωρ οὐ κατὰ γνώμην αὐτοῦ ἐκίνησε, καὶ ἄνωθεν περὶ τῶν αὐτῶν ἄρξηται δικάζεσθαι. καὶ εὑρεθῇ τις περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος δεύτερον ἐναγόμενος. καὶ ἐπίτροπος δὲ καὶ κουράτωρ ὁμοίως βαρύνονται τῇ δόσει τῶν ἐγγυῶν, ὡς τὰ ῥήματα τοῦ ἐδίκτου βοᾷ. ἔστι δὲ ὅτε κινοῦσιν αὐτοῖς ἡ ἱκανοδοσία συγχωρεῖται. νοητέον δὲ ἡνίκα ὡμολογημένη ἐστὶν αὐτῶν ἡ κατάστασις. τουτέστιν ὅτι ὁ μὲν ἐπίτροπος, ὁ δὲ κουράτωρ ἐστί. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς in rem κινουμένης. εἰ δὲ περσοναλία ἐκινεῖτο, ἐκ μὲν τοῦ ἐνάγοντος μέρους, τὰ αὐτὰ ἐκράτει, ἅπερ εἰρήκαμεν καὶ ἐπὶ τῆς in rem. τουτέστιν ὁ μὲν δεσπότης οὐδεμίαν παρέ-

re debebat ſatiſdationem, quę dicitur, Ratam rem dominum habiturũ: quia dicebat fore, vt dominus litis ea quę ipſe egiſſet rata & firma haberet. Periculum enim erat, nequando dominus adeſſet, & diceret non ex volũtate ſua procuratorem egiſſe, atque ab initio iiſdem de rebus experiretur, ac idem eadem de cauſa ſecundo impeteretur. Tutor quoque & curator ęquè ſatiſdationis onere grauantur, vt edicti verba oſtẽdunt. Interdum tamen agentibus his ſatiſdatio remittitur. Quod ita intellegendum eſt, ſi hoc conſtat an conſtituti ac creati ſint, hoc eſt, an hic tutor, & ille curator ſit. Et hęc quidem de his qui in rem agebãt. Cùm verò in perſonam aliquis agebat: ex parte actoris, eadem obtinebãt, quę diximus in actione, qua in rem agitur: hoc eſt, dominus nullam pręſtabat ſa-

χων

tisdationem: procurator verò cauebat dominum ratam rẽ habiturũ: similiter & tutor aut curator, si hoc erat dubium, an tutor aut curator esset. Ex latere verò eius, qui conueniebatur, si qs alieno nomine actionem in personam excepisset, omnino cogebatur ad satisdationem: propter prędictam Iuris regulã, qua dicere solemus: Neminem in aliena re sine satisdatione idoneum defensorẽ credi. Sin autẽ quis suo nomine actione in personam conuẽtus esset, Iudicatum solui satisdare non erat necesse. ¶ Et hęc quidẽ sic apud veteres in vsu erãt. Hodie verò alius ordo hisce in rebus obtinet, quoniã siue in rem, siue in personam cum aliquo suo nomine agatur, nullam satisdationem pro litis ęstimatione dat. Sed pro sua persona fideiussorem prębet, qui promittat, in iudicio reum vsque ad terminum litis per-

χων σατισδατίονα. ὁ δὲ προκουράτωρ ἐδίδου τὴν ratã rẽ. ὁμοίως δὲ αἱ κηδεμόνες, ἡνίκα ἡ κατάστασις αὐτῶν ἀμφιβάλλετο. ἐκ πλευρᾶς δὲ τοῦ ἐναγομένου, εἰ μέν τις alieno nomine ὑπεδέχετο τὴν περσοναλίαν, πάντα τρόπον ἐγγύας παρεῖχε, διὰ τὸν προειρημένον κανόνα τὸν λέγοντα, Nemo sine satisdatione alienæ rei defensor idoneus intellegitur. εἰ γὰρ suo nomine ὑπεδέχετο τὴν περσοναλίαν, iudicatum solui, οὐκ ἠναγκάζετο παρέχειν. ¶ Ἀλλὰ ταῦτα μὲν παρὰ τοῖς παλαιοῖς. σήμερον δὲ ἑτέρα τάξις ἐπὶ τούτων κρατεῖ. εἴτε γάρ τις ἐνάγεται τῇ in rem, εἴτε τῇ περσοναλίᾳ suo nomine, οὐδεμίαν δίδωσι σατισδατίονα, ἕνεκα τῆς διατιμήσεως τῆς δίκης, ἀλλὰ μόνον ἐγγυητὴν παρέχει ὑπὲρ τοῦ οἰκείου προσώπου, τὸν ἐπαγγελλόμενον, ὅτι παραμενεῖ ὁ ἐναγόμενος ἐν τῷ δικαστηρίῳ, μέχρι τέλους τῆς δίκης.

θ. Sed hodie.

δίκης. ἔστι δὲ ὅτε οὐ παρέχει ἐγγυητήν. ἀλλ' οἰκείᾳ ὁμολογίᾳ καταπιστεύεται ἐνόρκως, ὅτι παραμενεῖ τῷ δικαστηρίῳ, καὶ οὐκ ἀποστήσεται· ἥτις καὶ ἐν τῇ συνηθείᾳ ῥωμαϊστὶ λέγεται iuratoria cautio. τουτέστιν ἐξομοσία. πολλάκις δὲ καὶ δίχα ὅρκου ψιλὴν ὁμολογίαν ἐκτίθεται. ταῦτα δὲ πάντα πρὸς τὴν ποιότητα τοῦ προσώπου τοῦ ἐναγομένου προβαίνειν εἴωθεν. ὥς τε οὖν ὁ ἐναγόμενος suo nomine, ποτὲ μὲν ἐγγυητήν, ποτὲ δὲ ἐξομοσίαν, ποτὲ δὲ ψιλὴν ὁμολογίαν ἐκτίθεται.

§. Sin autē. ¶ Εἰ δὲ προκουράτωρ ἐστὶν ὁ ἐνάγων, ἢ ὁ ἐναγόμενος, ἐκ πλευροῦ μὲν τοῦ ἄκτορος ἀναγκάζεται διδόναι τὴν ratam rem dominum habiturum. εἰ μὴ ἄρα ἢ μανδάτον ἐπιδείξῃ γενόμενον εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ δεσπότου, ἐπὶ πράξεως ὑπομνημάτων ἐμφανισθέν, ἢ παρὼν ὁ δεσπότης τῆς δίκης ἐν τῷ δικαστηρίῳ τὸ τοῦ προκουράτορος ἐβεβαίωσε πρό-

mansurum. Interdū verò ne fideiussorē quidem dat, sed suę promissioni cōmittitur, iurando, in iudicio se permansurū, nec inde discessurum: quę & Romano more iuratoria cautio vocatur. Interdum etiam & sine Iureiurando nudam repromissionē emittit. Et hęc omnia secūdum qualitatē personę quæ rei sustinet partes, procedere consueuerunt. Sic itaque is, quicum suo nomine agitur, modò satisdationem, modò iuratoriā cautionē, modò nudam repromissionem emittit. ¶ Quòd si aut is, q agit, aut is, quicum agitur, procurator est: tunc ex latere actoris pręstanda est satisdatio Ratam rē dominū habiturū, nisi aut mandatum sibi à domino factū, cum professione apud acta ostēdat esse, aut præsens litis dominus in iudicio procuratoris personam confirmet, dicē

σωπον

do: HVNC EGO PRO ME CONSTITVO. Eadē forma obſeruanda, ſi aut tutor aut curator per aliū agat, veluti per eum, qui actor vocatur: aut aliæ perſonæ his ſimiles, quæ alienarū rerum adminiſtrationem receperunt. Multæ enim ſunt ſpecies procuratorū, vt & noſti & adhuc diſces. Et hæc quidē in actore. Sin autem cum aliquo agitur: tunc ſi præſens procuratorem cōſtituere paratus eſt, poteſt id facere ſcilicet, aut ipſe in iudicium venire, & perſonā procuratoris ſui approbare, ſolitis interpoſitis ſtipulationibus de ſatiſdatione iudicatum ſolui, quæ ab his, qui illam præſtant, conſueuerunt exigi. Ad hæc & illud domino permiſſum eſt, vt extra iudicium fideiuſſoriā repromiſſionem exponat, per quam ſui procuratoris fideiuſſor fiat: omnes clauſulas ſtipulationis iudicatum ſolui pro

σώπου εἰπὼν, ὅτι ΤΟΥ͂ΤΟΝ ἘΓῺ ΠΡΟΕΒΑΛΟΜΗΝ. τοῦ αὐτοῦ κρατοῦντος τύπου, εἰ καὶ ἐπίτροπος ἢ κουράτωρ δι᾽ ἑτέρου κινεῖ, οἷον διὰ τοῦ λεγομένου ἄκτωρος, καὶ ἑτέρων τούτοις ἐοικότα πρόσωπα, ἅτινα τὴν τῶν ἀλλοτρίων πραγμάτων ἐδέξαντο διοίκησιν. πολλὰ γὰρ εἴδη κουρατώρων, ὡς ἔγνως καὶ μαθήσῃ. ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἐνάγοντος. εἰ δέ τις ἐνάγεται, εἰ μὲν παρὼν ἑτοιμός ἐστι προβάλλεσθαι προκουράτωρα, δύναται τοῦτο δηλονότι ποιῆσαι, ἢ αὐτὸς εἰς τὸ δικαστήριον παραγενέσθαι, καὶ τοῦ οἰκείου προκουράτωρος τὸ πρόσωπον βεβαιῶσαι, τὰς ἐξ ἔθους ἐπερωτήσεις ἐπερωτώμενος τοῦ iudicatum ſolui, ἃς οἱ ταύτην παρέχοντες εἰώθασιν ὁμολογεῖν. ἔξεστι δὲ τῷ δεσπότῃ καὶ ἐκτὸς δικαστηρίου ἐγγυητικὴν ὁμολογίαν ἐκτίθεσθαι, ἐν ᾗ τοῦ οἰκείου προκουράτωρος ἐγγυητὴς γίνεται, πάντα τὰ τοῦ iudicatum ſol

ui

ναι κεφάλαια ὁμολογῶν. τουτέστιν ὅτι ὁ προκουράτωρ αὐτοῦ παραμενεῖ τῷ δικαστηρίῳ, καὶ δικάζεται μέχρι τέλους, καὶ καταβαλεῖ τὰ κριθησόμενα. ὑποτιθέμενος μέντοι ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ὁμολογίᾳ τὴν οἰκείαν περιουσίαν, εἴτε ἐν δικαστηρίῳ τοῦτ' ἐκθῆται, εἴτε ἐκτὸς δικαστηρίου. ὥς τε καὶ αὐτὸν καὶ κληρονόμους αὐτοῦ ἐνόχους ἐντεῦθεν γίνεσθαι. ἑτέρας δηλονότι ὁμολογίας, ἤτοι ἐγγύης ἐκτιθεμένης ὑπὲρ τοῦ προσώπου αὐτοῦ τοῦ ἐναγομένου. περὶ γὰρ ἑαυτοῦ, ἢ δίδωσιν ἐγγυητὴν ἢ ὁμολογίαν ἐκτίθεται. κατὰ τὰ πρὸ βραχέως εἰρημένα, ἀσφαλιζόμενος ὅτι ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀποφάσεως εὑρεθήσεται ἐν τῷ δικαστηρίῳ. εἰ δὲ μὴ παραγένηται, πάντα παρέξει αὐτός, ἤτοι ὁ τούτου ἐγγυητής, τὰ τῇ ἀποφάσει περιεχόμενα. εἰ μὴ ἄρα τὴν ἀπόφασιν ἔγκλητος ἠκύρωσε.

9. Si verò reus.

¶Εἰ δὲ συμβῇ αὐτὸν τὸν πρωτότυπον ῥέον μὴ πα-

mittens: hoc est, procuratorem in Iudicio permansurum, & vsque ad finem litigaturũ, ac quod iudicatum erit, soluturum. Simul & bona sua per hanc repromissionem, hypothecæ obligans, siue in Iudicio, siue extra Iudicium hęc cauerit: ita vt & ipse & heredes eius, hoc nomine teneantur. Alia insuper satisdatione vel repromissione pręstãda à procuratore pro persona eius quicum agitur (nam, vt ex his quæ paulò ante dicta sunt patet, pro seipso aut satisdationem præstat, aut repromissionem emittit) qua ita cauebit actori, vt eum hoc nomine securũ reddat, illum eo tempore, quo ferenda erit sententia, in iudicium venturum: aut si non aderit, omnia vel à se ipso vel à fideiussore suo præstitum iri, quæ in condemnatione continebuntur, nisi forsitan ea per appellationem fuerit facta irrita. ¶Quòd si cõtingat, vt principalis

cipalis reus ob quãlibet causam præsto non sit, sed alius quispiam volẽs absentis defensionem subeat, nulla differẽtia inter actiones in rem vel in personã introducenda) citra impedimentum velut defensor admittẽdus est. Sic tamen vt satisdet Iudicatũ solui, & caueat actori, à se quod iudicatum erit, solutum iri. Idque propter veterem & sępe iam à nobis adductam Iuris regulam, qua dicimus, Neminem sine satisdatione, alienæ rei idoneum defensorẽ intellegi. ¶ Verũ omnia hæc multo clarius perfectiúsque ex iudiciorum, quæ multa cotidie inter homines existunt, vsu, & ex rebus ipsis percipi possunt. ¶ Porrò hanc satisdationum & repromissionum formam non in hac tantùm regia vrbe, sed in omnibus suis prouinciis Imperator noster sanctissimus obtinere voluit,

ρεῖναι δὶ οἵαν δήποτε αἰτίαν, ἕτερος δέ τις ἑκὼν ὑποβάλῃ ἑαυτὸν τῇ ὑπὲρ τοῦ ἀπόντος δεφενσίονι, οὐδεμιᾶς οὔσης διαφορᾶς πότερον in rem, ἢ περσοναλία κινεῖται κατ' αὐτοῦ, ἀκωλύτως δεχθήσεται ἐν τάξει δεφένσορος. οὕτω μέντοι, ὥστε παρασχεῖν τὴν iudicatum solui. ἐν ᾗ τὸ ἀσφαλὲς γίνεται, ὅτι τὰ κριθησόμενα παντὶ τρόπῳ καταβαλεῖ, διὰ τὸν παλαιὸν καὶ πολλάκις εἰρημένον κανόνα τὸν λέγοντα, Nemo sine satisdatione, alienæ rei defensor idoneus intelligitur. ¶ Ταῦτα δὲ πάντα σαφέστερον καὶ τελειότερον, ἐκ τῆς καθημέραν τῶν ἀνθρώπων χρήσεως τῶν δικαστηρίων, καὶ ἐξ αὐτῶν τις μαθήσεται τῶν πραγμάτων. ¶ Τοῦτον δὲ τὸν τύπον τῶν ἱκανοδοσιῶν, ἤτοι ὁμολογιῶν, οὐ μόνον ἐν ταύτῃ τῇ βασιλίδι πόλει, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσαις ταῖς οἰκείαις ἐπαρχίαις ὁ θειότατος ἡμῶν βούλεται κρατεῖν βασιλεύς. εἰ καὶ

ϑ. Quæ omnia.

ϑ. Quã formam.

ἐξ ἀπειρίας ἑτέρως τυχὸν ταῦτα κρατεῖ. ἐπάναγκες γάρ ἐστι πάντας τοὺς ἐπαρχιώτας, ἐπειδὴ τῇ κεφαλῇ πασῶν τῶν πόλεων, τουτέστι ταύτῃ τῇ βασιλευούσῃ πόλει.

etiam si fortè aliqui per imperitiam aliter vtantur. Quoniã illud necesse est, vt omnes prouinciales caput ciuitatum omnium, hoc est, regiam hanc vrbem sequantur.

DE PERPETVIS ET TEMPORALIbus actionibus, & quæ ad heredes & in heredes transeunt. Titul. XII.

Τῶν ἀγωγῶν αἱ μὲν ἀπὸ τῆς πολιτικῆς κατάγονται νομοθεσίας, αἱ δὲ ἐκ τοῦ πραίτωρος ἐπινενόηνται. ὅτε δὲ λέγω ἐκ τῆς πολιτικῆς νομοθεσίας, νόει, εἴτε ἀπὸ νόμου, εἴτε ἀπὸ δόγματος, ἢ ἐκ διατάξεως ὡρμῶνται. αὗται δὲ περπετούως εἰώθασιν ἁρμόζειν. τοῦτο γὰρ ἡ ἀρχαιοτάτη ἐβούλετο νομοθεσία. ἀλλ' αἱ μετὰ ταῦτα διατάξεις, ῥητὸν χρόνον ταῖς τε in rem, ταῖς τε περσοναλίαις περιέκλεισαν. ὅσαι δὲ ἀπὸ τοῦ πραίτωρος κατάγονται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀννάλιαί εἰσιν. ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ πραίτωρος ἔδικτον, μέχρι

Actionũ aliæ ex Iure ciuili descendũt, aliæ à Prætore inuẽtæ sunt. Quum autẽ dico, Ex iure Ciuili, id intellige, siue ex lege aliqua, siue ex S.C siue ex constitutione Principis proditæ sint. Et hæ quidẽ perpetuò solebant competere. Ita enim id vetustissimo iure comparatum erat. Sed constitutiones Principum, quæ post editæ sunt, tam in rem quàm in personam actionibus certa tẽpora dederunt. Quę verò à Prætore inuẽtæ sunt, plerunque sunt annales, quoniã & Prætoris edictum olim tantum vsque

vſque ad annum valebat. Sunt tamen quædam prætoriæ actiones, quæ perpetuò competant, id eſt, vſque ad tempora principum conſtitutionibus ſtatuta. Hæ autem ſunt hæ, quas bonorum poſſeſſori pollicitus eſt, & aliis, qui heredis vicem obtinent. Satis enim nouiſſe te arbitror bonorũ poſſeſſorem, ſucceſſorem prætoriũ eſſe: quem Ius Ciuile neſciat, quíque vt libro tertio diximus, obliquè & experiatur & conueniatur. Quoniam igitur actiões, quæ ciuilibus ſucceſſoribus dãtur, hoc eſt, heredibus, perpetuæ ſunt (Porrò & bonorum poſſeſſor, & quiuis alius, qui heredis inſtar obtinet, quod genus eſt is, cui ex S.C. Trebelliano hereditas reſtituta eſt, per fictionẽ ſibi heredis nomen vindicant) ideò vt per omnia fictio hæc vera ſit, neceſſarium eſſe viſum eſt, vt quem-

ἐνιαυτοῦ ἴσχυε πάλαι. εἰσὶ δέ τινες πραιτώριαι ἀγωγαὶ περπετούως ἁρμόζουσαι· τουτέστιν ἕως τοῦ χρόνου τοῦ ὁρισθέντος ὑπὸ τῶν διατάξεων. εἰσὶ δὲ ἀγωγαὶ αὗται ἃς ἐπαγγέλλεται τῷ bonorum poſſeſſori, καὶ τοῖς λοιποῖς, οἵτινες κληρονόμου τάξιν ἐπέχουσιν. οἶδας γὰρ ὅτι ὁ bonorum poſſeſſor, ἀπὸ τοῦ πραίτωρός ἐστι διάδοχος, ἄγνωστος ὢν τῇ πολιτικῇ νομοθεσίᾳ. ὅστις ὡς εἰρήκαμεν ἐν τῇ τρίτῃ ἰνστιτούτων πλαγιαστικῶς ἐνάγει καὶ ἐνάγεται. ἐπειδὴ οὖν αἱ τοῖς πολιτικοῖς διαδόχοις, τουτέστι τοῖς κληρονόμοις παρεχόμεναι ἀγωγαὶ, περπετοῦαι εἰσίν· ὁ δὲ bonorum poſſeſſor, καὶ πᾶς μιμούμενος κληρονόμον, ὁποῖος ἐστὶν ὁ τρεβελλιάνειος φιδεικομμισσάριος, ἐπειδὴ διὰ τῆς πλάσεως περιτιθέασιν ἑαυτοῖς τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα, ἵνα διὰ πάντα ἡ πλάσις ἀληθὴς εὑρεθῇ, ἀναγκαῖον ἐνόμισεν, ὥ-

ὥσπερ τὰς τοῖς κληρονόμοις, οὕτω καὶ τὰς τοῖς bonorum possessoribus ἁρμόζουσας ἀγωγὰς, εἶναι περπετούας. καὶ ἡ furti δὲ manifesti, εἰ καὶ ἐκ τοῦ πραίτωρος κατάγεται, ὅμως περπετοῦα ἐστίν. ἀτοπώτατον γὰρ ἦν ἐνιαυτῷ ταύτην περικλείεσθαι. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν, καίτοι ἡ furti ἀγωγὴ ἔγνωσται τῷ δωδεκαδέλτῳ. πῶς οὖν πραιτωρίαν αὐτὴν καλεῖς. ἀλλ' ἡ ἀπολογία αὕτη ἐστίν. ὁ δωδεκάδελτος ἐπινοήσας τὴν furti, κεφαλικὴν κατὰ τοῦ κλέπτου ὥρισε τιμωρίαν. ὁ δὲ πραίτωρ χρηματικήν. ἐπειδὴ οὖν διὰ τὴν τραχύτητα ἡ τοῦ δωδεκαδέλτου κατεφρονήθη νομοθεσία, πολιτεύεται δὲ ἡ τοῦ πραίτωρος· δίκαιον γὰρ ἦν, τοὺς εἰς χρήματα ἀδικήσαντας, εἰς χρήματα τιμωρηθῆναι. διὰ τοῦτο πραιτωρίαν αὐτὴν καλοῦμεν. περπετοῦα δὲ γέγονε, διὰ τοῦτο. ἄτοπον γὰρ ἐνόμισεν ὁ πραίτωρ διὰ πάντων συντρέχειν τοῖς

admodum actiones quę heredibus competunt, ita & hę, quę bonorum possessoribus dãtur, perpetuę essent. Sed & furti manifesti actio quãuis prętoria sit, perpetua tamẽ est, quoniam absurdissimũ id erat & iniquissimum, vt anno circũscriberetur. Sed dixerit hic aliquis mihi: atqui & lex Duodecim Tabularum furti actionem nouit: quomodo tu igitur eam Prętoriam vocas? Verùm hęc est responsio. Lex Duodecim Tabularum cùm furti actionem daret, capitalem in furem pœnam constituit, Prętor verò pecuniariam. Quoniam ergo Ius quod ex lege Duodecim Tabularum venit, propter asperitatem explosum est, & magis iure Prętorio vtimur (iustum enim erat, vt qui in pecunia lęsisset, & in pecunia plecteretur) ideo Prętoriam furti actionẽ vocamus. Hanc quoq; ob caussam perpetuam esse placuit. Quoniã iniquum putauit Prę-

tor, vt in vtroque furibus auxiliũ ferret, simul & pœnã, quę capitalis erat, in pecuniariam vertés, & actionem quę perpetua fuisset, annalé faciens. Quod igitur ad actionis perpetuitatem attinebat, id in suo habitu statúq; reliquit. ¶ Porrò non omnis actio quę aut nobis competit, aut cõtra nos datur, siue Iure Ciuili, siue à Prętore: etiam heredibus aut contra heredes datur. Et (vt rẽ quàm simplicissimè exponam) actionum aliæ ex delicto nascuntur, aliæ ex contractu. Quę ex delicto dantur, contra heredes non transeunt. Est enim certissima iuris regula, qua dicimus: Actiones pœnales ex delictis in heredes non dari: veluti furti, vi bonorum raptorum, iniuriarũ & legis aquiliæ. Sed heredibus hę competunt, excepta actione iniuriarum, & si qua est alia huic similis, veluti actio in factum, quę tunc cõpetit, cùm sine venia patronus in ius vocatus est. Et ratio

κλέπτας, τὴν κεφαλικὴν τιμωρίαν χρηματικὴν ποιῶν, καὶ τὴν περπετούαν ἀνάλιον. εἴασεν οὖν ἐπὶ σχήματος τὸ περπετοῦον. ¶ Οὐ πᾶσα δὲ ἀγωγὴ ἡμῖν ἁρμόζουσα, ἢ καθ' ἡμῶν παρεχομένη, ἢ ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ, ἢ ἀπὸ τοῦ πραίτωρος, ὡσαύτως δίδοται κληρονόμοις ἢ κατὰ κληρονόμων. καὶ ἁπλῶς τῶν ἀγωγῶν αἱ μὲν εἰσιν ἐξ ἁμαρτημάτων· αἱ δὲ ἀπὸ συναλλαγμάτων. αἱ δὲ ἐξ ἁμαρτημάτων κατὰ κληρονόμων οὐ παραπέμπονται. ἔστι γὰρ σαφέστατος κανὼν ὁ λέγων, τὰς ἐξ ἁμαρτημάτων ποιναλίας, μὴ δίδοσθαι κατὰ κληρονόμων. οἷον furti, vi bonorum raptorum, damni iniuria, ἀκουϊλίου. κληρονόμοις δὲ αὗται παρέχονται ἐξῃρημένης τῆς iniuriarum, καὶ ἥτις ἐστὶ ταύτῃ παραπλησία. οἷον in factum ἀγωγὴ, ἥτις ἁρμόζει, ἡνίκα δίχα αἰτήσεως συγγνώμης, ὁ πάτρων εἰς δικαστήριον κληθῇ. καὶ ὁ λογι-

θ. Non ... tem.

σμὸς πρόδηλός ἐστιν. ἔνθα γὰρ τὸ γενόμενον ἁμάρτημα, ἐλαττοῖ τὴν τοῦ μέλλοντος τελευτᾶν περιουσίαν, ἔστι καὶ ὁ κληρονόμος ὡς συναδικούμενος, τὴν ἀπὸ τοῦ ἁμαρτήματος ἀγωγὴν κινῆσαι. ὅπερ συμβαίνει ἐπὶ τῆς furti, καὶ τῆς vi bonorum raptorum, καὶ τοῦ ἀκυϊλίου. ἐπὶ γὰρ τῆς iniuriarum, ἐπειδὴ ἡ ὕβρις, ἡ εἰς ἐμὲ γινομένη, οὐ μειοῖ τὴν ὑπόστασιν, εἰκότως καὶ ὁ κληρονόμος ὁ ἐμός, ὡς μὴ συναδικηθεὶς ταύτην οὐχ ἕξει. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς in factum. αἱ δὲ ἀπὸ συναλλαγμάτων ἀκωλύτως κληρονόμοις, καὶ κατὰ κληρονόμων δοθήσονται. ἔστι δὲ ὅτε ἡ ἀπὸ συναλλάγματος ἀγωγή, οὐ δίδοται κατὰ κληρονόμων. ἐὰν γὰρ παραθῶμαί σοι πρᾶγμα. εἶτα κατὰ δόλον σὸν ἀφανισθῇ τελείως, ἢ καὶ χεῖρον γένηται, μηδὲ ἓν δὲ ἐντεῦθεν κέρδος εἰς τὸν σὸν παραγένηται κληρονόμον, οὐ κατασχεθήσεται τῇ depositi, καί τοι

quidem in promptu est. Nam quotiens delictum, fortunas eius, qui moriturus erat, minuit: tunc & heres, vt qui læsus & ipse sit, agere ex delicto poterit. Quod accidit in actione furti, vi bonorum raptorum, legísque Aquiliæ. Actionem enim iniuriarũ cùm iniuria, quæ mihi illata est, nullum fortunis meis damnum attulerit, meritò heres, vt qui læsus & ipse non sit, non habebit. Idem est & in illa in factum actione. Actiones verò quæ ex contractu nascuntur, citra impedimentum & heredibus & in heredes dabuntur. Videas tamen interdũ, vbi nec actio ex cõtractu in heredes detur. Nam si rem aliquam apud te deposuerim, ac deinde dolo tuo vel omnino interuersa fuerit, vel deterior facta, nec inde emolumen ti aliquid ad heredẽ tuum peruenerit, actione depositi non tenebitur. Et tamen

depositum

depositum contractu: est Pœnales autem actiones (quas suprà diximus in heredes non transmitti) si viui principalibus contestatæ fuerint, citra impedimentum & inter heredes exercebuntur.

¶ His quæ de iudiciis dicta sunt, & illud necesse est addere: si is quicum agitur, bonam fidem agnoscens actori satisfecerit, id est, aut id quod debet, aut rem quæ ab eo petitur, reddiderit: nihil opus est eum propterea condemnari, quia lis cum eo contestata sit. Sed pudori eius ignoscimus, & absolutione eum dignamur: quamuis accipiendi iudicij litisque contestandæ tempore, in ea causa fuerit, vt damnari deberet. Et hoc illud scilicet est, quod vulgò iactatur, Omnia iudicia esse absolutoria. Hoc est, permissum est Iudici ante condemnationem reum,

τὸ depositum συνάλλαγμά ἐστιν. αἱ δὲ ποιναλίαι ἀγωγαί, ὡς εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι, κατὰ κληρονόμων μὴ παραπέμπεσθαι, τινὰς δὲ μὴ εἰς κληρονόμους διαβαίνειν, ἐὰν ζώντων προκαταρχθῶσι τῶν πρωτοτύπων, ἀκωλύτως καὶ μεταξὺ τῶν κληρονόμων ἐγυμνασθήσονται. ¶ Τοῖς περὶ δικαστηρίων λεγομένοις, ἀνάγκη κἀκεῖνο προστεθεῖναι. ἐὰν ὁ ἐναγόμενος πρὸ τῆς καταδίκης, τὸ δέον ἐπιγνοὺς, τὸ ἱκανὸν ποιήσῃ τῷ ἄκτωρι, τουτέστιν ἀποδῷ τὸ χρέος, ἢ τὸ πρᾶγμα ἐφ' ᾧ ἐνάγεται, οὐκ ἔστιν ἐπάναγκες, ὥστε αὐτὸν καταδικασθῆναι, ἐπειδὴ ὅλως προκατήρχθη. ἀλλὰ συντρέχομεν αὐτοῦ τῇ εὐγνωμοσύνῃ, καὶ ἀβσολουτίονος ἀξιοῦται. εἰ καὶ ὁ τῆς προκατάρξεως καιρὸς οἶδεν αὐτὸν ἄξιον ὄντα τοῦ καταδικασθῆναι. καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ ἐν τῷ πλήθει λεγόμενον, ὅτι πάντα τὰ δικαστήρια ἀβσολουτόρια ἐστίν: τουτέστιν ἔξεστι τῷ δικαστῇ πρὸ καταδίκης θ. Superest.

εὐγνωμονοῦντα τὸν ῥέον ἀφεῖναι τῆς ἀγωγῆς.

qui bonam fidem agnoscat, ab actione liberatū dimittere.

DE EXCEPTIONIBVS. Titul. XIII.

Εἰπόντες περὶ τῶν ἀγωγῶν, ἀκόλουθον ἐνομίσαμεν, καὶ περὶ παραγραφῶν διαλεχθῆναι. αἵτινες ἐπενοήθησαν, ἐπὶ βοηθείᾳ τῶν ἐναγομένων. καὶ τί ἐστι παραγραφή; δικαιολογία τις, ἁρμόζουσα τῷ ῥέῳ, κατὰ ἀγωγῆς ἐρρωμένης μὲν τῷ νόμῳ, ἀδίκου δὲ τῇ φύσει περιβαλλομένης ἰσχύν. οἷον ὡς ἐπὶ θέματος, φόβον σοι ἐπήγαγον, καὶ παρεσκεύασά σε ἐπερωτηθῆναι ὅτι δώσεις μοι ἑκατὸν νομίσματα, ἢ ἐδελέασά σε δολεραῖς σοι προσελθὼν, ὥστε σε ἐπερωτηθῆναι, ἢ καὶ πλανηθεὶς ὑπέστησας ἑαυτὸν ἐποφείλειν, καὶ ἐπερωτήθης ταῦτα ἃ χρεωστεῖν ἐνόμιζες, εἰ καὶ ἡ ἐπερώτησις ἐποίησε τὸ ἑαυτῆς, καὶ ἔτεκε τὴν verbis ἐνοχὴν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐγειρομένην ἀγωγήν.

CVM dictum sit de actionibus: cōsequēs est, vt & de exceptionibus dicamus, quæ defendendorum eorum gratia quibuscū agitur, comparatæ sunt. Et quid est exceptio? Est iudicialis quædā allegatio reō competens, aduersus actioné, quæ iure quidē ciuili efficax sit, sed natura iniquas vires habeat: veluti (vt rem exemplo ostendam) metu tibi iniecto, curaui: vt promitteres mihi te daturum cētum aureos. Aut dolo aggressus, eō te illectum perduxi, vt promitteres aliquid. Aut etiam per errorem cùm debere te putares, promisisti ea mihi stipulanti, quæ mihi credebas deberi. Quāmuis stipulatio vim suam explicuerit, obligationémque verborū pepererit, & actionē, quæ ex ea nascitur:

tur: vt ego iam efficacem tecum habeã ex stipulatu actionẽ, aut etiam condictionem: tamẽ quia iniquum est, vt quod non debeas, id propter regulas iuris soluere cogaris: ideo mihi ex stipulatione agenti, exceptionem oppones: si non per metum promisi: aut si non per errorem dare tibi spopondi. Ecce actio iure ciuili valebat: sed quoniam natura iniquũ erat, vt valeret, data est tibi exceptio, qua teipsum iuuare possis. Hæc autem exceptio erroris, in factũ dicitur: quia διηγηματικῶς, id est, narratiuè opponitur. ¶ Opponi solet exceptio & illa in specie. Centum à me aureos mutuo rogabas, Promisi id facere. Tu igitur priusquàm pecuniã exhiberem, litteras stipulationis mihi dedisti. Quibus acceptis, recepi me facturum, vt postridie tibi pecunia numeraretur: Nec feci tamẽ.

ὥς τε οὖν ἰσχύουσαν ἔχω τὴν ex stipulatu κατὰ σοῦ, ἤτοι τὸ κονδικτίκιον. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπόν ἐστι μηδὲν ἐποφείλοντά σε κατὰ νόμους ἀπαιτεῖσθαι, τούτου χάριν, κινοῦντί μοι τὴν ex stipulatu, ἀντιθήσεις παραγραφὴν λέγων, ἀλλ' εἰ μὴ κατὰ φόβον ἐπηρωτήθην. ἤγουν ἀλλ' εἰ μὴ κατὰ πλάνην ὡμολόγησά σοι δώσειν. ἰδοὺ ἡ ἀγωγὴ ἴσχυσε τῷ νόμῳ. ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὸ φύσει δίκαιον ἄδικος ἦν ἡ τοιαύτη ἰσχὺς, ἐπενοήθη δικαιολογία, ἤτοι παραγραφὴ, δι' ἧς ἐβοήθησας σεαυτῷ. αὕτη δὲ ἡ περὶ πλάνης παραγραφὴ in factum λέγεται. ἐπειδὴ διηγηματικῶς ταύτην ἀντιτίθησιν. ¶ Ἀντιτίθεται παραγραφὴ, καὶ ἐπὶ ἐκείνου τοῦ θέματος. ᾔτησάς με ὥς τε ἐκδανεῖσαί σοι ἑκατὸν νομίσματα, ὑπεσχόμην τοῦτο πρᾶξαι. εἰ γοῦν πρότερον ἐκτιθεμένου γραμματεῖον παρέχεις, λαβὼν ἐγὼ τοῦτο, ὑπεσχόμην τῇ ἑξῆς ποιῆσαι τὴν ἀπαρίθμησιν, οὐκ ἐπηρώτα- 8. Idem iuris.

μετὰ δὲ. μετὰ ταῦτα παρῆλθε χρόνος. εἰδὼς ἐγὼ, ὅτι ἡ ἐπερώτησις ἐποίησε τὸ ἑαυτῆς, κινῶ κατὰ σοῦ τὸν κονδικτίκιον, ὡς ἀπὸ τῆς ἐπερωτήσεως διὰ τὴν τοῦ νόμου ἀκρίβειαν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄδικόν ἐστι καταδικάζεσθαί σε, ὡς τῆς ἀπαριθμήσεως μὴ γενομένης, δοθήσεταί σοι παραγραφὴ, ἡ τῆς ἀναργυρίας, ἣν οἱ νομικοὶ λέγουσι pecuniæ nõ numeratæ. ἀλλὰ πάλαι μὲν μέχρι πενταετίας ἠδύνατο ἀντιτίθεσθαι ἡ τοιαύτη παραγραφή. σήμερον δὲ καθὰ εἰρήκαμεν ἐν τῇ τρίτῃ ἰνστιτούτῳ, τίτλῳ κα' περὶ τῆς λίττερεις διαλεγόμενοι, διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἐστένωσε ταύτην εἰς διετίαν. καὶ εἰ μὲν ἔσω τῆς διετίας κινῶ, ἀντιτίθεταί μοι παραγραφή. ταύτης δὲ παραδραμούσης, ἀρνηθήσεται τῷ ῥέῳ ἡ παραγραφή.

§. Præterea. ¶ ὅμοιόν ἐστι κἀκεῖνο τὸ θέμα. ἐδάνεισά σοι ρ' νομίσματα. μετὰ χρόνον τινὰ πάκτον ἐποίησα, ὅτι οὐκ ἀπαιτήσω τὸ

Post hæc, temporis aliquantum præteriit. Ego cùm scirẽ efficacem esse stipulationem, condictione tecum agere cœpi, velut ex stipulatione propter exactã strictámque iuris rationem. Verùm quoniam iniquum est condemnari te, vtpote non sequuta numeratione: exceptio tibi dabitur, quam Iurisconsulti vocant Pecuniæ nõ numeratæ. Et olim quidem exceptio hæc vsque ad quinquennium opponi poterat, sed hodie (vt supra libro tertio diximus Titul. XXI. cùm de litterarum obligatione ageremus) constitutio Imperatoris nostri ad biennium eam coangustauit. Atq; ita si intra biẽnium agã, exceptio mihi obstabit: eo vero elapso, exceptio reo non dabitur.

¶ Huic & illa species similis est. Centum tibi aureos mutuò dedi. Post tempus aliquod conuẽnit, ne quod mihi deberes, peterem.

Pactum hoc ipso iure condictionē non perimit, quoniā stricti iuris est actio. Sed adhuc iure ciuili obligatus manes. Quoniam ergo & efficax mihi est condictio, rectéq; intendo, SI APPARET TE DARE OPORTERE: & tamen iura naturæ lædo, pactionibus meis aduersans, ac modò remittēs, nūc iterum petens: pacti exceptio mihi obstabit. ¶ Centum mihi aliquis aureo. debebat. Petere ab eo cœpi quod mihi debebat. Negauit ille se quicquam debere. Iusiurandum ei detuli. iurauit se nihil debere. Nihilominus salua & efficax mihi est condictio. Quemadmodum enim pactum, ita & iusiurandum, actionem ipso iure non extinguit. Verùm, quoniam absurdum est, vt ego cum eo agendo, de periurio ipsius quæram, iurisiurandi exceptio mihi obstabit. Quoniam dicet is, quicum agetur: si non iuraui, nihil me tibi

χρέος. τὸ πάκτον τοῦτο οὐκ ἀναιρεῖ ipso iure τὴν κονδικτίκιον, στρίκταν οὖσαν τὴν ἀγωγήν. ἀλλὰ μένεις ἔτι τῷ νόμῳ ἔνοχος ὤν. ἐπειδὴ οὖν ἰσχύει κατὰ σοῦ ὁ κονδικτίκιος, καὶ καλῶς λέγω, ΕἸ ΦΑΊΝΕΤΑΊ ΣΕ ΧΡΗ͂ΝΑΙ ΔΟΥ͂ΝΑΙ, ἀδικῶ δὲ κατὰ τὸ φύσει δίκαιον, ἐναντιούμενος τοῖς ἐμαυτοῦ συμφώνοις, συγχωρήσας, καὶ πάλιν ἀπαιτῶν, ἀντιτίθεταί μοι ἡ τοῦ πάκτου παραγραφή. ¶ Ἐχρεώστει τίς ἐμοὶ ρ νομίσματα, ἀπήτουν αὐτὸν τὸ χρέος. ἠρνήσατο ἐκεῖνος τὸ ἐποφείλειν. ὅρκον αὐτῷ ἐπήγαγον, ὤμοσεν ὡς οὐδὲν χρεωστεῖ οὐδὲν ἧττον ἔρρωταί μοι ὁ κονδικτίκιος. ὥσπερ γὰρ τὸ πάκτον, οὕτω καὶ ὁ ὅρκος ipso iure οὐ διαλύει τὴν ἀγωγήν. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἄτοπόν ἐστι κινοῦντά τε ἐλέγχειν αὐτοῦ τὴν ἐπιορκίαν, ἀντιτίθεταί μοι παραγραφὴ ἡ τοῦ ὅρκου. λέγει γὰρ ὁ ἐναγόμενος, ἀλλ᾽ εἰ μὴ ὤμοσα μηδέν σοι ἐποφείλειν. οὐ μό

θ. Aequè si debitor.

οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῶν περσοναλίων ἀγωγῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν in rē δύνανται ἀντιτίθεσθαι αἱ παραγραφαί. οἷον ἐνεφάνισας πρᾶγμα διαφέρειν τῇ ἐμῇ δεσποτείᾳ. ἤτουν τοῦτο λαβεῖν παρὰ σοῦ. σὺ τοῦτο διεβεβαιοῦ τῆς σῆς εἶναι δεσποτείας. ὅρκον ἐπήγαγον περὶ τούτου. ὤμοσας ἑαυτὸν εἶναι δεσπότην. ἐὰν ἔλθω μετὰ ταῦτα κινῶν κατὰ σοῦ τὴν in rē, ἁρμόζει γάρ μοι οὐδὲν ἧττον, οὐδὲ γὰρ ὁ ὅρκος ἐπέσβεσε τὴν οὖσαν παρ' ἐμοὶ δεσποτείαν, ἀντιτίθεταί μοι διὰ τὸ φύσει δίκαιον ἡ τοῦ ὅρκου παραγραφή.

θ. Item si in iudicio.

¶ Ἠ κίνησα κατὰ σοῦ τὴν ἁρμόζουσάν μοι in rem, ἢ περσοναλίαν. ἡττήθην ἢ ἐγὼ αὐτὸς συναρπαγείς, ἢ τοῦ δικαστοῦ κακῶς ἀποφηναμένου. αἱ μὲν ἀγωγαὶ μένουσιν ἐπὶ τῆς οἰκείας ἰσχύος. εἰ δὲ πειραθῶ αὖθις κινῆσαι, ἐκβάλλομαι τῇ rei iudicatæ παραγραφῇ.

θ. Hæc exempli.

¶ Ἀρκεῖ μέχρι τοσούτου ἐξαριθμήσασθαι θέματα, ἐξ ὧν τίκτονται παραγραφαί. πολ-

debere. Non solum autem in actionibus in personam, sed & in actionibus in ré, exceptiones opponi possunt: veluti, tenebas rem, quæ ad me pertinet: persequi eam abs te volui. Tu verò tuam esse asseuerabas. Iusiurandū tibi detuli. Iurasti te esse dominū. Si deinde ego tecum in rem agere cœpero. (nam adhuc actio mihi competit, quoniam iusiurandum dominium meum non extinxit): ex æquitate naturali, exceptio iurisiurandi mihi obstabit.

¶ Actio mihi aliqua tecum erat in rem aut in personam. Agere hac institui. Et victus sum, siue quod Iudici obreptum fuerit, aut ego me nimia celeritate præcipitauerim, siue quod iudex malè pronuntiauerit Nō est dubium, quin actiones mihi efficaces maneant. Si tamen iterum petere cœpero, exceptione rei iudicatæ submouebor.

¶ Atque hactenus quidem, species quasdam & exépla enumerasse suffi-

ciat, ex quibus exceptiones nascantur. Porrò sunt & aliæ multę ac varię caussæ, quæ exceptiones admittant. Sed eas plenius perfectiúsq; ex digestis seu Pandectis discemus. Enimuerò illud sciendum est, exceptionũ alias esse ex legibus, alias ex his quæ legis vim obtinẽt introductas esse, vt S. C. aut Principum constitutionibus, alias item Prætorem inuenisse. ¶Omniũ autẽ exceptionum, quędam perpetuę sunt, quę & peremptorię dicuntur: alię temporales, siue dilatorię. Et peremptorię sunt, quę in perpetuum obstant actori, & semper actionem perimunt, quia scilicet vires actionis resoluant. Talis est doli exceptio, & Quod metus causa, & Pacti conuenti, cùm ita conuenit ne vnquam à debitore, quod mihi deberet, peterẽ. Temporales autem sunt, quę ad certum tempus obstant: qualis est tẽporarij pa-

λαι δὲ ἕτεραι, καὶ ποικίλαι εἰσὶν αἰτίαι παραγραφῶν δεκτικαί. ταύτας δὲ τελειότερον μαθησόμεθα, ἐκ τῶν διγέστων, ἤτοι τοῦ πανδέκτου. τοῦτο δὲ εἰδέναι χρὴ, ὅτι τῶν παραγραφῶν, αἱ μὲν εἰσιν ἀπὸ νόμου, αἱ δὲ ἀπὸ τῶν νόμου τάξιν ἐχόντων, οἷον δογμάτων καὶ διατάξεων, ἐπινενόηνται. ταύτας δὲ αὐτὸς ἐφεῦρεν ὁ πραίτωρ.

¶ Τῶν παραγραφῶν αἱ μὲν εἰσι περπέτουαι, αἵτινες καὶ περεμπτόριαι προσαγορεύονται. αἱ δὲ τεμποράλιαι, ἤτοι διλατόριαι, καὶ περεμπτόριαί εἰσιν, αἵτινες διηνεκῶς ἀπόκεινται τῷ ἄκτωρι ἀεὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ κινουμένην ἀγωγὴν ἀναιροῦσαι, ἐπειδὴ διαλύουσι τῆς ἀγωγῆς τὴν ἰσχύν. τοιαύτη ἐστὶ ἡ τοῦ δόλου παραγραφὴ, ἡ τοῦ φόβου, ἡ τοῦ πάκτου, ἡνίκα πακτεύσω τῷ δεβίτωρι, ὅτι οὐδέποτέ σε ἀπαιτήσω τὸ χρέος. τεμποράλιαι δὲ εἰσιν, αἱ μέχρι φανεροῦ χρόνου ἀντικείμεναι, οἷον τοῦ τεμπορα-

θ. Appellantur.

ποραλίου πάκτου παραγραφή. ἡνίκα πάκτον ποιήσω τῷ ἐμῷ δεβίτωρι, ὅτι οὐκ ἀπαιτήσω σε τὸ χρέος, ἕως πέντε ἐνιαυτῶν. εἴσω μὲν γὰρ τούτου τοῦ χρόνου ἀντίκειταί μοι ἡ παραγραφή. παραδραμούσης δὲ τῆς πενταετίας ἀποσβέννυται. ὥστε οὖν καθὰ εἴρηται βουλομένῳ μοι εἴσω τοῦ χρόνου κινῆσαι, ἀντίκειται παραγραφὴ, ἡ τοῦ προειρημένου πάκτου, ἢ ἑτέρα οἵα δήποτε ὁμοία. διὸ ὀφείλω τὴν πενταετίαν ὑπερθέσθαι, καὶ μετὰ ταῦτα κινεῖν. διὰ τοῦτο γὰρ διλατόρια προσαγορεύεται, διὰ τὸ ἔχειν ὑπέρθεσίν τινα. Dilatio γὰρ λέγεται ἡ ὑπέρθεσις. εἰ δὲ προφθάσω κινῆσαι εἴσω τῆς πενταετίας, τοῦτο καθ' ἑαυτὸν λογισάμενος, ὅτι εἰ μὲν δυνηθῇ συναρπάσαι, ἐντεῦθεν ἤδη τὸ χρέος ἀπαιτῶ. εἰ δὲ ἀντιτεθῇ μοι ἡ τοῦ τεμποραλίου πάκτου παραγραφὴ, ἐξ ἀνάγκης ἀπαιτήσω μετὰ τὴν πενταετίαν. ὁ ταῦτα λογισάμενος

cti exceptio, cùm scilicet conuênit, ne vsque ad quinque annos debitum peterem: quoniam intra tempus hoc, obstat mihi exceptio, sed eo elapso, extinguitur: Itaque si intra annum (vt dictum est) agere velim, obstabit mihi prędicti pacti exceptio, aut alia quęuis similis. Atque ideo actionem in quinquennium differre debeo, & post tempus agere. Nam inde dilatorię dicuntur, quòd rem differant. Dilatio enim ab eo quod est differre, vocata est. Quòd si intra tẽpora quinque annorum agere pergam, ita mecum in animo rationem subducens, si illum pręcipitem dare ante diem & iudici obrepere potero, iam inde confestim, id quod mihi debetur, consequar: sin verò temporarij illius pacti exceptio mihi obstabit, necesse erit omnino, vt post quinquennium consequi liceat. Qui apud sese huiuscemodi cogitationem

gitationē instituet, non rectè sibi videtur consultum ire. Nam intra tempora submouebitur per exceptionem pacti, & post tempora, si pergat agere, habebit aduersum se exceptionē rei iudicatę, quoniam hęc peremptoria est. Nā illud in uniuersum sciēdum est, per exceptionem dilatoriā, quę semel opposita efficax fuerit, hoc est, actorem à iudicio repellere potuerit, peremptoriā exceptionem adquiri. Hunc igitur in modum totam litem actor amittit. ¶Sed olim hæc in usu fuerunt. Hodie verò Imperator noster sanctissimus tā iniquæ huic subtilitati locum esse noluit. Sed constituit, ut qui aut ita stipulatus est, POST QVINQVENNIVM MIHI DARE SPONDES? aut qui mutuum dedit, & pactum deinde cū debitore fecit, ne intra quinque annos id ab eo peteret: si ante quinquénium vel stipulationi insertum, vel in

κακῶς βουλεύεται. τέως μὲν γὰρ ἐκβάλλεται, μετὰ δὲ τὴν πενταετίαν εἰ πάλιν κινήσει, ἀντικειμένην ἔχει τὴν rei iudicatæ παραγραφήν· ἥτις ἐστὶ περεμπτορία. κανόνα γὰρ ἴσθι καθολικὸν ὅτι διλατορία παραγραφὴ ἀντιτεθεῖσα καὶ ἰσχύσασα, τουτέστι δυνηθεῖσα τὸν ἄκτωρα ἐξωθῆσαι τοῦ δικαστηρίου, περεμπτορίαν τίκτει παραγραφήν. τούτῳ οὖν τῷ τρόπῳ, τῆς δίκης ὁ ἐνάγων ἐκπίπτει. ¶Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν. σήμερον δὲ ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς οὐ βούλεται ταύτην τὴν ἄδικον χώραν ἔχειν ἀκρίβειαν· ἀλλὰ φησίν, ἐάν τις ἐπερωτήσας ΟΜΟΛΟΓΕΙΣ ΔΙΔΟΝΑΙ ΜΟΙ ΜΕΤΑ ΠΕΝΤΑΕΤΙΑΝ; ἢ καὶ δανείσας τινὶ πάκτον ποιήσηται μετὰ ταῦτα πρὸς αὐτὸν, ὅτι οὐκ ἀπαιτῶ σε τὸ δάνεισμα ἕως ε ἐνιαυτῶν. εἴσω δὲ πενταετίας τῆς εἰρημένης τῇ ἐπερωτήσει, ἢ τῷ γενομένῳ πάκτῳ, κινήσῃ, χώραν ἐχέτω ἡ ζηνω

θ Hodie autem.

ζήνωνος διάταξις ἐπ' αὐτῷ, ἡ διαλεγομένη περὶ τῶν κατὰ χρόνον plus πεπιτευόντων. ἥτις παρακελεύεται, τὸν προτερόν τι πλημμελήσαντα καὶ πρὸ τριετίας τυχὸν τοῦ περαιωθῆναι τὴν πενταετίαν, τὴν τῷ πάκτῳ περιεχομένην, ἢ καὶ ἐγκειμένην τῇ ἐπερωτήσει κινῆσαι, ὥστε μηδὲν ἐντεῦθεν ἤδη λαμβάνειν τι, ἀλλὰ διπλασιάζεσθαι κατ' αὐτοῦ τὴν προθεσμίαν, καὶ ἀναγκάζεσθαι αὐτὸν ἑξαετίαν ἀναμεῖναι. μετὰ δὲ τὴν ἑξαετίαν τότε κινῶν λήψεται, ἡνίκα παράσχῃ τὰ δαπανήματα ὁ ἄκτωρ, ὅσα ὁ ῥέος ἐδαπάνησεν ἐναχθεὶς πρὸ τοῦ χρόνου. τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ σωφρονισθέντες οἱ κρεδίτωρες, τῆς ὑπ' αὐτῶν δεδομένης οὐ καταφρονοῦσι προθεσμίας. ¶ Τῶν δὲ διλατορίων παραγραφῶν, αἱ μὲν ἀπὸ πράγματος, αἱ δὲ ἀπὸ προσώπου ἀναφύονται. καὶ ἀπὸ πράγματος μὲν, οἷον ἡ τοῦ τεμποραλίου πάκτου παραγραφή. ἀπὸ προ

§. Praeterea etiam.

pactum deductus agat: locum in eo haberet Zenonis constitutio, quam de his edidit, qui tempore plus peterent. Hac autem ita cauetur, vt qui tale aliquid deliquit, & ante triennium forte, quam quinquenniũ exiret, quod vel in stipulationem deductum vel pacto indultum fuerit, agit: nihil inde consequatur emolumenti, sed aduersus eum praescripta tempora duplicentur, & ipse sexennium expectare cogatur. Sed &, vt cùm agere peracto sexennio volet, ita suum actor recipiat, si impensas ac sumptus, quos is, qui ante tempus conuentus erat, fecerit, ei restituerit. Hoc enim modo prudentiores facti creditores, tẽpora ac inducias quas ipsi dederint, non tam facile contemnent. ¶ Dilatoriarũ autem exceptionum aliae ex re, aliae ex persona nascuntur. Et ex re quidẽ, vt temporarij pacti exceptio. Ex persona ve-

rò,

tio vt procuratoriæ. Veluti si quis per militem aut fœminam agere velit, Exceptione enim submouebitur. Nam miles quum totum se debeat armorum studio & exercitio dare, ne pro patre quidem aut matre, immò neque pro vxore, quamuis sacrum haberet rescriptum, procuratorio nomine agere potest. Pro se verò agere nō prohibetur. Nam id legibus, quæ de re militari latæ sunt, non repugnat. ¶ Sunt & aliæ dilatoriæ exceptiones, quę ex personis nascantur: exque procuratoribus ex causa infamiæ opponi solent. Porrò quid id sit, dicere operepretiū est. Tu verò hęc habe in modum cuiusdā pręuię inspectionis. Si quis aut depositi aut iniuriarum condemnatus fuerit, infamis fit. Is autem qui infamię nota inusta est, multis affici tur pœnis. Nam neque in Senatum allegi, neque Decurio creari, neque militię nomen dare, neque aduocatiōes subire,

σώπου δὲ αἱ προκουρατόριαι, οἷον ἐάν τις διὰ στρατιώτου, ἢ γυναικὸς ἐνάγειν βουληθῇ, ἐκβάλλεται παραγραφῇ. στρατιώτης γὰρ οἷον τοῖς ὅπλοις σχολάζειν ὀφείλων, procuratorio nomine οὐδὲ ὑπὲρ πατρὸς, ἢ μητρὸς, οὐδὲ ὑπὲρ γαμετῆς, οὐδὲ εἰ ἔχει θείαν ἀντιγραφὴν, συγχωρεῖται κινεῖν. ὑπὲρ ἑαυτοῦ δὲ κινεῖν οὐ κεκώλυται. τοῦτο γὰρ τοῖς περὶ στρατιωτῶν οὐκ ἐναντιοῦται νόμοις. ¶ Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι διλατόριαι παραγραφαὶ, ἀπὸ προσώπων ἐγειρόμεναι, αἵ τινες ἀντίκεινται τοῖς προκουράτωρσι, διὰ τὸν λόγον τῆς ἀτιμίας. τί δὲ τοῦτο ἐστὶν, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ἔχει δὲ ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἐάν τις καταδικασθῇ τῇ depositi ἐναχθεὶς, ἢ τῇ iniuriarum, γίνεται ἄτιμος, ὁ δὲ ἀτιμωθεὶς πολλὰς ὑφίσταται ποινάς. οὔτε γὰρ συγκλητικὸς γενέσθαι δύναται, οὔτε βουλευτής. οὐδὲ στρατεύεται, οὐδὲ συνηγορεῖ. οὐδὲ γίνεται τινὸς

θ Eas verò.

προκουράτωρ. οὔτε ἐνάγων δύναται διδόναι προκουράτορα. αὐτὸς μέντοι δι' ἑαυτοῦ ἐνάγειν οὐ κεκώλυται. ἐπειδὴ τοίνυν ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ἠβουλήθην κατὰ σοῦ κινῆσαι δίκην, προεβαλόμην προκουράτορα ἄτιμον ὄντα ἢ ἐκεῖνος μὲν ἔντιμος, ἐγὼ δὲ ἄτιμος, ἀντιτίθεται παραγραφὴ, ἡ τῆς ἀτιμίας. ὁ γὰρ ἐναγόμενος λέγει, ἀλλ' εἰ μὴ ἄτιμος εἶ σὺ ὁ προκουράτωρ, ἤγουν ἀπ' ἀτίμου ἐδόθης. καὶ ἔστιν αὕτη ἡ παραγραφὴ διλατορία ἀπὸ προσώπου ἐγειρομένη. τὰς δὲ διλατορίας παραγραφὰς, δυνατὸν ἐκκλῖναι μεθόδῳ. εἰ γὰρ εἴπῃ ὁ ῥέος, ὅτι ἄτιμός ἐστιν ὁ προκουράτωρ, δύναμαι ἐγὼ ἀμείψας αὐτὸν προβάλλεσθαι ἔντιμον ἤγουν δι' ἐμαυτοῦ δικάσασθαι. εἰ δὲ εἴπῃ, ἄτιμός ἐστιν ὁ σὲ προβαλλόμενος, ἐκκλίνω ταύτην, ἀποκινῶν μὲν τὸν προκουράτορα, δι' ἐμαυτοῦ δὲ κινῶν. ὁ γὰρ ἄτιμος, εἰ καὶ μὴ δῶ

neq; procurator cuiusquam esse, neque si agat, procuratorẽ constituere potest: Suam tamen litem per se non prohibetur persequi. His ita inspectis, vide nunc deinceps rem quam agimus. Volebam te cum agere. Infamẽ aliquem procuratorem constitui, aut cũ is integræ famæ esset, ego infamis eram. Infamiæ exceptio obstabit. Dicet enim is, cum quo agetur: si tu procurator non infamis es, aut certè non ab infami datus es. Et est hæc exceptio dilatoria ex persona nascens. Facile est autẽ dilatorias has exceptiones effugere. Nã si dixerit reus infamem esse procuratorem: possum eo submoto aliquem integræ famæ constituere, aut per meipsum litigare. Sin autem dixerit, infamem esse qui procuratorem dederit: id vitabo, si procuratorem missum faciem, & ipse in causam descendã. Nam qui infamia laborat, quamuis pro-

curatorem non constituat, tamen per sese agere potest. Quòd si actor hac exceptione contempta, ita secum in animo suo cogitet: siue fefellero ac causam vicero, siue opposita exceptione illa, per meipsum egero, omnino consequar id quod mihi debetur, seipsum planè decipit. Nam si dein de agere cœperit, peremptoria rei iudicatæ exceptione submouebitur. Idque propter regulā iam tibi traditam, qua dicimus: per exceptionem dilatoriam quæ semel opposita efficax fuerit, peremptoriam exceptionē adquiri. Verùm hæc quæ de infamia dicta sunt, olim procedebant. Sed hodie, cùm hæc frequenter in Iudiciis non versentur: ne fieri quidem videtur posse, vt aliquid de infamia quæ procuratoribus obiici posset, propter desuetudinē eius tractemus aut quæramus. Nam & illud absurdum esse visum est, dum de personarum conditione altercamur,

προκυράτερα, ἀλλ᾽ οὖν δι᾽ ἑαυτοῦ ἐνάγειν δύναται. εἰ δὲ ὁ ἄκτωρ καταφρονήσει τῆς τοιαύτης παραγραφῆς, ἐνθυμηθεὶς ὅτι ἢ συναρπάζω καὶ νικῶ τὴν δίκην, ἢ ἐὰν ἀντιτεθῇ ἡ παραγραφὴ, δι᾽ ἐμαυτοῦ κινῶ, καὶ λαμβάνω τὸ χρέος, ἑαυτὸν ἀπατᾷ. προαχθεὶς γὰρ μετὰ ταῦτα κινῆσαι, ἐκβάλλεται περεμπτορίᾳ παραγραφῇ, ἢ τῇ rei iudicatæ, διὰ τὸν ἤδη παραδοθέντα σοι κανόνα, τὸν λέγοντα, ὅτι διλατορία παραγραφὴ, ἀντιτεθεῖσα καὶ ἰσχύσασα, περεμπτορίαν ποιεῖ παραγραφήν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ ἀτιμίας τὸ παλαιὸν ἐπραγματεύετο. σήμερον δὲ διὰ τὸ μὴ συνεχῶς ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀναστρέφεσθαι ταῦτα, οὐδὲ δυνατὸν διὰ τὴν ἀσυνήθειαν, πραγματεύειν τι περὶ ἀτιμίας, τῇ προφάσει τῶν προκουράτορων ἀντιτιθεμένης. ἄτοπον γὰρ περὶ προσώπων ποιότητα φιλονεικοῦντας, τὴν

τοῦ πράγματος ἐπεκτείνειν ζήτησιν.

ipsius negotij disceptationem longius differre.

DE REPLICATIONIBVS.

Titul. XIIII.

Ὥσπερ ταῖς ἀγωγαῖς ἰσχυούσαις μὲν τῷ νόμῳ, ἀδικούσαις δὲ κατὰ τὸ φυσικὸν δίκαιον, ἀντιτίθενται αἱ παραγραφαί, οὕτω καὶ ταῖς παραγραφαῖς, ἐρρωμέναις μὲν κατὰ τὸ ἀληθές, ἀδίκοις δὲ νομιζομέναις τῇ φύσει, ἀντιτίθεται δικαιολογία ὑπὸ τῶν ἐναγόντων, ἥτις λέγεται replicatio. ὠνόμασται δὲ ἐντεῦθεν, ἐπειδὴ δι' αὐτῆς ἀναπλέκεται καὶ ἀναλύεται ἡ τῆς παραγραφῆς ἰσχύς. Plico γάρ ἐστι τὸ πλέκω, replico δὲ τὸ ἀναπλέκω, καὶ ἀναλύω. θεωρεῖται δὲ τὸ εἰρημένον, ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. πάκτον ἐποίησα τῷ ἐμῷ δεβίτωρι, ὅτι οὐκ ἀπαιτήσω αὐτὸν τὸ χρέος. μετὰ χρόνον τινὰ ὁ δεβίτωρ ἐν εὐπορίᾳ γινόμενος χρυσίου, ἢ καὶ τυχὸν ὀνειδισθεὶς παρ' ἐμοῦ, ἢ ὑφ'

Quemadmodum actionibus, quę iure quidem ciuili efficaces sunt, sed ex equitate naturali iniquè nocent, exceptiones opponi solent: ita & exceptionibus quæ reuera quidē validæ sunt, sed ex æquitate iniquæ putantur: allegatio quædam ab agētib' opponitur, quæ replicatio vocata est. Ac inde nomen habet, quòd per eam replicatur ac resoluitur vis exceptionis: nempe à replicādo. Prædicta autem tractari posſint tali in specie. Pactum cum debitore meo feci, ne quod mihi deberet peterē. Post tēpus aliquod cùm debitor factus esset ditior, aut cùm ego id exprobrassem aut

alius quispiam, pactum mecum iniit, quo mihi permisit pristinum debitum petere. Si nunc ego post secundum hoc pactum, condictione aduersus illum ad ea quæ mihi debentur experiar, atque ille pœnitentia ductus pacti exceptionem mihi opponat, sic dicendo: SI PACTVM AMPLIVS NON PETENDI NON FECISTI: prima facie, pactũ hoc multum videtur petitionem meam lædere. Nam reuera ita conuenit, & nihilominus verũ manet: Nam per secundum pactum, prius ipso iure sublatum non est. Sed quoniã iniquum est, creditorem excludi: ex secundo pacto datur ei replicatio, in qua sic dicet: SI POSTERIVS inter nos pactum factum non est ut quo mihi petendi facultas data sit. Porro quemadmodum exceptioni opponitur replicatio, ita & replicationi quæ, prima fa-

ἑτέρου, πάκτον ἐποίησεν, ἐν ᾧ ἐπέτρεψέ μοι ποιήσασθαι τὴν τοῦ χρέους ἀπαίτησιν. ἐὰν κινήσω ἐγὼ κατ' αὐτοῦ τὴν κονδικτίτιον ἀπαιτῶν τὸ χρέος μετὰ τὸ γενέσθαι τὸ δεύτερον πάκτον, μεταγνοὺς δὲ ἐκεῖνος ἀντιθῇ μοι τὴν τοῦ πάκτου παραγραφὴν, λέγων, ΑΛΛ' ΕΙ ΜΗ ΠΑΚΤΟΝ ΕΠΟΙΗΣΑΣ ΜΗ ΑΠΑΙΤΕΙΝ ΤΟ ΧΡΕΟΣ, δοκεῖ κατὰ πρώτην ὄψιν ἐμποδίζειν μοι τὸ πάκτον πρὸς τὴν ἀπαίτησιν. συνεφωνήθη γὰρ τῇ ἀληθείᾳ, καὶ μένει οὐδὲν ἧττον ἀληθές. τὸ γὰρ δεύτερον πάκτον οὐκ ἐγέγονεν ipso iure τοῦ προτέρου ἀναιρετικόν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄδικόν ἐστι τὸν κρεδίτορα ἐξωθεῖσθαι, δέδοται αὐτῷ replicatio ἐκ τοῦ δευτέρου πάκτου, ἐν ᾗ φησι, ΑΛΛ' ΕΙ ΜΗ δεύτερον πάκτον ἐγένετο ἐπιτρέπον μοι τὴν ἀπαίτησιν. ὥσπερ δὲ τῇ παραγραφῇ ἀντιτίθεται replicatio, οὕτω καὶ τῇ replicationi,

οὔσῃ μὲν ἐννόμῳ κατὰ τὴν προτέραν τάξιν, βλαπτούσῃ δὲ κατὰ τὸ φύσει δίκαιον, ἄλλη ἀντιτίθεται δικαιολογία ὑπὸ τοῦ ῥέου, ἥτις duplicatio προσαγορεύεται. οἷον ἐποίησά σοι πάκτον, ὅτι οὐκ ἀπαιτῶ σε τὸ χρέος. σὺ δὲ δεύτερον πάκτον ἐποίησας, ἐπιτρέπων μοι τὴν ἀπαίτησιν. ἐγὼ τρίτον συγχωρῶν τὸ χρέος. εἰ δὲ καὶ ἡ duplicatio εὑρεθῇ ἄδικος οὖσα φύσει, χρειώδης ἐστὶ τῷ ἄκτωρι εἰς πρὸς βοήθειαν ἄλλη δικαιολογία, ἥτις λέγεται triplicatio. τούτων δὲ τῶν παραγραφῶν τὴν χρῆσιν, περαιτέρω ἢ ὥσπερ εἰρήκαμεν, ἡ τῶν πραγμάτων ἐπενόησε ποικιλία. δύναται γὰρ τῇ τριπλικατίονι κουαδρουπλικατίων ἀντιτεθῆναι. ταῦτα πάντα δὲ εὐχερῶς ἔξεστι γνῶναι, ἐκ τῶν πλατυτέρων τῶν διγέστων συνταγμάτων.

8. Exceptiones.

¶ Αἷς δὲ παραγραφαῖς ὁ πρωτότυπος δεβίτωρ κεχρῆσθαι δύναται, ταύταις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ὁ ἐγγυητὴς ἀντιτίθησιν εἰκότως. ὁ γὰρ αὐ-

eic iusta est, sed ex æquitate naturali iniquè nocet, alia quædam allegatio à reo opponitur, quæ duplicatio vocatur. Veluti pactū amplius non petendi tecum feci. Deinde posteriore pacto cōuēnit vt petere possem. Tertium pactum sequutum est, quo debitū tibi iterum remisi. Quòd si & duplicatio aliquam ob causam iniquè noceat, alia rursus allegatione opus est actori, vt ea adiuuetur, quę dicitur triplicatio. Harum autem exceptionū vsum & vlterius interdum quàm diximus, varietas negotiorum producit. Nam & triplicationi, quadruplicatio opponi potest. Sed omnia hæc & alia facilius ex latioribus Digestorum voluminibus cognosci poterunt. ¶ Exceptiones autem, quibus principalis debitor vti potest, plerumq; & fideiussor opponit. Meritò: Quoniā

quod à fideiussore petitur, id ab ipso debitore peti videtur. Nam fideiussor cùm soluerit, mandati actionem aduersus eum habebit.

Qua ratione, si cum debitore pactum fecerim, ne ab eo peterem: exceptio pacti conuenti & his dabitur, qui pro ipso obligati sunt, perinde atque si expressè dixissem, ne à vobis quidem petã, quod mihi debetur. Sunt tamẽ exceptiones quædã quę non ęquè fideiussori ac debitori cõpetant: veluti, mutuum dedi Primo, & Secundũ fideiussorẽ accepi. Primus cùm nihil haberet, vnde ego meum consequi possem, bonis suis cessit. Si cum eo velim agere, habet is exceptionem, quam mihi opponat, sic dicendo: SI BONIS NON CESSI, & ita me iudicio potest excludere. Verùm exceptio hæc, fideiussores ipsi' non iuuabit: hac maximè de causa, quoniã qui fideiussorẽ à debitore suo accipit,

ἀπαιτηθῇ ὁ ἐγγυητής, ὁ δεβίτωρ ἀπαιτεῖσθαι δοκεῖ. καταβαλὼν γὰρ ὁ ἐγγυητής, ἕξει κατ' αὐτοῦ τὴν mandati. ὅθεν ἐὰν πάκτον ποιήσω τῷ δεβίτωρι μου, μὴ ἀπαιτεῖν τὸ χρέος, ἡ τοῦ πάκτου παραγραφή, καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ γινομένοις ἐνόχοις δοθήσεται, ὥσπερ εἰ φανερῶς εἶπον, ὅτι οὐδὲ ὑμᾶς ἀπαιτήσω τὸ χρέος. εἰσὶ δέ τινες παραγραφαί, ὧν οὐ συναπολαύει ὁ ἐγγυητὴς τῷ δεβίτωρι. οἷον ἐδάνεισα πρίμῳ, σεκοῦνδον δὲ ἔλαβον ἐγγυητήν. ὁ πρίμος ἐξέστη τῆς οἰκείας περιουσίας, μηδὲν ἀξιόπιστον ἐπικτησάμενος. ἐναγόμενος δὲ παρ' ἐμοῦ, δύναται ἀντιτιθέναι παραγραφήν, καὶ λέγειν, ἈΛΛ' ΕἸ ΜῊ ἘΞΕΣΤΙΝ, καὶ ἐκβάλλει με τοῦ δικαστηρίου. αὕτη δὲ ἡ παραγραφή, οὐκ ὠφελήσει τοὺς ἐγγυητὰς αὐτοῦ, διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν. ἐπειδὴ ὁ παρὰ τοῦ οἰκείου δεβίτωρος λαμβάνων ἐγγυητήν, διὰ τοῦ-

τὸ μάλιστα λαμβάνει, πρόνοιαν αὐτοῦ ποιούμενος, ἵνα εἰ συμβῇ ἀπορῆσαι τὸν δεβίτωρα, δυνηθῇ χωρῆσαι κατὰ τῶν ἐγγυησαμένων. εἰ δὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἐκστάσεως παραγραφὴν δῶμεν καὶ τῷ ἐγγυητῇ, ἀνωφελὴς ἔσται μοι, καὶ ἡ διὰ τῆς λήψεως τῶν ἐγγυητῶν πρόνοια.

eam ob rem præcipuè accipit, vt sibi rebúsque suis consulat, nempe vt si cõtingat debitorẽ soluendo non esse, regressum habeat ad eos, qui pro illo fidem suam obligarunt. Quòd si & fideiussori dederimus exceptionem cessionis, futurum est, vt non admodum benè rem meam gessisse videar accipiendo fideiussores.

DE INTERDICTIS.
Titul. XV.

ΤΟν περὶ ἀγωγῶν, καὶ παραγραφῶν, καὶ ῥεπλικατιόνων διαλεχθέντα, ἀκόλουθόν ἐστι, καὶ περὶ ἰντερδίκτων διεξελθεῖν, ἤτοι τῶν ἀγωγῶν αἵτινες εἰς τάξιν τῶν ἰντερδίκτων κινοῦνται. τὸν δὲ περὶ ἰντερδίκτων διαλεγόμενον, ἀναγκαῖον εἰδέναι πότε μὲν περὶ νομῆς λέγει· πότε δὲ ὡσανεὶ περὶ νομῆς. καὶ νομὴ μέν ἐστι σωματικοῦ πράγματος κατοχή. ὡσανεὶ δὲ νομή ἐστιν, ἀσωμάτου πράγματος χρῆσις. καὶ σωματικὸν μέν ἐστιν, οἷον

QVI de actionibus, exceptionibúsq; & replicationibus disseruit, consequẽs est vt & de interdictis disserat, siue de actionibus quæ vice interdictorum exercentur. Sed & is qui de interdictis disputat, scire debet, quando de possessione loquatur, & quãdo de quasi possessione. Et possessio quidem est, corporalis rei detẽtio. Quasi verò possessio est, incorporalis rei vsus. Et corporalis quidem res est, veluti

el fundus, ædes, & quæcunque iis similia sunt. Incorporalis verò, vt vsusfructus, seruitus, & si qua talia. Quum igitur inter duos aliquos de possessione aut quasi possessione controuersia est, Prætoré adeunt, ac totam rem ei exponunt: quoniam in huiusmodi controuersiis sępe contingit & cædes fieri, & vulnera infligi, & ad manus veniri. Rem itaque omnem Prætori ordine exponunt. At is quædam verba inter eos pronuntiat, non litem dirimens, sed ad pedaneum Iudicem remittens, qui de controuersia ipsorũ cognoscat. Dicendum est igitur omnibus in vnum collectis, quid sit interdictũ. Interdictũ ergo est, enuntiatum Prætoris inter duos aliquos, qui de possessione vel quasi possessione cõtendunt emissum, facti quidem speciem causamq́; non incidés, sed quomodo de ea iudicandum sit, iudi-

ἀγρὸς, οἰκεία, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ἀσώματον δὲ ἐστιν οἷον usufructus, καὶ δουλεία, καὶ τὰ τούτοις ἐοικότα. ἡνίκα τοίνυν περὶ νομῆς, ἢ ὡσανεὶ νομῆς μεταξὺ δύο τινῶν γίνεται φιλονεικία, ἀπέρχονται πρὸς τὸν πραίτωρα τοῦτο αὐτῷ διηγούμενοι, ἐπειδὴ συμβαίνει πολλάκις, καὶ φόνους πλημμελείας, καὶ τραύματα ἐπάγεσθαι, καὶ πληγὰς ἐπιφέρεσθαι, ἐν ταῖς τοιαύταις φιλονεικίαις, καὶ διηγοῦνται τῷ πραίτωρι τὸ γεγονός. ὁ δὲ λέγει μεταξὺ αὐτῶν ῥήματα τινὰ, οὐ τέμνων τὴν ζήτησιν, ἀλλὰ παραπέμπων αὐτοὺς χαμαιδικαστῇ, ἀκροατῇ γνωσομένῳ τῆς μεταξὺ αὐτῶν φιλονεικίας. δεῖ οὖν συναγαγόντα ὁρίσασθαι, καὶ εἰπεῖν, τί ἐστιν ἰντερδίκτον. ἰντερδίκτον δὲ ἐστιν ὁμιλία πραίτωρος μεταξὺ δύο τινῶν περὶ νομῆς, ἢ ὡσανεὶ νομῆς ἀγωνιζομένων γινομένη, οὐ τέμνουσα τὴν ὑπόθεσιν, ἀλλὰ ῥυθμίζουσα τὴν δικαστὴν, ὅπως χρὴ κρί-

σειν περὶ τῆς ὑποθέσεως. λέγει δὲ ταῦτα τὰ ῥήματα ὁ πραίτωρ, ἢ ὡς κωλύων τι γενέσθαι, ἢ ὡς κελεύων. μάλιστα δὲ ἐπὶ νομῆς χώρα τοῖς ἰντερδίκτοις. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον μάλιστα, ἐπειδή ἐστιν ὅτε καὶ νομῆς οὐχ ὑπόκειται λόγος, καὶ ἰντέρδικτον ἁρμόζει.

§. Summa. ¶Ἡ δὲ ἄκρα διαίρεσις τῶν ἰντερδίκτων ἐστὶν αὕτη. ὅτι τῶν ἰντερδίκτων τὰ μέν ἐστι προϊβιτόρια, ἤγουν κωλυτικά. τὰ δὲ ἐξιβιτόρια, ἤτοι παραστατικά. τὰ δὲ ῥεστιτουτόρια, ἤτοι ἀποκαταστατικά. καὶ προϊβιτόρια μέν ἐστιν, ἐν οἷς κωλύει τι γενέσθαι, οἷον ἠπείλει τις ἐπιέναι, καὶ τὴν οὖσαν παρ' ἐμοὶ διαταράττειν νομήν. προσῆλθον ἐγὼ τῷ πραίτωρι, τὴν τοῦ ἀντιδίκου διηγούμενος ἀπειλήν. εἶπον δὲ ἐμαυτὸν ἀνεπιλήπτως νέμεσθαι, καὶ ἀπεφήνατο ὁ πραίτωρ οὕτως λέγων, SINE VITIO POSSIDENTI VIM FIERI VETO. τουτέστι τῷ νεμομένῳ δίχα ἐλαττώματος βίαν γενέσθαι κωλύω.

cem informans. Hæc autem verba dicit Prætor, aut vt prohibens, aut vt iubens, quid fieri. Porrò interdictis vel maximè locus est in possessione. Ideò autẽ dixi, maximè, quoniam interdũ & de possessione quæstio non mouetur, & interdictum tamen cõpetit. ¶ Summa interdictorum diuisio est hæc, quòd interdictorũ alia sint prohibitoria, alia exhibitoria, & alia restitutoria. Et prohibitoria quidem sunt, quibus aliquid fieri Prætor prohibet: veluti, minas aliquis iactabat aduersum me, quasi ingressurus, & possessionem quam habebam turbaturus. Ego prætorem adij, & minas aduersarij exposui, ac sine vitio me possidere dixi. Prætor itaque sic pronuntiauit: SINE VITIO POSSIDENTI VIM FIERI VETO. Sed & in-

ἢ καὶ

terdum aliquis mortuū, cuius ad ipsum cura spectet, in locum aliquem quo ius ei erat inferendi, inferre vult: huic ergo interdictum prohibitorium dabitur, aduersus eum qui prohibere id voluerit. Aut etiam in sacro loco, vel publico flumine ripáve eius aliquis opus aliquod molit, quò per flumē peior fiat nauigatio: Nam & hic prohibitorium interdictū dabitur. Restitutoria autem sunt, quibus restitui aliquid iubet: veluti bonorū possessori, vt reddatur possessio earū rerum, quas alius quis pro herede vel pro possessore possidet. Quid verò sit pro herede aut pro possessore possidere infrà discemus. Aut cùm possessionem fundi mihi restitui iubet, de qua vi deiectus sum. Exhibitoria autem sunt, per quę quid iubet in mediū proferri: veluti fratrē meum apud

ἢ καὶ ἔσθ᾽ ὅτε τις ἐβούλετο λείψανον αὐτῷ διαφέρον, εἴσω ἀγαγεῖν καὶ ἀποθέσθαι ἐν τῷ τόπῳ ἔνθα δίκαιον ἦν αὐτῷ ἀποτίθεσθαι. δοθήσεται αὐτῷ προϊβιτόριον ἰντέρδικτον κατὰ τοῦ βουλομένου ἐπέχειν αὐτόν. ἢ καὶ ἐβούλετό τις, ἐν σακρῷ τόπῳ οἰκοδομεῖν, ἢ καὶ ἐν δημοσίῳ ποταμῷ, ἢ καὶ ἐν ὄχθῃ αὐτοῦ κατασκευάζειν τι δι᾽ οὗ κατασκευάσματος, χείρονα ἐποίει τὸν τοῦ ποταμοῦ πλοῦν. κἀνταῦθα δοθήσεται προϊβιτόριον ἰντέρδικτον. ῥεστιτουτόρια δέ ἐστι, δι᾽ ὧν ἀποκαταστῆσαί τι κελεύει. οἷον τῷ bonorū possessori. ὥστε δοθῆναι τὴν νομὴν τῶν πραγμάτων, ὧν ἕτερός τις, pro hærede, ἢ pro possessore ἐπελάβετο. τί δέ ἐστι pro hærede, ἢ pro possessore, προϊόντες μαθησόμεθα. ἢ ἡνίκα κελεύει ἀποκατασταθῆναί μοι τὴν νομὴν τοῦ ἀγροῦ, ἧς ἐξεβλήθην βίᾳ. ἐξιβιτόρια δέ ἐστιν, ἐν οἷς κελεύει τι εἰς μέσον φέρεσθαι. οἷον ἀποκρύπτοντος τὸν

ἐμὸν

ἐμὸν ἀδελφὸν, λέγων αὐτὸν εἶναι δοῦλον σὸν, ἐμοῦ βουλομένου περὶ τῆς αὐτοῦ δικάσασθαι ἐλευθερίας· ἢ ἀποκρύπτεις τὸν ἐμὸν ἀπελεύθερον, ᾧ τινι βούλομαι ὀπέρας ἐπιθεῖναι. ἢ τὸ πολλάκις τὸν υἱόν μου, ἢ τὸν ἔγγονον τὸν ὑπεξούσιον ἀποκρύπτεις, καὶ βούλομαι τούτους εἰς μέσον ἀχθῆναι. τινὲς δὲ λέγουσιν ἰντέρδικτα κυρίως ἐκεῖνα καλεῖσθαι, ἐν οἷς κωλύει τι γίνεσθαι. ἐπειδὴ interdicere ἐστὶ, τὸ παραγγεῖλαι καὶ κωλῦσαι. τὰ δὲ ῥεστιτουτόρια καὶ ἐξιβιτόρια οὐκ ἰντέρδικτα, ἀλλὰ δέκρετα καλεῖσθαι· παρὰ τὸ decernere, ὅ ἐστι ψηφίσασθαι. ἀλλ᾽ ὅμως ἤρεσε, πάντα προσαγορεύεσθαι interdicta, quia inter duos dicuntur. ἐπειδὴ, μεταξὺ δύο τινῶν λέγεται.

§. Sequens diuisio.

¶ Δευτέρα τῶν ἰντερδίκτων διαίρεσίς ἐστιν αὕτη· ὅτι τῶν ἰντερδίκτων, τινὰ μέν ἐστι τῆς ἀδιπισκένδας ἐνεργείας, ἤτοι προσληπτικῆς. αἰτοῦμεν γὰρ ταῦτα νομῆς δρά-

te occultas, quòd dicas eum seruũ tuum esse: cum ego de libertate eius agere velim. Aut libertum meum apud te occultas, cui operas ego velim indicere. Aut filium meum (quod sæpe contingit) vel nepotem meum qui in potestate mea sunt, apud te occultas, quos ego in medium adduci velim. Sunt tamẽ qui dicant ea propriè interdicta vocari, quibus quid fieri prohibet. Ab interdicẽdo scilicet, quod denuntiare & prohibere significat. Restitutoria verò & exhibitoria, decreta dici: nempe ab eo quod est decernere. Id enim statuere & censere est. Sed tamen obtinuit, vt omnia interdicta appellentur, propterea quòd inter duos quosdã dicantur. ¶ Altera interdictorum diuisio est hæc, quòd interdictorum alia habeant vim adipiscẽdæ possessionis: quoniam ea petimus, cùm adipisci possessionem

ssionem volumus: alia retinendę: alia recuperandę. Et adipiscendę quidē vim habet interdictum, Quorum bonorum, quod bonorū possessori accommodatur. Veluti in hac specie. Mortuus est cognatus meus. In bonis huius petij bonorum possessionem Vnde cognati. Aliqua ex his bonis quidam tenebāt In eorū ego possessionem per interdictū, Quorum bonorum, venire possum. Sed non omnino aduersus quemuis possessorem interdictum hoc mihi dabitur, verū aduersus duos dumtaxat, nēpe aduersus eum, qui pro herede possidet, & aduersus eum qui pro possessore. Et quis pro herede possidet? is qui se heredem putat. Cur autem sic vocetur, paulò latius dicēdū est. Multę sunt adquisitionum rationes: Et quot sunt adquisitionum rationes, totidem sunt & tituli. Titulus verò est pos

ξασθαι βουλόμενοι. τινὰ δὲ τῆς ῥετινένδαι, ἤτοι κατασχετικῆς. τινὰ δὲ τῆς ῥεκουπεράνδαι, ἤτοι ἀναληπτικῆς. καὶ τὸ μὲν ἀδιπισκένδαι ἐνεργείας ἐστὶν, ἤτοι δυνάμεως, τὸ ἰντέρδικτον, τὸ quorum bonorum. ὅπερ δίδοται τῷ bonorū possessori. οἷον ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ἐτελεύτησεν ὁ ἐμὸς κογνάτος. ᾔτησα τὴν vnde cognati διακατοχὴν ἐπὶ τοῖς τούτου πράγμασι. τινὰ τῶν πραγμάτων διεκράτουν τινὲς, δύναμαι διὰ τοῦ quorū bonorum ἰντερδίκτου, τούτων γενέσθαι ἐπὶ νομῆς. ἀλλ' οὐ κατὰ παντὸς νομέως δοθήσεταί μοι τὸ ἰντέρδικτον. ἀλλὰ κατὰ δύο μόνον, κατὰ τοῦ pro hærede, καὶ κατὰ τοῦ pro possessore. καὶ τίς ἐστι pro hærede? ὁ νομίζων ἑαυτὸν εἶναι κληρονόμον. διὰ τί δὲ οὕτως ὠνόμασται, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. πολλαὶ κτήσεων εἰσὶ προφάσεις, καὶ ὅσαι τῶν κτήσεων εἰσὶ προφάσεις, τοσοῦτοι καὶ τίτλοι. τίτλος

δὲ

δέ ἐστιν, ἡ τῆς διακατοχῆς αἰτία. οἷον ἐρωτῶ σε ΠΟΘΕΝ ΝΕΜΗ ΤΟΥΤΟ ΤΟ ΠΡΑΓΜΑ; καὶ λέγεις, ΕΠΕΙΔΗ ΕΔΩΡΗΘΗ ΜΟΙ. καὶ ὁ τίτλος ἐστὶ pro donato. ἢ ΕΠΕΙΔΗ ΗΓΟΡΑΣΑ, καὶ ὁ τίτλος ἐστὶ pro empto. ἢ ΕΙΣ ΠΡΟΙΚΑ ΜΟΙ ΕΠΕΔΟΘΗ, καὶ ὁ τίτλος ἐστὶ pro dote. ἢ ΕΛΗΓΑΤΕΥΘΗ ΜΟΙ, καὶ ὁ τίτλος ἐστὶ pro legato. ἐνταῦθα οὖν ἐρωτώμενος λέγει, ΕΠΕΙΔΗ ΝΟΜΙΖΩ ΕΜΑΥΤΟΝ ΕΙΝΑΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΝ. καὶ λέγεται pro hærede. τίς δέ ἐστιν pro possessore? Pro possessore ἐστὶ καὶ λέγεται, ὁ βίαιος ἅρπαξ, ὁ μηδεμίαν εὔλογον ἔχων αἰτίαν τῆς κατοχῆς. ὃς ἐρωτώμενος πόθεν νέμεται λέγει, ΕΠΕΙΔΗ ΝΕΜΟΜΑΙ. καὶ τὴν ἐρώτησιν εἰς ἀπόκρισιν μετατρέπει. οὗτος οὖν λέγεται pro possessore, οὐ διαφερομένων ἡ-

sessionis causa. Veluti rogo te, VNDE HANC REM POSSIDES? Et dicis, QVONIAM MIHI DONATA EST: & titulus est, Pro donato. AVT QVONIAM EMI: & titulus est, Pro empto. AVT IN DOTEM MIHI DATA EST: & titulus est Pro dote. AVT LEGATA MIHI EST: & titulus est, Pro legato. Et hîc ergo, si quis rogetur, dicet: QVONIAM HEREDEM ESSE ME PVTO: & dicitur Pro herede. Quis autem pro possessore possidet? Pro possessore possidet, & dicitur, qui vi rapuit aut abstulit: nec vllã possessionis iustã habet causam, quiq; si rogetur vnde possideat, dicturus sit; QVONIAM POSSIDEO, & interrogationem in responsionem versurus. Hic igitur pro possessore possidere dicitur: nec refert, totam he- [illegible] reditatem

reditatem an rem aliquã possidea. Ideo autẽ in interdicto, Quorum bonorum, adipiscendę possessionis potestas versatur, quia ei tantùm utile est, qui nunc primũ adipisci vult possessionẽ. Huius remedi est & interdictum Saluianum, quod fundi domino datur aduersus colonũ, qui ea, quę in fundum illata & inuecta essent, pignori futura mercedis nomine pepigit. Nã si is cesserit in soluẽdo, aduersus quẽuis res coloni possidentẽ interdicto Saluiano dominus experiri poterit. Si quis ergo nunc primùm adipisci possessionem velit, necessaria sunt ei interdicta adipiscendę possessionis. Sin verò semel ad ptus eam amiserit, ad ea interdicta transeundum ei est, in quibus potestas recuperandę versatur. ¶ Cùm dictum sit de interdictis adipiscendę possessionis, dicamus & de interdi-

μῶν, εἴτε πᾶσαν νέμεται τὴν κληρονομίαν, εἴτε ἓν πρᾶγμα. διὰ τοῦτο δὲ ὑπὸ τὴν ἀδιπισκένδαι ἐνέργειαν ἀνάγεται τὸ quorum bonorum ἰντέρδικτον, ἐπειδὴ χρειῶδές ἐστιν ἐκείνῳ, ὃς πρῶτον βούλεται δράξασθαι νομῆς. τοιοῦτό ἐστι, τὸ σαλβιάνδον ἰντέρδικτον, ὅπερ δίδοται τῷ δεσπότῃ τοῦ ἀγροῦ, κατὰ τοῦ κολωνοῦ τοῦ συμφωνήσαντος, ὥς τε τὰ εἰσαχθέμενα ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ ἀγρῷ πράγματα, ὑποκεῖσθαι ἐν τῷ μισθώματι. ἐὰν γὰρ ἀγνωμονήσῃ, κατὰ παντὸς κατέχοντος τὰ τοῦ κολωνοῦ πράγματα κινηθήσεται τὸ σαλβιάνειον ἰντέρδικτον. εἰ μὲν οὖν θελήσει τις πρῶτον δράξασθαι νομῆς, ἔστιν αὐτῷ ἀναγκαῖα τὰ ἰντέρδικτα τῆς ἀδιπισκένδαι νομῆς. εἰ δὲ δραξάμενος ἐκπέσῃ, χρὴ αὐτὸν τότε μετιέναι ἐπὶ τὰ ἰντέρδικτα, ἅπερ ἐστὶ τῆς ῥεκουπεράνδαι ἐνεργείας. ¶ Εἰπόντες τὰ τῆς ἀδιπισκένδαι ἐνεργείας, εἴπωμεν τὰ τῆς ῥετι-

8. Retinendę.

νένδ

νέσθαι. τοιοῦτόν ἐστι, τὸ uti possidetis, καὶ τὸ utrubi. χώραν δὲ ἔχει ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. συνέβη με δράξασθαι οἰκέτου τινὸς, παρόντος σοῦ. καὶ λέγοντός μου τοῦτον ἐμὸν εἶναι οἰκέτην, διεβεβαίου σεαυτὸν εἶναι δεσπότην. καὶ ἑκάτερος ἡμῶν εἰς ἑαυτὸν μετέφερε τὴν δεσποτείαν. τελευταῖον εἶπον ἐγώ, εἰ νομίζεις σεαυτὸν εἶναι δεσπότην, ἰδοὺ ἐγὼ νέμομαι τὸν οἰκέτην, κίνησον κατ' ἐμοῦ τὴν in rem. καὶ ἀποδείξας λήψη τὸν οἰκέτην. ἔλεγες δὲ καὶ σὺ τὰ αὐτὰ, ὅτι ἐγὼ νέμομαι, καὶ σὺ μᾶλλον κίνησον κατ' ἐμοῦ τὴν in rem. καὶ πρότερον ἀρξάμενοι περὶ δεσποτείας, ἔλθωμεν εἰς τὸν λόγον περὶ τῆς νομῆς. δεῖ γοῦν διακελθῶσαι καὶ γνῶναι, τίς ἐστιν ὁ ῥέος, τίς δὲ ὁ ἄκτωρ. ἐπειδὴ οὐδὲ κατὰ τὸ πολιτικὸν, οὐδὲ κατὰ τὸν φυσικὸν λόγον προβήσεται δικαστήριον, εἰ μὴ γνῶμεν, τίς ἐστιν ὁ ἐνάγων, τίς δὲ ὁ ἐναγό-

ctis retinendę possessionis. Huiusmodi autem est interdictum, Vti possidetis, & interdictum Vtrubi. Quę tali ferè in specie locum habent. Euenit, vt ego seruum aliquē nanciscerer, idque pręsente te. Cum ego meum esse illū dicerem: tu contrà, te eius esse dominū affirmabas. Atq; ita vterque nostrum ad se trahebat dominiū serui. Ad extremū, ego sic locutus sum. Si tu te dominum esse putas, en ego seruū possideo, in rem mecum agito: & si probaris, habebis eum. Eadem & tu dicebas. Immò verò ego eum possideo: & tu potius mecum in rem agito. Initio igitur controuersię coorto de serui proprietate, eò veniendum est, vt de possessione quęramus. Illud enim in primis discerni ac cognosci oportet, vter reus sit, vter actor. Quoniam neq; ius ciuile id recipit, neque naturalis ratio admittit, vt iudicium procedat, nisi nouerimus, quis petitor

titor sit, & à quo petatur. Potior est autem in iudiciis rei causa, quàm actoris. Atque ideo plerunque in gentes existũt contẽtiones de ipsa possessione, vtrius scilicet ea sit. Possessionis autem cõmodũ in hoc est, quòd quamuis res, de qua agitur, posidentis non sit, interdum tamen causam obtineat, cùm videlicet actor probare non potest proprietatẽ ad se pertinere. Quapropter cùm incertũ est, actor an reus domin⁹ sit, pro reo fertur sententia. Sẽper enim cùm actor in probatione deficit (namque is onus probandi sustinet) victoria reo paratur. ¶ Hæc igitur duo interdicta, retinendæ possessionis sunt. Est tamen non nihil inter ea differentiæ: Nam interdictum Vti posidetis in rebus immobilib⁹ veluti in fundo aut ædibus locũ habet: interdictũ autem Vtrubi, in rebus mobilibus. ¶ Ipso portò interdicto Vti

μένος. κάλλιον δὲ ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ὁ ῥέος τοῦ ἄκτωρος. καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μεγάλαι ἀναφύονται φιλονεικίαι περὶ αὐτῆς τῆς νομῆς, παρά τινι αὐτὴ τυγχάνει. ἔστι γὰρ τὸ κέρδος τοῦ νεμομένου ἐν τούτῳ, ὅτι εἰ καὶ μὴ αὐτοῦ ἐστι τὸ πρᾶγμα τοῦ νεμομένου, ἔσθ᾽ ὅτε τὴν δίκην νικᾷ ὁ ῥέος, τοῦ ἄκτωρος μὴ δυνηθέντος ἀποδεῖξαι προσεῖναι αὐτῷ τὴν δεσποτείαν. διὸ ἡνίκα ἄδηλόν ἐστι, πότερον ὁ ἐνάγων, ἢ ὁ ἐναγόμενος ἐστὶ δεσπότης, ὑπὲρ τοῦ ῥέου ἐκφέρεται ἡ ἀπόφασις. ἀεὶ γὰρ ἡ ἀσθένεια τῆς ἀποδείξεως τοῦ ἄκτωρος (αὐτὸς γὰρ εἴωθε βαρύνεσθαι ταῖς ἀποδείξεσι) νίκην περιποιεῖ τῷ ῥέῳ. ¶ Τὰ μὲν οὖν δύο ἰντέρδικτα, τῆς ῥετινένδας ἐστὶν ἐνεργείας. διαφορὰ δέ ἐστιν αὐτῶν μεταξὺ· ὅτι τὸ μὲν vti possidetis, ἐπὶ τῶν ἀκινήτων, οἷον ἀγροῦ, καὶ οἰκίας χώραν ἔχει, τὸ δὲ vtrubi ἐπὶ τῶν κινητῶν. ¶ Νικᾷ δὲ ἐπὶ τοῦ vti possi

f. Sed inter dicto.

f. Quorum

possidetis ἰντερδίκτῳ ἐκεῖνος, ὃς νέμεται ἀνεπιλήπτως τὸν ἀγρὸν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, ὅτε ὁ πραίτωρ ἐδίδου τὸ ἰντέρδικτον, τουτέστιν οὔτε βιασάμενος, οὔτε λάθρα λαβὼν, οὔτε κατ' ἀξίωσιν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ ἕτερον βιασάμενος νέμομαι ἐγὼ τὸν ἀγρὸν, ἢ λάθρα ἔλαβον παρ' ἑτέρου, ἢ ἕτερον παρακαλέσας γέγονα ἐν νομῇ, πλὴν ἡνίκα μηδὲν τοιοῦτον πέπρακταί μοι πρὸς σὲ, ἐν τῷ ἀγῶνι νικῶ σε τοῦ ἰντερδίκτου. ἐπὶ δὲ τοῦ vtrubi οὗτος νικᾷ, ὅς τις εἰς τοὐπίσω ἀνακαλουμένου τοῦ ἐνιαυτοῦ, τὸν πλείονα χρόνον ἐνεμήθη, οἷον ἐνεμήθην ἐγὼ ἑπτὰ μῆνας, σὺ πέντε τοὺς τελευταίους, ἐγὼ νικήσω. λοιπὸν οὖν τῆς νομῆς ἐμοὶ ἀποδοθείσης, τότε σὺ ἄκτωρ γενόμενος, ταῖς ἀποδείξεσι βαρυνῇ. ἀλλὰ ταῦτα μὲν πάντα τὸ παλαιόν. σήμερον δὲ ἑτέρως ταῦτα παραφυλάττεται, οὐδεμιᾶς διαφορᾶς, ἐπὶ τῇ ἐξετάσει τῆς νομῆς, τῶν ἰντερδίκτων φυλαττομένης.

possidetis vincit, qui eo tépore, quo Prætor interdicit, sine vitio fundũ possidet. hoc est neque vi inuasum, neque clàm arreptum, neque precariò concessum. Sed quamuis alteri vim fecerim vt possiderem, aut ab altero clam arripuerim, aut ab altero precariò rogauerim possessionem: dum nihil aduersus te huiusmodi cõmiserim, vincere te debeo in hoc interdicto. In interdicto autem Vtrubi, is vincit, qui maiore parte eius anni (qui retrò legendus est) possedit. Veluti septem ego mẽses possedi, tu quinque postremos, ego te vincam. deinceps ergo tu possessione mihi restituta, actor factus, onere probandi grauaberis. Et ita quidẽ olim hæc in vsu erant. Sed hodie aliter ea obseruantur: nulla facta differẽtia inter vtrumq; interdictum, quantum attinet ad quæstionẽ possessionis.

νης.

Is enim vincit, siue res soli sit, siue mobilis, qui litis contestatæ tempore sine vitio possidet. Non amplius igitur quærimus vter interdicti reddendi tēpore possideat, neq; vter maiore parte anni possederit.

¶ Possidemus autē non solùm per nosmetipsos, aut eos, quos in potestate habemus: verumetiam per alios, qui in potestate nostra non sunt. Quod genus est, qui fundū à nobis conduxit: ac inquilinus, & is apud quem deposui, vel cui cōmodaui rem meam. Nam illis naturaliter possidentibus, ego ciuiliter possideo. Et hoc scilicet illud est, quod vulgo dicitur possessionem retinere me posse per alium qui nomine meo in possessione sit. Enimuerò potest quis animo possessionē retinere, quā-nis neque ipse, neq; alius quisquam nomine eius in possessione rerum sit tnem

νης. ἐκεῖνος γὰρ νικᾷ, εἴτε ἀκίνητον, εἴτε κινητὸν ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, ὃς νέμεται ἀνεπιλήπτως τὸν ἀγρὸν, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προκαταρξεως. ὥστε οὐκ ἔτι σκοποῦμεν τίς ἐνέμετο, ὅτε ἐδίδοτο τὸ ἰντέρδικτον· οὐδὲ τίς ἐνεμήθη τὸν πλείονα χρόνον τοῦ περιλαβόντος ἐνιαυτοῦ.

¶ Νεμόμεθα δὲ, οὐ μόνον δι' ἡμῶν αὐτῶν, ἢ διὰ τῶν ἡμετέρων ὑπεξουσίων, ἀλλὰ καὶ δι' ἑτέρων, οἳ οὐκ εἰσὶν ἡμῖν in potestate. ὁποῖός ἐστιν ὁ μισθωσάμενος παρ' ἡμῶν τὸν ἀγρόν· καὶ ὁ ἔνοικος· κἀκεῖνος, ᾧ παρεθέμην, ἢ ᾧ ἔχρησα τὸ ἐμὸν πρᾶγμα. ἐκείνων γὰρ κατεχόντων φυσικῶς, ἐγὼ τῷ νόμῳ νέμομαι. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ πανταχοῦ λεγόμενον, δύνασθαι νομὴν παρακατέχειν δι' ἑτέρου, ὃς ἐμοῦ ὀνόματί ἐστιν ἐν κατοχῇ. ψυχῇ δὲ δύναταί τις παρακατέχειν νομήν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ μήτε αὐτὸς, μήτε ὀνόματι αὐτοῦ ἐστί τις ἐν κατοχῇ τοῦ πράγματος, ἀλλὰ

§.Posside-

κατέλιπε τὸ πρᾶγμα, οὐ ψυχῇ καταφρονοῦντος, ἀλλ' ἐν ἐλπίδι, τοῦ μετὰ ταῦτα ὑποστρέφειν εἰς αὐτὸν, καὶ οὕτω δοκεῖ παρακατέχειν τὴν νομήν. τοῦτο δὲ γίνεται ἐπὶ ἀγρῶν, ἢ προαστείων. καταλιμπάνομεν γὰρ ταῦτα ὥρᾳ χειμῶνος, διὰ τὸ ἀνεπιτήδειον τῆς οἰκήσεως, ἐλπίζοντες καιροῦ καλοῦντος τοὺς αὐτοὺς καταλήψεσθαι τόπους. ψυχῇ δὲ πρώτης δράξασθαι νομῆς οὐ δυνατόν. οἷον ἐπώλησάς μοι κτήματα, διακείμενα ἐν τῇ δε τῇ ἐπαρχίᾳ. ἠθέλησάς μοι ταῦτα παραδοῦναι, οὔτε ἐγὼ δύναμαι καταλαβεῖν τοὺς τόπους ἐκείνους, ἤγουν οὐκ ἀνέχομαι, οὔτε τινὰ τὸν παραληψόμενον πέμψαι. οὐ δύναμαι λέγειν σοι, ὍΤΙ ἈΠΌΣΤΗΘΙ ΤΩ͂Ν ΚΤΗΜΆΤΩΝ, ἐγὼ γὰρ ταῦτα ψυχῇ νέμομαι. ψυχῇ γὰρ πρώτης δράξασθαι νομῆς οὐ δυνατόν. τὴν δὲ σώματί μοι παραδοθεῖσαν νομὴν, ψυχῇ

pe si non ea mente rem reliquit, quòd eam aspernaretur, sed cùm speraret fore, vt postea ad eã rediret. Nam & ita possessionem videtur retinere. Id autẽ maximè contingit in agris & prædiis suburbanis: Ab his enim sub hyemis tẽpus discedimus propter incommodam habitationem, sperãtes fore, vt cùm tẽpus inuitauerit, eodẽ reuertamur. Iam primum verò possessionem adipisci solo animo nõ possumus: veluti prædia quædam, quæ in illa prouincia sita sunt, mihi vendidisti. Volebas ea mihi tradere. Ego nec accipere ea ex distante terrarum spatio possum: nec aliquẽ illuc mittere in animũ induco, qui accipiat. Dicere ego tibi non potero, DISCEDE A PRAEDIIS ILLIS, quoniam ego ea animo possideo. Nã id fieri non potest, vt solo animo iam primum possessionem nanciscar. Sed possessionem semel mihi corporaliter traditam, solo animo

mo retinere possum. Qui autē sint, per quos adquiri possessio queat, plenè suprà libro secūdo exposuimus.

¶ Recuperādæ possessioni est interdictum, Vnde vi. Nam si quis vi de fundo aut ædibus meis me deiecerit, opus mihi erit prędicto interdicto: quo possessionē mihi is restituere cōpelletur: quamuis ego iam antè vi eū expulerim, aut clā in possessionem venerim, vel eam precariò ab eo rogauerim. ¶ Et hęc quidem ita tradebant veteres: Sed hodie (vt diximus) Principum constitutionibus cauetur, vt si quis rem suam per vim occupauerit, dominio eius priuetur. Sin verò alienā, simul & eam restituat, & ęstimationem eius dependat, ei cui vim fecerit. Porrò qui aliquem de possessione, in qua erat, deiecerit, nō solùm dicto interdicto tenetur, sed

δύναμαι παραφυλάττειν. τίνες δὲ εἰσὶ δι' ὧν περιποιεῖται μοι νομὴ, τελείως εἰρήκαμεν ἐν τῇ δευτέρᾳ ἰνστιτουτίων. ¶ Τῆς ῥεκουπεράνδαι συνεργείας ἐστὶ καὶ τὸ vnde vi ἰντέρδικτον. εἰ γάρ τις βίᾳ ἐξελάσῃ με τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ, ἢ τῆς ἐμῆς οἰκίας, ἀναγκαῖόν μοι τὸ εἰρημένον ἰντέρδικτον· δι' οὗ ἀναγκασθήσεται ἀποκαταστῆσαί μοι τὴν νομήν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἔτυχον αὐτὸν ἐγὼ προβιασάμενος, ἢ λάθρᾳ αὐτοῦ γενόμενος ἐν νομῇ, ἢ κατὰ παράκλησιν λαβὼν παρ' αὐτοῦ τὴν νομήν. ¶ Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἱ παλαιοί. αἱ δὲ διατάξεις ὡς εἰρήκαμεν ἤδη βούλονται, εἰ μέν τις τὸ οἰκεῖον πρᾶγμα ἁρπάσασι βίᾳ, στερεῖσθαι αὐτὸν τῆς αὐτοῦ δεσποτείας. εἰ δὲ ἀλλότριον, καὶ αὐτὸ ἀποδιδόναι, καὶ τὴν τούτου διατίμησιν παρέχειν τῷ βιασθέντι. ὁ δὲ βίᾳ ἐξωθήσας τινὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ διακρατουμένης νομῆς, οὐ μόνον ὑπεύθυνός ἐστι τῷ εἰρημένῳ ἰντερδίκτῳ,

§. Recuperandę. ¶. Sed ex cōstitutionib.

ἀλλὰ ὑπόκειται τῷ ἐγκλήματι, τῷ ἰουλίῳ de vi priuata, ἢ de vi publica. ἔτι δὲ χώραν ἔχει τὸ de vi priuata, ἡνίκα δίχα ὅπλων εἰργάσατό τις τὴν βίαν. εἰ δὲ μετὰ ὅπλων βίᾳ τινὰ τῆς νομῆς ἐξέβαλε, τῷ ἰουλίῳ de vi publica κατέχεται. τῇ δὲ τῶν ὅπλων προσηγορίᾳ, οὐ μόνον ἀσπίδες, καὶ ξίφη, καὶ περικεφάλαια σημαίνονται, ἀλλὰ καὶ ξύλα, καὶ λίθοι, καὶ πᾶν ὄργανον βλάπτειν δυνάμενον.

8. Tertia. ¶ Εἰρήκαμεν τῶν ἰντερδίκτων, τὰ μὲν εἶναι προϊβιτόρια, τὰ δὲ ῥεστιτουτόρια, τὰ δὲ ἐξιβιτόρια. ἐποιησάμεθα καὶ δευτέραν διαίρεσιν, εἰπόντες τὰ μὲν εἶναι τοῦ ἀδιπισκένδαι ἐνεργείας, τὰ δὲ τοῦ ῥετινένδαι, τὰ δὲ τοῦ ῥεκουπεράνδαι. λεγέσθω καὶ τρίτη διαίρεσις τῶν ἰντερδίκτων. τὰ μὲν γάρ ἐστιν ἁπλᾶ, τὰ δὲ διπλᾶ. ἁπλᾶ μὲν, ἐν οἷς ὁ ἄκτωρ διακέκριται τοῦ ῥέου, ὁποῖα ἐστὶν, ἅπαντα τὰ ῥεστιτουτόρια, καὶ τὰ ἐξιβιτόρια. ἄκτωρ μὲν γάρ ἐστιν, ὁ θέλων ἑαυ-

etiam in crimen legis Iulię de vi priuata aut de vi publica incidit. Tunc autẽ locum habet lex de vi priuata, cùm sine armis vis facta est. Si enim cum armis vi de possessione deiecit, lege iulia de vi publica tenetur. Armorum autẽ appellatione non solùm scuta & gladij & galeę intelliguntur, sed etiam fustes & lapides & omne instrumẽtum, quod nocere possit. ¶ Diximus interdictorũ alia esse prohibitoria, alia restitutoria, & alia exhibitoria. Deinde fecimus & alteram diuisionẽ, cùm dictum est, alia esse adipiscẽdę possessionis, alia retinẽdę, & alia recuperãdę. Dicatur nunc & tertia diuisio interdictorum, quoniam alia simplicia sunt, & alia duplicia. Et simplicia quidem sunt, in quib' actor à reo discretus est: qualia sunt omnia restitutoria & exhibitoria. Quoniã actor is est, qui aut restitui sibi vult possessionem,

ssionem, aut personam, quæ celatur, in medium adduci. Reus verò est is, qui aut restituere possessionem aut personã in medium adducere cogitur. Prohibitoriorum autem interdictorum alia simplicia sunt, & alia duplicia: & simplicia quidem sunt: Veluti cũ Prætor prohibet in loco sacro, aut flumine publico, ripáve eius aliquid fieri. Is enim qui prohibet, actor est: qui verò prohibetur, reus. Duplicia autem sunt, velut, Vti possidetis & Vtrubi. Porrò ideo dicuntur duplicia, quia par vtriusque litigantium in his conditio est: neque quisquam eorum præcipuè vel actor vel reus videtur: sed vterque eorum & actoris & rei partes sustinet. Itaque & Prætor in interdicendo media quadam enũciatione vsus est, neque hunc neque illum ex verbis suis actoré faciens. Nam in interdicto Vti

τῷ τὴν νομὴν ἀποκαταστῆσαι, ἢ τὸ κρυπτόμενον πρόσωπον ἀγαγεῖν εἰς μέσον. ῥέος δὲ ὁ τὴν νομὴν ἀποκαταστῆσαι, ἢ τὸ πρόσωπον εἰς μέσον ἄγειν ἀναγκαζόμενος. τῶν δὲ προϊβιτορίων ἰντερδίκτων, τὰ μέν ἐστιν ἁπλᾶ, τὰ δὲ διπλᾶ. καὶ ἁπλᾶ μέν ἐστιν, ἡνίκα κωλύει ὁ πραίτωρ τινὰ κτίσαι ἐν σακρῷ τόπῳ, ἢ ἐν δημοσίῳ ποταμῷ, ἢ ἐν τῇ ὄχθῃ αὐτοῦ κατασκευάσαι τι. καὶ γὰρ ὁ κωλύων ἄκτωρ ἐστίν· ὁ δὲ κωλυόμενος ῥέος. διπλᾶ δέ, οἷον τὸ vti possidetis, καὶ τὸ vtrubi. διὰ τοῦτο δὲ διπλᾶ λέγονται, ἐπειδὴ ἴση τῶν δικαζομένων ἑκατέρου ἐστὶν ἡ αἵρεσις. καὶ οὐδεὶς κατεξαίρετον ῥέος ἢ ἄκτωρ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς. ἀλλ' ἕκαστος αὐτῶν καὶ ῥέου καὶ ἄκτορος τάξιν ἐπέχει. ἀμέλει καὶ ὁ πραίτωρ ἡνίκα ἐδίδου αὐτοῖς τὰ ἰντέρδικτα, μέσῃ ἐκέχρητο ὁμιλίᾳ, οὐδὲ τοῦτον, οὐδὲ ἐκεῖνον ἄκτορα δεικνὺς ἐκ τῶν οἰκείων ῥημάτων. ἐπὶ γὰρ τοῦ vti possidetis,

tis, ἔλεγε τούτοις ῥήμασι, VTI POSSIDETIS, QVO MINVS POSSIDEATIS VIM FIERI VETO. τουτέστιν, ὡς νέμεσθε, ὅπως ἔλαττον νέμησθε, βίαν γίνεσθαι κωλύω. καὶ οὐκ εἶπεν vti posſides, ἵνα μὴ δόξῃ πρὸς ἕνα ἀποτείνεσθαι. ἐπὶ δὲ τοῦ vtrubi τούτοις κέχρηται τοῖς ῥήμασι· VTRVBI VESTRVM SERVVS ILLE QVO DE AGITVR, MAIORE PARTE HVIVS ANNI FVERIT, QVO MINVS IS EVM DVCAT VIM FIERI VETO. παρ' ὁποτέρῳ ὑμῶν ὁ δεῖνα ὁ οἰκέτης περὶ οὗ γίνεται ἡ ἐναγωγή, ἐν τῷ μείζονι μέρει τούτου τοῦ ἐνιαυτοῦ ἦν, ὅπως οὗτος μὴ λάβῃ αὐτὸν, βίαν γίνεσθαι κωλύω. τουτέστιν οὐ βούλομαι αὐτὸν κωλυθῆναι ὥστε λαβεῖν τοῦτον τὸν οἰκέτην, οὗ γέγονεν ἐν νομῇ ἐν τῷ πλείονι μέρει τοῦ ἐνιαυτοῦ. σκόπησον πῶς καὶ ἐνταῦθα εἶπεν VTRVBI, τουτέστι, παρ' ὁποτέρῳ· οὐκ εἶπε παρὰ σοί.

§. De ordine.

¶ Τὸ δὲ περὶ τῆς τάξεως, καὶ τοῦ ἀποτελέσματος, περὶ

posſidetis, in hæc verba loquitur: VTI POSSIDETIS, QVO MINVS POSSIDEATIS, VIM FIERI VETO. Nec dixit, vti posſides: ne ad vnũ sermonem suum dirigere videretur. In interdicto quoque Vtrubi, his verbis vsus est: VTRVBI VESTRVM SERVVS ILLE DE QVO AGITVR, MAIORE PARTE HVIVS ANNI FVERIT, QVO MINVS IS EVM DVCAT, VIM FIERI VETO. Vide quomodo & hîc dixerit VTRVBI, id est, apud vtrum, neque dixerit, apud te. ¶ Enim uerò de ordine & exitu interdictorum

superuacaneum est hodie dicere. Nam quotiens extra ordinem ius dicitur, qualia sunt omnia hodie iudicia, non est necesse interdictum reddi. Sed sine his iudicia exercitur vtili actione loco interdictorũ reddita. Sic igitur quisq; intendere consueuit: Constituo aduersus te vtilem actionem, velut ex Interdicto Saluiano, aut ex Interdicto Vnde vi, aut alio quouis.

περιττόν ἐστι σήμερον λέγειν. ἐπὶ γὰρ τῶν ἐξτραορδιναρίων δικαστηρίων, ὁποῖα σήμερόν ἐστι πάντα τὰ δικαστήρια, οὐκ ἔστιν ἐπάναγκες ἰντέρδικτα κινεῖσθαι, ἀλλὰ δίχα τούτων ἐγυμνάζεται τὰ δικαστήρια, οὐτιλίας ἀγωγῆς, ἀντὶ τῶν ἰντερδίκτων ἐγυμναζομένης. οὐκοῦν οὕτως εἴωθέ τις ὁρίζεσθαι· ὅτι ὁρίζομαι κατὰ σοῦ οὐτιλίαν ἀγωγὴν, ὡς ἀπὸ τοῦ σαλβιανείου ἰντερδίκτου, ἢ ὡς ἀπὸ τοῦ vnde vi ἰντερδίκτου ἢ ἑτέρου τινός.

DE POENA TEMERE LITIGANTIUM. Titul. XVI.

QVI nobis olim iura cõstituerũt, & ordinem Iudiciorum inuenerũt: petulantiã eorum, qui facilè ac temerè ad litigandum procederent, reprimere voluerunt: id quod & Imperator noster sibi studio esse dicit. Sæpe enim fieri posset, vt qui nullam aduersus me actionẽ haberet, iudiciũ tamẽ mihi dictaret,

ΟΙ πάλαι τοὺς νόμους ἡμῖν καταστήσαντες, καὶ τὴν τάξιν τῶν δικαστηρίων εὑρόντες, τοὺς εὐχερεῖς καὶ ματαίους ἐπὶ δικαστηρίων δρόμους ἠβουλήθησαν ἐπισχεῖν. ὅπερ δὲ καὶ βασιλεῖ τῷ ἡμετέρῳ ἐστὶ καταθύμιον. πολλάκις γάρ τις οὐκ ἔχων κατ' ἐμοῦ ἀγωγήν τινα, ἐκίνει δικαστήριον, τοῦτο ἐνθυμούμενος· εἰ μὴ δυ-

νηθῶ συναρπάσαι, καταδικασθήσεταί μοι ὁ ἀντίδικος· εἰ δὲ μὴ ἰσχύσω, οὐδὲν ἐντεῦθεν βέβλαμμαι. καὶ πάλιν ἕτερός τις ὑποφείλων εἰς ἄρνησιν τρέπεται, ἐννοῶν ὅτι ἢ συναρπάζω καὶ ἀβσολουτίονος ἀξιοῦμαι· ἢ μὴ δυνηθεὶς συναρπάσαι, οὐδὲν ζημιοῦμαι τὸ ὑποφειλόμενον καταβάλλων. βουλόμενοι τοίνυν οἱ ἀρχαῖοι τὰς τοιαύτας ἐκκόπτειν, τοῦτο μὲν ἀκτόρων συκοφαντίας, τοῦτο δὲ ἐναγομένων τὰς ἀγνωμοσύνας, ἐπενόησαν τιμωρίας, ποτὲ μὲν χρηματικάς, ποτὲ δὲ ὅρκου δόσιν, ποτὲ δὲ φόβον ἀτιμίας ἐπισείοντες.

θ. Ecce enim.

¶ Τέως μὲν γὰρ ὅρκος ἅπασιν ἐναγομένοις, ἐκ διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐπιφέρεται. οὐχ ἑτέρως γὰρ ταῖς οἰκείαις κέχρηται δικαιολογίαις, εἰ μὴ πρότερον ὀμόσει, ὅτι νομίζων ἑαυτὸν ὀρθῷ συνειδότι ἀντιλέγειν τῷ ἄκτωρι, ἐπὶ τὸ δικαστήριον παρε-

hæc ſecum in animo ſuo reputans. Si contingit, vt iudici imponam, nẽpe aduerſarius mihi condemnabitur: ſin autem ſuccumbo, nihil eſt in quo læſus videar. Et itẽ alius quiſpiam cùm deberet, id negandum tamen linguam ſuam verteret: ita apud ſe cogitans, Si impono iudici, abſolutionem conſequar: ſin id non poſſum, lædi non videbor, cùm id ſoluam quod debeo. Veteres igitur has & alias actorũ calũniationes & reorum fraudationes cũ reſcindere cuperent: varias pœnas conſtituerunt, aliâs pecuniariam condẽnationem, aliâs Iuriſiurandi religionẽ, aliâs infamię metum inicientes inferentéſque. ¶ In primis enim omnibus quibuſcum agitur, iuſiurandum ex cõſtitutione Imperatoris noſtri defertur. Nam non aliter ſuis allegationibus reus vtitur, niſi priùs iurarit, quòd ſe putans bona conſcientia actori contradicere, ad iudicium venerit.

nerit. Est igitur hęc maxima pœna, q simul & in periuriu cadat, & debitum tamen conuictus exoluat. ¶ Praeterea sunt quędā actiones, quę in duplum, aut in quadruplum condēnationem habeant. In duplum, veluti si damni ex lege Aquilia, aut legatorum nomine, quę piis locis relicta sunt, agatur. Admonentur enim qui vna harū actione tenentur, vt confiteri velint: quoniam negantes duplum exoluent: alterum simplum pręter id quod debetur, pœnę nomine prestantes. Sunt etiā quędā actiones, quę maiorem simplo cō demnationem habeant, quamuis cum confesso agatur. In duplum quidem, vt actio furti nec manifesti: in quadruplū verò, furti manifesti. Et hę quidē sunt pœnę aduersus reos inuentę. ¶ Sunt & pœnę, quibus actorum calumnię coërceantur. Nā & actor ex cōstitutione Imperatoris nostri ini-

χθέντος. ἔστιν οὖν μεγίστη τιμωρία, ὅτι καὶ ὑποβάλλεται τῇ ἐπιορκίᾳ, καὶ ἐλεγχθεὶς ἀποδίδωσι τὸ χρέος. ¶ Εἰσὶ δέ τινες ἀγωγαὶ, αἵ τινες εἰς τὸ διπλοῦν, ἤγουν εἰς τὸ τετραπλοῦν ποιοῦνται τὴν καταδίκην. εἰς τὸ διπλοῦν, ἤγουν ὁ ἀκουΐλιος, καὶ τὰ ληγάτα, τὰ καταλειφθέντα τόποις σεβασμίοις. παραινοῦμεν οὖν τοῖς ἐνεχομένοις μιᾷ τούτων τῶν ἀγωγῶν, ὥστε ὁμολογῆσαι. ἀρνούμενοι γὰρ τὸ διπλοῦν καταθήσουσιν, ἕτερον ἁπλοῦν πρὸς τῷ ἐποφειλομένῳ, λόγῳ ποινῆς καταβάλλοντες. εἰσὶ δέ τινες ἀγωγαὶ, αἵ τινες εἰς πλεῖον ποιοῦνται τὴν καταδίκην τοῦ ἁπλοῦ, εἰ καὶ κατὰ ὁμολογοῦντος γένηται ἡ ἐναγωγή. εἰς μὲν τὸ διπλοῦν, ἡ furti nec manifesti· εἰς δὲ τὸ τετραπλοῦν, ἡ furti manifesti. αὗται εἰσὶν αἱ κατὰ τῶν ἐναγομένων τιμωρίαι. ¶ Εἰσὶ δὲ καὶ κατὰ συκοφαντῶν κολάσεις τινές. τέως μὲν γὰρ ἐν προοιμίοις τῆς δίκης,

θ. At aduersus.

θ. Item actoris.

ὁ ἀκ

ὁ ἄκτωρ ἀναγκάζεται ὀμνύειν, ἐκ διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ὅτι ὀρθῷ συνειδότι τὴν παροῦσαν ἐνεστήσατο

b.Vtriusq;. δίκην. ¶ Καὶ ἑτέρα διάταξις τοῦ αὐτοῦ θειοτάτου ἐστὶ βασιλέως, ἥτις ἑκατέρων τῶν συνηγόρων ὑποβάλλει τῷ ὅρκῳ.

c Hęc autē omnia. ¶ Τοῦτον δὲ τὸν ὅρκον ὁ ἡμέτερος ἐπενόησε βασιλεὺς, εἰς τάξιν τῆς πάλαι κινουμένης καλουμνίας, ἥτις ὑπὸ τῆς ἀσυνηθείας ἀνῃρέθη. εἰ γὰρ ἐκίνησα ἐγὼ κατά τινος οἵαν δήποτε ἀγωγὴν, εἶτα ἡττήθην καὶ εὑρέθην συκοφάντης, ἠδύνατο ὁ ῥέος ἐπιστραφεὶς κινῆσαι κατ᾽ ἐμοῦ τὴν περὶ καλουμνίας ἀγωγὴν, ἔχουσαν τὴν καταδίκην εἰς τὸ δέκατον ὧν ἐπέφερον αὐτῷ ἐγώ. οἷον ἐκίνησα τὴν κονδικτίτιον λόγου χάριν περὶ ρ νομισμάτων, καὶ ἡττήθην. ἐκινεῖτο κατ᾽ ἐμοῦ ἡ καλουμνίας εἰς ι νομίσματα. ἐπειδὴ οὖν αὕτη ἡ καλουμνίας οὐκ ἦν ἐν πολιτείᾳ, εἰς τάξιν αὐτῆς ἐπενοήθη ἡ

tio litis iurare cogitur, se recta conscientia eam litem inferre. ¶ Est autem & alia eiusdem Imperatoris constitutio, quę vtriusque partis aduocatos iusiurandum subire cogit. ¶ Hoc autem iusiurandum Imperator noster, in locum & pro veteris calumnię actione introduxit, quę iam per desuetudinem sublata est. Nam si cum aliquo quauis actione egissem, ac succubuissem, & inuentū fuisset, calumniam reo à me paratam fuisse: habebat is regressum ad me, & de calumnia mecū agere poterat. Quę actio condemnationem in decimā eorum partem habebat, quę ego in priorem litem deduxeram: veluti, condictione (verbi gratia) ad centum aureos egi, & succubui. Agi mecum poterat de calumnia in decem aureos. Quoniam igitur hęc actio de calumnia, in communi vsu non erat, in locum eius intro ducta est dicti iurisiurandi

iurandi præstatio: & vt improbus litigator impensas & dāna litis aduersario soluere cogatur, in quę temerè litigando illum coniecit.

¶ Præter iam relatas à nobis reorum pœnas, sunt & aliæ pœnæ. Sunt enim Iudicia quędam, quibus damnati ignominiosi fiant. Ex delictis quidem furti, Vi bonorum raptorum, iniuriarum, & de dolo: ex cōtractibus vel quasi contractibus tutelę, mādati, depositi, cùm scilicet directis actionibus agitur, non item cùm cōtrariis. Nam cōtrariæ actiones ignominiam nō pariunt: veluti, contraria tutelę actio est, quam tutor aduersus pupillum habet, pro sumptibus & impensis, quę in eum rémve eius fecerit. Contraria mādati est, veluti cùm mihi mādatum est, vt pro te litigem, & impensas litis à te repeto. Contraria

δόσις τοῦ προειρημένου ὅρκου. καὶ τὸ τὸν ἀναίσχυντον λιτιγάτωρα ἀναγκάζεσθαι καταβάλλειν τῷ ἀντιδίκῳ τὰς δαπάνας, αἷς αὐτὸν περιέβαλε μάτην αὐτῷ δικαζόμενος.

¶ Πρὸς ταῖς εἰρημέναις ἡμῖν ἐν τοῖς προλαβοῦσι τιμωρίαις κατὰ τῶν ῥέων, εἰσὶ καὶ ἕτεραι τιμωρίαι. εἰσὶ γὰρ καί τινες ἀγωγαί, αἷς οἱ καταδικασθέντες ἄτιμοι γίνονται, ἀπὸ μὲν ἁμαρτημάτων ἢ furti, ἢ vi bonorū raptorum, ἢ iniuriarum, ἢ de dolo. ἀπὸ δὲ συναλλαγμάτων, ἢ ὡσανεὶ ἀπὸ συναλλαγμάτων, ἢ tutelæ, ἢ mandati, ἢ depositi. ἡνίκα διρέκται κινοῦνται. οὐ μὴν αἱ κοντράριαι· αἱ γὰρ κοντράριαι, οὐκ εἰσὶν ἀτιμοποιοί. οἷον κοντράρια tutelæ, ἣν ὁ ἐπίτροπος ἔχει κατὰ τοῦ πουπίλλου, ὑπὲρ ὧν ἐδαπάνησεν εἰς αὐτόν. κοντράρια mandati ἐστὶν, ὅταν ἐντείλωμαι, ἵνα δικάσωμαι ὑπὲρ σοῦ, καὶ ἀπαιτῶ σε δι' αὐτῆς τὰ περὶ τὴν δίκην δαπανήμα-

b. Ex quibusdam.

τα.

τὰ κοντράριον depositi, οἷον παρέθου μοι οἰκέτην, ἐνόσησε οὗτος, ἐδαπάνησα περὶ τὴν αὐτοῦ νόσον τινὰ δαπανήματα, ἀπαιτῶ ταῦτα διὰ τῆς κοντραρίας depositi. ἔστι καὶ ἡ pro socio ἀτιμοποιός. ἀλλ' ἐνταῦθα οὐκ ἔστιν εἰπεῖν κοντράριον. ἡ δίρεκτα γάρ ἐστιν ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους. καὶ ὅς τις δήποτε ἐκ τῶν κοινωνῶν καταδικασθῇ ἀτιμοῦται. διαφορὰ δὲ τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τῶν συναλλαγμάτων αὕτη. ὅτι ἐπὶ τῇ φούρτι καὶ τῶν ὁμοίων οὐ μόνον ὁ καταδικασθεὶς ἀτιμοῦται, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκτὸς δικαστηρίου διαλυσάμενος. δοκεῖ γὰρ ὥσπερ χρήμασιν ἀγοράζειν τὴν καθ' ἑαυτοῦ μέλλουσαν ἐκφέρεσθαι ποινήν. καὶ δι' ὧν πράττει, τὸ οἰκεῖον ὁμολογεῖ ἁμάρτημα. ἐπὶ δὲ τῶν συναλλαγμάτων, ὁ καταδικασθεὶς μόνος ἀτιμοῦται. ὁ γὰρ διαλυσάμενος, καὶ ἄξιος ἐλέους κριθήσεται. ¶ Πάντων δὲ κινουμένων δικαστηρίων τὸ

¶. Omniū.

depositi est: veluti seruum tuum apud me deposuisti. Is in aduersam valetudinem incidit, sumptus aliquos in valetudinem eius feci: hos ego contraria depositi actione à te repeto. Actio quoque pro socio, famosa est. Sed nihil est, cur hîc contrariam actionem dicamus, quoniam ex vtroque latere directa est. Et quilibet ex sociis eo iudicio damnatus, infamia notatur. Est autem hęc inter delicta, & contractus differentia, quòd ex furto & quę talia sunt, non solùm dānatus ignominia notetur, sed etiam extra iudiciū pactus. Nam veluti constituendā in sese pœnam redimere pecunia videtur: & de paciscēdo, delictū suum fatetur. Ex contractibus verò, is tantùm notetur, qui & damnatus est. Nam qui decidit, misericordia dignus iudicandus est. ¶ Omnium autē actionum instituendarum principium ab

ab eo Pretoris titulo proficiscitur, quo de in ius vocando edicit. Qui enim cum aliquo litigare vult, iudicem in primis adire debet, & ita eum in ius vocare. Quòd si aut aliquis qui è numero parentum sit, in ius vocatur: aut Patronus à liberto vel parentes eius aut liberi, venia à Prætore petenda est. Si enim sine venia ac permissu eius vocati fuerint: in factum adversus vocantem datur actio, & quinquaginta aureorum sequitur condemnatio.

προοίμιον ἐκ τοῦ de in ius vocando τίτλου τοῦ πραίτωρος λαμβάνει τὴν πρόφασιν. ὁ γὰρ βουλόμενος πρός τινα δικάσασθαι, ὀφείλει προσιέναι τῷ ἄρχοντι, καὶ τοῦτον καλεῖν εἰς τὸ δικαστήριον. εἰ δέ τις τῶν ἀνιόντων ἐστὶν ὁ καλούμενος, ἢ πάτρων ὑπὸ ἀπελευθέρου ἢ ἀνιόντες αὐτοῦ, ἢ κατιόντες, δεῖ αἰτῆσαι αὐτὸν συγγνώμην. εἰ γὰρ δίχα αἰτήσεως συγγνώμης κληθῶσι, κινουμένης κατ' αὐτῶν τῆς in factum, εἰς πεντήκοντα καταδικασθήσονται νομίσματα.

DE OFFICIO IVDICIS.
Titul. XVII.

Reliquum est, vt de officio iudicis disputemus. Atque illud quidem in primis obseruare debet iudex, ne in iure dicendo aliter iudicet, quàm constitutionibus, aut legib[us] scriptis, aut eo iure quod à sapientibus receptum est caue-

Υπόλοιπόν ἐστι, περὶ τοῦ ὀφφικίου τοῦ δικαστοῦ σκοπῆσαι. καὶ τέως κατὰ πρώτην τάξιν, τοῦτο παραφυλάττειν ὁ δικαστὴς ὀφείλει, ἵνα μὴ δικάζων ἑτέρως ἀποφαίνηται, ἤπερ ταῖς διατάξεσιν, ἢ τοῖς ἐγγράφοις νόμοις, ἢ τῇ τῶν σοφῶν νομοθεσίᾳ δοκεῖ.

ἀλλ

διὸ ἐὰν κινήσω κατὰ σοῦ νοξαλίαν, εἶτα ἀποδείξω τὸ εἰς ἐμὲ γινόμενον ἁμάρτημα, οὕτω δεῖ τὸν δικαστὴν ἀποφαίνεσθαι· ΚΑΤΑΔΙΚΑΖΩ ΤΟΝ ΠΟΥΒΛΙΟΝ ΜΑΙΒΙΟΝ ΛΟΥΚΙΩι ΤΙΤΙΩι ΤΩι ΑΚΤΩΡΙ, ΩΣ ΤΕ ι ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΠΑΡΑΣΧΕΙΝ, Η ΤΟΝ ΟΙΚΕΤΗΝ ΕΙΣ ΝΟΧΑΝ ΔΟΥΝΑΙ. ¶ Εἰ δὲ τὴν in rem κινεῖ τις, εἰ μὲν καταγινώσκει τοῦ ἄκτορος, ἀπολύτιος ἀξιοῦται ὁ ῥέος. εἰ δὲ ἐλάττονα, ὁρᾷ τὰ τοῦ ἐναγομένου δίκαια, κελευέτω αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἀποκαταστῆσαι μετὰ καὶ τῶν καρπῶν. εἰ δὲ ὁ ἐναγόμενος ἀρνεῖται ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ μὴ δύνασθαι τὸ πρᾶγμα ἀποκαταστῆσαι, καὶ τοῦτο οὐ δι' ὑπέρθεσιν λέγεται παρ' αὐτοῦ, προσήκει τὸν δικαστὴν χρόνον δοῦναι προθεσμίας, οὗ ἐντὸς ὀφείλει τῷ ἄκτορι ἀποκαταστῆσαι τὸ πρᾶγμα, ὁμολογίαν ἐκτιθέμενος μετὰ δόσεως ἐγγυητῶν, περὶ τῆς διατιμήσεως τῆς δίκης. ὡς εἰ μὴ εἴσω τοῦ χρό-

θ. Et si in rem.

tur. Quapropter si noxali actione tecum egero, & quod aduersus me commissum esse dico, probauero: ita pronuntiare debebit iudex. P. MAEVIVM L. TITIO ACTORI CONDEMNO, DECEM AVREOS SOLVERE, AVT SERVVM NOXAE DEDERE. ¶ Sin autem quis in rem egerit, iudex si contra actorē iudicat reum debet absoluere. Sin minus habere iuris reum perspicit, rem vnà cum fructibus restitui iubebit. Quòd si reus se neget in praesens rem posse restituere, neque id ab eo frustrationis causa dicatur: conueniens est, vt iudex ei inducias alicuius temporis concedat, intra quod rem actori restituat: vt tamen de litis aestimatione caueat cum fideiussoribus: nempe vt si intra tempus à iudi-

ce statutum rem nõ restituerit, constitutam litis æstimationẽ prestet. ¶ Quòd si hereditatis petitio ne agatur: eadem circa fructus statuat iudex, quę cùm in rẽ agitur dicta sunt. Illorum autem fructuũ nomine, quos culpa sua ex rebus hereditariis possessor non percep t,cõdemnãdus est, si mala fide hereditatem posidet. Quę penè eadem obtinent, & circa specialem siue singularem in rem actionem. Nam & in ea, qui mala fide possessionem rei nactus fuerit, eorum quoq; fructuum rationem reddet, quos culpa sua non percepit. Cur autem dixerim Pænè, tunc cùm de iudiciis agemus, latius discemus. Sin autem bonæ fidei possessor is fuerit, quicum agitur, nomine fructuũ eorum, quorum causa litis contestationem precedit, neq; hi fructus ab eo petẽtur, quos consumpsit, neque hi quos non percepit. Post

νου τοῦ ὁρισθέντος ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ, ἀποκαταστήσει τὸ πρᾶγμα, τὴν ὁρισθεῖσαν διατίμησιν παρέξει. ¶ Εἰ δὲ hereditatis petitio κινεῖται, τὰ αὐτὰ δικαζέτω ἐπὶ τοῖς καρποῖς, ἅπερ ἐπὶ τῆς in rem. ἐκείνων δὲ τῶν καρπῶν προφάσει, οὓς οἰκείᾳ κούλπᾳ ὁ τῆς κληρονομίας νομεὺς οὐκ ἐξελέξατο, καταδικαζέσθω, ἐν ᾧ mala fide τῆς κληρονομίας γέγονεν ἐν κατοχῇ. τῶν αὐτῶν σχεδὸν κρατούντων, καὶ ἐπὶ τῆς σπεκιαλίας in rem. καὶ ἐπ' αὐτῆς γὰρ ὁ mala fide τοῦ πράγματος ἐν νομῇ γενόμενος, λόγον ὑφέξει καὶ τῶν κατὰ ῥαθυμίαν αὐτοῦ μὴ ληφθέντων καρπῶν. διὰ τί δὲ εἶπον τὸ σχεδὸν, ἐν τοῖς de iudicijs μαθησόμεθα. εἰ δὲ bona fide νομεύς ἐστιν ὁ ἐναγόμενος, οὐκ ἀπαιτηθήσεται, οὐδὲ οὓς ἐδαπάνησε καρποὺς, οὐδὲ οὓς κατὰ ῥαθυμίαν οὐκ ἔλαβε, προφάσει τῶν ληφθέντων πρὸ τῆς προκατάρξεως καρπῶν. μετὰ

θ. Et si hæreditas.

τῆς προκατάρξεως, ἕνεκα τῶν ληφθέντων, καὶ δαπανηθέντων καταδικαζέτω αὐτὸν ὁ δικαστής. ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς σπεκιαλίας in rem. τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς hereditatis petitione εἰρήσθω.

θ. Si ad exhibendum.

¶ Τῆς δὲ ad exhibendum κινουμένης, οὐκ ἀρκεῖ τῷ ῥεῷ πρὸς τὸ διαφυγεῖν τὴν καταδίκην, ἐὰν εἰς μέσον ἀγάγῃ τὸ πρᾶγμα· ἀλλὰ καὶ τὴν καῦσαν τοῦ πράγματος ὀφείλει παρασχεῖν. τουτέστιν ἀποκαταστῆσαι πάντα ταῦτα τῷ ἐνάγοντι, ἅπερ ἔμελλεν ἔχειν εἰ ἐν προοιμίοις τῆς δίκης ἀποκατέστησεν τὸ πρᾶγμα τῷ ἐνάγοντι. ὅθεν, εἰ καὶ ἐν τῷ παρέλκεσθαι τὸ τῆς ad exhibendum δικαστήριον, οὐσουκαπίτευσεν ὁ ἐναγόμενος τὸ πρᾶγμα, οὐδὲν ἧττον καταδικασθήσεται, οὐ δυνάμενος λέγειν ὅτι δεσπότης γέγονα διὰ τῆς οὐσουκαπίονος, καὶ οὐ δεῖ με καταδικασθῆναι, καὶ ἀποδοῦναι τὸ γενόμενον ἐμόν. ἐπειδὴ ἐν τῷ καιρῷ τῆς προκατάρξεως τῆς

litis autem contestationem, tam ad fructus perceptos quã consumptos iudex eum condemnat. Et hæc in actione in rem, qua res singulares petuntur, dicta sunt. Eadem autem & in hereditatis petitione dicta credantur. ¶ Cùm verò ad exhibendum agitur, non satis est reo, ad euitandam cõdemnationem, si rem in medium ad ducat aut proferat: sed & causam rei præstare debet. Id est, ea omnia restituere actori, quę habiturus esset, si initio constituendæ actionis, res ei fuisset exhibita. Atq; ideo, si inter moras & dilationes Iudicij ad exibẽdum, rem reus vsuceperit, nihilo minus condemnandus est, nec dicere poterit dominum se factum esse per vsucapionem, & ita condemnari se non posse, aut ad reddendum quod ipsius factum sit, cogi non debere. Quoniam eo tempore, quo lis

ad

ad exhibẽdum contestata, & iudicium acceptum est, nondum completa erat vsucapio, quamuis inter moras ac dilationes iudicij, tempus eius preterierit. Verùm quoniam ad litis contestationem recurri solet, quo tempore nondum vsucapta erat res: non immeritò, perinde restituenda est, atque si reo adquisita esse non videretur per vsucapionem. Propterea quòd (vt dictum est) condemnationẽ retrotrahamus ad hoc, vt similem sibi ac æqualem faciat litis contestationem. Sed & fructus medij tẽporis, id est, eius quod inter litis cõtestationem & condemnationem est, reddẽdi sunt à reo. Quòd si neget reus idque sine frustratione, rem à se restitui in præsens posse, fortè quòd alio in loco sit, tempus ei ad restituendum dabitur. Sic tamen vt eo nomine securum faciat actorẽ, quòd rem restituturus sit.

ad exhibendū, οὔπω μὲν περαιωθεῖσα ἡ οὐσουκαπιὼν, εἰ καὶ μεταξὺ παρολκῆς γινομένης ὁ χρόνος αὐτῆς παρῆλθε. πλὴν ἐπειδὴ ἀνατρέχομεν εἰς τὴν προκατάρξιν, ὅτε οὔπω μὲν οὐσουκαπιτευθὲν, εἰκότως ἀποκαθίσταται, ὡς μὴ δόξαι γεγενῆσθαι τοῦ ῥέου, διὰ τῆς οὐσουκαπίωνος. διὰ τὸ καθὰ εἴρηται ἕλκειν ἡμᾶς τὴν καταδίκην, πρὸς μίμησιν τῆς προκατάρξεως. καὶ τοὺς καρποὺς δὲ τοῦ μέσου χρόνου, τουτέστι τοὺς μετὰ προκατάρξιν μέχρι καταδίκης, ὁ ῥέος δίδοται. ἀρνούμενος δὲ οὐ δι' ὑπέρθεσιν, τὸ μὴ δύνασθαι παραστῆσαι τὸ πρᾶγμα κατὰ τὸν παρόντα χρόνον, ἀλλὰ τὸ τυχὸν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ διακεῖσθαι τὸ πρᾶγμα, ἕξει χρόνον πρὸς ἀποκατάστασιν, ἀσφαλιζόμενος τὸν ἄκτορα, ὡς ἀποκαταστήσει τὸ πρᾶγμα. εἰ δὲ μὴ παραχρῆμα κελεύσει πειθόμενος τοῦ δικαστοῦ, παρίστησι τὸ πρᾶγμα, μηδὲ μὲν

Si verò neque confestim iussu iudicis

ἀσφαλίζεται, ὡς ἀποκαταστήσει, εἰς τοσοῦτον καταδικασθήσεται, εἰς ὅσον διέφερε τῷ ἄκτορι τὸ ἐν ἡμέρᾳ προκατάρξεως ἀποκατασταθῆναι τὸ πρᾶγμα.

§. Si famili.

¶ Ἡνίκα κινεῖται τὸ familiæ herciscundæ, ὀφφίκιον ἐστὶ τοῦ δικαστοῦ τὸ ἓν ἕκαστον ἀκέραιον πρᾶγμα, ἑνὶ ἑκάστῳ προσκυρῶσαι τῶν κληρονόμων. καὶ εἰ συμβῇ πλείονος εἶναι διατιμήσεως τὸ προσκυρωθὲν ἑνὶ τῶν κληρονόμων, καταδικάζεται τοῦτον τῷ συγκληρονόμῳ, ὥσπερ εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, εἰς ῥητὴν χρυσίου ποσότητα. ὅπως ἂν ἑκάτερος φυλάξῃ τὸ ἴσον. οἷον πρίμῳ μὲν ἀδιουδικάτευσε πράγματα ͵α νομισμάτων. σεκούνδῳ δὲ ω̄. καταδικάζεται ὁ πρῖμος εἰς ρ̄ νομίσματα, ὥστε ἑκάτερον ἀνὰ ϡ ἔχειν νομίσματα. εἰ δὲ καὶ ἕνα τῶν κληρονόμων συνέβη μόνον ἐκ τῶν ἐπικοίνων πραγμάτων καρποὺς ἀναδέξασθαι, ἢ πρᾶγμα ἐρειδιτάριον διαφθεῖραι, ἢ

rem exhibet, neque se postea restituturum cauet, in id cōdemnabitur, quod actoris intererat rē sibi litis contestatę tempore restitui.

¶ Porrò cùm agitur familiæ herciscundæ: officium iudicis est, vt singulas res integras singulis heredibus adiudicet: & si contingat, vt id quod vni adiudicatum est, pluris valeat, quàm quod alteri, inuicem hunc debet coheredi certa pecunia (sicut iam dictum est) condemnare: nimirum, vt æquam vterque partem habeat: veluti, Primo adiudicauit res aliquas, quæ mille aureis valeant: Secundo alias, quæ octingentis. Primum Secundo in centum aureos cōdemnabit, vt ita vterque nongentenos habeat. Quòd si euēnit, vt vnus aliquis heredū solus ex rebus communibus fructus colligeret, aut vt rem hereditariā vel corrumperet, vel consu meret

meret (quid enim si vinum fuerit, & id aliquis ebiberit?) & earum rerum gratia coheredi condemnandus est. Neque vero hæc tantùm, cùm duo heredes sunt, sed etiam cùm plures, locum habere debent. ¶Eadem dicemus & in communi diuidundo iudicio: cùm de multis rebus inter aliquos communibus diuidendis agetur. Nam cùm de vna re veluti fundo agitur: tunc siquidem commodè, & vt id de quo agitur non lædatur, regionibus diuidi fundus possit, quoniam fortè & vineam habet & oliuetum: poterit iudex vni vineam adiudicare, & alteri oliuetum: sic tamen vt is, qui potiorem partem accepit, alteri dare pecuniā condemnetur. Sin autē res diuisionem commodè nō admittat: aut etiam seruus sit de quo agitur, aut mulus, qui in iudicium deducitur: vni tota res adiudicanda est: sic tamen vt

ἐκδαπανῆσαι· τί γὰρ ὅτι οἶνος ἦν, καὶ τοῦτον ἐξέπιε· δικαζέσθω προφάσει τούτων τῷ συγκληρονόμῳ. ταῦτα δὲ οὐ μόνον δύο κληρονόμων ὄντων, ἀλλὰ καὶ πλειόνων, χώραν ἐχέτω.

¶ Τὰ αὐτὰ λέξομεν καὶ ἐπὶ θ. Eadem.
τοῦ communi diuidundo. ἡνίκα περὶ πολλῶν ἐπικοίνων πραγμάτων διαιρετέων μεταξὺ τινῶν κινεῖται. εἰ δὲ ἐπὶ ἑνὶ μόνῳ, οἷον λόγου χάριν, ἀγρῷ, εἰ μὲν δίχα βλάβης τοῦ ὑποκειμένου, εἰς κλίματα δύναται ὁ ἀγρὸς διαιρεθῆναι, ἔχει γὰρ τυχὸν ἐλαιῶνα ἢ ἀμπελῶνα, δύναται ὁ δικαστὴς, τῷ μὲν ἑνὶ προσκυρῶσαι τὸν ἐλαιῶνα, τῷ δὲ ἑτέρῳ ἀμπελῶνα. οὕτω μέντοι, ὥστε τὸν λαβόντα τὸ τιμιώτερον μέρος, καταδικασθῆναι τῷ ἑτέρῳ δοῦναι χρυσίον. εἰ δὲ τοῦτο σύμφωνον εἶναι δοκεῖ, ἢ καὶ ἔσθ' ὅτε οἰκέτης ἐστὶν ὁ ὑποκείμενος ἢ ἡμίονος περὶ οὗ τὸ τοιοῦτον κινεῖται δικαστήριον, τῷ ἑνὶ τὸ πᾶν ἀδιουδικατευέσθω πρα-

γμα· οὕτω μέν τοι, ὥς τε αὐτὸν εἰς ῥητὰ χρήματα τῷ ἑτέρῳ καταδικασθῆναι. ¶ Ἡνίκα μεταξύ τινῶν κινεῖται τὸ finium regundorum, χρὴ τὸν δικαστὴν σκοπεῖν, εἴγε χρειώδης ἐστὶν, ἐν τῷ παρόντι θέματι ἡ adiudicatio, ἥτις ἐν ἑνὶ θέματι γενήσεται καὶ τὸ ἀναγκαῖον. εἰ γὰρ σαφεῖς ὅροι διακρίνονται τοὺς ἀγροὺς, οὓς ὁ δικαστὴς οὐχ οἷός τέ ἐστι μεταθεῖναι, ὀφφίκιον ἐστὶν αὐτοῦ, ἐξ ἑνὸς τῶν δύο ἀγρῶν, μέρος τι τῷ ἀγρογείτονι προσκυρῶσαι, ὅπως ἂν σαφεῖς καὶ τοῦτο τὸ μέρος τοὺς ὅρους ἀπόθοιτο. ἐν ᾧ θέματι ἀκόλουθόν ἐστιν, ὥς τε τὸν ἕτερον καταδικασθῆναι αὐτῷ εἰς φανερὰ νομίσματα. εἰ δὲ καὶ τῶν ἀγρογειτόνων ἕνα συνέβη κακούργως περὶ τοὺς ὅρους διαγενέσθαι, διὰ τοῦτο τυχὸν, ἐπειδὴ τοὺς λίθους τοὺς διορίζοντας τοὺς ὅρους ὑφεῖλεν, ἢ δένδρα τοὺς ὅρους διακρίνοντα ἐξέκοψε, καταδικασθήσεται τῆς αὐτῆς προφάσει βλάβης, τῷ ἀντιδίκῳ. ἔστι δὲ ὅτε καὶ προπε-

8. Si finium

is alteri certa pecunia condemnetur. ¶ Cùm autem finiū regundorū inter aliquos agitur: secum æstimare debebit iudex an in præsenti specie opus sit adiudicatione: quę sanè vno casu necessaria erit. Si enim euidentioribus finibus agros distingui melius sit, quàm antea fuerint distincti: officiū iudicis est, vt ex vnius agro partē aliquam alterius agri domino adiudicet, & ita certos in ea parte fines constituat. Quo casu consequens est, vt eum alteri certa pecunia condemnet. Quòd si quis vicinorum aliquid malitiosè circa fines cōmiserit, quoniam fortè (verbi gratia,) lapides, qui fines ostēdunt, furatus est, aut arbores, quę fines dirimūt, excidit: & eius damni nomine aduersario condemnandus est. Interdum etiam is, qui contumaciter

τῶς,

aut inobedienter iussis iudicis nõ paret, pœnas dat, & eius rei nomine hoc iudicio condẽnatur: veluti, cùm de finibus esset inter aliquos quęstio, iussit Iudex vtrumque agrum metiri: id alter litigantium non est passus fieri, is vt in iudicẽ cõtumax, sicut iam dictũ est, cõdemnabitur. Porrò quod vno ex his iudiciis, id est, familię herciscundę, cõmuni diuidundo, aut finium regundorum alicui à iudice adiudicatum fuerit, eius is statim dominus fit, cui adiudicatum est. Et hic ergo per adiudicationem adquirendi modus, in numerum eorum actuum, per quos ciuiliter res singulares adquirere solemus, referri debet.

τῶς, ἤτοι ἀπειθῶς τις περὶ τὰς τοῦ δικαστοῦ κελεύσεις διαγινόμενος δίδωσι δίκας, καὶ τούτου προφάσει καταδικάζεται. οἷον ἐκέλευσεν ὁ δικαστὴς περὶ ὅρων οὔσης φιλονεικίας, ἑκάτερον ἀγρὸν μετρηθῆναι. ὁ ἕτερος οὐκ ἠνέσχετο. ὡς ἀπειθῶν οὗτος τῷ δικαστῇ, καὶ τὰ εἰρημένα καταδικασθήσεται. τὸ δὲ ἀδιουδικατευθὲν ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ ἐν ἑνὶ τούτων τῶν δικαστηρίων, τουτέστι τῷ familiæ herciscundæ, τῷ communi diuidundo, τῷ finium regundorum, εὐθέως τῆς δεσποτείας γίνεται ἐκείνου, ᾧ ἀδιουδικατευθῇ. δεῖ τοίνυν καὶ ταύτην τὴν κτῆσιν, ταῖς ἐννόμοις ἰδικαῖς πράξεσι συναριθμεῖν, τὴν ἀπὸ τῆς ἀδιουδικατίονος.

DE PVBLICIS IVDICIIS.
Titul. XVIII.

IN magna cura legibus sunt publica iudicia. Porrò hęc neque per ordi

ΠΟλλὴν ἔθεντο φροντίδα τῶν πουβλίκων δικαστηρίων οἱ νόμοι. ταῦτα δὲ οὐδὲ διὰ

ἀλλὰ ὀρδιναρίων ἀγωγῶν ἐγγυμνάζεται, οὐδὲ τι ὅμοιον ἐν ταῖς ἐξετάσεσιν εὑρίσκομεν τῶν λοιπῶν δικαστηρίων καὶ τούτων. πολλὴ γάρ ἐστιν ἡ μεταξὺ αὐτῶν διαφορά, ἔν τε τῇ προκατάρξει, καὶ ἐν αὐτοῖς μὲν τοῖς ἀγῶσιν. ὥς τε οὖν οὐδεὶς κινῶν πούβλικον δικαστήριον δύναται λέγειν, ὅτι ὉΡΊΖΟΜΑΙ ΤΉΝΔΕ ΤῊΝ ἈΓΩΓῊΝ, ἀλλὰ ὉΡΊΖΟΜΑΙ ΤΌΝΔΕ ΤῸΝ ΝΌΜΟΝ. καὶ ἐνταῦθα βασάνους ἐστὶν εὑρεῖν ἐπαγομένους. καὶ ποτὲ μὲν δημεύσεις, ποτὲ δὲ πολιτείας ἐκπτώσεις, καὶ ποτὲ μὲν ἐλευθερίας, ποτὲ δὲ ψυχῆς ἀπώλειαν ἐπαγομένην. ταῦτα δὲ τῶν χρηματικῶν δικαστηρίων ἐστὶν ἀλλότρια. ὀνόμασται δὲ πούβλικα, ἐπειδὴ παντὶ δημότῃ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κινεῖν δίδοται παρρησία. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ εἶπον, ἐπειδή ἐστι τινὰ πρόσωπα, οἷς οὐκ ἐπιτέτραπται κινεῖν πούβλικον δικαστήριον. ταῦτα δὲ ἐν τῇ τελειοτέρᾳ τῶν

narias actiones exer centur, neque quicquam simile inuenimus in his iudiciis discutiendis, atque in aliis cęteris. Magna enim inter ea differentia est, tũ in instituendo, tum in exercendo. Nemo igitur, qui publico iudicio quem postulabit, dicere poterit, HAC ACTIONE AGO, sed dicere debebit, HAC LEGE POSTVLO. Hic ergo videas & tormenta decerni seu quęstiones haberi, & aliâs bona publicari, aliâs ciuitatem amitti, aliâs libertatem eripi, aliâs vitam adimi. Quæ omnia à pecuniariis iudiciis abhorrent. Publica autem dicta sunt, quod cuiuis ex populo persequutio eorum plerumque detur. Dixi Plerumque, quia quædam personæ sunt, quibus publico aliquem iudicio postulare permissum non est. Quemadmodum in exactiore publico

rum iudiciorum doctrina, latiùs & plenius tradetur. Publicorum iudiciorum alia capitalia sunt, quædam non capitalia. Capitalia vocamus, quæ vltimo supplicio reos adficiunt, id est, animæ amisione, vel aquæ & ignis interdictione, vel deportatione, vel metallo. Cetera verò quæ publica sunt iudicia, & infamiã cum damno pecuniario irrogant, hæc publica quidem putantur, non tamen capitalia. ¶Erit autem operæpretiũ enumerare publica iudicia. Est igitur lex Iulia maiestatis: quæ in eos, qui contra Imperatorẽ vel Rempub. al.quid moliti sunt, cõpetit. Pœna autem eius, animæ amisionẽ sustinet: atque exercetur, vt suprà initio lib. 3. diximus, etiam post mortem tyranni.

¶Est & lex Iulia de adulteriis, quę non eos tantùm punit, & capitali supplicio adficit, qui aliena matrimonia violãt,

πουβλίκων δικαστηρίων διδασκαλία μαθεῖν ἐστιν ἀνελλιπῶς. τῶν πουβλίκων τὰ μέν ἐστι κεφαλικά, τὰ δὲ οὐ κεφαλικά. κεφαλικὰ δὲ λέγομεν ἅτινα τῇ ἐσχάτῃ ὑποβάλλει τιμωρίᾳ τὸν ἐναγόμενον. τουτέστι τῇ ἀπωλείᾳ τῆς ψυχῆς, ἢ aquæ & ignis interdictioni, ἢ deportationi, ἢ metallo. τὰ δὲ λοιπὰ ἅτινα ἐστὶ πούβλικα δικαστήρια, καὶ ἀτιμίαν μετὰ ζημίας ἐπάγει χρηματικῆς. ταῦτα μὲν πούβλικα λογίζονται, οὐ μὴν κεφαλικά. ¶ Ἀναγκαῖον δὲ τὰ πούβλικα ἐξαριθμήσασθαι. ἔστιν ὁ ἰούλιος ὁ de maiestate. ὅς τις ἁρμόζει, κατὰ τῶν μηχανησαμένων τι κατὰ βασιλέως, ἢ πολιτείας. ἡ δὲ τούτου τιμωρία, ψυχῆς ἀπώλειαν ἔχει. ἐγγυμνάζεται δὲ, ὡς ἐν ἀρχῇ εἰρήκαμεν τοῦ γ ἰνστιτουτίων, καὶ μετὰ τελευτὴν τοῦ τυράννου. ¶ Ἔστι καὶ ὁ ἰούλιος, ὁ de adulterijs, τιμωρούμενος οὐ μόνον τοὺς ὑβρίζοντας ἀλλοτρίους γάμους.

§. Publica autem.

§. Item lex Iulia.

μα φάρμακα δημοσίᾳ πιπράσκουσιν. ¶ Ἔστι καὶ ὁ πομπήϊος de parricidijs, τραχύτερον ἁμάρτημα καινοτέραις ὑποβάλλων τιμωρίαις. διηγόρευται δὲ τούτῳ ἵνα ἐάν τις ἀνέλῃ τινὰ τῶν ἀνιόντων, ἢ υἱὸν, ἤγουν τινα τῶν κατιόντων τῆς αὐτῆς διαθέσεως, καὶ τῷ ὀνόματι τοῦ parricidij περιεχόμενον, λάθρα, ἢ φανερῶς· κἀκεῖνος δὲ ὁ κατὰ δόλον τοῦτο γέγονεν, ἢ ὃς συνεῖδε τῷ γινομένῳ, εἰ καὶ ἐξωτικός ἐστιν, ὑποβάλληται τῇ τοιαύτῃ τιμωρίᾳ. οὐ ξίφος ἐπάγων ὁ νόμος, οὐδὲ πυρὶ παραδιδοὺς, οὐδὲ ἄλλῃ τινὶ τῶν συνειθισμένων τιμωριῶν τοῦτον ὑποβάλλων, ἀλλ᾽ ἐν ἀσκῷ βοείῳ τοῦτον ἐμβάλλειν, μετὰ κυνὸς καὶ ἀλεκτρυόνος καὶ ἐχίδνης καὶ πιθήκου, καὶ οὕτως αὐτὸν συρράπτειν τῷ ἀσκῷ. ὥς τε μεταξὺ τῶν τοιούτων θηρίων ἐν στενοῖς συνεχόμενον, κατὰ τὴν ποιότητα τοῦ κλίματος, ἐν ᾧ τιμωρεῖται, ἢ εἰς τὴν γειτνιάζουσαν θάλασσαν, ἤγουν εἰς ποταμὸν ἐμβάλλεσθαι, τῆς θαλάσσης

6. Alia deinde.

dicamenta publicè vendunt. ¶ Est & lex Pompeia de parricidiis, quæ asperrimum crimen noua persequitur pœna. Cauetur autem ea, vt si quis aut parentum suorum aliquẽ, aut filiũ vel aliquẽ liberorum eiusdem affectionis, & qui nomine parricidij comprehendatur, siue clàm siue palàm occiderit: necnõ is, cujus dolo id factũ, aut qui conscius criminis fuerit, quamuis extraneus sit, pœna parricidij puniatur. Neq; tamen lex aut gladiũ minatur, aut ignibus tradit, neque alia vlla sollemni pœna eum adficit, sed in bubulum culeum eum iubet immitti, cum cane, & gallinaceo, & vipera, & simia, & ita culeo insui: ac angustè cum eiusmodi feris, latentem, secũdùm qualitatem regionis in qua punitur, aut in proximũ mare, aut si mare lõgiùs abest, in flumen

proiici: vt omnium elemētorum vsu, & viuus & mortuus priuetur. Nam & viuus, cū culeo insutus sit, ac in aqua iactetur, cęli siue aëris vsu caret: & mortuus, terrę honorem non consequitur, cū huc atque illuc fluctus vndeq; culeum ferant. Prædictę autem bestię ideo vnà insuuntur, quoniam similes ei mores habere videntur. Nam alię ex his parentes occidūt, alię non se continent, quin & cum illis pugnent. Quòd si quis alios q cognatione sibi, aut affinitate iungātur, occiderit: is legis Cornelię de sicariis pœnam sustinebit.

¶Est item lex Cornelia de falsis, quā & testamentariā vocamus. Hac punitur qui testamētum, vel aliud instrumentum falsum scripserit, aut recitauerit, aut subiecerit: vel qui signo adulterino signauerit, aut signum adulterinum dolo malo sculpserit. Est autem earū rerum pœna,

λάσσης ἀφεισώσης πολύ. ὥστε πάντως στοιχείου στερεῖσθαι αὐτὸν καὶ ζῶντα καὶ τελευτῶντα. ζῶν μὲν γὰρ τῷ κεκαλύφθαι ὑπὸ τοῦ ἀσκοῦ, καὶ εἶναι ἐν τῷ ὕδατι, τοῦ ἀέρος, ἤτοι τοῦ οὐρανοῦ στερεῖται χρήσεως. τελευτήσας δὲ τῆς γῆς οὐκ ἀξιοῦται, τοῦ ἀσκοῦ φερομένου κατὰ τῶν ὑδάτων. τὰ δὲ προειρημένα θηρία ἐμβάλλεται διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ὁμοιότροπα αὐτῷ ἐστίν. τὰ μὲν γὰρ ἀναιρεῖ τοὺς γονεῖς. τὰ δὲ τῆς πρὸς αὐτοὺς οὐκ ἀπέχεται μάχης. εἰ δέ τις ἑτέρους συγγενεῖς, ἢ κατὰ ἀγχιστείαν συναπτομένους ἀνέλῃ, τῷ κορνηλίῳ de sicarijs ὑποβάλλεται. ¶ Ἔστι καὶ ὁ κορνήλιος de falsis, ὃν τεσταμεντάριον καλοῦμεν, τιμωρούμενος τὸν διαθήκην, ἢ ἕτερον συμβόλαιον πλαστὸν γράφοντα, ἢ ἀναγνόντα, ἢ ὑποβαλόντα, ἢ τὸν δῆθεν ἐπιτεθέντα σφραγῖδα πλαστὴν, ἢ ἐκτυπώσαντα κατὰ κακὸν δόλον. ἡ δὲ τοῦ τοιούτου τιμωρία, κατὰ μὲν τῶν οἰκετῶν

θ. Item lex Cornelia de falsis.

κετῶν ἐστι κεφαλική, ὥσπερ καὶ ὁ τοῦ κορνηλίου de sicarijs & veneficis. κατὰ ἐλευθέρων δὲ

6. Item lex Iulia de vi.

ἐστι deportatio. ¶ Εἰσὶ δὲ καὶ δύο ἰούλιοι, ὁ de vi publica, καὶ ὁ de vi priuata. κατὰ τῶν βίαν ἔνοπλον, ἢ καὶ χωρὶς ὅπλων πλημμελησάντων. ἀλλ' εἰ μὲν ἔνοπλος βία ἐπενεχθῇ, deportatio εἰσάγεται τῷ πλημμελήσαντι. εἰ δὲ δίχα ὅπλων, εἰς τὸ τρίτον τῆς περιουσίας ἐπάγεται δήμευσις. εἰ δέ τις κατὰ βίαν παρθένον, ἢ χήραν, ἢ τῷ θεῷ ἀφωρισμένην, τουτέστιν ἀσκήτριαν, ἤγουν διακόνισσαν ἁρπάσῃ, ἅμα τοῖς αὐτῷ συνεργήσασι, κεφαλικὴν ὑπέχει τιμωρίαν· κατὰ τὰ εἰρημένα τῇ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διατάξει, ὡς ἑξῆς σαφέστερόν ἐστι γνῶναι.

8. Item lex Iulia peculatus.

¶ Προστιθέσθω τούτοις καὶ ὁ νόμος ὁ ἰούλιος ὁ de peculatu. τούτους τιμωρούμενος, οἵτινες χρήματα ἢ πράγματα δημόσια, ἢ σακρά, ἢ ῥελιγιόσα κεκλόφασιν. ἀλλ' εἰ μὲν ἄρχοντες εἴησαν

in seruos quidẽ vltimum supplicium, quemadmodũ & in lege Cornelia de sicariis ac veneficis: in liberos verò, deportatio. ¶ Sunt adhæc & duę leges Iuliæ, vna de vi publica, & altera de vi priuata: aduersus eos, qui vim vel armatã, vel sine armis cõmiserit. Sed enim, si quidem vis cum armis illata fuerit: deportatio ei qui illam cõmisit, incũbit. Sin verò sine armis, in tertiam partem bonorũ publicatio imminet. Quòd si quis per vim virginem, aut viduã, aut deo dedicatã, id est, ascetriam aut diaconissam rapuerit, vnà cum his qui opẽ ei dederint, capitalem pœnam subibit: quẽadmodum Imperatoris nostri constitutione cauetur, ex qua omnia ea apertius cognosci poterunt. ¶ Addatur his & Lex Iulia de peculatu, quę eos punit, qui res vel pecunias publicas, aut sacras aut religiosas furati fuerint. Sed si quidem iudices aut

magistra

magistratus eo tēpore quo iudices, aut magistratus erāt, pecunias publicas subtraxerint: capitaliter in eos animaduertitur, vnà cū his qui ministerium illis ad hoc adhibuerint. Ad hęc eandem pœnam subeūt hi, qui res ab his furto subtractas scientes receperint. Si quis alius pręter predictos in hoc crimen inciderit, is deportationi subiicitur. ¶ Inter publica Iudicia habetur & Lex Fabia de plagiariis, quę interdum ex Principum cōstitutionibus capitalē pœnā irrogat: interdum etiam leuiorem, vt ex Codice & Constitutionibus cognosci potest. ¶ Sūt & alia publica Iudicia: veluti Lex Iulia de ambitu, quæ aduersus eos competit, qui pecuniam aliquibus dederint, vt magistratū aliquem vel honorē consequerentur. Et Lex Iulia repetundarum: quę vigorem suum extēdit aduersus magistratus, aut iudices; vel etiā adsessores, qui aliquid ob rem iudicandam acceper

ἐν καιρῷ τῆς ἀρχῆς ὑφελόμενοι δημόσιά τινα χρήματα, κεφαλικῶς τιμωροῦνται, ἅμα τοῖς ὑπηρετουμένοις αὐτοῖς. πρὸς τούτοις δὲ τὴν αὐτὴν ὑφίστανται ποινὴν, καὶ οἱ παρὰ τῶν κεκλοφότων εἰδότες ὑποδεξάμενοι. εἰ δέ τις ἕτερος παρὰ τοὺς εἰρημένους, ὑποπέσῃ τῷ τοιούτῳ ἐγκλήματι δεπορτατίονι σωφρονίζεται. ¶ Συναριθμεῖται τοῖς πουβλίκοις, καὶ ὁ φάβιος, ὁ de plagiariis. ὃς ἔσθ' ὅτε κεφαλικὴν ἐκ τῶν βασιλικῶν ἐπάγει διατάξεων τιμωρίαν, ἔσθ' ὅτε δὲ κουφοτέραν. ὡς ἐκ τοῦ κώδικος, καὶ τῶν διατάξεων ἔστι γνῶναι. ¶ Εἰσὶ καὶ ἕτεροι πουβλικοὶ νόμοι, ὁ ἰούλιος ὁ de ambitu, ἁρμόζων κατὰ τῶν χρήματα δόντων τισὶν, ἐπὶ τῷ τυχεῖν αὐτοὺς ἀρχῆς, ἤγουν τινὸς τιμῆς. καὶ ὁ ἰούλιος ὁ de repetundis, κινούμενος κατὰ ἀρχόντων, ἢ κατὰ δικαστῶν, ἢ καὶ συνέδρων, ἐν δίκῃ κεκλοφό-

6. Est & inter.

θ. Sunt prętereà.

των. καὶ ὁ ἰούλιος, ὁ de annona, ὃς τιμωρεῖται τοὺς τὸν σῖτον, ἤγουν τὴν εὐθηνίαν τὴν φερομένην ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν πόλιν ἀποστρέφοντας εἰς ἑτέρους τόπους. καὶ ὁ de residuis, κολάζων τοὺς διοικήσαντας πολιτικὰ χρήματα, εἶτα τὰς λοιπάδας οὐκ ἀποδιδόντας. οὗτοι δὲ καὶ περὶ ἑτέρων τινῶν κεφαλαίων διαλέγονται. καὶ ψυχῆς μὲν αὐτῶν οὐδεὶς ἀπώλειαν ἐπάγει, ἀλλὰ ἄλλαις ποιναῖς ὑποβάλλει τοὺς πλημμελήσαντας, καὶ τοὺς ἐναντιωθέντας τοῖς αὐτῶν παραγγέλμασιν.

§. Sed de publicis.

¶ Ἀλλὰ περὶ τῶν πουβλίκων δικαστηρίων ἀρκεῖ ταῦτα διδάξαι, ὡς δυνατὸν δέξασθαι νέους, καὶ ἄκρῳ γεύσασθαι τῷ δακτύλῳ, διὰ συντόμου παραδόσεως. ἡ γὰρ ἐπιμελεστέρα τούτων γνῶσις, ἐκ τῆς πλατυτέρας τῶν διγέστων, ἤτοι τοῦ πανδέκτου διδασκαλίας, θεοῦ προηγουμένης εὐμενείας, τοῖς ἀναγινώσκουσι προσγενήσεται.

acceperint. Et lex Iulia de annona, quæ punit eos, qui frumentum siue annonam cùm ad regiam vrbem comportaretur, in alia loca auerterint. Et lex Iulia de residuis, quæ in eũ animaduertitur, qui cùm publicę pecuniæ administrationem habuerit, reliqua tamen non intulit. Atque eę leges & de aliis quibusdã capitulis loquũtur: ac animæ quidẽ nullam earum amissionẽ irrogat, sed aliis pœnis subduntur, qui præceptis earum neglectis, aliquid contrà fecerint. ¶ Sed de publicis iudiciis hactenus dixisse sufficiat, vt iuuenes ea per compẽdiariam traditionem accipere, & summo digito gustare possint. Exactior enim diligentiórque eorum cognitio, ex latiore Digestorum seu Pandectarũ doctrina, Deo propitio, legentibus continget.

ΤΕΛΟΣ.

6 Trinepos Trineptis Tit.	Tritauus Tritauia Tit.	6 Pat.Auunc.Ami. Mat.max.i. Frater Soror Abaui Abauiæ Tit.	6 Filius Filia Fratris Sororis Proaui Proauię Tit.	6 Nepos Neptis Fratris Sororis Aui Auiæ Tit.	6 Pronepos Proneptis Fratris Sororis Patris Matris Tit.	6 Abnepos Abneptis Fratris Sororis Tit.
5 Atnepos Atneptis Tit.	Atauus Atauia Tit.	5 Pat.Auunc.Ami. Mat.maior.i.Frater Soror Proaui Proauiæ Tit.	5 Filius Filia Fratris Sororis Aui Auiæ Tit.	5 Nepos Neptis Fratris Sororis Patris Matr. Tit.	5 Pronepos Proneptis Fratris Sororis Tit.	
4 Abnepos Abneptis Tit.	Abauus Abauia Tit.	4 Pat. Auun. Ami. Mat.mag. i. Frater Soror Aui Auiæ Tit.	4 Filius Filia Fratris Sororis Patris Matris Tit.	4 Nepos Neptis Fratris Sororis Tit.		
3 Pronepos Proneptis Tit.	Proauus Proauia Tit.	3 Patruus Auunculus Amita Matertera.i. Frater Soror Patris Matris Tit.	3 Filius Filia Fratris Sororis Tit.			
2 Nepos Neptis Tit.	Auus Auia Tit.	2 Frater Soror Ti. Adgnati &	Cognati ad-	ſcendentes	& deſcen-	dentes.
I Filius Filia Tit. Deſcēdentes.	Pater Mater Tit. Aſcendentes.					

ς τελσέγγονος τελσεγγόνη πτ.	τελίπαππος τελομάμμη πτ.	ς θεῖος θεία μέγισ. πρὸς πατρ. πρὸς μητρ. πτ.	ς υἱὸς θυγάτ. θείȣ θείας μείζων πρὸς πατρ. πρὸς μητρ. πτ.	ς ἔγγονος ἐγγόνη θείȣ θείας μεγά. πρὸς πατρ. πρὸς μητρ. πτ.	ς προέγγονος προεγγόνη θείȣ θείας πρὸς πατρ. πρὸς μητρ. πτ.	ς ἀπέγγονος ἀπεγγόνη ἀδελφȣ ἀδελφῆς πτ.
ε διέγγονος διεγγόνη πτ.	δίπαππος διομάμμη πτ.	ε θεῖος θεία μείζων πρὸς πατρ. πρὸς μητρ. πτ.	ε υἱὸς θυγάτ. θείȣ θείας μεγά. πρὸς πατρ. πρὸς μητρ. πτ.	ε ἔγγονος ἐγγόνη θείȣ θείας πρὸς πατρ. πρὸς μητρ. πτ.	ε προέγγονος προεγγόνη ἀδελφȣ ἀδελφῆς πτ.	
δ ἀπέγγονος ἀπεγγόνη πτ.	ἀπόπαππος ἀπομάμμη πτ.	δ θεῖος θεία μεγα. πρὸς πατρὸς πρὸς μητρὸς πτ.	δ υἱὸς θυγάτ. θείȣ θείας πρὸς πατρ. πρὸς μητρ. πτ.	δ ἔγγονος ἐγγόνη ἀδελφȣ ἀδελφῆς πτ.		
γ προέγγονος προεγγόνη πτ.	πρόπαππος προμάμμη πτ.	γ θεῖος θεία πρὸς πατρὸς πρὸς μητρὸς πτ.	γ υἱὸς θυγάτηρ ἀδελφȣ ἀδελφῆς πτ.			
β ἔγγονος ἐγγόνη πτ.	πάππος μάμμη πτ.	β ἀδελφὸς ἀδελφὴ πτ.	ἈΝΙΌΝΤΕΣ	ΚΑΊ ΚΑΤΙΌΝ-	ΤΕΣ ἘΚ	ΠΛΑΓΊΟΥ.
α υἱὸς θυγάτηρ πτ. ΚΑΤΙΌΝΤΕΣ.	πάτηρ μήτηρ πτ. ἈΝΙΌΝΤΕΣ.					